

ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ

ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ,
ବାଣୀ ଭଞ୍ଜର

ମୁଦ୍ରା- ଶାନ୍ତି ଚକ୍ର ମାତ୍ର

ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ

ମୂଳ ଗ୍ରନ୍ଥକାର—

ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟଃ ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ସିଂହ ସାମନ୍ତ ହରିଚନ୍ଦନ ମହାପାତ୍ରଃ

ପ୍ରକାଶକ—ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ
ବାଣୀବିହାର, ଭୁବନେଶ୍ୱର

ସମ୍ପାଦକ (ଓ ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦକ—

ଅଧ୍ୟାପକ—ଶ୍ରୀ ବୀର ହନୁମାନ୍ ଶାସ୍ତ୍ରୀ,
ସାହିତ୍ୟାଚାର୍ଯ୍ୟ, ଜ୍ୟୋତିଷାଚାର୍ଯ୍ୟ, ଏମ୍. ଏ
ଜ୍ୟୋତିଷ ବିଭାଗ, ସଦାଶିବ ସଂସ୍କୃତ କଲେଜ, ପୁରୀ

ମୁଦ୍ରାଣ:—

ମହାରଜା ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରେସ,

ବାଣୀ ବିହାର, ଭୁବନେଶ୍ୱର

୧୯୭୭

ସୁଚୀପତ୍ର

ବର୍ଷାଃ

ପୃଷ୍ଠାଃ

ମଧ୍ୟମାଧିକାରେ

୧ମ ପ୍ରକାଶେ କାଳବର୍ଣ୍ଣନା	୧
୨ୟେ ଭଗବାଦୟଃ	୧୯
୩ୟେ ବ୍ରହ୍ମାନୟନମ୍	୨୭
୪ର୍ଥେ ନାନାବିଧ ସଂସ୍କାରଃ	୪୭

ସ୍ୱଳ୍ପାଧିକାରେ

୫ମେ ବ୍ରହ୍ମ ସ୍ୱର୍ଗୀକରଣମ୍	୫୮
୬ଷ୍ଠେ ସୂକ୍ଷ୍ମପଞ୍ଜିକା ଶାନ୍ତିପଦୟଃ	୧୦୯

ବିପ୍ରଶ୍ନାଧିକାରେ

୭ମେ ଶକୁଳାୟାଦି ବର୍ଣ୍ଣନାମ୍	୧୪୯
୮ମେ ଚନ୍ଦ୍ର ବ୍ରହ୍ମଣମ୍	୧୭୩
୯ମେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଣମ୍	୨୦୧
୧୦ମେ ପରିଲେଖଃ	୨୨୪
୧୧ଶେ ବ୍ରହ୍ମଯୁକ୍ତଃ	୨୩୫
୧୨ଶେ ଉ-ବ୍ରହ୍ମ ଯୋଗଃ	୨୫୭
୧୩ଶେ ବ୍ରହ୍ମର୍ଷୋଦୟାସ୍ତ୍ର (ମୟା) ବର୍ଣ୍ଣନାମ୍	୨୭୮
୧୪ଶେ ଚନ୍ଦ୍ର ଶୁକ୍ଳୋଦୟଃ	୨୯୭
୧୫ଶେ ମହାପାତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣନାମ୍	୩୧୦

ଗୋଳାଧିକାରେ

୧୬ଶେ ପ୍ରଶ୍ନଃ	୩୨୯
୧୭ଶେ ଭୂଗୋଳ ସ୍ଥିତିଃ	୩୪୫
୧୮ଶେ ଭୂଗୋଳ ବିବରଣୀମ୍	୩୮୯

ବିଷୟାଃ

ପୃଷ୍ଠାକାଃ

୧୯ଶେ ଭଗୋଲ-ଶଗୋଲ ବର୍ଣ୍ଣନା	...	୪୨୮
୨୦ଶେ ଗୋଲ୍ଲଭି ସନ୍ଧ୍ୟା		୪୫୪
୨୧ଶେ ବାସନା ଶେଷ ରହସ୍ୟ		୪୭୯

କାଳାଧିକାରେ

୨୨ଶେ ସଂବହରାଦିଃ	୫୨୭
୨୩ଶେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ପ୍ରବଃ	୫୪୨
୨୪ଶେ ଉପସଂହାରଃ	୫୬୯
ଉଚ୍ଛ୍ୱାସମଃ	୫୮୭
ଉତ୍ତରାଦି-ଦେଶଃ	୫୯୨

ପରଶିଷ୍ଟେ।

ମଧ୍ୟମାଧିକାରେ ସାବନାଦିନ ପଦକାନ	୬୧୩
ପୁରୁଷାଧିକାରେ ଗ୍ରହ ପୁରୁଷାଧିକାରଣେ	
ଶଶିପାଳ ସାଗ୍ରହଃ ପ୍ରଥମ ମନ୍ତ୍ରକଳ କେନ୍ଦ୍ର	
ଗଜାଦିପୁତ୍ର କେନ୍ଦ୍ର, ସେବାଂଶାଦିପୁତ୍ର	୬୩୫

ଦ୍ଵିତୀୟ ଦର୍ପଣସ୍ୟାନୁକ୍ରମଣିକା

[ତାବ ଃ ଚନ୍ଦ୍ରିତ ବିଷୟା ଗ୍ରନ୍ଥାକୃତା ନବାବିଷ୍ଣୁତାଃ]

ଗ୍ରନ୍ଥ ଗଣିତାଣ୍ୟ ପୃଷ୍ଠାଦି ମଧ୍ୟମାଧିକାରେ

ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶନ

ବିଷୟାଃ	ଶ୍ଳୋକାଙ୍କାଃ
ଆଶୀର୍ବାଦନାୟା ବସୁନଦେ ଶରୂପ ମଙ୍ଗଳାଚରଣମ୍	୧-୩
ପ୍ରତିଜ୍ଞା	୪-୧୦
ଗଣିତ ସ୍ଵରୂପୋପାଦେୟତା	୧୧-୧୨
ପୁରାତନ ପିତାମହାପେଷୟା ବିଶେଷବୋଧ ବିଜ୍ଞାପନମ୍	୧୩
ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ରସ୍ୟ ବେଦାଙ୍ଗତ୍ଵ ନିରୂପଣମ୍	୧୪-୧୫
ପିତାମହାନଭିଜ୍ଞସ୍ୟ ନନ୍ଦା	୧୬
ପିତାମହ ଲକ୍ଷଣମ୍	୧୭
ପିତାମହ ପ୍ରଶଂସା	୧୮
ପିତାମହସ୍ୟ ରତ୍ନସ୍ୟାଂଶମ୍	୧୯
ପୃଷ୍ଠୋତ୍ତର ବିଭାଗୟୋ ଦିଷ୍ଟୟୋଦେଶଃ	୨୦
ପରମବ୍ରହ୍ମ ସକାଶାତ୍ ସୃଷ୍ଟି ସୂଚନମ୍	୨୧
ଭବନି ଭ୍ରମଣ ନିୟୋଜନମ୍	୨୨
ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ରସ୍ୟ କାଳାମୂଳୋ ରୂପାନ୍ତରଭାବମ୍	୨୩
କାଳସ୍ୟ ଦୈବ୍ୟମ୍	୨୪
ମୂର୍ତ୍ତିମୂର୍ତ୍ତି କାଳ ବିବେକଃ	୨୫

ବିଷୟାଃ	ଶ୍ଳୋକାଙ୍କାଃ
ସୂଚ୍ୟାଦି ସୂକ୍ଷ୍ମକାଳ-ପ୍ରାଣାଦି ସୁଳକାଳ ବିବରଣୀ	୨୭-୨୮
ସୂକ୍ଷ୍ମ ସୁଳ ମୃତୁର୍ତ୍ତ ବିଭାଗଃ	୨୯
ଆର୍ତ୍ତସାବନବୃନ୍ଦସୌର ଦିନାଦି ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୩୦-୩୧
ଦେବାୟୁର ଦିନ ନିଶାଦି ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୩୨
ସପ୍ତମ୍ୟ ଚତୁର୍ଥାଂଶ ପ୍ରମାଣମ୍	୩୩-୩୪
ସପ୍ତମ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରର ପ୍ରମାଣମ୍	୩୬-୩୭
ବ୍ରହ୍ମଣୋ ଦିନାଦ୍ୟାୟଃ ପ୍ରମାଣମ୍	୩୮-୪୦
ସୂକ୍ଷ୍ମାଦେବେନ୍ଦ୍ରାରମ୍ଭପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗତକାଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୪୧-୪୨
ବ୍ରହ୍ମଦିନସ୍ୟ ଦଣ୍ଡାଦି ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୪୩-୪୪
ସୂକ୍ଷ୍ମ କାଳ ନିରୂପଣଂ ସୂକ୍ଷ୍ମାଦି ସଂଖ୍ୟାତ	୪୫-୪୬
ଭଗଣାଦି ପ୍ରକୃତ୍ତିକାଳଃ	୪୭-୪୮
* ବ୍ରହ୍ମଦିନାନ୍ତେ ଗ୍ରହାଦି ପ୍ରଳୟାଭାବଃ	୪୯-୫୨
ଭଗଣ ରାଶ୍ୟାଦି ବିଭାଗଃ	୫୩-୫୪
ଜଗନ୍ନାଥ ସ୍ତବଃ	୫୫

ଦ୍ଵିତୀୟା ପ୍ରକାଶେ

ରବି ବୁଧଶୁକ୍ର ମଧ୍ୟ-କୁଜ ଗୁରୁ ଶନି ଶୀଘ୍ର କଳ୍ପ ଭଗଣ ସଂଖ୍ୟା	୧
* କୁଜଗୁରୁ ଶନି ମଧ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟାଦି ମନ୍ଦୋଜ ଚନ୍ଦ୍ରାଦିପାତ ଭଗଣ ସଂଖ୍ୟା	୨-୩
କଳ୍ପେ ନାକ୍ଷତ୍ର ଦିନ ସଂଖ୍ୟା	୪-୫
ଗ୍ରହାଣାଂ କୁଦିନ ସଂଖ୍ୟା	୫
ବୃହସ୍ପତିମାସାନୟନମ୍	୬
ଅଧିମାସାନୟନମ୍	୭

ବିଭାଗ:	ପୃଷ୍ଠା:
ଗୁପ୍ତବିନାୟକମ୍	୭
ବିଶ୍ୱକର୍ମାବିନୟମ୍	୭
ସୌର ଗୁପ୍ତମାସ ସଂଖ୍ୟା	୮
ଅଧିମାସ ସଂଖ୍ୟା	୯
ସୌରଗୁପ୍ତ ଦିନ ସଂଖ୍ୟା	୧୦
ଭୂ ସାବନ ଦିନ ସଂଖ୍ୟା	୧୧
ବିଶ୍ୱକର୍ମା ସଂଖ୍ୟା	୧୧
ମନ୍ତ୍ରୀର କେନ୍ଦ୍ରଭାଗ ସଂଖ୍ୟା	୧୨
କଳ୍ପ ଭାଗଶୋପପତ୍ରି:	୧୩
ଶୀଘ୍ର ମନ୍ତ୍ରୋକ ସଂଖ୍ୟା	୧୩
ନାକ୍ଷତ୍ର ସୌରଗୁପ୍ତ ଭୌମ ବିନାୟକ ମଧ୍ୟମ ପ୍ରାଣ ସଂଖ୍ୟା	୧୪
ବ୍ୟାକୃତ୍ତାରିକ ସାବନ ଦିନ କଥନମ୍	୧୫
ଗ୍ରହାଣାଂ ଦିନଗତ ନିର୍ଣ୍ଣୟ:	୧୬
ଭାଗ ବିନାୟକବିନୟମ୍	୧୬
ବିନାୟକବିନୟ କଥନମ୍	୧୭
ସୂର୍ଯ୍ୟ ଭାଗ ବିନାୟକ କଥନମ୍	୧୭
ମଧ୍ୟ ଗୁରୁବିଶି ଶ୍ରେଣୀ ବିନାୟକ କଥନମ୍	୧୮
ସୂର୍ଯ୍ୟବିରୁଦ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ରୋକପାତ କଳାଦି ଦଶବିଧ ଗତି କଥନମ୍	୧୯-୨୦
ଜଗନ୍ନାଥ ତଃ	୨୫

ତୃତୀୟ ପ୍ରକାଶ

ବିଷୟାଃ	ଖଣ୍ଡୋକାଙ୍କାଃ
ମଧ୍ୟଗ୍ରହାଦ୍ୟାନୟନାର୍ଥଂ ରବି ମଧ୍ୟମ ସାବନ ଦିନ ସାଧନ ସମ୍ପର୍କ	୧-୭
ତହାପି ନୂନାଧିକର ବିଶେଷ କଥନମ୍	୮-୯
ବାସୁଧାନୟନମ୍	୧୦-୧୩
ମାସାଧିପାନୟନମ୍	୧୪-୧୫
ବର୍ଷାଧିପାନୟନମ୍	୧୬
ମାସାବ୍ଦ ଗତଗମ୍ୟ କାଳ କଥନମ୍	୧୭
ମତାନ୍ତର ବର୍ଷାଧିପ କଥନମ୍	୧୭
ପାଳକାଧିପା ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୧୮-୨୦
ଅହରଣ୍ଡାହର ଉଗ୍ରାଣି ଗଣ୍ୟାଦି ଗ୍ରହାନୟନମ୍	୨୧-୨୨
ମଧ୍ୟଗୁରୋଃ ପ୍ରଭବାଦି ସଂବହରାନୟନମ୍	୨୩-୨୬
ଅଧିବହର ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୨୭-୨୮
ଲୁପ୍ତ ସଂବହର ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୨୮
ମହାବିହର ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୨୯
ଅରୂପାଦି ଦ୍ଵାଦଶ ଯୁଗ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୩୦
ପଞ୍ଚବିଧାଙ୍ଗୀର ସାବନ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୩୦
ତଦଧିପତି କଥନମ୍	୩୧
ଶୁକ୍ଳଶୁଭ ପଳାନିର୍ଣ୍ଣୟ ପ୍ରଭବାଦି ଷଷ୍ଠି ସଂବହର କଥନମ୍	୩୨-୪୪
ଦ୍ଵାଦଶ ଯୁଗାଧିପ କଥନମ୍	୪୫-୪୬
ସଂକ୍ଷେପତୋରକତନ୍ତ୍ରାନୟନମ୍	୪୭
ଉଦ୍ୟନ୍ତରେଣାହରଣାନୟନମ୍	୪୮

ବିଷୟଃ	ଶ୍ଳୋକାଙ୍କଃ
ଚପାପି ପକ୍ଷୀନର କଥନମ୍	୪୯—୫୦
* ଗ୍ରହାଣାନାଂ ଦ୍ଵାପରାନ୍ତ ଧ୍ରୁବାନୟନମ୍	୫୧
* ରାଶ୍ୟାଦି ଦ୍ଵାପରାନ୍ତଧ୍ରୁବ କଥନମ୍	୫୨ — ୫୪
* କରଣାବଦତୋ ମଧ୍ୟ ସୌରାକାନ୍ଦୁସାରେଣାହରଣାନୟନମ୍	୫୫
* ପଞ୍ଜିକା ପ୍ରଥମ ଦିବସ ଭେଦ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୫୫
ତତ୍ପୂର୍ବଦିନେ ପ୍ରତ୍ୟାହ୍ନିକ ରାଶ୍ୟାଦି ଗ୍ରହଧ୍ରୁବ କଥନମ୍	୫୮
ମନ୍ଦୋକ ପାତାନାଂ ଧ୍ରୁବ କଥନମ୍	୫୯
* ଗତାବେତ୍ୟସ୍ତଦାନୟନଞ୍ଚ	୬୦—୬୧
* ବର୍ତ୍ତମାନାବେତ୍ୟସ୍ତଦାନୟନମ୍	୬୨
* ହାର ସଂଖ୍ୟା କଥନମ୍	୬୩
* କୂଳ ବୁଧ ଶନି ମନ୍ଦୋକ ତଳନ ସୂଚନମ୍	୬୪—୬୬
ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରବଃ	୬୭

ଚତୁର୍ଥ ପ୍ରକାଶଣ

ଦେଶାନ୍ତର ସଂସ୍କାର୍ଥଂ ସମାସତୋ ଭୂମାନକଥନମ୍	୧
ଭୂ ପରସ୍ତ ସଂସ୍କାରଃ	୨
ପ୍ରକାଶକରେଣ ତତ୍କଥନମ୍	୩
ଭୂମଧ୍ୟରେଖା ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୪
ଦେଶାନ୍ତର ଯୋଜନ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୫—୬
ଦେଶାନ୍ତର ନାଡ଼ିକାଦି ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୭
ତତ୍ ପ୍ରକାଶକରମ୍	୮

ବିଷୟାଃ	ଶ୍ଳୋକାଙ୍କାଃ
କାର ପ୍ରବୃତ୍ତି କାଳଃ	୯
ପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ମତାନ୍ତର ଦୂତନମ୍	୧୦—୧୧
ଭୃଷ୍ଣପୁମତ କାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ଶତ୍ରୁନମ୍	୧୨—୧୩
ଦେଶାନ୍ତର ଘଟିକାଭ୍ୟା ଗ୍ରହସଂସ୍କାରଃ	୧୪—୧୫
ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣାତ୍ ସ୍ୱଦେଶାନ୍ତର ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୧୬
ଔଦୟିକାସ୍ତକାଳିକ ଗ୍ରହେଷୁ ଚରସଂସ୍କାର କଥନମ୍	୧୭—୧୮
ସୁଖାର୍ଥଂ ଗତାବନତର ଗ୍ରହଣମ୍	୧୯—୨୫
ଭୂଜାନ୍ତର ଫଳାନୟନମ୍	୨୬—୨୭
ପ୍ରକାରକ୍ରମଭ୍ୟାଂ ତଦାନୟନମ୍	୨୮
ଉଦୟାନ୍ତର—ଫଳାନୟନମ୍	୨୯—୩୨
ଚରଭୂଜାନ୍ତରୋଦୟାନ୍ତର ଫଳେ ଗ୍ରହ ସଂସ୍କାରଃ	୩୩
ପୁଣି ଗ୍ରହେଷ୍ୱପି ସଂସ୍କାରସୟ କଥନମ୍	୩୩—୩୮
ଭୂଜାନ୍ତରୋଦୟାନ୍ତରପୌର୍ଣ୍ଣମାସାଦି ବିବରଃ	୩୯
ନିରକ୍ଷ ଦେଶାନ୍ତର ଦେଶପୋରନ୍ତର ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୪୦—୪୨
* ମଧ୍ୟଗ୍ରହ ସୁଖ କୋଧାର୍ଥଂ ସୂର୍ଯ୍ୟାଦି ମଧ୍ୟପଦକ କଥନମ୍	୪୩
* ସୌର ବର୍ଷାଣାଂ ଦିନାନୟନ ପ୍ରକ୍ରିୟା	୪୪—୪୫
ଦିନ ଗଣନାୟାଂ କାରଣୋପନମ୍	୪୫
ତସ୍ୟ ସୈକଲ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ କଥନମ୍	୪୫
ଏକାଦଶ୍ୟୁକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତାହର୍ଣ୍ଣଶେଷାଦି ଗଣ୍ୟାଦି ଫଳ ସଂକ୍ଷୟଃ	୪୬
ପଦକାଳେଷୁ ପ୍ରାକାଦି ବିନ୍ୟାସଃ	୪୭
ଚନ୍ଦ୍ରପାତେ ବିଶେଷ କଥନମ୍	୪୮—୫୧

ବିଷୟାଃ	ଶ୍ଳୋକାଙ୍କାଃ
ସଦ୍ୟାକ ଶୁଭିଃ *	୫୨
ମାନ୍ୟଦୈତ୍ୟ ଶତ୍ରୁଫଳ ପ୍ରତିଜ୍ଞା	୫୩
ଏକାଦିପୌରାଣାନାମହର୍ଷେ ନ୍ୟାସଃ	୫୪
କରଣାବଦପର୍ଯ୍ୟନ୍ତଂ ସୃଷ୍ଟ୍ୟାଦିଗତାହର୍ଷେ ନ୍ୟାସଃ	୫୪
ପୂର୍ବାଭ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନେନୋକ୍ତଲକ୍ଷଣେ ମଧ୍ୟଂ ପ୍ରତି ପଲପ୍ରସାସ କଳାଦିନ୍ୟାସଃ	୫୪
ଅହର୍ଷେ ସଂଖ୍ୟାନୁସାରେଣ ବ୍ରହ୍ମାଣାଂ ରାଶ୍ୟାଦି ପଦକନ୍ୟାସଃ	୫୫
ପଦକାନ୍ତେଷୁ ହାପରାଗ୍ରଧ୍ରୁବ-କରଣାଭ୍ୟୁବଗତିକଳାଦି—	
ମନ୍ଦୋତପାତଧ୍ରୁବହାର ଭୁଜଫଳଛେଦ-ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମ—	
ଦେଶାନ୍ତର କଳାଦି ବିନ୍ୟାସଃ	୫୫
ଭାବିନି ଗ୍ରହ ବିଷମଭାବେ ପଦକାଦି କଳ୍ପନା ପ୍ରତିଜ୍ଞା	୫୬
ଜଗନ୍ନାଥ ସ୍ତୁତିଃ	୫୭

ପଞ୍ଚମ ପ୍ରକାଶେ

ଭୂପୃଷ୍ଠନିଷ୍ଠ ଶକୁନ୍ତଳସିଦ୍ଧି ଗ୍ରହ ଶୁଚୀକରଣାବଶ୍ୟକତା	୧
ପ୍ରବହ ବାୟୁ ଭ୍ରମଣ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୨
ବ୍ରହ୍ମାଣାଂ ପ୍ରାକ୍ ପଶ୍ଚିମ ଗତି ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୩
ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତାନୁସାରେଣ ଶୀଘ୍ର ମନ୍ଦୋତ ପାତ କଥନମ୍	୪—୫
* ସ୍ବମତେନ ମଧ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ୟ ଭୌମାଦି କକ୍ଷା କେନ୍ଦ୍ରଭୁ କଥନମ୍	୬
* କୁଜାଘାନାଂ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଭୂମିବେଷ୍ଟନ କଥନମ୍	୭
* ଗର୍ୟାନୁସାରେଣ ମଧ୍ୟ ଶୀଘ୍ର ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୮

ବିଷୟାଃ	ଶ୍ଳୋକାଙ୍କାଃ
* ସୂର୍ଯ୍ୟାଦ୍ ବୁଧାଂନାଂ ସମ ଦୂରତ୍ୱ କଥନମ୍	୯
* ତଦନୁସାରେଣ ଗତ୍ୟନ୍ତତ୍ୱ କଥନମ୍	୧୦-୧୧
* ଚନ୍ଦ୍ର ଭ୍ରମଣ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୧୨
* ତସି ତତ୍ତ୍ୱାର୍ଥସ୍ୱୋତ୍ପଦ ଦୃଶ୍ୟତା କଥନମ୍	୧୩
* ଗଜୁବସ ଗତ୍ୟପପତ୍ତିଃ	୧୪
* କେନ୍ଦ୍ରିକ ସୁଗ୍ଧ ପଦାନ୍ତସ୍ତୋ ଶୀଘ୍ର ପରିଧ୍ୟଂଶ ଭେଦ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୧୬
ଗ୍ରହାଣାଂ ମନ୍ଦୋତ୍ତାକର୍ଷଣ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୧୭-୨୨
ପ୍ରାକ୍ ପଶ୍ଚାତ୍ତାକର୍ଷଣବଶାତ୍ ଭୁଜ ଫଳ ଧନର୍ଣ୍ଣତ୍ୱ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୨୩-୨୪
ଚନ୍ଦ୍ରାଂନାଂ ପାତାନୁସାରେଣ ବିଷେପ କଥନମ୍	୨୫-୨୮
* ପରମ ବିଷେପ କଳା କଥନମ୍	୨୯-୩୧
ପୃଷ୍ଠତେରସ୍ତବିଧି ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୩୨
ତସି ରବି ଚନ୍ଦ୍ର ଗତ୍ୟାଃ ପଞ୍ଚବିଧତ୍ୱ କଥନମ୍	୩୩-୩୬
ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତାନୁସାରେଣ ଗ୍ରହ ପ୍ଳୁଟୀକରଣ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୩୭-୪୨
ତସି ଜ୍ୟାଧନୁଷ୍ଠମି କଥନମ୍	୪୩
ଜ୍ୟାବନ୍ଧିତ ପ୍ରକାରଃ	୪୪-୪୫
ଜ୍ୟାବନ୍ଧ୍ୟ ଜ୍ୟାସ୍ତବ ସ୍ୱୀକାରଃ	୪୬
ଜ୍ୟାସ୍ତରୂପ କଥନମ୍	୪୭
ସିଜ୍ୟୋପପତ୍ତିଃ	୪୮
ଚତୁର୍ବିଂଶତି ଖଣ୍ଡୋର୍ଜ୍ୟା ସାଧନ କଥନମ୍	୪୯
ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତୋକ୍ତ ଚତୁର୍ବିଂଶତି ଖଣ୍ଡୋର୍ଥ କଳାମୁକ ଜ୍ୟାକଥନମ୍	୫୦-୫୫

ବିଷୟଃ	ପୃଷ୍ଠାଂକଃ
ସମଜ୍ୟାନ୍ତର ମୁଖ୍ୟସମଜ୍ୟା କଥନମ୍	୫୭-୬୭
ଖଣ୍ଡସଙ୍ଗ୍ୟାନୁସାରେଣ ସାନ୍ତର ସହିତ ସମୋଦ୍ଦେଶ୍ୟା ବିନ୍ୟାସଃ	୬୭
ଶୀଘ୍ର ମନ୍ଦ କେନ୍ଦ୍ର ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୭୭
କେନ୍ଦ୍ର ପାଦେଭ୍ୟୋ ଭୁଜ କୋଟି ଶାଖାଦି ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୭୮
ତପାୟ ଜ୍ୟା କଥନମ୍	୭୯
ଲକ୍ଷ୍ମୀବିନ୍ୟାୟାନୁସାରେଣ ସମୋଦ୍ଦେଶ୍ୟା ସାଧନପ୍ରକାରଃ	୮୦
ଅକ୍ଷାଂଶଜ୍ୟାତୋ ଧନୁଷ୍ପର୍ଯ୍ୟ କଥନମ୍	୭୧-୭୩
ଭୁଜକୋଟିଜ୍ୟାଭ୍ୟାଂ କୋଟିଭୁଜଜ୍ୟା ନୟନମ୍	୭୪
* କୁଜ ଜ୍ଞା ଶନିମନ୍ଦାନାଂ ବୁଧଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମାଦି ପରୋକ୍ତ କଳ୍ପନା	୭୫-୭୬
* ପରୋକ୍ତାନାଂ ସ୍ଥାନ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୭୭
ଚର୍ମଚକ୍ଷୁର ଦୃଶ୍ୟ ଗ୍ରହୋପଗ୍ରହ ସମ୍ଭାବନା	୭୮-୭୯
ତେଷାମନୁପଯୋଗିଭ୍ୟ କଥନମ୍	୮୦
* ଗ୍ରହସମ୍ବନ୍ଧ୍ୟ ପରୋକ୍ତଫଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୮୧
ମନ୍ଦୋକାନାଂ ଶୁକ୍ଳ ଗତ ସାଧନଂ ତ	୮୨-୮୪
ବୁଧଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମାଦିଃ ଶୁକ୍ଳ ଗତମ୍	୮୫-୮୭
ମନ୍ଦ ପରିଧି ସାଧନମ୍	୮୮-୮୯
ସୌରଭାସ୍କରୋକ୍ତ ରବିଚନ୍ଦ୍ର ମନ୍ଦପରିଧି କଥନମ୍	୯୦-୯୧
* ଦୃକ୍ପଥ ମନ୍ଦପରିଧି ସାଧନମ୍	୯୨-୧୦୬
* ଶୀଘ୍ରପରିଧି କଥନଂ ତଥାପନଃ	୧୦୭
* କୁଜାଦାନାଂ ମନ୍ଦପରିଧି କଥନମ୍	୧୦୭
* କୁଜ ବୁଧ ଶୁକ୍ଳ ମନ୍ଦପରିଧି ବିଶେଷଃ	୧୦୮-୧୦୯

ବିଷୟାଃ	ଶ୍ଳୋକାଙ୍କାଃ
ସୌଭେକ୍ତ ମାନ୍ୟ ଶୈନ୍ଦ୍ର୍ୟ ଫଳାନୟନମ୍	୧୧୦-୧୧୯
ଶୈନ୍ଦ୍ର୍ୟମାନ୍ୟଫଳସଂସ୍କାରବିମ୍ବଃ	୧୨୦-୧୨୧
* କୁଜବୃକ୍ଷପୋଃ ସଂସ୍କାର ବିଶେଷେ	୧୨୨-୧୨୪
ଗ୍ରହାଣାଂ ଗତିସ୍ମୃତୀ କରଣମ୍	୧୨୫-୧୩୨
କୁଜଈଶାନ ଗତିସାଧନ ବିଶେଷଃ	୧୩୩-୧୫୧
କୁଜାଦାନାଂ ବନ୍ଧାବନ୍ଧ କେନ୍ଦ୍ରାଂଶ କଥନମ୍	୧୫୨-୧୫୯
କୁଜାଦାନା ମୁଦୟାସ୍ରମୟ କେନ୍ଦ୍ରାଂଶ କଥନମ୍	୧୬୦-୧୬୧
ସ୍ମୃତଗ୍ରହାନ୍ତ୍ୟାନୟନମ୍	୧୬୨-୧୬୭
ସୁଖବୋଧାୟ ଖଣ୍ଡଫଳ କଥନଂ ତଦାନୟନଃ	୧୬୭
* ରବିଚନ୍ଦ୍ରକୁଜ ମାନ୍ୟଫଳ ବିଶେଷ	୧୬୮-୧୭୮
* କୁଜସ୍ୟସ୍ଥିର ଫଳଖଣ୍ଡ ସପ୍ତକମ୍	୧୭୮
ଖଣ୍ଡଫଳାନୁସାରେଣ ଗତି ସାଧନମ୍	୧୮୦
ତସ ଗଜ ବନ୍ଧୁ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୧୮୧-୧୮୭
* ନଷ୍ଟ ଫଳାନୟନମ୍	୧୮୮
ସ୍ମୃତୋଦୟାସ୍ରମୟସ୍ଥଗତଃ କାଳାନୟନମ୍	୧୯୮
ରବେଃ ସ୍ଥୁଳସୂକ୍ଷ୍ମ ମାନ୍ୟଫଳ ଖଣ୍ଡ ବିନ୍ୟାସଃ, ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ମାନ୍ୟ ଖଣ୍ଡଫଳ ବିନ୍ୟାସଃ, କୁଜବୃକ୍ଷ- ଶମ୍ଭାନାଂ ପରୋକ୍ତ ଖଣ୍ଡଫଳ ବିନ୍ୟାସଃ, ତାରାଗ୍ରହାଣାଂ ମାନ୍ୟଶୈନ୍ଦ୍ର୍ୟଖଣ୍ଡଫଳ ବିନ୍ୟାସଃ, ଖଣ୍ଡମଧ୍ୟେ ଗତିଫଳଚଳକର୍ଣ୍ଣା ନୟନଂ, ସ୍ମୃତୀ- କରଣ କାଳ ନିୟମଃ, ଚଳନକାଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ, ନଭୂର୍ଥ କେନ୍ଦ୍ରଗତିନିର୍ଣ୍ଣୟ ସ୍ତବ୍ଧନୁସାରାଦ୍ ବନ୍ଧାଦି କାଳାନୟନମ୍ ।	୧୯୯-୧୯୯

ବିଷୟାଃ	ଗଣନାକାଃ
ତଥ୍ୟାଦି ଭୋଗକଳା ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୨୦୦
ସ୍କୁଲ ତଥ୍ୟାଦି ସାଧନବିମଳା, ବୃଦ୍ଧିକ୍ଷୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ, ଅଧ୍ୟାପକ କ୍ଷୟମାସ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ, ସ୍କୁଲପଞ୍ଜିକା ଗ୍ରାହ୍ୟଭି- କଥନଂଚ	୨୦୫-୨୨୦
ଜଗନ୍ନାଥ ସ୍ତୁତିଃ	୨୨୧

ଷଷ୍ଠ ପ୍ରକାଶଣ

ବିବାହାଦିଷୁ ସୂକ୍ଷ୍ମପଞ୍ଜି କୋପାଦେୟଭି କଥନମ୍	୧
ସୂକ୍ଷ୍ମପଞ୍ଜିକା ସାଧନ ପ୍ରତିଜ୍ଞା	୨-୩
ପ୍ରଥମଚନ୍ଦ୍ରାଦି ବିନ୍ୟାସବିଧିଃ	୪-୫
* ଭୂଜାନ୍ତର ପାଞ୍ଚିକ ଦିଗଂଶ ପଲ୍ଲେଃ ସୂକ୍ଷ୍ମଚନ୍ଦ୍ରାନୟନମ୍	୬
ଭୂଜାନ୍ତର ପଲସ୍ୟ ନୟନଃ	୭-୧୭
ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ସୂକ୍ଷ୍ମଗତ୍ୟ ନୟନମ୍	୧୭
ପକ୍ଷସ୍ୟ ପୂର୍ବାଦି ପରାଦି ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ ପାଦନର୍ଣ୍ଣୟସ୍ତୁ	୧୮-୨୩
ଗ୍ରହଣକାଳାର୍ଥଂ ଚନ୍ଦ୍ରସୂକ୍ଷ୍ମଗତ୍ୟନୟନମ୍	୨୪
ଭୂଜାନ୍ତରାଦିନାଂ ସଞ୍ଜ୍ଞା କଥନମ୍	୨୫-୨୭
ସ୍କୁଲସୂକ୍ଷ୍ମସାର ଗ୍ରହଣମ୍	୨୮-୩୧
ଦୃକର୍ମଣୋ ଗ୍ରାହ୍ୟଭାଗ୍ରାହ୍ୟଭି ନୟନଃ	୩୨-୩୩
ବୃହତ୍ ସଂହିତାଦିବାକ୍ୟେଃ ସୂକ୍ଷ୍ମମତସ୍ୟ ଗ୍ରାହ୍ୟଭିମ୍	୩୪
ଭବିଷ୍ୟତ୍କାଳେ ଚନ୍ଦ୍ରାବଜାନୟନୋପାୟଃ	୩୫-୩୭
ପୂର୍ବାଭ୍ୟାଶାଂ ସ୍କୁଲମତାଶ୍ରୟ ହେତୁ କଥନମ୍	୪୮-୫୭
ଅଷ୍ଟାବଂଶତ ସୂକ୍ଷ୍ମ ନକ୍ଷତ୍ର କଥନଂ ତଦାନୟନଞ୍ଜି	୫୮

ବିଷୟାଃ	ଶ୍ଳୋକକାଃ
ଗ୍ରହାଣାଂ ଯାତ୍ରା କାଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୭୧
ଭିକ୍ଷାଦାନାଂ ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳ କଥନମ୍	୭୨-୭୩
ପ୍ରତିମଣ୍ଡଳା ପମଣ୍ଡଳ ବିମଣ୍ଡଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୭୦-୭୩
* ଯାତ୍ରାପାତ ଭରଣ କଥନଂ ତଦାନୟନଞ୍ଚ	୭୪-୭୫
ଓ ଭୋଜନାଂ ଗାନୟନମ୍	୭୬-୭୭
ବିକାରାଦି କଥନମ୍	୮୦-୮୧
କରଣାଦି ଧୂବ କଥନମ୍	୮୨
ଚଳାଂଗାନାଂ ଧନର୍ଣ୍ଣୟ କଥନମ୍	୮୩
ତଦୁପସାରିତ ଧନର୍ଣ୍ଣୟ କଥନମ୍	୮୪
ଶୁଦ୍ଧାର୍କ ଶୁଦ୍ଧାର୍କାନ୍ତରାୟନାଂ ପରୀକ୍ଷା	୮୫-୮୮
* ଅୟନାଂ ପରୀକ୍ଷାକ୍ରମମ୍	୮୯-୯୧
ଯାତ୍ରା ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୯୨
* ଚନ୍ଦ୍ର ପରୀକ୍ଷାକ୍ରମମ୍	୯୩-୯୪
ଦୃଶ୍ୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୯୬
* ଯାତ୍ରାଗତ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୯୮
ସୌମ୍ୟସାମ୍ୟ ଗୋଲ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୯୯
କ୍ଷିତିଜ୍ୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୧୦୦
ଚରପ୍ରାଣାନୟନମ୍	୧୦୧-୧୦୨
ଦିନରାତ୍ରି ପ୍ରମାଣମ୍	୧୦୩
ବିଷେଷଦେତୁକ ଶୁଦ୍ଧ ଯାତ୍ରା କଥନମ୍	୧୦୪-୧୦୫
ବ୍ୟବହାରାୟ ଧୂଳିଚର କଥନମ୍	୧୦୬
ଧୂଳୋଦୟାକ୍ରମ କଥନମ୍	୧୦୭-୧୧୩

ବିଷୟ:	ଗ୍ଳୋକାକାଃ
ତତ୍ତ୍ୱଲକ୍ଷ୍ୟ ଧନଶ୍ଚକ୍ତ କଥନମ୍	୧୧୪-୧୧୫
ଗ୍ରହାଣାଂ ସ୍ୱାହୋରାସ ପ୍ରାଣ କଥନମ୍	୧୧୬-୧୧୯
ସୁଲ ସାବନ ଦିନ କଥନମ୍	୧୨୦
ସୁଲ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦିନପୋଲ ଗ୍ଳୋକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟତା	୧୨୧
ନିରକ୍ଷଦେଶ ଲଗ୍ନାନୟନ କ୍ରମଃ	୧୨୨
ତର ସଂସ୍କାରେଣ ସ୍ୱଦେଶ ଲଗ୍ନାନୟନ କ୍ରମଃ	୧୨୩-୧୩୩
ଅସ୍ତଲଗ୍ନ କଥନମ୍	୧୩୪
ହୋରାଦି ବିଭାଗଃ	୧୩୫
ଇଷ୍ଟକାଳେ ଲଗ୍ନ ଶୁକ୍ଳୀ କରଣମ୍	୧୩୬
ଶୁକ୍ଳ ଲଗ୍ନାଦିଷ୍ଟ କାଳାନୟନମ୍	୧୩୭-୧୪୧
ମଧ୍ୟ ଲଗ୍ନାନୟନମ୍	୧୪୨-୧୪୩
ଅୟନାଂ ଶାନ୍ତୁସାରେଣ ଲଗ୍ନମାନ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୧୪୪-୧୫୩
ଗ୍ରହାରମ୍ଭକାଳେ ତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରମାଣାନି	୧୫୩
ଗର୍ବାଦ୍ୟକ୍ତ ସୂକ୍ଷ୍ମ ନକ୍ଷତ୍ର ଶାନ୍ତିପାତ ରାଶ୍ୟାଦି ଲେଖନ ପ୍ରତିଜ୍ଞା	୧୫୪-୧୫୭
ଶାନ୍ତିପାତସ୍ୟ ଦିନଗତଃ	୧୫୮
କରଣାଦି ପ୍ରାବଃ	୧୫୮
* ପକ୍ଷାନ୍ତରେଣାୟନାଂ ଶାନୟନମ୍	୧୫୯
ଦାକ୍ଷ୍ୟାଦି ଲେଖନ ପ୍ରତିଜ୍ଞା, ସୁଲ ନକ୍ଷତ୍ର କଳା ବନ୍ୟାସଃ, ସୂକ୍ଷ୍ମ ନକ୍ଷତ୍ର ରାଶ୍ୟାଦି ବନ୍ୟାସଃ, ସପ୍ତବ୍ରହ୍ମ ଶାନ୍ତିପାତ — ପଦକ ବନ୍ୟାସଃ, ସାୟନାର୍କ ଭୁଜ ଶାନ୍ତିପାତରେଣ ଶାନ୍ତି କଳାଦି ସ୍ୱରୂପ ନ୍ୟାସଃ ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମେ ପଲପ୍ରଭାଦି ଦଶବିଧ ନ୍ୟାସଶ୍ଚ	୧୬୦
କରଣାଦିପ୍ରାବଃ	୧୬୧

ସଫଳ ପ୍ରକାଶ

ବିଷୟାଃ	ଶ୍ଳୋକାଙ୍କାଃ
ଉପକରଣ ପ୍ରଣୟା, ଭୂସମୀକରଣଂ, ସମମଣ୍ଡଳ ଲେଖନଂ, ଶକୁଚ୍ଛାପନଂ, ଛପା ପ୍ରବେଶ ନିର୍ଗମ ସ୍ଥାନ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ, ମହ୍ୟରେଖାଭର୍ତ୍ତିକ୍ ସାଧନଂଚ	୧-୫
ଶକୁଚ୍ଛାପା କର୍ତ୍ତୃ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ, ଭୁଜକୋଟି କର୍ତ୍ତୃ କଥନଂ, କର୍ମେଲାନୟନଂ, ମୂଳାବଶେଷ ପ୍ରକାରେ ରୂପ କଳାଦି ନିର୍ଣ୍ଣୟଶ୍ଚ	୬-୧୦
ଶକୁ ସ୍ୱରୂପ କଥନଂ, ଚଦଙ୍ଗାଦେନିର୍ଣ୍ଣୟଃ, * ନରଙ୍ଗ ଶକୁ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ, ମୂର୍ତ୍ତିପିଣ୍ଡଛାପା ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ * ଛପା ବୃଦ୍ଧି ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ ଶଙ୍କୁଦି ସଂଜ୍ଞା ଚ	୧୧-୧୪
ଆକାଶେ ସମମଣ୍ଡଳ କଥନଂ, ବିଦୁବନ୍ଧୁଶ୍ଚଳ କଥନଂ, ତସ୍ୟ ନାଡ଼ୀ ବୃଦ୍ଧିଂ, ଉନ୍ନତଶ୍ଚ ଦୁର୍ଘଟ ବୃଦ୍ଧି କଥନଂ, ଅଗ୍ରା ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ, ଅକ୍ଷାଂଶ ଲମ୍ବାଂଶ ପ୍ରବୋନ୍ନତ ନିର୍ଣ୍ଣୟୋଽସପ୍ରସ୍ତ କଥନଃ	୧୫-୨୨
ଅକ୍ଷ ଲମ୍ବାଂଶ ସାଧନ ବିମଃ, ସ୍ୱଦେଶ ବିଷୁବଛାପା ଛପାର୍ଚ୍ଚ ନୟନଂ, ଛପାର୍ଚ୍ଚାନ୍ତଧାର୍ଚ୍ଚା ନୟନଂ ଦିନାର୍ଦ୍ଧ- ଛାପା କର୍ତ୍ତୃ ନୟନଃ	୨୩-୩୪
ଉନ୍ନତଶ୍ଚ ଶକୁ ନିର୍ଣ୍ଣୟ-ପଦ୍ଧି-ଦିନାର୍ଦ୍ଧ ଶକୁ	୩୫-୪୧
ଦୃଶ୍ୟ ଶକୁ ଚ୍ୟା ଦିନାର୍ଦ୍ଧ ଗ୍ରାହେଷ୍ଟକାଳିକାଗ୍ରା ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ ଭୁଜ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୪୨-୪୩
ସମମଣ୍ଡଳ ଛପାଦି କଥନଂ, ସମମଣ୍ଡଳ କର୍ତ୍ତୃ, ସମମଣ୍ଡଳ ଶକୁଛାପା ନିର୍ଣ୍ଣୟଶ୍ଚ	୪୪-୫୦
ଭୁଜ କେନ୍ଦ୍ରାତ୍ ଛପାର୍ଚ୍ଚ ସ୍ପର୍ଶାର୍ଚ୍ଚାନୟନଂ, ଅଗ୍ରଜ୍ୟା-ଅଗ୍ରାଙ୍ଗୁଳାଦି କଥନଂ, କୋଣଶକୁ କୋଣଛାପା କଥନଃ	୫୧-୫୫
କୋଣଶକୁଛାପା କର୍ତ୍ତୃ ନୟନୟନଂ	୫୬-୫୭
କରଣୀ ସାଧନଂ	୫୮

ବିଷୟଃ	ଖୋଜାକାଃ
କରଣୀ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୫୯
ଅକ୍ଷପଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୬୦
କୋଣଶିଳ୍ପ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୬୧
ଦୃଢ଼ତା କୋଣଶିଳ୍ପକାୟା କର୍ତ୍ତ୍ତ୍ବ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୬୨
ବଦୟ ଜ୍ୟା ନୟନଂ, ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ୟ କୋଣୋଦୟାସ୍ତମୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟଶ୍ଚ	୬୩-୬୪
ଶାନ୍ତ୍ୟାଦାନାମସକୃତ୍ କର୍ମ କଥନମ୍	୬୫-୬୬
ଅକ୍ଷଷ୍ଟକାଳାତ୍ ଗୁପ୍ତାନୟନମ୍	୬୭
ଗୁପ୍ତାତଃ କାଳାନୟନମ୍	୬୮
ତଦୁପଯୋଗିନତୋତ୍ ସମଜ୍ୟା କଥନମ୍	୬୮
ଅନ୍ୟୋନ୍ନତଜ୍ୟା ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୬୯
ଛେଦ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୭୦
ଶକ୍ତ୍ୟାଦ୍ୟାନୟନଂ ନତ ପ୍ରାଣ ନିର୍ଣ୍ଣୟଶ୍ଚ	୭୧-୭୪
* ପକ୍ଷାନ୍ତରଣ ନତାୟାନୟନଂ, ସୂକ୍ଷ୍ମ ପ୍ରାଣ ନୟନଂ ଚ	୭୫-୭୯
* ଗୁପ୍ତାର୍କ ସାଧନାନନ୍ତରଂ ସମସ୍ତଳ ଶିଳ୍ପ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ,	
* ବକ୍ରବ୍ୟତୀବସ୍ତୁବାହୁସାରେଣ ସନ୍ଧି ଦଣ୍ଡା ନୟନଃ	୮୦-୮୫
ଗଗନାର୍ଦ୍ଧ ଚାପଭ୍ୟୋ ଦ୍ଵାବିଂଶତ୍ୟୟନାଂଶ ସିଦ୍ଧ ଲଗ୍ନ ଭୁକ୍ତପଳ କଥନଂ, ଗ୍ରହ ଗୌରବାତ୍ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର ବିସ୍ତାର ତ୍ୟାଗଶ୍ଚ	୮୬-୯୩
ଜଗନ୍ନାଥ ସ୍ତୁତିଃ	୯୪

ଅଷ୍ଟମ ପ୍ରକାଶେ

ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଗ୍ରହଣ ସମ୍ବନ୍ଧ	୧-୫
* ବିଶେଷ କଳ୍ପନା, ସମପଦକାଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ,	
* ରବି ଚନ୍ଦ୍ରପୌଃ ସମକଳୀ କରଣଂ,	
* ରବିଚନ୍ଦ୍ରପୌର୍ବମ୍ ବ୍ୟାସ ଯୋଜନ ପ୍ରମାଣଂ ଚ	୬-୧୨

ବିଷୟାଃ	ଶ୍ଳୋକକାଃ
ମଧ୍ୟମାର୍ଗ କର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥୁଟ ମାର୍ଗ କର୍ଣ୍ଣ-ଯୋଜନ ପ୍ରମାଣଂ,	
* ବିମୁମାନ କଳାନୟନଂ ଚ	୧୩-୧୫
* ମଦକର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥୁଟ କର୍ଣ୍ଣାନୟନଂ, ପକ୍ଷାନ୍ତ-ରୈବିମୁମାନା ନୟନଂ ଚ	୧୬-୨୧
* ଭୂଛାୟା ଚୈତ୍ୟାନୟନଂ,	
* ତମୋମାନ ନିର୍ଣ୍ଣୟଶ୍ଚ	୨୨-୨୭
ବ୍ରହ୍ମଣ ଚକ୍ଷୁ-ବ୍ରହ୍ମଣଦିଞ୍ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ, ବେଦ ପୁରାଣ ମତ ସମାଧାନଂ,	
ଚନ୍ଦ୍ରପାତେ ଦିଗଂଶ ଫଳ ସଂସ୍କାରଶ୍ଚ	୨୮-୩୩
* ଚନ୍ଦ୍ର ବିକ୍ଷେପା ନୟନଂ ଶରସ୍ୟ ଦିଞ୍ ନିର୍ଣ୍ଣୟଶ୍ଚ	୩୪-୩୫
ବିକ୍ଷେପ ଶଶ୍ଚ ବିନ୍ୟାସଃ,	
* ପକ୍ଷାନ୍ତରେଣ ଶରୀରନୟନଂ, ଗ୍ରାସ ସମ୍ଭବ କଥନଂ ସଦ୍‌ଗ୍ରାସ ନିର୍ଣ୍ଣୟଶ୍ଚ	୩୬-୪୦
ନିର୍ମାଳନୋନ୍ମାଳନ ବିମର୍ଦ୍ଦ ବ୍ରହ୍ମଣ ମଧ୍ୟ କାଳ କଥନଂ,	
ବିମର୍ଦ୍ଦ ଛାକାଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ମାଳନୋନ୍ମାଳନ ମୋକ୍ଷ କାଳାନୟନଂ,	
ପୂର୍ଣ୍ଣାଗ୍ନାମସକୃତ୍ କର୍ମ କଥନଂ	
* ବିଶେଷତଃ ସକୃତ କର୍ମଣା ସ୍ଥୁଟପ ବର୍ଣ୍ଣର ଗ୍ରାସାଦି କଥନଞ୍ଚ	୪୧-୪୫
* ଦୃକ୍‌ସିଦ୍ଧ ତମୋମାନ ପ୍ରତିଜ୍ଞା, ଇଷ୍ଟକାଳାତ୍ ଗ୍ରାସା ନୟନଂ	
ତସ ଚ ଭୁଜ କୋଟି କର୍ଣ୍ଣ ବିରୁଦ୍ଧଃ	୪୬-୫୧
ଇଷ୍ଟଗ୍ରାସାତ୍ କାଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ, ଆୟୁନ ବଳନା ନୟନଞ୍ଚ	୫୨-୫୭
ଆକ୍ଷବଳନ ସ୍ଥୁଟ ଦିଗ୍ ବଳନାନୟନଂ,	
ଚନ୍ଦ୍ରେନ୍ଦ୍ରାଦୟ ପ୍ରମୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟଶ୍ଚ	୫୮-୬୪
* ଚନ୍ଦ୍ର ବିନମାନ କଥନଂ, ଯାମ୍ୟ ସୌମ୍ୟ କଦମ୍ବ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ,	
କଦମ୍ବାତ୍ ବଳନ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ, ମତାନ୍ତର କଥନଂ	
* ବୃତ୍ତିଦ୍ୱୟାତ୍ ବଳନୋପପତ୍ତିଶ୍ଚ	୬୫-୬୯
ତସ ଶାନ୍ତିଜ୍ୟାମିନ୍ୟା ବିରୁଦ୍ଧଃ, ଅବତମସ ନିର୍ଣ୍ଣୟଶ୍ଚ	୭୦-୭୮
ତତ୍ତ୍ୱମୋମାନାନୟନଂ,	
* ତମସୋ ଦୃକ୍‌ସିଦ୍ଧି କଥନଂ,	
* ତସ ଯୁକ୍ତି କଥନଂ, ତସ ଗଣିତ ସମଃ, ଅର ତମସ ନିର୍ଣ୍ଣୟଶ୍ଚ	୭୯-୮୪
ବ୍ରହ୍ମଣ କର୍ଣ୍ଣଭେଦ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ, ବ୍ରହ୍ମ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟପୌଃ ଶୃଙ୍ଗାପୃଷ୍ଠି କଥନମ୍	୮୫-୮୭
ଜଗନ୍ନାଥ ସ୍ତୁତିଃ	୮୭

ବିଷୟାଃ

ଶ୍ଳୋକାଙ୍କାଃ

ନବମ ପ୍ରକାଶେ

- ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣୋପଯୋଗି ଲମ୍ବନାଦି କଥନ ପ୍ରତିଜ୍ଞା, ଲମ୍ବନୋପପତ୍ତିଃ,
ସମପଦ୍ମ କାଳ କଥନଂ ନତି ଲମ୍ବନାଦିକ ସ୍ଥାନ ବିଶେଷ କଥନମ୍ ୧-୪
- ସମପଦ୍ମ ଲମ୍ବନୟନଂ, ବିଷ୍ଣୁ ଲମ୍ବନୟନଂ
ତତ୍ ଶାନ୍ତେ ରକ୍ଷାଂଶେ ସ୍ୱାହାରଃ, ନତୋନ୍ନତ ସାଧନଂ,
ଦୃଶ୍ୟତ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ, ପରମନତି ପରଜ୍ୟାନୟନଃ ୫-୧୧
- * ପକ୍ଷାନ୍ତରେଣ ପରନୟନଂ, ଲମ୍ବନଜ୍ୟା —
ଧନୁରନୟନଂ ତସ୍ୟ ଧନୁର୍ଣ୍ଣୟ କଥନଃ ୧୨-୧୫
- ଅସକୃତ୍ କର୍ମଣା ଶୁକ୍ତ ଲମ୍ବନାନୟନଂ ୧୫
- ସକୃତ୍ କର୍ମଣା ସୃଷ୍ଟ ଲମ୍ବନାନୟନଂ,
ଲମ୍ବନେ ସ୍ୱାହାର ବିଶେଷଃ, ଶୁକ୍ତ ପଦ୍ମକାଳାନୟନଃ ୧୬-୨୦
- ତତଃ ସମପଦ୍ମକାଳ ସିଦ୍ଧିଃ, ଶୁକ୍ତ ପଦ୍ମକାଳିକ
ତଦ୍ରାସାତ ଶରାନୟନଂ, ଶୁକ୍ତ ପଦ୍ମଲଗ୍ନ ସିଦ୍ଧେନ-
ଲଗ୍ନ ଶାନ୍ତ୍ୟାନୟନଂ ଚ ୨୧-୨୫
- ଶରାସ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ, ମଧ୍ୟୋଦୟଜ୍ୟାନୟନଂ,
ଦୃକ୍ଷେପା ନୟନଂ, ସୃଷ୍ଟଦୃକ୍ଷେପାନୟନଃ ୨୬-୩୦
- ସ୍କୁଳ ସୃଷ୍ଟ ଦୃକ୍ଷେପପଦ୍ମୋଃ ଶୁକ୍ତୀକରଣଂ, ଅବନତ୍ୟାନୟନଂ,
- * ପ୍ରକାଶକ୍ତର କଥନଂ,
- * ଶୁକ୍ତଦିକ୍ ଶରାନୟନଃ ୩୧-୩୪
- * ଦେଶ ବିଶେଷେଷୁ ଦୃକ୍ଷେପ କଥନଂ,
- * ତମୋମାନାର୍ଥଂ ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣାନୟନଂ ଚ ୩୫-୪୧
- * ଶକୁ ଦୃଶ୍ୟା ନତିଭ୍ରମଃ କର୍ଣ୍ଣାନୟନଂ,
- * ଶୁକ୍ତତମଃ ସାଧନଂ, ପ୍ରକାଶକ୍ତରାଦ୍ୟାଂ ତତ୍ ସାଧନଂ ଚ ୪୨-୪୫

ବିଷୟାଃ	ଶ୍ଳୋକାଙ୍କାଃ
* କାଳହାରୀ ନୟନଂ, ଦେଶ ବିଶେଷେଷୁ ପୃଥକ୍ ସାଧନୋପଦେଶସ୍ତୁ ପୁଣି ମୋକ୍ଷ ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଥମନୟନଂ	୪୭-୪୯ ୫୦-୫୪
ପୁଣ୍ୟେ ଲମ୍ବନ ସାଧନଂ, ଶର କାଳୟୋ ରସକୃତ୍- କର୍ମଣା ସ୍ଥିତ୍ୟ କରଣଂ, ଖୁଟ କାଳାନୟନଂ	
* ତପ ପ୍ରକାରାନ୍ତର କଥନଂ,	
* ବଳୟ ଗ୍ରାସ ନିର୍ଣ୍ଣୟସ୍ତୁ	୫୫-୬୨
* ବଳୟ ସ୍ଥିତି କାଳାନୟନଂ,	
* ଶର ବିଶେଷାଦ୍ ଯଶ୍ଵ୍ୟାଦିଭ୍ୟଃ ଖୁଟ ଗ୍ରାସ କଥନଂ ଚ	୬୩-୮୮
ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟୟସ୍ୟ ଗ୍ରାହ୍ୟତ୍ଵ ବିରୂପଃ,	
* ବ୍ରହ୍ମଣ ପରମ କାଳ କଥନଂ ପ୍ରସଙ୍ଗାତ୍-	
ଦୃଷ୍ଟ ତଥ୍ୟାଦି ପରମ କ୍ଷୟ ବୃଦ୍ଧି କଥନଂ ଚ	୯୯-୧୦୭
ଜଗନ୍ନାଥ ସ୍ତୁତିଃ	୧୦୮

ଦଶମ ପ୍ରକାଶେ

ଛେଦକ ପ୍ରତିଜ୍ଞା, ଶକୁଛେଦ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ, ବିମ୍ବଶର ଯୋଗାତ୍ ଗ୍ରାସାଙ୍ଗୁଳାନୟନଂ ଚ	୧-୫
ଖଦୁର ସମାସ ବୃତ୍ତ ଗ୍ରାହ୍ୟ ବିମ୍ବ ଲେଖନଂ, ଦିବ୍ ସାଧନଂ, ବଳନ ନ୍ୟାସଃ, ତପ୍ୟ ଦିବ୍ ବିବେକଃ ଶର ପ୍ରସାରଣଂ ଚ	୬-୧୧
ପୁଣି ମୋକ୍ଷ ସ୍ଥାନ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ, ମଧ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଣ ପରିଲେଖସ୍ତୁ	୧୨-୧୪
ଗ୍ରାହକମାର୍ଗ କଥନଂ, ଚତୁର୍ବିଂଶତିନିର୍ମାଳନୋନ୍ମୁଳନ ଜ୍ଞାନଂ	
* ଇଷ୍ଟ କାଳିକ ବ୍ରହ୍ମଣ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୀ କରଣଂ ଚ	୧୫-୨୩
* ଶିଳାକାପ୍ରସାରଣାଦ୍ୟୁପାୟଃ, ବଳନ ଚାଳନ ପ୍ରକାରସ୍ତୁ	୨୪-୩୨

ବିଷୟାଃ	ଶ୍ଳୋକାଙ୍କାଃ
* ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହେ ମାସ ବିଶେଷ ଫଳକେ ପ୍ରତିରୂପ ଦର୍ଶନମ୍	୩୫
ଅନୁପଯୋଗାଭ୍ୟୁତ ବର୍ଜନମ୍	୩୬
ଜଗନ୍ନାଥ ସ୍ତୁତିଃ	୩୭

ଏକାଦଶ ପ୍ରକାଶେ

ଗ୍ରହଯୁକ ପ୍ରତିଜ୍ଞା, ଯୁଦ୍ଧସମାଗମ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ, ଗ୍ରହସୂତାଃ
ଶୀଘ୍ର ମନ୍ଦଗତି ଭେଦେନ ଗଜବନ୍ଧଗତି ଭେଦେନ
ଗତିବ୍ୟୟୁକ ବ୍ୟବସ୍ଥାଃ

୧-୫

ଗ୍ରହସୂତାଃ ସମଲଗ୍ନୀକରଣଂ, ଦିନାଦିଫଳେଃ ପୁନଃ
ସ୍ଥିତିକରଣଂ କୁଜାଦିପାତାନାଂ ଭୂଷାୟୁଫଳ ସଂସ୍କାରଣ୍ଡ

୬-୧୧

ବୃଧ ଶୁକ ପାତସୂର୍ଯ୍ୟାନ୍ୟଫଳ ସଂସ୍କାରଃ, ସୁଲ-
ବିଷେପାନୟନଂ, ସୃଷ୍ଟି ବିଷେପାର୍ଥଂ ବୃଧଶୁକସୂତାଃ
ରେଖାଦ୍ର ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ, କୁଜଗୁରୁ ଶମାନାଂ ମନ୍ଦସ୍ପଷ୍ଟ ନିର୍ଣ୍ଣୟସ୍ତୁ

୧୨-୧୭

ପାତୋନ ଗ୍ରହ କଥନଂ, କ୍ଷେପ କର୍ଣ୍ଣାନୁର ସାଧନଂ,
ଶରଶ୍ଚୁକ୍ତ ସାଧନଂ ଚ

୧୭-୨୪

ସୂକ୍ଷ୍ମବିଷେପାନୟନଂ, ଆୟନ ଦୃକ୍‌କର୍ମାନୟନଂ,
ପୁନଃ ସମକଳୀକରଣଂ, ଧ୍ରୁବସୂତ ସମୀକରଣଃ

୨୫-୩୧

ସ୍ପୁଟିକାନ୍ତ କଥନଂ, ଚରାନ୍ୟୟନଂ, ନତୋଲ୍ଲଭ କାଳାନୟନଂ,
ତସ୍ୟୋର୍ଜ୍ୟା ସାଧନଂ, ଧନର୍ଣ୍ଣଭ୍ରମେଣ ଗତିବ୍ୟ କାଳାନୟନଂ,
ଅକ୍ଷଦୃକ୍‌କର୍ମଣା ଗ୍ରହ ସ୍ଥିତିକରଣଂ ଚ

୩୨-୩୭

* ତାରିତ୍ରୟାଣାଂ ପଞ୍ଚବଧ ବିନ୍ଦୁ କଥନଂ,
* ବ୍ୟାସ ଯୋଜନ କଥନଂ ଚ

୩୮-୪୧

* ଯୋଜନାନାଂ କଳୀକରଣଂ, ମଧ୍ୟ ବିନ୍ଦୁନାଂ ମାନ ବିକଳା କଥନଂ,
* ଉତ୍ତମଜ୍ୟାଦିଭିର୍ଭୁଜକାନୟନଂ, ସ୍ପୁଟିବିନ୍ଦୁାନୟନଂ ଚ

୪୨-୫୦

ବିଷୟଃ

ଶ୍ଳୋକାଙ୍କଃ

	ବୁଧଶୁକ୍ଳୟୋଃ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିମ୍ବେ ଦୃଶ୍ୟତା ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ, ଶୁକ୍ଳଚନ୍ଦ୍ରର ବିମ୍ବାନାଂ ଦୂର୍ ବିମ୍ବର ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ,	
*	ଭାନାଂ ଦୂର୍ ବିମ୍ବ କଥନଂ ଚ	୪୧-୫୫
	ଉଲ୍ଲେଖାଣ୍ୟ ଯୁକ୍ତ କଥନଂ, ଭେଜାଣ୍ୟ-ଅଂଶୁ ବିମ୍ବଦ୍ୱାୟା- ଅପସବ୍ୟ-ଯୁକ୍ତ କଥନଂ,	
*	ଯୁକ୍ତ ସମାଗମ ବ୍ୟବସ୍ଥା, କୃତ୍ରିୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ, ଜୟ ପରାଜୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟଶ୍ଚ ଭୌମାଦୀନାଂ ନିକଳମ୍ବନ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ ବ୍ରହ୍ମତାପୟୁକ୍ତ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ, ଯୁକ୍ତକାଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ,	୫୭-୭୯ ୭୦-୭୧
	ବୁଧଶୁକ୍ଳୟୋଃ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମଣ୍ଡଳ ଭେଦେ କାଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟଶ୍ଚ ତାବତ୍ରହାଣାଂ ଚନ୍ଦ୍ରସମାଗମ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ, ଚନ୍ଦ୍ର ତାପ	୭୨-୭୫
	ବ୍ରହ୍ମଯୋଲ୍ ମୂଳା ବନତିଭ୍ୟାଂ ସମୀକରଣଂ ଚ	୭୭-୮୪
	ଶରୀରାଦିନା ଦିକ୍ଷର ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ, ଭ୍ରମର ଯୁକ୍ତ ନିର୍ଣ୍ଣୟଶ୍ଚ	୮୫-୯୦
	ତପ ହେଦକ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ, ବ୍ରହ୍ମଜାୟା କଥନଂ ଅଗ୍ରାଦି ନିର୍ଣ୍ଣୟଶ୍ଚ	୯୦-୧୦୧
	ନଳକ ସ୍ଥାପନଂ, ଶକୁଣିଶୟୋର୍ବ୍ରହ୍ମଦୂର୍ଦ୍ଦଶନଂ, ବିମ୍ବ ପ୍ରଭେଦ ବ୍ୟବସ୍ଥା, ଶୁକ୍ଳଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟବ୍ରହ୍ମଣ କଥନଂ, ସୂର୍ଯ୍ୟର ତାରକାଣାଂ ଭୂମେସ୍ତାସ ବ୍ରହ୍ମାଣାଂ ଚନ୍ଦ୍ର ନିର୍ଣ୍ଣୟଶ୍ଚ	୧୦୨-୧୧୦
	କଗନ୍ନାଥ ସୂଚିଃ	୧୧୧

ଦ୍ୱାବଶ ପ୍ରକାଶେ

	ଭ୍ରମର ଯୋଗାୟ ଭାନାଂ ପ୍ରାକାଶ ପ୍ରତିଜ୍ଞା, ଭ ପ୍ରାକାଶ କଥନଂ ଚ	୧-୭
	ଭାନାଂ ବିଷେଷ ତାପସ୍ୟାୟା କଥନମ୍	୭-୧୪
	ଭାନାମାକୃତି କଥନମ୍	୧୮
	ଯୋଗତାପ ସ୍ଥିତି କଥନମ୍	୧୯-୨୨
*	ତାପାଂମାନ ବିକଳା କଥନଂ, ଲୁପ୍ତକାୟାନାଂ ପ୍ରାକାଶାଦି କଥନଂ ଚ	୨୩-୩୪

ବିଷୟାଃ	ଶେକାକାଃ
* ଅଗସ୍ତ୍ୟସ୍ୟ ପୁରାବିଶେଷଃ	୪୦
* ସପ୍ତର୍ଷିଣାଂ ବ୍ୟବସ୍ଥା	୪୧-୫୯
ପୁର ବ୍ୟବସ୍ଥା	୬୦-୬୩
ମାନାଂଶ କାଳାଂଶ ସେବାଂଶ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୬୪-୭୦
ପୁରତ୍ରମଣ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ, ଅଂଶାନାମଲ୍ଲଭ ବହୁଲ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ, ଉପୁରାଂଶାନାଂ ଦୃକ୍ତମୈତ୍ତୁଟ ବିଶେଷ କଥନଂ, କଦମ୍ବ ପୁରାଭିମୁଖ ଶର କଥନଂ	୭୧-୭୨
ନକ୍ଷତ୍ର ଚଳନ ଶାନ୍ତିଭେଦ କଥନଂ, ତେଷାଂ ଦିନରାତ୍ରି ଭେଦଃ, ସାବକାଳିକ ଦୃଶ୍ୟାଦୃଶ୍ୟ କଥନଂ, ଉଗ୍ରହ ଯୁକ୍ତ ସାଧନଂ	୭୮-୮୦
* ଚନ୍ଦ୍ରଭେଦଯୋଗ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ର କଥନଂ,	
* ଚନ୍ଦ୍ରଯୋଗ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ର ସ୍ୱେଦିଣୀ ଶକଟଭେଦ କଥନଂ	୮୧-୮୭
* ଛୁପ୍ପାପଥ ଯୁକ୍ତ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ,	
* ଯନ୍ତ୍ରକରଣକ ଦୃଷ୍ଟି ବିଶେଷ କଥନଂ	୮୭-୯୨
ଜଗନ୍ନାଥ ପୁତ୍ରଃ	୯୩

ବୟୋଦଶ ପ୍ରକାଶେ

ଗ୍ରହନକ୍ଷତ୍ରାଣାଂ ସୂକ୍ଷ୍ମେଦୟାସ୍ରମୟ ପ୍ରତିଜ୍ଞା, ତତ୍ର ନିତ୍ୟ ନୈମିତ୍ତିକଲ୍ଲ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ, ଉଦୟାସ୍ରମୟଦିର୍ଘ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ, ଉଦୟାସ୍ର କାଳିକଗ୍ରହ ଦୃକ୍ତମୈ କଥନଂ	୧-୭
ଆକାଶ ଦୃକ୍ତମୈ ବିଶେଷ କଥନଂ, ବିଶେଷ ଦେବୁକ ଧନର୍ଣ୍ଣଲ୍ଲ କଥନଂ, କାଳାଂଶ ଲଗ୍ନାନୁର ନିର୍ଣ୍ଣୟଶ୍ଚ	୮-୧୦
ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ବିଶେଷଃ, ଭ୍ରମା ଦିନମାନ କଥନଂ ତେଷାଂ ଦିର୍ଘ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୧୧-୧୫
ଉଦୟାସ୍ରମୟ କର୍ତ୍ତିତ ନକ୍ଷତ୍ର କଥନଂ, ମାନବିକଳାନୁସାବହ- ଦୟାସ୍ରମୟାଂଶ ନିର୍ଣ୍ଣୟଶ୍ଚ	୧୬-୨୪
ଶୁକ୍ରାଦାନାମଂଶ ବିଶେଷ କଥନଂ, ଉଦୟାସ୍ରମୟ- ଗତିବ୍ୟୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ, ତତ୍ର ଗତିଗମ୍ୟ କାଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟଶ୍ଚ	୨୫-୩୪

ବିଷୟାଃ

ଶ୍ଳୋକାକାଃ

ସ୍ମୃତାସ୍ମୃତ ଶାନ୍ତି ସମାଦ ଦୃକ୍ତମ୍ ପ୍ରବ କଥନଂ, କାଳାଂଶାନାଂ
 ସେଷାଂଶଞ୍ଜ କଥନଂ, ଯୋଗତାବଶାମୁଦୟାସ୍ତମୟ ପ୍ରବ କଥନଂ

୩୫-୪୩

- * ଗ୍ରହକ୍ଷଣମସ୍ତମୟ କାରଣ କଥନଂ,
- * ଦୃଢ଼ ମଣ୍ଡଳାଂଶ ସଂସ୍କାର ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ,
- * ଦେଶ ବିଶେଷେ ସାଧନାଭାବ କଥନଂ,
- * ଗତିଷ୍ୟ ସୁଲକାଳ କଥନଂ ଚ

୪୪-୫୦

- * ଅର୍କ ବାହୁଫଳ କଥନଂ,
- * ଚତୁର୍ଥକେନ୍ଦ୍ରେ ଧନର୍ଣ୍ଣଞ୍ଜ କଥନଂ,
- * ସ୍ମୃତକେନ୍ଦ୍ରେ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ,
- * କାଳାଂଶାଦ୍ ସଂସ୍କାରଃ,

- * ପ୍ରାକ୍ପ୍ରତ୍ୟକ୍ ସ୍ଥିତି ବ୍ୟବସ୍ଥା,
- * ନତୋନ୍ନତାଂଶ କଥନଂ,
- * ଉନ୍ନତାଂଶ ସଂସ୍କାରଃ,

- * ଉନ୍ନତଜ୍ୟୟା ଉଦୟାସ୍ତମୟ ପ୍ରବ କଥନଂ

୫୧-୫୭

- * ସାୟନାକର୍ଷ୍ୟ ମେଷାଦି ବଶିଷ୍ଠିତୌ ଶୁକ୍ରାସାନାମୁକ୍ତଲଦେଶେ
 ସେଷାଂଶାଦି କଥନଂ

୫୮-୬୮

- * ଅନ୍ୟ ଦେଶେଷ୍ଟନ୍ନତତ୍ୟାସମାଦୃଶଃ

- * ଗ୍ରହପୂର୍ଯ୍ୟାନ୍ତରେ କାଳସ୍ଥିତି କରଣଂ

୭୯-୭୭

- * ଦୃକ୍ତମ୍ଭ୍ୟାଂ ସ୍ମୃତୋଦୟାସ୍ତମୟ କାଳାନୟନଂ,

- * ସ୍ମୃତଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରାଦି କାଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ,

- * ଚନ୍ଦ୍ର ପୁନରୁଦୟାସ୍ତ କାଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ

୭୯-୮୧

- * ଏକାଂଶୋନଞ୍ଜ କଥନଂ, ଉଦୟାସ୍ତମୟୋପପତ୍ତିଃ,

- * ରବିଚନ୍ଦ୍ର, ଶୁକ୍ରାଶାଂ ପ୍ରକାଶାଂଶ କଥନଂ

୮୨-୮୪

ଜଗନ୍ନାଥ ସ୍ତୁତିଃ

୮୫

ଚତୁର୍ଥ ଶ ପ୍ରକାଶ

ବିଷୟାଃ

ଶ୍ଳୋକାଙ୍କାଃ

ଚନ୍ଦ୍ରଶୁକ୍ଳୋନ୍ମତ ପ୍ରତିଜ୍ଞା, ଦୃଢ଼କର୍ମ ସଂସ୍କୃତ ସୂକ୍ଷ୍ମ—

ଚନ୍ଦ୍ରାକ୍ଷୟୋନିତ୍ୟୋଦୟାସ୍ତମୟ ସାଧନଂ, ଲଗ୍ନାନ୍ତର ପ୍ରାଣେଷ ସାୟନ
 ଷଡ଼ଭୟୋଃ କାଳାଂଶାନୟନଂ, ଅସକୃତ୍ କର୍ମଣା ସ୍ଥୁର କରଣଂଚ

୧-୬

ସାବନଭ ନାଷତଭ ନରୂପଣଂ, ଦୃଢ଼ ଚନ୍ଦ୍ର ସାଧନୋପାୟଃ,
 ଗୁପ୍ତ ସାବନ ଦିନାନୟ ନଂଚ

୭-୧୦

ଶୁକ୍ଳୋନ୍ମତକାଳ ବିବେକଃ, ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ଥି ତେବେଷ୍ଟୋପପତ୍ତିଃ
 ସରଳଭୋପପତ୍ତିଶ୍ଚ

୧୧-୨୫

ଆୟନାଷବୈଷେଷ ବଳନସୟା ନୟନଂ, ଚନ୍ଦ୍ରାକାନ୍ତରାତ୍
 ଭୁଜକୋଟି କର୍ତ୍ତ୍ତ୍ୱାନୟନଂ, ବଳନକଳାନାମଜ୍ଞା କରଣଂ,
 ଶକୃତ୍ତ ଲେଖନଂ ଚ

୨୬-୩୦

ତସ ଚନ୍ଦ୍ର ବିମ୍ବନ୍ୟାସଃ, କପାଳହସ୍ତେ ନ୍ୟାସ ବ୍ୟବସ୍ଥା,
 ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିମ୍ବନ୍ୟାସଃ, ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାପୂର୍ତ୍ତିଷୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟଶ୍ଚ

୩୧-୩୪

ଶୁକ୍ଳାଙ୍ଗୁଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ, ବିନ୍ଦୁସୟ ନ୍ୟାସଃ, କୃତ୍ତ ସୟାତ୍
 ମଣ୍ଡ୍ୟହସ୍ତ ନ୍ୟାସଃ, କରଣ ବ୍ୟାପ୍ତି ନିର୍ଣ୍ଣୟଶ୍ଚ

୩୫-୪୦

ତେଦକେ ଶୁକ୍ଳୋନ୍ମତ ଦର୍ଶନମ୍,

* ଅନୁଭୂତ ସୁକ୍ରଭ୍ୟାଂ ସୂକ୍ଷ୍ମଭ୍ୟାଂ କର୍ତ୍ତ୍ତ୍ୱାନଂ,

* ଚନ୍ଦ୍ରେ କଳାଯୋଗ ବିୟୋଗ ନିର୍ଣ୍ଣୟଶ୍ଚ

୪୧-୪୫

* ବ୍ୟକ୍ତଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟମଜ୍ୟୟା ଶୁକ୍ଳାଙ୍ଗୁଳାଦି ଜଥନଂ

* ଚେଦକ ନ୍ୟାସ ବ୍ୟବସ୍ଥାଚ

୪୬-୫୧

* ରେଖା ଚତୁଷ୍ଟୟ ନ୍ୟାସଃ,

* ସର୍ପିଷ୍ଠାତିକଳ୍ପନା,

* ଭୂ-ବିନ୍ଦୁ କଳ୍ପନା,

* ଉଦ୍ଧାତ୍ତାକାଶ କଳ୍ପନାଚ

୫୨-୫୫

ବିଷୟାଃ	ଶ୍ଳୋକାଙ୍କାଃ
* କର୍ଣ୍ଣସୁକ୍ଷେଣ ମିତାସିତ ସ୍ଥୂତି ଦର୍ଶନଂ,	
* ପୂର୍ବସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସ୍ତୁ କଳ୍ପନୟୋରନ୍ତର ବ୍ରହ୍ମଣଂଚ	୫୭-୭୧
* ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ବୁଧଶୁକ୍ରପୌଃ ଶୁକ୍ଳୋନ୍ମତ ଦର୍ଶନଂ,	
* ଶୁକ୍ଳୋନ୍ମତୌ ଯୁକ୍ତି ବିଶେଷଃ, ଦୃଢ଼ସିଦ୍ଧୌ ପରମତ ଖଣ୍ଡନଂ,	
ତିଥିଭେଦେଷୁ ଦୃଶ୍ୟଭାଗ କଥନଂଚ	୭୨-୭୭
ଜଗନ୍ନାଥ ପୂଜଃ	୭୮

ପଞ୍ଚଦଶ ପ୍ରକାଶେ

ମହାପାତ ପ୍ରତିଜ୍ଞା, ବୈଧୃତି ବ୍ୟତିପାତ କଥନଂ,	
ଚନ୍ଦ୍ରାର୍କ ଗୋଲୟନ ସନ୍ଧ୍ୟା କଥନଂ, ଶାନ୍ତିସାମ୍ୟ କଥନଂ	
ବ୍ୟତିପାତ ବୈଧୃତି ସମ୍ଭବ କାଳଶ୍ଚ	୧-୫
ତତ୍ତ୍ୱ ସ୍ୱରୂପ କଥନଂ, ବିଷେପ ଦେବୋର୍ତ୍ତାବାଦକ	
କଥନଂ, ତତ୍ତ୍ୱ ସାଧନ ନିର୍ଣ୍ଣୟଶ୍ଚ	୬-୧୩
ଯୋଗ ପାଦ ବିଶେଷେ ଚନ୍ଦ୍ରଧ୍ୟ କାଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ,	
ଚନ୍ଦ୍ର ଚକ୍ରାର୍ଦ୍ଧ କାଳ ସମୀକରଣଂ ଦୃଢ଼ମାନ୍ଦି ନିଷେଧଶ୍ଚ	୧୪-୨୦
ଗତଗମ୍ୟ କାଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ, ସମକଳୀ କରଣଂ, ରବୀନ୍ଦୁ-	
ଶାନ୍ତିକ୍ରାନ୍ତବନୟନଂଚ	୨୧-୨୫
ଶାନ୍ତିଗତି ସାଧନଂ, କାଳଗତି ଶାନ୍ତ୍ୟା ରସକୃତ୍ କର୍ମ କଥନଂଚ	୨୬-୩୩
ପୂର୍ଣ୍ଣମାସ ପ୍ରତିଜ୍ଞା, ରବୀନ୍ଦ୍ର ମାନଯୋଗାର୍ଦ୍ଧା ନୟନଂ,	
ମଧ୍ୟ ସ୍ଥିତିଧର୍ମ କଥନଂ, ସ୍ଥିତିଧର୍ମପୌଃ ସ୍ଥିତିକରଣଂଚ	୩୪-୪୨
ମଧ୍ୟ କାଳସ୍ୟ ଦାରୁଣତ୍ୱ କଥନଂ, ସ୍ଥାନାନ୍ତୌ ପୁଣ୍ୟଦତ୍ତ କଥନଂ,	
ତତ୍ତ୍ୱ କାଳଜ୍ଞାନଫଳ କଥନଂ, ସ୍ଥିତିକାଳସ୍ୟାବଧି ନିର୍ଣ୍ଣୟଶ୍ଚ	୪୩-୫୦
ସନ୍ନିଧୌ ଦ୍ୱିବାର ସମ୍ଭବ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ, ଗୋଲାୟନ ଭେଦପୌଃ	
ଗ୍ରାହ୍ୟାଗ୍ରାହ୍ୟତ୍ୱୋପପତ୍ତିଶ୍ଚ	୫୧-୫୭

ବିଷୟାଃ

ଗୋକାକାଃ

ବିଷୟସ୍ୟ ନାନ୍ତରାତ୍ମ୍ୟା ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବଂ, ବୈଧିତ୍ବ ବ୍ୟବସାୟ
 ଯୋଗ କଥନଂ, ଉ ସନ୍ଧି ଦଣ୍ଡାନ୍ତ କଥନଂ, ଦୁଷ୍ଟଲକ୍ଷ ନବାଂଶାଦି
 ତ୍ୟାଦ୍ୟାଃ କଥନଂ ଚ

୫୮

ସ୍ବାଭାବିକ ବିଷୟାବିଷ୍ଟାରଃ, ସୃଷ୍ଟିକାଳ କଥନଂ, ସୃଷ୍ଟ୍ୟବ୍ଦ କଥନଂ
 ସୃଷ୍ଟ୍ୟାଦୌ ସଦ୍ବାରମ୍ଭ କଥନଂ, କଳ୍ପାଦୌ ଯୁଗାଦି ପ୍ରକୃତି କଥନଂ ଚ ୫୯-୬୦

ପାଳକମେଘାତୁକାପାନାଂ କାଦଚିକ୍ରତାୟା କଥନା ଶ୍ରବଣଃ,
 ରବିଚନ୍ଦ୍ରଯୋଦ୍ଧାପରାନ୍ତରା ଶ୍ରବ କଥନଂ, କରଣାଦାନାଂ
 କୃତକାରାବରମ୍ଭ କଥନଂ, ତତ୍ପ୍ରବନ୍ଧନସ୍ୟ ଗ୍ରହସ୍ତ୍ରୁକ ଯୋଗ୍ୟତା
 କଥନଂ, ମଧ୍ୟମ ଚୈନ୍ଦ୍ରାଦି ତଥେ ବର୍ଣ୍ଣା ଦିକ୍ଷୁ ପ୍ରତିପାଦନଂ ୬୧-୬୫

କଲ୍ୟାଣଦତ୍ତଃ ଶୋଧବର୍ଣ୍ଣେ ବିଷମାଦ କଥନଂ,
 ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ତନ୍ତ୍ର କରଣ କଥନଂ, ଏତଦ୍ ଶାସ୍ତ୍ରସ୍ୟ ସଦ୍ବ୍ୟାଧାରଃ କଥନଂ ଚ ୬୬-୭୯

ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ପ୍ରଭୃତ୍ୟାନାଂ ଦର୍ଶନଫଳ କଥନଂ, ନକ୍ଷତ୍ର ସୂଚନୋ
 ଦୋଷ କଥନଂ, ଶ୍ରବଣଦ୍ୟୁକ୍ତ ଉପସ୍ଥାପନା ବର୍ଜନମ୍ ୭୯

ଉଚ୍ଚହେ ମେଷାଦି ସ୍ଥାନସ୍ୟାନ୍ୟଥା ଶ୍ରବେ ମତାନ୍ତର ତ୍ୟାଗ
 କଥନଂ, ବ୍ରହ୍ମାୟୁ ଶ୍ରେଣୀସ୍ୟ ଦୈବିକ୍ୟ କଥନଂ,
 ଗ୍ରହ ଗଣିତସ୍ୟୋପାଦୟୋର୍ୟର୍ଥନଂ ଚ ୮୦

ଜଗନ୍ନାଥ ସୂଚିତଃ ୮୧

ଷୋଡ଼ଶ ପ୍ରକାଶେ

ପୂର୍ବସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସ୍ଥୂଳଃ ପ୍ରତିପାଦକ ପରମେଶ୍ବର ନମସ୍କାରଃ,
 ମଧ୍ୟସ୍ଥ ସୂର୍ଯ୍ୟ ନମସ୍କାରଃ, ଉପକାରୀ ପ୍ରତିପାଦକ-
 ଶ୍ରବଣବର୍ଣ୍ଣ ନମସ୍କାରଃ, ଜଗନ୍ନାଥ ଧ୍ୟାନ ପୂର୍ବକ
 ଗୋଲ ଗଣିତ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଚ ୧-୫

ଗୋଲ ପ୍ରଶଂସା, ଗୋଲାନୁକୂଳ ନିନ୍ଦା, ଗୋଲସ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ର
 ବିଶେଷତ୍ବଂ, ଗୋଲ ଜ୍ଞାନାର୍ଥ ଗଣିତାବଶ୍ୟକତା,
 ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ରାଧିକାର କଥନଂ ଚ ୬-୧୧

ଶିଷ୍ୟପାଠ

ଶ୍ଳୋକାଙ୍କାଃ

ଗୁରୁଶିଷ୍ୟ ସମ୍ବାଦ ବ୍ୟାଜେନ ଶିଷ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ନ କଥନଂ,

ସନ୍ଦେହୋଦ୍ଧାବନ କଥନଂ, ଭୂଗୋଳ ସ୍ୱରୂପ

ପ୍ରଶ୍ନଦ୍ୱାରା ମତାନ୍ତରୋଦ୍ଧାବନଂ ଚ

୧୨-୧୭

ପୌରାଣିକ ମତ ପ୍ରକାଶ

୧୭-୨୪

ବୌଦ୍ଧ ଜୈନ ମତ ପ୍ରକାଶ, ଭୂ ଭ୍ରମଣ ମତ ପ୍ରକାଶ ଶ୍ଚ

୨୫-୩୭

ପୂର୍ବ ପିତାମାତୃର୍ଥ ଉଚ୍ଚ ମତ ପ୍ରକାଶ ସ୍ୱ ମତ କାରଣ ପ୍ରଶ୍ନଶ୍ଚ

୩୮-୪୧

ପୃଷ୍ଠି କ୍ଷମ ପ୍ରଶ୍ନ, ସାଙ୍ଗୋପାଙ୍ଗ ଭୂ ସ୍ଥିତି ପ୍ରଶ୍ନ,

ଉଦ୍‌ବ୍ୟାସ ପରିଧି ଘନଫଳାଦି ପ୍ରଶ୍ନ, ଉଦ୍‌ଧୃତଧରସ୍ଥ

ଲୋକାନାଂ ପ୍ରଶ୍ନ, ପୂର୍ବାଭ୍ୟାସ କୃତ ଭଗଣେଭ୍ୟଃ

ସ୍ୱପ୍ରୋକ୍ତ ଭଗଣାନାଂ ପ୍ରାମାଣ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ନଶ୍ଚ

୪୨-୪୮

ସଂକ୍ରମ ପ୍ରଭେଦ ପ୍ରଶ୍ନ, ପଦକ ପ୍ରଶ୍ନ, ଗ୍ରହାସ୍ଥୁତୀକରଣାଦିରକ୍ତ

ସଂସ୍କାର ପ୍ରଶ୍ନ, ପରିଧି ସମ୍ବନ୍ଧ ପ୍ରଶ୍ନ, ତପି ନ୍ୟୁନାଧିକତ୍ୱ ପ୍ରଶ୍ନଶ୍ଚ

୪୯-୫୨

ଭୂଜଗତ ଫଳପୌର୍ଥନଶ୍ଚ ପ୍ରଶ୍ନ, ଜାନ୍ତ୍ୟନ୍ତତ୍ୱ ପ୍ରଶ୍ନ,

ଦିନରାତି ଲଗ୍ନ ବୈଷମ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ନଶ୍ଚ

୫୩-୫୫

ଉଦ୍‌ଫଳ ପ୍ରଶ୍ନ, ପୂର୍ବ ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୟାର୍ମାନାଧିକ୍ୟନ୍ୟୁନତା ପ୍ରଶ୍ନ,

ଲମ୍ବନାବନତ ପ୍ରଶ୍ନ, ମଧ୍ୟ ଲଗ୍ନ ବିଷୟ ଲଗ୍ନପୌଃ

ସାଧୁତ୍ୱ ପ୍ରଶ୍ନ ଶରଷ ପ୍ରଶ୍ନଶ୍ଚ

୫୬-୬୦

ତମୋ ବୃଦ୍ଧୟେ ଶକୁ କଳ୍ପନା ପ୍ରଶ୍ନ, ଶର ବଳନ

ଦିଗ୍‌ଭେଦ ପ୍ରଶ୍ନ, ଗ୍ରହ କକ୍ଷାନ୍ତର ପ୍ରଶ୍ନ, ମଧ୍ୟ ସ୍ଥୁଟ ଶରସ୍ୟା-

ର୍ମ୍ୟାନାଧିକତ୍ୱ ପ୍ରଶ୍ନ, ତମୋଫଳ ପ୍ରଶ୍ନଶ୍ଚ

୬୧-୬୭

ଗ୍ରହାଣାଂ କରଣ ବ୍ୟାପ୍ତି ପ୍ରଶ୍ନ, ଦୃଷ୍ଟି ସୀମା ପ୍ରଶ୍ନ,

ସ୍ୱକକ୍ଷା ପ୍ରମାଣ ପ୍ରଶ୍ନ, ମେଘବୁଦ୍ଧସ୍ୱାସମୟ ପ୍ରଶ୍ନଶ୍ଚ

୬୭-୭୦

ଦେବାନାଂ ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ପାନ ପ୍ରଶ୍ନ, ସୌମ୍ୟ ଶୁକ୍ଳୋଦ୍ଧୃତ

ବାହୁଲ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ନ, ମହାପାତେରସ୍ୟାନ୍ ଦୃଷ୍ଟି ସଙ୍ଗତ ପ୍ରଶ୍ନ,

ମତସ୍ତଦ୍ ଲୋକ ଭ୍ରମଣ ପ୍ରଶ୍ନ, ଦିନାଧିପାଦି କ୍ଷମ ପ୍ରଶ୍ନ

ପୌର୍ବ୍ୟ ଦୈବ ବ୍ରାହ୍ମ ଦିନ ପ୍ରଶ୍ନଶ୍ଚ

୭୧-୭୫

. ବିଷୟଃ

ଲୋକାଳଃ

ପ୍ରଳୟ ଭେଦ ବର୍ଣ୍ଣ ଭେଦ ପ୍ରଶ୍ନଃ, କାଳଯନ୍ତ୍ର ମାନଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରଶ୍ନ,
 ଉତ୍ତରୁ ସାମ୍ୟ ବିଷୟ ପ୍ରଶ୍ନ, ଭଗବତପ୍ରକାର ପ୍ରଶ୍ନ,
 ଜଗଦଗମନୋତ୍ତର ପ୍ରଶ୍ନଃ, ଚନ୍ଦ୍ରାକ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଶ୍ନ,
 ସମାଧି ରହତାନାଂ ମେଷଜ ପ୍ରଶ୍ନ, ଅନାୟାସ
 ପଞ୍ଚାଙ୍ଗ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରଶ୍ନଶ୍ଚ

୭୭-୭୯

ଜଗନ୍ନାଥ ସ୍ତୁତିଃ

୮୦

ସପ୍ତଦଶ ପ୍ରକାଶେ

ଶିଷ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ନଦ୍ୱାରା ମତ ବିଶେଷ ଦର୍ଶନାନନ୍ତରଂ ଗୁରୁବାକ୍ୟେନୋତ୍ତର
 ଦାନଂ, ପ୍ରମାଣ ସ୍ୱୟଂ ବ୍ୟବସ୍ଥାଭିର୍ଭୂତଂ ଗ୍ରହଣାଂ ସ୍ଥିତି ଚଳତ୍ୱ ଗୋଚର
 ପ୍ରତିପଦନଂ, ଭୂଗୋଳ ସ୍ଥିତି ଯା ନିଜ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ପ୍ରଦର୍ଶନଂ,
 ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଶିଷ୍ୟେଣ ବାକ୍ୟୋଦ୍ଦାରଣଂ ଚ

୧-୫

ଭୂଧାରକାନଙ୍ଗୀକାରଃ, ବିଶେଷ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ଦ୍ୱାରା
 ସ୍ୱମତ ସ୍ଥିତିକରଣଂ, କୃମୀଦାନାଂ ଧାରକତ୍ୱ ସମାଧାନଂ,
 ଭୂକମ୍ପାଦି ସମାଧାନଂ ଚ

୬-୧୧

ଭୂପତନ ନିବାରଣଂ, ବିଷୟା ସେପାଦିଭିଃ ଭୂ ବିସ୍ତାର
 କଥା ସମାଧାନଂ ଚ

୧୨-୧୬

ଚନ୍ଦ୍ରାକାର ଦର୍ଶନ କାରଣ କଥନଂ, ମୁକୁଟେ ଧରକାର
 ନିବାରଣ ସୂକ୍ତି ପରିଧି ଶତାଂଶସ୍ୟ ସମତ୍ୱ କଥନଂ ଚ

୧୭-୨୦

ଦେଶାନ୍ତର କଥନେନ ଭୂପରିଧି ସୂକ୍ତିଃ,
 ଭୂସମତ୍ତେ ରବି ଶଶି ଦର୍ଶନ ବିଶେଷଃ,
 କହ୍ନୁ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତେ ବୃତ୍ତତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦନଂ ଚ

୨୧-୨୭

ଅନନ୍ତେତ ବାକ୍ୟ ସମାଧାନଂ, ପୁରୁଣାଦ୍ୟୁକ୍ତ ଗ୍ରହସ୍ଥିତି ସମାଧାନଂ ଚ

୨୮-୩୨

ଧୂବମଣ୍ଡ୍ୟ ବୃତ୍ତଚେନ ବୌଦ୍ଧମତ ଶଶ୍ୱନମ୍

୩୩-୩୮

ଭୂଭ୍ରମଣ ପ୍ରତିପାଦକ ସୂକ୍ତିମତ ଟଣ୍ଡନାରମ୍ଭଃ,
 ସ୍ଥିରତ୍ୱ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେଣ ଚଳତ୍ୱ ନିବାରଣଂ ଚ

୩୯-୪୦

ବିଷୟାଃ

ଶ୍ଳୋକାକାଃ

ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତେନ ପ୍ରାଗ୍ଭ୍ରମଣ ନିରକରଣଂ

ପ୍ରବହବାୟୋରସ୍ତୁ ଚ କଥନଂ, ଆତ୍ମବାକ୍ୟଦ୍ୱାରା

ସ୍ଥିରଶବ୍ଦ ପ୍ରମୀ କରଣଂ ଚ

୪୧-୪୪

ଜଗତ୍ ତ୍ୱେଷ୍ୟ ସମାଧାନଂ, ଅନୁମାନଦ୍ୱାରା

ଭୂସ୍ଥିରତ୍ୱ ଦୃଢ଼ୀ କରଣାରମ୍ଭଃ

୪୫-୪୭

ରବି ଶକ୍ତି ହସ୍ତ କରଣକ ଭୂ ଭ୍ରମଣେ କେନ୍ଦ୍ରାଭିମୁଖ୍ୟ

ମିତେନ୍ଦ୍ରିନ ରାସି ପରିବର୍ତ୍ତନାତ୍ମକ ପ୍ରତିପତ୍ତିଃ

୪୮-୫୪

ପରିଧିମାନତ୍ ଭୂଗୋଳ ଗତି ବହୁଭାବ ସଂଗତ କଥନମ୍

୫୫-୫୭

କ୍ଷାନ୍ତିମାଗାଭିମୁଖ ଭ୍ରମଣ ମିତ୍ରୌ ଚନ୍ଦ୍ରାକ୍ ସ୍ଥିତି

ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତେନ ନକ୍ଷତ୍ରୋଦୟ ବିତ୍ ଭେଦାପତ୍ତିଃ

୫୭-୬୫

ସାମ୍ୟ ସୌମ୍ୟ କ୍ଷାନ୍ତିପଥ ସରଳତ୍ୱେ ରବିଚନ୍ଦ୍ର

କଳକ ଦର୍ଶନ ବିସମ୍ଭାବ କଥନମ୍

୬୬

ଶିଶୁରେକ୍ଷା ପ୍ରାମାଣ୍ୟେ ଭୂ ସ୍ଥିରତ୍ୱ ମନନଂ,

ଆକର୍ଷଣେ ସ୍ଥୂଳ ସୂକ୍ଷ୍ମ ପରିହାରେଣ ଶକ୍ତିମାସ ସ୍ୱୀକାରଃ,

କ୍ଷୁଦ୍ର ପରିତଃ ସ୍ଥୂଳଭ୍ରାନ୍ତାଗଣିତ ଧୀନତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାରଃ, ଚ

୬୭-୭୨

ଇତରାଦିର ଦର୍ଶନତ୍ୱ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଭାବା ପରିତ୍ୟାଗ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତେନ

ପୂର୍ଣ୍ଣାଦି ଭ୍ରମଣେଷୁ ଭୂ ସ୍ଥିରତ୍ୱ ପ୍ରତିପତ୍ତିଃ, କ୍ଷୁଦ୍ର ବିମ୍ବ

ଭ୍ରମଣ ବିଳମ୍ବାତ୍ ବୃହତ୍ ବିମ୍ବ ଭ୍ରମଣ ବେଗାଦିଶ୍ଚର ଦତ୍ତ

ସ୍ୱଭାବସ୍ୱୀକାରଶ୍ଚ

୭୩-୭୭

ବୃହତ୍ ଭ୍ରମଣ ବେଗ କ୍ଷୁଦ୍ର ଭ୍ରମଣ ବିଳମ୍ବ ମନନେ

ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭ୍ରମଣ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତେନ ଚଦମିତି କଥନଂ,

ବିଚିତ୍ର ବିମ୍ବ ଶକ୍ତି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତେନ ଭୂ ସ୍ଥିରତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାରଃ

ନୈସର୍ଗିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଲଘୁତ୍ୱ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ କଥନଂ ଚ

୭୭-୭୮

ବ୍ରହ୍ମ ଭଗବତ୍ କ୍ଷାନ୍ତିପଥ ପ୍ରାଗ୍ଭ୍ରମଣ ଶୁଦ୍ଧାଦି

ବିସମ୍ଭାବ ଦର୍ଶନ ପୂର୍ବକ ସ୍ମୃତିକ କେନ୍ଦ୍ରତ୍ୱ

ନିବାରଣମ୍

୯୯-୧୦୭

ବିଷୟଃ

ଖୋଜାକାଃ

ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସମୟରେ ଗ୍ରହଣ କେନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣ, ଗୁରୁତ୍ବ
 କେନ୍ଦ୍ରରେ ଥିବା ଶାନ୍ତିବୃତ୍ତରେ ବସୁ ଗ୍ରହଣ
 ଭୂଗୋଳ ବିଶେଷ ଧ୍ରୁବ ଦର୍ଶନାପତ୍ତି, ଭୂମଧ୍ୟ
 ପାଣ୍ଡିକ ଭ୍ରମଣ ତଦାକ୍ଷର ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ
 ଶାନ୍ତିବାଧାପତ୍ତି, ଉଦୟଥା ଭୂଭ୍ରମଣ ସିଦ୍ଧି

୮୮-୯୩

ଭୂମଧ୍ୟସ୍ୟ ଶାନ୍ତିବାଧାପତ୍ତି ବିମଣ୍ଡଳ ଭ୍ରମଣ ସିଦ୍ଧି
 ରବିବିଷୟ ବାସୁନ ଶ୍ରୀରାମସିଦ୍ଧି, ତତ୍ତ୍ବ ଭୂମି-
 ବୁଧାଦି ବିଧର୍ମ୍ୟ ଦର୍ଶନାପତ୍ତି ଶୁକଳା ନିଷ୍ପତ୍ତି

୯୪-୧୦୦

ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ୟ ଗ୍ରହଣେ ବହୁଭେଦ ହେତୁକ ବିମଣ୍ଡଳ-
 ଭବ କଥନ, ଗ୍ରହଭୂବିଧର୍ମ୍ୟ ଦର୍ଶନ ଚ

୧୦୧-୧୦୪

ଭାରକେନ୍ଦ୍ର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ଥିର ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ୟ ଗଣିତେନାପତ୍ତିରତ୍ନ ସିଦ୍ଧିଃ

୧୦୫-୧୦୭

ତତ୍ତ୍ବଜ୍ଞାନସ୍ୟାବିଧି ଦର୍ଶନ

୧୦୮-୧୧୧

ପଦ୍ମାବତୀର ପୂର୍ବଗତ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଚ ଭୂଭ୍ରମଣ ନିରାକରଣ

୧୧୨-୧୧୫

ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ଉପରାଜ୍ୟ ବର୍ଗାକାରୁପାତନସ୍ୟ ସିଦ୍ଧି
 ଭୂଭ୍ରମଣ ଗ୍ରହଣର କଳ୍ପନା ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ତ୍ରୋତ୍ପତ୍ତି ବିମଣ୍ଡଳ
 ପରସ୍ପର ବିରୋଧର କାରଣ ସାକ୍ଷାତ୍କାରଣ କାର୍ଯ୍ୟ-
 ରୂପାନ୍ତ ଗ୍ରହଣ ମାର୍ଗ ନିୟମ ବିଧିବିଧାନ କଥନ

୧୧୬-୧୨୮

ମାନ୍ୟ ଶୈଳ୍ୟ ଫଳସମ୍ପାଦନା ଦର୍ଶନାତ୍ କୃତବ୍ୟସ୍ୟ-
 ଭୂସୂର୍ଯ୍ୟାନ୍ତ୍ରମାନରେ ଦୃଢ଼ତାସିଦ୍ଧି ରବିଭୂବିଷୟ
 ତତ୍ତ୍ବ ସିଦ୍ଧିଃ

୧୨୯-୧୩୩

ଓଜସ୍ବ ପଦାନ୍ତ ଶୀଘ୍ର ପରିଧି ଉପାନ୍ତ ଦର୍ଶନ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଚ
 ଶ୍ରୀ ତତ୍ତ୍ବ ଭରଣୋଦୟସ୍ୟାୟନାନ୍ତୋଦୟକାଳିକ ସ୍ଥାନ
 ଭେଦସିଦ୍ଧି ତଦର୍ଶନାତ୍ ଭୂଭ୍ରମଣ ସିଦ୍ଧିଃ

୧୩୪-୧୩୯

ଭୂଭ୍ରମ ମତୋକ୍ତାତଳ ଭରଣସ୍ୟ ଶାନ୍ତିବୃତ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧସ୍ୟାୟନାଂଶ
 କର୍ତ୍ତୃକ ପ୍ରାକ୍ ପଶ୍ଚାତ୍ତଳନ ସାକ୍ଷାତ୍କାରଣ ପ୍ରବନ୍ଧ ଭ୍ରମଣ
 ସିଦ୍ଧି ଭୂମଧ୍ୟରେ ସିଦ୍ଧି

୧୪୦-୧୪୧

ବିଷୟାଃ

ଶ୍ଳୋକାଙ୍କାଃ

ଅତଳ ତାରଣାଂ ସୂର୍ଯ୍ୟଭ୍ରମନନେତ୍ରସ୍ୟ ଖ୍ୟାତ୍ ତମୋନାଶ- କର୍ତ୍ତ୍ତ୍ବଂ ତଦଭ୍ୟାସାଦ୍ ଦିବ୍ୟଜ୍ୟୋତିରଭ୍ୟାସେ ଭୌମ ଜ୍ୟୋତିଃ ସ୍ୱୀକାରଃ, ଯନ୍ତ୍ରାଧିକାରଣକ ରବିଲୁଧିକ ସାମ୍ୟ ଦର୍ଶନେ ଲୁଧିକ ତେଜୋ ହାନୋକଲ୍ପିତ ହିମାଦ୍ୟାବରଣ ନିରାକଣଂ ଚ	୧୪୨-୧୪୪
ବ୍ରହ୍ମଚାରକପୋଃ ଶ୍ଚିର ତଳାଲୋକ ଦର୍ଶନ ଲକ୍ଷ୍ମିତାତ୍ମଦୁରଜନ୍ୟ ହିମାଦ୍ୟସିଦ୍ଧି ପୂର୍ବକ ଜ୍ଞାନଦ୍ୱୟାସି ସାଧର୍ମ୍ୟାଙ୍ଗୀକାରଃ	୧୪୫
ଭୁକ୍ତେନ୍ଦ୍ରଦ୍ରସ୍ତୁ ଚିପିଟଲ୍ଲ କଲ୍ପିତ ଭ୍ରାନ୍ତିଭ୍ରମଦୃଷ୍ଟାନ୍ତତ ଫଳ ବିଶେଷାକୃତେଷାମ୍ବର ଦୃଷ୍ଟିସିଦ୍ଧି ଭୂଭ୍ରାନ୍ତି କଲ୍ପନା ନୃତଲ୍ଲମ୍	୧୪୬
ଭୂ ଭ ଚନ୍ଦ୍ର ଭ୍ରମ ସୁକରସୁକରଭୟୋଽସ୍ୟ ଶକ୍ତିବ୍ୟଞ୍ଜନ କଥନେନ ଦୋଷାଭ୍ୟାସଃ	୧୪୭
ଲୋକଦୃଷ୍ଟାନ୍ତେନେଶ୍ୱର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶନା କଥନମ୍	୧୪୮
ଶୀତ୍ରାୟାଂ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶନା ଦୋଷାଭ୍ୟାସ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତଃ	୧୪୯
ଭ୍ରମେଷ୍ୱରାଭ୍ୟାସେ ଶକ୍ତିଭାଦ୍ ବ୍ରହ୍ମ ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ ସୂକ୍ଷ୍ମଃ	୧୫୦
ଶ୍ଳେଷକବିତୟା ଭ୍ରମେଷ୍ୱରିକ ବାର୍ଷିକ ଶାନ୍ତିରୂପ ସିଦ୍ଧିପ ଗତି ପ୍ରତିଧାଦେଶଃ	୧୫୧
ସତ୍ତ୍ୱରୂପଲକ୍ଷଣେ ଭୂସ୍ଥିରତ୍ୱ ସୁନରୁକ୍ତିଃ	୧୫୨
ପ୍ରାକ୍ସିଦ୍ଧାନ୍ତୋଦାହରଣାବସ୍ଥାରଃ	୧୫୩-୧୫୪
ସ୍ୱସିଦ୍ଧାନ୍ତ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ପୂର୍ବକ ଗଣକ ପ୍ରାର୍ଥନା	୧୫୫-୧୫୬
ଜନସ୍ୟ ଦୈବାଧୀନତ୍ୱାଦ୍ଦୋଷାଭ୍ୟାସ କଥନମ୍	୧୫୭
ସୁନର୍ମତାନ୍ତର ସୂଚନୟା ସୁମତ ବ୍ୟଞ୍ଜନମ୍	୧୫୮
ସୂକ୍ଷ୍ମବିସ୍ତର କାରଣୋକ୍ତିଃ	୧୫୯
ରୂପକେନ ସ୍ୱସିଦ୍ଧାନ୍ତ ପ୍ରଶଂସାପୂର୍ବକ ଜଗନ୍ନାଥ ସ୍ତୁତିରେକା	୧୬୦

ଅଷ୍ଟାଦଶ ପ୍ରକାଶ

ବିଷୟଃ	ଗୋଳାକାଃ
ନାନାମତ ପ୍ରକାଶ କେଷ୍ଟଦେବ ନମସ୍କାରଃ	୧
ପୃଷ୍ଠପ୍ରଶ୍ନାନୁବାଦ ସୃଷ୍ଟି କଥନ ପ୍ରତିଜ୍ଞା	୨
ସୌରମତସୃଷ୍ଟି କଥନମ୍	୩-୨୨
ସୂର୍ଯ୍ୟାଦି ସ୍ୱରୂପ ବିବେକଃ	୨୩-୨୯
ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ପରିଚୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୩୦-୩୪
କଳଂକୋପପତ୍ତିଃ	୩୫-୩୬
ଆପ୍ୟତୈଜସ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୩୭-୪୪
ଭୂମେର୍ଜଳସ୍ଥଳ ବିଭାଗ କଥନମ୍	୪୫-୪୭
ଦ୍ୱୀପସାଗର ବ୍ୟବସ୍ଥା	୪୮-୫୧
* ବିସ୍ତୃତଗୋଲ୍ଲବ୍ଧମତ ସୂକ୍ତିଃ	୫୨-୫୩
* ତପଗଣିତ ସମାରମ୍ଭଃ	୫୪-୫୫
ଶକ୍ତ କଥନମ୍	୫୬
ଉକ୍ତମନ୍ୟା କଥନମ୍	୫୭
* ଦୃଷ୍ଟିସୀମା ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୫୯
ହିମାଳୟୋଦାହରଣମ୍	୬୦-୬୧
ତପଦୃଶ୍ୟାଦୃଶ୍ୟ ବିଭାଗଃ	୬୨-୬୭
ତତ୍ତ୍ୱପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷତା ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୬୮-୭୯
* ତଦୁଲ୍ଲଭ ଦୃକ୍ସୀମା କଥନମ୍	୮୦
ବିସ୍ତୃତଗୋଲ୍ଲବ୍ଧ୍ୟୁକ୍ତ ସୁମେରୁସୂକ୍ତିସ୍ତବ୍ଧ ବ୍ୟବସ୍ଥା ନ	୮୧-୮୮

ବିଷୟାଃ	ଶ୍ଳୋକାଙ୍କାଃ
* ଭରତ ସଂସ୍ଥାନମ୍	୮୯-୯୦
ସାଗର ସଂସ୍ଥାନମ୍	୯୧-୯୨
ଦ୍ଵୀପଭେଦ କଥନମ୍	୯୩
* ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗବତ ବିବେକଃ	୯୪-୯୭
* କ୍ଷୀରୋଦାଦି ବିବେକଃ	୯୮-୯୯
ବ୍ରହ୍ମାନ୍ତରାଳୋଚନାଦିବିବେକମ୍	୧୦୦
ଗୋଲେ ଦେବାୟୁର ବିଭାଗ କଥନମ୍	୧୦୧-୧୦୪
ଅକ୍ଷାଂଶ ଦ୍ରାଘିମ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୧୦୫
ନିରକ୍ଷ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୧୦୬
ଝିରବାୟୁ କଥନମ୍	୧୦୭
ଖମେରୁ କଥନମ୍	୧୦୮
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡାବରଣ କଥନମ୍	୧୦୯-୧୧୧
ଭାସ୍କରୋକ୍ତ ଗୋଲ୍ଲବି ପ୍ରଳୟାନ୍ତ ବିବରଣମ୍	୧୧୨-୧୫୨
ସ୍ଵମତ ଭୂବ୍ୟାସପରିଧି କଥନମ୍	୧୫୩
ପୃଷ୍ଠଫଳ ଭନଫଳ କଥନମ୍	୧୫୪
* ଜଳସ୍ଥଳ ଯୋଜନ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୧୫୫
ଭାସ୍କରୋକ୍ତ ଦର୍ଶନମ୍	୧୫୬
* ମତାନ୍ତର ଯୁକ୍ତିଃ	୧୫୭
* ଭନପୃଷ୍ଠଫଳୋଦାହରଣମ୍	୧୫୮-୧୬୮
ମାତ୍ରାଙ୍ଗୁଳାଦି ଯୋଜନାନ୍ତ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୧୬୯-୧୭୧
* ଚନ୍ଦ୍ରଭେଦାଦ୍ ବ୍ରହ୍ମମାନ ସମାଧାନମ୍	୧୭୨-୧୭୪
* ଭନଫଳସ୍ୟ ପଞ୍ଚାଶତ୍ କୋଟିଯୋଜନଈ ସିଦ୍ଧିଃ	୧୭୫
ଜଗନ୍ନାଥ ସ୍ମୃତିଃ	୧୭୬

ଉନବିଂଶ ପ୍ରକାଶ

ବିଷୟାଃ	ପୃଷ୍ଠାକାଂ
ସିଦ୍ଧିପଦ୍ମେଃ କାରଣାତ୍ମକ ମଣ୍ଡଳପଞ୍ଜକ କଥନମ୍	୧
ଶ ମେରୁ କଥନମ୍	୨
ଲୋକଗ୍ରଥନ କଥନମ୍	୨
ବାୟୁ ସପ୍ତକ କଥନମ୍	୩
ପ୍ରକଟ ଭ୍ରମଣେ ଗ୍ରହାଣାଂ ନୈସର୍ଗିକ ଗତି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତଃ	୪-୫
ଗ୍ରହାଣାଂ ନାନାବିଧ କକ୍ଷା କଥନ ପ୍ରସିଦ୍ଧା	୬-୭
* କକ୍ଷାଣାଂ ମଧ୍ୟ ଶୀଘ୍ରତ୍ୱ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୮-୧୧
* ଯୋଜନ ପ୍ରମାଣ କଥନମ୍	୧୨-୧୫
* କକ୍ଷାତଃ ଶୀଘ୍ର ପରିଧି ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୧୬
ମଧ୍ୟ ସ୍ପୁଟକର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୧୭-୨୨
* ଗ୍ରହାଣାଂ ଦିନଗତ୍ୟା ନୟନମ୍	୨୩
* ଗତି ଯୋଜନ କଥନମ୍	୨୪
* ତତଃ କଳାତ୍ମକ ଗତି କଥନମ୍	୨୫-୨୬
* ଭରଣଗତି ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୨୮-୩୧
* ପୃଷ୍ଠ ସିଦ୍ଧାନ୍ତୋକ୍ତ କକ୍ଷାପରିଲେଖ କଥନ ଦ୍ୱାରା-	
ଫଳାନାଂ ବିସମ୍ଭାବୋପପତ୍ତିଃ	୩୨-୩୫
ବନ୍ଧଗତ୍ସୁପପତ୍ତିଃ	୩୬
* ଗ୍ରହାଣାଂ ମଧ୍ୟାର୍କ ଭ୍ରମଣ ସ୍ପୁଟକମ୍	୩୭
* କୃତ ବନ୍ଧଗତି ସାକ୍ଷାତ୍‌କାରସିଦ୍ଧି କକ୍ଷାମନ୍ଦିରାତ୍	
ପୃଷ୍ଠସିଦ୍ଧାନ୍ତ କଥିତ କକ୍ଷାଲମ୍ବନ ଖଣ୍ଡନମ୍	୩୮-୪୩

ବିଷୟାଃ	ଶ୍ଳୋକାଙ୍କାଃ
* ତଥା ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ବୃଦ୍ଧିଃ ବିଷୟାଦ୍ କଥନମ୍	୪୪-୪୫
* ଉପନିଷତ୍ ପ୍ରମାଣ ଦୃଶ୍ୟବିଭିନ୍ନ୍ୟାଂ ସୂର୍ଯ୍ୟାଗ୍ନାଂ ବିମ୍ବକଷା ପରିଧି ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ କଥନମ୍	୪୬-୫୪
ଚନ୍ଦ୍ରକକ୍ଷା ବିମ୍ବସ୍ଵୋରନ୍ତରାଳ କଥନମ୍	୫୫
ଭୂକକ୍ଷା ନିର୍ଣ୍ଣୟେ ପୃକ୍ଷାଃ	୫୬-୫୭
* ତାରା ବିମ୍ବୋପପତ୍ତିଃ	୫୮-୬୧
* ତାରା ବିମ୍ବାନୟନୋପାୟ କଥନମ୍	୬୨-୬୯
* ଅଥ ପ୍ରସଙ୍ଗତଃ ଶକୁଳାୟାଦି ଗଚନୟା ଦ୍ଵୀପଦ୍ରୁମ ପଦ୍ମତାଦି ମାର୍ଗୋଦ୍ଧୃତ କଥନମ୍	୭୦-୭୭
* ଏକଶକୁ ଦ୍ଵିଶକୁ ସ୍ଥାପନ ପ୍ରକାରଃ	୭୮
* ପଦ୍ମତସ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟାଦୃଶ୍ୟ ଭାଗାଦି ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୭୯
* ରବିଚନ୍ଦ୍ର ଜନ୍ୟକ୍ଷାୟାଂ ପ୍ରାସାଦାଦୁ୍ୟନ୍ନତ ଜ୍ଞାନମ୍ ମେଘୋଦ୍ଧୃତ ଶ୍ରୁତି କଥନମ୍	୮୦-୮୨ ୮୩-୮୫
* ଅଥ ଭୂମେଗୋଲତା ପରିଚୟାର୍ଥଂ ଶକ୍ତିଦି ବିଶେଷ କଥନମ୍	୮୬
କ୍ଷିତିନ ବୃତ୍ତ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୮୭
* ଦୃଷ୍ଟି ସୀମାନୁସାରେଣ ପଦ୍ମତ ଦୃଶ୍ୟାଦୃଶ୍ୟାଦି ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୮୮
* ପଦ୍ମତାଗ୍ରେ ସୂର୍ଯ୍ୟାଦୟାସ୍ତମୟ ଦର୍ଶନାଦିନ ବୃଦ୍ଧି କଥନମ୍	୮୯-୯୦
* ବ୍ୟକ୍ତହାରେ ତତ୍ତ୍ଵ୍ୟାଗ କଥନମ୍	୯୧-୯୯
* ଭୂପରିଧି ଦ୍ରୁପ୍ରମାଣାଦେକାଦିଶବ୍ଧ ଶକ୍ତିନାଂ ଦୃଷ୍ଟିସୀମା କଥନମ୍	୧୦୦
* ଶକ୍ତିଦୃଷ୍ଟିସୀମାନୟନମ୍	୧୦୧

ବିଷୟାଃ	ଖୋଜାକାଃ
* ଦୃଷ୍ଟିସୀମା ଶକ୍ତି ନୟନମ୍	୧୦୨
* ଏକହସ୍ତ ଶକ୍ତି ଦୃଷ୍ଟିସୀମାଂଶସ୍ତ୍ରଶକ୍ତି ଦୃଷ୍ଟିସୀମାନୟନମ୍	୧୦୨
ପୂର୍ବ ସିଦ୍ଧାନ୍ତାନୁସାରେ ନିରାହାର- ମାସାଧିପ ପ୍ରବୃତ୍ତି କଥନମ୍	୧୦୩-୧୦୭
* ବିବ୍ୟକ୍ତୋପଦେଶପ୍ରାପ୍ତତମ୍ୟାନୁରକ୍ତବାର୍ତ୍ତା ସୂର୍ଯ୍ୟଜ୍ଞାନଂ କରଣ ବ୍ୟକ୍ତି ଦୃଷ୍ଟିସୀମା ବ୍ୟବସ୍ଥା	୧୦୮-୧୧୪
* ଆକାଶ କକ୍ଷା ପ୍ରମାଣ କଥନମ୍	୧୧୫-୧୧୯
* ତପ ସୂକ୍ତିଦ୍ୱାରା ମତାନ୍ତର ଖଣ୍ଡନଂ, ବେଦ ପୁରାଣମତ ସମାଧାନଂ	୧୨୦-୧୨୩
ଜଗନ୍ନାଥ ସ୍ତୁତିଃ	୧୨୪

ବିଂଶ ପ୍ରକାଶଣ

ଯନ୍ତ୍ର ସଂଗ୍ରହାବଶ୍ୟକତାକୁ ଚିହ୍ନିମାଣ ପ୍ରତିଜ୍ଞା	୧
ଗୋଲ ଯନ୍ତ୍ରସ୍ୟ ଦୈବିକଥ୍ୟ କଥନମ୍	୨
ତଦୈବିକଥ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନତ୍ତମପରସ୍ୟ ନବ୍ୟତ୍ତ୍ୱ କଥନମ୍	୩
ନିର୍ମଣାଦୌ ସୂର୍ଯ୍ୟାଦି ପୃଥ୍ୱୀବଶ୍ୟକତା କଥନମ୍	୪
ଭୂଗୋଲ ମେରୁଦଣ୍ଡ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୫-୭
ସମ୍ବନ୍ଧସ୍ତୁ ଛାପନମ୍	୮
ଆଧାର କକ୍ଷା ଶିକ୍ଷିତବୃତ୍ତି ସନ୍ନିବେଶ	୯-୧୧
ନାଡ଼ୀକଳୟ ଦୁର୍ଘଟବୃତ୍ତି ବଚନମ୍	୧୨-୧୪
ଫଳକଦ୍ୱୟ ନ୍ୟାସଃ	୧୫-୧୭
ଅଂଶାତ୍ମକ ବଳୟ ନ୍ୟାସଃ	୧୭-୧୮
ତେଜଃ ଦୃଢ଼ୀକରଣଂ, ଅପମଣ୍ଡଳ ବଚନଂ	୧୯-୨୦

ବିଷୟାଃ	ଶ୍ଳୋକାଙ୍କ ୧
ସୂତ୍ର କ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୨୧-୨୨
ବିମଣ୍ଡିଳ ବନ୍ଧନଂ, ବନ୍ଧୁଶ୍ରୀଳ ବନ୍ଧନଂଚ	୨୩-୨୬
କ୍ଷିତିଜ ବୃତ୍ତସ୍ୟ ସଂବାଧକତ୍ୱ କଥନମ୍	୨୭
ଭୂଗୋଳ ରଚନାନନ୍ତରଂ ଗ୍ରହର୍ଷ ବିନ୍ୟାସଃ	୨୮-୨୯
ଗ୍ରହ ଚଳନ ପ୍ରବହଗତି ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୩୦
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ସ୍ୱଦେଶସ୍ଥିତି କଥନମ୍	୩୧
ବୃତ୍ତସହିକେନ ଖଗୋଳ ରଚନା	୩୨
ସମମଣ୍ଡଳେ ବିଷ୍ଣୁଶ୍ରୀଲଯୋଗ କଥନମ୍	୩୩
ଗୋଳ ସ୍ଥାପନ ପ୍ରକାରଃ	୩୪
ଚନ୍ଦ୍ରାଦି ଦର୍ଶନ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୩୫-୪୧
ଗୋଳ ଭ୍ରମଣ କଥନମ୍	୪୧
ପୃଷ୍ଠ ସିଦ୍ଧାନ୍ତୋକ୍ରମେକକକ୍ଷ ଯନ୍ତ୍ର କଥନମ୍	୪୨
ବହୁ କକ୍ଷ ନାମକ ନବ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ର କଥନମ୍	୪୩
* ଗ୍ରହ ଚଳନାଦି ସାକ୍ଷାତ୍ପ୍ରକାଶୟୁ ସ୍ୱକଳ୍ପିତ ବହୁ କକ୍ଷ ଯନ୍ତ୍ର କଥନ ପ୍ରତିଜ୍ଞା	୪୪-୪୫
* ଦନତନ୍ତ୍ରୟୁଗ୍ମ ସନ୍ଧି ବେଶଃ	୪୬
ଏକକ୍ଷ ଭୂଚନ୍ଦ୍ରସ୍ଥିତିଃ	୪୭-୫୦
* ଅପରପାନ୍ୟ ଗ୍ରହସ୍ଥିତିଃ	୫୧
* ରବିପରିଚ୍ଛେଦ ଗ୍ରହଚକ୍ଷୁ ଚାଳନ କଥନମ୍	୫୨
* ଗ୍ରହକକ୍ଷାଙ୍ଗଳ ପ୍ରମାଣ କଥନମ୍	୫୩-୫୭
* ଗ୍ରହଚକ୍ଷୁ ଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରବେଶଃ	୫୮-୬୨

ବିଷୟାଃ	ପୃଷ୍ଠାଂକାଃ
* ବଳୟା ବିକାଶ ତତ୍ତ୍ୱ ବହୁତ୍ୱ କଥନମ୍	୭୨
* ଯଷ୍ଟି ଚୂଳନ କଥନମ୍	୬୩-୬୫
* ପ୍ରକୃତ ଭୂକ୍ଷାୟାଂ ଗ୍ରହଦର୍ଶନ ପ୍ରକାରଃ	୭୭
* ଭୂକ୍ଷା ନିର୍ମାଣ ବିକଳତଃ	୭୭-୭୯
* ଋଜୁବୃକ୍ଷତା ଦର୍ଶନଂ, ତସ୍ୟ ସାବଧାନତା କଥନଂ	୭୨-୭୪
* କାଳଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରତିଜ୍ଞା	୭୫
* ତସ୍ୟାଦି ସଂଜ୍ଞା କଥନମ୍	୭୬-୭୭
* ଗୋଲ୍ଲଭ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ର କଥନମ୍	୭୮-୮୧
* ମାନଯନ୍ତ୍ର କଥନମ୍	୮୨
* ତସ୍ୟ ଗ୍ରହଭାଗର ଜ୍ଞାନମ୍	୮୩
* ତସ୍ୟ ମେଘତଳ ସ୍ୱସ୍ଥାନାନ୍ତର କଥନମ୍	୮୪-୮୮
* ତସ୍ୟ ପଦ୍ମତାଦି ମାନାନୟନ କଥନମ୍	୮୯-୯୧
* କାଚପାତ୍ରାଦି କଥନମ୍	୯୪
* କପାଳ ଯନ୍ତ୍ର କଥନମ୍	୯୫-୯୭
* ସ୍ୱୟମ୍ଭୁତ ଯନ୍ତ୍ରସ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱସମୀକ୍ଷାତ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୯୮-୧୦୭
* ଗୋଲ୍ଲଭ୍ୟମଣୋପାୟାନ୍ତର କଥନମ୍	୧୦୭
ଗ୍ରହାଦି ଗୋଲ୍ଲ ଜ୍ଞାନଫଳ କଥନମ୍	୧୦୮-୧୧୦
କୃତଦ୍ୱାବିଷ୍ଟ ରହସ୍ୟ କଥନେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷାୟ କଥନମ୍	୧୧୧
ଜଗନ୍ନାଥ ସ୍ମୃତିଃ	୧୧୨

ଏକବିଂଶ ପ୍ରକାଶଣ

ବିଷୟାଃ	ଖୋଳାକାଃ
ପ୍ରଭୁଭୂର ବ୍ୟାଜାଦ୍‌ବାସନା ଦିବ୍‌ଦର୍ଶନମ୍	୧
ଉନ୍ମୁଣ୍ଡକ କଥନମ୍	୨
ତସ ଚରାନ୍ତୁସାରାଦିନରାସି କଥନମ୍	୩
ଗୋଲ୍‌ନୁସାରାଦି ଉଦୟାସ୍ରମୟ ବାସନା	୪-୫
ଦିନରାସି-ଦ୍ରାସବୁଦ୍ଧି ବାସନା	୬
ଦେଶ ବିଶେଷାଦ୍‌ ଦିନରାସି ସ୍ଥିତି କଥନମ୍	୭
ଦେବାୟୁର ଦିନରାସି ବାସନା	୮-୧୩
ବ୍ରହ୍ମଦିନ କଥନମ୍	୧୪-୧୫
ପିତୃଦିନ ବାସନା	୧୬
ଲଗ୍ନାସ୍ର ଲଗ୍ନାଦି ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୧୭-୧୮
ଲଗ୍ନବୈଷମ୍ୟ ବାସନା	୧୯-୨୧
ଗୋଲ୍ ଭ୍ରମଣାଦ୍‌ ବାସନାବଗତଃ	୨୨
ସଦା ଦୃଶ୍ୟାଦୃଶ୍ୟ ଲଗ୍ନଦେଶ କଥନମ୍	୨୩-୨୫
* ଗ୍ରହଯୋଜନ ଗତିସାମ୍ୟ ନିରାକରଣମ୍	୨୬-୨୭
* ଗତି ତାରତମ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା	୨୮-୨୯
* ଶୈଥିୟ ଫଳାଦି ଦର୍ଶନାଦ୍‌ ପ୍ରାକ୍‌ସିଦ୍ଧାନ୍ତମତେଷି ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ୟ ଗ୍ରହକକ୍ଷା କେନ୍ଦ୍ରଭୂମିତିଃ	୩୦
* ନୈସର୍ଗିକୋପାୟକ ଗତି କଥନମ୍	୩୧
ସଦ୍‌ସୂକ୍ତ୍ୟା ପୃଷ୍ଠସିଦ୍ଧାନ୍ତୋକ୍ତ ରାଶିଦୁର୍ଭଗଣ—	
ବର୍ଷାଦି ଯନ୍ତ୍ରାଭିଗଣାଦ୍ୟାଂରମ୍ଭ କଥନସ୍ୟ ସତ୍ୟତାମନନ୍ଦ	୩୨-୩୮

ବିଷୟାଃ	ଖଣ୍ଡୋକାକାଃ
ଯୁଗ ଭଗଣ ଘୌର୍ଲ୍ୟ କଥନମ୍	୩୯
କଳ୍ପ ଭଗଣ ଦୃଷ୍ଟତା କଥନମ୍	୩୯
* ଭୃଷ୍ଟବେକ୍ତ୍ର ଯୋଗ୍ୟତା କଥନମ୍	୪୦-୪୯
ତପୋପକାଶିଭୂମନନମ୍	୫୦
ଗନ୍ଧକର୍ତ୍ତୃ ଭଗଣାନୟନ ପ୍ରକାର-କଥନମ୍	୫୧-୫୨
* ଭବିଷ୍ୟତ୍ ବିସମ୍ବାଦେଧନଶ୍ଚ ସଂଖ୍ୟାଭେଦ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୫୩-୬୯
* ଅୟନାଂଶ ପରୀକ୍ଷା	୭୦
* ବିଶେଷେଣ ଦୃଢ଼ସ୍ଥିତି ଭଗଣାଗତ ପ୍ରଭବାଦି — ବିସ୍ତର କଥନମ୍	୭୧-୭୫
ତଦ୍ଭଗଣାନ୍ତରୁପାରେଣ ପଦବାଦି ବିନ୍ୟାସଃ	୭୬-୭୭
* ପଦକାନୟନ ପ୍ରତି ଯୁକ୍ତି	୭୮-୮୩
* ସ୍ମୃତୀକରଣସ୍ୟ ଭୁଲ୍ଲେକଦୃଶ୍ୟତ୍ୱେ କଥନମ୍	୮୪
* ଲୋକାନ୍ତରେଷୁ ଫଳବାସନାତର୍କ କଥନମ୍	୮୫
* ଭୃଷ୍ଟବେକ୍ତ୍ରା ଫଳୋପପତ୍ତି କଥନମ୍	୮୬
* ସ୍ମୃତୀକରଣେ ପରିଲେଖ ବିସ୍ତର ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୮୭-୧୦୯
ପ୍ରତିମଣ୍ଡଳ ଭ୍ରମଣସ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତଃ	୧୧୦
* ରବିଚନ୍ଦ୍ର ମନ୍ଦକର୍ତ୍ତୃ ବିଶେଷ କଥନମ୍	୧୧୧-୧୧୪
* ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ଭୂଜାନ୍ତର ଫଳୋପଲବ୍ଧି ବାସନା	୧୧୫
* ଶୀଘ୍ର ଫଳ ଦର୍ଶନାର୍ଥଂ ଛେଦକ ବିଶେଷ କଥନମ୍	୧୧୬-୧୧୯
* ଅଙ୍ଗୁଳାନୁକ କକ୍ଷାଗତ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୧୨୦-୧୨୯
ପୃଷ୍ଠ ସିଦ୍ଧାନ୍ତୋକ୍ତ ଗତି ପରୀକ୍ଷା	୧୩୦-୧୪୦

ବିଷୟାଃ	ଖଣ୍ଡକାଙ୍କ ୫
* ସଂସ୍କାର ଚତୁଷ୍ଟୟୋପପତ୍ତିଃ	୧୪୧-୧୪୩
* ପରୋକାସନାଂ ଶକ୍ତିଭାବଧାରଣା	୧୪୪-୧୪୭
* ଭାଷ୍ୟଭେଦାଂ ପ୍ରତିମତ୍ତ୍ୱଲ ବନ୍ଧୁ ପ୍ରମାଣ କଥନମ୍	୧୪୭-୧୫୧
* ଶାନ୍ତିଧର୍ମ କଥନମ୍	୧୫୨
* ଗ୍ରହଣେ ଲମ୍ବନଭାବବାଦ କଥନମ୍	୧୫୩
* ଦୃଢ଼ ମତ୍ତ୍ୱଲ ଦୃଢ଼ସୂତାଦିନା ଲମ୍ବନାବନତ୍ୟାଦି ବାସନା	୧୫୪-୧୬୦
* ଗ୍ରାସକାଳମାନାଦି କଥନମ୍	୧୬୧-୧୮୦
* ଗ୍ରହଣେ ଦିଗ୍ଭେଦ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୧୮୧-୧୮୩
* ବଳନଦ୍ୱୟୋପପତ୍ତିଃ	୧୮୪-୧୯୦
* ପ୍ରାକ କଦମ୍ଭ ଭେଦାଦ୍ ବିଷେପନୃନ୍ନାଧିକ୍ୟ କଥନମ୍	୧୯୧-୧୯୩
* ମେଘବୁଦୟାସ୍ତମୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୧୯୪-୧୯୬
* ଶୂନ୍ୟାନ୍ତର ବାସନା	୧୯୭
* ମହାପାତ ବାସନା	୧୯୮
* ଭଗବାନେରୂପକାର କଥନମ୍	୧୯୯-୨୦୭
* ଅକ୍ଷାଂଶ ବିଶେଷାଦୃତ୍ତ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୨୦୭-୨୧୦
* ଶୀତୋଷ୍ଣ ସମମତ୍ତ୍ୱଲ କଥନମ୍	୨୧୧-୨୨୩
* ମେଘୋପସ୍ଥିତିବର୍ଣ୍ଣନା ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୨୨୪-୨୩୦
* ଭାନୁଲ ମୂଳାବଶେଷ କଥନମ୍	୨୩୧-୨୪୯
* ଭାଷ୍ୟଭେଦ ଭିନ୍ନାଙ୍କୁଷ କଥନମ୍	୨୪୯
ଗୋଲବୋଧ ଫଳ କଥନମ୍	୨୫୦
ଜଗନ୍ନାଥ ସ୍ତୁତିଃ	୨୫୦

ଅଥକାଳାଧିକାରେ ଦ୍ଵାବିଂଶ ପ୍ରକାଶେ

ବିଷୟଃ	ଖଣ୍ଡୋକାଙ୍କଃ
କାଳାନ୍ତରାବଦ୍ ବନ୍ଦନ ପୂର୍ବକ ପ୍ରତିଜ୍ଞା	୧
କାଳସ୍ୟ ଦ୍ଵେଷସ୍ୟ କଥନମ୍	୨
କାଳକାଳାଭ୍ୟସ୍ୟ ଭଗବତଃ ଦୁରଣମ୍	୩-୧୩
ଭସ୍ୟାବୟବ ବିଭାଗ କଥନମ୍	୧୪
ଦିକ୍ଷାଲୋକ୍ୟ ପୁଷ୍ପବିରୋଧ ପରିହାରଃ	୧୫
ସଂବହରାଦି ଶବ୍ଦାନାଂ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି କଥନମ୍	୧୬-୨୪
ନବବିଧ କାଳମାନ କଥନମ୍	୨୫-୨୭
ବିଶେଷେଣ ଚନ୍ଦ୍ରମାନ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୨୭-୩୩
ନକ୍ଷତ୍ରାନୁସାରେଣ ମାସ କଥନମ୍	୩୪-୩୫
ମାସ ବିଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟ କଥନମ୍	୩୬-୪୩
ରବେଃ ଷଡ଼ଶୀତ୍ୟାଦି ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୪୪-୪୮
ସଂସାନ୍ତ ପୁଣ୍ୟକାଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ	୪୯-୫୦
ପଞ୍ଚବିଧ ବର୍ଷାଣାଂ ସାବନଦିନାଦି କଥନମ୍	୫୧-୫୨
ଚନ୍ଦ୍ରାନୁସାରି ଜଳୋଚ୍ଛାସାଦି ବିପ୍ଳବ ବର୍ଜନମ୍	୫୩-୫୫
ଚନ୍ଦ୍ର ପୁଷ୍ପେ ଦିନ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କଥନମ୍	୫୬
ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରଭଃ	୫୭

ବିଦ୍ୟାବିଂଶ ପ୍ରକାଶେ .

ବିଷୟଃ	ଖଣ୍ଡକାଙ୍କଃ
ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ସୂକ୍ତି ପ୍ରତିଜ୍ଞା	୧
ଉତ୍କଳ ପ୍ରଶଂସା	୨
ଚନ୍ଦ୍ର ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ର ସୂକ୍ତି ନୀଳ ଦ୍ରୁମ ପ୍ରବଣ୍ଡ	୩-୭
ବୈଜୟନ୍ତୀ ପ୍ରବନ୍ଧ, ଧ୍ବଜଦଣ୍ଡ ବର୍ଣ୍ଣନା ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରବଣ୍ଡ	୭-୯
କଳଶ ପ୍ରବନ୍ଧ, ଆମଳକା ବଳପ୍ରବଣ୍ଡ	୧୦-୧୧
ଘଣ୍ଟା ସୂକ୍ତି ପ୍ରାସାଦ ପ୍ରବଣ୍ଡ	୧୨
ପ୍ରତୀକାଦ୍ୟକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା	୧୩
ବଟ ସୂକ୍ତି	୧୪-୧୬
ସପ୍ତମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବକ ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରବନ୍ଧ	୧୭-୨୦
ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥସ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠାଦିଭ୍ୟଃ ସମୁଦ୍ରସାମ୍ୟ କଥନମ୍	୨୧-୨୧
ବ୍ରହ୍ମ ଶ୍ରୀସାମ୍ୟ-ଶିବସାମ୍ୟ-ଗୌରୀସାମ୍ୟ-କାର୍ତ୍ତିକେୟସାମ୍ୟ—	
ଗଣେଶସାମ୍ୟ-ସୂର୍ଯ୍ୟସାମ୍ୟ-ନବଗ୍ରହସାମ୍ୟୋପଦ୍ ବର୍ଣ୍ଣନାମ୍	୨୩-୨୯
ଦଶାବତାର ସୂକ୍ତି	୩୦-୪୦
ତସ୍ୟ ବିରୁଦ୍ଧ ଧର୍ମାଶ୍ରୟତ୍ବ କଥନମ୍	୪୧
ବୃଷ୍ଟ୍ୟୁପ୍ରାସାଦିଭ୍ୟଃ ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରବନ୍ଧ	୪୨-୪୪
ଅଭୀଷ୍ଟ ପ୍ରାର୍ଥନାବିଷ୍ଣୁଭ୍ୟଃ	୪୬

• ଚତୁର୍ବିଂଶ ପ୍ରକାଶଣ

ବିଷୟାଃ	ଶ୍ଳୋକାଙ୍କାଃ
ଉପସଂହାର ପ୍ରତିଜ୍ଞା, କୌତୁକ ପ୍ରଞ୍ଜି କା କଥନଂ ଚ	୧-୧୮
ସୂକ୍ଷ୍ମତଥ୍ୟାଦେଃ ସୂକ୍ତିକରଣ ବିଧିଃ, ତପ ନାନା —	
ବିଧୋପାୟ କଥନଂ ଚ	୧୯-୩୨
ବ୍ରହ୍ମାନୟନ କଥନମ୍	୩୩-୫୯
ଚନ୍ଦ୍ରମନ୍ଦୋକପାତସ୍ତୋରନାୟାସାନୟନଂ, କୌତୁକ—	
ପଞ୍ଜି କୋପାଦେୟତା କଥନଂ	୬୦-୭୫
ଅଧୋଦେଶତଃ ପ୍ରତି ପ୍ରକାଶୋକ୍ତ ବିଷୟ କଥନ ଚିତ୍ରପ୍ରସଂହାରଃ	୭୬-୯୧
ଅଥାନ୍ୟ ଦେଶେଷୁ ପଞ୍ଜି କାନୟନୋପଯୋଗିତୟା	
ବ୍ୟବହାର ପିତାଶ୍ଳୋକର ଶତ ସ୍ଥାନାନାଂ ଦେଶାକ୍ରମ—	
ପଳାଷକଳା କଥନମ୍	୯୨-୧୩୯
ଅଭୀଷ୍ଟସ୍ଥାନଦୟାକ୍ରମ ମାର୍ଗାନୟନ କଥନମ୍	୧୪୦-୧୪୧
ସୂକ୍ଷ୍ମତମ ଶାକ୍ତ୍ୟାଦି କଥନମ୍	୧୪୨
ଶ ସୂତ୍ରକଗତ ରବିବାକ୍ତେରଷାଂଶାଦି ନିର୍ଣ୍ଣୟ କଥନମ୍	୧୦୩
ବ୍ରହ୍ମାବିଷ୍ଣୁର କାରଣ ଭଗବତ୍ ବର୍ଣ୍ଣନଂ, ସ୍ୱପୂର୍ବ ପୁରୁଷ ପ୍ରକାଶନଞ୍ଜ	୧୪୪-୧୪୭
ସ୍ୱବ୍ରହ୍ମସ୍ୟ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପାଦାର୍ପଣମ୍, ବ୍ରହ୍ମାବିଷ୍ଣୁର—	
ସମୟ କଥନଞ୍ଜ	୧୪୮-୧୪୯
ବ୍ରହ୍ମ ବ୍ରହ୍ମଣ ପ୍ରାର୍ଥନା, ନବ୍ୟ ବିଶେଷ ବ୍ରହ୍ମଣୋଦାହରଣଂଚ	୧୫୦
ଗୋଲ ଗଣିତାଣ୍ୟାତ୍ମରାଜ୍ୟ ସମାପ୍ତି କଥନମ୍	୧୫୧

ବିଷୟଃ	ଶ୍ଳୋକକାଃ
ବ୍ରହ୍ମ ସମାପ୍ତି କଥନପୂର୍ବକାଶଂସା କାଳକାଳ ଶଦାର୍ଥ ପ୍ରତିପାଦକ —	
ଭଗବତ୍ ବର୍ଣ୍ଣନା	୧୫୭-୧୫୩
ବ୍ରହ୍ମାଦ୍ୟନ୍ତର୍ଯୋଃ ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରୟୋଗାବଶ୍ୟକତ୍ବ ପ୍ରକାଶନା	
ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ପୂଜିତ୍ବ	୧୫୪
ସ୍ବରଚିତ ଶ୍ଳୋକ ସଂଖ୍ୟା-ବ୍ରହ୍ମାନ୍ତରାତ୍ମାତ୍ମା ଶ୍ଳୋକ—	
ସଂଖ୍ୟା କଥନଂ, ବ୍ରହ୍ମ ସଂଖ୍ୟା କଥନଂଚ	୧୫୬
ଭୀମାଦି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତେନ ସ୍ବକୃତ ଦୋଷ ସାଲନାର୍ଥଂ	
ବିଦ୍ବଦ୍ମୁ ପ୍ରାର୍ଥନା	୧୫୭
ଭୂଭ୍ରମ ଶଶ୍ବତେ ସାତ୍ତ୍ବିକପୁଣ୍ୟମୋକ୍ତିଃ—	୧୫୮
ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ରେ ଦେହତ୍ୟାଗେଚ୍ଛା	୧୫୯
ବ୍ରହ୍ମ ସମାପ୍ତି କାଳ କଥନା	୧୬୦

ନୂତନ

ଜ୍ୟୋତିଷ ଶବ୍ଦର ‘ଅ’ ପ୍ରତ୍ୟୟରେ ଜ୍ୟୋତିଷ ଶବ୍ଦର ସୃଷ୍ଟି । ଜ୍ୟୋତିଷ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ସମସ୍ତ ଜନସଭାର ଆଲୋଚନା ଯେଉଁଥିରେ ହୁଏ, ତାହାକୁ ଜ୍ୟୋତିଷ ବା ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ର କୁହାଯାଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଥମ ଜ୍ୟୋତିଷ ପିଣ୍ଡ; ଏଥିରୁ କରଣ ପାତରେ ଅନ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିଷ ପଦାର୍ଥର (ମଣିମୁକ୍ତା ଆଦି) ଏବଂ ଗ୍ରହାଦିର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି । ତାହା ଓ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକରେ ପ୍ରଭାବିତ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ କରିବାର ନାହିଁ । ଗ୍ରହ ଉପଗ୍ରହର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଗତି ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ସମସ୍ତ ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ଅତି ମାତ୍ରାରେ ପ୍ରଭାବିତ, ତାହା ଅତି ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ପ୍ରମାଣିତ । ମନୁଷ୍ୟ, ଜୀବଜନ୍ତୁ, ଭୂଭୂଦ ଏପରିକି ବିଶ୍ୱ (Solar system)ର ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥକୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଭାବିତ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ପ୍ରଭାବ, ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅନେକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ଲୋକରେ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି ଯେ “ଗ୍ରହାଧୀନ ଜଗତ୍ ସବଂ”, ଏଥି ନିମନ୍ତେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ଗତିବିଧି, ପ୍ରଭାବ ପ୍ରଭୃତି ଜାଣିବା ପାଇଁ, କେଉଁ ବୈଦିକ କାଳରୁ ମଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା ହୋଇ ଆସିଛି । ବେଦରେ ଏବଂ ବେଦାଙ୍ଗ ଜ୍ୟୋତିଷରେ ଏହାର ସର୍ବ ପ୍ରଥମ ଚର୍ଚ୍ଚା ହୋଇଅଛି, ଅମାବାସ୍ୟା ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ରାତ୍ରିର ବିଲକ୍ଷଣତା ସବୁକେଲେ ଜଗତ ଅତି ମାତ୍ରାରେ ଉପଲବ୍ଧ କରି ଆସିଛି । ଏଥିରୁ ବିରୁର କଲେ, ଭୂ-ଗୋଲ ଓ ସବୁ ରକମର ବିଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିଷର ଅଙ୍ଗ ବୋଲି ଧରି ନେଇ ହେବ । ତେବେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଗ୍ରହ ଏବଂ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କର ପ୍ରଭାବରେ ବିଶ୍ୱରେ ଯେଉଁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସବୁ ସାପାଦିତ ହୁଏ, ତାହାକୁ ହିଁ ଜ୍ୟୋତିଷର ଆଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟ ବୋଲି ଧରି ନିଆଯାଇଛି । ଗଣିତର ସାହାଯ୍ୟ ନ ନେଲେ ଏସବୁ ଧରି ହୁଏ ନାହିଁ, ଏଣୁ ପାଟୀ, ଗଜ, ଜ୍ୟାମିତି, ପରିମିତି, ସିକୋଣମିତି, କଲନ ଗଣିତ (Calculus) ଇତ୍ୟାଦିର ଆଲୋଚନା ନେଇ ଗଣିତ ଏକ ବିଶାଳ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି ଏବଂ ଗ୍ରହ ଗଣିତରେ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ହେଲେ ଏ ସବୁର ଆଲୋଚନା ଅତି ମାତ୍ରାରେ ଆବଶ୍ୟକ ଥିବାରୁ ୧୧୫୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ମହାପଣ୍ଡିତ ବ୍ରାହ୍ମସ୍ମି ତାଙ୍କ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଶିରୋମଣି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ଲେଖିଛନ୍ତି —

ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ରଫଳଂ ପୁରଣ ଗଣକୈରାଦେଶ ଇତ୍ୟୁଚ୍ୟତେ
ନୂନଂ ଲଘୁ ବଳାସିତଃ ପୁନରୟଂ ତତ୍ ସ୍ପଷ୍ଟଶେଷା ଶ୍ରଦ୍ଧମ,
ତେ ଗୋଲ ଶ୍ରଦ୍ଧଶୋଭାରେଣ ଗଣିତଂ ଗୋଲୋପିନଞ୍ଜୟତେ
ତସ୍ମାତ୍ ଧୋ ଗଣିତଂନବେଦି ସ କଥଂ ଗୋଲଦିକଂ ଜ୍ଞାସ୍ୟତ ।

ଗଣିତରେ ଗ୍ରହ କେଉଁ ଶକ୍ତିର କେତେ ଅଂଶ ଓ କଳାହରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ଅଛି, ତାହା ଜାଣିବାପରେ ଏହାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଫଳ କଣ, ତାର ଆଲୋଚନା ବୈଜ୍ଞାନିକ ଭାବରେ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହି ଫଳ ଆଲୋଚନା ନିମନ୍ତେ ଗଣିତ ଜ୍ୟୋତିଷ ପରେ ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷର ଆବର୍ତ୍ତାବ । ପୁଣି ଗ୍ରହସ୍ଥିତିକୁ ନେଇ କେତେବେଳେ କେଉଁ କାମ କଲେ, କିପରି ଫଳ ହୁଏ, ତାହାସବୁ ଅନୁଭବ କରି ଭବିଷ୍ୟତକୁ ଯେଉଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଆଯାଏ, ତାହାକୁ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଜ୍ୟୋତିଷ କହନ୍ତି । ଜ୍ୟୋତିଷର ଗଣିତ ଫଳିତ ଓ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଏହି ବିଭାଗ ଏହିପରି ଭାବରେ ବିକାଶ ଲାଭକରିଛନ୍ତି; ମାତ୍ର ଗଣିତ ଉପରେ ଯେ ଅନ୍ୟ ଦୁଇଟି ବିଭାଗ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଅବଲମ୍ବିତ ଏଥିରେ ସମସ୍ତେ ଏକମତ । ଭାରତବର୍ଷରେ ବୈଦିକ କାଳରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଏହି ଗଣିତ ହିନ୍ଦୁ ଗୁଳିଛି ଏବଂ ତା'ର ଯୋଗେ ଏ ଦେଶର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଗ୍ରହସ୍ଥିତି ସୂଚକ ପଞ୍ଜିକାମାନ ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାରେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ସଂପାଦିତ ହୋଇ ଆସିଛି, ଯାହାକୁ ଦେଖି ଲୋକେ ବର୍ଷ ତମାମ୍ ଚଳୁଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଏହି ଯେଉଁ ଗଣିତ ସରଣିର କଥା କୁହାଯାଉଛି, ତାହା ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ପରି ଚଳ—ସ୍ଥିର ନୁହେଁ । ଏଣୁ ଶୈଳ ସରଣି ଅକାମି ହେଲେ—ସେ ଅନୁସାରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଉଦୟ ଅସ୍ତ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରାଦି ଗ୍ରହଣ ପରିଲକ୍ଷିତ ନ ହେଲେ, ସଂସ୍କୃତ ଗଣିତ ସରଣି ଭ୍ରମପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇପଡ଼େ ଏବଂ ଏହାକୁ ସୁଧାରବାକୁ ଯାଇ—ନୂଆ ସରଣି ଫିଟାଇବାକୁ ଯାଇ, ଏ ଦେଶର ଜ୍ୟୋତିଷାଗୁପ୍ତମାନେ ଚେଷ୍ଟା କରି ଆସିଛନ୍ତି ଏବଂ ଏବେ ମଧ୍ୟ ତାହା ପ୍ରତିହତ ନୁହେଁ । ଏହି ନୂଆ ସରଣିର ଯୁକ୍ତି ଦର୍ଶାଇବା ନିମନ୍ତେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ସୂକ୍ଷ୍ମ, ଏପରି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରହ ଭାରତ ବର୍ଷରେ ୨୦ରୁ ଅଧିକ ହେବ । ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମହାମାନ୍ୟ ପଠାଣି ସାମନ୍ତଙ୍କ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ ଏହିପରି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ (latest) ବର୍ତ୍ତମାନ ରହିଛି । ଏହା ଭାରତ ଓ ବିଶ୍ୱରେ ଉତ୍କଳର ଏକ ଜଞ୍ଜାୟ ଗବ୍, ମହା ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଓ ସାଧନାର ପରିପ୍ରକାଶ ।

ପଠାଣି ସାମନ୍ତ ତାଙ୍କର ଜନ୍ମ, ପିତା, ମାତା, ଗୁରୁ, ଶିକ୍ଷକ ଓ ବଂଶପରମ୍ପରା ଆଦି ସମ୍ବନ୍ଧେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ଏହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ ଗ୍ରନ୍ଥର ୨୪ଶ ପ୍ରକାଶର ୪୪ ଶ୍ଳୋକଠାରୁ ୧୫୨ ଶ୍ଳୋକ ଭିତରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ଆଗ୍ରହ ପାଠକେ ତାହା ପଢ଼ିନେଇ ପାରିବେ । ସେ ଖଣ୍ଡପଢ଼ା ଗଢ଼ଜାତର ଅଧିବାସୀ ଏବଂ ସଂସ୍କୃତ ଜ୍ଞାନ ହାସଲ କରିବା ପରେ ତାଙ୍କ ପିତା, ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁଙ୍କ ଠାରୁ ସବୁପ୍ରଥମେ ଜ୍ୟୋତିଷ ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଜନ୍ମ ୧୮୩୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ । ୧୮୭୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶାରେ ମହା ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ହେଲାବେଳକୁ ତାଙ୍କର ବୟସ ମାତ୍ର ୩୧ ବର୍ଷ । ତେତେବେଳେ ପ୍ରଚଳିତ କୌଣସି ପଞ୍ଜିକାରେ ବର୍ଷା ନହୋଇ ଏପରି ଦୁର୍ବିପାକ ଘଟିବା କଥାର ସୂଚନା ନ ଥିଲା । ଏହି ଘଟଣା ତାଙ୍କୁ ଏପରି ବଚଳିତ କଲା ଯେ, ସେ ଧୂଳି ଗଣିତ ବଳରେ ଏପରି ଭବିଷ୍ୟତ କଥାର ସ୍ପଷ୍ଟ ସୂଚନା ଦେବା ନିମନ୍ତେ ବିଶୁଦ୍ଧ ପଞ୍ଜିକା ରଚନା କିପରି କରାଯାଇ ପାରିବ, ସେ ଦିଗରେ ବାରମ୍ବାର ଚେଷ୍ଟା କଲେ ଏବଂ ଏହାର ଫଳ ୩ ବର୍ଷ ପରେ ତାଙ୍କୁ ୩୪ ବର୍ଷ ହେବାବେଳେ ୧୮୭୦-୭୧ ମସିହାରେ ସେ ଗ୍ରହ ଗଣିତ କରିବାର ପ୍ରବଳ ଚେଷ୍ଟା ଚଳାଇଲେ । ଏହି ସମୟକୁହିଁ ସେ

ତାଙ୍କର କରଣାଦି ମାନ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଏହିଠାରୁହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ ସମ୍ବଳିତ ସମସ୍ତ ଗ୍ରହ ଗଣିତର ଆରମ୍ଭ । ଏହିବେଳକୁ କଳି ଗତାଦି ମଧ୍ୟ ୪୯୭୦ । ଏହି କଳ୍ୟାଦି ଅନୁସାରେ ସାମନ୍ତଙ୍କ ଜନ୍ମ ୪୯୩୭ରେ ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ୩୪ ବର୍ଷ ବେଳେ (ଅର୍ଥାତ୍ ୪୯୩୭ + ୩୪ = ୪୯୭୧) ସେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ ରଚନାରମ୍ଭ କଲେ । ଏହି ଦିନର ପୂର୍ବ ବିବରଣ ମଧ୍ୟ ସେ ଏପରି ଦେଇଛନ୍ତି—

କର୍ମେଷୁ କରଣାଦିନାଃ ଖନଗଗୋ ବେଦୋନ (୪୯୭୦) କଳ୍ୟାଦତୋ
 ଦସ୍ତାଃସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଧୂକାରତୋ ରବିମିତୈଃ ଶୈବା ତଦକା ସୁଭାଃ ।
 ସ୍ତ୍ରୀର୍ଥେନ୍ଦ୍ରିଷ୍ଠିଭିର-ସପ୍ତ ସପ୍ତଗୁଣତୈ ୨୭୩୭୮୫୧୫୧ ଭୂକ୍ରାଃଫଳଂବାସରାଃ
 ମେଷାର୍କ ସମଶଦ୍ୱିଶାସୁଦନତସ୍ତତ୍ସଂହମାନ୍ତଗତାଃ ॥
 ସଂହାନ୍ତେଃ ସବିତା ଭୃଗୁସ୍ତ ଦିବସେ ମଧ୍ୟାହ୍ନନୈ ତ ସିଂହଂ
 ପ୍ରାୟେଶିତଦହସ୍ତତଃ କୃତମତଂ ମଞ୍ଜାଙ୍ଗ ପଞ୍ଜୀ ମୁଖମ୍ ।
 ଚତ୍ ପୂର୍ବାହନ ଯା ତାବାସର ଗଣିତମାୟ ମଧ୍ୟଗ୍ରହା—
 ନେକଦ୍ୱ୍ୟାଦିଷୁ ପଞ୍ଜିକା ଦିନଗଣେଷ୍ଟାତ୍ୟାଃ ସ୍ୱଭୁକ୍ତିଃ ସିଂହାତ୍ ॥
 କେଚିତ୍ ପ୍ରସ୍ତୁତମେଷସଂହମଦନଂ ଚୈଶାଦିମନେଃ ତଥା
 ମନ୍ୟନ୍ତେଽହ ମୁଖଂଚ ଦେଶ ବଶତୋ ଭେଦେଽପି ବର୍ତ୍ତେତହି ॥
 ଗ୍ଳୋବାରେ ପ୍ରତିପଦ୍ ପ୍ରଗେ ଗତନିଶା ଶେଷେତୁ ମେଷେଽବଶତ୍
 ସୂର୍ଯ୍ୟୋର୍ଜସ୍ତଦିହ ପୁରୁବାଃରଚିତନେ ମଧ୍ୟାର୍କ ବସାନ୍ତଜେ ॥
 କଥ୍ୟନ୍ତେ କରଣାଦି ପୂର୍ବ ଦିବସେ କାରେ ବିଧୋଃ ସାଧୂତା
 ଲଙ୍କାର୍ଜୋଦୟ କାଳିକା ଦିବସଦାଂ କ୍ଷେତ୍ରାଂଶକାଦି ପୁରୁବାଃ
 ଭୂସୂର୍ଯ୍ୟେ ପ୍ରତିପଦ୍ୱୟେ ଚନ୍ଦ୍ରଧୂୟାଂ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଶ୍ଚିପ୍ରଥା
 ଦୂର୍ଯ୍ୟାସଦିକ ମନ୍ଦଭୁଜ ନିରୟସ୍ୟାସଦି ପାତାବଳେଃ ॥

(୩ୟ ପ୍ର: ଶ୍ଳୋକ ୫୫— ୫୮)

କରଣାଦି ପୂର୍ବଦିନ ସୋମବାର ଓ ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିପଦା ଥିଲା । ଶୁକ୍ଳ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ବ
 ଗ୍ରହର (ରବିବାର) ଶେଷ ଆଡ଼କୁ ମେଷରାଶିରେ ପ୍ରବେଶକର ସାରିଥିଲେ । ସେ ସବୁ
 ଠିକ୍‌କରି ଗ୍ରହ ଧ୍ରୁବ ଦେଲେ । ଏଣୁ କରଣାଦିବାର ଗଣନା ମଙ୍ଗଳବାରୁ । ଏହି
 ଶ୍ଳୋକରୁ ପରିଷ୍କାର ଜଣାଯାଏ ଯେ କଳିଏକ ୪୯୭୦ ମେଷ ସଂହାନ୍ତର (ମଧ୍ୟମାନରେ)
 ପୂର୍ବଦିନ ସୋମବାର ଥିଲା ଏବଂ ସେହିଦିନ ଲଙ୍କାର (Astronomical) ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ
 କାଳରେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ସ୍ଥିତି ମଧ୍ୟମ ମାନରେ ସେ ଲେଖି ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଏଣୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ
 ଦର୍ପଣର ପରିଶିଷ୍ଟରେ ଥିବା ସମସ୍ତ ଗ୍ରହସ୍ଥିତି ଏହି ଦିନର । ଏହି ଦିନଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି
 ତାଙ୍କର କରଣାଦି ଚଳିଛି ଏବଂ ୧ ଦିନରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଅର୍ଦ୍ଧ ଦିନ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ (୧୦ କୋଟୀ)
 ସବୁ ଗ୍ରହ ଏବଂ ପାତାଦିର ସ୍ଥିତି ସେ ବହୁ ପରିଶ୍ରମ କରି ଆମମାନଙ୍କର ସୁବିଧା ନିମନ୍ତେ

ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଏଥିରୁହିଁ ତାଙ୍କର ଗ୍ରହଗଣିତ ନିୟତିତା ଯେକେନ୍ତୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ସେ ଗୋଟିଏ ବର୍ଷରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ୧୦୦ କୋଟୀ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତିବର୍ଷର ସାବନ ଦିନମାନ (civil days) ଦେବାଦ୍ୱାରା ପାଞ୍ଜି ଗଣକମାନେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ ବହି ନ ପଡ଼ି ମଧ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବର୍ଷ ଓ ଦିନରେ ସବୁ ଗ୍ରହାଦିର ପରିମାଣ ଅତି ସମ୍ପର୍କରେ ହିସାବ କରି ବାହାର କରି ପାରୁଅଛନ୍ତି । ସାମନ୍ତେ କଳ୍ୟାଣ ୪୯୭୦ ବେଳକୁ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଚଳିତ ଦିନର କେତେ ଦଣ୍ଡାଦି ସମୟ ହୋଇଥିଲା ତାହା ୧୧୩୩୨୩୩୪୩୩୨୭ ତୋଳି ଗଣନା କରି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶର ଶ୍ଳୋ ୪୪ରେ ଲେଖି ଦେଇଥିବାରୁ ଏହା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଯେ ୧୮୬୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ମେଷ ସଂକ୍ରମଣ ଦିନହିଁ ସେ ଦର୍ପଣ ସାରଣୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲେ ଏବଂ ଏହି ଦିନହିଁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣର ଅନୁମାରମ୍ଭକାଳ । ଘର୍ଷ ୧୨୩୩ କାଳ ଗ୍ରହଗଣନା, ଗ୍ରହପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଓ ଦର୍ପଣ ରଚନା ଆଦିରେ ପୂର୍ବପୁରୀ ବିନିଯୋଗ କରି ସେ ଏ କାମ ଶେଷକଲେ ୧୮୯୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ମାର୍ଗଶୀର କୃଷ୍ଣ ୯ମୀ ଶନିବାରରେ, ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣର ଶେଷ ଶ୍ଳୋକରେ ଏହା ଅଛି—

ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବସ୍ୟ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶାଙ୍କେ କାଳେ ବୃଷାଷ୍ଟମିୟମେ ଚ ଶାଙ୍କେ
ବାରେ ଶନେର୍ମର୍ତ୍ତେୟେ ନବମ୍ୟାମିତଂ ମୟା ପୁତ୍ରକ ମାଣୁପୁତ୍ରଃ ॥

ଶକାବ୍ଦ ୧୮୧୪ = ୧୮୧୪ + ୭୮ = ୧୮୯୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ । ଏହାର ୭ ବର୍ଷପରେ ୧୮୯୯ ରେ ଏହି ବହି ଆଠମଲ୍ଲିକ ମହାରାଜାଙ୍କ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଯୋଗେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ବସୁଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ କଲିକତାରୁ ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ଛପାହୋଇ ବିତରଣମାନ କରାଗଲା ।

ପ୍ରାଚୀନ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଜ୍ଞାନରେ ଗ୍ରହ ଆନୟନ ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ୩ ଭାଗରେ ବାଣ୍ଟି ଏହି ୩ ଉପାୟକୁ କରଣ, ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ନାମ ଦେଇଥିଲେ । ଅଭିଷ୍ଟ କରଣାଦିରୁ ଯେଉଁ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଗ୍ରହାନୟନ ହୁଏ ତାକୁ କରଣ କଲିୟଗାରମ୍ଭରୁ ଯେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବର୍ଣ୍ଣମାନ ସମୟ ପାଇଁ ଗ୍ରହାନୟନ କରୁଥିଲେ ତାହାକୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଏବଂ ସୂକ୍ଷ୍ମାଦିରୁ ଅଭିଷ୍ଟ ଦିନ ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଗ୍ରହାନୟନ କରୁଥିଲେ, ତାହାକୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କହୁଥିଲେ । ଏଥି ନିମନ୍ତେ ୩ ପ୍ରକାର ଗ୍ରହର ରଚନା ହେଉଥିଲା । ପଠାଣୀ ସାମନ୍ତେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣରେ ଏହି ୩ ଟି ଯାକ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଗ୍ରହାନୟନ କରିବାର ବାଟ ଫିଟାଇ ଥିବାରୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣକୁ କରଣ, ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କୁହାଯାଏ । ଏହି କଥା ସେ ଦର୍ପଣର ୧୫ ଶ ପ୍ରକାଶସ୍ଥ ୭୭ ଶ୍ଳୋକରେ ପରିଷ୍କାର ଭାବରେ ଲେଖି ମଧ୍ୟ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ଯନ୍ମିନ୍ ଶେଟାନୟନମୁଦିତଂ ସୂକ୍ଷ୍ମଜାହଗଣେଭ୍ୟଃ

ହିକ୍ଷାନ୍ତୋଽସୌ ଯୁଗାଦିନଗଣାତ୍ ସଫ ଚନ୍ଦ୍ରଂ ତଦେବ ।

ଯନ୍ମିନ୍ ଶାକାଦ୍ ଭମତସମା ବାସରେଭଂ ପ୍ରଦୁକ୍ତଂ

ଶାସ୍ତ୍ରଂ ପ୍ରାଜ୍ଞେଃ କରଣମିତି ତତ୍ କାର୍ଯ୍ୟମସାସ୍ତି ସବନ୍ ।

ତାଙ୍କ ମନ୍ତରେ ଆତ୍ମୀୟ ଦିନର ନିର୍ଭୁଲ ଗ୍ରହ ପରିମାଣ ଆଣିବା ନିମନ୍ତେ ଏହି ୩ଟି ଯାକ ଉପାୟ ଅତି ଉପଯୋଗୀ, କାରଣ ଗୋଟାଏ ଉପାୟରେ ଗ୍ରହର ପରିମାଣ ଆଣିବାରେ ଭୁଲଥିଲେ ଅନ୍ୟ ଉପାୟରେ ତାହା ସଫଳରେ ଧରା ପଡ଼ିଯାଏ । ପ୍ରକାଶ ଆଉକ ଭାରତବର୍ଷର କେହି ଜ୍ୟୋତିଷୀ ଏହି କଠିନ ଚେଷ୍ଟା କରିନାହାନ୍ତି । ସାମନ୍ତେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଭିନ୍ନ ଅନେକ ସଂସ୍କାର ନିଜେ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣ ସାଧନ କଲାବେଳେ ଗୋଟାଏ ଗୁଡ଼ିକର ଭୁଲ ଦେଖାଯିବାରୁ ତା'ର ସଂସ୍କାର କରି ଧନ୍ୟବାଦାର୍ଥ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଏଥି ନିମନ୍ତେ ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣର (୧ମ ପ୍ରକାଶର) ୭^ମ ଶ୍ଳୋକଠାରୁ ୮^ମ ଶ୍ଳୋକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୧୦ଟି ଶ୍ଳୋକ ସେ ପ୍ରଥମେ ଲେଖିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ପ୍ରୟୋଗରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣରେ ଭୁଲ୍‌ଭଟକା ଦେଖାଯିବରୁ ଏହି ଦଶଟି ଶ୍ଳୋକକୁ ଉଠାଇ ଦେଇ ଏମାନଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ଅନ୍ୟ ଦଶଟି ଶ୍ଳୋକ ସେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଲେଖିଦେଇଛନ୍ତି, ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ଯେ ଏହି ଦଶଟି ଶ୍ଳୋକ ସେ ବଦଳାଇ ନ ଥିଲେ ଏବଂ ଭଲ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ସହକାରେ ଏହି ପ୍ରଥମ ଲିଖିତ ଦଶଟି ଶ୍ଳୋକର ଭୁଲ ଧରି ପାରି ନଥିଲେ, ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣର ଉପଯୋଗିତା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହି ପାରି ନ ଥାନ୍ତା । ଆନୁମାନେ ଏହି ଦଶଟି ପୁରୁଣା ଶ୍ଳୋକ, ଏହି ସଂସ୍କରଣରେ ଏକା-ବେଳେକେ ଉଠାଇ ଦେଇଅଛୁ । କେବଳ ଆବଶ୍ୟକ କଲେ, ପାଠକମାନେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣରେ, ଏହା ଦେଖିବାକୁ ପାଇପାରନ୍ତି । ଏହି ଭ୍ରାମକ ଶ୍ଳୋକମାନଙ୍କର ଆଉ ଆବଶ୍ୟକତା ନ ଥିବାରୁ, ଏ ସଂସ୍କରଣରେ ତା'ର ସୂଚନା ମଧ୍ୟ ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ ମନେ କରାଯାଇନାହିଁ ।

ଫଳ ସଂସ୍କାର ସମ୍ବନ୍ଧେ ଦର୍ପଣଗୁଡ଼ିକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ, ଏହା ଅତି କଠିନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ନ କଲେ, ତଳେ ନାହିଁ—ଗଣନାସୁଚକ ହୋଇ ପଡ଼େ । ପରେକ୍ଷେ ପାତ ଉଦୟାନ୍ତରହି ସଂସ୍କାର ଅତି ମାତ୍ରାରେ ଆବଶ୍ୟକ । ମଂଗଳ ଶୁକ୍ଳ ନିମନ୍ତେ ଏବଂ ମଂଗଳର ମହାସ୍ତମ୍ଭତା ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ୭ଟି ବିଶେଷ ସଂସ୍କାରର କଥା ସାମନ୍ତେ ଲେଖିଛନ୍ତି, ତାହା କୌଣସି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ନାହିଁ ।

ପାଣ୍ଡିତ୍ୟମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ସବୁ ଗ୍ରହରକ୍ଷା ରଚନା କରନ୍ତି । କେବଳ ତନ୍ତ୍ର ପୃଥିବୀର ଉପଗ୍ରହଥିବାରୁ ପୃଥିବୀ କେନ୍ଦ୍ର ହିଁ ସେମାନଙ୍କ ମନ୍ତରେ ତନ୍ତ୍ର କକ୍ଷାର କେନ୍ଦ୍ର । ଭାରତୀୟ ଜ୍ୟୋତିଷୀମାନେ ତନ୍ତ୍ର ସହିତ ସମସ୍ତ ଗ୍ରହକକ୍ଷାର କେନ୍ଦ୍ର ପୃଥିବୀ କେନ୍ଦ୍ର ବୋଲି ମାନିଲେ ମଧ୍ୟ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ର କକ୍ଷାର କେନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ର ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି । କାରଣ ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ରର କକ୍ଷାରେ ନ ବୁଲିଲେ, ସେମାନଙ୍କର ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମ ଉଦୟ ଦିଗରେ ଉଦୟାସ୍ତ ଦେଖି ହେଉନାହିଁ । ଏହି ସବୁକୁ ଦୃଷ୍ଟି ଆଗରେ ରଖି ସା'ନ୍ତେ ତନ୍ତ୍ର ଭିନ୍ନ ସବୁ ଗ୍ରହକକ୍ଷାର କେନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ର ବୋଲି ମାନିନେଇ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଧରି ପୃଥିବୀକୁ ପରିଭ୍ରମଣ କରୁଥିବା ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି, ଫଳରେ ତାଙ୍କର ଗ୍ରହାବସ୍ଥା ନ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଓ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଉଭୟ ମନ୍ତର ଏକ ସମାଧାନ ପରି ମନେହୁଏ । (The planetary

system of Siddhanta Darpana is a compromise between the Heliocentric and Geocentric methods.) ଏହା କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଚ୍ୟ ବା ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ କୌଣସି ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ ଏ ଯାଏଁ ଜାଣି ନ ଥିଲେ । ସେମାନେ Copernicusଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୃଥିବୀ ସ୍ଥିରଥିବା ମାନି ପରେ ପୃଥିବୀ ବୁଲିବା ସ୍ୱୀକାର କଲେ । ପ୍ରାଚ୍ୟମାନେ ୧ମ ଆର୍ଯ୍ୟଭଟ୍ଟଙ୍କ ସମୟରେ ଏ ଦେଶରେ ପୃଥିବୀ ଚଳନ ନେଇ ଟିକିଏ ଭ୍ରାବାନ୍ତର ଉଦ୍ବେଗ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଆର୍ଯ୍ୟଭଟ୍ଟଙ୍କ ଯୁକ୍ତିକୁ କାଟିଦେଇ ପୃଥିବୀ ସ୍ଥିରଥିବା ପ୍ରତିପାଦନ କଲେ । ଏଥିନିମନ୍ତେ ଆର୍ଯ୍ୟଭଟ୍ଟ (ବୃଦ୍ଧ) ଖାଣ୍ଟି ହିଁଲୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ବୌଦ୍ଧ ବୋଲି କହି ଗାଳି ଦିଆ ଯାଇଛି । ପଠାଣୀ ସାମନ୍ତେ ଭୂତ୍ରମାତ୍ରମ ବାଦର ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ଇତିହାସ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ସପ୍ତଦଶ ପ୍ରକାଶର ୧୫୯ ଶ୍ଳୋକରେ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଯଥା :—

ଦୁଗୋଲଭ୍ରାନ୍ତିବାଦୋ ଗତଚରସମୟେ ନ ଶ୍ରୁତୋଽସ୍ତଦ୍ ଯୁଗାଂଘୋଃ
ସ୍ୱାଗ୍ରାନ୍ତ୍ରାଂଶେ (୧୪୪) ବ୍ୟଠାତେ ସୁଫରଳ ଉଦ୍ବିତଃ ସୌଗତାସ୍ୟାବତୀର୍ତ୍ତ-ଘଃ
ତସ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟୁକ୍ତିମାର୍ଯ୍ୟଃ ପ୍ରତନ୍ତୁ ବିଦଧରେ ଯୁକ୍ତିଭିର୍ଭାସ୍ବରାଦ୍ୟଃ
ସପ୍ରତ୍ୟସ୍ୟାତନ୍ତୁଭାବ ପ୍ରଚର ମକରବ ବାଞ୍ଛମୟ ତତ୍ପ୍ରଶାନ୍ତେ ।

ଭଲ ଭାବରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ଭୂତ୍ରମ ଓ ଅତ୍ରମବାଦ ସୁଦୂର ବୈଦିକ କାଳରୁହିଁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଅଛି । ଉକ୍ତ ବେଦର—

ଆକୃଷ୍ଟେନ ରଜସା ବର୍ତ୍ତମାନୋ ନିବେଶୟନ୍ନଂମୃତଂମର୍ତ୍ତ୍ୟଂଚ
ହରଣ୍ୟୟେନ ସବିତାରଥେନ । ଦେବୋଯାତି ଭୁବନାନି ପଶ୍ୟନ୍

ଏହି ମନ୍ତ୍ରରୁ ପୃଷ୍ଠ ଦ୍ୱୟ ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୃଥିବୀକୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରୁଅଛି । ପୁଣି ଅଥବା ବେଦର ମ ୧୨ । ୧ । ୫୨ ରେ ଅଛି :—

ଯସ୍ୟାଂ କୃଷ୍ଣମରୁଣଂଚ ସହିତେ ଅହୋରାତ୍ରେ ଭୂମ୍ୟାମୟ ବର୍ତ୍ତେଣ
ଭୂମିଃ ପୃଥିବୀ ବୃତ୍ତ ବୃତ ସାନୋ ଦଧାତୁ ଉଦ୍‌ୟା ପ୍ରିୟେ ଧାମନି ଧାମନି ॥

ଏହାର ଅର୍ଥ ଭୂମି ପୃଥିବୀର ନାମାନ୍ତର । ଏହା ଆକାରରେ ବର୍ତ୍ତୁଳ (Globe) ଏବଂ ଭ୍ରମଣ କରେ । ତା'ର ଏହି ଭ୍ରମଣ ହେତୁ ଯେଉଁ ପାଖରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ କରଣ ପଡ଼େ ସେଠା ଦିନ ଏବଂ ତା'ର ବିପରୀତ ପାଖରେ ରାତି ହୁଏ । ଏଥିରେ ଥିବା ବୃତ୍ତ ଓ ଆକୃତ ଉଦୟ ଗତ ଚାପୂର୍ଣ୍ଣ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହି ପୃଥିବୀ ତାହାର ପ୍ରିୟ ରସ୍ତାରେ ଏପରି ଭ୍ରମଣ କରୁଥାଉ ଏବଂ ଆମକୁ ଧାରଣ କରୁଥାଉ ।

ଏ ଉଦୟ ମତବାଦ ବେଦରେ ଅଛି ଏବଂ ଯୁକ୍ତି, ଆବଶ୍ୟକତା ଓ ଗ୍ରହ ଗଣିତାଦି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଉଭୟେ ଯେ ଦୃଢ଼ ଏବଂ କାହାକୁ କାଟିଦେଇ ହେଉନାହିଁ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ କରିବାର ନାହିଁ, ମୋଟ ଉପରେ ଯେ କୌଣସି ଗୋଟିଏକୁ ଗ୍ରହଣ ନ କଲେ ମଧ୍ୟ ସବୁ ଅଟଳ ହୋଇ

ପଡ଼ିବ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ସହଜ ହେତୁ ଭାରତର ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଜ୍ଞାନରେ ବରକର ଭୂସ୍ଥିରତାବାଦକୁ ମାନିନେଇ ତଦନୁସାରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗ୍ରହ ଗଣିତ କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି । ଭାରତର ସମସ୍ତ ପଞ୍ଚାଙ୍ଗ ଗଣିତ ଭୂସ୍ଥିରତା ବାଦ ଉପରେହିଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଏହି ଗଣିତ ବଳରେ ଗ୍ରହ ଉଦୟାସ୍ତାଦି ବକ୍ରତା ଓ ଗ୍ରହଣାଦିରେ କୌଣସି ସମୟ ବିଭ୍ରାନ୍ତ ହେବା ଦେଖାଯାଇନାହିଁ । ଭୂଭ୍ରମ ମନ୍ତ୍ର ନେବଳ ଆର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏବଂ ତା'ର ଯୁକ୍ତି ଦେଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହ ଗଣିତ କଲବେଳକୁ ସେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଭୂସ୍ଥିରତାବାଦ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଗଣିତର ଆଶ୍ରୟ ନେଇଅଛନ୍ତି । ଅନନ୍ତର ଆର୍କିମିଡିସ୍ ଆନେ ଏହି ହେତୁରୁ ତାଙ୍କ ମତକୁ ଦୃଢ଼ ହସ୍ତରେ କାଟି ପୁଣି ଭୂସ୍ଥିରତାବାଦ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବାରେ ଯୁକ୍ତି ଓ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଗଣିତର ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ଅଛନ୍ତି । ସାମନ୍ତତନ୍ତ୍ରଣେଶ୍ୱର ଅତି ଦୃଢ଼ ଭାବରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍କୁଲ କଲେଜରେ ପଢ଼ାଯାଉଥିବା ଭୂ-ଭ୍ରମବାଦ ପୋଷକ ଯୁକ୍ତିମାନଙ୍କର ଖଣ୍ଡନ କରିଅଛନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ସେ ଯେଉଁ ସବୁ ଯୁକ୍ତି ଦେଇ ଅଛନ୍ତି, ତାହା ପାଠକେ ଏହି ଚିହ୍ନର ୧୭ଶ ପ୍ରକାଶ ଅଧ୍ୟୟନ କଲେ ବୁଝିପାରିବେ । ଏହି ପ୍ରକାଶରେ ୧୨୦ଟି ବଡ଼ ବଡ଼ ଶ୍ଳୋକ ଅଛି ଏବଂ ଏ ସବୁ ପ୍ରାୟ ଯୁକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ । ସେ ଏହି ସବୁ ଯୁକ୍ତି ଛଡ଼ା ଗ୍ରହ ଗଣିତ ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ଭୂସ୍ଥିରତାବାଦକୁ ପୁନଃ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିଗଲେ । ତାଙ୍କ ଘାତରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶାର ଯେଉଁ ପଞ୍ଚାଙ୍ଗ ଗଣନା କରାଯାଉଛି, ସେଥିରେ କୌଣସି ତ୍ରୁଟି ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖା ଦେଇନାହିଁ । * ଭାରତ ସରକାର ସେ ଦେଶର ଗ୍ରହ ଚଳନାଦିକୁ ସମୟ ବ୍ୟବଧାନ ବଳରେ ଭାରତୀୟ କରି ଏବେ ସମଗ୍ର ଭାରତକୁ ସୁହାଇଲ ପରି ଗୋଟାଏ ଗଣ୍ଠୀୟ ପଞ୍ଚାଙ୍ଗର—ଏବେ କେତେବର୍ଷ ହେଲେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି । ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷର ସ୍ଥିତିକୁ ଦେଖିଲେ ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମ ଉପକୂଳ ସମୟର ବ୍ୟବଧାନ ଏକ ଘଣ୍ଟାରୁ ବେଶି । ଏଣୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ପଞ୍ଚାଙ୍ଗ ଯେ କାର୍ଯ୍ୟ-କାରୀ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ, ଏହା ଗୁଣ୍ଡିନାୟକମାନେ ଭଲ ଭାବରେ ବୁଝିବା ଉଚିତ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖର କଥା ଯେ ଏ ଦେଶର ପ୍ରାଚୀନ ମାନମନ୍ଦିର ଗୁଡ଼ିକ ନଷ୍ଟ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି ଏବଂ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ତରଫରୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ମାନମନ୍ଦିର ହୋଇ ନାହିଁ । ଫଳରେ ଗଣିତ ଓ ତାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଏ ଦେଶରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ଉପାୟ ନାହିଁ । ଯଦ୍ୟପି ସାମନ୍ତ ଯେ ନିଜେ ଅଶେଷ ରାଗରୁ ଶୀଘ୍ର ପୁରୁଲିକା ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଫର୍ଦ୍ଦ ୨୩ ବର୍ଷ କାଳ ଗ୍ରହଗଣିତପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରି ଅଳ୍ପ ଏହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ ରଚନା କରି ଦେଇଗଲେ, ତାର ସଦୁପଯୋଗ ଭାରତ ସରକାର ମଧ୍ୟ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ସାମନ୍ତଙ୍କର ଆଉ ଏକ ବଶିଷ୍ଠ ଗୁଣ ହେଉଛି ଯେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ନ କରି କୌଣସି ଗଣିତ ଓ ଯୁକ୍ତିକୁ ସ୍ୱୀକାର କରି ନାହାନ୍ତି । ଏଥି ନିମନ୍ତେ ଯେ ଶସ୍ତ୍ରପଡ଼ା ପରି ଗୋଟିଏ ନିର୍ଜନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ସ୍ଥାନରେ ରହି ମଧ୍ୟ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଛାଡ଼ି ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।

*Many results in Astronomy—particularly those with which the ordinary man is concerned e.f. lunar & solar eclipse—can be obtained correctly even if the Sun & planets are assumed to be revolving round a fixed earth.

ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଶିରୋମଣି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥର ସାରା କଥାକୁ ସେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସମୀକ୍ଷା କରି ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଅସାର କଥାକୁ ଛାଡ଼ି ଦେଇଛନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି—

‘ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷାନୁଭବ’ ନ ଲୁପ୍ତ ବର୍ତ୍ତେୟୁକ୍ତ’, ଏହାର ଅର୍ଥ ବାକ୍ ପଢ଼ିବା ବଳରେ କେବେହେଲେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଓ ସ୍ୱାନୁଭବକୁ ଦଳିଦେଇ ହେବ ନାହିଁ । କାମାଭିଷେକ, କୁଚନାଗୁପ୍ତ୍ୟ, ବ୍ରହ୍ମଗୁପ୍ତ, ଭାସ୍କର, ଆର୍ଯ୍ୟଭଟ୍ଟ, ଗଣେଶ, ବରହସିଦ୍ଧର, ଶତାନନ୍ଦ ଆଦି ସବୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତୀଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥ ଖାଲି ସେ ପଢ଼ିନାହାନ୍ତି ; ସେମାନଙ୍କ ଶୈଳ ପରୀକ୍ଷା ମଧ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । କାଳିଦାସ ଶ୍ରୀହର୍ଷ ଆଦିଙ୍କ ଉପାଦେୟ କଥାର ଚର୍ଚ୍ଚା ମଧ୍ୟ ସେ ଯଥା ସ୍ଥାନରେ କରିଛନ୍ତି । ସେ ଅଥବା ବେଞ୍ଚର ଧୂର୍ବ୍ୟାସର ଯୋଜନ ପରିମାଣ ୭୨୦୦୦ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ଚନ୍ଦ୍ର ବିନ୍ଦୁ ବ୍ୟାସ ୪୪୪ ଯୋଜନ ଥିବାର ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି । ଅୟୁନାଟର ସଂସ୍କାର କରି ଏହାର ସ୍ୱରଚ୍ଚତ ଭଗଣ ସଂଖ୍ୟା ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ‘ଅୟୁନାଟର ଗତି ଯେ ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମ ଉଭୟ ଦିଗରେ’ ଏହି ପୃଥିବୀ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ମତକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ଭାସ୍କରଙ୍କର କଟୁ ସମାଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । ଗ୍ରହ ଭଗଣ ପରିମାଣ କେବଳ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଛୁଡ଼ି ଦେଲେ, ବାକି ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ତାଙ୍କ ମତରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମଳ ଓ କ୍ଷୟ ମାସ ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କର ହସାବ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଯୁକ୍ତଯୁକ୍ତ ଏବଂ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ । ଚନ୍ଦ୍ରର ପୃଷ୍ଠତା ନେଇ ଯେଉଁ ବିଶେଷ ସଂସ୍କାରର ପ୍ରୟୋଗ ସେ କରି ଅଛନ୍ତି—ତାକୁ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଦେଶର ଜ୍ୟୋତିର୍ବିମାନେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଶଂସା କରନ୍ତି । ମହାବିମ୍ବଣ ଭାବରେ ଲଙ୍କାକୁ ରାବିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ସେ ମାନି ନେବାବେଳେ ଲଙ୍କା ପୃଥିବୀଦୟ କାଳିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ସମର୍ଥନ କରୁଥିବା ଭାସ୍କରଙ୍କୁ ଆଦିଙ୍କ ଗଣିତର ଅସାରତା ଦର୍ଶାଇ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି କାଟି ଦେଇଛନ୍ତି । ବଡ଼ ରହସ୍ୟ ଏବଂ ବିମ୍ବବର କଥା ଯେ, ସେ ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ୟମାନଙ୍କର ସମ୍ମତ ଭାରତର ପ୍ରଧାନ ମାଧ୍ୟନ୍ଦନରେଖାର ସ୍ଥାନକୁ ସ୍ୱୀକାର ନ କରି ଅତି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ଭାରତର ଭିନ୍ନ ମାଧ୍ୟନ୍ଦନରେଖା ଦେଖାଇ ସେ ଅନୁସାରେ ନିଜ ଗ୍ରହଣ ଗଣିତାଦିର ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମତା ପ୍ରମାଣିତ କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ୧୦ଶ ପ୍ରକାଶିତ ୯୦ ଓ ୯୫ ଆଦି ଶ୍ଳୋକ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କର ଭାରଣାୟ ତଥା ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିର୍ବି ସପ୍ରଦାୟକୁ ଏକ ପ୍ରଗତି ଆହ୍ୱାନା ଅଧିମାସ ଓ କ୍ଷୟମାସ ସାଧୁବା ବେଳେ ସେ ଭଗ୍ନାଂଶର ଯେଉଁ ସ୍ଥୂଳ ମୂଲ୍ୟ (approximate value) ବାହାର କରିଛନ୍ତି ତାହା ଅଧୁନାତନ ଗାଣିତିକ ମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରଶଂସିତ । ଏହାର ଯୋଗେ ସେ ତାଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ଜ୍ୟୋତିର୍ବି ଦୃଢ଼ କଣ୍ଠରେ ଘୋଷଣା କରିଥିବା ‘ଫାଲ୍‌ଗୁନ ଅଧିମାସ ନ ହେବା’ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇଛନ୍ତି ଏବଂ ତା ସ୍ଥାନରେ ମାସକୁ ନେଇଛନ୍ତି । ଦୃଢ଼ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ବଳରେ ସେ ଅୟୁନାଟର ବଳ କେଉଁଠି ନାହିଁ ତାହା ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରି ଲେଖିଛନ୍ତି—

ସପ୍ତଶୀଶ ମା ଗନ୍ତୁସ୍ୟ ତଥା ସାୟମନାମତେଃ

ଉତ୍ତର ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରପାଠେ ନବଲକ୍ଷଣ ।

ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୁଏ ଯେ ଆକାଶସ୍ଥ ଧ୍ରୁବ ତାର ଧୃଥିଗୁ ଧ୍ରୁବର (ମେରୁ) ଠିକ୍ ମଧ୍ୟ ଉପରେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ୧୦ଶ ପ୍ରକାଶରେ ସେ ଦର୍ଶାଇଥିବା ଯନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ଳୋକରେ ରହିଛି । ତାର ଚନ୍ଦ୍ର ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେବଳ ଦେଇପାରି ନାହାନ୍ତି କି ସେ ଦିଗରେ ଆମର କୌଣସି ଚେଷ୍ଟା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇନାହିଁ । ଶଶିପତ୍ନୀର ଦାନଶ୍ୟାମ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ପଠାଣୀ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଗୁରୁ ମଧୁସୂଦନ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ବଂଶଧର । ସେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିର୍ମାଣ ଦିଗରେ ଚେଷ୍ଟା ଚଳାଇ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ କିନ୍ତୁ କଷ୍ଟ ଯନ୍ତ୍ର ତିଆରି କରି ଦେଖାଇଥିଲେ । ଉଦ୍ରାହ ଅଭାବରୁ ଏ ପ୍ରତିଭା ମଧ୍ୟ ଏବେ ଶୂନ୍ୟନିରାଶରେ ଗତିକରୁଛି ।

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଉକ୍ତ ହିସାବରେ ସେ ଜଣାଶୁଣା । ଗ୍ରନ୍ଥାରମ୍ଭରେ ସେ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଶିବ, ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବ ସୂଚ୍ୟ ଏବଂ ଓଡ଼ିଶୀ ବୈଷ୍ଣବ ଶାକ୍ତରେ ରାଧା କୃଷ୍ଣଙ୍କ ମିଳିତ ବିଗ୍ରହ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପରବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରକାଶମାନଙ୍କରେ ତାଙ୍କୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ପତିତପାବନ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବା ଜଣାପଡ଼େ ।

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ପତିତପାବନ ହିସାବରେ ସର୍ବପ୍ରଥମେ କବି ସମ୍ରାଟ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବା ତାଙ୍କ ଲେଖାରୁ ଜଣାପଡ଼େ । ସେ ଲେଖାଟି ହେଉଛି :—

“ସ୍ନାନ ଗୁଣ୍ଡିଚା ଏ ବେଳ ସ୍ବପ୍ନ ଲୀଳା ଯା’ର — ପତିତପାବନ ଅର୍ଥେ ପ୍ରାସାଦୁଁ ବାହାର ।”
ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଗଜପତି ଗୋପୀନାଥ ଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ର ଦ୍ବିତୀୟ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ସମୟରେ ସିଂହଦ୍ବାରରେ ଥିବା ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ପତିତପାବନ ୧୭୩୦-୩୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଥିବା ମାଦଳା ପାଞ୍ଜିରେ ଅଛି । ପଠାଣୀ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଥରେ ଦର୍ପଣ ଅଙ୍କ କର୍ଷି କର୍ଷି ବିରକ୍ତ ହୋଇ ତାଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର କବି ଓ ସଙ୍ଗୀତଜ୍ଞ ଗଦାଧର ସାଆନ୍ତଙ୍କୁ ଲବଣ୍ୟବତୀରୁ ଗୋଟିଏ ଗୁମ୍ଫା ଗାର ବାଖ୍ୟା କରାଗଲା କହିଥିଲେ ଗଦାଧର ‘ଚେତ ଚତୁର୍ଥୀ’ ଗୁମ୍ଫା ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ସୁସ୍ବରରେ ଗାର ଅର୍ଥ କଲବେଳେ ଅଗଣିତ ନରନାରୀ ସେଠାରେ ରୁଣ୍ଡିହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଖୋଦ୍ ପଠାଣୀ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଝିଅ, ବୋହୂ ଓ ଅନ୍ୟ ବାଳକ ବାଳିକା ଏବଂ ପ୍ରାପ୍ତ ବୟସ୍କା କୁମାରୀମାନେ ମଧ୍ୟ ଥିଲେ । ଏହା ଦେଖି ପଠାଣୀ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଉପସ୍ଥାପକ ହେଲେ ଏବଂ ଭାବିଲେ ଏପରି କାବ୍ୟ ଜ୍ଞାନର ଚର୍ଚ୍ଚା ଅସ୍ଥଳରେ କରାଯାଇଥିବାରୁ ଦୋଷ ହୋଇଛି । ଏଣୁ ସେ ଏହାର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ସ୍ବରୂପ ଲକ୍ଷେ ଗାୟତ୍ରୀ ଜପ ଏବଂ ୧୦୮ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୋଜନାଦି କରାଇଥିଲେ । ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ସେ ନିଜର ପାପ ପୂର୍ବ ଭୁଲଗଲ ବୋଲି ମନେ ନ କରି ପତିତପାବନ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପ୍ରତି ବେଶି ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲେ ଏବଂ ଲେଖିଲେ—

ଯସ୍ୟେକ୍ତା ମେ ନିଜଭଜନତୋ ଦୂର ମୁହାୟ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିଂ
ଦୈବାଧୀନାଂ ଗଣିତବିପଣି ପାତୟତ୍ୟତତାୟାମ୍

ସୁଖ୍ୟାଘାତାନୁଗତ ପତିତୋଦ୍ଧାର କାରୁଣ୍ୟସିନ୍ଧୁଃ
ମ ସ୍ୟାତ୍ ଚେତଃ ଶରଣ ଚରଣଃ ସିନ୍ଧୁଜା ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁଃ ।

ନମେ ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିରେ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥେ ଏପରି ପତିତପାବନ ରୂପରେ ଦେଖାଗଲେ
ଯେ ସେ ଏହି ଛୋଟ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତି ପ୍ରକାଶରେ ତାଙ୍କୁ ପତିତପାବନ ଭାବରେ ସ୍ମୃତିକରି
ରୁଲିଲେ । ଦର୍ଶନାର୍ଥୀ ଯାତ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନ ପରେ ଆନନ୍ଦ ବଜାରରୁ ଅଭିଭା, ଡାଲି, ତିଅଣ
ଖାଇ ସୁଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ ମୁହଁରେ ଫେରୁଥିବା ଦେଖି ସେମାନଙ୍କୁ ଛୁଇଁ ଆସୁଥିବା ଯବନରେ ତାଙ୍କ
ନିଜର ପାପ ବହୁଯାଉଛି ବୋଲି ମନେକରି ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି -

କୃତ ପ୍ରତି ନିବୃତ୍ତୟୋ ମନୁଜସାଥୟୋ ଯନ୍ମହା
ପ୍ରସାଦ ପରିପୂରିତୋଦରକରାବନନାଃ ପାବନାଃ
ପୁନନ୍ତି ପତିତାନ୍ ପଥ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ମାରୁତୈର୍ମାଦୁଷୋ
ଦୁଷୋବହୁତ୍ଵ ନେନନ୍ତ୍ରନ୍ ମହମଦୋ ମହାସଂ ମହଃ ।

ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ପୁରୀ, ମହୋଦଧି, ବେଡ଼ା, ପାହାଚ, କଳ୍ପଦ୍ରୁମ, ରତ୍ନସିଂହାସନ
ଗଂଗା, ମୂଳ ଦେଉଳ, ଅଂଳା ବେଡ଼ା ଏବଂ ଚନ୍ଦ୍ର ଆଦିର ଅତି ସୁନ୍ଦର ବର୍ଣ୍ଣନା
କରିଥିବାରୁ ସେ ଏ ଦେଶର ଜାଣିପୁ କବି ଭାବରେ ମଧ୍ୟ ସମ୍ମାନିତ ହୋଇଛନ୍ତି ।
ଲେଖାରେ ଅନୁପ୍ରାସ ଓ ଯମକ ବହୁଳତା ତାଙ୍କର ବହୁତ ବେଶି । ଏହିଭଳି ଶ୍ଳୋକ-
ଗୁଡ଼ିକୁ ପାଠକେ ଏହି ଦର୍ପଣର ପ୍ରତି ପ୍ରକାଶରାମ୍ଭ ଓ ଶେଷରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବେ ।
ଦଶାବତାର ବର୍ଣ୍ଣନା ତାଙ୍କ ସିଦ୍ଧ ଲେଖନୀର ଏକ ପ୍ରଣାଳୀ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣରୂପେ ପରି ତାଙ୍କର
ରଚନା ସାବଲୀଳ ଏବଂ ଗମ୍ଭୀରତା ଦେଖାଯାଏ । ତାଙ୍କ ରଚନା ପଢ଼ିଲେ ମନେହୁଏ ସେ ଜଣେ
ନିର୍ଭୀକ ଗାର ଲେଖକ ଥିଲେ । ସାହିତ୍ୟ ଦର୍ପଣକାର ବିଶ୍ଵନାଥ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଅନୁକରଣରେ
ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ନାମ ସେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ ରଖିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଠାରୁ ନିଜ ଗୁରୁର ପ୍ରଶଂସା
ଦେଖାଇବା ନିମନ୍ତେ ପରିଚ୍ଛେଦ ବା ଅଧ୍ୟାୟ ଗୁଡ଼ିକର ନାମ ସେ ପ୍ରକାଶ ରଖି ଅଛନ୍ତି ।
ସତେଧେପରି ଦର୍ପଣ ଭିତରୁ ପ୍ରକାଶ ବା ଚେତର ଉତ୍ପତ୍ତି ଝରି ଆସୁଛି ।

ଏପରି ଏକ ମହାତ୍ମା ଦୁର୍ବୋଧ ଓ ଦୁର୍ବ୍ରାତ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିବାର ଦେଖି ସର୍ବପ୍ରଥମେ
ସାମନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର କଲେଜର ଚେତେବେଳର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରଫେସର ବାମାଚରଣ ଦାସ
ଏହାର ଟୀକା କରିବାକୁ ମନ ବଳାଇଲେ । ଶ୍ରୀ ଅତି ଦୁର୍ବୋଧ ହେବା ଦେଖି ଏବଂ ତାଙ୍କ
କଲେଜର ଅନ୍ୟ କେତେକ କାମ ତାଙ୍କୁ ବାଧା ଦେବାରୁ ସେ ଏଥିନିମନ୍ତେ ମୋର ସାହାଯ୍ୟ
ଲେଖିଥିଲେ । ମୁଁ ୧୯୪୦ ମସିହାରେ ଏହି ଅଭାବ ଉପଲବ୍ଧ କରି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣର
ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ ସଫଳ ଟୀକା ଓ ଉତ୍ପତ୍ତି ଏବଂ ତା ସହିତ ଇଂରେଜୀ ଅନୁବାଦ ଦେବା

ମନସ୍ତୁ କର ମୂଳରୁ ଜେନେରାଲ ଶ୍ରେଣୀର ନମୁନା ସମାଜ ସମ୍ପାଦକ ଶ୍ରୀ ବ୍ୟାମାସ ରଥଙ୍କ ନିକଟକୁ ମହାମତ୍ର ନିମନ୍ତେ ପଠାଇଥିଲେ, ସେ ମୋତେ ଏଥିରେ ମନୋରଞ୍ଜନ ଦେଇ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ଲେଖିଥିଲେ । ମାତ୍ର ମୋର ଜେନେରାଲ ଅଧିକାରୀଙ୍କୁ ବାକୀ ଗଭୀରତାରେ ଆଦରରେ ନୌକରି କରିବାରେ ସମୟର ଅଭାବ ହେଲା ଏବଂ ଏ କାମ ପଡ଼ି ରହିଲା । ବାମାଚରଣ ବାବୁ ମୋତେ ଅନୁରୋଧ କଲେବଳକୁ ମୁଁ ଜାଣିଥିଲି ଯେ ମୋର ଜ୍ୟୋତିଷଗୁରୁ ପଣ୍ଡିତ ମୁକୁନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରକାଶର ସଫଳତା ଟୀକା କରି ସାରି ଅଛନ୍ତି । ଏଣୁ ତାଙ୍କୁ ଡାକ ଆଣି ପୁଣ୍ୟରେ ରଖାଇ ଏ କାମ କରାଗଲେ ଭଲ ହେବ ଏବଂ ମୁଁ ସମାଜକୁ ଏଥିରେ ମୋର ଗୁରୁଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବା ବୋଲି ଜହନରେ ସେ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଏହି କଥା ପଚାରିଲେ । ଜେନେରାଲର କୂଳପତି ସମ୍ବଲପୁରବାସୀ ଡକ୍ଟର ପଣ୍ଡିତ ମିଶ୍ର ଏଥିରେ ଆଗ୍ରହାନ୍ୱିତ ହୋଇ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ତରଫରୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ କମିଟି ଗଠିଲେ । ସେଥିରେ ବାମାଚରଣ ବାବୁ ସଭାପତି, ପଣ୍ଡିତ ମୁକୁନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର ସମ୍ପାଦକ ଶ୍ରୀ ଇନ୍ଦ୍ରଭୂଷଣ ଦାସଗୁପ୍ତ, ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ର ଓ ମୁଁ ସଦସ୍ୟ ରହିଲୁ । ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟଙ୍କୁ ପୁଣି ଅଣାଯାଇ ମାଧର୍ବ ପୁଣି ଡିସ୍କସନ୍ରେ ରଖାଗଲା । ପରେ ସେ ଆମ ସମ୍ମୁଖେ କଲେଜ ଡିସ୍କସନ୍ ମଧ୍ୟ ଆସିଲେ । ପ୍ରାୟ ୫ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ଗ୍ରନ୍ଥର ଉତ୍କଳର ସଫଳତା ବ୍ୟାଖ୍ୟା ସେ ଶେଷ କଲେ । ମୁଁ ବରବର ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଆ ଆସ କରୁଥିଲି ଏବଂ ତାଙ୍କ କାମରେ ସହାୟତା ଦି କରୁଛି । ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟଙ୍କ ପୁଣ୍ୟରେ ଚଳିବା ନିମନ୍ତେ ମାସିକ ଶହେ ଟଙ୍କା କରି ପାରିଶ୍ରମିକ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଦେଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ବିଦାୟ ବେଳେ ବାଣୀ ପ୍ରାୟ ୫୦୦ ଟଙ୍କା (ମୋଟ ଏକ ହଜାର) ପାଆନ୍ତୁ ବୋଲି କଥାଯାଇଥିବା ମୋତେ ଜଣା, ଏହା ପରେ କମିଟି ଠିକ୍ କଲେ ଯେ ଏଥିରେ ପ୍ରତି ଶ୍ରେଣୀର ଇଂରେଜ ଅନୁବାଦ ରହିବ ଏବଂ ପୁଲ ବିଷୟରେ Mathematical interpretation ମଧ୍ୟ ରହିବ । ଏ କାମ Honorary ଭାବରେ କରିବାକୁ ମୋତେ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରବାବୁଙ୍କୁ ଦିଆଗଲା । ଆମେ ଦୁହେଁ ଆମର ଅବସର ବେଳେ ଏକାମ ଆଗେଇ ନେଲୁ ବେଳକୁ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ G. B. Banerjee କି ମୃତ୍ୟୁ ହେବାରୁ ବାମାବାବୁଙ୍କର ରେଭେନ୍ସା କଲେଜ କଟକକୁ ବଦଳି ହେଲେ ଏବଂ ଏହାର ଅଳ୍ପ ଦିନ ପରେ କଲଭାନ୍ତ ପ୍ରସାଦ ବିହାର ଫେରି ଯିବାରୁ ବାମାଚରଣ ବାବୁ ଓଡ଼ିଶାର ଶିକ୍ଷା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ହେଲେ । ସେ ତାଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅନୁଗତ ଇନ୍ଦ୍ରବାବୁଙ୍କୁ B. J. B. Collegeରେ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ଭୁବନେଶ୍ୱରକୁ ବଦଳି କରାଇ ନେଇ କିଛି ଦିନ ପରେ ନିଜ ଅଫିସରେ ସହକାରୀ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ରୂପରେ ରଖିନେଲେ । ମୁଁ ଏକା ହୋଇ ପୁଣ୍ୟରେ ରହିଲି ଏବଂ ଦର୍ପଣ କାମ ପ୍ରାୟ ଦଶ ବାର ବର୍ଷ ମଧ୍ୟନ୍ତେ ସେମିତି ମଡ଼ି ରହିଲା । ବାମାଚରଣ ବାବୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ପଦରୁ ଅବସର ନେବା ପରେ ପୁଣି ଏ ଆଡ଼କୁ ଦୃଷ୍ଟି ଫେରାଇଲେ । ଦର୍ପଣ କମିଟିର ଅଧିବେଶନ ଡାକିଲେ । ଠିକ୍ ହେଲା ଯେ ମୋତେ Deputationରେ ବିଶ୍ୱ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଏହି କାମ ନିମନ୍ତେ ଯିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ସେ ନିଜେ ଏହି କାମରେ ମୁଖ୍ୟ ହେବେ । ଅଫିସ ନାଲିଫିତାର କରାମତରେ ଏହି ଘଟଣାର ପ୍ରାୟ ୨ ବର୍ଷ ପରେ ମୋତେ Deputationରେ

୨୪-୭-୧୯୭୪ରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଏତେବେଳକୁ ଲଳିତ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ କଟକରୁ ବାଣୀବିହାରକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ ହୋଇ ସାରିଥାଏ । ମୁଁ ଯିବାବେଳକୁ ବାମାନରଣ ବାବୁ Orissa Public Service Commissioner Member ହୋଇ ସାରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବିନା ପାରିଶ୍ରମିକରେ ଏ କାମର ଲେଖା କେତେ ଦେଖିଥିଲେ ।

ଡକ୍ଟର ପରିଜା ସାହେବ ଏତେବେଳେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କୁଳପତି । ମୁଁ ସେଠାକୁ ଯିବାରେ ସେ ଆହ୍ୱାନିତ ହୋଇ ମୋର ସମସ୍ତ ସୁବିଧା କରି ଦେଇଥିଲେ । ବାମାନରଣ ବାବୁ O.P.S.C. ର Member ଥିବାରୁ Orissa Governor ତାଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଦର୍ପଣ କାମରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ଅନୁମତି ଦେଇ ନାହିଁ । ଏଣୁ ଏ କାମ ନିମନ୍ତେ ପରିଜା ସାହେବଙ୍କୁ ଅନ୍ୟ ସଭାପତି ଖୋଜିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ପ୍ରଥମେ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜର ମୁଖ୍ୟ ଗଣିତାଧ୍ୟାପକ ଡକ୍ଟର ରମାନାଥ ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ ଏଥିପାଇଁ ଡକାଗଲା । ସେ ଆସି ମୋ ଅଫିସରେ ଦର୍ପଣ କାମ ଦେଖି ସମ୍ମତ କରିଦେଲେ ଯେ ତାଙ୍କର ସଂସ୍କୃତ ଜ୍ଞାନ ନ ଥିବାରୁ ସେ ଏ କାମ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଏହାପରେ Sri M. N. Nanda, Sri Sankare Prasad Misra, Sri Ghaasyam Samal ଓ Sri Brajabandhu Mishraଙ୍କୁ ଏହି ଭାର ନେବା ନିମନ୍ତେ ପରିଜା ସାହେବ ଲେଖିଲେ । ପ୍ରଥମ ଭିତ୍ତିକଣ ଭଲ ଭଲ ଅସୁବିଧା ଦେଖାଇ ଏବଂ କେତେକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସୁବିଧା ଚାହିଁବାରୁ କଟିଗଲେ ଏବଂ କେବଳ ବ୍ରଜବନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର ଏ କାମ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସମ୍ମତ ହେଲେ । ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପ୍ରାୟ ୩/୪ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜବନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର ରେଭେନ୍ସା କଲେଜର ଗଣିତାଧ୍ୟାପକ ଥିଲା ବେଳେ ମୋତେ ଥରେ କଟକ ଡାକି ନେଇ ତାଙ୍କ ଘରେ ଗୋଟାଏ ଖରାବୁଟି ତମାମ୍ ରଖିଥିଲେ ଏବଂ ମୋ ସହିତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣର ଆଲୋଚନା କରିଥିଲେ । ବୋଧହୁଏ ଆଗରୁ ଏହି ପରିଚୟ ଥିବାରୁ ସେ ଏ କାମ ନିମନ୍ତେ ରାଜି ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ଦୂର ସମ୍ବଲପୁର କଲେଜର ସେ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଥିବାରୁ ବାଣୀବିହାରକୁ ଯାଆସ କରିବାରେ ତାଙ୍କର ଅସୁବିଧା ହେଲା ଏଣୁ ସେ ଥରେଥରେ ମାତ୍ର ମୋ ଅଫିସକୁ ଆସିଛନ୍ତି ଏବଂ ମୋତେହିଁ ସବୁ କାମ କରିଯିବାକୁ ସମ୍ବୋଧିତ କରିଛନ୍ତି । କମିଟି ସଭାପତିଙ୍କ ଏହି ଅସ୍ଥିରତା ଦେଖି ମୁଁ କାହାରିକୁ ଅପେକ୍ଷା ନ କରି ମୋ କାମ କରି ଚାଲିଥାଏ । ମୂଳ ଗ୍ରନ୍ଥ ଓ ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟଙ୍କର ସଂସ୍କୃତ ଟୀକାରେ ଯେଉଁଠାରେ ଅବ୍ୟାଧିତା ଥିଲା, ତାର ନିରାକରଣ ନିମନ୍ତେ, ମୁଁ ମୋର ଭାଇନା ଭଗୀରଥ ପଣ୍ଡା ବ୍ୟାକରଣାବୂର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ନାମରେ ସଂସ୍କୃତରେ ଭଗୀରଥ ଟିପ୍ପଣୀ କରିଛି । ଗ୍ରନ୍ଥର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦୁର୍ବୋଧ ବିଷୟର ସୁବିଧା କରି ଅନେକ ଲେଖା ସଂସ୍କୃତରେ ଲେଖିଛି । ସମଗ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ କରିଛି । ଇନ୍ଦୁ-ବାବୁଙ୍କ ସହିତ ଇଂରେଜୀ ଅନୁବାଦକରିବା ପରେ ଗ୍ରନ୍ଥର ଯେଉଁ ବାଣୀ ଅଂଶ ହିନ୍ଦିର ପ୍ରାୟଶଃ ଅଂଶ) ଥିଲା ତାହାର ଇଂରେଜୀ ଅନୁବାଦ ମଧ୍ୟ କରିଦେଇଛି । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା ଗ୍ରନ୍ଥର ମୂଳ ଶ୍ଳୋକ ସହିତ, ସଂସ୍କୃତ ଟୀକାଟିପ୍ପଣୀ, ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ English translation ଓ ଇଂରେଜୀରେ Mathematical interpretation ରହି ଏହା ଏକ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଓ ଚମତ୍କାର ଗ୍ରନ୍ଥ ରୂପରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇବ ।

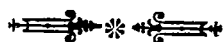
ପରିଜ୍ଞା ସାହେବ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ବିଦ୍ୟାୟ ନେଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ଡକ୍ଟର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର କୁଳପତି ହୋଇ ଆସିଲେ । ତାଙ୍କରି ସଭାପତିତ୍ୱରେ ଦର୍ପଣ କମିଟିର ଗୋଟିଏ ବୈଠକ (ଶେଷ) ବସିଲା । ସେଥିରେ ପଣ୍ଡିତ ମୁକୁନ୍ଦ ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ପାରିଶ୍ରମିକ କାବଦକୁ ଆଉ ହଜାରେ ଟଙ୍କା କୁଳପତି ନିଜେ ଦେଇ ଆସିବାପାଇଁ ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଲି । ତାହା ପାଶ୍ ହେଲା । ଡକ୍ଟର ମିଶ୍ର ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟଙ୍କ ଗ୍ରାମ ହିନ୍ଦୋଲର ନନ୍ଦପୁର ଶାସନକୁ ଯାଇ ଅସମର୍ଥ ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟଙ୍କୁ ନିଜେ ହଜାରେ ଟଙ୍କା ହାତରେ ଦେଇ ବି ଆସିଲେ । ଏହା ତାଙ୍କର ବଡ଼ ବଦାନ୍ୟତା । ଏହି ସଭାରେ କିନ୍ତୁ ସେ ଜିଦ୍ ଧରି ବସିଲେ ଯେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ ଆମର ପୂର୍ବକଳ୍ପିତ ଗୋଟିଏ (volume) ରେ ସବୁ ଆଇ ପ୍ରକାଶ ନ ହୋଇ ତାକୁ ୩ଟି volume ରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ହେବ । ଗୋଟିକରେ ମୂଳ ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧ ଟୀକା ଓ ଟିପ୍ପଣୀ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରେ ମୂଳ ସହିତ ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ ଏବଂ ୩ୟ ଟିକରେ ମୂଳ ସହିତ ଇଂରାଜୀ ଅନୁବାଦ ଓ mathematical interpretation ରହିବ । ମୁଁ ଏହାର ପ୍ରତିବାଦ କରି ବୁଝାଇବାର ଚେଷ୍ଟା କଲି ଯେ ମୂଳକୁ ୩ଥର ଛାପିବା ଗୋଟିଏ binding ଜାଗାରେ ୩ binding କରିବାରେ ଅର୍ଥାତ୍ ବେଶି ଖର୍ଚ୍ଚ ପଡ଼ିବ । ଗୋଟାଏ volume ହେଲେ ଆମରି ଓଡ଼ିଆ ଗ୍ରନ୍ଥର ନାମ ମଧ୍ୟ ଦେଶ ବଦେଶରେ ରହିବ । ଏହା କିନ୍ତୁ ସେ ଗ୍ରହଣ କଲେ ନାହିଁ, କି କମିଟିର ଅନ୍ୟ ସଦସ୍ୟମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହା ବୁଝିଲେ ନାହିଁ । ଛୋଟ ନାଲମାନେ ନିଜରେ ମିଶିଗଲେ । ଫଳରେ ୩ volume ହେବା ଠିକ୍ ହୋଇଗଲା । ମୋତେ ଡକ୍ଟର ମିଶ୍ର ଓଡ଼ିଆ volume ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ କହିଲେ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶାରେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ଶାସ୍ତ୍ରୀ ଏବଂ ଶ୍ରୀ ପ୍ରସନ୍ନ କୁମାର ମହାନ୍ତିଙ୍କ ସହଯୋଗରେ ମୁଁ ଓଡ଼ିଆ volume ର press copy ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ତାକୁ ଦେଲି । ସେ ମୋତେ ଏହାର ମୁଖବନ୍ଧ ଲେଖିବାକୁ କହିଲେ । ମୁଖବନ୍ଧରେ ମୁଁ ସାମାନ୍ୟ ଭୂସ୍ଥରତା ବାଦର ଟିକିଏ ଆଲୋଚନା କଲି । ଏହାକୁ ସେ ଉଠାଇ ଦେବାକୁ କହିଲେ । ମୁଁ ସେ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉଠାଇ ଦେବାକୁ ରାଜି ହେଲିନାହିଁ । ଅନ୍ୟ କେହି ତାଙ୍କ ଅଭିଳାଷିତ ମୁଖବନ୍ଧ ଲେଖନ୍ତୁ ବୋଲି ବି କହିଲି । କିନ୍ତୁ ସେ ମୁଖବନ୍ଧଟି ନେଲେ । ବହୁଦିନ ମାରବ ରହିଲେ ଏବଂ ଭୂସ୍ଥରତାବାଦ ସାପୁକ୍ତ ଲେଖା ରଖିବାକୁ ମୁଁ ଜିଦ୍ ଧରିବାରୁ ସେ ମୋତେ ସେ ଲେଖା ଫେରାଇ ଦେଲେ । ମୋତେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅବ୍ୟାହତ ନେବାକୁ ହେଲା । ମୁଁ ମୋର ନିଜ ରୁକଣକୁ ପୁରା ରୁଲିଆସିଲି । ଏ ଭିତରେ ପ୍ରାୟ ଦଶବର୍ଷ ବିତିଗଲା । ଏବଂ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ କାମ ସେମିତି ପଡ଼ି ରହିଲା । ଆଜି ଏତେ ବର୍ଷ ପରେ ପୁଣି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଏବଂ ଏହାର ପ୍ରଶାସକ ଶ୍ରୀ ଜ୍ଞାନଗୁଣ ଓ ଶ୍ରୀ ମାଥୁର୍ ମୋତେ ମୋର ଅଭିମତ ମୁଖବନ୍ଧ ପୁଣି ଲେଖି ଶୀଘ୍ର ପଠାଇବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରି ଚିଠି ପଠାଇ ଅଛନ୍ତି ।

ମୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଯେ ବଡ଼ ଡେରିରେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ତରଫରୁ ଖାଲି ଓଡ଼ିଆ କାର୍ତ୍ତିକ, ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣର ୩ଟି ଯାକ volume ପ୍ରକାଶ ପାଇବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ଓଡ଼ିଆ volume ନିମନ୍ତେ ଏହି ମୁଖବନ୍ଧ ମୁଁ ଲେଖିଛି ସେ volume ର proof ମୁଁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖିପାରି ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେଥିରେ କିଛି ଭୁଲ୍ ଭଟକା ଥିଲେ ସେଥି ନିମନ୍ତେ ମୁଁ ଦାୟୀ ହୋଇ ପାରିବି ନାହିଁ । ବିଜ୍ଞ ପାଠକ ବର୍ଗ ତାର ସମାଧାନ ସଂଗୋଧନ କରିନେବେ ।

ଏ ପୁସ୍ତକ ସାରା ଗ୍ରନ୍ଥରେ କେବଳ ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ ମାତ୍ର । ଏଣୁ ଏଥିରେ ଗାଣିତିକ ଯୁକ୍ତି (proof ଆଦି) ନାହିଁ । ଯୁକ୍ତି, ଉପପତ୍ତି, କ୍ଷେପାଦି (Figures) ସବୁ ସମ୍ବନ୍ଧ ଟୀକା ଟିପ୍ପଣୀରେ ରହିଛି । ଇଂରେଜୀରେ ମଧ୍ୟ କେତେକ ଅତି ବିଶେଷ କଥା ରହିଛି, ଯୁଁ କହିଲ ପରି ସବୁକୁ ନେଇ ଏକ volume କରାଯାଇଥିଲେ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଆଉ ଅସୁବିଧା ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା । ଏବେ ଏ ସବୁ ନ ଛପାଇଲେ କାମ ଖଣ୍ଡିଆ ପରି ନିଶ୍ଚୟ ମନେ ହେବ । ଏଣୁ ଅତିଶୀଘ୍ର ଏ ଦିଗରେ ସମସ୍ତେ ଦୃଷ୍ଟିଦେବା ଉଚିତ । ତା' ହେଲେ ସାମନ୍ତଙ୍କ ଅସଲ କୃତିତ୍ବ ପ୍ରକାଶ ପାଇ ପାରିବ, ଏଥିପାଇଁ ବିଶ୍ବବିଦ୍ୟାଳୟ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କୁ ଅଶେଷ ଧନ୍ୟବାଦ ।

ଶ୍ରୀ ବୀରହନୁମାନ ଶାସ୍ତ୍ରୀ
ବିଜୟା ଦଶମୀ ୧୯୭୭ ପୁରୀ

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣାୟ ନମଃ
ଅବତ୍ସମସ୍ତୁ
ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣଃ

ମଧ୍ୟମାଧୁକାରଃ
ପ୍ରଥମଃ ପ୍ରକାଶଃ
କାଳ ବର୍ଣ୍ଣନମ୍

ଶ୍ରୀଭୂମାଧବଚକ୍ରଚକ୍ରବର୍ତ୍ତନଚୂଡ଼ାଭିରତ୍ନଧ୍ବଜଂ
ଶ୍ରୀକଣ୍ଠପ୍ରମୁଖାଞ୍ଜଳାମରଶିଖାକୁସୁମାଂହି ପୀଠୋପଳମ୍ ।
ଶ୍ରୀନୀଳାଚଳମୌଳମଣ୍ଡନମହାନୀଳାୟନାନଂ ମହଃ
ଶ୍ରୀଭୂମାଧବତସ୍ମରଂ ଭବତୁ ନଃ ପ୍ରତ୍ୟହହୃଦୁପଦୟତମ୍ ।

ଶ୍ରୀମାଳାଚଳର ଶିରେଭୂଷଣ ହେତୁ ଅତିମାତ୍ରାରେ ମାଳ * ଦେଖାଯାଉଥିବା ତେଜ
ଆମର ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁ ବିନାଶ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଜାଗ୍ରତ ରହନ୍ତୁ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ବୃଦ୍ଧେଶ୍ଵର
(ବିଶ୍ଵାଧୀନୀ), ମାଧବ, ଚନ୍ଦ୍ର (ସୁଦର୍ଶନ), କୃଷ୍ଣ (ଜଗନ୍ନାଥ), ବଳଭଦ୍ର ଓ ସୁଭଦ୍ରା † କି
ସହଯୋଗରେ ଏହି ତେଜ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳିତ ହୋଇଅଛି । ପୁଣି ମହାଦେବଙ୍କ ଗହଣରେ
ଦେବତାମାନେ ଆସି ରତ୍ନସିଂହାସନର ପ୍ରସ୍ତରରେ ମଥା ଲଗାଇ ଏହି ତେଜକୁ ପ୍ରଶାମ
କରୁଅଛନ୍ତି । ଏହି ତେଜ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟାତ୍ମକ କନ୍ଦର୍ପକୁ ପରାଜିତ କରୁଅଛି ।

* ମାଳ ଏଠାରେ କଳା ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ—“କୃଷ୍ଣେମାଳା”...

† ନଦ୍ରାଞ୍ଜଳୀମ୍ ମହାବାହୋ ସପ୍ତଧା ମୂର୍ତ୍ତିସ୍ଵରୂପ (ମାଳାଦ୍ରେ ମହୋଦୟ) । ରତ୍ନସିଂହାସନରେ
ସାତଗୋଟି ମୂର୍ତ୍ତି ଅବସ୍ଥାପିତ ଆସନ୍ତି ।

ଗାଙ୍ଗେୟଦ୍ୟୁତଭଙ୍ଗଦାଙ୍ଗଲତୟା ଶ୍ରୀରାଧୟାଲଙ୍ଗିତଂ
 ବିଦ୍ୟୁତସ୍ତବିଦନାଦନାପଦନରୁକ୍ ପ୍ରେମାମୃତେକାଶ୍ରୟମ୍ ।
 ସସ୍ରଂବିହଂସମକ୍ଷରକ୍ଷରପରଂ ପୁଷ୍ପାତପୂର୍ଣ୍ଣୋତ୍ତମଂ
 ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣାଖ୍ୟମୁପାୟୁହେ ସୁରୁଚରଂ ବେଦାନ୍ତବେଦ୍ୟଂ ମହଃ । ୨।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ମନୋହର କାନ୍ତିକୁ ଆନନ୍ଦମାନେ ଉପାସନା କରୁଅଛୁ । ଏହି କାନ୍ତି ଅତ୍ୟନ୍ତ କମଳୟ ଓ ସୁନ୍ଦର । ବେଦାନ୍ତଶାସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ହିଁ ଏହି କାନ୍ତିର ମହତ୍ତ୍ୱ ଉପଲବ୍ଧ କରାଯାଇପାରେ । ଏହି କାନ୍ତି ସ୍ୱୟଂସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ—ଏହାର ଆଉ ପରିପୂରକ ନାହିଁ । ଏଣୁ ଏହା ଅତୁଳମୟ । ଏହା ଜୀବଗତ ନୁହେଁ କି ପଞ୍ଚଭୂତଗତ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ—ଦୁର୍ଲଭ । ଏହା ସବୁବିଧ ଓ ଆନନ୍ଦ ରୂପ ନେଇଅଛି । ପ୍ରେମରୂପକ ଅନୁତ ଏହି କାନ୍ତିକୁ ହିଁ ଆଶ୍ରୟ କରି ରହିଅଛି । ସୁନାର ତେଜକୁ ନିନ୍ଦା କରୁଥିବା ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କର ଅଙ୍ଗଲତା ଏହି ତେଜକୁ (କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ) ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ରହିଥିବାରୁ ଏହା ବିଜୁଳିମାରୁଥିବା କଳାହାଣ୍ଡିଆ ବସ୍ତୁକ ମେଘର କାନ୍ତିକୁ ଧାରଣ କରିଅଛି ।

କୟତକଗତୀଭର୍ତ୍ତୃଧୀମାତୃତଂପରମାଶ୍ରୃତାଂ
 ଯୟୁରପି ଜଗତ୍ତୋଷା ଯଲ୍ଲୋମଜାଳ ବିଳାବଳୌ ।
 ଯଦନଳଜଳଜ୍ୟୋତଃ—କ୍ଷୌଣୀପରାଶୁଗୃହୋଦର—
 ସ୍ଫୁରଦପି ସୁରାଗଣୈଃଃ କ୍ୱୀଡ଼ନ୍ତିଜୈରବତାରକୈଃ । ୩।

ଜଗତର ପାଳକ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ଆଶ୍ରୟୀଜନକ (ତେଜ) କାନ୍ତି ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ହୋଇ ରହିଅଛି । ବିରଟରୂପୀ ତାଙ୍କର ଲେମ୍ବୁପରି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଅନ୍ତର୍ଗତ ସତ୍ତ୍ୱଗତ ପୃଥିବୀ (ମୃତ୍ତିକା) ପ୍ରଭୃତି ପଞ୍ଚଭୂତ ଅତି ଶ୍ୱେତ (ପରମାଶୁ) ରୂପରେ ଲୁଚି ରହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ନିଜେ ସେହି ଆକାଶ ଆଦି ପଞ୍ଚଭୂତ ମଧ୍ୟରେ ଦେହ ଧାରଣ କରି କ୍ୱୀଡ଼ା କରନ୍ତି । ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ଏହି ଦେହ ଧାରଣ ହିଁ ଅବତାର । ଅବତାର ଅର୍ଥଶଃ । ଦେବତାମାନେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ହିସାବ ରଖି ନାହାନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀରାଧାପ୍ରଭୃତି ଖେଚର ଚକ୍ରବାଳଂ
 ନଦ୍ୱା ଗୁରୁଂ ଯୁପିତତୈ ତଦନୁଗ୍ରହାଦ୍ୟଃ ।
 ମୃତୋଽପ୍ୟଗାତଂଶକପ୍ରତପତ ଯେହଂ
 ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣ ଇତି ପ୍ରଥୟାମି ଶାୟମ୍ । ୪।

ମୁଁ ଅଳ୍ପଜ୍ଞ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରହମାନଙ୍କୁ ଏବଂ ନିଜର ଗୁରୁ ଓ ପିତାମାତାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ ପୂର୍ବକ ସେମାନଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ ଲାଭ କରି ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ିବାକୁ ଆସୁଥିବା ଅତି ଅଳ୍ପଜ୍ଞ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦମାନଙ୍କର ସୁବୋଧ ନିମନ୍ତେ ଏହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରୁଅଛି ।

ବ୍ରହ୍ମେହିନ୍ଦୁଧିକାରପଞ୍ଚକମହଂ ବକ୍ଷ୍ୟାମି ମଧ୍ୟସ୍ମିନ୍—
 ତୁପ୍ରଶ୍ନାତତଗୋଳକାଳସହିତଂ ସାଙ୍ଗଂ ସ୍ୱବକ୍ତୋଦ୍ଗତେଃ ।
 ବାକ୍ୟେଃ କୃପି ଦବାକରାଂଶ—ଗଦତେର୍ବ୍ରହ୍ମାନ୍ତରୋଦଧିତେ—
 ରୈକାର୍ଥ୍ୟାତ୍ କୃତଦନ୍ୟତେ ସୁବିତତେ ବୋଧାୟ ବାଳାବଳେଃ । ୫ ।

ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ମଧ୍ୟ, ସ୍ମୃତି, ବିଶେଷ କଥା ସହିତ ହି ପ୍ରଶ୍ନ, ଗୋଳ ଓ କାଳ ଏପରି ପାଞ୍ଚଟି ଅଧିକାର (ପ୍ରଧାନ ଅଧ୍ୟାୟ) କହିବ ଏବଂ ଏଗୁଡ଼ିକ ସାମାନ୍ୟତା ହେବ । ଏଥିରେ ନିଜର ରଚନା, ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ଶ୍ଳୋକ ଓ ଅନ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ ଗ୍ରନ୍ଥର ମଧ୍ୟ ଶ୍ଳୋକ ରହିବ । ଏଣୁ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ବିସ୍ତୃତ ମଧ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ିବ । ଗୋଟିଏ କଥାକୁ ନେଇ ଏଥିରେ ବେଳେ ବେଳେ ସମାନାର୍ଥକ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ—ଶ୍ଳୋକ ରହିବ । ଉଦେଶ୍ୟ—ଜ୍ୟୋତିଷ (ଗଣିତ) ନ ଜାଣିଥିବା ଲୋକେ ଯେପରି ସୁବିଧାରେ ଏହା ବୁଝିପାରିବେ ।

ନାସ୍ତେକାଳାବୟବ-କଳନା ଯଦ୍ୱଦ୍ୱ-ଶାସ୍ତ୍ରସିଦ୍ଧା
 ଶ୍ରୋତ-ସ୍ମାର୍ତ୍ତବ୍ୟବହୃତରପି କ୍ଳିଦ୍ୟତେ ତଦଧର୍ମ୍ୟା ।
 ତସ୍ମାଦ୍ଦେଷା କୃତରନୁତବାଗସ୍ତୁ ବା ପ୍ରସ୍ତୁତାର୍ଥା
 ବ୍ରାହ୍ମ୍ୟା ଦକ୍ଷେର୍ବ୍ରହ୍ମଣଭଗଣାଦ୍ୟସ୍ତ ସଂଲକ୍ଷ୍ୟ ସାକ୍ଷାତ୍ । ୬ ।

ସମୟର ଆଦି ଅନ୍ତ ନାହିଁ । ଲିତା, ଦଣ୍ଡ, ଦିନ, ମାସ, ବର୍ଷ ପ୍ରଭୃତି, ଏହି ସମୟର ଅବୟବ, ଅର୍ଥାତ୍ ଅଂଶ । ଏଗୁଡ଼ିକ ଗଣିତରେ ଆଣିଲା ପରେ ଯଦି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଦେଖା-ନ ଯାଏ (କୌଣସି ଦେଶରେ), ତାହାହେଲେ ସେହି ଦେଶର ବୈଦିକ ଓ ସ୍ୱାର୍ଥକର୍ମ ଧର୍ମପ୍ରାପ୍ତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରୟୁକ୍ତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଫଳପ୍ରଦ ହୁଏନାହିଁ । ଏଣୁ ଏହି ସଦ୍ୱଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ରଚିତ ମୋର ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ (ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ) ଯଥାର୍ଥ କି ଅଯଥାର୍ଥ, ଏଥିରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ବ୍ରହ୍ମଣ ଓ ଭଗଣ ଆଦିର ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ପୂର୍ବକ ସମୀକ୍ଷା କରି ପ୍ରକାଶ ଲୋକେ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଦେବେ ।

ପ୍ରାକ୍ସିଦ୍ଧାନ୍ତପ୍ରସିଦ୍ଧା ରବିଶଶିଭଗଣା ଘସ୍ତମାସାଦ୍ୟଂଖ୍ୟା
 ଭୂଗୋଳ-ବ୍ୟାସ-ଜୀବୋପକରଣ-ସହିତାଃ ସର୍ବାଦାସନ୍ନସତ୍ୟଃ ।
 କିନ୍ତୁନେଷାଂ ବ୍ରହ୍ମାଣାମିହ ଭଗଣଗଣସ୍ୟେକପାତେଷୁକ୍ଷା—
 ବିନ୍ୟାଦୀନାଂ ବିସଂବାଦତ ଇତରଜନେଃ କଲ୍ୟାଣେ ବ୍ରହ୍ମଜାତମ୍ । ୭ ।

ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଭଗଣ, ଦିନ, ମାସ ଓ ବର୍ଷର ସଂଖ୍ୟା (ଏକ କଳ୍ପରେ) ପୃଥିବୀ ଓ ତାର ବ୍ୟାସ, ଜ୍ୟା ଓ କୋଟିଜ୍ୟା ଆଦି ପଦାର୍ଥ ସବୁବେଳେ ପ୍ରାୟ ସମାନ ଥାଏ । ଏଣୁ

ଏଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାଚୀନ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଯାହା, ମୋ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାୟ ତାହାହିଁ ଅଛି । ମାତ୍ର ଅନ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କର ଭିନ୍ନ ସଂଖ୍ୟା, ଭିନ୍ନ, ପାତ, ଶର, କକ୍ଷା ଓ ବିନ୍ଦୁ ଆଦିର ପରିମାଣ ପ୍ରଭୃତି ଭିନ୍ନହୋଇ ପଡ଼ୁଥିବାରୁ ସମୟ ଭେଦରେ ଅନ୍ୟ ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ନୂଆ ନୂଆ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରି ବସନ୍ତି ।

ତତ୍ତ୍ୱଦ୍ରଷ୍ଟେଷୁ ଯସ୍ମିନ୍ନଭବତ ସୁମହତାରତମ୍ୟଂ ବ୍ରହ୍ମାଦେ—

ଦୃଢ଼ସଂବାଦାତ୍ ସ ତଥେୟା ବହୁତରତମତଃ କଥ୍ୟତେଽସାବତଥ୍ୟଃ ।

ପୂର୍ବାରୂପେ—ସ୍ତବସ୍ତଦ୍ବ୍ରଥାନମପିଚରସ୍ଥାୟି ଦୃଢ଼ସିଦ୍ଧିଭବା—

ଦବ୍ୟର୍ଥଂ ଭବ୍ୟସେବ୍ୟଂ ଭବତୁ ହ ଭବିନୋ ଭବିତୁତାନଭିଜ୍ଞଃ ।।

ଏହି ନୂଆ ନୂଆ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସାଧୁତ ‘ବ୍ରହ୍ମଣ’ ଆଦିକୁ ଦେଖିବାବେଳେ ଅତି ବେଶୀ ପ୍ରଭେଦ ନ ହେଲେ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ ବୋଲି ଧରାଯାଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ବେଶୀ ପ୍ରଭେଦ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଲେ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଅସାର ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଏହି କଥା ପୂର୍ବାରୂପମାନେ କହିଯାଇଛନ୍ତି । ଏଥିରୁ ମୁଁ ଧରିନେଉଛି ଯେ ମୋର ଏ ରଚନା ବହୁକାଳ ପାଇଁ ଉପଯୋଗୀ ହେବ । କାରଣ ଏଥିରେ ସାଧୁତ ସବୁ ବିଷୟ (ଦୃଢ଼ସିଦ୍ଧି) ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଦେଖା ପଡ଼ୁଛି । ଏଣୁ ଏହାକୁ ଶିଷ୍ଟ ଲୋକେ ପ୍ରୟୋଗ କରିବେ ଏବଂ ଏହା ଯଥାର୍ଥ ହୋଇ ରହିବ । ସଂସାରର ଲୋକେ ଅଜ୍ଞାତ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ କଥା ଯଥାର୍ଥ ଅନୁଭବକୁ ଆଶିପାରୁ ନ ଥିବାରୁ ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ହିଁ ବେଶୀ ପରୀକ୍ଷାରେ ଲଗାନ୍ତି । ମୋର ଏ ଚେଷ୍ଟା ଠିକ୍ କି ନୁହେଁ ସେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ହିଁ ପରୀକ୍ଷା କରି ଠିକ୍ ଥିବା ଦେଖି ଆନନ୍ଦରେ ବ୍ରହ୍ମଣ କରନ୍ତୁ ।

ଯଦେବଦୃଶ୍-ଗୋଚରତାଂ ଯଦେତତ୍ତଦା ତଦେବା-ହିୟତେହ ଶାସ୍ତ୍ରମ୍
ଯଦ୍ବାସନା-ବାର୍ତ୍ତିକ-ଏବମାହ ‘ପଶ୍ୟନ୍ ଜନାନଲ୍ଲମତୀନ୍ ନୃସିଂହଃ ।।

‘ନୃସିଂହ’ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ-ଶିଷ୍ଟମଣିର ବାସନା-ବାର୍ତ୍ତିକ ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଟୀକା କରି, ସେଥିରେ ଲେଖିଛନ୍ତି—“ଲୋକଙ୍କର ବୁଦ୍ଧି ଅଳ୍ପ” । ଏଣୁ ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ର (ଗ୍ରନ୍ଥ) ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହେଉଥାଏ, ତେତେବେଳେ ତାହାର ଆଦର କରାଯାଇଥାଏ ।

ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତେ ଯଦ୍ ଜଗଦ୍ବ୍ୟବହାରହେତୋ

ଗମ୍ଭୀରତା ଭବତତନ୍ମିତ୍ତିଳ-ପ୍ରବୃତ୍ତଃ

ନ ସ୍ୟାଦତୋଽହ ଗଣିତେ ସୁଗମାଭିଧେୟେ

ଶବ୍ଦସ୍ୟ ପାଟକମନାଦରଣୀୟମେବ ।।୧୦।

ଜଗତର ଲୋକଙ୍କ ବ୍ୟବହାର ନିମନ୍ତେ ଶାସ୍ତ୍ର କରାଯାଉଥିବାବେଳେ ସେଥିରେ (ଶବ୍ଦ ଓ ଅର୍ଥଗତ) ଗୁଡ଼ିକ ରହିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । କାରଣ ତାହାହେଲେ ସେହି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ସବୁ ଲୋକଙ୍କର ପ୍ରବୃତ୍ତି ହେବନାହିଁ । ଗଣିତ ଶାସ୍ତ୍ର ସୁବିଧାରେ ବୁଝିବା ଭଲ ଲେଖାଯିବା ଦରକାର । ଏଥିରେ ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ ପଛୁ ଡା ଗୁଡ଼ିକା ଉଚିତ ।

(ଗଣିତ ବିଷୟ ସ୍ବତଃ କଠିନ । ଏଥିରେ ଶବ୍ଦ ଓ ଅର୍ଥଗତ ଗୁଡ଼ିକା ରହିବାଅନୁଚିତ ।)

ସ୍ବଭାବସମ୍ବନ୍ଧସମୟେ ଗଣିତସ୍ବଭାବେ ବିଚିତ୍ର ଏବାଦେ ।

ହୋଇକାତକବେଦୀ ଯମ୍ବୁତେ କୃତ୍ୟେଷୁ ସଂଶେତେ । ୧୯ ।

ଗଣିତ, ଫଳିତ ଓ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଭେଦରେ ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ର ତିନି ସ୍ବରରେ ବିଭକ୍ତ । ଏ ତିନି ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମେ ଗଣିତ କଥା ହିଁ ଚିନ୍ତା କରାଯାଏ । କାରଣ ଏହା ଜଣା ନ ଥିଲେ ଫଳିତ ଓ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ କାମ କଲବେଳେ ସନ୍ଦେହରେ ପଡ଼ିବାକୁ ହୋଇଥାଏ ।

ଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣପାତ୍ରୀ ବିମଳାସ୍ତେ ତନ୍ମୟାପି ସା ନୋକ୍ତା ।

ବ୍ରହ୍ମଗଣିତାରମ୍ଭୋଽୟଂ ଭୂୟାଭବ୍ୟାୟ ଭୂତାନାମ୍ । ୧୯.୨ ।

ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣପାତ୍ରୀଙ୍କର ପାଟୀଗଣିତ (ଲୀଳାବତୀ) ଅତି ବିଶୁଦ୍ଧଭାବରେ ଲେଖା ଯାଇଅଛି । ଏଣୁ ସେହି ପାଟୀଗଣିତ କଥା ଆଉ ମୁଁ କହୁନାହିଁ, ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବ୍ରହ୍ମ ଗଣିତ ଆରମ୍ଭ କରୁଅଛି । ଏହା ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ମଙ୍ଗଳଜନକ ହେଉ ।

(ନୋଟ୍—ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ ମାନଙ୍କରେ କେବଳ ଗଣିତର ଚର୍ଚ୍ଚା ମଧ୍ୟ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ହେଉଥିଲା । ଭାସ୍କର ଏଥି ପାଇଁ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ କଲେ । ସାମନ୍ତେ ସେ ଚର୍ଚ୍ଚା କରି ନାହାନ୍ତି)

ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣୋଽସ୍ମିନ୍ ସଲେଚନାନାଂ ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣେ ନିୟୁତାଃ

କ୍ବିପି କ୍ବିପି ବିଶେଷଂ ପଶ୍ୟତ ଗଣିତାଗମ-ଗ୍ରାମାତ୍ । ୧୯.୩ ।

ଦକ୍ଷ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ମୋର ନିବେଦନ ଏହିକି, ସେମାନେ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ସ୍ଥଳ ବିଶେଷରେ ଥିବା (ଅନ୍ୟଗଣିତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ନଥିବା) ବିଶେଷ ବିଶେଷ କଥା ଦୟା କରି ଦେଖି ନେବେ । କାରଣ, ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ଚକ୍ଷୁଷ୍ଟାନ୍ ଲୋକମାନଙ୍କର ଉପ୍ରାନ୍ତ ନିମନ୍ତେ ଲେଖାଯାଇଅଛି ।

ଶ୍ରୁତିର୍ଯଜ୍ଞ କର୍ମ ପ୍ରବୃତ୍ତିବିଧି ଯଜ୍ଞ—

ତ୍ରିୟାଃ କାଳ ମାସାଦ୍ୟ ବିଶେଷ୍ୟମାୟୁଃ ।

ଇତଃ ଶାସ୍ତ୍ରତଃ କାଳବୋଧୋ ଯତୋଽଙ୍ଗଂ

ଶ୍ରୁତେର୍ଜ୍ୟୋତିଷଂ ପ୍ରୋକ୍ତମସ୍ମାନ୍ ମୁନୀନ୍ଦ୍ରେଃ । ୧୯.୪ ।

ବେଦ ଲୋକଙ୍କୁ ଯଜ୍ଞ କର୍ମରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି କରାଏ । ଯଜ୍ଞ କର୍ମ ସବୁ ସମୟ (ମୁହୂର୍ତ୍ତ)କୁ ନେଇ ହିଁ ଫଳଦାୟକ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତଜ୍ଞାନ ପୁଣି ଯେହେତୁ ଏହି ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ର

ହାତ ହୁଁ ନହାକଥାଏ, ଦେଶ ଏହାକୁ ବେଦର ଅଙ୍ଗ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଏହା ମୁନିମାନେ
ଆଗରୁ କହି ନିହନ୍ତି—ବେଦର ସେ ଉପଯୋଗୀ—ସେ ବେଦର ଅଙ୍ଗ ।

ଆତ୍ମାୟାତ୍ୟସ୍ୟସ୍ତଂସଃ ସମଜନ ନୟନଂ ଜ୍ୟୋତିଷଂ ଶବ୍ଦଶାସ୍ତ୍ରଂ
ବକ୍ତ୍ରଂ ଶୋବଂ ନରୁକ୍ତଂ ଋଷତ ଇନ୍ଦ୍ର ଭୂଜା—ନାସିକେ କଲ୍ପଶିକ୍ଷେ ।
ଛନ୍ଦଃ ପଦ୍ମଦ୍ବୟମୟାଦ୍ବରୁତର ମଣିକାଦଙ୍ଗତୋ ବେଦବନ୍ଧୁ—
ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ରଂ ସମସ୍ତାଙ୍ଗଭୂଦପି ନ ଯତଃ କର୍ମଠୋନଷ୍ଟଦୃଷ୍ଟିଃ ॥୧୫॥

ବେଦ ଗୋଟିଏ ପୁରୁଷ ହେଲେ ଜ୍ୟୋତିଷ ତାର ଚକ୍ଷୁ, ବ୍ୟାକରଣ ତାର ମୁଖ,
ନରୁକ୍ତ ତାର କର୍ଣ୍ଣ, କଳ୍ପ ଶାସ୍ତ୍ର ତାର ବାହୁ, ଶିକ୍ଷା ଶାସ୍ତ୍ର ତାର ନାସିକା ଏବଂ ଛନ୍ଦଶାସ୍ତ୍ର ତାର
ଦୁଇପାଦ । ଏହିପରି ଛ'ଟି ଶାସ୍ତ୍ର ବେଦର ଛ'ଅଙ୍ଗ ରୂପରେ ପରିଗଣିତ । ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗ ଥାଇ
ମଧ୍ୟ ଆଖି ନ ଥିବା ଲୋକ ଯଥାର୍ଥ ଭାବରେ କାମ କରିପାରେ ନାହିଁ । ଏଣୁ ଏହି ଛ' ଅଙ୍ଗ
ମଧ୍ୟରେ ବେଦର ଚକ୍ଷୁ ରୂପକ ଅଙ୍ଗ ଜ୍ୟୋତିଷ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଙ୍ଗ ରୂପେ ଗୃହୀତ
ହୋଇଅଛି ।

ଜ୍ୟୋତିଷସନ୍ଦର୍ଭ-ସଙ୍କା କଷବଶଦମତ-ଜାତକ ପ୍ରଶ୍ନଯାତ୍ରା--
ତତ୍ତ୍ଵଜଃ ପ୍ରାଜ୍ଞଗୋଷ୍ଠୀ ପ୍ରକଟଗୁଣଘଟୋଽପ ସ୍ତୁ ଲେକସ୍ତୁତାଜଃ ।
ଅଦ୍ଵାସିଦ୍ଧାନ୍ତ-ବୋଧା ନ ଯଦ ସ ପୁରୁଷଃ ଶୋଭତେ ନୋଭତେଜଃ-
ପୂଞ୍ଜବ୍ୟାପ୍ତପି କୃତ୍ତାମୃତ-କରଣରୁଚିର୍ଦର୍ଶଜାତେବ ରାଦିଃ ॥ ୧୬ ॥

ଜଣେ ଲୋକ ସମସ୍ତ ଜ୍ୟୋତିଷ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଧ୍ୟୟନ କରିପାରେ ଏବଂ ସେଥିରେ ନିଷ୍ପାତ
ହୋଇପାରେ; ଜାତକ, ପ୍ରଶ୍ନ, ଯାତ୍ରା ଆଦି ତତ୍ତ୍ଵ ମଧ୍ୟ ଖୁବ୍ ଭଲ ଭାବରେ ଜାଣିପାରେ;
ସେଥିରେ ପ୍ରବଣ ହୋଇଥିବା ପଣ୍ଡିତମଣ୍ଡଳୀରେ ସେ ତାର ନିଜ ଗୁଣଗଣର ପରିଚୟ ବ
ଦେଇପାରେ ଏବଂ ତାହାର ଆବେଶକୁ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତେ ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସେ
ଯଦି (ଗଣିତର) ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ସୁପଣ୍ଡିତ ନୁହେଁ, ତାହା ହେଲେ ତନ୍ତ୍ରଦ୍ଵାରା ଅଥବା ନକ୍ଷତ୍ରପୂଞ୍ଜ
ବେଷ୍ଟିତ ଅମାତ୍ସ୍ୟପରି ସେ ଅଶୋଭନୀୟ ହୋଇ ରହେ—ଏଥିରେ ଆଦୌ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଯଦିହୁତ୍ୟାଦକାଳଃ ପ୍ରଳୟଚରମକଃ ଖେଚରାଣାଂ ପ୍ରଗ୍ଭରଃ
ପ୍ରଶ୍ନାଶ୍ଚୈବୋଭରାଣି ଦ୍ଵିବଧ-ଗଣିତମୟ୍ୟଦ୍ଭବୋ ଭୂତରାଶୋଃ ।
ସ୍ଥାନଂଭୁ-ଭଗ୍ରହାଦେର୍ଗହଣ-ଖଗୟୁତ-ଜ୍ୟା-ଧନୁଷ୍ଟର୍ମୟନ୍—
କ୍ଷେହାଦ୍ୟଂ ଗଦ୍ୟତେ ସଦ୍ଗଣକଗଣବଚ୍ଚୈରେଷ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଭକ୍ତଃ ॥୧୭॥

ଯେଉଁ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଗୁଣିତାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପ୍ରଳୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତର ଚର୍ଚ୍ଚା ଅଛି; ଯେଉଁ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଗ୍ରହଗତି, ପ୍ରାଣ ଓ ସେଗୁଡ଼ିକର ଉତ୍ପତ୍ତି ଅଛି; ଯେଉଁଥିରେ ପାଣି ଓ ଶକ୍ତିଗଣିତ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଅଛି; ଯେଉଁ ଗ୍ରନ୍ଥ ସୃଷ୍ଟିର ଚର୍ଚ୍ଚା କରିଛି; ଯେଉଁଥିରେ ପୃଥିବୀ, ଗ୍ରହ ଓ ନକ୍ଷତ୍ର ଆଦିର କ୍ଷଣ କଥା, ଗ୍ରହଣ ଓ ଗ୍ରହ ସମାଗର ଆଲୋଚନା ଅଛି ଏବଂ ଯେଉଁଥିରେ ଜ୍ୟା, ଗୁପ୍ତ, ନାନା ରକମର ଯନ୍ତ୍ର ଓ କ୍ଷେତ୍ରର ତନ୍ତ୍ର ବିଚାର କରାଯାଇଅଛି; ସମ୍ମାନ ଗଣକ କୃତ ତାହାକୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ କହନ୍ତି ।

ଶ୍ରେଷ୍ଠଂ ସର୍ବଶ୍ରୁତାନାଂ ଶ୍ରୁତମିତକୃତଭିର୍ଜ୍ୟୋତିଷଂ ତଦ୍ ସାରଃ

ସିଦ୍ଧାନ୍ତସ୍ତ୍ରବଗୋଳସ୍ତଦବଗତକୃତୀବର୍ତ୍ତତେ ଯଦ୍ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଃ ।

ବଦ୍‌ବସୁଜ୍ୟଃ ସ ଦେଶଃ ସକଳକଳ୍ପସହଜ୍ଞର୍ନ-ଶର୍ମ୍ମାଶ୍ରୟଃସ୍ୟାଦ୍ -
ଯଦାସ୍ତେ ନୈଷ ତସ୍ମିନ୍ ପଶୁଚରତପରେ ପାପଜାପତ୍ପତାପଃ । ୧୮ ।

ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ ମାର୍ମିକ ଲୋକେ କହନ୍ତି—ସବୁ ଶାସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ର ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଜ୍ୟୋତିଷରେ ପୁଣି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଗୋଲ ପୁଣି ସାର ଅଟେ । ଗୋଲଜ୍ଞ ବିଦ୍ବାନ୍ ଯେଉଁ ଦେଶରେ ଥାନ୍ତି ସେହି ଦେଶକୁ ବିଦ୍ବାନ୍‌ମାନେ ପୂଜା କରନ୍ତି । ସେ ଦେଶରେ ପାପ ରହେ ନାହିଁ । ଧର୍ମ ଓ ସୁଖ ସେହି ଦେଶକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ରହନ୍ତି । ଯେଉଁ ଦେଶରେ ଗୋଲଜ୍ଞ ବିଦ୍ବାନ୍ ଲୋକଙ୍କର ଅଭାବ, ସେଥିରେ କିନ୍ତୁ ପଶୁ ପ୍ରଭୃତି (ଆହାର, ନିଦ୍ରା, ଭୟ ଓ ମୈଥୁନ) ବଢ଼ିଯାଏ । ଫଳରେ ପାପଜନିତ କୁ ପ୍ରଭାବ ସେ ଦେଶକୁ ନଷ୍ଟକରେ ।

ଯଶଶ୍ଚତୁର୍ବର୍ଗଫଳପ୍ରଦଂ ଶ୍ରୁତଂ ପବିତ୍ରମେତପୂର୍ବମେବତତ୍
ଅହର୍ପିତଃ ପ୍ରାଦ୍ ରହସ୍ୟମିତ୍ୟତଃ ପ୍ରଦେୟମେତତ୍ପ୍ରବଶାୟ ସାଧବେ । ୧୯ ।

ଏହି ଶାସ୍ତ୍ର ଯଶ ଓ ଚତୁର୍ବର୍ଗ ଫଳ (ଧର୍ମ ଅର୍ଥ, କାମ ଓ ମୋକ୍ଷ) ଦେଇଥାଏ । ତେଣୁ ଏହା ପବିତ୍ର ଓ ପଠନୀୟ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କର୍ତ୍ତା (ସୂର୍ଯ୍ୟାଂଶୁ ସ୍ୱରୂପ) ଏଥିପାଇଁ ଏହି ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ସର୍ବଦା ଗୋପନୀୟ ରଖିବା ବୋଲି କହିଅଛନ୍ତି । ଫଳରେ ଏହାକୁ ସମ୍ମାନ ଓ ବନୟନ ଲୋକଙ୍କୁ ହିଁ ଦେବା ଉଚିତ ହେବ ।

ପୂର୍ବାର୍ଦ୍ଧେ କାଳମାହର୍ଗଣ-ଭଗଣଖଗଳ୍ୟାଦିବସ୍ତୁଷ୍ଟତେଷୁ—

ବିପ୍ରଶ୍ମପ୍ରସାଦୋଽହ-ଗ୍ରହସମିଦ୍ଭୁଦୟାସ୍ତେନୁ ଶୃଙ୍ଖାତପାତାନ୍ ।

ଅନ୍ତେ୍ୟଭାଗେନୁ ଯୋଗୋତ୍ତର ବିବିଧମତବ୍ୟକ୍ତସୃଷ୍ଟ୍ୟନ୍ତଗୋଳ—

କ୍ଷାକ୍ଷାୟନ୍ତବର୍ଷାର୍ପଣତନୁତକୃତୁକାନ୍ୟସ ପଶ୍ୟନ୍ତୁ ସନ୍ତଃ । ୨୦ ।

ପ୍ରଥମେ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ପୂର୍ବାକ୍ଷ ଓ ଉତ୍ତରାକ୍ଷ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଛି ।
ପୂର୍ବାକ୍ଷରେ କାଳ ପରମାଣ, ଅହରାଣ, ଭାଗଣ, ଗ୍ରହ, ଗ୍ରହଯୁକ୍ତ ଓ ନକ୍ଷତ୍ରଯୁକ୍ତ, ଉଦୟ ଓ
ଅସ୍ତ, ଚନ୍ଦ୍ରଶୁକ୍ଳାନ୍ତ, ଅତିପାତ ଏବଂ ପ୍ରଶ୍ନ, ଉତ୍ତର, ନାନାମତର ଚର୍ଚ୍ଚା, ସୃଷ୍ଟି ଓ ତାର
ଲୟ, ଗୋଲ, ପୃଥିବୀ, କକ୍ଷା, ଯନ୍ତ୍ର, ଦେଶବିଦେଶ, ଜଗନ୍ନାଥ ସ୍ଥଳ ଓ କୌତୁକ ପଞ୍ଜିକାର
ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଅଛି । ସଙ୍କଳନମାନେ ଦୟା କରି ଏ ସବୁ ଦେଖିବା ହେବେ ।

ଯତେଜଃ କ୍ଷୁଦ୍ୟମାୟାଜନିତମହଦହଙ୍କାରତନୁବଦ୍ଧତୋତ୍
ଭୂତାଣ୍ଡାଧୀଶନାଭ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତଃ ଭୁବନମୟାମ୍ବୋଜଗର୍ଭାତ୍ ସ୍ୱୟନ୍ମୁଃ ।
ଭୂତାଭୂତେ ଭୂତାନି ତ୍ରିଭୁବନଭବନାନାମାରଚୟ ସ୍ୱଧାମ୍ନି
ଧ୍ୟାୟଂ ଧ୍ୟାୟଂଯମାସ୍ତେ ସ ଜୟତ ପରମବ୍ରହ୍ମଧାମାଦିଦେବଃ । ୧୧ ।

ଯାହାଙ୍କର ତେଜ ଯୋଗେ ପ୍ରକୃତ (ମାୟା) ମହତ୍ତ୍ୱକୁ ଜାତ କରେ; ମହତ୍ତ୍ୱରୁ
ଅହଂକାର, ସେଥିରୁ ପଞ୍ଚତନ୍ମାସ ଓ ସେ କ୍ଷମରେ ଆକାଶ ଆଦି ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତ ତଥା
ଏକାଦଶ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ସର୍ବଶେଷରେ ଦୃଶ୍ୟମାନ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇପଡ଼େ—
ଏହି ସମସ୍ତଙ୍କର ଯେ ଅଧୀଶ୍ୱର ତାଙ୍କର ନାଭିରୁ ପୁଣି ଉତ୍ପନ୍ନ (ଚତୁର୍ଦ୍ଧା) ଭୁବନମୟ
ପଦ୍ମରୁ ଜାତ ହୋଇ ସ୍ୱୟଂଭୂ ବ୍ରହ୍ମା ପଞ୍ଚଭୂତ ସଂଯୋଗରେ (ସ୍ୱର୍ଗ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଓ ପାତାଳ ନାମକ)
ତିନି ଭୁବନ ନିର୍ମାଣ କରି ନିଜର ପୀଠରେ ବିରାଜିତ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସର୍ବଦା ତାଙ୍କର ଧ୍ୟାନରେ
ନିମଗ୍ନ ଅଛନ୍ତି, ସେହି ସର୍ବପ୍ରଥମ ଦେବତା ପରମବ୍ରହ୍ମ ସମସ୍ତଙ୍କ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ରହି ପ୍ରକାଶିତ
ହେଉ ଅଛନ୍ତି ।

ସୃଷ୍ଟାୟୁଷ୍ମା ଭବତଃ ପ୍ରୁବୟୁଗଳୟୁତଂ ସପ୍ରହଂ ସନ୍ଧିୟୁକ୍ତଂ
ନିତ୍ୟଭ୍ରାନ୍ତାବନନ୍ତୋଭବ ଭବକବକର୍ମାଦ୍ୟଭିବ୍ୟକ୍ତହେତୋଃ ।
ଭ୍ରାନ୍ତେ ଭନାଂ ଗଣେ ତତ୍ପ୍ରଭୂତ ଚଳତରେ ପଶ୍ଚିମାଶାଭିମୁଖ୍ୟଂ
ପ୍ରାଚୀଂନୀରୈକ-ବୃତ୍ତେର୍ବ୍ରଜତ ଖଗତତଃ ସ୍ୱଳ୍ପଗତ୍ୟେବ ତସ୍ମାତ୍ । ୧୨ ।

ବ୍ରହ୍ମା ଏ ସବୁ କରିସାରିବା ପରେ ଗ୍ରହନକ୍ଷତ୍ରଚନ୍ଦ୍ର (ଆକାଶ ଗୋଲ) ନିର୍ମାଣ କରି
ତାକୁ ଦୁଇ ପ୍ରୁବ ସହିତ ସଂଯୋଗ ପୂର୍ବକ ପୂର୍ବରୁ ପଶ୍ଚିମକୁ ଭ୍ରମଣ କରିବା ଅବସ୍ଥାରେ
ଥରେ ଘୂରାଇ ଦେଲେ । ଏହି ଭ୍ରାମ୍ୟମାଣ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ପ୍ରାକ୍ତନ ('କୁ' ଓ 'ସ୍ୱ') କର୍ମର
ସୂଚକ ହେଲା ଏବଂ ଅନନ୍ତ ଆକାଶରେ ଏହି ଭୂଗୋଲ ଚଳନଶୀଳ ହୋଇ ରହିଲା । ଏହି
ବୃତ୍ତ ପୂର୍ବରୁ ପଶ୍ଚିମକୁ ଦିନକୁ ଥରେ ବୁଲିବା ବେଳେ ଗ୍ରହମାନେ ନିଜ ନିଜର ଅଳ୍ପଗତରେ

୧୧ । ପୁରୁଷ ଓ ପ୍ରକୃତି—୧, ମହତ୍ତ୍ୱ ବା ବୃଦ୍ଧିତ୍ତ୍ୱ—୧, ଅହଂକାର—୧, ପଞ୍ଚତନ୍ମାସ—୫,
ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତ—୫, ପଞ୍ଚଭୂତାଣ୍ଡ, ପଞ୍ଚ କର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ ମନ—୧୧ ଏପରି ୧୫ ଚତୁ ।

୧୨ । ଭବକ—ମଙ୍ଗଳ ।

ପଶ୍ଚିମରୁ ପୂର୍ବକୁ (ବିପକ୍ଷୀତ ଦିଗରେ) ଗତି କରିବାରେ ଲାଗିଅଛନ୍ତି । ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଏହି ଗତି କିନ୍ତୁ ମାଗ୍ନେଟ ବୃତ୍ତରେ ହିଁ ହୋଇଥାଏ ।

କାଳାତ୍ୟୟ୍ୟ ବିଭୋରଦଂ ଭଗବତୋ ନିତ୍ୟସ୍ୟ ରୂପାନ୍ତରଂ
ଜ୍ୟୋତିଶ୍ଚକ୍ରମିତ ବ୍ରୁବନ୍ତ୍ୟବୟାବା—ସ୍ତୁତ୍ୟାଦୟୋଽସ୍ୟତ୍ୟପି ।
ବିଦ୍ୟାଂସୋଽଦ୍ୟ ମୟା ତଦାଦ୍ୟବିବୃତସ୍ତେ ନାବ ସମ୍ପାଦ୍ୟତେ
ପଦୈୟହୃଦ୍ୟତରେରବଦ୍ୟ-ରହତେଃ ସଦେ୍ୟାଽଭିବେଦ୍ୟାର୍ଥକେଃ । ୨୩।

ଭଗବାନ୍ ନିତ୍ୟ, ବିଭୁ ଓ କାଳରୂପୀ । ପୂର୍ବ ଶ୍ଳୋକରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଟୁତ ଏହାଙ୍କର ରୂପାନ୍ତର । ସୁଚି ଆଦି ସମୟର ଅବୟବ ମାତ୍ର । ଏହା ବିଦ୍ବାନ୍ମାନଙ୍କର ମତ, ତେଣୁ ମୁଁ ଏହି କାଳର ଚର୍ଚ୍ଚା ପ୍ରଥମେ କରୁଅଛି । ଏଥିପାଇଁ ଯେଉଁ ଶ୍ଳୋକଗୁଡ଼ିକ ମୁଁ ରଚନା କରୁଅଛି ସେଗୁଡ଼ିକ ହୃଦ୍ୟ ଅନନ୍ୟ ଓ ହଠାତ୍ ଅର୍ଥବୋଧକ ହେବେ, ନିଶ୍ଚୟ ।

ଯୋଭୂତ ସଂହାରକ ଏଷକାଳଃ କାଳୋଽପରଃ ସ୍ୟାନ୍ନଳନାମୃକଶ୍ଚ
ସ ସ୍ଥୁଳଭବାଦଥ ସୂକ୍ଷ୍ମଭବାନ୍ମୂର୍ତ୍ତୋଽପ୍ୟମୂର୍ତ୍ତୋ ଦ୍ବିବିଧଃ ପ୍ରଦକ୍ଷୁଃ । ୨୪।

କାଳର ଦୁଇ ଅର୍ଥ ଅଛି । ପଞ୍ଚମହାଭୂତର ସଂହାରରୂପୀ ଏକ କାଳ ଓ ଅନ୍ୟ କାଳଟି ଲଳନାକାରକ ଅଟେ । ଏହି ଲଳନାମୃକ କାଳ ପୁଣି ସ୍ଥୁଳ ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଭେଦରେ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ସ୍ଥୁଳକାଳ ମୂର୍ତ୍ତି (ରୂପ ପରିଗ୍ରହ କରିଥାଏ) ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମକାଳ ଅମୂର୍ତ୍ତି (ରାହାର ରୂପ ନାହିଁ—ତାହା ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ) ।

ପ୍ରାଣାଦିକୋଽସୌ ବ୍ୟବହାରଯୋଗ୍ୟା
ମୂର୍ତ୍ତୋନିତଦ୍-ଯୋଗ୍ୟତୟା ସ୍ଥିତୋଽଽପି
ବ୍ରୁତ୍ୟାଦିକୋଽମୂର୍ତ୍ତ ଇତୀରିତୋଽୟଂ
ଶୀଘ୍ରୋଦ୍ଭବତାତ୍ୟନ୍ତଶିତାତ୍ରୟୂତ୍ୟା । ୨୫ ।

ସ୍ୟାଦ୍ୟାବତୋଦ୍ୟନ୍ମଳିନୀ ଦଳସ୍ୟ
ବେଧସ୍ତୁଟିଃ ସୈବଶତେନ ତାସାମ୍
ଏକୋ ଲବସ୍ତପୂରନାମକୋଽସୌ
ଦ୍ରଂଶିକ୍ଷିତେକନିମେଷଭକ୍ତଃ । ୨୬।

ତୈରୁତ୍ୟତେଃଶ୍ଚାଦଶଭିଶ୍ଚ କାଷ୍ଠା
 ସାର୍ବଜନିକା ସ୍ୟାଦଗୁରୁବର୍ଣ୍ଣକାଳଃ ।
 ତୈଃ ଖେଦୁଭିଃ ପ୍ରାଣଃ ଉଦୀରତସ୍ତଦ୍—
 ଯୁଗ୍ମଂ କଳା ତତ୍ତ୍ରିତୟଂ ବିନାତୀ । ୨୭।

ପଲଞ୍ଚ ସା ଦବଗୁଣିତା କ୍ଷଣଃ ସ୍ୟାଦ୍
 ତୈଃ ଷଡ୍ଭିରେକା ଘଟିକା ଚ ନାତୀ ।
 ଦଶଶ୍ଚ ସା ତଦ୍ବିତୟଂ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ—
 ହୋରାଦି ଆକ୍ଷଃ ଖଗୁଣୈ ମୁହୂର୍ତ୍ତେଃ । ୨୮।

ଅହଣ୍ଟ ଗହେଶ୍ଚ ଶରେନ୍ଦୁରାଗଃ

ସୁକ୍ଷ୍ମମୁହୂର୍ତ୍ତଃ ସଦସଦ୍ ଫଳହଃ ।

ସ୍ଥୂଳସ୍ତ୍ରହୋରାଦି ଖରାମ ରାଗ

ରକ୍ଷତ୍ରମୋତ୍ଥଂ ଦନମାକ୍ଷମାହଃ । ୨୯।

ତୈରାକ୍ଷମାସଃ ଖଗୁଣୈଃ ଖରାଣ୍ଡ—
 ପଶ୍ଚାଦ୍ଭ୍ରମେଃ ସାବନମାସ ଉକ୍ତଃ ।
 ତଦ୍ବଦ୍ ଖରାମେସ୍ତିଥିଭିକ୍ତିସ୍ତୁ ଚ୍ୟୁତଃ
 ସୌରୋ ରବେଃ ସଂକ୍ରମଣପ୍ରମେୟଃ । ୩୦।

କାଳର ପ୍ରାଣ ଆଦି ବିଭାଗ ମୂର୍ତ୍ତି । ଏଣୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟବହାରରେ ଲାଗେ ।
 ବ୍ୟବହାରରେ ଯେଉଁ କାଳକୁ (ସମୟକୁ) ଲଗାଇ ଦ୍ଵୟ ନାହିଁ ତାହା ଅମୂର୍ତ୍ତିକାଳ—ସୂଚି
 ଆଦି ଅମୂର୍ତ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଜନଜନିଆ ନୂଆ ପଦ୍ମ ପତ୍ରକୁ ଖୁବ ଶୀଘ୍ର ଅତି ଧାରୁଆ ଛୁଞ୍ଚି ଅଗରେ
 ଫୋଡ଼ିଦେବାକୁ ଯେତକ ସମୟ ଲାଗେ ତାହାକୁ ସୂଚି କହନ୍ତି ।

୧୦୦; ସୂଚି = ୧ ଲବ ବା ତସୂର

୩୦ ଲବ = ୧ ନିମେଷ

୧୮ ନିମେଷ = ୧ କାଷ୍ଠା

୧; କାଷ୍ଠା = (୨୭ ନିମେଷ) — ୧ ଗୁରୁବର୍ଣ୍ଣର ଉଚ୍ଚାରଣ ସମୟ ।

୧୦ ଗୁରୁବର୍ଷ ଉଦାରଣ-କାଳରେ—୧ ପ୍ରାଣ

୨ ପ୍ରାଣ—୧ କଳା

୩ କଳା—୧ ଦିଅଟିକା ବା ୧ ପଳ

୧୦ ଦିଅଟି—୧ କ୍ଷଣ

୬ କ୍ଷଣ—୧ ଦିଅ ବା ଦଣ୍ଡ

୨ ଦଣ୍ଡ—୧ ମୁହୂର୍ତ୍ତ

୩୦ ମୁହୂର୍ତ୍ତ—୧ ନାକ୍ଷତ୍ରଦିନ ।

ଦିନ ଓ ରାତିର (ଅଲଗା ଅଲଗା) ୧୫ ଶାଂଶକୁ (୧୫) ସୂକ୍ଷ୍ମ ମୁହୂର୍ତ୍ତ କୁହାଯାଏ । ଏଥିରୁ ହିଁ ଭଲ ଓ ମନ୍ଦ ଫଳର ଚନ୍ଦ୍ରା କରାଯାଇଥାଏ । ପୁଣି ଅହୋରାତ୍ରର (ମୋଟାମୋଟି) ୩୦କୁ ସୁକ୍ଷ୍ମ ମୁହୂର୍ତ୍ତ କୁହାଯାଏ । ଗୋଟିଏ ନକ୍ଷତ୍ର ଯେଉଁଠାରୁ ଯେଉଁ ସମୟରେ ପଶ୍ଚିମକୁ ଯିବାର ଦେଖାଯାଏ ସେହି ନକ୍ଷତ୍ର ପୁଣି ସେହି ସ୍ଥାନକୁ ଆସିବାକୁ ଯେତେ ସମୟ ନିଏ ସେହି ସମୟକୁ ହିଁ ନାକ୍ଷତ୍ର ଦିନ କୁହାଯାଏ ।

୩୦ ନାକ୍ଷତ୍ର ଦିନ—୧ ନାକ୍ଷତ୍ର ମାସ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟରୁ ପୁଣି ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମୟକୁ ସାବନ ଦିନ କହନ୍ତି ।

୩୦ ସାବନ ଦିନ = ୧ ସାବନ ମାସ ।

୩୦ ତିଥି = ୧ ଚାନ୍ଦ୍ରମାସ ।

ଗୋଟିଏ ସଂହାନ୍ତରୁ ତାର ଠିକ୍ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସଂହାନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମୟକୁ ଗୋଟିଏ ସୌର ମାସ କହନ୍ତି ।

ତଦବସ୍ତୁଭେଦେୟାଉରାତ୍ର ଏବଂ

ବାତୋଽଧର୍କ ସଂକ୍ଷେପସ୍ତପନସ୍ୟ ମାସେଷ ।

ସ୍ୟାତସୌରସଂକ୍ରାନ୍ତର ଏଷ ଦିବ୍ୟଂ

ଦିନଂ ତଥା ଦାନୁଜମିତ୍ୟବେତତଃ । ୩୧ ।

ଏହି ନାକ୍ଷତ୍ର, ସାବନ, ତିଥି ଓ ସୌର ପ୍ରଭୃତି ମାସର ବସ୍ତୁର ବିବରଣୀ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ଉତ୍ତରଭାଗରେ ଦିଆଯିବ ।

୧୨ ସୌର ମାସ = ୧ ସୌର ବର୍ଷ । ସୌରବର୍ଷକୁ ଦିବ୍ୟ ବା ଆୟୁର ଦିନ ମଧ୍ୟ କହୁଥାନ୍ତି ।

ଦେବାୟୁରାଣାଂ ଦନରାସିଭେତୋ।

ବିପର୍ଯ୍ୟୟେଶାର୍କଗତପ୍ରଭେଦାତ୍ ।

ତେଷାନ୍ତୁ ଷଷ୍ଠ୍ୟୁତ୍ତରୟା ହିଶତ୍ୟା

ଦବ୍ୟଂଭବେଦାୟୁରମେବ ବର୍ଷମ୍ । ୩୬।

ସୂର୍ଯ୍ୟର ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଗତିକୁ ନେଇ ଦେବତା ଓ ଅୟୁରମାନଙ୍କର ଅହୋରାତ୍ର ହୋଇଥାଏ—ଅର୍ଥାତ୍ ଦେବତାମାନଙ୍କର ଦିନବେଳେ ଅୟୁରମାନଙ୍କର ରାତ୍ରି ଓ ଅୟୁର-ମାନଙ୍କର ଦିନବେଳେ ଦେବତାମାନଙ୍କର ରାତ୍ରି ହୋଇଥାଏ । ୩୬ଂ ଦବ୍ୟ ବା ଅୟୁର ଦିନରେ ୧ ଦବ୍ୟ ବା ଅୟୁର ବର୍ଷ ହୁଏ ।

ଏତେର୍ଯୁଗଂ ଦ୍ଵାଦଶଭିଃ ସହସ୍ରେ

ଶ୍ଚତୁର୍ଯୁଗଞ୍ଚେତ୍ୟପି ତନ୍ନି ରୁକ୍ମମ୍ ।

ତଦେବ ଖତ୍ରାତ୍ରାଦନ୍ତବେଦେ—

ଦ୍ଵିବାକରାଦେର୍ଯୁଗମସ୍ୟ ପାଦାଃ । ୩୭ ।

କୃତାଦୟେ ଧର୍ମପଦକମେଶ

ଚତ୍ଵାର ଏତେ ଯୁଗ ସଂଜ୍ଞକାଶୁ ।

ମହାୟୁଗାତ୍ରେୟୁ—ଲବଶ୍ଚତୁ-ସ୍ତ୍ରୀ

ଦ୍ଵ୍ୟ-କୈର୍ହତଃ ସତ୍ୟମୁଖାଦିଂମାନମ୍ । ୩୮ ।

ଆଦ୍ୟନ୍ତସନ୍ଧ୍ୟାସହତଂ କ୍ଳିଳୋକ୍ତଂ

ସନ୍ଧ୍ୟା ଯୁଗାନାଂ ସ୍ଵରସାଂଶ ଏବ ।

ତଦର୍ଦ୍ଧମାଦୌ ଦଳମନ୍ତ୍ରଭାଗେ

ମଧ୍ୟେ ତୁ ଶୁଦ୍ଧୋ ଯୁଗଭୁକ୍ତିକାଳଃ । ୩୯ ।

୧୨୦୦୦ ଦବ୍ୟ ବର୍ଷ = ୧ ମହାୟୁଗ ବା ଚତୁର୍ଯୁଗ ବା ୪୩୨୦୦୦୦ ସୌରବର୍ଷ = ୧ ମହାୟୁଗ ବା ଚତୁର୍ଯୁଗ । ଏହି ଦବ୍ୟ ବର୍ଷର ୧କୁ ୪, ୩, ୨ ଓ ୧ ରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଗୁଣି ଦେଲେ ସତ୍ୟ, ତ୍ରେତା, ଦ୍ଵାପର ଓ କଳି ଯୁଗର ସୌରବର୍ଷ ପ୍ରମାଣ ଆସିଯାଏ । ସତ୍ୟ, ତ୍ରେତା, ଦ୍ଵାପର ଓ କଳି ଯୁଗରେ ଯଥାକ୍ରମେ ୪, ୩, ୨ ଓ ୧ ପାଦ ଧର୍ମ ଥାଏ ବୋଲି ଏ ହିସାବ କରାଯାଇଅଛି । ସତ୍ୟ, ତ୍ରେତା, ଦ୍ଵାପର ଓ କଳି ଯୁଗର ଏ ଯେଉଁ ପରିମାଣ ଦିଆଗଲା, ସେଥିରେ ସେଗୁଡ଼ିକର ସନ୍ଧ୍ୟାଂଶ ମଧ୍ୟ ମିଶିଅଛି ବୋଲି ଜାଣିବାକୁ ହେବ । ପ୍ରତି ଯୁଗର ୧ ଅଂଶ ତାହାର ଉତ୍ତମ ସନ୍ଧ୍ୟାର ପରିମାଣ ହୋଇଥାଏ । ମହାୟୁଗର

ଆରମ୍ଭରେ ଏକ ସନ୍ଧ୍ୟା, ଏବଂ ଶେଷରେ ଆଉ ଏକ ସନ୍ଧ୍ୟା ହୁଏ । ଆରମ୍ଭ ଓ ଶେଷ ସନ୍ଧ୍ୟା ମଧ୍ୟରେ ଶୁଦ୍ଧ ଯୁଗ ପ୍ରମାଣ ହୋଇଥାଏ ।

ମନ୍ଦୁକ୍ୟରଂ ଚନ୍ଦ୍ରମହୀଧ୍ର-ସଂଶ୍ଳେଷ—

ମହାଯୁଗେଃ ସତ୍ୟଯୁଗପ୍ରମାଣଃ ।

ସନ୍ଧିସ୍ତଦନ୍ତେ ଜଳସଂପ୍ଳବାଃ

ସର୍ବାଦିନଃ ସ୍ୟାତ୍ ଖଳୁ ସନ୍ଧିରେକଃ । ୩୬ ।

ଶରେନ୍ଦୁରିଃ ସନ୍ଧିଭିରନ୍ଦୁତୈସ୍ତୈ

ମନ୍ଦୁକ୍ୟେଃସ୍ୟାଦଗତିଶ୍ଚୁର୍ତ୍ତିଃ ।

ଦିନଂ ବିଧେଃ କଳ୍ପ ଇତ ଶ୍ରୀତଂ ତଦ୍

ଯୁଗେଃସହସ୍ରେଣ ମିତଂ ନିଶାପି । ୩୭ ।

ତାବଦ୍‌ପ୍ରମା କଳ୍ପଯୁଗଂଦୁଧି ରାତ୍ରିମିତ୍ତଂ ସମାନାଂ ଶତମାୟୁରସ୍ୟ ।

ପରା ମହାକଳ୍ପ ଇତୀରିତଂ ତଦ୍‌ପରାବର୍ତ୍ତମାଦ୍ୟଂ କାଳ ନାମ ପାଦୁ୍ୟନ୍ । ୩୮ ।

ବାସହ-ମର୍ଦ୍ଦନ୍ତ-ପରମ୍‌ରାୟା

ବଦନ୍ତ୍ୟଦଃ କଳ୍ପଯୁଗାଞ୍ଚି ବିଜ୍ଞାଃ

ଅନାଦିମତ୍ତାତ୍ତମୟସ୍ୟ ନାହଂ

ଜାନେ ବ୍ୟତୀତାଃ କତ ଲେକନାଥାଃ । ୩୯ ।

୭୧ ମହାଯୁଗ = ୧ ମନ୍ଦୁକ୍ୟର । ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦୁକ୍ୟର ଶେଷରେ ସତ୍ୟଯୁଗ ପରିମାଣର ଗୋଟିଏ ସନ୍ଧ୍ୟା ରହେ । ପ୍ରତି ମନ୍ଦୁକ୍ୟର ଶେଷରେ ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସନ୍ଧ୍ୟା ରହିଥାନ୍ତି । ମନ୍ଦୁକ୍ୟରର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସନ୍ଧ୍ୟା ଥିଲା । ଏହାର ପରିମାଣ ମଧ୍ୟ ଏକ ସତ୍ୟଯୁଗ । ଏହାର ନାମ (ଅବଶ୍ୟ) ଜଳସଂପ୍ଳବ ସନ୍ଧ୍ୟା । ବୁଝିବାକୁ ଗଲେ ଏହିପରି ୧୦୫ ମନ୍ଦୁକ୍ୟର ଓ ତଦନ୍ତର୍ଗତ ୧୦୫ ସତ୍ୟଯୁଗ ପ୍ରମାଣ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଗୋଟିଏ ବ୍ରହ୍ମଦିନ ହୁଏ । ଏହାକୁ କଳ୍ପ ମଧ୍ୟ କହିଥାନ୍ତି । ଏହା ପୁଣି ୧୦୦୦ ମହାଯୁଗରେ ହୋଇଥାଏ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଗୁପ୍ତି ପରିମାଣ ମଧ୍ୟ ୧୦୦୦ ମହାଯୁଗ । ଏଣୁ ଏପରି ଦୁଇ କଳ୍ପରେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଅହୋରାତ୍ର ହୁଏ । ଏହି ଅହୋରାତ୍ରକୁ ନେଇ ଯେଉଁ ବର୍ଷ ହେବ (୩୭୦ କଳ୍ପ); ସେଥିରୁ ୧୦୦ ବର୍ଷ ହେଲେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ପରମାୟୁ କାଳ । ଏହି କାଳକୁ ମହାକଳ୍ପ କୁହାଯାଇଥାଏ । ଏହାର ନାମାନୁର ମଧ୍ୟ-ପରା । ପରା ପରା, ଅର୍ଥାତ୍ ପରାବର୍ତ୍ତ । ପୂର୍ବ ପରାବର୍ତ୍ତର ନାମ ପାଦୁ୍ୟ ଓ ଶେଷ ପରାବର୍ତ୍ତର ନାମ ବାସହ ଅଟେ । କାଳ ଅନାଦି, ଏଣୁ ଏହି କାଳ ମଧ୍ୟରେ କେତେ ଧୃତ୍ୱା (ଲେକନାଥ) ଗଲେଣି ତାହା ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ ।

ପ୍ରବର୍ତ୍ତମାନସ୍ୟ ବିଧେରଦାନୀଂ

ବ୍ୟତୀତମର୍ଦ୍ଦଂ ପରମାୟୁଷୋଽସ୍ୟ ।

ଅବାଦମେ ଶେଷଦଳସ୍ୟ ଘସ୍ତେ

ସସନ୍ନୟଃ ସର୍ବମନବୋଽସ୍ୟତୀତାଃ । ୪୦ ।

ମାସ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ବ୍ରହ୍ମା ଅଛନ୍ତି ତାଙ୍କର ପରମାୟୁର ଅଧା ବର୍ତ୍ତମାନ ଶେଷ ହୋଇଗଲାଣି । ଶେଷାଦ୍ଧର ପ୍ରଥମ ଦିନରେ (କଳ୍ପରେ) ସନ୍ନ ସହିତ ୭ ମନୁ (୭ ସନ୍ନ ଓ ୭ ମନୁ) ଅଘାତ ହୋଇଗଲେଣି । (ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖା ହେବାବେଳକୁ) ।

ସ୍ବାୟମ୍ବୁବଃ ପ୍ରାଚ୍ଛନ୍ନରାବରାସୀର୍

ସ୍ବାରେଷଷଷ୍ଠୋତ୍ତମତାମସୌ ଚ

ସ-ଚୈବତାତ୍ପ୍ୟଃ ଖକ୍ତୁ ଚୂଷୁଷୋଽନୁ

ବୈବସ୍ବତଃ ସପ୍ତମ ଏଷ ଆସ୍ତେ । ୪୧ ।

ଅସ୍ୟାନ୍ତରେ ଯାତବତୀ ଯୁଗାନାଂ ।

ସପ୍ତାୟୁକା ବିଂଶତି-ରନ୍ୟତଶ୍ଚ ।

ଯୁଗାଦ୍ଗତାଃ ସତ୍ୟମୁଖାଦିପାଦାଃ

କଳେଃ ଖସପ୍ତାଙ୍କ ମହାର୍ଣ୍ଣବାଜାଃ । ୪୨ ।

ଖା ଦ୍ରୁ୍ୟଙ୍କନାଗାବ୍ଧୁନବାନ୍ଧିସପ୍ତ—

ନନ୍ଦେନ୍ଦବୋ ବ୍ରହ୍ମଦିନାଦତୋଽମୀ ।

ଯାତାୟୁରେତଦ୍ଗଣିତୋକ୍ତକାଳେ ।

ଖିଖାତ୍ରଖାତ୍ରାତ୍ରକୃତାବ୍ଧି-ଚନ୍ଦ୍ରେଃ । ୪୩ ।

ଯଥାକ୍ରମେ ୭ ମନୁ ହେଲେ—ସ୍ବାୟମ୍ବୁବ, ସ୍ବାରେଷ, ଉତ୍ତମ, ତାମସ, ଚୈବତ ଓ ଚୂଷୁଷ । ସପ୍ତମ ମନୁଙ୍କର ନାମ ବୈବସ୍ବତ । ସପ୍ତମ ମନୁରୁ ପ୍ରଥମ ୨୭ ମହାୟୁଗ ଅଘାତ ହୋଇଗଲାଣି । ୨୮ଶ ମହାୟୁଗରୁ ସତ୍ୟ, ସେତା ଓ ଦ୍ଵାପର ମଧ୍ୟ ଅଘାତ ହେଲେଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ କଳ ଯୁଗରୁ ୪୯୭୦ ସୌରବର୍ଷ ବିତ୍ତଗଲାଣି । ଏ ସବୁକୁ ମୋଟ କଲେ ୧୯୭୨୯୮୯୭୦ ସୌର ବର୍ଷ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଦିନରୁ କଟିଗଲାଣି ।

କଲ୍ପାଦ୍ୟଂଘା ବିହୃତା ଭବନ୍ତି

ଦଣ୍ଡାଦଫୟାଽଣ୍ଡାୟପଘସ୍ତୁକ୍ତାଃ ।

କଲ୍ପାଦକାର୍ଯ୍ୟଂ ଦ୍ଵୟଦେବ ନୈଭ୍ୟଃ

ପ୍ରୟୋଜନଂ ଖେତର—ବାସରାଦେଃ । ୪୪ ।

ଉପଦ୍ୟ ବିଷ୍ଣୁଃ ସୃଜତୋ ଦନାଦୌ
 ବ୍ରହ୍ମକ୍ଷିରୋଲ୍ଲବକମବକ୍ତ୍ତ୍ବୋନେଃ
 ଏୟଂଯୁଗାନାଂ ଚରଣବୟଃ
 ସାର୍ବଂ ଯତଃ କଲ୍ମସୁଖାଦୟାସୀତ୍ । ୪୫ ।

ତତ୍ତ୍ବଖାତ୍ରୁଖାବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟସଂପ୍ରତପ୍ତେ—
 ରବ୍ଦେ ରବେଃ କଲ୍ମ-ସମା ବିହୀନାଃ ।
 ସୃଷ୍ଟ୍ୟବଦ୍ଭାଃ ଖାତ୍ରି ନବାବ୍ୟୁନାଗ—
 ନାଗାର୍ଥବାଣୀଙ୍କଭୃବସ୍ତୁ ଦାନୀମ୍ । ୪୬ ।

ଗୋଟିଏ କଲ୍ମର ସୌରବର୍ଷ ସଂଖ୍ୟାକୁ ୧୪୪୦୦୦୦୦୦ ହରିଦେଲେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦିନର ଦଣ୍ଡ ଆଦି ଜଣାଯିବ । ତାହାହେବ—୧୧୩୪୨୩୪୩୨୭ । କଲ୍ମ ବର୍ଷ ଆଦିର ଏତକ ହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ । ଗ୍ରହଦିନ ଆଦିର ଆଲୋଚନା ନିମନ୍ତେ ଏହା ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନୁହେଁ । ନାବସୁଣଙ୍କଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ବ୍ରହ୍ମା ତାଙ୍କ ଦିନର ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ଗ୍ରହ, ନକ୍ଷତ୍ର, ଗୋଲ, ଭୂଗୋଲ, ଦେବ ଓ ଦୈତ୍ୟ ଆଦି ରଚନାରେ ଲାଗିଗଲେ । ଏଥିରେ ତାଙ୍କର ଚିତ୍ତ ମହାଯୁଗ, ସତ୍ୟ, ସେତା, ଦ୍ଵାପର ଓ କଳର ଅଧା ଶେଷ ହୋଇଗଲା । ଏ ସବୁର ପରିମାଣ ହେଲା ୧୭୦୭୪୦୦୦ ସୃଷ୍ଟି ସୌରବର୍ଷ ପ୍ରମାଣ । ଏଣୁ ଏହି ସଂଖ୍ୟାକୁ କଲ୍ମବର୍ଷରୁ ବାଦ ଦେଲେ (୧୧୭୨୯୮୯୭୦—୧୭୦୭୪୦୦୦=୧୧୫୫୮୮୯୭୦) ସୃଷ୍ଟି ଗତାବ୍ଦ ହେବ ।

କଳେଃ କଳ ପ୍ରାନ୍ତଦଳପ୍ରବେଶେ ଲଙ୍କାର୍ଦ୍ଧ ସ୍ଵାଦେ ବିଧୁରକବାସୁତ୍ ।
 ପ୍ରବର୍ତ୍ତୟାମାସ ଖଗତ୍ରମାଦପ୍ରମାଣିତଂ ଚୈବସିତାଦିକାଳମ୍ । ୪୭ ।

ତଦାଦିତଃ ଖେଚରରତ୍ନପର୍ଯ୍ୟୟଃ
 ସମଂ ସମାପ୍ତା ନିଶି ତାବତ ଯଶେ ।
 ପୁନଃପରେଦ୍ୟୁର୍ଗତ-ସମ୍ଭବ ଯଶେ
 ତଥା ପ୍ରବୃତ୍ତାସ୍ତତ ଏବମନ୍ୟହମ୍ । ୪୮ ।

ଇତି ଦ୍ଵିଶୋ ବ୍ରହ୍ମବନେ ବ୍ରହ୍ମତ୍ରମଃ
 ପ୍ରପୂର୍ଯ୍ୟତେ ତନ୍ମିଧନେନ ତତ୍ତ୍ଵୟଃ ।
 ଇଦଂ ମତଂ ମେ ଯଦୁଦୀରତଂ ବୁଧେ
 ବ୍ରହ୍ମୟଃ ପ୍ରତ୍ୟହମେବ କୈଶ୍ଵିନ । ୪୯ ।

ସ୍ଵୟମ୍ଭୁବା ସାର୍ବମଦର୍ଶନଂ ଭୁବୋ

ଭବେଦତୀଦଂ ନ ବିଚ୍ଚରଚ୍ଚରୁ ମେ ।

ଭୁବା ସମଂ ପ୍ରାକୃତକେ ଲୟେ ଷୟେ ।

ମୟୋତ୍ୟତେ ଭଗ୍ନହଲେକରକ୍ଷିଣାମ୍ । ୫୦ ।

ଇଦଂମହାୟାସବସ୍ତୁମନ୍ୟଥା

କଥଂଦନାନ୍ତେ ବିନହନ୍ତୁମୁଦ୍ୟତଃ ।

ବିଧୂର୍ତ୍ତହର୍ଷାଦ୍ୟ-ମଣୋର୍ଭୁବଃ ସ୍ଥିତୌ

କମସ୍ତି ମାନଂ ହ ବୃହତ୍ତସଂହୃତୌ । ୫୧ ।

ଯଥା ତଥା ବା ଭବତୁ ପ୍ରୟୋଜନଂ

ନ ତଦ୍ବିଶେଷାଦ୍ଗଦତଂ ପ୍ରସଙ୍ଗତଃ ।

ଅମୁଷ୍ୟ କଲ୍ପସ୍ୟ ବିନୈର୍ତ୍ତହାଦକଂ

ମହାମୂର୍ତ୍ତିଃ ସାଧୟତୁଂ ହ ଯୁଜ୍ୟତେ । ୫୨ ।

କଳିଯୁଗର ଶେଷାର୍ଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେବାବେଳେ ଲଙ୍କାର ଅର୍ଦ୍ଧରାଶିରେ ବ୍ରହ୍ମା ଗ୍ରହ-
ମାନଙ୍କୁ ଓ ପ୍ରବନ୍ଧ ଆଦି ପବନଦ୍ଵାରା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ବୃତ୍ତକୁ ବୁଲାଇ ଦେଲେ । ସେହିଦିନ
ରବିବାର ଓ ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିପଦ୍ ନାମିତ ହେଲା । ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ଆଦି ଏପରି ବୁଲି ବୁଲି
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ପୁଣି ରାତି ଅଧକୁ (ସେହି ସମୟରେ) ଠିକ୍ ସମାନ ସ୍ଥାନକୁ ଆସିଗଲେ । ଏପରି
ପ୍ରତିଦିନ ଚାଲିଲା । ରାତ୍ୟକ୍ଷରେ ଯଥାସ୍ଥାନକୁ ଆସିଯାଇ ପୁଣି ଗତି କରିବାରେ ଲାଗିଯାନ୍ତି ।
ଏପରି ଭାବରେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଅହୋରାତ୍ରରେ ଦୁଇଥର ଗ୍ରହ ଉଚ୍ଚାଶ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଏ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ
ବିନାଶରେ ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ଆଦି ସମସ୍ତ ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଠତ୍ତର ମଧ୍ୟ ନାଶ ହୁଏ, ଏହାହିଁ ମୋର ମତ ।

କେହି କେହି ପଶ୍ଚିତ କହନ୍ତି ଯେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ପ୍ରତିଦିନର ଆରମ୍ଭରେ ଗ୍ରହାରମ୍ଭ ଓ
ଦିନାନ୍ତରେ ଗ୍ରହନାଶ ହୋଇଯାଏ । ମାତ୍ର ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ନାଶ ବେଳେହିଁ ପୃଥିବୀର ନାଶ ହୁଏ
(ପ୍ରତ୍ୟହ ଗ୍ରହାଦି ନଷ୍ଟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପୃଥିବୀ ପ୍ରତ୍ୟହ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ) । ଏହିକଥା ମୋତେ
ଭଲ ଜଣାଯାଉ ନାହିଁ ।

ପ୍ରାକୃତିକ ଲୟରେ ପୃଥିବୀ ସହିତ ସବୁ ଗ୍ରହ ଓ ନକ୍ଷତ୍ର ନଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି—ଏହା ମୋର
ମତ । କାରଣ ଦିନାବସାନରେ ଛୋଟ ପୃଥିବୀକୁ ବାଦ ଦେଇ ବଡ଼ ବଡ଼ ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ଆଦିକୁ
ନଷ୍ଟ କରିଦେବାରେ ମେପରି କିଛି ଭଲ କାରଣ ନାହିଁ—କୌଣସି ଯୁକ୍ତି ମଧ୍ୟ ନାହିଁ ।
ଏଥିର ପ୍ରୟୋଜନୀୟତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୋର କିଛି କହିବାର ନାହିଁ । ତେବେ ପ୍ରସଙ୍ଗତଃ ଏହି

କଥାର ଉଲ୍ଲେଖମାନ କଲି । କାରଣ ମହାତ୍ମାମାନେ ଏହି କଳର ଗତ ଦିନକୁ ଧରିବୁଁ ଗ୍ରହ
ଆଦି ସାଧନ କରନ୍ତି । (ଏଠାରେ ସାମନ୍ତେ ଭାଷିତଙ୍କ ମତକୁ ସମାଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି ।
ଭାଷିତ ଲଘୁ ସମ୍ପର୍କରେ କହୁ କହୁ ଏପରି କହିଅଛନ୍ତି । ମିତ୍ରାନ୍ତରିକ୍ଷେପଣୀର ଗୋଲାୟାୟ
ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ)

ପ୍ରକୃତମନୁସରାମଃ ସାମରସ୍ୟାକ୍ଳୁତସ୍ୟ
ଭ୍ରମତ ସତତମଶ୍ୱିନ୍ୟାଦି-ପୌର୍ଣ୍ଣାନ୍ତବର୍ଗେ ।
ଯ ଇହ ଖଚରଭୋଗଃ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଲୋକ୍ୟ-ତେହସୋ
ଭଗଣ ଇତି ନିରୁକ୍ତଃ ପର୍ଯ୍ୟୟଶ୍ଚକ୍ରସଂଜଃ । ୫୩ ।

ଶାସ୍ତ୍ର ମଧୁବେଳେ ଆପଣା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥାଏ । ଏଣୁ ପ୍ରସଙ୍ଗାଗତ ବିଷୟକୁ
ବାଦଦେଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରକୃତ କଥାର ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଅଛି ।

କୌଣସି ଗ୍ରହ ଖାନ୍ତିବୃତ୍ତର ଅଶ୍ୱିନୀରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ରେବତୀ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗତି
କଲେ (ଥରେ) ଗୋଟିଏ ବୃତ୍ତଗତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଏ । ଏହି ଗୋଟିଏ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବୃତ୍ତ ଗତିକୁ
ଭଗଣ କୁହାଯାଏ । ପର୍ଯ୍ୟୟ ଓ ତତ୍ତ୍ୱ ଏହି ଭଗଣର ନାମାନ୍ତର ମାତ୍ର ।

ଅର୍କାଂଶୋ ଭଗଣସ୍ୟ ରାଶିଗୃହଭକ୍ଷେପର୍ଷନାମାସ୍ୟ ତୁ
ହିଂଶାଂଶୋଽପି ଲବାଂଶରାଗ ଭଦତସ୍ତତ୍ ସଞ୍ଚିଭାଗଃ କଳା ।
ଲଗ୍ନା ତତ୍ତ୍ୱରସାଂଶ-କସ୍ତୁ ବିକଳା ତତ୍ତ୍ୱତ୍ତ୍ୱଭାଗକେ—
ର୍ଗତ୍ୟର୍ଥଂ କଥିତାଃ ପରାଦ୍ୟବୟବାଃ ପ୍ରାକ୍ ସୁରଭିଭୁଂବିଶଃ । ୫୪ ।

ଭଗଣ (ବୃତ୍ତର) ୧୫ କୁ ରାଶି କୁହାଯାଏ । ରାଶି, ଗୃହ, ଭ, କ୍ଷେପ, ରକ୍ଷ ପ୍ରଭୃତି ଏହି
ରାଶିର ନାମାନ୍ତର । ରାଶିର ୫୫ କୁ ଅଂଶ କୁହାଯାଏ । ଲବ ଓ ଭାଗ ଏହି ଅଂଶରେ ନାମାନ୍ତର ।
ଅଂଶର ୫୫ କୁ କଳା କହନ୍ତି । ଲଗ୍ନା କଳାର ଅନ୍ୟ ନାମ । କଳାର ୫୫ କୁ ବିକଳା କହନ୍ତି ।
ବିକଳାର ୫୫ କୁ ଓ ତାହାର ୫୫ କୁ ପରା, ବିପରା ଆଦି କହନ୍ତି । ଏହା ସବୁ ଗ୍ରହର ଗତି
ନମନ୍ତେ କୁହାଯାଇଥାଏ । ଏହି ସଞ୍ଜା ସବୁ ମୋର ନୁହେଁ । ପୂର୍ବାର୍ଦ୍ଧମାନେ ଏହା ବହୁ
ଆଗରୁ କହି ସାରିଅଛନ୍ତି ।

ଯଃ ପୂର୍ବଂ ପରାଦ୍ୟବୟବାଃ ସ୍ତୁ ନସତ ଶ୍ରୀମାଧବାଖ୍ୟାଂ ଦଧତ୍—
ରୁପ୍ରଃ କୁପ୍ରମହେନ୍ଦ୍ରନୀଳତନୁ ରୁଦ୍ଧନୀଳାଳୋପସ୍ଥଳେ ।
ଦ୍ୱୈତୀୟାକପରାଦ୍ୟବୟବାଃ ନାନୁଦ୍ଧର୍ତ୍ତକାମଃ ସ୍ତୁତଂ
ଧତେ ଦାରବଧାନ ମାନବତୁ ମାକାନ୍ତଃ ସ ସନ୍ତାପତଃ । ୫୫ ।

ପ୍ରଥମ (ପାଦ୍ୟ ନାମକ) ପରାକ୍ରେ ମହାଭକ୍ତମାଳମଣିରକାନ୍ତ ଧାରଣ କରିଥିବା
ମାଳଗିରିର ଅଗ୍ରଭାଗରେ ଶ୍ରୀ ମାଳମାଧବ ନାମ ଗ୍ରହଣ କରି ଯେ ଗୁପ୍ତ ଭାବରେ ବାସ
କରୁଥିଲେ ଏବଂ ପରେ ୨ୟ ପରାକ୍ (ବାସୁଦେବ)ରେ ଯେ ପତିତମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଧାର ନିମନ୍ତେ
ଦାରୁବ୍ରହ୍ମରୂପ ଧାରଣ କରି ପରିଷ୍କୃଷ୍ଟ ହୋଇ ସେହିଠାରେ ରହିଅଛନ୍ତି, ସେହି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ
ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମୋତେ ଦୁଃଖରୁ ପରିସାଣ କରନ୍ତୁ ।

ଇତ୍ୟୁକ୍ତଲୋକ୍ତ୍ୟୁକ୍ତ ନୃପାଳକୁଳପ୍ରସୂତ—

ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରକୃତୌ ଗଣିତେନ୍ଦ୍ରିୟେଷେ ।

ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣ ଉପାହୃତବାଳବୋଧେ

ଶୁଭୋଽଗମଦ୍‌ସମୟଃ ପ୍ରଥମଃ ପ୍ରକାଶଃ । ୫୭ ।

ଇତି ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ସିଂହ କୃତୌ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣେ

ମଧ୍ୟମାଧୁକାରେ କାଳବର୍ଣ୍ଣନେ ନାମ ପ୍ରଥମଃ ପ୍ରକାଶଃ ॥

ଓଡ଼ିଶାର ଉତ୍କଳ ରାଜକୁଳରେ ଜନ୍ମଲାଭ କରିଥିବା ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରଙ୍କ ଦୃଢ଼ସିଦ୍ଧ
ଗଣିତବ୍ରହ୍ମ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣ ସରଳ ହେତୁ ବାଳବୋଧଗମ୍ୟ (ପିଲାମାନେ ମଧ୍ୟ ବୁଝି ପାରିବେ) ।
ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହାର ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ ଏଠାରେ ଶେଷ ହେଲା । ଏଥିରେ କେବଳ ସମୟ ବା
କାଳବିଭାଗର ବିଶୁଦ୍ଧ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଅଛି ।

ଦ୍ଵିତୀୟଃ ପ୍ରକାଶଃ

ଭଗବାନ ବର୍ଣ୍ଣନମ୍

ସୂର୍ଯ୍ୟାଜ୍ଞସ୍ତୁ ଜିତାଂ ପୁରୋଗତମତାଂ କୋଟିସ୍ଥଦନ୍ତାବ୍ୟୟଃ
କଲେ ସ୍ଵର୍ଗଗଣାଃ ଶନୀଜ୍ୟକୁଭ୍ରବାଂ ତେ ଚୈବ ଶୀଘ୍ରୋକ୍ତଜାଃ ।
ଖାତ୍ରାତ୍ରାଙ୍ଗସୁବର୍ଣ୍ଣମାର୍ଗଶରିର ଗ୍ରାବେଷବଃ ଶୀତଗୋ—
ସ୍ଵଦତ୍ୟକ୍ଷିତଭୂନଗାଷ୍ଟ୍ରରସଗୋ—ଦୃଶ୍ଵାହବୋ ଭୁଭୁବଃ । ୧ ।

କ୍ଷୁଦ୍ରାଦ୍ର୍ୟଙ୍ଗନବାଙ୍ଗସମନବବା—ଜ୍ୟରଜାଜ୍ଞଶୀଘ୍ରୋକ୍ତଜା
ବାଶାତ୍ରେକ୍ଷଣବାଶବାଶଧରଣୀ—ବେଦର୍ଥସ୍ତମା ଗୁରୋଃ ।
ଷଷ୍ଠ୍ୟଷ୍ଟାଦ୍ରଶସିଦୃଶ୍ ଭୁଜନଭଃ ଶୈଳା ଭୂଗୋଃ ଶୀଘ୍ରଜା
ଭୂପାଦ୍ର୍ୟଙ୍ଗକୃତାଙ୍ଗଷଟ୍କମନବଃ ସୌରେର୍ମତାଃ ପର୍ଯ୍ୟୟଃ । ୨ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟାତ୍ ପୂର୍ବଗମନଭୁଜାଭଗଣା ପାତୋଧୁରମାଗ୍ନୟଃ
ଶୂନ୍ୟାନ୍ତୋଧୁନବାହୁରୁଦ୍ରଭୁଜଗସ୍ତନ୍ତେରମାନ୍ତୋଧୟଃ ।
ପୂର୍ଣ୍ଣେନ୍ଦୁଜ୍ଞଳନାଃ ଖରନ୍ଦନଗମା ବାଶାତ୍ରନାଗାଃ କୁଭ୍ରୁଦ୍
ପଞ୍ଚେଷୁ ପ୍ରମିତାଃ ଖସପ୍ତୟ୍ ଇତି ଜ୍ଞେୟଃ ପଦକ୍ଳେଦତଃ । ୩ ।

ଚନ୍ଦ୍ରାପୂର୍ଣ୍ଣମଗାମିପାତଭଗଣା ସମାଗ୍ନି ଶୂନ୍ୟାଷ୍ଟଗୋ—
ଚକ୍ଷୁଃପକ୍ଷଗୁଣେକଶାଳ ଫଣକୃନ୍ନଦେକଶାଳ ଋମାତ୍ ।
ପକ୍ଷାକ୍ଷାକ୍ଷମିତାଃ ଖରନ୍ଦବସୁଧା ବାଶାବ୍ୟୁନନ୍ଦାଶବ
କୃପାରେଷବ ଉଦ୍ଭିତା ନ ଭୁ ରବେଃ ପାତଃ କଦାଚିଦ୍ଭବେତ୍ । ୪ ।

ବ୍ରହ୍ମ ତାର କଷ୍ଟବୃତ୍ତରେ ପୂର୍ବାଭିମୁଖରେ ଥରେ ବୁଲ ଆସିଲେ ଗୋଟିଏ ଭଗଣ ହୁଏ । ବ୍ରହ୍ମ ଓ ସେମାନଙ୍କର କଳ୍ପରେ ଭଗଣ (ପଣ୍ଡିତମୁ ପୂର୍ବକୁ) ସଂଖ୍ୟା—

ରବି, ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ର—କଳ୍ପରେ ଭଗଣ ସଂଖ୍ୟା :—	୪,୩୨୦,୦୦୦,୦୦୦
ଚନ୍ଦ୍ର	୫୭୭୫୩୩୩୩୭୦୦୦
ମଙ୍ଗଳ	୨୨୯୭୮୭୧୧୧୨
ବୃହସ୍ପତି	୩୭୪୧୫୫୨୦୫
ଶନି	୧୪୭୭୪୯୭୧୭
ବୁଧ ଶିଘ୍ରୋକ୍ତ ଭଗଣ ସଂଖ୍ୟା—	୧୭୯୩୭୯୯୭୧୪୧
ଶୁକ୍ର (ଅସ୍ତିତ୍ବ)	ଭଗଣ ସଂଖ୍ୟା—
ମଙ୍ଗଳ, ବୃହସ୍ପତି ଓ ଶନିର	୭୦୨୨୨୫୭୮୭୦
	୪୩୨୦୦୦୦୦୦୦

କଳ୍ପରେ ମନ୍ଦାକ ଭଗଣ (ପଣ୍ଡିତମୁ ପୂର୍ବକୁ) ସଂଖ୍ୟା—

ରବି	”	”	୩୩୪
ଚନ୍ଦ୍ର	”	”	୪୮୧୧୭୯୪୦
ମଙ୍ଗଳ	”	”	୩୧୦
ବୁଧ	”	”	୪୧୦
ବୃହସ୍ପତି	”	”	୮୦୫
ଶୁକ୍ର	”	”	୫୫୭
ଶନି	”	”	୭୦

କଳ୍ପରେ ବ୍ରହ୍ମର କ୍ଷାପାତ ଭଗଣ (ପୂର୍ବରୁ ପଣ୍ଡିତମୁ) ସଂଖ୍ୟା—

ଚନ୍ଦ୍ର	”	”	”	୨୩୨୨୯୮୦୩୩
ମଙ୍ଗଳ	”	”	”	୨୯୮
ବୁଧ	”	”	”	୫୫୨
ବୃହସ୍ପତି	”	”	”	୯୪୫
ଶୁକ୍ର	”	”	”	୧୧୦
ଶନି	”	”	”	୫୪୫

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ର ବୃତ୍ତରେ ଥିବାରୁ ତାହାର କ୍ଷାପାତ ଭଗଣ ନାହିଁ ।

ଭବତ୍ରୟାତ୍ମକ ସମ୍ପ୍ରତିଷ୍ଠା
 ଯସ୍ମା ବିଧାୟିତବିଧେ ଭବନ୍ତି ।
 ଶଶୁନ୍ୟଶୂନ୍ୟାଷ୍ଟଭୁଜାଷ୍ଟାଶୈଳ-
 ରାମସିଂହାଷ୍ଟାଶରେନ୍ଦ୍ର ସଂଖ୍ୟାଃ । ୫।

ଗୋଟିଏ କଳ୍ପରେ ନାକ୍ଷତ୍ର ଦିନ ସଂଖ୍ୟା—୧୫୮୨୨୩୭୮୨୮୦୦ । ଗୋଟିଏ ନକ୍ଷତ୍ରର ପ୍ରଥମ ଉଦୟଠାରୁ ତା'ର ଠିକ୍ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଉଦୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେତେ ସମୟ ହୁଏ, ତାହାକୁ ଗୋଟିଏ ନାକ୍ଷତ୍ର ଦିନ ବୋଲିଯାଏ ।

ବିବକ୍ତିତା ଯଦ୍ଭଗଗଣୋର୍ଭବେୟୁସ୍ତେ ତଦ୍ଭ୍ରମଣୋଷ୍ଠିଶିଦ୍ଧନାକ ତାନ
ଦିବାକରୀୟୋର୍ଭଗଣୋ ବିଦ୍ଵୀନାଶ୍ଚାନ୍ । ଭବନ୍ତ୍ୟୈଷଧ୍ବନାଥମାୟାଃ । ୭।

ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରଥମ ଉଦୟରୁ ଦ୍ଵିତୀୟ ଉଦୟ ନିମନ୍ତେ ସେତେ ସମୟ ନିଏ ତାହାକୁ ଗୋଟିଏ ବ୍ରହ୍ମ ସାବନ ଦିନ କହନ୍ତି । ନକ୍ଷତ୍ର ସାବନ ଦିନ ସଂଖ୍ୟାରୁ ବ୍ରହ୍ମ ଭଗଣ ସଂଖ୍ୟା ବାଦ୍ଦେଲେ ବ୍ରହ୍ମ ସାବନ ଦିନ ସଂଖ୍ୟା ଆସେ । ତନ୍ତର ଭଗଣ ସଂଖ୍ୟାରୁ (କଳ୍ପର) ସୂର୍ଯ୍ୟର ଭଗଣ ସଂଖ୍ୟା ବାଦ୍ଦେଲେ ଚନ୍ଦ୍ରମାସ ସଂଖ୍ୟା ହୁଏ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ୟ ମାସୈଃ ପରବକ୍ତିତାସ୍ତେ କଲ୍ପେଧ୍ବମାୟାଃ ସ୍ୟୁରଥେନ୍ନୁମାୟାଃ
ଖରାମ ନିଦ୍ଧା ବିଧୁବାସରାସ୍ତେ ତଥ୍ଵକ୍ଷୟାଃ ସାବନବାସରାୟନାଃ । ୮।

କଳ୍ପର ଚନ୍ଦ୍ରମାସ ସଂଖ୍ୟାରୁ କଳ୍ପ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମାସ ସଂଖ୍ୟା ବାଦ୍ଦେଲେ କଳ୍ପରେ ଅଧିମାସ ସଂଖ୍ୟା ଆସିଯାଏ । କଳ୍ପର ଚନ୍ଦ୍ରମାସ ସଂଖ୍ୟାକୁ ୩୦ରେ ଗୁଣି ସେଥିରୁ ସାବନ ଦିନ ସଂଖ୍ୟା ବାଦ୍ଦେଲେ କଳ୍ପର ତଥ୍ଵ କ୍ଷୟ ହୁଏ ।

ମାୟା ରବେଃ କୋଟିହତାଃ କୃତାଷ୍ଟୁ—
ଚନ୍ଦ୍ରେଷବଃ କୈରବ—ବାନ୍ଧବସ୍ୟ
ଖାତ୍ରାତ୍ରାତ୍ର—ବହିରୁଣାଗ୍ନି ରାମ—
ପାଥୋ-ଧ୍ବରାମେନ୍ଦ୍ରିୟ ସମ୍ପ୍ରୀତାଃ ସ୍ୟୁଃ । ୮।

ପୂର୍ଣ୍ଣପୂର୍ଣ୍ଣଗଗନାଙ୍ଗ ନିର୍ଜ୍ଵର
ବ୍ୟଙ୍ଗବାଣ ବିଧବୋଃ ଧ୍ବମାସକାଃ ।
ଖାତ୍ରାତ୍ରାତ୍ର ଖ ଖ ଖାତ୍ର ଦୃକ୍ଷରା—
ର୍ଥେନ୍ଦ୍ରିୟେନ୍ଦବ ଇହାର୍ଜ ବାସରାଃ । ୯।

ଦନ୍ତ୍ୟନନ୍ତ ଖ ଖ ଖାନ୍ତି ଖାଷ୍ଟୁୟେ ।
 ବାସନ୍ତୀ ଶଶଭୂତୋଽୟୁତା ହତାଃ
 ଶୂନ୍ୟଶୂନ୍ୟଗଗନାଷ୍ଟଦୃବିପା—
 ଦ୍ରୀଢ଼ ଗୋନଗନଗାଣୁଗେନ୍ଦବଃ । ୧୦।

ସ୍ବନୁପଶ୍ଚିମପରତ୍ରମୋନ୍ତି ତାଃ
 ସାବନାଃ କୁଦବସା ଅମୀ ମତାଃ
 ଅମ୍ବରାମ୍ବରଖଦୃକ୍ଶରାକୃତ—
 ବ୍ୟାଳଖେନ୍ଦ୍ରିୟମନାସ୍ତ୍ରୁଷୟଃ । ୧୧।

ଗୋଟିଏ କଳ୍ପରେ	ସୌରମାସ ସଂଖ୍ୟା—	୫୧୮୪୦୦୦୦୦୦୦
”	ବୃହସ୍ପତିମାସ ସଂଖ୍ୟା—	୫୩୮୩୩୩୩୩୩୩୩୩୩
”	ଅଧିମାସ ସଂଖ୍ୟା—	୧୫୯୩୩୩୩୩୩୩୩
”	ସୌର ଦିନସଂଖ୍ୟା—	୧୫୫୫୨୦୦୦୦୦୦୦୦
”	ବୃହସ୍ପତି ଦିନ ସଂଖ୍ୟା—	୧୭୦୩୦୦୦୦୮୦୦୦୦
”	ରବି ସାବନ ଦିନ ସଂଖ୍ୟା—	୧୫୭୭୯୧୭୮୨୮୦୦୦
”	କ୍ଷୟତ୍ବସ୍ତ ସଂଖ୍ୟା—	୨୫୦୮୨୨୫୨୦୦୦

ତୁଙ୍ଗଖେତରଗଣାନ୍ତରୈର୍ମତା ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ରତଳକେନ୍ଦ୍ରପର୍ଯ୍ୟୟଃ ।
 ପୂର୍ତ୍ତିମେଦ ନ ଯୁଗେ ଯତୋଽଞ୍ଜଳଃ ପର୍ଯ୍ୟୟସ୍ତଦହକଳ୍ପ ଇରତଃ । ୧୨।

ବ୍ରହ୍ମ ଓ ପାଂର ଉକ୍ତ ମଝରେ ଥିବା ଶୂନ୍ୟ ବ୍ୟବଧାନକୁ କେନ୍ଦ୍ର କହନ୍ତି । ଶୀଘ୍ର ଉକ୍ତ ହେଲେ ଶୀଘ୍ର କେନ୍ଦ୍ର ଓ ମନ୍ଦ ଉକ୍ତ ହେଲେ ମନ୍ଦ କେନ୍ଦ୍ର କୁହାଯାଇଥାଏ । ପଳରେ ଉକ୍ତ ଭଗଣ ଓ ବ୍ରହ୍ମ ଭଗଣର ଅନ୍ତରରେ କେନ୍ଦ୍ର ଭଗଣ ହୋଇଥାଏ । ବ୍ରହ୍ମ, ଉକ୍ତ, ପାତ ଆଦିର ଭଗଣ ଯୁଗରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେଠାରେ ଏଗୁଡ଼ିକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ବୋଲି ସେଗୁଡ଼ିକୁ କଳ୍ପ ଭଗଣ ଆଦି କୁହାଯାଇଥାଏ ।

ଦ୍ରାକ୍ତଳା-ଶୁଚପଳାଦିନାମଭିଃ ଶୀଘ୍ରତୁଙ୍ଗ ଉଦତୋ ମହାମୂର୍ତ୍ତିଃ
 ଉକ୍ତ ମନ୍ଦ ମୃଦୁନାମଭିଃସ୍ତଥା ବର୍ତ୍ତିତେହ ମୃଦୁତୁଙ୍ଗକପ୍ରଥା । ୧୩।

ଦ୍ରାକ୍, ତଳ, ଆଶୁ ଓ ତପଳ ଆଦି ଶୀଘ୍ରୋକ୍ତର ପର୍ଯ୍ୟୟ ଏବଂ ମୃଦୁ, ଉକ୍ତ, ମନ୍ଦ ଆଦି ମନ୍ଦୋକ୍ତର ପର୍ଯ୍ୟୟ ଅଟେ ।

ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରସଚନ୍ଦ୍ରବାହବ—
 ପୁର୍କବାଜିନବଚନ୍ଦ୍ରବାହବଃ ।
 ଶୂନ୍ୟବାହୁଗୁଣଚନ୍ଦ୍ରବାହବେ ।
 ରକ୍ତପଞ୍ଚରସଚନ୍ଦ୍ରବାହବଃ ।୧୪।

ଭୂର୍ଜଚନ୍ଦ୍ରକୁଦନାସବଃ ଜନାଦେତ ଏବ ହି ଭବନ୍ତି ମଧ୍ୟମାଃ
 କିନ୍ତୁ ଷଷ୍ଠିଘଟିକାମୁସାବନେ ବାସରେ ବ୍ୟବହରନ୍ତି ଜନ୍ତବଃ ।୧୫।

୨୧୭୦୦ ଅୟୁ (ଆର୍ଷ) = ୧ ମଧ୍ୟମ ନାକ୍ଷତ୍ର ଦିନ
 ୨୧୯୭୭ ,, = ୧ ,, ସୌରଦିନ
 ୨୧୩୨୦ ,, = ୧ ,, ଗୃହଦିନ
 ୨୧୭୫୯ ,, = ୧ ,, ସାବନଦିନ

ନାକ୍ଷତ୍ର, ସୌର, ଗୃହ ଓ ସାବନ ମଧ୍ୟରୁ କେବଳ ସାବନକୁ ହିଁ ସାଧାରଣତଃ ଲୋକେ
 ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଏହି ସାବନ ଦିନର ୫ଟି ଅଂଶକୁ ଘଟି ବା ଦଣ୍ଡ କୁହାଯାଇଥାଏ ।

ସ୍ୱ ସ୍ୱ ପର୍ଯ୍ୟୟକଳାଃ କୁବାସରେଭୂଜିତାଃ ସ୍ୱଗତୟଃ କଳାଦୟଃ
 ଏବାମାତୁରଗଣାପୃଥସ୍ତତଃ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ପର୍ଯ୍ୟୟଦିନାଦୟଃ ପଂଳମ୍ ।୧୬।

ଗ୍ରହର କଳ୍ପଭଗଣ କଳାକୁ କଳ୍ପସାବନ ଦିନରେ ଭାଗକଲେ ଗ୍ରହର ଦୈନିକ କଳାଦି
 ଗତି ହୋଇଥାଏ । କଳ୍ପସାବନଦିନ ସଂଖ୍ୟାକୁ କଳ୍ପ ଭଗଣ ସଂଖ୍ୟାରେ ଭାଗ ଦେଲେ ଫଳ
 ସେହି ଗ୍ରହର ଗୋଟିଏ ଭଗଣ ପୂର୍ଣ୍ଣକାଳ ଆସିଥାଏ ।

ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଷଷ୍ଠିଲବକୈଃ ସମନ୍ୱିତାଃ ସୂରଭିର୍ଦିନଘଟୀ ପଳାଦୟଃ
 କଳ୍ପିତାଃ ସମୟ ସୁକ୍ଷ୍ମତାପ୍ରୟେ ରାଶିରାଗକଳକାଦିବଦ୍ ବହୁ ।୧୭।

ସୂର୍ଯ୍ୟପର୍ଯ୍ୟୟଦିନାଦୟଃ ଜନା—
 ନ୍ଧାର୍ଗଣାଙ୍ଗଦହନାଃ ଶରେନ୍ଦବଃ ।
 ଭୂଗୁଣାଃ କ୍ଷିତଗୁଣା ୩୧ ଶୁଭୁର୍ଭୂଜାଃ
 ସଂଜନାର୍ଥ—ମନୁବର୍ଷ ମାର୍ଗତାଃ ।୧୮।

ବୃତ୍ତର ଯେପରି ରାଶି, ଅଂଶ ଓ କଳା ପ୍ରଭୃତି ବିଭାଗ ଅଛି, ବିଦ୍ୱାନ୍ମାନେ ସେପରି
 ଗୋଟିଏ ଦିନର ମଧ୍ୟ ୬୦, ୬୦ ବିଭାଗ କରି ଦଣ୍ଡ, ପଳ ଆଦି ସୂକ୍ଷ୍ମମୟବିଭାଗ କରିଅଛନ୍ତି ।
 ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭଗଣ ଲୋଚନକରିବାକୁ ହିଁ ୩୬୫୧୫୩୧।୩୧ ଦିନକାଳକରେ ।

ରାଣି ଭୁକ୍ତବିବସାଦୟେ। ଶୁଭେ—
 ମଧ୍ୟମସ୍ୟା କୁରସାଗ୍ନୟଃ ଶରୀଃ
 ଭାନି ଭାନି ଗୁଣଭୂମି ସମ୍ମିତା
 ଜୈବବସରକତେ ମୟୋଦିତାଃ । ୧୯।

ମଧ୍ୟମାନନ୍ଦର ବୃହସ୍ପତି ଗୋଟିଏ ରାଣି ଭୋଗ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଦିନ ୭୧/୫୨୭/୨୭/୧୩
 ଦରକାର କରେ ।

ଲକ୍ଷ୍ୟନ୍ତେଷିତସାବନୈକ ଦବସେ ତଭୁକ୍ତୟେ। ମଧ୍ୟମା
 ଲପ୍ତାଦ୍ୟା ଦଶଧା ଯଦାହତଦନୈ ରାୟାନ୍ତ ମଧ୍ୟଗ୍ରହାଃ ।
 ଭାନୋରଜ୍ଞଶର ଗଜା ଦଶ ଦଶଃ ସିଦ୍ଧାଃ ସହସ୍ରାଂଶବ
 ସ୍ତ୍ରୀଂଶଦ୍ ବାରଧୟୋବୟଦ୍ ବଧୁମିତା ରହାକରଃ କୀର୍ତ୍ତିତାଃ । ୨୦।

ତନ୍ମଧ୍ୟାତ୍ରନବାଦ୍ରୟଃ କୃତଗୁଣା ଦ୍ଵ୍ୟର୍ଥା ସ୍ଵୟେଜ୍ଞାବଧୟେ।
 ନାଗାଦ୍ୟୌ ରସଭୂମୟଶ୍ଚ ହରତ ଶୁଭେନ୍ଦୁ ସଂଖ୍ୟାଃ ଝମାତ୍ ।
 ଭୌମସେନ୍ଦୁଗୁଣା ରସେଷଣମିତା ସ୍ତ୍ରୀଂଶଦ୍ଵୟବଧୟଃ
 ଶ୍ରୂତ୍ୟନ୍ତୋନିଧୟେ। ରଦା ନବକୃତା ରାମାଃ ସମୁଦ୍ରାମିତାଃ । ୨୧।

ଜୟାର୍ଥାବଧୁଜ୍ଞା ରଦା ଚ. ସଭୁବୋହଶ୍ଚାଃ ସପ୍ତଚନ୍ଦ୍ରା ଘନା
 ଗୋହର୍ଥା ବହ୍ନିକୃତା ଦୃଗନ୍ମୁ ନିଧୟୋବେଦାବଧୟେ। ଦ୍ରାଗ୍ଗତଃ ।
 ବେଦାନନ୍ଦଶରୀଃ ଶରୀଃ ସ୍ଵରଗୁଣାଃ ଖଂଷଡ୍ ଗୁଣାଃ କୃବଧୟଃ
 ସ୍ଥାଭୃତ୍ସ୍ଥା ବସୁଧା ସୁଧାଂଶୁ ବିଶିଖା ବାଚସ୍ପତି—ପ୍ରାଗ୍ଗତଃ । ୨୨।

ଶୌକୀ ଷଣ୍ଠବତ—ହୃୟଃ ସ୍ଵରଗୁଣାଃ ସପ୍ତାବଧୟୋହଶ୍ଚେଷବଃ
 ଖାର୍ଥା ନନ୍ଦଗୁଣା ରଦା ବଧୁଗୁଣା ବାଶାଗ୍ନୟେ। ଦ୍ରାଗ୍ଗତଃ ।
 ମନ୍ଦସ୍ୟା ଦ୍ଵୟ ମତ୍ର ମଙ୍ଗନୟନା—ନ୍ୟର୍ଥେଷବ—ଶୁଷୁଷୀ
 ରାମାର୍ଥାଃ କ୍ଷିତି ବାହବଶ୍ଚ ନୟନେ ବେଦାଃ ସମୁଦ୍ରେଷବଃ । ୨୩।

ଚନ୍ଦ୍ରୋଜୟା ରସାଃ ଖବାଦ୍ଵୟ ଉଦୟର୍ଥାଃ କୁରାମା ନଭେ
 ବେଦାନ୍ତୋନିଧୟଃ ଶରୀ ଭୁଜଶରୀଃ ପଞ୍ଚାବଧୟୋହଜ୍ଞାଗ୍ନୟଃ ।
 ତପ୍ତାତସ୍ୟା ଗୁଣା ଦଶଃ ସ୍ଵରକୃତାଃ ପୂର୍ଣ୍ଣାବଧୟୋହଭ୍ରାବଧୟଃ
 ଷଡ୍ପକ୍ଷା ଚିରିଶାଶ୍ଚ ମାର୍ଗଶଦୃଶୋ ବିଶ୍ଵେ ଖରାମା ଭତି । ୨୪।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଏକ ମାସ ଦିନରେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଗତି (ଦୈନିକ) ଲିପ୍ତାଦି ଦଶ ଭାଗରେ ଲେଖା ଯାଉଅଛି । ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଏହି ଦୈନିକ ଗତିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଦିନ ସଂଖ୍ୟାରେ ଗୁଣିଦେଲେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଦିନ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ମଧ୍ୟମ ଗ୍ରହ ଆସିଯିବ ।

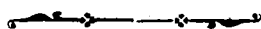
ସୂର୍ଯ୍ୟର	ଦୈନିକ ମଧ୍ୟମ ଗତି (କଳାଦି)	୫୯।୮୧୦୧୧୦।୨୪୧୨।୩୩୦।୪୧୦।୪
ଚନ୍ଦ୍ରର	”	୭୯୦।୩୪୫।୨୩୪୯।୮୨।୧୭।୧୦।୧୧
ମଙ୍ଗଳ	”	୩୧।୨୭।୩୦।୭।୪୭।୪୪।୩୨।୪୯।୩୪
ବୁଧ ଶୀ ଘ୍ରୋହ,	”	୨୪୫।୩୨।୧୭।୭।୧୭।୧୭।୫୯।୪୩।୪୨।୪୪
ବୃହସ୍ପତିର	”	୪୫୯।୫୩।୭।୩୭।୪୧।୧୭।୧।୫୧
ଶୁକ୍ର ଶୀ ଘ୍ରୋହ,	”	୯୭।୭।୩୭।୪୭।୫୭।୫୦।୩୯।୩୨।୩୫।୩୫
ଶନିର	”	୨।୦।୨୭।୫୫।୨।୫୩।୨୧।୨।୪।୫୪
ଚନ୍ଦ୍ରଭ୍ରମର	”	୭।୪୦।୫୪।୩୧।୦।୪୪।୫୫।୨।୫୩।୩୯
ଚନ୍ଦ୍ରପାତର	”	୩।୧୦।୪୭।୪୦।୪୦।୨୭।୧୧।୨୫।୧୩।୩୦

ଭ୍ରାମ୍ୟଦ୍ଭୂତ ଯଦୀୟୁର—ବସୁ ବିଭ୍ର—ଭରତ ପ୍ରଭା°
ଭିନ୍ନଭୀମତମଃ ସୁଦର୍ଶନମିତି ଖ୍ୟାତଂ କ୍ଷୟାନ୍ତଂ କ୍ଷିତୌ
ଭକ୍ତାନାଂ ଭବଭୀତି—ସମ୍ଭବ ଭିଦେ ଭୁଭର ଭୂତକ୍ତିଦେ
ଧାମ୍ନେ ଶ୍ୟାମଧରଧରଧୃପତୟେ କର୍ତ୍ତୃତଦର୍ତ୍ତେ ନମଃ । ୨୫।

ମୁଁ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଭକ୍ତି ଭାବରେ ପ୍ରଣାମ କରୁଅଛି । ସେ ମାଳାଚଳରେ ବାସ କରୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସବଦା ସୁଦର୍ଶନ ରତ୍ନ ଧାରଣ କରିଅଛନ୍ତି । ସେ ଏହାର ଦ୍ଵାରା ଭକ୍ତ-ମାନଙ୍କର ଭୟ ଦୂର କରିଥାନ୍ତି । ସୁଦର୍ଶନ ରତ୍ନ ଆକାଶସ୍ଥ ଭରତ (ହାନ୍ତି ବୃତ୍ତ) ର ଚେଳ ଧାରଣ କରିଅଛି, ଏବଂ ବିଶ୍ଵର ଅକ୍ଷକାରକୁ ଦୂର କରିଅଛି । ଏହି ରତ୍ନଦ୍ଵାରା ସେ ପୃଥିବୀର ଶ୍ଵରଭୂତ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ସହାର କରିଥାନ୍ତି । ଏହି ରତ୍ନର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀତା ପ୍ରଳୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଥାଏ ।

ତତୀୟଃ ପ୍ରକାଶଃ

ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦନ ବର୍ଣ୍ଣନମ୍

ଅଥାଭି—ବାଞ୍ଛିତେ ବର୍ଷେ ମାସେ ପକ୍ଷେ ତଥା-ବପି
ତାପନେନ୍ନବମାନୋତ୍ପସାବନାହର୍ଷଶତମାତ୍ । ୧ ।

କୌଣସି ବର୍ଷର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମାସ, ପକ୍ଷ ଓ ତଥିରେ ଗ୍ରହ (ଗ୍ରହଗଣ୍ୟାଦି) ଆଶିବାକୁ
ଗୃହିଲେ ପ୍ରଥମେ କଳ୍ପଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଗର୍ଭଣ (ଦିନସମୂହ)
ସାଧନ କରିବାକୁ ହେବ । ଏଥିରେ ଯୌର ଓ ଗୃହ୍ୟ ମାସ ଉଭୟ ଦରକାର ହେଉଥିବାରୁ
ସେମାନଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ କରିବ ।

ମଧ୍ୟଗ୍ରହାଦ୍ୟମାନେତୁଂ ସ୍ଥାପୟେନ୍ନକଳ୍ପବକ୍ରତଃ
ଅତୀତାନାଂ ଷଷ୍ଠମନୁନାଂ ସନ୍ନିସପ୍ତକ ସଂଯୁତାନ୍ । ୨ ।

ଅବ୍ଦାନ ବୈବସ୍ୱତମନୋଃ ଶୈଳବାହୁ ମିତେୟୁଗୈଃ
କୃତାଦ୍ୟନ୍ତ୍ରୀଂସୟୁୟୁଗୈଃ କଲ୍ୟାଣୀତାଞ୍ଜକୈଃ ସମମ୍ । ୩ ।

ସବମେକସଂଯୋଜ୍ୟ ପୃଷ୍ଠିକାଳଂ ତ୍ୟଜେତ୍ତତଃ
ଖାତ୍ର ଖାନ୍ତୁ ଧୂଷର୍ପୃଷ୍ଠିଶୈଳେନ୍ନୁ ପ୍ରମିତାକ୍ତମ୍ । ୪ ।

ତତଃ ଶେଷାନ୍ ଗତର୍ଜାକାନ୍ ହତ୍ୱା ଦ୍ୱାଦଶାଭିଃ ପୁନଃ
ଚୈବ ଶୁକ୍ଳାଦିଭିର୍ଯାତୈର୍ମାସୈଃ ସଂଯୋଜ୍ୟ ତାନ୍ ପୃଥକ୍ । ୫ ।

ନବେଶ୍ୟ ଗୁଣୟିତ୍ୱାଧଃ ପଞ୍ଚକ୍ଳ କଲ୍ପାଧିମାସକୈଃ
ବିଭଜ୍ୟ କଲ୍ପ ସପ୍ତାଶ୍ୱ ମାସୈର୍ଲବ୍ଧାଧିମାସକାନ୍ । ୬ ।

ଉଚ୍ଚୈର୍ ସଂଯୋଜୟେଦେବଂ ଗୁହ୍ୟମାସାଂ ଭବନ୍ତି ତେ
ଦିଂଶଦିନା ଗତତଥ୍ୟାଦ୍ୟା ଦ୍ୱିଷ୍ଟାଃ କଲ୍ପତଥ୍ୟ ସନ୍ଧୈଃ । ୭ ।

ହତାଃ କଲେନ୍ଦୁ ଘସ୍ତାପ୍ତା ଲବ୍ଧାବମବବକ୍ତିତାଃ
ଭବନ୍ତି ରବିବାରାବରବମଧ୍ୟମସାବନାଃ । ୮ ।

ବାସରାଃ କୁଦନାତ୍ୟାସ୍ତେ ଗତା ଲଙ୍କାର୍ଜରାବତଃ

ଅହର୍ଗଣ ଏହିପରି ଭାବରେ ଆଣିବାକୁ ହୋଇଥାଏ ।

୧ । ୭ ମନୁ, ୭ଟି ମନୁସନ୍ଧି (ମନୁସନ୍ଧି = ସତ୍ୟଯୁଗ) ୨୭ ମହାଯୁଗ (୨ମ ମନୁ “ବୈବସ୍ବତ”) ୩ ପ୍ରାଦୟୁଗ (ସତ୍ୟ, ହେତା, ଦ୍ଵାପର) ଓ କଳୟୁଗର ଗତ ସୌର ବର୍ଷକୁ ଯୋଗ କରିଦିଅ ।

୨ । ସେଥିରୁ ସୃଷ୍ଟି ବର୍ଷ ୧୭୦୭୪୦୦୦ ବାଦ ଦିଅ ।

୩ । ଶେଷକୁ ୧୨ରେ ଗୁଣି ମାସକର ଓ ସେଥିରେ ତୈଷଠାରୁ ଗତ ମାସ ସଂଖ୍ୟା ଯୋଗକର ।

୪ । ଏହି ଫଳକୁ ଦୁଇ ଜାଗାରେ ରଖ ।

୫ । ଗୋଟିଏ ଜାଗାରେ ଏହି ଫଳକୁ କଳ୍ପ ଅଧିମାସରେ ଗୁଣି, ଗୁଣଫଳକୁ କଳ୍ପ ସୌର ମାସରେ ହରଲେ ଯେଉଁ ଫଳ ହେବ ତାହା, ଗତ ସୌର ବର୍ଷ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଅଧିମାସ ହେବ ।

୬ । ଏହି ଫଳକୁ ୩ରେ ଆସିଥିବା ଫଳରେ ଯୋଗକଲେ ତାହା କଳ୍ପଠାରୁ ଗତ ଚନ୍ଦ୍ର ମାସ ସଂଖ୍ୟା ହୋଇଯିବ ।

୭ । ଏହି ଚନ୍ଦ୍ର ମାସକୁ ୩୦ରେ ଗୁଣି ଗତ ଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିପଦଠାରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତିଥିକୁ ସେଥିରେ ମିଶାଅ । ଏହା ଗତ ତିଥି (କଳ୍ପଠାରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ) ହେବ ।

୮ । ଏହାକୁ ପୁଣି ଦୁଇ ଜାଗାରେ ରଖ ।

୯ । ଗୋଟିଏ ଜାଗାରେ ଏହି ତିଥିକୁ କଳ୍ପତିଥି କ୍ଷୟରେ ଗୁଣି ଗୁଣଫଳକୁ କଳ୍ପତିଥି ସଂଖ୍ୟାରେ ହର । ଫଳ (ଲବ୍ଧ)କୁ ଅନ୍ୟ ଜାଗାରେ ଥିବା କଳ୍ପାଦିରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତିଥିରୁ ଫେଡ଼ । ଅନ୍ତର ଫଳ ସାବନ ଦିନ ସଂଖ୍ୟା ହୋଇଯିବ । ଏହାକୁ ୨ରେ ହରଲେ, ଫର୍ତ୍ତର ଶେଷରୁ ରବିବାରାବ ଗଣନା କରି ଗତ ଦିନର ବାର ମଧ୍ୟ ଆସିବ ।

ଏହିବାର (ରବିବାର) ସୃଷ୍ଟି ଆରମ୍ଭରେ ଲଙ୍କାର ଅର୍ଦ୍ଧରାସିରେ ହୋଇଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ସେହିଠାରୁ ବାର ଆସିବ । [ଭାରତୀୟ ଭୂମଧ୍ୟ ରେଖା (ମାଧ୍ୟନ୍ନ ରେଖା) ବସ୍ତୁବକୁ ଯେଉଁଠାରେ କାଟିଛି ସେହି ବନ୍ଦୁକୁ ଲଙ୍କା ବୋଲି ଭାରତୀୟ ଜ୍ୟୋତିଷ ମିତ୍ତାନ୍ତ ଗ୍ରହମାନଙ୍କରେ କୁହାଯାଇଛି ।]

ଅଦାୟନାସାବମୟେ। ଶେଷଦୁଃସଂକୀର୍ତ୍ତକମ୍ । ୯ ।

ନଗୁହ୍ୟତେହଧିମାସସ୍ତୁ ଶୁଦ୍ଧେଃ ପୂର୍ବଂ ଗତୋ ଯଦ
ତଦାଶେଷାଂକ-ଭୂୟସ୍ତ୍ରାଦେକଂ ଲବ୍ଧେଷୁ ଯୋଜୟେତ୍ । ୧୦ ।

ଶୁଦ୍ଧୋ ସତ୍ୟାଂ ଯଦା ଗାମୀ ଶେଷାଲ୍ପଦ୍ୱାରତସ୍ତ୍ରାଜେତ୍
ତଥାହ୍ନଂ ବାର ବୈଷମେଽ ସୈକବ୍ୟେକଦ୍ୱିଷ୍ୟତେ । ୧୧ ।

ରବୀନ୍ଦୁ ସ୍ପଷ୍ଟମାନେନ ଗ୍ରାହ୍ୟୟୋସ୍ତ୍ରିଧିମାସୟେ। ୮
ସ୍ୟାହିକ୍ଷୋ ମଧ୍ୟମାନେନ କୃତଦେକାଧି-କୋନତା । ୧୨ ।

ଅଥାନୀତି ଦିନେଃ ସାଧା ଦନମାସାବଦ ପାଳକାଃ
ନିର୍ଗତୋହର୍ଗଣାଃ ସୈକଃ ସପ୍ତଭକ୍ତୋହବଶେଷକଃ । ୧୩ ।

ଏଠାରେ ଗତ ଅଧିମାସ ଆଣିବାବେଳେ କେବଳ ଲବ୍ଧ ନିଆଯାଇ ଶେଷ ଗୁଡ଼ିକ ଦେଇଥିବାରୁ ଏବଂ କଳ୍ପଗତ ସୌର ମାସ ଓ ଅଧି ମାସକୁ ମଧ୍ୟମାନରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇ-
ଥିବାରୁ ଶୁକ୍ଳମାନରେ କେତେକ ବ୍ୟବଧାନ ଆସିଯିବାର କଥା, ତେଣୁ ଶେଷ, ଭାଜକର
ଅତି ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇଥିଲେ ଅଥବା ଗୋଟିଏ ଅଧିମାସ ନିକଟରେ ଗତ ହୋଇଥିବା
ପାଞ୍ଜିରୁ ଦେଖାଗଲେ ଉକ୍ତ ଲବ୍ଧରେ ୧ ମିଶାଇ ଗତ ଅଧିମାସ ସଂଖ୍ୟା ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ
ହେବ । ଯଦି ଭାଗଶେଷ ଅତ୍ୟନ୍ତ କମ୍ ଅଥବା ନିକଟରେ ଆଗକୁ ଗୋଟିଏ ଅଧିମାସ ପଡ଼ିବା
ଦେଖାଯିବ (ପାଞ୍ଜି କାରୁ) ତାହାହେଲେ ଲବ୍ଧରୁ ୧ ବାଦ ଦେଇ ଅଧିମାସ ସଂଖ୍ୟା
ଗ୍ରହଣ କରିବ ।

ଅହର୍ଗଣରୁ ବାର ଆଣିବା ବେଳେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ବାର (ଦିନର) ବ୍ୟବଧାନ
ଆସିଯାଇପାରେ । ସେଥିନମନ୍ତେ ଅହର୍ଗଣରେ ୧ ଯୋଗ ବା ବିୟୋଗ କରି ଅହର୍ଗଣ
ଗ୍ରହଣ କରିବ ।

ଏହି ପରି ଭାବରେ ଅହର୍ଗଣ ଆଣି ସାରିବା ପରେ ସେଥିରେ ପୁଣି ୧ ମିଶାଇ (ବର୍ତ୍ତମାନ
ଦିନ ନମନ୍ତେ) ତାକୁ ୭ରେ ହରି ଶେଷରୁ ରବି ଆଦି ବାର ଗଣି ବସିଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦିନର
ବାର ଆସିଯିବ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ୭ରେ ହରିଲା ବେଳେ କିଛି ଅବଶେଷ ନ
ରହିଲେ ଶନିବାର ହେବ ।

ବାସରାଧିପତଃ ସୂର୍ଯ୍ୟାନ୍ନିଃଶେଷତ୍ୱେ ତୁ ସପ୍ତମଃ
ଖାଗ୍ନ୍ୟାପ୍ତୋ ଦ୍ୟୁଗଶୋଲବ୍ଧଂ ଦ୍ୱିନିର୍ଗ୍ନଂ ରୂପ ସଂଯୁତମ୍ । ୧୪ ।

ଅହର୍ଗଣକୁ ୩୦ରେ ହରି ଲବ୍ଧ ଯାହା ହେବ ତାହାକୁ ୨ରେ ଗୁଣି ସେଥିରେ ୧ ମିଶାଇ ଏହି ଫଳକୁ ୨ରେ ହର । ଭାଗଶେଷରୁ ରବି ଆଦି ବାର ଗଣନା କର । ଏହି ବାରର ଅଧିପତି ହିଁ ମାସର ଅଧିପତି ହେବ ।

ସପ୍ତଭିଃ କ୍ଷୟିତଂ ଶେଷୋ ମାସେଶୋଽବର୍ତ୍ତମାନକଃ

ଖରମଶେଷାସ୍ତଭକ୍ତଘସ୍ତାଭୋଗ୍ୟା-ସ୍ତତୋଽପତେ । ୧୫ ।

ଅହର୍ଗଣକୁ ୩୦ରେ ହରିଲବେଳେ ଯେଉଁ ଭାଗଶେଷ ରହେ, ତାହା ଚଳିତ ମାସର ଗତ ଦିନ । ଏଣୁ ଏହି ସଂଖ୍ୟାକୁ ୩୦ରୁ ବାଦ ଦେଲେ ଚଳିତ ମାସର ଭୋଗ୍ୟ ଦିନ ସଂଖ୍ୟା ଆସିବ ।

ଦନୌଘଃ ଖରସାଗ୍ନ୍ୟାସ୍ତ-ସ୍ତୁତ୍ତଶ୍ଚୁତ-ସ୍ତୁତୋ ନଦୈଃ

ହୃତଶେଷଃ ସ୍ୱବର୍ଷେଶୋ ଗତିଷ୍ୟାହାନ ପୂର୍ବବତ୍ । ୧୬ ।

ଅହର୍ଗଣକୁ ୩୦ରେ ହରି ଲବ୍ଧକୁ ୩ରେ ଗୁଣି ସେଥିରେ ୧ ମିଶାଇ ଶେଷଫଳକୁ ୨ରେ ହର । ଭାଗଶେଷରୁ ରବି ଆଦି ବାର ଗଣିବାକୁ ହେବ । ଏହାହିଁ ସେ ବର୍ଷର ଅଧିପତି । ଅହର୍ଗଣକୁ ୩୦ରେ ହରିଲବେଳେ ଯେଉଁ ଭାଗଶେଷ ରହିବ ତାହା ଚଳିତ ବର୍ଷର ଭକ୍ତ ଦିବସ ଏବଂ ଏତିକି ଦିନ (ଅହର୍ଗଣ ପୂର୍ବରୁ) ଏ ବର୍ଷର ଶେଷ ହୋଇଛି ।

ପ୍ରତ୍ୟକ୍ ପ୍ରତ୍ୟମାସଞ୍ଚ ସ୍ୱବାରେ ତତ୍ପ୍ରବର୍ତ୍ତନଂ

ମାସର ପ୍ରଥମ ଦିନର ଅଧିପତି ସେହି ମାସର ଅଧିପତି ଏବଂ ବର୍ଷର ପ୍ରଥମ ଦିନର ଅଧିପତି ସେହି ବର୍ଷର ଅଧିପତି ବୋଲି ଜାଣିବାକୁ ହେବ ।

ଶତାନନ୍ଦାଦିଭିଃ ପ୍ରୋକ୍ତୋ ଭିନ୍ନୋ ଯଃ ପାଳକାଧିପଃ । ୧୭ ।

**ସ ସୌରାବଦ୍ୟାଧିପୋ କେତ୍ତୋ ମେଷସଂକ୍ରାନ୍ତବାରପାତ୍
ବାରପ୍ରବୃତ୍ତିସମୟାଦେଷ୍ୟାତ୍ ସଂକ୍ରାନ୍ତ ନାହିକାଃ । ୧୮ ।**

**ପ୍ରୋକ୍ତ୍ୟ ଶେଷଃ କୃତଗୁଣ ସ୍ତୁତା ଧୋଽଧୋଽଧରକ୍ରମାତ୍
ସପ୍ତାଗ୍ନାସ୍ତ ମୁତୋଽଷ୍ଟାସ୍ତସଂଯୁକ୍ତସ୍ତଦିନାଦକମ୍ । ୧୯ ।**

ସପାଳୟତ ମେଷାଦେସ୍ତତସ୍ତତ୍ପରଶେତରଃ

ସ୍ୱାର୍ଥାଂଶୋନେନ୍ଦୁଗୈଳକ୍ଷି ଦନାନି ପ୍ରତପାଳକଃ । ୨୦ ।

ଶତାନନ୍ଦ ଓ ତାଙ୍କର ଅନୁଯାୟୀମାନେ ଏ ବିଷୟରେ ଭିନ୍ନ ମତ ପୋଷଣ କରନ୍ତି । ଶତାନନ୍ଦ କହନ୍ତି—ମେଘ ସଂକ୍ରାନ୍ତ ଯେଉଁ ବାରରେ ପଡ଼େ, ସେହି ବାରର ଅଧିପତି ହିଁ

ସେହି ବର୍ଷର ଅଧିପତି । ସେହି ବର୍ଷରୁ ଦିନ ସଂଖ୍ୟା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସେ ଏହି ନିୟମ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି—ରବି ମେଷ ସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ସମୟଠାରୁ ଆଗାମୀ ବାର ପ୍ରବେଶ ଯେତେ ସମୟ ପରେ ହୁଏ, ତାହାକୁ ଦଣ୍ଡାଦିରେ ବାହାର କରି ୪ରେ ଗୁଣି ତିନି ସ୍ଥାନରେ ରଖ । ଶେଷ ସ୍ଥାନର ଦଣ୍ଡାଦିକୁ ୩୨ରେ ହର । ଫଳକୁ ନେଇ ୨୪ ସ୍ଥାନର ଦଣ୍ଡାଦିରେ ମିଶାଅ । ଏହି ଯୋଗଫଳକୁ ୮ରେ ହର ଭାଗଫଳକୁ ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାନସ୍ଥିତ ଦଣ୍ଡାଦିରେ ଯୋଗ କର । ଯୋଗଫଳ ଦିନ ସଂଖ୍ୟା ହେବ—ଯାହାକୁ ଏହି ବର୍ଷପତି ଶାସନ କରନ୍ତି । ଏହି ଯୋଗଫଳକୁ ବର୍ଷ ଦିନ ସଂଖ୍ୟାରୁ ବାଦ୍ଦେଲେ ଯେତେ ଦିନ ରହିବ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ପର ଦିନର ଗ୍ରହ ଶାସନ କରିବେ । ଏହି ମତାନୁଯାୟୀ କୌଣସି ଗ୍ରହ ୨୭୧ ଦିନରୁ ଅଧିକ ଦିନ ଶାସନ କରିପାରିବ ନାହିଁ । ଏ ସଂଖ୍ୟା କମି କମି ୨୭୩୮ ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରେ ।

ଅତୀତୋଽହର୍ଗଣଃ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଭଗଣୈର୍ଗୁଣିତୋ ହୃତଃ
କଳ୍ପଭୂଦବସୈର୍ମଧ୍ୟୋ ଭଗଣାଦ ଗ୍ରହେ ଭବେତ୍ । ୨୧ ।

ଶେଷାୟୁର୍ଯ୍ୟେଃ ଖରାମୈଶ୍ଵଷ୍ଟ୍ୟାଷ୍ଟ୍ୟା ପୁନଃ ପୁନଃ
ଗୁଣିତାଃ କୁଦନାପ୍ତାଃ ସୁଧର୍ମାଂଶ ଲପ୍ତାବଲପ୍ତିକାଃ । ୨୨ ।

ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନରେ ଗ୍ରହ ଆଦି ଆଣିବାର ଶକ୍ତି ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି—

ଅହରାଣକୁ କଳ୍ପଗ୍ରହ ଭଗଣରେ ଗୁଣି ତାହାକୁ କଳ୍ପ ସାବନ ଦିନରେ ହର । ଭାଗ-ଫଳ ଗତ ଭଗଣ ସଂଖ୍ୟା ହେବ । ହୃତାବଶେଷକୁ ୧୨ରେ ଗୁଣି ପୁଣି ସେହିପରି କଳ୍ପ ସାବନ ଦିନରେ ହର । ପୁଣି ଅବଶେଷକୁ ୩୦, ୬୦ ଏବଂ ୭୦ରେ ଗୁଣି ଯଥା କ୍ରମେ ସେହି କଳ୍ପ ସାବନ ଦିନରେ ହର । ଫଳ ଯଥାକ୍ରମେ ରାଶି, ଅଂଶ, କଳା ଓ ବିକଳା ଆସିଯିବ । ଏହାହିଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନରେ ଗ୍ରହର ରାଶି, ଅଂଶ ଆଦି ବୋଲି ଜାଣିବ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତେ ;—

ଏବଂ ସ୍ୱାଶୀପ୍ର ମନ୍ଦୋଜା ଯେପ୍ରୋକ୍ତାଃ ପୂର୍ବଯାୟିନଃ

ବିଲେମ ଗତୟଃ ପାତାସ୍ତଦ୍ ବଚନାଦ୍ ବିଶୋଧୂତାଃ । ଭୃତ । ୨୩ ।

ଏହି ଶୁଦ୍ଧରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନରେ ଶୀଘ୍ରୋତ ମନ୍ଦୋଜ ଓ ପାତ ମଧ୍ୟ ଅଣାଯିବ । ମାତ୍ର ପାତର ରାଶ୍ୟାଦି ଅଣାଯିବା ପରେ ତାକୁ ଗୋଟିଏ ଚନ୍ଦ୍ର (୧୨ ରାଶିରୁ) ବାଦ୍ ଦେବାକୁ ହେବ । କାରଣ ପାତର ଗତ ଗ୍ରହ ଉଚ୍ଚାଦି ଗତିର ବିପରୀତ ।

ଗୁଣରାସ୍ତୁ ଭଗଣା ଯାତାୟିୟୁତା ଦ୍ୱାଦଶାହତାଃ

ଗତରାଶିୟୁତାସ୍ତଦ୍ ରାଶିଦ୍ୱୟୟୁତାଃ ପୁନଃ । ୨୪ ।

ଷଷ୍ଠ୍ୟା ହୃତାଶ୍ଚ ଶେଷାଞ୍ଚା ଗତାଃ ସ୍ଵଧଃ ପ୍ରଭବାଦୟଃ

ସୈକାଶ୍ଵେଦ ବର୍ତ୍ତମାନାର୍ଦ୍ଦୋ ଗତୈଷ୍ୟାଂଶାଦୟଃସ୍ତତଃ । ୨୫ ।

(୨୪ଶ ଓ ୨୫ଶ ଶ୍ଳୋକରେ ଗ୍ରନ୍ଥକର୍ତ୍ତା ଗୁରୁ ବର୍ଷ ଆଣିବାର ନିୟମ ପ୍ରଣୟନ କରି ଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଏହି ଶୁଦ୍ଧ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର । ସେ କାର୍ତ୍ତିକ ଏ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ନିୟମ ପ୍ରଣୟନ କଲେ ତାର କାରଣ ସେ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ବାସନା ଶେଷ ରହସ୍ୟରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଅଛନ୍ତି ।) ଶୁଦ୍ଧି ହେଲା ଏହି—

ପୂର୍ବ ଶତରେ ଗୁରୁଙ୍କର ଭଗଣ ଆଣି ସେଥିରେ ୩ ଯୋଗ କରି । ଯୋଗଫଳକୁ ୧୨ରେ ଗୁଣି ସେଥିରେ ଗତ ରାଶି ଯୋଗକର ଏବଂ ଏଥିରେ ପୁଣି ୨ ମିଶାଅ । ଏହି ଶେଷ ଫଳକୁ ୬୦ରେ ହର । ହୃତାବଶେଷରେ ୧ ମିଶାଇ ପ୍ରଭବ ଆଦି ଗଣିଲେ ଗୁରୁ ବର୍ଷ ଆସିବ ।

ଅର୍ଚ୍ଚାଞ୍ଚାସାତ୍ର ଦେବାଂଶା ଭୁକ୍ତଭୋଗ୍ୟ ଦିନାଦୟଃ

ଏବଂ ସୂକ୍ଷ୍ମାଦତଃ ସିଦ୍ଧା ସବେ ଲଙ୍କାର୍ଦ୍ଧରାଶିକାଃ । ୨୬ ।

ଗୁରୁ ବର୍ଷ ଏହିପରି ଆଣି ସାରବା ପରେ ଚଳିତ ଗୁରୁ ବର୍ଷର ଅଞ୍ଚଳ ଦିନ ଅଣା-ଯିବାର କଥା । ଏଥି ନିମନ୍ତେ ୨୧ଶ ଓ ୨୨ଶରେ ଗୁରୁ ଆଣିବାବେଳେ ଯେଉଁ ଅଂଶ ଆସିଛି ତାକୁ ୧୨ରେ ଗୁଣି ସେଥିରେ ତାହାର ଲଂକା ଭାଗ ମିଶାଅ । ଏହାହିଁ ଗୁରୁ ବର୍ଷର ଅଞ୍ଚଳ ଦିନାଦି ହେବ । ଗୁରୁ ବର୍ଷର ଭୋଗ୍ୟ ଦିନ ବାହାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଶୁଦ୍ଧ ଧରବାକୁ ହେବ । ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ ଲଙ୍କାର ଅର୍ଦ୍ଧରାଶିରୁ ସବୁ ଦିନର ଆରମ୍ଭ ।

ଚୈତ୍ରଶୁକ୍ଳାଦୟଂସ୍ତତଃ ମଧ୍ୟମସ୍ୟ ବୃହସ୍ପତେଃ

ସଂହାନ୍ତ୍ୟା ବର୍ଜିତଃ ପ୍ରୋକ୍ତଃ ସ୍ଫୁଟଚକ୍ରେରଧିବହରଃ । ୨୭ ।

ମଧ୍ୟମ ମାନରେ (ମଧ୍ୟମ ଗତରେ) ଯଦି ବୃହସ୍ପତି ଗୋଟିଏ ଚାନ୍ଦ୍ର ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ (ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିପଦ ଠାରୁ ପୁଣି ଉକ୍ତ ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିପଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ) ରାଶ୍ୟନ୍ତର ନନ୍ଦ୍ୟ (ଆଦୌ ନନ୍ଦ୍ୟ) ତାହା ହେଲେ ସେହି ଚାନ୍ଦ୍ର ବର୍ଷକୁ ସ୍ଫୁଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତମାନେ ଅଧିବହର କହନ୍ତି ।

ସ୍ଫୁଟାର୍ଚ୍ଚାରାଶିସ୍ୟାନ୍ତଃ ସଂହାନ୍ତୋ ତସ୍ୟ ଚେଦ୍ଵରାରେଃ

କ୍ରାନ୍ତସଂବହରଃ ସୋଽୟଂବ୍ୟକ୍ତସ୍ଫୁଟ ଗହିତଃ ସ୍ଫୁଟଃ । ୨୮ ।

ସ୍ଫୁଟ ଗତରେ ଗୋଟିଏ ସୌର ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ (ମେଷ ଏଂଶାନ୍ତରୁ ପୁଣି ମେଷ ସଂହାନ୍ତ ମଧ୍ୟରେ) ଯଦି ବୃହସ୍ପତି ଦୁଇଟି ରାଶିକୁ ଯିବାର ଦେଖାଯିବ) ତେବେ ସେହିସୌର ବର୍ଷକୁ

ଲୁପ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧର କୁହାଯିବ । ବୃହସ୍ପତି ସାଧାରଣତଃ ଗୋଟିଏ ସୌର ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଟି
ରାଶିର ସମ୍ପର୍କ ରଖିବା କଥା । ସେ ଡିନୋଟି ରାଶି ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ରଖିବା ଫଳରେ ଏହି
ବର୍ଷକୁ ଅମଙ୍ଗଳକର କୁହାଯାଏ ।

ସ୍ଥୁରୋତରରବାନ୍ ଜୀବୋ ନୈଷ୍ୟତ ପ୍ରାରଗ୍ଧୁଂଯଦା
ମହାତରୁରସ୍ତ୍ରାଳୋ କୁପ୍ତସଂବହରେ-ପମଃ । ୨୯ ।

ଯୁଗାନ୍ ଦ୍ଵାଦଶାବ ସ୍ୟଃ ଷଷ୍ଠ୍ୟକ୍ଷେଃ ପଞ୍ଚଭୂଜିତେଃ
ଲବ୍ଧେଃ ସୈକେରତ୍ୟୁତାଦେର୍ମତାନ ହୃତଶେଷକାଃ । ୩୦ ।
ବହର ସମ୍ପର୍କାଦାନୁତପୂର୍ବ ଆଜୀରସାଃ ଶ୍ରୁତାଃ
ବହ୍ନୀର୍କରମ୍ଭଲେକେଶବ୍ୟାମକେଶାଧୃଦୈବତାଃ । ୩୧ ।

କୌଣସି ଗୋଟିଏ ସୌର ବର୍ଷରେ ଯଦି ବୃହସ୍ପତି ସ୍ଥୁଟ ଗତିରେ ଅନ୍ୟ ରାଶିକୁ
ଗୁଲିଯାଇ ପୁଣି ସେହି ରାଶିକୁ ନଫେରେ ସେହି ସୌରବର୍ଷକୁ ମହାତରୁର କାଳ କୁହାଯାଏ ।
ଏହି ବର୍ଷଟି ଲୁପ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧର ପର ନିନ୍ଦ୍ୟ ଓ ଅମଙ୍ଗଳ ଜନକ । ୨୦ଟି ବାର୍ଦ୍ଧସ୍ପତି ବର୍ଷକୁ
୧୨ଟି ବାର୍ଦ୍ଧସ୍ପତି ଯୁଗ କହନ୍ତି । ଫଳରେ ପାଞ୍ଚଟି ବାର୍ଦ୍ଧସ୍ପତି ବର୍ଷରେ ଗୋଟିଏ ବାର୍ଦ୍ଧସ୍ପତି
ଯୁଗ ହୋଇଥାଏ ।

ଚଳିତ ବାର୍ଦ୍ଧସ୍ପତି ବର୍ଷର ସଂଖ୍ୟାକୁ ୫ରେ ଡାକି ଲବ୍ଧରେ ୧ ମିଶାଇଲେ, ଅରୁଣ
ଆଦି ନାମକ ଗୁରୁଯୁଗ ହେବ । ହୃତାବଶେଷରୁ ଯଥା କ୍ରମେ ସନ୍, ପରି, ଇଦା, ଅନୁ ଓ ଲବ୍
ବାର୍ଦ୍ଧସ୍ପତି ବର୍ଷ ହେବ । ଏହି ପାଞ୍ଚଟି ବାର୍ଦ୍ଧସ୍ପତି ବର୍ଷର ଅସ୍ପତି ଯଥାକ୍ରମେ—ଅର୍ଗ, ସୂର୍ଯ୍ୟ,
ଚନ୍ଦ୍ର, ବ୍ରହ୍ମା ଓ ଶିବ ହେବେ ।

ଲଖ୍ୟକ୍ରେତ ଗୁରୁର୍ମଧ୍ୟରାଶିଭୋଗେନ ଲକ୍ଷିତାଃ
ନାମାନୁରୂପଫଳଦାଃ ପୂର୍ବାଗ୍ଧୈର୍ଯ୍ୟାକ୍ରବହରାଃ । ୩୨ ।

ମଧ୍ୟମ ମାନରେ ୨୦ ବାର୍ଦ୍ଧସ୍ପତି ବର୍ଷର ନାମ ଚଳେ ଦିଆ ଯାଉଛି । ଏ ବର୍ଷ
ଗୁଡ଼ିକର ଫଳ ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ବୋଲି ଜାଣିବ ।

ପ୍ରଭବୋ ବିଭବଃ ଶୁକ୍ଳଃ ପ୍ରମଦୋଽଥପ୍ରକାପତଃ
ଆଦ୍ୟ ବସ୍ତୁଯୁଗେ ପଞ୍ଚ ସବେ ଶୁଭଫଳପ୍ରଦାଃ । ୩୩ ।

ଅଜିରଃ ଶ୍ରୀମୁଖୋ ବନ୍ଧୁ ଯୁବା ଧାତା ଦ୍ଵିତୀୟକେ
ଯୁଗେ ବହୁସ୍ତତେର୍ମଧୋ ନ ଶୁଭୋଽପ୍ୟପରେ ଶୁଭଃ । ୩୪ ।

ସିଦ୍ଧ : *

ଇଶ୍ଵରେ ବହୁଧାନ୍ୟଶ୍ଚ ପ୍ରମୋଦୋ ବିକ୍ରମୋ ବୃଷ୍ଟଃ
ଶାନ୍ତେ ଯୁଗେ ତୃତୀୟେଚ ବିଚରୁଥୋ-ନ ଶୋଭନୋ । ୩୫ ।

ଚନ୍ଦ୍ରବନ୍ଧୁଃ ସୁଭାନୁଶ୍ଚ ତାରଣଃ ପାର୍ଥବୋ ବ୍ୟୟଃ
ଚରୁଥୋ ପାବକୀୟେ ଚ ଯୁଗେ ସଙ୍ଗେ ନ ଶୋଭନଃ । ୩୬ ।

ସଙ୍କଳିତ୍ ସଙ୍କାଧାରୀଚ ବିରୋଧୀ ବିକୃତଃ ଖରଃ
ପଞ୍ଚମେଧି ଯୁଗେ ଦ୍ଵାଷ୍ଟେ ପ୍ରଥମୋ ଦ୍ଵୋ ସୁଶୋଭନୋ । ୩୭ ।

ନନ୍ଦନୋବିଜୟ-ଶ୍ରେବଜୟେ ମନୁଥ ଦୁର୍ମୁଖୋ
ଅହର୍ବୁଧ୍ୟୟୁଗେ ଷଷ୍ଠେ ଗୁହ୍ୟ ମୋ ଦ୍ଵୋ ନ ଶୋଭନୋ । ୩୮ ।

ହେମଲୟୀ, ବିଲୟୀ ଚ ବିକାରୀ ଶାବରୀ ପ୍ଳବଃ
ଆଦମୋ ଦ୍ଵୋ ଶୁଭୋ ସ୍ୟାତାଂ ସପ୍ତମେ ପେତୃକେ ଯୁଗେ । ୩୯ ।

ଶୋକକୃତ୍ ଶୁଭକୃତ୍ କୋଧୀ ବିଶ୍ଵାବସୁ-ପରାବସୁ
ଅଷ୍ଟମେ ତୁ ଯୁଗେ ବୈଶ୍ଵେ ପ୍ରଥମୋ ଦ୍ଵୋ ଶୁଭପ୍ରଦୋ । ୪୦ ।

ପ୍ଳବଙ୍ଗଃ କାଳକଃ ସୌମ୍ୟଃ ସାଧାରଣୋ ବିରୋଧକୃତ୍
ଗୁହ୍ୟେ ଯୁଗେ ଚ ନବମେ ବିଚରୁଥୋ ଶୁଭପ୍ରଦୋ । ୪୧ ।

ପରଧାବୀ ପ୍ରମାଥୀ ଚ ଆନନ୍ଦୋ ରାକ୍ଷସୋଽନଳଃ
ଐନ୍ଦ୍ରାନଳଯୁଗେନ୍ଦ୍ରେୟା ଚ ଦଶମେ ଦୁଃଖଦାୟକୋ । ୪୨ ।

କପିଳଃକାଳସିଦ୍ଧାଥୋ ତତୋରୌଦ୍ରୋଽଥଦୁର୍ମତଃ
ଏକାଦଶାଶ୍ଵିନ-ଯୁଗେ ମଧ୍ୟ ଏବ ଶୁଭପ୍ରଦଃ । ୪୩ ।

ଦୁରୁଭୀରୁଧ୍ଵରୋଦଗାରୀ ରକ୍ତାକ୍ଷଃକୋଧନଃ କ୍ଷୟଃ
କଷ୍ଟାକ୍ଷ୍ଠ ପ୍ରଦଃ ସଙ୍ଗେ ଭାଗ୍ୟ ଦ୍ଵାଦଶକେ ଯୁଗେ । ୪୪ ।

ବିଷ୍ଣୁ ବୃହସ୍ପତିଃ ଶକ୍ତୋ ବହିସ୍ତଷ୍ଠା ତତଃପରମ୍
ଅହର୍ବୁର୍ଜ୍ୟ-ଶ୍ଚ ପିତରୋ ବିଶ୍ଵେଦେବା ନିଶାପତିଃ । ୪୫ ।

ଇନ୍ଦ୍ରାଗ୍ନି ଗୁଣ୍ଡିନୀପୁତ୍ରୀ ଭଗଣୋତପୁରାଧିପାଃ
ସୁକାଳାଗ୍ନିରସିଦ୍ଧେଜ୍ୟ—ବହୁରାଜାତା ଅନ୍ତୁ । ୪୭।

ଗୁରୁ ଯୁଗ ଓ ଗୁରୁ ବର୍ଷର ନାମ

ଶୁକ୍ରସଂଜ୍ଞା	ସଂବତ୍ସର	ପରବତ୍ସର	ଜୟାବତ୍ସର	ଅନୁବତ୍ସର	କରବତ୍ସର
ସେମାନଙ୍କ					
ଅଧୀଶ୍ୱର	ବହ୍ନି	ଅର୍କ	ଚନ୍ଦ୍ର	ବ୍ରହ୍ମା	ଶିବ
୧ । ବସ୍ତୁ ଯୁଗ	ପ୍ରଭବ	ବିଭବ	ଶୁକ୍ଳ	ପ୍ରମଦ	ପ୍ରଜାପତି
୨ । ଗୁରୁ ,,	ଅଜିତ	ଶ୍ରୀମୁଖ	ବାନ୍ତୁ	ସୁବା	ଧାତା
୩ । ଇନ୍ଦ୍ର ,,	ଶିଶୁର	ବହୁଧାନ୍ୟ	ପ୍ରମୋଦ	ବିହମ	ବୃଷ
୪ । ପାବକ ,,	ବିହଗନ୍ତୁ	ସୁଗନ୍ତୁ	ଚାରଣ	ପାର୍ଥିବ	ଅବ୍ୟୟ
୫ । ଭୃଷ୍ମ ,,	ସଙ୍କଜିତ	ସଦ୍ୟାସ	ବିରୋଧୀ	ବିକୃତ	ଖର
୬ । ଅହିବୃଧ୍ୟ ,,	ନନ୍ଦନ	ବିଜୟ	ଜୟ	ମନ୍ଥ	ଦୁର୍ମୁଖ
୭ । ପିତୃ ,,	ହେମଲୟୀ	ବିଲୟୀ	ବିକାଶ	ଶାକ୍ଷ	ପୁର
୮ । ବୈଶ୍ନବ ,,	ଶୋକକୃତ	ଶୁଭକୃତ	ହୋଧୀ	ବିଶ୍ୱାସୀ	ପରବସୁ
୯ । ଗୁହ୍ୟ ,,	ପୁରବୀ	ନୀଳକ	ସୌମ୍ୟ	ସାଧାରଣ	ବିରୋଧକୃତ
୧୦ । ସିଦ୍ଧାନ୍ତଳ ,,	ପରିଧାଣ	ପ୍ରମାଥୀ	ଆନନ୍ଦ	ରାକ୍ଷସ	ଅନଳ
୧୧ । ଆଶ୍ୱିନ ,,	କପିଳ	କାଳ	ସିଦ୍ଧାର୍ଥ	ରୌଦ୍ର	ଦୁର୍ମତ
୧୨ । ଭାଗ୍ୟ ,,	ଦୁର୍ଯ୍ୟୁଧ	ରୁଧିରାଦ୍ୱାର	ରକ୍ତାକ୍ଷ	ହୋଧନ	ସୟ

ବାରଟି ଯୁଗ ଅଧୀଶ୍ୱରମାନଙ୍କର ନାମ :—(୧) ବସ୍ତୁ (୨) ବୃହସ୍ପତି (୩) ଶକ୍ତି (୪) ବହ୍ନି (୫) ଭୃଷ୍ମ (୬) ଅହିବୃଧ୍ୟ (୭) ପିତୃ (୮) ବୈଶ୍ନବ (୯) ନିଶାପତି (୧୦) ଇନ୍ଦ୍ରାଗ୍ନି (୧୧) ଅଶ୍ୱିନାୟୁଷ (୧୨) ଭଗ ।

ଯୁଗେୟୁଗାଂସ୍ତ୍ରୌ ପୂର୍ଣ୍ଣତ୍ୱା-ଦର୍ଶେନ୍ନ ଭଗଣାବଳେଃ
ଯୁଗତପ୍ତାଦ-ଦିବସୌ ସୁସାଧନ ମପୀଷ୍ୟତେ । ୪୭।

ମହାଯୁଗରେ ଓ ପାଦଯୁଗରେ (ସତ୍ୟ, ସେବା, ଦ୍ଵାପର ଓ କଳି) ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର
କେତେକ ଭାଗଣ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଲାବରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରୁଥିବାରୁ ମହାଯୁଗାରମ୍ଭ ବା ପାଦଯୁଗ ଆରମ୍ଭରୁ
ମଧ୍ୟ ଏ ଦୁଇ ଗ୍ରହର ମଧ୍ୟମାନ ଅଣାଯାଇପାରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଯୁଗ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଓ ପାଦଯୁଗ
ଅନ୍ତର୍ଗତରୁ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ର (ମଧ୍ୟ) ସାଧନ କରାଯାଇପାରେ ।

ଭଙ୍ଗ୍ୟନ୍ତରେଣ ପୁନରାବର୍ତ୍ତନଂ ଦନାନାଂ
କୁଟ୍ତେ ଯଥାବଚିତ—ରକ୍ଷମମସ୍ୟନ୍ତଃସ୍ୟାତ୍
ଗୃହଣନ୍ତୁ ନାଶ ସୁଧୁୟଃ ପୁନରୁକ୍ତ-ଦୋଷଂ
ଶ୍ରୀହର୍ଷମୁଖ୍ୟ-କବିଦର୍ଶିତ ଏଷ ପଦ୍ଧତଃ । ୪୮ ।

ବହୁ ଗଣନାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ଏଠାରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଶୁଦ୍ଧରେ ଅନ୍ତର୍ଗତ
ଅଣାଯାଉଥିବୁ ଏବଂ ଏଥିରୁ ମଧ୍ୟ ମଧ୍ୟମ ଗ୍ରହ ସୁବଧାରେ ଆଣିହେବ । ଏହା ପୁନରୁକ୍ତ
ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଦୋଷାବହ ନୁହେଁ । କାରଣ ଶ୍ରୀହର୍ଷ ପ୍ରଭୃତି ବଣିଷ୍ଠ କବିମାନେ ଏହି ପଦ୍ଧତୀକୁ
ଆଶ୍ରୟ କରି ସେମାନଙ୍କର କବିତା ରଚନା କରିଯାଇଛନ୍ତି ।

ସୃଷ୍ଟ୍ୟକ୍ତା ରବି-ତାଡ଼ିତା ମଧୁସିତା-ଦ୍ୟାତୀତ ମାସାକୃତା
ଦ୍ଵିଷ୍ଟାଃ କୋଟିହତାଃ କୃତାଭ୍ରକୁଣ୍ଡରେଷ୍ଠଗ୍ନିଷୁ ଦନ୍ତୋଞ୍ଜିତାଃ
ଲବ୍ଧାତ୍ୟାଗଗୁଣା ହସ୍ତାସ୍ତ୍ରଧୁମୁତା ଦ୍ଵେଧାବ୍ଜ ନିଗ୍ନାହତାଃ
ନାଗେଷ୍ଠ-ଭ୍ରାଣରାଗ୍ନି ପବଂତନବା ଭ୍ରାଜାଗ୍ନି ଷଡ୍ଭିତଃ ଫଳେଃ । ୪୯ ।

ସୃଷ୍ଟିକାଳରୁ ଗତ ବର୍ଷ ସମୂହକୁ ୧୨ରେ ଗୁଣି । ସେଥିରେ ଗତ ଚୈତ୍ରଶୁକ୍ଳ
ପ୍ରତିପଦାଦି ମାସ ମିଶାଅ । ଏହି ଫଳକୁ ୨ ଜାଗାରେ ରଖ । ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ଉକ୍ତ
ଫଳକୁ ୧୦୦୦୦୦୦୦ରେ ଗୁଣି ଗୁଣନଫଳକୁ ୩୨୫୩୫୫୧୦୪ରେ ହର । ଏହାର
ଲବ୍ଧକୁ ଅନ୍ୟସ୍ଥାନରେ ଥିବା ଉକ୍ତ ଫଳରେ ଯୋଗ କର । ଏହି ଫଳକୁ ପୁଣି ୩୦ରେ ଗୁଣି
ଗତ ଅମାବାସ୍ୟା ପରଠାରୁ ଗତ ହୋଇଥିବା ତିଥି ଯୋଗକର । ଏହାକୁ ପୁଣି ଦୁଇ ଜାଗାରେ
ରଖ । ଗୋଟିଏ ଜାଗାରେ ୧୦୦୦୦୦୦୦୦୦ରେ ଗୁଣି ୬୩୯୦୯୬୩୫୦୫୮ରେ ହର ।
ଲବ୍ଧକୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରୁ ଫେଡ଼ । ଫଳ ସୃଷ୍ଟ୍ୟାରମ୍ଭରୁ ଅନ୍ତର୍ଗତ ହେବ । ଏହାର ଗଣନା
ଲଂକାର ଅର୍ଦ୍ଧରାଶିରୁ କରାଯାଏ ।

ଉନା ମଧ୍ୟମସାବନା ଦନଗଣା ଲଙ୍କାର୍ଦ୍ଧରାଦ୍ଵଗତା
ଭାଦ୍ରବାରମୁଖାଃ ସୁଧରସ୍ୟ ଯଦି ବା ସାଧା କଳେବାକ୍ଷତଃ
କାର୍ଯ୍ୟୋତର ଖଚରୁଷ୍ଟ ହାନ—ଗୁଣକୌ ହାବୌ କୃତାଶାଶବୈ-
ରୁନୌ ଦକ୍ଷିଣତୋଽଷ୍ଟ କାଶଶଶବୈ—ବାରାଣ୍ଡ ଶୁକାଦତଃ । ୫୦ ।

କଳିଯୁଗ ଆରମ୍ଭରୁ ଅନ୍ଧର୍ଗଣ ଆଣିବାକୁ ହେଲେ ଏହି ଶତାବ୍ଦିରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯିବ—
୪୯ଶ ଶ୍ଳୋକ ପର ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯିବ; ମାତ୍ର ସେଥିରେ ଥିବା ଦୁଇଟି ଗୁଣକୁ ଗୁରୁଟି
କରି ଗୁନ କଟାଇ ଦିଆଯିବ ଏବଂ ଦୁଇଟି ହରରୁ ଯଥାକ୍ରମେ ୫୧୦୪, ୫୦୫୮ ଫେଡ଼ି ହର
ଠିକ୍ କରାଯିବ । ଏହି ଅନ୍ଧର୍ଗଣ କଳି ଆରମ୍ଭରୁ ହେବ । ଏହାର ବାର ଗଣନା ଶୁଦ୍ଧିକାରରୁ
ହେବ । କଳିଯୁଗର ପ୍ରାରମ୍ଭ ଶୁଦ୍ଧିକାରରୁ ହୋଇଥିବାରୁ ଏପରି କରାଯାଇଛି ।

ସ୍ୱାୟତ୍ ସ୍ୱାୟତ୍ନିରୁକ୍ତକଳ୍ପଭଗଣା ରୁଦ୍ରାଷ୍ଟ୍ର—ଚନ୍ଦ୍ରାହତାଃ
ଖାତ୍ରା ଭ୍ରାବ୍ୟହୃତଃଫଳଂ ଭଗଣତଃ ସ୍ୟୁର୍ଦ୍ୱାପରାନ୍ତା ପ୍ରୁବାଃ
ତଦ୍ୟୁକ୍ତଃ କଳିଯାତସାବନ—ଦନେ—ରାଜୀତମଧ୍ୟଗ୍ରହାଃ
ପୂର୍ବୋକ୍ତକ୍ରମତୋ ଭବନ୍ତ୍ୟଭିମତେ କାଳେ ଗୃହାଂଶାଦୟଃ । ୫୧ ।

ଏହି ଶ୍ଳୋକରେ ଦ୍ୱାପର ଯୁଗ ଶେଷ ଦିନର ଗ୍ରହ ଓ ଉଚ୍ଚପାତାଦିର ଗଣ୍ୟାଦି ପ୍ରୁବ
ଦିଆଯାଇଛି । କଳିଯୁଗର ସେକୌଣସି ଦିନ କପରି ଗ୍ରହ ଥାଏ ଅଣାଯାଇ ପାରିବ, ତାହାର
ପ୍ରଣାଳୀ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ରହିଛି ।

ଗ୍ରହର କଳ୍ପ ଭଗଣକୁ ୧୮୧୧ରେ ଗୁଣି ୪୦୦୦ରେ ହରଲେ ଦ୍ୱାପର ଯୁଗର ଶେଷ
ଦିନରେ ଗ୍ରହାଦିର ଭଗଣାଦି ପ୍ରୁବ ହେବ । କଳି ପ୍ରଥମ ଦିନରୁ ପୁଣି ଅଷ୍ଟାଷ୍ଟ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ମଧ୍ୟମ ଗ୍ରହ ଆଣି ସେଥିରେ (ଦ୍ୱାପରର ପ୍ରୁବରେ) ଯୋଗ କଲେ ସ୍ୱଷ୍ଟ୍ୟାଦିଠାରୁ ଅଷ୍ଟାଷ୍ଟ ଦିନ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟମ ଗ୍ରହ ହେବ ।

କୁଜାଦି ଖଗପଞ୍ଚକାର୍କ ମୁଖମନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରାଦିପା
ତଜପ୍ରୁବବିଲଫ୍ରିକାଃ କଳିମୁଖାର୍ଚ୍ଚ ରାବେ ଯଥା
ଗଜାଙ୍ଗତଥୁବେଦଦୃକ୍ ଶଶିଧରଃ କୃତାକ୍ଷିପୁର
ବିଚନ୍ଦ୍ର-ଶଶିନଃ ଖଦୃଗ୍ ରସଭୂଜାଭୂଜଙ୍ଗଃ କ୍ରମାତ୍ । ୫୨ ।

ଖବେଦଖମରୁଭୁବୋହବ୍ଧି ଭୂଜଦତ୍ତନବେଶାଶୁ ଷଡ୍
ଘନାଗ୍ନିଗଜବାହବଃଖନୁପବେଦଗ୍ନାବଧୟଃ
ଖବେଦ ବସୁଷର୍ଗରାମୁ ନିଧୟଃ ଖବେଦେକ୍ଷଣ
ବିଚନ୍ଦ୍ର ଭୂଜଗାଃ ଖଦୃଗ୍ ଗଗନଚନ୍ଦ୍ର ଶୂନ୍ୟର୍ଭବଃ । ୫୩ ।

ଗଜାବ୍ଧି ଶରତଦ୍ୟୁତେ ଖବସୁବାର୍ଦ୍ଧ୍ୟଗାଂକଦ୍ୱିପା
ଦ୍ୱି ପାହ୍ୟଗକୃତାକ୍ଷ୍ୟଗା ବସୁରଦାବ୍ଧି-ପୂର୍ଣ୍ଣେନ୍ଦବଃ
ଦ୍ୱି ଭଙ୍ଗଖବସୁକ୍ଷରଃ ଖରସଗୋହର୍ଥତତ୍ତ୍ୱାନ୍ୟଥୋ
ନଜା ଭୁରସଗୋଭୁବୋ ନଖରସେଷୁ ଦନ୍ତା ଇତି । ୫୪ ।

କଂବେବଂକରଣାବଦକାଃ ଖନଗଗୋ ବେଦୋନବଲ୍ୟବଦତୋ
 ଘସ୍ତ୍ରାଃ ସୁଧ-ବିଧୁବାରତୋ ରବିନିତେଃ ଶ୍ରେବା ତଦକ୍ଷାୟୁତାଃ
 ସ୍ଥାପେନ୍ଦ୍ରିସ୍ଥିତ ସପ୍ତ ସପ୍ତ ଗୁଣଭୈର୍ଭକ୍ତାଃ ଫଳଂ ବାସବ
 ମେଷାର୍କଂମଣଦ୍ବିତୀୟଦନତସ୍ତ୍ରାଂଜନାନ୍ତାଃଗତାଃ । ୫୫

ଠିକ୍ ଦ୍ଵାପର ଯୁଗ ଶେଷ ହେଲାବେଳେ ଅର୍ଥାତ୍ କଳୟୁଗ ପ୍ରାରମ୍ଭରେ (ମଧ୍ୟରାତ୍ରିରେ)
 ଗ୍ରହ, ଋତୁ ଓ ପାତ ଆଦିର ବିଳମ୍ବୀ ସଂଖ୍ୟା ଚଳେ ଦିଆଯାଇଛି । ପ୍ରମିୟା ୫୧ ଶ୍ଳୋକରେ
 ଅଛି ।

ମଙ୍ଗଳ	୧୨୪୧୫୭୮	ଚନ୍ଦ୍ର ମନ୍ଦୋଜ	୪୩୪୧୭୦
ବୁଧ ଶୀଘ୍ରୋଜ	୧୧୩୭୨୪	ମଙ୍ଗଳ ,,	୪୫୭୮୪୦
ବୃହସ୍ପତି	୮୨୭୨୦	ବୁଧ ,,	୮୧୩୨୪୦
ଶୁକ୍ର ଶୀଘ୍ରୋଜ ...	୧୪୯୦୪୦	ଗୁରୁ ,,	୭୦୧୦୨୦
ଶନି	୧୧୯୧୦୨୪	ଶୁକ୍ର ,,	୨୩୫୫୪୮
ସୂର୍ଯ୍ୟ ମନ୍ଦୋଜ	୨୮୩୧୨୭	ଶନି ,,	୮୯୭୪୮୦

—*—

ଚନ୍ଦ୍ର ପାତ	୭୨୪୭୮୮	ଗୁରୁ ପାତ	୨୫୫୯୭୦
ମଙ୍ଗଳ ,,	୧୦୪୩୨୮	ଶୁକ୍ର ,,	୧୯୭୦୨୦
ବୁଧ ,,	୧୦୭୨୭୨	ଶନି ,,	୩୨୫୭୨୦

କରଣାବଦ ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ଗ୍ରହାଦି ଆଖିବାକୁ ହେଲେ କରଣାବଦ ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ଅନ୍ତର୍ଗତ
 ମଧ୍ୟ ଆଖିବାକୁ ହେବ । (କରଣାବଦର ଅର୍ଥ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ ଗଣନାର ପ୍ରାରମ୍ଭ ଅବଦ—
 ଯେତେବେଳେ କି ସାମନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ଗ୍ରହ ଆଦି ଆଖି ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିବାକୁ ମନସ୍ଥ
 କଲେ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ପାଞ୍ଜି ତୋଳିଲେ) । ସେଥିନମନ୍ତେ କଳୟୁଗ ବର୍ଷ ସଂଖ୍ୟାରୁ ୪୯୭୦
 ବାଦଦେଲେ ଗତ କରଣାବଦ ସଂଖ୍ୟା ହେବ । ଏହି ସଂଖ୍ୟାର ଛାନ୍ଦାଶିକର ୧୨ଟି ଶୂନ୍ୟ ଦିଅ
 ଏବଂ ତାହାକୁ ୨୨୩୭୨୮୫୧୫୧ରେ ଭାଗକର । ଫଳରୁ ଯୋମ (ସଂକ୍ରାନ୍ତି ୨ୟ ଦିନ
 ଯୋମବାର ହେଲାକଥିବାରୁ) ବାର ଆଦି ଗତ ଦିନ ସଂଖ୍ୟା ହେବ । ଖୁଟ ମେଷ ସଂକ୍ରାନ୍ତି
 ଦ୍ଵିତୀୟ ଦିନରୁ ପୁଣି ସେହି ଯୋମ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଦିବସ ଗୋଟି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଗ୍ରହଣ
 କରାଯିବ ।

ସଂକ୍ରାନ୍ତେଃ ସବିତା ତୃତୀୟାଦିବସେ ମଧ୍ୟାହ୍ନେନିତ କ୍ରିୟଂ
 ପ୍ରାୟେଶୈତଦହସ୍ତତଃ କୃତମତଂ ପଂଚୁଙ୍ଗ ପଂଜୀମୁଖମ୍
 ତତ୍ ପୂର୍ବାହ୍ନ ଯାତ ବାସରଗଣେ—ସ୍ୱନୀୟ ମଧ୍ୟଗ୍ରହା
 ନେକଦ୍ୱ୍ୟାଦଷ୍ଟ ପଂଜିକାଦନଗଣେଷ୍ଟାଦ୍ୟଃ—ସ୍ୱତ୍ୱକ୍ରୀଃ କ୍ରିୟାର୍ । ୫୭।

ସାଧାରଣତଃ ସ୍ମୃତ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମେଷ ପ୍ରବେଶ କରିବାର ଦ୍ୱିତୀୟ ଦିବସରେ ମଧ୍ୟମ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମେଷରେ ପ୍ରବେଶ କରେ । ସେଥିନିମନ୍ତେ ଏହି ଦିନଟି (ସ୍ମୃତ ମେଷ ସମ୍ପର୍କର ଦ୍ୱିତୀୟ ଦିନଟି = ଅହରଣ ୧) ପଞ୍ଚାଙ୍ଗ ମୁଖ ଦିବସରୂପେ ଗୃହୀତ ହୋଇଛି । ତେଣୁ ମଧ୍ୟମ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମେଷ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ପୂର୍ବଦିନ ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ମୃତ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମେଷ ପ୍ରବେଶ କରିବାର ଦ୍ୱିତୀୟ ଦିନ ପ୍ରଥମେ ମଧ୍ୟମ ଗ୍ରହଗୁଡ଼ିକ ଆଖିବାକୁ ନେବ । ତାପରେ ପ୍ରତିଦିନର ଗ୍ରହଗତ (ତଥାତ୍) ଆଖି ସେଥିରେ ଯୋଗକଲେ (ବନ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ ବିଯୋଗ କଲେ) । ଅଗ୍ରସ୍ଥ ଦିନରେ ମଧ୍ୟମ ଗ୍ରହ ଆସିଯାଇ ପାରିବ ।

କେତତ୍ ପ୍ରସ୍ତୁତମେଷସଂକ୍ରମଦିନଂ ବିଦିଦି-ମନୋତଥଂ
 ମନ୍ୟନ୍ତେହ୍ନମୁଖ୍ୟାତ ଦେଶ-ବଶତୋ ଭେଦେଽପି ବର୍ଷେଽବହୁ
 ଚୌବାରେ ପ୍ରତିପଦ୍-ପ୍ରଗେ ଗତନିଶାଣେଷେ ତୁ ମେଷେଽବଶତ୍
 ସ୍ୱପ୍ନୋଽର୍ଜ-ସ୍ତଦହ ପ୍ରକ୍ତବାହରତ ଦିନେ ମଧ୍ୟର୍କ ବର୍ଷାନ୍ତକେ । ୫୮।

ବର୍ଷର ପ୍ରଥମ ଦିବସ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବାରେ ନାନାସ୍ଥାନରେ ନାନା ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ସ୍ମୃତ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମେଷ ପ୍ରବେଶ କରିବା ଦିନ କୌଣସି କୌଣସି ଦେଶରେ ପଞ୍ଚାଙ୍ଗ ମୁଖ ଦିବସ ଭାବରେ ଗୃହୀତ ହୋଇଥାଏ । କେତେକ ଦେଶରେ ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିପଦା ତିଥି ପଞ୍ଚାଙ୍ଗର ଆଦ୍ୟଦିନ ଭାବରେ ଗୃହୀତ ହୋଇଥାଏ । (ଏସବୁ ସ୍ୱୀକାର କଲବେଳେ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଗୁପ୍ତ ଓ ସୌର ବା ସାବନମାନର ତଥ୍ୟକୁ ମଧ୍ୟ ମାନିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହଁନ୍ତି) ।

ମଧ୍ୟମମାନରେ ସୌର ବର୍ଷ ପରିସମାପ୍ତ ହେବାବେଳେ କରଣାବ୍ଦର ଆରମ୍ଭ । ଏତିକିବେଳେ ହିଁ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟମ ପ୍ରୁବାଦ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ଭୁବ ଓ ପାତ ମଧ୍ୟ ଦିଆଯାଇଛି । ସେଦିନ ସୋମବାର ଓ ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିପଦା ଥିଲା ଏବଂ ସ୍ମୃତ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ବରୁ ଅର୍ଥାତ୍ ପୂର୍ବରାତ୍ରିର ଶେଷଆଡ଼କୁ ମେଷରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଯାଉଥିଲେ ।

କଥ୍ୟନ୍ତେ କରଣାବ୍ଦ ପୂର୍ବାଦିବସେ ବାରେ ବିଧୋଃ ସାଧୁତା
 ଲଂକାର୍କୋଦୟକାଳକା ଦିବସଦାଂ କ୍ଷେତ୍ରାଂଶକାଦଧୁ ବାଃ
 ଭୂୟୋଽପି ପ୍ରତିପତ୍ତୟେ ତନ୍ମଧ୍ୟୟାଂ ପ୍ରତ୍ୟଦଶୁଷିସ୍ତଥା
 ସୂର୍ଯ୍ୟାବଦକମନ୍ତୁଙ୍ଗାନିତୟସ୍ୟାଭିଦପାତାବଳେଃ । ୫୯।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଗ୍ରହ ମନ୍ଦୋଦ, ଶୀଘ୍ରୋତ ଓ ପାତ ଆଦିର ମଧ୍ୟ ଧ୍ରୁବକ କରଣାବଦ୍ଧ
ପୃଷ୍ଠଦିନ ସୋମବାର ଲଙ୍କା ପୃଷ୍ଠ୍ୟୋଦୟବେଳେ ଦିଆଯାଉଅଛି । ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ
ସୁବଧା ପାଇଁ ଏସବୁର ବର୍ଷଶୁଦ୍ଧି ମଧ୍ୟ କହି ଦିଆଯାଉଛି । (ଯେଉଁ ଡକ ବ୍ୟବହାର କରି
ସୂକ୍ଷ୍ମ ଗ୍ରହ ସାଧନ କରାଯାଇ ପାରିବ) ।

ରବେଃଶିବା ଦନ୍ତଭୂଜାଃ ଶରେନ୍ଦବୋ
ନଭୋଭୂଜାସ୍ତର୍କସମୁଦ୍ରସନ୍ନିତାଃ
ବିଧ୍ୟୋରନନ୍ତଂ ଜ୍ୱଳନାଃ ଖବାହବୋ
ନବାସି ସଂଖ୍ୟା ହୃତଭୂକ୍ତାସ୍ତ ମତାଃ ।୪୯।

କୁଜସ୍ୟବାଣାଃ ବିଧୁରବଧୁ ବାହବୋ
ଗିରିନ୍ଦବଃ ସାୟକଲେଚନାନି ଚ
ଜ୍ଞଶୀଘ୍ରତୁଙ୍ଗସ୍ୟ ଦଶୋ ଗଜେନ୍ଦବଃ
କୃତେନ୍ଦବୋ ନନ୍ଦଭୂବଃ କୁବାହବଃ ।୫୦।

ବୃହସ୍ପତେର୍ବିଷ୍ଣୁପଦସ୍ତ ବହ୍ନୟଃ
ଶରବ୍ୟୟଃ ଶୀତକରଃ କୁବାହବଃ
ସିତାଂଶୁତୁଙ୍ଗସ୍ୟ ଭବା ଗୁଣେନ୍ଦବଃ
କୁସାଗର ବାହୁକୃତା ଭୂଜେନ୍ଦବଃ ।୫୧।

ଶନେସ୍ତୁରଙ୍ଗା ଧୃତୟଃ ପ୍ରଭାକରଃ
ନଗେନ୍ଦବୋ ଦେବ ବିଲେଚନାନି ଚ
ପ୍ରହେ ଗୃହାଦେବିକଳାନ୍ତମାଗତେ
ପରାଦଭୋଦୋପି ବୃଷେର୍ନ ଗଣ୍ୟତେ ।୫୨।

ରବେର୍ମୃଦୁକସ୍ୟ ଭୂଜୈ ଗଜେନ୍ଦବୋ
ନଗାବଧୟୋ ବେଦଶର ନଭୋଧ୍ରୁବଃ
ସିତାଂଶୁମନ୍ଦସ୍ୟ ଦଶୋ ଦ୍ୱିବାହବଃ
କୃତାଗ୍ନୟୋ ନନ୍ଦଶରଃ ପୟୋଧୟଃ ।୫୩।

ମହୀଜ ମନ୍ଦସ୍ୟ କୃତା ହୟା ବଧୂ
ଭୂଜାବ୍ୟୟଃ ପାବକଶୀତ-ରାଜବଃ
ମୃଦୋବିଦଃ ସୁଧୀରିୟୋଜା-ଭୂମୟଃ
ପୟୋଧୟଃ ପୂର୍ଣ୍ଣବଧୂ ରସେନ୍ଦବଃ । ୭୪ ।

ସୁରେଜ୍ୟ ମନ୍ଦସ୍ୟଶରା ନଗେନ୍ଦବୋ
ନଗେନ୍ଦବୋ ବିଷ୍ଣୁପଦଂ ଶରେନ୍ଦବଃ
ଭୃଗୋମୃଦୂକସ୍ୟ ଭୂଜୋ ଶିଳୀମୁଖା
ନବାଗ୍ନୟଃ ସର୍ପଗୁଣାଶ୍ଚ ଗୋଭୂଜାଃ । ୭୫ ।

ଶନେମୃଦୂକସ୍ୟ ମତା ମତଙ୍ଗଜା
ନବାଙ୍ଗତନ୍ଦ୍ରା ଶ୍ଚତୁରବ୍ୟୟେ ଦଶଃ
ସୁଧାକରାଦେରଥ ପାତଜଧ୍ରୁବା
ଭଚକ୍ରଶୂଳାଃ କରଣାବଦ ବକ୍ରଜାଃ । ୭୬ ।

ହମାଂଶୁପାତସ୍ୟ ଗୁଣା ମହୀଭୂଜାଃ
ନବେନ୍ଦବୋ ନାଗଭୂବୋଽଷ୍ଟ୍ର-ବାହବଃ
କୃଜନ୍ମପାତସ୍ୟ ଖ ମଷ୍ଟ୍ର ବାହବୋ
ସିତାଂଶୁବାଣା ସ୍ତ୍ରୀଭୂଜାଃ କୁସିନ୍ଧବଃ । ୭୭ ।

ବୁଧସ୍ୟ ପାତସ୍ୟ ଖମଙ୍ଗବାହବୋ
ନଗେନ୍ଦବୋ ନାଗଭୂଜା ଗଜେଷବଃ
ବୃହସ୍ପତେସ୍ତଦଧ୍ରୁବ ଇକ୍ଷଣେ ଶିବା
ଗୁଣାଃ ପୃଷ୍ଠେନ୍ନୁମିତା ନବେଷବଃ । ୭୮ ।

ସିତସ୍ୟ ପାତସ୍ୟଧରା-ବଧୂ ବାହବୋ
ଗୁଣା ନିଶାନାଥ—ଗୁଣାଶ୍ଚ ପୁଷ୍କରନ୍
ଶନେର୍ଗୁଣାଃ ଖଂ ସ୍ତ୍ରୀଭୂବୋଽସ୍ତ୍ରବାହବଃ
କୃତେକ୍ଷଣାନି ଧ୍ରୁବ ଏଷ ପାତଜଃ । ୭୯ ।

କରଣାବଦ୍ଧ ଧ୍ରୁବ ତଳେ ଦିଆଯାଉଛି—

ରବି	ରା	୧୧ । ୨୮ । ୧୫ । ୨୦ । ୪୭
ଚନ୍ଦ୍ର	ରା	୦ । ୩ । ୨୦ । ୨୯ । ୫୩
ମଙ୍ଗଳ	ରା	୫ । ୧ । ୨୪ । ୧୭ । ୨୫
ବୁଧ ଶିଘ୍ରୋକ	ରା	୧୦ । ୧୮ । ୧୪ । ୧୯ । ୨୧
ବୃହସ୍ପତି	ରା	୦ । ୩ । ୪୫ । ୧ । ୨୧
ଶୁକ୍ର ଶିଘ୍ରୋକ	ରା	୧୧ । ୧୩ । ୪୧ । ୪୨ । ୧୨
ଶନି	ରା	୭ । ୧୮ । ୧୨ । ୧୭ । ୨୪
ରବି ମନ୍ଦୋକ	ରା	୨ । ୧୮ । ୪୭ । ୫୪ । ୦
ଚନ୍ଦ୍ର ”	ରା	୧୦ । ୨୨ । ୩୪ । ୫୯ । ୪
ମଙ୍ଗଳ ”	ରା	୪ । ୭ । ୧ । ୪୨ । ୧୩
ବୁଧ ”	ରା	୭ । ୧୭ । ୪ । ୧୦ । ୧୭
ବୃହସ୍ପତି ”	ରା	୫ । ୧୭ । ୧୭ । ୦ । ୧୫
ଶୁକ୍ର ”	ରା	୨ । ୫ । ୪୫ । ୩୮ । ୨୯
ଶନି ”	ରା	୮ । ୯ । ୧୯ । ୪୪ । ୧୦

ଚନ୍ଦ୍ରଶୁକ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରାଦିର ପାତପ୍ରଭାବ

ଚନ୍ଦ୍ର ପାତ	ରା	୩ । ୨୧ । ୧୯ । ୧୮ । ୨୮
ମଙ୍ଗଳ ”	ରା	୦ । ୨୮ । ୫୧ । ୨୩ । ୪୧
ବୁଧ ”	ରା	୦ । ୨୯ । ୧୭ । ୨୮ । ୫୮
ବୃହସ୍ପତି ”	ରା	୨ । ୧୧ । ୩ । ୧୫ । ୫୯
ଶୁକ୍ର ”	ରା	୧ । ୨୪ । ୩ । ୩୧ । ୦
ଶନି ”	ରା	୩ । ୦ । ୧୩ । ୨୭ । ୨୪
କେତୁ ”	ରା	୯ । ୨୧ । ୧୯ । ୧୮ । ୨୮

ଇତୀର୍ତ୍ତାଃ ଖେତଦୁକ ପାତକ
 ପ୍ରୁବାଃ କୃତେତଦ୍ ଭଗଣାନୁପାତକାଃ
 ସୁଧାଂଶୁପାତଃ ସ୍ବୁଚରାହୁ ରୁଚ୍ୟତେ
 ତଦୀୟ ଭର୍ଷଂକଳ କେତୁରାଦିଃ । ୭୦ ।

ଭଗଣରୁ ଅନୁପାତ ବଳରେ ଏହି ପ୍ରୁବରୁଡ଼ିକ କୁହାଗଲା । ତନ୍ତ୍ରପାତକୁ ରାହୁ କୁହାଯାଏ । ରାହୁଠାରୁ ୧୧୦ ଡିଗ୍ରୀରେ କେତୁପାତର ସ୍ଥିତି । ଏହା ପୂର୍ବରୁ ଜ୍ୟୋତିଷୀମାନେ କହି ସାରିଛନ୍ତି ।

✕ ✕

ମନ୍ଦୋଜପାତାନୟନଂ ଦିନେଭ୍ୟଃ ପୁରୋଦିତଂ ତଦ୍ବଦଂ ସମାଭ୍ୟଃ
 ଅବଦାୟୁତତ୍ ଭଗଣୈର୍ବିନିୟା ଲକ୍ଷୟାଂସ୍ତଃ ଫଳମସ୍ୟ ଲିପ୍ତଃ । ୭୧ ।

ଅଞ୍ଜିତ ଦିନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ମନ୍ଦୋଜ ଓ ପାତର ଗତି ପରିମାଣ ଆଣିବା ନିମନ୍ତେ ଉପାୟ ପୂର୍ବରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇସାରିଛି । ବର୍ଷ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ମନ୍ଦୋଜ ଓ ପାତ ଏହି ନିୟମରେ ଅଣାଯାଇ ପାରିବ—

ଅଷ୍ଟାଷ୍ଟ ବର୍ଷ ସଂଖ୍ୟାକୁ କଳ୍ପ ଭଗଣରେ ଗୁଣି ୨୦୦୦୦୦ରେ ହରିଲେ ଲିପ୍ତାଦି ଫଳ ସେମାନଙ୍କ ଗତି ପରିମାଣ ହେବ ।

ପ୍ରୁବେଷୁୟୁକ୍ତା ବିୟୁତାଃ କ୍ରମେଣସ୍ବୁଚା ଗୃହାଂଶାଦୟଃ ଏବ ତେ ସ୍ୟୁଃ
 କିମ୍ବା ସୁଖାର୍ଥଂ ହରଣୈଃ ସ୍ବକୀୟୈ ରାଜେତୁ ମର୍ହମୃତୁଜଂ ପାତାଃ । ୭୨ ।

ଏହି ଫଳକୁ କରଣାଦି ପ୍ରୁବରେ ଯୋଗ କଲେ (ପାତର ଗତି ପରିମାଣ ବଢ଼େବା) ଅଷ୍ଟାଷ୍ଟ ବ୍ରହ୍ମ ଉଚ୍ଚ ଓ ପାତାଦିର ରାଶ୍ୟାଦି ଆସିଯିବ । ତାହା ନ କରି ଫଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟରେ ନିଜ ନିଜ ହରହାର ମଧ୍ୟ ଏହା (ଗତି ପରିମାଣ) ଅଣାଯାଇ ପାରିବ ।

ମୃଦୁକପାତପର୍ଯ୍ୟୟୈଃ ଝଞ୍ଜାତ୍ର ଝାତ୍ର ପକ୍ଷକାଃ
 ହୃତାଃ ଫଳାନି ହାରକାଃ ସ୍ବକାଃ ସ୍ବକାଃ ସମାନ୍ତକାଃ । ୭୩ ।
 ତଦୁଚ୍ଛୃତାଦି ବୃନ୍ତତଃ କଳାଦିତଃ ଫଳୈର୍ପ୍ରୁବାଃ
 ଯୁତୋନିତାଃ ସ୍ବୁଚାଃ କ୍ରମାନ୍ମୃଦୁକପାତ—ଭାଦୟଃ । ୭୪ ।

୨୦୦୦୦୦କୁ କଳ୍ପଭଗଣ ସଂଖ୍ୟାରେ ହରିଲେ ହର ଆସେ । ଗତ ବର୍ଷ ସଂଖ୍ୟାକୁ ଏହି ହରରେ ହରିଦେଲେ ଗୋବର୍ଦ୍ଧ ସମ୍ବନ୍ଧୀ କଳାଦି ଗତି ପରିମାଣ ଆସିଯିବ । ଏହି ଫଳକୁ ପୂର୍ବ ପରି ପ୍ରୁବରେ ଯୋଗ (ପାତ ପାଇଁ ବଢ଼େବା) କଲେ ଉଚ୍ଚ, ବ୍ରହ୍ମ ଓ ପାତାଦି ଆସିଯିବେ ।

ସୁରରାହୁଁକହାର ନବନବ-କଣର ବାଣବେଦନ୍ତବୋଧୁ—
 ସ୍ଥାନାୟା ନାଗସିଦ୍ଧା ନବଶରଶିଖିନଃ ସପ୍ତପଞ୍ଚାଷ୍ଟ ପକ୍ଷାଃ
 ଆରବେଃ ପାତହାରଃ କ୍ଷିତନଗରତବଃ ପକ୍ଷଷଡ୍-ବୀତହୋବା
 ଧୂତ୍ୟଷ୍ଟସ୍ଥାଶ୍ଟ ପକ୍ଷକ୍ଷିତ ନୟନମିତାଃ ସପ୍ତଷଡ୍‌ବହୁୟଃ ସୁଧଃ । ୨୫

ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହିପରି ଅଣାଯାଇଥିବା ପାତହାରକୁ ଏଠାରେ ଦିଆଯାଉଛି :—

ରବି ମନ୍ଦୋକ ହାର	୫୯୯	×	×
ମଙ୍ଗଳ	୨୪୫	ମଙ୍ଗଳ ପାତହାର	୨୨୧
ବୁଧ	୪୮୮	ବୁଧ	୩୭୨
ବୃହସ୍ପତି	୨୪୮	ବୃହସ୍ପତି	୧୮୧୮
ଶୁକ୍ର	୩୫୯	ଶୁକ୍ର	୨୧୨
ଶନି	୨୮୫୭	ଶନି	୩୭୭

ପ୍ରାଚୀ ପ୍ରତୀତ୍ୟାଃ କୁଜସୌମ୍ୟ ମନ୍ଦମନ୍ଦୋକ ସଞ୍ଚାର ଇନ୍ଦ୍ରେକ୍ଷତେ ଯତ
 ତଥାକ୍ଷଣୀଘ୍ରୋକଗତଶ୍ଚ କାର୍ଯ୍ୟା ତତ୍ତ୍ୱଂସ୍ମୃତଃ ସ୍ୱଷ୍ଟାଽଗାଧିକାରେ । ୨୬

ମନ୍ଦୋକ ଓ ଶୀଘ୍ରୋକର ଗତି ସାଧାରଣତଃ ପଶ୍ଚିମରୁ ପୂର୍ବକୁ ହେଉଥିବା କଥା ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ଭାରତୀୟ ଜ୍ୟୋତିଷୀ ମାନନ୍ତି । ଗ୍ରହକର୍ତ୍ତା କହୁ ଏହା ପୂର୍ବଭାବରେ ସ୍ୱୀକାର ନ କରି ଲେଖିଛନ୍ତି—ମଙ୍ଗଳ, ବୁଧ ଓ ଶନିର ମନ୍ଦୋକ ତଥା ବୁଧ ଶୀଘ୍ରୋକର ଗତି ପଶ୍ଚିମରୁ ପୂର୍ବକୁ ଓ ପୂର୍ବରୁ ପଶ୍ଚିମକୁ ଉଭୟଥା ହେବାର ମୁଁ ଦେଖୁଅଛି । ଗ୍ରହସ୍ମୃତ କଲବେଳେ ଏହାର ବ୍ୟବହାର ଓ ପ୍ରୟୋଗ କିପରି କରାଯିବ ତାହା ଆଲୋଚନା ହେବ । ଏଣୁ ଏଠାରେ ସେଗୁଡ଼ିକ ଆଉ ଆଲୋଚନା କରାଯାଉନାହିଁ ।

ପ୍ରାଚ୍ୟାଂ କାଞ୍ଚନଭୂଧର ସୁରସୁରୀ ସଂପୃକ୍ତ ସୁବାକତୁ—
 ଦିଗ୍‌ସ୍ଥାନିତ ଯୋଜନାନ୍ତମିଳିତେ ବ୍ୟାକ୍ଷୋଭର-ସ୍ୟାମସି ।
 ଅବେଦ୍ୟ ରୋଧସି ସିନ୍ଧୁସିନ୍ଧୁର ଭୂଜେ ଯୌ ଯୋଜନେ ରାଜତେ
 ନିତ୍ୟଂ ଶିତ୍ୟବନୀ ଧରେନ୍ଦ୍ରଶିଖରେ ତସ୍ୟୌ ପରସ୍ୟୌ ନମଃ । ୨୭

ଯେଉଁ ପରମାତ୍ମା (ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ) ମାଳାଚଳର ଶିଖର ଦେଶରେ ନିତ୍ୟ ବସୁଜ୍ଞମାନ,
ତାଙ୍କୁ ମୋର ପ୍ରଣାମ । ମାଳାଚଳ ଭରଣୀୟ ମାଧ୍ୟନ୍ଦନ ରେଖାର ୧୮୪ ଯୋଜନ ପୂର୍ବରେ
ଏବଂ ବିଷୁବରେଖାର ୨୮୪ ଯୋଜନ ଉତ୍ତରରେ ସମୁଦ୍ରକୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ । ପୁଣି ବଡ଼
ଦେଉଳ ମାଳାଚଳ ଉପରେ ରହିଛି । ଭରଣୀୟ ମାଧ୍ୟନ୍ଦନରେଖା ଅସୁରସୁରୀ ଲଙ୍କା
ଉତ୍ତରମେରୁ ଓ ଦକ୍ଷିଣମେରୁକୁ ଦେଇ ଯାଇଅଛି । ଉତ୍ତରମେରୁରେ ସୁନା ଓ ଦକ୍ଷିଣମେରୁରେ
ଅସୁରମାନେ ବାସ କରନ୍ତି । *

ଇତ୍ୟୁକ୍ତଲୋକ୍ତୁଳ ନୃପାଳକୁଳ ପ୍ରସୂତ
ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର କୃତୌ ଗଣିତେଽସିଦ୍ଧିବିଦ୍ଧେ
ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ ଉପାଦୃତ ବାଳବୋଧେ
ଯାତସ୍ମୃତୀୟ ଇନ୍ଦ୍ରମଧ୍ୟ-ଖଗଃ ପ୍ରକାଶଃ । ୨୮ ।

ଏହିପରି ଭାବରେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣର ଚୂଢ଼ାୟ ପ୍ରକାଶ ଶେଷ ହେଲା । ଏଥିରେ ନିଧନଶୃଙ୍ଗ
ଆଣିବା ଶକ୍ତି ଦେଖାଇଦିଆଯାଇଛି ।

ଇତି ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ସିଂହ କୃତୌ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣେ
ମଧ୍ୟମାଧ୍ୟକାରେ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦନ ବର୍ଣ୍ଣନୋ
ନାମ ତୃତୀୟଃ ପ୍ରକାଶଃ ।

* ପ୍ରାଚ୍ୟାନିତ୍ୟାଦି ପଦ୍ୟସ୍ୟ ଭଙ୍ଗ୍ୟନ୍ତରଂ ଯଥା—
ପ୍ରାଚ୍ୟାଂ କାଞ୍ଚନ ଭୂଧର ସୁରସୁରୀ ସଂପୃକ୍ତ ସୁବାଜତୁ—
ଦିକ୍ତିଷ୍ଣା-ମିତଯୋଜନାନ୍ତ ବସତେ ବିଷୋଦ୍ଧରସ୍ୟାଂ ଦ୍ୟତାତ୍
ବେଦାହୀଷଣ ଯୋଜନାନ୍ତ କୟତୋ ଦେଶସ୍ୟ ଜିଷ୍ଟାଦିଶି
ଭ୍ରାଜିଷ୍ଟୁ ବିଭୁରୁଷ୍ଟ ଧୃଷ୍ଟିଜନୁଷୋ ଭୀଷ୍ମତୁମସୁତଗତମ୍ ।

ଭରଣୀୟ ମାଧ୍ୟନ୍ଦନ ରେଖାର ୧୮୪ ଯୋଜନ ପୂର୍ବରେ ଏବଂ ବିଷୁବରେଖାର ୨୮୪
ଯୋଜନ ଉତ୍ତରରେ ଯେଉଁ ଜୟଶୀଳ (ଉତ୍କଳ) ଦେଶ ରହିଛି ସେଥିରେ ଯେଉଁ ବିଖ୍ୟାତ
ଦେବତା (ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ବିଗ୍ରହ) ଅଛନ୍ତି ସେ ଆମ (ସ୍ତବୟ) ଭିତରେ ଥିବା ଭୟଙ୍କର ଯମ
ଭୟକୁ ଖଣ୍ଡନ କରନ୍ତି । ଯମ ଉଷ୍ମକରଣମାଳୀ ପୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ସନ୍ତାନ ହୋଇଥିବାରୁ ଆଜି
ଭୟଙ୍କର ଅଟନ୍ତି ।

ଚତୁର୍ଥ ପ୍ରକାଶ

ନାନାବ୍ୟ ସମ୍ବାର ବର୍ଣ୍ଣନା

ଅଥୋତ୍ୟେତେ ସ୍ବଦେଶାଦ-ସଂସ୍କାର୍ଥଂ ସମାସତଃ

ଭୂମାନ-ମୁତରେ ଭାଗେ ବିସ୍ତରନ୍ ବନ୍ଧ୍ୟତେ ପୁନଃ ।୧।

[ତୃତୀୟ ପ୍ରକାଶରେ ଲଙ୍କାର ମଧ୍ୟମ ଗ୍ରହାଦି ଆନୟନ କରାଯାଇଛି । ଏହି ପ୍ରକାଶରେ ପୃଥିବୀର ଯେକୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟ ଆଦି ଗ୍ରହ ଆଖିବାର ଶକ୍ତି ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେଉଛି ।]

ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମ୍ବେଷରେ ସମ୍ବାର ଉପଯୋଗୀ ପୃଥିବୀ ପରିମାଣ (ଦୈର୍ଘ୍ୟ, ବସ୍ତୁତ୍ବ, କ୍ଷେତ୍ର, ଧ୍ରୁବ ଓ ଦିଗଦି ଫଳ) କହିବି । ଏହି ଗ୍ରହର ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳରେ ପୁଣି ପୃଥିବୀର ଏହି ସବୁମାନ ବିସ୍ତୃତଭାବେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବି ।

ମଧ୍ୟବ୍ୟାସୋ ଭୂବଃ ଖାତ୍ରଭୂପ ଯୋଜନ ସମ୍ବିତଃ

ଭରତ-କଳିକାର୍ଜ୍ବ-ସ୍ବୟିଜ୍ୟା-ପ୍ରଃ ପରସ୍ପର୍ଭବେତ୍ ।୨।

ପୃଥିବୀର ମଧ୍ୟମ ବ୍ୟାସ ୧୭୦୦ ଯୋଜନ । ଏହି ସମ୍ବାରକୁ ୧୦୮୦୦ରେ ଗୁଣି ୩୮୩୮ରେ ହରିଲେ ଫଳ ୫୯୨୭୧୦ ଯୋଜନ ପୃଥିବୀର ପରିଧିମାନ ହେବ ।

ଅଷ୍ଟାଂଶାତ୍ୟଧିକାଙ୍ଗାନ୍ଧି ଗଗନାଶୁଗ ଯୋଜନନ୍

ଭୂମଧ୍ୟ ବେଷ୍ଟନଂ ସ୍ବୀୟ ଲମ୍ବଜ୍ୟାସ୍ମଂ ବିଜୀବୟା ।୩।

ହୃତଂ ସ୍ବଦେଶ ବସୁଧାପରସ୍ତଃ ସ୍ବୂତ ଉତ୍ୟତେ

କଂବାର୍ଜ୍ବ-ସ୍ବୟଂ ସ ପରସ୍ ବିଷୁବକ୍ରଣ୍ଡ ଭଜିତଃ ।୪।

(ଭାରତୀୟ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିମାନେ ୯୦ ଡିଗ୍ରୀର ଜ୍ୟା ୩୮୩୮ କଳା ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଛି ।)

ମଧ୍ୟମ ଭୂ ପରିଧିକୁ ସ୍ବଦେଶର ଲମ୍ବ ଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି ସି ଜ୍ୟା (୩୮୩୮)ରେ ଭାଗ ଦେଲେ ଛକ୍ତୁ ଭୂପରିଧି ହୁଏ । ଅଥବା ଏହି ମଧ୍ୟମ ଭୂପରିଧିକୁ ୧୨ରେ ଗୁଣି ବିଷୁବକ୍ରଣ୍ଡରେ ଭାଗଦେଲେ ଏହି ଛକ୍ତୁ ଭୂପରିଧି ହୋଇଥାଏ ।

ଲଂକାରେହତ କାବଳୀ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରାଦିନୀ ବୃତ୍ତଃ

ସ୍ତୁଷ୍ଟା ମେରୁଗତଂ ସୂର୍ଯ୍ୟଂ ମଧ୍ୟରେଖୋତ୍ୟତେ ଭୃବଃ ।୫।

ବିଷୁବ ଦିନର (ଯେଉଁ ଦିନ ସମଦିବସ) ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସମୟରେ ୧୨ ଆଙ୍ଗୁଳର ଗୋଟିଏ ଶିଳ୍ପ ରଖି ତାହାର ଗ୍ରହା ନେବାକୁ ହୁଏ । ଏହାର ନାମ ପଲକ୍ଷ । ୧୨' + ପଲକ୍ଷ = ପଲକ୍ଷ୍ୟ । ଶିଳ୍ପର ଅଗ୍ରରୁ ଶଂକୁ ଗ୍ରହାର ଅଗ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ ଦୈର୍ଘ୍ୟ ତାହାହିଁ ପଲକ୍ଷ୍ୟ । ଲଙ୍କା, ବରହପଦ, ଅବନ୍ତୀ, କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଆଦି ଦେଇଯାଇଥିବା ଉଭୟ ମେରୁଗତ ବୃତ୍ତ ହିଁ ପ୍ରଧାନ ମାଧ୍ୟନ୍ଦନ ରେଖା । (ଭାରତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଥିବା କାଳରୁ ଏହି ମାଧ୍ୟନ୍ଦନ ରେଖାକୁ ପୃଥିବୀର ମାଧ୍ୟନ୍ଦନ ରେଖା ଭାବରେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟମାନେ ପରିଚିତ କରାଯାଇଛି ।)

ସ୍ତ୍ରୀୟଦେଶ ସମାନାକ୍ଷରେଖାୟାଂ ବିଷୋୟୋଽସ୍ତ୍ରୀୟଃ

ତନ୍ନିଜସ୍ଥାନୟୋର୍ମଧ୍ୟମାନଂ ଦେଶାନ୍ତରଂ ମତମ୍ ।୬।

ତଦ୍‌ଯୋଜନେଃ ଷଷ୍ଠି ନୂତେଃସ୍ତୁ ଚ ଭୂବେଷ୍ଟନୋଽକୃତେଃ

ଅଥବା ବିଷୁବକର୍ଣ୍ଣ ଲମ୍ବିକାଭିଶ୍ଚ ତାଡ଼ିତେଃ ।୭।

ମନୁରାମାତ୍ରଷଡ୍ ଭକ୍ତେଃ ସୁଧର୍ଦ୍ଦେଶାନ୍ତର ନାଡ଼ିକାଃ

ରେଖାୟାଃ ପୂର୍ବଦେଶେଷୁ ନିଶାବର୍ତ୍ତପର ଯୋଜିତାଃ ।୮।

ପଶ୍ଚିମେଷୁନିତା ବାରମାସାଦେଶ ପ୍ରବୃତ୍ତୟଃ

ଲଙ୍କାର୍ଦ୍ଧରାସତୋ ଯଉଦ୍‌ପ୍ରବୃତ୍ତିଃ ସର୍ବଦେଶକେ ।୯।

ସ୍ତୁଟ ଭୂପରିଧରେ ସମାନ ଅକ୍ଷାଂଶ ହେଉଥିବା ଦୁଇଟି ସ୍ଥାନର ବ୍ୟବଧାନ (ଯୋଜନ ଆଦିରେ) କୁ ପୂର୍ବାପର ଦେଶାନ୍ତର କୁହାଯାଏ । ଏହି ଦେଶାନ୍ତର ଯୋଜନାକୁ ୬୦ରେ ଗୁଣି ସ୍ତୁଟ ଭୂପରିଧରେ (ଯୋଜନ) ଦିଶିଲେ ଅଥବା ଦେଶାନ୍ତର ଯୋଜନକୁ ପଲକ୍ଷ୍ୟ (ବିଷୁବକର୍ଣ୍ଣ) ଲିତାନ୍ତର ଗୁଣି ୬୦୩୧୦ରେ ହଇଲେ ଦଣ୍ଡାଦି ଦେଶାନ୍ତର ସମୟ ଆସିଯାଏ ।

ଦିନ, ମାସ ଓ ବର୍ଷ ଆଦିର ପ୍ରାରମ୍ଭ ଲଙ୍କାର ଅର୍ଦ୍ଧରାସରେ ହୋଇଥିବାରୁ ରେଖା ଦେଶର ଅର୍ଦ୍ଧରାସରେ ଏ ସବୁର ଆରମ୍ଭ ମାନିବାକୁ ହୋଇଥାଏ । ଫଳରେ ନିଜ ଦେଶର ଦିନ, ମାସାଦିର ପ୍ରାରମ୍ଭ କାଳ ନିମନ୍ତେ ଏହି ଦେଶାନ୍ତର ସମୟକୁ ନିଜଦେଶର ଅର୍ଦ୍ଧରାସରେ ଯୋଗ ବିଯୋଗ କଲେ (ନିଜ ଦେଶ ରେଖା ଦେଶର ପୂର୍ବକୁ ବା ପଶ୍ଚିମକୁ ଥିଲେ) ତାହା ଲଙ୍କାର୍ଦ୍ଧରାସିକ ହୁଏ ଏବଂ ଏହି ସମୟ ହିଁ ଉକ୍ତ ଦେଶର ମଧ୍ୟ ଦିନ, ମାସ ଓ ବର୍ଷ ଆଦିର ପ୍ରାରମ୍ଭକାଳ । (ଯେ ଯେଉଁଠି ଥାନ୍ତି, ଲଙ୍କାର ଅର୍ଦ୍ଧରାସି ହିଁ ସବୁ ଦେଶର ଦିନ, ମାସ, ବର୍ଷର ପ୍ରାରମ୍ଭ ସମୟ ବୋଲି ଧରିଯାଏ ।

ବଦନ୍ତ କେତବାଚ୍ୟା ଲଙ୍କାର୍ଜୋଦୟକାଳତଃ
ବାର ପ୍ରବୃତ୍ତିମହେୟଂ ବ୍ୟବସ୍ଥା ତ୍ରିୟତେ ମୟା । ୧୦ ।

ବାରେ ଯନ୍ତ୍ର ନୁହେଁ ତ୍ୟକ୍ତଃ ସ୍ତବେଶେ ସମୟାତ୍ତତଃ
ତଦୀଶିତୁ ରହୋରାତେ ବଳାୟକ୍ୟଂ ପ୍ରବର୍ତ୍ତତେ । ୧୧ ।

ଲଙ୍କାର ସୂର୍ଯ୍ୟଦୟ ସମୟରୁ ବାର (ବିନାଶ) ଆଦିର ପ୍ରାରମ୍ଭ ବୋଲି କେହି କେହି ଆରୁ୍ୟ ମନେକରନ୍ତି । ଏହି ଦୁଇ ମତକୁ ଧରି ମୁଁ ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେଉଅଛି—ଯେଉଁଠି ଯେତେବେଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟଦୟ ହୁଏ ସେଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ୭୦ ଦଣ୍ଡ (ଅହୋରାତ୍ର ମଧ୍ୟରେ) ସେହି ବାରାଧିକାର ବେଶି ବଳ ଥାଏ ।

ଦବାରାତୋ ଯଥାରାଗଂ ଯାମ ଯାମାର୍ଜକଂ ବଳମ୍
ବୃହସ୍ପତେ କ୍ୱାପି ଦେଶେଷୁ ନତସ୍ତି ଜ୍ଞାନସମ୍ପତମ୍ । ୧୨ ।

ଅହୋରାତ୍ରର ବିଭାଗରେ ଯେଉଁ ଯାମ ଓ ଯାମାର୍ଜକର ବଳର ଆଲୋଚନା ଅଛି, ତାହା ଫଳିତର କଥା । ସେଥିରେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥର କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ନ ଥିବାରୁ ତାର ଆଲୋଚନା ଏଠାରେ କରାଯାଉ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଦେଶରେ ତାହା ଯେପରି ଅଛି, ତାହା ସେପରି ଥିବାରେ ଆମର ଆପତ୍ତି ନାହିଁ ।

ଯଦାହ ରାସ୍ତରଃ ସଙ୍କାରମ୍ଭୋ ଲଙ୍କୋଦୟାଦତ
ତଦୁକ୍ତାହର୍ଷଣାନାଂ ହ ସଂଖ୍ୟା ସିଦ୍ଧାନ୍ତତଃ ପୃଥକ୍ । ୧୩ ।

ଭିନ୍ନହୃଦୟି ଯଦୀଦାନୀଂ ତଦାନୀତାର୍ଥମାଦୟଃ
ଦୃଢ଼ସମା ଅଭବିଷ୍ୟଂସ୍ତଦଗ୍ରହଣ୍ୟତ ତନ୍ମତମ୍ । ୧୪ ।

ରାସ୍ତରାସ୍ତ୍ର ଗ୍ରହଗତି ଆଦିର ଆରମ୍ଭ ଲଙ୍କାର ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟଠାରୁ ମାନଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ମତରେ ଯେଉଁ ଅହର୍ଷଣ ଅଟେ, ତାହା ଅନ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତମାନ ଅହର୍ଷଣରୁ ଭିନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଭିନ୍ନ ଅହର୍ଷଣକୁ ମଧ୍ୟ ମାନ ନିଆଯାଇ ପାରନ୍ତା ଯଦି ତାଙ୍କ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଆମେ ଗ୍ରହ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଉପଲବ୍ଧି ନେଉଥାନ୍ତେ । (ପଠାଣି ସାମନ୍ତେ ରାସ୍ତରଙ୍କ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଗ୍ରହ ସାଧୁ ସେବୁଡ଼କୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରାଯାଇ ନ ଥିଲେ । ତେଣୁ ସେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ ରଚନା କଲେ ।)

ବ୍ରହ୍ମଣାଂ ସ୍ୱସ୍ୱଗତୟୋଃ ଦେଶାନ୍ତରଘଟୀହତାଃ
ଷଷ୍ଠ୍ୟାତ୍ରା-ସ୍ତରଫଳଂପ୍ରାପ୍ୟୋମୁଣାଂ ପଶ୍ଚାଦ୍ଧନଂସହେ । ୧୫ ।

ଲଙ୍କା ମଧ୍ୟରାସ କାଳିକ ଯିବାକୁ ନିଜ ସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟରାସ କାଳିକ ଗ୍ରହ କରିବାକୁ ହେଲେ ଗ୍ରହ ଆଦିର ଦୈନିକ ଗତିକୁ ଦେଶାନ୍ତର ଘଟିକାରେ ଗୁଣି ୬୦ରେ ହରଲେ ଯେଉଁ ଫଳ ହେବ, ତାକୁ ଯୋଗ, ବିୟୋଗ (ସ୍ୱଦେଶ ରେଖା ଦେଶର ପଶ୍ଚିମକୁ ଥିଲେ ଯୋଗ, ପୂର୍ବକୁ ଥିଲେ ବିୟୋଗ) ଲଙ୍କାଦି ରାଶିକ ଗ୍ରହରେ କଲେ ସ୍ୱଦେଶୀୟ ଅର୍ଦ୍ଧରାଶିକାଳିକ ଗ୍ରହ ହେବ ।

କିଂବା ତଦ୍‌ଗତୟଃ କ୍ଷୁଣ୍ଠାଃ ସ୍ୱଦେଶାନ୍ତରଯୋଜନେଃ

ସ୍ପୁଟଭୂମିପର୍ୟାପ୍ତାଃ ସଂସ୍କାର୍ଯ୍ୟା ମଧ୍ୟମେଷୁ ତାଃ । ୧୬।

ଗ୍ରହ ଆଦିର ଗତିକୁ ଦେଶାନ୍ତର ଯୋଜନରେ ଗୁଣି ସ୍ପୁଟ ଭୂପରସ୍ତ ଯୋଜନରେ ଭାଗ ଦେଲେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହର ଦେଶାନ୍ତର ଗତି ହେବ । ଏହାକୁ ମଧ୍ୟମ ଗ୍ରହରେ ପୂର୍ବଋତ୍ତରେ ଯୋଗ ବିୟୋଗ କଲେ ସ୍ଥାନୀୟ ମଧ୍ୟ ରାଶିକାଳୀନ ଗ୍ରହ ହୋଇଯିବ ।

ସମୟେ ସମ୍ଭବେଦ୍ୟସ୍ୟ ସଙ୍କ୍ରାନ୍ତବିଧୁଗ୍ରହଃ

ତଦା ସଂସାଧୃତେ ତସ୍ମିନ୍ନଧରେଖାମଧ୍ୟଷ୍ଟିତେ । ୧୭।

ସ୍ୱସମାନାକ୍ଷକେ ଦେଶେ ତଦୁଲ୍ଲୀଳନ-କାଳତଃ

ଏଷ୍ୟଦ୍‌ଗତଂ ସମାଲୋକ୍ୟ ସ୍ୱଦେଶୋ-ଲ୍ଲୀଳନଂ ହମାତ୍ । ୧୮।

ପ୍ରାକ୍‌ପଶ୍ଚିମଗତଂ ବୁଦ୍ଧ୍ୱା ସ୍ୱସ୍ଥାନଂ ମଧ୍ୟସୂତଃ

ତତ୍ପୋରନ୍ତରନାଡ଼ୀତି-ର୍ଦ୍ଧନ୍ୟାଭୂପରସ୍ତଂ ସ୍ପୁଟେନ୍ । ୧୯।

ଷଷ୍ଠ୍ୟା ବିଭଜ୍ୟ ଲବ୍ଧ୍ୟାକ ଯୋଜନାନ୍ୟବଗଚ୍ଛତୁ

କିମ୍ବା କର୍ମାଳନାହାୟଂ ମାନଂ ଦେଶାନ୍ତରସ୍ୟ ଚ । ୨୦।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତେ—

ଇଷ୍ଟନାଡ଼ୀହତାଭୁକ୍ତଃ ଷଷ୍ଠ୍ୟା ଭକ୍ତା ଫଳାଦକମ୍

ଗତେଶୋଽଂ ଯୁତଂ ଗମେ୍ୟ କୃତ୍ୱା ତାହାଲକୋ ଭବେତ୍ ଭତ । ୨୧।

ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ୟଧର୍ମାନେ ନମ୍ନୋକ୍ତ ଋତ୍ତରେ ଦେଶାନ୍ତର ଆଣ୍ଡଥିଲେ :—ରେଖା ଦେଶରେ ହେଉଥିବା ଗୋଟିଏ ପୂର୍ଣ୍ଣଗ୍ରହ ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣ ସାଧନ କର । ନିଜ ଦେଶରେ ଚାହା ରେଖାଦେଶ ସମୟ ଆଗରୁ ହେଉଥିଲେ ବୃଦ୍ଧିବାକୁ ହେବ ଯେ ନିଜ ଦେଶ ରେଖା ଦେଶର ପଶ୍ଚିମକୁ ଥାନ୍ତ । ଅନ୍ୟଥା ପୂର୍ବକୁ ଥାନ୍ତ । ଗ୍ରହଣର ପୂର୍ବ, ପୂର୍ଣ୍ଣଗ୍ରହ, ଉଲ୍ଲୀଳନ ଓ କର୍ମାଳନକୁ ଧରି ମଧ୍ୟ ଏହି ବିଧିର କାର୍ଯ୍ୟାଳ ପାଠର । ଉତ୍ତରୁ ଚନ୍ଦ୍ରରକାଳ ହିଁ ଦେଶାନ୍ତର କାଳ । ଏହାକୁ ସ୍ପୁଟ ଭୂପରସ୍ତରେ ଗୁଣି ୬୦ରେ ଭାଗଦେଲେ ଦେଶାନ୍ତର ଯୋଜନ ଆସେ ।

କୌଣସି ସମୟର ଗ୍ରହ ଆଣିବା ପରେ ପୂର୍ବାପର ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ଉକ୍ତ ଗ୍ରହ ଆଦିର ରାଶିବାଦି ଆଣିବାକୁ ଚାହୁଁଲେ ଦୈନିକ ଗ୍ରହ ଗତିକୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦଣ୍ଡାଦି କାଳରେ ଗୁଣି ୬୦ରେ ହରଲେ ଲକ୍ଷ୍ମ ଗ୍ରହ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଗ୍ରହଗତି ଆସିବ । ସାଧାରଣ ଗ୍ରହରେ ଏହାକୁ ଯୋଗ ବିୟୋଗ (ପରେ ହେଲେ ଯୋଗ, ପୂର୍ବରୁ ହେଲେ ବିୟୋଗ) କଲେ ସାଧ୍ୟ ଗ୍ରହ ହେବ ।

ଦିନାନାଂ ଗଣାନା ଯସ୍ମାତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟତ ଲକ୍ଷ୍ୟତେ
ତତସ୍ତାକାଳକେଷ୍ଠେଷୁ ବିଧେୟା ରର ସଂସ୍କୃତଃ । ୨୨।

ସ୍ମୃତୀକାର୍ଯ୍ୟପଦମାନୀତା ଦେଶକାଳୋତ୍-ସୂତାଃସ୍ୱକାଃ
ଚରନାତ୍ୟଃ ସ୍ୱଭୁକ୍ତଦ୍ୱ୍ୟଃ ଷଷ୍ଠିଭକ୍ତାଃ ଫଳଂପ୍ରଦେ । ୨୩।

ଧନର୍ଣ୍ଣଂ ଜନଶୋଭନୀ ଦକ୍ଷିଣୋତ୍ତର-ଗୋଳଗେ
ଅସ୍ତ୍ରକାଳକେଷେଷୁ ବିଧେୟାତେଧନ ସଂସ୍କୃତଃ । ୨୪।

ଚର ସଂସ୍କାର—ପୂର୍ବାପର (ଦେଶାନ୍ତର) ସଂସ୍କାର କଲେ ଲଙ୍କା ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ କାଳକ ଗ୍ରହ ସ୍ୱନିରକ୍ଷୋଦୟ କାଳକ ଗ୍ରହ ହେବ । କିନ୍ତୁ ଲଙ୍କା ଓ ନିଜ ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଅକ୍ଷାଂଶାନ୍ତର ରହୁଥିବାରୁ (ଦକ୍ଷିଣୋତ୍ତର ଦେଶାନ୍ତର) ସେହି ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଚର ସଂସ୍କାର ପୁଣି କରିବା ଦରକାର । କାରଣ ଦିନର ଗଣନା ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟଠାରୁ ହିଁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥାଏ । ଉଦୟ କାଳକ ସ୍ମୃତି ରବିର କ୍ଷାନ୍ତରୁ ଚର ଘଟି ଆଣି ତାକୁ ଗ୍ରହଗତି (ଦୈନିକ)ରେ ଗୁଣି ୬୦ରେ ଭାଗ ଦେଲେ ସାହା ଲବ୍ଧ ହେବ ତାହା ସାଧୁନରବି ଭୂଳା ଆଦି ଓ ମେଷ ଆଦି ଛରଣିରେ ଥିବା ବେଳେ ଗ୍ରହରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଯୁକ୍ତ ଓ ବିଯୁକ୍ତ କରିବାକୁ ହେବ । କିନ୍ତୁ ଅସ୍ତ୍ର କାଳକ ଗ୍ରହରୁ ଅସ୍ତ୍ରକାଳକ ଗ୍ରହ କରିବାକୁ ହେଲେ (ଲଙ୍କା ଅସ୍ତ୍ର କାଳକ ଗ୍ରହରୁ, ସ୍ୱଦେଶର ଅସ୍ତ୍ର-କାଳୀନ ଗ୍ରହ କରିବାକୁ ହେଲେ) ଏହି ଆମ୍ଭେ ଚରକଳା ଫଳକୁ ବିଧେୟତାରେ ଯୋଗ ବିୟୋଗ କରିବା ଦରକାର । (ଦକ୍ଷିଣ ଗୋଳରେ ଥିବାବେଳେ (ସୂର୍ଯ୍ୟ) ବିୟୋଗ ଏବଂ ଉତ୍ତର ଗୋଳରେ ଥିବାବେଳେ ଯୋଗ କରିବାକୁ ହେବ ।)

ଗତାକ୍ଷସ୍ମୃତ ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ୟ ଯଦାଂଶେ ଯଦଭୁଜରମ୍
ତତ୍ତ୍ୱ ବର୍ତ୍ତମାନାବେ ଗ୍ରାହ୍ୟମଧ୍ୟାର୍ଯ୍ୟମାଦଷ୍ଟ । ୨୫।

ସ୍ମୃତି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗତ ବର୍ଷ ଯେତେ (ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଂଶରେ ଥାଉ) ଅଂଶରେ ଥିବାରୁ ଯେତେ ଚର ଘଟିକା ହୋଇଥିଲା ଏହି ବର୍ଷ ମଧ୍ୟମ ସୂର୍ଯ୍ୟ ତେତିକ ଅଂଶରେ ଥିବାବେଳେ ସେତିକିରେ ଚର ଘଟିକା ହେବ । ଏଣୁ ଏ ଅନୁସାରେ ଚରଘଟିକା ଆଦି ଗ୍ରହଣ କରି ହେବ ।

ରବିମାନ୍ୟଫଳବ୍ୟକ୍ଷ ଲଗ୍ନମାନାୟ ନାଂଶକୈଃ
ବକ୍ଷ୍ୟମାଣୈଃ କ୍ରିୟାମନ୍ୟାଂ ବର୍ତ୍ତମି ମଧ୍ୟଗ୍ରହୋଚ୍ଚତାମ୍ । ୨୭।

ଅର୍ଦ୍ଧରାଶିଧାରଣୋଃ ସ୍ପୁଟାର୍କସ୍ୟ ନିଶାଦଳମ୍
ଭିନ୍ନଂଯଦ୍ଯୁକ୍ୟତେ ତସ୍ମାତ୍-ଭୁଜାନ୍ତର ସଂସ୍କୃତଃ । ୨୮।

ଚଳାଂଶସଂସ୍କୃ-ତାଦିତ୍ୟଜାନ୍ତ-ରାଶ୍ୟୁଦୟା-ସୁଭିଃ-
ନିରକ୍ଷ ଦେଶଜୈର୍ନିର୍ଦ୍ଦ୍ଵା ରବିଦୋଃ-ଫଳଲିପ୍ତିକାଃ । ୨୯।

ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତେ ରାତ୍ରାଃ ସ୍ତ ସ୍ତ ଭୁକ୍ତି ଭିରହତାଃ
ମାଧ୍ୟାର୍କ ସାବନଦିନପ୍ରାଣୈ-ରାତ୍ରାଃ କଳାଦୟଃ । ୩୦।

ସ୍ତମ୍ଭାଂ ସୂର୍ଯ୍ୟଫଳବର୍ତ୍ତକାର୍ଯ୍ୟାଃ ସୂର୍ଯ୍ୟାଦିଶେଷରେ
ଶୀଘ୍ରେନ୍ କେଷୁ ରାତ୍ରୌ ତୁ ବ୍ୟସ୍ତାଃ ସଂସ୍କୃତୟୋଃଝିଳାଃ । ୩୧।

ରବିର ମନ୍ଦ ଫଳ, ନିରକ୍ଷଲଗ୍ନମାନ ଓ ଅପୂନାଂଶ ଆଦିଦ୍ଵାରା ଆଉ ଗୋଟିଏ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହ ସମ୍ଭାର କଥା ବର୍ତ୍ତମାନ କହୁଅଛି । ମଧ୍ୟମ ରବିକୁ ନେଇ ନିଶାଦ୍ଧ, ତାହା ଫୁଟ ରବିକୁ ନେଇ ହେଉଥିବା ନିଶାଦ୍ଧରୁ ଭିନ୍ନ । ତେଣୁ ମଧ୍ୟାର୍କ ଜନିତ ନିଶାଦ୍ଧ କାଳିକ ମଧ୍ୟମ ଗ୍ରହକୁ ଫୁଟ ରବି ଜନିତ ରାକ୍ଷ୍ୟକ୍ କାଳିକ କରିବାକୁ ହେଲେ ମଧ୍ୟମ ଓ ଫୁଟ ରବି ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଭୁଜଫଳ ସମ୍ଭାର କରିବାକୁ ହେବ ।

ଅପୂନ ସମ୍ପୃକ୍ତ ରବିର ମନ୍ଦଭୁଜ ଫଳକୁ ଏହି ରବି ଥିବା ରାଶିର ଉଦୟ ‘ଅସୁ’ରେ ଗୁଣି (ନିରକ୍ଷ ଉଦୟ ଅସୁ) ୧୮୦°ରେ ହରଲେ ଯାହା ଫଳ ହେବ; ତାହାକୁ ଗୁଣି ଦୈନିକ ଗତିରେ ଗୁଣି ମଧ୍ୟ ରବି ସାବନ ଦିନ ଅସୁରେ ହରଲେ ଯେଉଁ କଳାଦି ଫଳ ହେବ ତାହାକୁ ମନ୍ଦ ଫଳ ପରି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆଦି ଗ୍ରହରେ ଯୋଗ ବିଯୋଗ କଲେ ତାହା ଭୁଜଫଳ ସମ୍ପୃକ୍ତ ଗ୍ରହ ହେବ । (ଗୋଟିଏ ରବି ମଧ୍ୟ ସାବନ ଦିନର ଅସୁସଂଖ୍ୟା = ୨୧୭୫୯ । ଶୀଘ୍ର ଫଳକୁ ନେଇ ଏହି ଭୁଜାନ୍ତର କଲବେଳେ, ତନ୍ତ୍ର ମନ୍ଦୋଦ ବେଳେ ଏବଂ ରାତ୍ରର ଭୁଜାନ୍ତର ସମ୍ଭାର କଲବେଳେ ପୂର୍ବବ୍ୟବସ୍ଥାର ବିପରୀତ କରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ—ଅର୍ଥାତ୍ ମନ୍ଦଭୁଜଫଳ-ବେଳେ ଯୋଗ କରାଯାଉଥିଲେ ଏଥିରେ ବିଯୋଗ ଏବଂ ମନ୍ଦଭୁଜଫଳବେଳେ ବିଯୋଗ କରାଯାଇଥିଲେ ଏଠାରେ ଯୋଗ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଅଳ୍ପାନ୍ତରତ୍ଵା-ଦଥବା ରବିବାହୁ ଫଳାହତା
ଭୁକ୍ତିଭରତ କଳକା-ଭକ୍ତାଲିପ୍ତାଦି ତତ୍ ଫଳମ୍ । ୩୨।

କିମ୍ବାଭକ୍ତାଶୁଭଲକ୍ଷ୍ମୀ ଗତ୍ୟାଛେଦସ୍ତୁ ତତ୍ ଫଳମ୍
ତେନାର୍କଦୋଃ ଫଳଂ ଭକ୍ତଂ ପ୍ରାଗ୍‌ବଲ୍ଲିପ୍ତାଦି ସଂସ୍କୃତଃ । ୩୬।

ଭୂଜାନ୍ତର ସଂସ୍କାର ନିମନ୍ତେ ଅନ୍ୟପ୍ରକାର ମଧ୍ୟ ଅଛି । ରବିର ମନ୍ଦଭୂଜଫଳକୁ ନିଜ ନିଜ ଦୈନିକ ଗତିରେ ଗୁଣି ୨୧୭୦°ରେ ହରିଲେ ଭୂଜାନ୍ତର ଫଳ ହେବ । ଅଥବା ଦୈନିକ ଗ୍ରହଗତିଦ୍ୱାରା ୨୧୭୦°କୁ ହରି ଫଳରେ ରବି ଭୂଜଫଳକୁ ହରିଲେ କଳାଦି ଭୂଜାନ୍ତର ସଂସ୍କାର ଫଳ ହେବ । ଏହାକୁ ପୂର୍ବ ପରି ଯୋଗ ବିୟୋଗ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଭୂଜାନ୍ତରାଶ୍ୟ କର୍ମୋକ୍ତି-ମୁଦୟାନ୍ତର ମୁତ୍ୟତେ
ଦାନ୍ତଜ୍ୟାକର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ହାଲ୍ଲପ୍ତ ଭୂମୋତ୍ଥପଫଳକାରଣମ୍ । ୩୭।

ଭୂଜାନ୍ତର ସଂସ୍କାର କିଛି ସାରିବା ପରେ ଉଦୟାନ୍ତର କର୍ମ କୁହାଯାଉଛି । ଦାନ୍ତ ବୃତ୍ତୀୟ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ (କଳ୍ପିତ) ନାଡ଼ୀବୃତ୍ତୀୟ ସୂର୍ଯ୍ୟ (ଉଭୟେ ମଧ୍ୟମ) ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟବଧାନକୁ ନେଇ ଉଦୟାନ୍ତର ସଂସ୍କାର ହୋଇଥାଏ ।

ସଂସ୍କୃତସ୍ୟାୟନାଂଶାଦୈ୍ୟ ମଧ୍ୟମସ୍ୟ ବିବସ୍ତତଃ
ଲଗ୍ନଭୂଜାସବୋଽତୀତ ମେଷାଦି ପ୍ରାଣ ସଂସ୍କୃତଃ । ୩୮।

ନିରକ୍ଷଦେଶେଜା ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟାଶୁ ମଧ୍ୟମସ୍ତତଃ
ତଳାଂଶ ସଂସ୍କୃତ ସୈ୍ୟବ ଲିପ୍ତାସ୍ତଦ୍‌ବିବରହତଃ । ୩୯।

ସୂର୍ଯ୍ୟାଦିମଧ୍ୟ ଯେନ୍ଦ୍ରାକ ପାତଶୁଭଜଣାପ୍ରକାଃ
ଗତଲିପ୍ତା ହୃତା, ଗୋର୍ଥ ଭୂପଦୃକ୍ତଃ କଳାମୂଳମ୍ । ୪୦।

ଫଳଂତସ୍ତୂର୍ଯ୍ୟ ଯୁଗ୍ମୋଜ-ପଦୟୋଃ ସ୍ତମ୍ଭଂ ଜନାତ୍
କାର୍ଯ୍ୟଂ ମଧ୍ୟଗ୍ରହାଦେୟସ୍ତୁ ଲିପ୍ତା ପ୍ରୋକ୍ତଂ ଚରାଦକମ୍ । ୪୧।

ଏଥିନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟମ ରବିକୁ ସାୟନ କରିବାକୁ ହେବ । ଏହି ସାୟନ ରବିର ନିରକ୍ଷ ଦେଶୀୟ ଲଗ୍ନ ଭୂଜାସୁରେ ଅକ୍ଷପ ମେଷାଦି ଥିବୁ ଯୋଗ କରିବ । ତା'ପରେ ସାୟନ ରବିର ମେଷାଦିଭୂଜା କଳା ଆଣିବ । ଏହି ଦୁଇଟିର ଅନ୍ତରଫଳକୁ ଗତିଲିପ୍ତାରେ ଗୁଣି ୨୧୭୫୯ରେ ହରିରେ ଯେଉଁ ଫଳ ଆସିବ ତାହାହିଁ ଉଦୟାନ୍ତର ଫଳ । ସାୟନମଧ୍ୟମ ରବି ସମ ଓ ବିଷମ ପଦରେ ଥିଲେବେଳେ ଗ୍ରହରେ ଏହି ଫଳକୁ ଯୋଗ, ବିୟୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ଉକ୍ତ ଓ

ପରବସ୍ତୁର୍ଥ ପଦୋଦୟନାଂଶ ସଂସ୍କୃତସୂର୍ଯ୍ୟୋ ବ୍ୟାଜ୍ୟତେ । ୪୨।

ପାତରେ ସବୁ ସମ୍ଭାର ବସ୍ତୁ ଛୋଟାଏକାରୁ ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଅର୍ଥାତ୍ ସାମୁଦ୍ର ରବି ସମ ଓ ବିଷମ ପଦରେ ଥିଲବେଳେ ଯଥାସମ୍ଭବ ଏହି ଫଳକୁ ଉଚ୍ଚ ଓ ପାତରେ ବସ୍ତୁଗ ଓ ଯୋଗ କରିବ ।

ସଂସ୍କାରବିତୟଂ ସ୍ୱସ୍ତୁକିୟାନିଷ୍ଠତ୍ୟନନ୍ତରମ୍
କର୍ତ୍ତବ୍ୟଂ କୃତତ୍ତଃ ସ୍ୱସ୍ତୁ ଶୁଦ୍ଧକୃତ୍ତରେବ ତତ୍ । ୩୮ ।

ତଦା ମଧ୍ୟେଷୁ ଶୀଘ୍ରୋଷୁ ମନ୍ଦୋଚ୍ଚେଽପି ନ ତତ୍ କ୍ରିୟା
କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱରୂପଗ୍ରହେଷ୍ୱେବ ଯତ୍ନେତେଃ ପ୍ରାକ୍ ପରଷ୍ଚୂତାଃ । ୩୯ ।

ତର, ଭୂଜାନ୍ତର ଓ ଉଦୟାନ୍ତର ଏହି ତିନି ସମ୍ଭାର ମଧ୍ୟମ ଗ୍ରହରେ ନ କରି ଶୁଦ୍ଧ ଗ୍ରହରେ ମଧ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ । ତେଣୁବେଳେ ଆଉ ମଧ୍ୟମ ଗତି ନ ନେଇ ଶୁଦ୍ଧ ଗତି ନେବାକୁ ହେବ । ମନେ ରଖିବ ଯେ ଶୁଦ୍ଧ ଗ୍ରହରେ ଏ ସବୁ ସମ୍ଭାର କଲବେଳେ ମଧ୍ୟ ମନ୍ଦୋଚ୍ଚ, ଶୀଘ୍ରୋଚ୍ଚ ଓ ଶେଢ଼ାଞ୍ଚରେ ଯେପରି କେହି ପୁଣି ଏ ସବୁ ସମ୍ଭାର କରି ନ ବସନ୍ତି । କାରଣ ଏଗୁଡ଼ିକ ଶୁଦ୍ଧ ହେଲବେଳେ ନିଶ୍ଚୟ ଏ ସମ୍ଭାର ଦେଇ ହିଁ ଆସିବାର କଥା । ତେଣୁ ଆଉ ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ ।

ଯଦ୍ୟର୍କଦୋଃ ଫଳଂ ଲଗ୍ନସଙ୍କୃତଂ ତହ୍ ମଧ୍ୟମାତ୍
ଚଳାଂଶ ସଂସ୍କୃତାତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟାତ୍ ସାଧ୍ୟଂ ତଦୁଦୟାନ୍ତରମ୍ । ୪୦ ।

ଅନ୍ୟଥା ସ୍ୱରୂପମାର୍ଗିଷ୍ଠା-ଦୟନାଂଶ-ପରଷ୍ଚୂତାତ୍
ଅଭୂଜାନ୍ତରସଂସ୍କାରାଦ୍ ଯତ୍ନତ୍ତଫଳଯୁକ୍ତଂ ପୂର୍ଥକ୍ । ୪୧ ।

ଭୂଜାନ୍ତର କଲବେଳେ ଯଦି ରବିର ମନ୍ଦଫଳ ଉତ୍ପନ୍ନ ଅସ୍ତୁ ନିଆଯାଇଥାଏ, ତାହାହେଲେ ସାମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟମ ରବିରୁ ଉଦୟାନ୍ତର କର୍ମ କରାଯିବ । ଯଦି ରବିର ମନ୍ଦଫଳ କଲା ଭୂଲ୍ୟ ଅସୁନିଆଯାଏ, ତାହାହେଲେ ସାମୁଦ୍ର ଓ ଭୂଜାନ୍ତର ସମ୍ଭାର ରହିତ ମନ୍ଦଶୁଦ୍ଧ ରବିରୁ ଉଦୟାନ୍ତର ଓ ଭୂଜାନ୍ତର ଉଭୟ ଫଳ ଗାୟତ୍ରୀ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ଭାବରେ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଭୂଗୋଳ ମଧ୍ୟ ପରସ୍ପଃ ସ୍ୱଦେଶାକ୍ଷ କଳାହତଃ
ଭବତ୍-ଲପ୍ତକା-ପ୍ରଃ ସ୍ୟାତ୍ ବ୍ୟକ୍ଷାତ୍ ଯାମେନାତ୍ମକ୍ରନ୍ତରମ୍ । ୪୨ ।

ଭୂପରିଧକୁ ନିଜ ଦେଶର ଆକଳନରେ ଗୁଣି ୨୧୭୦୦ କଳାରେ ହରିଦେଲେ ନିରକ୍ଷ ଦେଶ (ବିଷୁବ) ଠାରୁ ନିଜ ଦେଶ ଉତ୍ତର ବା ଦକ୍ଷିଣକୁ କେତେ ଦୂରରେ ଅଛି ଜଣାଯାଇ ପାରିବ । ଏହି ଅନ୍ତର ନିଜ ଦେଶର ଯାମେନାତ୍ମର ବୃତ୍ତରେ ହେବ ।

ପ୍ରାକ୍ୟଶ୍ରମେଣ ଯତ୍ନାର୍ଥା ପର୍ଯ୍ୟୟକ୍ୟାଦ ମାର୍ଜନା
କୁଚନାଗ୍ନିର୍ଯ୍ୟ-ବହୁର୍ଯ୍ୟାଂ ସୂର୍ଯ୍ୟାଦ୍ୟ ପଦକାଦ୍ୟତଃ ।୪୩।

ତଦାଦୌ ମଧ୍ୟମାର୍ଜସ୍ୟ ମେଷସଂକ୍ରମଣାଦନ୍ତୁ
ଏକାଦବର୍ଷ ସଂଖ୍ୟାତ୍ୱ-ସାବନାହର୍ଗଣଃ କ୍ରମାତ୍ ।୪୪।

ପଞ୍ଚକୃତ୍ତିଲେଖନୀୟୋଽସ୍ୟ ସଞ୍ଜୟେ ବାରଣୋଧନାତ୍
ବିଷମଶ୍ଳେନ୍ନିରେକୋ ବା ସୈକୋ ବା ତ୍ରିୟୁତାମସୌ ।୪୫।

ବ୍ରହ୍ମ ଆଶିବା ନିମନ୍ତେ ବହୁ ପରଶ୍ରମ ଦରକାର ହେଉଥିବାରୁ କୁଚନାଗ୍ନି କଲ୍ମସର ମୁଁ ଏଠାରେ ପଦକ ଦେଇଦେବାକୁ ଲଜ୍ଜା କରୁଅଛି ।

ମଧ୍ୟମ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମେଷ ସଂକ୍ରମଣଠାରୁ ଏକ, ଦୁଇ ଆଦି ବର୍ଷର କ୍ରମରେ ଅହର୍ଗଣ ଦିଆଯାଉଛି । ଏଥିରେ ବାରଶୁଦ୍ଧି ମଧ୍ୟ କରା ଯାଇଅଛି । ଏଥିରୁ ଅହର୍ଗଣ ଆଶିବାବେଳେ ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ଦୁଇ, ତିନି ସ୍ଥାନର ଅହର୍ଗଣ ମିଶାଇ ୭ରେ ହର, ବାର ଆଶିବ । ଏହା କଲ୍ମସେବେ ବାର ନ ଆସିଲେ ସେଥିରେ ୧ ମିଶାଇବ ବା ଫେଡ଼ିବ, ଯେପରି ଅଭିମତ ବାର ମିଳିଯିବ ।

ଏବମାନୀୟଦବସଂ ପଞ୍ଜିକା ମୁଖ ସମ୍ମତମ୍
ତତ୍-ପ୍ରାଗ୍-ଦନେ ସ୍ୱପଦକୈଃ କାର୍ଯ୍ୟା ରାଶ୍ୟାଦ ସଂଚୟଃ ।୪୬।

ଅବାଧୋଽଧଃ-ସ୍ଥରାଶ୍ୟାଦ ପଞ୍ଚକାତ୍ୟଃ କୁବାସରଃ
ଏକାଦ୍ୟର୍ବୁଦ-ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତଃ ସ୍ଥାପ୍ୟାସ୍ତପ୍ତଦ କାନ୍ତତଃ ।୪୭।

କଲ୍ୟାଦକରଣାବ୍-ଦାଦଧ୍ରୁବାଃ ଖେଚୋତପାତକଃ
ଦ୍ୱେଧାଲେଖ୍ୟା ଗତିଚ୍ଛେଦହାରଦେଶଜ ଲପ୍ତିକାଃ ।୪୮।

ପଦକେଷୁ ବିସପ୍ରତ୍ୟା ମୂର୍ଦ୍ଧ୍ୱେକାଦ-ସଂଖ୍ୟୟା
ଦନାନାଂ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ରାଶ୍ୟାଦ୍ୟା ମିଶ୍ରିତାଶ୍ଚ ଶେଷିତାଃ ।୪୯।

ସ୍ୱଧ୍ରୁବାତ୍ୟା ମଧ୍ୟଶିଦ୍ରାଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରୋଽକସହତା ବ୍ରହ୍ମଃ
ଲଙ୍ଗାର୍ଜରାଶେ କଲ୍ୟାଦେଃ କରଣାଦା ଦନୋଦୟେ ।୫୦।

ଉବକ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରପାତସ୍ୟ ଧ୍ରୁବସ୍ତଦ୍ୱ୍ୟକ୍ତ ବକ୍ତିତଃ
ଯୋଜୟେତ୍ ତଦଧ୍ରୁବେ ଚକ୍ରମଧୁକେ ଫଳସଞ୍ଜୟେ ।୫୧।

ଏହିପରି ଶକ୍ତିରେ ପଞ୍ଜି କା ପ୍ରାରମ୍ଭ ଦିନରେ ବୃହତ ଅହରଣ ଆଣି ତାହାର ପୂର୍ବ ଦିନରେ ନିଜ ନିଜର ପଦକ (ସାରିଣୀ) ଦ୍ଵାରା (ପଦକ ସବୁ ପରିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରକରଣରେ ଦିଆଯାଇଛି) ଏକ, ଦୁଇ, ତିନି ଦିନର ସଂଗ୍ରହ କରିବାକୁ ହେବ । ଏସବୁକୁ ପୁଣି ଯୋଗ କଲେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନର ଗ୍ରହ ହୋଇଯିବ । ଯୋଗ କଲବେଳେ ରାଶିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ୫ମ ସ୍ଥାନ (ପର) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗତିର ଯେପରି ଯୋଗ ହୁଏ ତାହାକୁ ଦେଖିବାକୁ ହେବ । ଏହିପରି ଭାବରେ ୧ରୁ ଅବଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗତି ହୋଇଯିବ । ଏକରୁ ଦଶ, ଦଶରୁ ତାହାର ଗୁଣ ବୃଦ୍ଧିରେ ଅବଦ ସଂଖ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅହରଣ ଲେଖାଯିବ ।

ଗ୍ରହ ଉଚ୍ଚାଦି ପଦକ ଲେଖା ଶେଷ ହେଲେ ଗ୍ରହ, ଉଚ୍ଚ, ପାତର କଳି ଯୁଗାଦିରେ ତଥା କରଣାଦି ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଧ୍ରୁବ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଲେଖିବାକୁ ହେବ । ଗ୍ରହ, ଉଚ୍ଚ ଓ ପାତର ଦୈନିକ ମଧ୍ୟମ ଗତି ମଧ୍ୟ ଲେଖାଯିବ । ଭୂଜାନ୍ତର ଛେଦ, ମନ୍ଦୋଜହାର, ପାତହାର ଓ ଦେଶାନ୍ତର କଳାଦି ସବୁ ଲେଖାଯିବ । ୭୩ଟି ପଦକରେ ଉପରୁ ଏକାଦି କ୍ରମରେ ଚଳିଆଡ଼କୁ ଲେଖା ଯାଇଥିବା ଗ୍ରହର ରାଶି ଅଂଶାଦି ଯୋଡ଼ିଲେ ଏବଂ ୧୨ ରାଶିରୁ ଅଧିକ ହେଲେ ସେଥିରୁ ୧୨ ବାଦଦେଲେ ଏବଂ ସେଥିରେ କଳାଦି ବା କରଣାଦି ଧ୍ରୁବ ଯୋଗକଲେ (ପୁଣି ୧୨ ରାଶି ରୁ ଅଧିକ ହେଲେ ୧୨ ରେ ହରଲେ) କଳିଯୁଗ ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ଲଙ୍କାଦି ରାଶି ନିକଟରେ ଏବଂ କରଣାଦି ପ୍ରାରମ୍ଭ ପକ୍ଷେ କରଣାଦି ଆରମ୍ଭ ଦିନର ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟାସନ୍ନ କାଳରେ ଚନ୍ଦ୍ରୋତ ସହିତ ମଧ୍ୟମ ଶୀଘ୍ରୋତ ଆଦି ରବ୍ୟାଦି ଗ୍ରହ ହୋଇଯିବେ । ଚନ୍ଦ୍ରପାତ ରାହୁର ମଧ୍ୟମାନ ଆଣିବାବେଳେ ସେହି ରାଶ୍ୟାଦିର ବିସ୍ଫୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ଏହିସବୁ ଯୋଗ କଲବେଳେ ପାତ ଆଣିବାକୁ ଥିଲେ ତାହା ଯଦି ୧୨ ରାଶିରୁ ଅଧିକ ହୁଏ ସେଥିରେ ୧୨ ରାଶି ମିଶାଇ ଦେବାକୁ ହେବ । ତାହାହେଲେ ଗ୍ରହ ଓ ପାତ ହେବ ।

କୁହଚପୂର୍ବକେ ନଷ୍ଟେ ସନ୍ଧିଗ୍ଵାଙ୍ଗେ ନଭଃ ସଦାନ୍

ତତ୍ତ୍ଵଂ ଖ୍ୟାତର୍ଗଣୋ ଭୂକ୍ତି ଗୁଣିତସ୍ତପୂର୍ବଂ ଭବେତ୍ । ୫୬ ।

ଯେଉଁ ପଦକ ସବୁ ଦିଆଯାଇଛି ସେଥିରୁ କୌଣସିଟି ନଷ୍ଟ ହୋଇଗଲେ ଅଥବା ଭୁଲ ଥିବା ମନେକଲେ ଗ୍ରହର (ଭୂଲ ବା ସନ୍ଦେହ କରାଯାଉଥିବା) ଦୈନିକ ମଧ୍ୟମ ଗତିକୁ ଅହରଣରେ ଗୁଣିଦେଲେ ତାହା ଠିକ୍ ଅଛି କି ନାହିଁ ପରିଷ୍କାର ଭାବରେ ଧରା ପଡ଼ିଯିବ । (ପଦକରେ ଅହରଣ ସଂଖ୍ୟା ଓ ସେହି ଅହରଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ରାଶି ଅଂଶାଦି ଦିଆଯାଇଅଛି)

ଏବମାନୀୟୁରବ୍ୟାଦୀଂ ସ୍ତତୋ ଦେଶାଦିସଂସ୍କୃତନ୍

କୃତ୍ଵାଶତ୍ରୂଫଳେଃ ପଶ୍ଚାତ୍ ସ୍ଥୂଳୀକରଣମାଚରେତ୍ । ୫୭ ।

ଲେଖ୍ୟ ସ୍ଵ ସ୍ଵ ପ୍ରକାଶେଷ୍ଠ ନବେଶ୍ୟଂ ପଦକାଦକମ୍

ପ୍ରଚ୍ଛେଦନ୍ତାଳୟୋଦ୍ଘେଦେ ବୁ ସବ୍ୟାନ୍ତେହ ଯଥାକ୍ରମମ୍ । ୫୮ ।

ସିଦ୍ଧାନ୍ତ-ମତ-ସଂସିଦ୍ଧ ସ୍ଫୁଟୀକରଣ ଲେଖନାତ୍ ।

ଅନନ୍ତରଂ ଫଳାନେଷାଂ ଲିଖିଷ୍ୟନ୍ତେ ଯଥାବଦମ୍ । ୫୫ ।

ଏହିପରି ରବି ଆଦି ଗ୍ରହଗୁଡ଼ିକ ଆଖିସାରିବାପରେ ଦେଖାନ୍ତର ଆଦି ସମ୍ଭାର କରିବାକୁ ହେବ । ଅନନ୍ତର ଯେଉଁ ଖଣ୍ଡଫଳ ସବୁ ଦିଆଯାଇଛି ସେଗୁଡ଼ିକ ସାହାଯ୍ୟରେ ଗ୍ରହସ୍ପଷ୍ଟ କରାଯିବ । ଲେଖିବାକୁ ଥିବା ବହିରେ ନିଜନିଜ ବିଭାଗର ପଦକ ଆଦି ଲେଖି ନେବ । ମାତ୍ର ମୁଦ୍ରିତ ବହିରେ ସେପରି କରାଯାଇ ନପାରି ଶେଷରେ ଏହି ସବୁ ପଦକ ଆଦିର ବିବରଣ ଦିଆଯାଉଛି । ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସାଧାରଣତଃ ପଦକାଦି ଲେଖାଯିବାପରେ ହିଁ ଖଣ୍ଡଫଳ ଆଦି ଲେଖାଯାଏ, ଏହାହିଁ ତାହାର ସମ ।

ଇତି ଖଗୋଳଶାସ୍ତ୍ରଃ ପ୍ରାକ୍ ଫଳେଃ ସଂବଦନ୍ତତ୍ୱେନ ।

ଧ୍ରୁବଗତିପଦଲେଖା ଲେଖି ସୌଧ୍ୟାର୍ଥମେଷା ।

ଖଗୋଳବିଷୟମତେ ଦ୍ରବ୍ୟମାତେ ତୁ ଭୁକ୍ତି-

ଧ୍ରୁବପଦକ କୃତସ୍ତାତ୍ ବ୍ୟସମାଶୋଭୟତ୍ୱେନ । ୫୬ ।

ଏପରି ଭାବରେ ସୁବିଧାରେ ଗ୍ରହସ୍ପଷ୍ଟ କରାଯିବା ନିମନ୍ତେ ମୁଁ ଫଳ, ଧ୍ରୁବ, ଓ ଗତି ଆଦି ସେ ଗୁଡ଼ିକର ସାରିଣୀ ସହିତ ୧, ୨, ୩ ଦିନ ଆଦି ସମୟରେ ଲେଖି ଦେଇ ଥିଲି । ଏହି ପଦକ ଆଦି ଅନୁସାରେ ଗ୍ରହସ୍ପଷ୍ଟ କିଛି ସାରିବା ପରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଗ୍ରହ ଗୁଡ଼ିକ ସେହି ସେହିପରି ଦେଖା ନ ଗଲେ (ସାଧାରଣ ଗ୍ରହର ରାଶ୍ୟାଦି ପ୍ରକୃତରେ ଦେଖା ନ ଗଲେ— ଅର୍ଥାତ୍ ଉତ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ସମତା ନ ରହିଲେ), ଏହି ବହିର ଉତ୍ତର ଭାଗରେ ଥିବା ଦୈନିକ ଗତି, ଧ୍ରୁବପଦକ କୃତ ଆଦିକୁ ପୁଣି ଦେଖି ଠିକ୍ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଯଦେଶାନ୍ତରରନ୍ତନାଃ ସଭକଳାଂବେଦାଙ୍ଗୁଳା ମକ୍ଷତ୍ୱଂ

ପ୍ରାୟଦେଶାନ୍ତରସାଧୁତାନି ବିପଳାନ୍ୟବ୍ୟୁଦ୍ଧିବେଦନ୍ତି ଯାନ୍ ।

ତାଂ ତାନ୍ୟଷ୍ଟୁ-କଳୋକିତାଂ ଫଣିଗୁଣ-ସ୍ଥାଂକା-ନୁବାସ୍ତଦ୍ଭିଚ୍ଚିରୌ

ରଜନ୍ ରଜତୁ ରଜରଜ-ସୁହୃଦା ଗେୟେ ଗିରିଶଃ ସମେ । ୫୭ ।

ପ୍ରାଚୀନ ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ମାଳାଲେଖ ଅକ୍ଷପ୍ରଭ ଆଦି । ୨୭ (୫ ଦେଶାନ୍ତର ବିଲିଖି ୮୦୩୪ ଏବଂ ନବ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତାହା ପୁଣି ଯଥାକ୍ରମେ ପୃ ୪ । ୧୯ ଓ ୧୯୩୮ ସେଥିରେ କୃବେରଙ୍କ ମିତ୍ର ବେଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପୃଷ୍ଠିତ ହୋଇ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବ ବିରାଜମାନ ହୋଇଥିଲେ । ସେହି ମାଳାଲେଖି ମୋର ହୃଦୟରେ ମଧ୍ୟ ବିରାଜମାନ ହୁଅନ୍ତୁ ।

ଇତ୍ୟୁକ୍ତଲୋକ୍ତଲନୂପାଳ କୁଳପ୍ରସୂତ
 ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରକୃତୌ ଗଣିତେଽସିସିଦ୍ଧେ
 ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣ ଉପାହୃତ ବାଳବୋଧେ
 ତୁର୍ଯ୍ୟା ଯଯୌ ସପଦସଂସ୍କୃତମାନୁପ୍ରକାଶଃ । ୫୮ ।

ଇତି ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରସିଂହକୃତୌ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣେ
 ମଧ୍ୟମାଧୁକାରେ ନାନାବିଧସଂସ୍କାରପଦକ ବର୍ଣ୍ଣନା
 ନାମ ଚତୁର୍ଥଃ ପ୍ରକାଶଃ ।

ଏଠାରେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣର ୪ର୍ଥ ପ୍ରକାଶ ଶେଷ ହେଲା । ଏହି ପ୍ରକାଶରେ ପଦକ ଗୁଡ଼ିଏ
 ଦିଆଯାଇଛି ଏବଂ ସଂସ୍କାର ଗୁଡ଼ିକର କଥା ମଧ୍ୟ ଯଥାଯଥ ଭାବେ ଲେଖାଯାଇଅଛି ।

ସ୍ଫୁଟାୟକାରଃ

ପଞ୍ଚମଃ ପ୍ରକାଶଃ

ବ୍ରହ୍ମସ୍ତ୍ରୀକରଣମ୍

ଅଥୋପ୍ୟେତେ ମହାନିଷ୍ଠଦୃଷ୍ଟିରୁଲ୍ୟା ସ୍ଫୁଟୀ-କୃତଃ
ବ୍ରହ୍ମାଣାଂ ଫଳଦାତୃଞ୍ଚ ନ ଘଟେତ ଯୟାବିନା ।୧।

ପୃଥ୍ଵୀରୁ (ପୃଥ୍ଵୀ କେନ୍ଦ୍ର ବା ପୃଷ୍ଠର କୌଣସି ଦେଶ) ଦେଖିଲେ ଯେତକ ରାଶ୍ୟାଦିରେ
ବ୍ରହ୍ମ ଦେଖାଯିବ, ଗଣନାରେ ସେତକ ରାଶ୍ୟାଦି ଆଣି ପାରିଲେ ବ୍ରହ୍ମସ୍ତ୍ରୀ ହୋଇଯାଏ ।
ଏପରି ବ୍ରହ୍ମସ୍ତ୍ରୀ କରି ନ ପାରିଲେ ବ୍ରହ୍ମର ପ୍ରଭାବ ବା ଫଳ କହିହୁଏ ନାହିଁ । ଏଣୁ ବ୍ରହ୍ମ
କପରି ସ୍ତ୍ରୀ କରିଯିବ ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ କୁହାଯାଉଛି ।

ପ୍ରବହାଘୋଷା ମରୁଦ୍ଭୂମିଂ ପରଜାମତ ସର୍ବାଦା
ପଶ୍ଚିମାଭିମୁଖସ୍ତେନାକୃଷ୍ଣା କେମାତର୍ଗଣୋଽନୁସନ୍ ।୨।

ଯାତ ତପ୍ତଶ୍ଚିମାମାଶାମୁଦତା ସାହିକୀ ଗତଃ
ତାଂ ଭିତ୍ତା ଯଦ୍ବ୍ରହ୍ମଗଣଃ ସ୍ଵ ସ୍ଵ ଶକ୍ତ୍ୟନୁସାରତଃ ।୩।

ସ୍ତ୍ରୋକେନ ଯାତ ପୂର୍ବାଶାଂ ସୋକ୍ତା ସ୍ଵାରାବକୀ ଗତଃ
ଶୀଘ୍ରମନ୍ଦବଶାତ୍ଭିନ୍ନା ଦୃଶ୍ୟନ୍ତେ ସ୍ଫୁଟ-ଘୋଷରଃ ।୪।

ସୂର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତ—

ଅଦୃଶ୍ୟରୂପାଃ କାଳସ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତିର୍ଯେ ଭଗଣାଶ୍ରିତାଃ
ଶୀଘ୍ରମନ୍ଦୋଽପାତାଘ୍ୟା ବ୍ରହ୍ମାଣାଂ ଗତହେତବଃ ।ଇତି ।୫।

ପ୍ରବନ୍ଧ ନାମକ ଗୋଟିଏ ପବନ ପୂର୍ବରୁ ପଶ୍ଚିମ ଆଡ଼କୁ ସାରା ପୃଥିବୀ ପରିକ୍ରମା କରିବାରେ ଲାଗିଛି ଏବଂ ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧର ଗତି ଜୋରରେ ସମସ୍ତ ଜ୍ୟୋତିର୍ମଣ୍ଡଳ (ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ଆଦି) ଦିନକୁ ଥରେ ଏହି ପୃଥିବୀକୁ ସେହିପରି ପୂର୍ବରୁ ପଶ୍ଚିମକୁ ପରିକ୍ରମା କରୁଅଛନ୍ତି । ଏହି ଲୀଳା ପ୍ରତ୍ୟହ ଲାଗିରହିଛି । ବ୍ରହ୍ମମାନଙ୍କର ଏହି ଗତିକୁ ଆହ୍ଲା ଗାଗତ (ଦୈନିକ ଗତି) କୁହାଯାଏ । ମାତ୍ର ଗ୍ରହଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଜୋରରେ ଦିନକୁ ଥରେ ପୃଥିବୀକୁ ପରିକ୍ରମଣ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ନିଜ ନିଜ ଶକ୍ତିରେ ପଶ୍ଚିମରୁ ପୂର୍ବ ଆଡ଼କୁ ପୁଣି ଗତି କରିଥାନ୍ତି । ଏହାକୁ ହିଁ ବ୍ରହ୍ମାଦିର ସ୍ବାଭାବିକ ଗତି କୁହାଯାଇଥାଏ । ଏହା ଅବଶ୍ୟ ପୂର୍ବ ଗତିପରି ବିରାଟ ନୁହେଁ, ଅଳ୍ପ । ମାତ୍ର ଏହି ଗତି ଯେ ପୂର୍ବ ଗତିକୁ ଦବାଇ ଦେଇ ହୋଇଥାଏ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଶୀଘ୍ରୋତ ଓ ମନ୍ଦୋତବର୍ତ୍ତନ ଶ୍ଚୁଟଗ୍ରହମାନେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦେଖାଯାନ୍ତି । କାରଣ ପ୍ରତ୍ୟେକର ଶୀଘ୍ରୋତ ଓ ମନ୍ଦୋତ କେବେହେଲେ ସମାନ ନୁହେଁ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନକନ୍ଦଳ— ଶୀଘ୍ରୋତ, ମନ୍ଦୋତ ଓ ପାତ ବୃତ୍ତ ବା ଭଗଣକୁ ହିଁ ଆଶ୍ରୟ କରି ରହି ଅଛନ୍ତି । ଏମାନେ ଗ୍ରହଗତିର କାରଣ । ଏମାନଙ୍କର ଗ୍ରହ ବା ନକ୍ଷତ୍ର ମାନଙ୍କପରି କୌଣସି ରୂପ ନାହିଁ, ତଥାପି ଏମାନେ ଯେ ସମୟର ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ରକମର ରୂପ, ଏହା ମାନବାକୁ ହେବ ।

ତଦନନ୍ତର-ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡଃ ପରତୋମଣ୍ଡଳଂ ଭୂବଃ

ଭ୍ରମନ୍ ତାରାଘୋତରାଣାଂ କକ୍ଷାମଧସ୍ତ ଉତ୍ୟତେ । ୭।

ତଂ ଭ୍ରମନ୍ତୋ ମହୀଜାଦ୍ୟାସ୍ତସ୍ତଙ୍ଗେନ ଭୂବଂ ପୁନଃ

ପରତ୍ନାମନ୍ତି ଯତ୍ସ୍ମାତ୍ ସ ପ୍ରୋକ୍ତଃ ସର୍ବକର୍ଷକଃ । ୮।

ମଧ୍ୟମ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୃଥିବୀ ପରିଭ୍ରମଣ କରନ୍ତି । ଏହି ମଧ୍ୟମ ସୂର୍ଯ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ଗ୍ରହ ମାନଙ୍କର କକ୍ଷା କେନ୍ଦ୍ରରେ ବସବର ରହି ଥାନ୍ତି । ପୁଣି ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ଗ୍ରହମାନେ ଏହି ମଧ୍ୟମ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସହିତ ପୃଥିବୀ ପରିକ୍ରମା କରନ୍ତି । ଏଥି ଯୋଗୁଁ ମଧ୍ୟମ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆକର୍ଷକ କୁହାଯାଇଥାଏ ।

ତଥାପି କୃଜଜୀବାକ୍-ଲୁକ୍ତଭ୍ୟା ମହତୀଯତଃ

ତଦ୍‌ଗତଃ ସତତସ୍ତେଷାଂ ଶୀଘ୍ରଭୁଜୋ ନଗଦ୍ୟତେ ॥ ୮।

ରୂପ ଶୁଦ୍ଧ ସ୍ବଭୁକ୍ତିଭ୍ୟାମଲ୍ବତ୍ବାତ୍ ଭସ୍ମତୋ ଗତେଃ

ତନ୍ୟୈର୍ମଧ୍ୟ-ଗ୍ରହୋ ଭିନ୍ନଃ ସ୍ବୟଂ ତୌ ଶୀଘ୍ର ସଂକ୍ରମୌ । ୯।

ମଙ୍ଗଳ, ବୃହସ୍ପତି ଓ ଶନିର ଦୈନିକଗତି ଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଦୈନିକ ଗତି ବେଶି ରହାଇଥିବାରୁ ମଧ୍ୟମ ରବି ମଙ୍ଗଳ, ଗୁରୁ ଓ ଶନିର ଶୀଘ୍ରଗତି ଭାବରେ କଥିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ।

ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ରର ଗତିଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଗତି ଅଳ୍ପ ହେତୁ ଏହି ଦୁହେଁଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅଟନ୍ତି । ବୁଧ, ଶୁକ୍ରର ଶୀଘ୍ରଗତି ହିଁ ବାସ୍ତବ ବୁଧ ଶୁକ୍ର ବୋଲି କଳ୍ପିତ ।

ବୁଧଶୁକ୍ରାବନୀପୁତ୍ରବୃହସ୍ପତି ଶନେଶ୍ଵରଃ
ସୂର୍ଯ୍ୟାତ୍‌ଫଳେନ ଦୂରସ୍ଥଃ ସ୍ଵସ୍ଵକ୍ଷାୟା ଯାନ୍ତି ଯତ୍ । ୧୦ ।

ବିଧିନା ତତ୍‌ଫଳେନେବ ଯଜାନ୍ତୁଗତୟଃ କୃତଃ
ସୁତରାମେବ ଦୃଶ୍ୟନ୍ତେ ତଥା ଭୂଗୋଳବାସିଭିଃ । ୧୧ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ଫଳରେ ଦୂରଠୁ ଦୂରରେ ବୁଧ, ଶୁକ୍ର, ମଙ୍ଗଳ, ଗୁରୁ ଓ ଶନି ଅଛନ୍ତି । ଏମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟକେନ୍ଦ୍ରିକ କକ୍ଷରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରିବାରେ ଲାଗିଅଛନ୍ତି । ଏଣୁ କ୍ରମରେ ଏମାନଙ୍କ ଗତି ମଧ୍ୟ କମ୍ କମ୍ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ଅର୍ଥାତ୍‌ ଯଥାକ୍ରମେ ଏମାନେ ଦୂରକୁ ଦୂରକୁ ରହିଥିବାରୁ କ୍ରମରେ କମ୍ କମ୍ ଗତି କଲ ପରି ଦେଖା ମଧ୍ୟ ଯାଉଅଛନ୍ତି ।

ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ଦୃର୍ଜବଦ୍‌ଭ୍ରାନ୍ତି-ଭୂମେନିକଟବର୍ତ୍ତନଃ
ଯୋଜନାମୁଗତନୂ୍ୟନା ମହତୀ ଲଫ୍ଟି କାନ୍ତିକା । ୧୨ ।

ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ ପରି ପୃଥିବୀକୁ ତାର ଅତି ନିକଟରେ ରହି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରୁଅଛି । ଫଳରେ ଚନ୍ଦ୍ରର ଯୋଜନାମୁକ ଗତି ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ନ୍ୟୁନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାର କଳାମୁକ ଗତି ସର୍ବାଧିକ ଅଟେ ।

ଭୂଗୋଳାପେକ୍ଷୟା ଭାନୋର୍‌ଶୁକ୍ରୋ ନିକଟୋ ଯତଃ
ତସ୍ମାନ୍ନାନ୍ତ୍ରବଦ୍‌ଦୃଶ୍ୟୋ ଚକ୍ରାର୍ଦ୍ଧେପି ସହାମୁନା । ୧୩ ।

ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ର ପୃଥିବୀ ଅପେକ୍ଷା ସୂର୍ଯ୍ୟର ଅତି ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ । ତେଣୁ ଏ ଦୁହେଁ ଦ୍ଵାଦଶରଶି ଶେଷରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସହଚା ଯେପରି ଦେଖାଯାନ୍ତି, ଛ ରଶି ଅନ୍ତରରେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି ଦେଖାଯାନ୍ତି । (ଅର୍ଥାତ୍‌ ଏ ସଂଯୋଗ ରବି ସଂଯୋଗ ପରି ପ୍ରଭାସୁମାନ ହୋଇଥାଏ । ବାସ୍ତବରେ ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ରର କକ୍ଷ, ପୃଥିବୀ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଥିବାରୁ ଏ ଦୁହେଁଙ୍କର ଏ ପରିସ୍ଥିତି ହୋଇଥାଏ । ଏ ଦୁହେଁ ପୂର୍ବରେ ତଥା ପଶ୍ଚିମରେ ଉଦିତ ଓ ଅସ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତି) ।

କୁଳେକ୍ୟଶନୟୋଽସ୍ମାଦ୍ଭୂରଗାସ୍ତଦପେକ୍ଷୟା

ଚକ୍ରେ ସର୍ବସୂର୍ଯ୍ୟା ଦୃଶ୍ୟନ୍ତେ ଚକ୍ରାର୍ଦ୍ଧେ ଭିନ୍ନଦଶ୍ୟତଃ ।୧୪।

ମଙ୍ଗଳ, ବୃହସ୍ପତି ଓ ଶନି ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ପୃଥିବୀ ଯେତେ ଦୂରରେ ଅଛି, ତାଠାରୁ ବେଶି ଦୂରରେ ଥିବାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସହିତ ଯୋଗବେଳେ ସେଥିରେ (ସୂର୍ଯ୍ୟରେ) ମିଶିଗଲା ପରି ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଏତେବେଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସହିତ ଏମାନଙ୍କର ଅନ୍ତର ୧୨ ବ୍ରାଣି । ପୁଣି ଏମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ଛଅ ବ୍ରାଣି (୬) ତପାତ୍ରେ ଥିବାବେଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଠିକ୍ ବିପରୀତ ଦିଗରେ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଏହାହିଁ ଉତ୍ତପୂଜ ମଧ୍ୟରେ (ବୃହତ୍) ତପାତ୍ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟାଭିନ୍ନଦଶେଃ ସ୍ଥାନଂ ଭୂତାସ୍ତ୍ରହୟୋର୍ଯଦା

ରୁକ୍ମୀଗତସ୍ତଦା ତାସ୍ତ୍ରହସ୍ୟ ପ୍ରେକ୍ଷ୍ୟତେ ଭୂବ ।୧୫।

ଯଦୈକଦଶବସ୍ଥାନଂ ତୟୋର୍ଭବତ ସୂର୍ଯ୍ୟତଃ

ବକ୍ରାଗତସ୍ତଦା ତସ୍ୟ ମଧ୍ୟାଶ୍ୱଗତଭେଦକା ।୧୬।

ସୂର୍ଯ୍ୟର ଗୋଟିଏ ଦିଗରେ ପୃଥିବୀ ଓ ତାର ଠିକ୍ ବିପରୀତ ଦିଗରେ ତାର ଗ୍ରହ ମଧ୍ୟରୁ (ମଙ୍ଗଳ, ବୁଧ, ଶୁକ୍ର, ବୃହସ୍ପତି ଓ ଶନି) ଯଦି କେହି ଥାନ୍ତି ତାହାହେଲେ ସେହି ତାର ଗ୍ରହର ସରଳ ଗତି (ମାର୍ଗୀ ଗତି) ଦେଖା ପଡ଼େ । ମାତ୍ର ଯଦି ପୃଥିବୀ ଓ ତାସ୍ତ୍ରହ (କେହି) ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ଗୋଟିଏ ଦିଗରେ ରହନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ଉକ୍ତ ତାର ଗ୍ରହର ବକ୍ର ଗତି ହୁଏ । (ପୃଥିବୀ ପୃଷ୍ଠରୁ ଏପରି ଗତି ହେବା ଦେଖା ପଡ଼େ । ବାସ୍ତବରେ ସେମାନେ ବିପରୀତ ଦିଗକୁ ଗତି କରନ୍ତି ନାହିଁ, ଏପରି ଦେଖାପଡ଼ନ୍ତି ମାତ୍ର ।)

ବକ୍ରଗତି ଶୀଘ୍ର ଓ ମଧ୍ୟମ ଗତିର ଅନ୍ତରରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ ।

ମନ୍ଦାପକର୍ଷଣଂ ହୃଦ୍ୱା ସଦାର୍କାତ୍ ସମଦୂରଗାଃ

ଯାନ୍ତି ତାସ୍ତ୍ରହାଃ ପ୍ରାଚୀଂ ଭରତମନୁକ୍ଷତେ ।୧୭।

ତାର ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ମନ୍ଦୋକ୍ତ ଓ ଶୀଘ୍ରୋକ୍ତ ଏପରି ଦୁଇ ଆକର୍ଷକ ଅଛନ୍ତି । ସୂର୍ଯ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ଶୀଘ୍ରୋକ୍ତ, ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ତାସ୍ତ୍ରହର କକ୍ଷା କେନ୍ଦ୍ରରେ ବସବର ରହିଅଛି । ଫଳରେ ଗ୍ରହ ସବୁବେଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ସମଦୂରରେ ରହିବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ଏହି ପାଞ୍ଚ ତାସ୍ତ୍ରହ ମନ୍ଦୋକ୍ତ ଆକର୍ଷଣ ସତ୍ତ୍ୱେ ଶୀଘ୍ରୋକ୍ତ ସୂର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଶେଷାଦି କ୍ରମରେ ପୂର୍ବ କକ୍ଷା-ବୃତ୍ତରେ ଗତି କରୁଅଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଭରତରେ ହିଁ ଗତି କଲପିତ ଦେଖାଯାନ୍ତି ।

ଭରତମଧ୍ୟଗା ଭୂମିଃ ଭୌମାଦେର୍ମଧଗୋ ରବଃ

ଭୂର୍ବସଙ୍ଗତସୂର୍ଯ୍ୟଂ ତତ୍ ସମଂ ଚକ୍ରାର୍ଦ୍ଧଚୟୋଃ ।୧୮।

ରାଶିବିନ୍ଦୁଲେ ଭୂସୂତାର୍ଜକଂ ବକ୍ତିତଂ ଯତଃ
ତତ୍ତଦଃ ଶୀଘ୍ରପରଧେବେକସ୍ମିନ୍ନପଦାନ୍ତୟଃ । ୧୯ ।

ଭରଣର ମଧ୍ୟଦେଶରେ (କେନ୍ଦ୍ରରେ) ପୃଥିବୀ ଏବଂ ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ଗ୍ରହକକ୍ଷାର ମଧ୍ୟ ବା
କେନ୍ଦ୍ରରେ ରହି ରହୁଅଛନ୍ତି । ଫଳରେ ଭରଣର ଶେଷ ଓ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥଳରେ ଥିବା ନକ୍ଷତ୍ର ଓ
ସୂର୍ଯ୍ୟଗତ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅଭିନ୍ନ ହୋଇଥାଏ ।

୭ଷ୍ଠ ଓ ୧୨ଶ ରାଶି ଶେଷରେ ୩ ରାଶି ପରେ ଅର୍ଥାତ୍ ବିଷମ ପଦାନ୍ତରେ ପୃଥିବୀ ଓ
ଭରଣର ବିଷମ ପଦାନ୍ତଗତ ସୂକ୍ଷ୍ମଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ସେହି ବିଷମ ପଦାନ୍ତଗତ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଭିନ୍ନ
ହେଉଥିବାରୁ (ଏହି ଉଭୟ ରେଖା କୋଣ ଉତ୍ପାଦନ କରୁଥିବାରୁ) ଯୁଗ୍ମ ଓ ଓଜ ପଦାନ୍ତରେ
ଶୀଘ୍ର ପରିଧର ପାର୍ଥକ୍ୟ ଆସିଯାଏ । ଏଣୁ ଓଜ ଓ ଯୁଗ୍ମ ପଦାନ୍ତରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଶୀଘ୍ର
ପରିଧ ହୁଏ ।

ସ୍ନାକ୍ତିନ୍ତରବିନ୍ଦୁଲ୍ଲାନାତ୍ ଖରସାନ୍ନିଗୁଣାଧିକଃ
ଭ୍ରମଂ ପଛା ହ ଦୂରସ୍ଥସ୍ତସ୍ମିନ୍ନିର୍ଜପଥା ହୃତେ । ୨୦ ।

ଫଳଂ ହରଣମେତେନ ଭଗଣାଂଶା ବିଭକ୍ତିତଃ
ଲବ୍ଧୋଽଂଶଃ ଶୀଘ୍ର ପରଧେବେକସ୍ମିନ୍ନାନ୍ତରଂ ମତଃ । ୨୧ ।

ପୃଥିବୀ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଅନ୍ତର ଯୋଜନାଦି ଯାହା ପୃଥିବୀ ଓ ଭୁ କକ୍ଷାର ଅନ୍ତର ଯୋଜନାଦି
ତାହାର ୩୭୦ ଗୁଣ । ଭୁ କକ୍ଷାକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ କକ୍ଷାରେ ହରଲେ ହାର ହୁଏ । ଏହି ହାରରେ
୩୭୦କୁ ହରଲେ ଯେଉଁ ଏକ ଅଂଶ ଫଳ ହେବ ତାହାହିଁ ଓଜ ଓ ଯୁଗ୍ମାନ୍ତରେ ଶୀଘ୍ର
ମାନ୍ଦେଇ ପରିଧର ପ୍ରଭେଦରୂପେ କଥିତ ହୋଇଅଛି ।

କକ୍ଷାକଥନ କାଳେଽହଂ ବକ୍ଷ୍ୟେ ପରଧସମ୍ଭବମ୍
ସାକ୍ଷାଦନୁଭବାଦବାପେକ୍ଷା ଶାତ୍ତ୍ବେ ନ ବର୍ତ୍ତତେ । ୨୨ ।

କକ୍ଷା କହିବାବେଳେ ମାନ୍ଦେଇ ପରିଧ ବିଷୟରେ କହିବ । ଏହାକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ
ଦେଖିହେବ । ଏହି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଓ ଉପଲବ୍ଧ ଭୁଲନାରେ ଅନ୍ୟ (ଅନୁମାନ ଆଦି)
ପ୍ରମାଣର ଆବଶ୍ୟକତା ଅତି କମ୍ ।

ରବ୍ୟାଦର୍ମନ୍ଦରୁଜାଃ୍ୟା ଦେବା ଯେ ସନ୍ତି ଦୂରଗଃ
ତଦ୍ବାତରଣ୍ଡି ଭିର୍ନିଜା ଗ୍ରହାଞ୍ଚୈରପକର୍ଷିତଃ । ୨୩ ।

ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ମନ୍ଦୋଚ୍ଚରୂପକ ଦେବତା ବହୁ ଦୂରରେ ରହି ପବନ-
ରୂପକ ରକ୍ତରେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କୁ ଟାଣୁଥିବାରୁ ଗ୍ରହମାନେ ସେହି ସେହି (ତାଙ୍କର) ଉଚ୍ଚ ଆଡ଼କୁ
ବରାବର ଟାଣି ହେଉଅଛନ୍ତି । ଗ୍ରହମାନେ ମନ୍ଦୋଚ୍ଚର ପାଖରେ ବା ଦୂରରେ ଥାନ୍ତି,
ସେଥିରେ କିଛି ଯାଏଆସେ ନାହିଁ । ମନ୍ଦୋଚ୍ଚ ସେମାନଙ୍କୁ ବାରମ୍ବାର ଟାଣୁଛନ୍ତି, ଏଥିରେ
ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ସ୍ୱବିଦ୍ୟୁତଂ ତଥାସନ୍ନାଃ କୃଷ୍ୟନ୍ତେ ବହୁଦୂରଗାଃ
ସ୍ୱଲ୍ପଂ ତାନ୍ ପ୍ରବହଃ ସ୍ୱାଂଶେଃ ପାଶରୂପେଃ ପ୍ରଭଞ୍ଜନେଃ । ୨୪ ।

ନିଜ ନିଜର ଭୁଜାଭିମୁଖୀ ଗ୍ରହମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରବହବାୟୁ ନିଜର ଅଂଶରୂପକ
ପାଶରୂପୀ ପ୍ରଭଞ୍ଜନ (ବାୟୁ) ଦ୍ୱାରା ସବୁବେଳେ ଆକାଶରେ ବୁଲୁଅଛି । (ପ୍ରବହ ବାୟୁଦ୍ୱାରା
ଗ୍ରହମାନେ ପୂର୍ବରୁ ପଶ୍ଚିମକୁ ବରାବର ବୁଲିବାରେ ଲାଗିଅଛନ୍ତି) ସେମାନଙ୍କର ସ୍ୱାଭାବିକ ଗତି
ଅବଶ୍ୟ ପଶ୍ଚିମରୁ ପୂର୍ବକୁ ।

ପୂର୍ଣ୍ଣସିଦ୍ଧାନ୍ତେ—

ସ୍ୱଭୁଜାଭିମୁଖାନେବ ପ୍ରେରୟତ୍ୟନିଶଂ ଦବି
ପୂର୍ବାପରାପକୃଷ୍ଣାସ୍ତେ ଗତଂ ଯାନ୍ତି ପୃଥରାଧ୍ୟାନ୍ । ୨୫ ।

ବ୍ରହ୍ମାତ୍ ପ୍ରାରଭଗଣାର୍ଦ୍ଧସ୍ଥଃ ପ୍ରାତଃ କର୍ଷତବ୍ରହ୍ମନ୍
ଉଚ୍ଚସଂକୋଽପରାଦ୍ ସ୍ଥସ୍ତଦ୍ ବପୁଶ୍ଚାନ୍ତାନ୍ । ୨୬ ।

ସ୍ୱୋକାପକୃଷ୍ଣା ଭଗଣେଃ ପ୍ରାତଃ ଯାନ୍ତି ଯଦ୍ବ୍ରହ୍ମାଃ
ତତ୍ତେଷୁ ଧନମିତ୍ୟୁକ୍ତ-ମୃଣଂ ପଶ୍ଚାନ୍ତାନ୍ତେଷୁ ଚ । ୨୭ ।

ଉଚ୍ଚଦ୍ୱାରା ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମରୁ ଟଣାହୋଇ ଗ୍ରହମାନେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଗତିର ଉତ୍ସାଦକ
ହୋଇପଡ଼ନ୍ତି । ଗ୍ରହଠାରୁ ପୂର୍ବ ଦୃଷ୍ଟି (୧୮୦°) ରେ ଉଚ୍ଚ ଥିଲେ ଉଚ୍ଚ ଗ୍ରହକୁ ପୂର୍ବ
ଆଡ଼କୁ ଟାଣେ । ଉଚ୍ଚ ଗ୍ରହଠାରୁ ତାର ଦୃଷ୍ଟି ଭିତରେ ଥିଲେ ଗ୍ରହକୁ ପଶ୍ଚିମ ଆଡ଼କୁ
ଟାଣିଥାଏ । (ଗ୍ରହଠାରୁ ୧୮୦° ଶେଷ ବିନ୍ଦୁ ହିଁ ପରମାନ୍ତର । ଏହିଠାରୁ କମ୍‌ହୋଇ ଉଚ୍ଚ
ଗ୍ରହର ଯେଉଁ ଆଡ଼କୁ ଥାଏ, ସେ ଆଡ଼କୁ ତାକୁ ଟାଣିଥାଏ ।) ଏଥିରୁ ଏହା ବୁଝାଯାଏ ଯେ
ଗ୍ରହ ଉଚ୍ଚଦ୍ୱାରା ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଯେତେବେଳେ ପୂର୍ବକୁ ଯାଏ (ଅର୍ଥାତ୍ ନିଜ ମଧ୍ୟମ ଗତିରୁ
ବଢ଼ି ଯାଏ) ତେତେବେଳେ ଉଚ୍ଚାକର୍ଷଣଫଳ ଗ୍ରହରେ ମିଶାଇବାକୁ ହୁଏ । ପୁଣି ଯେତେବେଳେ
ସେ (ଗ୍ରହ) ପଛ ଆଡ଼କୁ ଉଡ଼ି ହୁଏ (ଅର୍ଥାତ୍ ମଧ୍ୟମ ଗତିରୁ କମିଯାଏ) ତେତେବେଳେ
ଉଚ୍ଚାକର୍ଷଣ ଫଳ ଗ୍ରହରୁ ବାଦ ଦେବାକୁ ହୁଏ ।

ମନ୍ଦସ୍ମୃତ-ଗ୍ରହାନ୍ ପାତାଶୁକ୍ରାଦିନ୍ ଯାମ୍ୟର୍ଯ୍ୟୋମ୍ୟୟେଃ
ବକ୍ଷିପନ୍ତ୍ୟେଷ ବକ୍ଷେପଃ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର୍ୟନ୍ତାକଳାମୃକଃ । ୨୮ ।

କ୍ଷାନ୍ତିବୃତ୍ତ ଓ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଗ୍ରହ କକ୍ଷାର ଦୁଇଟି ମିଳନ ବିନ୍ଦୁକୁ ପାତ କୁହାଯାଏ । ଏଣୁ ଏହି ପାତ ପ୍ରତିଗ୍ରହର ଭିନ୍ନ । ଏହି ପାତହିଁ ଶରର କାରଣ । ଶରର, ନାମାନ୍ତର ବକ୍ଷେପ । ଗ୍ରହ ବିନ୍ଦୁ କ୍ଷାନ୍ତି ବୃତ୍ତରେ ନ ଥାଏ । ଏଣୁ ଏହି ବିନ୍ଦୁ କେନ୍ଦ୍ରରୁ କ୍ଷାନ୍ତି ବୃତ୍ତ ଉପରେ ହେବା ଲମ୍ବ ମୂଳବିନ୍ଦୁହିଁ ଗ୍ରହର ସ୍ଥାନ । ଏହି ବିନ୍ଦୁ, ବିନ୍ଦୁ ଅନୁସାରେ ଚଳନଶୀଳ । ଏଣୁ ଗ୍ରହର ରାଶ୍ୟାଦି ଶୁଷ୍କତା ଏହି ସ୍ଥାନର ଗତ ଉପରେ ହିଁ ନିର୍ଭର କରେ । ଏହି ଶରର ପରମତା ଅଛି । ପାତ ନିକଟରେ ଏହାର ଆକାର ମଧ୍ୟ ହୁଏ । କ୍ଷାନ୍ତି ବୃତ୍ତଠାରୁ ଗ୍ରହ କକ୍ଷା ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତର ଉଭୟ ପଟେ ରହିଥିବାରୁ ଶର ମଧ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତର ଉଭୟ ହୋଇଥାଏ । ଏଣୁ ପାତ ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତର ଶରର ପ୍ରସ୍ଥା ବୋଲି କଥିତ । ପାତକୁ କଳାରେ ମପା ଯାଇଥାଏ—ଏବଂ ଏହା ପାତବିନ୍ଦୁରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ଏଥି ନମନ୍ତେ କୁହାଯାଇଛି ଯେ ପାତଗୁଡ଼ିକ ଚନ୍ଦ୍ରାଦି ମନ୍ଦସ୍ମୃତ ଗ୍ରହମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ତର ବା ଦକ୍ଷିଣକୁ ଭିଡ଼ି ନେବାରେ କାରଣ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

ସୂର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତେ—

ଉତ୍ତରାଭିମୁଖଂପାତୋ ବକ୍ଷିପତ୍ୟପରାକ୍ଷଂଘ
ଗ୍ରହଂପ୍ରାରଭଗଣାକ୍ଷଂସ୍ଥୋ ଯାମ୍ୟାୟାମପକର୍ଷିତ । ଇତ । ୨୯ ।

ଗ୍ରହଠାରୁ ପୂର୍ବକୁ ୧୮୦° ମଧ୍ୟରେ ପାତ ଥିଲେ ଗ୍ରହକୁ କ୍ଷାନ୍ତି ବୃତ୍ତଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଭିଡ଼େ; କିନ୍ତୁ ଗ୍ରହଠାରୁ ପଶ୍ଚିମକୁ ୧୮୦° ମଧ୍ୟରେ ରହିଥିଲେ ତାକୁ ପାତ ଉତ୍ତର ଆଡ଼କୁ ଭିଡ଼େ । ପ୍ରଥମ ସ୍ଥିତିରେ ଦକ୍ଷିଣ ଶର ଓ ୨ୟ ସ୍ଥିତିରେ ଉତ୍ତର ଶର ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ।

ପୂର୍ବାପର-ଗତଃପାତୋ ବୁଧ ଶୁକ୍ରବ ଶୀଘ୍ରୟେଃ
ପୂର୍ବାବଦ୍‌ବକ୍ଷିପତ୍ୟତୋ ନାସ୍ତେ ତଚ୍ଛକ୍ତିରୁଷ୍ଟଗୋ । ୩୦ ।

ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ର ପକ୍ଷରେ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥିତି ହୋଇଥାଏ । ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ରର ଭଗଣ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଭଗଣ ମନ୍ତ୍ର ସମାନ ହେତୁ ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ରର ଶୀଘ୍ରାକ ହିଁ ବାସ୍ତବ ବୁଧ ଶୁକ୍ର । ଏଣୁ ଶର ନେଲବେଳେ ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ରର ଶୀଘ୍ରାକକୁ ନେଇ ହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇଥାଏ । ଏ ଉଭୟଙ୍କର ପାତ ଉଭୟଙ୍କର ଶୀଘ୍ରାକଠାରୁ ପୂର୍ବକୁ ୧୮୦° ମଧ୍ୟରେ ଥିଲେ ଦକ୍ଷିଣ ଶର ଓ ଅନ୍ୟଥା ଉତ୍ତର ଶର ହୋଇଥାଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଟାଣିବା ନମନ୍ତେ ପାତ ନାହିଁ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱୟଂ କ୍ଷାନ୍ତିବୃତ୍ତରେ ହିଁ ଗତିଶୀଳ । ଏଣୁ ତାହାର ବିନ୍ଦୁ ଓ ସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପାର୍ଥକ୍ୟ ନାହିଁ ।

ସୁପାତସମଖେଷ୍ୟ ପାତରହାର୍ଦ୍ଦସ୍ୟ ଚ
ବିଷେଷୋ ନୌଜପାଦାନ୍ତେ ପରମୋଽସୌଶରାଭିଧଃ । ୩୧ ।

ବ୍ରହ୍ମ ଓ ପାତ ଏକସ ରହଲେ ବା ଉଭୟଙ୍କର ଅନ୍ତର ଠକ୍ ୧୮° ହେଲେ ଶର ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ସ୍ୱଳ୍ପ ପାଦାନ୍ତରେ ଏହି ଅବସ୍ଥା । ପୁଣି ଓଜ ପାଦାନ୍ତରେ (ପାତଠାରୁ ୯୦° ଅଂଶଠାରେ) ଶର ପରମ ହୋଇଥାଏ । ଶରର ଅନ୍ୟନାମ ବିଷେଷ ମଧ୍ୟ । କାରଣ ଶର ଯୋଗୁଁ ହିଁ ବ୍ରହ୍ମ ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତର ଦିଗକୁ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇଥାଏ ।

ମଧ୍ୟେଷୁଲିପ୍ତା ପରମା ବିଧୋର୍ନବ-ଖବଦ୍ଧୟଃ
କୁଜସ୍ୟ କୁହରାକ୍ଷସ୍ୟ କୃତରୂପା ବୃହସ୍ପତିଃ । ୩୨ ।

ଗଜାଦ୍ରୟୋଽଥ ଶୁକ୍ରସ୍ୟ ବସୁବେ ଦନିଶାକରଃ
ଶନେର୍ଗୋମନବସ୍ତ୍ରାସାଂ ପଶୁଭବକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ପୁର୍ତ୍ତୀକୃତନ୍ । ୩୩ ।

ବ୍ରହ୍ମମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟମ ପରମ ଶରମାନ ଲିଙ୍ଗ ଆକାରରେ ତଳେ ଦିଆଯାଉଅଛି—

ଚନ୍ଦ୍ର—୩୦୯

ମଙ୍ଗଳ—୧୧୧

ବୁଧ—୧୭୪

ବୃହସ୍ପତି—୭୮

ଶୁକ୍ର—୧୪୮

ଶନ —୧୪୯

ସ୍ପଷ୍ଟ ଶର ଆଣିବାର ଶକ୍ତି ଆଗକୁ କୁହାଯାଉଅଛି ।

ଭୂଲେକଲେଚନପ୍ରାୟା ଭୂକ୍ତିଃ ସ୍ପୁର୍ତ୍ତଗତର୍ମତା
ସା ତ୍ରିଧା ପ୍ରାରଗତଃ ପଶୁଭବକ୍ଷ୍ୟ ଶୂନ୍ୟତାବେଦତଃ । ୩୪ ।

ପ୍ରାରଗତଃ ପଞ୍ଚଧା ପଶୁଭବକ୍ଷ୍ୟ ବିଧିମାଗତା
ତୃତୀୟେକବିଧେତ୍ୟେବ ଭୌମାଦିଗତରଷ୍ଟଧା । ୩୫ ।

ପୃଥିବୀ-ପୃଷ୍ଠବାସୀ ଲୋକଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମର ଯେଉଁ ଗତି ଦେଖାପଡ଼େ ତାହାହିଁ ଫୁଟ୍ ଗତି । ଏହି ଫୁଟ୍ ଗତି ୩ ପ୍ରକାର—ସାମନାକୁ ଯାଉଥିବା ଗତି, ପଛକୁ ଯାଉଥିବା ଗତି ଓ ଶୂନ୍ୟ ଗତି ଅର୍ଥାତ୍ ଗତିର ଅଭାବ (ଯେତେବେଳେ ବ୍ରହ୍ମ ସ୍ଥିର ହୋଇଯାଏ) । ସାମନା ଗତି ପୁଣି ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାର, ପଛ ଗତି ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଓ ଶୂନ୍ୟ ଗତି ଗୋଟିଏ ରକମର ହିଁ ହୋଇଥାଏ । ଏ ସବୁକୁ ଏକାଠି ଯୋଡ଼ିଲେ ବ୍ରହ୍ମଗତି ଆଠ ପ୍ରକାରର ବୋଲି ଜଣାପଡ଼େ ।

ସ୍ତ୍ରୀ: ଦ: ୧

ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତେ :—

ବହାନୁବଦ୍ଧା ବିକଳା ମତା ମନ୍ଦତରା ସମା
ତଥା ଶୀଘ୍ରତରା ଶୀଘ୍ରା କଥିତେଷା ସୁନାମଭିଃ । ଇତ ୩୭୩

ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଏହି ୩୦ ପ୍ରକାର ଗତିର ନାମ ଦିଆଯାଇଛି ଏବଂ ସେଗୁଡ଼ିକ ଏହିପରି—ବନ୍ଧ, ଅନୁବନ୍ଧ, ବିକଳ, ମନ୍ଦ, ମନ୍ଦତର, ସମ, ଶୀଘ୍ର ଓ ଅତି ଶୀଘ୍ର ।

ପଶ୍ଚାତ୍ତଗତଃ କ୍ଷୀୟମାଣା ବହେତଗଦତା ବୁଧେଃ
ବର୍ଜମାନାନୁବଦ୍ଧା ସା ତଦନ୍ତ୍ରାଦ୍ୟୈଃ କ୍ରମେଣ ଯା ୩୭୩

ସ୍ତନ୍ଦିତା ସୈବ ବିକଳା କଳାଶୂନ୍ୟତ୍ୱହେତୁତଃ
ବହତ୍ପାସ୍ତିବିଯୋଗାତ୍ୟାଂ ପ୍ରାକ୍ ପଶ୍ଚାଦନ୍ୟହଂ ଗତଃ ୩୭୮

କ୍ଷୀୟମାଣା ବର୍ଜମାନା ସ୍ୱଳ୍ପାମଧ୍ୟଗତେଃ କ୍ରମାତ୍
ଉକ୍ରା ମନ୍ଦତରା ମନ୍ଦା ମଧ୍ୟଭୂଲ୍ୟା ଗତଃ ସମା ୩୭୯

ମଧ୍ୟାଧିକା ବର୍ଜମାନା କ୍ଷୀୟମାଣା ପୁରୋଗତଃ
ଉବେକ୍ଳୀଘ୍ରତରା ଶୀଘ୍ରା କ୍ରମତଶ୍ଚକ୍ରମନ୍ତି ଯୌ ୪୦୩

ଗତି ପଛକୁ ହୋଇ ଅତି କମ୍ ହେଉଥିଲେ ତାହାକୁ ବନ୍ଧ କୁହାଯାଏ । ଗତି ପଛକୁ ହୋଇ ବେଶୀ ହେଉଥିଲେ ତାହାକୁ ଅନୁବନ୍ଧ କହନ୍ତି । ଗତି ବନ୍ଧ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଏବଂ ବନ୍ଧ ହେବା ପରେ—ରଜୁ ଆରମ୍ଭ ପୂର୍ବରୁ (ଠିକ୍ ପୂର୍ବରୁ) ଶୂନ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ବନ୍ଧ ଗତିର ଆରମ୍ଭ ଓ ଅବସାନ ବେଳେ ଯଥାକ୍ରମେ ବନ୍ଧଗତି (ପଛ ଗତି) ଓ ଅଗ୍ରଗତି (ରଜୁଗତି) ହୁଏ । ଗତି ସାମନାକୁ ହେଉଥିବା ବେଳେ ଯଦି ଗତି ମଧ୍ୟଗତିରୁ କମ୍ ଜଣାଯିବ ଏବଂ ତାହା ପୁଣି ଦିନକୁ ଦିନ କମିଯାଉଥିବ, ତାହାହେଲେ ତାକୁ ମନ୍ଦତର ଗତି କୁହାଯିବ । ମାତ୍ର ଗତି ଯଦି ଦିନକୁ ଦିନ ବଢ଼ୁଥିବ ଅଥଚ ମଧ୍ୟମ ଗତିରୁ କମ୍ ହେଉଥିବ, ତାହାହେଲେ ତାକୁ ମନ୍ଦ ଗତି କୁହାଯିବ । ଯେତେବେଳେ ଗତି ମଧ୍ୟଗତି ସମାନ ହୁଏ ହେବ ତେତେବେଳେ ତାକୁ ସମଗତି ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ ।

ଗତି ମଧ୍ୟମ ଗତିରୁ ବେଶି ଥାଇ ଦିନକୁ ଦିନ ବଢ଼ୁଥିଲେ ତାହାକୁ ଶୀଘ୍ରତର ଗତି କହିବାକୁ ହେବ । ମାତ୍ର ମଧ୍ୟ ଗତିରୁ ବେଶି ଥାଇ ଦିନକୁ ଦିନ କମୁଥିଲେ ତାକୁ ଶୀଘ୍ର ଗତି କୁହାଯାଇଥାଏ । ଶୀଘ୍ର ଓ ଶୀଘ୍ରତର ଗତି ଦ୍ୱାଦଶ ରାଶି ନିକଟରେ ହୋଇଥାଏ ।

ରବୀନ୍ଦୋର୍ମନ୍ଦିରଭୋଜ୍ୟା ମନ୍ଦା ମନ୍ଦତରା ସମା
ଶୀଘ୍ରା ଶୀଘ୍ରତରା ଭୁକ୍ତଃ ପୂର୍ବପୃଷ୍ଠଧେନୁ ସା । ୪୯ ।

ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ମନ୍ଦୋଜନନିତ ମନ୍ଦ, ମନ୍ଦତର, ସମ, ଶୀଘ୍ର ଓ ଶୀଘ୍ରତର
ଗତି ହୁଏ । ଏହି ୫ ପ୍ରକାର ଗତି ନିଆଁ ଆଗରୁ କୁହାଯାଇଅଛି ।

ମନ୍ଦୋଜ ଆକର୍ଷଣରୁ ପ୍ରଥମ ୫ଟି ଗତି ହୋଇଥାଏ । ଶୀଘ୍ରୋଜ ଆକର୍ଷଣରୁ ୩ଟି ଗତି
ହୋଇଥାଏ । ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ମନ୍ଦୋଜ ମାତ୍ର ଅଛି । ଏ ଦୁହେଁଙ୍କର ଶୀଘ୍ରୋଜ ନ ଥିବାରୁ
ବନ୍ଧଗତି ହୁଏ ନାହିଁ ଏବଂ ଯେହୁ ଯେହୁରୁ କେତେକ ୩ ପ୍ରକାର ଗତି ଏମାନଙ୍କର ନାହିଁ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତେ—

ତତ୍ତ୍ୱଗତବଶାନୁତ୍ୟଂ ଯଥାଦୃକ୍ ଭୁଲ୍ୟତାଂପ୍ରହାଃ
ପ୍ରୟାନ୍ତ ତତ୍ତ୍ୱବନ୍ଧ୍ୟମି ସ୍ମୃତୀକରଣମାଦରାତ୍ । ଇତି । ୪୬ ।

ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟରାତ୍ର କପରି ଗଣିତକ୍ରିୟା ଯୋଗେ ପୁଷ୍ପ ହୋଇପାରେ ତାହା କହୁଅଛି ।
ଏହି ପୁଷ୍ପ ଗ୍ରହ ସେହିପରି ଗତି ଯୋଗୁଁ ସ୍ମୃତ ହେବା ପରେ ଆଖି ଆଗରେ ପରିଷ୍କାର ରୂପେ
ଦେଖା ପଡ଼ିବେ ।

ଆରୁର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱଂ ଯୟା ଯାତ ଜଗତ ଜାତୟାଜନଃ
ସତାଂହିତାୟା ତାଂ ବରମି ଜ୍ୟାଧନୁଷ୍ଠାନପଞ୍ଚତମ୍ । ୪୭ ।

ଜ୍ୟା ଓ ଗୁପ ଗଣନା କରିବାର ରୀତି ବର୍ତ୍ତମାନ କୁହାଯାଉଛି । ଏହି ପ୍ରଣାଳୀ ଜାଣିବା
ଯୋଗେ ଲୋକେ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ପଦ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଆଉ ମଧ୍ୟ ଏହି ଜ୍ୟା ଓ ଗୁପ ଗଣନା ଯୋଗେ
ସଜ୍ଜନ ମାନଙ୍କର ଅନେକ ହିତ ସାଧିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଓତପ୍ରୋତୈର୍ଯଥା ବସ୍ୟଂ ତନ୍ମୁଭିଃ ସନ୍ତତଂ ତଥା
ଗୋଳଃ କ୍ରମେଭ୍ୟମକ୍ୟାଭିଃ ସନ୍ତତ୍ୟୋଽୟଂ ସମନ୍ତତଃ । ୪୮ ।

ଜ୍ୟାବର୍ତ୍ତେ ଖେତରା ମଧ୍ୟସ୍ତ୍ରୀଭିର୍ଯ୍ୟକ୍ ସ୍ଥିତା ଯତଃ
ଜ୍ୟାବର୍ତ୍ତଃ ସକଳକର୍ତ୍ତୃଷାଂ ଜ୍ୟାବର୍ତ୍ତଂ ଜ୍ୟୋତ୍ୟବ ସମ୍ମତମ୍ । ୪୯ ।

ଲୁଗା ଯେପରି ସୂତାରେ ଓତପ୍ରୋତ ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ ହୋଇଥାଏ, ସେହିପରି ଗୋଲ
ମଧ୍ୟ ଜମଜ୍ୟା ଓ ଭୁଲ୍ଲମଜ୍ୟା ଯୋଗେ ବନ୍ଧା ବନ୍ଧ ହୋଇଅଛି । ଗୋଲ (ପୃଥିବୀ-ଗୋଲ) ର

କେନ୍ଦ୍ରରୁ ଯାଇଥିବା ସୂକ୍ଷ୍ମ (କର୍ଣ୍ଣର) ଅନ୍ତରେ ଅଥଚ ସେଠାରୁ ଯେଉଁ ଅର୍ଦ୍ଧଂଜ୍ୟା ଲମ୍ବିତ ହୁଏ ତାର ଅନ୍ତରେ ଗ୍ରହ ରହୁ ଥିବାରୁ ଅର୍ଦ୍ଧଂଜ୍ୟା ଦ୍ଵାରା ଏହି ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ କର୍ମ ହୁଏ । ଏଣୁ ଅର୍ଦ୍ଧଂଜ୍ୟାକୁହିଁ ଜ୍ୟା ବୋଲି କୁହାଯାଇଥାଏ ।

ଭରତ ଚକ୍ରବାଳାର୍ଦ୍ଧଦ୍ଵୟଂ ଗୁପନଭଂ ଯତଃ

ତଦ୍ବ୍ୟାସ-ରେଖା ମଧ୍ୟସ୍ଥା ଜୀବାରୁପା ତଦୁଚ୍ୟତେ । ୪୭।

ଭରତରୂପକ ଚକ୍ରବାଳର ଦୁଇଅଧା ଦୁଇଟିରୂପର ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଏ ଦୁଇ ବୃତ୍ତର୍କାର୍ଦ୍ଧ କେନ୍ଦ୍ରଗତ ରେଖାହିଁ ବୃତ୍ତର ବ୍ୟାସ ରେଖା । ତାହା ପୁଣି ଏଠାରେ ଉଭୟ ବୃତ୍ତର ପୂର୍ଣ୍ଣଜ୍ୟା ରୂପରେ ରହିଅଛି । (ଧନୁର ଜ୍ୟାପରି ଉଭୟ ବୃତ୍ତର୍କଗତ ରେଖା ଦେଖା ଯାଇଥାଏ ।)

ବିୟୟୟେ ଗୃହା ଗ୍ରାହ୍ୟା ଭୁଜକୋଟିତୟା ଯତଃ

ତତୋବ୍ୟାସଦଳଂ ତ୍ରିଜ୍ୟା ପରମା ବୃତ୍ତମଧ୍ୟତଃ । ୪୮।

ତିନି ସ୍ଵର (୯୦°) ପରିମାଣ ପରମଭୁଜ ଓ ପରମକୋଟିର ହୋଇଥାଏ । ଏହି ତିନି ସ୍ଵର ଜ୍ୟା ବ୍ୟାସାର୍ଦ୍ଧ ସହିତ ସମାନ ଏବଂ ଏହି ଜ୍ୟା (ପୂର୍ଣ୍ଣଜ୍ୟା) କେନ୍ଦ୍ର ଦେଇ ଯାଇଥାଏ । ଏଣୁ ଜ୍ୟା ବା କୋଟି ଜ୍ୟା ବଢ଼ି ବଢ଼ି ବ୍ୟାସାର୍ଦ୍ଧ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ହୋଇଯାନ୍ତି ।

ପରଧେଃ ଷଷ୍ଠବୃତ୍ତଃ ସମୋଯସ୍ଥାନ୍ତସ୍ତତଃ

ରାଶିଲମ୍ବା-ଷ୍ଟମୋଭରତଃ ପ୍ରଥମଂ ଜ୍ୟାର୍ଦ୍ଧମୁଚ୍ୟତେ । ୪୯।

ଯେ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ବୃତ୍ତ ପରିଧିର ୯୭ ଅଂଶ ସରଳରେଖା ପରି ଦେଖାଯାଏ— ତାହା ଆଦୌ ବନ୍ଧୁ ଥିବାପରି ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ବୃତ୍ତର ୯୭ ଅଂଶ ଗୋଟିଏ ସ୍ଵର (୩୦°) ୮ ଅଂଶ ସଙ୍ଗେ ସମାନ । ଅର୍ଥାତ୍ $୯୭ = ୩୦ + ୪୭$ । ଏହାକୁ କଳା କଲେ ହେବ ୨୨୫' । ଏହି କଳାର ବନ୍ଧୁ ଦେଖା ପଡ଼ୁନ ଥିବାରୁ ୨୨୫' ର ଗୁପ ଓ ଜ୍ୟା ସମାନ ଅର୍ଥାତ୍ ସେହି ୨୨୫' ଧରା ଯାଇଅଛି । ବୃତ୍ତଟି ଯେତେ ବଡ଼ ହେବ ଏହି ୨୨୫'ର ଉଜ୍ଜ୍ଵଳା ସେତେ ବେଶୀ ଦେଖାଯିବ । ଏଣୁ ୨୨୫'ର ଜ୍ୟା ଓ ଗୁପକୁ ଅଭିନ୍ନ ଧରାଯାଇଅଛି । ଫଳରେ ୨୨୫' ଜ୍ୟା ମଧ୍ୟ ୨୨୫' । ୯୦° ବା ବୃତ୍ତର ଗୋଟିଏ ପାଦରେ ୨୨୫'ର ୨୪ ଗୋଟି ଖଣ୍ଡ ରହୁଥିବାରୁ ପ୍ରଥମ ୨୨୫କୁ ପ୍ରଥମ ଜ୍ୟାର୍କ କୁହାଯାଏ ।

ଆଦ୍ୟଖଣ୍ଡାନ୍ତରଞ୍ଚେ-ତଦ୍ଭୁଜକ୍ରେ ଜ୍ୟାପିଣ୍ଡ ଆଦ୍ୟଃ

ଲବ୍ଧଧାନମାଦ୍ୟଂ ଦ୍ଵିତୀୟଖଣ୍ଡାନ୍ତରମିଦଂ ଭବେତ୍ । ୫୦।

ତଦ୍‌ଯୁକ୍ତଂ ପ୍ରଥମଜ୍ୟାଞ୍ଚଂ ଦ୍ଵିତୀୟଜ୍ୟାଞ୍ଚମୁତ୍ୟତ
ପୁନରାବ୍ୟେନ ତଦ୍‌ଭକ୍ତଂ ଶେଷଃ ସ୍ଵାର୍ଥାଧିକୋ ଯଦ୍ ॥୫୦॥

ତଲ୍ଲୋପାଦେକଯୁଗ୍ମବଦଂ କାର୍ଯ୍ୟମର୍ଦ୍ଦେନ ଏବ କ୍ଳୁକ୍
ଦ୍ଵିତୀୟଂ ଖଣ୍ଡବରଂ ତଲ୍ଲବ୍ଧୋନଂ ତୃତୀୟକମ୍ ॥୫୧॥

ତଦ୍‌ଯୁଗ୍ମ ଦ୍ଵିତୀୟଜୀବାଞ୍ଚଂ ତୃତୀୟଜ୍ୟାଞ୍ଚଂ ପିଣ୍ଡକଃ
ଆଦ୍ୟେନିବଂ କ୍ରମାପ୍ତିଶ୍ଚାନ୍ ଭକ୍ତ୍ୟୁଲ୍ଲବ୍ଧୋନ-ତେୟୁର୍ଦେଃ ॥୫୨॥

ତତ୍ତ୍ଵବଂ ଶତ ଖଣ୍ଡେଃ ସ୍ଵ୍ୟଃ କ୍ରମଜ୍ୟା ପିଣ୍ଡଲପ୍ତକା
କଳ୍ପଜ୍ୟା-ପିଣ୍ଡତଃ ସଷ୍ଠାଦ୍ ସପ୍ତମାଦ୍ ଦ୍ଵାଦଶାଦପି ॥୫୩॥

ଏକବଂଶାଦ୍ ପଞ୍ଚଦଶାଦ୍ ବଂଶାସ୍ତପ୍ତଦଶାତ୍ ॥
ହାରଶେଷାଙ୍କ କ୍ଳୁକ୍‌ପ୍ରୋକ୍ତୋ ନାରଦାୟ ସ୍ଵୟମ୍ଭୁକା ॥୫୪॥

୪୯ ଠାରୁ ୫୪ ଶ୍ଳୋକ ଭିତରେ ୨୨୫'ର ଏକାଦି ଗୁଣ ସମେ ୨୦ ଗୁଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ (ଅର୍ଥାତ୍ ୯୦°) ଗୁପ୍ତର ଜ୍ୟାସାଧନ ପ୍ରଣାଳୀ ବ୍ୟାପାଇଅଛି । ଏଣୁ ଏହାର ସଂଖ୍ୟା ୨୪ଟି ମାତ୍ର । ବୃତ୍ତର ୪ଟି ୯୦° ଆ ପାଦ ଅଛି । ପ୍ରତିପାଦର ୨୪ଟି ଲେଖାଏ ଜ୍ୟା ଏହିପରି ସାଧିତ ହୋଇ ରହିଛି । ଏଗୁଡ଼ିକ ସାହାଯ୍ୟରେ ବୃତ୍ତସ୍ଥ ସେ କୌଣସି ଅଂଶର ବା କଳାର ଜ୍ୟା ସାଧିତ ହୋଇପାରିବ ।

୦' ର ଜ୍ୟା ୦ ଏବଂ ୨୨୫' ର ଜ୍ୟା ୨୨୫' । ଏଣୁ ପ୍ରଥମ ଜ୍ୟା ୨୨୫' ଓ ପ୍ରଥମ ଅନ୍ତର (୨୨୫'—୦=୨୨୫') ମଧ୍ୟ ୨୨୫' । ୨୨୫'×୨ ର ଜ୍ୟା ଏବଂ ୨୨୫' ର ଜ୍ୟାର ଅନ୍ତରକୁ ୨ୟ ଅନ୍ତର କୁହାଯାଏ । ଏହିପରି ୨୨୫'×୩ର ଜ୍ୟାରୁ ୨୨୫×୨ର ଜ୍ୟା ବାଦ ଦେଲେ ୩ୟ ଅନ୍ତର ହୁଏ ।

ପ୍ରଥମ ଜ୍ୟାକୁ ପ୍ରଥମ ଜ୍ୟାରେ ହର । ଫଳକୁ ପ୍ରଥମ ଅନ୍ତରରୁ ଫେଡ଼ି । ଫଳ ହେବ ୨ୟ ଅନ୍ତର । ଏହାକୁ ପ୍ରଥମ ଜ୍ୟାରେ ମିଶାଇଲେ ଦ୍ଵିତୀୟ ଜ୍ୟା ହେବ । ୨ୟ ଜ୍ୟା ଆସିବା ପରେ ତାକୁ ୧ମ ଜ୍ୟାରେ ହର । ଫଳକୁ ୨ୟ ଅନ୍ତରରୁ ଫେଡ଼ି । ଫଳ ହେବ ୩ୟ ଅନ୍ତର । ଏହି ୩ୟ ଅନ୍ତରକୁ ୨ୟ ଜ୍ୟାରେ ମିଶାଇଲେ ୩ୟ ଜ୍ୟା ହେବ । ୩ୟ ଜ୍ୟାକୁ ପୁଣି ୧ମ ଜ୍ୟାରେ ହର ଫଳକୁ ୩ୟ ଅନ୍ତରରୁ ଫେଡ଼ି ଅବଶେଷକୁ ୪ର୍ଥ ଅନ୍ତର ମନେକରି ତାକୁ ୩ୟ ଜ୍ୟାରେ ମିଶାଇଲେ ୪ର୍ଥ ଜ୍ୟା ହେବ । ଏହିପରି କରିବା ଦ୍ଵାରା ୨୨୫' ର ୨୫ ଗୁଣ ଗୁପ୍ତର ଅର୍ଥାତ୍ ୨୪ ଗୋଟି ଗୁପ୍ତର ଜ୍ୟା ଆସିଯିବ । ୨୨୫' ଓ ତାର ପ୍ରତି ୧, ୨, ୩ ଆଦି ଗୁଣ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କୋଣର ପରିମାଣ ମାତ୍ର ।

ଏଠାରେ ଯେତେ ଥର ଦରବାର କଥା କୁହାଯାଇଛି ପ୍ରତି ସମୟରେ ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ ଆର୍ତ୍ତାଧିକେ ରୂପଂ ଗ୍ରାହ୍ୟଂ ଅର୍ଥାତ୍ ଶେଷ ହରର ଅଧା ବା ଚତୁର୍ଥ ଅଧିକ ହେଲେ ଲବ୍ଧରେ ୧ ମିଶାଇ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଉଚିତ, ଅନ୍ୟଥା ଅର୍ଥାତ୍ ଶେଷ ହରର ଅଧାରୁ କମିଗଲେ ତାକୁ ଗୁଡ଼ି ଦେବାକୁ ହେବ । ଏହିପରି ଭାବରେ ୨୪ ଗୋଟି ଜ୍ୟା ସାଧିତ ହୋଇଯିବ । ଏହିପରି ଜ୍ୟା ସାଧନ କଲେବେଳେ ଜଣା ପଡ଼ିଛି ଯେ ୭ଷ୍ଠ ୭ମ, ୮ମ, ୧୨ଶ, ୧୫ଶ, ୧୭ଶ, ୨୦ଶ ଓ ୨୧ଶ ଜ୍ୟା ପରିମାଣ ଆଣିବା ବେଳେ ଯେଉଁ ସବୁ ହରଣ କରାଯାଇଛି, ସେଗୁଡ଼ିକରେ ଶେଷ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଲବ୍ଧରେ ୧, ୧ ମିଶିବା ଉଚିତ ଥିଲା; (ଏକାଧିକଲବ୍ଧ) ମାତ୍ର ତାହା କରାନ ଯାଇ ଏକାବେଳେକେ ସେପରି ଗୁଡ଼ି ଦିଆଯାଇଛି । ଏହାର କାରଣ ସ୍ବରୂପ କୁହାଯାଇଛି ଯେ ବ୍ରହ୍ମା ନାରଦଙ୍କୁ ଏହି ସବୁ ଯାଗାରେ ନିୟମର ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ।

ସୂର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତ :—

ତତ୍ତ୍ଵାଶ୍ଵିନୋଽଙ୍ଗାରାଧିକୃତା ରୂପ-ରୂପେଧରର୍ଥବଃ ।

ଖାଙ୍ଗାଷ୍ଟ୍ରା ପଞ୍ଚଶୂନେମଶା ବାଣରୂପଗୁଣେନ୍ନବଃ ।୫୫।

ଶୂନ୍ୟଲେଚନ-ପଞ୍ଚେକା ଶ୍ଚିଦ୍ରୂପମୁନୀନ୍ନବଃ ।

ବୟଃକନ୍ତାତଧୃତୟୋଃ ଗୁଣରନ୍ତ୍ରାମ୍ବରଶ୍ଚିନଃ ।୫୬।

ମୁନିଷତ୍-ଯମନେବାଣି ତନ୍ମାଗ୍ନିକୃତବସ୍ତୁକାଃ ।

ପଞ୍ଚାଷ୍ଟବିଷୟାଣି କୁଞ୍ଜରାଶ୍ଚିନଗାଶ୍ଚିନଃ ।୫୭।

ରନ୍ତ୍ରପଞ୍ଚାଷ୍ଟକ-ଯମା ବସ୍ତୁଦ୍ରବ୍ୟଜ୍ଞଯମାସ୍ତଥା ।

କୃତାଷ୍ଟଶୂନ୍ୟ-ଜ୍ଵଳନା ନଗାଽଶ୍ଚିବହ୍ନୟଃ ।୫୮।

ଷଟ୍ପଞ୍ଚଲେଚନଗୁଣାଶ୍ଚିଦ୍ରୂପନେବାଗ୍ନି-ବହ୍ନୟଃ ।

ଯମାତ୍-ବହ୍ନିଜ୍ଵଳନା ରନ୍ତ୍ରଶୂନ୍ୟାଣ୍ଡବାଗ୍ନୟଃ ।୫୯।

ପ୍ରଥମ ଦ୍ଵିତୀୟ ଆଦି ୨୪ଟି ଜ୍ୟାର ପରିମାଣ ଓ ସେମାନଙ୍କ ଅନ୍ତରର ପରିମାଣ ପରେ ଦିଆଯାଇଛି ।

ରୂପାଶ୍ଚିସାଗରଶ୍ଚା ବସ୍ତୁଗ୍ନିକୃତ ବହ୍ନୟଃ । ଇତ ।

ଉଦ୍‌ଫଳଜ୍ୟା ଅଂ ଆତ୍ୟକ୍ତେ ବୟୋବିଂଶତିଶାଶ୍ଚିନଃ ।୬୦।

ପ୍ରୋତ୍ସାହନ-କ୍ରମେଣ ବ୍ୟାପାର୍ଜୀବେକଦ୍ବି ବ୍ୟାଦଶଶ୍ଚକ ୫ ।

ଜାୟନ୍ତେ ଗୁପ୍ତଶିଖିନେଧାରନ୍ତଃ ଶରବଦୁର୍ଦ୍ଧ୍ବତଃ । ୭୫ ।

ଏହିପରି ୨୩ଟି ଉତ୍କଳ ଜ୍ୟାମି ପରିମାଣ କ୍ରମାବଳୀ । ପ୍ରଥମ, ଦ୍ବିତୀୟ ଆଦି ଜ୍ୟାକୁ ବ୍ୟାପାର୍ଜୀରୁ ଅନ୍ତର କଲେ ଶେଷ ଆଡୁ ଉତ୍କଳ ଜ୍ୟା ହେବ । ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ୟାପାର୍ଜୀରୁ ୧୩ ଜ୍ୟା ଅନ୍ତର କଲେ ୨୩ଶ ଉତ୍କଳ ଜ୍ୟା ହେବ । ବ୍ୟାପାର୍ଜୀରୁ ୧୯ ଜ୍ୟା ଅନ୍ତର କଲେ ୨୯ଶ ଉତ୍କଳ ଜ୍ୟା ହେବ—ଇତ୍ୟାଦି । ଧନୁରେ ଶର ପରି ଉତ୍କଳ ଜ୍ୟା ଗୁଡ଼ିକ ଜ୍ୟା ଓ ଗୁପ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଉଦ୍ଧୃତ ମୁଖୀ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି ।

ସୂର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତ :-

ମୁନୟୋରନ୍ତ୍ର ଯମଳା ରସତର୍କୀ ମୁନୀଶ୍ବରଃ ।

ଦ୍ବ୍ୟଷ୍ଟୈକା ରୂପଷଡ୍‌ଦ୍ବୟାଃ ସାଗରର୍ଥହୃତାଶନଃ । ୭୬ ।

ଞ୍ଜିତୁ ବେଦାନବାଦ୍ବ୍ୟର୍ଥା ଦତ୍ତନଗାସ୍ତ୍ର୍ୟର୍ଥକୁଞ୍ଜରଃ ।

ନଗାମୁରବିନ୍ଦୁକ୍ରମା ରୂପରୂପରଶଙ୍କରଃ । ୭୭ ।

ଶରଣ୍ଡବହୁତାଶେକା ଭୁଜଙ୍ଗାକ୍ଷିଶରେନ୍ଦବଃ ।

ନବରୂପମହାପ୍ରେକା ଗଜେକାକ - ନିଶାକରଃ । ୭୮ ।

ଗୁଣାଶ୍ବି ରୂପନେତ୍ରାଣି ପାବକାଶ୍ବି ଗୁଣାଶ୍ବିନଃ ।

ବସୁଣ୍ଡବାର୍ଥଯମଳାୟୁରଙ୍ଗର୍ଥ ନିଗାଶ୍ବିନଃ । ୭୯ ।

ନବାଷ୍ଟନବନେତ୍ରାଣି ପାବକେକୟମାଶ୍ବୟଃ ।

ଅଷ୍ଟାଶ୍ବି ସାଗରଗୁଣା ଉତ୍କଳମାଜ୍ୟାର୍ଜ-ପିଣ୍ଡକାଃ । ୮୦ ।

ଶ୍ରବଣା	କ୍ରମ ଜ୍ୟା	ଅନ୍ତର	ଉତ୍କଳ ଜ୍ୟା	ଅନ୍ତର
୦	୦	୨୨୫	୦	୭
୧	୨୨୫	୨୨୪	୭	୨୨
୨	୪୪୯	୨୨୨	୨୯	୩୭
୩	୬୭୧	୨୧୯	୬୭	୫୧
୪	୮୯୦	୨୧୫	୧୧୭	୬୫
୫	୧୧୦୫	୨୧୦	୧୮୨	୭୯

ଶ୍ରୀକ୍ଷାମୟୀ	କ୍ରମ ଜ୍ୟା	ଅନୁର	ଉତ୍ତରକ୍ରମଜ୍ୟା	ଅନୁର
୭	୧୩୧୫	୨୦୫	୨୭୧	୯୩
୮	୧୫୨୦	୧୯୯	୩୫୪	୧୦୭
୯	୧୭୧୯	୧୯୧	୪୭୦	୧୧୯
୧୦	୧୯୧୦	୧୮୩	୫୭୯	୧୩୧
୧୧	୨୦୯୩	୧୭୪	୬୧୦	୧୪୩
୧୨	୨୨୭୭	୧୬୪	୭୫୩	୧୫୪
୧୩	୨୪୩୧	୧୫୪	୧୦୦୭	୧୬୪
୧୪	୨୫୮୫	୧୪୩	୧୧୭୧	୧୭୪
୧୫	୨୭୨୮	୧୩୧	୧୩୪୫	୧୮୩
୧୬	୨୮୫୯	୧୧୯	୧୫୨୮	୧୯୧
୧୭	୨୯୭୮	୧୦୭	୧୭୧୯	୧୯୯
୧୮	୩୦୮୪	୯୩	୧୯୧୮	୨୦୫
୧୯	୩୧୭୭	୮୯	୨୧୨୩	୨୧୦
୨୦	୩୨୫୭	୭୫	୨୩୩୩	୨୧୫
୨୧	୩୩୨୧	୫୧	୨୫୪୮	୨୧୯
୨୨	୩୩୭୭	୩୭	୨୭୭୭	୨୨୨
୨୩	୩୪୦୯	୨୨	୨୯୮୯	୨୨୪
୨୪	୩୪୩୧	୭	୩୨୧୩	୨୨୫
୨୫	୩୪୩୮	୦	୩୪୩୮	୦

ବ୍ରହ୍ମଂ ସଂଶୋଧ୍ୟ ମନ୍ଦୋକାତ୍ମା ଶୀଘ୍ରାଦ୍ବଶୋଧ୍ୟ ଚ ।

ଶେଷଂ କେନ୍ଦ୍ରଂ ପଦଂତସ୍ମାଦ୍ଭୁଜଜ୍ୟା କୋଟିରେବ ଚ । ୭୭ ।

ଗତାଭୁଜଜ୍ୟା ବିଷମେ ଗମ୍ୟାକୋଟିଃ ପଦେଭବେତ୍

ଯୁଗ୍ମେ ତୁ ଗମ୍ୟାଦ୍ବାହୁଜ୍ୟା କୋଟିଜ୍ୟା ତୁ ଗତାଭବେତ୍ । ୭୮ ।

ମଧ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମର ରାଶ୍ୟାଦିକୁ ମନ୍ଦୋକରୁ ବାଦ ଦେଲେ ମଧ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ର ଓ ଶୀଘ୍ରୋକ୍ତରୁ ବାଦ ଦେଲେ ଶୀଘ୍ର-କେନ୍ଦ୍ର ହୁଏ । ଏଥିରୁ ଭୁଜ ଜ୍ୟା ଓ କୋଟି ଜ୍ୟା ସାଧନ କରିବାକୁ ହେବ । ବିଷମ ପଦରେ ଗତ ରୂପରୁ ଭୁଜ ଜ୍ୟା ଓ ଗମ୍ୟ ରୂପରୁ କୋଟି ଜ୍ୟା ହୁଏ । ଯୁଗ୍ମ ପଦରେ ଏହାର ବିପରୀତ ଅର୍ଥାତ୍ ଗମ୍ୟ ରୂପରୁ ଭୁଜଜ୍ୟା ଓ ଗତ ରୂପରୁ କୋଟି ଜ୍ୟା ହୋଇଥାଏ ।

ତସ୍ମାଦ୍ରାଶି-ହୟାଦର୍ଶାଗ୍ନବ୍ୟଂ ବାହୁର୍ଯଥାସ୍ଥିତମ୍ ।
 ଦ୍ରୁତେନ୍ଦ୍ରିୟଂ ଶୋଧିତଂ ଷଡ଼ଭ୍ୟଃ ଷଡ଼ଭ୍ୟଂ ଷଡ଼ଭିରୁକ୍ତିତମ୍ । ୭୯
 ନବୋଦ୍ଧୂତଂ ଚକ୍ଷୁର୍ଭ୍ୟଂ ଦୋଷୁଭେଦଭ୍ୟଃ କୋଟିରୁକ୍ତିତଃ ।
 ଶୋଧକାଚ୍ଛୋଧୁମଳୁଞ୍ଜେଭାଦ୍ୟଂ ଭଗଣୟୁକ୍ତଦା । ୮୦

ସୂର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତେ :—

ଲଘୁପ୍ରାସ୍ତଭ୍ୟାମେର୍ଭକ୍ତା ଲବ୍ଧଂ ଖଣ୍ଡଜ୍ୟକାଗତା ।
 ଗତଗମ୍ୟାନ୍ତରାତ୍ୟସ୍ତଃ ଶେଷସ୍ତତ୍ତ୍ବାଶ୍ଚିତ୍ତ୍ୱତଃ । ୮୧
 ତଦବାସ୍ତ-ଫଳଂଯୋଜ୍ୟଂ ଜ୍ୟାପିଶ୍ଚେ ଗତସଙ୍କଳେ ।
 ହମଜ୍ୟାନାଂ ବଧୂରୟୁମୁତ୍ତମଜ୍ୟାୟପିସ୍ତତଃ । ୮୨

ଏଥିରୁ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ଯେ କେନ୍ଦ୍ରର ରାଶ୍ୟାଦି ତିନି ରାଶି (୯୦°)ରୁ କମ୍ ହେଲେ ତାହାର ଭୁଜ ରୂପ ସେତିକି ଏବଂ ସେଥିରୁ ଯେ ଜ୍ୟା ହେବ ତାହାହିଁ କେନ୍ଦ୍ର ଭୁଜ ଜ୍ୟା । କେନ୍ଦ୍ର ତିନି ରାଶିରୁ ଅଧିକ ହେଲେ ତାକୁ ଛଅ ରାଶିରୁ କମ୍ କରିଦେଇ, ଯାହା ରହଲ ତାହାର ଭୁଜ ଜ୍ୟା କରିବାକୁ ହେବ । କେନ୍ଦ୍ର ଛଅ ରାଶିରୁ ଅଧିକ ହୋଇଥିଲେ, ସେଥିରୁ ଛଅ ରାଶି ବାଦ ଦେଇ ତାହାର ଭୁଜ ଜ୍ୟା କରିବାପାଇଁ ହେବ । କେନ୍ଦ୍ର ନଅ ରାଶିରୁ ବେଶି ହେଲେ ତାକୁ ୧୨ ରାଶିରୁ ଫେଡ଼ି ଅବଶିଷ୍ଟର ଜ୍ୟା ସାଧନ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଭୁଜର ରାଶି ଓ ଅଂଶାଦିକୁ ତିନି ରାଶିରୁ (୯୦°) ବାଦ ଦେଲେ ବିୟୋଗ ଫଳ ତାହାର କୋଟି ହୋଇଥାଏ । ଯେଉଁ ଅଂଶାଦିକୁ ଫେଡ଼ା ଯିବ ତାହା ବିୟୋଜ୍ୟଠାରୁ ବେଶି ହୋଇଥିଲେ ସେଥିରେ ୧୨ ରାଶି ମିଶାଇ କାମ୍ କରିଯିବ ।

ଯେଉଁ ରୂପର ଜ୍ୟା ଆଣିବାକୁ ହେବ ତାକୁ ପ୍ରଥମେ ୨୨୫ରେ ହରିଲେ ଲବ୍ଧ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରମାଣ ଜ୍ୟା ପିଣ୍ଡ (୨୪ ଜ୍ୟା ପିଣ୍ଡରୁ) ଆସିବା ଭାଗ ଶେଷକୁ ଗତ ଓ ଗମ୍ୟ ଦୁଇଟି ଜ୍ୟା ପିଣ୍ଡର ଅନ୍ତରରେ ଗୁଣି ୨୨୫ରେ ହରିଲେ ଯାହା ଫଳ ହେବ, ତାକୁ ଗତ ଜ୍ୟା ପିଣ୍ଡରେ ମିଶାଇଲେ ଅକ୍ଷଷ୍ଟ ରୂପର ଜ୍ୟା ହେବ ।

ଉକ୍ତମ ଜ୍ୟା ସାଧନରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟା କରାଯିବ । (ଜ୍ୟା ଅନ୍ତର ଦିଆଯିବାର ଉପକାରଣ ଏଥିରୁ ବୁଝି ହେଉଥିବ ।)

ଜ୍ୟାପିଣ୍ଡତଃ ସ୍ଥାଭିମତାତ୍ପ୍ରୋକ୍ତେହ୍ୟାନାଂ ଖଣ୍ଡମୈବିକାନ୍ ।
 ଶେଷଂତତ୍ତ୍ବାଶ୍ଚିରୁଣିତଂ ହୃଦ୍ବା ତଦ୍ବଚନରେଣ ଚ । ୮୩

ସ୍ତ: ଦ: ୧୦

ଫଳଂ ତଦ୍ଭାଗ୍ନିଗୁଣାୟାଃ ଗତଜ୍ୟାଞ୍ଜଣ-ସଂଖ୍ୟାୟାଃ ।

ସଂଯୋଜୟେଦ୍ଭିନ୍ନରୂପଂ ଭୂଜକୋଟିତ୍ୟାଃ କଳାମୂଳମ୍ । ୭୪ ।

ଅଷ୍ଟାଂଶ ଜ୍ୟାରୁ ରୂପ ଆଣିବାକୁ ହେଲେ ସେଥିରୁ ଯେତେ ବଡ଼ ଜ୍ୟା ଅନ୍ତର ହୋଇପାରେ ଅନ୍ତର କର । ଶେଷ ଜ୍ୟା ଖଣ୍ଡକୁ ୨୨୫ରେ ଗୁଣି ପୂର୍ବ ଓ ପର ଦୁଇ ଜ୍ୟା ଖଣ୍ଡର ଅନ୍ତରରେ ହର । ଫଳ ରୂପକୁ ଯେତେ ବେଶି ଜ୍ୟା ଖଣ୍ଡ ଅନ୍ତର କରାଯାଇଛି ତାହାର ରୂପରେ (୨୨୫ × କ) ମିଶାଇଲେ ଫଳ ଅଷ୍ଟାଂଶ ଜ୍ୟା ର ରୂପ ହେବ । ଏହି ରୂପ ଭୂଜ ଓ କୋଟିର ହୋଇପାରେ ଏବଂ ଏହା ସବୁଦିନ କଳାମୂଳ ଅଟେ ।

ସିଦ୍ଧିମାତ୍ରାଦ୍ଭୂଜଜ୍ୟାୟାଃ ବର୍ଗଂ ପ୍ରୋଞ୍ଜୟାଦ୍ବିଶେଷତଃ ।

ପଦଂ କୋଟିଜ୍ୟାକା କୋଟିରେବଂ ଦୋର୍ଜ୍ୟାପି ସାଧ୍ୟତାମ୍ । ୭୫ ।

ସି ଜ୍ୟାର ବର୍ଗରୁ ଭୂଜ ଜ୍ୟାର ବର୍ଗ ବାଦ ଦେଇ ତାର ମୂଳ ଆଣ । ତାହାହିଁ ଭୂଜ ରୂପର କୋଟି ଜ୍ୟା । ଏହିପରି କୋଟି ଜ୍ୟା ବର୍ଗକୁ ସି ଜ୍ୟା ବର୍ଗରୁ ବାଦ ଦେଇ ଅବଶିଷ୍ଟ ଫଳ ର ମୂଳ ନେଲେ ଭୂଜଜ୍ୟା ହେବ ।

କୁଜଜଗନ୍ନମନାମଂ ପ୍ରାକ୍-ପଶ୍ଚାତ୍ତଳନେଷଣାତ୍ ।

ଜଗନ୍ନାମସ୍ୟାପି କୁପ୍ରେତ୍ୟେତ୍ୟାଃ ପରେକାତ୍ୟାଃ ସୁରେମୟାଃ । ୭୬ ।

ସପତ୍ତଃ ସୂର୍ଯ୍ୟମଧ୍ୟଃ ସ୍ୟାଦ୍ଭୂମିପୁତ୍ରପରେକକଃ ।

ଜପରେକୋ ମୃଦୋଃ ଶୀଘ୍ରଃ ଶୀଘ୍ରସ୍ୟାପି ନୃଦୃକକଃ । ୭୭ ।

ଧୃତ୍ୟଂ-ଶୌନଃ ଶନିର୍ମଧ୍ୟଃ ସୁମନ୍ଦସ୍ୟ ପରେକକଃ ।

ମନ୍ଦୋକାଦବଦେତେହି ନ ଦୃଶ୍ୟାଃ କାଳମୂର୍ତ୍ତିୟଃ । ୭୮ ।

ମଙ୍ଗଳ, ବୁଧ ଓ ଶନିର ମନ୍ଦୋକ ଏବଂ ବୁଧଶୀଘ୍ରୋକ ଆଗକୁ ଓ ପଛକୁ ଉଭୟଦିଗ ଗତି କରୁଥିବାର ପର୍ବବେଷଣଦ୍ୱାରା ଜାଣିପାରି ମୁଁ ପରେକ ନାମକ ଆଉ ଅନ୍ୟ ଏକ ଦେବତାର କଳ୍ପନା କରୁଅଛି, ଯେ କି ଏ ସବୁକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିପାରୁଅଛନ୍ତି । ପରେକମାନଙ୍କ ଶାଶ୍ୱତ ଏଠାରେ କୁହାଯାଉଛି ।

୧ । ମଧ୍ୟମ ରାତ୍ରିର ୬ ଘଣ୍ଟି ଅନ୍ତରରେ (୧୮୦°) ମଙ୍ଗଳ ମନ୍ଦୋକ ରହେ ।

୨ । ବୁଧ ମନ୍ଦୋକର ପରେକ ବୁଧର ଶୀଘ୍ରୋକ ଅଟେ ଏବଂ ବୁଧ ଶୀଘ୍ରୋକର ପରେକ ବୁଧର ମନ୍ଦୋକ ଅଟେ ।

୩ । ମଧ୍ୟମ ଶତବ୍ଦ ୧୮ ବାଦ ଦେଲେ ଯାହା ହେବ ତାହା ହିଁ ଶନ ମନ୍ଦୋକର ପରେ ଅଟେ ।

ପରେକମାନେ ମନ୍ଦୋକପର କାଳମୂର୍ତ୍ତି ଏବଂ ଏମାନେ ଦୃଶ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଏବମନେଂ ସୂକ୍ଷ୍ମରୂପାଃ ସନ୍ତ୍ୟସଂଖ୍ୟା ନଭଣ୍ଡଃ ।

ତଥେକୋପଗ୍ରହାଃ ସନ୍ତ ଗ୍ରହବେଷ୍ଟନକାରଣାଃ । ୧୯ ।

ତେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ସନ୍ତଲକ୍ଷଣଦ୍ୱାଦ୍‌ପୂର୍ବଗତ୍ୟା ଗ୍ରହା ଇତ ।

ଉନ୍ମୀତା ଅପି ଧାବାଦୈର୍ବନୁକ୍ରଦ୍ୱାଦହୋକ୍ତିତାଃ । ୨୦ ।

ଏହିପରି ଅସଂଖ୍ୟ ସୂକ୍ଷ୍ମରୂପୀ ଗ୍ରହ ଆକାଶରେ ଅଛନ୍ତି । ଉପଗ୍ରହମାନେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହର ଗୁରୁପାତ୍ର (ବୃତ୍ତକାର)ରେ ବୁଲି ବୁଲି ରହିଅଛନ୍ତି । ଏମାନେ ଅବଶ୍ୟ ସୂକ୍ଷ୍ମସନ୍ତ ବେଧରେ ଦୃଷ୍ଟି ପଥକୁ ଆସିଥାନ୍ତି । ସନ୍ତ ଯୋଗେ ଏମାନଙ୍କର ପୂର୍ବଗତ (ଆଗକୁ ଗତ) ଥିବା ମଧ୍ୟ ଦେଖା ଯାଇଥାଏ । ମାତ୍ର ଏମାନେ ବ୍ରହ୍ମ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପିତାନ୍ତ ଆଦିରେ ବସ୍ତିତ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଏଗୁଡ଼ିକର ବିଶେଷ ପରିଚୟ ଆଉ ଦେଉ ନାହିଁ ।

କଶୀଦ୍ରାକ୍ଷତତ୍ତ୍ୱଗୋନ ମଧ୍ୟାର୍କଃ ସ୍ୱମୃଦୁକକୌ ।

ପ୍ରୋକ୍ତବ୍ୟଶେଷାଦ୍‌କେନ୍ଦ୍ରବୋର୍ଜ୍ୟଂ ହୃଦ୍ୱା ଖାଷ୍ଟୁର୍ଭୂ ଭିର୍ବଦଃ । ୨୧ ।

ଶନେନ୍ଦ୍ରିଶତ୍ୟାଥ ଭଜେନ୍ଦ୍ରିଜ୍ୟୟାଜତୁଳାଦଗେ ।

ତକେନ୍ଦ୍ରେ ଫଳଲଫ୍ତାଦ ସ୍ୱମୃଣଂ ମନ୍ଦଭୁଜଫେଃ । ୨୨ ।

ଶନ ଓ ବୁଧ ମନ୍ଦୋକର ଖୁଟତା ତଥା ବୁଧଚଳୋକର ଖୁଟତା କଥା ଏଠାରେ କୁହାଯାଉଛି :—ବୁଧ ଓ ଶନର ମନ୍ଦୋକ ଓ ପରେକର ରାଶ୍ୟାଦି ଅନ୍ତର କର । ସୂକ୍ଷ୍ମ ବୁଧ ଶୀଘ୍ରୋତ ଓ ପରେକର ରାଶ୍ୟାଦି ଅନ୍ତର ବାହାର କର । ଏ ଉଭୟଙ୍କର ଜ୍ୟା ଆଣି ତାକୁ ୭୮୦ରେ ଗୁଣ । (ବୁଧପାଇଁ) । ଶନପାଇଁ ହେଲେ ତାକୁ ୩୦୦ରେ ଗୁଣ । ଉଭୟ ଗୁଣନ ଫଳକୁ ୩୩୮ରେ ହରିଲେ ଫଳ ସଂସ୍କାର କଲେ ହେବା କେନ୍ଦ୍ର, ମେଷାଦି ଓ ଚୂଳାଦିର ହୋଇଥିଲେ ଉଭୟଙ୍କ ମନ୍ଦୋକରେ ତାହାକୁ ଯୋଗ ଓ ବିଯୋଗ କରିବ । ଏହି ଫଳକୁ ଲେଖାର ବିପକ୍ଷତ ଭାବରେ ସଂସ୍କାର କଲେ ବୁଧ ଶୀଘ୍ରୋତ ଖୁଟ ହୋଇଯିବ ।

କ ଶୀଘ୍ରୋତ ଫଳଂ ବାମଂ କୂର୍ଯ୍ୟତେ ସୁସ୍ୱୟଃ ସ୍ୱୁଚାଃ ।

ତୌମସ୍ୟ ପ୍ରଥମେ ଶୀଘ୍ରକେନ୍ଦ୍ରେ ନିବାସିତକେନେ । ୨୩ ।

ନୈତକ୍ଷ୍ମୀଧକ୍ୟାଦୌ ତତ୍ର ସ୍ୟାଦକଳଂ ମୃଦୁମ୍ ।
 ତତ୍ପରେକାଦ୍ବିଶୋଧାନ୍ତେ ତଦ୍ବଜ୍ର୍ୟାଂ ଖ-ଶବ୍ଦଧୃତିଃ । ୮୪ ।
 ହୁନ୍ୟାତ୍ରିଜ୍ୟାସ୍ତମସ୍ୟାଦକେନ୍ଦ୍ରେ କୋଟିକଳାହତମ୍ ।
 ବିଭଲପ୍ରାପ୍ତମେତେନ ସଂସ୍କୃତଃ ସ୍ୟାନ୍ନୁଦୃଃ ସ୍ବୃତଃ । ୮୫ ।

ମଙ୍ଗଳ ମନ୍ତ୍ରୋକ୍ତର ଖୁଟିତା କଥା ଏଠାରେ କୁହାଯାଉଅଛି :—ମଙ୍ଗଳର ଶୀଘ୍ରକେନ୍ଦ୍ର ମକର ଆଦି ଛ' ରାଶିରେ ଥିଲେ ଏହି ଖୁଟିତାର ପ୍ରଶ୍ନ ଆସିବ ନାହିଁ । ଯଦି ଏହି ଶୀଘ୍ର କେନ୍ଦ୍ର କର୍କଟ ଆଦି ଛ' ରାଶିରେ ଥାଏ ତାହାହେଲେ ଏହି ସମ୍ଭାର ଏହିପରି ଶୁକ୍ଳରେ କରିବାକୁ ହେବ । ଗତବର୍ଷଜନ୍ମିତ ମଙ୍ଗଳ ମନ୍ତ୍ରୋକ୍ତକୁ ପରେକ୍ଷରୁ ଫେଡ଼ି କେନ୍ଦ୍ର ବାହାର କରିବ । ତାହାର ଭୁଜରୂପରୁ ତାର ଭୁଜ ଜ୍ୟା ଆଣି ତାକୁ ୪୫°ରେ ଗୁଣି ବିଜ୍ୟାରେ ଘର ଦେବ । ଫଳକୁ ପ୍ରଥମ ଶୀଘ୍ରକେନ୍ଦ୍ରର କୋଟିକଳାରେ ଗୁଣି ୫୪°ରେ (ଭିନି ରାଶିର କଳା) ଘର ଦେବ । ଫଳକୁ ପୂର୍ବୋକ୍ତ କେନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥିତି ଅନୁଯାୟୀ ମନ୍ତ୍ରୋକ୍ତରେ ସମ୍ଭାର କରିବ । ତାହାହେଲେ ମନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଖୁଟି ହେବ ।

ତକ୍ଷେପିଫଳମାରସ୍ୟ ପ୍ରା-ବଦ୍ରାକ୍ କୋଟି ସଂସ୍କୃତମ୍ ।
 ମଧ୍ୟାର୍ଜ ଗତ୍ୟାଗୁଣିତଂ ଶନେଃ କୋଟିଫଳଂ ତତଃ । ୮୬ ।
 ସ୍ଥୁମଧ୍ୟଗତ୍ୟାଧ ବିଦଃ ଶୀଘ୍ରଗତ୍ୟା ତଦାହତମ୍ ।
 ବିଜ୍ୟାପ୍ରାନ୍ତ କଳା ଲବ୍ଧାସ୍ତନ୍ନୁମାନାଂ ଦୁଧଭୁକ୍ତୟଃ । ୮୭ ।

ନକ୍ର କର୍କ୍ୟାଦ ତକ୍ଷେପ୍ତ ରଜ୍ଜ୍ବେ ବଦ୍ରା ଭବନ୍ତି ତାଃ ।
 ବଦ୍ରର୍ଜ୍ଜ୍ବେ କଭୁକ୍ତ୍ୟାଦ୍ୟହୀନା ତଦ୍ବଦ୍ରାବ୍ଗତଃ ସ୍ବୃତା । ୮୮ ।

ପରେକ୍ଷ ଜନ୍ମିତ ସମ୍ଭାର ପରେ ମନ୍ତ୍ରୋକ୍ତର ଦୈନିକ ଗତି ଖୁଟି କଥା ଏଠାରେ କୁହାଯାଉଅଛି :—ମଙ୍ଗଳ ର ମନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ତଥା ପରେକ୍ଷର ଅନ୍ତର କରି ପରେକ୍ଷର (ମଙ୍ଗଳ ମନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ) କେନ୍ଦ୍ର କୋଟି ଜ୍ୟାକୁ ୪୫°ରେ ଗୁଣି ଭୁଜ୍ୟା (୩୪୩୮)ରେ ହର ଫଳ ହେବ ମଙ୍ଗଳର କୋଟି ଫଳ । ପରେକ୍ଷର ୦°ରୁ ୧୮୦° ମଧ୍ୟରେ ଓ ୧୮୦°ରୁ ୩୬୦° ମଧ୍ୟରେ ଥିଲେ ଏହି କୋଟିଫଳକୁ ତାହାର ଶୀଘ୍ର କେନ୍ଦ୍ର କୋଟିଜ୍ୟାରେ ଯଥାସମେ ଯୋଗ ବା ବିୟୋଗ କରିବ । ଫଳକୁ ରବିର ଦୈନିକ ମଧ୍ୟମ ଗତିରେ ଗୁଣି ୩୪୩୮ରେ ହର । ଫଳ ହେବ ମଙ୍ଗଳ ମନ୍ତ୍ରୋକ୍ତର ପରେକ୍ଷ ସମ୍ବୃତ ଦୈନିକ ଗତି ।

ଶନିର ସେହିପରି ପରେକ୍ଷ ଓ ମନ୍ତ୍ରୋକ୍ତର ଅନ୍ତର ଆଣି ତାହାର କୋଟିଜ୍ୟାକୁ ୩୦°ରେ ଗୁଣି ୩୪୩୮ରେ ହର । ଏହାହିଁ ଶନିର କୋଟିଫଳ ହେବ । ଏହି କୋଟିଫଳକୁ

ଶନିର ଦୈନିକ ମଧ୍ୟମ ଗତିରେ ଗୁଣି ୩୪୩୭ରେ ହରିଲେ ପରୋକ୍ତ ସଂସ୍କୃତ ଶନି ମନ୍ଦୋଜର ଦୈନିକ ଗତି ହେବ ।

ବୁଧର ପରକେନ୍ଦ୍ର କୋଟିଜ୍ୟକୁ ୭୮°ରେ ଗୁଣି ୩୪୩୮ରେ ହରିଲେ ଯାହା ଫଳ ହେବ ତାହାକୁ ପୁଣି ବୁଧ ଶୀଘ୍ରୋକର ଦୈନିକ ମଧ୍ୟମ ଗତିରେ ଗୁଣି ୩୪୩୮ରେ ହରିଲେ ଫଳ ଶୁକ୍ଳ ବୁଧଶୀଘ୍ରୋକର ଦୈନିକ ମଧ୍ୟମ ଗତି ହେବ ।

ସଂସ୍କୃତ ମନ୍ଦୋଜର ଦୈନିକ ଗତି ପରୋକ୍ତ କେନ୍ଦ୍ରାବସ୍ଥିତି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ପରୋକ୍ତ କେନ୍ଦ୍ର ୧ମ ଓ ୪ର୍ଥ ପାଦରେ ଥିଲେ ଏହି ଗତି ଆଗକୁ ଏବଂ ପରୋକ୍ତ କେନ୍ଦ୍ର ୨ୟ ଓ ୩ୟ ପାଦରେ ଥିଲେ ଏହି ଗତି ପଛଆଡ଼କୁ ହୋଇଥାଏ ।

ବୁଧ ଶୀଘ୍ରୋକର ଦୈନିକ ମଧ୍ୟମ ଗତିରେ ବୁଧ ମନ୍ଦୋଜର (ସଂସ୍କୃତ) ଦୈନିକ ଗତିକୁ ଯୋଗ ବା ବିୟୋଗ କରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ । (ବୁଧ ମନ୍ଦୋଜ ଗତି ପଛକୁ ଥିଲେ ଯୋଗ ଓ ଆଗକୁ ଥିଲେ ବିୟୋଗ) ।

ମନ୍ଦୋଜାକର୍ଷଣଫଳଂ ଯସ୍ୟ ଯସ୍ୟ ହ ଦୃଶ୍ୟତେ ।

ପରମଂ ଯତ୍ତଦଭ୍ୟସ୍ତାଶ୍ଚକଲପ୍ତାଃ ସମୁଦ୍ଧୃତାଃ । ୮୮

ବିଜ୍ୟୟା ତତ୍ଫଳଂ ତତ୍ତତ୍ ସ୍ବମନ୍ଦପରିଧର୍ତ୍ତବେତ୍ ।

କ୍ବପୂ୍ୟନାୟକତା ଯସ୍ମାଦ୍ଫଳସ୍ୟ ପରିଧେୟତଃ । ୮୯

ଯୁଗ୍ମ—ପାଦାନ୍ତଜାକ୍ଷୀପ୍ତ ପରିଧେବିଷମାନ୍ତଜଃ ।

ନୂନଃ ଶକକୁଜେଜ୍ୟାନାମଧ୍ୟକଃ ସ୍ୟାହିତ୍ଵଜ୍ଞେୟଃ । ୯୦

ଯେଉଁ ଗ୍ରହର ଯେତେ ପରମ ମନ୍ଦୋଜାକର୍ଷଣ ଫଳ ତାହାକୁ ୨୧୭୦°ରେ ଗୁଣି ୩୪୩୮ରେ ହରିଲେ ସେହି ଗ୍ରହର ମନ୍ଦ ପରିଧି ହୁଏ । ପରମ ମନ୍ଦଫଳର ନୂନତା ବା ଆଧିକ୍ୟକୁ ନେଇ ମନ୍ଦପରିଧି ମଧ୍ୟ କମ୍ ବେଶି ହେବାର କଥା ।

ମଙ୍ଗଳ, ବୃହସ୍ପତି ଓ ଶନିର ଶୀଘ୍ର ପରିଧି ୨ୟ ଓ ୪ର୍ଥ ପାଦାନ୍ତ ଆଡ଼କୁ ଖୁବ୍ ବଢ଼ିଯାଏ, ମାତ୍ର ୧ମ ଓ ୩ୟ ପାଦାନ୍ତ ବେଳକୁ ଏହାର ପରିଧିର ଅତିମାତ୍ରାରେ କମି ଯାଇଥାଏ । ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ର ଶୀଘ୍ରପରିଧିର ଆଧିକ୍ୟ ଓ ନୂନତା ଏହାର ଠିକ୍ ବିପରୀତ ଅବସ୍ଥାରେ ଅର୍ଥାତ୍ ୨ୟ ଓ ୪ର୍ଥ ପାଦାନ୍ତରେ ଏକବାରେ କମିଯାଏ । ଅଥଚ ୧ମ ଓ ୩ୟ ପାଦରେ ସଂସ୍କୃତ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତ—

ରବିମନ୍ଦପରିଧ୍ୟଂଶା—

ମନବଃ ଶୀତଗୋ ରଦାଃ ।

ଯୁଗ୍ମାନ୍ତେ ବଷମାନ୍ତେ ତୁ—

ନଶା ଲଘୋନିତାସ୍ତୟୋଃ । ଇତ । ୧୨ ।

ବ୍ୟଂଶୋନେନ୍ଦ୍ରଲବା ଭାନୋର୍ଜିନ—ଲଘୋନିତା ରଦାଃ ।

ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ସର୍ବାଦେତ୍ୟୁକ୍ତାଃ ସହିଦ୍ଧାନ୍ତଶିରେମଣି । ୧୩ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ମନ୍ଦରେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ମନ୍ଦପରିଧି ଯୁଗ୍ମ ପାଦାନ୍ତରେ ୧୪° ଏବଂ ଓଜ ପାଦାନ୍ତରେ ୧୩° । ୪୦' । ଚନ୍ଦ୍ରର ସେହିପରି ଯୁଗ୍ମ ପାଦାନ୍ତୀୟ ମନ୍ଦ ପରିଧି ୩୨° ଏବଂ ଓଜ ପାଦାନ୍ତୀୟ ମନ୍ଦପରିଧି ୩୧° । ୪୦' ମାତ୍ର ।

ଭାସ୍କରଙ୍କ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଶିରେମଣି ଅନୁସାରେ ଯୁଗ୍ମ ଓ ଓଜ ଉଭୟ ପାଦାନ୍ତରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ମନ୍ଦପରିଧି ଯଥାକ୍ରମେ ୧୩° । ୪୦' ଓ ୩୧° । ୩୭' ।

ମୟା ତୁ ଭେଦଫୁଲ୍ଲତ୍ୟକ୍ତଚନ୍ଦ୍ରାନ୍ତର—ବିବେକତଃ ।

କଥ୍ୟତେ ଦୃଶ୍ୟମୌ ମନ୍ଦପରିଧୀ ରବିଚନ୍ଦ୍ରୟୋଃ । ୧୪ ।

ମନ୍ଦ କେନ୍ଦ୍ରୀକ-ପାଦାନ୍ତେ ଭାନୋଃ ସର୍କଲିକାନ୍ତତାଃ ।

ତଦଂଶା ଭାନବଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୟାଞ୍ଜୋନା ଦଶନା ଇହ । ୧୫ ।

ରବେଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରେ ସ୍ୱକେନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ରବିଲଘୋନିତାଃ ସ୍ପୁଟାଃ ।

ଚକ୍ରାଞ୍ଜେ ସିଦ୍ଧଲଘୋନିତାଃ ସ୍ପୁଟାନ୍ତାନ୍ୟସ୍ୟ କଥ୍ୟତେ । ୧୬ ।

ଅର୍ଶିମା ଆଦି ନକ୍ଷତ୍ର ସହିତ ଚନ୍ଦ୍ରର ଯୋଗ ତଥା ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ରବିର (କୌଣିକ) ଦୂରତା ପର୍ଯ୍ୟବେଶନା କରି ଗ୍ରହକର୍ତ୍ତା ନିଜେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ମନ୍ଦ ପରିଧି ବ୍ୟସ୍ତମାଣ ହେଲେ ଦେଖିଥାନ୍ତି :—

ରବିର ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର ଓଜ ପାଦାନ୍ତରେ ଥିବାବେଳେ ତାହାର ମନ୍ଦ ପରିଧି ୧୨° ୧୬' ଏବଂ ମନ୍ଦ କେନ୍ଦ୍ର ଓର୍ଥ ପାଦାନ୍ତରେ ଥିବାବେଳେ ତାହା ୧୧° ୫୪' (୧୨° ୧୬' — ୦° ୧୨' = ୧୧° ୫୪') ଏବଂ ୨ୟ ପାଦାନ୍ତରେ ୧୨° ୩୦' (୧୨° ୧୬' + ୦° ୧୨' = ୧୨° ୩୦') । ଓଜ ପାଦାନ୍ତରେ ଚନ୍ଦ୍ରର ମନ୍ଦ ପରିଧି ୩୧° ୩୦' ମାତ୍ର । ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ମନ୍ଦପରିଧି ଅଣାଯିବାର ଉପାୟ ପରେ ପରେ କୁହାଯାଉଛି ।

ରସଦ୍ଵୀ କେନ୍ଦ୍ରକୋଟିଜ୍ୟା ତୁଜ୍ୟାତ୍ରା କଳକାଫଳେଃ ।
 କ୍ରମାନ୍ତକରକର୍ଜ୍ୟାଦୌ ଦ୍ଵୀନାତ୍ୟା ଧୃତ ଲକ୍ଷିକାଃ । ୧୭୩

କେନ୍ଦ୍ରକୋଟିଜ୍ୟାଧ୍ରାତ୍ୟାତ୍ରାୟିଜ୍ୟାତ୍ରା-ସ୍ଵର୍ତ୍ତଳେଃ ପୁନଃ
 ସୁତୋନଃ କର୍କନିହାଦାବୋଜାନ୍ତ ପରଧୃଃ ସ୍ଫୁଟଃ । ୧୭୪

ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ରବିର ମନ୍ଦ ପରିଧି ଆଣିବାକୁ ହେଲେ ରବିର ମନ୍ଦ କେନ୍ଦ୍ର
 କୋଟିଜ୍ୟାକୁ ଓରେ ଗୁଣି ୩୪୩୮ରେ ହର । ଫଳ କଳାଦି ହେବ । ମନ୍ଦ କେନ୍ଦ୍ର ୧ମ ଓ
 ୪ର୍ଥ ପାଦରେ ଥିବାବେଳେ ଏହି କଳାଦି ଫଳକୁ ୧୮'ରୁ ବାଦ ଦେବାକୁ ହେବ ।
 ମନ୍ଦ କେନ୍ଦ୍ର ୨ୟ ଓ ୩ୟ ପାଦରେ ଥିଲେ ଏହି କଳାଦି ମନ୍ଦଫଳକୁ ୧୮'ରେ ଯୋଗ
 କରିବାକୁ ହେବ । ଏହି ଉଭୟ ପ୍ରକାର ଫଳକୁ ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର କୋଟିଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି ୩୪୩୮ରେ
 ହର । ଏହି ଶେଷଫଳ କଳାକୁ ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର ୨ୟ ଓ ୩ୟ ପାଦାନ୍ତରେ ଥିବାବେଳେ
 ୧୨'୬" ରେ ଯୋଗକର ଏବଂ ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର ୧ମ ଓ ୪ର୍ଥ ପାଦାନ୍ତରେ ଥିବାବେଳେ
 ୧୨'୬" ଅନ୍ତର କର । ଏହାହିଁ ସେହିସ୍ଥାନର ମନ୍ଦପରିଧି ହେବ ।

ଏଷ ସୂକ୍ଷ୍ମ ବିଧୌକାର୍ଯ୍ୟଃ ସ୍ଫୁଟେରୁ ସ୍ଵାଙ୍କଭଗୟୁକ୍ ।
 ପ୍ରାଗ୍ଭରିଷ୍ଠେ ପବଂସନ୍ନିମାନ୍ତଦୃକ୍-ସାମ୍ୟଲଭତଃ । ୧୭୫

ସୂକ୍ଷ୍ମ ଗଣନା ନିମନ୍ତେ ଏହିପରି ମନ୍ଦପରିଧି ଆଣିବାକୁ ହେବ । ମାତ୍ର ସୁଲଗଣନା
 ନିମନ୍ତେ ଏତେ ଭିତରକୁ ନ ଯାଇ ପୂର୍ବ ଶତରେ ମନ୍ଦପରିଧି ଆଣି ସେଥିରେ ତାର ନବମାଂଶ
 ଯୋଗ କଲେ ସ୍ଫୁଟ ରବି ମନ୍ଦ ପରିଧି ହୋଇଯାଇ ପାରିବ । ଅମାନ୍ତ ବା ପୂର୍ଣ୍ଣାନ୍ତରେ ହିଁ
 ରବି ମନ୍ଦ ପରିଧିର ଦୃକ୍ ସମତା ଲାଭ ହେଉଥିବାରୁ ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ଏହି ସୁଲସାଧନ
 ଶତରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ ।

ବିଧୌରୁକ୍ତଃ ସକୋଟିଜ୍ୟାଗୁଣିତୈସ୍ଵିଗୁଣୋଦ୍ଧୃତେଃ ।
 ଖଗୁଣୈଃ କର୍କନିହାଦୌ କଳାଭିର୍ଯୁର୍ବସୟୁକ୍ ସ୍ଫୁଟଃ । ୧୭୬

କୁଜାଦୀନାଂ କ୍ରମାଦଂଶା ଗୋଽଙ୍ଗାନଗିରବାହବଃ ।
 ସାର୍ଦ୍ଧାତ୍ ଧ୍ରୁବାସ୍ରପନାଗୋଽଗ୍ନୟଃ ପରଧୃମର୍ଦୋଃ । ୧୭୭

ଚନ୍ଦ୍ରର ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର କୋଟିଜ୍ୟାକୁ ୩୦ ରେ ଗୁଣି ୩୪୩୮ରେ ହର । କଳାଦି ଫଳକୁ
 ଚନ୍ଦ୍ର ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର କର୍କଟ ଆଦି ଛ' ରାଶିରେ ଥିବାବେଳେ ବିଷମ ପଦାନ୍ତୀୟ ମନ୍ଦ ପରିଧିରେ
 ଯୋଗ କର । ଚନ୍ଦ୍ର ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର ମକର ଆଦି ଛ' ରାଶିରେ ଥିବାବେଳେ ଏହି କଳାଦି
 ଫଳକୁ ସେହି ବିଷମ ପଦାନ୍ତୀୟ ମନ୍ଦ ପରିଧିରୁ ଅନ୍ତର କର । ଏପରି କଲେ ଚନ୍ଦ୍ରର ମନ୍ଦ
 ପରିଧି ଯଥାସ୍ଥାନରେ ସ୍ଫୁଟ ହୋଇଯିବ ।

ମଙ୍ଗଳର ମନ୍ଦ ପରିଧି-ଅଂଶାଦି—୨୯୦

ବୁଧର ” ” —୨୭

ବୃହସ୍ପତିର ” ” ୩୫୩୦

ଶୁକ୍ରର ” ” ୧୨

ଶନିର ” ” ୩୯

ଚୈତ୍ରାଃ ପରଧୟୋର୍ଭୌମାଦ୍‌ ଯୁଗ୍ମାନ୍ତେଽଷ୍ଟାଗ୍ନି ବାହବଃ ।

ନବବିଶ୍ୱେ ଖଗିରୟୋଃ ଭୂଷତ୍‌ପକ୍ଷା ନବାଗ୍ନୟଃ । ୧୦୬।

ଓଜାନ୍ତେଽଦ୍ୟୁଗ୍ନି ନେତ୍ରାଣି ନଭଃ-ଶକ୍ରା ନବର୍ତ୍ତବଃ ।

ଦ୍ୟୁଜ୍ଞପକ୍ଷ । ଗଜଗୁଣାସ୍ତେଷାନ୍ତୁ ସ୍ପଟତୋଷ୍ୟତେ । ୧୦୭।

ଓଜୟୁଗ୍ମପଦାନ୍ତୋରଥ ପରତ୍ୟା ବିବରହତା ।

ଭୂଜଜ୍ୟା ବିଜ୍ୟୟା ଭକ୍ରାତତ୍‌ଫଳଂ କଳିକାଦକମ୍ । ୦୪।

ଯୁଗ୍ମପାଦାନ୍ତପରଥୋ ମହତି ପ୍ରୋକ୍ତୈତଂ ତତଃ ।

ଅଳ୍ପମାନେ ଧନଂ ତସ୍ମିନ୍ନେବଂ ପରଧୟଃ ସ୍ପୁଟଃ । ୧୦୫।

ଦୃଢ଼ସିଦ୍ଧୈଃ ପୁନରାସ୍ତୁ କେନ୍ଦ୍ରଦୋଃ—କଳିକାହୃତା ।

ଖରମୈଃ ଫଳଯୁକ୍ତକାର୍ଯ୍ୟଃ କୌଜୋଦ୍ରାକ୍‌ ପରଧୟଃ ସ୍ପୁଟଃ । ୧୦୭।

ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ଗ୍ରହର ଶୀଘ୍ର ପରିଧିଭାଗ ଏହିପରି—

ମଙ୍ଗଳର	ଯୁଗ୍ମପାଦାନ୍ତରେ	—୨୩୮°	ଓଜପାଦାନ୍ତରେ—୨୩୭°
ବୁଧର	”	—୧୩୯	” —୧୪୦
ବୃହସ୍ପତିର	”	— ୭୦	” — ୭୯
ଶୁକ୍ରର	”	—୨୭୧	” —୨୭୨
ଶନିର	”	— ୩୯	” —୩୮

ଓଜ ଓ ଯୁଗ୍ମ ପାଦାନ୍ତରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ଶୀଘ୍ର ପରିଧି ଦୁଇଟିର ଅନ୍ତରକୁ ଶୀଘ୍ର-କେନ୍ଦ୍ର ଧୂଜଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି ୩୬୦ରେ ହରିଲେ ଯେଉଁ ଫଳ ହେବ ତାକୁ ଶୀଘ୍ର ପରିଧି ବଢ଼ାଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ପାଦାନ୍ତୀୟ ପରିଧିରେ ମିଶାଇବ ଏବଂ ଶୀଘ୍ର ପରିଧି କମୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ସେଥିରୁ ଫେଡ଼ିବ । ଏପରି କଲେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଅକ୍ଷସ୍ଥ ସ୍ଥାନୀୟ ଶୀଘ୍ରପରିଧି ହେବ ।

ଏହିପରି ଶତରେ ଅଣାଯାଇଥିବା ମଙ୍ଗଳସ୍ତୁତ ଶୀତ୍ରପରିଧରେ ତାହାର ଶୀତ୍ର କେନ୍ଦ୍ର
ଭୁଜକଳାରୁ ୩୦ ଶ୍ରାବ ଯୋଗ କଲେ ମଙ୍ଗଳର ଅତି ସ୍ତୁତ ଶୀତ୍ର ପରିଧି ଆସିଯାଇ ପାରିବ ।

ତନ୍ମୁଦକେନ୍ଦ୍ରତରଣାଯାତେୟାଲ୍ଲକଳାଗୁଣଃ ।

କର୍କ୍ୟାଦୌ ବସୁଭିର୍ଭାଗିନିକାଦୌ ଗୁଣିତୋଽରଧୁତିଃ । ୧୦୭।

ସାର୍ଦ୍ଧରାଶିକ୍ୟୟା ଭକ୍ତଃ ଫଳେରଂଶାଦଭିସ୍ତତଃ ।

ସମନ୍ୱତଃ ସ୍ତୁତା ମନ୍ଦପରିଧୂର୍ଗୋରସାଂଶକଃ । ୧୦୮।

ମଙ୍ଗଳର ମନ୍ଦ ପରିଧିଶ୍ରାବ ୭୯° । ଏହା ପୁଣି ପାଦାନ୍ତରେ ହୋଇଥାଏ । ଏଣୁ
ପାଦ ମଧ୍ୟରେ ତାହା ସାଧନ କରିବାକୁ ହେଲେ ଏହିପରି କରିବାକୁ ହେବ—ମଙ୍ଗଳର
ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର ସାଧନ କରି ତାର ଗତ ଓ ଏଷ୍ୟ କଳା ମଧ୍ୟରୁ ଯାହାର (ପାଦାଦି ଓ ପାଦାନ୍ତ
ମଧ୍ୟରେ) କମ୍ କଳା ତାହାର ଫଳଜ୍ୟା ବାହାର କର । ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର କର୍କଟ ଆଦିରେ ହୋଇ-
ଥିଲେ ୮ ଅଂଶରେ ଏବଂ ମକର ଆଦିରେ ହୋଇଥିଲେ ୪ ଅଂଶରେ ଗୁଣି ୪୫° ର ଜ୍ୟା
ଅର୍ଥାତ୍ ୨୪୩୧ରେ ଉତ୍ତୟକୁ ହରିଲେ ଯାହା ଫଳ ହେବ ସେହି ଅଂଶାଦି ଫଳକୁ ୭୯° ରେ
ଯୋଗ କଲେ ଅଷ୍ଟଷ୍ଟ ସ୍ଥାନର ସ୍ତୁତ ମନ୍ଦପରିଧି ହେବ ।

ଅଥୈତତ୍ତଫଳବୈଷମ୍ୟପରିହାରୟା କେନ୍ଦ୍ରକେ ।

ନାଗାଙ୍ଗାଷ୍ଟୁରଧୁଲିପ୍ରାତଃ ଖାଙ୍କାଠେନ୍ଦୁ କଳାମୂଳକେ । ୧୦୯।

ଭୂକେନ୍ଦ୍ରତଥୁଲିପ୍ରାତଃ ଖଗୋଽର୍ଥେନ୍ଦୁ କଳାମୂଳକେ ।

ପରଧ୍ୟନାଦରଃ କିନ୍ତୁ ଫଳତ୍ ଗ୍ରାହ୍ୟଂ ତ୍ରିରାଶିକମ୍ । ୧୧୦।

ମଙ୍ଗଳର ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର ୩୭° ରୁ ୩୭° ୪୧' ୫୯" ମଧ୍ୟରେ ବା ୧୫୧୪୨' ରୁ
୧୫୧୪୨' ୪୧' ୫୯" ମଧ୍ୟରେ ଥିଲେ ତାର ମନ୍ଦପରିଧି ସଂସ୍କାର ଆଦୌ ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ ।
ଏତକବେଳେ ମନ୍ଦଫଳ ମୋଟାମୋଟି ୧୧° ୨' ୪୭" ଧରି ନେବାକୁ ହେବ । ଏହି
ମନ୍ଦଫଳ ୧୧° ୨' ୪୭" ତାର ୯୦° ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର ହେବାବେଳେ ହିଁ ହୋଇଥାଏ ।

ବୁଧସ୍ୟ ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ରାଘ୍ରିଂଗତୈଷ୍ୟାଲ୍ଲକଳାକ୍ୟକା ।

ନବାପ୍ରା ଲବ୍ଧଲିପ୍ରେନଃ ସ୍ୟାନ୍ମୁଦପରିଧିଃ ସ୍ତୁତଃ । ୧୧୧।

ବୁଧର ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର ଯେଉଁ ପାଦରେ ଥିବ ସେହି ପାଦରେ ସେହି ବୁଧ ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ରର
ଗତ ଓ ଏଷ୍ୟ କଳା ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁ ଟା ଅଳ୍ପ ହେବ, ତାହାର ଜ୍ୟା ସାଧନ କର । ତାକୁ
୯ରେ ହରି ଲବ୍ଧ କଳାକୁ ମନ୍ଦପରିଧିରୁ ବାଦ ଦେଲେ ବୁଧର ସ୍ତୁତ ମନ୍ଦପରିଧି ହେବ ।

ଶୁଦ୍ଧସ୍ୟ ମନ୍ଦପରଧଃ କେନ୍ଦ୍ରଦୋର୍ଜ୍ୟାସିଦ୍ଧାତତଃ ।

ତ୍ରିଜ୍ୟା ଭକ୍ରାତ୍ ଫଳାଂଶାଦରହତଃ ସ୍ଫୁଟ ଉତ୍ପତେ । ୧୧୬।

ଶୁଦ୍ଧର ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର ଭୁଜଜ୍ୟାକୁ ୨ରେ ଗୁଣି ତ୍ରୁଜ୍ୟାରେ ହରିଲେ ଯାହା ଲବ୍ଧ ହେବ ସେହି ଅଂଶାଦକୁ ମନ୍ଦପରଧରୁ ବିୟୁକ୍ତ କଲେ ଶୁଦ୍ଧର ମନ୍ଦପରିଷ୍ଠୁଟ ହେବ ।

(ବୁଧର ମନ୍ଦପରିଧି ୨୭° ଓ ଶୁଦ୍ଧର ମନ୍ଦପରିଧି ୧୨ ମାସ)

ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ—

ତଦ୍‌ଗୁଣେ ଭୁଜକୋଟିଜ୍ୟେ ଭଗଣାଂଶ-ବିଭାଜିତେ

ତଦ୍‌ଭୁଜଜ୍ୟାଫଳଧନୁମ୍ନାନ୍ତଃ ଲଘ୍ଵାଦକଂ ଫଳମ୍ ଇତ । ୧୧୭।

ସଂସ୍କୃତ ମନ୍ଦପରିଧିକୁ ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର ଭୁଜଜ୍ୟାରେ ଓ ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର କୋଟିଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି ୩୭୦୦ ରେ ଭାଗ ଦେଲେ ମନ୍ଦଭୁଜଫଳ ଓ ମନ୍ଦକୋଟି ଫଳ ଯଥାକ୍ରମେ ହୁଏ ।

ତତ୍ତ୍ଵନେତ୍ରୋନଲଘ୍ଵାନାଂ ସମସ୍ତବାଦନୁଷ୍ଠିତା ।

ନେଷ୍ୟତେ ବହୁତାୟାନ୍ତୁ ତତସ୍ତତ୍ତ୍ଵମ୍ ଯୁଜ୍ୟତେ । ୧୧୮।

୨୨୫' ଗୁପର ଜ୍ୟା-ଗୁପ ଭେଦ ନ ଥିବାରୁ ଏଥିରୁ କମ୍ ଗୁପର ମଧ୍ୟ ଜ୍ୟା ଗୁପ ପ୍ରଭେଦ ନାହିଁ । ଏଣୁ ତେତେବେଳେ ଗୁପରୁ ଜ୍ୟା ବା ଜ୍ୟାରୁ ଗୁପ ଆଣିବା ଅନାବଶ୍ୟକ । ଏଥିରୁ ଅଧିକ ଗୁପର ଜ୍ୟା ଓ ଧନୁ ପୃଥକ୍ ଆଣି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ—

ଶୈଘ୍ରଂ କୋଟିଫଳଂ କେନ୍ଦ୍ରେ

ମକରାଦୌ ଧନଂ ସ୍ଫୁଟମ୍ ।

ସଂଶୋଧନ୍ତୁ ତ୍ରିଜୀବାୟାଂ

କର୍କ୍ୟାଦୌ କୋଟିଜଂ ଫଳମ୍ । ଇତ । ୧୧୯।

ସୈବୋକ୍ରା ସଂସ୍କୃତ ତ୍ରିଜ୍ୟା ଜ୍ୟାରୁପଂ ଭୁଜକୋଟିଜମ୍
ଫଳମଦୈବ ଗୃହ୍ୟେତ ଧନର୍ଣ୍ଣ କୃତ କର୍ମଣି । ୧୧୯।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ—

ତଦ୍‌ବାଦୁ ଫଳବର୍ତ୍ତେଜ୍ୟାନ୍ତୁଳଂ କର୍ଣ୍ଣଶୂଳାଭିଧଃ ।

ତ୍ରିଜ୍ୟାଭ୍ୟସ୍ତଂ ଭୁଜଫଳଂ ତଳକର୍ଣ୍ଣବିଭାଜିତମ୍ । ୧୨୦।

ଲବ୍ୟସ୍ୟ ଗୁପ୍ତଲପ୍ତାଦିଫଳଂ ଶୈବ୍ୟମିଦଂ ସ୍ମୃତମ୍ ।

ଏତଦାଦୌ କୁଜାଦୀନାଂ ଚତୁର୍ଥେ ଚୈବ କର୍ମଣି । ୧୯୮ ।

୧୯୩୩ ଶ୍ଳୋକ ଅନୁସାରେ ଶୀଘ୍ର କୋଟିଫଳ ବାହାର କରି ଶୀଘ୍ରକେନ୍ଦ୍ର ମକରାଦି ୭ ରାଶିରେ ଥିଲେ ତାକୁ ବିଜ୍ୟାରେ ଯୋଗ କରିବ । ଶୀଘ୍ର କେନ୍ଦ୍ର କକଟ ଆଦି ୭ ରାଶିରେ ଥିଲେ ବିଜ୍ୟାରୁ ଏହି ଶୀଘ୍ର କୋଟିଫଳ ବାଦ ଦେବାକୁ ହେବ । ତାହେଲେ ତାହା ଆଉ ଏକ କୋଟି ଫଳ ହେବ । ଏହାର ଅନ୍ୟନାମ କୋଟି ।

ଭୂଜଫଳ, କୋଟିଫଳ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଣାଯାଇଥିବା ସଂସ୍କୃତ ବିଜ୍ୟା, ଏ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଜ୍ୟାରୂପୀ ଅର୍ଥାତ୍ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହିହେଲେ ଗୁପ୍ତରୂପୀ ନୁହନ୍ତି । ଏଣୁ ବିଜ୍ୟାରେ ଯୋଗ ଓ ବିଜ୍ୟାରୁ ବିୟୋଗ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଜ୍ୟାରୂପରେହିଁ ଦେଖିବାକୁ ହେବ ।

ଏହି ଯେଉଁ ଭୂଜଫଳ ଓ କୋଟିଫଳ (ଜ୍ୟା ରୂପ, ଭୂଜ ଓ କୋଟି) ଏ ଦୁହିଁଙ୍କ ବର୍ତ୍ତକୁ ମିଶାଇ ତାର ବର୍ଗମୂଳ ନେଲେ ଶୀଘ୍ର କର୍ଣ୍ଣ ଆସିବ ।

ଭୂଜଫଳକୁ ବିଜ୍ୟାରେ (୩୪୩୮ରେ) ଗୁଣି ଶୀଘ୍ର କର୍ଣ୍ଣରେ ହର । ଲପ୍ତାଦି ଗୁପ୍ତ ଫଳକୁ ଶୀଘ୍ରଫଳ କୁହାଯାଏ । ମଙ୍ଗଳ ପ୍ରଭୃତି ୫ଟି ତାରାଗ୍ରହର ୧ମ ଓ ୪ର୍ଥ ସଂସ୍କାରବେଳେ ଆଗରେ ଦିଆଯାଉଥିବା ପ୍ରତି ସ୍ଥାରେ ସଂସ୍କାର କରିବାକୁ ହେବ ।

ମାନ୍ୟଂ କର୍ତ୍ତ୍ତୃକମର୍ଚ୍ଚେନ୍ଦ୍ରିଆ ତୌମାଦୀନା ମଥୋଚ୍ୟତେ ।

ଶୈବ୍ୟଂ ମାନ୍ୟଂ ପୁନର୍ମାନ୍ୟଂ ଶୈବ୍ୟଂ ଚତୁର୍ଥ୍ୟନୁକ୍ରମାତ୍ । ୧୯୯ ।

ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ସ୍ମୃତିତା ନିମନ୍ତେ କେବଳ ମନ୍ଦଫଳ ସଂସ୍କାର ଦରକାର ହୁଏ । ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ଆଉ ୫ଟି ତାରା ଗ୍ରହର ପ୍ରଥମେ ଶୀଘ୍ର, ତାପରେ ମନ୍ଦ, ତାପରେ ମନ୍ଦ ଓ ପୁଣି ସର୍ବଶେଷରେ ଶୀଘ୍ର, ଏହିପରି ୪ଟି ସଂସ୍କାର ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଥାଏ ।

ଅଜାଦ କେନ୍ଦ୍ରେ ସର୍ବେଷାଂ ମାନ୍ୟେ ଶୈବ୍ୟେ ଚ କର୍ମଣି ।

ଧନଂ ଗ୍ରହାଣାଂ ଲପ୍ତାଦିତୁଳାଦାବୃଣମେବ ତତ୍ । ଇତ୍ । ୧୯୯ ।

ମଧ୍ୟଃ ଶୈବ୍ୟଫଳାର୍ଦ୍ଧେନ ସଂସ୍କୃତଃ ପ୍ରଥମୋ ଗ୍ରହଃ ।

ତତ୍ତତ୍ତତମୁତ୍ତରଥେନ ଫଳାର୍ଦ୍ଧେନ ସ ସଂସ୍କୃତଃ । ୧୯୯ ।

ହିରିଦିନ୍ଦ୍ରୋନ ସଂଶୁଦ୍ଧାନ୍ନାଦାତ୍ ଯତ୍ ସକଳଂ ଫଳମ୍ ।

ତସ୍ତସ୍ମାଦ୍ଭୋ ମଧ୍ୟଖଗୋ ମନ୍ଦସ୍ପଷ୍ଟତ୍ୱତୀୟକଃ । ୧୯୯ ।

ତଦନିତାକ୍ତୀସ୍ତୁକାଂ ସକଳେନ ଫଳେନ ସଃ ।

ସଂସ୍କୃତଃ ସ୍ଵରୂପତାମେନ ତୁର୍ଯ୍ୟଃ ସୂର୍ଯ୍ୟାବଶାସନାତ୍ ୧୨୬୩।

ଶୀଘ୍ର କେନ୍ଦ୍ର ଓ ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର ମେଷାଦି ୬ ରାଶିରେ ଥିଲେ ଶୀଘ୍ରଫଳ ଓ ମନ୍ଦଫଳ ଯୋଗ କରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ । ମାସ ଏହି କେନ୍ଦ୍ରଦ୍ଵୟ ତୁଳାଦି ୬ ରାଶିରେ ଥିଲେ ଉଭୟ ଫଳକୁ ଅନ୍ତର କରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ । ଏହା ସବୁ ଗ୍ରହଙ୍କପାଇଁ ସମାନ ଭାବରେ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ । ଏହି ଫଳକୁ ମଧ୍ୟମ ଗ୍ରହରେ ହିଁ ଯୋଗ ବିୟୋଗ କରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ ।

ମଧ୍ୟଗ୍ରହରେ ଶୀଘ୍ର ଫଳର ଅଧା ସଂସ୍କାର କଲେ ପ୍ରଥମ ଗ୍ରହ ହୁଏ । ଏହି ପ୍ରଥମ ଗ୍ରହକୁ ମନ୍ଦୋକ୍ତରୁ ବାଦଦେଇ ଯେଉଁ କେନ୍ଦ୍ରାଦି ହେବ, ସେଥିରୁ ଆମାତ ଗୁଣି ମନ୍ଦ ଫଳାଂଶରେ ପ୍ରଥମ ଗ୍ରହକୁ ସଂସ୍କାର କଲେ ଦ୍ଵିତୀୟ ଗ୍ରହ ହେବ । ଏହି ୨ୟ ଗ୍ରହକୁ ଗୁଣି ମନ୍ଦୋକ୍ତରୁ ଅନ୍ତର କରି ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର ବାହାର କର ଏବଂ ପୁଣି ପୂର୍ବ ଶତରେ ମନ୍ଦ ଫଳ ଆଣି ସେ ସମସ୍ତକୁ ପୁଣି ମଧ୍ୟମ ଗ୍ରହରେ ସଂସ୍କାର କଲେ ତାହା (ତୃତୀୟ) ମନ୍ଦସ୍ଥୁଟ ଗ୍ରହ ହେବ । ଏହି ୩ୟ ମନ୍ଦସ୍ଥୁଟ ଗ୍ରହକୁ ଶୀଘ୍ରୋକ୍ତରୁ ଫେଡ଼ି ଶୀଘ୍ରକେନ୍ଦ୍ର ଓ ସେଥିରୁ ଶୀଘ୍ରଫଳ ବାହାର କର । ଏହି ଶୀଘ୍ର ଫଳ ସମୁଦାୟକୁ ତୃତୀୟ ମନ୍ଦସ୍ଥୁଟ ଗ୍ରହରେ ସଂସ୍କାର କଲେ ଚର୍ଯ ଗ୍ରହ ହେବ । ଏହି ଚର୍ଯ ଗ୍ରହକୁ ବାସ୍ତବରେ ସ୍ଥୁଟ ଗ୍ରହ ।

ତ୍ରତରୁଃଫଳୟୋର୍ଯ୍ୟାତାତ୍ କୁଜସ୍ୟ ତୁ କଳାମୁନେଃ ।

ଦରୁ-ସ୍ଥାନାଂ କର୍ଣ୍ଣବିହୃତାତ୍ ଫଳଲିପ୍ତା ଯୁଗତୋକିତଃ ୧୨୬୪।

ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ରେଽଜତୌଲ୍ୟାଦୌ ସ ଭବେତ୍ ପଞ୍ଚମଃସ୍ଥୁଟଃ ।

ପୁନସ୍ତୃତୀୟ କେନ୍ଦ୍ରେଽସ୍ୟ କର୍କ୍ୟାଦସ୍ତେ ତୁରୀୟକମ୍ ୧୨୬୫।

ଫଳଂପଞ୍ଚେଷୁ-ଭକ୍ତାପ୍ତଂ ମନ୍ଦକୋଟିଜ୍ୟୟା ହତମ୍ ।

ତୁର୍ଯ୍ୟକର୍ଣ୍ଣହୃତଂ ଲବ୍ଧଂ ତୁରୀୟଫଳବଲ୍ଲୁକେ ୧୨୬୬।

ପଞ୍ଚମେ ସଂସ୍କୃତଂଚେତ୍ସ୍ୟାତ୍ ଷଷ୍ଠଃ ସ୍ଵଷ୍ଟବମସ୍ତଦା ।

ଭବେତ୍ ସ ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ରେ ତୁ ନକ୍ରାଦାବେବ ପଞ୍ଚମଃ ୧୨୬୭।

ପୂର୍ବ ଶ୍ଳୋକରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ଶ୍ଵତରେ ମଙ୍ଗଳର ୩ୟ ଓ ଚର୍ଯ ଫଳକୁ ଗୁଣ (ଉଭୟକୁ କଳାଦି କରି ଗୁଣିବାକୁ ହେବ) । ଏହାକୁ ୧୦ରେ ଗୁଣି ଅନ୍ତ୍ୟ (ଶେଷ) କର୍ଣ୍ଣରେ ଦର ଲିପ୍ତାଦି ଫଳକୁ ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର ମେଷାଦି ୬ ରାଶିରେ ଥିଲା ବେଳେ ଗ୍ରହରେ (ଚର୍ଯ ସ୍ଥୁଟ ଗ୍ରହରେ) ଯୋଗ କରିବ ଏବଂ ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର ତୁଳାଦି ୬ ରାଶିରେ ଥିବାବେଳେ ବିୟୋଗ କରିବ । ତାହାହେଲେ ଚର୍ଯ ଗ୍ରହ ୫ମ ଗ୍ରହ ହୋଇ ପାରିବ ।

ମଙ୍ଗଳର ଶୁଦ୍ଧ ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର କର୍କଟାଦିରେ ଥିବାବେଳେ ଧର୍ମ ଫଳକୁ ୫୫ରେ ହରି
ଫଳକୁ ମନ୍ଦକୋଟି—ଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି (ଶୁଦ୍ଧ ଥରର ମନ୍ଦକୋଟି ଜ୍ୟା) ଧର୍ମ କର୍ମରେ ହରି
ଦେଲେ ଯେଉଁ କଳାଦି ଫଳ ହେବ ତାକୁ ୫ମ ଗ୍ରହରେ ସଂସ୍କାର (ଯୋଗ ବିଯୋଗ) କଲେ
ଶୁଦ୍ଧ ଫଳ ହେବ । ମାତ୍ର ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର (ଶୁଦ୍ଧ ଥରର) ମନ୍ଦରାସ ୬ ରାଶିରେ ଥିବାବେଳେ
ଏହି ସଂସ୍କାର ଅନାବଶ୍ୟକ । ୫ମ ଗ୍ରହ ହିଁ ଶୁଦ୍ଧ ଗ୍ରହ ଆସେ ଆସେ ହୋଇଯିବ ।

ପରୋକ୍ତ ସଂସ୍କୃତାତ୍ମକସ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରାନ୍ତରାସ୍ୟ ଶୋଧନାତ୍ ।
ପ୍ରାକ୍‌ଫଳାର୍ଦ୍ଧଂ ପୃଥକ୍‌ନ୍ୟାସ୍ୟ ଫଳେ ମାନ୍ୟାର୍ଦ୍ଧମାନ୍ୟକେ । ୧୨୮।

କୃତ୍ୱା ତୃତୀୟଂ ଦ୍ୱିଷ୍ଟାସ୍ୟ-ମଧ୍ୟଶେଷୋପାର୍ଦ୍ଧ-ସଙ୍ଗୁଣାତ୍ ।
ଅନ୍ତ୍ୟ-ଶେଷୋପାର୍ଦ୍ଧ-ଉକ୍ତାଫଳଂ ତ୍ର୍ୟଶୋକତଂ ସ୍ମରନ୍ । ୧୨୯।

ମଧ୍ୟାତ୍ମହଂସ୍ମୃତାତ୍ ତୃତୀୟଂ ଫଳମାନୀୟତଦ୍ୱିଧା ।
ଅଧସ୍ତୃତୀୟ କୋଟ୍ୟୁତ୍ତଫଳଦ୍ୱାତ୍ ତ୍ରିଜ୍ୟୟାନ୍ୱତାତ୍ । ୧୩୦।

ଲବ୍ଧମୁର୍ଦ୍ଧ୍ୟଧନମୃଣଂ କ୍ରମାକର୍ମିମୃଗାଦିଗେ ।
ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ରେ ସ୍ମରତଂ ତତ୍ର୍ୟାଦଥ ଭୁକ୍ତିର୍ବିବଚ୍ୟତେ । ୧୩୧।

ପରୋକ୍ତ ସଂସ୍କୃତ ବୁଧର ଶାସ୍ତ୍ରୋକରୁ ମଧ୍ୟମ ବୁଧକୁ ବାଦ ଦେଲେ ଯେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ରକେନ୍ଦ୍ର
ହୁଏ ସେଥିରୁ ଆମାତ ପ୍ରଥମ ଶାସ୍ତ୍ର ଫଳାର୍ଦ୍ଧକୁ ପୃଥକ୍ ରଖି ସେହି ଫଳାର୍ଦ୍ଧ ସଂସ୍କୃତ ମଧ୍ୟମ
ବୁଧରୁ ମନ୍ଦଫଳ ଆଣି ପୁଣି ଦୁଇ ଯାଗାରେ ରଖ (ତଳ ଉପର କରି) । ତଳ ମନ୍ଦଫଳକୁ ଶାସ୍ତ୍ର
ଫଳର ଅଧାରେ ଗୁଣିବ । ପୁଣି ଏହି ଫଳକୁ ପୃଥକ୍ ସ୍ଥାପିତ ପ୍ରଥମ ଶାସ୍ତ୍ର ଫଳାର୍ଦ୍ଧରେ ଗୁଣି
ଧର୍ମ ପ୍ରକାରରେ ଅଣାଯାଇଥିବା ଶାସ୍ତ୍ରଫଳାର୍ଦ୍ଧରେ ହରିଲେ ଯେଉଁ ଫଳ ହେବ ତାର
ଧର୍ମ ଯେତେ ହେବ ତାକୁ ପୁଣି ଧାଡ଼ର ଉପରେ ଥିବା ମନ୍ଦ ଫଳରୁ ଫେଡ଼ିଲେ ମନ୍ଦଫଳ ଫଳୁଟ
ହେବ । ଏହି ଫଳୁଟ ମନ୍ଦଫଳରେ ମଧ୍ୟମ ବୁଧକୁ ସଂସ୍କାର କରି ସେଥିରୁ ପୁଣି ଧର୍ମ ପ୍ରକାର
ଶାସ୍ତ୍ର ଫଳ ଆଣି ତାକୁ ଦୁଇ ଯାଗାରେ ରଖ । ତଳେ ଥିବା ଫଳକୁ ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରକାରେ ଅଣା-
ଯାଇଥିବା କୋଟି ଫଳରେ ଗୁଣି (ମନ୍ଦକୋଟି ଫଳରେ ଗୁଣି) ବିଜ୍ୟାରେ ହର । ଏହି ଲବ୍ଧ
ଫଳକୁ ଶୁଦ୍ଧ ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର କର୍କଟାଦିରେ ଥିଲେ ଉଦ୍ଧୃଷ୍ଟାପିତ ଫଳରେ ଯୋଗକର । ଶୁଦ୍ଧ
ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର ମନ୍ଦରାସରେ ଥିଲେ ଉଦ୍ଧୃଷ୍ଟାପିତ ଫଳରୁ ଫେଡ଼ । ତାହାହେଲେ ବୁଧର ଶାସ୍ତ୍ର
ଫଳ ଫଳୁଟ ହେବ । ଏହି ଫଳୁଟ ଶାସ୍ତ୍ର ଫଳରେ ସଂସ୍କୃତ ଶୁଦ୍ଧ ମନ୍ଦଫଳୁଟ ବୁଧ ଅତି ଫଳୁଟ
ହୁଏ । (ପୂର୍ଣ୍ଣ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଆଦି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବୁଧ ଏତେ ଫଳୁଟ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ଏହାହିଁ
ଏହାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ)

ପୂର୍ବାପରଦନସ୍ତସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ରାନ୍ତରକଳାଗତଃ ।

ସ୍ମୁତେତ ସମ୍ଭୱାତା କିଞ୍ଚିତ୍ତଦଗାପି ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ୍ । ୧୩୬ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଗତି ବିଚାର କରାଯାଉଛି । ଗ୍ରହ ଗତି ପ୍ରତିଷ୍ଠାରେ ବିଲକ୍ଷଣ ହୋଇ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବ ପର ଦିନର ଦୁଇଟି ସ୍ମୃତି ଗ୍ରହର ଅନ୍ତରହିଁ ସେହି ଦିନର ସ୍ମୃତିଗତ ।

ମନ୍ଦୋତ୍ତରହତା ମଧ୍ୟଭୂକ୍ତିର୍ବ୍ରହ୍ମସ୍ୟ ଯା ।

ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର-ଗତଃ ସେୟଂ ମନ୍ଦକୋଟିଫଳଜ୍ୟୟା । ୧୩୭ ।

ଗୁଣିତା ତ୍ରିଜ୍ୟୟା ଭକ୍ତା ମନ୍ଦଭୂକ୍ତିଫଳଂଭବେତ୍ ।

କର୍କ୍ୟାଦି କେନ୍ଦ୍ରେ ତେନାତ୍ତ୍ୟା ମକରାଦୌ ଚ ବର୍ଜିତା । ୧୩୮ ।

ବ୍ରହ୍ମସ୍ୟ ମଧ୍ୟମାଭୂକ୍ତିର୍ମନ୍ଦସ୍ମୁତ-ଗତର୍ଭବେତ୍ ।

ସ୍ତ୍ରାତଃ ସା ସକୃଦାନୀତା ତଦହୋରାତ୍ର ଇଷ୍ୟତେ । ୧୩୯ ।

ମନ୍ଦୋତ୍ତର ଦୈନିକ ଗତିକୁ ଗ୍ରହର ମଧ୍ୟମ ଗତିରୁ ବାଦ ଦେଲେ ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ରର ଦୈନିକ ଗତି ହୋଇଥାଏ । ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ରର ଦୈନିକଗତିକୁ (ଏହି) ମନ୍ଦ କୋଟିଫଳଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି ଟ୍ରିଜ୍ୟାରେ (୩୪୩୮) ଭାଗକଲେ ଦୈନିକ ମନ୍ଦଗତି ଫଳ ହୋଇଥାଏ । ମନ୍ଦ କେନ୍ଦ୍ର କର୍କଟାଦି ୬ ରାଶିରେ ଥିବା ବେଳେ ଏହି ଫଳକୁ ଗ୍ରହର ମଧ୍ୟମ ଗତିରେ ଯୋଗକଲେ ଏବଂ ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର ମକରାଦି ୬ ରାଶିରେ ଥିବା ବେଳେ ଏହି ଫଳକୁ ଗ୍ରହର ମଧ୍ୟମ ଗତିରୁ ବିୟୋଗ କଲେ ଗ୍ରହର ମନ୍ଦସ୍ମୃତି ଗତି ହୁଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟଠାରୁ ପୁଣି ଉଦୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହାହିଁ ସେହି ଗ୍ରହର ମନ୍ଦସ୍ମୃତି ଗତି ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ ।

ସ୍ତ୍ରାତରକୌନଶ୍ଚତ୍ରାଂଶୋସ୍ତ୍ରାଥ୍ୟନ୍ତୋ ଯଃ ପ୍ରସାଧ୍ୟତେ ।

ପୁନସ୍ତକାଳଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ଗତ୍ୟା ତକାଳଜା ତୟା । ୧୪୦ ।

ସଂସ୍କାର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ୍ରାତ୍ର ଶୁଦ୍ଧ୍ୟର୍ଥଂ ଗତଗମ୍ୟ ପଳାଦୟଃ ।

ଶ୍ରାଦ୍ଧାଦସମୟବ୍ୟାପ୍ତି ସନ୍ଦେହେ ବ୍ରହ୍ମଣେ ତଥା । ୧୪୧ ।

କର୍ମେଦମିଷ୍ୟତେନ୍ୟତ୍ର ବ୍ୟବହାରେଷୁ ନୈବ ତତ୍ ।

ତେଷୁଗ୍ରାହ୍ୟଂ ସ୍ମୃତାର୍ଚ୍ଚକେନ୍ଦ୍ରେଃ ପୂର୍ବାପରଦନାନ୍ତରମ୍ । ୧୪୨ ।

ସକାଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ବେଳେ ତାତ୍କାଳିକ ରବିଚନ୍ଦ୍ରର ଅନ୍ତର କରି ତଥ୍ ଓ ତାର ଯେଉଁ ଶେଷକାଳ (ଅବଶିଷ୍ଟ), ସାଧୁତ ହୁଏ । (ଉଦୟ କାଳୀନ ସ୍ପଷ୍ଟ ରବିଚନ୍ଦ୍ର ହିଁ ଏହା ହୋଇଯାଏ) ତଥ୍ୟନ୍ତ କାଳରେ ଚନ୍ଦ୍ରର ସ୍ପଷ୍ଟ ଗତି ଆଣି ସେହି ତଥ୍ୟନ୍ତକୁ ପୁଣି ସଂସ୍କାର କରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ । ଏତେବେଳେ ତଥ୍ ଓ ଅନ୍ତକୁ ମଧ୍ୟ ସଂସ୍କାର କରିବାର କଥା । ମାତ୍ର ଶ୍ରୀରାମ ସମୟ ଓ ବ୍ରହ୍ମଣରେ କିଛି ସନ୍ଦେହ ହେଲେ ଏପରି କରିବାକୁ ହେବ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାମାନ୍ୟ ବ୍ୟାବାହାରିକ କର୍ମରେ ଏତେ ସ୍ପଷ୍ଟ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏତେବେଳେ ସ୍ପଷ୍ଟ ରବିଚନ୍ଦ୍ରର ଦୈନିକ ଗତି ଦ୍ଵାରାହିଁ ସମସ୍ତ କର୍ମ କରାଯିବ । ଏହି ଦୈନିକ ଗତି ପୁଣି ଉଦ୍ଦିପ୍ତ ।

ଶୀଘ୍ରୋକତୁକ୍ତମ୍ବୋନା ଶୀଘ୍ରକେନ୍ଦ୍ରଗତମ୍ବତା ।

ଫଳାଂଶାନ୍ ଖାଙ୍କଭଗେତ୍ୟଃ ଶୈଘ୍ୟାନ୍ ସଂଶୋଧ୍ୟ ଶେଷତଃ । ୧୩୯ ।

କ୍ରମଜ୍ୟା ପିଣ୍ଡମାନୀୟ ତେନ ଦ୍ରାକ୍‌କେନ୍ଦ୍ରଜାଂ ଗତମ୍ ।

ଗୁଣିତାଂ ଚଳକଣ୍ଠାଂ ଶୀଘ୍ରଭୁକ୍ତେର୍ବିଶୋଧୟେତ୍ । ୧୪୦ ।

ଶୀଘ୍ରସ୍ଥୁଟଗତଃ ଶେଷୋ ଯଦଶୁଦ୍ଧିର୍ବିଲେମତଃ ।

ସମ୍ଭବେଦବଶିଷ୍ଟା ତଦ୍‌ଗତି-ବଂକ୍ରେତ କଥ୍ୟତେ । ୧୪୧ ।

ଏବଂ ମନ୍ଦସ୍ଥୁଟା ଶୀଘ୍ର ସ୍ଥୁଟା ଭୁକ୍ତଦ୍ଵିଧୋଦତା ।

ସ୍ଥୁଟଭୁକ୍ତ-ରଥୋ ତାରାଘୋରରାଣାଂ ବିବଚ୍ୟତେ । ୧୪୨ ।

ଶୀଘ୍ରୋକ ଗତିରୁ ବ୍ରହ୍ମର ଗତି ଫେଡ଼ । ଏହା ଶୀଘ୍ର କେନ୍ଦ୍ରର ଗତି ହେବ । ଶୀଘ୍ର ଫଳକୁ ୯୦°ରୁ ବିଯୋଗ କରି ଶୀଘ୍ର ଫଳ କୋଟିଜ୍ୟା ଆଣ । ଏହି ଫଳ କୋଟିଜ୍ୟାକୁ ଶୀଘ୍ର କେନ୍ଦ୍ରର ଦୈନିକ ଗତିରେ ଗୁଣି ଶୀଘ୍ର କର୍ଣ୍ଣରେ ତାକୁ ହର ଫଳକୁ ଶୀଘ୍ରୋକ ଗତିରୁ ପୁଣି ଫେଡ଼ । ଫଳ ହେବ ଶୀଘ୍ର ସ୍ପଷ୍ଟ ଗତି । ଯଦି ଉକ୍ତ ଫଳ ବେଶି ହେବା ଫଳରେ ଶୀଘ୍ରୋକଗତି ସେଥିରୁ ଫେଡ଼ ହୋଇ ଯାଇପାରେ, ତାହାହେଲେ ଉଦୟକୁ ଅନ୍ତର ଫଳରେ ଯାହା ଅବଶେଷ ରହିବ ତାକୁ ବନ୍ଦ ଗତି କୁହାଯିବ ।

ଏହିପରି ଭାବରେ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଗୁଡ଼ି ଅନ୍ୟ ୫ ଗୋଟି ତାରାବ୍ରହ୍ମମାନଙ୍କର ମନ୍ଦସ୍ପଷ୍ଟ ଓ ଶୀଘ୍ରସ୍ପଷ୍ଟ ହିସାବରେ ଦୁଇ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗତି ଅଛି । ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ମନ୍ଦସ୍ପଷ୍ଟ ଗତି । ଏଣିକି ତାରାବ୍ରହ୍ମ ମଙ୍ଗଳ ଆଦିଙ୍କର ସ୍ପଷ୍ଟ ଗତି ବିରୁଦ୍ଧ କରାଯାଉ ଅଛି ।

ଶୀଘ୍ରସ୍ତୁ ଚଗତେ-ମଧ୍ୟାଧିକା ତେନ୍ଦୁଧଣୋଧିତା ।
ମଧୋନାଗୋଧିତା ମଧ୍ୟ-ଭୁକ୍ତେର୍ଯ୍ୟସ୍ୟାଉଦନ୍ତରମ୍ । ୧୪୩ ।

ବକ୍ରାମଧାନୁତା ଶୁପି ଶୈଘ୍ରମଧ୍ୟାନ୍ତରାଧିତମ୍ ।
ତତ୍ସ୍ୟାଦାଦ୍ୟଂ ଗତଫଳଂ ତଦର୍ଚ୍ଚେନୈବମଧ୍ୟମା । ୧୪୪ ।

ଶୀଘ୍ରସ୍ତୁ ଚଗତେମଧ୍ୟାଧିକୋନତ୍ତେ ଯୁତୋନିତା ।
ବକ୍ରଦ୍ବେହ୍ୟନିତା ତେନ ରକ୍ତା ସ୍ୟାତ୍ପ୍ରଥମା ଗତଃ । ୧୪୫ ।

ସମ୍ବେଦବ୍ୟସ୍ତଶୁଦ୍ଧିତଶ୍ଚଦ୍ବକ୍ରା ସା ଶେଷସମ୍ଭିତା ।
ମନ୍ଦକୋଟିଫଳଦ୍ୱୀ ସା ବିଜ୍ୟାପ୍ତା ତତ୍ଫଳାର୍ଦ୍ଧତଃ । ୧୪୬ ।

(୧) ଶୀଘ୍ର ସ୍ତୁଟଗତ ଗ୍ରହର ଦୈନିକ ମଧ୍ୟଗତରୁ ଅଧିକ ହେଲେ ଶୀଘ୍ର ସ୍ତୁଟଗତରୁ ଦୈନିକ ମଧ୍ୟମ ଗତ ଫେଡ଼ । (୨) ଶୀଘ୍ରସ୍ତୁଟ ଗତ ଦୈନିକ ମଧ୍ୟମ ଗତରୁ କମ୍ ହେଲେ ମଧ୍ୟମ ଗତରୁ ଶୀଘ୍ରସ୍ତୁଟ ଗତ ଫେଡ଼ । (୩) ଶୀଘ୍ର ସ୍ତୁଟଗତ ବନ୍ଧ ଥିଲେ ତାକୁ ଦୈନିକ ମଧ୍ୟମ ଗ୍ରହ ଗତରେ ମିଶାଅ । ଏ ତନୋଟି ଯାକର ନାମ ଆଦ୍ୟ ଗତ ଫଳ । ଏହି ଆଦ୍ୟ ଗତ ଫଳର ଅଧା ନିଅ । (୧) ଅବସ୍ଥାରେ ଏହାକୁ ମଧ୍ୟମ ଗତରେ ମିଶାଅ । (୨) ଓ (୩) ଅବସ୍ଥାରେ ଏହାକୁ ଦୈନିକ ମଧ୍ୟମ ଗତରୁ ଫେଡ଼ । ଫଳ ପ୍ରଥମ ଗତ ଏବଂ ଏହା ପ୍ରାୟ ମାର୍ଗୀ ଗତହିଁ ହେବ । (୩) ଅବସ୍ଥାରେ କେବେ କେବେ ଏହା ବକ୍ର ମଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ ।

ଯୁତୋନା କର୍କିନଜାଦକେନ୍ଦ୍ରୟୋଃ ସ୍ୟାଦ୍ ଦ୍ୱିତୀୟକା ।
କୋଟୀଫଳଦ୍ୱୀ ବିଜ୍ୟାପ୍ତା ସା ତତ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଫଳେନ ଚ । ୧୪୭ ।

ସଂସ୍କୃତା ମଧ୍ୟମା ପ୍ରାଗ୍ବତ୍ତୃତୀୟା ସ୍ୟାତ୍ତୁଲ୍ଲସିତା ।
ଶୀଘ୍ରାନ୍ତ୍ୟକେନ୍ଦ୍ରଭୁକ୍ତଃ ସା ଫଳଶାଞ୍ଜାନ୍ତରକ୍ୟୟା । ୧୪୮ ।

କ୍ଷୁଦ୍ରା କର୍ଣ୍ଣାପ୍ରହୀକାଶୁଭୁକ୍ତଃ ସ୍ତୁ ଚଗତର୍ତ୍ତବେତ୍ ।
ବାମଶୁଭୋ ତଥା ବନ୍ଧା ସ୍ତୁ ଚଭୁକ୍ତ ତୃତୀୟୟୋଃ । ୧୪୯ ।

ଅନ୍ତରଂ ସ୍ୟାଦ୍ ଗତଫଳଂ ଦୁରୀୟଂ ପ୍ରଥମକମାଦ୍ ।
କଦାଚିତ୍ତତ୍ତ୍ୱେହୌକସିସୌଷ୍ଟେନ୍ଦ୍ରଂ ଭୁକ୍ତସାଧନମ୍ । ୧୫୦ ।

ଏହି ପ୍ରଥମ ଗତିକୁ ମନ୍ଦ କୋଟି ଫଳରେ ଗୁଣି ଦିନ୍ୟାରେ ହରିଲେ ଯାହା ଫଳ ହେବ, ତାହାର ଅଧା ନଅ । ମନ୍ଦ କେନ୍ଦ୍ର କର୍କଟାଦି ବା ମକରାଦିରେ ଥିଲେ ଏହି ଅଧାକୁ ପ୍ରଥମ ଗତିରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଯୋଗ ଓ ବିୟୋଗ କଲେ ଫଳ ଦ୍ଵିଷ୍ଟୟ ଗତି ହେବ ।

ଏହି ଦ୍ଵିଷ୍ଟୟ ଗତିକୁ ମନ୍ଦକୋଟି ଫଳରେ ଗୁଣି ୩୪୩୮ରେ ହର । ପୂର୍ବ ଫଳକୁ ଗ୍ରହର ମଧ୍ୟମ ଗତିରେ ପୂର୍ବପରି ସଂସ୍କାର କର । ତାହାହେଲେ ତାହା ହେବ ୩ୟ ଗତି ।

ଏହି ୩ୟ ଗତିକୁ ଶୀଘ୍ରୋକ ଗତିରୁ ବାଦ ଦିଅ । ଫଳ ହେବ ଶେଷ ଶୀଘ୍ର କେନ୍ଦ୍ର ଗତି । ଏହାକୁ ଫଳ କୋଟିନ୍ୟାରେ ଗୁଣି (ଶୀଘ୍ର ଫଳ କୋଟିନ୍ୟା) ଶୀଘ୍ର କର୍ଣ୍ଣରେ ଭାଗ ଦେଲେ ଯାହା ଫଳ ହେବ ତାହାକୁ ଶୀଘ୍ରୋକ ଗତିରୁ ବାଦ ଦେଲେ ଫଳ ହେବ ସ୍ପୁଟ-ଗତି । ଏଠାରେ ବିପରୀତ ଶୁଦ୍ଧି ହେଲେ ବନ୍ଧଗତି ହେବ । ସ୍ପୁଟଗତି ଓ ୩ୟ ଗତିର ଅନ୍ତରରେ ୪ର୍ଥ ଗତି ଫଳ ହୁଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଦିଆ ଯାଇଥିବା ଗତି ସାଧନ ପ୍ରଣାଳୀ ପ୍ରାୟ ଠିକ୍ ହେଉ ନ ଥିବାରୁ ଗ୍ରହକର୍ତ୍ତା ସେ ଶକ୍ତି ଗ୍ରହଣ କରିନାହାନ୍ତି ।

କୁଜଜିଣନମନ୍ଦୋକଗତୟୁକ୍ତ କୁବକ୍ତିତାଃ

ପ୍ରଥମାୟାଂ ଦ୍ଵିତୀୟାୟାଂ ଶୋଧା ଯୋଜ୍ୟାଃ କ୍ରମେଣ ଚ । ୧୫୧ ।

ତତୋ ଦ୍ଵିବିଗତୀସାଧ୍ୟେ ପ୍ରାର୍ବକକୋଟିଫଳାହତେଃ

ଜସ୍ୟ ତୁ ସ୍ପଷ୍ଟ-ଶୀଘ୍ରୋକକୁକ୍ରେମ୍ୟ ତୃତୀୟାୟାଂ । ୧୫୨ ।

ପ୍ରୋକ୍ତ୍ୟାଦିତୁର୍ଯ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତତ୍ ତୁର୍ଯ୍ୟ ଗତେଃ ଫଳମ୍

ପୃଥକ୍ ସଂସ୍ଥାପ୍ୟ ତଦଧୋ ମନ୍ଦକୋଟିଫଳାହତମ୍ । ୧୫୩ ।

ବିଜ୍ୟାପ୍ତଂ ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ କର୍କ୍ୟାଦୌ ମକରାଦିକେ

ଧନର୍ଣ୍ଣମୂର୍ତ୍ତ୍ୟୁ କ୍ରମେଣ କୃତ୍ଵା ତତ୍ ବିସ୍ତୁଟଂ ଭବେଦ୍ । ୧୫୪ ।

ମଙ୍ଗଳ, ବୁଧ ଓ ଶନିର ମନ୍ଦୋକ ଗତି ମାଗି ଥିଲେ ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ଵିଷ୍ଟୟ ଗତିରେ ଏହା ବିଯୋଗ କରିବ । ଯଦି ତାହା ବର୍ଷୀ (ମନ୍ଦୋକ ଗତି) ହୋଇଥାଏ, ତାହାହେଲେ ତାହା ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ଵିଷ୍ଟୟ ଗତିରେ ଯୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ଏହି ସଂସ୍କୃତ ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ଵିଷ୍ଟୟକୁ ନେଇ ପୂର୍ବସ୍ଥଳରେ ମନ୍ଦକୋଟି ଫଳ ଗୁଣନରୁ ୨ୟ ୩ୟ ଗତି ସାଧନ କରିବାକୁ ହେବ ।

ବୁଧର ନୂତନ ଦ୍ଵିଷ୍ଟୟ ଓ ତୃଷ୍ଟୟ ଗତିକୁ ସ୍ପୁଟ ଶୀଘ୍ରୋକ ଗତିରୁ ବାଦ ଦିଅ । ଏଥିରୁ ଆଦ୍ୟ ଓ ତତୁର୍ଥ ଗତି ସାଧନ କରାଯିବ ।

ସ୍ଵ: ୧୨

ରୂପର ଅର୍ଥ ଗତିଫଳ ଦୁଇ ଯାଗାରେ ରଖ । ଗୋଟିଏ ଯାଗାରେ ତାକୁ ମନ୍ଦ କୋଟି
ଫଳରେ ଗୁଣି ହିଁଜ୍ୟାରେ ହର । ଫଳକୁ ଅର୍ଥ ଗତିଫଳରେ ଯୋଗ ବା ବିଯୋଗ କରାଯିବ ।
ମନ୍ଦ କେନ୍ଦ୍ର କର୍କଟାଦି ୭ ରାଶିରେ ଥିଲେ ଯୋଗ, ଅନ୍ୟଥା ବିଯୋଗ । ଏପରି କରିବାରେ
ଗତିଫଳ ବିଶେଷ ଭାବରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ହେବ ।

ଶୀଘ୍ରାର୍ଦ୍ଧଭୁକ୍ତୋ ବହାୟାଂ ଯଦ ମାନ୍ୟାର୍ଦ୍ଧଜଂ ଫଳମ୍ ।
ରଶଂ ତଦା ତୟୋର୍ଯୋଗୋ ଧନଂ ଚେଦ୍ବିୟୁତେର୍ଦ୍ଦୟୋଃ । ୧୫୫।

ଶେଷୋ ଦ୍ବିତୀୟଭୁକ୍ତଃ ସ୍ୟାଦ୍ ବହେବାସ୍ୟାସ୍ତୁ ସଂସ୍କୃତେଃ
ଯସ୍ୟାଲ୍ପମଫଳଂ କର୍ତ୍ତିନିହାଦେୟଃ ସ୍ବର୍ଣ୍ଣମେବ ତତ୍ । ୧୫୬।

ସ୍ବରକ୍ତ ଗତ୍ୟାନୟନେ ବହୁଧା କଳ୍ପନା ଅପି
କ୍ଲିଷ୍ଟଭାବାଦହ ତ୍ୟକ୍ତା ଗ୍ରହସଞ୍ଚାରଯୁକ୍ତୟୋଃ । ୧୫୭।

ଶୀଘ୍ରାର୍ଦ୍ଧ ଗତି ବନ୍ଧ ହେବା ବେଳେ ଯଦି ମନ୍ଦାର୍ଦ୍ଧଗତି ଫଳ ରଶ ହୁଏ, ତାହା
ହେଲେ ଉଭୟଙ୍କୁ ଯୋଗ କର । ମନ୍ଦାର୍ଦ୍ଧ ଗତିଫଳ ଧନ ହେଲେ, କଳ୍ପ; ଉଭୟଙ୍କର
ଅନ୍ତର କର । ଫଳ ବନ୍ଧ ଗତି ହେବ ଏବଂ ଏହା ଦ୍ବି ଖାୟୁ ଗତି ।

ଏହାପରେ ଯେଉଁ ମନ୍ଦଗତି ଫଳ ଆସେ କର୍କଟାଦି ୭ ରାଶିରେ ଏବଂ ମକରାଦି ୭
ରାଶିରେ (ଗ୍ରହଥିଲେ) ତାହାକୁ (ଉକ୍ତ ଗ୍ରହ ଗତିରୁ) ଯୋଗ ବା ବିଯୋଗ କରିବା କଥା ।

ମଧ୍ୟଗତିକୁ ପୃଷ୍ଠ କରିବା ଦିଗରେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଉପାୟ ଆନୁମାନରେ ଆପେ
ଆପେ ପ୍ରତିଭାତ ହେଉଅଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଲିଷ୍ଟ ଥିବା ଜାଣି ସେଗୁଡ଼ିକୁ
ଆଉ ଏଠାରେ ଦେଖିନାହିଁ ।

ବର୍ତ୍ତମାନେଷ୍ୟ ଦନଜାସ୍ତୁ ଚଗ୍ରହକଳାକ୍ରମେ ।
ଗୃହ୍ୟତଂ ଭୁକ୍ତିରତ୍ୟକ୍ତଚନ୍ଦ୍ରୟୋସ୍ତୁ ବିଶେଷତଃ । ୧୫୮।

ଗ୍ରହ ଗୋଟିଏ ରାଶିରୁ ଅନ୍ୟ ରାଶିକୁ ଗଲବେଳେ ଓ ଗ୍ରହଯୁକ୍ତ ହେବାବେଳେ ଗ୍ରହର
ଦୈନିକ ପୃଷ୍ଠ ଗତି ନେଇ (ଆଦ୍ୟଦିନ ଓ ତାହାପର ଦିନ ଗ୍ରହର ଅନ୍ତର) କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ
ହେବ । ମାତ୍ର ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅନ୍ୟ ପ୍ରଣାଳୀ ଅବଲମ୍ବନ କରାଯିବ ।

ଗୁଣାର୍ତ୍ତରୂପେ ପ୍ରକେନ୍ଦ୍ରିରସୟୁର୍ଯ୍ୟେର୍ନଗାଷ୍ଟିଭିଃ ।
ଶରରୂପେ ଶୁଭୂର୍ଥାଶୁକେନ୍ଦ୍ରାଂ ଶୈବୁ ସୁତାଦୟଃ । ୧୫୯।

ସୂର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତ—

୨

ଭବନ୍ତ ବଢ଼ିଗସ୍ତେ ଚେଷ୍ଟଃ ସୈଷ୍ଟ୍ୟାଦ୍ ବଶୋଧୂତେଃ ।
ଅବଶିଷ୍ଟାଂ ଶତୁଲ୍ୟାନ୍ତ୍ୟକେତନ୍ତ୍ରୁଦ୍ଧବନ୍ତ ବଢ଼ିତାମ୍ । ଇତା ୧୭୦।

ବ୍ୟବହାରେ ଚ ଦୃକ୍ପିତ୍ତାବୁଦୟାସ୍ତମୟୋ ଦ୍ଵିଧା ।
ଖେଚରଶାଂ ସ୍ଥୂଳସୂକ୍ଷ୍ମୋ କଥୋପତେ ପ୍ରଥମାବଦ୍ ୧୭୧।

ପ୍ରତୀତ୍ୟାମନ୍ତ୍ୟ-କେନ୍ଦ୍ରାଶୈରସ୍ତଂ ଯାନ୍ତି କୁଜାବୟଃ ।
ଦୃକ୍ ସୁରେଶୋଽର୍ଥଶଶିଭିରସର୍ବଦାଗ୍ନି ଭିଃ କ୍ଷମାତ୍ ୧୭୨।

କୁନ୍ତୁଦ୍ଵୟନୈସ୍ତ୍ୟବ୍ୟ ଗୁଣେଃ ପ୍ରାତ୍ୟାମୁଦ୍ୟନ୍ତ ତେ ପୁନଃ ।
ଦ୍ଵିଦ୍ଵେନ୍ଦ୍ରେଃ କୁନଶେଃ ଶତେର୍ଭୂତାଷ୍ଟ-ବଧୁଭିର୍ଦ୍ଵନେଃ ୧୭୩।

ପ୍ରାତ୍ୟମସ୍ତଂ ଜଗୁକ୍ରୌ ତୁ ଦରଗୁଣେରସନର୍ଜ୍ଜିତେଃ ।
ପ୍ରତୀତ୍ୟାମୁଦୟଂ ଯାତଃ ଖଶରେଃ କୃତବାହୁଭିଃ ୧୭୪।

ନିମ୍ନଲିଖିତ ମତେ ଗ୍ରହମାନେ ବନ୍ଧୀ ହୁଅନ୍ତି ।

ମଙ୍ଗଳ	—	୧୭୩°	୪ର୍ଥ	ଶୀଘ୍ର କେନ୍ଦ୍ରାଂଶରେ
ବୁଧ	—	୧୪୭°	”	”
ବୃହସ୍ପତି	—	୧୨୭°	”	”
ଶୁକ୍ର	—	୧୭୭°	”	”
ଶନି	—	୧୧୫°	”	”

୩୭°ରୁ ଏହି ଚତୁର୍ଥ ଶୀଘ୍ର କେନ୍ଦ୍ରାଂଶ ବାଦ ଦେଲେ ଯେତେ ହେବ ସେତିକି ସେତିକି ଅଂଶରେ ଉକ୍ତ ଗ୍ରହମାନେ ମାଗି ହେବେ ।

ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତାଂଶ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଗୋଟିଏ ବ୍ୟବହାରିକ ଓ ଅନ୍ୟଟି ଦୃକ୍ପିତ । ବ୍ୟବହାରିକକୁ ସ୍ଥୂଳ ଓ ଦୃକ୍ପିତକୁ ସୂକ୍ଷ୍ମ କୁହାଯାଇଥାଏ । ମଙ୍ଗଳ, ବୃହସ୍ପତି, ବୁଧ, ଶୁକ୍ର ଓ ଶନି ସେମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ—ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କେନ୍ଦ୍ରାଂଶରେ ପଶ୍ଚିମରେ ଅସ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ପୂର୍ବରେ ଉଦୟ ହୁଅନ୍ତି । ଏଗୁଡ଼ିକ ଯଥାସମ୍ଭବ ତଳେ ଦିଆଯାଇଅଛି ।

ମଙ୍ଗଳ	---	୩୩୨°	ଅନ୍ୟ ଶୀଘ୍ର କେନ୍ଦ୍ରାଂଶରେ ପଶ୍ଚିମାସ୍ତ୍ର ଦ୍ୱୟ ।			
ବୁଧ	—	୧୫୯°	”	”	”	”
ବୃହସ୍ପତି	—	୩୪୭°	”	”	”	”
ଶୁକ୍ର	---	୧୭୭°	”	”	”	”
ଶନି	—	୩୪୩°	”	”	”	”
ମଙ୍ଗଳ	—	୨୮°	ଅନ୍ୟ ଶୀଘ୍ର କେନ୍ଦ୍ରାଂଶରେ ପୂର୍ବରେ ଉଦିତ ଦ୍ୱୟ ।			
ବୁଧ	—	୨୦୧°	”	”	”	”
ବୃହସ୍ପତି	—	୧୪°	”	”	”	”
ଶୁକ୍ର	—	୧୮୩°	”	”	”	”
ଶନି	—	୧୭°	”	”	”	”
ବୁଧ	—	୩୧୦°	ଅନ୍ୟ ଶୀଘ୍ର କେନ୍ଦ୍ରାଂଶରେ ପୂର୍ବାସ୍ତ୍ର ଦ୍ୱୟ ।			
ଶୁକ୍ର	—	୩୩୭°	”	”	”	”
ବୁଧ	—	୫୦°	ଅନ୍ୟ ଶୀଘ୍ର କେନ୍ଦ୍ରାଂଶରେ ପ୍ରଶ୍ଚିମରେ ଉଦିତ ଦ୍ୱୟ ।			
ଶୁକ୍ର	—	୨୪°	”	”	”	”

ରୁଦ୍ରେ ରୁଚନାଧିକଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଃ ସୂର୍ଯ୍ୟାଦ୍ୟାତ୍ୟସ୍ତମୁଦଗମ୍ ।

ଅଥ ସ୍ୱମନଶୀଘ୍ରାଭ୍ୟାଂ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଫଳତଶ୍ଚ ୧୭୫ ।

ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ୧୧୦ ଅଂଶ ପଛରେ ରହିଲେ ଆଉ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ—ଅସ୍ତ ଦ୍ୱୟ । ପୁଣି ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ୧୧୦ ଅଂଶ ଆଗକୁ ରହିଲେ ଉଦୟ ହେବାକୁ ଲାଗେ । ଏଠାରେ ଯେଉଁ ଉଦୟ ଅସ୍ତ କଥା କୁହାଯାଇଛି ତାହା ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ନେଇ ହେଉଥିବାରୁ ସାଧାରଣ ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତର ଏଥିରେ କିଛି ସମ୍ବନ୍ଧ ନାହିଁ ।

ସ୍ୱରୁଚ୍ରାହୋ ମନ୍ଦଚଳେଃ ଫଳେୟବ୍ୟସ୍ତ-ଧନର୍ଣ୍ଣକେଃ ।

ମୁହୁଃ ସୁସଂସ୍କୃତଃ ଶ୍ରେୟଂ ପ୍ରାପ୍ତୋମଧ୍ୟଗହୋ ଭବେଦ୍ ୧୭୬ ।

ସ୍ମୃତ ଗ୍ରହରୁ ମଧ୍ୟମ ଗ୍ରହ ଆଖିବାକୁ ହେଲେ ସେଥିରେ ମନ୍ଦ ଓ ଶୀଘ୍ର ଫଳକୁ ବିପକ୍ଷତା ରାଜରେ ସମ୍ବାର କରିବାକୁ ହେବ । ଥରେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହ ଏପରି ଆଖିବା ପରେ ପୁଣି ପୂର୍ବ ଫଳରେ ସାଧନ କରିବାକୁ ହେବ । ଏପରି ଭାବରେ ଯେତେବେଳେ ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟଗ୍ରହ ସମାନ ହେବେ, କିଛି ଅନ୍ତର ନ ରହିବ, ତେବେବେଳେ ଉକ୍ତ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହ ହିଁ ମଧ୍ୟ ହୋଇ ରହିବ ।

ବ୍ରହ୍ମସ୍ତୁ ଶିକରଣପରଶ୍ରମସଂ—

ନୁନୁଷ୍ୟନ୍ତୁ ପ୍ରମଦପଦଂ ବଦନ୍ତି ଯତ୍ ।

ବିଲମ୍ବ୍ୟତେ ମୃଦୁଚଳଖଣ୍ଡଞ୍ଜଂ ଫଳଂ

ମୟାମଳଂ ଚପଳବିବୋଧଂ ହ ତତ୍ । ୧୭୭।

ଶୂନ୍ୟାଦିସିଦ୍ଧା-ବଧୁ ଖଣ୍ଡସଂଖ୍ୟାଧୋଽଧୋଲଙ୍ଗେନ୍ଦ୍ରାଦ୍ୟଫଳଂଲିବାଦ୍ୟମ୍ ।

ତଦନ୍ତରଂ ସର୍ବାଖଗସ୍ୟ କୋଟେଃ ଫଳଂକୁଜାଦେଶ୍ଚଗତେ ରବୀନ୍ଦ୍ରେଃ । ୧୭୮।

ଖାଦ୍ୟସ୍ତୁବେଦାବଧୁ ଖଣ୍ଡସଂଖ୍ୟା ତଳେ ତଥା ଶୈଘ୍ର୍ୟଫଳଂ-ଲିବାଦ୍ୟମ୍

ଖଣ୍ଡାନ୍ତଞ୍ଜଂ ଖଣ୍ଡଭଳାନ୍ତରୋଦ୍ଧୃତଲପ୍ତାଦୟଃସ୍ତଳକର୍ଣ୍ଣଲପ୍ତାଃ । ୧୭୯।

ପଶ୍ଚାତ୍ ଫଳାଦ୍ୟସ୍ୟ ବିଲେଖନୀୟା ।

ବଦ୍ଧପ୍ରବେଶାପଗମୟୁଭାଗଃ

ଦ୍ରାକ୍‌କେନ୍ଦ୍ରକାଶ୍ଚାସ୍ତମୟୋଦୟାଂଶଃ

କୁଜକ୍ଷଦେବେକ୍ୟସିତାସିତାନାମ୍ । ୧୮୦।

ବ୍ରହ୍ମସ୍ତୁଟ କରବା ଏତେ ଗୋଳମାଳିଆ ଓ ସେଥିରେ ଭୁଲ ହୋଇଯିବାର ଏତେ ଆଶଙ୍କା ଯେ ସେଥି ନିମନ୍ତେ ଗ୍ରହକର୍ତ୍ତା ବହୁତ ସୁବିଧା କରିଦେବାକୁ ଚାହାନ୍ତି । ସେଥି ନିମନ୍ତେ ଠୁ ଆରମ୍ଭ କରି ୨୪ ଖଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନ୍ଦ ଓ ଶୀଘ୍ର ଫଳର ତାଳିକା ପରିଶିଷ୍ଟରେ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ସମସ୍ତ ଗ୍ରହର କୋଟିଫଳ, ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ଗ୍ରହର ଗତିଫଳ, ରବି ଚନ୍ଦ୍ରର ଗତିଫଳ, ୪୮ ଖଣ୍ଡର ଶୀଘ୍ରଫଳ, ଖଣ୍ଡ ଫଳାନ୍ତର ଶୀଘ୍ର କର୍ଣ୍ଣ ଲପ୍ତା, ବଦ୍ଧ ପ୍ରବେଶର ଓ ସାନ୍ତର ଅଂଶାଦି, ଉଦୟ ଅସ୍ତ କାଳର ଶୀଘ୍ରକେନ୍ଦ୍ରାଂଶ ଆଦି ମଧ୍ୟ ଏହି ପରିଶିଷ୍ଟରେ ଦିଆଯାଇଛି ।

ବ୍ରହ୍ମାନମନ୍ଦୋଦଭୂଜାଳୟାଂଶଃ *

ଲପ୍ତା ବିଲପ୍ତାଃ ପୃଥଗସ୍ତୁକୟାଃ ।

ଅନ୍ତାକ୍‌ତୃତୀୟାର୍ଥ ଭିରଭ୍ରଷଭୂତିଃ

ବିୟୁଦ୍‌ଗୁଣୋଦ୍‌ସ୍ତଫଳସଂଯୁତାଶ୍ଚ । ୧୮୧।

ତଦ୍ରାଶିସଂଖ୍ୟାଦ୍‌ଅଫଳଂ ଗତାଖ୍ୟଂ

ଭ୍ରାତାଦୟଃ ଖଣ୍ଡଫଳାନ୍ତରୟାଃ ।

ଅନ୍ତ୍ୟାୟାସତ୍‌ ଭକ୍ତଫଳାଦ୍ୟମୂଳ-

ଭାଗଃ ଖରାମେବିନ୍ଦୃତୀଃ ଫଳଂତତ୍ । ୧୮୨।

* ଭୂଜାଳୟଃ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଦୟଃ ଇତ୍ୟର୍ଥଃ

ଶିଷ୍ଟାଦିନିଦ୍ଵାଃ ଫଳଯୁଗ୍ଗତାଂ
ମାନ୍ୟଫଳଂ ପ୍ରାଗ୍-ବଦନଂ ଧନର୍ଣ୍ଣମ୍ ।
ଖଣ୍ଡାନ୍ତରଦ୍ଵୀ ମୃଦୁକେନ୍ଦ୍ରଭୁକ୍ତ—
ସ୍ତ୍ରୁତ୍ଵାଶ୍ଚିତକ୍ରା ଫଳମିଷ୍ଟଭୁକ୍ତେଃ । ୧୭୩ ।

ଯ୍ୟାତ୍ ଖଣ୍ଡମଧ୍ୟେଽଥ ପୁରଃ ପରୋତ୍ତମେଽତ୍ତଥା ଫଳମନ୍ତରଞ୍ଚ ।
ଲେଖ୍ୟଂ ଗତିଶ୍ଚ ସ୍ଫୁଟମେବମେତତ୍ ସ୍ଫୁଟ୍ୟଂ କୁଜଜ୍ଞାନିମୃଦୌ
ଜଣୀୟେ । ୧୭୪ ।

ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର ଭୁଜାଂଶ କଳା—ବିକଳାଦିକୁ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ଭାବରେ ୮ରେ ଗୁଣି ତଳ
ବିକଳାଦିକୁ ୭, ୭ରେ ହରି ଫଳକୁ ଉପରେ ଉପରେ ମିଶାଇବ । ଏପରି ଅଂଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ଆସିଗଲା ପରେ ଅଂଶକୁ ୩ରେ ହରି ରଖି କରିବ । ରଖିତୁଲ୍ୟ ଫଳ ଗତିଫଳ ହେବ ।
ବାକୀ ଯେଉଁ ଅଂଶ କଳା ଓ ବିକଳା ଆଦି ରହିବ ତାକୁ ଖଣ୍ଡ ଫଳାନ୍ତରରେ ଗୁଣି ପୁଣି
ତାକୁ ୭ରେ ହରିବ । ଫଳକୁ ପୁଣି ପ୍ରଥମରେ ଥିବା ଅଂଶାଦିରେ ଯୋଗକରି ପୁଣି ତାକୁ
୩ରେ ହରିବ । ଅବଶେଷ ଯାହା ରହିବ ତାକୁ ୨ରେ ଗୁଣି ଫଳ ଯାହା ହେବ ତାକୁ ଗତି
ମନ୍ଦଫଳ ଖଣ୍ଡରେ ଯୋଗକରିବ । ଏହି ଫଳ ପୂର୍ବ ପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ ଯୁକ୍ତ ଓ ବିଯୁକ୍ତ
ହେବ । ଏଥିରେ ଗ୍ରହର ଅସ୍ପଷ୍ଟ ମନ୍ଦଫଳ ଆସିଯାଇ ପାରିବ । ପରିଶିଷ୍ଟରେ ଦିଆଯାଇଥିବା
ଖଣ୍ଡଫଳରୁ ଏହି ଶ୍ରେଣୀରେ ମନ୍ଦଫଳ ଆଣାଯାଇ ପାରିବ ।

ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର ଗତିକୁ ଖଣ୍ଡ ଫଳାନ୍ତରରେ ଗୁଣି ୨୨୫ ରେ ଭାଗ ଦେଲେ ମନ୍ଦ ଗତି ଫଳ
ହୁଏ । ଏହା କିନ୍ତୁ ଦୁଇଟି ଖଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ଗତି ଗତିଫଳ ହୁଏ । ଏହା ଲକ୍ଷ୍ମ ଗତିଫଳ । ଏହାହାର
ପୂର୍ବପରି ମନ୍ଦସ୍ଫୁଟଗତି ଜଣାଯାଇପାରିବ ।

ପରିଶିଷ୍ଟରେ ୨୪ ଖଣ୍ଡରେ ପ୍ରଥମେ ମଙ୍ଗଳ, ବୁଧ ଓ ଶନିର ପରୋତ୍ତମ ଖଣ୍ଡ ଫଳ
ଲେଖା ଯାଇଅଛି । ଖଣ୍ଡ ଫଳାନ୍ତର ଓ ଖଣ୍ଡାନ୍ତ ଉତ୍ପନ୍ନ ଉକ୍ତ ଗତି ମଧ୍ୟ ଲେଖାଯାଇଅଛି ।
ଏହି ଖଣ୍ଡ ଫଳରୁ ପୂର୍ବଶ୍ରେଣୀରେ ପରୋତ୍ତମ ଫଳ ଆଣି ତାକୁ ମଙ୍ଗଳ, ବୁଧ ଓ ଶନିର ମନ୍ଦ
କେନ୍ଦ୍ରରେ ଏବଂ ବୁଧ ଶୀଘ୍ରୋତ୍ତରେ ପୂର୍ବ ଶ୍ରେଣୀରେ ଯୋଗ ବିୟୋଗ କଲେ ପରୋତ୍ତ
ସଂସ୍କୃତ ସ୍ଫୁଟଗତି ହେବ ।

ଶୀଘ୍ରାଦ୍ ଗ୍ରହୋନାଦ୍ ଗୃହସର୍କମାଦ୍ୟଂ

କେନ୍ଦ୍ରଜାତଂ ଗମ୍ୟମଥାନ୍ତ୍ୟସର୍କମ୍ ।

ତଦ୍ଘାତୀଭାଗାଦିକମସ୍ତୁ ନିୟମଂ

ପ୍ରାରବ୍ଧତଂ ରାଶିମତାସ୍ତୁ ଖଣ୍ଡାଃ । ୧୭୫ ।

ଯାତାସ୍ତୁଭୂତଂ ଫଳମଂଶକାଦେଃ
 ଖଣ୍ଡାନ୍ତରଦ୍ୱାର ଖଗୁଣାଘ୍ର ଯୁକ୍ତମ୍ ।
 ବର୍ଦ୍ଧିଷ୍ୟମାଣେ ଫଳ ଏବ କାର୍ଯ୍ୟଂ
 ତତ୍ତ୍ୱକ୍ଷୀୟମାଣେ ପତତଂ ଗତାଘ୍ୟାତ୍ । ୧୭୭ ।

ସ୍ଫୁଟଂଫଳଂ ଶୈଘ୍ୟମିଦଂ ଧନର୍ଣ୍ଣ
 କେନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ପୂର୍ବାଞ୍ଚପରାଞ୍ଚୟେଃ ସ୍ୟାତ୍ ।
 ଶୈଘ୍ୟାଞ୍ଚ ମାନ୍ୟାଞ୍ଚ ସମଗ୍ରମାନ୍ୟ—
 ଶୈଘ୍ୟେଃ ଫଳେଃ ପ୍ରାରବଦହ ଚିୟଃ ସୁଃ । ୧୭୮ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିଶିଷ୍ଟରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ସାରଣୀରୁ କପରି ଶୀଘ୍ରଫଳ ଅଣାଯାଇପାରିବ ତାହାର ପ୍ରାଣୀ ଦିଆଯାଉଅଛି । ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ୧୮° କୁ ୪୮' ଖଣ୍ଡରେ ବାଣ୍ଟି ଦିଆ-
 ଯାଇଅଛି । ଏଣୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଖଣ୍ଡ ପୂର୍ବପରି ୩°. ୪୫' ।

ଶୀଘ୍ରୋକ୍ତରୁ ଗ୍ରହକୁ (ମନ୍ଦସ୍ଫୁଟ) ବାଦ ଦେଲେ ଶୀଘ୍ର କେନ୍ଦ୍ର ହୁଏ । ଶୀଘ୍ରକେନ୍ଦ୍ର ମେଷାଦି ୬ ରାଶିରେ ଥିଲେ ଗତ ଓ ଭୁଲାଦି ୬ ରାଶିରେ ଥିଲେ ଗମ୍ୟ ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ଶୀଘ୍ର କେନ୍ଦ୍ର ୬ ରାଶିରୁ ଅଧିକ ହେଲେ ୧୨ ରାଶିରୁ ତାକୁ ବାଦ ଦେଇ ଗମ୍ୟ ବୋଲି ବୁଝିବ । କେନ୍ଦ୍ରର ରାଶି ଭାଗାଦିକୁ ୮ ରେ ଗୁଣି ପୂର୍ବପରି ୬୦ରେ ହରଣ ଆଦି କରି କେତେ ଖଣ୍ଡ ସଂଖ୍ୟା ତାହା ସ୍ଥିର କରିନେବ । ସେଥିରୁ ଖଣ୍ଡଫଳ ମଧ୍ୟ ଗଣି ନେବ । ଫଳ ବଢ଼ୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଅବଶିଷ୍ଟକୁ ଗତ ଗମ୍ୟ ଖଣ୍ଡର ଅନ୍ତର ଗୁଣି ପୁଣି ୩୦ରେ ଭାବ ଦେଇ ଯୋଗ କରିବ । ଫଳ ଛୁଟୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଏହି ଆମ୍ଭେ ଫଳକୁ ଗତ ଫଳରୁ ବାଦ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଏହାହିଁ ବାସ୍ତବରେ ଯୋଗ ବା ବିଯୋଗ ଶୀଘ୍ରଫଳ । ପ୍ରଥମ ୬ ରାଶିରେ ଶୀଘ୍ର କେନ୍ଦ୍ର ଥିଲେ ଏହି ଫଳକୁ ଯୋଗ, କିନ୍ତୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ୬ ରାଶିରେ ଥିଲେ ଏହି ଫଳକୁ ବିଯୋଗ କରିବ । ପୂର୍ବପରି ଶୀଘ୍ରାଞ୍ଚ, ମନ୍ଦାଞ୍ଚ; ସମଗ୍ର ମନ୍ଦ ଓ ସମଗ୍ର ଶୀଘ୍ରଫଳ ଦ୍ୱାରା ସଂସ୍କୃତ ହେବାପରେ ମଧ୍ୟମ ଗ୍ରହ ସ୍ଫୁଟ ହୋଇଥାଏ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟେନ୍ଦ୍ର ଭୌମପରିଧିକ୍ଷୟ ବୃଦ୍ଧିଭେଦା—
 ନ୍ଧାନ୍ୟଂ ଫଳଂ ତଳଫଳପ୍ରତମଂ ବିଲେଖ୍ୟମ୍ ।
 ଖଣ୍ଡେର୍ଗଜାବଧିରିଦଂ ନିଜବର୍ଦ୍ଧମାନ—
 କ୍ଷୀଣତ୍ୱତଃ ସ୍ଫୁଟମପୀହ ନ ବଞ୍ଚିତା ସ୍ୟାତ୍ । ୧୭୮ ।

ଭୌମସ୍ୟ ଯନ୍ମୃଦୁଫଳଂ ପରଧ୍ରୁକ୍ରମୋତ୍ଥଂ—

ଦ୍ରାବ୍ୟଂ ଶତସ୍ରବତ୍ ସପ୍ତସୁ ଖଣ୍ଡକେଷୁ ।

ସାଧ୍ୟାନ୍ କିନ୍ତୁଭବନବୟାନ୍ ବଲେଖ୍ୟଂ

ତବ କ୍ଷୟଞ୍ଚ ବିଷମତ୍ତୁ ନିବୃତ୍ତିହେତୋଃ । ୧୭୯ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ମଙ୍ଗଳର ମନ୍ଦପରସ୍ତ ବୃତ୍ତପାଦରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହେଉଥିବାରୁ ଶିଘ୍ରଫଳ ପରି ମନ୍ଦଫଳକୁ ୪୮ ଖଣ୍ଡରେ ଲେଖାଯାଇଅଛି । ଉଭୟ ଗତ ଏଷ୍ୟ ଖଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ଫଳ ଆଖିବାକୁ ହେଲେ ପୂର୍ବପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ଏବଂ ଏଷ୍ୟ ଖଣ୍ଡ ବଢ଼ୁଥିଲେ ଗତ ଖଣ୍ଡଫଳରେ ତାହା ଯୋଗ କରିବ ଏବଂ ତାହା ଛୁଡ଼ୁଥିଲେ ଗତ ଖଣ୍ଡ ଫଳରେ ତାହାକୁ ବିୟୋଗ କରିବ । ମାତ୍ର ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ ମନ୍ଦଫଳ ବେଳେ ବନ୍ଧଗତର ପ୍ରଶ୍ନ ନାହିଁ ।

ମଙ୍ଗଳର ମନ୍ଦଫଳ ଆଖିଲବେଳେ ୨୨ ଶ ଓ ୨୮ ଶ ଖଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ଆଉ ହିସାବ କରିବା ଦରକାର ନାହିଁ । ଏ ମଧ୍ୟରେ ୨୪ ଶ ଖଣ୍ଡଫଳ ୧୧° । ୨' । ୪୭" ଧରିନେଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଯିବାକୁ ହେବ । କାରଣ ଏ ମଧ୍ୟରେ ଖଣ୍ଡଫଳରେ କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ନାହିଁ ।

ଦ୍ରାବ୍ୟ-କେନ୍ଦ୍ରଜାଖଣ୍ଡଫଳାନ୍ତରଘ୍ନୀ

ଭୃକ୍ତିହୃତା ତତ୍ତ୍ୱଯମେଃ ଫଳସ୍ୟ ।

ଅର୍ଦ୍ଧେନୟୁକ୍ତୋନିତମଧ୍ୟଭୃକ୍ତିର୍ଭବେକ୍ତିଳାଦ୍ୟା

ଫଳବୃଦ୍ଧିହାନେଃ । ୧୮୦ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ମନ୍ଦୋତ୍ତଫଳାନ୍ତରଘ୍ନୀ

ତତ୍ତ୍ୱାଶ୍ଚ ହିଲ୍ଲବ୍ଧ୍ୟ ଦଲୋନୟୁକ୍ତା ।

ସା ନିତ୍ୟ-କର୍ମ୍ୟାଦକ-ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର

ଦ୍ୱିତୀୟଭୃକ୍ତିଃ ସୁନରେବମେଷା । ୧୮୧ ।

ଫଳାନ୍ତରଘ୍ନୀଷୁ ଭୃକ୍ତିକାନ୍ତି ଭକ୍ତା

ତଲ୍ଲବ୍ଧହୀନାନୁତମଧ୍ୟ ଭୃକ୍ତିଃ ।

ଭବେତ୍ତୃତୀୟା ଚ ତଦୁଜ୍ଜ୍ୱିତାଶୁ

ଭୃକ୍ତିଭବେତ୍ତେନ୍ନ ଗତସ୍ତୁରୀୟା । ୧୮୨ ।

ସା ଦୂର୍ଯ୍ୟ ଖଣ୍ଡାନ୍ତରସଙ୍କୁଣେଷୁ

ପକ୍ଷାନ୍ତଦୃଶ୍ୟ ଯୁତୋକିତା ଚେଦ୍ ।

ସ୍ଫୁଟା ଫଳକ୍ଷିପ୍ତୟୋଃ ସ୍ଵଖଣ୍ଡ

ମଧ୍ୟେଷୁୟଂ ସ୍ୟାଦନୁଜ୍ୟ ପୁରେବ । ୧୮୩

ବର୍ତ୍ତମାନ ଗ୍ରହର ଦୈନିକ ମଧ୍ୟମ ଗତିକୁ ଦୈନିକ ସ୍ପଷ୍ଟ ଗତିରେ ପରିଣତ କରିବାର ଉପାୟ ଦର୍ଶାଇ ଦିଆଯାଉଅଛି । ଶୀଘ୍ରକେନ୍ଦ୍ରଗତିକୁ ଖଣ୍ଡଫଳର ଅନ୍ତରରେ ଗୁଣି ୨୨୫ରେ ହର । ଶୀଘ୍ରଫଳ ବଢ଼ୁଥିବା ଓ ଛୁଡ଼ୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଏହି ଫଳରୁ ଅଧାକୁ ଯଥାକ୍ରମେ ମଧ୍ୟ ଗତିରେ ଯୋଗ ଓ ବିୟୋଗ କଲେ ପ୍ରଥମ ଗତି ହେବ ।

ଏହି ପ୍ରଥମ ଗତିକୁ ମଧ୍ୟଖଣ୍ଡ ଫଳାନ୍ତରରେ ଗୁଣି (ପ୍ରଥମ ଗ୍ରହ ସମ୍ବନ୍ଧୀ) ପୁଣି ୨୨୫ରେ ହର । ଫଳର ଅଧା ନିଅ ଏବଂ ଏହାକୁ ମଧ୍ୟକେନ୍ଦ୍ର ମକରାଦି ୬ ରାଶିରେ ଓ କର୍କଟାଦି ୬ ରାଶିରେ ଥିବାବେଳେ ପ୍ରଥମ ଗତିରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଫେଡ଼ ଓ ମିଶାଅ । ଫଳ ହେବ ଦ୍ଵିତୀୟ ଗତି ।

ଏହି ଦ୍ଵିତୀୟ ଗତିକୁ ପୁଣି ୨ୟ ଗ୍ରହର ମଧ୍ୟଖଣ୍ଡଫଳାନ୍ତରରେ ଗୁଣି ୨୨୫ରେ ଭାଗ ଦିଅ । ଫଳକୁ ମଧ୍ୟକେନ୍ଦ୍ର ମକରାଦି ୬ ରାଶି ଓ କର୍କଟାଦି ୬ ରାଶିରେ ଥିବାବେଳେ ମଧ୍ୟଗତିରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଯୋଗ ଓ ବିୟୋଗ କର । ଫଳ, ଗ୍ରହର ତୃତୀୟ ଗତି ହେବ । ଏହି ତୃତୀୟ ଗତିକୁ ଶୀଘ୍ରୋକ ଗତିରୁ ବାଦ ଦେଲେ ଚତୁର୍ଥ ଶୀଘ୍ରକେନ୍ଦ୍ରଗତି ହେବ । ଏହି ଶୀଘ୍ରକେନ୍ଦ୍ର (୪ର୍ଥ)କୁ ଶୀଘ୍ରଖଣ୍ଡ ଫଳାନ୍ତରରେ ଗୁଣି (୩ୟ ଗ୍ରହର) ୨୨୫ରେ ଭାଗ ଦିଅ । ଫଳକୁ ଖଣ୍ଡଫଳ ବଢ଼ୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ୩ୟ ଗତିରେ ଯୋଗ ଓ ଛୁଡ଼ୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ୩ୟ ଗତିରେ ବିୟୋଗ କଲେ ଗ୍ରହର ଦୈନିକ ଗତି ହେବ (ସ୍ପଷ୍ଟ ଗ୍ରହ ଗତି) । ଯୋଗ ବିୟୋଗବେଳେ ଫଳ ବିୟକ୍ତ(—) ହେଲେ ଏହି ଗତିକୁ ବନ୍ଦୀ କୁହାଯିବ ।

କୁଜଜ୍ୟୋତିରପ୍ରଥମଦ୍ଵିତୀୟ

ଗତ୍ୟାର୍ଥନର୍ଥଂ ଜନଗୋ ବିଧାୟ ।

ବହର୍ଜୁ-ମନୋଜଗତଂ ଦ୍ଵିତୀୟ

ତୃତୀୟ ଭୂକ୍ରୀତତ ଏବ ସାଧ୍ୟେ । ୧୮୪

ମନ୍ଦର୍ଜୁଭୂକ୍ରେଃ ପ୍ରଥମାଲ୍ଲକା ଚେଦ୍

ବଲେମ ଶୁଦ୍ଧେରବଶେଷତଃ ସ୍ୟାଦ୍ ।

ଦ୍ଵିତୀୟଭୂକ୍ରେଷୁ ତଥା ତୃତୀୟ

ଭୂକ୍ରେଃ ଫଳଂ କିନ୍ତୁ ଧନର୍ଥବାମନ୍ । ୧୮୫

ସ୍ତ୍ରୀ: ୧୩

ଏବଂବଧେ ସମ୍ଭବତସ୍ତୟାଶାଂ

ଦ୍ଵିତୀୟତାର୍ଥୀୟଗତୀ ପରୋକ୍ତାତ୍ ।

ବଦ୍ଧାଦମା ମନ୍ଦବଦୋପନୋଷ୍ଠେ

ବଦୋକଭୁକ୍ତେଃ ପଦତାବଶେଷାତ୍ । ୧୮୭

ସାଧ୍ୟାଦ୍ଵିତୀୟାଽ ତତୋଽଧିକା ଚେତ୍

ତତ୍ତ୍ଵୋଦ୍ଭୂତା ମାନ୍ୟମତୋବଲେମନ୍

ବଦ୍ଧାଦଭୁକ୍ତାବୃକ୍ତମନ୍ଦଭୁକ୍ତି

ଯୋଜ୍ୟା ତତୋ ମାନ୍ୟଫଳଞ୍ଚ ବାନ୍ୟାତ୍ । ୧୮୮

ମଙ୍ଗଳ, ବୁଧ ଓ ଶନିର ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ଵିତୀୟ ପ୍ରକାରର ଗତିରେ ବନ୍ଧ ମନ୍ଦୋକ ଗତିକୁ ଯୋଗ ଓ ମାର୍ଗୀ ମନ୍ଦୋକ ଗତିକୁ ବିଯୋଗ କରି କେନ୍ଦ୍ରଗତ ସାଧନ କରିବାକୁ ହେବ । ଏଥିରୁ ପୁଣି ମନ୍ଦଗତ ଫଳ ଆଣି ୨ୟ ଓ ୩ୟ ଗତି ସାଧନ କରିବ । (ପ୍ରଥମ କେନ୍ଦ୍ରଗତରୁ ୨ୟ କେନ୍ଦ୍ରଗତ ଓ ୨ୟ କେନ୍ଦ୍ରଗତରୁ ୩ୟ ଗତି ସାଧନ କରାଯିବ) । ମାର୍ଗୀ ମନ୍ଦୋକ ଗତିଠାରୁ ପ୍ରଥମ ଗତି ଅଳ୍ପ ଥିଲେ, ମାର୍ଗୀ ମନ୍ଦୋକଗତରୁ ପ୍ରଥମ ଗତିକୁ ବାଦଦେବ । ଶେଷରୁ ୨ୟ ଗତିଫଳ ସାଧନ କରିବ । ଠିକ୍ ଏହିପରି ୩ୟ ଗତିଫଳ ବି ଅଣାଯାଇ ପାରିବ । ଗତିଫଳର ସମ୍ଭାର ବିପକ୍ଷତ ଭାବରେ କରିବାକୁ ହେବ । ଅର୍ଥାତ୍ ମକରାଦି କେନ୍ଦ୍ରରେ ଗତିଫଳ ଯୋଗ ଓ କର୍କଟାଦି କେନ୍ଦ୍ରରେ ଗତିଫଳ ବିଯୋଗ ହେବ । ମଙ୍ଗଳ, ବୁଧ ଓ ଶନି ଏହି ତିନି ଗ୍ରହଙ୍କର ଏହିପ୍ରକାରେ ୨ୟ ଓ ୩ୟ ଗତି ହୋଇଥାଏ ।

ବୁଧ ଓ ଶନିର ପ୍ରଥମ ବନ୍ଧଗତ ବନ୍ଧ ମନ୍ଦୋକଗତରୁ ଅଳ୍ପ ହେଲେ ଏହି ଆଦ୍ୟ ଗତିକୁ ବନ୍ଧ ମନ୍ଦୋକ ଗତିରୁ ବାଦ ଦେଇ ୨ୟ ଗତି କରିବାର କଥା । ମାତ୍ର ଏହି ବନ୍ଧ ପ୍ରଥମ ଗତି ବନ୍ଧ ମନ୍ଦୋକ ଗତିରୁ ଅଧିକ ହେଲେ ଆଦ୍ୟ ଗତିରୁ ବନ୍ଧ ମନ୍ଦୋକଗତିକୁ ବାଦ ଦେବାକୁ ହେବ । ଅବଶେଷରୁ ଯେଉଁ ବନ୍ଧ ମନ୍ଦ ଗତିଫଳ ଆସିବ ତାକୁ ପୂର୍ବ ଶାତରେ (ବିପକ୍ଷତ ସମରେ) ଯୋଗ ବିଯୋଗ କରିବ । ଅର୍ଥାତ୍ ବନ୍ଧ ପ୍ରଥମ ଗତିରେ ମାର୍ଗୀ ମନ୍ଦୋକ ଗତି ଯୋଗ କରିବ । ଏଥିରୁ ଯୋଗ ବିଯୋଗ ବିପକ୍ଷତ ସମରେ ମନ୍ଦ ଗତିଫଳ ସାଧନ କରିବ ।

କୃତପୂର୍ବଂ ନଷ୍ଟମବସ୍ଥୁରଂ ଚେତ୍

ତତ୍ତ୍ଵୋଦ୍ଭୂତଂ ଖ୍ୟାତ୍ୟ-ଭୁକ୍ତି-ବିଦ୍ୟା

କଳାମୂଳଂ କେନ୍ଦ୍ରମତଃ ଫଳାଦ୍ୟଂ

ଦୋର୍ଜ୍ୟାଦନାନୀୟ ବିଲେଖନୀୟମ୍ । ୧୮୯

ପରଶିଷ୍ଟରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ଖଣ୍ଡଫଳ କୌଣସିଠାରେ ଦେଖା ନ ପଡ଼ିଲେ ଅଥବା ନଷ୍ଟହୋଇ ଯାଇଥିଲେ, ସେହି ଖଣ୍ଡଫଳକୁ ୨୨୫ରେ ଗୁଣି କଳାମୂଳ କେନ୍ଦ୍ର ବାହାର କରିନେବ । ଏହି କେନ୍ଦ୍ରରୁ ଭୁଜ ଓ ସେଥିରୁ ଭୁଜଜ୍ୟ ଆଣି ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଲେଖିଦେବ ।

ସ୍ଫୁଟାର୍ଥ୍ୟମସ୍ତାନ୍ତରଭାଗକେଷୁ
ଶୁଦ୍ଧେକ୍ୟଚନ୍ଦ୍ରଜୟମାରକାଣାମ୍ ।
ଅସ୍ତଂ ନବାଶା ଶିବ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଶୁକ୍ର
ଭୂପେଷୁ, ବହସ୍ୟ ଭୂଗୋର୍ନଗେଷୁ । ୧୮୯

ବର୍ତ୍ତମାନ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ବଶତଃ ଅନ୍ୟ ୭ଟି ଗ୍ରହର ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତାଂଶ ଏଠାରେ ଦିଆଯାଉଅଛି । ଶୁକ୍ର ୯° । ବୃହସ୍ପତି ୧୦° । ଚନ୍ଦ୍ର ୧୧° । ବୁଧ ୧୨° । ଶନି ୧୪° ଓ ମଙ୍ଗଳ ୧୭° । ବନ୍ଧୀ ଶୁକ୍ର ୭° ।

ଏତେହଂଶକାଃ ଖାତ୍ରଗଜେନ୍ଦୁ ନିର୍ମାଃ
ପ୍ରାକ୍ ସାୟନାର୍କୋଦୟମାନ ଭକ୍ତାଃ
ପଶ୍ଚାତ୍ତପସ୍ତୟନ ସଂସ୍କୃତାର୍କ
ଲଗ୍ନ ପ୍ରମାଣାୟୁହୃତାଃ ସ୍ଫୁଟାଃସ୍ଫୁଟାଃ । ୧୯୦

ଏତେରବେଃ ପ୍ରାଗୁଦୟଂପରାସ୍ତଂ
ନୂନାୟକା ଯାନ୍ତି କୁଜେକ୍ୟମନ୍ଦାଃ ।
ବକ୍ତୃକ୍ଷଣୁକାବଥ ତାବବକ୍ତୃ
ପୂର୍ବାସ୍ତପଶ୍ଚାତୁଦୟୋ ବିଧୁଷ୍ଠ । ୧୯୧

ଏହି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଂଶକୁ ୧୮୦୦ରେ ଗୁଣି ସାୟନ ଅର୍କୋଦୟ ରାଶି ଉଦୟ ପରିମାଣରେ ହରବ । ତାହାହେଲେ କ୍ଷେତ୍ରାଂଶ ହେବ । ପଶ୍ଚିମରେ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରାଂଶ ଜାଣିବାକୁ ହେଲେ ସେଥିରେ ୬ ରାଶି ମିଶାଇବା ପରେ (ସାୟନ ରବିରେ ୬ ରାଶି ମିଶାଇବା ପରେ) ତାହାର ଉଦୟମାନରେ ହରଲେ କ୍ଷେତ୍ରାଂଶ ଆସିଯାଇପାରିବ ।

ମଙ୍ଗଳ, ବୃହସ୍ପତି ଓ ଶନି ପଠିତ କାଳାଂଶାନ୍ତରରେ ରବିଠାରୁ ଥିଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ପୂର୍ବରୁ ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ଉଦୟ ହୁଅନ୍ତି । (ରାତ୍ରି ଶେଷରେ ଉଦିତ ହୁଅନ୍ତି) । ରବିଠାରୁ ଏହି କାଳାଂଶ ଅଧିକ ବେଳେ ଏମାନେ ପଶ୍ଚିମରେ ଅସ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ବନ୍ଧୀ ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ର ରବିଠାରୁ ଏହି କାଳାଂଶ କମ୍ ଥିବାବେଳେ ପୂର୍ବରେ ଉଦୟ ଓ ରବିଠାରୁ

ଅଧିକ ଥିବାବେଳେ ପଶ୍ଚିମରେ ଅସ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ମାର୍ଗୀ ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ଳ ରବିଠାରୁ ଏହି କାଳାଂଶ ନ୍ୟୁନ ଥିବାବେଳେ ପୂର୍ବରେ ଅସ୍ତ ଓ ରବିଠାରୁ ଏହି କାଳାଂଶ ଅଧିକ ଥିବାବେଳେ ପଶ୍ଚିମରେ ଉଦୟ ହୁଅନ୍ତି । ଠିକ୍ ଏହିପରି ଚନ୍ଦ୍ର ନିଜର କାଳାଂଶ କମ୍ ଥିବାବେଳେ (ରବିଠାରୁ କମ୍ ଥିବାବେଳେ) ପୂର୍ବରେ ଅସ୍ତ ଏବଂ ରବିଠାରୁ କାଳାଂଶ ଅଧିକ ଥିବାବେଳେ (ସେହି ଚନ୍ଦ୍ର) ପଶ୍ଚିମରେ ଉଦୟ ହୁଏ ।

ପୂର୍ବୋକ୍ତକେନ୍ଦ୍ରାଂଶଦିନେ ଗ୍ରହାର୍ଜୀ-

ନ୍ତରେସ୍ତଦଂଶାନ୍ତରଲକ୍ଷ୍ମି କାଦ୍ୟାଃ

ଗତ୍ୟନ୍ତରପ୍ରାଣ୍ଟ ଫଳଂ ଦିନାଦ

ସ୍ପର୍ଷଂଭବେତ୍ ବଢ଼ିଣିଭୁକ୍ତ-ଯୁତ୍ୟାଃ । ୧୯୬ ।

ଗ୍ରହାର୍ଜଗତ୍ୟାସ୍ତନ୍ନୁଭୂରଭବଂ

ଜାତ୍ୱା ତତୋଭବଗତୌ ଚ କାଳୌ

ବକ୍ତବ୍ୟତଃ ଖେତୟୁତପ୍ରକାଶା

ଦୁକ୍ତାଂ-ଶତୁଲ୍ୟଦ୍ୱୟଂ ବୈଦୁମିଷ୍ଟମ୍ । ୧୯୭ ।

ପୂର୍ବୋକ୍ତ କାଳାଂଶ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ଦିନରେ ଉକ୍ତ ଗ୍ରହ କେତେ ଦିନଠାରୁ ଅସ୍ତ ବା ଉଦୟ ହେଲଣି ଏବଂ କେତେ ଦିନ ପରେ ଉଦୟ ବା ଅସ୍ତ ହେବ ଏହା ଜାଣିବାକୁ ହେଲେ ଗ୍ରହ ଓ ରବିର ଅନ୍ତରାଂଶକୁ ସେହି ଦୁର୍ଦ୍ଦିଗର ଗତି ଅନ୍ତରରେ ହରିଲେ ଅନ୍ତର ଦିନ ଆସିଯାଏ । ଗ୍ରହ ବନ୍ଧୀ ଥିଲେ ଉଦୟକୁ ଗତିଯୋଗରେ ହରିବାକୁ ହେବ । ଏହି ଲବ୍ଧ ଦିନାଦକୁ ଇଷ୍ଟରେ ଯୋଗ ବା ବିୟୋଗ କଲେ କେବଠାରୁ ଉଦୟ ବା ଅସ୍ତ ହେଲଣି ବା ହେବ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣା ପଡ଼ିଯିବ । ଏହି ଯୋଗ ବିୟୋଗ କଥା ବିଦ୍ୱରରୁ ସ୍ଥିର କରି ନେଇ ହେବ । ଗ୍ରହ ଓ ରବିଗତିର କମ୍ ବେଶି ଦେଖି ଆଗାମୀ ଓ ଗତ କାଳ କଥା ଜାଣିହେବ । ଏହି କଥା ଗ୍ରହଯୋଗାଧ୍ୟାୟରୁ ଜାଣିନେବା ସୁବିଧାଜନକ । କାଳାଂଶ ଓ ଦୃକ୍କର୍ମ ଜନିତ ଅଂଶାଦର ଭୁଲ୍ୟତା କଥା ମଧ୍ୟ ସେଠାରୁ ଜାଣିନେବ ।

ରତୀରତେରସ୍ତମୟୋଦୟାଂଶୈଃ

ସିଦ୍ଧାଃ ସ୍ୱକାଳାଃ ଖଲୁ ଲେଖନୀୟାଃ

ଦୃକ୍କର୍ମସିଦ୍ଧାସ୍ତମୟୋଦୟାନାଂ

ସୁଦୁଷ୍ଟରଦ୍ୱୟ ବ୍ୟବହାରପଞ୍ଜ୍ୟାମ୍ । ୧୯୮ ।

ବ୍ୟାବହାରିକ ପଞ୍ଜି କାରେ ଏହି ଉଦୟାଂଶ ଓ ଅସ୍ତାଂଶ ସିଦ୍ଧ ସମୟ ଲେଖି ଦେବାକୁ ହେବ । କାରଣ ଦୃକ୍କର୍ମ ଆଦି କରି ଏହି ସମୟ ଲେଖିବା ବଡ଼ ଦୁଷ୍ଟର ।

ଯଥାବ ଲକ୍ଷିତାନି ଖଣ୍ଡକଫଳାନ୍ତରାଣି ହମା—

ଉଥା ଗତଫଳାନ୍ତରଂ ଶ୍ରୁତିକଳାନ୍ତରଂ ସାଧ୍ୟତାମ୍ ।

ଚଳଶ୍ରୁତିଗତସ୍ମୃତୀକରଣମାତ୍ରେଖ୍ୟାନ୍ତରେଃ

ପୁରୋଦ୍ୟତଫଳୋକୟାନୟନବଦ୍ବଧେୟଂ ବୁଧେଃ । ୧୯୫ ।

ଯେପରି ଖଣ୍ଡଫଳ, ଖଣ୍ଡଫଳାନ୍ତର ଆଦି ପରିଶିଷ୍ଟରେ ଲେଖାଯାଇଅଛି ଠିକ୍ ସେହିପରି ଗତଫଳର ଅନ୍ତର ଓ କର୍ଣ୍ଣକଳାର ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟ ଆଣି ଲେଖିଦେବାକୁ ହେବ । ଶୀଘ୍ରକର୍ଣ୍ଣ, ଗତି, ସ୍ମୃତୀକରଣ ଆଦି ଅସ୍ପଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ଆଗରୁ ବ୍ୟାପାଇଥିବା ଫଳ ସମ୍ବନ୍ଧରୁ ଆଣିହେବ । ଏହି କଥା ପଣ୍ଡିତମାନେ ନିଶ୍ଚିତ କରିଦେଇ ପାରିବେ । ଏଥିରେ କିଛି ଅସୁବିଧା ନାହିଁ ।

କାର୍ଯ୍ୟଃ ସୂର୍ଯ୍ୟନିଗେଶସାୟେଃ ପ୍ରତିଦିନଂ ବିସ୍ତସ୍ତଭାବଃ ପୁନଃ

ପକ୍ଷେ ପକ୍ଷଦଳେ ବୁଧସ୍ୟ ବିହତୋଽନେ୍ୟଷାନ୍ତୁ ପକ୍ଷାନ୍ତତଃ ।

ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟ ଇହ ବ୍ରଜେଦ୍ଯଦ ଖଗଃ ସଦ୍ବର୍ଷବଞ୍ଚାର୍ଜବା—

ନ୍ୟସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ରାୟୁଦୟଂ ତଦେଷ୍ଟଦନଜଃ କାର୍ଯ୍ୟେଽସ କୃତ୍ କ୍ରତଃ । ୧୯୬ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ସ୍ମୃତତା ପ୍ରତିଦିନ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ବେଳେ କରିଦେବାକୁ ହେବ । ପକ୍ଷାନ୍ତରେ (ଅର୍ଥାତ୍ ଅମା ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ) ସମସ୍ତକର ସ୍ମୃତତା କରିବାକୁ ହିଁ ହେବ । ବୁଧର ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ସ୍ମୃତତା ତ କରିବ । ମାତ୍ର ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ମଧ୍ୟ ବୁଧକୁ ସ୍ମୃତ କରିବା ଉଚିତ । ଗ୍ରହ ବନ୍ଧ, ବନ୍ଧରୁ ମାର୍ଗୀ ହେଲେ ଅଥବା, ରାଶ୍ୟନ୍ତର ନକ୍ଷତ୍ରାନ୍ତର ଅଥବା ବନ୍ଧ ଓ ସରଳ ଗତି ପାଉଥିବାବେଳେ ଅଥବା ଉଦୟ ବା ଅସ୍ତ ହେଉଥିବାବେଳେ ତାକୁ ଅସକୃତ ଭାବରେ ସ୍ମୃତ କରିବାକୁ ହେଉଥିବ ।

ସଞ୍ଚାରଧ୍ରୁବଲିପ୍ତିକା ଭପଦକାଭାନାଂ ଗୃହାଣାଞ୍ଚିୟା--

ସ୍ତଦ୍ବେଶୋଗାନ୍ତରଲିପ୍ତିକା ଗତିକଳାଭକ୍ତାଦିନାଦ୍ୟଂ ଫଳମ୍

ଖେଚେତଦ୍ବ୍ରହ୍ମତଃ ପୁରଃ ପରଗତେ କାଳାଦୃଶଂ ସ୍ୱଂ ହିୟାତ୍

କାଳେ ବହଗତୌ ଧନର୍ଣ୍ଣମିତିତସ୍ତଞ୍ଚାରକାଳୋ ଭବେତ୍ । ୧୯୭ ।

ଗୋଟିଏ ନକ୍ଷତ୍ର, ନକ୍ଷତ୍ର ପାଦ ଓ ରାଶିର ପରିମାଣ ଯଥାକ୍ରମେ ୮୦୦, ୨୦୦ ଓ ୧୮୦୦ କଳା । ଗ୍ରହ, ନକ୍ଷତ୍ର, ନକ୍ଷତ୍ରପାଦ ଓ ରାଶିକୁ କେବେ ଯିବ ବା କେତେଦିନ ହେଲେ ଯାଇଛି ବା କେତେଦିନ ଆଉ ରହିବ ଏହା ଜାଣିବାକୁ ହେଲେ ଉକ୍ତ ନକ୍ଷତ୍ର, ନକ୍ଷତ୍ରପାଦ ଓ ରାଶି ତଥା ଗ୍ରହର ଅନ୍ତର ଆଣି ତାକୁ ଗ୍ରହର ଶ୍ରେଣୀ ଗତି କଳାରେ ହରିଦେଲେ ବିନାଦି ଫଳ ଆସିବ । ଏହି ବିନାଦିକୁ ଏହି ନକ୍ଷତ୍ର, ନକ୍ଷତ୍ରପାଦ ଓ ରାଶି ଆରମ୍ଭଠାରୁ ଗ୍ରହ ଆଗକୁ ପଛକୁ ଥିଲେ କେତେଦିନ ପୂର୍ବରୁ ଗ୍ରହ ସେ ସ୍ଥାନକୁ ଆସିଛି ବା ଆସିବ ବୋଲି ଜାଣିପାରିବ । ଗ୍ରହ ବନ୍ଧ ଥିବାବେଳେ ଏହି ବିନାଦିକୁ ଯୋଗ ବିୟୋଗ କରିବାର ହିଁ ସ୍ୱା ଓଲଟା ହେବ ।

ପକ୍ଷାନ୍ତଦ୍ୱୟଘୋରବନ୍ତରକଳାସ୍ତଦ୍ଦସ୍ତସଂଖ୍ୟାହୃତାଃ
 ତତ୍ତ୍ୱ କ୍ରିକଳାଃ ଫଳଂ ଗତିଯୁଗସ୍ମିନ୍ନାନ୍ତରତ୍ୱେ ପୁନଃ ।
 ଭୂୟସ୍ୟନ୍ତରକେ କ୍ଷୟର୍ହିକଶତୋ ଭୂକ୍ତ୍ୟାନୁପାତୋଦ୍ଭାୟ ।
 ଖେଚରସ୍ତୁ ବଜାନ୍ତରୋତ୍ତରଶାନ୍ତ୍ୟାତୈଷ୍ୟକାଳୋଽସକୃତ୍ । ୧୮୮ ।

ଦୁଇଟି ଲଗାଲଗ ପକ୍ଷାନ୍ତ ଫଳୁଟି ଗ୍ରହର ଅନ୍ତରକୁ ଉଭୟ ପକ୍ଷାନ୍ତ ଗତିଦିନ ସମୂହରେ ହରିଲେ ଗ୍ରହର ଦୈନିକ ପ୍ରସ୍ଥ ଗତି ଆସେ । ଦୁଇଟି ଲଗାଲଗ ଦିନର ପ୍ରସ୍ଥ ଗ୍ରହାନ୍ତରକୁ ଗ୍ରହର ବ୍ୟବହାର ଉପଯୋଗୀ ଦୈନିକ ଗତି କୁହାଯାଏ । ଏହି ଦୈନିକ ଗତି ଓ ପକ୍ଷାନ୍ତକୁ ଧରି ଆସିଥିବା ଦୈନିକ ଗତି ମଧ୍ୟରେ ଅତି ଅଳ୍ପ ତଥାତ୍ ଥିଲେ କିଛି ଯାଏ ଆସେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ବେଶି ଅନ୍ତର ଆସିଲେ ବାରମ୍ବାର ପରାକ୍ଷା, ପୂର୍ବ ଶ୍ଳୋକରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ଶ୍ରେଣୀରେ କରି ଗତି ଓ ଗମ୍ୟ କାଳ ଠିକ୍ ଠିକ୍ ବାହାର କରିନେବାକୁ ହେବ । ଗ୍ରହର ଦୁଇଟି ପ୍ରସ୍ଥ ଗଣ୍ୟାଦକୁ ଅନ୍ତର କରି ଗ୍ରହର ଦୈନିକ ପ୍ରସ୍ଥ ଗତିରେ ହରିଲେ ଫଳ ଦିନାଦି ଆସିଥାଏ ।

ପକ୍ଷଦ୍ୱୟକରୂପ୍ୟକେନ୍ଦ୍ରବିବରୋଦ୍ଭବକ୍ରିୟାଦିନି—

ରାତ୍ରିୟାଭିରବଦ୍ବିବରୋଦ୍ଭବକ୍ରିୟାଦିନି କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥୁବାତ୍ ।

ପକ୍ଷାନ୍ତଗ୍ରହରୂପ୍ୟକେନ୍ଦ୍ରବିୟୁତାଦ୍ୟାଃ ସ୍ୱୟସ୍ତଦନ୍ତର୍ଗତା

ଲପ୍ତାସ୍ତା । ବହୁତାଃ ଫଳେଦିନି ମୁଖ୍ୟେଷାଂଖ୍ୟାସ୍ତୁ ବଦ୍ଧାଦୟଃ । ୧୮୯ ।

ପ୍ରତି ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ଚତୁର୍ଥ ଶୀଘ୍ରକେନ୍ଦ୍ର ଗଣିତ କରାଯାଇଥାଏ । ଗ୍ରହର ମାର୍ଗୀ, ବହ ଓ ଉଦୟ ତଥା ଅସ୍ତକେନ୍ଦ୍ର ଓ ପରିଶିଷ୍ଟରେ ଦିଆଯାଇଥିବା କଥା ଆଗରୁ କୁହାଯାଇଅଛି । ପକ୍ଷ ମଧ୍ୟରେ କେତେ ସମୟରେ ଶୀଘ୍ରକେନ୍ଦ୍ର କେଉଁ ଅବସ୍ଥାକୁ ଗଲ ତାହା ଜାଣିବା ନିମନ୍ତେ ଉଭୟ ଶୀଘ୍ରକେନ୍ଦ୍ର ଅନ୍ତରକୁ ଉଭୟ ପକ୍ଷର ଅନ୍ତର ଦିନରେ ହରିଲେ ଶୀଘ୍ରକେନ୍ଦ୍ରର ଦୈନିକ ଗତି ଆସିଯାଇ ପାରିବ ଏବଂ ଏହି ଗତିରେ ପକ୍ଷାନ୍ତ ଶୀଘ୍ରକେନ୍ଦ୍ରର ଓ ଆପେକ୍ଷିକ ଶୀଘ୍ରକେନ୍ଦ୍ରର ଅବସ୍ଥାର ଅନ୍ତରକୁ ହରିଦେଲେ ତାର ଦିନାଦି ଆସିଯାଇ ପାରିବ ।

ଜକ୍ତାଶ୍ଚକଳାଃ ଖବଦ୍ଧିଭିରଥୋ ସପ୍ତାକ୍ଷିଭିର୍ଦାନୁଭି—

ଭୂର୍ଭୂଦ୍ୱାହୃତ୍ରିମ୍ବରତ୍ୱିଭିରତୋ ଲବ୍ଧାଃ ସ୍ୱଭୋଗାଃ କ୍ରମାତ୍ ।

ତଥ୍ୟକ୍ଷେପବରାଶିଯୋଗକରଣାନାଂ ସ୍ୱୟଃ ଖପକ୍ଷାଦ୍ରୟଃ

ଖକ୍ତାବସ୍ଥାଖଖକ୍ତୁରକ୍ଷିତମିତାଃ ଖକ୍ତାଶ୍ଚ ଖାଜାଗ୍ନୟଃ । ୧୯୦ ।

୨୧୭୦୦ କଳାକୁ ଯଥାସମେ ୩୦, ୧୨, ୨୭ ଓ ୭୦ରେ ହରଲେ ୭୨୦, ୮୦୦, ୧୮୦୦, ୮୦୦ ଓ ୩୭୦ ଯଥାସମେ ତିଥିଭୋଗ ନକ୍ଷତ୍ରଭୋଗ, ରାଶିଭୋଗ, ଯୋଗଭୋଗ ଓ କରଣ ଭୋଗର ପରିମାଣ ହେବ ।

ସ୍ପଷ୍ଟାକୌନିତବସ୍ତୁ ଚେନ୍ଦୁକଳିକାଭୋଗେନ ଭକ୍ତାସ୍ତ୍ରଥେ—

ଲବ୍ଧାୟୁସ୍ତ୍ରଥୟେ ଗତାଃ ପ୍ରତିପଦୋ ଦର୍ଶିନ୍ତମାସାଦତଃ ।

ଲବ୍ଧାୟୁସ୍ତ୍ରଥୟେ ଧୂକା ଯଦ ତଦା ପଞ୍ଚେନ୍ଦୁଗୋଷାଶ୍ଚ ତାଃ

ପକ୍ଷେ ଶ୍ୟାମଳକେ ସ୍ୟୁରେକସହତାଶ୍ଚେଦ୍ ଦର୍ଶିମାନାସ୍ତଦା । ୨୦୦ ।

ପୃଷ୍ଠ ଚନ୍ଦ୍ର ରାଶ୍ୟାଦନ୍ତୁ ପୃଷ୍ଠ ସୂର୍ଯ୍ୟର ରାଶ୍ୟାଦନ୍ତୁ ଫେଡ଼ି ତାକୁ ୭୨୦ରେ ହରଲେ ଗତିତ୍ଥିର ସଂଖ୍ୟା ଆସେ । ଲବ୍ଧ ସଂଖ୍ୟା ୧୫ରୁ ବେଶୀ ହେଲେ ସେଥିରୁ ୧୫ ବାଦ ଦେବ । ବାକୀ ସଂଖ୍ୟା କୃଷ୍ଣପକ୍ଷର ତିଥିସଂଖ୍ୟା ହେବ । ଲବ୍ଧରେ ୧ ମିଶାଇଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ତିଥିସଂଖ୍ୟା ହେବ ।

ତଚ୍ଛେଷା ଗତଗମ୍ୟକା ବିକଳିତାଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରାର୍କ ଗତ୍ୟନ୍ତରେ—

ଶାସ୍ତ୍ରାଃ ସ୍ୟୁଃ କ୍ରମଶଃ ଗତେଷ୍ୟଦଟିକାଃ ସାକଂସ୍ପଷ୍ଟ୍ୟଂ ଶକେଃ ।

ତଥ୍ୟାନ୍ତାନ୍ତକକାଳଗୁଣିତବଧୋସ୍ତୁହାଳଭୁକ୍ତ୍ୟା ପୁନଃ

ସାଧ୍ୟାଃ ସଂଶୟିତେଷୁକର୍ମସମୟେନ୍ୟଥ ଦ୍ୟୁତହେନ୍ଦୁନ୍ତରା । ୨୦୧ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ତିଥିର କେତେ ଗୁଣି ଏବଂ କେତେ ଦଣ୍ଡାଦି ଅବଶେଷ ଅଛି ତାହା ଜାଣିବାପାଇଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦିନର ଓ ଆଗାମୀ ଦିନର ଗତି ଅନ୍ତରରୁ ପୃଷ୍ଠ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଗତି ଆଣି ଚନ୍ଦ୍ରଗତି (ଦୈନିକ)ରୁ ରବିଗତିକୁ ବାଦଦିଅ ଏବଂ ଏହି ଅବଶେଷ (୭୨୦ରେ ଦୃଢ଼ ଶେଷ)କୁ ୭୦ରେ ଗୁଣି ଏହି ଅନ୍ତରରେ ହରଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ତିଥିର ଗତ ଦଣ୍ଡାଦି ଆସିବ । ୧୨ରୁ ଉକ୍ତ ଶେଷକୁ ବାଦଦେଇ ଅବଶିଷ୍ଟକୁ ୭୦ରେ ଗୁଣି ସେହି ଦୈନିକ ଗତି ଅନ୍ତରରେ ପୁଣି ହରଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ତିଥିର ଶେଷ ଦଣ୍ଡ ଆଦି ଆସିବ । ଏହି ତିଥି୍ୟବ ସାଧାରଣତଃ ପଞ୍ଜିକା ଆଦିରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଏହା ଏକବାରେ ଠିକ୍ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାୟ ଠିକ୍ । ଅତି ଠିକ୍ ତିଥି ଆଦି ଆଣିବାକୁ ହେଲେ ପ୍ରତି ତିଥି୍ୟନ୍ତରେ ପୁଣି ରବିଚନ୍ଦ୍ରକୁ ପୁଟକର ପୂର୍ବସ୍ଥାନରେ ତିଥି ଆଦି ପୁଣି ସାଧନ କରିବାକୁ ହେବ । ଅନ୍ୟଥା ଅତି ପୃଷ୍ଠ ତିଥି ଆସିବ ନାହିଁ । କେତେକ ଧର୍ମକୃତ୍ୟରେ ଅତି ପୃଷ୍ଠ ତିଥି ଦରକାର ହୋଇଥାଏ । ତିଥି ସନ୍ଦେହ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା କରାଯାଇଥାଏ ।

ସ୍ପଷ୍ଟେନୋଃ କଳିକା ଭବେଗ ବହୁତା ଲବ୍ଧାଶ୍ଚ ଦସ୍ରାଦୟ—

ସ୍ତ୍ରାସଃ ସ୍ୱ୍ୟର୍ବଗତା ଗତେଷ୍ୟକଳିକାଃ ସଷ୍ଟ୍ୟାହୁତା ଭଜିତାଃ ।

ଗତ୍ୟା ଚନ୍ଦ୍ରମସଃ ଫଳାନି ଘଟିକାସ୍ତଦ୍ବଦ୍ବଧୋର୍ଲିପ୍ତିକା—

ସ୍ତଦ୍ଭେଗାପ୍ତ ଗତ ଶ୍ରିୟାଦିନିୟାନ୍ତାତ୍ୟୋଽବଜ୍ଜଭୁକ୍ତ୍ୟା ତଥା । ୨୦୩।

ସ୍ମୃତ ଚନ୍ଦ୍ର କଳାଦିକୁ ନକ୍ଷତ୍ରଭେଗକଳା ୮୦°ରେ ହରିଲେ ଲବ୍ଧ ଅଶ୍ୱିନୀ ଆଦି ନକ୍ଷତ୍ର ସଂଖ୍ୟା ଆସେ । ଏହା ପୁଣି ଗତ ନକ୍ଷତ୍ର ସଂଖ୍ୟା । ଲବ୍ଧରେ ୧ ଯୋଡ଼ିଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ନକ୍ଷତ୍ର ସଂଖ୍ୟା ହୋଇଥାଏ । ଅବଶେଷ ବର୍ତ୍ତମାନ ନକ୍ଷତ୍ରର ଗତ ଅଂଶ । ଏହି ଅବଶେଷକୁ ଭଜକରୁ ବାଦ ଦେଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ନକ୍ଷତ୍ରର ଗମ୍ୟ ଅଂଶ ହେବ । ଏହି ଗତଗମ୍ୟ କଳାଦିକୁ ୬୦ରେ ଗୁଣି ଚନ୍ଦ୍ର ଦୈନିକ ଗତିରେ ଭାଗ କଲେ ଫଳ ଯଥାକ୍ରମେ ବର୍ତ୍ତମାନ ତଥ୍ୱର ଗତ ଓ ଗମ୍ୟ ଘଟିକାଦି ଆସିଯିବ ।

ସ୍ମୃତଚନ୍ଦ୍ର କଳାଦିକୁ ଗୋଟିଏ ରାଶିର ଭେଗକଳା ୧୮୦°ରେ ହରିଲେ ଫଳ ମେଷ ଆଦିର ରାଶିସଂଖ୍ୟା ହେବ । ସେଥିରେ ୧ ଯୋଗକଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଶିସଂଖ୍ୟା ହୁଏ । ଶେଷ ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଶିର ଗତ ଓ ଏହାକୁ ଭଜକ (୧୮୦°)ରୁ ବାଦ ଦେଲେ ହେବ ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଶିର ଭେଗ୍ୟ ଅଂଶ । ଏହି ଭୁକ୍ତ ଓ ଭେଗ୍ୟ ଅଂଶକୁ ପୁଣି ୬୦ରେ ଗୁଣି ସ୍ମୃତ ଚନ୍ଦ୍ରର ଦୈନିକ ଗତିରେ ଭାଗ ଦେଲେ ଚନ୍ଦ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଶିକୁ କେବେ ଆସିଲା ଏବଂ ପୁଣି ସେ ରାଶିକୁ କେବେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କରବ ଜଣାଯିବ ।

ସ୍ପଷ୍ଟେନ୍ଦ୍ୱର୍ଜୟତସ୍ତୁ ଚନ୍ଦ୍ରବୟତା ଚନ୍ଦ୍ରାଧିକାରେନ୍ଦ୍ୱିତା

ଭୁକ୍ତ୍ୟାଯୋଗଜୟା ଫଳାନି ତ ଇତାଃ ଶେଷା ଗତେଷ୍ୟାଃ କଳାଃ ।

ଷଷ୍ଠିୟା ରବିଚନ୍ଦ୍ରଭୁକ୍ତୟତହ୍ନିକ୍ୱାଶ୍ଚ ନାଡ଼୍ୟାଦୟଃ

ଶୂନ୍ୟାଙ୍ଗାର୍ଗ୍ଗି କଳାୟତାର୍ଜବୟତାଃ ସ୍ପଷ୍ଟେନ୍ଦ୍ୱଲପ୍ତାହୁତାଃ । ୨୦୪।

ଭୁକ୍ତ୍ୟେବଂ କରଣସ୍ୟତାନି ତଥ୍ୱବତ୍ତନ୍ନାତକାଦ୍ୟା ମତାଃ

ସପ୍ତାନାଂ ବବତଃ ସିତପ୍ରତପଦଃ ପ୍ରାନ୍ତାର୍ଦ୍ଧତଃ ସଂସ୍ଥିତଃ ।

ତଥ୍ୟର୍ଦ୍ଧେଷ୍ଠି କୃଷ୍ଣଭୂତଦଳତଃ ପ୍ରାନ୍ତାସ୍ତିତାଦେର୍ଦ୍ଦଳଂ

ଯାବତ୍ଶାକୁନକଂ ଚତୁଷ୍ପଦମତୋ ନାଗଞ୍ଚ କଂସ୍ତୁମ୍ଭକମ୍ । ୨୦୫।

ସ୍ମୃତ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସ୍ମୃତ ରବିକୁ ମିଶାଇ ୧୨ ରାଶିରୁ ଅଧିକା ହେଲେ ସେଥିରୁ ୧୨ ଫେଡ଼ ଅବଶେଷ କଳାଦିକୁ ଉଭୟକ ଗତି ଯୋଗରେ ହରିଲେ ଲବ୍ଧ ବସ୍ତୁନୁ ଆଦି ଗତ ଯୋଗ ସଂଖ୍ୟା ହେବ । ସେଥିରେ ୧ ମିଶାଇଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୋଗ ସଂଖ୍ୟା ହେବ । ଯାହା ଅବଶେଷ ରହିଲା ତାହା ଗତକଳା । ଏହାକୁ ପୁଣି ଭଜକରୁ ବାଦଦେଲେ ଗମ୍ୟକଳା ରହିବ ।

ଏହି ଗତଗମ୍ୟ କଳାକୁ ୨୦ରେ ଗୁଣି ରବି ଚନ୍ଦ୍ରର ଗତି ଯୋଗରେ ହରଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୋଗର ଗତି ଓ ଗମ୍ୟ ଦଣ୍ଡାଦି ଆସିବ ।

ରବିରେ ୩୭° କଳା ମିଶାଇ ତାକୁ ସ୍ପୁଟ ଚନ୍ଦ୍ରରୁ ଫେଡ଼ । ତାହାର ଲିଙ୍ଗ ଆଦିକୁ କରଣର ଭେଗ କଳା ୩୭ରେ ହରି ଯାହା ଫଳ ଆସିବ ତାକୁ ୭ରେ ହର । ଏହି ଲବ୍ଧ ଶେଷ ହିଁ ଗତବଦାଦି କରଣର ସଂଖ୍ୟା ହେବ । ୧ ମିଶାଇଲେ ପୁଣି ବର୍ତ୍ତମାନ କରଣର ସଂଖ୍ୟା ହେବ । ଏହାର ମଧ୍ୟଗତ ଓ ଗମ୍ୟ ଦଣ୍ଡାଦି ପୂର୍ବସ୍ଥାପନରେ ବାହାର କରାଯାଇପାରିବ । ବବ ଆଦି ୭ଟି କରଣ । ଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିପଦାର ଶେଷାଦିରୁ ବବାଦି ଆରମ୍ଭ ହୋଇ କୃଷ୍ଣ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀର ପ୍ରଥମାଦିରେ ୮ ଥରରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଅନ୍ତି । କୃଷ୍ଣ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀର ଶେଷାଦିରୁ ଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିପଦାର ପୂର୍ବାଦି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୪ଟି ସ୍ଥିରକରଣ ରହନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ନାମ ଶକୁନି, ନାଗ, ଚତୁଷ୍ପଦ ଓ କଂସୁଦ୍ଧ । (ତଥ୍ପର ଅଦିକୁ କରଣ କହନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ରୁଦ୍ରମାସରେ ୩୦ଟି ତଥ୍ପ । ଏଣୁ ଏକ ରୁଦ୍ରମାସର ତଥ୍ପଦି ସଂଖ୍ୟା ୭୦ । ଫଳରେ ଚଳକରଣ ୭ଟି ୮ ଥର ବୁଲିବାରେ ୫୬ ତଥ୍ପଦି ଯାଏ ବାକୀ ୪ଟି ତଥ୍ପଦି ପାଇଁ ଚାରି ସ୍ଥିରକରଣ ରଖାଯାଇ ଅଛନ୍ତି)

ନାଡ଼ୀହରାଦ୍ୟନୟନାଗତଗମ୍ୟଲପ୍ତା—

ସ୍ତବ୍ଧବୃଦ୍ଧିମୂଳକ ତଥ୍ପପ୍ରମୁଖାଙ୍ଗ-ଜାତମ୍ ।

ଭେଗା ନିଜା ବିକଳତାଃ ସ୍ତବ୍ଧବୃଦ୍ଧିରପ୍ତା—

ସ୍ତବ୍ଧପ୍ରମାଣଘଟିକାଦିଫଳଂ କ୍ଷୟାଦୌ । ୨୦୭

ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟବେଳେ ବର୍ତ୍ତମାନ ତଥ୍ପର ଯେଉଁ ଗତି ଓ ଗମ୍ୟ କଳାଦି ଆସେ ତାହା ଯଦି ତତ୍କାଳୀନ ରବି ଚନ୍ଦ୍ରର ଦୈନିକ ଗତ୍ୟନ୍ତରରୁ ଅଧିକ ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ତଥ୍ପ ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ । ଫଳରେ ଗୋଟିଏ ତଥ୍ପର ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ସୌର ଦିନ ରହିଯାଇଥାଏ । ତଥ୍ପର ପ୍ରକୃତ ଭେଗ ବିକଳାକୁ ନିଜର ଘଟ୍ୟାଦି ଆଣିବା ନିମନ୍ତେ ଥିବା ହରରେ ହରି (ଗତ୍ୟନ୍ତର କଳାରେ) ତଥ୍ପର ଘଟିକାଦି ଫଳ, ତଥ୍ପ ବୃଦ୍ଧି ଓ କ୍ଷୟରେ ସ୍ଥିର କରାଯାଇ ପାରିବ । ସବୁରକମ ତଥ୍ପର ସମୟକୁ ଆଣିବାର ଶକ୍ତି ଆଗରୁ ହୋଇଯାଇଛି ।

ମାସୋଦୟଂ କ୍ରମ ଐନ୍ଦବସ୍ତୁ ମଳିନଃ ସୋହନ୍ତର୍ଭବେଦୁତରେ

ସଂ ଶାନ୍ତିଦ୍ବୟାୟୁକ୍ କ୍ଷୟେ । ଯଦି କଦା ତତ୍ ପାର୍ଶ୍ଵସ୍ଵେଦୌ ମଳୋ

ସ୍ୟାତାଂ ମାସତତ୍ତ୍ଵସ୍ଵୟାନ୍ତରନୟେଃ ସଂସର୍ପଣାମାଦମଃ ।

କ୍ଷୀଣୋଦୟଂ ସ୍ଵତରନ୍ତମୋ ମଳ ଇମେ ତ୍ୟାଜ୍ୟା ବିବାହାଦିଷୁ । ୨୦୭

ସ୍ଵ: କ: ୧୪

ଗୋଟିଏ ଅମାନ୍ତର ତାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅମାନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମୟକୁ ଚାନ୍ଦ୍ରମାସ କହନ୍ତି । ଏହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ରବି ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଥିଲେ ତାକୁ ଶୁକ୍ଳ ଚାନ୍ଦ୍ରମାସ କହନ୍ତି । ରବି ସଂକ୍ରାନ୍ତି ନ ଥିଲେ ତାହାକୁ ମଳମାସ କୁହାଯାଏ । ମଳମାସ ଆଗାମୀ ଅମାନ୍ତ ଚାନ୍ଦ୍ରମାସର ଅନ୍ତର୍ଗତ ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ଏହି ଚାନ୍ଦ୍ରମାସ ମଧ୍ୟରେ କଦାଚିତ୍ ଦୁଇଟି ରବିସଂକ୍ରାନ୍ତି ରହିଲେ ତାହାକୁ କ୍ଷୟମାସ କହନ୍ତି । କ୍ଷୟମାସର ପୂର୍ବ ଚାନ୍ଦ୍ରମାସ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ମଳମାସ ଓ ପର ଚାନ୍ଦ୍ରମାସ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ମଳମାସ, ଏହିପରି ଦୁଇଟି ମଳମାସ ସେ ବର୍ଷ ହୋଇଥାଏ । ପୂର୍ବ ମଳମାସଟି ସଂସର୍ପ ଷଷ୍ଠ ମାସଟି ଅଂହସ୍ଥଳ ଓ ପର ମଳମାସଟି ମଳ ନାମରେ ନାମିତ ହୋଇଥାଏ । ଉଭୟ ମଳ ଓ କ୍ଷୟ ସମସ୍ତେ ବିବାହାଦି ଶୁଭ କାମରେ ବର୍ଜ୍ୟ ଅଟନ୍ତି । ଏ ମାସ ମାନଙ୍କରେ ବିବାହାଦି ଶୁଭକର୍ମ ହୋଇ ନପାରେ ।

ଶ୍ରୋତସ୍ନାତ୍ରିକମାସିକାଦିକବିଧୌ ସଂସର୍ପକାନ୍ଦ୍ରସ୍ବତୀ
ଶୁକ୍ଳୋ ନାବ ମଳମ୍ନୁରଃ ସ ଚ ମଳାତୀତାବଦକେ ଗୃହ୍ୟତେ ।
କର୍ମାରମ୍ଭ ସମାପ୍ତି ମଧ୍ୟ ଉପରାଗାଦୌ ତଥା ଦୁର୍ଲ୍ଲଭେ
ଯୋଗେ ଚୁଗତକେ ବ୍ରତେ ଜନୁରମାଶ୍ରାଦେନ୍ନ ପୂଜାଦିଷୁ । ୧୦୮ ।

ସଂସର୍ପ ଓ ଅଂହସ୍ଥଳ ଦୁଇମାସରେ ବେଦ ଓ ସ୍ମୃତି ବିହିତ ଯଜ୍ଞାଦି କର୍ମ କରାଯାଇ ପାରେ । ମାସିକ ଓ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରାଦ୍ଧାଦି ଏ ଦୁଇଟିରେ ହେବ । ମାତ୍ର ଶେଷ ମଳମାସରେ ଏ ସବୁ କିଛି ହେବନାହିଁ ।

ମଳମାସରେ—ଅଷ୍ଟତଙ୍କର (ମୃତଙ୍କର) ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରାଦ୍ଧାଦି ନିମନ୍ତେ ମଳମାସ ଗୃହ୍ୟତ ହୋଇଥାଏ । କର୍ମାରମ୍ଭ ଓ ସମାପ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ମଳ ଆସିଗଲେ ତାହା ଗଣନାରେ ଗୃହ୍ୟତ ହୋଇଥାଏ । ସେଥିରେ କୌଣସି କର୍ମାରମ୍ଭ ହୁଏ ନାହିଁ କି କର୍ମ ସମାପ୍ତି ମଧ୍ୟ ହୁଏନାହିଁ । ପୂର୍ବାରବ୍ୟ କର୍ମ ସେଥିରେ କରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ । ସେଥିରେ ଗ୍ରହଶାଦି ହେଲେ ସ୍ନାନ, ଦାନାଦି କରିବାକୁ ହେବ । ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଯୋଗ ମହାବାରୁଣୀ ଆଦି ଏ ମଳମାସରେ ପଡ଼ିଲେ ପାଳିବାକୁ ହେବ । ଅଗତିକ ବ୍ରତ, କାମ୍ୟ, କର୍ମ, ଅଭିଷେକ ଆଦି ଶାନ୍ତି ଓ ପୁଷ୍ଟି କର୍ମ, ଜାତକର୍ମ, ଅମାଶ୍ରାଦ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରପୂଜା ଆଦିପାଇଁ ଏହି ମଳମାସ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ । ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ଶୁଭକର୍ମାଦି ଏଥିରେ ବର୍ଜ୍ୟ ଅଟେ ।

ପ୍ରାୟଶ୍ଚୟାତ୍ କ୍ଷୟମାସତଃ ପୁନରସୌ ବର୍ଷେଃ କୁବେଦେନ୍ଦୁଭିଃ
କାଂବା ଦ୍ବିଦ୍ବିକୁକ୍ତିଃ କୃତନ୍ନବକୁକ୍ତିବର୍ଷେ ତୃତୀୟେ ମଳଃ ।
ଯୁଗ୍ମପ୍ଲେହର୍କ ମୃଦୌ ହ ସମ୍ପ୍ରତି ତପସ୍ୟାଦ୍ୟା ନବସ୍ୟୁର୍ମଳଃ ।
କ୍ଷୀଣା ଉର୍ଜ୍ଜ୍ବମୁଖାୟାୟେ ନ ତୁ ତପା ବୃଦ୍ଧିକ୍ଷୟାତ୍ମହୁତ୍ତତ । ୧୦୯ ।

ଗୋଟିଏ କ୍ଷୟମାସ ହେବାପରେ ୧୯, ୧୪୧ ବା ୧୨୨ ବର୍ଷରେ ପୁଣି କ୍ଷୟମାସ ପଡ଼ିଥାଏ । ମଳ ବା ଅଧିମାସ ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରତି ଚତୁର୍ଥାୟ ବର୍ଷରେ ପଡ଼ିଥାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୂର୍ଯ୍ୟର ମନ୍ଦୋଳ ମିଥୁନରେ ଥିବାରୁ ଫାଲ୍‌ଗୁନକୁ ଆରମ୍ଭ କରି ୯ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ମଳମାସ ହୋଇପାରେ । କାର୍ତ୍ତିକକୁ ଆରମ୍ଭ କରି ୩ ମାସ କ୍ଷୟ ହୋଇ ପାରିବେ । ମାଘମାସ କିନ୍ତୁ କ୍ଷୟମାସ ବା ଅଧିମାସ ହୋଇ ନଥାଏ ।

ଇଦ୍ମଂ ତଥାଦତଥାବୟବ ପରଗତା ପଞ୍ଜିକାସ୍ତୁଳ ସଂଜ୍ଞା
 ଗ୍ରାହ୍ୟାବହାଗମଜ୍ଞେଃ ପ୍ରତୀକରଦୁଦୟନ୍ ନତ୍ୟନେମିତ୍ରିକେଷୁ ।
 ଏକାଦଶୀବପବ-ବ୍ରତସୁରଯଜନଶ୍ରାଦ୍ଧଦେବୋହ୍ନିବାଦୌ
 ଶସ୍ତ୍ରା ବିସ୍ତାର୍ଯ୍ୟ ସୁକ୍ତା ଭବତୁ ଭୁବିହତା ବୃହତା ସଂହତାଐଃ । ୨୧ ॥

ଏହିପରି ଭାବରେ ତିଥି ନକ୍ଷତ୍ର ଆଦି ଯଥାର୍ଥ ଅବୟବକୁ ନେଇ ସୁଲପଞ୍ଜିକା ପରିସମାପ୍ତ ହେଲା । ବହୁ ଶାସ୍ତ୍ର ଜାଣିଥିବା ପଣ୍ଡିତମାନେ ଏହି ସୁଲପଞ୍ଜିକାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ଏବଂ ପ୍ରତିବର୍ଷର ନୈମିତ୍ତିକ ଓ ନିତ୍ୟକର୍ମ, ଏକାଦଶୀ ଆଦି ପବ, ବ୍ରତ, ହୋମ, ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଓ ଦେବ ଉତ୍ସବାଦି ଏହି ଅନୁସାରେ କରିନେବେ । ଏହିସୁଲପଞ୍ଜିକା ପ୍ରଶସ୍ତ ଓ ଅତି ଭଲ ଆଲୋଚନାପରେ କରାଯାଇଅଛି; ଏହା ବିସ୍ତୃତ ମଧ୍ୟ । ଜ୍ୟୋତିଷ ସଂହିତାରେ ଥିବା ଗ୍ରହବୃତ୍ତର ଫଳ କଥା ଏଥିରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଦିଆଯାଇଅଛି । ଏଣୁ ଏହା ସଂସାରର ମଙ୍ଗଳକାରକ ହେଉ ।

ନତ୍ୟନେମିତ୍ରିକାଦ୍ୟୁହ୍ନିବାଦୌହ୍ନିକଃ
 ପଞ୍ଜିକାଂ ବ୍ୟଞ୍ଜୟନ୍ମର୍ଯ୍ୟମାଦ୍ୟୁଧିତାମ୍ ।
 ଅଞ୍ଜନାଭ୍ରତଳେ ଭ୍ରାଜତେ ଯଃ ସଦା
 କଞ୍ଜନାଭଂ ଭଜେ ତଂ ଭବୋଭଞ୍ଜନମ୍ । ୨୧ ॥

ନିତ୍ୟ ନୈମିତ୍ତିକ ଯେତେ ମଙ୍ଗଳଜନକ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଛି ସେ ବିଷୟରେ ବାସ୍ତବରେ ମୁଁ ବଡ଼ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ । ତେଣୁ ସେ ବିଷୟରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ନିମିତ୍ତ ସୂର୍ଯ୍ୟାଦି ଗ୍ରହ ସଂବଳିତ ଏହି ପଞ୍ଜିକା ତିଆରି କରିଅଛି ।

ଅଞ୍ଜନର ଆଭାସର ଆଭା (କାନ୍ତି) ଯାହାର ସେହି ମାଳାତଳରେ ଯେଉଁ ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ସବଦା ବିରାଜମାନ ହେଉଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଯେ ସଂସାରର ମୁକ୍ତିଦାତା ଓ ପଦ୍ମନାଭ ସେହି ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ମୁଁ ଭଜନ କରୁଅଛି ।

ଇତ୍ୟୁକ୍ତଲୋକନୃପାଳକୁଳପ୍ରସୂତ-
 ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର କୃତୌ ଗଣିତେନ୍ଦ୍ରିୟିକେ ।
 ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣ ଉପାହୃତ ବାଳବୋଧେ—
 ଯାତ୍ରପଞ୍ଚମଃ ସ୍ଫୁଟାଂଶଃ ସଫଳଃ ପ୍ରକାଶଃ । ୨୯୭।

ଇତି ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ସିଂହକୃତୌ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣେ ସ୍ଫୁଟାଂଶୁକାରେ
 ସଖଣ୍ଡଫଳ-ବ୍ରହ୍ମସ୍ଫୁଟୀକରଣ-ସ୍ଥୂଳପଞ୍ଚାଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣନା
 ନାମ ପଞ୍ଚମଃ ପ୍ରକାଶଃ ।

ଏଠାରେ ପଞ୍ଚମ ପ୍ରକାଶ ଶେଷ ହେଲା । ଏଥିରେ ଫଳ (ଖଣ୍ଡଫଳାଦି) ସହିତ ବ୍ରହ୍ମସ୍ଫୁଟ
 କରିବାର ମାର୍ଗ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଅଛି ।

(ସୂକ୍ଷ୍ମ ପଂଜିକା ସାନ୍ତ୍ୟାଦି ବର୍ଣ୍ଣନା)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୁଦ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁଅଛି । କାମ୍ୟ କର୍ମାଦି କରି ଫଳ ପାଇବା ପରେ ତଥ୍ୟ ଆଦିର ବାସ୍ତବ-
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହେବ । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅନୁଭବକୁ ବାସ୍ତବକୁ କେବେହେଲେ ଦବାଇପାରେ ନାହିଁ । ଏଣୁ
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅନୁଭବରେ ଆସିଥିବା ତଥ୍ୟାଦି ସାଧନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ପଞ୍ଜିକା ପ୍ରଣୟନର
ଏ ଶୁଦ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣମାନ ମୁଁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁଅଛି ।

ଦୃଢ଼ ତୁଲ୍ୟତାଂ ଗଚ୍ଛତ ପବଂସନ୍ତି -

ର୍ଯ୍ୟନାର୍କ—ବଧ୍ୟୋଃ ପରସ୍ପରସ୍ୟେନ ।

ତନ୍ମାତ୍ର-ସଂସିଦ୍ଧିଫଳାଗତାଙ୍ଗା ।

ସମୂଞ୍ଜିକା ସ୍ଥୁଳତୟା ପୁରୋକ୍ତା । ୩ ।

ସୂକ୍ଷ୍ମାର୍କଦୋଃ ଖଣ୍ଡଫଳେ ସ୍ଥୁ ସୂକ୍ଷ୍ମା

କାର୍ଯ୍ୟାହମାଂଶୋ ବାହୁଭିର୍ବିଶେଷେଃ

ତଦୈଷସିଦ୍ଧଃ ପରସ୍ପରଭେଦାତ୍

ଫଳେସ୍ତଦୁଚ୍ଚୈଃ ପ୍ରଥମଃପ୍ରହଃ ସ୍ୟାତ୍ । ୪ ।

ଏତସ୍ୟ ସୂକ୍ଷ୍ମସ୍ୟ ରବେଶ୍ଚୂଚତ୍ୟା ବନ୍ୟପ୍ରମାଣଂ ପ୍ରିରପବଂସନ୍ତିଃ

ଛାୟା ଭୁବସ୍ତଦ୍ ଯୁଗମନକର୍ଣ୍ଣଃ ସୂର୍ଯ୍ୟପ୍ରହେ ସିଦ୍ଧତଲମ୍ବନଂତ । ୫ ।

ତୁଙ୍ଗାନ୍ତରଂ ପାକ୍ଷିକନାମଧେୟଂ ଫଳଂ ଦିଗଂଶାଖ୍ୟ ମଦସ୍ତୁରୀୟମ୍

ହମେଶ ବକ୍ଷ୍ୟାମି ନିରୀକ୍ଷ୍ୟ ଯଦ୍ବାଚିତ୍ରାଂଗତଂ ରବିପତେଶ୍ଚିରୟା । ୬ ।

ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଦୁଇ ମନ୍ଦ ପରିଧିକୁ ନେଇ ଯେଉଁ ଅମା ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଆସେ
ଅର୍ଥାତ୍ କେବଳ ମନ୍ଦଫଳ ସଂସ୍କାରରେ ସ୍ଫୁଟ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ନେଇ ଯେଉଁ ଦୃଢ଼ ସିଦ୍ଧ
ଅମା ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଆସେ ତହିଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପଞ୍ଜିକା ମୁଁ ସ୍ଥୁଳଭାବରେ କହିଗଲି (୫ମ ପ୍ରକାଶରେ) ।

ସୂକ୍ଷ୍ମଭାବ ଖଣ୍ଡାଦି ଫଳରେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ରବି ଚନ୍ଦ୍ର ଏବଂ ନାନା ସଂସ୍କାର-ସଂସ୍କୃତ ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ଫୁଟ
କରି ଏଥିରୁ ଯେଉଁ ତଥ୍ୟାଦି ନେଇ ପାଞ୍ଜି କରାଯିବ ସେହି ସୂକ୍ଷ୍ମ ପାଞ୍ଜି ଯେପରି କରାଯିବ
ତାହା କହୁଅଛି ।

(ବାର, ତଥ୍ୟ, ନକ୍ଷତ୍ର, ଯୋଗ ଓ କରଣ ଏହା ପାଞ୍ଚଟି ଅଙ୍ଗ, ଏଗୁଡ଼ିକ ଥିବା
ବନ୍ଧକୁ ସେଥିନିମନ୍ତେ ପଞ୍ଚାଙ୍ଗ କହନ୍ତି । ପଞ୍ଚାଙ୍ଗହିଁ ପଞ୍ଜିକା । ଏଥିରେ ପଞ୍ଚାଙ୍ଗର ଅସଲ
ବିବରଣ ଥାଏ । ‘ତୀକା ନିରନ୍ତର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ପଞ୍ଜିକା ପଦନକ୍ରମା’ ଏହି ପାଞ୍ଚଟି ଓ ଅନ୍ୟ

ଗୁଡ଼ିକ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରନ୍ତି । ଏଣୁ ରବି ଚନ୍ଦ୍ର ଅତିସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ ସେଥିରୁ ତଥ୍ୟ, ନକ୍ଷତ୍ର, ଯୋଗ ଓ କରଣ ମଧ୍ୟ ଅତି ସୁସ୍ଥ ହେବାକଥା ।)

ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ମନ୍ଦପରିଧି ସୂକ୍ଷ୍ମ ତଥା ସ୍ଥୂଳ ଉଭୟ ମତରେ ସମାନ ଭିନ୍ନ ନୁହେଁ । ଏଣୁ ମନ୍ଦଫଳ ସଂସ୍କୃତ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଥମ ଗ୍ରହ ହିସାବରେ ଗୃହୀତ ହୋଇଛି । ଏହି ପ୍ରଥମ ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହ ତଥା ରବିର ସ୍ପଷ୍ଟ ଗତିରୁ ବିମ୍ବମାନ ସ୍ପଷ୍ଟ ପଦ୍ମାବଳୀର ଭୂଗୋଳ ପରିମାଣ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଦୁଇ ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣର ଲମ୍ବନ ସାଧନ କରାଯାଏ ।

ଚନ୍ଦ୍ରଗତି ଅତି ବିଚିତ୍ର ଏହା ମୁଁ ବହୁଦିନ ଧରି ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରି କରି ଅତି ସହସ୍ପଦ୍ୟାରେ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ମନ୍ଦଫଳ ଛଡ଼ା ଆହୁରି ତିନି ଫଳ ସଂସ୍କାର କଥା କହୁଛି । ଏହି ଚାରିଟି ଫଳ ହେଲା — ମନ୍ଦ, ଭୁଜାନ୍ତର, ପାକ୍ଷିକ ଓ ଦିଗଂଶ ।

ଅତୀକ୍ଷ୍ମକାଳୋତ୍ପତ ଚନ୍ଦ୍ରମନ୍ଦାତ୍

ପକ୍ଷେ ସିତେ ସଦ୍‌ବିଭବସୂର୍ଯ୍ୟଦ୍‌ବିନାତ୍ ।

କୃଷ୍ଣେ ବିଭେନାର୍ଯ୍ୟମବର୍ଜିତାତ୍‌ସତ୍

କେନ୍ଦ୍ରଂ ତଦ୍‌ବିନ୍ଦୁଭୁଜମୌର୍ବକାୟା । ୭।

ସାତ୍ରାଙ୍ଗଭୂମ୍ନି ବିଗୁଣେନ ଭକ୍ତା

ସ୍ଵରାଜ୍-ଚନ୍ଦ୍ରାନ୍ତର-ଦୋର୍ବୁଣ ଘ୍ନି ।

ବିଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାତା ଲବ୍ଧମତଃ କଳାଦ୍ୟଂ

ଗତ୍ୟାବିନୟଂ ପ୍ରଥମ-ସ୍ଥୁଟେନ୍ଦୋଃ । ୮।

ତନ୍ମଧ୍ୟଗତ୍ୟା ବିହୃତଂ ଫଳଂସ୍ୟା-

ଭୁଜାନ୍ତରଂ ତେନ ବିହୀନ ଯୁକ୍ତଃ ।

ପର୍ଯ୍ୟାୟତଃ ସଦ୍‌ବିଭ-ବିଭିର୍ଭର୍ତ୍ତ

ହୀନେନ୍ଦୁ ମନ୍ଦୋତ୍ତରବେକ୍ତ କେନ୍ଦ୍ରେ । ୯।

ଭୁଜାଧରାଜାବିଭବତ୍ କନିଷ୍ଠେ

ପ୍ରାକ୍‌ସିଦ୍ଧ—ଚନ୍ଦ୍ରେ । ଭବତ ଦ୍ଵିତୀୟଃ ।

ତତ୍‌ସୂକ୍ଷ୍ମ ସୂର୍ଯ୍ୟାନ୍ତର କେନ୍ଦ୍ରେ ପାଦ

ଯାତେଷ୍ୟଦନ୍ତାଃ କଳିକା ଦ୍ଵିକିୟାଃ । ୧୦।

ମୌବୀ କୃତାହାର ହୃତାଃ ଫଳଂ ସ୍ୟାତ୍
 କଳାମୃକଂ ପାଣିକ ନାମଧ୍ୟେୟମ୍
 ପକ୍ଷାଞ୍ଜୟେଃ ପ୍ରାକ୍ପରୟେ। ସ୍ତଦାତ୍ୟ
 ହୀନ ସ୍ତୃତୀୟଦ୍ବମୁପେତ ସୋଽୟମ୍ । ୧୧୮

ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷରେ ସୂକ୍ଷ୍ମସୂର୍ଯ୍ୟରେ ତନୁରାଶି ମିଶାଇ ତାକୁ ଇଷ୍ଟ କାଳିକ ଚନ୍ଦ୍ର ମନ୍ଦୋଦରୁ
 ଫେଡ଼ । କୃଷ୍ଣ ପକ୍ଷରେ ସୂକ୍ଷ୍ମସୂର୍ଯ୍ୟରୁ ତନୁରାଶି ବାଦ୍ ଦେଇ ତାକୁ ଇଷ୍ଟ କାଳିକ ଚନ୍ଦ୍ର
 ମନ୍ଦୋଦରୁ ଫେଡ଼ । ଉଭୟଥା ଏହି ଯେ କେନ୍ଦ୍ର ହେଲା ତାକୁ ତୁଙ୍ଗାନ୍ତର କହନ୍ତି । ତାହାର
 ଭୂଜଙ୍ଗ୍ୟା ଆଣ । ଏହାକୁ ୧୭୦ରେ ଗୁଣି ୩୪୩୮ରେ ହରଲେ ଯାହା ଲବ୍ଧ ହେବ ତାକୁ
 ସୂକ୍ଷ୍ମରବ ଓ ପ୍ରଥମ ସ୍କୁଟ ଚନ୍ଦ୍ରର ଅନ୍ତର ଭୂଜଙ୍ଗ୍ୟାରେ ଗୁଣି ପୁଣି ଦ୍ବିତୀୟରେ ଭାଗ ଦେଲେ
 କଳାଦି ଯେଉଁ ଫଳ ହେବ ତାକୁ ପ୍ରଥମ ସ୍କୁଟ ଚନ୍ଦ୍ରର ଗତିରେ ଗୁଣି ମଧ୍ୟମ ଚନ୍ଦ୍ର ଗତିରେ
 ହରଲେ ଶେଷରେ ଯେଉଁ କଳାଦି ଫଳ ହେବ, ତାହାକୁ ହିଁ ତୁଙ୍ଗାନ୍ତର ଫଳ କହନ୍ତି ।

ତୁଙ୍ଗାନ୍ତର କେନ୍ଦ୍ର ତୁଳାଦି ଶ୍ରବଣି ବା ମେଷାଦି ଶ୍ରବଣିରେ ଥିଲେ ଏହି ଫଳକୁ
 ପ୍ରଥମ ସ୍କୁଟ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଯୁକ୍ତ ଓ ବିଯୁକ୍ତ ଯଥାସମରେ କଲେ ୨ୟ ସ୍କୁଟ ଚନ୍ଦ୍ର ଆସିଯାଇ-
 ପାରିବ ।

ପାଣିକ ଫଳ—ଦ୍ବିତୀୟ ସ୍କୁଟ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମ ସ୍କୁଟ ରବିର ଅନ୍ତର ଫଳକୁ କେନ୍ଦ୍ର
 ମନେକରିବା ଏହି କେନ୍ଦ୍ର ଯେଉଁ ବୃତ୍ତ ପାଦରେ ପଡ଼ିବ ତାର ଗତ ଓ ଗମ୍ୟ ଖଣ୍ଡ ଦେଖା
 ଉଭୟ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ଛୋଟ ତାହାକୁ କଳା କରିଦିଅ । ତାକୁ ୨ରେ ଗୁଣି ଏହି ଗୁଣି ଫଳର
 ଜ୍ୟା ବାହାର କର । ଆଗକୁ ଦିଆଯାଉଥିବା ଭୂଜଙ୍ଗରେ ତାକୁ ହରଲେ କଳାଦି ଲବ୍ଧ
 ପାଣିକଫଳ ଆସିଯାଇ ପାରିବ । ପକ୍ଷର ପୂର୍ବାଞ୍ଚରେ ଓ ପଶ୍ଚାତରେ ଚନ୍ଦ୍ରଥିଲେ ଏହି
 ପାଣିକଫଳକୁ ସେଥିରେ ଯଥାସମେ ଯୋଗ ବା ବିୟୋଗ କଲେ ସ୍କୁଟଫଳ ହେବ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟାନିତୟୋକବିଧିକଶେଷ
 ଭୂଜାଂଶକାନ୍ୟାୟନବିଦ୍ୟାତପିଣ୍ଡାତ୍
 ଖାଷ୍ଟେନ୍ଦୁଭକ୍ତାଶ୍ଚ ଫଳଂ ନବତ୍ୟା
 ଯୁକ୍ତଂ ତୃତୀୟାୟ ଫଳାୟ ହାରଃ । ୧୧୯

ପାଣିକ ଫଳ ନିମନ୍ତେ ହାର-ରବି ମନ୍ଦୋଦ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ମନ୍ଦୋଦରୁ ଅଲଗା ଅଲଗା
 ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିଯୁକ୍ତ କଲେ ଯେଉଁ ଦୁଇଟି ଫଳ ଆସିବ ସେ ଦୁଇଟିର ଭୂଜ ରୂପ ଆଣି ଗୋଟିକୁ
 ଅନ୍ୟଟିରେ ଗୁଣି । ଗୁଣିଫଳକୁ ୧୮୦ରେ ହରି ଲବ୍ଧକୁ ୯୦ରେ ଯୋଗ କଲେ ପାଣିକ ଫଳ
 ନିମନ୍ତେ ହାର ଆସିଯିବ ।

ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣାର୍କଦୋଃ ସୁକ୍ଷ୍ମଫଳଂ ଦଗାପ୍ତମାଦ୍ୟନ୍ତୁଗତ୍ୟା ହତମଧଭକ୍ତମ୍ ।
ତୃତ୍ୟଂ ଫଳଂ ସ୍ୟାତ୍ ଜନତସ୍ତଦୁନୟୁକ୍ତଃ ଶଶୀ ଦୃକ୍ସମ ଏଷ ସୁକ୍ଷ୍ମଃ ।୧୩।

ଦିଗଂଶ ଫଳ—ରବିର ସୁକ୍ଷ୍ମ ମନ୍ଦଫଳକୁ ୧୦ରେ ହରି ଫଳକୁ ଖୁଟି ଚନ୍ଦ୍ରଗତରେ ପୁଣି ଚନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟଗତରେ ହରିଲେ ଦିଗଂଶ ଫଳ ହେବ । ସୁକ୍ଷ୍ମ ରବି ଭୂଜଫଳ (ମନ୍ଦ) ଧନ ହୋଇଥିଲେ ବା ଋଣ ହୋଇଥିଲେ (ସୋଗ, ବିସୋଗ) ଏହି ଦିଗଂଶ ଫଳକୁ ୩୧୮ ଚନ୍ଦ୍ର ଖୁଟିରେ ଯଥାସମେ ସୁକ୍ତ ବିସୁକ୍ତ ଓ ସୁକ୍ତ କଲେ ତାହା ୪ର୍ଥ ଖୁଟି ଚନ୍ଦ୍ର ହେବ । ଏହା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହେବ । ଏହି ଚନ୍ଦ୍ରହିଁ ଅତିସୁକ୍ଷ୍ମ ଶତରେ ଦୃକ୍ ସିଦ୍ଧ ।

ସ୍ଥଳୀଷୁ ଜଙ୍ଗମ୍ୟତ ଏବ ଯଦ୍ବଦ୍ ଭୂଜଙ୍ଗ ରକ୍ତୀଂ ଗତମେତ ଗର୍ତ୍ତେ
ସଦୋଜ-କର୍ଷାତଗ ଏବମିନ୍ଦୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ୍ୟ ମାଗଛତ ପଙ୍କସନ୍ନୋ ।୧୪।

ତଦାପ୍ୟଭୂଜାନ୍ତରପାକ୍ଷିକେ ସ୍ୟାତ୍

ସୁକ୍ଷ୍ମେ ଦିଗଂଶାତ୍ୟଫଳଂ ଯଥାହେଃ

ମତାଲ୍ଲବଜା ସୁଗତର୍ବଲେଽପି

ପାର୍ଶ୍ଵଦ୍ଵୟସ୍ପର୍ଶଦୃଢ଼ାଦୃଢ଼ିତ୍ଵାତ୍ ।୧୫।

ସାପ ସାଧାରଣତଃ ସ୍ଥଳପଥରେ ଗୁଳିଯାଉଥିବାବେଳେ ବନ୍ଧ ଗତରେ ଯାଏ । ମାତ୍ର ଗାତରେ ପଶିବାବେଳେ ତାର ଗତି ସରଳ ହୋଇପଡ଼େ । ଠିକ୍ ସେହିପରି ଚନ୍ଦ୍ର ସବଦା ଉଚ୍ଚାକୃଷ୍ଟ ହୋଇଯାଉଥିବାବେଳେ ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଚ ଆକର୍ଷଣକୁ ନମାନ ନାନାପ୍ରକାର ଗତିର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇଥାଏ । ମାତ୍ର ଅମାବାସ୍ୟା ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ତାର ଏ ଗତି ବୈଚ୍ୟନ୍ଦ୍ର୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ମନ୍ଦୋଚ୍ଚାକୃଷ୍ଟ ଗତିରେ ବରାବର୍ ଗୁଳିଥାଏ । ଏଣୁ ଅମାବାସ୍ୟା ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ଚନ୍ଦ୍ର କେବଳ ମନ୍ଦ ଫଳରେହିଁ ସଂସ୍କୃତ ଓ ସୁକ୍ଷ୍ମ ହୋଇଥାଏ । ଫଳରେ ସେତେବେଳେ ଭୂଜାନ୍ତର ବା ପାକ୍ଷିକ ଫଳର ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ । ତେବେ ସାପଗାତରେ ପଶିଲବେଳେ ମଧ୍ୟ ଗାତର ପାର୍ଶ୍ଵ ଲାଗି ଯେପରି ସାପର ସ୍ଵାଭାବିକ ଗତିରେ ବାଧା ଆସେ, ସେହିପରି ପବସନ୍ଧ (ଅମାବାସ୍ୟା ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା) ନିକଟରେ ଚନ୍ଦ୍ର ମନ୍ଦଫଳଦ୍ଵାରା ଖୁଟି ହୋଇଯାଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେଥିରେ ଦିଗଂଶ ଫଳ ଦେବାକୁ ହେବ । ପବସ୍ୟଧରେ ଦିଗଂଶ ଫଳ ସଂସ୍କାର କରିବାକୁ ହେବ ।

ଭୂଜାନ୍ତରାତ୍ୟଂ ଫଳମର୍କସୁକ୍ଷ୍ମ

ସ୍ଥଳାମ୍ବଦୋଃଖଣ୍ଡଫଳାତ୍ ବିଧେୟମ୍ ।

ଜନାଦଣୁ ସ୍ଥଳବିଧୌ ନ ତୁ ସ୍ୟାତ୍

ସ୍ଥୁରୀକ୍ରିୟା ନ୍ୟୋନ୍ୟ ବିପର୍ଯ୍ୟୟେଣ ।୧୬।

ସଂ: ୧୫

ସୃଷ୍ଟି ଓ ସ୍ଥୂଳ ଉଭୟ ଶକ୍ତିରେ ରବିର ମନ୍ଦଭୁଜଫଳ ଆଣିବାକୁ ହେବ । ସୃଷ୍ଟି ନମନ୍ତେ ସୃଷ୍ଟି ସାରିଣୀ ଏବଂ ସ୍ଥୂଳ ନମନ୍ତେ ସ୍ଥୂଳ ସାରିଣୀ ବ୍ୟବହାର କରାଯିବା ଉଚିତ । ମନେରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ ସୃଷ୍ଟିମନ୍ଦଫଳ ଆଣିବାବେଳେ ସ୍ଥୂଳସାରିଣୀ ବ୍ୟବହାର କରାଯିବ- ନାହିଁକି ସ୍ଥୂଳ ମନ୍ଦ ଆଣିବାବେଳେ ସୃଷ୍ଟି ସାରିଣୀ ବ୍ୟବହାର କରାଯିବନାହିଁ ।

ଭୂଜାନ୍ତରଂ ଯତ୍ ଫଳମସ୍ୟ ସିଦ୍ଧଂ

ତ୍ରିଜ୍ୟାଦୃତଂ ତତ୍ ପ୍ରଥମେନ୍ଦୁଭ୍ରମେଽଃ ।

ବିଶ୍ଳେଷଦୋର୍ଜ୍ୟାସ୍ତଫଳଂ ତଦୀୟା-

ନ୍ତରାତ୍ମକୋଟୀଗୁଣସଙ୍କ୍ଷେପଃ । ୧୭ ।

ତ୍ରିଜ୍ୟାଦୃତଂ ତତ୍ ପୁନରର୍ଜରମ୍ଭ

ଗତ୍ୟନ୍ତର ଘ୍ନଂ ବିଗୁଣାସ୍ତଲବଧମ୍ ।

ଯୋଜ୍ୟଂତଦେବ ପ୍ରଥମେନ୍ଦୁଭ୍ରମେ

ଫଳେ ଭବେତ୍ଭୁକ୍ତିଫଳଂ ଦ୍ୱିତୀୟମ୍ । ୧୮ ।

ଚନ୍ଦ୍ରର ସୃଷ୍ଟି ସ୍ମୃତି ଗତି :-

ସୃଷ୍ଟି ଉପାୟରେ ଅଣାଯାଇଥିବା ଭୂଜାନ୍ତର ଫଳକୁ ସିଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି ପ୍ରଥମ ସ୍ମୃତି-ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସୃଷ୍ଟି ସ୍ମୃତି ସୂର୍ଯ୍ୟର ଅନ୍ତର ଜ୍ୟାରେ ହରାଫଳକୁ ଆଦ୍ୟ ସ୍ମୃତିଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସୃଷ୍ଟିରବିର ଅନ୍ତର କୋଟି ଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି ସିଜ୍ୟାରେ ହର । ଫଳକୁ ପୁଣି ରବିସ୍ମୃତି ଗତି ଓ ପ୍ରଥମ ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ମୃତି ଗତିରେ ଅନ୍ତରରେ ଗୁଣି ସିଜ୍ୟାରେ ହର । ଫଳ ଯାହାହେବ ପ୍ରଥମ ସ୍ମୃତି-ଚନ୍ଦ୍ରର ଗତିଫଳରେ ଯୋଗକଲେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଗତିଫଳ ହେବ । ଏହି ଗତିଫଳକୁ ଚନ୍ଦ୍ରର ମଧ୍ୟମ ଗତିର ଯୋଗ ବା ବିଯୋଗ କରିବ । (୧ମ ଗତି ନମନ୍ତେ ପ୍ରତି ଗତିଫଳ ଯେପରି ଯୋଗ, ବିଯୋଗ କରାଯାଇଥିବ ତାହା ସେହିପରି ଏହି ବିଯୋଗ ବା ଯୋଗକରିବାକୁ ହେବ । ତାହାହେଲେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଚନ୍ଦ୍ରଗତି ହେବ ।

ତତ୍ ସଂସ୍କୃତଂ ମଧ୍ୟଗତୌପୁରୋକ୍ତ

ଭବେତ୍ ଦ୍ୱିତୀୟା ରଜନୀଶତ୍ପତ୍ତଃ ।

ବର୍ଣ୍ଣିକୃତଂ ପାଞ୍ଚିକ ଲଘୁକାଦ୍ୟଂ

ହାରୋଭବସ୍ୟାନ୍ତ୍ୟଫଳସ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣାଦ୍ୱା ୧୯ ।

ବିଶୋଧ ତଚ୍ଛେଦ-ପଦଂ ଦ୍ଵିତୀୟା
 ଚନ୍ଦ୍ରାର୍ଚ୍ଚତ୍ୟନ୍ତରସୁଗୁଣଂ ତତ୍ ।
 ଗୋଭୁଦନାପ୍ତଂ ସିତରୁର ଦ୍ଵିତୀୟା
 ଭୃକ୍ତୋ ଧନଂ ପକ୍ଷ ପୁରୋହିତମାଂଦେୟଃ । ୨୦।

ଗଣଂ ପଦୋର୍ମଧ୍ୟମୟୋ ରତ ସ୍ୟାତ୍
 ସୂକ୍ଷ୍ମାନ୍ତ୍ୟଭୃକ୍ତଃ ଶଶିନସ୍ତୃତୀୟା
 ଦନାନ୍ତରେନ୍ଦ୍ରନ୍ତରସଂମିତା ବା
 ତତ୍ତ୍ଵସିଦ୍ଧତଥ୍ୟାଦଶୁଭେଷୁ ଚିନ୍ତ୍ୟମ୍ । ୨୧।

କଳାଦି ପାଞ୍ଚିକ ଫଳକୁ ବର୍ଗକରି ପରମପାଞ୍ଚିକ ବଗରୁ ବାଦ୍ ଦିଅ । ଅବଶେଷର ବର୍ଗମୂଳକୁ ୨ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ଗତି ଓ ସ୍ପଷ୍ଟର ବଗତିର ଅନ୍ତରରେ ଗୁଣି ୧୭୧୯ରେ ହର । ଫଳକୁ ଚନ୍ଦ୍ର, ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷର ପ୍ରଥମାଦ୍ ବା କୃଷ୍ଣପକ୍ଷର ଦ୍ଵିତୀୟାଦ୍ରେ ଥିଲାବେଳେ ଚନ୍ଦ୍ର ହିଁ ୨ୟ ଗତିରେ ଯୋଗକରିବ । ଚନ୍ଦ୍ର ୨ୟ ଓ ୩ୟ ପାଦରେ (ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷର ଦ୍ଵିତୀୟାଦ୍ ଓ କୃଷ୍ଣ-ପକ୍ଷର ପ୍ରଥମାଦ୍ରେ) ଥିବାବେଳେ ଅନ୍ତର କରିବ । ଏତେବେଳେ ହିଁ ଚନ୍ଦ୍ରର ୩ୟ ସୂକ୍ଷ୍ମ (ଅନ୍ତ୍ୟଗତି) ହେବ । ଏହି ସ୍ପଷ୍ଟ ଶେଷଗତି । ଏହି ଗତି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଦେଖାଯାଉଛି ।

କାଳ ଓ ଆକର ସ୍ପଷ୍ଟ ଚନ୍ଦ୍ରର ଅନ୍ତରରେ ଆକ ଚନ୍ଦ୍ରର ଯେଉଁ ଗତି ଆସେ, ତାହା ମଧ୍ୟ ପ୍ରାୟ ସୂକ୍ଷ୍ମ । ଏହି ଗତିଯୋଗେ ଯେଉଁ ତଥ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ରାଦି ସାଧନ କରାଯାଏ ତାହାମଧ୍ୟ ବିରୁଦ୍ଧକରି ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ ।

ବିଷ୍ଣୁଦ୍ୟାବିଷ୍ଣୁଂ ଯଦହାସ୍ତି ତତ୍
 ତ୍ୟାଜ୍ୟଂ ପୁନଃ ସ୍ଥୂଳମତେ ଯଦେତତ୍ ।
 ତତାପି ହେୟଂ ବହୁସମ୍ଭବତ୍ତାତ୍
 ସ୍ଥୂଳେନ ନିତ୍ୟବ୍ୟବହାରସିଦ୍ଧେଃ । ୨୨।

ସୂକ୍ଷ୍ମମତରେ ବିଷ୍ଣୁଦ୍ୟା ଅନିଷ୍ଟକୁ ତ୍ୟାଗକରିବାକୁ ହେବ । (ଶୁଭକର୍ମରେ) ସ୍ଥୂଳ-ମତରେ ଆମାତ ବିଷ୍ଣୁଦ୍ୟାକୁ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଉଚିତ । ଅର୍ଥାତ୍ ସୂକ୍ଷ୍ମ ମତ ପରି ସ୍ଥୂଳ-ମତରେ ମଧ୍ୟ ଆମାତ ବିଷ୍ଣୁଦ୍ୟାକୁ ଶୁଭ କର୍ମମାନଙ୍କରେ ତ୍ୟାଗ କରିବା ଉଚିତ । ସ୍ଥୂଳମତ ସର୍ବଥା ହେୟମୁଦ୍ଦେ । ନିତ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ସ୍ଥୂଳମତରେ ହେଉଥିବାରୁ ତାକୁ ସମସ୍ତେ ମାନନ୍ତି ।

ବ୍ୟକ୍ତେନ୍ଦୁ କେନ୍ଦ୍ରୋଜସମାଘିୟୁଗ୍ମଂ

ପକ୍ଷାଦମାନ୍ତ୍ୟାର୍ଦ୍ଧୟୁଗଂ ପ୍ରମେୟମ୍ ।

ପକ୍ଷାଘ୍ରୟଃ କେନ୍ଦ୍ରଭସବକୟୋଃ ସୁଃ

ଶରୀରାଣି ପ୍ରମିତେଶୁ ଭବେତଃ । ୨୩।

ଚନ୍ଦ୍ରର ରବିକୁ ଅନ୍ତର କଲେ ତାହା କେନ୍ଦ୍ର ହୁଏ ଏବଂ ଏହି କେନ୍ଦ୍ର ତିନିରାଶି ମଧ୍ୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷର ପୂର୍ବାର୍ଦ୍ଧ ଏବଂ ୬ ରାଶି ମଧ୍ୟରେ ହେଲେ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷର ଉତ୍ତରାର୍ଦ୍ଧ । ଏହି ଅନ୍ତର ୯ ରାଶି ମଧ୍ୟରେ ହେଲେ କୃଷ୍ଣପକ୍ଷର ପୂର୍ବାର୍ଦ୍ଧ ଓ ୯ ଠାରୁ ୧୨ ମଧ୍ୟରେ ହେଲେ କୃଷ୍ଣପକ୍ଷରେ ଉତ୍ତରାର୍ଦ୍ଧ ହୁଏ । ରବିଠାରୁ ଚନ୍ଦ୍ର ୬ ରାଶି ମଧ୍ୟରେ ହେଲେ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଏବଂ ୧୮ଠାରୁ ୩୭ ମଧ୍ୟରେ ହେଲେ କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ । ପକ୍ଷ ୧୮ଠାରୁ ଅଗଂରେ ହେଉଥିବାରୁ ତାହାର ୬ ଅର୍ଥାତ୍ $୧୮ = ୪୫$ ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷର ପାଦରୂପେ କଥିତ ଅଛି, ପକ୍ଷର ଉତ୍ତରାଂଶକୁ ପକ୍ଷଚରଣ କୁହାଯିବାକଥା ।

ବକ୍ଷ୍ୟେଽବକ୍ତୃକ୍ତଂ ଗ୍ରହଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧଂ

ଯଯେବ ପକ୍ଷାନ୍ତ-ଗତେଷ୍ୟକାଳେ ।

ଚନ୍ଦ୍ରଃ ସ୍ଥୁଟଃ ସ୍ୟାଦ୍ ସ୍ଥିତିମର୍ଦ୍ଦକାଳେ ।

ଦୃକ୍ତୁଲ୍ୟତାମେତ ଯୟା ଚ ସିଦ୍ଧଃ । ୨୪ ।

ନ୍ୟସ୍ୟଦ୍ବିଧାଦେୟମ୍ ଗତେଃ ଫଳଂ ତ-

ଦନ୍ତେନ ତୁଙ୍ଗାନ୍ତରକେଶ ନୟମ୍ ।

ପରେଣ ତନ୍ମାନ୍ୟ ଫଳେନ ଭକ୍ତଂ

ଗତ୍ୟାଦ୍ୟୟାତ୍ମଂ କଳ ମଧ୍ୟୟାତ୍ମମ୍ । ୨୫ ।

ଫଳାନୁତଂ କର୍ତ୍ତି ମୃଗାଦମନ—

କେନ୍ଦ୍ରେ ତଦାତ୍ୟୋନିତମଧ୍ୟଭୁକ୍ତଃ

ଦ୍ବିଧାର୍ଦ୍ଧ ଭୁକ୍ତ୍ୟା ରଶିତାର୍ଦ୍ଧ ହାର

ଭକ୍ତାତ୍ମୟାନ୍ତ୍ୟଗତଃ ସ୍ଥୁଟେନ୍ଦୋଃ । ୨୬।

ଉକ୍ତ ଉପଯୋଗୀ ଚନ୍ଦ୍ରର ସୂକ୍ଷ୍ମଗୁଣ ଗତ :—

ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣ ଉପଯୋଗୀ ଚନ୍ଦ୍ରର ଗତକୁ ମୁଁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁଛି । ଏହି ଗତ ଯୋଗେ ପକ୍ଷାନ୍ତ (ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଓ ଅମାନ୍ତ)ର ଗତ ସାମ୍ୟକାଳ ଆଣି ସେଥିରେ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଗୁଣି କଲେ

ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହେବ । ଏହି ଗତିଯୋଗେ ସାଧୁର ପୁଣି, ମୋକ୍ଷ, ସ୍ଥିତିଆଦି ସମସ୍ତ ଦୃଢ଼ ସିଦ୍ଧ ହୁଏ । ପ୍ରଥମ ସ୍ତୁତି ଚନ୍ଦ୍ରର ପ୍ରଥମ ଗତିଫଳକୁ ଦୁଇ ଜାଗାରେ ରଖ । ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ତାକୁ କଳାଦି ପରମ ଭୂଜାନ୍ତର ଫଳରେ (୧୭୦) ଗୁଣି ପରମ ଚନ୍ଦ୍ର ମନ୍ଦଫଳ କଳାରେ (୩୦୧) ରେ ଗୁଣିବ । ଲବ୍ଧକୁ ୧ମ ସ୍ତୁତି ଚନ୍ଦ୍ର ଗତିରେ ଗୁଣି ମଧ୍ୟମ ଗତିରେ (୭୯୩୩୫ରେ) ହର । ଫଳକୁ ୨ୟ ସ୍ଥାନରେ ରଖାଯାଇଥିବା ୧ମ ଗତିଫଳରେ ଯୋଗ କର । ଚନ୍ଦ୍ର ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର କର୍କଟ ଆଦି ୭ ଗୁଣିରେ ଥିବାବେଳେ ତାହାକୁ ଚନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟମ ଗତିରେ ଯୋଗ ଓ ଅନ୍ୟଥା ବିଯୋଗ କର । ଏହା ଚନ୍ଦ୍ରର ସଂସ୍କୃତ ମଧ୍ୟ ଗତି ହେବ । ଏହାକୁ ପୁଣି ଦୁଇ ଜାଗାରେ ରଖ । ଗୋଟିଏ ଜାଗାରେ ତାକୁ ସ୍ତୁତିର ବିଗତି ବିଯୋଗ କରାଯାଇଥିବା ଅନ୍ୟ ହାରରେ ଗୁଣ ଦିଅ । ଫଳକୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଥିବା ସଂସ୍କୃତ ମଧ୍ୟ ଗତିରେ ଯୋଗକର । ଏହାହିଁ ଚନ୍ଦ୍ରର ଶେଷଗତି ବା ସୂକ୍ଷ୍ମଗତି ହେବ ।

ଏକଦ୍ୱ ନିତ୍ୟାନ୍ୟପରସ୍ତ କାମ୍ୟା

ନ୍ୟ ବେକ୍ଷ୍ୟ କର୍ତ୍ତୁଂ ଯଦ ପଂଜିକାୟାମ୍ ।

ଅସମ୍ଭବଃ ସ୍ୟାନ୍ନଗତଃ ପ୍ରୟାସାତ୍

କାର୍ଯ୍ୟଂ ତଦା ସୁକ୍ଷ୍ମମତେନ ସଙ୍ଗମ୍ । ୨୭।

ଗୋଟିକରେ ନିତ୍ୟ, ନୈମିତ୍ତିକ କର୍ମ ଓ ଅନ୍ୟଟିରେ କାମ୍ୟ କର୍ମ ଏପରି ଦୁଇଟି ପାଞ୍ଜି କଲେ ଲୋକେ ଆଦର କରିବେ ନାହିଁ ଅଥବା ଗୋଟିଏ ପାଞ୍ଜିରେ ଉଭୟ କଥା ରହିଲେ ମଧ୍ୟ ଭଲ ହେବନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ବହୁ ପରିଶ୍ରମ ସତ୍ତ୍ୱେ ନିତ୍ୟ, ନୈମିତ୍ତିକ ତଥା କାମ୍ୟ ସବୁ କର୍ମ ନିମନ୍ତେ ସୁକ୍ଷ୍ମ ମତରେ ହିଁ ଗୋଟିଏ ପାଞ୍ଜି କରିବା ଉଚିତ । ସୁଲପାଞ୍ଜି ଅପେକ୍ଷା ସୁକ୍ଷ୍ମପାଞ୍ଜି ଅଧିକ ଆଦରଣୀୟ ଓ ଫଳଦାୟକ ।

ଭୁଗର୍ଭଗେ କଳ୍ପିତ ସୂକ୍ଷ୍ମଗୋଳେ

ସ୍ୱବେଶସୂତ୍ରାକଳିତପ୍ରଦେଶେ

କଦୟତୋଲଂକିତଗ୍ରାଲପ୍ତେ

ଦୃଷ୍ଟା ଗ୍ରହାଃ ସ୍ୱକ୍ଷୁତୟା ଭବନ୍ତି । ୨୮।

ପ୍ରାର୍ଭିମିତା ଯତ୍ ସକଳବିୟାୟା

ତହିକ୍ଷୟେପର୍ଯ୍ୟୟ ବୀଜକୁପ୍ତଃ ।

ପୃଥରବିଧା କାଳବଶାଦଭିଜ୍ଞେ-

ର୍ବଧୀୟତେ ସ୍ତ୍ରୀବିୟତେ ଚ ଲେକେଃ । ୨୯।

ଭୂପୃଷ୍ଠରେ ଆନେମାନେ ଅଛୁ । ଭୂଗର୍ଭରୁ ନିଜସ୍ଥାନ ଗତସୁନ୍ଦର ଆକାଶକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ ତାହା ଆକାଶର ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଲାଗେ ତାହା ନିଜ ସ୍ଥାନର ଖସୁଥିବ । ଏହି ଖସୁଥିବ ଦେଇ ଏବଂ ଫାନ୍ତି ବୃତ୍ତରେ ଗ୍ରହର ରାଶି, ଅଂଶ କଳାବ ଦେଇ ଯେଉଁ କଦମ୍ବ ପ୍ରୋତ ବୃତ୍ତ ହୁଏ ସେହିଠାରେ (କଦମ୍ବ ପ୍ରୋତବୃତ୍ତରେ) ଗ୍ରହ ରହିଲେ (ଦେଖାପଡ଼ିଲେ) ଗଣିତାଗତ ଗ୍ରହ ପୃଷ୍ଠ (ଦୃକସିଦ୍ଧ) ବୋଲି ଧରାଯାଇଥାଏ । ଏହା ପ୍ରାଚୀନମାନଙ୍କ ମତ । ସବୁ ଶୁଭ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଏହି ପୃଷ୍ଠଗ୍ରହର ଆବଶ୍ୟକତା ପଡ଼େ । ଏହି ପୃଷ୍ଠ ଗ୍ରହ ଆଶିବାପାଇଁ ସମୟକୁ ଆଗରେ ରଖି ଅଭିଜ୍ଞ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ମାନେ ଭରଣ ଓ ଗଜକର୍ମରେ ସଫାର କରିଥାନ୍ତି । ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ପରିଶ୍ରମର ମୂଲ୍ୟ ତଥା ପୃଷ୍ଠ ଗ୍ରହକୁ ଦେଖି (ଯଥାସ୍ଥାନରେ) ଏସବୁ ମାନି ଚଳିଥାନ୍ତି ।

କର୍ମାର୍ହ ପଞ୍ଚାଙ୍ଗସମତ୍ପ୍ରସିଦ୍ଧି

ନିଶାପତେରେବ ମହୋପଯୋଗାତ୍ ।

ଦୃକ୍ ସିଦ୍ଧିଯେଽସ୍ୟ ବିବିଧଂ ହ ବୀଜଂ

ଭୂଜାନ୍ତରାଦ୍ୟାଂ ଖ୍ୟମକଲ୍ପିୟୁଷ୍ମନ୍ । ୩୦ ।

ଶ୍ରୋତ ସ୍ଵାର୍ଥାଦି ନିତ୍ୟନୈମିତ୍ତିକ କର୍ମସିଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ପୃଷ୍ଠ ଗ୍ରହର ଆବଶ୍ୟକତା ବେଶି ଏବଂ କେବଳ ପଞ୍ଚାଙ୍ଗ ଶୁଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ପୃଷ୍ଠ ଗ୍ରହର ଆବଶ୍ୟକତା ଥାଏ । ତହିଁ ଅଧିକ ହେତୁ ଭୂଜାନ୍ତର, ପାଷ୍ଟିକ ଓ ଦିଗଂଶ ଆଦି ଗଜ ସଫାର ମୋହାର କଳ୍ପନା କରାଯାଇଛି । ଏହା ଅତି ଗୁଡ଼ ଓ ସସ୍ତ୍ର ।

ତଥାବୁଡ଼ୋ ଦ୍ଵିବିପଳପ୍ରଭେଦୋ

ବେଦ୍ୟଃ ପରଂ ବିଶ୍ଵସ୍ତୃଜାନରୁନୈଃ ।

ଶ୍ରେୟାନ୍ ସ ତତ୍ ଶତ ଘଟୀ ପ୍ରଭେଦାତ୍

ସୟୁଦ୍ଧରେତ୍ ସାରମସାରତୋ ହ । ୩୧ ।

ତଥୁମାନ ଓ ନକ୍ଷତ୍ର ମାନରେ କିଛି ପ୍ରଭେଦ ମଧ୍ୟ ଆସିଯାଇପାରେ । ମାତ୍ର ତାହା ମୋ ଶ୍ଵତରେ ୨ ବା ୩ ପଳ ହୋଇପାରେ । ଏହି ପ୍ରଭେଦ କେବଳ ବିଶ୍ଵସ୍ତୃଜା ଜାଣିପାରନ୍ତି । ତେବେ ୧୪ ଦଣ୍ଡ ପ୍ରଭେଦ ଭୂଲନାରେ ୨ ବା ୩ ପଳ (ଲିତା) ପ୍ରଭେଦ ମାନନେବା ଉଚିତ । କାରଣ ଅସାରରୁ ସାର ବାଛିନେବା ସବୁଆ ଭଲ ।

ଯତ୍ନୁସ୍ଥିର ପୃଷ୍ଠନିବାସଭଜାଂ

ଦୃକ୍ ସୂକ୍ଷ୍ମତୋ ଲମ୍ବନମୃକ୍ଷସକ୍ତାତ୍ ।

ନଭଃସଦୋ ଯତ୍ କଦମ୍ବଗୋଳ

ସୂବେଶ ବିକ୍ଷେପବତୋଽୟୁନୋରଥନ୍ । ୩୨ ।

ଦୃଢ଼କର୍ମସାଧ୍ୟଂ ଧ୍ରୁବସୂକ୍ଷ୍ମସାମ୍ୟାତ୍

ତଦ୍‌ସୁଗୁମ୍ଫମର୍ଜିତ୍ରହଃସଃସୈୟତ୍ୟାଃ

ସ୍ୟାତ୍ କେବଳଂ ନତୃପରଦ୍ଵିୟାୟୁ

ଖାର୍ଦ୍ଦେୟନାନ୍ତେ ସ୍ଵର୍ଗତାବଶେଷାତ୍ । ୩୩ ।

ନିଜର ଶସ୍ତ୍ରସ୍ଥିତିରେ ଓ ଅପୂନାନ୍ତରେ ଲମ୍ବନ ଓ ଦୃଢ଼କର୍ମର କୌଣସି ଉପଯୋଗିତା ନାହିଁ । ଗ୍ରହଣ (ରବିଗ୍ରହଣ) ଓ ଗ୍ରହ ଯୁଦ୍ଧରେ ଏମାନଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ଉପଯୋଗିତା ଅଛି । ତେଣୁ ତେଜେବେଳେ ଏସବୁ କରିବ । ମାତ୍ର ନକ୍ଷତ୍ରାଦିରେ ଏସବୁ ସଫାର ଦରକାରନାହିଁ । ପୃଥିବୀ ପୃଷ୍ଠ ଓ ମଧ୍ୟରୁ ଗ୍ରହ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ ଦୁଇଟି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଯାଇଥାଏ ସେଥିରୁ ଲମ୍ବନର ଉତ୍ପତ୍ତି । ଗ୍ରହଗତ କଦମ୍ବପ୍ରୋତ ସୂକ୍ଷ୍ମଯୋଗେ ଶର ଓ ତଞ୍ଜନିତ ଦୃଢ଼କର୍ମର ଉତ୍ତର ହୋଇଥାଏ ମାତ୍ର ।

ବୃହତ୍ ସଂହତାୟାମ୍ :—

ବେଳାହୀନେ ପଦ୍ମାଶିଗର୍ଭବପତ୍ତିଶ୍ଚ ଶସ୍ତ୍ରକୋପଶ୍ଚ

ଅତବେଳେ କୁସୁମ ଫଳକ୍ଷୟୋଭୟଂ ଶସ୍ୟନାଶଶ୍ଚ । ୩୪ ।

ବରହମିହିରଙ୍କର ବୃହତ୍ ସଂହତାରେ ଅଛି—

ଗଣିତାଗତ ପଦ୍ମରେ ପଦ୍ମ ନହେଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ଗ୍ରହଣ, ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ମୋକ୍ଷାଦି ସମୟ ଯଥାର୍ଥରେ ନହେଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟର ପୂର୍ବରୁ ଏ ସବୁ ହୋଇଗଲେ ଗର୍ଭନାଶ ହୁଏ ଏବଂ ଅସ୍ତ୍ର ଆଦିରେ ଯୁଦ୍ଧ ହୁଏ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଗଣିତାଗତବେଳରୁ ପରେ ଏ ସବୁ ହେଲେ ଶସ୍ୟହାନୀ, କୁସୁମ ଓ ଫଳ କ୍ଷୟ ତଥା ପ୍ରଜା-ମାନଙ୍କର ଭୟ ହୋଇଥାଏ ।

ଗର୍ଗ ସଂହତାୟାମ୍ :—

ହୀନାତରକ୍ରକାଳେ ଫଳମୁକ୍ତଂ ପୂର୍ବାଶାସ୍ତ୍ରଦୃଷ୍ଟଦ୍ଵାର

ସ୍ଵର୍ଗ ଗଣିତବଦଃ କାଳଃ କଥାଞ୍ଜିଦପି ନାନ୍ୟଥା ଭବତି । ୩୫ ।

ଗଣିତ ସମୟ ପୂର୍ବରୁ ଓ ପରେ ତାହା ଘଟିଲେ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଯେଉଁ ଫଳ ଦିଆଯାଇଛି ତାହା କୁହାଗଲା । ମାତ୍ର ଦୃଶ୍ୟ ଗଣିତ ଅଭିଜ୍ଞ ଲୋକର ସମୟ ଗୋଲମାଲ କେବେହେଲେ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଦୃକ୍ ସମେ ପକ୍ଷୀ ନୃପା ନିବର୍ତ୍ତ ରା ବଗତକୁରାଃ ।
 ପ୍ରଜାଶ୍ଚ ସୁଖିନଃ ସର୍ବେ ଭୟଭୋଗବଚ୍ଛିନ୍ନତାଃ । ୩୭।

ଗଣିତ ଆଗତ ସମୟରେ ପଦ୍ମ (ପୂର୍ଣ୍ଣାଳ ଓ ଅମାଳ) ଦୃକ୍‌ସିଦ୍ଧ ହେଲେ ରାଜାମାନେ ଶସ୍ତ୍ର ଶୂନ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର କୌଣସି ପୀଡ଼ା ହୁଏନାହିଁ । ପ୍ରଜାମାନେ ଭୋଗ ଶୋକରେ ନ ପଡ଼ି ସୁଖୀ ହୁଅନ୍ତି । କାହାର ମନରେ ଭୟ ଥାଏନାହିଁ ।

ବଶିଷ୍ଠ ବାକ୍ୟମ୍ :—

ଯସ୍ମିନ୍ ପକ୍ଷେ ଯଦକାଳେ ଯେନ ଦୃକ୍ ଗଣିତେକ୍ୟକମ୍ ।
 ଦୃଶ୍ୟତେ ତେନ ପକ୍ଷେଣ କୃତ୍ୟାଭିଧ୍ୟାଦନିର୍ଣ୍ଣୟମ୍ । ୩୮।

ବଶିଷ୍ଠ କହିଛନ୍ତି—ଯେଉଁ ଶତରେ ସାଧୁର ଗ୍ରହାଦିର ଗଣିତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହୋଇଥାଏ ସେହି ଶତରେ ତଥ୍ୟାଦି ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ସର୍ବଥା ଉଚିତ । ଗଣିତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଯୋଗେ ହିଁ ସ୍ଥିର ଓ ଦୃଢ଼ ହୋଇଥାଏ ।

ସାକଳ ସଂହତାୟାମ୍ :—

ସଂସାଧ୍ୟ ସ୍ୱଷ୍ଟତରଂ ବୀଜଂ ନଳିକାଦ ଯନ୍ତ୍ରେଭ୍ୟଃ
 ତତ୍ ସଂସ୍କୃତାୟା ସର୍ବେ ପକ୍ଷାଃ ସାମ୍ୟଂ ଭବେନ୍ତ୍ୟେ ବ । ୩୯।

ସାକଳ ସଂହତାରେ ଅଛି :—

ନଳିକା, ଗୋଲ ଓ ତୁଣ୍ଡାୟ ଆଦି ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ବୀଜ ସଂସ୍କାରକୁ ଅତି ସ୍ପଷ୍ଟ କରିବା ଉଚିତ । ଅର୍ଥାତ୍ ଗଣିତରେ ଗ୍ରହସାଧ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ତାକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିବା ପରେ ଯାହା ଯୋଗ ବିଯୋଗଆଦି ବୀଜଦେବ ସେଥିରେ ସଂସ୍କାର କରାଯାଉଥିଲେ, ସମସ୍ତ ଶତର ଗ୍ରହ ଠିକ୍ ହୋଇଯିବ । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷକୁ ଲଂଘନ କଲେ ତଳିବନାହିଁ ।

କିଂ ତେନାପି ସୁବର୍ଣ୍ଣେନ କର୍ଣ୍ଣିତାତଂ କରେତ ଯତ୍ ।
 ତଥା କିଂ ତେନ ଶାୟେଣ ଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷତଃ ସ୍ମୃତମ୍ । ୪୦।

ଯେଉଁ ସୁନା ରତ୍ନଟା ପିନ୍ଧିବା ଦ୍ୱାରା କାନ ଖଣ୍ଡିଆ ହେବ ତାହା କଣ ଦରକାର ? ଠିକ୍ ସେହିପରି ଯେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ ଦ୍ୱାରା ଠିକ୍ ନୁହେଁ, ସେହି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଫଳ କଣ ? କର୍ମାଦି କାଳେ ଲମ୍ବନ ପ୍ରତିଷ୍ଠେକ ବିଜ୍ଞାନପଦ୍ଧି ଗ୍ରହଣକରଣଂ ଯଥା—

ଯଦି ଲମ୍ବନସଂସ୍କୃତଖେତ

ସ୍ଥିତ ସୁଖାନୟନଂ ପରତ୍ରେତ୍ୟତେ
ବଧୂର ତହିଁ ତବ ଶ୍ରୁତିଗୋଚରଂ

ବିତଥମେବ ହି ଲମ୍ବନଶାସନମ୍ । ୪୦

ଅତଃ କ୍ରମନ୍ୟାତ୍ ଗତଖାର୍ଦ୍ଦୟୂତେ

ଦୃଢ଼ଲ୍ୟତାମେତ ନଭଣ୍ଡୁରେ ଯଃ ।

ସ ଏବ ଶୁଦ୍ଧଃ ପରମାର୍ଥତଃ ସ୍ୟାତ୍

ସ୍ମୃତସ୍ତତୋଽନେ୍ୟ ବିହଗାସ୍ତୁ ତଥ୍ୟାଃ । ୪୧

ଭୂପୃଷ୍ଠ-ସଙ୍କଦେଶାନାଂ ମଧ୍ୟମେବ ଯତଃ ସମମ୍

ତତ୍ତ୍ୱଲ୍ୟଖେତରାଦୀତଂ ତଥ୍ୟାଦ୍ୟେକ ବରଂ ତତଃ । ୪୨

ତଥ୍ ଆଦି ଆଶିବା ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁମାନେ ଲମ୍ବନ ସଂସ୍କାର କଥା କହନ୍ତି ସେମାନେ ଲମ୍ବନର ବ୍ୟବହାର ଜାଣନ୍ତିନାହିଁ । ସେମାନେ ବଧୂର । ସେମାନଙ୍କର ଲମ୍ବନ ଜ୍ଞାନ ନିରର୍ଥକ । ଭୂଗର୍ଭରୁ ନିଜ ପୃଷ୍ଠ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ଯେଉଁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଭଗୋଲକୁ ଯାଏ । ସେଥିରେ ଯେଉଁ ଗଣିତାଗତ ଗ୍ରହ ଗୁଣ୍ଡ ଦେଖାଯାଏ, ସେହି ଗଣିତାଗତ ଗ୍ରହହିଁ ଗୁଣ୍ଡ । ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହଗୁଡ଼ିକ ତଥ୍ୟ ନୁହଁନ୍ତି ।

ଭୂପୃଷ୍ଠରେ ଥିବା ସମସ୍ତ ଲୋକଙ୍କର ମଧ୍ୟହିଁ ଭୂକେନ୍ଦ୍ର । ପୃଷ୍ଠାଭିପ୍ରାୟରେ ଯେଉଁ ତଥ୍ୟାଦି ଆସିବାକଥା ତାହା ଏଥିଯୋଗୁଁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ତଥ୍ୟାଦି ସମସ୍ତଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକ । ଏଣୁ ଗର୍ଭାଭିପ୍ରାୟରେ ଏସବୁ ଆଣିଲେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଉପଯୋଗୀ ହୋଇପାରିବ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ତାହା କରଯିବା ଉଚିତ ।

ଦୃଢ଼ କରଣୋକ୍ୟବିହୀନଃ

ଖେତାଃ ସୁଳା ନ କର୍ମଣା ମର୍ତ୍ତ୍ୟଃ

ଅତ ଇହ ତଦର୍ହତାୟେ ତାତ୍ତ୍ୱାଳିକ—

ବୀଜ-ବିସ୍ତରଂ ବକ୍ଷ୍ୟେ । ୪୩

ଦୃଢ଼ ଓ ଗଣିତରେ ଏକ ନ ହେଲେ ଗ୍ରହ ଶୁଦ୍ଧକର୍ମାଦିରେ ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏଣୁ ଗଣିତର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଉପଲବ୍ଧ ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ବୀଜକର୍ମ କରାଯାଏ ତହା ବିସ୍ତୃତଭାବେ କହୁଅଛୁ ।

ଲିପ୍ତା ବିଧୋର୍କମହୀ ମିତାମେ

ଦୂରଗୋଚରଃ ପ୍ରତ୍ୟହମୀକ୍ଷିତସ୍ୟ ।

କଦମ୍ବଗୋଳାଗତ ସୁବିପାତେ

କାନ୍ତୋ ଧନର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱକୁଷୋ ଭମୟାତ୍ । ୪୪।

ସ୍ୱରାଗ୍ରାସ୍ୟ କହିଛନ୍ତି—

ମୁଁ ପ୍ରତ୍ୟହ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଦେଖି ଭବୁଛି ଯେ ମୋ ଗଣିତଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଚନ୍ଦ୍ର ଆସୁଛି ତାହା ୦କ୍ ସେହିପରି ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଦେଖାପଡ଼ୁନାହିଁ । ବେଳେ ବେଳେ ୧୧୨' ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୂର୍ବରୁ ବା ପରେ (ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନର) ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖାପଡ଼ୁଛି । ଗଜଫଳର ପରମ ଉପତପ୍ତ ଓ ପରମ ଅପତପ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ଏହା ଦେଖାପଡ଼ିଥାଏ । ସ୍ୱରାଗ୍ର ପରମ ଭୁଜାନ୍ତର ଫଳ ୧୧୨' ମାତ୍ର ।

ମୟାୟାବୀଜୋପନୟେ ଯଦନ୍ତେ

ସୂର୍ଯ୍ୟୋକ୍ତମାଦ୍ୟଂ ପରମଂ ରହସ୍ୟଂ ।

ପ୍ରକାଶୟେ ଗୋପ୍ୟମସୀହ ବେଦଂ

ପ୍ରଶମ୍ୟ ଦେବଂ ଜଗତାଂ ହତାର୍ଥମ୍ । ୪୫।

ସ୍ୱୟଂ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମୟକୁ ଏହିଗଜକଥା ଶେଷରେ କହିଥିଲେ । ଏହା ଅତି ଗୋପନୀୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଜଗତର ହିତ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେବତା ଓ ବେଦକୁ ପ୍ରଶାମ କରି ମୁଁ ପ୍ରକାଶ କରିଦେଉଛି ।

ବ୍ରହ୍ମଗୁପ୍ତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତେ ଚ :—

ବ୍ରହ୍ମୋକ୍ତଂ ବ୍ରହ୍ମଗଣିତଂ ମହତା କାଳେନ ଯଦ୍ୱିଳୀଭୂତମ୍ ।

ଅଭିଧୀୟତେ ସ୍ମୃତଂ ତକ୍ତିଷ୍ଟୁସ୍ମୁତବ୍ରହ୍ମଗୁପ୍ତେନ । ଇତି । ୪୬।

ବ୍ରହ୍ମଗୁପ୍ତ କହିଛନ୍ତି :—

ବ୍ରହ୍ମା ସ୍ୱୟଂ କହିଥିବା ବ୍ରହ୍ମଗଣିତ ବହୁକାଳପରେ ନଷ୍ଟ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ଏଣୁ ବିଷ୍ଣୁପୁତ୍ର ବ୍ରହ୍ମଗୁପ୍ତ ସେସବୁକୁ ଗଞ୍ଜସିଂହାର ଆଦି ଦ୍ୱାରା ସ୍ମରଣ କରି କହିଅଛନ୍ତି ।

ଲିପ୍ତା ବିଧୋର୍କମହୀତ ପଦ୍ୟା

ଭମୟତା ସ୍ୟାତ୍ ବିଷୁବାପମସ୍ୟ ।

ତଦାପ୍ୟବୀଜୋପନୟାନୁମେୟଂ

ବିଷେପମନ୍ତ୍ୟଂ କୁବସୁଦ୍ଧିଲିପ୍ତମ୍ । ୪୭।

ଯତୋବଧୋଃ ସର୍ବିଭସାୟନସ୍ୟ
 କ୍ରାନ୍ତଜ୍ୟକା ଖାଦ୍ରୁଗୁଣେନ୍ଦୁଲ୍ୟା
 ତଦ୍ବାଣନନ୍ଦୀ ଶିରୁଣୋଞ୍ଜିତାପ୍ରଂ
 ଧନର୍ଣ୍ଣଦୃକ୍‌କର୍ମ-ଭୂଜେଶ ଲିପ୍ତମ୍ । ୪୮ ।

ଆୟାତ ତଦ୍ବାଣ୍ୟ ତଦୁକ୍ତମେତ

ଦୋଧଂ କଦମ୍ବଧୂବସୂତମଧେ
 ସମ୍ବାବ୍ୟତେ ତଦ୍ୟତ୍ତଳ ଶ୍ରୀତୋକ୍ତା-
 ଦୃକ୍ ମୁଁତୋ ଭିନ୍ନମିତୀହ ବୀଜମ୍ । ୪୯ ।

ତଦାପମସ୍ତାଦ୍ୟବଧୋର୍ଭମଧଂ

ସ୍ୟାଦ୍‌ସ୍ୟ କୁଶାପ୍ତୁରୁଚକୃତେଃ ।
 ତୁଙ୍ଗାନ୍ତରଂ ତଦ୍‌ଫଳମନ୍ତ୍ୟମେବ
 ବ୍ୟଲେକି ସୂର୍ଯ୍ୟେନ୍ଦୁକଳଂ ତଦାତ୍ମେ । ୫୦ ।

(୪୭ଶ ଶ୍ଳୋକର ଆକ୍ଷରିକ ଅନୁବାଦ ଅତି କଷ୍ଟକର ହେଲା । ତାର ଭବ ମାତ୍ର ଦିଆ-
 ଯାଉଛି) ଚନ୍ଦ୍ରର ପରମଣ୍ଡର ୨୮୧' ଧରାଯାଇ ଶୁକ୍ରରଙ୍କ ଶାଢ଼ରେ ଦୃକ୍‌କର୍ମ (ଆୟନ) ଫଳ
 ଅଣାଯାଉ ;— ଏହିଠାରେ ୩ ଗୁଣିଯୁକ୍ତ ସାୟନ ଚନ୍ଦ୍ରର କ୍ରାନ୍ତଜ୍ୟ ୧୩୭୦' । ଏହାକୁ ୨୮୧'
 ରେ ଗୁଣି ତ୍ରୁଜ୍ୟରେ ହରଲେ ୧୧୨' ଆସେ । ଶୁକ୍ରରଙ୍କ ଶାଢ଼ରେ ଆମାତ ପରମ ଦୃକ୍‌କର୍ମ
 କଳା ମଧ୍ୟ ୧୧୨' । ଏଥିପାଇଁ ହୁଏତ ସନ୍ଦେହ ହୋଇପାରେ ଯେ ଆୟନ ଦୃକ୍‌କର୍ମ
 (ଶୁକ୍ରଶୟ) ଓ ସାମନ୍ତଙ୍କ ଗଜସଂସ୍କାର ଭିତରେ କୌଣସି ତପାତ୍ ନ ଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଗଜ
 ନମାନ ଆୟନ ଦୃକ୍‌କର୍ମ କହିଲେ ଠିକ୍ ହେବ । ଚନ୍ଦ୍ର ବିମ୍ବଗତ କଦମ୍ବ ପ୍ରୋତବୃତ୍ତ ଓ କ୍ରାନ୍ତି-
 ଦୃତ୍ତର ସଂପାତ ହିଁ ଭ ମଧ୍ୟ ଓ ଦୃକ୍‌ସିଦ୍ଧ ଗ୍ରହସ୍ଥାନ । ମାତ୍ର ଏଠାରେ ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ
 ଯେ ଅନ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତୀମାନଙ୍କର ଆୟନ ଦୃକ୍‌କର୍ମ କଳା ଶୁକ୍ରରଙ୍କଠାରୁ ସାଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ
 ଭିନ୍ନ । ଏଣୁ ତାହାକୁ ଆୟନ ଦୃକ୍‌କର୍ମ ନକହି ଗଜସଂସ୍କାର ହିଁ କହିବା ଠିକ୍ ହେବ । ଏହାହିଁ
 ଶେଷ ତୁଙ୍ଗାନ୍ତର ଫଳ । ଗଜଗ୍ରହରେ ଏହି ଫଳକୁହିଁ ଶୁକ୍ରର ବାହାର କରିଥିବା ଅନୁମିତ
 ହୁଏ ।

ଖାଙ୍ଗେନ୍ଦୁ ଲିପ୍ତଂ ଚରକାଳତୋଽଭୁ

ଉଦ୍‌ବୃଦ୍ଧିହ୍ରାସା ବୁରରୀ ତ୍ରିୟେତାମ୍ ।
 ଇତ୍ୟାଦ ପୂର୍ବୋକ୍ତଭିରେବ ସିଦ୍ଧଂ
 ବୀଜେଃସ୍ୱକାଳାକ୍ଷିପମୈଃ ସ୍ମୃତେନ୍ । ୫୧ ।

ସମାଃ ସହସ୍ରାନ୍ତର ଏଷ୍ୟକାଳେ

ପ୍ରୋକ୍ତମେଣ ପ୍ରଥମସ୍ତୁ ଚେନ୍ଦୋଃ ।

ଦୃଢ଼ ଚନ୍ଦ୍ରତୋ ଲପ୍ସ୍ୟତ ଏବ ଯାବାନ୍

ଭେଦଃ ସ ତଦ୍-କୀଜନିତ ପ୍ରମେୟଃ ।୫୨।

ବହୁକାଳରୁ ପରମ ଭୁଞ୍ଜାନ୍ତର ୧୭୦୦ ଥିବାର ଜଣାପଡ଼ୁଛି । ତେଣୁ ଭୁଞ୍ଜାନ୍ତର ଫଳର ହ୍ରାସବୃଦ୍ଧି କାଳ ଅନୁସାରେ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ । ପୃଷ୍ଠାବୃତ୍ତିମାନେ ଏହିପରି ଶ୍ରବଣରେ କହିଥିବାରୁ ଗଜସ୍ୟାଙ୍କର ଦ୍ୱାରା (ଚନ୍ଦ୍ର) ଖୁଟି କରାଯିବା ଉଚିତ ।

ଭବିଷ୍ୟତ ହଜାରେ ବର୍ଷପରେ କଥିତ ଶାବିରେ ପ୍ରଥମସ୍ତୁଟି ଚନ୍ଦ୍ର ସାଧନ କରି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିବାକୁ ହେବ । ଏ ଉଭୟଙ୍କ ଭିତରେ ଏତେ ପ୍ରଭେଦ ରହିବ ଯେ ତାହାକୁ ହିଁ ଗଜବୋଲି ଧରି ନେବାକୁ ହେବ । (ଭୁଞ୍ଜାନ୍ତର ସାମନ୍ତଙ୍କ ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ଅଛି; ମାତ୍ର ପୂର୍ବଫଳ ଓ ସାମନ୍ତଙ୍କ ଫଳରେ ଅନେକ ତପାତ ରହୁଛି)

ଷଟ୍ ଷଷ୍ଠି ଦଣ୍ଡାଭ୍ୟଧିକା ତଥ୍ୟା

କୃତ୍ୱାପରାହୁଦ୍ରୟମ ଶ୍ମୁତେ ସା ।

ସୂକ୍ଷ୍ମେକ ନାନ୍ୟାତୁ ତଥାବଧ୍ୟାୟାତ୍

ଷୋଡ଼ାଭିବାହ ସ୍ମୃତସୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧା ।୫୩।

ତଥ୍ୟୁଦ୍ଧିକୁ ସାଧାରଣତଃ ଛତ୍ରାଗରେ ବଞ୍ଚା ଯାଇଛି । ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ରକମର ତଥ୍ୟର ପରିମାଣ ୭୭ ଦଣ୍ଡରୁ କିଛି ବେଶି ହେଲେ ଏହି ତଥ୍ୟ, ଦୁଇଟି ପରପର ଦିନର (ସାବନ) ଦୁଇ ଅପରାହ୍ଣକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାସରେ ଧରି ରହିପାରିବ । ଏହି ତଥ୍ୟହିଁ ସୂକ୍ଷ୍ମ । ଅନ୍ୟତଥ୍ୟ (୭୭ ଦଣ୍ଡରୁ କମ୍) ଏହିପରି ଲଗାଲଗି ଦୁଇଟି ଅପରାହ୍ଣକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ଘେନ କରିପାରେ ନାହିଁ । ଏ ସବୁ କଥା ସ୍ମୃତିରେ ଅଛି । ଏଣୁ ସୂକ୍ଷ୍ମତଥ୍ୟକୁ ହିଁ ସ୍ମୃତି ରାଜ୍ୟ କରେ ।

ସାୟାହ୍ନମାତ୍ର ସ୍ମୃତମାତ୍ରି ପୂର୍ବେ

ପରେ ଦନାର୍ଦ୍ଧାତ୍ ପୁରତୋ ଗତା ଚେତ୍ ।

ତଦ୍‌ଶ୍ରୀଜମୁକ୍ତଂ କୃତପେ ପରେଦୃଶ୍ୟଃ

ସ୍ମୃତଂ ସୂକ୍ଷ୍ମେକ ମତା ତଥ୍ୟଃ ସା ।୫୪।

କୌଣସି ଅମାବାସ୍ୟା ଗୋଟିଏ ଦିନର ସାୟାହ୍ନକୁ ସ୍ମୃତିର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଦିନର ପୂର୍ବାହ୍ନରେ ଯଦି ଶେଷ ହୋଇଯାଏ, ତେବେ ସେହି ଅମାବାସ୍ୟାର ଶ୍ରାବ ପୂର୍ବଦିନ ନ ହୋଇ

ପରଦିନ କରିବାକୁ ହେବ । ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ ଏହି ତଥ୍ୟର ପରିମାଣ ମୋଟେ ୫୧ ଦଣ୍ଡ । ଏଥିରୁ ଏହାମଧ୍ୟ ଜଣାଯାଉଛି ଯେ ତଥ୍ୟ ସାଧାରଣତଃ ୭୦ ଦଣ୍ଡର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ୭ରୁ ବେଶି ଦଣ୍ଡ ବଢ଼ି ପାରେ ଏବଂ ୮ରୁ ବେଶିଦଣ୍ଡ କମି ଯାଇପାରେ । ପ୍ରାଚୀନମାନେ କିନ୍ତୁ ୫ ଦଣ୍ଡ କମିବାକୁ ମାନନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍ ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ତଥ୍ୟ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ୭୫ ଦଣ୍ଡ ହୋଇ ପାରେ ଏବଂ ଛୁଡ଼ି ଛୁଡ଼ି ୫୦ ଦଣ୍ଡ ହୋଇପାରେ । (ସାମନ୍ତେ କିନ୍ତୁ ଏହି ପରମ ବୃଦ୍ଧି ଓ କ୍ଷୟକୁ ମାନନ୍ତି ନାହିଁ । ଏକଥା ଏହି ଶ୍ଳୋକରୁ ଫସ୍ତ ହୋଇଯାଉଛି ଏବଂ ସ୍ମୃତି ଶାସ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ସାମନ୍ତଙ୍କ ବୃଦ୍ଧି କ୍ଷୟକୁ ସମର୍ଥନ କରୁଥିବା ଜଣାପଡ଼ୁଛି ।)

ଗୋଟିଏ ଦିନ (ସାବନ) କୁ ୫ ଭାଗ କଲେ ପ୍ରତି ଭାଗକୁ ୭ ଦଣ୍ଡ ପଡ଼ିବ । (ସାଧାରଣତଃ ଦିନମାନ ୩୦ ଦଣ୍ଡ ଓ ରାତ୍ରିମାନ ୩୦ ଦଣ୍ଡ) । ଦିନର ଏହି ୭ ଦଣ୍ଡିଆ ୩୫ ଭାଗ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଏବଂ ୫ମ ଭାଗ ସାୟାହ୍ନ । ସ୍ମୃତିରେ ପୁଣି ଦିନମାନ (୩୦ଦଣ୍ଡ) କୁ ୧୫ରେ ଭାଗ କରି ପ୍ରତି ଭାଗକୁ ଦୁଇଦଣ୍ଡ କରି ଧରି କୃତପ, ରୌହିଣୀ ଆଦି ମୁହୂର୍ତ୍ତନାମ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏହିପରି କ୍ରିତ୍ତିକା ୮ମ ଭାଗ (ଦୁଇଦଣ୍ଡ ମାତ୍ର) କୁ କୃତପ କୁହାଯାଇଥାଏ ଏବଂ ୯ମ ଭାଗକୁ ରୌହିଣୀ କହନ୍ତି । (ସାମନ୍ତଙ୍କ ସୂକ୍ଷ୍ମ କ୍ଷୟତଥ୍ୟରେ (୫୧ ଦଣ୍ଡିଆ) ସ୍ୱୀକାର କଲେ ଅମାଗ୍ରାହ ପରଦିନର କୃତପ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପଡ଼ିବ । ଅନ୍ୟଥା ନୁହେଁ । ଏଥିରୁ ସାମନ୍ତଙ୍କ ସୂକ୍ଷ୍ମତଥ୍ୟ ହିଁ ସ୍ମୃତି ଅନୁମୋଦିତ ହେଉଅଛି ।)

ଯଥାହ ଗୌତମଃ :—

ପୂର୍ବାହ୍ନେ ଚେତ୍ ପ୍ରତିପଦୋ ଭୂତେ ସାୟମନା ଯଦ ।

ଆରତ୍ୟ କୃତପେ ଶ୍ରାବଂ ରୌହିଣୀଂ ନ ତୁ ଲଂଘୟେତ୍ । ଇତି ।୫୫।

ଗୌତମ ସ୍ମୃତିରେ ଅଛି—ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀର ସାୟାହ୍ନରେ ଅମାବାସ୍ୟା ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଯଦି ପରଦିନରେ ପଡ଼ୁଥିବା ପ୍ରତିପଦା ତଥ୍ୟର ମଧ୍ୟାହ୍ନ ପୂର୍ବରୁ ଶେଷ ହେଉଥାଏ, ତାହାହେଲେ ସେହିନ କୃତପ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଶ୍ରାବ ଆରମ୍ଭ କରି ରୌହିଣୀ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଶେଷ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଶେଷ କରିବାକୁ ହେବ । ଏହା ଅମାବାସ୍ୟା ଶ୍ରାବ ।

ସପ୍ତମ୍ୟାଦତଥ୍ୟବୟ୍ କ୍ଷୟଘଟୀଦୃଷ୍ଟ୍ୱା ରସୋନାଃ ପୁନଃ ।

ଷୋଡ଼ା ଭେଦବରୋଧଶକ୍ତିତ-ଦୃଦାଂ ମା ଭୂଦହାନାଦରଃ ।

ସପ୍ତମ୍ୟାଦସ୍ତୁ ପଞ୍ଚଧାନ୍ୟତଥ୍ୟସ୍ତୁ ଦ୍ୱିଃଷତ୍ ସ୍ତୁ ଷୋଡ଼େତି ଚେ

ଭାପୂର୍ଯ୍ୟଂ ସ୍ମୃତିଜଂ ବିଚିନ୍ତ୍ୟମିହ ଦୃକ୍ ସିଦ୍ଧେ ନିକାସି କ୍ଷତଃ ।୫୬।

ଶୁକ୍ଳ ଓ କୃଷ୍ଣ ଉଭୟ ପକ୍ଷର ୭ମୀ ୮ମୀ ଓ ୯ମୀ ତଥ୍ୟରେ ୬ଦଶରୁ କମ୍ ପରମହାସ ହେଉଥିବାରୁ (ଏବେ ମଧ୍ୟ ତାହା ହେଉଛି ଏବଂ ସାମନ୍ତେ ଏହା ମାନନ୍ତି) ତଥ୍ୟର ସେ ଛଅପ୍ରକାର ପ୍ରଭେଦ କୁହାଯାଇଛି ସେଥିରେ ସନ୍ଦେହ ଆସିଯାଉଛି । ଏହାର ସମାଧାନ ପାଇଁ ଏହି କଥା ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ :— ଏ ତିନି ତଥ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ୫ ପ୍ରକାର ପ୍ରଭେଦ ଓ ଅନ୍ୟ ୧୨ଟି ତଥ୍ୟନିମନ୍ତେ ୭ ପ୍ରକାର ପ୍ରଭେଦ ମାନିବାକୁ ହୋଇଥାଏ । ଏହି କଥାହିଁ ସ୍ମୃତିର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ । ଏହା ଧରିନେଲେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଗଣନାରେ କୌଣସି ଆଞ୍ଚ ଆସିବ ନାହିଁ । ତଥ୍ୟଭେଦ, ସ୍ମୃତିର ଦେଖି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଓ ସୁଲ-ତଥ୍ୟର ଆଲୋଚନା କଲେ ଏସବୁ ପରିଷ୍କାର ହୁଏ ।

ମଧ୍ୟେ ପକ୍ଷନିବେନ୍ନ ସଙ୍ଖ୍ୟକଂଚିତ୍ତେଦଶ୍ଚ ପକ୍ଷାନ୍ତୟୋଃ
 ସ୍ୟାତେତ୍ ସୁଲମତେ ତଦା ଗ୍ରହଣୟୋ ଭୂର୍ବପ୍ରଭେଦେଷଣାତ୍ ।
 ପ୍ରାଞ୍ଜୋ ଲୋକ-ଭିନ୍ୟାପି ସୂକ୍ଷ୍ମତତ୍ତ୍ୱମନ୍ଦେଷ୍ଟୁଂ ବ୍ୟଧାସ୍ୟନ୍ ଶ୍ରମାଂ
 ସର୍ବେର୍ନେନ୍ଦ୍ରିୟୁତେରନାଦୃତତୟା ମନେ୍ୟ ତଦୀକ୍ଷାଂ ଜହଃ । ୫୭।

ପକ୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଅର୍ଥାତ୍ ୭ମୀ ଓ ଅଷ୍ଟମୀରେ ସୂକ୍ଷ୍ମମତର ତଥ୍ୟ ସାଧନଠାରୁ ସୁଲମତର ତଥ୍ୟ ସାଧନରେ ୧୨ଦଶ ତପାର୍ ପଡ଼ିଯାଉଛି । ଏହି ତପାତକୁ ପକ୍ଷାନ୍ତର ଚନ୍ଦ୍ର ବା ସୂର୍ଯ୍ୟର ଗ୍ରହଣ ହେଲେବେଳେ ମାନିଲେ ଉଭୟ ମତରେ ବହୁତ ତପାର୍ ହେବ ଏବଂ ଲୋକେ ବିଚିତ୍ରବେ । ଏହା ଜାଣିପାରି ପ୍ରାଚୀନମାନେ ମଧ୍ୟ ସୂକ୍ଷ୍ମତଥ୍ୟ ସାଧିବାକୁ ବହୁଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେହେଁ ସଫଳ କାମ ହୋଇପାରୁ ନ ଥିଲେ । ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ସେଥିରେ ଚନ୍ଦ୍ରର ଅବସ୍ଥାନ ଦେଖି ତଥ୍ୟସ୍ଥିର କରିବା ସେ କାଳର ପ୍ରଥା ନ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ତାହା ଛାଡ଼ି ବି ଦେଇଥିଲେ । ଲୋକେ ସାଧାରଣତଃ ଗ୍ରହଣ ଦେଖିହିଁ ପଞ୍ଜିକା ବା ଜ୍ୟୋତିଷ ବିଦ୍ୟାର ପରୀକ୍ଷା କରୁଥିବାରୁ ଗ୍ରହଣ ସାଧନାରେ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଜ୍ଞାନମାନଙ୍କର ଭର ଥିଲା । ଅମଳ ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ଭୂଜ୍ଞାନରାହୀ ଫଳରୁ ଦୃଶ୍ୟ ତପାର୍ ମଧ୍ୟ ଆସେନାହିଁ । କାରଣ ତେତେବେଳେ ଏ ସବୁଫଳ ପ୍ରାୟ ଆସେ ନାହିଁ ।

ଅଥ ଗର୍ଗ ବଶିଷ୍ଠାଦ ମୁନିଭିଃ ପରକୀର୍ତ୍ତିତମ୍
 ଚକ୍ରଂ ଯଦ୍ୱାବବାହାଦୌ ସୂକ୍ଷ୍ମକ୍ଷାନୟନଂ ବ୍ରୁବେ । ୫୮।

ଯାସା, ବିବାହ ଓ ଉପନୟନ ଆଦି ଶୁଭକର୍ମରେ ବିରୂପ୍ୟ ଏବଂ ଗର୍ଗ, ବଶିଷ୍ଠଆଦି ମୁନିମାନେ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିଥିବା ସୂକ୍ଷ୍ମ ନକ୍ଷତ୍ର ଆନୟନର ଷଡ଼ ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ କହୁଅଛି ।

ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ମଧ୍ୟମାତ୍ମକ୍—ଉର୍ଭୋଗଃ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଉଚ୍ୟତେ ।
 ସାର୍ଦ୍ଧ ଗ୍ରେଗାନି ଷଡ଼ବ୍ରହ୍ମ ରାଧାଦତ୍ୟ—ଉର୍ଭାଣି ଚ । ୫୯।

ଅର୍ଦ୍ଧଗ୍ରେଗାନି ପାଣିନ୍ଦ୍ରା-ହୀଣଯାମ୍ୟା-ନିଳାନି ଷବ୍
 ଶେଷପଞ୍ଚଦଶିବ ସ୍ୟୁରେକ ଗ୍ରେଗାନି ଭାନ୍ୟତଃ । ୬୦।

ସଦ୍‌ଭେଗୋନ-ଚକ୍ରସ୍ୟା-ଭିଜିଭୋଗୋହବଶେଷକଃ ।
ବୈଶ୍ୟବୈଷ୍ଣବୟୋ ମଧ୍ୟେ ତଦ୍‌ଭେଗଃ ସ୍ଥିତହେତୁତଃ ।୭୧।

ସ୍ଫୁଟେଷ୍ଟାଞ୍ଚେଷ ଲକ୍ଷ୍ମୀରାଃ ପ୍ରୋକ୍ତ୍ୟାଶ୍ଵିନ୍ୟାଦଭେଗକାନ୍
ବିଶୁଦ୍ଧଭେଗସଂଖ୍ୟାନି ଭାନ ବିଦ୍ୟାଦ୍‌ଗତାନ୍ୟତଃ ।୭୨।

ତଚ୍ଛେଷୋ ବର୍ତ୍ତମାନସ୍ୟ ଭେଗୋହତଞ୍ଚାନ୍ତ ଉଦ୍ୟତେ ।
ଅଶୁଦ୍ଧଭେଗାଦ୍‌ପତତୋ ଭେଗ୍ୟଃ ସ୍ୟାଦ୍‌କଳକାମ୍ବକଃ ।୭୩।

ଗତୈଷ୍ୟାଃ କଳକାଃ ଷଷ୍ଠିଗୁଣିତା ଗ୍ରହଭୁକ୍ତିଭିଃ
ବିହୃତା ଘଟିକାଦ୍ୟାଃ ସ୍ଵ୍ୟଗତୈଷ୍ୟାଃ ଫଳସମ୍ପ୍ରାପ୍ତାଃ ।୭୪।

ତନ୍ମନ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟମଗତ ପରିମାଣ ୭୯୦' । ୩୫'କୁ ସୂକ୍ଷ୍ମନକ୍ଷତ୍ର ଭେଗ କହନ୍ତି । ସେହିଣୀ, ଅନୁରାଧା, ପୁନର୍ବସୁ ଓ ତନି ଉତ୍ତର (ଉତ୍ତର ଫାଲଗୁନି, ଉତ୍ତରାଷାଢ଼ା ଓ ଉତ୍ତରାଶ୍ଵିନପଦ) ଏହି ଛ ନକ୍ଷତ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକର ଭେଗ ୭୯୦' । $୫୦' + \frac{୭୯୦' + ୫୦'}{୨} = ୧୧୮୫୫୨$ । ପୁଣି ଭରଣୀ, ଆଦ୍ରା, ଅଶ୍ଳେଷା, ଜ୍ୟେଷ୍ଠା, ସ୍ଵାତି ଓ ଗତଭିଷା ଏହି ଛଅଟି ନକ୍ଷତ୍ରର (ପ୍ରତ୍ୟେକର) ଭେଗ $\frac{୭୯୦' + ୩୫'}{୨} = ୩୯୫' + ୧୭' + ୨୭'$ । ବାକୀ ୧୫ ଟି ନକ୍ଷତ୍ରରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ଭେଗ ୭୯୦' । ୩୫' । ପୃଥ୍ବୀବାର ଏବଂ ଏହି ପଦର ଏପରି ୨୭ଟି ନକ୍ଷତ୍ରର ଭେଗକାଳକୁ ଏକାଠି କଲେ ମୋଟ ୨୧୩' । ୪୫ । ୪୧ । ୨୫ ହୁଏ । ଏହି ପରିମାଣ ୨୧୭୦୦' (ଅର୍ଥାତ୍‌ ଏକବୃତ୍ତ ପରିଧି ନୁହେଁ) । ଏଣୁ ଏଥିରୁ ତାକୁ ଅନ୍ତର କଲେ ଶେଷ ହେଉଛି ୨୫୦' । ୧୮' । ୩୫' ଏବଂ ଏହା ୨୮ଶ ନକ୍ଷତ୍ର ଅଭିଜିତ୍‌ର ଭେଗ ପରିମାଣ । ଏହି ନକ୍ଷତ୍ରର ଅବସ୍ଥିତି ଉତ୍ତରାଷାଢ଼ା ଓ ଶ୍ରବଣା ମଧ୍ୟରେ ।

ସ୍ଫୁଟ ଗ୍ରହର କଳାରୁ ଯେତେ ନକ୍ଷତ୍ର ଭେଗ କଲା (ଅର୍ଶ୍ଵିମାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି) ଫେଡ଼ହେବ, ଫେଡ଼ । ଏହି ନକ୍ଷତ୍ର ସଂଖ୍ୟାହିଁ ଗତ ନକ୍ଷତ୍ର । ଅବଶିଷ୍ଟ ଗତିକଳାହିଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ନକ୍ଷତ୍ରର ଗତିକଳା । ଏହାକୁ ଅଶୁଦ୍ଧ ନକ୍ଷତ୍ରର ଭେଗ କଳାରୁ ବାଦ୍‌ଦେଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ନକ୍ଷତ୍ରର ଏକ୍ଷକଳା ହେବ । ଏହିଗତ ଓ ଏକ୍ଷକଳାକୁ ଅଲଗା ଅଲଗା କରି ୬୦ରେ ଗୁଣି ଗ୍ରହରସ୍ଫୁଟ ଗତିକଳାରେ ହରିଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ନକ୍ଷତ୍ରର ଗତ ଓ ଏକ୍ଷ ଦଣ୍ଡାଦି ସମୟ ଆସିବ ।

ସମସାର୍ଦ୍ଧାଭେଗାନାଂ ଭାନାଂ ସାଭିଜିତାମପି ।
ବିବାହାଦିଷୁ ଗୃହ୍ୟନ୍ତେ ପାଦା ଭେଗାନୁସାରତଃ ।୭୫।

ଅଭିଜିତ ସହଚ ପ୍ରତ୍ୟେକ ନକ୍ଷତ୍ରର (ଯାହାର ଶ୍ରେଣୀ ଚନ୍ଦ୍ରଭୂକ୍ତି ତୁଳ୍ୟ, ଯାହାର ବ୍ୟାପାର୍ଦ୍ଧ ସାର୍ବ ଚନ୍ଦ୍ର ଭୂକ୍ତି ତୁଳ୍ୟ ବା ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ର ଭୂକ୍ତି ତୁଳ୍ୟ) ଶ୍ରେଣୀ କଳାକୁ ୪ ରେ ଭାଗ କଲେ ଉକ୍ତ ନକ୍ଷତ୍ରର ପାଦମାନ ହୋଇଯାଏ । ଅର୍ଶ୍ବ ନା ଆଦି ୨୭ ନକ୍ଷତ୍ରର ଏହି ପାଦମାନ ବିବାହାଦି ଶୁଭ କର୍ମରେ ବଡ଼ ଦରକାରରେ ଆସିଥାଏ ।

ରାଶ୍ୟନ୍ତେ ରାଶିସଞ୍ଚାରେ ଭାନ୍ତେ ଭାନ୍ତରସଞ୍ଚରଃ ।

କର୍ତ୍ତବ୍ୟେ ନାହ ରାଶୀନାଂ ନିୟମୋ ନବଭାସିଂକଃ । ୧୭୭

ଯଥୈବ ସିଂହମୟୟୋଃ ପ୍ରବେଶେଽପ୍ୟେକଦାସ୍ଥିତେ ।

ସୂକ୍ଷ୍ମା ମଦା କର୍କଟାନ୍ତ୍ୟାନ୍ ଭଗାନଶ୍ଚୌ ଭୁନକ୍ତି ହ । ୧୭୮

ଗୋଟିଏ ରାଶିର ଶେଷରେ (୧୮୦୦ କଳା) ଗ୍ରହ ଅନ୍ୟରାଶିକୁ ସ୍ୱରୂପ କରେ—ଖୁଲି ଯାଇଥାଏ । ପ୍ରଥମ ନକ୍ଷତ୍ରର ଯେଉଁ ଶ୍ରେଣୀକଳା ଦିଆଗଲା (୮୦୦ କଳାନୁହେଁ) ତାହାର ଶେଷରେ ଗ୍ରହ ଅନ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ସ୍ୱରୂପ କରେ—ଯାଇଥାଏ । ଏହା ସୂକ୍ଷ୍ମ ବିଧିର ସ୍ୱବାସ୍ଥ ସ୍ଥୁଳଶତର ରାଶିପାଦ (ଗୋଟାଏ ରାଶିକୁ ୯ ପାଦରେ ବାଣ୍ଟିଦେବା) ବାଣ୍ଟିବା କଳ୍ପନା ଏଠାରେ କରିବାକୁ ହେବନାହିଁ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ସ୍ଥୁଳଶତର ମଦା ଓ ସିଂହରାଶିର ପ୍ରାରମ୍ଭ ଏକ ସମୟ ଓ ସ୍ଥାନରେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶତରେ ସାଧୁତ ସୂକ୍ଷ୍ମମଦାସିଂହ ପ୍ରାରମ୍ଭ ପୂର୍ବରୁ ରହିଛି ଏବଂ କର୍କଟର ଶେଷ ୮ ଅଂଶକୁ ବ୍ୟାପି ରହିଛି ।

ବ୍ରହ୍ମାଣାଂ ଗତ ଲପ୍ତାଭିଃ କ୍ଷୟବ୍ୟାଧି-ବିଲପ୍ତିକାଃ ।

ହୃତାଃ ସଂହ୍ରାନ୍ତନାତ୍ୟଃ ସୁଧର୍ଭାନୋସ୍ତାଶ୍ଚାତପୁଣ୍ୟଦାଃ । ୧୭୮

ଭବନ୍ତ ମିଶ୍ରଫଳଦାଃ ସ୍ୱସଂହ୍ରାନ୍ତଗତା ବ୍ରହ୍ମାଃ ।

ମଣ୍ଡଳସ୍ୟାଭୟସ୍ଥତ୍ୱା-ଦେବଂ ନକ୍ଷତ୍ରସନ୍ଧିଗାଃ । ୧୭୯

ବିକଳା ବିଧୁବିଧ୍ୟାକର୍ମେନ୍ଦୁଭୁକ୍ତ୍ୟନ୍ତରେଣ ଚ ।

ଚନ୍ଦ୍ରଭୁକ୍ତ୍ୟା ଚ ଚନ୍ଦ୍ରାର୍କଭୁକ୍ତ୍ୟୋଗେନ ଚୈତୟୋଃ । ୧୮୦

ଗତ୍ୟନ୍ତରେଣ ଚ ହୃତା ଲବ୍ଧା ଦଣ୍ଡାଦିୟଃ ପୃଥକ୍

ତତ୍ତ୍ୱନକ୍ଷତ୍ରଯୋଗାନାଂ କରଣାନାଂଚ ସନ୍ଧୟଃ । ୧୮୧

ସହକ୍ର ବା ସଂହମଣର ଅର୍ଥ ଗ୍ରହ (ରବି ସାଧାରଣତଃ) ଗୋଟିଏ ରାଶିରୁ ଅନ୍ୟ ରାଶିକୁ ଯିବା । ଗ୍ରହର କେନ୍ଦ୍ର ବିନ୍ଦୁ ଗୋଟିଏ ରାଶିର ଶେଷ ବିନ୍ଦୁରେ ରହିଲେ ଠିକ୍ ସହମଣ ହୁଏ । ଏହିଠାରେ ଗ୍ରହ ଉଭୟ ରାଶିଫଳକୁ ଦେଏ । ଗୋଟିଏ ରାଶିର ଶେଷ

ବିନ୍ଦୁରୁ ଉକ୍ତ ଗ୍ରହ କେତେ ସମୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୁଳିଯାଇପାରେ ତାହାର ହିସାବ ଏହିପରି ହେବ :— ଗ୍ରହର ବିମ୍ବବ୍ୟାସକୁ ବିକଳା କରି ତାକୁ ଉକ୍ତ ଗ୍ରହର ଗତିକଳାରେ ହରଲେ ସଂକ୍ରମଣ ସମୟ ଆସିବ । ସୂର୍ଯ୍ୟର ଏହି ସଂକ୍ରମଣ ଦଣ୍ଡାଦି ସମୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପୁଣ୍ୟଦ । ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ଗୁଡ଼ି ଅନ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ଗଲବେଳେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହ ଉଭୟ ନକ୍ଷତ୍ରସ୍ଥ ଫଳ ଦେଇଥାନ୍ତି । ଚନ୍ଦ୍ରବିମ୍ବ ବିକଳାକୁ ଯଥାସମେ ରବି, ଚନ୍ଦ୍ରର ଗତ୍ୟନ୍ତରରେ, କେବଳ ଚନ୍ଦ୍ରର ଗତିରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ରବିର ଗତି ଯୋଗରେ ଏବଂ ଉଭୟ ଗତ୍ୟନ୍ତରରେ ହରଲେ ଯଥାସମେ ତଥ୍ୟ, ନକ୍ଷତ୍ର, ଯୋଗ ଓ କରଣର ସଂସ୍ପର୍ଶସମୟ ଆସିଯିବ । ଏହା ଦଣ୍ଡାଦି ମଧ୍ୟ ହେବ । ଶୁଣି ବା ନକ୍ଷତ୍ରର ଶେଷ ବିନ୍ଦୁକୁ ଯେତେସମୟରେ ସେ ଅତିକ୍ରମ କରିପାରିବ ତାହାହିଁ ତାହାର ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳ ବା ସଂକ୍ରମ କାଳ ।

ଉପୁଦ୍ୟାନ୍ତେ ଯତୋଽନନ୍ତେ ତୁଙ୍ଗାପଦମପାତଜାଃ

ବୀଥୟୋ ମଣ୍ଡଳାକାରଃ ସ୍ୱକକ୍ଷାୟୁ ପୃଥକ୍ ବିଧାଃ । ୭୬

ତତ୍ତ୍ୱଗ୍ରହାଣାଂ ଗତେର୍ମାର୍ଗଃ ଶୀଘ୍ରମନ୍ଦୋତ୍ତକର୍ଷକଃ

ପ୍ରତିମଣ୍ଡଳନାମା ସ୍ୟାତ୍ ଛାନ୍ଦିକାତୋଽପମଣ୍ଡଳଃ । ୭୭

ବିକ୍ଷେପମାର୍ଗଃ ପାତୋତ୍ ଅଃ କଥ୍ୟତେ ଚ ବିମଣ୍ଡଳଃ

ବିଷୁ ବନ୍ଧୁଶ୍ଚଳାଦ୍ୟାସ୍ତୁ ବକ୍ଷ୍ୟନ୍ତେଽନ୍ୟ ପ୍ରକାଶ-କେ । ୭୮

ଉକ୍ତ, କ୍ରାନ୍ତି ଓ ପାତଯୋଗୁଁ ଆକାଶରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବୃତ୍ତ (ମାର୍ଗ) ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଉଠେ । ଉକ୍ତଯୋଗେ ପ୍ରତିମଣ୍ଡଳ, କ୍ରାନ୍ତିଯୋଗୁଁ ଅପମଣ୍ଡଳ ବା କ୍ରାନ୍ତିବୃତ୍ତ ଏବଂ ପାତଯୋଗେ ବିମଣ୍ଡଳ ହୋଇଥିବା ଅତି ସ୍ପଷ୍ଟ ।

ପ୍ରତିଲେମଗତେଃ କଲେ ଛାନ୍ଦିପାତସ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟୟଃ

ଦୃକ୍ସମାଃ କଲ୍ପିତାଃ ଖାଦ୍ର-ଚନ୍ଦ୍ରାଭ୍ରାନ୍ୟୁ-ଧୂଷଣ୍ମିତା । ୭୯

ଉଚ୍ଚଂ ସଗ୍ରହଂ ଯୋଜଂ ସପାତଂ ସକଳୋଦ୍ଧୃଗଃ

ପ୍ରାକ୍ ପଶ୍ଚାତ୍ ପ୍ରେରୟତ୍ୟେଷ ଛାନ୍ଦିମାର୍ଗାନୁସାରତଃ । ୮୦

ସପ୍ତ ବିଂଶତି ଭ୍ରାନ୍ତଂ ପ୍ରାଚୀଂ ମେଷାଦ-ଷଟ୍ପଞ୍ଚାକ୍

ପ୍ରତୀଚୀଂ ପ୍ରତିତୈଲ୍ୟାଦ ଭାର୍ଗବଃ ପ୍ରକ୍ଷିପତ୍ୟୟନ୍ । ୮୧

ସି. ଦ. ୧୭

ଯଦ୍‌ପ୍ରେରଣାଦ୍ରବମୁଖାସ୍ତ୍ରାଘାଃ ସ୍ୱସ୍ୱାପନସ୍ଥିତାଃ
ବିକ୍ଷିପ୍ତା ଇବ ଦୃଶ୍ୟନ୍ତେ ସ୍ୱପ୍ନାନାଦ୍‌ ଯାମ୍ୟସୌମ୍ୟୟୋଃ । ୭୮ ।

ଇଷ୍ଟୈର୍ଦ୍ଧନୈସ୍ତଭଗଣା ଗୁଣିତାଃ ଲଳ୍ଲସାବନୈଃ
ଉଦ୍‌ଜ୍ଞତା ଭଗଣର୍ଯ୍ୟଦଃ ଛାନ୍ଦସାତଃ ସ୍ମୃତେ ଉବେତ୍ । ୭୯ ।

ତଦ୍ରାଶ୍ୟାଦ୍ୟଂ ଚକ୍ଷୁର୍ଦ୍ଦିଶଂ ଗ୍ରାହ୍ୟଂ ତଦ୍‌ବାହୁଲ୍ୟକ୍ରାନ୍ତାଃ
ଦ୍ୱିଶତାଘ୍ରାଃ କଳାନ୍‌ ସୁଧା ଶୃଙ୍ଗାଂଶାସ୍ତ୍ରୋଽୟୁନାଂଶକାଃ । ୮୦ ।

ଶିଷ୍ଟାଃ ଷଷ୍ଠିହତାସ୍ତ୍ରୋନ ହାରେଣାଘ୍ରାଃ କଳାଦକାଃ
ସାଷ୍ଟା ବିଂଶତିଷଷ୍ଟ୍ୟଂଶାଃ ପରା ନବ ଗତିର୍ଦିନେ । ୮୧ ।

ବ୍ରହ୍ମମାନେ କ୍ରମଗତରେ ସାଧାରଣତଃ ଗଲ୍ଲପରି ପାତ ବିପସ୍ତତ ଗତିରେ ଯାଏ । (ସାମନ୍ତେ ଉପଲବ୍ଧରୁ ଏହାର ଭଗଣ ଆଣି ଲେଖିଛନ୍ତି ଏବଂ ତାହା ପୃଷ୍ଠି ୭୪୦-୭୭୦ ।) କ୍ରାନ୍ତି ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିବା ଏହିପାତ ବିଷୁବ ଓ କ୍ରାନ୍ତି ବୃତ୍ତର ସଂପାତକୁହିଁ କୁହାଯାଇଥାଏ । ଏହିପାତ ସବୁ ବ୍ରହ୍ମ, ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ଗୋଲର ଉପରେ । ଏହାର ଗତି କ୍ରାନ୍ତି ବୃତ୍ତରେ । ଏହିପାତ ଭରତକୁ ବ୍ରହ୍ମ, ଉତ୍ତର, ପାତ (ଅନ୍ୟବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ପାତ) ସହ ପୂର୍ବରୁ ପଶ୍ଚିମ ଆଡ଼କୁ ଚଲେ । ଏଣୁ ସବୁ-ବ୍ରହ୍ମ ନକ୍ଷତ୍ରଆଦିରେ ଅୟୁନାଶ ବିକାର ଆସିଯାଏ ।

ଏହିପାତ ମେଷଆଦି ଛରାଣିରେ ଥିବାବେଳେ ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ବ୍ରହ୍ମଆଦିକୁ ପୂର୍ବରୁ ୨୭° ଯାଏ ଏବଂ ତୁଳାଦି ଛରାଣିରେ ଥିବାବେଳେ ପଶ୍ଚିମକୁ ୨୭° ଯାଏ ଠେଲୁଥାଏ । ଏହାର ଠେଲୁପେଲୁରେ ପଡ଼ି ରବିଆଦି ବ୍ରହ୍ମମାନେ ଅଶ୍ୱିନିମିଆଦି ତାରକାମାନେ ନିଜ ନିଜ କ୍ରାନ୍ତିଆଗରେ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣ ବା ଉତ୍ତରକୁ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ହେଲ୍ଲପରି ଦେଖାଯାଉଛନ୍ତି । କ୍ରାନ୍ତିପାତ ଯେ ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ଗୋଲକୁ ପୂର୍ବରୁ ପଶ୍ଚିମକୁ ଘୁରୁଉଅଛି, ଏହି ଗୁଡ଼ିକଥା ଏଇଥିରୁ ବାହାରି ପଡ଼ୁଛି ।

ଏହି କ୍ରାନ୍ତିପାତ ଭଗଣକୁ ଇଷ୍ଟସାବନ ଦିନ ସମୁଦ୍ରରେ ଗୁଣି କଳ୍ପ ସାବନ ଦିନରେ ହରିଲେ ଭଗଣ ଓ ରାଶ୍ୟାଦି କ୍ରାନ୍ତିପାତ ଆସିଯାଏ । ଏହି ରାଶ୍ୟାଦି ଫଳକୁ ୧୨ ରାଶିରୁ ବାହଦେଇ ଅବଶିଷ୍ଟର ଭୁଜକଳା କରିବାକୁ ହେବ । ଏହି ଭୁଜକଳାକୁ ପୁଣି ୨୦°ରେ ହରିଲେ ଫଳ ଚଳାଂଶ ହୁଏ । ଚଳାଂଶ ହିଁ ଅୟୁନାଂଶ । ହରିଣରେ ଯେଉଁ ଶେଷ ରହିଲା ତାକୁ ପୁଣି ୭° ରେ ଗୁଣି ୨୦° ରେ ହରିଲେ କଳାଦି ଫଳ ହେବ । ଦିନକୁ ଅୟୁନାଂଶଗତି ୯୨୮ ପରାଦି ।

କରଣାବୁଦ ମୁଖୋଽଂଶାଦ୍ୟା ଦୃଢ଼ଦୃଶୋ ଭୂଃକୁସାୟୁକାଃ
ଶରାବଧୟୋ ଦ୍ୱିବେଦାଶ୍ଚ ଧନାଶ୍ୟା ବୃଦ୍ଧିଶାଳିନଃ । ୮୨ ।

କରଣାବଦର ଆରମ୍ଭରେ ୨୨° । ୧ । ୫୧ । ୪୫ । ୪୨ ଅୟନାଂଶ ଥିଲା ।

ତୁଳାଧରାଦତଃ କ୍ଷିତି ପାତେନ୍ଦ୍ରିୟନାଂଶକାଃ
ରଣାଂଶାନ୍ତ୍ରାଦ ମେଷାଦ ଭାଷ୍ମେ ଧନସଂଜ୍ଞକାଃ । ୮୩।

କ୍ରାନ୍ତିପାତ ତୁଳାଦି ଛବିରେ ଥିଲେ ଅୟନାଂଶକୁ ଭଣ (ବିୟୋଗ-) ବୋଲି ଧରି-
ନେବେ । କିନ୍ତୁ ତାହା ମେଷାଦି ଛବିରେ ଥିଲେ ଧନ (ଯୋଗ +) ବୋଲି ଧରିନେବାକୁ
ହେବ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତେ :—

ତତ୍ ସଂସ୍କୃତାତ୍ ଗ୍ରହାତ୍ କ୍ରାନ୍ତି-ଛାୟାଚରଦଳାଦକମ୍
ସ୍ଫୁଟଂ ଦୃଢ଼ତୁଲ୍ୟତାଂ ଗଚ୍ଛେଦୟନ୍ତେ ବିଷୁବଦ୍ଵୟମ୍ । ଇତି । ୮୪।

ଅୟନାଂଶ—ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରହରୁ କ୍ରାନ୍ତି, ଛାୟା, ଚର ଖଣ୍ଡ ଆଦି ଅଣାଯିବ । କ୍ରାନ୍ତିପାତ ଯେ
ଗତିଶୀଳ ଏହିକଥା (କକଟକ୍ରାନ୍ତି ବା) ଉତ୍ତର ଅୟନ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଅୟନବେଳେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ
ଜାଣିହେବ । ବିଷୁବ ଦିନରେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଜାଣିହେବ । କାରଣ ଉକ୍ତ ଦୁଇଦିନ ସମଦିବସ ।
ବିଷୁବ କ୍ରାନ୍ତି ସମ୍ପାତରେ ଉକ୍ତ ଦୁଇଦିନ ରବି ରହୁଥିବାରୁ କ୍ରାନ୍ତି ବା ଚରର ଅଭାବ ହେବ ।

ସପ୍ତର୍ଷୀଶାମଗସ୍ତ୍ୟସ୍ୟ ତଥା ସଂଯମନୀପତେଃ
ତତ୍ତ୍ଵାତ୍ମସ୍ତତାବଶାଂ କ୍ରାନ୍ତିପାତୋ ନ ଭଲକଃ । ୮୫।

ଏତେଷାଂ ଭଗଣସ୍ଥାନାଂ ସ୍ଵସ୍ଥାନାଦ୍ଵୟଦ ଦୃଶ୍ୟତେ
ପ୍ରାଗ୍ଭଗତଶ୍ଚୁଳିତଂ ଚକ୍ରଂ ତତ୍ତ୍ଵାତ୍ମକଧାରୟେତ୍ । ୮୬।

ପ୍ରତ୍ୟଗ୍ଭଗତୌ ପୂର୍ବରୁଂ କ୍ରାନ୍ତିଂ ତଦନୁସାରତଃ
କ୍ରାନ୍ତିମାର୍ଗାତ୍ ଶରଂ ଭନାଂ ଦର୍ଶୟେତ୍ ତଦ୍ବିଶାଦ୍ ବୁଧଃ । ୮୭।

ସପ୍ତର୍ଷି, ଅଗସ୍ତି ଓ ଯମ ତଥା ଏମାନଙ୍କର ଅତି ନିକଟରେ ଥିବା ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କର
କ୍ରାନ୍ତିପାତ ଜନିତ ଚଳନ ନାହିଁ । ଏଣୁ ଏସବୁ ନକ୍ଷତ୍ର ନକ୍ଷତ୍ରମଣ୍ଡଳୀ ଭିତରେ ଥାଇ ପୂର୍ବ-
ଆଡ଼କୁ ଯିବା ଦେଖାପଡ଼ିଲେ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ଯେ ଭଗୋଳ ପଶ୍ଚିମ ଆଡ଼କୁ ଘୂରୁଛି ।
ଏମାନେ ପଶ୍ଚିମକୁ ଯିବା ଦେଖାଗଲେ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ଯେ ଭଗକୁ ପୂର୍ବଆଡ଼କୁ ଗତି କରୁ-
ଅଛି । ଏହି ଭଗ ଚଳନ ଯୋଗୁଁ ନକ୍ଷତ୍ର ଗୁଡ଼ିକର କ୍ରାନ୍ତି, କ୍ରାନ୍ତିବୃତ୍ତିର ଶର ଏବଂ ଶର
ଯୋଗେ କିଏ ଦକ୍ଷିଣ ବା ଉତ୍ତରକୁ ରହିଲେ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିହୁଏ । ଏ କାମ ଅବଶ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍
ପଣ୍ଡିତମାନେହିଁ କରିପାରିବେ ।

ଛାୟାର୍କାନ୍ତ ସାଧୁତାଦଲେ କରଣାଗତସ୍ତସ୍ମତ
ତଦନ୍ତରମିତା ଭଗାଃ ପ୍ରାକ୍-ଚଳାଂଶାଃ ପ୍ରକୀର୍ତ୍ତିତାଃ ॥୮୮॥

କରଣାଗତ ଚଣ୍ଡାଂଶୋ-ରଲେ ଛାୟା ବିବସ୍ତତ
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ ଚଳାଂଶା ବିକେୟା ପ୍ରଦନ୍ତରମିତାଃ ସ୍ଫୁଟାଃ । ୮୯।

କିମ୍ବାୟନଦ୍ବୟେ ଭନୋରେକଜାନ୍ତସ୍ଥିତର୍ଯଦା
ତତ୍ତ୍ୱାଳସ୍ଫୁଟଯୋଗାର୍ଦ୍ଧ-ମୟନାନ୍ତଗୃହାଦକମ୍ । ୯୦।

ତଥ୍ୟ ଶ୍ଵୟନସଂହାନ୍ତେରନ୍ତରସ୍ଥାଶ୍ଚଳାଂଶକାଃ
ପ୍ରାକ୍ପଶ୍ଚାଦୟନେ ହାନ୍ତେ ଧନର୍ଣାଣ୍ୟାଃ ହମାଦମୀ । ୯୧।

ଛାୟାଯୋଗେ ଅଶାଯାଇଥିବା ସୂର୍ଯ୍ୟରୁ କେବଳ ଗଣିତରେ ସାଧୁ ଅଶାଯାଇଥିବା ସୂର୍ଯ୍ୟର ରାଶ୍ୟାଦି କମ୍ ଥିଲେ ଉଭୟର ଅନ୍ତର ଭଗକୁ ଅୟନାଂଶ ବୋଲି ବୁଝିବ ଏବଂ ଏହି ଅୟନାଂଶର ଗତି ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବକୁ ବୋଲି ବି ଜାଣିବ । ଏହାର ବିପକ୍ଷତ ହେଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ଗଣିତରେ ଅଶାଯାଇଥିବା ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ଛାୟା ସୂର୍ଯ୍ୟ (ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସୂର୍ଯ୍ୟ) କମ୍ ହେଲେ ପୁଣି ଉଭୟଙ୍କର ଅନ୍ତର କରି ଅୟନାଂଶ ଆଣିବ । ମାତ୍ର ଏହା ଅୟନାଂଶର ପଶ୍ଚିମ ଗତିବୋଲି ଠିକ୍ କରିନେବ ।

କର୍କଟ ଓ ମକର କ୍ରାନ୍ତି ନିକଟରେ (ଅର୍ଥାତ୍ ଦୁଇଟିଯାକ ଅୟନରେ) ଯେତେବେଳେ ଉଭୟସ୍ଥରବର କ୍ରାନ୍ତି ସମାନ ହେବ, ତେତକବେଳେ ଉଭୟ କାଳିକରବର ଦୁଇଟି ରାଶ୍ୟାଦି ଯୋଗକରି ଅଧାନେଲେ, ଅୟନାଂଶର ପରିମାଣ ଆସିଯିବ । ନିରୟଣ କର୍କଟ ଓ ମକର ସହାନ୍ତର ପୂର୍ବରୁ ସାୟନ କର୍କଟ ଓ ମକର ସହାନ୍ତ ହେବାର ଦେଖାଗଲେ ଅୟନାଂଶ ଯୋଗ (ଧନ) ହେବ ଅନ୍ୟଥା ବିୟୋଗ (ରଣ) ହେବ ।

ପ୍ରାକ୍ପଶ୍ଚିମାୟତସ୍ୟେବ ଗ୍ରହସଂରୁର-ବର୍ତ୍ତନଃ
ପାର୍ଶ୍ଵୟୋବାହତା ନାମ ହାନ୍ତଶ୍ଚାପହମୋଽପମଃ । ୯୨।

ଗ୍ରହର କକ୍ଷାବୃତ୍ତ ଆକାଶ ବିଷୁବକୁ ଯେଉଁଠାରେ କାଟେ, ସେହି ସ୍ଥାନ ହିଁ କ୍ରାନ୍ତି ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ । ଗ୍ରହକକ୍ଷା ଓ ବିଷୁବ ଉଭୟ ବୃତ୍ତ ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମ-ବିପ୍ରାଣ୍ଟ । ଏଣୁ ଗ୍ରହଠାରୁ ଗ୍ରହ କକ୍ଷାର ଦକ୍ଷିଣକୁ ବା ଉତ୍ତରକୁ ବିଷୁବପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ ବ୍ୟବଧାନ (ଅବଶ୍ୟ ଧ୍ରୁବ ପ୍ରୋତ ଦୂରରେ) ତାହାକୁହିଁ କ୍ରାନ୍ତି କହନ୍ତି । ଏହାର ନାମାନ୍ତର ଅପମ ଓ ଅପକମ ।

ଖଗୋଳେ କଲ୍ୟାଣେ ରେଖା ଶ୍ରୀମନ୍ତ୍ରୀଭିକ୍ଷା ହୁ ଯା
ବୈଲେମ୍ୟାଦ୍ ସଂସ୍କୃତେ ଚନ୍ଦ୍ର ଚଳାଂଶୈଶ୍ବର ମଧ୍ୟୟୋଃ । ୧୩୩

ଯା ନଭେମଧ୍ୟଗା ରାଶିବିନ୍ଦୁନ୍ତେ ସୌମ୍ୟଗା ତତଃ
ଯାବତ୍ସାର୍ଦ୍ଧବିପକ୍ଷାଂଶା ନୁବଭନ୍ତେହି ପାମ୍ୟଗା । ୧୩୪

ଶ୍ରୀମନ୍ତ୍ରୀ ପରମା ତସ୍ମାତ୍ ଖାଦ୍ରବଶ୍ଚକଲେଚ୍ୟତେ
ଚଳାଂଶସଂସ୍କୃତାନାଂଯା ଗ୍ରହାଣାଂ ବାହୁମୌର୍ବକା । ୧୩୫

ଆକାଶ ଗୋଳରେ କଳ୍ପିତ ଯେଉଁ କ୍ରାନ୍ତିମାର୍ଗ ବା କ୍ରାନ୍ତିବୃତ୍ତ ଅଛି, ସେଥିରେ ବାରଟି ରାଶି ବି ଅଛି । ଏଥିରୁ ପ୍ରଥମରାଶି ଓ ଷଷ୍ଠରାଶିରେ ଆୟୁନ ସମ୍ବନ୍ଧ କରିବାପରେ ଯେଉଁ ମେଷାଦି ଓ ତୁଳାଦି ହେବ ସେହି ଦୁଇଟି ଯାଗାରେ କ୍ରାନ୍ତି ଓ ବିଷୁବକୁ ୨୩୩°୩୦' ପରମ ଅନ୍ତରରେ ରଖିବ । ଏହି ଅନ୍ତର ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଉଭୟ ଆଡ଼କୁ ହେବ । ୨୩୩°୩୦' ପରମ କ୍ରାନ୍ତିରଜ୍ୟା ହେବ ୧୩୭° ।

ପରମାପଦମଜ୍ୟା ଘ୍ନୀ ସୋଢୁତା ବିଜ୍ୟୟାଥବା
ଶତଘ୍ନୀ ଚନ୍ଦ୍ରତତ୍ତ୍ୱାପ୍ତା ଶ୍ରୀମନ୍ତ୍ରୀ ସାଭିଧୀୟତେ । ୧୩୬

ତଦ୍ଦିନୁଃଶ୍ରୀକଳକାଃ ଶ୍ରୀମନ୍ତ୍ରୀ ବର୍ଗବର୍ଜିତାତ୍
ବିଜ୍ୟାବର୍ଗାତ୍ ପଦଂ ଦୁଃଜ୍ୟା ସ୍ୱାହୋରାଶିକର୍ଣ୍ଣକଃ । ୧୩୭

ପ୍ରସ୍ତୁତ୍ରହକୁ ଅୟୁନାଂଶ ସଂସ୍କୃତ କରିବାପରେ ତାହାର ଯେଉଁ ଭୁଜଜ୍ୟା ହେବ ତାହାକୁ ପରମ କ୍ରାନ୍ତିଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି ତ୍ରୁଜ୍ୟାରେ (୩୪୩୮) ହରିଲେ ଅଥବା ୧୦୦ ରେ ଗୁଣି ୨୫୧୪ ରେ ହରିଲେ ସେହି ପ୍ରସ୍ତୁତ୍ରହର କ୍ରାନ୍ତିଜ୍ୟା ହେବ । ତାହାର ଚୂପ କରିନେଲେ ତାହା କ୍ରାନ୍ତିକଳା ହୋଇଯାଏ । ତ୍ରୁଜ୍ୟା ବର୍ଗରୁ କ୍ରାନ୍ତିଜ୍ୟା ବର୍ଗକୁ ଫେଡ଼ି ମୂଳନେଲେ ତାହା ଦୁଃଜ୍ୟା ହୁଏ । ଏହି ଦୁଃଜ୍ୟାହିଁ ଅହୋରାତ୍ର ବୃତ୍ତର ବ୍ୟାସାଦି ।

ଶତଘ୍ନୀ ଖଗୋଳୀକ୍ୟା ଭୂତତ୍ତ୍ୱାପ୍ତା ସ୍ୱଭୁକ୍ତିଭିଃ
ଗୁଣିତା ବିଜ୍ୟୟା ଭକ୍ତା ଲବ୍ଧାଃ ସୁଧଃ ଶ୍ରୀଭୁକ୍ତିୟଃ । ୧୩୮

ପ୍ରସ୍ତୁତ୍ରହର ଭୁଜ ଓ କୋଟିଜ୍ୟାକୁ ୧୦୦ରେ ଗୁଣି ୨୫୧୪ରେ ହରିଲେ ଯାହା ଫଳହେବ ତାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ୍ରହର ଦୈନିକ ଗତିରେ ଗୁଣି ତ୍ରୁଜ୍ୟାରେ ଭାଗଦେଲେ ତାହା ଦୈନିକ କ୍ରାନ୍ତିରାଶିର ପରିମାଣ ହୁଏ ।

ଅୟନାଂଶେଃ ସଂସ୍କୃତସ୍ୟ ଗ୍ରହସ୍ୟାଦ୍ୟନ୍ତର୍ଭାଷ୍ୟେଃ
ସ୍ମୃତକାନ୍ତକମାଦ୍ରୋଗୋଽପ୍ୟୋମ୍ୟାମାମାଭିଯୋ ମତୋ । ୧୯୯

ଅୟନ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରହର କ୍ରାନ୍ତି ଉତ୍ତର ହେବ, ଯଦି ଗ୍ରହ ପ୍ରଥମ ବୃତ୍ତପାଦରେ ଥାଏ ।
ତାହା ପୁଣି ଦକ୍ଷିଣ ହେବ, ଯଦି ଏହା ବୃତ୍ତର ତୃତୀୟ ପାଦରେ ଥାଏ ।

ଭାସ୍କରସ୍ୟମତେ ନାସ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ ଚଳନମାୟନମ୍
ଗ୍ରହେ ତତ୍ତ୍ୱଂ ସ୍କୃତେରେବ ଧନତ୍ୱଂ ବର୍ଣ୍ଣିତଂ ଯତଃ । ୧୦୦

ତଥାପି ବ୍ରହ୍ମ-ସୌରୋକ୍ତେୟୁକ୍ତେଷ୍ଟାତ୍ ମୟୋଦତମ୍
ପ୍ରାକ୍ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ ଚଳନଂ କିନ୍ତୁ ଛାୟାର୍କାଦ୍ ଜ୍ଞାସ୍ୟତେଽଽଽଳିନଃ । ୧୦୧

ଅୟନର ପଶ୍ଚିମଗତ ଭାସ୍କରସ୍ୟ ମାନନ୍ତି ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେ ଗ୍ରହରେ ଅୟନାଂଶକୁ
ଯୋଗକୁ କରିବାକୁ କହିଅଛନ୍ତି । ତଥାପି ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ଯୁକ୍ତିକୁ ବୁଝି
ଅୟନର ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମ ଉଭୟ ଗତିକୁ ମାନୁଅଛି । ଛୁୟାରୁ ରବି ସାଧନକଲେ ସବୁ
ଭଲ ଭାବରେ ଜାଣିହେବ ।

ଜାନ୍ତ୍ରଜ୍ୟା ବସ୍ତୁବତ୍ତାନ୍ତା ଦ୍ୱାଦଶାଘ୍ରା ସିତଜ୍ୟାକା
ସିଜ୍ୟାହତା ଦ୍ୟୁଜୀବାଘ୍ରା ଚରଜ୍ୟାଥ ଚରସକଃ । ୧୦୨

ପୂର୍ଣ୍ଣ ସିଦ୍ଧାନ୍ତେ :—

ତଦ୍ଦିନୁଷ୍ଠେ-ରୁଦକ୍ତାନ୍ତୋ ଧନହୀନୋ ପୃଥକ୍ସ୍ଥିତୋ
ସ୍ୱାହୋରାତ୍ ଚତୁର୍ଭାଗୋ ଦିନରାତ୍ରଦଳେ ସ୍ମୃତେ । ୧୦୩

ଯାମ୍ୟାନ୍ତୋ ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତେ ଦ୍ୱିଗୁଣେ ତେ ଦିନକ୍ଷପେ
ଶରୟୁକ୍ତୋନିତଜାନ୍ତ୍ୟା ଭରତ୍ରାଦେରପି ସ୍ମୃତେ । ୧୦୪

କ୍ରାନ୍ତିଜ୍ୟାକୁ ପଲ୍ଲଭରେ ଗୁଣି ୧୨ ରେ ହରିଲେ ସିତଜ୍ୟା ହୁଏ । ଏହାକୁ ପୁଣି
ତ୍ରଜ୍ୟାରେ ଓ ଦ୍ୱିଜ୍ୟାରେ ହରିଲେ ଚରଜ୍ୟା ହୁଏ । ଏଥିରୁ ଚରପ୍ରାଣ ବାହାର କର । ଏହାକୁ
କ୍ରାନ୍ତି ଉତ୍ତର ହେଲେ ଯଥାକ୍ରମେ ଦିନରାତ୍ରର ୪ର୍ଥ ଭାଗ ୧୫ ଦଣ୍ଡରେ ଯୋଗ ବିୟୋଗକଲେ
ଦିନାର୍ଦ୍ଧ ଓ ରାତ୍ରାର୍ଦ୍ଧ ହେବ । ଦକ୍ଷିଣ କ୍ରାନ୍ତିବେଳେ ଏହାର ବିପରୀତ (ବିୟୋଗ ଓ ଯୋଗ)
କଲେ, ଦିନାର୍ଦ୍ଧ ଓ ରାତ୍ରାର୍ଦ୍ଧ ହେବ । ଦିନାର୍ଦ୍ଧ ଓ ରାତ୍ରାର୍ଦ୍ଧକୁ ୨ ଗୁଣ କଲେ ଦିନ ଓ ରାତ୍ର-
ମାନ ହୋଇଥାଏ । ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ଚନ୍ଦ୍ରତଥା ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ନିଜ ନିଜ ଅହୋରାତ୍ର ଦଣ୍ଡଆଦି
ରାହାର କରିବାକୁ ହେଲେ ସେମାନଙ୍କ ଶରକୁ କ୍ରାନ୍ତିରେ ଯୋଗ, ବିୟୋଗକରି ଶୁକ୍ଳକ୍ରାନ୍ତି
ଆଣ୍ଡିକ ଏବଂ ତା'ପରେ ପୂର୍ବସ୍ଥିତିରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ ।

ବିଷୟାପକ୍ରମେ କ୍ରାନ୍ତିବିଷୟସଂସ୍କୃତା

ଦର୍ଶନେତ୍ରଦେବତା ସ୍ୱପ୍ନା ଭାବରସ୍ୟ ଯଥା ଗତା । ଇତ୍ୟାଦି । ୧୦୫ ।

କ୍ରାନ୍ତିରେ ଶର ଯୋଗ ବିପ୍ଳବ କଲେ ଫଳ କ୍ରାନ୍ତି ହୁଏ । ଶର ଓ କ୍ରାନ୍ତିର ଦିଗ ଏକତ୍ୱେଲେ ଯୋଗ ଏବଂ ଉତ୍ତମର ଦିଗ ଭିନ୍ନତ୍ୱେଲେ ବିପ୍ଳବ କରବାକୁ ହେବ । ପୂର୍ଣ୍ଣର ଶର ନଥିବାରୁ ତାହାର କ୍ରାନ୍ତିରେ ଶରଯୋଗ ବିପ୍ଳବ ପ୍ରଶ୍ନନାହିଁ ।

ବ୍ୟବହୃତ୍ୟ ଚରଂ ସ୍ଥଳଂ ପଳାମ୍ବକ-ମୁଦୀର୍ଯ୍ୟତେ
ଏକଦ୍ୱିବିଗ୍ରହାନ୍ତୋତ୍ଥଂ ସ୍ୱଦେଶଜଚରସ୍ୱୟଂ । ୧୦୬ ।

ଆନୀୟ ବିଭଜାକ୍ଳେଷଂ ଦ୍ୱିଭଜଂ ଦ୍ୱିଭଜାସୁନଃ
ଏକରାଶିଜନେବଂ ସ୍ୟାକରଖଣ୍ଡସ୍ୱୟଂ ପୃଥକ୍ । ୧୦୭ ।

ସାୟନାର୍ଜୀବ—ଦୋରାଶିଭାଗଲକ୍ଷ୍ୟଃ ପୃଥକ୍ସ୍ଥିତଃ
ଏକରାଶିଜନେବଂ ସ୍ୟାକରଖଣ୍ଡସ୍ୱୟଂ ପୃଥକ୍ । ୧୦୮ ।

ଚରେଣାଦ୍ୟନ ଗୁଣିତଃ ଶେଷାତ୍ ସଂସ୍କୃତାଃ ସଂସ୍କୃତଃ
ବିଂଶତ୍ ବିଭଜିତଃ ଶୂନ୍ୟ ରାଶିସ୍ଥାନେ ଫଳାନ୍ନିତଃ । ୧୦୯ ।

ତଦ୍ୱାହୁ ରାଶିରେକଶ୍ଚେତ୍ ତଦ୍ଭାଗେ ପ୍ରଥମଂଚରମ୍
ନିଧାୟାଂଶାଦିକଂ କ୍ଷୁଦ୍ରଂ ଦ୍ୱିତୀୟେନ ତଥା ହୃତମ୍ । ୧୧୦ ।

ଫଳାତ୍ୟଂ ପ୍ରଥମଂ ସ୍ୱଷ୍ଟଂ ବାହୁରାଶି ଦ୍ୱୟଂ ଯଦ୍
ତଦ୍ୱାହୁସ୍ୱୟଂ ସ୍ଥାପ୍ୟା ତୃତୀୟଂ ଲବାଦିକମ୍ । ୧୧୧ ।

ବିଂଶଦାସ୍ତ୍ରୟତଂ ପ୍ରାରବଦତ୍ଥଂ ସ୍ୟାଦ୍ୱିଷ୍ଟୁଟଂ ଚରମ୍
ପ୍ରତ୍ୟଂଶଂ ତଦ୍ ବିଭଜ୍ୟଂ ବା ସୂର୍ଯ୍ୟସୈକେକରାଶିଜମ୍ । ୧୧୨ ।

ବ୍ୟବହାର ନିମନ୍ତେ ପଳାମ୍ବକସ୍ଥଳଚର ଏଠାରେ କୁହାଯାଇଛି । ୧ ରାଶିର, ୨ ରାଶିର ଓ ୩ ରାଶିର ଏପରି ତିନୋଟିର ଚରଆଖି ୩ ରାଶିରରୁ ୨ ରାଶିରଚର ଫେଡ଼ି ଗୋଟିଏ ଏବଂ ଦୁଇରାଶି ଚରରୁ ଗୋଟିଏ ରାଶିର ଫେଡ଼ି ଗୋଟିଏ ତଥା ଏକ ରାଶିର ଏପରି ତିନିର ଖଣ୍ଡ ଆଣିବ । ଏ ତିନୋଟି ଚର ମେଷାଦି ତିନିରାଶିର ହେବ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଅୟନ ସଂସ୍କୃତ ସୂର୍ଯ୍ୟାଦି ବ୍ରହ୍ମମାନଙ୍କର ଭୂଜଗଣ୍ୟଂଶ କଳା ପୃଥକ୍ କରି ରଖିବ । ଯଦି ତାହା ଗୋଟିଏ ରାଶିରୁ କମ୍ ହୁଅନ୍ତି (୩୦° ରୁ କମ୍) ତାହାହେଲେ ଅଂଶ ଓ କଳାକୁ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ପ୍ରଥମଚର ଖଣ୍ଡରେ ଗୁଣି କଳା ସ୍ଥାନରେ ଯାହାହେବ ତାକୁ ୬୦ରେ ହରି ଫଳ ଅଂଶ ଗୁଣରେ ମିଶାଇବ ଏବଂ ଅବଶେଷକୁ କଳାକରି ରଖିବ । ପୁଣି ଅଂଶ ଗୁଣ ଓ ଯୋଗଫଳକୁ ପୁଣି ୩୦ ରେ ହରି ଫଳକୁ ରାଶିରେ ଯୋଗ କରିବା ଶେଷକୁ ପୁଣି ଅଂଶରେ ରଖିବ ।

ଭୂଜରେ ଗୋଟିଏ ରାଶିଥିଲେ ରାଶିସ୍ଥାନରେ ପ୍ରଥମଚର ଖଣ୍ଡକୁ ରାଶି ଅଂଶାଦିକୁ ଦ୍ଵିତୀୟଚର ଖଣ୍ଡରେ ଗୁଣି ୩୦ ରେ ଭାଗଦେଇ ଫଳକୁ ପ୍ରଥମଚର ଖଣ୍ଡରେ ଯୋଗକଲେ ଫଳର ହେବ । ଭୂଜଯଦି ୨ ରାଶି ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ୧ମ ଓ ୨ୟଚର ଖଣ୍ଡର ଯୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ଏଥିରେ ଯେଉଁ ଅଂଶାଦି ରହିବ ତାହାକୁ ୩ୟଚର ଖଣ୍ଡରେ ଗୁଣି ୩୦ରେ ହରିଲେ ଫଳ ଯାହାହେବ ତାକୁ ଉଭୟର ଯୋଗରେ ପୁଣି ମିଶାଇବ ତାହାହେଲେ ଫଳର ହେବ ।

ଅଥବା ରବିର ଏକରାଶିର ଚରଆଣି ପ୍ରତି ଅଂଶକୁ କେତେ ଚରହେବ ତାହା ବାହାର କରିବ । ଲଗ୍ନାଦି ଆଣିବାକୁ ଏହିସବୁ ଚରଖଣ୍ଡର ବିଶେଷ ଆବଶ୍ୟକତା ଥିବାରୁ ସୂକ୍ଷ୍ମଚର ପ୍ରାପ୍ତି ନିମନ୍ତେ ପ୍ରତିଭାଗ ବା ଅଂଶର ଚରଖଣ୍ଡ ସାଧନ କରିବ ।

ଅଥୋଦୟାନ୍ତରପଳାନ୍ୟର୍କାର୍ଯ୍ୟାୟନସଂସ୍କୃତେଃ
 ଜନାଦ୍ୟୁଦ୍ଧିଷ୍ଠାଦ୍ୟାନି ରାଶ୍ୟର୍ଦ୍ଧେଷୁ ତ୍ରିଷୁ ତ୍ରିଷୁ । ୧୧୩।

ସୂର୍ଯ୍ୟା ନବ ଚ ବେଦାଶ୍ଚ ବେଦାନବ ଚ ଭାନବଃ
 ଶୟନାଦ୍ୟଂ ବର୍ତ୍ତମାନଂ କ୍ଷୀୟମାଣଂ ତତସ୍ତୟମ୍ । ୧୧୪।

ସ୍ଵର୍ଦ୍ଧ-ଫଳସଂଖ୍ୟା ଦ୍ଵା ଦ୍ଵିଥ୍ୟାପ୍ତା ଶ୍ରେଷ୍ଠ-ନାଂଶକାଃ
 ଫଳଂ ପ୍ରାକ୍ ପଳତଃ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣଂ କାର୍ଯ୍ୟଂ ବୃଦ୍ଧିକ୍ଷୟଜନାତ୍ । ୧୧୫।

ତତ୍ତ୍ଵ ସଂଖ୍ୟାର୍କଦୋଃ କୋଟିସାମ୍ୟେ ସ୍ୟାଦଥସନ୍ଧିଷୁ
 ଗୋଳାୟନ-ଉବେଷ୍ଠେଷାଂ ଶୂନ୍ୟତା ସ୍ୟାତତୁଷ୍ଟିତଃ । ୧୧୬।

ତଦ୍ଘ୍ନୀଭୁକ୍ତରହୋରାସଃ ପଳାପ୍ରାସ୍ତକଳାଦକମ୍
 ସାୟନା ଓର୍କାଜୟଗ୍ନାଦ୍ୟୋଃ କାର୍ଯ୍ୟଖେତେଷୁ ଧନମ୍ । ୧୧୭।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଉଦୟାନ୍ତର ପଲକଥା ଅର୍ଥାତ୍ ଲଙ୍କାରେ କ୍ରାନ୍ତି ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ଓ ମଧ୍ୟମ (ବିଷୁବରେ କଳ୍ପିତ କ୍ରାନ୍ତିବୃତ୍ତ ସମାନ) ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟର ଅନ୍ତର ଆଣିବାର ପ୍ରୟାସ କରାଯାଉଛି । ଏହାକୁ କ୍ରାନ୍ତି ମଣ୍ଡଳର ବନ୍ଧନାନେଇ ବିଷୁବ ବୃତ୍ତରେ ସମୟର ସମୀକରଣ କୁହାଯାଇଥାଏ ।

କ୍ରାନ୍ତି ଓ ବିଷୁବ ବୃତ୍ତର ପ୍ରଥମ ସମ୍ପର୍କରୁ ପ୍ରଥମ ଭିନ୍ନରାଶିର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଦୟାନ୍ତର ପଲ କ୍ରମେ ବଢ଼ି ଥାଏ । ପୁଣି ଧର୍ମ ରାଶିରୁ ପୁଣି ପ୍ରଥମ ପଦ (୯୦°) ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହା କ୍ରମରେ ଛୁଡ଼ି ଥାଏ । ସମସ୍ତବସାରୁ କର୍କଟ ଓ ମକର କ୍ରାନ୍ତିଆଡ଼କୁ ଉଦୟାନ୍ତର ପଲ ପରିମାଣ ହେଲା ୦, ୧୫, ୩୦, ୪୫, ୬୦, ୭୫, ୯୦ । ଏ ପୁଣି ୦, ୧୫, ୩୦, ୪୫, ୬୦, ୭୫ ଓ ୯୦ ର ବିଭିନ୍ନାଂଶ ଯାଗାରେ ହୋଇଥାଏ । ଯଥାକ୍ରମେ କ୍ରାନ୍ତିରୁ ସମସ୍ତବସ ଆଡ଼କୁ ରବି ଗଲାବେଳେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଗୋଟିଏ କ୍ରମରେ ଉଦୟାନ୍ତର ପଣି ଆସିଥାଏ । ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଅନୁପାତ ଯୋଗେ ବୃଦ୍ଧି ଶୀଳ ବା କ୍ଷୟଶୀଳ ଉଦୟାନ୍ତର ପଲ ଆସିବ । ବୃଦ୍ଧି ଶୀଳ ହୋଇଥିଲେ ଅତୀତ ଉଦୟାନ୍ତର ପଲରେ ଏହାକୁ ଯୋଗ କରିବ ଏବଂ କ୍ଷୟଶୀଳ ହୋଇଥିଲେ ବିୟୋଗ କରିବାକୁ ହେବ ।

ରବିର ପରମ ଉଦୟାନ୍ତର ପଲ ୨୫, ଯେତେବେଳେ ରବିର ଭୂଜାଂଶ ୪୫° ମାତ୍ର । ଏତକବେଳେ ରବି ସମସ୍ତବସ ବା କ୍ରାନ୍ତିମଣ୍ଡଳ ପାଖରେ ଥାଏ । ଉଦୟାନ୍ତର ପଲ ଆଣି-ସାରିବାପରେ ଗ୍ରହର ଦୈନିକ ଗତିରେ ତାକୁ ଗୁଣି ଏବଂ ଗୁଣଫଳକୁ ଗୋଟିଏ ଦିନର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପଲରେ ଅର୍ଥାତ୍ ୩୬୦° ପଲରେ ହର । ସୂର୍ଯ୍ୟର ଭୂଜାଂଶ ବିଷମ ଓ ସମପଦରେ ଥିବାବେଳେ ଏହି ପଲକୁ ଯଥାକ୍ରମେ ମଧ୍ୟମ ଗ୍ରହରେ ବିୟୁକ୍ତ ବା ଯୁକ୍ତ କରିବ । ଫଳହେବ ଲଙ୍କାର ମଧ୍ୟୋଦୟ କାଳକ ସେହିଗ୍ରହର ରାଶିଦିଷ୍ଟିତ ।

ବ୍ରହ୍ମସ୍ପତି ଯଦ୍ରାଶାବୟୁନାଂଶପରଷ୍ଟୂତଃ

ତସ୍ୟୋଦୟାୟୁ ଗୁଣିତା ଭୁକ୍ତ ରାଶି କଳୋଦ୍ଭୂତା । ୧୯୮ ।

ତତ୍ଫଳାତ୍ୟାଶ୍ଚକ୍ଷୁଦ୍ରାଃ ସ୍ଵାହୋରାତ୍ରାସବୋ ମତାଃ

ବ୍ରହ୍ମେ ବଞ୍ଚଗତୌ ତେନ ଫଳେନ ପରବର୍ଜିତାଃ । ୧୯୯ ।

ଗ୍ରହର ସାୟନ ରାଶିଦିଷ୍ଟିତ ଦେଖ । ରାଶିର ଉଦୟ ଅୟୁ ନିଅ (ଅର୍ଥାତ୍ ଯେତେ-ସମୟରେ ଉକ୍ତରାଶି ଦର୍ଶନୀୟ ଉପରକୁ ଉଠିଥାଏ) । ଏହି ଉଦୟାୟୁକୁ ଗ୍ରହର ଦୈନିକ ଗତିରେ ଗୁଣି ତାକୁ ୧୮୦° ରେ ଭାଗ ଦିଅ । ଫଳକୁ ୨୧୬୦° ରେ ଯୋଗକର—ଗ୍ରହ ମାର୍ଗଥିଲେ । ଗ୍ରହ ବାହାରିଥିଲେ କିନ୍ତୁ ଏହିଫଳକୁ ୨୧୬୦° ରୁ ଅନ୍ତର କର । ଫଳ ଉକ୍ତ

ଗ୍ରହର ଦିନ ପରିମାଣ ହେବ । ଅର୍ଥାତ୍ ଉକ୍ତ ଗ୍ରହ ଥରେ ଉଦୟହୋଇ ପୁଣି ଉଦୟ ହେବାକୁ ସେତକ ସମୟ ନେବ ।

ସ୍ଥୂଳକୁ ନାଡ଼ିକାଷଷ୍ଠୀଃ ସୂର୍ଯ୍ୟସାବନବାସରମ୍
ତତ୍ରାଙ୍କଶରହୀନାଃ ସୁଧର୍ମଦର୍ଶ ସୁଦନାସବଃ । ୧୨୦।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ସାବନ ଦିନର ପରିମାଣ ସ୍ଥୂଳତଃ ୬୦ ଦଣ୍ଡ ମାତ୍ର । ଏଥିରୁ ୫୯ ଲଗ୍ନା ବାଦ୍ ଦେଲେ ଗୋଟିଏ ନକ୍ଷତ୍ର ଦିନ ହୁଏ । ଗ୍ରହର ସାବନଦିନ ପରିମାଣ ଆଣିବାଲାଗି ଆଗରୁ କୁହାଯାଇଛି ।

ସ୍ଥୂଳେ ଦିନେ ଚେଦୁଦୟଃ ସାଧ୍ୟାସ୍ତାହକାଳକାଦ୍ରବେଃ
ସୂକ୍ଷ୍ମେ ଦୈବୟିକାଭାନୋସ୍ରଦା ତତ୍ତ୍ୱାଦୟଃ ସ୍ଥୂଳାଃ । ୧୨୧।

ସାବନ ଇଷ୍ଟକାଳରେ ଲଗ୍ନ ଅପେକ୍ଷିତ ହେଲେ ଇଷ୍ଟକାଳିକ ରବିରୁ ତାହା କରାଯିବା ଉଚିତ । ରବି ଗତିକଳାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଅୟୁଯୁକ୍ତ ୬୦ ଦଣ୍ଡ ପରିମିତ ସାବନ ଅହୋରାତ୍ରରେ ଉଦୟକାଳିକ ସୂର୍ଯ୍ୟରୁ ଉଦୟ ସାଧନ କରିବାକୁ ହେବ । ଉଦୟର ଅର୍ଥ ଏଠାରେ ରାଶି ଉଦୟ ବା ଲଗ୍ନ ।

କ୍ରାନ୍ତିବୃତ୍ତଦ୍ୱାଦଶାଂଶଃ ଖଣ୍ଡାଷ୍ଟୋଽଂଶ କଳୋଽପି ସନ୍
ନିଜାହୋରାତ୍ରବୃତ୍ତସ୍ଥୋ ବିଷୁବେଽତୀବ ବଞ୍ଚିତଃ । ୧୨୨।

ରଜୁଶ୍ଚାୟନୟୋରନ୍ତେ ଯାତ ଯତ୍ପଶ୍ଚିମାଂ ଦଶମ୍
ତତୋ ନୈକବିଧା ଭୃକ୍ତର୍ଲଗ୍ନାନାଂ ନାଡ଼ିକାହିକାଃ । ୧୨୩।

କ୍ରାନ୍ତିବୃତ୍ତକୁ ବାର ଭାଗକଲେ ଏକରାଶି ହୁଏ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଗର ପରିମାଣ ୧୮୦୦ କଳା ହୋଇଥାଏ । ଏହି ରାଶିକଳା ବିଷୁବ ନିକଟରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବନ୍ଦ ହୋଇଥିବାରୁ ଅର୍ଥାତ୍ ବିଷୁବ ଓ କ୍ରାନ୍ତିବୃତ୍ତ ସମାନ୍ତ ନିକଟରେ ଏହି କ୍ରାନ୍ତି ବୃତ୍ତଖଣ୍ଡ ବିଷୁବଠାରୁ ଡେଇଁ ଡେଇଁ ହୋଇଥିବାରୁ ଏବଂ ଏହି ସମାନ୍ତଠାରୁ ୯୦° ଠାରେ (ଅୟନ ନିକଟରେ) ଏହିଖଣ୍ଡ ପୁଣି ସାମାନ୍ୟ ଡେଇଁ ହୋଇଥିବାରୁ ଅହୋରାତ୍ର ବୃତ୍ତରେ ଏହି ଉଦୟ କ୍ରାନ୍ତିବୃତ୍ତ ଖଣ୍ଡର ଉଦୟ ସମାନ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ ।

ଏକରାଶେର୍ଯୟୁଗ୍ମସ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟନାଂ ଜ୍ୟାଃ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍
କୃତୀକୃତା-ସ୍ରତଃ ସ୍ୱସ୍ୱକ୍ରାନ୍ତିଜ୍ୟା ବର୍ଗ-ବର୍ଜିତାଃ । ୧୨୪।

ତନ୍ମୂଳାନି ପ୍ରଜୀବାଭିର୍ଗୁଣିତାନି ସ୍ୱୟାସ୍ୱୟା
ଦ୍ୟୁଜୀବୟା ବିଭକ୍ତାନି ତତ୍ତ୍ୱଫଳାନାଂ ଧନୁଂଷି ଚ । ୧୨୫ ।

ଅଧୋଽଧଃ ପ୍ରବିଶୋଽଧାନି କ୍ରମବ୍ୟକ୍ରମତୋଽସବଃ
ମେଷକର୍ମ୍ୟାଦଲଗ୍ନାନାଂ ଭବନ୍ତି ବ୍ୟସଦେଶଜାଃ । ୧୨୬ ।

କ୍ରାନ୍ତିବୃତ୍ତ ପୂର୍ବରୁ ପଶ୍ଚିମକୁ ପ୍ରବହବାୟୁ ଜୋରରେ ବହେ । ଏଣୁ ରାଶିମାନଙ୍କର ଉଦୟକାଳ ଏପରି ସ୍ଥିର କରିବାକୁ ହେବ :— ଗୋଟିଏ ରାଶିର ଦୁଇରାଶି ଓ ତିନି ରାଶିର ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ଜ୍ୟା ବାହାର କର । ଏଗୁଡ଼ିକର ବର୍ଗକର । ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଶିର କ୍ରାନ୍ତିଜ୍ୟା (ଏକ-ରାଶିର କ୍ରାନ୍ତିଜ୍ୟା, ଦୁଇ ରାଶିର ଓ ତିନି ରାଶିର କ୍ରାନ୍ତିଜ୍ୟା) ଆଣ । ଏଗୁଡ଼ିକୁ ବର୍ଗକରି ପୂର୍ବ-ବର୍ଗରୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଫେଡ଼ । ଅନ୍ତର ଫଳର ବର୍ଗମୂଳ ଆଣ । ଏହାକୁ ତ୍ରିଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି ଯଥା-କ୍ରମେ ଏକ, ଦୁଇ, ତିନି ରାଶିଜ୍ୟାରେ ଘାଟକଲେ ଯେଉଁଠି ଫଳ ହେବ ତାହାର ଚାପ ବାହାର କର । ତ୍ରୟୋଶିର ଚାପରୁ ଦ୍ୱିତ୍ରୟୋଶିର ଏବଂ ଦୁଇ ରାଶିର ଚାପରୁ ଏକରାଶିର ଚାପ ଅନ୍ତରକଲେ କ୍ରମେ ରାଶିଗୁଡ଼ିକର ଉଦୟ ଅୟ ଆସିଯାଇ ପାରିବ । ବିପରୀତ କ୍ରମରେ ବାଦଦେଲେ କର୍କଟଆଦି ତିନି ରାଶିର ଉଦୟମାନ ହୋଇପାରିବ । ଏଗୁଡ଼ିକ ବିଷୁବ ବୃତ୍ତୀୟ ଉଦୟମାନ ।

ଯଦ୍ବା ରାଶିବୟାଦ୍ୟୁଜ୍ୟା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭଗୁଣା-ହତା
ସ୍ୱୟଦ୍ୟୁଜ୍ୟା ହତା ଲବ୍ଧ ଧନୁଃପ୍ରାଣାଃ ପୃଥକ୍ସ୍ଥିତାଃ । ୧୨୭ ।

ପ୍ରଭାସୁଭେ୍ୟା ଦ୍ୱିଭପ୍ରାଣାଃ ଶୋଽଧା ଏକଭଜାସ୍ତତଃ
ଭଜପ୍ରତ୍ୟେକରାଶିନାଂ ଭବେୟୁରୁଦୟାସବଃ । ୧୨୮ ।

ଅଥବା ପରମ ଅଳ୍ପ ଦ୍ୟୁଜ୍ୟାକୁ ତିନିଜାଗାରେ ରାଶି ଯଥାକ୍ରମେ ଏକରାଶି, ଦୁଇରାଶି ଓ ତିନିରାଶିର ଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି ଏକରାଶିର ଦ୍ୟୁଜ୍ୟାରେ, ଦୁଇରାଶିର ଦ୍ୟୁଜ୍ୟା ଓ ତିନି ରାଶିର ଦ୍ୟୁଜ୍ୟାରେ ହରଲେ ଯାହାହେବ ତାହାର ଚାପ ସ୍ଥିରକର । ଏଗୁଡ଼ିକ ଯଥାକ୍ରମେ ଏକରାଶି, ଦୁଇରାଶି ଓ ତିନିରାଶିର ଅୟୁହେବ । ତିନି ରାଶିର ଅୟୁରୁ ଦୁଇରାଶିର ଅୟୁ ବାଦଦେଲେ ଏବଂ ଦୁଇରାଶିର ଅୟୁରୁ ଏକରାଶିର ଅୟୁ ବାଦଦେଲେ ଯଥାକ୍ରମେ ପୂର୍ବପରି ୩ୟ ଓ ୨ୟ ରାଶିର ଉଦୟମାନ ଆସିଯିବ । ପ୍ରଥମ ରାଶିର ଉଦୟମାନ ତ ଆସିଛି । ଏଣୁ ମେଷାଦି ତିନିରାଶିର ଉଦୟମାନ ଆସିଯିବାପରେ ପୂର୍ବପରି ସବୁରାଶିର ଉଦୟମାନ ଆସିବ ।

ପଞ୍ଚାଦ୍ରଭୁପାସ୍ତର୍ଜାଙ୍ଗ ଘନାନନ୍ଦାକ୍ଷିଗୋଭୁକଃ
ନନ୍ଦାକ୍ଷିଗୋଭୁବୋଽଙ୍ଗାଙ୍ଗ ଘନାଃପଞ୍ଚାଦ୍ରଷଡ୍ଭୁକଃ । ୧୨୯ ।

ଗଦତା ଉଦୟପ୍ରାଣା ମେଷତୈଲ୍ୟାଦଷର୍-କର୍ତ୍ତ୍ତ୍ୱାଃ

ଉଦୟେଽସ୍ତମୟେ ମଧ୍ୟେ ସମାଃ ସ୍ୱ୍ୟର୍କ୍ୟକ୍ଷଦେଶକେ । ୧୩୦।

ପୂର୍ବସ୍ଥିତ ଶକ୍ତିରେ ଏହି ଉଦୟମାନସକୁ ଅଶାଯାଇଅଛି । (୧) ମେଷ—୧୭୭୫
(୨) ବୃଷ—୧୭୯୭ (୩) ମିଥୁନ—୧୯୨୯ (୪) କର୍କଟ—୧୯୨୯ (୫) ସିଂହ—୧୭୯୭
(୬) କନ୍ୟା—୧୭୭୫ । ମେଷାଦିଋଷିର ଉଦୟଅସ୍ତ (ଗୁଡ଼ିକ) କ୍ଷମରେ ତୁଳାଦି ଋଷିର
ଉଦୟମାନ ହେବେ । ଅର୍ଥାତ୍—ମେଷର ଯାହା ମୀନର ତାହା, ବୃଷର ଯାହା କୁମ୍ଭର ତାହା,
ଏହିପରି କନ୍ୟାର ଯାହା ତୁଳାର ତାହା । ଋଷିମାନଙ୍କର ଏ ଉଦୟ ଅସ୍ତ ଉଦୟ, ଅସ୍ତ ଓ
ମଧ୍ୟରେ (ଅର୍ଥାତ୍ ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମ ଛିଦ୍ରକ ତଥା ୧୦ ମ ଓ ଚତୁର୍ଥ, ମାଧ୍ୟନ୍ତନ ରେଖାରେ
ସମାନ) ବେଳେ ଦେଖିଯି ମାଧ୍ୟନ୍ତନ ରେଖା ଅତିକ୍ରମ କରିବାବେଳେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ପରି-
ମାଣରେ କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ନାହିଁ ।

ସ୍ୱଦେଶଲଗ୍ନଜ୍ଞାନାର୍ଥମଧୋଧଃ ପରଶୋଧନମ୍

ଚରସୁନାଂ ତଥା କାର୍ଯ୍ୟଂ ତତଃ ସ୍ୱଚରଣଶ୍ରୁକାଃ । ୧୩୧।

ଅଜାଦତ୍ରତୟେ ତ୍ୟାଜ୍ୟାଃ କର୍ମ୍ୟାଦି ତ୍ରତୟେଽନୁତାଃ

ତୁଳାଦିବୟଃଏବାତ୍ୟା ନକ୍ରାଦିବୟଃ ଉଚ୍ଚିତାଃ । ୧୩୨।

ରାଶିନାମୁଦୟା ଏବଂ ସ୍ୱଚରଣେଃ ସଂସ୍କୃତାଃ କ୍ଷମାତ୍

ସ୍ୱଦେଶଜାଃ ସ୍ୱ୍ୟଃ ସଙ୍କଂ ମଧ୍ୟଲଗ୍ନା ନିରକ୍ଷଜାଃ । ୧୩୩।

ବିଷୁବେତର ଦେଶରେ ଋଷିମାନଙ୍କର ଉଦୟ ଅସ୍ତ ବାହାର କରିବାକୁ ହେଲେ
ପ୍ରଥମେ ପୂର୍ବସ୍ଥିତରେ ଉକ୍ତ ଦେଶରେ ଚରଣଶ୍ରୁ ସବୁ ଆଣ । ଏ ଭିନ୍ନତର ଶ୍ରୁକୁ ଲଂକାର
୧ମ ଭିନ୍ନ ଓ ଶେଷ ଭିନ୍ନଋଷିର ଉଦୟାସ୍ତରୁ ବିୟୋଗ କର । ଏହାକୁ ପୁଣି ୨ୟ ଓ ୩ୟ
ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ଋଷିର ଉଦୟାସ୍ତରେ (ଲଙ୍କାର) ଯୋଗକର । ତାହେଲେ ଇଷ୍ଟସ୍ଥାନରେ ମେଷାଦି
୧୨ ଋଷିର ଉଦୟ ଅସ୍ତ ହୋଇଯିବ ।

ମଧ୍ୟଲଗ୍ନର ଅର୍ଥ ମାଧ୍ୟନ୍ତନ ରେଖାକୁ ଋଷି ଅତିକ୍ରମ କରିବାର ସମୟ ମାତ୍ର । ବିଷୁବେ
ଋଷିଗୁଡ଼ିକର ଉଦୟ ଅସ୍ତ ଆସିଗଲାପରେ ସେଥିରେ ସ୍ୱଦେଶୀୟ ଚରଣସ୍ଥାର କଲେ ନିଜ
ଦେଶରେ ଉକ୍ତ ଋଷି ଗୁଡ଼ିକର ଉଦୟମାନ ହୋଇଯିବ ।

ଯାବତୋ-ବେତ କାଳେନ ରାଶିରେତସ୍ୟ ସପ୍ତମଃ

ତାବତାସ୍ତମୟଂଯାତ ସ୍ଥୂଳେୟଂ କ୍ଷେପକଲ୍ପନା । ୧୩୪।

ହୋରାଦକ-କାଶୟେଃ କାଳଃ ପୂର୍ବବତ୍ ସାଧ୍ୟତେ ହି ଯଃ
ରାଶ୍ୟଞ୍ଚ ଦ୍ରୁଲବକ୍ରାନ୍ତଦ୍ୟୁଜ୍ୟାଭିଃ ସ ତୁ ସୂକ୍ଷ୍ମକଃ । ୧୩୫ ।

ଯେତେ ସମୟରେ ଯେଉଁ ରାଶି ପୂର୍ବରେ ଉଦୟ ନଏ, ଠିକ୍ ସେତେକ ସମୟରେ ତାହାର ସପ୍ତମରାଶି ପଶ୍ଚିମରେ ଅସ୍ତ ନଏ । ରାଶିମାନଙ୍କ ଉଦୟମାନ ଆଣିବା ନମନ୍ତେ ଯେଉଁ କଳ୍ପନା (କ୍ଷେପଆଦି) ହୋଇଅଛି ତାହା ସୁଲ-ସୂକ୍ଷ୍ମ ନୁହେଁ ।

ରାଶିର ଅଧା—୧୫°କୁ ହୋଇ ଏବଂ ରାଶିର ୧°=୧୦°କୁ ଦ୍ରୋକାଶ କହନ୍ତି । ଏହି ହୋରା ଓ ଦ୍ରୋକାଶର ସମୟକୁ (ଉଦୟ ପରମାଣ) ରାଶିର ଉଦୟ ଅନୁସାଧନ କଲ ପରି ସାଧ୍ୟବାକୁ ହେବ । ଏଥି ନମନ୍ତେ ରାଶି ଅକ୍ଷର ଓ ରାଶି ନିର ସାନ୍ତି ଓ ଦ୍ୟୁଜ୍ୟ ଆଣିବା ଦରକାର । ଏ ସବୁ ଆଣିବା ପରେ ହୋରା ଓ ଦ୍ରୋକାଶର ଉଦୟ ଅସ୍ତ ଆଣିଲେ ରାଶିର ଉଦୟ ଅସ୍ତଠାରୁ ଏହା ସୂକ୍ଷ୍ମତର ହେବ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଚଳାଂଶ ସଂସ୍କୃତଃ ସୂର୍ଯ୍ୟୋ ବର୍ତ୍ତତେ ଯଦ୍ ଯମିରେ
ତଦ୍ଭେଗ୍ୟାଂ-ଶାଦୟେ ନିର୍ଦ୍ଦାସ୍ତଲ୍ଲଗ୍ନପ୍ରମିତାୟୁଭିଃ । ୧୩୬ ।

ଖରମେ ବୃହତା ଲବଧାଃ ପ୍ରଶ୍ନାତ୍ୟାସ୍ତ୍ରୋଽସବୋ ମତାଃ
ଇଷ୍ଟକାଳାୟୁତଃ ଶୋଧାସ୍ତତସ୍ତଦପଭେଦୟାଃ । ୧୩୭ ।

ଶୋଧାସ୍ତଶୁଦ୍ଧଲଗ୍ନସ୍ୟ ଭୃକ୍ତପ୍ରାଣା ଖବହିଭିଃ
ସୁଷ୍ଟା ଅଶୁଦ୍ଧମାନାସ୍ତା ଭଗାଦ୍ୟା ଗତଭାବୁତାଃ । ୧୩୮ ।

ସଂସ୍କୃତା ବୈପରୀତ୍ୟେନ ଚଳାଂଶୈର୍ଭବତ ସ୍ଫୁଟଃ
ଲଗ୍ନଃ ସ୍ଵଦେଶ ସଂସିଦ୍ଧୌ ରାଶିଭାଗକଳାଦଭିଃ । ୧୩୯ ।

ଇଷ୍ଟ କାଳରୁ ଲଗ୍ନ ଆଣିବା ଶାଃ—

ଉଦୟିକ ସ୍ଫୁଟ ସୂର୍ଯ୍ୟରେ ଅୟନାଂଶ ସଂସ୍କାର କର । ସେ ଯେଉଁ ରାଶିରେ ହେବ ତାହାର ଭୃକ୍ତାଂଶ ଓ ଭେଗ୍ୟାଂଶ ବାହାର କର । ଭେଗ୍ୟ ଅଂଶକୁ ସେହି ରାଶିର ଉଦୟ-ମାନରେ ଗୁଣି ୩୦ରେ ଭାଗ ଦେଲେ ତାହା ଭେଗ୍ୟ ଅସ୍ତ ହେବ । ଏହାକୁ ପ୍ରଶ୍ନ ଅସ୍ତ ମଧ୍ୟ କହନ୍ତି । ଏହାକୁ ଇଷ୍ଟ (ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ଇଷ୍ଟ) କାଳରୁ ବାଦ ଦିଅ । ଅବଶିଷ୍ଟରୁ ତା ପର ପର ରାଶିର ଉଦୟ ଅସ୍ତ ବାଦ ଦେଇଯାଅ । ଶେଷରେ ଯାହା ବଳିବ ତାକୁ ୩୦ରେ ଗୁଣି ଭୃକ୍ତ ରାଶିର ଉଦୟ ଅସ୍ତରେ ଭାଗ ଦିଅ । ଫଳ ମଧ୍ୟ ଅଂଶାଦି ହେବ । ଏଥିରେ ରତ ରାଶି ସଂଖ୍ୟା ଯୋଗକର । ଏହି ମୋଟରୁ ଅୟନାଂଶ ସଂସ୍କାର ବିପକ୍ଷତ ଭାବରେ କର । ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ଫୁଟ-

ରବିରେ ପ୍ରଥମେ ଅୟନଯୋଗ କରିଥିଲେ ବିଯୋଗ ଏବଂ ବିଯୋଗ କରିଥିଲେ ଯୋଗ ।
ଅବଶେଷ ଯାହା ରହିବ ତାହା ଲଗ୍ନର ରାଶି, ଅଂଶ ଓ କଳାଦି ହେବ ।

ଇଷ୍ଟକାଳାସବୋହଲ୍ଲାଶ୍ଟୋତ୍ର ପ୍ରଶ୍ନତତ୍ତ୍ୱିଂଶଦାହତାଃ

ଲଗ୍ନାତ୍ତା ସାୟନାକାତ୍ତ୍ୟା ବ୍ୟାୟନାଃ ସ୍ୟାନ୍ତୁନୁଃ ସ୍ମୃତଃ । ୧୪୦।

ଭୋଗ୍ୟ ଅୟୁରୁ ଇଷ୍ଟକାଳ ଅଳ୍ପ ହୋଇଥିଲେ ସେହି ଭୋଗ୍ୟ ଅୟୁକୁ ୩୦ରେ ଗୁଣି
ସାୟନସ୍ମୃତ ରବିର ଉଦୟାୟୁରେ ଭାଗ ଦେଲେ ଯାହା ଅଂଶାଦି ହେବ । ତାହାକୁ ସାୟନସ୍ମୃତ
ରବିରେ ଯୋଗକରି ସେଥିରୁ ଅୟୁନାଂଶ ବାଦ ଦେଲେ ସ୍ମୃତ ଲଗ୍ନ ଆସିଯାଏ ।

ଚଳାଂଶ ସଂସ୍କୃତସ୍ତଷ୍ଟଲଗ୍ନଭୁକ୍ତାଂଶ-ଲକ୍ଷ୍ମିକାଃ

ତନ୍ମାନଦ୍ୱାଃଶରାମାତ୍ରାଃ ସ୍ଥାପ୍ୟା ଭୁକ୍ତାସବସ୍ତୁତଃ । ୧୪୧।

ଅଧୋହଧୋ ଲଗ୍ନମାନାତ୍ତ୍ୟାଃ ସାୟନାର୍କସ୍ୟ ଭୋଗ୍ୟକୈଃ

ଲଗ୍ନାୟୁଭିର୍ଯୁତାତ୍ତେ ସ୍ୟୁଃ ଇଷ୍ଟକାଳାସବସ୍ତୁନୋଃ । ୧୪୨।

ଅୟୁନାଂଶ ସଂସ୍କୃତ ଲଗ୍ନର ଭୁକ୍ତାଦିକୁ ସେହି ରାଶିର ଉଦୟମାନରେ ଗୁଣି ୩୦ରେ
ହରି ନେଲେ ଭୁକ୍ତ ଅୟୁ ହେବ । ସେଥିରେ ଭୁକ୍ତ (ଲଗ୍ନର ପୂର୍ବ ପୂର୍ବ) ରାଶିର ମାନ ଯୋଗ
କରି ନେବ । ଏହିପରି ସାୟନ ରବିର ରାଶି ଆଦି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଅ । ପୁଣି ସାୟନ ରବିର
ଭୋଗ୍ୟ ଅୟୁ ଅଣି ଏଥିରେ ମିଶାଇବ । ଏହି ମୋଟ ସମୟ ହେବ ଲଗ୍ନର ଇଷ୍ଟକାଳ ।
ଅର୍ଥାତ୍ ସେତକ ସମୟରେ ତେତକ ଲଗ୍ନ ହେବାର କଥା ।

ମଧ୍ୟଲଗ୍ନାଽପି ସଂସାଧ୍ୟୋ ନରକ୍ଷୋଦୟଜାୟୁଭିଃ

ସ୍ୱଦନାର୍ଦ୍ଧାନ୍ତପ୍ରାଣାଃ ପ୍ରାତ୍ୟା ଶ୍ରେକଣ୍ଠଦୀର୍ଘତେଃ । ୧୪୩।

ଚଳାଂଶୈଃ ସଂସ୍କୃତସୈବ ଭୁକ୍ତରାଶ୍ୟଂଶ-ଜାସବଃ

ବ୍ୟାଧିଦେଶଭବା ଯେ ସ୍ୟୁର୍ନତାୟୁଭୋଗ୍ୟା ବିବର୍ଜିତାଃ । ୧୪୪।

ତତୋ ଯେ ରାଶିର୍ଯୋହଧୋହଧସ୍ତତ୍ ପ୍ରାଣାଃ ପ୍ରତିଲେମତଃ

ଶୋଧାସ୍ତୁଶୁଦ୍ଧା ଅସବସ୍ତୁଂଶଦ୍ୱ୍ୟାଃ ପୂର୍ବଲଗ୍ନକୈଃ । ୧୪୫।

ପ୍ରାଣେର୍ହୃତଃ ଫଳାଂଶାଦ୍ୟଂ ଶୋଧୂତଂ ତ୍ରିଂଶଦଂଶତଃ

ଯସ୍ୟାଦ୍ ଗୃହାଦିକଂ ତତ୍ତ୍ୱ ବୁଝ୍ମାମାତଲଭାଗକୈଃ । ୧୪୬।

ସଂସ୍କୃତଂ ମଧ୍ୟଲଗ୍ନଃ ସ୍ୟାନ୍ମଧ୍ୟଭଂ ଖାର୍କ ଇତ୍ୟାଦି

ଯଦ୍ ପଶ୍ଚାନ୍ତଃ କଳାସ୍ତୁଦା ସାୟନଭାସ୍ତୁତଃ । ୧୪୭।

ଭୋଗ୍ୟଭଂଗନିରାସାୟୁର୍ଯ୍ୟୁ ମଧ୍ୟଭଜାନୟନ୍
ପ୍ରୋକ୍ତଃ। ଶୁଦ୍ଧନତପ୍ରାଣାନ୍ ହୃଦ୍ଘା ଗଗନବହିର୍ଭିଃ । ୧୪୩ ।

ହୃଦ୍ଘା ତଲ୍ଲଗ୍ନଜପ୍ରାଣୋ ଲବ୍ଧ୍ୟାଂଶାଦ୍ୟଂ ଭୟଙ୍କକମ୍ ।
ବିଲେମ ସଂସ୍କୃତଂ ଚେନ୍ଦ୍ରାକଳାଂ ଶୈର୍ମଧ୍ୟତଂ ହ ତତ୍ ୧୪୪ ।

ପ୍ରାକ୍ ପଶ୍ଚାତ୍ ସାୟାନ୍ନାକୋତ୍ଥ ଭୁକ୍ତଭୋଗ୍ୟାୟୁତୋ ଯଦ୍
ଅଲ୍ପାନ ତାସବସ୍ତୁତେ ବିଂଶତ୍ସାହସ୍ରଭଜାୟୁଭିଃ । ୧୪୫ ।

ଭକ୍ତୃତା ଲବ୍ଧଭାଗାଦ୍ୟଃ ପ୍ରାକ୍ପଶ୍ଚାନ୍ନତତ୍ତ୍ଵେ ରବିଃ
ହୀନୟୁର୍ଦ୍ଧ୍ଵଲଗ୍ନଃ ସ୍ୟାଦିନାର୍ଦ୍ଧେ ସ୍ଵର୍ଗ ଏବ ସଃ । ୧୪୬ ।

ଦଶମ ଲଗ୍ନ ଆଖିବା ପ୍ରଣାଳୀ :—

ବିଷୁବ ସ୍ଥାନୀୟ ରାଶିମାନଙ୍କର ଉଦୟାସ୍ତବାର ମଧ୍ୟଲଗ୍ନ ମଧ୍ୟ ସାଧନ କରିବାକୁ ହେବ । ରବି ଦିନାରୁ ପୂର୍ବରେ ଥିଲେ ଯେତେ ପୂର୍ବନତକାଳ (ଅସ୍ତ ହେବ) ହେବ । ସେଥିରୁ ସାଧନ ରବିର ବିଷୁବ ସ୍ଥାନୀୟ ରବିସ୍ଥିତି ରାଶିର ଭୁକ୍ତ ଅସ୍ତ ବିୟୋଗ କର । ଅବଶେଷରୁ ତାହାର ପୂର୍ବ ପୂର୍ବ ରାଶିମାନଙ୍କର ଉଦୟ ଅସ୍ତ ଉତ୍କ୍ରମଣରେ ବାଦ୍ ଦିଅ । ଶେଷରୁ ଯେଉଁ ଅସ୍ତ ବଳପିବ ତାକୁ ୩୦ରେ ପୁଣି ଅଶୁଦ୍ଧ ରାଶିର ଉଦୟ ଅସ୍ତରେ ହରିଲେ ଅଂଶାଦିଫଳ ହେବ । ତାକୁ ୩୦ରୁ ବିୟୋଗ କଲେ ଯାହା ହେବ ସେଥିରେ ବିପକ୍ଷତ ଭାବରେ ଅସ୍ତନ-ସଂସ୍କାର କଲେ ମଧ୍ୟ ଲଗ୍ନ ବା ଦଶମ ଲଗ୍ନ ହେବ । ତାହାକୁ ମଧ୍ୟ ଲଗ୍ନ ବା ମଧ୍ୟାର୍କ ମଧ୍ୟ କହିଥାନ୍ତି ।

ନତକାଳ ପଶ୍ଚିମ ହୋଇଥିଲେ ସେହି ନତକାଳରୁ ସାଧନ ରବିର ଭୋଗ୍ୟକାଳ ତଥା ତାହାର ପର ପର ପରରାଶିର ଉଦୟମାନ ବାଦ୍ ଦେବାକୁ ହେବ । ଅବଶେଷକୁ ଅଶୁଦ୍ଧ ରାଶିର ଉଦୟାସ୍ତରେ ହରି ୩୦ରେ ଗୁଣିଲେ ଯାହା ଫଳ ହେବ, ସେଥିରେ ମେଷାଦି ଯୋଗକଲେ ରାଶ୍ୟାଦି ମଧ୍ୟ ଲଗ୍ନ ହେବ । ମାତ୍ର ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ଅସ୍ତନାଂଶ ବାଦ୍ ଦେବାକୁ ହେବ ।

ଯେଉଁ ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମ ନତ ଅସ୍ତ କୁହାଗଲା । ତାହା ଯଦି ଯଥାକ୍ରମେ ସାଧନ-ରବିର ଭୁକ୍ତ ଓ ଭୋଗ୍ୟ ଅସ୍ତରୁ କମ୍ ହୁଏ । ତାହାହେଲେ ତାହାକୁ ୩୦ରେ ଗୁଣି ସେହି ରାଶିର ଉଦୟାସ୍ତରେ ଭାଗ ଦେଲେ ଯେଉଁ ଅଂଶାଦି ଫଳ ହେବ, ତାହାକୁ ପୂର୍ବନତରେ ରବିରୁ ବାଦ୍ ଦେବ ଏବଂ ପଶ୍ଚିମ ନତରେ ରବିରେ ଯୁକ୍ତ କଲେ, ମଧ୍ୟ ଲଗ୍ନ ହେବ । ଦିନାର୍କ ବେଳେ ସ୍ପଷ୍ଟ ସାଧନ ରବି ହିଁ ମଧ୍ୟ ଲଗ୍ନ ହୋଇଥାଏ ।

ଇଷ୍ଟେଷ୍ୟାଦୟକାନ୍ତରାୟ ଗୁଣିତାଃ ପ୍ରାତ୍ୟାଶ୍ଚିଳାଂଶାଦୟଃ
 ଖାନ୍ନାଂପ୍ରାଃ ଫଳହୀନ ଯୁକ୍ତସ୍ତଦୟଃସ୍ୟାଦେଷ୍ୟଭନେଧୁକେ
 ଯାତେଷ୍ଟାନ୍ତର ନିର୍ଦ୍ଦେଶାନ୍ତ୍ରୀ ବିହୃତ-ପ୍ରତ୍ୟକ୍ତଳାଂଶେର୍ଗତେ
 ଲଗ୍ନେଫଳେଧୁକ ଭନୟୁକ୍ତସ୍ତଦ୍ ଇତି ସ୍ୟାଲ୍ଲଗ୍ନମାନଂସ୍ମୁତମ୍ । ୧୫୨ ।

ରାଶିର ନିରୟଣ ଉଦୟାୟ ଆଶିବାର ପ୍ରଣାଳୀ ଏଠାରେ ଦିଆଯାଇଅଛି ।
 ଅୟନାଂଶ ପୂର୍ବକୁ ଗତି କରୁଥିଲେ ଉପସ୍ଥିତ ରାଶି ଓ ତାପର ରାଶିର ଉଦୟାୟର ଅନ୍ତର
 ଫଳ ଆଶି ତାକୁ ଅୟନାଂଶରେ ଗୁଣି ୩୦ରେ ଭାଗ ଦିଅ । ଫଳକୁ ଉପସ୍ଥିତ ରାଶିର
 ଉଦୟାୟ ତା ପର ରାଶିର ଉଦୟାୟଠାରୁ କମ୍ ବା ବେଶି ହେଲେ ଯଥାକ୍ରମେ ଉପସ୍ଥିତ
 ରାଶିର ଉଦୟାୟରେ ଯୋଗ ବା ବିୟୋଗ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଅୟନାଂଶର ପଶ୍ଚାତ୍ଗତି ହେଲେ ଉପସ୍ଥିତ ରାଶି ଓ ତା ପୂର୍ବ ରାଶିର ଉଦୟାୟର
 ଅନ୍ତରଫଳ ନିଅ । ଏହାକୁ ଅୟନାଂଶରେ ଗୁଣି ୩୦ରେ ଭାଗ ଦିଅ । ଫଳକୁ ଉପସ୍ଥିତ
 ରାଶିର ଉଦୟାୟଠାରୁ କମ୍ ବା ବେଶି ହେଲେ ଉପସ୍ଥିତ ରାଶିର ଉଦୟାୟରେ ଯୋଗ
 ବା ବିୟୋଗ କରିବ ।

ପଶ୍ଚାତ୍ପ୍ରାଗୟନାଂଶକେଷୁ ତନବୋ ବ୍ୟସେ ଚରାଦ୍ୟାମ୍ବକାଃ
 ସାସେ ମେଷ ଧର୍ତ୍ତା ଯୁବତ୍ୟନିଷ୍ଠା ଦେଶେ ଛିରଃ ସ୍ୟୁଃ କ୍ରମାତ୍
 ଇତ୍ୟଂ ସଂସ୍କୃତଲଗ୍ନମାନବଶତଃ ସ୍ୱାଭାଷ୍ଟ୍ର-ଦିଷ୍ଟସ୍ମୃତୀ
 କାର୍ଯ୍ୟାଶ୍ଚେତ୍ନ-ବସ୍ତଦାୟନ-ଲବେର୍ନାଦ୍ୟନ୍ତୟୋଃ ସଂସ୍କୃତଃ । ୧୫୩ ।

ଅୟନର ପଶ୍ଚାତ୍ଗତି ବେଳେ ବିଷୁବ ଦେଶରେ ମେଷ, କର୍କଟ, ତୁଳା ଓ ମକର
 ରାଶିର ସାୟନ ଓ ନିରୟଣ ଉଦୟ ପରିମାଣ ସମାନ । ବିଷୁବେତର ଦେଶରେ ମେଷ ଓ
 ତୁଳାର ସାୟନ ଓ ନିରୟଣ ଉଦୟମାନ ମଧ୍ୟ ସମାନ ।

ଅୟନର ପୂର୍ବ ଗତିବେଳେ ବିଷୁବ ଦେଶରେ ମିଥୁନ, କନ୍ୟା, ଧନୁ ଓ ମୀନ ତଥା
 ବିଷୁବେତର ଦେଶରେ କନ୍ୟା ଓ ମୀନର ସାୟନ ତଥା ନିରୟଣ ଉଦୟମାନ ସମାନ ।
 ନିରୟଣ ଉଦୟାୟ ଆସିଯିବା ପରେ ଲଗ୍ନ ଆଶିବା ନିମନ୍ତେ ଆଉ ଅୟନାଂଶ ସଂସ୍କାରର
 ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ ।

ସମାଃଷଡ୍ବଶିତେଃ କୃତାଃ କୃତଭୂଜି ରଥୀଃ ସ୍ୱତେଃସାୟାକା
 ଭୂଭୂବ ବହିର୍ଭିରାଶୁଗାଃ କୃତରୂପେ ବାଶାଶ୍ଚ ପକ୍ଷାନ୍ତିଭିଃ
 ଓଡ୍ର ଭାର୍ଗୟୁଗେ କ୍ରମୋକ୍ରମବଶାତ୍ ସ୍ୟୁର୍ଲଗ୍ନଦଣ୍ଡଃ ପଳେଃ
 ସମ୍ପ୍ରତ୍ୟସିଦ୍ଧକାୟନାଂଶ କଳନାତ୍ କଥ୍ୟନ୍ତ ଏତେ ସ୍ମୃତଃ । ୧୫୪ ।

ଉତ୍କଳର କେନ୍ଦ୍ର ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସାୟନ ଓ ନିରୟଣ ଲଗ୍ନମାନ ଯାରେ ଦିଆଯାଉଛି :— ଅୟନାଂଶ ୨୨°

	ସାୟନ ଦ.ଲି	ନିରୟଣ ଦ.ଲି
ମେଷ	୩. ୫୭	୪. ୧୭
ବୃଷ	୪. ୨୪	୪. ୫୭
ମିଥୁନ	୫. ୭	୫. ୨୯
କର୍କଟ	୫. ୩୭	୫. ୩୫
ସିଂହ	୫. ୩୪	୫. ୨୫
କନ୍ୟା	୫. ୨୨	୫. ୨୨
ତୁଳା		୫. ୩୧
ବୃଷ୍ଟିକ		୫. ୩୭
ଧନୁ		୫. ୧୫
ମକର		୪. ୩୫
କୁମ୍ଭ		୪. ୩
ମୀନ		୩. ୫୭

ସଙ୍କ୍ରାନ୍ତନସିଦ୍ଧମଧ୍ୟତନବୋ ବେଦାଃ କୃତାଥୈଃ ଶରୀ
 ଭୂପୈସ୍ତେ ଦ୍ଵିଭୁଜୈଃ ଶରୀଣ୍ଡ ବଶିଷ୍ଠୈକୋଦାଃ କୃତାନ୍ମୁଖିଃ ।
 ବେଦା ନନ୍ଦଗୁଣୈସ୍ତୁଳାଦିଷୁ ପୁନର୍ମେଷାଦିବନ୍ଦ୍ଵାଂସ୍ରତଂ
 ପ୍ରାକ୍ପଶ୍ଚାଦୟନାଂଶ ଭୂରତନୁତାମାଲେତ୍ୟ ସାଧ୍ୟା ରୁପେଃ । ୧୫୭

ବିଷୁବ ଦେଶରେ ଶଶିଗୁଚ୍ଚକର ନିରୟଣ ଉଦୟାସ୍ତ ବର୍ତ୍ତମାନ କୁହାଯାଉଅଛି:—

	ଦ.ଲି
ମେଷ	୪. ୫୪
ବୃଷ	୫. ୧୭
ମିଥୁନ	୫. ୨୨
କର୍କଟ	୫. ୫
ସିଂହ	୪. ୪୪
କନ୍ୟା	୪. ୩୧

ସି. ବି. ଦ. ୧୯

ଦର୍ଶନାନୁ ଅୟନାଂଶ (୨୨°) ପରିମାଣ ଅନୁସାସୀ ଏ ସବୁ କୁହାଯାଇଛି । ତାର
ଗତି ଓ ପରିମାଣ ବଦଳିଲେ ଏ ସବୁ ମଧ୍ୟ ବଦଳିବ ।

ଲେଖ୍ୟା ଗର୍ଗବଶିଷ୍ଠମୁଦ୍ୟଗଦତା ରାଶ୍ୟାଦତଃ ସାଧୂତା
ଅଷ୍ଟାବଂଶତତ୍ରୟାସୁବାସୁଦୁପର ସ୍ଥୂଳାଶୁ ଲିପ୍ତାମ୍ବକାଃ
ସଞ୍ଜାରାୟା ନଭଃସଦାଂ ଚ ପଦକୈସ୍ତେ ହାନ୍ତପତୋଭବା
ରାଶ୍ୟାଦ୍ୟଃ ସଗତଧୁବୈଶ୍ଵାଣନଗୈସ୍ତସ୍ତସ୍ତୟଃ ପାତବତ୍ । ୧୫୭।

କେଉଁ ଗ୍ରହ କେବେ କେଉଁ ନକ୍ଷତ୍ରକୁ କେଉଁ ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ଗଲ ତାହା ଜାଣି ପଳାନ୍ତି
କହିବା ନିମନ୍ତେ ମହର୍ଷି ଗର୍ଗ ବଶିଷ୍ଠ ପ୍ରଭୃତି ଯେଉଁ ଶତରେ ଅଠାଇଶ ଗୋଟି ନକ୍ଷତ୍ରର
ରାଶ୍ୟାଦି ଧ୍ରୁବ କହି ଅଛନ୍ତି, ତାହା ଏଠାରେ କୁହାଯାଉଛି । ରାଶ୍ୟାଦି ଧ୍ରୁବ ସୂକ୍ଷ୍ମ । ଲିପ୍ତାଦି
ଧ୍ରୁବ ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇ ଆସ—ମାତ୍ର ତାହା ସ୍ଥୂଳ । ଏ ସବୁ କଥା ପରିଶିଷ୍ଟରେ ଦିଆଯାଇ
ଅଛି । ପରିଶିଷ୍ଟରେ ବସୁବ ଓ ହାନ୍ତ ବୃତ୍ତ ପାତର ଗତି କଥା ମଧ୍ୟ ୨୩ ଦିନକୁ ଧରି
କୁହାଯାଇଛି । କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନରେ ମଧ୍ୟ ଅୟନର ଗତି ପରିମାଣ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ
ଦିଆଯାଇଛି । ଏହି ପରିଶିଷ୍ଟ ତାଲିକାରୁ ଅଷ୍ଟାଶୁ ଦିନରେ ଅୟନ ଗତି କେତେ ହେଲା
ଭଲ ଭାବରେ ଜାଣି ହେବ । ଅଶ୍ଵିନୀ ଆଦି ୨୨ ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ଅଭିଜିତକୁ ମିଶାଇ ମୋଟ
୨୮ ନକ୍ଷତ୍ର ।

ଲିପ୍ତାଦ୍ୟଃ ହାନ୍ତପାତସ୍ତଗତରହ ବୟତ୍ ଖଂକୁରମା ଦ୍ଵିରାମାଃ
କୃତ୍ଵା ବାଣାଗ୍ନୟୋଽଜ୍ଞାନ୍ୟନଳଶରମିତା ନାଗବାଣାସ୍ତପକ୍ଷାଃ
କଲ୍ୟାଣୋ ତତ୍ତ୍ଵଧ୍ରୁବୋ ତତ୍ତ୍ଵଗଗନଗଜକଳାଃ କାରଣାଞ୍ଚା ଗୃହାଦ୍ୟା
ରମାରୁପାସ୍ତ୍ରମାଃ ଶିଖରଜଳଧୟୋ ଭବପୂର୍ଣ୍ଣାଣ୍ଡବାଣୁ । ୧୫୮।

ଅୟନାଂଶର (ବସୁବ ହାନ୍ତ ସପାତ) ଦୈନିକ ଗତି—ଲ. ୦ ବ. ୩୧ । ୩୨ । ୫୧ ।
୩୫ । ୭ । ୫୩ । ୫୮ । ୨୩ କଳିଯୁଗର ପ୍ରାରମ୍ଭ ଦିବସରେ ସ୍ଥିର ମେଷ ଦିଗୁରୁ ହାନ୍ତ
ବସୁବ ସପାତ ୨୦୨ ଲତା (କଳା) ଖସି ଯାଇଥିଲା । କରଣାବଦ୍ (ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ଦିନ-
ଠାରୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ ଅନୁସାରେ ଗ୍ରହ ଗଣିତ କରାଗଲା) ଆରମ୍ଭରେ ଏହି ହାନ୍ତ ପାତର
ପରିମାଣ ଥିଲା ରାଶି ୩ । ୧୭ । ୩୩ । ୪୭ । ୨୭ । ୪୦ ।

ସାଧା ବା ମଧ୍ୟମାର୍କାନୁଗତକଳସମାଗୋକ୍ଷଷ୍ଟ୍ୟଂଶୟୁକ୍ତେ
ଗୌରୁପକ୍ଷେ ବୃହସ୍ପତିଦ୍ଵିରଥ ଶତହତା ଭୂପତତ୍ତ୍ଵାସ୍ତ୍ରହୀନାଃ
ଷଷ୍ଠ୍ୟାସ୍ତ୍ରଂଶାହତାସ୍ତେ ପୁନରୁଦୟଶରେ ଦ୍ଵାରତଃ ଶେଷହାନେ
ସ୍ତଦ୍ଵୟଗ୍ନାନ୍ତାଶୁଳଂଶା ବଷମସମଫଳାନୁକ୍ରମାତ୍ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣସଂଘଃ । ୧୫୯।

ବର୍ଷାନୁରେ କଳିଗତ ବର୍ଷରୁ କପର ଅୟନାଂଶ ଆଣି ହେବ ତାର ଆଉ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଣାଳୀ ଏଠାରେ ଦିଆଯାଉଅଛି । କଳିଠାରୁ ନିଜ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗତବର୍ଷ ସଂଖ୍ୟାରୁ ୨୧୯ । ୧୯ ବାଦ ଦିଅ । ଫଳକୁ ଦୁଇ ଯାଗାରେ ରଖ । ଗୋଟିଏ ଯାଗାରେ ଏହି ଫଳକୁ ୧୦୦ରେ ଗୁଣି ୨୫୧୭ରେ ହରି ଗୁଣଫଳ ଯାହା ହେବ ତାକୁ ପ୍ରଥମ ଯାଗାରେ ଥିବା ପ୍ରଥମ ଫଳରୁ ବାଦ ଦିଅ । ପୁଣି ଯେଉଁ ଶେଷ ବା ୩ୟ ଫଳ ହେଲେ ତାକୁ ୭୦ରେ ହରି ଦେଲେ ଅଂଶାଦି ହେବ । ଏହି ଅଂଶାଦିକୁ ୫୦ରେ ହରି । ଲବ୍ଧକୁ ରଖ । ଶେଷ ଯାହା ହେବ ତାକୁ ହରି ୫୦ରୁ ଫେଡ଼ । ଲବ୍ଧ ଶେଷ ଓ ଏହି ଶେଷ (୫୦ରୁ ବାଦରେ) ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁଟା କମ୍ ତାକୁ ଲବ୍ଧ ସଂଖ୍ୟା ବିଷମ ହୋଇଥିଲେ ଧନ ଓ ଲବ୍ଧ ସଂଖ୍ୟା ସମ ହୋଇଥିଲେ ରଣ ମନେ କରିବ ଏବଂ ସେହି ଅନୁସାରେ ଲବ୍ଧରେ ଯୋଗ ବା ବିୟୋଗ କଲେ ଶେଷ ଫଳ ସେହି ବର୍ଷାନୁର ଅୟନାଂଶ ହେବ ।

ଏଠାରେ ୨୧୯ । ୧୯ କୁ ୨୧୯ ଝିଂ ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ଗାଣିତିକ ଶକ୍ତି ହେଲା :—

$$\text{ଲବ୍ଧ} = \frac{(\text{କ. ଗ. ବ.} - ୨୧୯ । ୧୯) - \frac{(\text{କ. ଗ. ବ.} - ୨୧୯ । ୧୯) \times ୧୦୦}{୨୫୧୭}}{୭୦ \times ୫୦}$$

ପୁଣି ଲବ୍ଧ—କମ ଶେଷ = ଅୟନାଂଶ ହୋଇଯିବ ।

ଭୂୟଃ ସାୟନସ୍ତନୁଦୋର୍ଜଲଧୁଦୃଢ଼ଞ୍ଚେଭବାଃ କ୍ରାନ୍ତୟେ ।
 ଦ୍ୟୁଜ୍ୟାଶ୍ଚୋକଳମଧ୍ୟଜାଃ ଶିତଗିରିଂ ସିଦ୍ଧାଶ୍ଚରାସବଃ
 ନୈରକ୍ଷା ଭବୟାସବଃ କ୍ରିୟମୁଖାନ୍ ସଂସାଧଲେଖ୍ୟଃଶିଶୋ
 ବୋଧାୟାୟୁଦୟାନ୍ତସ୍ୟବ ଇମେ ସ୍ପଷ୍ଟାଃ ସୁସମାନ୍ତରେଃ । ୧୭୦ ।

ପରଶିଷ୍ଟରେ ସାୟନସ୍ତୁଟ ସୂର୍ଯ୍ୟର ମେଷାଦି ତିନି ବର୍ଷରେ ୨୪ ଶତ୍ରୁରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ଜ୍ୟା ସାନ୍ତକଳା, ଅହୋରାସ ବୃତ୍ତବ୍ୟାସାଦି ପୁରୁଷୋତ୍ତମରେ ଚରଣଶ୍ରୁ ଅସୁ ବିଷୁବ ବୃତ୍ତୀୟ ଉଦୟାସୁ ତଥା ଉଦୟାନ୍ତର ଅସୁ ଅଳ୍ପଜ୍ଞ ଲୋକମାନଙ୍କର ଦରକାର ନିମନ୍ତେ ଲେଖାଯିବ । କଥିତ ଜ୍ୟା ଶତ୍ରୁର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନରେ ଅନୁପାତ ଯୋଗେ ସାନ୍ତ ଆଦି ଆଣି ପାରିବ । ପରଶିଷ୍ଟରେ ଏଇଥିପାଇଁ ସବୁ ଦିଆଯାଇଅଛି ।

ପ୍ରାବ୍ଜନ୍ମାର୍ଜିତ ଚକ୍ରକର୍ମବିସରଂ ସଂସାରଣାଂ ପ୍ରାଣିନାଂ
 ଯଃ ସଂଜ୍ଞାପୟତୁଂ ସର୍ବେଜନନୁଷା ସଂସୃଜ୍ୟ ଖେଚତ୍ରଜମ୍
 ଦ୍ରାଞ୍ଜନପ୍ରବହାପନାଦବିବଧଭ୍ରାନ୍ତୋ ନିଯୋଜ୍ୟ ସ୍ୱୟଂ
 ତନ୍ମୁକ୍ତ୍ୟ ପୁରୁଷୋତ୍ତମାତ୍ୟମସୃଜନ୍ନାମୈତମୀଶଂ ଭଜେ । ୧୭୧ ।

ପୂର୍ବ ଜନ୍ମରେ ଆମେ ଯେଉଁ କର୍ମ କରିଛୁ ଏହି ଜନ୍ମରେ ତାହାର ଫଳ କଣ ହେବ ତାହା (ଜନ୍ମ ମାତ୍ରେ) ଜଣାଇବା ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ଭଗବାନ ଗ୍ରନ୍ଥାକୁ ସଜନା କରି ଗ୍ରନ୍ଥ ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଯେଉଁ ଗ୍ରନ୍ଥା ପୁଣି ଉକ୍ତ (ଶାସ୍ତ୍ର, ମନ୍ତ୍ର) ପ୍ରବନ୍ଧ, ଗୀତ ଆଦି ସୃଷ୍ଟି କରି ଗ୍ରନ୍ଥ ଗତକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରୁ ଅଛନ୍ତି, ସେହି ଭଗବାନ ମାଳାଦ୍ରି ବିହାରୀ ସେହି (ପତିତ) ପ୍ରାଣୀଗଣଙ୍କ ମୁକ୍ତି ନିମନ୍ତେ ଏହି ପବନ ଧାମ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ସୃଷ୍ଟି କରି ଅଛନ୍ତି । ଏହି ମୋର ପ୍ରଭୁ ମାଳାଦ୍ରି ବିହାରୀଙ୍କୁ ମୁଁ ସବୁବେଳେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଅଛି ।

ଇତ୍ୟୁକ୍ତଲୋକ୍ତାନନ୍ଦପାଳ କୁଳ ପ୍ରସୂତ
 ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରକୃତୌ ଗଣିତେନ୍ଦ୍ରିୟିକେ
 ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣ ଉପାହତବାଳବୋଧେ
 ଷଷ୍ଠାଽପମାଦ୍ୟଶୁରବୀନ୍ଦୁରଗାତ୍ ପ୍ରକାଶଃ । ୧୭୭ ।

ଇତି ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ସିଂହକୃତୌ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣେ
 ସ୍ଫୁଟାଧିକାରେ ସୂକ୍ଷ୍ମପଞ୍ଜିକା ଡାକ୍ତ୍ୟାଦି ବର୍ଣ୍ଣନୋ
 ନାମ ଷଷ୍ଠଃ ପ୍ରକାଶଃ ।

ଏଠାରେ ଷଷ୍ଠ ପ୍ରକାଶ ଶେଷ ହେଲା । ଏଥିରେ ଛାନ୍ଦ ଓ ସଂଖ୍ୟା ରବି ତଥା ଚନ୍ଦ୍ରର କଥା ରହିଛି ।

ସପ୍ତମଃ ପ୍ରକାଶଃ

ବିପ୍ରଶ୍ନାଧିକାରଃ

ଶକୁଳାୟାଦି ବର୍ଣ୍ଣନମ୍

ଦର୍ଶଦେଶକାଳକଳନାର୍ଥମଥାଭିଧାସ୍ୟେ
 ତପ୍ରଶ୍ନନାମକମକର୍ତ୍ତବ୍ୟବାକ୍ୟତତ୍ତ୍ୱମ୍ ।
 ସର୍ବୋପକାରକତୟା ପ୍ରଥମଂ ପ୍ରକାଶଂ
 ବ୍ରାହ୍ମ୍ୟଂ ମୁଦୋପକରଣାଖ୍ୟମତ ପ୍ରବୀଣେଃ । ୧ ।

ଅତି ପ୍ରଶ୍ନ ଲେକେ ସବୁକଥାର ଉପକାରକ ହିସାବରେ ଆନନ୍ଦରେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବା ଏହି ତପ୍ରଶ୍ନ ନାମକ ପ୍ରକାଶକୁ ବର୍ଣ୍ଣମାନ କହିବ । ଏଥିରେ ପ୍ରଥମେ ହୋଇଥିବା ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଆଦୌ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହେଁ—କୋମଳ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଲେକେ ଦିଗ, ସ୍ଥାନ ଓ ସମୟ-ଜ୍ଞାନ କରିପାରିବେ ।

ଦକ୍ଷାଧନାର୍ଥମବନୋ ସୁଷମୀକୃତାୟାଂ
 ତୋୟେ ବିଲିଖ୍ୟ ଚତୁରକ୍ଷି-ମିତାଙ୍ଗୁଳେନ ।
 ସୁବେଶ ମଣ୍ଡଳମମୁଷ୍ୟ ସମସ୍ୟ ମଧ୍ୟ
 ସୂର୍ଯ୍ୟାଙ୍ଗୁଳଂ ସୁସରଳଂ ନିଦଧୀତ ଶଙ୍ଖମ୍ । ୨ ।

ତଭାଗ୍ରମା-ବଶତ ଯଦି ଯତୋ ନରେତ
 ପ୍ରାକ୍ପଶ୍ଚିମସ୍ଥିତ କଟନ କଳ ତଦି ବନ୍ଧୁ । ୩ ।
 ଦତ୍ତା ତତଶ୍ଚ ଶରବାହୁ-ସମ୍ପଦାଙ୍ଗୁଳେନ
 ସୁବେଶ ବନ୍ଦୁସୁଗଳଂ ବିଦଧୀତ ଧୀମାନ୍ । ୪ ।

ଯା ତପୁରସ୍ତରସମାକମଣେ'ଭ୍ୟରେଖା
ମସ୍ୟାକୃତର୍ତ୍ତବତ ତନ୍ମୁଖପୁଷ୍ପମାର୍ଗଃ ।
ଚନ୍ଦ୍ରଂ ଭବେଦ୍ ଯମ-କୁବେର-ଦଶୋରହୌରୁଃ
ପ୍ରାରବନ୍ଧୁ-ସଂସ୍କୃତରସକମଳାଳ୍ପ-ତରବାତ୍ । ୪ ।

ଯଥାମୋକ୍ଷରାଜ୍ୟପର ଯଦ୍ବଳୟଦ୍ବୟୋଽଥ
ମାନେନ ବାସବଜଳାଧିପୟୋର୍ଦ୍ଦଶୌ ସ୍ତଃ ।
ଦତ୍ତଧୂସୃକୃତବୃତ୍ତଚତୁଷ୍ଟୟୋଦ୍ୟ —
ଲୀନେର୍ଭବନ୍ତ ବଦଶୋଽନ୍ତରଜାଣ୍ଡତସ୍ତଃ । ୫ ।

ଦିଗନ୍ତର କରିବା —

ଦିଗ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବାକୁ ହେଲେ ପ୍ରଥମେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନକୁ ଲିପାପୋଛାଇକରି ଜଳ-
ସମାନ ସମତଳ କର, ଯେପରି ତାହା ଦିଗ୍ବଳୟର ସମାନ୍ତର ହେବ । ସେଥିରେ ୨୪
ଅଙ୍ଗୁଳ ବ୍ୟାସାର୍ଦ୍ଧ ନେଇ ଗୋଟିଏ ବୃତ୍ତ ଅଙ୍କନ କର । ତାର କେନ୍ଦ୍ରରେ ୧୨ ଅଙ୍ଗୁଳର
ଗୋଟିଏ ଶଙ୍କୁ ପୋତ । ଶଙ୍କୁର ଛୁୟା ଉକ୍ତ ବୃତ୍ତର ପରିଧିକୁ ଦୁଇଥର ଛୁଇଁ କଲ୍ଲବେଳେ
ସେହି ପରିଧି ଉପରେ ଚିହ୍ନ ଦିଅ । ଉଭୟ ଚିହ୍ନକୁ ଯୋଗକରି ଗୋଟିଏ ରେଖା ଟାଣ ।
ଉକ୍ତ ଦୁଇଟି ଚିହ୍ନକୁ ଦୁଇଟି କେନ୍ଦ୍ରବନ୍ଦୁ ମନେକରି ୨୫ ଅଙ୍ଗୁଳ ବ୍ୟାସାର୍ଦ୍ଧ ନେଇ ଦୁଇଟି
ବୃତ୍ତ ଟାଣ । ଏହି ଦୁଇଟି ବୃତ୍ତ ପରସ୍ପରକୁ ଦୁଇଟି ବିନ୍ଦୁରେ ଛେଦ କରିବେ ଏବଂ ସେହି
ଅଂଶ ଗୋଟିଏ ମାଛପରି ଦେଖାଯିବ । ଉଭୟ ଛେଦବିନ୍ଦୁ ଗତରେଖା ଦ୍ଵି ଦକ୍ଷିଣ ଉତ୍ତର
ରେଖା । ଏହି ରେଖାକୁ ବଡ଼ାଇଦେଲେ ପ୍ରଥମ ବୃତ୍ତ କେନ୍ଦ୍ର ଦେଇଯିବ । ଏହି ରେଖା,
ଛୁୟା ଅନ୍ତରାତ ରେଖାଉପରେ ଲମ୍ବ ମଧ୍ୟ ହେବ । ସମୟର ବ୍ୟବଧାନ (୧ମ ଛୁୟା ଅନ୍ତ-
ବିନ୍ଦୁଠାରୁ ୨ୟ ଛୁୟା ଅନ୍ତରାତ ବିନ୍ଦୁ ମଧ୍ୟରେ) ଅତି ଅଳ୍ପହେତୁ ଯୁକ୍ତିତଃ କ୍ରାନ୍ତିଗତର
ବ୍ୟବଧାନ ଆୟୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଛାଡ଼ିଦିଆଯାଇଅଛି । ଦକ୍ଷିଣୋତ୍ତର ରେଖାକୁ ଉଭୟ ଦିଗରେ
ବଡ଼ାଇ ଦେଲେ ବୃତ୍ତପରିଧିରେ ଦକ୍ଷିଣୋତ୍ତର ବିନ୍ଦୁ ହେବ ଏବଂ କେନ୍ଦ୍ର ବିନ୍ଦୁରୁ ଏହା-
ଉପରେ ଲମ୍ବକଲେ ତାହା ଉତ୍କଳ୍ପାନର ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମରେଖା ହେବ । ପୂର୍ବ, ପଶ୍ଚିମ,
ଦକ୍ଷିଣ, ଉତ୍ତରଦିଗ ଜଣାଯିବାପରେ କୋଣ ଜାଣିବାପାଇଁ ଲଗ୍ ଲଗ୍ ଦୁଇଟି ଦିଗମଧ୍ୟସ୍ଥ
ରୂପକୁ ଆଧାକରି ବିନ୍ଦୁ ଦେବାକୁ ହେବ ।

ଶଙ୍ଖଛାୟାକୃତଯୁତପଦଂ କର୍ଣ୍ଣ ଇରୂପ୍ୟତତ ତଦ୍—
ବର୍ଣ୍ଣାଂଶୁଃ କୃତ-ବରହତାହ୍ୟାପୂର୍ବଂ ସପ୍ରସାୟଃ ।
ବର୍ଣ୍ଣେଣେନାପୂର୍ବମପି ନରଃଶଙ୍ଖୁଭେ କୋଟିବାହୁ
ତଦ୍ବ୍ୟଗ୍ରାହାନ୍ତରମବହତଂ କର୍ଣ୍ଣସଂଜଂ ସୁଧୀରଃ । ୬ ।

ଶକ୍ତିବର୍ଗ ଓ ଶୂନ୍ୟବର୍ଗର ଯୋଗଫଳର ବର୍ଗମୂଳ ବାହାର କଲେ କଣ୍ଠି ହୁଏ ।
କଣ୍ଠିବର୍ଗରୁ ଶକ୍ତିବର୍ଗକୁ ବାଦଦେଇ ଅବଶେଷର ମୂଳନେଲେ ତାହା କୋଟି ହୁଏ । ପୁଣି
କଣ୍ଠିବର୍ଗରୁ କୋଟି ବର୍ଗକୁ ବାଦଦେଇ ତାହାର ମୂଳ ନେଲେ ଭୁଜ ହୁଏ । ଉପସ୍ଥିତ
କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶକ୍ତି କୋଟି, ଶୂନ୍ୟ ଭୁଜବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ଭୁଜ ଓ କୋଟିର ଅଗ୍ର-
ଯୋଜକ ରେଖାହିଁ କଣ୍ଠି ।

ଯୋ.୯.୧୦ ବର୍ଗଂ ଚରମବିଷମାତ୍ରାଞ୍ଜୟଃ ୧୯୦ ଦ୍ଵିନିଶ୍ଚ୍ୟଂ

କୃତ୍ଵା ହୃତ୍ଵା ସମକମମୁନା ତପ୍ତବଲ୍ଲବ୍ୟବର୍ଗମ୍ ।

ତଂକ୍ରା ପଞ୍ଚକ୍ରୋ ଦ୍ଵିଗୁଣିତମିଦଂ ନ୍ୟସ୍ୟ ଲବ୍ୟଂ ଚଳନ୍ତ୍ୟା ।

ପଞ୍ଚକ୍ରା ପ୍ରାଚ୍ଛଦିତ ହରଣେ ସ୍ୟାପୃଥ୍ଵୀର୍ଦ୍ଧମ୧୧୫ ।୭।

ବର୍ଗ ରାଶିକୁ ଡାହାଣରୁ ବାମ ଆଡ଼କୁ ବିଷମ, ସମରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଇ ଦେବ । ପୁଣି
ଶେଷ ବିଷମ ରାଶିରୁ ଯାହାର ବର୍ଗ ଅନ୍ତର ହୋଇପାରେ ଅନ୍ତର କରି ଦେବ । ଏହି ମୂଳକୁ
ଗୋଟିଏ ଅଲଗା ଧାଡ଼ିରେ ରଖିବ । ପୁଣି ଏହାକୁ ଦି' ଗୁଣ କରି ବର୍ଗର ଅ-ଶିଷ୍ଟ ସମ-
ରାଶିକୁ ହରିବ । ତାହାର ଶେଷକୁ ପୁଣି ଉପରୁ ବିଷମ ରାଶି ଓହ୍ଲାଇବ । ଏଥିରୁ ପୁଣି ହରିଲ
ବେଳେ ପଡ଼ିଥିବା ଲବ୍ୟର ବର୍ଗ ବାଦ ଦେବ । ପୁଣି ଲବ୍ୟକୁ ଦୁଇ ଗୁଣ କରି ଉକ୍ତ
ଧାଡ଼ିରେ ମିଶାଇବ । ଏହିପରି ଗ୍ରାବରେ କରୁ କରୁ ଶେଷରେ ଯେଉଁ ଧାଡ଼ି ହେବ ତାହାର
ଅଧା ଉକ୍ତ ବର୍ଗ ରାଶିର ମୂଳ ହେବ ।

ମୂଳାଦଲକ୍ଷ୍ମଃ ପ୍ରଭବତ ଯଦାମୂଳଃ ଶଷ୍ଠିତ୍ରିନିଃସ୍ତା

ଲକ୍ଷ୍ମୀଭୂତାରଂ—ହତସରୁପେଣ ମୂଳେନ ଚକ୍ରଃ ।

ଲବ୍ୟଂ ଲକ୍ଷ୍ମା ଯଦପଦସମଷ୍ଟାଧିକୋଽସୌଦ୍ଵିନିଶ୍ଚ୍ୟଃ

ସୈକୋଽବ୍ୟ-ଘୃତପୁତପଦହୃଦ୍ ସ୍ୟାକଳାମ୍ନା ପୁରୋବର୍ତ୍ତ ।୮।

ଆୟୁର୍ଦ୍ଧାୟେ ଗୁଣକକଳିକାମ'ବଭେଦାଦ୍ଵସପ୍ତ

ତ୍ୟହ୍ନାଂଭେଦୋ ଭବତ ଯଦତଃ ସ୍ଵକର୍ମା'ବ କାର୍ଯ୍ୟମ୍

ରୂପାଦୀନାଂ କୁରୁତ ନବତଃ ପାଳକେର୍ଦ୍ଧାତମସ୍ତା—

ଲ୍ଵଳଂଲକ୍ଷ୍ମାଦ ଚ ବିକଳିତା ପୂର୍ବବଚ୍ଛେଷକର୍ମା ।୯।

ଯେଷାଂ ଯେଷାଂ ଗୁଣନବଗତୋ ମୂଳମାନେତୁନିଷ୍ଠଂ

ତେ ତେ ହସ୍ତାଙ୍ଗୁଳମୁଖମୟା ଜ୍ୟାକଳାଦ୍ୟାମୂଳା ବା ।

ଅଙ୍ଗାଗ୍ରାହ୍ୟାଃ କୃତପଦବସୌ ରୂପଲକ୍ଷ୍ମାବଲକ୍ଷ୍ମା

ରୂପାଦ୍ୟଂ ସ୍ୟାଦ୍ଵିକଳିତକୃତେର୍ମଳମାପ୍ତଂ ଶଷ୍ଠତ୍ରିଃ ।୧୦।

୮ । ବିପ୍ରାବୁଦ୍ଧରୁ ଶାନ୍ତିସୁତମୂଳହୃତ ସଂଖ୍ୟା ।

କର୍ତ୍ତାମାନ ସାବୟବ ରାଶିର (ଦଣ୍ଡ, ଲିତା ବା କଳା, ବକଳା ଆଦି) ବର୍ଗମୂଳ ଆଣିବାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କୁହାଯାଉଅଛି :—

ସାବୟବ ରାଶିର ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ଯାହାର ବର୍ଗ ଫେଡ଼ାଯାଇ ପାରବ ଫେଡ଼ । ଶେଷକୁ ଲିତା କରି ଦେଖ—ତାହା ଉକ୍ତ ବର୍ଗ ରାଶିର ମୂଳରୁ ଅଳ୍ପ କି ନୁହେଁ । ଅଳ୍ପ ହୋଇଥିଲେ ତାହାକୁ ୩ରେ ଗୁଣ । ତାହାକୁ ୨ ଗୁଣ ମୂଳରେ ୧ ମିଶାଇ ହର । ଫଳ କଳାଦି ମୂଳ ହେବ । ପୂର୍ବ ମୂଳ ଓ ଏ କଳାଦି ମୂଳକୁ ମିଶାଇ ସମୁଦାୟ ମୂଳ ହେବ ।

ଯଦି ପ୍ରଥମ-ଶ୍ରେଣୀ ମୂଳ ସମାଦ ବା ତା'ଠାରୁ ଅଧିକ ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ତାକୁ ୨ରେ ଗୁଣି ୧ ମିଶାଅ । ଏ ସମୁଦାୟକୁ ୪ ଗୁଣ ମୂଳରେ ୩ ମିଶାଇ ହରଲେ କଳାଦି ମୂଳ ହେବ । ପୂର୍ବମୂଳ ଓ ଏ ମୂଳ ମିଶି ମୋଟ ମୂଳ ହୋଇଯିବ । ଏହି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରରେ ସବୁ ଅବୟବର ମୂଳ ଆଣି ମିଶାଇଲେ ମୋଟ ମୂଳ ହେବ । ଆୟୁର୍ଦ୍ଧାୟ ଆଣିଲେ ବେଳେ ଗୁଣକ ଗୁଡ଼ିକରେ ଗୋଟିଏ କଳାମାସ ଭେଦରେ ୨୨ ଦିନ ତପାତ ଆସିଯାଏ । ଏଣୁ ସାବୟବ ରାଶିର ମୂଳ ଆଣିବା ବେଳେ ଖୁବ୍ ସାବଧାନ ହେବା ଉଚିତ ଏବଂ ଏ ସୃଷ୍ଟି ମୂଳ ଆଣିବା ଉଚିତ ।

ସାବୟବ ଶବ୍ଦ ନଂ ୫ (୧୫) କୋଠିରେ ରଖି ଗୁଣନ କର । ଏହି ଗୁଣନ ଫଳରୁ ମୂଳ ବାହାର କର । ଏପରି କଳା ତଥା ବକଳା ସ୍ଥାନରୁ ମଧ୍ୟ ମୂଳ ବାହାର କରିବାକୁ ହେବ । ଯେଉଁ ସାବୟବ ସଂଖ୍ୟାର ମୂଳ ଗ୍ରହଣ କରାଯିବା କଥା ତାହା ହୁଏ ତ ଅଂଶ କଳାଦି ବା ହାତ ଆଙ୍ଗୁଳ ଆଦି ହୋଇଥିବ । କେବଳ ବକଳା କରି ମଧ୍ୟ ମୂଳ ନିଆଯାଇ ପାରେ । ମାତ୍ର ଏତେବେଳେ ବକଳାକୁ ପୁଣି ୭୦ରେ ହର କଳା ଆଦି କରାଯିବା ଉଚିତ ।

ରଜ୍ଜିବୃତ୍ତା ସମପ୍ରୟୁକ୍ତିତା ମଧ୍ୟମୂଳା ନୁପୟା—

ଦୀର୍ଘାନ୍ତା ବାଙ୍ଗୁଳମିତମତୋ ଦ୍ୱାଦଶାଂଶଃ କଳାସ୍ୟାଃ ।

କନ୍ୟା କାଳାନୟନବିଧୟେ ଶଙ୍ଖୁମାତ୍ମଜାୟଷ୍ଟିଂ

କୃତ୍ୱା ଜ୍ଞୟାଂ କଳୟତୁ ପୁରୋବର୍ତ୍ତିନୀଂ ପାଦମଧ୍ୟାତ୍ ୧୧ ।

ମୃତ୍ୱିଶଂ ବା ସ୍ୱନୟନସମୋକାତ୍ରକେ ବିଭ୍ରଦେତ—

ଭାୟାଂ ଚନ୍ଦ୍ରଂ କମପି ବିଦଧୟାଙ୍ଗୁଳିଭ୍ୟାଂ ତ୍ୟଜେତ୍ତମ୍

ଯଦୈବାସ୍ୟା ନପତତ ତତୋଯାବଦଙ୍ଗଂ ପ୍ରମାତା—

ନେତ୍ରୋକଦ୍ୱାଦଶଲବମିତେରଙ୍ଗୁଳିର୍ଭାମବୈତୁ ୧୨ ।

ଶଙ୍ଖୁ କାଠି ଗୋଲ ହେବ । ଏହାର ଅଗ୍ର ମୂଳ ଓ ମଧ୍ୟ ଗୋଲେଇ (ପରଧ) ସମାନ ହେବ । ଏହା କଦାପି ବକା ହେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଶଙ୍ଖୁକୁ ନିଜ ଇଚ୍ଛାରେ ବଡ଼ ବା ଛୋଟ କରାଯାଇ ପାରେ । ମାତ୍ର ଶଙ୍ଖୁର ୧୨କୁ ଏକ ଅଙ୍ଗୁଳ ଧରିବା ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ।

କାଳ ଆଣିବା ନିମନ୍ତେ ନିଜ ଶରୀରକୁ ମଧ୍ୟ ଶକ୍ତି ବୋଲି ଧରା ଯାଇ ପାରେ । ନିଜର ଗୁଣକୁ ମାପିବାକୁ ହେଲେ ଗୁଣାତ୍ମକୁ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ରଖି (ଚିହ୍ନ ରଖି) ପାଦର ମଧ୍ୟରୁ ତାହା ମାପିବାକୁ ହେବ ।

ନିଜର ଆଖି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉକ୍ତ ଗୋଟିଏ ମୃତ୍ତିପିଣ୍ଡ (ସ୍ତମ୍ଭ) ଠିଆ କରି ତାର ଗୁଣାତ୍ମ ଯେଉଁଠି ହେବ ସେଠାରେ ଚିହ୍ନ ଦେଇ ଉକ୍ତ ମୃତ୍ତି ପିଣ୍ଡକୁ ପକାଇ ଦେବ । ଏହି ପିଣ୍ଡ ତାର ଗୁଣା ଦିଗରେ ମୂଳରୁ ଯେତେ ଦୂରରେ ପଡ଼ିବ ସେଠାରୁ ନିଜର ଆଖି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉକ୍ତତାର ହ୍ରାସ ନେଇ (ଏକ ଅଂଶ ମନେ କରି) ବାକି ଗୁଣା ମାପି ନେବ । ଉକ୍ତ ପିଣ୍ଡ ତଥା ତା ପରେ ଥିବା ଗୁଣର ପୂର୍ଣ୍ଣମାପହିଁ ସ୍ୱରୂପ ପରିମାଣ ହେବ ।

ଛାୟା ଯସ୍ମାଦିନକରତନୁମଧ୍ୟବିନ୍ଦୋଃ ସଦେଷୁ ।
 ତଦ୍‌ବିନ୍ଦ୍ୟାନ୍ତେକ୍ଷଣଭୁବ ତମୋଽଭ୍ୟବତଃ ସା ନ ଦୃଶ୍ୟା ।
 ତସ୍ମାକ୍‌କ୍ଷ୍ମିତିବଧୁଭୂଜାଂ ଶେନ—ଯୁକ୍ତିବ କାର୍ଯ୍ୟା ।
 ଯଦ୍‌ବିନ୍ଦ୍ୟାନ୍ତଂ ଶିବଭୂଜଗୁଣଂ ମଧ୍ୟକର୍ଣ୍ଣୋଽରୁଣସ୍ୟ । ୧୩।

ଏଠାରେ ଯେଉଁ ଗୁଣା କଥା କୁହାଯାଇଛି ତାହା ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିମ୍ବ କେନ୍ଦ୍ର ବିନ୍ଦୁରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଶକ୍ତି ଗୁଣା ହେବା ଉଚିତ; କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ରେଖା ଗୁଣାତ୍ମ ଓ ଶକ୍ତି ଅଗ୍ରକୁ ଧରି ଟଣା ଯାଏ ତାହା ବାସ୍ତବରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିମ୍ବର କେନ୍ଦ୍ରଗାମୀ ହୁଏ ନାହିଁ । କାରଣ ସୂର୍ଯ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ର ବିନ୍ଦୁ ହିଁ ଗୁଣାର କାରଣ ନୁହେଁ—ତାହା ଛଡ଼ା ସୂର୍ଯ୍ୟର ଅନ୍ୟ ଅଂଶ ଅନ୍ଧକାରବୃତ୍ତ ନ ହୋଇ ବରଂ ଆଲୋକିତ ହିଁ ରହିଅଛି । ଏଣୁ ଏଠାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟର କେନ୍ଦ୍ରାଭିରକ୍ତ ଅଂଶ ମଧ୍ୟ ଗୁଣା କାରକ । ତେଣୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ର ଗୁଣା ଆଣିବା ନିମନ୍ତେ ଶକ୍ତି ଗୁଣାରେ ଶକ୍ତି କର୍ଣ୍ଣର ଅଂଶ ଯୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । କାରଣ ପୃଥିବୀ ଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଦୂରତା ସୂର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟାସାର୍ଦ୍ଧର ୨୧୧ ଗୁଣ ।

ଶଙ୍କୁର୍ନରଃ କୋଟିରୁଦୀରିତୋଽହ
 ଛାୟା ପ୍ରଭାତ୍ୟା ଭୂଜଇତ୍ୟଭିଜ୍ଞେଃ ।
 ଶ୍ରୀତ୍ୟାଖ୍ୟତମତତ୍ତ୍ୱତଯୋଗମୂଳଂ
 ଶେଷଂ ନରୁକ୍ତଂ ଖଲୁକର୍ମଭୂମିଃ । ୧୪।

ଶଙ୍କୁ ନର ଏବଂ କୋଟି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ପ୍ରଭା ଓ ଭୂଜ ଗୁଣାର ନାମାନୁର । ଭୂଜବର୍ଗ ଓ କୋଟି ବର୍ଗରୁ ଯୋଗକରି ତାହାର ମୂଳ ନେଇ କର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ । ଏହି କୋଟି, ଭୂଜ ଓ କର୍ଣ୍ଣକୁ ନେଇ ମୌଳିକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗଢ଼ାଯାଇ ପାରେ । ଏହା ଅନେକ କଥାର ଭୂମିକା ।

ପ୍ରାକ୍ପଶ୍ଚାତ୍ ଖାର୍ଜଗାରେଖା ସମମଣ୍ଡଳମୁଚ୍ୟତେ ।
ନିରକ୍ଷେଷ୍ଟାଗତା ଯା ଯା ବିଷୁବନ୍ମଣ୍ଡଳାଭିଧା । ୧୫

ଯେଉଁ ବୃତ୍ତର ବୃତ୍ତ ଖ ସ୍ପର୍ଶକ, ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମ ବିନ୍ଦୁକୁ ଦେଇ ଯାଇଅଛି, ତାହାକୁ ସମମଣ୍ଡଳ ବା ପୂର୍ବାପର ବୃତ୍ତ କହନ୍ତି । ପୃଥିବୀ ବିଷୁବକୁ ତାହାର ଉପରେ ଆକାଶମାର୍ଗରେ କଳ୍ପନା କଲେ ଆକାଶ ବିଷୁବ ହୁଏ । ପୃଥିବୀ ବିଷୁବରେ ଅକ୍ଷାଂଶ ଶୂନ୍ୟ (°) ହେଲା ପରି ଆକାଶ ବିଷୁବରେ ମଧ୍ୟ ଅକ୍ଷାଂଶ ଶୂନ୍ୟ (°) ।

ବ୍ୟକ୍ଷେ କ୍ଷିତଜସଂଲଗ୍ନଂ ପ୍ରୁବହ୍ମନ୍ୟୁତଞ୍ଚ ଯତ୍ ।
ବୃତ୍ତମ୍ନୁଣ୍ଡଳାଖ୍ୟଂ ତନ୍ମେଘେରୂପର ସଂସ୍ଥିତେଃ । ୧୬

ବିସ୍ତୃତାନି ନିରକ୍ଷେ ତୁ ତନୁନି ପ୍ରୁବ ସନ୍ନିଧୌ ।
ଜମାଦ୍ଭ୍ୟୁପଗ୍ରହ ବୃତ୍ତାନି ପ୍ରାକ୍ପଶ୍ଚାତ୍ତତ୍ତ୍ୱବତଃ । ୧୭

ସ୍ୱସ୍ଥାନର ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମ ବିନ୍ଦୁ ତଥା ଉଭୟ ପ୍ରୁବକୁ ଯୋଗକରି ଯାଇଥିବା ବୃତ୍ତକୁ ଉନ୍ମଣ୍ଡଳ । ପୃଥିବୀ ବିଷୁବ ଠାରୁ ମେରୁ ଆଡ଼କୁ ଗଲେ ଅହୋରାତ୍ର (ସୂର୍ଯ୍ୟର ଅହୋରାତ୍ର) ବୃତ୍ତ ଗୁଡ଼ିକ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଛୋଟ ଛୋଟ ହେଉଥିବାର ଦେଖାଯିବ ।

ନାଭୀବୃତ୍ତଂ ବୈଷ୍ଣବତଂ ପ୍ରତବ୍ୟପମୁଖାଣ୍ଡଃ ସେ ।
ମଣ୍ଡଳାପ୍ରେତ୍ତି ଲେଖ୍ୟାଃ ସ୍ୟୁର୍ଭୂଗୋଳେ ଖ ଇବାଖିଳାଃ । ୧୮

ବାଉଁଶ ବା କାଠର ଗୋଟିଏ ଗୋଲ ରଚନା କରି ଆକାଶ ବିଷୁବ, କ୍ଷାନ୍ତିବୃତ୍ତ, ଗ୍ରହ-ବିମଣ୍ଡଳ (କକ୍ଷା) ଓ ଅନ୍ୟ ବୃତ୍ତଗୁଡ଼ିକୁ ସେଥିରେ ଯଥା ସ୍ଥାନରେ ଦେଖାଇବ । (ଏ ଗୁଡ଼ିକ ଏକ ଧର ତଳରେ ଦେବେ) ।

ଇଷ୍ଟାୟାର୍ଦ୍ଧଜା ଗ୍ରା ତେତ୍ ଶଙ୍ଖମୂଳାୟୁଦକ୍ଷସ୍ଥିତା ।
ତଦା ତଦ୍ବିଷ୍ଣବକ୍ଷାୟାନୁରମତ୍ରାଭିଧାୟତେ । ୧୯

ଯାମ୍ୟସ୍ଥା ତେଦ୍ଯୁତା ସାଗ୍ରା ବିଷୁବକ୍ଷାୟୟା ମତା ।
ସମମଣ୍ଡଳଗେ ଗ୍ରାନ୍ତୌ ପଲଭୈବୋତ୍ତରାଗ୍ରକା । ୨୦

କୌଣସି ଇଷ୍ଟ ଦିନରମଧ୍ୟାହ୍ନ କାଳୀନ ଛେଉଁସ୍ଥା ଶଙ୍ଖର ମୂଳରୁ ଯଦି ଇଉଁରକୁ ହୁଏ ତାହାହେଲେ ସେହି ଗ୍ରହ ଓ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ବିଷୁବ ଗ୍ରହ ମଧ୍ୟରେ ଯେତକ ଅନ୍ତର

ହେବ ସେତିକିହିଁ ସେହି ଦିନ ସେଠାର ଅଗ୍ରା ହେବ । ଯଦି ଏହି ଗୁପ୍ତା ଶକ୍ତ ମୂଳରୁ ଦହିଶକୁ ହୁଏ ତାହାହେଲେ ବିଷୁବ ଗୁପ୍ତା ସଙ୍ଗେ ଏହାର ଯୋଗକଲେ ଫଳ ସେହି ଦିନରେ ସେହି ସ୍ଥାନର ଅଗ୍ରା ହେବ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ସମମଣ୍ଡଳରେ (ପୃଷ୍ଠାପର ବୃତ୍ତରେ) ଥିବା ବେଳେ ପଲଙ୍କକୁହିଁ (ବିଷୁବ ଗୁପ୍ତାହିଁ) ଅଗ୍ରା କୁହାଯିବ ଏବଂ ଏହା ସବୁବେଳେ ଉତ୍ତର ହେବ ।

ବିଷୁବଦିନମଧ୍ୟସ୍ଥତ୍ୟମଣେର୍ଗଗନାର୍ଦ୍ଧତଃ ।

ନତରକ୍ଷଃ ଫଳସ୍ତତ୍ରୋନ୍ନତର୍ଲମ୍ବ ଇତୀର୍ଥ୍ୟତେ । ୧୯୮

ଧ୍ରୁବସ୍ୟାନ୍ନତ ରକ୍ଷାଂଶତୁଲ୍ୟା ଲମ୍ବସମା ନତଃ ।

ଅକ୍ଷଭ ପଲଙ୍କାୟା ବିଷୁବଦିନ ମଧ୍ୟଜା । ୧୯୯

ସମବିବସରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିଷୁବ ଉପରେ ରହି ଦିନ ରାତି କରନ୍ତି । ଏଣୁ ଏହି ଦିନର ମଧ୍ୟାହ୍ନ ବେଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ନିଜର ଶସ୍ତ୍ରସ୍ଥିତି ଠାରୁ ଉତ୍ତର ବା ଦକ୍ଷିଣକୁ ଯେତେଦୂରରେ ରହନ୍ତି ତାହାହିଁ ସେ ଦେଶର ଅକ୍ଷାଂଶ ବା ପଲଂଶ । ଏହାହିଁ ସେତେବେଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ନତି ବା ନତାଂଶ । ଠିକ୍ ତେତେବେଳେ ଏହି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦିଗ୍‌ବଳୟଠାରୁ ଯେତେ ଉପରକୁ ରହନ୍ତି ସେତିକିହିଁ ତାହାର ଉଲ୍ଲତାଂଶ ବା ଲମ୍ବାଂଶ ।

ଏଣେ ଦିଗ୍‌ବଳୟଠାରୁ ଧ୍ରୁବ ତାର ଯେତେ ଉପରେ ଅଛି ସେତିକି ହିଁ ସେ ଦେଶର ଅକ୍ଷାଂଶ । ଧ୍ରୁବର ନତାଂଶ ହିଁ ଲମ୍ବାଂଶ ସମାନ ।

ବିଷୁବ ଦିନରେ ୧୨ ଅଙ୍ଗୁଳ ଶଙ୍କୁର ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଗୁପ୍ତାହିଁ ଅକ୍ଷଗୁପ୍ତା ବା ପଲଙ୍କା ।

ସୂର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତେ:—

ଶଙ୍କୁକ୍ଷୟାତେ ତ୍ରୈଜ୍ୟ ପୃଥକ୍‌କର୍ଣ୍ଣବିଭଜିତେ ।

ଲମ୍ବାକ୍ଷକେ ଚୟୋଷ୍ଠାପୌ ଲମ୍ବାକ୍ଷୋ ଦକ୍ଷିଣୋ ସଦା । ଇତ । ୨୦୦

୧୨ ଅଙ୍ଗୁଳ ଶଙ୍କୁ ଓ ପଲଙ୍କକୁ ଟିକିଆରେ ଅଲଗା ଅଲଗା ଗୁଣି ପଲକର୍ଣ୍ଣରେ ଭାଗ ଦେଲେ ଲମ୍ବାକ୍ଷ ଏବଂ ଅକ୍ଷକ୍ଷ ହୁଏ । ଏ ଦୁଇଟିର ଚୂପ ବହାର କଲେ ଲମ୍ବାଂଶ ଓ ଅକ୍ଷାଂଶ ହୁଏ । ଏହି ଲମ୍ବାଂଶ ଓ ଅକ୍ଷାଂଶ ସବଦା ଆମ ଦେଶର ଦକ୍ଷିଣ ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ ।

ସ୍ୱଦେଶାକ୍ଷ ପ୍ରଭାକ୍ଷାନଂ ବକ୍ଷ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତସମ୍ବନ୍ଧତଃ ।

ଦକ୍ଷିଣୋତ୍ତରରେଖାସ୍ଥୋ ଭୂକୋ ଯଃ ସ୍ୱଦନାର୍ଦ୍ଧଜଃ । ୨୦୧

ତେନସଂଗୁଣିତା ତ୍ରଜ୍ୟା କର୍ଣ୍ଣାପ୍ତା ତଦ୍ଦନ୍ତଃକଳାଃ ।
ନତା ମଧ୍ୟାହ୍ନସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ୟ ଭୂଜେ ସୌମ୍ୟେ ତୁ ଦକ୍ଷିଣାଃ । ୨୫

ସାମ୍ୟେ ସୌମ୍ୟାଃ ସୂର୍ଯ୍ୟରେତାଶ୍ଚ ଛାନ୍ଦିଲପ୍ତାଶ୍ଚ ଭସ୍ପତଃ ।
ଦର୍ଭେଦେ ମିତ୍ରିତାଃ ସାମ୍ୟେ ବର୍ଣ୍ଣିଷ୍ଟାଃ ସାକ୍ଷଲପ୍ତିକାଃ । ୨୬

ସୂର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତେ—

ତତ୍ତ୍ୱ୍ୟାକ୍ଷଜ୍ୟାଥା ତଦ୍ବର୍ଗଂ ପ୍ରୋକ୍ତ୍ୟ ତ୍ରଜ୍ୟାକୃତେଃ ପଦମ୍ ।
ଲମ୍ବଜ୍ୟାକ୍ଷଗୁଣୋଽକଂଦ୍ୱୋ ଲମ୍ବଜ୍ୟାପ୍ରୋଽକ୍ଷଭାବେତ୍ । ଇତି । ୨୭

ନିଜ ନିଜ ଦେଶରେ ପଲ୍ଲବ (ଅକ୍ଷଗୁପ୍ତା) କପରି ଜାଣି ହେବ ତାହାର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧ
ରାତି କହୁଅଛି:— ନିଜେ ଥିବା ସ୍ଥାନରେ କୌଣସି ଦିନ ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ନିଜର ଦକ୍ଷିଣୋତ୍ତର
ରେଖା ଉପରେ (ମାଧ୍ୟହନରେଖା ଉପରେ) ୧୨ ଅଙ୍ଗୁଳ ଶଙ୍କୁ ସ୍ଥାପନ କରି ତାହାର ଗୁପ୍ତା
ମାପ । ତାକୁ ଗୁପ୍ତା କର୍ଣ୍ଣରେ ହରି ୩୪୩୮ରେ ଗୁଣିଲେ ଯାହା ହେବ ତାହାର କଳା ବାହାର
କର । ଏହାହିଁ ସେ ଦିନ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସୂର୍ଯ୍ୟର ନତ କଳା ହେବ । ଗୁପ୍ତା (ଭୂଜ) ଉତ୍ତର ହୋଇ
ଥିଲେ ଆମ୍ଭେ ନତ କଳା ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗର ହେବ । ମାତ୍ର ନତ କଳା ଉତ୍ତର ଦିଗର
ହେବ । ଯଦି ସେହି ଗୁପ୍ତା (ଭୂଜ) ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରେ ହୋଇଥାଏ, ସୂର୍ଯ୍ୟର ଛାନ୍ଦି କଳା ଓ
ଏହି ନତ କଳାକୁ ଭିନ୍ନ ଦିଗର (ଗୋଟାଏ ଉତ୍ତର ଓ ଅନ୍ୟଟି ଦକ୍ଷିଣ) ହୋଇଥିଲେ ମିଶାଇବ
ଏବଂ ଏକ ଦିଗର ହୋଇଥିଲେ (କେକଳ ଉତ୍ତର ବା ଦକ୍ଷିଣ) ଫେଡ଼ିବ (ବଡ଼ରୁ ସାନକୁ),
ତାହାହେଲେ ଅକ୍ଷଲତା ହୋଇଯିବ । (ଏହି ଅକ୍ଷଲତାକୁ ୭୦ରେ ହରି ଦେଲେ ନିଜ ଦେଶର
ଅକ୍ଷାଂଶ ଆସିଯିବ) ।

ଅକ୍ଷଲତାର ଜ୍ୟା ଆଣି ତାର ବର୍ଗକୁ ଶିଜ୍ୟାବର୍ଗ ୧୧୮୧୯୮୪୪ରୁ ଫେଡ଼ି ତାର ମୂଳ
ବାହାର କର । ତାହା ଲମ୍ବଜ୍ୟା ହେବ । ପୁଣି ଅକ୍ଷଜ୍ୟାକୁ ୧୨ରେ ଗୁଣି ଏହି ଆମ୍ଭେ
ଲମ୍ବଜ୍ୟାରେ ହରିଲେ ଅକ୍ଷଗୁପ୍ତା ବା ପଲ୍ଲବ ଆସିଯିବ ।

ଛାୟାର୍ଜାନୟନଂ ବକ୍ଷ୍ୟେ ସୁଦେଶେ ଯେ ପଳାଂଶକାଃ ।
ମଧ୍ୟାର୍ଜକତାଂଶାଶ୍ଚ ଦକ୍ଷ ସମତ୍ୱେ ତଦନ୍ତରମ୍ । ୨୮

ଦର୍ଭେଦେ ତଦ୍ବିଧୃତଃ ଛାନ୍ଦିତ୍ରଜ୍ୟାତ୍ରଗୁଣତାତ୍ତତା ।
ପରମାପଦମଜ୍ୟାପ୍ତା ଭୂଜଜ୍ୟାସ୍ୟା ଧନ୍ତଃକଳାଃ । ୨୯

ଗ୍ରାହ୍ୟାସ୍ତ୍ରାଃ ସାୟନେଜାଦୌ କର୍କ୍ୟାଦୌ ଭର୍ଷତଶ୍ଚୁପତାଃ ।
ଭୁଳାଦୌ ଭର୍ଷସଂଯୁକ୍ତାଶ୍ଚାଦୂନା ମୃଗାଦକେ । ୩୦ ।

ତତୋଽୟନାଂଶଲପ୍ତାଦୈବେ ପରୀତ୍ୟେନ ସଂସ୍କୃତାଃ ।
ଭବନ୍ତି ସ୍ୱଦନାର୍ଜାର୍କ ଭୁକ୍ତସ୍ତୁଟ ଗୃହାଦୟଃ । ୩୧ ।

ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଗୁପ୍ତାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟର ରାଶ୍ୟାଦି କପରି ବାହାର କରାଯାଇ ପାରିବ ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ କୁହାଯାଉଛି ।

ଆଗରୁ କୁହାଯାଇ ଥିବା ଶାବ୍ଦରେ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସୂର୍ଯ୍ୟର ନତାଂଶ ବାହାର କର । ଏହି ନତାଂଶ ଓ ଦେଶୀୟ ଅକ୍ଷାଂଶକୁ ଗୋଟିଏ ଦିଗର ହେଲେ ଅନ୍ତର ଓ ଭିନ୍ନ ଦିଗର ହେଲେ ଯୋଗକଲେ ତାହା ସୂର୍ଯ୍ୟର ସେହି ସମୟର କ୍ଷାନ୍ତି ହେବ । ଏହି କ୍ଷାନ୍ତିର ଜ୍ୟାକୁ ସି ଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି ସୂର୍ଯ୍ୟର ପରମ କ୍ଷାନ୍ତିଜ୍ୟାରେ ହରଲେ ରବିର ଭୂଜଜ୍ୟା ହେବ । ଏହାର ଗୁପ ରବିର ଭୂଜାଂଶ ହେବ । ଏହି ଭୂଜାଂଶ ପ୍ରଥମ ପାଦର ହେଲେ ତାହା ଦ୍ୱି ସେତବେଳର ସୂର୍ଯ୍ୟ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ୨ୟ ପାଦରେ ହେଲେ ତାହାକୁ ୬ ଗୁଣିରୁ ବାଦ୍ ଦେବ । ୩ୟ ପାଦରେ ହେଲେ ସେଥିରେ ୩ ଗୁଣି ମିଶାଇବ । ୪ର୍ଥ ପାଦର ହେଲେ ତାକୁ ୧୨ ଗୁଣିରୁ ଫେଡ଼ିବ । ଏହା କରି ସାରି ସେଥିରେ ଅୟନାଂଶ ସଂସ୍କାର କଲେ (ବିପକ୍ଷତ ଅୟନ ସଂସ୍କାର) ତାହା ନିରୟଣ ମେଷାଦିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ରବ୍ୟାଦି ହୋଇଯିବ ।

ସ୍ପୁଟାକୌନାତ୍ ସ୍ୱମନ୍ଦୋଜାତ୍ ଫଳଂ ବାମଂ ସ୍ପୁଟେ ରବୌ ।
ଅସକୃନ୍ନହୀନଞ୍ଜେତ୍ ସ୍ୟାନ୍ନଧାର୍କଃ ସ୍ଥିରତ୍ୱଭାବ୍ । ୩୨ ।

ଏହି ସ୍ପୁଟ ରବିକୁ ନିଜର ମନ୍ଦୋକରୁ ବାଦ୍ ଦେଇ ଯେଉଁ ମନ୍ଦଫଳ ହେବ ତାହାକୁ ବିପକ୍ଷତ ସ୍ୱୟରେ ଉକ୍ତ ସ୍ପୁଟ ରବିରେ ବାରମ୍ବାର ସଂସ୍କାର କଲେ ସେ ସମୟର ମଧ୍ୟମ ରବି ଆପେ ଆପେ ଆସିଯିବ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତେ :—

ସ୍ୱାକ୍ଷାର୍କାପହମୟୁତଦିକ୍ ସାମ୍ୟେନୁରମନ୍ୟଥା ।
ସୂର୍ଯ୍ୟନତାଂଶା ରବେଦେହ୍ୟଃ ସାଧ୍ୟେ ଦୋଃକୋଟିମୈବିକେ । ୩୩ ।

ଶଙ୍କ୍ରମାନାଙ୍ଗ ଲାଭ୍ୟସ୍ତେ ଦୋର୍ଜ୍ୟାଦୃଜ୍ୟେ ଯଥାହମମ୍ ।
କୋଟିଜ୍ୟୟା ବଭଜ୍ୟାପ୍ତୋ ଛାୟାକଣ୍ଠାବହର୍ଦ୍ଦଳେ । ୩୪ ।

ସ୍ୱଦେଶୀୟ ଅସାଂଶ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଶକ୍ତି ଏକ ଦିଗର ହେଲେ ଉଭୟଙ୍କର ଯୋଗ ଏବଂ ଉନ୍ନତ ଦିଗର ହେଲେ ଉଭୟଙ୍କର ଅନ୍ତର କଲେ ତାହା ମଧ୍ୟାହ୍ନକାଳୀନ ରବିର ନତାଂଶଜ୍ୟା ହେବ । ଏଥିରୁ ନତଜ୍ୟା ଓ ନତ କୋଟିଜ୍ୟା ଆଣ ।

ଏହି ନତଜ୍ୟାକୁ ଶଙ୍କୁରେ ଗୁଣି ନତକୋଟିଜ୍ୟାରେ ହରି ଦେଲେ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଛୁୟା ମିଳିଯିବ । ଏହାପରେ ଶଙ୍କୁକୁ ଶିଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସୂର୍ଯ୍ୟର ନତକୋଟିଜ୍ୟାରେ ହରି ଦେଲେ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଛୁୟା କର୍ଣ୍ଣ ଆସିଯିବ ।

ଉନ୍ନତଶୂଳସ୍ଥ ଖେଟସ୍ୟ କ୍ରାନ୍ତ୍ୟାରୁତ୍ତରଯାମ୍ୟୟୋଃ ।

କ୍ଷିତିଜୋର୍ଦ୍ଧ୍ୱାଧରସ୍ଥାନୋ ଭବତୁ୍ୟଦ୍ଭୂତଜୋ ନରଃ । ୩୫ ।

ବସୁବର କ୍ଷିତିଜକୁ ଉନ୍ନତଶୂଳ କହନ୍ତି । ଏହି ଉନ୍ନତଶୂଳ—ବୃତ୍ତର ଉତ୍ତର ଭାଗ ଭାର୍ଗବ ସିତିଜର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ ଭାଗ ଉକ୍ତ କ୍ଷିତିଜର ତଳେ । ଏଣୁ ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଶକ୍ତି ବଶତଃ ଉନ୍ନତଶୂଳସ୍ଥ ହେଉ ଶଙ୍କୁ (ଉନ୍ନତଶୂଳଶଙ୍କୁ) ଯଥାକ୍ଷେପେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଓ ଅଧୋ-ଭାଗର ହୋଇଥାଏ ।

ବସୁବଭାପମଜ୍ୟାୟୀ କର୍ଣ୍ଣାପ୍ରେତ୍ୱଂ ଉନା ଭବେତ୍ ।

ତ୍ରାଜ୍ୟୋନ୍ନତଶୂଳଶଙ୍କୁୟୀ ଚରଜ୍ୟାପ୍ତା ଚ ଯଷ୍ଟିକା । ୩୬ ।

$$\frac{\text{ପଲଭା} \times \text{ଶାଜ୍ୟା}}{\text{ପଲକର୍ଣ୍ଣ}} = \text{ଉନ୍ନତଶୂଳଶଙ୍କୁ}$$

$$\frac{\text{ଉ.ଶ} \times \text{ଶିଜ୍ୟା}}{\text{ଚରଜ୍ୟା}} = \text{ଯଷ୍ଟି}$$

ଯଷ୍ଟିରୁଦ୍ଭୂତଶଙ୍କୁାଦ୍ୟା ତଦ୍ଭୁନୋତ୍ତରଯାମ୍ୟୟୋଃ ।

ଗୋଳୟୋଃ ୫ମତଃ ଶଙ୍କୁର୍ଭବତି ସ୍ୱଦନାର୍ଦ୍ଧଜଃ । ୩୭ ।

ଅଥବା ବକ୍ଷ୍ୟମାଶାନ୍ତ୍ୟା ଗୁଣିତୋଦ୍ଭୂତଶଙ୍କୁନା ।

ଚରଜ୍ୟାପ୍ତା ଭବେଚ୍ଛଙ୍କରୁଦର୍ଭଦକ୍ଷିଣକାଷ୍ଠୟୋଃ । ୩୮ ।

ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଗୋଳରେ ଯଥାକ୍ଷେପେ ଏହି ଯଷ୍ଟିରେ ଉନ୍ନତଶୂଳ ଶଙ୍କୁକୁ ଯୁକ୍ତ ଓ ବିଯୁକ୍ତ କଲେ ତାହା ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଶଙ୍କୁ ହୁଏ । ଆଗକୁ କୁହାଯାଉଥିବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉନ୍ନତଶୂଳ ଶଙ୍କୁରେ ଗୁଣି ଚରଜ୍ୟାରେ ହରିଲେ ଫଳ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଶଙ୍କୁ ହୋଇଥାଏ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ମିଦାନ୍ତେ :—

ନତାଂଶଭୁଜକୋଟିଜ୍ୟେ ଦୂର୍ଭଜ୍ୟାଶଙ୍କୁଜ୍ୟାକେ ମତେ ।

ହାନ୍ତଜ୍ୟା ବସୁବକ୍ଷୁର୍ଦ୍ଧ୍ୱତାପ୍ତା ଶଙ୍କୁଜୀବୟା । ଇତି । ୩୯ ।

ଅଗ୍ରାମାଧ୍ୟାୟିକୀସୈବ ସୌମ୍ୟଦାମ୍ୟାପମାନୁଗା ।
ସ୍ଵେଷ୍ଟକର୍ଣ୍ଣହତା ମଧ୍ୟକର୍ଣ୍ଣାପ୍ରାଗ୍ରେଷ୍ଟକାଳକା । ୪୦ ।

କନ୍ୟା ମଧ୍ୟେଷ୍ଟକର୍ଣ୍ଣାଭ୍ୟାଂ ଛାନ୍ଦଜ୍ୟା ଗୁଣିତା ପୃଥକ୍ ।
ଲମ୍ବଜ୍ୟାପ୍ରା ଚ ମଧ୍ୟାଗ୍ରା ସ୍ଵେଷ୍ଟାଗ୍ରା ଭବତ ଛମାଦ୍ । ୪୧ ।

ନତାଂଶଜ୍ୟା ଓ ନତାଂଶର କୋଟିଜ୍ୟାକୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଦୂରଜ୍ୟା ଓ ଶଙ୍କୁଜ୍ୟା କହନ୍ତି ।
ଛାନ୍ଦଜ୍ୟାକୁ ବିଷୁବଛାୟା କର୍ଣ୍ଣରେ ଗୁଣି ଶଙ୍କୁରେ (୧୨) ହରିଲେ ତାହା ମଧ୍ୟାନ୍ତ ଅଗ୍ରା ହୁଏ ।
ଛାନ୍ଦର ବିଗ ଅନୁସାରେ ଏହା ମଧ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣ, ଉତ୍ତର ହୋଇଥାଏ । ଦକ୍ଷିଣ ଛାନ୍ଦରେ ଦକ୍ଷିଣ
ଓ ଉତ୍ତର ଛାନ୍ଦରେ ଉତ୍ତର ଅଗ୍ରା (ମଧ୍ୟାନ୍ତ) । ଏହି ମଧ୍ୟାଗ୍ରାକୁ ଲଘୁଗ୍ରାୟା କର୍ଣ୍ଣରେ ଗୁଣି
ସଂଜ୍ୟାରେ ଭାଗ ଦେଲେ କର୍ଣ୍ଣ—ବୃଷ୍ଟିଗ୍ରା ହୁଏ । ଛାନ୍ଦଜ୍ୟାକୁ ଅଲଗା ଅଲଗା ଦୁଇ ଯାଗାରେ
ରଖି ଯଥାକ୍ରମେ ସଂଜ୍ୟା ଓ ଲଘୁଗ୍ରାୟା କର୍ଣ୍ଣରେ ଗୁଣି ଉତ୍ତର ଯାଗାରେ ଲମ୍ବଜ୍ୟାରେ ହରିଲେ
ମଧ୍ୟ କର୍ଣ୍ଣ ବୃଷ୍ଟିଗ୍ରା ହୁଏ ।

ଚଳାଂଶସଂସ୍କୃତେ ଭାବନୌ ମେଷାଦୌ ଗୋଳ ଉତ୍ତରଃ ।
ଭୂଳାଦୌ ସଂସ୍କୃତେ ଯାମ୍ୟଃ ପୁରୋକ୍ତୋଽପ୍ୟନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟତଃ । ୪୨ ।

ସାୟନ ରବି ମେଷାଦି ୭ ରାଶିରେ ଥିଲେ ଉତ୍ତର ଗୋଲରେ ଏବଂ ଭୂଳାଦି ୭ ରାଶିରେ
ଥିଲେ ଦକ୍ଷିଣ ଗୋଲରେ ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ ।

ସୌମ୍ୟଗୋଳେ ଯଦାକାଂଗ୍ରା ବିଷୁବଛାୟାତୋଽଧିକା ।
ତତ୍ତତ୍ତ୍ଵୋରନ୍ତରଂ ଯାମ୍ୟଭୂଜଃ ସ୍ୟାନ୍ନିମ୍ନମୂଳତଃ । ୪୩ ।

ନୂନା ଚେଦନ୍ତରଂ ସୌମ୍ୟା ବାହ୍ୟାମ୍ୟା ତୁ ଗୋଳକେ ।
ଅକ୍ଷପ୍ରଭାସ୍ତତ୍ତତ୍ତ୍ଵୋରନ୍ତରଂ ସୌମ୍ୟା ବାହ୍ୟର୍ଦ୍ଧିନାର୍ଦ୍ଧଜଃ । ୪୪ ।

କର୍ଣ୍ଣ ବୃଷ୍ଟିୟୁ ଅଗ୍ରା ଉତ୍ତର ଗୋଲରେ ରବି ଥିବା ବେଳେ ଯଦି ବିଷୁବ ଗ୍ରହାଠାରୁ
ବେଶି ହୁଏ ତାହା ହେଲେ ଉତ୍ତର ଅକ୍ଷର ଫଳକୁ ଦକ୍ଷିଣବାହୁ କୁହାଯିବ । ଏହା
ଦିନାନ୍ତରେ ୧୨ ଅଙ୍ଗୁଳ ଶଙ୍କୁ ମୂଳରୁ ଦକ୍ଷିଣକୁ ହେବ । ଏହି କର୍ଣ୍ଣ ବୃଷ୍ଟିଗ୍ରା ବିଷୁବ ଗ୍ରହା
(ପଲତ୍ତ) ଠାରୁ କମ୍ ହେଲେ ଏହାକୁ ପଲତ୍ତରୁ ଅନ୍ତର କଲେ ଭୂଜ ହେବ ଏବଂ ଏହି ଭୂଜ
(୧୨) ଶଙ୍କୁ ମୂଳରୁ ଉତ୍ତରକୁ ହେବ । ଏହା ଉତ୍ତର ଗୋଲର କଥା । ଦକ୍ଷିଣ ଗୋଲରେ
ପଲତ୍ତ ଓ କର୍ଣ୍ଣବୃଷ୍ଟିଗ୍ରାର ଯୋଗରେ ବାହୁ ହୁଏ ଏବଂ ଏହା ସବୁ ବେଳେ ଉତ୍ତର ହିଁ
ହୋଇଥାଏ ।

ସମମଣ୍ଡଳରେଖାୟାଂ ଯଦାବିଶତ ଶଙ୍କୁଭ୍ରା ।
ତଦାଭ୍ରକର୍ଣ୍ଣକାଳାଃସ୍ୟୁଃ ସମମଣ୍ଡଳଜା ଇତ । ୪୫।

ସମମଣ୍ଡଳଭ୍ରମଃ ସ୍ୟାଦ୍ରବୌ ଦକ୍ଷିଣ ଗୋଳଗେ ।
ଅକ୍ଷାଧିକେଽପମେ ସୌମ୍ୟେ ନ ସ୍ୟାତ୍ରାତ୍ମକେ ଭବେତ୍ । ୪୬।

ଲମ୍ବଜ୍ୟାବିଷୁବଭ୍ରାନ୍ତୀ ସୌମ୍ୟଞ୍ଜଳିଜ୍ୟାୟୋଞ୍ଜୁତା ।
ସମମଣ୍ଡଳକର୍ଣ୍ଣଃ ସ୍ୟାତ୍ କମ୍ବୁ ଶଙ୍କ୍ୟାକର୍ତ୍ତାଭୂତା । ୪୭।

ତତ୍ରାନ୍ତଜ୍ୟୋଞ୍ଜୁତା କମ୍ବୁ ଦନାର୍ଦ୍ଧଶ୍ରବଣାହତା ।
ଅକ୍ଷପ୍ରଭଦନାର୍ଦ୍ଧାଗ୍ରା—ହୃତା କର୍ଣ୍ଣଃ ସ ଏବ ହ । ୪୮।

ଅକ୍ଷକର୍ଣ୍ଣହୃତା ସୌମ୍ୟ ଞ୍ଜଳିଜ୍ୟାସ ପ୍ରଭେଦ୍ଭୂତା ।
ସମମଣ୍ଡଳଶଙ୍କୁଃ ସ୍ୟାତ୍ରତ୍ରଜ୍ୟାବର୍ଗଜାନ୍ତରମ । ୪୯।

ମୂଳଂ ଦୃଗ୍‌ଜ୍ୟାରବିନ୍ଦା ସା ଶଙ୍କୁଭ୍ରକ୍ତା ଭବେତ୍ ପ୍ରଭା ।
ତ୍ରଜ୍ୟା ସୂର୍ଯ୍ୟହୃତା ତେନ ଭକ୍ତା ପ୍ରାଗୁଦିତା ଶ୍ରୁତଃ । ୫୦।

(ଏହି ଭୁଜୁଛି ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଛୁୟା ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଶ୍ଳୋକରୁ ଶିଷ୍ଟ ବୁଝା ପଡୁ ନାହିଁ
ଯେ ଏଥିରେ ଦିଆ ଯାଇଥିବା ଅଗ୍ରା ମଧ୍ୟାହ୍ନ କାଳିକ ଅଗ୍ରା କି ଯେ କୌଣସି ସମୟର ଅଗ୍ରା ।
ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ସମୟର ଅଗ୍ରା ସମ୍ବନ୍ଧେ କିଛି କେଉଁଠି କୁହାଯାଇ ନାହିଁ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟ ପିତାନ୍ତରେ ଅଛି ଯେ ଅଗ୍ରା ଦିନ ଭିତରେ ଯେ କୌଣସି ସମୟରେ
ହୋଇପାରେ ।)

ଛୁୟା ପୂର୍ବାପର ରେଖାରେ (ପୂର୍ବପଶ୍ଚିମ ରେଖାରେ) ପଡ଼ିବା ବେଳେ ଅର୍ଥାତ୍
ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ବାପର ବୃତ୍ତରେ ଥିବାବେଳେ ଛୁୟା, ଛୁୟାକର୍ଣ୍ଣ, ସମୟ ସୂଚକ କୋଣ (ସୂର୍ଯ୍ୟର)
ଏ ସବୁକୁ ପୂର୍ବାପର ବୃତ୍ତୀୟ ବୋଲି କୁହାଯିବା କଥା । ସୂର୍ଯ୍ୟର ଦକ୍ଷିଣ ଶାନ୍ତବେଳେ
ବୃତ୍ତୀୟ ଛୁୟା କବାପି ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ସୂର୍ଯ୍ୟର ଉତ୍ତର ଶାନ୍ତ ସ୍ଥାନାୟ ଅକ୍ଷାଂଶ
(ଉତ୍ତର ଅକ୍ଷାଂଶ) ଠାରୁ ବେଶି ହେଉଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ସମବୃତ୍ତୀୟ (ପୂର୍ବାପର
ବୃତ୍ତୀୟ) ଛୁୟା ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । କ୍ରାନ୍ତ ଉତ୍ତର ଓ ତାହା ପୁଣି ସ୍ଥାନାୟ ଅକ୍ଷାଂଶଠାରୁ
କମ୍ ହେଉଥିବା ଯାଏଁ ସମବୃତ୍ତୀୟ ଛୁୟା ହୋଇପାରେ ।

* ସମମଣ୍ଡଳ ଶଙ୍କୁନା ।

$$\text{ସମସ୍ତକ୍ରମୀୟ ଗୁଣର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ} = \frac{\text{ପଲ୍ଲବ} \times \text{ଜ୍ୟାଲ}}{\text{ଜ୍ୟାହା (ଉତ୍ତର)}} \quad (୧)$$

$$= \frac{\text{ଅକ୍ଷଜ୍ୟା} \times ୧୨}{\text{ଜ୍ୟାହା(ଉତ୍ତର)}} = \frac{\text{ପଲ୍ଲବ} \times \text{ଦିନାଦ୍ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ}}{\text{ଦିନାଦ୍ କାଳିକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟଗୁଣିତା}}$$

$$\text{ସମସ୍ତକ୍ରମ ଶକ୍ତି} = \frac{\text{ଦ୍ଵିଜ୍ୟା (ଉତ୍ତର)} \times \text{ପଲ୍ଲବ}}{\text{ପଲ୍ଲବ}}$$

$$\sqrt{d} - \text{ସମସ୍ତକ୍ରମଶକ୍ତି,} = \text{ଦୂରଜ୍ୟା}$$

$$\frac{\text{ଦୂରଜ୍ୟା} \times ୧୨}{\text{ସମସ୍ତକ୍ରମ ଶକ୍ତି}} = \text{ସମସ୍ତକ୍ରମ ଗୁଣିତା}$$

$$\frac{\text{ଦ୍ଵିଜ୍ୟା} \times ୧୨}{\text{ସମଶକ୍ତି}} = \text{ସମସ୍ତକ୍ରମ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ}$$

ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ—

ସ ଶକ୍ତିଃ ସ୍ଵାକ୍ଷରୀବାୟ ପରକାନ୍ତଜ୍ୟୟା ହୃତଃ ଇତା
ଫଳଛାୟାର୍ଜବାହୁଜ୍ୟା ତଦନୁର୍ଭୁଜକେନ୍ଦ୍ରକମ୍ ।୫୧।

ତତଃ ପୂର୍ବବଦାନେନ୍ଦ୍ରିଆୟାର୍ଜସ୍ତୁ ଚକ୍ଷୁସ୍ତରୋ ।
ଅଥୋପାତେ କୋଣଶଙ୍କୋଃ ସିଦ୍ଧୟେଽପ୍ରଜ୍ୟକାଦକମ୍ ।୫୨।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ—

ସ୍ଵକ୍ରାନ୍ତଜ୍ୟା ବିଜୀବାୟା ଲମ୍ବଜ୍ୟାପ୍ରାପ୍ତମୌର୍ଦ୍ଧ୍ଵିକା ।
ସ୍ଵେଷ୍ଟକର୍ତ୍ତବ୍ୟତା ଭକ୍ତା ବିଜ୍ୟୟାଗ୍ରାଙ୍ଗୁଳାନୈକା ।୫୩।

$$\frac{\text{ସମଶକ୍ତି} \times \text{ଜ୍ୟା ଅକ୍ଷ}}{\text{ପରମଦ୍ଵିଜ୍ୟା}} = \text{ସାୟନ ରବି ଭୁଜ ଜ୍ୟା । ଏହାର ରୂପ ନେଇ ଆସିଲେ}$$

ତାହା ରବିର ଅଂଶାଦିମାନ ହୁଏ । ଏହା କିନ୍ତୁ ସବୁବେଳେ ୩ ରଶ୍ମିରୁ କମ୍ ହେଁ ଆସିବ ।
ଏହା ଅବଶ୍ୟ ସାୟନ ଚକ୍ଷୁ ରବି । ତେଣୁ ଏହି ଆଗତ ରବି, ବୃତ୍ତର କେଉଁ ପାଦରେ ହେବ
ତାହା ପୂର୍ବ ଗୁଣରୁ ଜଣାଯାଇପାରିବ ।

କୋଣଶିଖୁ ଆଣିବା ନମନ୍ତେ ଅଗ୍ରା ଆଦି କେତେକ ଜନରେ କଥା ଏଠାରେ କୁହା-
ଯାଉଛି । ରବି କୋଣ ବୃତ୍ତରେ ଥିବା ବେଳେ ଯେଉଁ ଶଙ୍କୁ ହେବ ତାହାକୁ କୋଣଶିଖୁ
କହନ୍ତି । ବିନ୍ଦୁକୁ କୋଣ କୁହାଯାଏ । ତେଣୁ କୋଣବୃତ୍ତ ବାସ୍ତବରେ ଦୁଇ ହେଲେ ମଧ୍ୟ
ଗୁଣ ବୋଲି ମନେ କରାଯାଇ ଥାଏ ।

$$\frac{\text{ସାଜ୍ୟା} \times \text{ସି ଜ୍ୟା}}{\text{ଲଜ୍ୟା}} = \text{ମଧ୍ୟ ଅଗ୍ରା}$$

$$\frac{\text{ମଧ୍ୟ ଅଗ୍ରା} \times \text{ଇ.କର୍ଣ୍ଣ}}{\text{ସି ଜ୍ୟା}} = \text{କର୍ଣ୍ଣ ବୃତ୍ତଗ୍ରା}$$

ଖମଧ୍ୟାୟ କୋଣରେଖାସ୍ଥସୂର୍ଯ୍ୟାୟ ଛିତିକଗାନିନୀ ।
କୋଟିଜ୍ୟା କୋଣଶିଖୁତ୍ତେନୋତ୍ୟତେ ତଦ୍ବିଲେମଗା । ୪୪।

ଯଦିଦକ୍ଷିଣ ଯା ଛାୟା କୋଣଛାୟେତ ଯା ମତା ।
ସୌମ୍ୟାପମେ ସ୍ଵାକ୍ଷସମେ ନ ସ୍ୟାତାଂ କୋଣଶିଖୁତ୍ତେ । ୪୫।

ଯଦି ମଧ୍ୟାହ୍ନଗୋ ଭ୍ରମୁର୍ଦ୍ଧସିଶୟ୍ୟାଂ ନତସ୍ତଦା
କୋଣଶିଖୁସ୍ତଦାଟ୍ଟଗ୍ନୟ୍ୟାଂ ନୈର୍ଋତ୍ୟାଂ ପ୍ରାକ୍ପରାହ୍ମୟେଃ । ୪୬।

ସ ନତଶ୍ଚେଦୁତ୍ତରସ୍ୟାଂ ତଦେଶାନମରୁଦ୍ଧିଶୋଃ ।
କୋଣଶିଖୁପ୍ରଭକର୍ତ୍ତେଃ କୋଣାଞ୍ଜ୍ୟଂ ସାଧ୍ୟତାଂ ନତନ୍ । ୪୭।

ସିଜ୍ୟାବର୍ଗାର୍ଦ୍ଧତୋଽବ୍ରଜ୍ୟା ବର୍ଗୋନାଲ୍ଲତବକ୍ତ୍ରିଭିଃ ।
ନିର୍ମାନ୍ନବର୍ତ୍ତକଲୟକ୍ ପଲଭା ବର୍ଗଭାଜିତାତ୍ । ୪୮।

ଲବ୍ଧଂ ତତ୍ତରଣୀ ନାମ କର୍ମଭୂମୌ ନିଧାୟତାମ୍ ।
ପୁନରବ୍ରଜ୍ୟ—କାର୍କସ୍ନ-ବିଷୁବଛାୟ-ତାଡ଼ିତା । ୪୯।

ଦ୍ଵ୍ୟଦ୍ଵ୍ୟାଦ୍ୟେନାକ୍ଷରକର୍ତ୍ତବ୍ୟତାକ୍ଷରାକଂ ଭବେଦ୍—
ତଦ୍‌ବର୍ତ୍ତକରଣୀୟୋଗାନ୍ତୁକମକ୍ଷରାକାନ୍ୟୟୁକ୍ ୭୦ ।

ପୂର୍ଣ୍ଣ ସିଦ୍ଧାନ୍ତେ—

ତ୍ରମତଃ କୋଣଶଙ୍କୁଃ ସ୍ୟାଦକ୍ଷିଣୋତ୍ତରଗୋଳୟୋଃ ।
ତଦ୍‌ଦ୍ଵିଜ୍ୟାବର୍ତ୍ତକଶ୍ଚେଷ୍ଟାନ୍ତୁକଂ ଦୃଶ୍ୟଜ୍ୟାଭିଧାୟତେ ୭୧ ।

ଆକାଶ ମଧ୍ୟବନ୍ତୁରୁ (ଖ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣିକ) ବନ୍ଧବ୍ ବିନ୍ଦୁ ଦେଇ ଯେଉଁ ଦୁଇଟି ବୃତ୍ତ ହୁଏ ତାହାହିଁ ଭୂର ବନ୍ଧବ୍ (କୋଣ) ଦେଇ ହୋଇଥାଏ । ଏହାକୁ ହିଁ କୋଣବୃତ୍ତ କହନ୍ତି । ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏହି କୋଣ ବୃତ୍ତରେ ଥିବାବେଳେ କୋଣବୃତ୍ତ ହିଁ ଦୂର୍ (ଦର୍ଶନ) ବୃତ୍ତ ଏବଂ ଖ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣିକଠାରୁ ରବି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ବୃତ୍ତୀୟ ଅଂଶହିଁ ସେତେବେଳର ରବିନିତାଂଶ । ରବିଠାରୁ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣବିନ୍ଦୁ (କ୍ଷିତିଜ) ଉପରେ ଯେଉଁ ଲମ୍ବ ହୁଏ ତାହାହିଁ ତାହାର ଉନ୍ନତଜ୍ୟା ବା କୋଣଶଙ୍କୁ । ଏହା ଗାତ୍ରବରେ କୋଣବୃତ୍ତୀୟ ନତ କୋଟିଜ୍ୟା । ପୂର୍ଣ୍ଣର ବିପରୀତ ଦିଗରେ ୧୨ ଅଂଶ ଶଙ୍କୁର ଯେଉଁ ଗୁପ୍ତା ହୁଏ ତାହାକୁ କୋଣ ଗୁପ୍ତା କହିବାକୁ ହେବ । ଉତ୍ତର ରବିକ୍ଷିତି ନିଜର ଅକ୍ଷାଂଶ ସମାନ ହେଲେ କୋଣଶଙ୍କୁ ବା କୋଣଶଙ୍କୁର ଗୁପ୍ତା ନାହିଁ ।

ମଧ୍ୟାହ୍ନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦକ୍ଷିଣକୁ ନତଥିଲେ ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମ କପାଳରେ ଏହି କୋଣଶଙ୍କୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଆଗ୍ନେୟ ଓ ନୈରୂତ ଦିଗରେ ହୋଇଥାଏ । ମାତ୍ର ମଧ୍ୟାହ୍ନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉତ୍ତର—ନତ ଥିଲେ ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମ କପାଳରେ କୋଣଶଙ୍କୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଐଶାନ୍ୟ ଓ ବାୟବ୍ୟ ଦିଗ (କୋଣ) ର ହୋଇଥାଏ । ଏହାପରେ କୋଣ ବୃତ୍ତୀୟ ଶଙ୍କୁ, ଗୁପ୍ତା ଓ କର୍ଣ୍ଣ ସାହାଯ୍ୟରେ କୋଣବୃତ୍ତୀୟ ନିତାଂଶ ସାଧନ କରିବାକୁ ହେବ ।

$$\frac{୧୨' \left(\frac{୧୨'}{୨} - ୨' \right)}{\left(\frac{୧୨'}{୨} + ୨' \right)} = \text{କରଣୀ}$$

$$\frac{୧୨ \times ୨ \times ୨}{୨୨ + ୨} = \text{ଅକ୍ଷଫଳ ବା ଫଳ}$$

$$\sqrt{\text{କରଣୀ} + ୨} = ୧$$

ଏହି ମୂଳକୁ ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତର ଗୋଲନ୍ଦୁଆରୀ ଅକ୍ଷ ଫଳରେ ଯଥାକ୍ରମେ ବିପ୍ଳବ ଓ ସ୍ଵତ୍ଵ କରଣ ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତର କୋଣଶଙ୍କୁ ହୋଇଥାଏ ।

$\sqrt{୧୨} - କୋଶ' = କୋଶଦୂରତ୍ୟା$

ସ୍ୱଶକ୍ତୁନା ବିଭଜ୍ୟାସ୍ତେ ଦୃକ୍ତଜ୍ୟେ ଦ୍ୱାଦଶାହତେ ।

ଛାୟାକଣ୍ଠୋ ରୁ କୋଶେଷୁ ଯଥାସ୍ତୁ ଦେଶକାଳୟେଃ । ଇତ ୧୨ ।

$\frac{ଦୂରତ୍ୟା \times ୧୨}{କୋଶଶକ୍ତୁ} = କୋଶ ଛାୟା$

$\frac{କ୍ଷିପ୍ୟା \times ୧୨}{କୋଶଶକ୍ତୁ} = କର୍ଣ୍ଣ$

ସଂସ୍କୃତସ୍ୟାୟନାଂଶୈର୍ଯ୍ୟା ବସ୍ତୁତା ବାହୁମୈର୍ବିକା ।

ସାନ୍ତ୍ୟାପଦମଜୀବାୟା ଲମ୍ବଜ୍ୟାସ୍ତେ ଦୟଜ୍ୟକା । ୧୩ ।

ଉଦୟିକ ଅଗ୍ରା = $\frac{ସାୟନରବକେନ୍ଦ୍ରଜ୍ୟା \times ପରମହାନ୍ତଜ୍ୟା}{ଲମ୍ବଜ୍ୟା}$

ଯଶୋଦୟଜ୍ୟା ଭୂରାମସିଦ୍ଧାସ୍ତ୍ରାୟନାନ୍ତଗଃ ।

ବିଦିଷ୍ଟଦୟମସ୍ତସ୍ତ୍ରା ଯାତ୍ୟକୌ ବିଷୁବେ ପୁନଃ । ୧୪ ।

ସର୍ବାସ ପୂର୍ବାପରୟେଃ ସ ମେର୍ବେଃ ପରତୋ ଭ୍ରମନ୍ ।

କୋଶସ୍ତେ ପ୍ରାତଃନତଂ ଯାବତ୍ତାବପୂର୍ତ୍ତ୍ୟତଃନତଂରବୌ । ୧୫ ।

ସମସ୍ତବସରେ ଯେତେବେଳେ ସାୟନ ସୂର୍ଯ୍ୟର କେନ୍ଦ୍ରଭୁଜଜ୍ୟା ୨୪୩୧ ଡ଼ିଗ୍ରୀ, (୪୫°ର ଜ୍ୟା = ୨୪୩୧) ସେତେବେଳେ ଅୟନାନ୍ତରେ ରହି ରବି କୋଶ ବୃତ୍ତରେ ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ରବି ବିଷୁବରେ ରହିବା ବେଳେ ମେରୁ ସହିତ ସମସ୍ତ ଦେଶର ପୂର୍ବାପର ବୃତ୍ତରେ ରହିବା ହେତୁ ପୂର୍ବରେ କୋଶ ବୃତ୍ତରେ ତାହାର ନତାଂଶ ଯେତେ ପଶ୍ଚିମରେ ମଧ୍ୟ ଉଦୟର କୋଶ ବୃତ୍ତରେ ତେତିକ ନତାଂଶ ହେବ ।

ଜାନ୍ତ୍ରଭାସଟିକାଗ୍ରାଦ୍ୟଂ ସର୍ବାଂ ପୂର୍ବାଂ ଦିନାର୍ଦ୍ଧଜାତ୍ ।

ଭାବନାଃ ସଂସାଧ୍ୟ ତତ୍କାଳପ୍ରଭବାତ୍ ପୁନରାବୟେତ୍ । ୧୬ ।

ସାନ୍ତି, ଶୁଦ୍ଧା, ସମୟ, ଅଗ୍ରା, ଆଦି ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସୂର୍ଯ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମେ ନେଇ ଆସିବ । ଏ ଗୁଡ଼ିକ ପୁନଃ ପୁନଃ (ଅସକୃତ୍) ଆଣି ପର ପର ଦୁଇଟି ଫଳ ଏକା ହେବା ଦେଖିଲେ ତାହାହିଁ ଠିକ୍ ସାନ୍ତି ଆଦି ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରି ନେବାକୁ ହେବ । ପ୍ରଥମେ ଦିନାର୍ଦ୍ଧ ସମୟ ସୁଳ ଓ ତାହା ସମେ ସମେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ହେଉଥିବାରୁ ଏପରି ବାରମ୍ବାର ଆଣିବାର ଫଳ ଠିକ୍ ହୋଇଥାଏ ।

ଅତୀଷ୍ଟକାଳତଶ୍ଚାୟା ଛାୟାତଃ କାଳ ଉତ୍ୟତେ ।

ଯଜ୍ଞାନାନ୍ତନ୍ୟଜ୍ଞାଦୌ ଯଲଗ୍ନାଃ ସୁଧର୍ମହାଃ ସ୍ଫୁଟାଃ । ୭୭ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟରୁ ଶୁଦ୍ଧା ଓ ଶୁଦ୍ଧାରୁ ସମୟ ଅଣା ଯାଉଅଛି । ଏହା ଜାଣିବା ଦ୍ଵାରା ଜନ୍ମ ଓ ଯଜ୍ଞାଦି ସମୟରେ ଲଗ୍ନ ଓ ଗ୍ରହସ୍ଥୁତି କରି ହେବ ।

ଇଷ୍ଟକାଳନତାୟୁତ୍ୟୋ ଯୋକ୍ରମଜ୍ୟା ପ୍ରସାଧତେ ।

ଯା ନତୋକ୍ରମଜୀବେତ ଛେୟା ବାସରଭାଗୟେଃ । ୭୮ ।

ଅଷ୍ଟସ୍ଥ ନତକାଳରୁ ଉକ୍ରମ ଜ୍ୟା ଆଣି । ପୂର୍ବାହ୍ନ ଓ ଅପରାହ୍ନ—ଉଭୟ ଦିନ ଭଗର ତାହାହିଁ ନତୋକ୍ରମଜ୍ୟା ହୋଇଥାଏ ।

ତ୍ରିଜ୍ୟା ଚରଜ୍ୟାହୀନାଦ୍ୟା ଦକ୍ଷିଣୋତ୍ତରଗୋଳୟେଃ ।

ଅନ୍ୟା ନତୋକ୍ରମଜ୍ୟୋନା ଯୋନ୍ନତଜ୍ୟାଭିଧୀୟତେ । ୭୯ ।

ଉତ୍ତର ଗୋଳରେ ତ୍ରିଜ୍ୟା ଓ ଚରଜ୍ୟାର ଯୋଗ ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ ଗୋଳରେ ସେ ଦୁହଁଙ୍କ ବିୟୋଗ ଅନ୍ୟା ହୁଏ । ଏହି ଅନ୍ୟାରୁ ନତ ଉକ୍ରମଜ୍ୟା ବାଦ ଦେଲେ ଉନ୍ନତଜ୍ୟା ହୁଏ । ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ଇଷ୍ଟ ଅନ୍ୟା ।

ସ୍ଵାହୋରାତ୍ରୀକର୍ଣ୍ଣେନ ଗୁଣିତା ଯା ତ୍ରିଜୀବୟା ।

ବତକ୍ରା ଚେଦ୍ଭବେଷେଷେଦୋ ଲମ୍ବଜ୍ୟାୟଃ ସ ଭଜିତଃ । ୮୦ ।

ତ୍ରିଭଜ୍ୟୟା ଭବେଷ୍ଟକ୍ଷୁଦ୍ରବର୍ଗପରଶୋଧୁତାତ୍ ।

ତ୍ରିଜ୍ୟାବର୍ଗାତ୍ ପଦଂ ଦୂର୍ବଜ୍ୟା ଛାୟାକର୍ଣ୍ଣୋ ରୁ ପୂର୍ବବତ୍ । ୮୧ ।

ଏହି ଇଷ୍ଟ ଅନ୍ୟାକୁ ସେହି ଦିନର ଦୁ୍ୟଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି ତ୍ରିଜ୍ୟାରେ ହରଲେ ଛେଦ ବା ହୁତି ଅର୍ଥାତ୍ ଇଷ୍ଟ ହୁତି ହୁଏ । ଏହି ଇଷ୍ଟ ହୁତିକୁ ଲମ୍ବଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି ତ୍ରିଜ୍ୟାରେ ହରଲେ ଶକ୍ତ (ମହାଶକ୍ତ) ହୁଏ । ତ୍ରିଜ୍ୟା ବର୍ଗରୁ ଏହି ଶକ୍ତବର୍ଗ ଫେଡ଼ି ସୁଳ ନେଲେ ଦୂର୍ବଜ୍ୟା ହୁଏ । ଏହି ଦୂର୍ବଜ୍ୟାରୁ ପୂର୍ବସ୍ଵତରେ ଶୁଦ୍ଧା ଓ କର୍ଣ୍ଣ ଅଣାଯାଏ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତ—

ଅଭୀଷ୍ଟକ୍ଷାୟାୟାତ୍ରା ବିଜ୍ୟା ତତ୍ତ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଭଜିତା ।

ଦୃଗ୍‌ଜ୍ୟା ତଦ୍‌ବର୍ଗସଂଶୁଦ୍ଧା ବିଜ୍ୟା ବର୍ଗାତ୍‌ ଯଦୃଦମ୍ । ୧୬ ।

ଶଙ୍କୁଃ ସ ବିଭଜୀବାୟଃ ସ୍ୱଳମ୍ବଜ୍ୟା-ବିଭଜିତଃ । ଇତା

କଂବାକ୍ଷ କର୍ଣ୍ଣଗୁଣିତଃ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ୍ରଣ୍ଡେଦସଂଜ୍ଞକଃ । ୧୭ ।

ସ ବିଜ୍ୟାୟୋ ଦ୍ୟୁଜୀବାସ୍ତ୍ର ଉନ୍ନତଜ୍ୟା ତୟୋକିତା

ସ୍ୱାନ୍ତ୍ୟା ନତୋତ୍ତମଜ୍ୟା ସ୍ୟାତ୍ତସ୍ୟାଶ୍ୱାପଂ ନତାସବଃ । ୧୮ ।

ସ୍ୱବାସରଦଳପ୍ରାଣାସ୍ତଦୁନାଶ୍ୱେନୁତାସବଃ

ରସୋଦ୍ଧୃତା ବିନାଡ଼୍ୟଃ ସ୍ୟୁ ପ୍ରାକ୍‌ପଶ୍ଚିମକପାଳୟୋଃ । ୧୯ ।

ସ୍ତ୍ରୀୟାରୁ ସମୟ ଏହିପରି ଜଣାଯାଏ—ସିଜ୍ୟାକୁ ଇଷ୍ଟ ସ୍ତ୍ରୀୟାରେ ଗୁଣି ସ୍ତ୍ରୀୟା କର୍ଣ୍ଣରେ ହରିଲେ ଦୃଗ୍‌ଜ୍ୟା ହୁଏ । ସିଜ୍ୟାବର୍ଗରୁ ଦୃଗ୍‌ଜ୍ୟା ବର୍ଗକୁ ବାଦ ଦେଇ ତାହାର ମୂଳ ନିଅ । ତାହା ମହାଶଙ୍କୁ ହେବ । ଏହି ଶଙ୍କୁକୁ ସିଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି ଲମ୍ବଜ୍ୟାରେ ହରିଲେ ଅଥବା ପଲସ୍ତ କର୍ଣ୍ଣରେ ଗୁଣି ୧୨ରେ ହରିଲେ ଫଳ ହୁଏ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ହୁଏକୁ ସିଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି ଦ୍ୟୁଜ୍ୟାରେ ହରିଲେ ଲବ୍ଧ ଉନ୍ନତଜ୍ୟା ହୁଏ । ଇଷ୍ଟ ଅନ୍ତ୍ୟାରୁ ଏହି ଉନ୍ନତଜ୍ୟାକୁ ଫେଡ଼ିଲେ ଫଳ ନତଉତ୍ତମଜ୍ୟା ହୁଏ । ଏହାର ରୂପ—କଳା କଲେ ନତାୟୁ ହେବ । ଏହି ନତକାଳକୁ ବିନାଶ୍ଚରୁ ଫେଡ଼ିଲେ ଉନ୍ନତ ଅୟୁ ହୁଏ । ଏହାକୁ ୬ରେ ହରିଲେ ପୂର୍ବ କପାଳରେ (ପୂର୍ବାର୍ଦ୍ଧରେ) ଗତ ବିନାଡ଼ୀ ଓ ପଶ୍ଚିମ କପାଳରେ (ଅପରାହ୍ନରେ) ଗମ୍ୟ ବିନାଡ଼ୀ ଅର୍ଥାତ୍‌ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ ହେବାକୁ କେତେ ବିନାଡ଼ୀ ଅଛି ଜଣା ପଡ଼ିବ ।

ପ୍ରଦର୍ଶ୍ୟତେ ବିଶେଷୋଽସ୍ୟ ଯଦ୍ୟନ୍ତ୍ରାସପ୍ତବିଂଶତେଃ ।

ଭବେନ୍ନତୋତ୍ତମଜ୍ୟା ତଦନ୍ତ୍ୟାବର୍ଗାତ୍‌ ପରତ୍ୟଜେତ୍ । ୨୦ ।

ଉନ୍ନତଜ୍ୟାକୃତଂ ଶେଷାନ୍ତୁଲଂ ବିଜ୍ୟାନ୍ତ୍ୟଜୀବୟୋଃ ।

ଯୋଗାଞ୍ଜେନ ହୃତଂ ଭଜ୍ୟାଦନ୍ତ୍ୟୟା ସ୍ୟୁର୍ନତାସବଃ । ୨୧ ।

ନତୋତ୍ତମଗୁଣାୟିଜ୍ୟାୟକଶ୍ଚୈତ୍ରିଜ୍ୟୟୋର୍ଭୂତାଃ ।

ଶେଷାତ୍‌ ହମଗୁଣାକାପୟିଜ୍ୟାୟପାନ୍ଦୁତୋଽସବଃ । ୨୨ ।

ଏବଂନତାସବୟିଜ୍ୟା ଧନୁଷୋ ଯଦ୍‌ ଗୁଧ୍‌କାଃ ।

ତଦା ତଦୂକିତାଃ ଶେଷାତ୍‌ ହମଜ୍ୟା ବିଜ୍ୟାୟାନ୍ଦୃତା । ୨୩ ।

ସ୍ୟାନ୍ନତୋତ୍ତମଜୀବାଽ ପ୍ରାକ୍ସିଦ୍ଧା ଯେ ନତାସବଃ ।

ସ୍ବାହୋରାସାୟୁଗୁଣିତାଃ ସୂକ୍ଷ୍ମାଶୁକ୍ରାୟୁତିହ୍ନିତାଃ ॥୮୦॥

ନତ ଉକ୍ରମଜ୍ୟା ୨୭ରୁ କମ୍ ହେଲେ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ପ୍ରକାରେ ତାହାର କାମ କରିବାକୁ ହେବ । ସେହିକଥା ଏଠାରେ କୁହାଯାଉଛି—ଉନ୍ନତଜ୍ୟା ବର୍ଗରୁ (ଇଷ୍ଟ ଅନ୍ତ୍ୟା ବର୍ଗକୁ) ଅନ୍ତ୍ୟାବର୍ଗକୁ ବାଦ ଦେଇ ଶେଷର ମୂଳକୁ ଟିକିଆ ଓ ଅନ୍ତ୍ୟାର ଯୋଗାଢ଼ରେ ଗୁଣି ଅନ୍ତ୍ୟାରେ ହରିବା ଫଳ ହେବ ନତାୟୁ ।

ନତ ଉକ୍ରମଜ୍ୟା ଟିକିଆରୁ ବେଶି ହେଲେ ସେଥିରୁ ଟିକିଆ ବାଦ ଦେଇ ଶେଷକୁ ଧରି (କ୍ରମଜ୍ୟା ବୋଲି ଜାଣି) ସେଥିରୁ ରୂପ ବାହାର କରିବ । ଏଥିରେ ଟିକିଆ ରୂପକୁ ମିଶାଇଲେ (୫୪୦୦) ନତ ଅୟୁ ଆସିଯିବ ।

ନତ ଅୟୁ ପୁଣି ୫୪୦୦ ଅୟୁରୁ ଅଧିକ ହେଲେ ନତାୟୁରୁ ୫୪୦୦ ଅୟୁ ଫେଡ଼ି ଅବଶେଷରେ କ୍ରମଜ୍ୟା ସାଧିବ । ସେଥିରେ ଟିକିଆ ଯୋଗକଲେ ନତଉକ୍ରମଜ୍ୟା ହୁଏ ।

ନତ ଅୟୁକୁ ନିଜ ନିଜ ଅହୋରାସାୟୁରେ ଗୁଣି ୨୧୭୦୦ରେ ହରିଲେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ନତାୟୁ ହୋଇଥାଏ ।

ଛାୟା'କ'ସ୍ୟାପ୍ୟଥାଗ୍ରାତଃ ସମମଣ୍ଡଳଶଙ୍କୁତଃ

ବନ୍ଧ୍ୟାମ୍ୟାନୟନଂ ସ୍ବାଗ୍ରାଗୁଣିତା ଲମ୍ବମୈବିକା ॥୮୧॥

ଇଷ୍ଟକର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗୁଳୈର୍ଭକ୍ତା ଶାନ୍ତିଜ୍ୟାତୋ ଭୂଜଜ୍ୟକା

ତତଃ ପ୍ରାର୍ଦ୍ଧପୃଥ୍ବିଶ୍ଚାୟା ସୂର୍ଯ୍ୟାଂଶୋ-ରାୟନୈଃ ସ୍ପୁଟଃ ॥୮୨॥

ଦ୍ରୁତଜୀବାକ'-ଗୁଣିତା ସମବିମୁଣ୍ଡବୋହୃତା

ସମମଣ୍ଡଳଶଙ୍କୁଃ ସ୍ୟାତ୍ ସୋଽଭ୍ୟସ୍ତଃ ସ୍ବାକ୍ଷଜୀବୟା ॥୮୩॥

ପରମାପକ୍ରମଜ୍ୟାସ୍ତଃ ଫଳଂ ଭାନୋର୍ଭୁଜଜ୍ୟକା

ତତଃ କେନ୍ଦ୍ରଂ ତତଶ୍ଚାୟା ରବିଃ ପ୍ରାର୍ଦ୍ଧବଦ୍ୟୋ ସ୍ପୁଟଃ ॥୮୪॥

ବର୍ତ୍ତମାନ କର୍ଣ୍ଣ ବୃତ୍ତୀୟ ଅଗ୍ରା ଓ ସମମଣ୍ଡଳ ଶଙ୍କୁରୁ ସାୟୁନ ରବି କପରି ଅଣାଯାଏ ତାହା କହିବ । ଲମ୍ବଜ୍ୟାକୁ ଇଷ୍ଟକର୍ଣ୍ଣ ବୃତ୍ତଗ୍ରାରେ ଗୁଣି ଇଷ୍ଟଗୁଣିତା କର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗୁଳରେ ଭାଗ ଦେଲେ ଶାନ୍ତିଜ୍ୟା ହୁଏ । ଏହାକୁ ପୁଣି ଟିକିଆରେ ଗୁଣି ପରମ ଶାନ୍ତିଜ୍ୟାରେ ହରିଲେ ରବିର ସାୟୁନ ଭୂଜଜ୍ୟା ହୁଏ । ଏଥିରୁ ବର୍ଷର କେଉଁ ତିନି ରାଶି ମଧ୍ୟରେ ସାୟୁନ ରବି ଅଛି ତାହା ଜଣାଯିବା ପରେ ସେଥିରେ ଅୟୁନାଂକୁ ବିପକ୍ଷତ ସଂସ୍କାର କଲେ ନିରୟଣ ସ୍ପୁଟରବ ହେବ ।

ଯିଜ୍ୟାକୁ ୧୨ରେ ଗୁଣି ସମସ୍ତଲୀୟ ଗୁପ୍ତା କର୍ଣ୍ଣରେ ହରିଲେ ଲବ୍ଧ ସମଶକୁ ହୁଏ । ଏହି ସମଶକୁ ସ୍ୱଦେଶୀୟ ଅକ୍ଷଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି ପରମକ୍ଷାନ୍ତଜ୍ୟାରେ ହରିଲେ ଫଳ ସାୟନ ରବିର ଭୁଜଜ୍ୟା ହୁଏ । ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ରବି କେଉଁ ଭିନ୍ନ ରାଶିରେ (ବୃତ୍ତ ପାଦରେ) ଅଛି ଜାଣି ସେଥିରେ ବିପକ୍ଷତ ଅୟନାଂଶ ସଂସ୍କାର କଲେ ଖୁଟ ରବି ହେବ ।

ଛାୟାଭ୍ରାନ୍ତପଥୋ ନିରୂପ୍ୟତ ଇହ ପ୍ରାଜ୍ଞେ ସମେତୁତଳେ

ବୃତ୍ତେ ଯତ୍ନଲଶଙ୍କୁନା ନ ଘଟତେ ସର୍ବାଦ ତତ୍ତ୍ୱବାଦା ।

ଗୋଳେ ତଦ୍ଵଟନା ଭବିଷ୍ୟତ ଯତସ୍ତସ୍ମିନ୍ନୟା ବକ୍ଷ୍ୟତେ

ରାଶେଃ କାଳ ଇହୋତ୍ୟତେଽଥ ଭୟୁତୋ ବକ୍ତବ୍ୟ ତାରାଧ୍ୟୁବେଃ ॥୪॥

ପ୍ରାଚୀନାର୍ଯ୍ୟମାନେ କହିଛନ୍ତି ଯେ ସମଧରତଳରେ ଶଙ୍କୁର ଗୁପ୍ତାଗ୍ର ଗୋଟିଏ ବୃତ୍ତ ପଥରେ ବରାବର ଗତିକରେ । ମାତ୍ର ଏହା ସବୁ ସମୟରେ ଏବଂ ସବୁ ସ୍ଥଳରେ ଠିକ୍ ନୁହେଁ । ଶଙ୍କୁ ଗୁପ୍ତାଗ୍ରର ଗତିପଥ କଥା (ଗୋଲଧାୟୁରେ) ଅନ୍ୟ ପରିଚ୍ଛେଦରେ କୁହାଯିବ ।

ମଧ୍ୟବ୍ୟୋମ ଗତିବ୍ୟ-ଦୃକ୍ଷବଶତୋ ନିଶ୍ଚିତ୍ୟ ମଧ୍ୟାଂ ତନ୍ମୁ

ତାଂ ସଂସ୍କୃତ୍ୟ ଚଳାଂଶକୈର୍ଗତଘଟୀରାମ୍ବୁ ରାବ୍ୟର୍ଦ୍ଧଜାୟ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟାକ୍ରାନ୍ତ-ଚଳାଂଶଃସଂସ୍କୃତ-ଗୃହାଭୋଗ୍ୟାଘଟୀର୍ମଧ୍ୟକା—

ସ୍ତବ୍ଧସ୍ତଗ୍ନାନ୍ତରଭୁକ୍ତ-ମଧ୍ୟଭଘଟୀଃ ସଂଯୋଜ୍ୟ ସର୍ବାସ୍ତତଃ ॥୫॥

ପ୍ରୋତ୍ସାହ୍ୟାର୍ଦ୍ଧଦଳଞ୍ଚ ଶିଷ୍ଟଘଟିକା ରାଶୋଗତାଃ ସୂର୍ଯ୍ୟିନ—

ସ୍ୟାଞ୍ଜେନାଥ ଯୁତା ଭବନ୍ତ୍ୟଦୟତଃ ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ୟ ତା ନିର୍ଗତାଃ ।

ଇତ୍ଥଂ ମଧ୍ୟଭଘୋଗ କାଳତପନାକ୍ରାନ୍ତର୍ଷଭୁକ୍ତାନ୍ତର

କ୍ଷେତ୍ରାଶାଞ୍ଚ ଯୁତଦ୍ଵିନାଦ୍ଵିରହତା ସ୍ୟାଦେଷ୍ୟକାଳୋ ନିଶଃ ॥୬॥

ରାତି କେତେ ହେଲା ଏବଂ ଆଉ କେତେ ଅଛି ଏହା ଜାଣିବାକୁ ହେଲେ ଭ୍ରତହଯୋଗ ବର୍ଣ୍ଣନ ପ୍ରକାଶରେ ଆଗକୁ ଦିଆଯାଉଥିବା ତାରା ଧ୍ରୁବ ଯୋଗେ ଆକାଶ ମଧ୍ୟରେ ଗତି ଓ ଏକ୍ଷ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ରରୁ ମଧ୍ୟ ଲଗ୍ନ ସ୍ଥିର କରି (୧୦ମ ଲଗ୍ନ) ସେଥିରେ ଅୟନାଂଶ ସଂସ୍କାର କର । ଏହି ସାୟନ ଦଶମ ଲଗ୍ନର ନିରକ୍ଷ ଉଦୟାସୁ ହାରା ଭୁକ୍ତ ଘଟ୍ୟାଦି ଆଶ । ରାତ୍ରିକ କାଳିକ ସାୟନ ରବିର ଭୋଗ୍ୟ ଘଟାଦି ମଧ୍ୟ ଆଶ । ଏ ଦୁଇଟିର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ରାଶିମାନଙ୍କର ଉଦୟ-ଘଟ୍ୟାଦି ସେଥିର ମିଶ୍ରାଅ । ଯୋଗଫଳରୁ ରବିର ଦିନାଦ୍ଵିବାଦ ଦିଅ । କ୍ଷେପ ଫଳ ରାତ୍ରିର ଅବଶେଷ ଘଟ୍ୟାଦି ହେବ ବୋଲି ଜାଣିବା ଯୋଗଫଳରେ ରବି ଦିନାଦ୍ଵି ମିଶାଇଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଲକ୍ଷ୍ମ ଘଟ୍ୟାଦି ହେବ । ଏହିପରି ଭାବରେ ମଧ୍ୟ ଲଗ୍ନର ଭୋଗ୍ୟ ଘଟ୍ୟାଦି, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଥିବା ରାଶିର ଭୁକ୍ତ ଘଟ୍ୟାଦି ଓ ଉଦୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ ରାଶିମାନଙ୍କର ଉଦୟ ଘଟ୍ୟାଦି ଯୋଗ କରି ସେଥିରୁ ରବିର ଦିନାଦ୍ଵି ଫେଡ଼ିଲେ ଆଉ କେତେ ରାତି ଅଛି ଜଣାଯିବ ।

କାଳାଦ୍‌ଯଦ୍ୟପି ଲଗ୍ନସିଦ୍ଧିରୁଦତା ଭୂୟୋଽହ କୌତୂହଳାଦ୍—
 ଯାମେ୍ୟା-ଦରବଳୟୋର୍ଜ୍ଜ୍ଵାଗୋଡୁବଶତୋ ଦୃଶ୍‌ଦୃଶ୍‌ଚଳାଂଶ-ସ୍ମୃତାଃ ।
 ଯେ ପ୍ରାଗୁକ୍ତଦେଶଜାନି ଗଦତା ଲଗ୍ନାସ୍ତଦୀୟାନ୍ୟହଂ
 ବକ୍ଷ୍ୟେ ଭୃକ୍ତପଳାନ୍ୟତଃ ପ୍ରମୁଦତାଃ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଗତାରବଦଃ ॥୮୮॥

ଦିବସ ଓ ରାତ୍ର ର ସମୟକୁ ନେଇ ଲଗ୍ନ ଆଣିବାର ପ୍ରଣାଳୀ ଆଗରୁ କୁହାଯାଇଅଛି ।
 ବର୍ତ୍ତମାନ ୨୨^୦ ଅୟୁନାଂଶରେ ଓଡ଼ିଶାର ଯାମେ୍ୟାଞ୍ଚର ବୃତ୍ତରେ ରାତ୍ରରେ ନକ୍ଷତ୍ର ଦେଖି ଠିକ୍
 ତେଜକିବେଳେ କେଉଁ ଲଗ୍ନ-ସ୍ମୃତ ରାଶ୍ୟାଦି କେତେ ଏଠାରେ ତାହା କୁହାଯାଉଅଛି ।
 ଏହା ଜାଣିବା ଦ୍ଵାରା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦ ପାଇ ପାରିବେ ଏବଂ ଏହା
 ଦ୍ଵାରା ଅନେକଙ୍କର କୌତୂହଳ ନିବୃତ୍ତି ମଧ୍ୟ ହେବ ।

ଯନ୍ମକ୍ଷତ୍ରଗତାର୍କବାସରଦଳେ ଘଃ ସ୍ୟାଦ୍‌ବଳବୃଃସ୍ମୃତ-
 ସ୍ତସ୍ମିନ୍‌ଭେ ଗଗନାର୍ଦ୍ଧଗେ ସ ହ ଉବେତ୍ତଃସ୍ତ୍ରମୋଽସ୍ତ୍ରଂ ବ୍ରଜେଦ୍ ।
 ବିଷ୍ଣୁଃ ଖାର୍ଦ୍ଧଗତେଽକଲଗ୍ନକପଳାନ୍ୟମ୍ବୋଧୁନନ୍ଦାଧନେ
 ତସ୍ମାଦ୍‌ଖାକୃତୟଃ ପ୍ରଚେତସି ବୃଷାଦ୍‌ଦ୍ୟୁମାଷ୍ଟୁନେତ୍ରାଣି ଚ ॥୮୯॥

ପ୍ରାର୍ଭଦ୍ରେହର୍‌ଧୃଦୃଶୋ ବ୍ରଜନ୍ତି ନିଧୁନାଉସ୍ଥାଦହବୁଧ୍ୟଭେ
 ବେଦାଦ୍ରକ୍ଷିତୟୋଽଥ କର୍କଟତନୋଃପୌଷ୍ଠେ ନବାମ୍ବୋଧୟଃ ।
 ଅଶ୍ଵିନ୍ୟାଂ ସ୍ଵରବାସବାଶ୍ଚ ଯମଭେଽଙ୍ଗାର୍ଥାଶ୍ଚିନୋଽଥାଗ୍ନିଭେ
 ସିଂହାଦହରସାବିପୌ ସ୍ଵରଘନାଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରେ ସ୍ଵିୟାଲ୍ଲେଚନେ ॥୯୦॥

ରୌଦ୍ରେହ୍ୟଃ କରମାର୍ଗଣା ଅଦତଭେ ଦ୍ଵେ ତୌଳତୋଽସ୍ଥାଦ୍‌ଗୁରୌ
 ବେଦେନ୍ଦ୍ରା ଭୃକ୍ତଗେ ତତୋଽହର୍‌ଧୃତୟଃ ପିତ୍ତ୍ୟୋରଦାଃ କୀଟତଃ ।
 ଯୋନାବଦ୍ରୁନବେଦବୋହର୍‌ମୟୁରେ ପଞ୍ଚାଷ୍ଟପକ୍ଷାସ୍ତତୋ
 ହସ୍ତେ ଚୂପତ ଇକ୍ଷଣର୍ଦ୍ଧିବ ଇଭ୍ଵଙ୍କ୍‌କ୍ଷୋଣୟଃସ୍ତୁଷ୍ଟୁର ॥୯୧॥

ସ୍ଵାତୌ ନକ୍ତତ ଇକ୍ଷଣେନ୍ଦବ ଇତଃ ଶତାଗ୍ନିଭେନ୍ନେଷ୍ଠିଳା
 ମୈତ୍ରେଽଙ୍ଗାଙ୍ଗଦୃଶୋ ମଘୋନି ଘଟତୋଽଦ୍ର୍ୟଙ୍ଗାନି ମୂଳେ ତତଃ ।
 ଶ୍ଳାଗ୍ନ୍ୟକ୍ଷୀଣି ଜଳେଽଶ୍ଵକାଦ୍‌ଝବସବୋ ବୈଶ୍ଵେଦ୍‌କ୍ଷିବାଣେନ୍ଦବୋ
 ଯାତାନାଗତଭାନ୍ତ୍ରାଭନ୍ତନୁପଳୟୁର୍ଦ୍ଧ୍ଵମାଲେଚ୍ୟତାମ୍ ॥୯୨॥

ଯେଉଁ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଆଜ ରବିର ଦିନାଞ୍ଚ ସାଧୁତ ହୁଏ ସେହି ଦିନାଞ୍ଚ ତୁଳ୍ୟ କଷ୍ଟ ସମୟରେ ଯେଉଁ ଲଗ୍ନ ସାଧୁତ ହୁଏ, ସେହି ଲଗ୍ନ ହେବାବେଳେ ଉକ୍ତ ରବି ଗତ ନକ୍ଷତ୍ର ଅବଶ୍ୟ ଅକାଶ ମଧ୍ୟରେ (ସାମ୍ୟୋତ୍ତର ବୃତ୍ତ) ହେବାର କଥା । ସେହି ଲଗ୍ନର ସପ୍ତମ ରାଶି ତେତେବେଳର ଅସ୍ତ ଲଗ୍ନ ହୋଇଥାଏ ।

ଶ୍ରବଣା ଆଦି ନକ୍ଷତ୍ର ସାମ୍ୟୋତ୍ତର ବୃତ୍ତରେ ଥିବାବେଳେ କେଉଁ ଲଗ୍ନର କେତେ ଭୋଗ ତାହା ଦିଆଯାଉ ଅଛି ।

ଅୟନାଂଶ ୨୨ ରେ
ସାମ୍ୟୋତ୍ତର ବୃତ୍ତରେ ଥିବା
ନକ୍ଷତ୍ରର ନାମ

ଉତ୍କଳ ଦେଶରେ
ଲଗ୍ନ ଓ ତାର
ଭୂକ୍ରମ

୨୨	ଶ୍ରବଣା	ମେଷ	୯୪	ପଲ ଗତ
୨୩	ଧନିଷ୍ଠା	ମେଷ	୨୨୨	” ”
୨୪	ଶତଭିଷା	ବୃଷ	୨୮୦	” ”
୨୫	ପୂର୍ବା ଭାଦ୍ର ପଦ	ମିଥୁନ	୨୪	” ”
୨୬	ଉତ୍ତର ଭାଦ୍ରପଦ	ମିଥୁନ	୧୭୪	” ”
୨୭	ରେବତୀ	କର୍କଟ	୪୯	” ”
୧	ଅଶ୍ୱିନୀ	କର୍କଟ	୧୪୭	” ”
୨	ଦ୍ୱିଜା	କର୍କଟ	୨୫୭	” ”
୩	କୃତ୍ତିକା	ସିଂହ	୭୭	” ”
୪	ରୋହିଣୀ	ସିଂହ	୧୧୭	” ”
୫	ମୃଗଶିରା	କନ୍ୟା	୨	” ”
୬	ଅର୍ଦ୍ରା	କନ୍ୟା	୫୮	” ”
୭	ପୁନର୍ବସୁ	ତୁଳ	୨	” ”
୮	ପୁଷ୍ୟ	ତୁଳ	୧୪୪	” ”
୯	ଅଶ୍ଳେଷା	ତୁଳ	୧୮୪	” ”
୧୦	ମଘା	ବୃଷ୍ଟିକ	୩୨	” ”
୧୧	ପୂର୍ବା ପାଲରୁନା	ବୃଷ୍ଟିକ	୧୯୭	” ”
୧୨	ଉତ୍ତର ପାଲରୁନା	ବୃଷ୍ଟିକ	୨୮୫	” ”
୧୩	ହସ୍ତା	ଧନୁ	୭୨	” ”

ଅୟନାଂଶ ୨୨ରେ
ସାମ୍ୟୋତ୍ତର ବୃତ୍ତରେ ଥିବା
ନକ୍ଷତ୍ରର ନାମ

ଉଲ୍ଲଳ ଦେଶରେ
ଲଗ୍ନ ଓ ତାର
ଭୁକ୍ତପଳ

୧୪ ଚିନ୍ତା	ଧନୁ	୧୯୮	”	”
୧୫ ସ୍ବାତ୍ତା	ମକର	୧୨	”	”
୧୬ ବିଶାଖା	ମକର	୧୫୧	”	”
୧୭ ଅନୁରାଧା	ମକର	୨୭୭	”	”
୧୮ ଜ୍ୟେଷ୍ଠା	କୁମ୍ଭ	୭୭	”	”
୧୯ ମୂଳା	କୁମ୍ଭ	୨୩୧	”	”
୨୦ ପୂର୍ବାଷାଢ଼ା	ମୀନ	୮୦	”	”
୨୧ ଉତ୍ତରାଷାଢ଼ା	ମୀନ	୧୫୨	”	”

ସହିଦାନ୍ତଶିରୋମଣି ସଦବଦଦ୍ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତୟେ ଭାସ୍କରଃ
କ୍ଷେତ୍ରାଣାଂ ଭୁଜକୋଟିକର୍ଣ୍ଣଘଟନାଂ ନାନାବିଧାଂ ସୁକ୍ଷ୍ମଭିଃ ।
ଯତ୍ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତରବିସ୍ତରେଣ ଗଣିତଂ ଦର୍ଶଦେଶକାଳାୟାୟେ
ତଦ୍ବ୍ୟାଖ୍ୟାସହୃତଂ ଯତୋଽସ୍ତି ହ ମୟା ତତ୍ ପ୍ରୋକ୍ତି
ବାରଗୌରବାର୍ ୯୩।

ସିଦ୍ଧାନ୍ତପ୍ରତୟାଦଳମ୍ବି ମୟାକା ଯୋ ଯୋ ବିଶେଷୋ ଦୃଶା
ଭୁଲ୍ୟସ୍ତୁଲ୍ଲିଖିତଂ ମଦସ୍ତୁମିହ ତତ୍ତ୍ରାହାଙ୍କତାସିଦ୍ଧୟେ ।
ସର୍ବାବ୍ରହ୍ମକୃତବାଚୁନ ଗଣିତେ ଗୋଳାନ୍ତତେନ୍ଦୁଦଗତେ
କ୍ଷେତ୍ରାଣାମୁପପତ୍ତୟେ ହ ସୁଲଭସ୍ତୁହିଂ ବରୋବିସ୍ତରେଃ ୯୪।

ଭାଷ୍ୟଭର୍ତ୍ତୃ୍ୟ ତାଙ୍କର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଶିରୋମଣିର ଏହି ସି ପ୍ରଶ୍ନାଧିକାରରେ ବହୁପ୍ରକାର
ଭୁଜକୋଟି କର୍ଣ୍ଣ ନେଇ ଅନେକରୂପେ ଏକ କ୍ଷେତ୍ର ଦେଖାଇ ଅଛନ୍ତି । ସେ କାଳ ଜାଣିବା
ପାଇଁ କେତେକ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରି ସେ ଗୁଡ଼ିକର ଉତ୍ତର ମଧ୍ୟ କରି ଅଛନ୍ତି । ଏ ସବୁ କଥା
ବାସନାବ୍ରାହ୍ମ୍ୟ ସହିତ ଶିରୋମଣିରେ ଥିବାରୁ ଆପଣା ଗ୍ରନ୍ଥ ବିସ୍ତାର ହେବା ଉପରେ ମୁଁ
ଏ ବହିରେ ସେ ସବୁ କଥା ଲେଖୁନାହିଁ ।

ଅନ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ଭୁଲନରେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ବିଷୟରେ ମୋର ସ୍ମୃତିର ବିବରଣ ଅଛି ଏବଂ
ଯେ ସବୁକୁ ମୁଁ ସ୍ମରଣରେ ଦେଖୁଛି, ସେପରି କେତେକ କଥା ବିଶେଷ ଭାବରେ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥରେ

ସ୍ଥାନ ପାଇଅଛି । ହୃଦୟରେ ଗୋଲ ଓ ଗଣିତର ଆସନ ଦୃଢ଼ ହୋଇଗଲେ ଗୁରୁ କରିବା ଶକ୍ତି ଦୃଢ଼ ହୋଇଯାଇଥାଏ । ସେପରି ସ୍ଥଳେ କ୍ଷେତ୍ର ଗଣିତାଦିର ଉପପତ୍ତି ଆଉ କଷ୍ଟକର ହୋଇ ରହେ ନାହିଁ । ଏଣୁ ଏସବୁ ବିଷୟରେ ଗୁଡ଼ାଏ ଲେଖି ଗୁରୁର କଲେବର ବଢ଼ାଇବା ଆବଶ୍ୟକ ମନେ କରୁ ନାହିଁ ।

ଯଦ୍ୟାସ୍ମାଦ୍‌ଧୃକଳାତ୍ୟନନ୍ଦକୁଳବି ରକ୍ଷଃ ସମକ୍ଷୀକୃତଃ
ବ୍ୟସାଦ୍‌ସାର୍ଦ୍ଧରସର୍ଷକୈଃ ଖଡ୍ଗଭୃଜେଭୂମଧ୍ୟରେଖାଂକତଃ
ସିଦ୍ଧଂ ଯୋଜନକୈଃ ସ୍ୱଦେଶବିବରଂ ତଦାସିତାଟଦ୍ରା ଶଳ—
ଲୀଳେକାକମଳାବଳାସ୍ୟଳମଳଂକୁର୍ଯ୍ୟାନ୍‌ମଦୀୟଂମନଃ । ୯୫ ।

ଯାହାର ଉତ୍ତର ଅକ୍ଷାଂଶ ୧୯° । ୪୮ ବିଷୁବ ରେଖାଠାରୁ ଯାହାର ଦକ୍ଷିଣୋତ୍ତର ଅନ୍ତର ୨୭୭୫ ଯୋଜନ ଏବଂ ଭରଣୀୟ ମଧ୍ୟରେଖା (ମାଧ୍ୟନ୍ଦନ ରେଖା) ଠାରୁ ଯାହାର ପୂର୍ବ ଦେଶାନ୍ତର ୨୦୦ ଯୋଜନ ସେହି ଜାଳାଚଳରେ ଭବାବେଶରେ ଚଞ୍ଚଳ ଭୂଦେବୀ ଓ ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ସହିତ ସୀତା କରୁଥିବା ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମୋର ମନ ଉପରେ ସବୁବେଳେ ବସି ରହନ୍ତୁ । ମୋର ମନୋରଥ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରନ୍ତୁ ।

ଇତ୍ୟୁତ୍ତଳୋକ୍ତ୍ୟୁଳ ନୂପାଳ କୁଳପ୍ରସୂତ—
ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରକୃତୌ ଗଣିତେନ୍ଦ୍ରିୟିକେ ।
ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣ ଉପାହତବାଳବୋଧେ
ବିପ୍ରଶ୍ନବାନ୍‌ ମୁନିମିତଃ ଶନିତଃ ପ୍ରକାଶଃ ।

ଇତି ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରସିଂହକୃତୌ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣେ
ବିପ୍ରଶ୍ନଧୂକାଟେ ଶଂକୁଛାୟାଦିବର୍ଣ୍ଣନୋ
ନାମ ସପ୍ତମଃ ପ୍ରକାଶଃ ।

ଏଠାରେ ୭ମ ପ୍ରକାଶ ଶେଷ ହେଲା । ଏଥିରେ ଶ୍ରୀପ୍ରଶ୍ନର ବିରୂର କରାଯାଇଅଛି ।

ଅଷ୍ଟମଃ ପ୍ରକାଶଃ

ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣ ବର୍ଣ୍ଣନାମ୍

ସ୍ନାତ୍ୱଃ ସାଂହତିକାଃ ପୁରାଣକପୁଣା-ସୁନ୍ଦେଷକା ବୈଦିକାଃ
ସ୍ନାନାର୍ଚ୍ଚା-ଜପହୋମଦାନ କୃତନାଂ ଯସ୍ମିନ୍ମନନ୍ତଂ ଫଳଂ ।
ପ୍ରୋଚ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଶୁ ମହାଚମକ୍ତୃତକରେ ଲୋକସ୍ୟ ତଥ୍ୟାଦକେ
ବିଶ୍ୱାସାବହନିହୃତଗ୍ନ ମହଯୋବଂକ୍ଷାମ୍ୟହଂ ତଂ ବ୍ରହ୍ମନ୍ । ୧ ।

ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣର କଥା ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁଅଛୁ । ଗ୍ରହଣ ଦେଖି ଲୋକେ ଚମତ୍କତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଅମା ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ହିଁ ଗ୍ରହଣ ହେଉଥିବାରୁ ଏହା ଠିକ୍ ଭାବରେ ଘଟିବାର ଦେଖିଲେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ତଥ୍ୟ ପ୍ରତି ଲୋକଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଆସିଯାଏ । ଗ୍ରହଣବେଳେ ସାନ, ପୂଜା, ଜପ, ହୋମ ଓ ଦାନାଦି କଲେ ଅନନ୍ତ ଫଳ ହୋଇଥାଏ ବୋଲି ବୈଦିକ, ତାନ୍ତ୍ରିକ, ପୌରାଣିକ, ସ୍ନାତ୍ୱ ଓ ସ୍ୱାତ୍ୱାକାରମାନେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁ ଆସିଅଛନ୍ତି ।

ପକ୍ଷାନ୍ତସାଧୁତ-ବିପାତ-ବିଧୋର୍ଭୁଜାଂଶା
ବିଶ୍ୱାଳୁକା ଯଦି ତଦା ବ୍ରହ୍ମସମୃଦ୍ଧବୋଧସ୍ୟ ।
ତସ୍ମାଦ୍ ବିଧୌ ଶିଖିତମୋହନ୍ୟତରାନ୍ତକରେ
ଚନ୍ଦ୍ରେୟା ବ୍ରହ୍ମହାତ୍ମିକ୍ତୁ ଲବାବଧୁ ପୃଷ୍ଠିମାନ୍ତେ । ୨ ।

ପୃଷ୍ଠିମାନ୍ତରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ ବା ଚନ୍ଦ୍ରକେତୁ ସାଧନ କରି ଚନ୍ଦ୍ରରୁ ଶୁକ୍ଳ ବା ଚନ୍ଦ୍ରକୁ କେତୁ ଅନ୍ତର କର । ଏହି ଚନ୍ଦ୍ରର ଭୁଜାଂଶ ୧୩° ରୁ କମ୍‌ହେଲେ ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣର ସମ୍ଭାବନା ହୁଏ । ଏଥିରୁ ବୁଝାଗଲା ଯେ ଚନ୍ଦ୍ରରୁ ଶୁକ୍ଳର ଅନ୍ତର ବା ଚନ୍ଦ୍ରକୁ କେତୁର ଅନ୍ତର ୧୩° ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣ ହୋଇପାରେ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହେ ଧୂତ ଲବାନ୍ତମମାନ୍ତଜେହବେକ୍
 ଗ୍ରହେ ମତୋହକବଶାତ୍ ଶିଖିନା-ଗୁଣେତ ।
 ପ୍ରତ୍ୟକ୍ ପୁରେ ନତଗୁଣାଂଶ-ଯୁତୋନୟନ—
 ଦର୍ଶାନ୍ତକାଳକସୁଧାକରଦକ୍ଷରସ୍ୟ । ୩।

ତତ୍ତ୍ୱାଳବିଭିନ୍ନତନୁନତ-ବାହୁଜୀବା
 ଷଷ୍ଠ୍ୟଂଶକସ୍ୟ ଚ ଯୁତେର୍ବିଯୁତେଶୁ ଶେଷାତ୍ ।
 ଦକ୍ଷାମ୍ୟଭେଦଜନୁଷଃ କ୍ରମଶଃ ସ୍ମୃତେଷୋ
 ନ୍ୟୁନେ କୃତାନ୍ତିତ ଇନଗ୍ରହସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ୟାତ୍ । ୪।

ତତ୍ତ୍ୱାପି ଯାମ୍ୟନତ ଭୂରତୟୋରୁରେଷୋ
 ସାର୍ଦ୍ଧାଂଶକେତେ ସ ଭବେଦପି ନିଶ୍ଚରତ୍ୱେ ।
 ନ କ୍ୱାପ୍ୟଥୋ ନୟନମଣ୍ଡଳଗେହପବୃତ୍ତେ
 ସ ସ୍ୟାତ୍ ବିପାତଶିଶିଦୋଷ୍ଟିନଗାଂଶତୋହଲେ । ୫।

ଇତି ଗ୍ରହଣ ସମ୍ବନ୍ଧ

ଅମାନ୍ତରେ ସେହିପରି ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଚନ୍ଦ୍ରପାତ ସାଧନ କରି ଚନ୍ଦ୍ରରୁ ପାତ ବାଦ ଦିଅ ।
 ଅବଶିଷ୍ଟ ଚନ୍ଦ୍ରର ଭୁଜାଂଶ । ଏହା ୧୮° ରୁ କମ୍ ହେଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣର ସମ୍ଭାବନା ଅଛି-
 ବୋଲି ଜାଣିବ ।

(ପୃଥ୍ୱୀ କେନ୍ଦ୍ରକ) ଅମାନ୍ତ ସାଧନ କର । ଏହି ଅମାନ୍ତ କାଳରେ ପଶ୍ଚିମ-
 ନତ ନାଡ଼ୀର ୧୫ ଯୋଗକର । ପୂର୍ବନତ ହୋଇଥିଲେ ପୂର୍ବନତ ନାଡ଼ୀର ୧୫ ଅମାନ୍ତ କାଳରୁ
 ବିୟୋଗ କର । ଏହି ସମ୍ପୃକ୍ତ ଦର୍ଶାନ୍ତ କାଳରେ ପୁଣି ଚନ୍ଦ୍ର ଖୁଟ କର । ସେଥିରୁ ପୁଣି
 ଏହି ଦର୍ଶାନ୍ତ କାଳରେ ବିଭିନ୍ନ ଲଗ୍ନ ଆଣ । ତାର ନତଜ୍ୟର ୯୦ ନିଅ । ଆଗତ ଚନ୍ଦ୍ରଣର
 ଓ ଏହି ୯୦ ର ଏକଦିଗରେ ଯୋଗ ଓ ଭିନ୍ନ ଦିଗରେ ହେଲେ ବିୟୋଗ ହେବାଦ୍ୱାରା
 ଖୁଟିର ଆସିଯିବ । ଏହାର ପରିମାଣ ୩୦, ୪୦ ରୁ କମ୍ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣର ସମ୍ଭାବନା
 ରହିଛି ବୋଲି ଭାବିବ । ବେଳେବେଳେ ଦକ୍ଷିଣନତ ଅତ୍ୟଧିକ ବର୍ତ୍ତି ଯିବାବେଳେ ଉତ୍ତର
 ଶର (ଅଷ୍ଟକ୍ଷ) ୧୦.୩୦ ହେବାବେଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣ ହୋଇଥିବାର ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ।
 ଅଷ୍ଟକ୍ଷର ଆଦୌ ନ ଥିବାବେଳେ ମଧ୍ୟ କଦାଚିତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣ ନ ହେଉଥିବା ଦେଖା-
 ଯାଇଥାଏ । କ୍ରାନ୍ତିବୃତ୍ତ ଦୂର୍ବୃତ୍ତ ହେବାବେଳେ ଚନ୍ଦ୍ରରୁ ପାତ ବିୟୋଗକରି ତାହାର
 ଭୁଜାଂଶ ୭° ରୁ କମ୍ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣର ସମ୍ଭାବନା ହୋଇଥାଏ ।

ପଦ୍ୟାନ୍ତସଂସ୍କୃତରବୀନ୍ଦ୍ରସମୀକୃତାନ-
 ଭୁ-ଭବଧୁ-ପ୍ରମିତବାଣପିଧାନକାଳିଃ ।
 ସଲ୍ଲମ୍ବନାବନତଦରାଜନାଙ୍ଗଳାଦିଃ
 ଶାସ୍ତ୍ରାନ୍ତରାଦି ବିଶେଷମବେତ ସନ୍ତଃ । ୭

ସ୍ମୃତ ଅମାନ୍ତ ଆଶିବା ନମନ୍ତେ ଲମ୍ବନ ଆଦିର ସଂସ୍କାର, ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଗୁଣ ଓ
 ଅଂଶାଦି ସମୀକରଣ, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଭୂଗୁପ୍ତାର ପରିମାଣ, ଚନ୍ଦ୍ରରେ, ଗ୍ରାସ ପରିମାଣ, ସ୍ଥିତି
 ବିମଳ ଆଦିକାଳ, ବାସ୍ତବ ସ୍ମୃତି ଲମ୍ବନ, ସ୍ମୃତିନତି, ଦିଗ୍‌ବଳନ ଓ ପରିଲେଖଆଦି
 ବିଷୟରେ ଗୁରୁକାରଙ୍କ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅନ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗୁରୁତ୍ୱ ପୃଥକ୍ ଓ ଉପାଦେୟ ବୋଲି ସେ ଏହି
 ଶ୍ଳୋକରେ ବିଦ୍ୱାନ ଲୋକଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦେଉଅଛନ୍ତି ।

ରାଜାମୟୋରବସିତ ପ୍ରଭବୋଜମଧ୍ୟ—
 ସିଦ୍ଧେ ବିଧୌ ତପନଭର୍ତ୍ତବିବାକରାଧ୍ୟାୟ ।
 ନ୍ୟୁନେନ୍ଦୁକେନ୍ଦ୍ରରପରଃ ପ୍ରଥମେନ୍ଦୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ—
 ଭୂକ୍ରାନ୍ତରେଣ ବିହୃତା ବିଦ୍ୟାଫଳେନ । ୮

ତଥ୍ୟନ୍ତ ଆତ୍ମବିୟୁତଃ ସମପଦ୍ୟ କାଳଃ
 ସ୍ରାହାଳିକାର୍କ-ଭବଳଞ୍ଚ ରବିଶ୍ଚ ସୂକ୍ଷ୍ମଃ ।
 ବେଦ୍ୟଃ ଶଶୀ ସମକଳାବିନ୍ଦ ତୌ ଭବେତାଂ
 କ୍ରୋଧୋପେତେ କୃତନ ପଦ୍ୟାଣି ତଦ୍‌ବିଶେଷଃ । ୯

ବ୍ରହ୍ମଣରେ ଅତି ଠିକ୍ ସମୟ ଆଶିବା ବେଶି ଦରକାର । ସାଧାରଣ ଶ୍ରେଣୀରେ ତ
 ଅମାନ୍ତ ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣାନ୍ତ ଆସିଯାଇପାରବ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଠିକ୍ ସେତିକିବେଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ମୃତି
 କରିବ । ଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ମୃତି କଲବେଳେ ଏଠାରେ କେବଳ ମନ୍ଦଫଳର ହିଁ ସଂସ୍କାର କରାଯିବ ।
 ଭୂକାନ୍ତର ବା ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଫଳ ସଂସ୍କାର ଏଠାରେ କରାଯିବ ନାହିଁ (ସାମନ୍ତେ ଆଗରୁ ଏହି
 କଥା ଶୁଣି ଭାବରେ ଲେଖି ଦେଇ ଅଛନ୍ତି) । ତାପରେ ରବିସ୍ମୃତି କରିବ । ପୂର୍ଣ୍ଣାନ୍ତରେ
 ସୂର୍ଯ୍ୟରେ ଛଅଗୁଣ ମିଶାଇ ତାର ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଅନ୍ତର କର । (ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ
 ପୂର୍ଣ୍ଣାନ୍ତରେ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ବିଚାରି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଆଦି ଫଳରେ ସଂସ୍କୃତି କଲବେଳେ ଅମାନ୍ତରେ
 ତାକୁ କେବଳ ମନ୍ଦ ଫଳରେ ହିଁ ସଂସ୍କାର କରାଯିବ) । ଏହି ଅଂଶର ଫଳକୁ ପରା କର
 ତାକୁ ପ୍ରଥମେ ଚନ୍ଦ୍ରଗତ ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମ ରବି ଗତର ଫଳରେ ଭାଗଦେଲେ ପଳାୟକ ଲବ୍ଧ
 ହେବ । ଏହି ପଳାଦି ସମୟକୁ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ଓ ୬ ଗୁଣିଯୁକ୍ତ ରବିଠାରୁ କମ୍ ଥିବାବେଳେ
 ବିଧୋଗ କରିବ । ତାହାପରେ ପଦ୍ୟାନ୍ତ (ଦଶାନ୍ତ ବା ପୂର୍ଣ୍ଣାନ୍ତ) ସମୟ ସ୍ମୃତି ହୋଇଯାଇ

ପାରିବ । ଏହି ସମୟରେ ପୁଣି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ଖୁଟି କରୁଥିବ ଏବଂ ଚନ୍ଦ୍ରମାୟୀ ପଦାନ୍ତର ଖୁଟି କରି ଯାଉଥିବ । ଏପରି ବାରମ୍ବାର କରି ଯେତେବେଳେ ଦେଖିବ ସେ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ର, କଳାଦି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମାନ ହେଲେ ତେତେବେଳେ ଜାଣିବ ସେ ଶେଷ ପଦାନ୍ତ ହିଁ ଶୁଦ୍ଧ ଓ ଏତେବେଳେ ହିଁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗ୍ରହଣ ଉପକରଣ ଅଣାଯିବ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ୟ ଦୋର୍ଗତଫଳେ ଉଦୟାନ୍ତରଞ୍ଚ
ଯଦ୍ୟେକଦା ବିତୟମେତଦୃଶଂ ଧନଂ ସ୍ୟାତ୍ ।
ତଦୋଦୟାନ୍ତରଭୁଜାନ୍ତରକେ ସୁଧାଂଶୋ—
ର୍ତ୍ତାସ୍ପଦଗତେଃ ଫଳଯୁତେର୍ବିକଳାସ୍ରତିସ୍ରାଃ । ୧୮

ଶୀତାଂଶୁତଦାଃ ଫଳକଳା ଗୁଣିତା ବିଭକ୍ତା—
ସ୍ରବ୍ୟାସଯୋଜନଚୟେନ ଚ ପୃଷ୍ଠିମାୟାମ୍ ।
ଦର୍ଶେନ୍ନୃତାସ୍ତୁ ରବିଯୋଜନକୈର୍ବିଲିପ୍ତା
ଲବ୍ଧାଶୁ ତାଃ ପୁନରନେନ୍ଦୁ ଗତାନ୍ତରସ୍ରାଃ । ୧୯

ଦଣ୍ଡାଦକୈରହ ଫଳେଃ ସମପଦ୍ୟୁକ୍ତ—
ମୂଳଂ ପୁରୋଦତଫଳଦ୍ରୁତୟର୍ଣ୍ଣତାୟାମ୍ ।
ସ୍ପଷ୍ଟେ ଜ୍ଞମାଦଭବତ ଦୃକ୍‌ସମମସ କାର୍ଯ୍ୟା
ସୂର୍ଯ୍ୟାବ୍ଜୟେଃ ସମକଳୀକୃତରୁକ୍ତ ପୂର୍ବା । ୨୦

ଏକା ସମୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ମନ୍ଦଫଳ ଗତିଫଳ ଓ ଉଦୟାନ୍ତର ଫଳ—ଏ ତିନି ଫଳ (ସମସ୍ତେ) ଧନ କିମ୍ବା ରଣ ହେଲେ ଚନ୍ଦ୍ରର ଉଦୟାନ୍ତର ଓ ଭୁଜାନ୍ତର ଫଳର ଯୋଗରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗତିଫଳ ଯୋଗକରି ମୋଟ ଫଳକୁ ବିକଳା କରି ଦେବ । ତାକୁ ଚନ୍ଦ୍ରର ମନ୍ଦଫଳ କଳାରେ ଗୁଣିବ । ପୃଷ୍ଠିମାର ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ତାକୁ ଚନ୍ଦ୍ରବିମ୍ବ ବ୍ୟାସ ଯୋଜନରେ ହରିବ । ଅମାବାସ୍ୟାର ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ତାକୁ ରବିବିମ୍ବବ୍ୟାସ ଯୋଜନରେ ହରିବ । ବିକଳାଦି ଲବ୍ଧି ଆଣିବ । ଏହି ବିକଳାକୁ ଉଭୟସ୍ତ ସୂକ୍ଷ୍ମ ରବିଚନ୍ଦ୍ରର ଗତ୍ୟନ୍ତରରେ ହରି ଦଣ୍ଡାଦି ଫଳ ଆଣିବ । ସୂର୍ଯ୍ୟର ପୂର୍ବୋକ୍ତ ତିନୋଟି ଯାକ ଫଳ ଧନ ହୋଇଥିଲେ ଏହି ଦଣ୍ଡାଦି ଫଳ ସମ ପଦକାଳରେ ବିୟୁକ୍ତ କରିବ ଏବଂ ଲଣ ହୋଇଥିଲେ ସେଥିରେ ଏହା ଯୋଗ କରିବ । ଚାନ୍ଦ୍ରାହେଲେ ଏହା ଦୃକ୍‌ସମ ପଦକାଳ ହେବ । ଏହି ଦୃକ୍‌ସମପଦକାଳରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଶକ୍ତିରେ ଖୁଟି କରି ସମକାଳ କରିବ । [ସମପଦ କାଳ ଓ ଦୃକ୍‌ସମପଦକାଳର ଅନ୍ତରକାଳ ନେଇ ‘ଲକ୍ଷ୍ମୀନାଥୀ ହତାଭୁକ୍ତ’ ଇତ୍ୟାଦି ଶକ୍ତିରେ ଏହି ଅନ୍ତର ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଗତି ଆଣି ସମପଦରୁ ଦୃକ୍‌ସମପଦ କାଳ ଅଧିକ ହେଲେ ଏହି ଗତି ଫଳକୁ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ର (ଖୁଟି) ରେ ଯୋଗ ଅନ୍ୟଥା ବିୟୋଗ କରିବାକୁ ହେବ ।] ଏପରି କରିବା ହାବ

୫୫ଟି ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ର କଳାଦିରେ ସମାନ ହୋଇ ଯାଇ ପାରିବେ । [ସାମନ୍ତଙ୍କର ଏହି ତୁଙ୍ଗଟି ସମସ୍ତଙ୍କ ଠାରୁ ନୂଆ—ଏହା ତାଙ୍କ ଉପଲବ୍ଧର ଫଳ ମାତ୍ର]

ଦ୍ଵିସପ୍ତତସହସ୍ରଯୋଜନମିତାର୍କବିନ୍ଦ୍ୟାୟତ-
ମହାପୁରୁଷ ବାଚୟେତ୍ୟନୁଜଗାବଥବାଶ୍ରୁତଃ ।
ମୟୈତଦନୁସାରତୋ ନୟନଗୋଚରକ୍ଷିତ୍ର-
ପ୍ରମାଣପରିଧିପ୍ରହାସକମକଶ୍ମଳଂ କଳ୍ପ୍ୟତେ । ୧୬ ।

ବିବସ୍ଵତ୍ ବିଷ୍ଣୁନ୍ ଦ୍ଵିରସବଧୁଭାଗଃ ସମୁଦତୋ
ବଧୋବିନ୍ଦ୍ୟବ୍ୟାସଃ କୃତ କୃତ-ଚତୁର୍ଯୋଜନମିତଃ ।
ଭୁବଃପ୍ରାଜ୍ଞିର୍ଦ୍ଵିଷ୍ଣୁଃ ସ ଚ ସବିତୁରଥୀମୁଧୁ ଲବୋ—
ଋତୁରୀକ୍ଷେବକ୍ଷେଽହଂ ଶ୍ରବଣମଥଭାନୋଃ ଶଶଭୃତଃ । ୧୭ ।

ଅଥବ ବେଦର ଓଁକାର ଅର୍ଥ ନରୂପଣ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିମ୍ବ ବ୍ୟାସ ୭୨୦୦୦ ଯୋଜନ ବୋଲି ଲକ୍ଷ୍ମିବେଳ୍ପି ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ଏହି ଉକ୍ତି ଅନୁସାରେ ମୁଁ ଦୃକ୍ପିତ ନକ୍ଷତ୍ର, ଗ୍ରହର ବିମ୍ବମାନ, ସେମାନଙ୍କର ପରିଧିମାନ ତଥା ଗ୍ରହଣରେ ପୃଥିବୀ ଓ ଗ୍ରହ ଆକାର ପରିମାଣ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଭାବରେ କହୁଅଛି ।

୨୧୫୫୦ = ୪୪୪ରୁ କିଛି ବେଶି ଯୋଜନ ଚନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟାସର ପରିମାଣ ।

୨୨୦୦୦ = ୧୭୦୦ ଯୋଜନ ଭୂଗୋଳ ବ୍ୟାସରପରିମାଣ ଅଟେ । ଏହି ୧୭୦୦ ଯୋଜନ ଭୂବ୍ୟାସ ବୋଲି ସବୁ ପ୍ରାଚୀନ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିମାନେ ମାନନ୍ତି । ଆକାଶ ଗୋଲରେ ଏ ଗୁଡ଼ିକର ପରିମାଣ (କଳାମୂଳ) ଏଣିକି କହିବ ।

ଭୂମଧ୍ୟାସ୍ତ୍ର ଦଳାବଧି ପ୍ରହସତେଃ କର୍ଣ୍ଣାଂଖ୍ୟମାର୍ଗଶ୍ଚତୁ—
ନିନ୍ଦଦ୍ଵିଦ୍ଵିପପୂର୍ଣ୍ଣତର୍କଧରଣୀଭୂତଂଯୋଜନୋ ମଧ୍ୟମଃ ।
ଶୀତାଂଶୋଃ ଶରପୁଷ୍କରକ୍ଷିତଧରସ୍ତମ୍ବେରମାମ୍ବୋଧୟେ
ମଧ୍ୟସ୍ୟ ଶ୍ରୁତଯୋଜନାନ୍ୟଥ ତୟୋଃ ସ୍ପଷ୍ଟା ଭବେନ୍ନୁମଜାଃ । ୧୮ ।

ପୃଥିବୀର କେନ୍ଦ୍ରଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ରର ଦୂରତା (ମାଧ୍ୟମମାନରେ) ୭୭୦୮୨୧୪ ଯୋଜନ (ସୂର୍ଯ୍ୟକର୍ଣ୍ଣ) ।

ପୃଥ୍ବୀର କେନ୍ଦ୍ରଠାରୁ ଚନ୍ଦ୍ର କେନ୍ଦ୍ରର ଦୂରତା (ମଧ୍ୟମାନରେ) ୪୮୭୦୫ ଯୋଜନ (ଚନ୍ଦ୍ରକର୍ଣ୍ଣ) । ଏଥିରୁ ମନ୍ଦସ୍ପଷ୍ଟ କର୍ଣ୍ଣ ବି ଅଣାଯାଇ ପାରେ ।

ଭସ୍ମଲୁଣ୍ଠକଯୋଜନାନି ଗୁଣରୂପକ୍ଷାନ୍ତି ଭକ୍ତାନି ଚେତ୍
ବିମ୍ବବ୍ୟାସକଳା ଭବନ୍ତି ସବିତୁର୍ମୁଖା ନିଶାସ୍ତାମିନଃ ।
ତାନେଧବର୍ତ୍ତୀଗୁଣାନି ପଞ୍ଚକରଭିର୍ଭକ୍ତାନି ଚେନ୍ଦ୍ରଶୃଙ୍ଗ—
ବ୍ୟାସସ୍ୟାପି କଳା ଭବନ୍ତି ଧରଣୀକ୍ଳାୟାକଳାଶୃଙ୍ଗବତ୍ । ୧୫।

ମଧ୍ୟମାନରେ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଆକାଶ ଗୋଲ୍ଲୟ ବିମ୍ବମାନ (କୋଣୀୟ ପରିମାଣ) ଏଠାରେ କୁହାଯାଉଅଛି ।

$$\text{ସୂର୍ଯ୍ୟର କୌଣିକ ବିମ୍ବମାନ}— ୩୨' । ୩୨'' । ୬''' = \frac{୨୨୦୦}{୨୨୧୩}$$

$$\text{ଚନ୍ଦ୍ରର କୌଣିକ ବିମ୍ବମାନ}— ୩୧' । ୨୦'' । = \frac{୪୪୪ \times ୭}{୮୫}$$

ଚନ୍ଦ୍ର ବିମ୍ବକଳା ଆଣିଲ ପରି ଭୂରୂପାର ବିମ୍ବକଳା ଅଣାଯାଇ ପାରିବ । କାରଣ ଭୂରୂପାର ଅବସ୍ଥିତି ଚନ୍ଦ୍ର ଗୋଲରେ (ଅବଶ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣରେ) ।

ମନ୍ଦକୋଟିଫଳଯୁକ୍ତଦୂନିତା
ନନ୍ଦକର୍ମିମୁଖମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ରକେ ।
ବିଜ୍ୟକା ଭବତ ସଂସ୍କୃତା ତୟା
ବର୍ଜିତା ଦ୍ବିଗୁଣିତବିମୌର୍ବିକା । ୧୬।

ଶେଷକେଶ ବିହୃତା ବିଭଜ୍ୟକା—
ବର୍ଗତଃ ଫଳକଳାମୂଳଃ ସ୍ଫୁଟଃ ।
ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣ ଇନଚନ୍ଦ୍ରୟୋଃ କ୍ଷିତେ—
ମୁଁଧତୋଽନ୍ୟସ୍ୟଦାଂ ରବେର୍ଭବେତ୍ । ୧୭।

ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର ମକର ଆଦି ଛ' ରାଶିରେ ଥିବାବେଳେ ସିଂହ୍ୟାରେ ମନ୍ଦକୋଟି ଫଳ ଯୋଗକରି ଓ ମନ୍ଦ କେନ୍ଦ୍ର କର୍ଣ୍ଣ ଆଦି ଛ' ରାଶିରେ ଥିବାବେଳେ ସିଂହ୍ୟାରୁ ମନ୍ଦକୋଟି ଫଳ ବିଯୋଗ କରି ସଂସ୍କୃତ ସିଂହ୍ୟା ଆଣିବ । ଦ୍ବିଗୁଣିତ ସିଂହ୍ୟାରୁ ଏହି ସଂସ୍କୃତ ସିଂହ୍ୟା ବାଦ ଦେଇ ସେଥିରେ ସିଂହ୍ୟା ଦର୍ଶକୁ ହରାଇବ । ଫଳ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଲଗ୍ନାଦି ଖୁଟ ମନ୍ଦ କର୍ଣ୍ଣ ହେବ । ମନ୍ଦକୋଟି ଫଳ ଯାହାର, ତାହାର ଖୁଟ ମନ୍ଦ କର୍ଣ୍ଣ ଆସିବ ।

ପୂର୍ବ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଶାଳରେ ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ମନ୍ଦ କର୍ଣ୍ଣ ଆସିବ ତାହା ସୂର୍ଯ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ରଠାରୁ ସେମାନଙ୍କର କେନ୍ଦ୍ର କ ଦୂରତା ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ ।

ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣହତଯୋଜନଶୁଦ୍ଧସିଦ୍ଧିମୟା କଳ ହୃତା ଭବେଦ୍ ସ୍ମୃତା
ମଧ୍ୟକର୍ଣ୍ଣହତବିମ୍ବଲିପ୍ତିକା ସ୍ପଷ୍ଟକର୍ଣ୍ଣବହୃତାଃ ପରସ୍ମୃତାଃ । ୧୮୮।

ଏପରି ଭାବରେ କଳାତ୍ମକ ସ୍ମୃତ ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣ ଅଣା ଗଲା । ଏହାକୁ ମଧ୍ୟଯୋଜନ କର୍ଣ୍ଣରେ ଗୁଣି ସିଦ୍ଧିରେ ହରି ଦେଲେ ତାହା ଯୋଜନାତ୍ମକ ସ୍ମୃତ ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣ ହେବ । ପୁଣି ମଧ୍ୟ ବିମ୍ବ କଳାକୁ ମଧ୍ୟ ଯୋଜନ କର୍ଣ୍ଣରେ ଗୁଣି ସ୍ମୃତ ଯୋଜନ କର୍ଣ୍ଣରେ ହରିଲେ ସ୍ମୃତ ବିମ୍ବକଳା ହେବ ।

ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଶିରୋମଣି—

ମନ୍ଦଶୁଦ୍ଧିଦ୍ରାବ୍ଧଶୁଦ୍ଧବଦ୍ ପ୍ରସାଧା
ତୟା ବିଭଜ୍ୟାଦ୍ବିଗୁଣା ବିହୀନା ।
ଦ୍ରବ୍ୟାକୃତଃ ଶେଷହୃତା ସ୍ମୃତା ସ୍ୟା-
ଲିପ୍ତା ଶୁଦ୍ଧିବିଗ୍ନ ରୂପେର୍ବଧୋଷୁ । ୧୯୧।

ଲିପ୍ତାଶୁଦ୍ଧିସ୍ପଷ୍ଟଗୁଣେନ ଭକ୍ତ
ସ୍ପଷ୍ଟୋଭବେଦ୍ ଯୋଜନକର୍ଣ୍ଣ ଏବମ୍ ।
ବିମ୍ବଂ ରବେର୍ଦ୍ବିଦ୍ବିଶରତ୍ନି ସଂଖ୍ୟା-
ନୀୟୋଃ ଖନାଗାମ୍ୟାୟ ଯୋଜନାକ । ଭତ । ୧୯୧।

ଶୀଘ୍ର କର୍ଣ୍ଣ ପରି ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣ ବାହାର କର । ଦ୍ବିଗୁଣିତ ସିଦ୍ଧିରୁ ଏହାକୁ ଅନ୍ତର କର । ସିଦ୍ଧି ବର୍ଗକୁ ଏହି ଅବଶେଷରେ ହର । ଫଳ ରହୁ ବା ସୂର୍ଯ୍ୟର କର୍ଣ୍ଣ ହେବ । ଏହା କିନ୍ତୁ କଳାତ୍ମକ ହେବ । ଏହା ବାସ୍ତବରେ ଭୁକେନ୍ଦ୍ରରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବା ରହୁର ଦୂରତା ।

$$\frac{\text{କର୍ଣ୍ଣ} \times \text{ମଧ୍ୟଯୋଜନ କର୍ଣ୍ଣ}}{\text{ସିଦ୍ଧି}} = \text{ସ୍ମୃତ ଯୋଜନ କର୍ଣ୍ଣ} ।$$

ସୂର୍ଯ୍ୟକେନ୍ଦ୍ର ଓ ରହୁ କେନ୍ଦ୍ର ପୃଥିବୀ କେନ୍ଦ୍ରଠାରୁ ଯଥାକ୍ରମେ ୭୫୨୨୭ ଷଂ ଯୋଜନରେ ଅଛି ।

ଭାସ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟମୃଦୁକର୍ଣ୍ଣସାଧନଂ ଯଦ୍ୟପି ସ୍ମୃତତମଂ ତଥାପ୍ୟହମ୍ ।
ପ୍ରାହକୋଟିଫଳତୋଭୁଜାନ୍ତରା ବିମ୍ବମଧ୍ୟସମତାର୍ଥମେବ ହ । ୧୯୧।

ଭସ୍ମରକ୍ଷା ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଖୁଟ କର୍ତ୍ତୃ ସାଧନ ଭଲ ଭାବରେ ହୋଇଥାଏ । ମୁଁ ତଥାପି (୧୭, ୧୭ ଶ୍ଳୋକ) କୋଟିଫଳ ଯୋଗେ ଖୁଟ କର୍ତ୍ତୃ ସାଧନ କହିଛୁ । କାରଣ ମନ୍ଦୋଜ ଓ ଖୁଟ ଗ୍ରହ ତିନି ରାଶି ଅନ୍ତରରେ ଥିବାବେଳେ ମଧ୍ୟ ଓ ଖୁଟ କର୍ତ୍ତୃ ସମାନ ହୋଇ ଯାଇଥାନ୍ତି ।

ମଧ୍ୟମାର୍କ ଶଶିବିମ୍ବଜାଃ କଳାଃ
ସୂକ୍ଷ୍ମତତ୍ ପ୍ରଥମ ଭୃକ୍ଷତାତ୍ତତାଃ ।
ମଧ୍ୟଭୃକ୍ଷ ବିହୃତାଃ ସ୍ୱମଣ୍ଡଳ-
ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱବିସ୍ତୃତରଦଃ ଫଳାନି ବା । ୧୭୨

ମଧ୍ୟମ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ବିମ୍ବକଳାକୁ ସେମାନଙ୍କର ଦୈନିକ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଗତିକଳାରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଗୁଣି ଯଥାକ୍ରମେ ସେମାନଙ୍କର ଦୈନିକ ମଧ୍ୟମଗତିକଳାରେ ହରିଲେ ଭିତ୍ତିଭୁଜର ଛଷ୍ଟ ବିମ୍ବକଳା ଆସିପାରିବ ।

କିଂବା ବିମ୍ବାସ୍ତ୍ରଗୁଣ ଗୁଣିତା ଯୋଜନେଃ ସୂର୍ଯ୍ୟମିତାନାଂ
ସ୍ୱଗ୍ରତ୍ୟାସ୍ତ୍ରାଃ ସ୍ୱରୂପତରକଳାଭିନୁଭୁଞ୍ଜୟନ୍ତୀନାମ୍ ।
ଯଦ୍ୱା ଭସ୍ମରୂପତରକଳା ଖରୁଦ୍ରାଂଶ ସୁକ୍ରୋନିତାସ୍ତ୍ରା
ମଧ୍ୟାଃ ସ୍ୱଷ୍ଟାଃ ସ୍ୱଧରନ୍ତକଳାଃ କର୍ତ୍ତ୍ତିନିହାଦ କେନ୍ଦ୍ରେ । ୧୭୩

ଅଥବା ଯୋଜନାତ୍ମକ ବିମ୍ବ ବ୍ୟାସକୁ ସିଂହରେ ଗୁଣି ଛଷ୍ଟ କର୍ତ୍ତୃ ଯୋଜନରେ ହରିଲେ ରବି, ଚନ୍ଦ୍ର ବା ଭୂଗ୍ର ବିମ୍ବବ୍ୟାସର କଳାତ୍ମକ ଖୁଟମାନ ଆସିଯାଇ ପାରିବ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟର ଖୁଟ କଳାତ୍ମକ ବିମ୍ବବ୍ୟାସ = ମଧ୍ୟବିମ୍ବବ୍ୟାସ + $\frac{\text{ସୂର୍ଯ୍ୟର ଗତିଫଳ}}{୧୧୦}$
ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର ୨ୟ ଓ ୩ୟ ପାଦରେ ଥିବା ବେଳେ + (ଯୋଗ) ଓ ୧ମ ଓ ୪ର୍ଥ ପାଦରେ ଥିବା ବେଳେ ଯାହା — (ବିଯୋଗ) ହେବ ।

ମଧ୍ୟଂ ମାନଂ ଗତିଫଳ-କଳା-ପଞ୍ଚବିଂଶାଂଶକସ୍ୟ
ତ୍ୟାଗାତ୍ ଯୋଗାତ୍ ସ୍ୱରୂପଧିନିର୍ଦ୍ଧରକର୍ତ୍ତ୍ତାଦିକେ ସ୍ୟାତ୍ ।
ରୁଦ୍ରାଦି ବା ସ୍ୱରୂପରବିଗତଃ ଖାନ୍ତି-ଭକ୍ତାକର୍ମମାନଂ
ସପ୍ତୋନେନ୍ଦ୍ର-ସ୍ୱରୂପଗତିକଳାସ୍ତ୍ରୁ ଭକ୍ତାଃ ସ୍ୱମାନମ୍ । ୧୮

ପିତାମହ ଚର୍ଚ୍ଚା, ବିମ୍ବବ୍ୟାସ କଳାକୁ ଏପରି ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇ ପାରେ । ଯଥା—
 ପିତାମହ ଚର୍ଚ୍ଚା, ବିମ୍ବବ୍ୟାସ କଳା = ମଧ୍ୟଚର୍ଚ୍ଚା, ବିମ୍ବବ୍ୟାସ କଳା + $\frac{\text{ଚନ୍ଦ୍ରଗତିଫଳ କଳା} \times (+) \text{ ଓ } (-)}{୨୫}$
 ଚନ୍ଦ୍ରର ବିମ୍ବବ୍ୟାସର ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆଗରୁ କୁହାଯାଇଅଛି । ଏଥିନିମନ୍ତେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ସୂତ୍ର
 ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଅଛି—

$$\text{ପିତାମହ ରବି ବିମ୍ବବ୍ୟାସ କଳା} = \frac{\text{ଦୈନିକ ପିତାମହ ରବି ଗତି} \times ୧୧}{୨୦}$$

$$\text{ପିତାମହ ଚନ୍ଦ୍ର ବିମ୍ବବ୍ୟାସ କଳା} = \frac{\text{ଦୈନିକ ପିତାମହ ଚନ୍ଦ୍ର ଗତି} - ୭}{୨୫}$$

ଭୂବ୍ୟାସନିର୍ଣ୍ଣୟ ସୂଚୀ-ସୂର୍ଯ୍ୟକଣ୍ଠେ ।
 ଭୂବ୍ୟାସନିର୍ଣ୍ଣୟନାମନିର୍ଣ୍ଣୟକ୍ରମଃ ।
 ଫଳଂ ତଦା ମୂଳ ଶିଖାନ୍ତଦୈର୍ଘ୍ୟଂ
 ସୂଚୀନିର୍ଣ୍ଣୟଃ ପୃଥ୍ବୀପ୍ରାୟଃ । ୧୫।

ପୃଥ୍ବୀ ସୂଚ୍ୟାକାର ଗୁଣ୍ଠର ଦୈର୍ଘ୍ୟ (ପୃଥ୍ବୀ କେନ୍ଦ୍ରରୁ)

$$= \frac{\text{ପିତାମହ ସୂର୍ଯ୍ୟ କଣ୍ଠ} \times \text{ଭୂବ୍ୟାସ}}{\text{ସୂର୍ଯ୍ୟବ୍ୟାସ} - \text{ଭୂବ୍ୟାସ}}$$

ପିତାମହ ଶିଖାମଣି

ଭୂବ୍ୟାସନିର୍ଣ୍ଣୟନାମନିର୍ଣ୍ଣୟକ୍ରମଃ
 କଣ୍ଠାଦୃତଂ ସ୍ଵାମିକଣ୍ଠାଦୃତଂ ।
 ଭୂବ୍ୟାସନିର୍ଣ୍ଣୟନାମନିର୍ଣ୍ଣୟକ୍ରମଃ
 ଭବେନ୍ କୁଣ୍ଠାଦୃତଂ ତତ୍ତ୍ଵମାମ୍ । ଇତି । ୧୬।

ଚନ୍ଦ୍ର ଗୋଲରେ (କକ୍ଷାରେ)

$$\text{ଭୂବ୍ୟାସ} = \text{ଭୂଗୁଣ୍ଠ} - \frac{(\text{ରବିବ୍ୟାସ} - \text{ଭୂବ୍ୟାସ}) \times \text{ରବ୍ୟା}}{\text{ରବିବ୍ୟାସ}}$$

ତନ୍ମାନ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଶଶିବର୍ ପ୍ରସାଦଃ
 କିଂବା ନଗାଂଶଃ ଶଶି-ଭୂଗୁଣ୍ଠାଦୃତଃ
 ସୋଂସ୍ତାନ୍ତ ନିର୍ଣ୍ଣୟମନୁ ଧୃତାର୍କ-
 ଗଭ୍ୟନିର୍ଣ୍ଣୟ ସ୍ୟାଦନିର୍ଣ୍ଣୟ ପ୍ରମାଣମ୍ । ୧୭।

ଲୁହାପାଖ୍ୟସର କଳାମୂଳ ମାନ ମଧ୍ୟ ଅଣାଯାଇ ପାରେ, ଯେପରି ଚନ୍ଦ୍ର ଅଣାଯାଏ ।
କାରଣ ଗ୍ରହଣରେ ଚନ୍ଦ୍ର କକ୍ଷାରେ ହିଁ ଏହାରିମାନର ଆବଶ୍ୟକତା ଅଛି । ତାହାର ପରିମାଣ
ଏହିପରି ମଧ୍ୟ ଦିଆଯାଇ ପାରେ—

$$\frac{\text{ଦୈନିକ ଚନ୍ଦ୍ର ଫୁଲ୍ଲ ଗତି}}{୭} + \frac{\text{ଦୈନିକ ଫୁଲ୍ଲ ରବି ଗତି} \times ୭୮}{୧୪୫}$$

ଭୁବ ବଧୂଂ ଚନ୍ଦ୍ର ଜନଂ ପିଧତ୍ତେ ଯଦା ତଦେବ ଗ୍ରହଣଂ ତତ୍ତ୍ଵେଽଽୟମାତ୍
ପାତାଞ୍ଜ୍ୟରହୋଭୁଜସନ୍ନକର୍ଷାତ୍ତୟାୟୁର-ଗ୍ରାସ ଇତି ପ୍ରଶସ୍ତିଃ । ୨୮ ।

ପୃଥିବୀର ଗୁପ୍ତା ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଡାକିଲେ ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର (ଗୁପ୍ତା) ପୃଥିବୀକୁ ଡାକିଲେ
ପୃଥିବୀ ଗ୍ରହଣ ହୋଇଥାଏ । ପୃଥିବୀ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ତଥା ଭୂସ୍ତର ଚନ୍ଦ୍ରପାତ ନିକଟରେ ଅବସ୍ଥାନ
କାଳରେ ହିଁ ଗ୍ରହଣ ହେଉ ଥିବାରୁ ସହ ଗ୍ରାସ କରିବା କଥା ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲଭ କରିଛି । କାରଣ
ପାତର ନାମାନ୍ତର ସହ ।

ପିତାନ୍ତ ଶିକ୍ଷେମଣି :—

ଦଗଦେଶକାଳାବରଣାଦଭେଦା—

ନ ଛାଦକୋ ସହରତ ବ୍ରୁବନ୍ତ ।

ଯନ୍ମାନନଃ କେବଳଗୋଳବିଜ୍ଞା—

ସ୍ତ୍ରସ୍ତଂହତା ବେଦପୁରଣ ବାହ୍ୟମ୍ । ୨୯ ।

ଗ୍ରହଣ ଗୁଡ଼ିକର ଦଗଭେଦ (ଥରେ ପୂର୍ବରେ ହେଲେ ଥରେ ପଶ୍ଚିମରେ) କାଳ-
ଭେଦ ଓ ଗ୍ରାସ ଭେଦ ହେଉ ଥିବାର ଦେଖି ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ସହ ଏପରି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କପରି
ହେବ ମନେ କରି ସହକୁ ଗ୍ରହଣର ଗୁଡ଼ିକ ବୋଲି ମାନନ୍ତ ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ, ସେମାନଙ୍କୁ
ଭାସ୍କର ଅଭିମାନ ଓ କେବଳ ଗୋଲଜି ଗର୍ବୀ ବୋଲି ଗାଳି ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ପୁଣି ସେ
କହିଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ଏହି କଥା ବେଦ ସହିତ ଓ ପୁରାଣର ବିରୋଧୀ ।

ସହଃ କୁଭମଣ୍ଡଳଗଃ ଶଶାଙ୍ଗଂ

ଶଶାଙ୍ଗଗଣ୍ଡାଦୟତୀନବମ୍ ।

ତମୋମୟଃ ଶମ୍ଭୁବର-ପ୍ରଦାନାତ୍

ସର୍ବାଗମାନାମବିରୁଦ୍ଧମେତତ୍ । ଇତି । ୩୦ ।

ସହ ତମୋମୟ । ସେ ପୃଥିବୀ ଗୁପ୍ତାମଣ୍ଡଳରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଗ୍ରାସ କରେ ।
ପୁଣି ଉନ୍ନରେ ପ୍ରବେଶ କରି ପୃଥିବୀକୁ ଆକ୍ରାନ୍ତ କରେ । ଏହି ଗ୍ରାସ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା

ନିମନ୍ତେ ଶିବ ତାକୁ ଏହି ବର ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଏପରି ସମାଧାନ କୌଣସି ଶାସ୍ତ୍ରର ବିଷୟ ନୁହେଁ ।

ପ୍ରସ୍ତୁତ କୋ ଭ୍ରାମ୍ୟତ ଭ୍ରମରାକ୍ଷ

ତଦ୍‌ଗର୍ଭମତ୍ରେୟଦଶଶୁଭ୍ରବନ୍ନଃ ।

କମ୍ବୁଦ୍‌ସଦିତ୍ତଂ ଖ ଏତବେଗା

ଉତ୍ତଦ୍‌ଗ୍ରହଃ ସାତପବମ୍ବଲୋପାତ୍ । ୩୧ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟର ବିପତ୍ତି ଦିଗରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଜନିତ ଭୂଗ୍ରସ୍ତା ଖାନ୍ତି ବୃତ୍ତରେ ବରାବର ଭ୍ରମଣ କରୁଥାଏ । ପୃଷ୍ଠିମାନ୍ତରେ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟର ବିପତ୍ତି ଦିଗରେ (ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ଛ' ବର୍ଷ ଅନ୍ତରରେ) ପୂର୍ବାଭିମୁଖ ହୋଇ ଯାଉ ଯାଉ ସେହି ଭୂଗ୍ରସ୍ତାରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣ ହୁଏ । ଚନ୍ଦ୍ରର କରଣ ଲେପ ହୁଏ । ଭୂଗ୍ରସ୍ତା ଭ୍ରମଣ ଭୂଲିନାରେ ଚନ୍ଦ୍ରର ଗତି ଅତ୍ୟଧିକ ହେତୁ ଏହିପରି ହୋଇଥାଏ । ଉତ୍ତପୃଷ୍ଠର ଗତି ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବକୁ ।

ଭୂଭ୍ରମଣେ ଯଦ ଶୀତଭ୍ରମୁ

ର୍ଚ୍ଚିତ୍ତନ୍ ରବିଂ ଜ୍ଞାଦୟତ ପ୍ରତୀତ୍ୟାଃ ।

ଭସ୍ମଦ୍‌ ଗ୍ରହସ୍ତଦ୍‌ ଦ୍ଵିତୟସ୍ୟ ପୂର୍ବ

ଯାନେହି ଶୁଭ୍ରାଂଶୁଗତେର୍ନହତ୍ଵାତ୍ । ୩୨ ।

ପୃଥିବୀ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଚନ୍ଦ୍ର ପୂର୍ବକୁ ଯାଉ ଯାଉ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଆକ୍ରାନ୍ତ କଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣ ହୋଇଥାଏ । ଏଥିରେ ଏହା ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାର କଥା ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଉଭୟେ ପୂର୍ବକୁ ଯାଉଥିବାରୁ ଅଧିକ ଗତି ଗ୍ରହ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଘୋଡ଼ାଇ ପକାଇବାର ସୁବିଧା ପାଇଥାଏ । ମୋଟ ଉପରେ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଦେଖିବାକୁ ଲୋକେ ସୁବିଧା ନପାଇ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଆକ୍ରାନ୍ତ କରୁଥିବା ଆଲୋକବିଜ୍ଞାନ ତମୋମୟ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ହିଁ ଦେଖିଥାନ୍ତି ।

କୁଜାଦିପାତେଷୁ ଯଥାଭୂରୀୟ

ଫଳସ୍ୟ ବାଚ୍ୟା ଧନ ହୀନଭାବଃ ।

ତଥା ଦିଗଂଶାଖ୍ୟଫଳେନ ରାହୁଃ

ସୂକ୍ଷ୍ମଃ ସ୍ଫୁଟସୂର୍ଯ୍ୟଶଶୀବ କାର୍ଯ୍ୟଃ । ୩୩ ।

ଭୌମଆଦି ତାରା ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ପାତରେ ଯେପରି ଚତୁର୍ଥ ଫଳ ଧନ ବା ଭାଗ କରାଯାଇଥାଏ, ରାହୁରେ ସେହିପରି ଦିଗଂଶ ଫଳକୁ ଯୋଗ ଦିୟୋଗ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଏଠାରେ ଦିଗଂଶ ଫଳ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଯେପରି ସଂସ୍କାର କରାଯାଏ ଓ ଅଣାଯାଇଥାଏ, ସହସ୍ରେ ସଂସ୍କାର କରିବାକୁ ଥିବା ଦିଗଂଶ ଫଳ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି ଆଣିବାକୁ ହେବ ଓ ସଂସ୍କାର କରିବାକୁ ହେବ ।

ପାତୋନତହାଳକଚନ୍ଦ୍ରଦୋର୍ଜ୍ୟା

ଶାଷ୍ଟାଂଶି ଭୂଗୋଳ ଯୁତାର୍ଦ୍ଧିତାତ ।

ରୂପାକୃତା ଷଡ୍‌ବହୁତା ଫଳଂ ସ୍ୟାତ୍

କଳାଦଳଂ ସ୍ପଷ୍ଟଶରଃ ସୁଧାଂଶୋଃ । ୩୪ ।

ବିପାତଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ଭଷର୍ଜ ଆଦ୍ୟ

ସୌମ୍ୟୋ ଦ୍ଵିତୀୟେ ସ ଚ ଦକ୍ଷିଣଃ ସ୍ୟାତ୍ ।

କ୍ଷିତପ୍ରଭାରେପଶତୋ ବିଲେମଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରହେ

ଦିକ୍‌ଶର ଏବ ବେଦ୍ୟଃ । ୩୫ ।

ସ୍ପୁଟ ପଦ୍ମାନୁକାଳିକ ଚନ୍ଦ୍ର ଆଣି ସେଥିରୁ ଚନ୍ଦ୍ରର ସ୍ପୁଟପାତ ବିୟୋଗ କର । ଏହାର ଭୂଜଙ୍ଗ୍ୟ ବାହାର କର । ଏହାହିଁ ବିଷେପ କେନ୍ଦ୍ର ଜ୍ୟା । ଏଥିରେ ତାହାର ଲିଂ ଅଂଶ ଯୋଗ କର ।

ଫଳକୁ ଅଧାକରି ତାହାର ରୂପ ଆଣ । ଏହି ରୂପକୁ ପୁଣି ୬୦ ରେ ହରିଲେ ଚନ୍ଦ୍ରର କଳାଦି ସ୍ପଷ୍ଟଶର ହୋଇଥାଏ ।

ପାତବିହୀନ ଚନ୍ଦ୍ର ମେଷାଦି ୬ ରାଶିରେ ଥିଲେ ଆଗତ ଚନ୍ଦ୍ରଶର ଉତ୍ତର ଦିଗର ବୋଲି ବୁଝିବ, ମାସ ବିପାତ ଚନ୍ଦ୍ର ତୁଳାଦି ୬ ରାଶିରେ ଥିଲେ ଏହି ଶର ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗର ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ଗ୍ରହଣ ପରିଲେଖ ଲେଖିବା ବେଳେ ଏହି ଶରକୁ ଭୂସ୍ଥାନର ବିଲେମ (ବିପସ୍ତ) ରେ ଦେବାକୁ ହେବ ।

ରୂପଂ ବିନା କୋଟିଫଳଂ ତଥାସ୍ୟ

ଯୁତ୍ୟା ହତଂ ପାତଶଶାଞ୍ଜଗତ୍ୟାଃ ।

ବିଜ୍ୟାହୃତଂ ବାଶଗତଃ ସ୍ପୁଟା ସ୍ୟା—

ଉତ୍ତାଂସ୍କୃତେଃ କାନ୍ତଗତେଃ ସ୍ପୁଟଦ୍ଵନ୍ । ୩୬ ।

ରୂପ ନ କରି ଶରର କୋଟିଫଳକୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ତାର ପାତର ଗତି ଯୋଗରେ (ଉତ୍ତାଂସ୍କର ଗତିକୁ ଯୋଗ କରି) ଗୁଣ । ଗୁଣନ ଫଳକୁ ଭୂଜ୍ୟାରେ ହରିଲେ ଶରର (ଚନ୍ଦ୍ରଶରର) ସ୍ପୁଟଗତି ଆସିବ । ଏହି ଶର ଗତିରେ କ୍ରାନ୍ତିଗତିର ସଂସ୍କାର କଲେ ତାହା ସ୍ପୁଟଶରଗତି ହେବ ।

ଲେଖ୍ୟଂ ବିପାତେନ୍ନୁଜାତ୍ୟପସ
 ଖଣ୍ଡେଃ ଶରାଂଶାଦସହାନ୍ତରଂ ବା ।
 କୋଟିଫଳଂ ତଦ୍ଗତ ଯୋଗନିୟା-
 ନ୍ତରଂ ଗତସ୍ତତ୍ତ୍ୱଯମାପ୍ତନିଷ୍ୟାଃ । ୩୩

ତନ୍ମରୁ ଚନ୍ଦ୍ରପାତ ବିସ୍ଫୋଗ କରି ଭୁଜ କରିବ । ସେହି ଭୁଜାଂଶରୁ ଶର ଆଦି ଆଣି-
 ହେବ । ସେଥିନିମନ୍ତେ ୯୦° ର ବୃତ୍ତପାଦରେ ଜ୍ୟ ସାଧନକରି ୨୪ଟି ଜ୍ୟ (ଭୁଜଜ୍ୟ) କରି
 ପ୍ରତ୍ୟେକ ଖଣ୍ଡର ଶର, ଶରାନ୍ତର, କୋଟିଫଳ ଭୁଜଫଳ ଆଦି ଆଣିବ ।
 ସେଥିରୁ ବିପାତ ଭୁଜାଂଶର ଶରଆଦି ଆଣିବା ବେଶ ସୁବିଧା ଜନକ । ୨୨୫
 କଳା ତପାହରେ ଅନୁପାତକରି ଏ ସବୁ ଅଣାଯାଇପାରିବ ।

ଯଦ୍ବାବିପାତେନ୍ନୁଜୋତ୍ଥଳପ୍ରା
 ନୃପାଂଶହୀନା ଗିରିଶୈର୍ବଭକ୍ତାଃ
 ଫଳଂଶରଃ ପାତବିହୀନତନ୍ମ
 ବାହୋର୍ଗୁହାର୍ଦ୍ଧାବଧୂ କଳ୍ପନୀୟଃ । ୩୩

ଅଥବା ଚନ୍ଦ୍ରରୁ ପାତ ବାଦଦେଇ ତାହାର ଭୁଜକଳା କରିଦେବ । ସେଥିରୁ ତାର
 ବିସ୍ତୃତ କରିଦେଇ ୧୧ ରେ ହରିଦେବ । ଫଳ ଶର ହୋଇଯିବ । ଏପରି ଶର, ବିପାତ-
 ଚନ୍ଦ୍ରର ଭୁଜାଂଶ ୧୫° ହେବାଯାଏ ଅଣାଯାଇପାରେ । ତତୋଽଧିକ ଭୁଜାଂଶର ଶର ଏହି
 ଶ୍ଵତରେ ଆଣିଲେ ଅତି ସୁଲ ହେବ ।

ଛାଦ୍ୟଛାଦକମାନଯୋଗଦଳତୋ ନୂନଃ ଶରଶ୍ଚେତଦା
 ଗ୍ରାସଃ ସ୍ୟାନ୍ନ ଶରେଽଧିକେ ସ୍ଫୁଟତରେ ତନ୍ମାନଯୋଗାର୍ଦ୍ଧତଃ ।
 ପ୍ରୋତ୍ତଂସ୍ୟ ସ୍ଵଷ୍ଟଶରଞ୍ଚି ଶିଷ୍ଟକଳିକାଶ୍ଚିନ୍ନା ଭବନ୍ତ୍ୟେବ ତା—
 ଶ୍ଚାଦ୍ୟାଦ୍ୟାଦ୍ୟଧିକାସ୍ତଦୈବ ସକଳଗ୍ରାସୋଽନୁର ବ୍ୟାପକଃ । ୩୩

ଗ୍ରାହ୍ୟ ଓ ଗ୍ରାହକ ବିମ୍ବମାନ ଯୋଗକରି ତାହାର ଅଧାରୁ ଶର କମହେଲେ ଗ୍ରାସ ହୁଏ ।
 ସ୍ଫୁଟଶର ମାନେକ୍ୟାଦିରୁ ଅଧିକ ହେଲେ ଗ୍ରହଣ ହୁଏ ନାହିଁ । ମାନେକ୍ୟାଦିରୁ ଶର
 ଫେଡ଼ିଲେ ଯାହା ଅବଶେଷ ରହେ ତାହାହିଁ ଗ୍ରାସ । ଏହି ଗ୍ରାସମାନ ଗ୍ରାହ୍ୟମାନରୁ ଅଧିକ
 ହେଲେ ଗ୍ରାସ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଆକାଶଗ୍ରାସ ମଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ଗ୍ରାସରୁ ଗ୍ରାହ୍ୟ ବିମ୍ବ ଫେଡ଼ିଲେ
 ଯାହା ଅବଶେଷ ରହେ ସେତକହିଁ ଖ ଗ୍ରାସବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ ।

୩୭-ଇତି ବିକ୍ଷେପଶାଃ ।

ସଃ କଃ ୨୪

ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣଶୃଙ୍ଗମସଃ ପୁରୋ ଦଶି ରବେଃ ପଶ୍ଚାତ୍ ବିମୋକ୍ଷୋଽନ୍ୟଦକ୍—
ପ୍ରାୟଃସ୍ୟାକ ନିମୀଳନଂ ହ ସକଳ ଗ୍ରାହ୍ୟାପିଧାନକ୍ଷଣଃ ।

ତତୋନ୍ମୀଳନମେବ କିଞ୍ଚିଦ୍ଦୃଶ୍ୟତେ ସ୍ଵକ୍ଷାଦକାନ୍ତଶ୍ଚଳେ

ତନ୍ମଧ୍ୟେ ଦୃଶଗୋଚରଂ ଶୁ ରୁଦ୍ଧତୋ ଗ୍ରାସୋ ବିମର୍ଦ୍ଦାଭିଧଃ । ୪୦ ।

ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ଓ ମୋକ୍ଷ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ହୋଇଥାଏ । ମାତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରହଣରେ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ପୂର୍ବଦିଗରେ ମୋକ୍ଷ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମ ବେଳେ ବେଳେ ଦକ୍ଷିଣ ଉତ୍ତରକୁ ଚଳି ଯାଇଥାଏ । ତେଣୁ ପ୍ରାୟଶ୍ଚର ପ୍ରୟୋଗ ଏଥିରେ କରାଯାଇ ଅଛି । ଯେତେ ସମୟ ଧରି ଗ୍ରାହକବିନ୍ଦୁ, ଗ୍ରାହ୍ୟବିନ୍ଦୁ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖେ ତାହାହିଁ ନିମୀଳନ ସମୟ । ଗ୍ରାହକବିନ୍ଦୁରୁ ଗ୍ରାହ୍ୟବିନ୍ଦୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିବା ସମୟକୁ ଉନ୍ମୀଳନ କାଳ କହନ୍ତି । ନିମୀଳନ ଓ ଉନ୍ମୀଳନର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସମୟକୁ ମର୍ଦ୍ଦ ସମୟ କହନ୍ତି । ଏ ସମୟରେ ଗ୍ରାହ୍ୟବିନ୍ଦୁ ଆଦୌ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ମର୍ଦ୍ଦକୁ ବିମର୍ଦ୍ଦ ମଧ୍ୟ କେହି କେହି କହନ୍ତି ।

ପଦ୍ମାନ୍ତଃ ସମଲକ୍ଷ୍ମିକେନ୍ଦୁରବିଜୋ ଭୂର୍ଦ୍ଧେ ଚ ଚନ୍ଦ୍ରେ କ୍ରମା

କାନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ଗ୍ରହଣସ୍ୟ ମଧ୍ୟସମୟଃ ପୌରସ୍ୟ ସଲ୍ଲମ୍ବନଃ ।

ମାନୈକ୍ୟାର୍ଦ୍ଧକୃତେଃ ସ୍ଵରାଶ୍ମିଗକୃତଂ ପ୍ରୋକ୍ତ୍ୟାବଶେଷାପୂର୍ବଂ

ଷଷ୍ଠ୍ୟାସତ୍ସୁତୀତଂ ଦନେଶ ଶଶିନୋଃ ସୂକ୍ଷ୍ମସ୍ପର୍ଶକ୍ରମାନ୍ତରା । ୪୧ ।

ଭକ୍ତଂ ତପ୍ତଳନାଡ଼ିକାଃ ସପଳକାଃ ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଦ୍ଧଜା ମଧ୍ୟମା

ଗ୍ରାହ୍ୟ-ପ୍ରୋକ୍ତେତମାନଯୋଗଦଳତଃ ସ୍ଵପ୍ନାଦ୍ରିୟକ୍ରାନ୍ତବିଷାଃ ।

କୃତ୍ୟାଶେଷପଦାତ୍ ପୁରେବ ଘଟିକା ମଧ୍ୟାବିମର୍ଦ୍ଦାର୍ଦ୍ଧଜାଃ

ପଦ୍ମାନ୍ତଃ ସ୍ଥିତମର୍ଦ୍ଦଶଶ୍ଵବିୟୁତସ୍ତ୍ରୟୁକ୍ତକ୍ରମାଦୁତ୍ କ୍ରମାତ୍ । ୪୨ ।

ମଧ୍ୟେ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ନିମୀଳନେ ଚ ଭବତଶ୍ଚୋନ୍ମୀଳନୋନ୍ମୋକ୍ଷକୌ

ତତ୍ତ୍ଵାକାଳକପାତସୂକ୍ଷ୍ମଶଶିକୈବାତୈଃ ପୁନଃ ସାଧୂତାଃ ।

ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣାଦ୍ୟା ଅସକୃନ୍ନିୟୁସ୍ଥିରତରଃ ସ୍ଵଷ୍ଟାଃ ସୁଧୂରତୋ ରବେ-

ସ୍ତେତେ ମୁସ୍ଵବଳମୁନୈଃ ସହ ପରସ୍ପଷ୍ଟା ମୁହଃ ସଂସ୍କୃତାଃ । ୪୩ ।

ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମାନ ହେବା ବେଳେ ଯେଉଁ ପଦ୍ମାନ୍ତ ସାଧୂତ ହୋଇଥାଏ (ଅମାନ୍ତ ବା ପୂର୍ଣ୍ଣିମା) ତାହାକୁହିଁ ସମପଦ୍ମାନ୍ତ କହିଥାନ୍ତି । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ (ସମକାଳ) ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ୨ ରାଶି ଅନ୍ତରରେ ରହିଲେ ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣର ମଧ୍ୟକାଳ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଯେହି ସମକାଳ ଅବସ୍ଥାରେ ଉତ୍ତରକୁ ଅନ୍ତର ୧୨ ରାଶି ହେଲେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରହଣର ମଧ୍ୟକାଳ ହୁଏ ।

ଗ୍ରାହ୍ୟ ଓ ଗ୍ରାହକ ବିମ୍ବ ପରିମାଣକୁ ମିଶାଇ ଅଧାକର ତାହାର ବର୍ଗରୁ ଖୁବ୍ ଶେଷର ମୂଳ ନିଅ । ତାହାକୁ ୭ରେ ଗୁଣି ସୂକ୍ଷ୍ମ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଗତ୍ୟନ୍ତରରେ ଭାଗ ଦେଲେ ଗ୍ରହଣ ସ୍ଥିତିର ଅଧା ସମୟ ଆସେ । ତାକୁ ଦୁଇଗୁଣ କଲେ ପୂର୍ବ ଗ୍ରହଣ ସମୟ ଆସିଥାଏ ।

ଠିକ୍ ଏହିପରି ଗ୍ରାହ୍ୟ ଓ ଗ୍ରାହକ ବିମ୍ବ ପରିମାଣର ଅନ୍ତର କରି ତାହାର ଅଧାବର୍ଗରୁ ଶେଷର ବର୍ଗ (ଚେତେବେଳର) ବାଦ ଦିଅ । ଅବଶେଷର ମୂଳ ନେଇ ତାକୁ ୭ରେ ଗୁଣି ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟରୁ ଗତ୍ୟନ୍ତରରେ ଭାଗ ଦିଅ । ଫଳ ହେବ ବିମ୍ବାର ଘଟ୍ୟାଦି । ଦୁଇ ଗୁଣ କଲେ ମର୍ଦ୍ଦକାଳ ଆସିବ । ସମପ୍ରବାନ୍ତ କାଳରେ ସ୍ଥିତିର ଓ ମର୍ଦ୍ଦକାଳ ଯୋଗ କଲେ ମୋକ୍ଷ ଓ ଉନ୍ମୀଳନ ସମୟ ହୁଏ । ଏହି ମୋକ୍ଷ ଓ ଉନ୍ମୀଳନ ଆଦି ସମୟରେ ପାତ ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଚନ୍ଦ୍ର ସାଧନ କରି ସେଥିରୁ ଶର ଆଣି ସେଥିରୁ ପୁଣି ବାରମ୍ବାର ଶୁଣି, ମୋକ୍ଷ ଆଦି ସମୟ ସାଧନ କରିଯିବା ଉଚିତ ଏବଂ ଏପରି ଭାବରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣର ଏହି ଖୁବ୍ ଶୁଣି ଆଦି କାଳ ଆଣିବା ପରେ ସେଥିରେ ପୁଣି ବାରମ୍ବାର ଲମ୍ବନ ସଂସ୍କାର କରି ଶେଷ ସମୟ ଆଶାଯାଇ ଥାଏ ।

ବିଷୟାନ୍ୟବ ବିଶେଷମୀଶରୁଣିତଂ ମଧ୍ୟଗ୍ରହେଷୋର୍ଦ୍ଧଳଂ

ସୂର୍ଯ୍ୟେନ୍ଦୁକ୍ରାନ୍ତ୍ୟଗତାନ୍ତରେଷ୍ଟତନିଷ୍ଠୋ ସ୍ୟାଦ୍ବର୍ଜନାନେ ଫଳନ୍ ।

ନାଡ଼୍ୟାଦ୍ୟଂ ବିୟୁତଂ ଯୁତଂ ଉତରଥା ପର୍ବଣ୍ୟତସ୍ତତ୍ ସ୍ମୃତଂ

ତତ୍ତ୍ୱାଟିଳମ୍ବୁ ଶରାଦ୍ୟପର୍ବଣରୟୋରନ୍ତର୍ବିଲିପ୍ତାକୃତେଃ । ୪୪ ।

ଅର୍ଦ୍ଧାନ୍ ମୂଳନିହାଦପର୍ବଣରତଃ ସଂଶୋଧ୍ୟ ଶେଷଃ ସ୍ମୃତଃ

ସ୍ୟାଦ୍ବାଶସ୍ତତ ଆଗତେ ସ୍ଥିତିବଳେ ସ୍ୟାତାଂ ସମେ ବିସ୍ମୃତେ ।

ଗ୍ରାସୋ ଦୃକ୍ସମତାମୁପୈତ ଚ ତତଃ ସ୍ୱର୍ଗାଦୟଃ ସ୍ୟୁଃ ସକୃତ୍

ପଶ୍ଚାଦ୍ଯା କଥୟିଷ୍ୟତେ ଧରଣିଭା ସା ଦୃକ୍ସମା ଗୃହ୍ୟତାମ୍ । ୪୫ ।

ବାରମ୍ବାର ଶୁଦ୍ଧ ଗୁଡ଼ି ଅରକରେ କପରି ଏହି ସବୁ ସମୟ ଆଶାଯାଇ ପାରେ ତାହା ଏଠାରେ କୁହାଯାଉଛି—

ସମପ୍ରବା କାଳର ଶର ଆଣି ତାର ଅଧାକୁ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଗତ୍ୟନ୍ତରରେ ହରଲେ ଯାହା ଦିଶୁ ଆଦି ଲବ୍ଧ ହେବ ତାକୁ ସମପ୍ରବା କାଳରୁ ବିୟୁତ କରିବାକୁ ହେବ । ଶର କମୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଥିଲେ ଯୁକ୍ତ କରିବାକୁ ହେବ । ତାହାହେଲେ ପର୍ବକାଳ ଶୁଷ୍କ ହୋଇଯିବ । ଏହି କାଳରୁ ପୁଣି ପାତ, ସୂକ୍ଷ୍ମଚନ୍ଦ୍ର ଏବଂ ସେଥିରୁ ଶର ଆଣିବ । ଏହି ଶର ଏବଂ କେବଳ ସମପ୍ରବାକାଳିକ ଶରର ଅନ୍ତର କରି ଶେଷ ବିକଳାଦି ବର୍ଗର ଅର୍ଦ୍ଧର ବର୍ଗ-ମୂଳକୁ ସମପ୍ରବାକାଳିକ ଶରରୁ ବାଦ ଦେଲେ ଶେଷର ଖୁବ୍ ଶର ହୁଏ । ଏହି ଖୁବ୍ ଶରରୁ

ପୂର୍ବ ପରିସ୍ଥିତି-କାଳ ସାଧନ କରିବ । ଏହି ଶର ଯୋଗେ ଯେଉଁ ଗ୍ରାସ ଆଦିର ସମୟ ଆସେ ତାହା ଦୃକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଶରରୁ ଆମ୍ଭେ ପ୍ରତି ଆଦି ସମୟ ଏକାଥରକେ ଖୁଟି ହୋଇଯାଏ ।

ଆଗକୁ ଯେଉଁ ଭୁକ୍ତାୟା କଥା କୁହାଯିବ ତାହା ଦୃକ୍ଷିତ ବୋଲି ଜାଣିବ । (ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଉଛି ଯେ ଆଗରୁ ଯେଉଁ ଭୁକ୍ତ କୁହାଯାଇଛି ତାହା ସ୍ଥୂଳ । ଏଣୁ କଦାପି ଦୃକ୍ଷିତ ନୁହେଁ ।

ଅଥେଷ୍ଟକାଳାତ୍ ଗ୍ରହନପ୍ରମାଣଂ

ଗ୍ରାସାଦଭୀଷ୍ଟାସ୍ତମୟଂ ପ୍ରବନ୍ଧ୍ୟ

ପୂର୍ବଂସ୍ତେ ଗ୍ରହଣେଷୁନାଡ଼ୀଂ

ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଦ୍ଧତଃ ପ୍ରୋକ୍ତଂ ତତୋଽବଶିଷ୍ଟେଃ । ୪୬ ।

ଦଣ୍ଡେର୍ଦ୍ଧନ୍ୟାତ୍ ଗ୍ରହକାଳହାରଂ

ଷଷ୍ଠ୍ୟା ଭଜେନ୍ନୋଟିକଳା ବିଧାଃ ସୁଧଃ ।

ଭନୋର୍ଗ୍ରହେ କୋଟିକଳାଶୁ ମଧ୍ୟ

ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଦ୍ଧନିମ୍ନା ସ୍ମୃତଲମ୍ବନୋତ୍ପଥେଃ । ୪୭ ।

ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଦ୍ଧ ଦଣ୍ଡେର୍ଦ୍ଧତଃ ସ୍ମୃତଃ ସୁଧ-

ସ୍ତ୍ରୁକାଳବିଷେଷକଳା ଭୂଜୋଽବ ।

ଦୋଃ କୋଟିବର୍ଗେକ୍ୟପଦସ୍ତ କର୍ଣ୍ଣ-

ସ୍ତ୍ରୁଦୂନ ମାନେକ୍ୟଦଳଂ ପିଧାନମ୍ । ୪୮ ।

ଭଗେ ପରସ୍ମିନ୍ ଗ୍ରହଣସ୍ୟମୋକ୍ଷ-

ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଦ୍ଧତଃ ସ୍ପେଷ୍ଟାଘଟୀ ବିଶୋଢା ।

ଶେଷୋ ରବୀନ୍ ସ୍ମୃତସ୍ତୁଷ୍ଟଭୁକ୍ତ୍ୟ-

ନ୍ତରାତଃ ଷଷ୍ଠିତଃ ସ କୋଟିଃ । ୪୯ ।

ତାହାଳକେନ୍ଦୋଃ ଶର ଏବବାହୁଃ

ସ୍ପେଷ୍ଟା ରବେଃ କୋଟିକଳାଃ ପୃଷ୍ଠେବ ।

ଗ୍ରାସ ସ୍ତ୍ରୁଥା ଯଃ କଳକାମୂଳକଃସ୍ୟ-

ସଂଜ୍ଞାୟତେ ସଦ୍ଭିରତୋଽବଶେଷଃ । ୫୦ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟାନୁସାରେ ଗ୍ରାସ ଓ ଗ୍ରାସକୁ ଦେଖି ସମୟ କପରି ଅଣାଯାଏ କୁହାଯାଉଛି । ମଧ୍ୟରାତ୍ରରେ ପୂର୍ବ ସମୟ ହେଲେ ତାହାକୁ ପୂର୍ବସ୍ଥିତି ଅର୍ଥରୁ ବାଦ ଦିଅ । ଅବଶିଷ୍ଟ ଦଣ୍ଡ ଆଦିରେ ଗ୍ରହକାଳ ହାରକୁ ଗୁଣିବ । (ଗ୍ରହକାଳ ହାର ଆଗକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣରେ କୁହା-ଯାଉଛି) । ଏହି ଗୁଣ ଫଳକୁ ୬୦ରେ ହରବ । ଏହା ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣରେ କୋଟି କଳା ହେବ । ମାତ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣରେ ଏହାକୁ ପୁଣି ମଧ୍ୟସ୍ଥିତି ଅର୍ଥରେ ଗୁଣି ଫୁଟସ୍ଥିତି ଅର୍ଥରେ ହରଲେ ଫୁଟ କୋଟିକଳା ହୋଇଥାଏ । ସେହି ସମୟର ଶର—କଳାଭୁଜ ହେବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି କୋଟି ଓ ଭୁଜରବର୍ଗ ଯୋଗକରି ତାର ମୂଳ ବାହାର କଲେ ତାହା କର୍ଣ୍ଣ ହେବ । ମାନେ-କ୍ୟାବରୁ ଏହି କର୍ଣ୍ଣ ଫେଡ଼ିଲେ ଗ୍ରାସମାନ ଆସିଯିବ । ମଧ୍ୟରାତ୍ର ପରେ ମୋଷ ସ୍ଥିତିରେ ଯଦି ଇଷ୍ଟକାଳ ନିଆ ଯାଇଥାଏ ତାହାହେଲେ ମୋଷ ସ୍ଥିତିରୁ ଏହି ଇଷ୍ଟକାଳକୁ ଫେଡ଼ି ଶେଷକୁ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଗତ୍ୟନ୍ତରରେ ଗୁଣି ୬୦ରେ ହରଲେ କୋଟି ହେବ । ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ଇଷ୍ଟକାଳର ଚନ୍ଦ୍ରର ଭୁଜ ପୂର୍ବପରି, ତେଣୁ ରବିର ଫୁଲ୍ଲ କୋଟିକଳା ଆଣିବାକୁ ହେବ । ଏହି ଭୁଜ ଓ କୋଟିର ବର୍ଗ ଯୋଗମୂଳକୁ ମାନେକ୍ୟାବରୁ ବିୟୋଗ କଲେ ଗ୍ରାସ ପରିମାଣ ହେବ । ଏହି ଗ୍ରାସ ପରିମାଣ ଜାଣିବା ପରେ ଗ୍ରାସର ଅବଶେଷ ସୁବିଧାରେ ଜାଣି ହୋଇଥାଏ ।

ଗ୍ରହାଃ କଳାମାନୟତେରଥାର୍ଦ୍ଧାତ୍

ସଂଶୋଧ୍ୟ ଶେଷଃ ଶ୍ରବଣାଭିଧାନଃ ।

ତଦ୍ ବର୍ଗତତ୍ତ୍ୱସମୟ-ସ୍ମୁତେଷୁ

ବର୍ଗୋନିତାନ୍ମୂଳକଳାଶୁ କୋଟିଃ । ୫୧ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହେ ଲମ୍ବନ-ସମ୍ବୃତେଷୁ—

ସ୍ଥିତିର୍ଦ୍ଧସନ୍ତାଡ଼ିତକୋଟିଲପ୍ତଃ ।

ମଧ୍ୟସ୍ଥିତାର୍ଦ୍ଧେନ ହୃତଃ ସ୍ମୃତଃ ସୁଃ

ଷଷ୍ଠ୍ୟାହତା କୋଟିକଳା ରବୀନ୍ଦ୍ରଃ । ୫୨ ।

ଭୂକ୍ଷ୍ୟନ୍ତରପ୍ତଃ ଫଳନାଡ଼ିକାଭିଃ

ସ୍ଥିତିର୍ଦ୍ଧମୂଳଂ ସଦଭିଷ୍ଟନାଡ଼୍ୟଃ ।

ବିମୂତ୍ୟମାନେ ଭୂବଶିଷ୍ଟଲପ୍ତା

ଅଭିଷ୍ଠିତ ଗ୍ରାସତୟଃ ପ୍ରକଳ୍ପ୍ୟଃ । ୫୩ ।

ପ୍ରାଚୀନତତଃ ସ୍ୟାଦବଶିଷ୍ଠ-କାଳେ ।

ରବିବ୍ରହ୍ମେ ସ୍ଵାର୍ଥକ-ମୈଷିକେ ଯେ ।

ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଥକେ ମଧ୍ୟତୟୋଦତେତେ

କର୍ମାନ୍ତରଂ ଲମ୍ବନଜଂ ତୟୋର୍ଯତ୍ ।୫୪।

ଇଷ୍ଟ ଗ୍ରାସରୁ ଇଷ୍ଟକାଳ ଏହିପରି ଆସିବ:— ଗ୍ରାସ, ପୁଣି ଓ ମଧ୍ୟକାଳ ମଝିରେ ହେଲେ ତାକୁ ଗ୍ରାହ୍ୟ ଗ୍ରାହକ ମାନେକ୍ୟାଦିରୁ ବାଦ ନେଇ ଶେଷକୁ ଉଭୟ କେନ୍ଦ୍ରର ଅନ୍ତର (ତପାତ୍) ରୂପ କର୍ତ୍ତୃ ବୋଲି ଜାଣିବ । ଏହାର ସ୍ଥିତି ବୃତ୍ତରେ, କର୍ତ୍ତୃର ବର୍ଗରୁ ତେଜ-ବେଳର ପୁଟିଣର ବର୍ଗକୁ ବାଦ ଦେଇ ତାହାର ମୂଳ ନେଲେ ତାହା କୋଟିବର୍ଗ ହେବ । ଏହା ଶାନ୍ତି ବୃତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ, ଏହା ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣରେ ହେବ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣରେ ଏହି କୋଟି କଳାକୁ ଲମ୍ବନ ସଂସ୍କୃତ ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଥକରେ ଗୁଣି ମଧ୍ୟ ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଥକରେ ହରି ଦେଲେ ପୁଷ୍ଟକୋଟିକଳା ହୋଇଯିବ । କୋଟିକଳାକୁ ୭୦ରେ ଗୁଣି ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଗତ୍ୟନ୍ତରରେ ଭାଗ ଦେଲେ ଫଳ ଦଣ୍ଡାବ ହେବ । ଏହି ଫଳକୁ ପୁଷ୍ଟକାଳିକ ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଥକରୁ ବାଦ ଦେଲେ ତାହା ପୁଣି ପରେ ଇଷ୍ଟ ଘଟିକା ସମୟ ଆସିଯିବ ।

ମୋକ୍ଷରେ ଅବଶିଷ୍ଟ ଗ୍ରାସ କଳାକୁ ପୂର୍ବପରି ନାଡ଼ୀରେ ପରିଣତ କରି ସେହି ଦଣ୍ଡାବ ଫଳକୁ ମୋକ୍ଷାର୍ଥରୁ ବିୟୁକ୍ତ କଲେ ଅବଶିଷ୍ଟ କାଳ ଆସିଯିବ । ସ୍ଵାର୍ଥକ ଓ ମୈଷିକ ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଥକକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଥକ କୁହାଯାଏ । ମାତ୍ର ଏଥିରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଲମ୍ବନ ସଂସ୍କାର ହୋଇଥାଏ । (ଏଠାରେ ଇଷ୍ଟକାଳ ଜାଣି ତାତ୍କାଳିକ ଶର ଜାଣିବାରେ ଅନେକ ଅସୁବିଧା ଅଛି । ତେଣୁ ସବୁ କାମ ମଧ୍ୟମ ଶରରେହିଁ କରାଯାଇଥାଏ । ଫଳରେ ବାରମ୍ବାର ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟା କଲେ ବାସ୍ତବ ସମୟ ଆସିଯିବ ।

ଅଥାଭିଧାସ୍ୟେହଲ୍ବନଜଂ ପଲୋଭବଂ

କଳାସ୍ଵରୂପଂ ବଳନଦ୍ଵୟଂ ତୟୋଃ ।

ଯ ତୋ ବ୍ରହ୍ମସ୍ପର୍ଶ-ବିମୋକ୍ଷମଧ୍ୟଜା

ଦଶଃ ସ୍ଵତୀଃ ସୁଧର୍ମଭୟଃ କପାଳୟୋଃ ।୫୫।

ତଳାଂଶ ସଂସ୍କାରବଦର୍କଚନ୍ଦ୍ରୟୋଃ

ସୁକେଟିଲିପ୍ତଃ ଖମହୀନ୍ଦ୍ରତାଡ଼ିତଃ ।

ଖଣ୍ଡାବବାଣେ ବୃହତୀସ୍ତତଃ ଫଳଂ

କଳାତ୍ମକଂ ସ୍ୟାଦକଳନଂ ସୁମାୟୁନମ୍ ।୫୬।

ହମାଂଶୁଭଦ୍ରାଃ ସୁଦନାର୍ଦ୍ଧତୋନତଂ
ପଳାତୁକଂ ଖାଙ୍କଦୃତଂ ଦନାର୍ଦ୍ଧକୈଃ ।
ନକୈଃ ପଳୈର୍ଭଜିତମଂ ଶକାଦକଂ
ନତଂ ପୁରଃ ପଶ୍ଚିମକଂ ଦନାର୍ଦ୍ଧୟେଃ । ୫୭

ନିଜାକ୍ଷରା ନତଭାଗ-ତାଡ଼ିତା
ନବତ୍ୟବାସ୍ତ୍ରଃ ଫଳମକ୍ଷ ସମ୍ଭବନ୍ ।
ପୁରୋନତେସ୍ୟାତ୍ମଳନଂ ତଦୁତ୍ତରଂ
ନତେତପଶ୍ଚାତ୍ମଳନତେ ହ ଦକ୍ଷିଣନ୍ । ୫୮

ତୟେଃ ପଳୋତ୍ଥାୟାନୟେଃ ସମାଶୟେ—
ଯୁତେର୍ଦ୍ଧଯୋଗାତ୍ମଳନକାଷ୍ଠୟେଃ ।
ସ୍ୱକଂ ଭବେଦ୍ୱିତୃତୀନାଂ ଶକାଦକଂ
ତଦଙ୍ଗୁଳାଦ୍ୟଂ ପରଲେଖ ଇଷ୍ୟତେ । ୫୯

ବର୍ତ୍ତମାନ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣରେ ଆକ୍ଷ ଓ ଆୟୁନ ବଳନ କଳା କହୁଅଛି । ଏହି ଦୁଇଟି ବଳନ ଦ୍ୱାରା ଆକାଶର ପୂର୍ବାପର କପାଳରେ ଗ୍ରହଣରେ ସ୍ପର୍ଶ ମଧ୍ୟ ଓ ମୋକ୍ଷର ଦିଗଜ୍ଞାନ ହୋଇ ଯାଇ ପାରିବ । ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣରେ ଅୟୁନ ସଂସ୍କୃତ ସୂର୍ଯ୍ୟର କୋଟି ଲତା (କଳା)କୁ ୧୦୧୦ (ପରମହାନ୍ତରେ) ଗୁଣି ୫୦୦୦ (ଉଦରାଣି କଳା)ରେ ଭାଗ ଦେଲେ ଗ୍ରହଣ ଯେଉଁ ଦିଗର ସେହି ଦିଗର ଆୟୁନ ବଳନ ହୁଏ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣରେ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ସମାନ ଥିବାରୁ କେବଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଦ୍ୱାରା ଉଭୟ ଗ୍ରହଣର ଆୟୁନ ବଳନ ଅଣାଯାଇ ପାରିବ । ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଦନାର୍ଦ୍ଧରୁ ନତ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦନାର୍ଦ୍ଧରୁ ନତ ଆଣି ତାକୁ ପଳ ଆଦି କରି ଦେବ । ତାକୁ ୯୦ରେ ଗୁଣି ନିଜ ନିଜ ଦନାର୍ଦ୍ଧ ପଳରେ ଭାଗ ଦେଲେ ଅଂଶାଦି ଫଳ ହେବ । ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମ ଦନାର୍ଦ୍ଧ ଅନୁସାରେ ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗର ନତ ହେବ । ଏହି ନତରେ ସ୍ୱଦେଶର ଅକ୍ଷାଂଶକୁ ଗୁଣି ୯୦ରେ ହରଲେ ଯେଉଁ ଫଳ ହେବ ତାହା ପୂର୍ବ ନତରେ ଉତ୍ତର ଓ ପଶ୍ଚିମ ନତରେ ଦକ୍ଷିଣ ଆକ୍ଷ ବଳନ ହେବ । ଆକ୍ଷ ଓ ଆୟୁନ ଉଭୟ ବଳନ ଏକ ଦିଗର ହେଲେ ଯୋଗ ଓ ବିଭିନ୍ନ ଦିଗର ହେଲେ ବିଯୋଗ କଲେ ତାହା ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣରେ ଚନ୍ଦ୍ରର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣରେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଅଂଶାଦି ଦିଶ୍ୱବଳନ ହୋଇଯିବ । ଏହାହିଁ ସ୍ମୃତି ବଳନ । ଚନ୍ଦ୍ର କରିବା ବେଳେ ସ୍ପର୍ଶ, ମୋକ୍ଷ ଆଦି କେଉଁ ଦିଗରୁ କିପରି ଭାବରେ ହେବ ତାହା ଏଥିରୁ ଜଣାଯିବ । ଏହି ବଳନ ତାର ଦିଗ ଦେଖାଇ ଦେବ । ଏହାର ଅଙ୍ଗୁଳ ଆଦି ପରମାଣ ପରି ରେଖରେ କୁହାଯାଉଛି ।

ପୁରୋଦତଃ ସୂର୍ଯ୍ୟଦନଃ ବଧୂଦୟା—
 ପ୍ରୟୋଗୁ ମଧ୍ୟେଦନମସ୍ୟ ସମ୍ମତମ୍ ।
 ଦନାନ୍ତ-ସିଦ୍ଧାବୟନାଂଶ ସଂସ୍କୃତୋ
 ବଧାୟ ଭସ୍ମକ୍ଷଣିନୋ ତଦୃଷୟୋଃ ୧୭୦

ରବେରଭୁକ୍ତାଃ ଶଶିନୋଗତା ଲବା
 ନିଜୋଦୟାଃ ଖରୁଣୋଞ୍ଜୁତାଃ ଫଳେ ।
 ତଦନ୍ତରେଭ୍ୟାସ୍ରନବଶ୍ଚ ଷଟ୍ଶରା—
 ସବଶ୍ଚୟୁକ୍ତା ଘଟିକାଦୟୋଽହ ଯେ ୧୭୧

ଦନାଦତସ୍ରା ଉଦେହୁଧୂଦୟଃ
 ପରେଦୁ୍ୟରକୋଦୟକାଳକୋ ତଥା ।
 ବଧାୟ ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ୟ ସ ଷଡ୍ଭୁଶୀତଗୋଃ
 ସମେଗୃହେ ଭୁକ୍ତଲବୋଦୟାନ୍ତରମ୍ ୧୭୨

ଗୃହାନ୍ୟତାୟାଂ ରବିଭୋଗ୍ୟଚନ୍ଦ୍ରମୋ—
 ଗତାଂଶକାଳଦ୍ୱୟଯୋଗ ଐନ୍ଦବଃ ।
 ଇନୋଦୟାଦସ୍ରମୟଃ ସ ଷଟ୍ଶରା—
 ସୁଭିର୍ବିମ୍ବଗ୍ଲନ୍ୟନଜେଃ ସ୍ମୃତଃ ପୁନଃ ୧୭୩

ସ୍ୱକାଳବିଷେପକଳାଃ ପଳପ୍ରଭା—
 ଜୁଳାହତାଃ ସୂର୍ଯ୍ୟହୃତାଃ ଫଳାସୁଭେ ।
 ଯୁତୋନିତଃ ସ୍ୟାଦୁଦୟୋଽପ୍ୟ-ବା-ଗୁଦକ୍
 ଶରଦ୍ଦମାଦସ୍ରମୟଃ ହୀନୟୁକ୍ ୧୭୪

ଆଗରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଦିନର ପରିମାଣ କୁହାଯାଇଅଛି । ତନ୍ତ୍ରର ଉଦୟଠାରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚାର
 ଅସ୍ତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରଦିନ ହୋଇଥାଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟର ଦିନାନ୍ତରେ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଶୁକଳ
 ସେଥିରେ ଅୟନାଂଶ ଯୋଗକର । ରବି ଥିବା ରାଶିର ଗୋଟିଏଂଶ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଥିବା ରାଶିରଭୁକ୍ତ
 ଅଂଶ ଯଥାକ୍ରମେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଥିବା ରାଶିର ଉଦୟାୟୁରେ ଗୁଣି ୩୦ ରେ ଭାଗଦେଲେ
 ଯେଉଁ ଦୁଇ ଅୟୁ ଆସିବ ସେଥିରେ ଉଭୟ ରବି ଚନ୍ଦ୍ର ଥିବା ରାଶି ଦ୍ୱୟର ଅନ୍ତର୍ବର୍ତ୍ତୀ ରାଶି-
 ମାନଙ୍କର ଉଦୟାୟୁ ମିଶାଇବ । ଏହି ଯୋଗଫଳରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ୫୭ ଅୟୁ ମିଶାଇବ । ଏ ସବୁକୁ

୩୭° ରେ ହରିଲେ ଘଟିକା ଆଦି ଯେଉଁଠି ଫେବ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟଠାରୁ ସେତିକି ସମୟରେ
ଚନ୍ଦ୍ରର ଉଦୟ ହେବ । ତାପର ଦିନ ପୁଣି ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟବେଳେ ସାୟନ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ର
ସାଧୁ ସାୟନ ରବି ଓ ଛ ରାଶିଯୁକ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର ଏକ ରାଶିରେ ହେଲେ ଉଦୟକର ଭୁକ୍ତାୟର
ଅନ୍ତର କରିବ । ଉଭୟେ ଭିନ୍ନ ରାଶିର ହେଲେ ରବିର ଶ୍ରେଣୀ ଅସ୍ତ୍ର ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଭୁକ୍ତ
ଅସ୍ତ୍ରର ଯୋଗ ଯାହାହେବ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଉଦୟଠାରୁ ତେତିକି ସମୟରେ ଚନ୍ଦ୍ରର ଅସ୍ତ୍ର ହେବ ।
ଏହି ସମୟରୁ ୫୭ ଅସ୍ତ୍ର ବିୟୋଗ କଲେ ସ୍ମୃତ ସମୟ ହେବ । ୫୭ ଅସ୍ତ୍ର ଲମ୍ବନ କାଳବୋଲି
ଜାଣିବ । ଚନ୍ଦ୍ରର ଏହି ଯେ ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତ୍ର ସମୟ ଆସିଗଲା ଏ ଦୁଇର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀକାଳ ହିଁ
ଚନ୍ଦ୍ରର ଦିନମାନ ହେବ । ଚନ୍ଦ୍ରର ଶର ନ ଥିବାବେଳେ ବା ଅତିକମ ଶର ଥିବାବେଳେ
ଏହି ଉପାୟରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଦିନମାନ ଆସିଯାଇ ପାରିବ । ଶରଥିଲେ ଉଦୟବେଳେ ଉଦୟ-
କାଳର ଶର କଳା ଓ ଅସ୍ତ୍ରକାଳରେ ଅସ୍ତ୍ରକାଳର ଶରକଳାକୁ ପଲଭାରେ ଗୁଣି ୧୨ରେ
ହରିବ । ଲବ୍ଧ କାଳକୁ ଦକ୍ଷିଣ ଉତ୍ତର ଶର କ୍ରମରେ ଉଦୟ କାଳରେ ଯୋଗ ଓ ବିୟୋଗ
କରିବ । ମାତ୍ର ଅସ୍ତ୍ରବେଳେ ଏ କାଳକୁ ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତରଶର କ୍ରମରେ ଅସ୍ତ୍ର ସମୟରେ
ବିୟୋଗ ଓ ଯୋଗକଲେ ସ୍ମୃତ ସମୟ ହେବ ।

ନିଶାପତେଃ ସୂକ୍ଷ୍ମଗତିନିଶାର୍ଦ୍ଧକା

କଳାତ୍ମକାନନ୍ଦସୁଧାଂଶୁଭଜିତା ।

ଫଳେଃ ପଳେଃ ସଂକଳତା ନିଶାନିତ—

ଉଦୟଭାୟଂ ଦିନମାନମେବ ବା । ୭୫ ।

କିମ୍ବା ଚନ୍ଦ୍ରର ଗତି ଅର୍ଦ୍ଧକାଳିକ ସୂକ୍ଷ୍ମଗତି କଳାଆଣି ତାକୁ ୧୯ ରେ ହରିଲେ
ଯାହା ପଳାଦି ହେବ ତାହାକୁ ରବିର ଗତିମାନରେ ଯୋଡ଼ିଦେଲେ ତାହା ଚନ୍ଦ୍ରଦିନର
ପରିମାଣ ହେବ ।

ଯାମ୍ୟାୟନାନ୍ତହରତି ପ୍ରୁବତୋ ଯଦେବ—

ସ୍ଥାନଂ ଦଳୋନକୃତବାହୁ-ଲବାନ୍ତରସ୍ଥମ୍ ।

ତତ୍ତ୍ୱୋଦୟତଂ ପ୍ରୁବକଦନ୍ତ କତି ପ୍ରାଣାଣାଂ

କ୍ରାନ୍ତେ-ସ୍ତଦୁତ୍ତରଦଶୋ ନରଗ୍ଧୟି ଚନ୍ଦ୍ରମ୍ । ୭୬ ।

ତତ୍ତ୍ୱସ୍ତଦରବନହତୋ ଯମଦକ୍ଳବନ୍ତ—

ସ୍ତର୍ଜ୍ୟଃ କଦନ୍ତମନୁଜାତଶିଖଃ କଳନ୍ତଃ ।

ତତ୍ତ୍ୱପାର୍ଶ୍ୱକୋହ୍ୟପମସମ୍ମୁଖ ଏବ ବିନ୍ଦୁଃ

ପ୍ରାଗ୍ ଯାତି ସବଂ-ସଦାଂ ଶଶିନୋଽବଲମ୍ବଃ । ୭୭ ।

ଉତ୍ତର ପୁରୁଷାନରୁ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଅୟନ ପ୍ରୋତ ବୃତ୍ତରେ ୨୩୦° ୩୦' ଅନ୍ତରରେ ଯେଉଁସ୍ଥାନ ତାହାକୁ ଗ୍ରହର ପ୍ରୁବ କଦମ୍ବ କୁହାଯାଏ । ଏହା ଉତ୍ତର କଦମ୍ବ । ଏହି ଚନ୍ଦ୍ରଟି ଶାନ୍ତିବୃତ୍ତର ପୃଷ୍ଠ କେନ୍ଦ୍ର ଏବଂ ଏହା ଶାନ୍ତି ବୃତ୍ତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିନ୍ଦୁଠାରୁ ୯୦° ଅନ୍ତରରେ ବର୍ତ୍ତମାନ । ଏହାର ଠିକ୍ ବିପରୀତ ଦିଗରେ ଦକ୍ଷିଣ କଦମ୍ବ । ଏହା ଶାନ୍ତି ବୃତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣକୁ ୯୦° ଅନ୍ତରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ ପ୍ରୁବଠାରୁ ଏହା ଉତ୍ତରକୁ ଅୟନ ପ୍ରୋତବୃତ୍ତରେ ୨୩୦° ୩୦' ଅନ୍ତରରେ ରହିଅଛି । ଶର ସବୁବେଳେ କଦମ୍ବାଭିମୁଖୀ ଅର୍ଥାତ୍ କଦମ୍ବ ପ୍ରୋତବୃତ୍ତରେ ହିଁ ଶର ରହେ । ଶରକୁ ତିନି ଗୋଟି ଗ୍ରହବିନ୍ଦୁ ଶାନ୍ତି ବୃତ୍ତଭିମୁଖ ହୋଇ ନିଜ ବିମଣ୍ଡଳରେ ଗତ କରୁଥାଏ । ଶର ଯୋଗେ ଏହି ଗ୍ରହବିନ୍ଦୁ ଶାନ୍ତି ବୃତ୍ତରୁ ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତର ଆଡ଼କୁ ଟିକିଏ ଖସି ଯାଇଥାଏ । ଚନ୍ଦ୍ର ବିନ୍ଦୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଶୀଘ୍ରଗତରେ ଯାଏ ।

ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ବିଛାଉ କଦମ୍ବାଦ୍ ପ୍ରୁବତ ଉପସରତ୍ ସୁଧୟୋବିନ୍ଦୁମଧ୍ୟ-
ସୁଧୟାୟାପ୍ରୟୋ ଯନ୍ତ୍ରବରମୁତ୍ରପ୍ରତେର୍ମଣ୍ଡଳାନ୍ତେଽସ୍ତିତଦ୍ଘ୍ନଃ ।
ଭାଗାସ୍ତଦ୍ବେଷ୍ଟନାସ୍ତାଃ ଫଳମିହବଳନଂ ହ୍ୟାୟନଂ ଭାଗରୂପଂ
ପ୍ରାହୁଃ ତତ୍ତଦ୍ବିଗାଧ୍ୟଂ ଖଲୁରଜନପତୋ ସୌମ୍ୟଯାମ୍ୟାୟନସ୍ତେ । ୭୮ ।

ବିନ୍ଦୁ କେନ୍ଦ୍ରରୁ ପ୍ରୁବ ଓ କଦମ୍ବଦେଇ ଯେଉଁ ଦୁଇଟି ବୃତ୍ତ ହେବେ (କେନ୍ଦ୍ରଗତ ପ୍ରୁବପ୍ରୋତ ଓ କେନ୍ଦ୍ରଗତ କଦମ୍ବ ପ୍ରୋତବୃତ୍ତ) ଚନ୍ଦ୍ର ବିନ୍ଦୁ ପରିଧିରେ ଏ ଦୁଇ ବୃତ୍ତର ଯାହାଅନ୍ତର ତଦ୍ଘ୍ନା ୩୭°କୁ ଗୁଣି ବିନ୍ଦୁ ପରିଧିରେ ଭାଗଦେଲେ ତାହା ଆୟନ ବଳନ ହୁଏ । ଚନ୍ଦ୍ର ଉତ୍ତର ଅୟନରେ ଥିଲେ ତାହା ଉତ୍ତର ବଳନ ଏବଂ ଚନ୍ଦ୍ର ଦକ୍ଷିଣରେ ଥିଲେ ତାହା ଦକ୍ଷିଣ ବଳନ ।

ପୂର୍ବୋଷାମୁକ୍ତିରେଷା କତି ଚ ନ ବଳନଂ ପ୍ରୋତୁରୁଷଂ ହମଜ୍ୟା-
ସାଧ୍ୟଂ କେଽପ୍ୟୁର୍-ହମଜ୍ୟାକଳତମିତି ଜଗୁଷ୍ଠାୟନଂ କୋଟିମୌବ୍ୟାଃ
ନାସ୍ତାକାନ୍ତନ୍ତତଂ ଯଜ୍ଞନୁରବ ନମିତେ ନାଡ଼ିକା-ହାନ୍ତିବୃତ୍ତେ
ତତ୍ତତ୍ତକାଚ୍ୟଂ ଶୈର୍ନତାଂ ଶୈବଳନମୟନଜଂ ଚକ୍ଷଜଂ କର୍ତ୍ତୁମିଷ୍ଟମ୍ । ୭୯ ।

ପ୍ରାଚୀନ ଆୟୁର୍ବିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି କେହି (ବ୍ରହ୍ମଗୁପ୍ତ ଓ ଭାସ୍କର) ନତହମଜ୍ୟାରେ ଏବଂ ଅନ୍ୟମାନେ (ଲଲ୍ଲ ଓ ଶ୍ରୀପତି) ନତ ଉକ୍ରମଜ୍ୟାରେ ଆକ୍ଷବଳନ ଆଣିବାକୁ କହିଛନ୍ତି । ଆୟୁନବଳନକୁ ମଧ୍ୟ କୋଟିଜ୍ୟା ବା ସର୍ବିତ୍ର ଗ୍ରହର ଋଜୁ ଉକ୍ରମଜ୍ୟାରେ ସାଧନ କରିବାର ଦୁଇ ପଦ୍ଧତି ଅଛି । ମାତ୍ର ଆମ ମତରେ କୌଣସି ଜ୍ୟାର ପ୍ରଶ୍ନ ହିଁ ଉଠୁନାହିଁ । କାରଣ ନାଡ଼ୀବୃତ୍ତ ଓ ଶାନ୍ତିବୃତ୍ତ ଶୁଦ୍ଧ ପରି ନତ । ତେଣୁ ଗ୍ରହର କୋଟି ଅଂଶ ଓ ଗ୍ରହର ନତାଂଶ ନେଇ ଯଥାସମେ ଆୟୁନ ଓ ଆକ୍ଷବଳନ କରିଯିବାର କଥା ।

ଅଷ୍ଟାଦଶାଙ୍ଗ ଲଗ୍ନଶତ୍ରୁମଣେନ ବ୍ରତ—
 ଦ୍ଵୟଂ ପୁରନ୍ଦରଜଳେଶଦଶୋର୍ଦ୍ଧ୍ଵିଲ୍ୟା ।
 ଅନ୍ୟେନାନ୍ୟଲଗ୍ନମନତୋନୁତତ୍ତ୍ଵପ୍ରତିଦଶେ
 ତତ୍ତ୍ଵକେନ୍ଦ୍ରୟେଃ ପ୍ରତିଦଶଂ ଚ ଦଶେବ ବିନ୍ଦୁନ୍ ॥୧୦॥

ମଧ୍ୟେ ପୁରଃପରଗତାଂ ନିଦଧୀତ ରେଖାଂ
 ପ୍ରାଙ୍ଗୁଳାକ୍ଷୁଦ୍ରରୁଦରଦଶି ଗୁଙ୍ଗୁଳାନ୍ତେ ।
 ବିନ୍ଦୁନ୍ତଥା ବରୁଣଦଗ୍ଧତମଶ୍ରୁଲୟା
 ବାହ୍ୟେନାଙ୍ଗୁଳାନ୍ତରତଦକ୍ଷିଣଭାଗକେନ୍ଦ୍ରମ୍ ॥୧୧॥

ବାହ୍ୟସ୍ଥଦକ୍ଷିଣଗବିନ୍ଦୁତ ଏବ ପଶ୍ଚା-
 ଦ୍ଵିନ୍ଦ୍ରେ ପୁରଶ୍ଚରମବିନ୍ଦୁଗ-କେଟିଯୁଗ୍ମନ୍ ।
 ଷଷ୍ଠାଂଶସଂଯୁତରସାକ୍ଷି ମିତାଙ୍ଗୁଳେନ
 ସୁଦେଶ ଗୁପମଥ ପୂର୍ବଗବିନ୍ଦୁମଧ୍ୟେ ॥୧୨॥

ତଦ୍ଵଦ୍ଵୟର୍ଦ୍ଧ୍ଵିଲିଖିତୋତ୍ତରବିନ୍ଦୁତୋଽପି
 ଗୁପଂ ଲଞ୍ଜେତ୍ପରପୁରୋଗତବିନ୍ଦୁଲଗ୍ନମ୍ ।
 ଗୁପଦ୍ଵୟଂ ଭବତ ସମ୍ମିଳିତଂ କପାଳ-
 ଦ୍ଵୟସ୍ଥିତାପମପଥପ୍ରତମଂ ଦ୍ଵୟାନ୍ତଃ ॥୧୩॥

ପ୍ରତ୍ୟରୁଦଶୋ ହରଦଗନ୍ତମଥାର୍କ ସଂକ୍ଷେପ—
 ଶ୍ଵିତ୍ରେଃ କ୍ରିୟାଦନଳୟାନ୍ କଳୟେନ୍ନିଜାଂଶେଃ ।
 ତଦାର୍ଦ୍ଧଂଶତେନଂ ଶଶିନଂ ନବେଶ୍ୟ
 ତତ୍ତ୍ଵଶ୍ଚାୟୁଗ୍ନପରିଲଗ୍ନଗୁଣେନ ଭୂୟଃ ॥୧୪॥

ବାହ୍ୟସ୍ଥବିନ୍ଦୁ ପରବେଷ୍ଟନକଂ ବିଦଧା-
 ଦତ୍ତଂ ନିଜାପମପଥାଭିମୁଖଃ ଖଗଃ ସ୍ୟାତ୍ ।
 ପ୍ରାଗ୍ଭୂତକେନ୍ଦ୍ରସମଦଗ୍ଧତରେଖିକାୟାଂ
 ପଶ୍ଚାଦ୍ଭ୍ରମଂ ପ୍ରବହଜଂ ବିଷୁବଦିନୋଦ୍ଘମ୍ ॥୧୫॥

ବ୍ୟକ୍ଷୋତ୍ତରେ ବସୁଭୁଜାନଳ ଯୋଜନସ୍ଥେ
 ଦେଶେବଗଚ୍ଛତୁ ଧନୁଃପଥସମ୍ମୁଖୀନମ୍ ।
 ତସ୍ମାନ୍ନତସ୍ୟ ପଳଜେ ବଳନେନ ଜୀବା
 ବ୍ରାହ୍ମ୍ୟାୟନୋତ୍ପବଳନେଽପି ନ କୋଟିଜୀବା । ୭୭।

ମଧ୍ୟସୂତ୍ରାଦୁଦରଦକ୍ଷିଣାନ୍ତାବଧୁ
 ଜ୍ୟାତୁକଂ ମାନମେବାହ ନିଶ୍ଚୀୟତେ ।
 ମଧ୍ୟସୂତ୍ରାଦତଃ କ୍ରାନ୍ତିମାର୍ଗାନ୍ତରଂ
 ହାନ୍ତିଜୀବାକ୍ଷଜୀବା ତୁ କେନ୍ଦ୍ରାଦଭବେତ୍ । ୭୮।

ପରିଲେଖ ଲେଖିବା ସ୍ଥାନକୁ ସମତଳ କରି ସେଥିରେ ଗୋଟିଏ ବୃତ୍ତ ଲେଖି ସେହି ବୃତ୍ତ ପରିଧିରେ (ଦିଗ୍‌ଜ୍ଞାନ ଘଟରେ) ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମ ବିନ୍ଦୁ ଦିଅ । ଏହି ଉଭୟ ବିନ୍ଦୁରୁ ୧୮ ଅଙ୍ଗୁଳ ବ୍ୟାସାନ୍ତରେ ପରସ୍ପର ସଂଲଗ୍ନ ଦୁଇଟି ବୃତ୍ତ ରଚନା କର । ଏହି ଉଭୟ ବୃତ୍ତରେ ପ୍ରତି ଦିଗ ଓ ବିଦିଗ (କୋଣରେ) ବିନ୍ଦୁ ଦିଅ । ଉଭୟ କେନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟ ଦେଇ ପୂର୍ବାପର ରେଖା ଟାଣ । ପୂର୍ବ ବିନ୍ଦୁକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ରଚିତ ବୃତ୍ତର ଉତ୍ତର ବିନ୍ଦୁରୁ ଉତ୍ତରକୁ ବୃତ୍ତବାହାରେ ଏକ ଆଙ୍ଗୁଳ ଅନ୍ତରରେ ଗୋଟିଏ ଏବଂ ପଶ୍ଚିମ ବିନ୍ଦୁକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ରଚିତ ବୃତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ବିନ୍ଦୁରୁ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଏକ ଆଙ୍ଗୁଳ ଅନ୍ତରରେ ଗୋଟିଏ ଏପରି ଦୁଇଟି ବିନ୍ଦୁ ଦିଅ ।

ତ୍ରହ ବିମ୍ବ ପଶ୍ଚିମ କପାଳ ଥିଲେ ଦକ୍ଷିଣ ବିନ୍ଦୁରୁ ୨୭ । ୧୦ ଅଙ୍ଗୁଳ ବ୍ୟାସାନ୍ତରେ ପଶ୍ଚିମ ବୃତ୍ତର ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମ ବିନ୍ଦୁ ଦ୍ୱୟ ଗତ ଗୋଟିଏ ଗୃପ ଟାଣ । ତ୍ରହ ବିମ୍ବ ପୂର୍ବ-କପାଳରେ ଥିଲେ ପୂର୍ବ ବୃତ୍ତ ବାହାରେ ଥିବା ଉତ୍ତର ବିନ୍ଦୁରୁ ପୁଣି ୨୭।୧୦ ଅଙ୍ଗୁଳ ବ୍ୟାସାନ୍ତରେ ଉକ୍ତ ବୃତ୍ତର ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମ ବିନ୍ଦୁ ଦେଇ ଗୋଟିଏ ଗୃପ ଟାଣ । ଏହି ଦୁଇଟି ଗୃପକୁ ମିଳାଇ ଦେଲେ ପ୍ରାକ୍ ଓ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ କପାଳରେ ଥିବା ହାନ୍ତି ବୃତ୍ତର ଆକାର ଗ୍ରହଣ କରିବ । ଗୃପ ଦ୍ୱୟ ମିଳନରେ ଏହି ଯେଉଁ ହାନ୍ତି ବୃତ୍ତ ହେଲା ତାହାର ସର୍ବପଶ୍ଚିମ ବିନ୍ଦୁରୁ ସର୍ବ ପୂର୍ବ ବିନ୍ଦୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୃପ ଭାଗକୁ ସମାନ ୧୨ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରି ପଶ୍ଚିମ ଆଡୁ ମେଷ ବୃଷାଦି ନାମ ଦିଅ । ଏହି ହାନ୍ତି ବୃତ୍ତର ଯଥା ସ୍ଥାନରେ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଅବ୍ଧି ଖଣ୍ଡିତ କରି ଲେଖ । ଏହାର ଦୁଇଟି ଶୂଙ୍ଖାତ୍ରକୁ ଯୋଗକରି ଗୋଟିଏ ରେଖା ଟାଣ । ଏହି ରେଖା (ଚନ୍ଦ୍ରବ୍ୟାସ) ପରିମିତ ବ୍ୟାସାନ୍ତରେ ଉଭୟ ବହିର୍ବିନ୍ଦୁକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ସେହି ଉଭୟ ବହିର୍ବିନ୍ଦୁର ପରିବେଷ୍ଟନକାରୀ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ଦୁଇଟି ବୃତ୍ତ ଅଙ୍କନ କର । ଏପରି କରିବାଦ୍ୱାରା ତ୍ରହ ନିଜ ହାନ୍ତି ମାର୍ଗର ଅଭିମୁଖୀ ହୋଇଯିବା ଦେଖାଯିବ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ପୂର୍ବ ବିନ୍ଦୁକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ରବିତ ବୃତ୍ତର କେନ୍ଦ୍ରଗାମୀ ଦକ୍ଷିଣୋତ୍ତର ରେଖାରେ (ଯାମ୍ୟୋତ୍ତର ବୃତ୍ତରେ) ବିଷୁବ ଦିନର ପ୍ରବହଜନିତ ପଶ୍ଚାତ୍ ଭ୍ରମ ନିରକ୍ଷଠାରୁ ୩୨୮ ଯୋଜନ ଉତ୍ତରରେ ଥିବା ଦେଶରେ (ଯାହାର ଅକ୍ଷାଂଶ ୨୩° । ୨୧') ଗୁପ୍ତାକାର ହିଁ ଦେଖାପଡ଼େ । ତେଣୁ ନତକାଳରୁ ଆକ୍ଷବଳନ ଆଣିବାରେ ଓ ଆୟନବଳନ ଆଣିବାରେ ଯଥାକ୍ଷମେ ଜ୍ୟା ଓ କୋଟି ଜ୍ୟା ଦରକାର ନାହିଁ ।

ଯେଉଁ ଦୁଇଟି ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମ ବୃତ୍ତ କରଗଲ୍ଲ ସେଥିରେ ପରିଧି ବିନ୍ଦୁରୁ ମଧ୍ୟ ସୂତ୍ର ଉପରେ ଥିବା ଲମ୍ବରେଖା ହିଁ (ଯେପରି ପୂର୍ବାପର ଉପରେ ଯାମ୍ୟୋତ୍ତର) ଜ୍ୟା ରୂପ ଧରି ରହିଅଛି । ସେଥିପାଇଁ ମଧ୍ୟସୂତ୍ରରୁ (ପୂର୍ବାପର) ଡାକ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଡାକ୍ତଜ୍ୟାର ସ୍ଥିତି । ଅକ୍ଷଜ୍ୟା, ବୃତ୍ତ କେନ୍ଦ୍ରରୁ ଯାମ୍ୟୋତ୍ତର ରେଖା ହିଁ ହୋଇଥାଏ ।

ସ୍ଫୁରତ ଧରଣିଭାୟା ବିନ୍ଦୁବାହ୍ୟ ସମନ୍ତା-
ଦୂଳୟ ସଦୃଶମୟା ଅଞ୍ଚଳଂ ପଞ୍ଚଲପ୍ତମ୍ ।
ତଦବତମସ-ସଂଜଂ ତତ୍କୁଭ୍ରଦକ୍ଳଳାତ୍ୟା
ମଳନୟତ ସିତାଂଶୋରନ୍ତମଗ୍ରସ୍ତମୂର୍ତ୍ତିଃ । ୭୮ ।

ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣରେ ଯେଉଁ ଭୂରା ସାଧନ କରାଯାଏ ତାର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ପାଞ୍ଚକଳା ପରି-ମାଣରେ କ୍ଷୀଣ ଅନ୍ଧାର ରହିଥାଏ । ଏହାକୁ ମିଶାଇଲେ ପୂର୍ବ ଭୂରା ବ୍ୟାସ ପରିମାଣ = (ଭୂରା + ୧° କଳା) ହେବ । ଏହି ପାଞ୍ଚ କଳାକୁ ଅବତମସ କହନ୍ତି । ୧° କଳା ଯୁକ୍ତ ଏହି ଭୂରୁପା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ (ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ) ମଳନ କରି ଦେଇଥାଏ ।

ଏହାର ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥ :—

ପୃଥିବୀ ଗ୍ରହା ବିମ୍ବର ଗୁଣପାଖରେ ୫ କଳା ମୋଟେଇର ଗୋଟିଏ ବହଳ ତମସା (ଅଳ୍ପ ଅନ୍ଧାର) ଘୋଡ଼ାଇ ହୋଇ ରହିଅଛି । ଫଳରେ ପୃଥିବୀଗ୍ରହା ବିମ୍ବକଳାରେ ୧° କଳା ମିଶାଇ ପୃଥିବୀଗ୍ରହା ବିମ୍ବ ପରିମାଣ ଧରି ନେବାକୁ ହୋଇଥାଏ । (ଉତ୍ତୟ ପାଖରେ ୫' + ୫') । ଏହି ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀଗ୍ରହା ବିମ୍ବକଳା ଅଗ୍ରସ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ମଧ୍ୟ ବେଳେ ବେଳେ ଘୋଡ଼ାଇ ପକାଏ ।

ଅଥବିଭାଗସ୍ତମସୋଽବପୂର୍ବତଃ
କ୍ଷୁଦ୍ରଲଗ୍ନୋଽବତମସସ୍ତମୟା ।
ମତସ୍ତଦାତ୍ୟା କ୍ରିୟତାଂ ତମୋମିତଃ
ପୂର୍ବବିଧୋରନ୍ତକଦୂରବୃତ୍ତିଜାତ୍ । ୭୯ ।

ଏହି ଅବତମସର ି ଭାଗ ଅତି କଳା ହେତୁ ଭୂରୁପା ସହିତ ମିଶିଯାଏ । ଏଣୁ ପ୍ରକୃତ ଭୂରୁପା ବିମ୍ବରେ ଅବତମସର ି ଭାଗକୁ ମିଶାଇ ଭୂରୁପା ବିମ୍ବମାନ ଧରି ନେବାକୁ ହୋଇଥାଏ ।

ତମଃ ସୟୁର୍ଦ୍ଧ୍ୱୀକ୍ଷଣତଃ କ୍ରମେଣ ତ-

ଜନଣ୍ୟ-ଗତ୍ୟାଦି ଫଳାଷ୍ଟ୍ରଦୋର୍ଲବଃ ।

ବିୟୁକ୍ତ-ୟୁକ୍ତ-ସୁମସୀତ ତତ୍ ସ୍ୱରୂପଂ

ଭବେତ୍ତତଃ ସ୍ୱଷ୍ଟତମଃ ଶଶିବ୍ରହ୍ମ ॥୮୦॥

ପୁଣି ଭୂରୁପା ବିମ୍ବର ପରିମାଣ ପାତ ନିକଟରେ ଛୁଡ଼ିବା ଓ ପାତର ବେଶି ଦୂରକୁ (୯୦°) ଗଲେ ବଡ଼ ବା ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଇଥାଏ । ଫଳରେ ଗତିଫଳ ରବିଗତି ଫଳ— (କାରଣ ରବି ଗତି ଅନୁସାରେ ଭୂରୁପାର ଗତି ହୋଇଥାଏ)ର ି ଅଂଶ ଗୁପ୍ତାବିମ୍ବରେ ବିଯୋଗ ବା ଯୋଗ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧର କରାଯିବା ପରେ ବ୍ରହ୍ମଣ ଅତି ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ ।

ବିଧୋର୍ମାନଂ ତସ୍ମାତ୍ ଶରଗୁଣାହତଂ ବିଶ୍ୱବିହୃତଂ

ପୁନଃ ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଭିଧଗତିଫଳାର୍ଜୋନିତ ସୁତମ୍ ।

ତତ୍ତମୋମାନଂ ତତ୍ସ୍ୟାଦିତ ନୟନସିଦ୍ଧିଂ ଶଶିନିତ

ପ୍ରଭୃତ୍ୟୁକ୍ତଂ ପୂର୍ବଂ ମତମିଦମୁପାଦେୟମସିଳାତ୍ ॥୮୧॥

ତେଣୁ ଚନ୍ଦ୍ର ବିମ୍ବକଳାକୁ ୩୫ରେ ଗୁଣି ୧୩ରେ ହର । ଫଳରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଗତିଫଳାର୍ଜ (ଧନ ବା ଋଣ କ୍ରମରେ) ବିଯୋଗ ଓ ଯୋଗ କର । ତାହାହେଲେ ତାହା ଦୃଢ଼ସିଦ୍ଧି ପୃଥ୍ୱୀ ଗୁପ୍ତାବିମ୍ବ ହୋଇଯିବ । ଚନ୍ଦ୍ରର କଳାବିମ୍ବମାନ ଆଣିବା ଶକ୍ତି ଆଗରୁ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଏଠାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଶକ୍ତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପାଦେୟ ମନେ କରିବା ଉଚିତ ।

କକ୍ଷାୟଂ ଶଶିନସ୍ତ୍ରିରେହତ-ତନୋଃ ସ୍ୟାଦ୍ଭଗୋଲକେନ କ୍ଷିତି-

ର୍ଜାନୋର୍ଯ୍ୟାଦଦନୀକ୍ଷଣଂ ଭବତି ତନ୍ମାନା କୁକ୍ଷୁ ଯଦ୍ୟପି ।

ଦୃଷ୍ଟେର୍ଜନସ୍ୟ ନିଶଂଶକେହପି ପରତନ୍ତ୍ରାୟାସମେ ବେକ୍ଷ୍ୟତେ

ମଧ୍ୟେନ୍ଦୋଃ ପଥ ଦୂରସନ୍ଧିସ୍ତୁଷୋହନଲ୍ଲାଲ୍ଲ-ସୂର୍ଯ୍ୟଂଶୟୋଃ ॥୮୨॥

ଅହାୟଂ ଗଣିତକ୍ରମଃ ସ୍ୱଦଶାକ୍ଷରୋ ନାର୍କବିନ୍ୟାସ କ୍ଷିତି-

ବ୍ୟାସୋ-ନଃ ଶଶିମଧ୍ୟକର୍ଣ୍ଣଗୁଣିତଃ ସ୍ୱଷ୍ଟାର୍କ କର୍ଣ୍ଣୋକୃତଃ ।

ଲବ୍ଧୋନା କ୍ଷିତି-ବିସ୍ତୃତଃ ଶଶିଭୂତଃ କକ୍ଷାଗତିଷ୍ଟା ପ୍ରସ୍ତ-

ମାନଂ ସ୍ୟାତ୍ରିଗୁଣାହତଂ ସ୍ୱରୂପ ଶଶିବ୍ରହ୍ମତ୍ୟାସୁମେତତ୍ତକଳା ॥୮୩॥

ଏହି ଯେଉଁ ଭୂଗୁପ୍ତା ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଣୁ ତାହା ଚନ୍ଦ୍ରକକ୍ଷାରେ ହୋଇଥାଏ । କାରଣ, ପୃଥିବୀ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖିବାକୁ ହିଁ ତାହାର ଗୁପ୍ତା ଚନ୍ଦ୍ରକକ୍ଷାର ଯେଉଁ ପ୍ରଦେଶକୁ ତାଙ୍କ ରଖେ ତାହାହିଁ ଭୂଗୁପ୍ତା ବିମ୍ବର ପରିମାଣ । ଏହି ଗୁପ୍ତା ପରିମାଣରୁ କଳନା କଲେ ଜଣାଯିବ ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟର $\frac{1}{40}$ ଅଂଶ (ତଥାପି) ଚନ୍ଦ୍ରକକ୍ଷାରେ ଥିବା ଭୂଗୁପ୍ତା ନିକଟରେ ଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ପୃଥିବୀଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦୂର ଓ ନିକଟରେ ଥିବା କାରଣ ଯୋଗେ ଏହି ଭୂଗୁପ୍ତା ବିମ୍ବ ଯଥାକ୍ଷେପେ ଗ୍ରେଟ ଓ ବଡ଼ ଦେଖାଦେବାର କଥା ହେଲେ ମଧ୍ୟଚନ୍ଦ୍ରକକ୍ଷାରେ ତାକୁ ବରବର ସମାନ ଧରି ନିଆଯାଇଅଛି । ଏପରି କରିବାଦ୍ୱାରା ବିମ୍ବ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ କୌଣସି ବାଧା ଆସୁ ନାହିଁ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହାର ହିଁ ଗଣିତ ଏଠାରେ ଦିଆଯାଉଅଛି — ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିମ୍ବକଳାରୁ ତାହାର $\frac{1}{40}$ ବାଦ ଦିଅ । ଅବଶେଷରୁ ପୁଣି ଭୂବ୍ୟାସ ବାଦ ଦିଅ । ଅବଶେଷକୁ ମଧ୍ୟମଚନ୍ଦ୍ର କର୍ଣ୍ଣରେ ଗୁଣି ସ୍ପଷ୍ଟ ସୂର୍ଯ୍ୟ କର୍ଣ୍ଣରେ ହର । ଫଳକୁ ପୃଥିବୀ ବ୍ୟାସରୁ ବାଦ ଦେଲେ ତାହା ଚନ୍ଦ୍ରକକ୍ଷାରେ ପୃଥିବୀ ଗୁପ୍ତା ବିମ୍ବମାନ ହେବ । ଏହାକୁ ପୁଣି ସଂଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି ସ୍ପଷ୍ଟଚନ୍ଦ୍ର କର୍ଣ୍ଣରେ ହରଲେ ସେହି ପୃଥିବୀ ଗୁପ୍ତା ବିମ୍ବ (ଚନ୍ଦ୍ରକକ୍ଷାରେ) ର କଳାମାନ ହେବ ।

ତମୋବିମ୍ବବ୍ୟାସେହମ୍ବରକୃତ କଳୋନେ ସ୍ପୁରିତଯୋଃ
 ଛତ୍ରେ ବୃତ୍ତଃ ସାରଃ ସଘନତର ଭକ୍ତୋଽକ୍ଷତମସମ୍ ।
 ଶରେହଲେ ତସ୍ୟାନ୍ତଃ ପ୍ରବିଶତି ଯଦା ଶୀତକରଣ-
 ସ୍ତ୍ରୁଦାତ-ମ୍ଳାନଃ ସ୍ୟାନ୍ନିବିଡ଼ ତମଧୁନାବୃତ ଇବ । ୮୪ ।

ପୃଥିବୀ ଗୁପ୍ତା ବିମ୍ବମାନ ଆଣି ସେଥିରୁ $\frac{1}{40}$ ବିୟୋଗ କଲେ ତାହା ପୃଥିବୀ ଗୁପ୍ତାର ଅଳ୍ପ ତମସମାନ ହେବ । ଏହି ଅଂଶ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗାଢ଼ କଳା । ଶର କମ୍ ହେବା ଫଳରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଏହି ଅଳ୍ପତମସ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ଅତିମ୍ଳାନ ଦେଖାଯାନ୍ତି—ଅର୍ଥାତ୍ ଚନ୍ଦ୍ର ଏତେବେଳେ ଅତି ମାସାରେ ବର୍ଣ୍ଣହୀନ ଦେଖାଯାଏ—ଅତି କଳା ପଡ଼ିଯାଏ ।

ବ୍ରହ୍ମେହଲ୍ଲୀୟସିଦ୍ଧଗତେ ସିତରୁଚୋ ବର୍ଣ୍ଣୋନଭଃ ସାମ୍ୟତ୍ତ-
 ଗଲେ ଧୂମନିତ୍ତେ ଦଳେକବଳିତେ କୃଷ୍ଣୋଽର୍ଦ୍ଧଶ୍ଚାଧିକେ ।
 ରକ୍ତଶ୍ୟାମରୁଚର୍ତ୍ତବେଦ ସକଳଗ୍ରାସକ୍ଷଣେ ପାଟଳୋ ।
 ଭୂସମଧ୍ୟଗତସ୍ୟ ପିଙ୍ଗଳରୁଚର୍ତ୍ତନୋଃ ସଦୈବାସିତଃ । ୮୫ ।

ଅତି ଅଳ୍ପ ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣ ହେଲେ ଗ୍ରହାଂଶ ଆକାଶ—ମାଳ ଦେଖାଯାଏ ! ଅଳ୍ପ ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣରେ ଗ୍ରହାଂଶ ଧୂଆଁଭଳି ଦେଖାଯାଏ । ଅଳ୍ପ ଗ୍ରହଣରେ କଳା ଦେଖାପଡ଼େ । ଅଳ୍ପଧିକ ଗ୍ରହଣରେ ଲଳିକଳା ଦେଖାଯାଏ । ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣରେ ଗ୍ରହାଂଶ ପାଟଳ ପଡ଼ିଯାଏ । ପୃଥିବୀଗୁପ୍ତା ମଧ୍ୟରେ ଚନ୍ଦ୍ର ରହିଲେ ତାର ବର୍ଣ୍ଣ ପିଙ୍ଗଳ ଦେଖାଯାଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣରେ ଏ ସବୁ ନ ହୋଇ ସବୁବେଳେ ଗ୍ରହାଂଶ କଳା ହୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ।

ସ୍ମୃତ୍ ସପାକରତନୁଃ ସନ୍ଧିତାର୍ଦ୍ଧବିମ୍ବୋ—
 ଭାନୁର୍ଭବନିଶିତଶୃଙ୍ଗୟୁଗୋଽତନମ୍ଃ ।
 ଚନ୍ଦ୍ରୋଽର୍ଦ୍ଧଶଶ୍ତି ତତନୁସ୍ତମସୋ ମହତ୍ତା—
 ଦୀକ୍ଷନ୍ନଗତୀର ଇବ କୁଣ୍ଡିତ ଶୃଙ୍ଗ ଯୁଗ୍ମଃ ॥୭॥

ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିମ୍ବଠାରୁ ଚନ୍ଦ୍ରବିମ୍ବ ସଦୃଶ । ଏଣୁ ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣବେଳେ ଅର୍ଦ୍ଧଗ୍ରାସରେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଉତ୍ତମ ଶୃଙ୍ଗ ଦୁଇଟି ଅତି ଘଷ୍ଟ ହୁଏ । ମାତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣରେ ପୃଥିବୀ ଗୁପ୍ତାବିମ୍ବ ଚନ୍ଦ୍ରଠାରୁ ଅତି ବିଶାଳ ହେତୁ ଅର୍ଦ୍ଧଗ୍ରାସରେ ଚନ୍ଦ୍ରର ଗ୍ରହାଂଶ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଶୃଙ୍ଗ ହେବ ମୋଟା ଦେଖାଯାଇଥାଏ । ଗ୍ରେଟ ଗୋଲକୁ ବଡ଼ ଗୋଲ (ବୃତ୍ତ) କାଟିବା ଶକ୍ତିରେ ଏହା ବୁଝାଇ ହେବ ।

ଅକୃତ କୃତକ ରାହୁଂ ଯସ୍ତମସ୍ତ୍ୱାତ୍ କୃତାଂଶଂ
 ବିଶତ ଶଶିନି ତସ୍ମିନ୍ନାଗନୈବୀକ୍ଷିତାନାମ୍ ।
 ବିତରତ ମନୁସିଦ୍ଧିଂ ଯଶ୍ଚ ସତ୍ ବୈଷ୍ଣବାନାଂ
 ସ ଦଶତୁ କୁଶଳଂ ନଃ ଶ୍ୟାମଚୈଳାବକୀଶଃ ॥୮॥

କୃଷ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣର ସମାନତା ନେଇ ଯେ ପୃଥିବୀ ଗୁପ୍ତାକୁ ରାହୁରେ ଆବେପିତ କରି ଅଛନ୍ତି, ଏଥିରେ (ରାହୁରେ) ଚନ୍ଦ୍ର ପଶିବା ବେଳେ (ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣ ସମୟରେ) ଯେ ଚାନ୍ଦିକ ଓ ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ରପିତ୍ତ କରୁଅଛନ୍ତି ସେହି ମାଳାଚଳନାଥ—ଆନୁମାନଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ କରନ୍ତୁ । ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣବେଳେ ଜପ କଲେ ମନ୍ତ୍ର ପିତ୍ତ ହେବା କଥା ଅତି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

ଇତ୍ୟୁଦ୍ଧକଳୋଜ୍ଜ୍ୱଳନୃପାଳକୁଳ ପ୍ରସୂତ-
 ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର କୃତୌ ଗଣିତେଽକ୍ଷିପିକ୍ଷେ ।
 ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣ ଉପାହୃତବାଳବୋଧେ
 ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହୋଽଷ୍ଟମଃ ଇତଃ ସୁଭଗଃ ପ୍ରକାଶଃ ॥୮॥

ଇତି ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରସିଂହକୃତୌ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣେ
 ତ୍ରପ୍ରଶ୍ନାଧିକାରେ ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣବର୍ଣ୍ଣନେ ।
 ନାମାଷ୍ଟମଃ ପ୍ରକାଶଃ ।

ଏଠାରେ ୮ମ ପ୍ରକାଶ ଶେଷ ହେଲା । ଏଥିରେ ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣର ବିସ୍ତୃତ ବର୍ଣ୍ଣନା ରହିଅଛି ।

ନବମଃ ପ୍ରକାଶଃ

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣ ବର୍ଣ୍ଣନାମ୍

ପୂର୍ବ-ପ୍ରକାଶ-ଉଦ୍ଦତଂ ଗ୍ରହଣ ଦ୍ଵୟସ୍ୟ
ସାଧାରଣଂ ସକଳ କର୍ମ ରବିଗ୍ରହେ ତୁ ।
ଯଲ୍ଲମ୍ବନା-ବନତକର୍ମ ତତୋଽବଶିଷ୍ଟଂ
ମାନାନ୍ତରଞ୍ଚ ଶଶିନସ୍ତଦହ ପ୍ରବକ୍ଷ୍ୟ ॥୧॥

ଏହାର ପୂର୍ବ ପ୍ରକାଶରେ ଉଦୟ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣର ସାଧାରଣ ସବୁ କଥା କୁହାଯାଇଛି । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣରେ ଲମ୍ବନ ଓ ନତି ଅଧିକା ଦରକାର ହୋଇଥାଏ । ଚନ୍ଦ୍ରର ବିମ୍ବମାନ ମଧ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣରେ ଭିନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ତିନୋଟି କଥାର ଆଲୋଚନା ବିଶେଷ ଭାବରେ ଏଠାରେ କରାଯାଉଛି ।

ଦର୍ଶାନ୍ତଗୌ ସମକଳୌ କ୍ଷିତଗର୍ଭ-ସୂର୍ଯ୍ୟ
ସୂତାବପି ଦ୍ୟୁମଣିଚନ୍ଦ୍ରମସୌ ନ ପଶ୍ୟତ୍ ।
ଯଦ୍ଗୋଳପୃଷ୍ଠଗତମାନବ ଏକସୂତେ
ଖାର୍ଜାନ୍ୟତୋଽବନତ ଲମ୍ବନ ସମ୍ବୋଧୟାତ୍ ॥୨॥

ଅମାନ୍ତରେ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ରାଶି ଅଂଶ କଳା ଆଦିରେ ସମାନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପୃଥିବୀକେନ୍ଦ୍ର ଓ ପୃଷ୍ଠସ୍ଥ ସୂକ୍ଷ୍ମରେ ଉଭୟେ ଦେଖା ପଡ଼ନ୍ତି ନାହିଁ । ଏକା ସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ଉଭୟକୁ ଏହି ଏକ ସୂକ୍ଷ୍ମରେ ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିଥାଏ । ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ତାହା ହୋଇ ନଥାଏ । ସେଥିନିମନ୍ତେ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ କଥା ଗୁଡ଼ିକ ଲମ୍ବନ ଓ ନତି କାର୍ଯ୍ୟ ଓ କେତେବେଳେ ହୁଏ, ତାହା ଏ ପ୍ରକାଶରେ ବିସ୍ତୃତ ଭାବେ କୁହାଯିବ । ଆକାଶର ମଧ୍ୟ ଦେଶରେ ରବିଚନ୍ଦ୍ର ଥିବାବେଳେ ଲମ୍ବନ ନତି ହୁଏ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ବେଳେ ହୋଇଥାଏ ।

ସୂକ୍ଷ୍ମଦୁର୍ଯ୍ୟୟଜନିତ ସ୍ଫୁଟବର୍ତ୍ତନାଶୋ
 ଯସ୍ମିନ୍ ସ କାଳ ଉଦତଃ ସମପଦ୍ମନାମ ।
 ଚେନ୍ଦ୍ରଂସ୍ଫୁଟଃ ସ ନିଜଲମ୍ବନନାଡ଼ିକାଦୈଃ
 ଭୀଷ୍ମଃ ପ୍ରହସ୍ତବନମଧ୍ୟ ଇହ ସ୍ଫୁଟଃସ୍ୟାତ୍ । ୩୩

ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ସ୍ଫୁଟ କରି ସେଥିରୁ ଯେଉଁ ସ୍ଫୁଟ ଦର୍ଶନ ହେବ, ତାହାକୁ ହିଁ ସମପଦ୍ମ-
 କାଳ କୁହାଯାଇଥାଏ । ଏହି ସମପଦ୍ମକାଳରେ ଲମ୍ବନ ସଂସ୍କାର କଲେ ତାହା ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣରେ
 ଗ୍ରାସ ମଧ୍ୟକାଳ ହୋଇଥାଏ । ଏହାହିଁ ସ୍ଫୁଟ ଅମାନ୍ତକାଳ ।

ଏକା ନତିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରମସୋଽପି ସୂର୍ଯ୍ୟାତ୍
 ପ୍ରାକ୍ପଶ୍ଚିମସ୍ଥେ ହୃଦ୍‌ଲମ୍ବନାଶ୍ୟା ।
 ଯାମେଧ୍ୟାଉରସ୍ଥେଽବନତିଃ ଖମଧ୍ୟ
 ସ୍ଥିତେ-ସିତାଂଶୋ ନ ହ ତେ ଭବେତାମ୍ । ୪୮

ଅମାନ୍ତକାଳରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଯେ ନଈଁ ପଡ଼େ, ତାକୁଇ ଲମ୍ବନ କହନ୍ତି । ଏହି
 ନଈଁବା ପୂର୍ବାପର ହେଲେ ତାର ନାମ ଲମ୍ବନ । ମାତ୍ର ଏହା ଦକ୍ଷିଣ ଉତ୍ତର ହେଲେ ତାହାର
 ନାମ ନତି (ଲମ୍ବନ ନୁହେଁ) । ଆକାଶ ମଧ୍ୟରେ ରବିଚନ୍ଦ୍ର ଉଭୟ ଥିଲେ ଉଭୟ ଦୃକ୍‌ସୂତ୍ର
 ଏକ ହେବା ଫଳରେ ଅନ୍ତର ହୁଏ ନାହିଁ । ଏଣୁ ସେଠାରେ ନତି ବା ଲମ୍ବନ
 କିଛି ନାହିଁ ।

ନ ଲମ୍ବନଂ ବିଦ୍ରୁଭଲଗ୍ନଭୂଲ୍ୟେ
 ଭବେଦ୍‌ବିଧୌ ବିଦ୍ରୁଭଲଗ୍ନଜାତେ ।
 ସୌମ୍ୟାପମେ ସ୍ଵାକ୍ଷସମାନଭାବେ
 ନ ସମ୍ଭବେତାବନତିହିମାଂଶୋଃ । ୫୫

ଚନ୍ଦ୍ର ବିଷିଭ ସମାନ ହେଲେ ସ୍ଫୁଟ ଲମ୍ବନ ଆଦୌ ହୁଏ ନାହିଁ । ବିଷିଭ ଲଗ୍ନର
 ଉତ୍ତର ସାନ୍ତି ନିଜ ଦେଶର ଅକ୍ଷାଂଶ ସମାନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରର ନତି ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଦ୍ରୁଘେନଲଗ୍ନୋ ଦତ୍ତପଦ୍ମମେଽକ୍ଷା
 ଧୂକେତ ସୌମ୍ୟ ନତିରନ୍ୟଥାସୌଃ ।
 ଯାମଧ୍ୟା ଭବେଦ୍‌ପଦ୍ମାଶି ଚନ୍ଦ୍ରଭନ୍ଦୋଃ
 ଯାମଧ୍ୟାନ୍ତରୀ ତେ ରବିତଃ ସୁସାଧେ । ୬୮

ବନ୍ଧି ଭ ଲଗ୍ନର ଉତ୍ତରସାନ୍ତ ସୁଦର୍ଶୀୟ ଅକ୍ଷାଂଶରୁ ଅଧିକ ହେଲେ ଚନ୍ଦ୍ରର ଉତ୍ତର ନତି ହୋଇଥାଏ । ବନ୍ଧି ଭ ଲଗ୍ନର ଉତ୍ତର ସାନ୍ତରେ ଅକ୍ଷାଂଶରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟର ବା ଚନ୍ଦ୍ରର ଦକ୍ଷିଣ-ସାନ୍ତ କମ୍ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରର ଦକ୍ଷିଣ ନତି ହୋଇଥାଏ ।

ଅମାବାସ୍ୟାରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ରାଶ୍ୟାଦି ଅବସ୍ଥାବଳରେ ସମାନ ଥିବାରୁ ଏହି ଉଭୟନତି (ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତର) ରବିରୁଦ୍ଧି ସାଧନା କରିବା ଉଚିତ । ଏହା ସୁବିଧାଜନକ ମଧ୍ୟ ।

ତାତ୍କାଳୀକାର୍ଜୀ ସମପର୍ବଲଗ୍ନ

ମାନୀୟ ତସ୍ମାତ୍ସବନସଂଯୋନାତ୍ ।

ହାନ୍ତଂ ସମାନୀୟନକାକ୍ଷଭାଗେ-

ସ୍ତୁତ୍ୟାଗଯୋଗୋ ପୃଥଗେକଦକ୍ଷେ । ୭।

କାର୍ଯ୍ୟାବତ ସୂର୍ଯ୍ୟୁତହୀନଲଗ୍ନନତାଂଶକାତ୍ରେ ନବତେବିଂଶୋଧ୍ୟାଃ
ଶେଷୋଭବତୁଂନତ-ଭାଗସଂହଃଫମଜ୍ୟକାସ୍ୟସ୍ତୁତଦୃଗ୍ଗତଃସ୍ୟାତ୍ । ୮।

ତାତ୍କାଳିକ ସାମୁନ ରବି ସ୍ମୃତାଧିକାରରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ଶୁକ୍ଳରେ ଆଣି ସେଥିରୁ ସମପର୍ବ କାଳର ଲଗ୍ନ ଆଣିବ । ସେଥିରୁ ତିନି ରାଶି ଅନ୍ତର କରିବ । ସେହି ବନ୍ଧି ଭ ଲଗ୍ନରୁ ପୁଣି ସାନ୍ତ ସାଧନ କରିବ । ଏହି ସାନ୍ତ ଓ ଅକ୍ଷାଂଶର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦିଗ ହେଲେ ଅନ୍ତର ଓ ଏକ ଦିଗ ହେଲେ ଯୋଗ କଲେ ବନ୍ଧି ଭ ଲଗ୍ନର ନତାଂଶ ହେବ । ତାକୁ ୯୦°ରୁ ବାଦ ଦେଲେ ବନ୍ଧି ଭର ଉନ୍ନତାଂଶ ହେବ । ଏହି ଉନ୍ନତାଂଶର ସମଜ୍ୟକୁ ହିଁ ସ୍ମୃତଦୃଗ୍ଗତ କୁହାଯାଏ ।

ବିଶ୍ୱମୁରା ଗୋଳଦଳଂ ରବୀଘୋଃ

କକ୍ଷାଗତଂ କଳ୍ପିତ ମୁକ୍ତରୀତ୍ୟା ।

ଲପ୍ତୀକୃତଂ ଚେପ୍ଟରମେନତୀସ୍ତ୍ର

ସ୍ତୁଦନ୍ତରଂ ଗୁନ୍ତ୍ୟନତର୍ତ୍ତହେ ସ୍ୟାତ୍ । ୯।

ପୃଥିବୀ ବ୍ୟାସାର୍ଦ୍ଧ ଯୋଜନକୁ ରବି ଚନ୍ଦ୍ର କକ୍ଷାରେ ମନେକରି ତାହାର କଳା କଲେ ତାହା କୁଚ୍ଛନ୍ନକଳା ହୁଏ । ଏତିକିହିଁ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ପରମନତି । ଏହି ଉଭୟନତିର ଅନ୍ତର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣରେ ପରମନତି ହୁଏ ।

ଯଦ୍ଦକାର୍ଜଭୁକ୍ତେଃ କୃତଭୂପଭାଗଃ ଶତାଂଶରକ୍ଷେପଗତେର୍ନତିଃ ସ୍ୱା ।

ପର ତୟୋରନ୍ତରକା ବିଲପ୍ତାଶ୍ଚାନ୍ତାର୍ଜଗତ୍ୟନ୍ତରଲପ୍ତକାପ୍ତାଃ । ୧୦।

ନାତ୍ୟାଦଲବ୍ଧଂ ସ୍ମୃତଦୃଶତତ୍ତ୍ୱ

ରାଗିତୟଜ୍ୟା ବିହୃତଂ ଫଳଞ୍ଚ ।

ଅନ୍ତ୍ୟଂ ଭବେଲ୍ଲମ୍ବନନାଡ଼ିକାଦ୍ୟଂ

ତତ୍ପ୍ରାଣତୋ ଜ୍ୟାପରସଂଜ୍ଞକା ସ୍ୟାତ୍ । ୧୯ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟର ଦୈନିକ ଗତି
୧୭୪ = ସୂର୍ଯ୍ୟର ପରମନତି

ଚନ୍ଦ୍ରର ଦୈନିକ ଗତି
୧୪ = ଚନ୍ଦ୍ରର ପରମନତି

ଏହି ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ପରମନତି ହେଉ ଅନ୍ତରରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ବିକଳାଦିକୁ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଗତିର ଅନ୍ତର କଳାରେ ହର ଦେଲେ ଦଣ୍ଡାଦି ପରମ ଲମ୍ବନ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ପରମ ଲମ୍ବନକୁ ପୁଣି ଇଷ୍ଟକାଳର ବିଷି ଭାଗକୁରେ ଗୁଣି ସିଦ୍ଧ୍ୟାରେ ହରଲେ ଏହା କଳ୍ପିତ ପରମ ଲମ୍ବନ ହୁଏ । ଏହାକୁ ଅସ୍ତ କରି ତାହାର ଜ୍ୟା କଲେ ତାକୁ ପରସଞ୍ଜା ଦିଆଯିବ ।

ଶତାହତାଭୁପଭୁଜେବିଭକ୍ତା ।

ସା ଦୃଶତର୍କମ୍ବନକୃତ୍ତ୍ୱେ ବା ।

ତ୍ରାସେନଲଗ୍ନାଷ୍ଟକସନ୍ଧ୍ୟେରଥା

ଦୋର୍ଜ୍ୟାପରସ୍ତୀ ତ୍ରାସେନାଷ୍ଟକା ତ । ୧୭ ।

ସ୍ୟାଲ୍ଲମ୍ବନଜ୍ୟା ଫଳମସ୍ୟ ରୂପଂ

ପ୍ରାଣାମ୍ବକଂ ଲମ୍ବନମେତଦର୍କେ ।

ତ୍ରାସେନଲଗ୍ନାତ୍ ପରପୂର୍ବାଦିକ୍ଷେ

ଜ୍ଞମାତ୍ ସୁତୋନଂ ସମପର୍ବାକାଳେ । ୧୮ ।

ତତ୍ତ୍ୱାଳ ସଂଭୂତ ରବିତ୍ରାସେନ

ଲଗ୍ନାନ୍ତତଜ୍ୟାପରମୌର୍ବକାତିଃ ।

ଅର୍କତ୍ରାସେନାନ୍ତର-ତୋଽପିଭୂୟ

ସ୍ତଲ୍ଲମ୍ବନଂ ପୂର୍ବାବଦେବସାଧ୍ୟାତ୍ । ୧୯ ।

ତତ୍ତ୍ୱାତ୍ତ୍ୱତାତ୍ତ୍ୱତସମପର୍ବା-କାଳତ୍

ପୁନର୍ନତାଦେଽପି ରପି ଲମ୍ବନଞ୍ଚ

ପ୍ରିୟେଽସକୃତ୍ତ୍ୱେ ବଶାଦହେତତ୍

ସଂସ୍କାରଯୋଗ୍ୟଂ ସ୍ମୃତ ଲମ୍ବନଂ ସ୍ୟାତ୍ । ୨୦ ।

ସ୍ମୃତ ଦୃଶ୍ୟ (ବନ୍ଧିତାଙ୍କୁ)କୁ ୧୦୦ରେ ଗୁଣି ୨୧୭ରେ ହରଲେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଆସିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବନ୍ଧିତ ଲଗ୍ନ ଓ ରବିର ଅନ୍ତର ଜ୍ୟାକୁ ପରରେ ଗୁଣି ସିଜ୍ୟାରେ ହରଲେ ଫଳ ଲମ୍ବନ ଜ୍ୟା ହୁଏ । ଏହାର ଗୁପ୍ତ (ଅସ୍ତ୍ର ଆମ୍ବକ) ସ୍ମୃତ ଲମ୍ବନ ହୋଇଥାଏ । ବନ୍ଧିତ ଲଗ୍ନରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପଶ୍ଚିମରେ ଥିଲେ (କମ୍ ଥିଲେ) ସେହି ଲମ୍ବନକୁ ସମପଦ୍ୟ କାଳରେ ଯୋଗ କଲେ, ସ୍ମୃତ ସମପଦ୍ୟ କାଳ ହୁଏ । ବନ୍ଧିତ ଲଗ୍ନରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ବରେ ଥିଲେ, (ଅଧିକ ଥିଲେ) ଏହି ଲମ୍ବନ ସମୟକୁ ସମପଦ୍ୟ କାଳରୁ ବିୟୋଗ କଲେ ସ୍ମୃତ ସମପଦ୍ୟ କାଳ ହୁଏ । ଏହିପରି ବାରମ୍ବାର ସ୍ମୃତ ପଦ୍ୟକାଳ ଓ ଲମ୍ବନ ଆଣିବାକୁ ହେବ । ଏପରି ଦୁଇ ପଦ୍ୟ କାଳ ମଧ୍ୟରେ ତପାତ୍ ନ ରହିଲେ ତାହା ସ୍ମୃତ ଲମ୍ବନ ହୋଇଯାଏ ।

ବକ୍ଷେୟ ସକଳ୍ଲମ୍ବନ-କର୍ମ ସୁଷ୍ମଂ
ଲଗ୍ନାର୍କୟୋରନ୍ତରତଃ ପ୍ରସାଦେ ।
ଦୋଃ କୋଟିଜୀବେ, ପରବାହୁଜୀବା
ନ୍ତରସ୍ୟବର୍ଗାଦୁପତ କୋଟିବର୍ଗାତ୍ ୧୭୩

ପଦଂଶ୍ରୁତଃ କୋଟିଗୁଣାପୂର୍ବଦ୍ୱା-
ଛୁତ୍ୟାହୁତାଦ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣମସ୍ୟ ଗୁପ୍ତଃ ।
ମୟା ଭବେଲ୍ଲମ୍ବନଜାୟମଂଦ
ସ୍ତ୍ରସ୍ୟଂସ୍ମୃତାମାନ୍ତଜଦୃଶ୍ୟତୟଃ ୧୭୪

ସ ଆଦ୍ୟୟା ଦୃଶ୍ୟତଜୀବୟାପ୍ତେ ।
ବସ୍ତୁଷ୍ଟତାଂ ଗଚ୍ଛତି ଭୟାବେକ୍ତଃ ।
କିନ୍ତୁଷମୟା ଦୟକୋ ଯଦ ସ୍ୟା
ଉଦାୟମୟାନ୍ତର ଜାୟବର୍ଗାତ୍ ୧୭୫

ଦ୍ୱାରାଂ ହତାନ୍ତ୍ୟମ ଲମ୍ବନାପ୍ତାତ୍ ଫଳେନୟୁକ୍ତଃ କରଣୀୟଂଏବ ।
ତଲ୍ଲମ୍ବନଂଭୂୟ ଇନେନ୍ଦୁମୟ ଗତ୍ୟନ୍ତରନ୍ତଂ ପ୍ରଥମେନ୍ଦୁଭାନ୍ତୋଃ ୧୭୬

ଗତ୍ୟନ୍ତରେଣୋକ୍ତମେବ କାର୍ଯ୍ୟଂ
ଦୃଷୋଦତଂ ସ୍ତୁଷ୍ଟତମଂ ଭବେଦ୍ଧି ।
ପରସ୍ମୃତୋ ଲମ୍ବନନାଡ଼ିକାଦୈୟ-
ର୍ଦ୍ଧଶାନ୍ତଂଏବ ସ୍ମୃତପଦ୍ୟନାମା ୧୭୭

ବର୍ତ୍ତମାନ ଥରକରେ କପର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଲମ୍ବନ ଅଣାଯିବ ତାହା କୁହାଯାଉଅଛି । ସମସ୍ତ କାଳରେ ଲଗ୍ନ ଓ ରବି ସାଧନ କରି ଉଭୟଙ୍କ ଅନ୍ତରରୁ ଭୁଜଙ୍ଗ୍ୟ କୋଟିଜ୍ୟା ବାହାର କରି । ପୃଷ୍ଠେ କୁହାଯାଇଥିବା ପରଜ୍ୟା ଓ ଏହି ଭୁଜଙ୍ଗ୍ୟର ଅନ୍ତରଜ୍ୟା ବର୍ଗରେ କୋଟିଜ୍ୟା ବର୍ଗକୁ ମିଶାଇ ତାହାର ବର୍ଗମୂଳ ନେଲେ କର୍ଣ୍ଣ ହେବ । କୋଟିଜ୍ୟାକୁ ପରରେ ଗୁଣି କର୍ଣ୍ଣରେ ହରିଲେ ଫଳହୁଁ ଅସୁ ଆକାରରେ ମଧ୍ୟମ ଲମ୍ବନ ହେବ । ଏହି ମଧ୍ୟମ ଲମ୍ବନ ସମସ୍ତ (ଅମାନ୍ତ) କାଳରେ ସଂସ୍କୃତ କରିବା ପରେ, ସେଥିରୁ ଯେଉଁ ଦୂରଗତ ବାହାରିବ, ସେଥିରେ ମଧ୍ୟମ ଲମ୍ବନକୁ ଗୁଣି ଆତ୍ୟ ଦୂରଗତରେ ଭାଗ ଦେଲେ ଭାସ୍କରୋକ୍ତ ସ୍କୁଟ (ଲମ୍ବନ) ହୋଇଥାଏ ।

ଏହି ସ୍କୁଟ ଲମ୍ବନ ମଧ୍ୟମ ଲମ୍ବନରୁ ଅଧିକ ହୋଇଥିଲେ ଉଭୟଙ୍କ ଅନ୍ତର ଅସୁର-ବର୍ଗକୁ ଦୁଇରେ ଗୁଣି ମଧ୍ୟମ ଲମ୍ବନରେ ହରିଲେ ଯାହା ଲବ୍ଧ ହେବ ତାକୁ ଏହି ସ୍କୁଟ ଲମ୍ବନରେ ଯୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ଏହିପରି ଭାବରେ ଥରକରେ ଏବଂ ବହୁ ପ୍ରକାରରେ ଏହିପରି ଦୁଇ ପ୍ରକାରରେ ସ୍କୁଟ ଲମ୍ବନ ଅଣାଗଲା । ଏହାକୁ ପୁଣି (ଯେ କୌଣସି ଗୋଟିଏକୁ) ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ମଧ୍ୟମ ଗତ୍ୟନ୍ତରରେ ଗୁଣି ପ୍ରଥମ ସ୍କୁଟ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଗତ୍ୟନ୍ତରରେ ଭାଗ ଦେବାକୁ ହେବ । ତାହା ହେଲେ ଭାସ୍କରୋକ୍ତ ସ୍କୁଟ ଲମ୍ବନ ଅତିସ୍କୁଟ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ପରିସ୍କୁଟ ଲମ୍ବନ ନାଡ଼ିକା ଆଦି ଦ୍ଵାରା ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଶକ୍ତିରେ ଦର୍ଶନକୁ ସଂସ୍କାର କଲେ ସ୍କୁଟତମ ପଦକାଳ ହୋଇଯିବ ।

ଷଡ଼ତ୍ଵିର୍ଦ୍ଧତା ଲମ୍ବନସିଦ୍ଧକାଳ ଲଗ୍ନସ୍ଥ ଚାର୍ଦ୍ଦାନ୍ତରକୋଟିଜୀବା ।

ଭୁଜଙ୍ଗ୍ୟହୃତା ଦୂରଗତତାଡ଼ିତପ୍ତା ଦ୍ରୁତଜ୍ୟୟା ଲମ୍ବନଜା ବିନାତ୍ୟଃ । ୨୮

ରବନ୍ତ ତାଃ ପ୍ରାରବଦନେନ ମଧ୍ୟ

ଗତ୍ୟନ୍ତର ଦ୍ଵାଃସ୍ଥ ଚାର୍ଦ୍ଦାନ୍ତରପ୍ତାଃ ।

କାଳେସ୍ଥୁଟେ ଯୋଗବିଯୋଗବାମ୍ୟାତ୍

ପରଷ୍ଟୁତାଶ୍ଚେୟମପଦକାଳଃ । ୨୯

ସ୍କୁଟ ପଦକାଳରେ ସ୍କୁଟ ଲଗ୍ନ ଓ ସ୍କୁଟ ରବି ଆଣି ଉଭୟଙ୍କ ଅନ୍ତର କୋଟିଜ୍ୟାକୁ ୨୭୭ରେ ଗୁଣି ଫଳରେ ହରିଲେ ଏବଂ ଏହି ଫଳକୁ ପୁଣି ଦୂରଗତରେ ଗୁଣି ଫଳରେ ହରିଲେ ଫଳ ଲମ୍ବନ ବିନାଡ଼ିଆଦି ହେବ । ଏହି ଲମ୍ବନ ବିନାଡ଼ିକୁ ପୂର୍ବପରି ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ମଧ୍ୟଗତର ଅନ୍ତରରେ ଗୁଣି ଉଭୟଙ୍କ ସ୍କୁଟ ଗତର ଅନ୍ତରରେ ହରିଲେ ଫଳ ଯାହା ହେବ ତାକୁ ସ୍କୁଟ ପଦ କାଳରେ ବିପରୀତ ସଂସ୍କାର କଲେ ସମସ୍ତକାଳ ହୋଇଥାଏ ।

ଇରଥଂ ପ୍ରସାଧ୍ୟ ଗ୍ରହମଧ୍ୟକାଳଂ
ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରହେ ଯା ସ୍ଥିତିଖଣ୍ଡସିଦ୍ଧିଂ ।
ଅନ୍ତ୍ୟା ସ୍ମୃତା ଚନ୍ଦ୍ରଗତଃ ପୁରୋକ୍ତା
ତୟା ହତଂ ଲମ୍ବନନାଡ଼ିକାଦ୍ୟମ୍ । ୨୩।

ଷଷ୍ଠ୍ୟାପ୍ରମେତତ୍ ଫଳ ହୀନୟୁକ୍ତ ଚେତ୍
ପ୍ରାକ୍ ପଦ୍ମଜାର୍ଜଃ ସ୍ମୃତଶୀତଗୁଃସ୍ୟାତ୍ ।
ପାତୋ ଦଗଂଶାକ୍ଷପଂଳେନ ସିଦ୍ଧଃ
କାର୍ଯ୍ୟସ୍ତଦୂନାତ୍ ଶଶିନଃ ଶରଣଂ । ୨୪।

ଆନୀୟୁରାକୋଃ ସ୍ମୃତପଦ୍ମଲଗ୍ନଂ
ଦ୍ରୁତେନଲଗ୍ନଂ ତଦପଞ୍ଚମୋ ଚ ।
ଉଦକ୍ତଶ୍ଚେନୋ ଯମଦକ୍ତ ଶରତ୍ୟଃ
ସ୍ୱଦେଶକାକ୍ଷସ୍ତୁ ଭବେତ୍ ଶରଣଃ । ୨୫।

ତଦ୍ବିଦ୍ରୁକ୍ତାପମୟୋର୍ବିଯୋଗାତ୍
ଯୋଗାତ୍ ବିଭିନ୍ନେକଦଶୋଃ କ୍ରମେଣ ।
ସାଧ୍ୟା ନତଜ୍ୟାଃ ତୁ ଯେବ ମଧ୍ୟା
ଲଗ୍ନାପମଜ୍ୟାପୁ୍ୟଦୟଜ୍ୟକାଶ୍ୟା । ୨୬।

ମଧ୍ୟୋଦୟଜ୍ୟାଗୁଣିତାଃ ବିଲଗ୍ନ
ଦୁ୍ୟଜ୍ୟାହୁତା ଲବ୍ଧକୃତଃ ସମେତା ।
ମଧ୍ୟାକୃତୋ ମୂଳମିତୋଯଦାପ୍ରଂ
ଦୃକ୍ଷେପ ଏଷ ସ୍ୱନତାନୁସାରାତ୍ । ୨୭।

ଏହିପରି ଗ୍ରହ ମଧ୍ୟ କାଳ ସାଧନ କରି ଧାରଣା ପରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣରେ ସ୍ଥିତିରୁ
ଜାଣିବା ନିମନ୍ତେ “ବିଷେଷବଦ୍ଧୁକ୍ତଂ ଗ୍ରହଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧିଂ” । ଏହି ଶ୍ଳୋକରେ ଚନ୍ଦ୍ରର ଶେଷ
ସ୍ମୃତ ଗତି ଆଣି ସେଥିରେ ଲମ୍ବନ ଦୃଷ୍ଟିକାଦିକୁ ଗୁଣିବ ଏବଂ ଏହି ଗୁଣି ଫଳକୁ ୭୦ରେ
ଦିଗଲେ ଯେଉଁ ଲବ୍ଧ ହେବ, ତାହାକୁ ସମପଦ୍ମ କାଳର ସୂତ୍ରରେ ଲମ୍ବନ ସଂସ୍କାର ପରି
(ଯେପରି ଲମ୍ବନକୁ ଯୋଗ ଓ ବିଯୋଗ କରାଯାଏ) ସଂସ୍କାର କଲେ ତାହା ସମପଦ୍ମ କାଳୀନ
ଚନ୍ଦ୍ର ହୋଇଯାଏ । ଚନ୍ଦ୍ରପାତକୁ ଦିଗଂଶ ଫଳରେ ସଂସ୍କାର କରିବ । ଏହି ସଂସ୍କୃତ ପାତକୁ
ସ୍ମୃତ ଚନ୍ଦ୍ରର ବାଦ ଦେଇ ଶର ସାଧନ କରିବ ।

ତେଣେ ତାହାଲକ ସୂର୍ଯ୍ୟରୁ ଖୁଟି ପଦ୍ମ କାଳର ଲଗ୍ନ ଓ ଛତ୍ରର ଲଗ୍ନ ଆଣି ସେ ଉଦୟର ଶାନ୍ତି ମଧ୍ୟ ଆଣିବ । ନିଜ ଦେଶୀୟ ଅଷାଂଶରେ ଚନ୍ଦ୍ରର ଶର ଯୋଗ କରିବା ଏବଂ ଉତ୍ତର ଚନ୍ଦ୍ର ଶରକୁ ସେଥିରୁ ବିଯୋଗ କରିବ । ତାହାହେଲେ ସେ ଶରଷ ହେବ । ଅର୍ଥାତ୍ ତାହାଶର ସଂସ୍କୃତ ଅଷାଂଶ ହେବ । ଏହି ଶରଷ ଓ ବିକ୍ରିତ ଶାନ୍ତି ଏକଦଶର ହେଲେ ଯୋଗ ଏବଂ ଭିନ୍ନ ଦିଗର ହେଲେ ଅନ୍ତର କଲେ ନତି ହୁଏ । ଏହାର ଜ୍ୟା ନତିଜ୍ୟା । ଏହାର ହିଁ ନାମାନ୍ତର ମଧ୍ୟଜ୍ୟା । ଲଗ୍ନ ଶାନ୍ତିଜ୍ୟାକୁ ଉଦୟ ଜ୍ୟା କହନ୍ତି । ମଧ୍ୟ ଜ୍ୟାକୁ ଉଦୟ ଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି ଲଗ୍ନର ଦ୍ୟୁଜ୍ୟାରେ ଘାତ ଦେଲେ ଯାହା ହେବ ତାର ବର୍ଗକୁ ମଧ୍ୟ ଜ୍ୟା ବର୍ଗରେ ଯୋଗ କରି ମୂଳ ନେଲେ ତାହା ଦୃଷେପ ହେବ । (ଏହା କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବ କଳ୍ପିତ ନିଜ ନତିଜ୍ୟାନୁସାରେ ହେବ) ।

କିଂ ବା ତ୍ରାସୋନାଂ ତନୁମେବଭାନୁଂ

ପ୍ରକଳ୍ପ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱାନ୍ତରରଦ୍ୟୁମାନମ୍ ।

ସଂସାଧ୍ୟ ତଲ୍ଲଗ୍ନୟୁଗାନ୍ତରୋଦ୍ୱୟ

କାଳସ୍ୟ ତଦ୍ୱୟସ୍ତଦକସ୍ୟଗୁନ୍ତଃ । ୨୮ ।

ସେ ଗୁପ୍ତବସ୍ତୁଜନିତୋ ଛ୍ରମଜ୍ୟା

ସାଧ୍ୟାନ୍ତକା ତଦ୍ରହତୋନ୍ନତଜ୍ୟା ।

ଛେଦୋ ନରୋ ଦୃଗ୍‌ଗୁଣ ଏତଦଂଶା

ନତାସ୍ତିତ୍ୱେନାପମ ଉତ୍ତରୋଽକ୍ଷାତ୍ । ୨୯ ।

ସ୍ୟାତେତ୍ ଦୃଢ଼ଃ ସୌମ୍ୟନତାଂଶ କାସ୍ତେଃ

ନ୍ୟଥୈବ ଯାମ୍ୟାଃ ଶରସଂସ୍ମୃତାଃ ସ୍ୟୁଃ ।

ଦକ୍ଷାମ୍ୟଭେଦୋଦ୍ୱୟୋଦ୍ଭବତ୍ତ୍ୱାତ୍ ।

ତନ୍ତ୍ୟା ଚ ଦୃକ୍‌କ୍ଷେପ ଇତି ଦୃପେଷଃ । ୩୦ ।

ଅନ୍ୟ ଶତରେ ଦୃଷେପ ମଧ୍ୟ ଅଣାଯାଇ ପାରେ । ବିକ୍ରିତ ଲଗ୍ନକୁ ରବି ମନେ କରି ସେଥିରୁ ତର ଓ ଶାନ୍ତି ସାଧନ ପୂର୍ବକ ବିନାଶ ଆଣ । ଏହି ବିନାଶ ଓ ବିକ୍ରିତ ତଥା ଲଗ୍ନର ଅନ୍ତର୍ବର୍ତ୍ତୀ ସମୟର ଅନ୍ତର ଆଣି ତାକୁ ଅସୁରେ ପରିଣତକର । ଏହାହିଁ ବିକ୍ରିତ ନତାସୁ । ଏହାର ଉଚ୍ଛ୍ରମଜ୍ୟା ସାଧନକର । ଅନ୍ୟଠାରୁ ଏହି ଉଚ୍ଛ୍ରମଜ୍ୟା ବାଦ କଲେ ଉଚ୍ଛ୍ରମଜ୍ୟା ହୁଏ । ଇଷ୍ଟ ଅନ୍ୟ ଏହାର ନାମାନ୍ତର । ଏହାପରେ ଏହା ସବୁ ସପ୍ତମପ୍ରକାଶସ୍ଥ ଶତରେ ଛେଦ, ଇଷ୍ଟହୃତ, ବିକ୍ରିତରୁ ଓ ତାହାର ଦୃଗ୍‌ଜ୍ୟା ଆଦି କରିବ । ତାହାର ରୂପ କଲେ ତାହା ବିକ୍ରିତ ନତାଂଶ ଅର୍ଥାତ୍ ଦୃଷେପ ରୂପ ହୁଏ ।

ବନ୍ଧି ଭର ଉତ୍ତରଦାନ୍ତ ଯଦି ଅକ୍ଷାଂଶଠାରୁ ଅଧିକ ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ଅଣାପାକଥିବା ନିତ୍ୟାଣ ଉତ୍ତର, ଅନ୍ୟଥା ଅର୍ଥାତ୍ ବନ୍ଧି ଭର ଦକ୍ଷିଣଦାନ୍ତ ଯଦି ଅକ୍ଷାଂଶଠାରୁ କମ ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ନିତ୍ୟାଣ ଦକ୍ଷିଣ ହୁଏ । ଏହି ନିତ୍ୟାଣ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରଶରର ଦିଗ ସମାନ ଥିଲେ ଯୋଗ ଓ ଦିଗ ଅସମାନ ଥିଲେ, ବିପ୍ଳୋଗ କରିବା ଫଳର ଜ୍ୟା ଚନ୍ଦ୍ରର ଦୃଷେପ ହେବ । ଏପରି ଭାବରେ ଦୃଷେପ ଦୁଇ ପ୍ରକାରର ହୋଇଥାଏ ।

ପୃଥକ୍ ପ୍ରତିତଶ୍ଚ ପ୍ରଥମେନ ଭୁକ୍ତି
ଫଳେନ ନିର୍ଦ୍ଦଶ କଳିକାମୂଳା ସଃ ।
ତ୍ରୁଜ୍ୟାହୃତଃ କର୍ତ୍ତିନୂନାଦମନ୍ଦ
କେତେନ୍ଦ୍ରସ୍ତୁ ଚୈଋସ୍ୟାର୍ ଫଳସୁରବିଯୁକ୍ତଃ । ୩୧ ।

ଦୁଇଟି ସାକ ଦୃଷେପକୁ ଅଲଗା ଅଲଗା କରି ରଖ । ଉଭୟକୁ କଳାମୂଳ ଚନ୍ଦ୍ରଶର ଫଳରେ ଗୁଣି ସି ଜ୍ୟାରେ ହରଲେ ଯାହା ଫଳ ହେବ, ତାହାକୁ (ସେ ଦୁଇ ଫଳକୁ ନିଜ ନିଜର ଦୃଷେପରୁ) ଚନ୍ଦ୍ରର ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର କର୍ତ୍ତାଦି ଓ ମକରାଦି ୭ ରାଶିରେ ଥିବା ବେଳେ ଯଥାକ୍ରମେ ଯୋଗ ଓ ବିପ୍ଳୋଗ କଲେ ଉକ୍ତ ଦୁଇଟିସାକ ଦୃଷେପ ଖୁଟ ହେବ ।

ଦ୍ଵିଧୋକ୍ରମୋରଥ କଳାଲ୍ଲମାନେ
ଗ୍ରାସେଽଷ୍ଟରକ୍ଷୁଃ କଳିକାଦିକେ ଚ ।
ଦୃକ୍ଷେପୟୋଃ ସୂକ୍ଷ୍ମତୟା ଦୃତୀୟୋ
ଗ୍ରାହ୍ୟାଽନ୍ୟଥା ସ୍ଥୂଳତୟାପି ବାଦ୍ୟଃ । ୩୨ ।

ଦୁଇ ପ୍ରକାରର ଖୁଟ ଦୃଷେପ କୁହାଯାଇଛି । ୧ କଳାରୁ କମ ଓ ୨୮ କଳାରୁ ବେଶି ଗ୍ରାସ ଗ୍ରହଣରେ ୨ୟ ଦୃଷେପ (ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ଦୃଷେପ ବନ୍ଧି ଭ ନିତ୍ୟାଣ ସଂସ୍କୃତ ଅଟେ) ଗ୍ରହଣ କରିବା ଉଚିତ । ଅନ୍ୟଥା ଅର୍ଥାତ୍ ୧'ରୁ ୨୮' ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗ୍ରାସରେ ପ୍ରଥମ ଦୃଷେପ (ଶରୀର ବନ୍ଧି ଭଦାନ୍ତ ସଂସ୍କୃତ ସ୍ଥୂଳ ଦୃଷେପ) ଗ୍ରହଣ କରିବା ଠିକ୍ ହେବ ।

ମଧ୍ୟାର୍କଚନ୍ଦ୍ରାନ୍ତ୍ୟନତିଦ୍ଵୟସ୍ୟ
ଦୃକ୍ଷେପନିର୍ଦ୍ଦେଶ ବବରଂ ତ୍ରିମୌବ୍ୟା ।
ହୃତଂ ନତିସ୍ତତ୍ତ୍ଵୟମାଂଶହୀନ
ଦୃକ୍ଷେପଭୂତର୍କଲବଃ ସ୍ତୁଟା ବା । ୩୩ ।

ଏକାଶୟେ। ଶୁଦ୍ଧଶର ବନତେ।
 ଯୌଗଃ ପୁନର୍ଭିନ୍ନ ଦଶୋବଯୋଗାତ୍ ।
 ଶେଷୋଽଧିକାଂଶ ସ୍ତୁତ୍ୱଦକ୍ଷରଃସ୍ୟାଦ୍-
 ଗ୍ରାସାଦରମ୍ଭଗ୍ରହବଦ୍ବଚନଃ ॥୩୪॥

ଦେଶେ କ୍ଳବତ୍ ସୌମ୍ୟଶରୋଧିକଶ୍ଚେ-
 ଦକ୍ଷାଭିଦାକ୍ଷଂ ପ୍ରବଶୋଽଧି ବାଶାତ୍ ।
 ଶେଷଃ ଶରାକ୍ଷୋ ଭବତୀହ ସୌମ୍ୟଃ
 ସୌମ୍ୟେଽପମେ ବିଦ୍ରୁଭଜେ ତତୋଽଲେ ॥୩୫॥

ସ୍ୱାକ୍ଷାଧିକେଽକ୍ଷଂ ପରବର୍ଜ୍ୟତସ୍ମା-
 କ୍ଳେଷଃଶରାକ୍ଷାଦ୍ୟ ଉଦତ୍ନତଃ ସ୍ୟାତ୍ ।
 ସୌମ୍ୟେଽପମେ ତଦନିକାକ୍ଷତୋଽଲେ
 ତଦକ୍ଷଲିପ୍ତାବିବରକ୍ଳରାକ୍ଷଃ ॥୩୬॥

ବିଶୋଧିତୋ ଯାମ୍ୟନତୋଽବଶେଷଃ
 ସୌମ୍ୟଃ ଶରାକ୍ଷାଦ୍ଭବରେ ବିଶୁଦ୍ଧେ ।
 ଯାମ୍ୟେଽପମେ ବିଦ୍ରୁଭଲଗ୍ନଜାତେ
 ସ୍ୱାକ୍ଷାନ୍ନତେ ସୌମ୍ୟଶରାକ୍ଷତୋଽଲେ ॥୩୭॥

ଶରାକ୍ଷତଃ ପ୍ରୋକ୍ତଃ ତଦକ୍ଷଯୋଗଂ
 ଲିପ୍ତାଦକଃ ସୌମ୍ୟନତୋଽବଶେଷଃ ।
 ରାଗାଲ୍ଲକାକ୍ଷେଷୁ ବିଶେଷ ଏଷ
 ଦେଶେଷୁ ଦୃଶ୍ୟା ହ କୁଶାଗ୍ରଧୀଭିଃ ॥୩୮॥

ଅତଃ ଶରାକ୍ଷ ପ୍ରତିସଂସ୍କୃତାୟାଃ
 କାକ୍ଳେଃସଦା ବିଦ୍ରୁଭଲଗ୍ନଜାୟାଃ ।
 ନତାଂଶଯାମ୍ୟାଭିର ତାନସାରାତ୍
 ଦୃକ୍ଷେପ ମଧ୍ୟାନତୟୋଽଞ୍ଜଳଃ ସ୍ୱୟଃ ॥୩୯॥

ମଧ୍ୟ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ (° । ୨୧ । ୩୮ ଓ ୫୭ । ୨୮ । ୧୩ର ଅନ୍ତର ୫୭।୭।୩୫)କୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଗୁଣି ବିଜ୍ୟାରେ ଗ୍ରହ ଦେଲେ ଫଳ ସ୍ପଷ୍ଟନତି ହୋଇଥାଏ ।

$$\frac{\text{ଦୃଷ୍ଟପ} - \frac{\text{ଦୃଷ୍ଟପ}}{୨୨୫}}{୭୧} \quad \text{ଏହା ମଧ୍ୟ ସ୍ପଷ୍ଟ ନତି ଆଣିବାର ସୂତ୍ର ।}$$

ନତି କିନ୍ତୁ ଦୃଷ୍ଟପ ଦିଗର ହୁଏ । ଚନ୍ଦ୍ର ତଥାସ୍ପଷ୍ଟ ନତିର ସମାନ ଦିଗରେ ଯୋଗ ଏବଂ ଭିନ୍ନ ଦିଗର ହେଲେ ଅନ୍ତର କଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ ନତି ହୁଏ । ଉଭୟ ମଧ୍ୟରୁ ଯାହାର ପରିମାଣ ବେଶି ସ୍ପଷ୍ଟନତିର ମଧ୍ୟ ସେହି ଦିଗ ହୋଇଥାଏ । ଏଥିରୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣରେ କୁହାଯାଇଥିବା ଶକ୍ତିରେ ଗ୍ରାସ, ସ୍ଥୂଳ୍ୟ ଆଦି ସାଧନ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଚନ୍ଦ୍ରର ଉତ୍ତରାଶିର ଦେଶର ଅକ୍ଷାଂଶଠାରୁ ବେଶି ହେଲେ ଶରୀରୁ ଅକ୍ଷଂଶକୁ ବାଦ ଦେବ । ଅବଶେଷକୁ ଉତ୍ତର ଶରୀର କୁହାଯିବ । ବିଷିଭର ଉତ୍ତରାଶି ଏହି ଶରୀରରୁ ଅଳ୍ପ ଏବଂ ଅକ୍ଷାଂଶଠାରୁ ବେଶି ହେଲେ ଏହି ବିଷିଭର ଉତ୍ତର ଶାନ୍ତିରୁ ଅକ୍ଷାଂଶକୁ ବାଦ ଦେଇ ଶେଷକୁ ଶରୀରରେ ଯୋଗ କଲେ ତାହା ଉତ୍ତର ନତି ହୁଏ । ବିଷିଭର ଉତ୍ତରାଶି ଅକ୍ଷାଂଶଠାରୁ ଅଳ୍ପ ହେଲେ ଅକ୍ଷାଂଶରୁ ଏହି ଶାନ୍ତିକୁ ଅନ୍ତର କରି ଅବଶେଷରୁ ଶରୀରକୁ ବାଦ ଦେଲେ ଅବଶେଷ ଦକ୍ଷିଣନତି ହେବ । ଏହି ଅନ୍ତରକୁ ଶରୀରରୁ ବାଦ ଦେଲେ କିନ୍ତୁ ଉତ୍ତର ନତି ହେବ । ବିଷିଭର ଦକ୍ଷିଣ ଶାନ୍ତିରେ ଅକ୍ଷାଂଶ ଯୋଗକଲେ ଯଦି ତାହା ଉତ୍ତର ଶରୀରଠାରୁ ଅଳ୍ପ ହୁଏ ତାହାହେଲେ ଏହି ଶାନ୍ତି ଓ ଅକ୍ଷାଂଶ ଯୋଗକୁ ଶରୀରରୁ ବାଦ ଦେଲେ ଯାହା ଅବଶେଷ ରହିବ, ତାହା କଳାଦି ଉତ୍ତରନତି ହେବ । ଏକ ଅଂଶରୁ କମ ଅକ୍ଷାଂଶ ହେଉଥିବା ଦେଶରେ ଏ ସବୁ କଥା ବିଶେଷ ଶ୍ରବଣେ ବିଚାର କରିବାକୁ ଅତି ବୁଦ୍ଧିମାନ ଲୋକଙ୍କୁ ମୋର, ଏ ନିବେଦନ । ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଉଛି ଯେ ସବୁ ସ୍ଥାନରେ ଶରୀର ସମ୍ପୃକ୍ତ ବିଷିଭ ଶାନ୍ତିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ନତିଂଶର ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗକୁ ନେଇ ଦୃଷ୍ଟପ, ମଧ୍ୟ ଓ ନତି ସବୁ ଆଣିବାକୁ ହେବ ।

ପ୍ରାଗ୍‌ବଦ୍ରବେର୍ମାନମଥେନ୍ ମାନଂ
 ସାଧ୍ୟଂ ବିଧାବସ୍ତି କିୟାନ୍ ବିଶେଷଃ ।
 ସୂକ୍ଷ୍ମଂ ତମୋମାନମତଃ ପ୍ରବକ୍ଷ୍ୟେ
 ଦୃଢ଼ସିଦ୍ଧିଘ୍ନେ ଯଦ୍‌ବଦତଂ ନ ପୂର୍ବେଃ । ୪୦ ।

କର୍ମ୍ୟାଦି ନିବିଢ଼କ କେନ୍ଦ୍ରକୋଟୀ
 ଫଳୋନ ଯୁକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟାଣା ସୁଦ୍ଧାତାତ୍ ।
 ମୂଳେନ ତଦୋଃ ଫଳବର୍ଗ ଯୁକ୍ତାତ୍
 ଦ୍ଵିଗୁଣିତାତ୍ ବିୟୁତାବଶେଷଃ । ୪୧ ।

ଯଥେନ୍ଦ୍ରନ ଭକ୍ତା ଓଁ ଗୁଣସ୍ୟ ବର୍ଗାତ୍
 ଫଳଂହ କିଂପ୍ରାମୟମୟକର୍ଣ୍ଣଃ ।
 ତ୍ରୟୋଦଶମଧ୍ୟେନ୍ଦ୍ର କଳାମୁଦିନି
 ସ୍ତବକର୍ଣ୍ଣ-ଭକ୍ତଃ ସ୍ତୁତିମୁନୀନମ୍ । ୪୨।

ପୂର୍ବେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣୋକ୍ତସ୍ଥଳରେ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ବିମ୍ବ ସାଧନ କରିବ । କିନ୍ତୁ ଏଠାରେ ଚନ୍ଦ୍ରବିମ୍ବ ଆଖିବାରେ କେତେକ ବିଶେଷତ୍ତ୍ୱ ଅଛି । ଏହି ସବିଶେଷ ଚନ୍ଦ୍ରବିମ୍ବ-ମାନରୁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ତମୋମାନ କପରି ଆଖି ହେବ (ଏଠାରେ ତମର ଅର୍ଥ ଚନ୍ଦ୍ରବିମ୍ବରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ତମ ଯାହା ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଗ୍ରାସ କରେ) ତାହା କୁହାଯାଇଛି । ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ୟମାନେ ଏପରି ଚେଷ୍ଟା କରି ନାହାନ୍ତି ।

ଚନ୍ଦ୍ରର ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର କର୍କଟ ଆଦି ଛ' ରାଶିରେ ଥିଲେ ତାହାର କୋଟି ଫଳକୁ ସିଂଜ୍ୟାରୁ ବାଦ ଦେବ, ଅନ୍ୟଥା (ମନ୍ଦ କେନ୍ଦ୍ର ମକର ଆଦି ୭ ରାଶିରେ ଥିଲେ) ସିଂଜ୍ୟାରେ ତାକୁ ଯୋଗ କରିବ । ଫଳର ବର୍ଗରେ ମନ୍ଦ ଭୁଜଫଳ ବର୍ଗ ଯୋଗ କଲେ ଯାହା ହେବ ତାହାର ବର୍ଗମୂଳ ବାହାର କରିବ । ତାକୁ ଦୁଇଗୁଣ ସିଂଜ୍ୟା ୭୮୭୭ରୁ ବାଦ ଦେବ । ଶେଷରେ ସିଂଜ୍ୟା ବର୍ଗକୁ ହରଲେ ଯାହା ଫଳ ହେବ ତାହାହିଁ ଚନ୍ଦ୍ରର କଳାମୁଦିନି ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣ ହେବ । ଚନ୍ଦ୍ରର ମଧ୍ୟମ ବିମ୍ବ କଳାକୁ ସିଂଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି ଭକ୍ତ ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣରେ ହରି ଦେଲେ ଚନ୍ଦ୍ରର ଖୁଟ ବିମ୍ବମାନ ଆସିଯିବ ।

ଆନୀୟ ଶଙ୍କୁଂ ସ୍ତୁତିପଦକାଳ
 ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟାଂଚ ପରେନ୍ଦୁନତ୍ୟା ।
 ହୀନସ୍ୟ ଶଙ୍କୋଃ କୃତସ୍ତୁକ୍ତ ଦୃଶ୍ୟା
 ବର୍ଗାତ୍ ପଦଂ ଯତ୍ତମସଃ ସ କର୍ଣ୍ଣଃ । ୪୩।

ସ୍ତୁତିପଦମାନଂ ତ୍ରୟୋଦଶମେତତ୍
 କର୍ଣ୍ଣୋଦ୍ଧୃତଂ ସ୍ୟାତ୍ତମସଃ ପ୍ରମାଣମ୍ ।
 ଯଦ୍ବେନ୍ଦୁ ଷଷ୍ଠ୍ୟଂ ଶବ୍ଦନିର୍ଦ୍ଦେଶକ୍
 ତ୍ରୟୋଦଶମୁକ୍ତେନ୍ଦୁ ନିତସ୍ତମସ୍ୟାତ୍ । ୪୪।

କଂକା ଦନ ସେଧାନ୍ନତ ଦଣ୍ଡସଂଖ୍ୟା
 ଦ୍ୱୟା ବିଲପ୍ତା ସ୍ତମସି ପ୍ରଦେୟାଃ ।
 ସ୍ପର୍ଶେ ବିମୋକ୍ଷେ ଦ୍ୱିପମେବକର୍ମ
 କାର୍ଯ୍ୟଂ ହ ଶଙ୍କୋ ସୁବହୁସ୍ତୟାତ୍ । ୪୫।

ଝୁଟ ଅମାନ୍ତକାଳ ଆଣି ସେହି କାଳର ଝୁଟ ରହିରୁ ପୂର୍ବସ୍ଥରେ ଶକୁ ଓ ଦୁର୍ଗନ୍ଧା ଆଣି । ଚନ୍ଦ୍ର ପରମ ଲମ୍ବନ ଆଣି ତାକୁ ଶଂକୁରୁ ବାଦ ଦିଅ । ଅବଶେଷର ବର୍ଗରେ ଦୁର୍ଗନ୍ଧା ବର୍ଗ ଯୋଗକରି ତାହାର ମୂଳ ନିଅ । ତାହା ତମର କର୍ଣ୍ଣ ହେବ । ପୂର୍ବକଥିତ ଝୁଟଚନ୍ଦ୍ର ବିମ୍ବକୁ ସିଙ୍ଗାରେ ଗୁଣି ତମ କର୍ଣ୍ଣରେ ଶ୍ରାବ ଦେଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣରେ ତମୋମାନ ବା ଗ୍ରାହକମାନ ହେବ ।

ଝୁଟଚନ୍ଦ୍ର ବିମ୍ବମାନର ଟିକିରେ ଝୁଟ ପର୍ବକାଳର ଶକୁକୁ ଗୁଣି ସିଙ୍ଗାରେ ନର । ଲବଧ ଝୁଟଚନ୍ଦ୍ର ବିମ୍ବମାନରେ ଯୋଗକଲେ ମଧ୍ୟ ତମୋମାନ ହେବ ।

ଝୁଟ ପର୍ବ କାଳରେ ଦିନର ଉନ୍ନତ ଘଟିକାକୁ ୨ରେ ଗୁଣି ସମସ୍ତ ବିକଳାକୁ ଝୁଟ-ଚନ୍ଦ୍ର ବିମ୍ବମାନରେ ଯୋଗ କଲେ ମଧ୍ୟ ତମୋମାନ ହେବ ।

ଶଂକୁ ପ୍ରଭୃତିକୁ ନେଇ ବହୁ ଆୟାସରେ ତମୋ ବିମ୍ବ ଆଦି ଆଣିବା ଅସୁବିଧାଜନକ ହେତୁ ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ଏ ସବୁ କରାଯିବା ଉଚିତ ।

ଆଦ୍ୟେନ୍ଦୁଭୁକ୍ତେରଥ ସଞ୍ଜୁଭଗଃ

ଶଙ୍କୁହତୋ ବ୍ୟାସଦଳେନ ଭକ୍ତ ।

ଫଳେନ ଚନ୍ଦ୍ରାନ୍ତ୍ୟ-ଗତିଃ ସମେତା-

କର୍ତ୍ତୃକ୍ତହୀନା ଗ୍ରହକାଳହାରଃ । ୪୬ ।

ଯଦ୍ବାଷ୍ଟାମାଂ-ଶୋନବ-ନୋନ୍ମତାସ

ନାଡ଼ୀସମାଭିଃ କଳିକାଭିରାତ୍ୟା ।

ଅନ୍ତେୟଦୁ-ଭୁକ୍ତୀରବିଭୁକ୍ତହୀନା

ହୃତର୍ନତା ସ୍ପର୍ଶବିମେଷ କାଳେ । ୪୭ ।

କ୍ରୟେୟମିନ୍ଦୁ ଗ୍ରହଣେନ ଦୃକ୍ତ ।

ଯଦେକକକ୍ଷାସ୍ତ କୁଭେନ୍ଦୁମାନାଭ ।

ଗ୍ରାହୋନଭିନ୍ନେଃସ ଚ ଭିନ୍ନକକ୍ଷା

ସ୍ଥିତେରବୀନ୍ଦୋ ଶୁଦନସ୍ୟ ଭେଦଃ । ୪୮ ।

ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାରରେ ଝୁଟଚନ୍ଦ୍ର ଗତିର ଟିକି କୁ ଝୁଟ ପର୍ବକାଳର ରବିଶକୁରେ ଗୁଣି ସିଙ୍ଗାରେ ହରିଲେ ଯାହା ଲବଧ ହେବ ସେଥିରେ ଝୁଟ ଚନ୍ଦ୍ରର ଅନ୍ୟଗତ ଗୋଗ କରିବ । ଯୋଗ ଫଳରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟଗତ ବାଦ ନେଲେ ଅବଶେଷ ଗ୍ରହଣ କାଳକ ହର ହୁଏ ।

ଦିନର ଭଲ କାଳରୁ (ଦୃଷ୍ୟ) ଭାବାରୁ କମାର ଦେଇ ଶେଷ କଳାରେ ଚନ୍ଦ୍ରର ଅନ୍ୟଗତ ଯୋଗ କଲେ ଯାହା ହେବ ସେଥିରୁ ରବିର ସ୍ପୁଷ୍ଟଗତି ବିସ୍ତାରିତ କଲେ ତାହା ସ୍ପର୍ଶ ଓ ମୋକ୍ଷରେ ହାର ହେବ । ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣରେ ପୃଥିବୀର ଗୁପ୍ତା ଓ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ଏକ କକ୍ଷରେ ଥିବାରୁ ଗ୍ରାସମାନ ସ୍ଥାନ ଭେଦରେ ଭିନ୍ନ ହୁଏ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣରେ ଏ ସବୁ କାମ କରିବାକୁ କୁହାଯାଇ ନାହିଁ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣରେ ଗୁପ୍ତ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଗୁପ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କକ୍ଷରେ ଥିବାରୁ ସ୍ଥାନ ଭେଦରେ ଗ୍ରାସ ଭେଦ ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ଏ ସବୁ କହିବା ଦରକାର ହେବାରୁ କୁହାଗଲା ।

ତସ୍ମାଦ୍ ପୁରଃ ପଶ୍ଚିମ ଯାମ୍ୟସୌମ୍ୟ

ପରସ୍ପରଲ୍ଲାନୁରଦେଶକେଷୁ ।

ଅତ୍ୟଳ୍ପ ସର୍ବାଗ୍ରହକଙ୍କଣାଭ

ଗ୍ରାସାଃ ପୃଥକ୍ ସମ୍ବନ୍ଧତୟୈବ ସାଧ୍ୟାଃ । ୪୯।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣରେ ଗୁପ୍ତ ଓ ଗୁପ୍ତକର ଭିନ୍ନ କକ୍ଷ ହେତୁ ଦେଶ ବିଶେଷରେ ଗ୍ରାସଭେଦ ହୋଇଥାଏ । ପୃଷ୍ଠ ପଶ୍ଚିମ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଉତ୍ତର ଦେଶାନୁର ଯେଉଁ ଦେଶମାନଙ୍କର ଅତ୍ୟଳ୍ପ କମ୍ ହୁଏ ସେଠାରେ ସ୍ୱଳ୍ପ ଗ୍ରାସ, ସର୍ବାଗ୍ରାସ ଓ ବଳୟାକାର ଗ୍ରାସ ମଧ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ଗଣିତରେ ସାଧନ କରାଯିବା ଉଚିତ ।

ସ୍ଫୁଟେଷୁ ମାନେକ୍ୟଦଳସ୍ୱକାଳ-

ହାରେ ହିମାଂଶୁ ଗ୍ରହଣ ହମେଶ ।

ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଥ ମର୍ଦ୍ଦାର୍ଥ ଘଟୀପଳାନ

ସକୃତ୍ ସମାନୀୟ ତଦ୍ନୟୁକ୍ତାତ୍ । ୫୦।

ସ୍ପର୍ଶାଦକାଳାନ୍ ସମପର୍ବାକାଳାତ୍

ସଂସ୍ଥାପ୍ୟତତ୍ତ୍ୱ ସମୟୋତ୍ଥ ଲଗ୍ନେଃ ।

ତ୍ରୟୋନଲଗ୍ନାତ୍ ପରପୂର୍ବାଦକ୍ଳଂ

ନତଂ ସମାଲୋଚ୍ୟ ଗତହମେଶ । ୫୧।

ସଂସାଧ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱରଜାନ ତୈତ୍ତ୍ରେଃ

ସଂସ୍ଥାପ୍ୟ ତାଂସ୍ତ୍ରାନଥ ତାନୁଧାୟ ।

ତତ୍ତ୍ୱଜାଳ ଦୃଢ଼ତ୍ୱେନ ନତୀଷୁ ସିଦ୍ଧିଃ

ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଥ କାଳେଃ ସମପର୍ବା କାଳାତ୍ । ୫୨।

ପରଶ୍ଚୂତା ଉଦ୍ଧରକୈଃ ପୁନସ୍ତାନୁ

ସ୍ପର୍ଶାଦକାନିତ୍ୟ-ସକୃତ୍ କ୍ରୟାଭିଃ ।

ସ୍ଥିରଂ ଭବେତ୍ ସ୍ପର୍ଶ ବିମୋକ୍ଷମର୍ଦ୍ଦ

ନିମୀଳନୋନ୍ମୁଳନକାଳକାଳମ୍ । ୫୩ ।

ତତ୍ ସ୍ପଷ୍ଟପଦ୍ମାନ୍ତରନାଡ଼ିକାଦ୍ୟଂ

ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଦ୍ଧମର୍ଦ୍ଦାର୍ଦ୍ଧ ଯୁଗଂ ସ୍ଫୁଟଂ ସ୍ୟାତ୍ ।

ସକୃତ୍ କୃତସ୍ପର୍ଶ ବିମୋକ୍ଷଜେଷ୍ଠା

ମଧ୍ୟେଷୁତଃ କାଳଜମନ୍ତରଂ ଯତ୍ । ୫୪ ।

ପ୍ରଥମେ ସମପଦ୍ମ କାଳକ ଶୁଚିତର, ମାନୈକ୍ୟାର୍ଦ୍ଧ ଓ ଗ୍ରହ କାଳହାରହାର ତତ୍ତ୍ୱ-
ଗ୍ରହଣରେ କୁହାଯାଇଥିବା ଶୁଦ୍ଧରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ମୋକ୍ଷ, ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଦ୍ଧ ତଥା ମର୍ଦ୍ଦାର୍ଦ୍ଧର ଏକୀକାର
ଆଣିବ । (ଖରକାଆଡ଼କରେ) ଏହି ପୂର୍ଣ୍ଣ ମୋକ୍ଷ ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଦ୍ଧ ଓ ମର୍ଦ୍ଦାର୍ଦ୍ଧ ଏକୀକାର ସମପଦ୍ମ
କାଳରୁ ବାଦ୍ ଦେଲେ ଯଥାକ୍ରମେ ସମ୍ମୀଳନ ଓ ଉନ୍ମୁଳନ ସମୟ ହେବ ।

ଏହାପରେ ତାତ୍କାଳିକ ଓ ବିଷୟ ଲଗ୍ନ ସାଧନ କରି ବିଷୟ ଲଗ୍ନରୁ ରବିର ପୂର୍ବ
ଓ ପଶ୍ଚିମ ନିଜ ବାହାର କର । ଏଥିରୁ ପୂର୍ବସ୍ଥରେ ତାତ୍କାଳିକ ଶୁଚି ଲମ୍ବନ ଆଣ ।
ସେହି ସେହି ଶୁଚି ଲମ୍ବନ କାଳରେ ପୂର୍ଣ୍ଣମୋକ୍ଷାଦି କାଳର ସଂସ୍କାରକର । ଶୁଚିଲମ୍ବନ ସଂସ୍କୃତ
ପୂର୍ଣ୍ଣାଦିକାଳରେ ତତ୍କାଳ ଶୁଚିତର ସିଦ୍ଧିତ୍ୟର୍ଦ୍ଧ ସମୟହାର ସମପଦ୍ମ କାଳର
ସଂଶୋଧନ କରନେବ । ଏଥିରୁ ପୁଣି ଲମ୍ବନ ଆଣି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଦି ସମୟକୁ ସଂସ୍କାର କରିବ ।
ଏହିପରି ବାରମ୍ବାର କାମ କରିବାକୁ ହେବ ଯେପରି ପରପରବର୍ତ୍ତୀ ଦୁଇପୂର୍ଣ୍ଣ ବା ମୋକ୍ଷାଦି
ସମୟରେ କୌଣସି ତପାତ୍ ଆସିବ ନାହିଁ । ଏପରି ଭାବରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ମୋକ୍ଷ, ସମ୍ମୀଳନ ଓ
ଉନ୍ମୁଳନ ସମୟ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇପାରିବ । ଏହି ପୂର୍ଣ୍ଣାଦିକାଳ ଶୁଚିପଦ୍ମକାଳର ଅନ୍ତରେ
ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଦ୍ଧ ଦ୍ୱୟ ଓ ମର୍ଦ୍ଦାର୍ଦ୍ଧ ଦ୍ୱୟ ନାଡ଼ିକାଦି ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ ।

ତଥ୍ୟାନୁସାତାତ୍ ଶରସିକ୍ଷିରସ୍ୟାଃ

ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଦ୍ଧକେ ବାସ୍ୟସକୃତ୍ ବିଧେୟେ ।

ଆଦ୍ୟଦ୍ୱିତୀୟସ୍ଥିତିଖଣ୍ଡସିଦ୍ଧ

ପଦୋଭବଲମ୍ବନ-କାନ୍ତରସ୍ୟ । ୫୫ ।

ତଥାନୁସାତାତ୍ ସମୟାନ୍ତରୋଦ୍ଧାତ୍

ଭବେତ୍ତୃତୀୟାଦିକ ଲମ୍ବନାଦିଃ ।

କମ୍ବାଦ୍ୟସଂସ୍କାରଭବାନ୍ତର

ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଦ୍ଧୟୋର୍ମଧ୍ୟତ ଏବ ଯସ୍ୟାତ୍ । ୫୬ ।

ଅଥବା ସକୃତ୍ ପ୍ରକାରରେ (ଥରେ) ସ୍ପର୍ଶ ଓ ମୋକ୍ଷ କାଳର ସ୍ମୃତି ଶର ଆଣି ଏ ଦୁଇଟିର ମଧ୍ୟଶର ସହିତ ଅନ୍ତର ସ୍ଥିର କର । ଏହାର ଅନୁପାତରେ ସ୍ପର୍ଶ ଓ ମୋକ୍ଷ କାଳର ଶର ସିଦ୍ଧ ହୁଏ । ଏହି ଶରରୁ ଥରକଥା ଶୁଦ୍ଧରେ (ସକୃତ୍) ସ୍ଥୂଳ ତାର୍କିକ ସାଧନକରିବାକୁ ହେବ । ସେଥିରୁ ସ୍ପର୍ଶ, ମୋକ୍ଷକାଳ ଓ ତାତ୍କାଳିକ ସ୍ମୃତିଶର ସାଧନ କରିବ । ସ୍ପର୍ଶିକ ଓ ମଧ୍ୟଗ୍ରହକାଳିକ ସ୍ମୃତି ଶରନ୍ତର ତଥା ମୌଖିକ ଓ ମଧ୍ୟଗ୍ରହ କାଳିକ ସ୍ମୃତିଶରନ୍ତର ପୁଣି ତାତ୍କାଳିକ ସ୍ମୃତି-ଶରରେ ଯେଉଁ ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଥ ଅଶାଯାକ୍ଷୁ, ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଅନୁପାତ କରିବାକୁ ହେବ । ଯଦି ସ୍ମୃତି ପଦକାଳ ଜନିତ ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଥରେ ସ୍ପର୍ଶ ଓ ମଧ୍ୟକାଳିକ ଶରନ୍ତର ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ତାତ୍କାଳିକ ଶରଜନିତ ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଥରେ କଣ ? ଫଳ ହେବ ଶରନ୍ତର । ତାତ୍କାଳିକ ଶର ଛୋଟ ହୋଇଥିଲେ ଏହାକୁ ଅନ୍ତର ଏବଂ ବଡ଼ ହୋଇଥିଲେ ଏହାକୁ ଯୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ପୁଣି ଏହି ଶରରୁ ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଥ ଆଣିବ—ଏପରି ଭାବରେ ବାରମ୍ବାର କରିବା ଶେଷରେ ଲମ୍ବନ ସ୍ମୃତି ହୋଇଯିବ । ପର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଲମ୍ବନ ମଧ୍ୟରେ ଆଉ କୌଣସି ତପାତ୍ ରହିବ ନାହିଁ ।

ପଳାନ୍ତରଂ ବର୍ଗିତ ମେତଦାତ୍ମଂ

ମଧ୍ୟସ୍ଥିତା ଶୌର୍ଯ୍ୟପଲେଃ ଫଳେନ ।

ଯୁକ୍ତଂ ସ୍ମୃତଂ ସ୍ୟାଦ୍ୱଦ ଦଣ୍ଡତୋଽଳ୍ପଂ

ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଥମବ୍ୟାଂଶ ଫଳାତ୍ୟମେବ । ୫୭ ।

ପ୍ରଥମ ଲମ୍ବନ ସଂସ୍କାର କରିବା ପରେ ସ୍ପର୍ଶିକ ଓ ମୌଖିକ ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଥ ଓ ପ୍ରଥମ ମଧ୍ୟ-ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଥରେ ଯେଉଁ ପଳାନ୍ତ ଅନ୍ତର ତାହାର ବର୍ଗକୁ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଥ ପଳରେ ଭାଗ ଦେଲେ ଯେଉଁ ଲବ୍ଧ ହେବ ତାହାକୁ ସ୍ପର୍ଶିକ ଓ ମୌଖିକ ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଥରେ ଯୋଗକଲେ ତାହା ସ୍ମୃତି ହୁଏ ।

ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଥ ଏକ ଦଣ୍ଡରୁ କମ ହେଲେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଅନ୍ୟଥା ନୁହେଁ । ଭାଗ-ଫଳକୁ ପୁଣି ସଂସ୍କାର ଯୋଗୁଁ କରିବାକୁ ହେବ । ଏହି ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଥରୁ ପୁଣି ଥରେ ଲମ୍ବନ କରି ଏହି ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଥ ଉତ୍ପନ୍ନ ସ୍ପର୍ଶ ଓ ମୋକ୍ଷକାଳରେ ସଂସ୍କାର କରିବାକୁ ହେବ । ଏଥିରେ ସ୍ପର୍ଶ ଓ ମୋକ୍ଷକାଳ ସ୍ମୃତି ହୁଏ ।

ସାଧ୍ୟଂ ତତୋ ଲମ୍ବନ ମେକବାରଂ

ତେନ୍ମଧ୍ୟ-ମେନସ୍ଥିତ ଖଣ୍ଡକେନ

ଉନେୟୁତେ ଲମ୍ବନ ଭାଜି ଦର୍ଶେ

ମାନୈକ୍ୟ ଖଣ୍ଡା ଦଧ୍ୟକଃ ଶରଃସ୍ୟାତ୍ । ୫୮ ।

ସମୋଽପି ବାତେନ ତଦାତ୍ମବାଣ-

ମଧ୍ୟସ୍ତଦ୍ଦେଶ୍ଚନ୍ତରଲପ୍ତିକାରିଃ ।

ମଧ୍ୟସ୍ତଦ୍ଦ୍ରାସକଳାଦ୍ମମଧ୍ୟ-

ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଥକାଳସ୍ୟ ଦଳଂ ବିଭକ୍ତମ୍ । ୫୯

ଫଳଂ ସକୃତ୍ କର୍ମତ ଏବ ସିଦ୍ଧଂ

ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଥକଂ ମୌକ୍ଷିକମାଦମଂ ବା ।

ତତ୍ ସଂସ୍କୃତାତ୍ ପଦଂ ଏକମେବ

ସ୍ୟାଲ୍ଲମ୍ବନଂ ପୁଷ୍ଟମତଃ ଶରଣୁ । ୬୦

ଲମ୍ବନ ସଂସ୍କୃତ ଦର୍ଶନରୁ ମଧ୍ୟମ ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଥ ଅନ୍ତର ବା ସେଥିରେ ମଧ୍ୟମସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଥ ଯୋଗକଲେ ଯେଉଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ମୋକ୍ଷକାଳ ହୁଏ, ତେବେବେଳେ ପୁଣି ଶର ସହ ମାନେକ୍ୟାର୍ଥ ସମାନ ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଥକୁ ଗ୍ରାସ କଲାରେ ଗୁଣି ତାହାର ଅଧା ନଥା । ତାକୁ ତକ୍କାଳଶର ଓ ପୁଣି ପଦକାଳକଶରର ଅନ୍ତର କଲାରେ ହରିଦେଲେ ଯଥାକ୍ଷେପେ ଥରକଥା (ସକୃତ୍) ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ମୋକ୍ଷ ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଥ ହେବ । ଏହି ଦୁଇ ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଥ ସଂସ୍କୃତ ପୁଣି ପଦକାଳରୁ ଥରକରେ ମାତ୍ର ପୁଷ୍ଟ ଲମ୍ବନ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଲମ୍ବନ ସଂସ୍କୃତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ମୋକ୍ଷ କାଳରୁ ପୁଣି ଶର ସାଧିତ ହେବ । ଏ ପ୍ରକାରରେ ବାରମ୍ବାର ଲମ୍ବନ ସାଧନର ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ ।

ତମୋଽଧିକଂ ଚେଚ୍ଛଦନଂ ପ୍ରମାଣଂ

ଗ୍ରାସସ୍ତଦା ସ୍ୟାଦ୍ଭଲୟାଭିଧାନଃ ।

ତସ୍ମିଂସ୍ତମୋମାନବହୀନମାନ

ଯୋଗାର୍ଥବର୍ତ୍ତାତ୍ ଶରବର୍ତ୍ତହୀନାତ୍ । ୬୧

ମୂଳଂ ପୁରୋବ-ଦ୍ଭୁଣହାରହେତୋଃ

ପଳାତ୍ମକଃ ସ୍ୟାତ୍ ବଳୟାର୍ଥକାଳଃ ।

ତଦ୍ବିନୟକ୍ରାନ୍ତସମପଦଂ ଶସ୍ତ୍ର-

ଦାରମ୍ବନାଶାବପି ଲମ୍ବନାଭ୍ୟାମ୍ । ୬୨

ସିଃ ଦ: ୨୮

ପୂର୍ଣ୍ଣଗ୍ରହଣରେ ବନ୍ଧୁର ପରିମାଣ, ତମରୁ (ଗ୍ରାହକ ବନ୍ଧୁରୁ) ଅଧିକ ହେଲେ ବଳୟ-
ଗ୍ରାସ ହେବ । ଏତକବେଳେ ଗ୍ରାହ୍ୟ ଓ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କରୁ ଗ୍ରାହକମାନ ବାଦ ଦେଇ
ଅବଶେଷର ବର୍ଗ କରିବେ । ସେଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟର ଦୂରକୁ ଅନ୍ତରକରି ତାହାର ମୂଳ ନେବେ ।
ଏଥିରୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣୋକ୍ତ ସ୍ଥିତିରେ (ଗୁଣ ଓ ହାର ପ୍ରୟୋଗ କରି) ଏହି ବଳୟ ଗ୍ରାସର
ପଳାଦ ସ୍ଥିତିର କାଳ ଆଣିବେ । ଏହି ସ୍ଥିତିର କାଳକୁ ସମପଦକାଳରେ ଯୋଗ ବା
ସେଥିରୁ ଅନ୍ତର କରି ସେହି ସେହି କାଳର ଲମ୍ବନ ଆଣି ପୁଣି ଉକ୍ତ ସ୍ଥିତିର କାଳରେ ସଂସ୍କାର
କଲେ ବଳୟ ଗ୍ରାସର ଆରମ୍ଭ ଓ ଶେଷ କାଳ ଆସିବ ।

କୃତଦ୍ଵାରା ଦଣ୍ଡପଳ ପ୍ରଭେଦ-

ମାଲେକ୍ୟ ଯଜିଷ୍ଠୁ ସୁତୋଜଗାଦ ।

ତଥ୍ୟନ୍ତ ନାଡ଼ାନତ-ବାହୁମୌବେ-

ତ୍ୟାଦ୍ୟଂ ସୁସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଉଦାଜହାର । ୭୩

ଯଦ୍ଵୟର ପ୍ରକୃତସିଦ୍ଧ ପଦ

ନ ସଦା ଦୃଶ୍ୟମତାଂ ଯଦେତ ।

ତତୋଽଧିକଂ କଞ୍ଚିଦହଂ ବିଶେଷଂ

ବ୍ରୁବେଦୁରୁହେନିହର ଗ୍ରହେଽପି । ୭୪

ନିଷ୍ପାଦ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହମୁକ୍ତରୀତ୍ୟା

ସ୍ପର୍ଶାନ୍ତମଧ୍ୟସ୍ଥୁ ଚସାୟକା ଯେ ।

ତେ ସ୍ଵସ୍ଵଲଗ୍ନାପମ ଶିଞ୍ଜିନୀଦ୍ଵା-

ସ୍ଵିଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାତା ଯଷ୍ଟୟଃ ଏବଲବ୍ୟାଃ । ୭୫

ପରୀକୃତା ପ୍ରଦ୍ଵାରହକାଳହୃତ୍ୟା

ଭକ୍ତାଃ ପଳେରେବପଳେ ସୁତୋନଃ ।

ଲଗ୍ନାପମେଷ୍ଠାଃ ପୃଥଗେକଦିକ୍ତେ

ଜନାତ୍ରିଧୋକ୍ତଃ ସମପଦକାଳଃ । ୭୬

ଜନାଲ୍ଲକଶ୍ଚେଦ୍ ସପୁନଃ ପଳେଽପ୍ରେଃ

ସ୍ଵଲମ୍ବନ ଜ୍ୟା ଗୁଣିତେଃ ପରାପ୍ରେଃ

ସୁତୋନତୋ ବିବତ୍ ଲଗ୍ନପଶ୍ଚାତ୍

ପୃଷ୍ଠାପ୍ରେତେଽର୍କେ ନ ଭୁବର୍ଜମାନଃ । ୭୭

ସ୍ପର୍ଶାଦକେ ସଂସ୍କୃତପଦବାନା
 ସ୍ଥାପ୍ୟୋଽଥ ମଧ୍ୟୋ ନିଜଲମ୍ବନେନ ।
 ସୁସଂସ୍କୃତଃ ସ୍ୟାଦ୍ବ୍ରହ୍ମମଧ୍ୟକାଳ-
 ପ୍ରାତ୍‌କାଳକସ୍ତସ୍ତଦଗାଣୁଗସ୍ୟ । ୭୮ ।

ବର୍ଗାଦପଦଂ ମଧ୍ୟମସ୍ତ୍ରବର୍ଗ-
 ଯୁକ୍ତାତ୍ ସ୍ତମଧ୍ୟସ୍ତୁତଦକ୍ଷରଃ ସ୍ୟାତ୍ ।
 ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଥ ମାନୀୟ ତତଃ ସ୍ତଲଗ୍ନ
 ଦୁ୍ୟଜ୍ୟାହତଂ ବ୍ୟାସଦଲୋକ୍ଷିତଂ ତତ୍ । ୭୯ ।

ସ୍ପର୍ଶାନ୍ତବାଣଦ୍ବିତୀୟୈକଦକ୍ଷେ
 ତତ୍ତ୍ୱାନୟୁକ୍ତସଂସ୍କୃତ ପଦଂ ଯୁଗ୍ମମ୍ ।
 ସ୍ପର୍ଶାନ୍ତକଂ କାର୍ଯ୍ୟ ମଥାନ୍ୟ ଦକ୍ଷେ
 ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଥ ଯୋଗାର୍ଥ ବିୟୁତ୍ ଯୁତଂ ତତ୍ । ୮୦ ।

ପଦାଦ୍‌ସଂଲମ୍ବନସଂସ୍କୃତଂ ଚେତ୍
 ସ୍ପର୍ଶେ ବିମୋକ୍ଷେ ସମୟଃ ସ୍ତୁତଃ ସ୍ୟାତ୍ ।
 ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଥକେତୁ ବ୍ରହ୍ମଣାର୍ଥ ଲଗ୍ନ
 ଦୁ୍ୟଜ୍ୟାହତେ ବିଜ୍ୟାକୟା ବିଭକ୍ତେ । ୮୧ ।

ବ୍ରହ୍ମଣରେ ଦଣ୍ଡ ଓ ପଲ (ସମୟ) ଭେଦ ଆସୁଥିବା ଦେଖି ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପୁତ୍ର ଓ ଚାକର ଶିଷ୍ୟ (ମତାନ୍ତରାୟୀ) ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣାର୍ଯ୍ୟ ନିଜ ନିଜ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ତାର ସମ୍ବାର କରି ବାସ୍ତବ ସମୟ ଆଣିବା ନିମନ୍ତେ ଉପାୟମାନ ଦେଖାଇ ଅଛନ୍ତି । ଏ ଦୁହିଁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କରାଯାଇ ଥିବା ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଅନୁସାରେ ମଧ୍ୟ ବାସ୍ତବ (ଠିକ) ସମୟ ପାଇବାରେ ବାଧା ଆସୁଛି । ଖୁବ୍ ପଦାନ୍ତ ସମୟ ଆସୁଛି ଠିକ୍ ଆସୁ ନାହିଁ । ତେଣୁ ମୁଁ ଏହି ଦୁଃସାଧ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଣ ସମ୍ବନ୍ଧେ କେତେକ ବିଶେଷ କଥା କହିବି ।

ପୂର୍ବୋକ୍ତସ୍ଥଳରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଣ ସାଧନ କରି ସ୍ପର୍ଶ ମଧ୍ୟ ଓ ମୋକ୍ଷ କାଳର ଖୁଟୁଣରକୁ ସେହି ସେହି ସମୟର ଲଗ୍ନ କ୍ରାନ୍ତିଜ୍ୟାରେ ଅଲଗା ଅଲଗା ଗୁଣି ସିଜ୍ୟାରେ ଭାଗ ଦେଲେ ସେହି ସେହି ସମୟର ସଂଖ୍ୟା ହେବ । ଏହି ତିନି ସଂଖ୍ୟାର ପରାକୁ ସ୍ପର୍ଶଦି ବ୍ରହ୍ମକାଳ ଦ୍ୱାରରେ ହରି ପଳାନ୍ତି ପଲ ଆଣିବ । ଏହାକୁ ଲଗ୍ନ, କ୍ରାନ୍ତି ଓ ଖୁଟୁଣରର ଦିଗ ଭିନ୍ନ ହେଲେ ସ୍ପର୍ଶଦି

କାଳରେ ଯୋଗ ଅନ୍ୟଥା ବିଯୋଗ କଲେ ବାସ୍ତବ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟ ଓ ମୋକ୍ଷ କାଳ ଆସିଯିବ । ଏହି ସମୟ ପୂର୍ବ ସମୟ ଅପେକ୍ଷା ବେଶି ହେଲେ ତାହାହିଁ ବାସ୍ତବମୟ । ମାତ୍ର କିନ୍ତୁ ହେଲେ ତାକୁ ନିଜ ନିଜ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଗୁଣି ପୂର୍ବୋକ୍ତ ପରରେ ହରି ପଳାନ୍ତି ଫଳ ଆଣିବ । ତେବେକେଲେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଷୟ ଲଗ୍ନରୁ ପଶ୍ଚିମରେ ଥିଲେ ଏହି ଫଳକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କାଳରେ ମିଶାଇବ ଅନ୍ୟଥା ବିୟୁକ୍ତ କରିବ । ଏହିପରି ଭାବରେ ବାସ୍ତବ, ପୂର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟ ଓ ମୋକ୍ଷକାଳ ଆସିବ । ମଧ୍ୟକାଳକୁ ପୁଣି ସ୍ମୃତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ କଲେ ଗ୍ରହଣର ସ୍ମୃତି ମଧ୍ୟକାଳ ହେବ ।

ଏହାପରେ ମଧ୍ୟକାଳିକ ସ୍ମୃତିର ବର୍ଗରେ ମଧ୍ୟ ଯଷ୍ଟି ବର୍ଗ ମିଶାଇ ତାହାର ବର୍ଗମୂଳ ନେଲେ ସ୍ମୃତି ମଧ୍ୟ କାଳର ତାହା ସ୍ମୃତିର ହେବ ।

ତାହାପରେ ପୂର୍ବଞ୍ଚିତରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମୋକ୍ଷ କାଳକୁ ଦୁଇଟି ସ୍ଥିତିରେ ଆଣିବ । ଏ ଦୁଇଟିକୁ ଅଲଗା ଅଲଗା ସ୍ମୃତି ମଧ୍ୟକାଳିକ ଲଗ୍ନ ଦ୍ୟୁତ୍ୟରେ ଗୁଣି ସିନ୍ଧ୍ୟାରେ ହରିଲେ ଯେଉଁ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଫଳ ଆସିବ ସେଥିରୁ ପ୍ରଥମଟିକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ମୋକ୍ଷ ଶରର ଦିଗ ଏକ ହେଲେ ସ୍ପଷ୍ଟିକ ସଂସ୍କୃତ ପଦକାଳରୁ ଅନ୍ତର କରିବ । ୨ୟଟିକୁ ମୌସିକ ସଂସ୍କୃତ ପଦକାଳରେ ଯୋଗ କରିବ । ଶର ଦୃଶ୍ୟର ଦିଗ ଭିନ୍ନ ହେଲେ କିନ୍ତୁ ସ୍ପଷ୍ଟିକ ଓ ମୌସିକ ସ୍ଥିତିର ଯୋଗାଡ଼କୁ ସ୍ପଷ୍ଟିକ ଓ ମୌସିକ ସଂସ୍କୃତ ପଦକାଳରେ ଯଥାସମେ ବିଯୋଗ ଓ ଯୋଗ କରିବ । ଏ ଦୁଇଟିକୁ ପୁଣି ନିଜ ନିଜ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଦ୍ଵାରା ସଂସ୍କୃତ କଲେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ମୋକ୍ଷକାଳ ମଧ୍ୟ ବାସ୍ତବ ସ୍ମୃତି ହୋଇଯିବେ । କିନ୍ତୁ ସ୍ଥିତିର ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହକାଳର ଦ୍ୟୁତ୍ୟରେ ଗୁଣି ସିନ୍ଧ୍ୟାରେ ହରିବାକୁ ହେବ ।

ପଦ୍ୟାନ୍ତକଂ ଲକ୍ଷ୍ୟନ ମର୍ଜତଃ ସ୍ୟାତ୍

ସ୍ଥିତିର୍ୟୁଗ୍ମା ନ ଯୁତେତୁ ଦର୍ଶେ ।

ତାତ୍କାଳିକେନ୍ଦୋର-ସକୃତ୍ ସକୃଦ୍ ବା

ତଲ୍ଲକ୍ଷ୍ୟନେ ସ୍ପଷ୍ଟିକମୌସିକେସ୍ତଃ । ୭୭ ।

ପଦ୍ୟାନ୍ତକାଳର ଲକ୍ଷ୍ୟନ ତାତ୍କାଳିକ ରବିରୁ ଆଣିବାକୁ ହେବ । ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ମୋକ୍ଷକାଳରେ ତାତ୍କାଳିକ ଚନ୍ଦ୍ରରୁ ସ୍ପଷ୍ଟିକ ଓ ମୌସିକ ଲକ୍ଷ୍ୟନ ଆଣିବା ଉଚିତ । ଏହା ଥରକଥା ବା ବାରମ୍ବାର ସ୍ଥଳରେ ଅଣାଯାଇପାରେ ।

ଦୃଶ୍ୟଗୋଚରଂ ସଦ୍ଗ୍ରହଣଂ ହୃଦ୍ୟଂ ତଦ୍

ଗ୍ରାହ୍ୟଂ ନ ଚ୍ଚଦୃଶ୍ୟମିଦଂ ତ୍ରିୟାର୍ଦ୍ଧମ୍ ।

ଅତୋ ଦନେ ଚନ୍ଦ୍ରମସୋ ନିଶାୟାଂ

ରବେସ୍ତଦଷ୍ଟଂ ନ ହି ସମ୍ଭବେହିତି । ୭୮ ।

ଦିନେ ନିଶାୟାଂ ରବିଚନ୍ଦ୍ରୟୋର୍ଗ୍ରହ

ଦ୍ବୟସ୍ୟଭ୍ରାଗୋ ଯଦ ଦୃଶ୍ୟତେହଲ୍ଲକଃ ।

ତଦାବିଧୂସ୍ତ୍ରାବବଶେଷକାଳକେ

ନିଷେଧଉକ୍ତୋ ଗ୍ରହଣୋଚିତଃ ସ୍ମୃତୋ । ୭୪।

ଆଖିକୁ ଦେଖାଯିବା ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣକୁ ହିଁ ଆଗରୁ କୁହାଯିବ । ଯେଉଁ ଗ୍ରହଣ ଦେଖାଯିବ ନାହିଁ ସେଥିରେ ସ୍ଥାନଦାନାଦି ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେବନାହିଁ । ଏଥିରୁ ଜାଣିବାକୁ ହେବ ଯେ ରାତ୍ରିରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣ ଓ ଦିନରେ ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣ (ଗଣିତ ଅନୁସାରେ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ) କଦାପି ଗ୍ରହଣୀୟ ନୁହେଁ ।

କିନ୍ତୁ ଦିନବେଳେ ଅଳ୍ପ ଦେଖାଯାଉଥିବା ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣ ଓ ରାତ୍ରିବେଳେ ଅଳ୍ପ ଦେଖା-ଯାଉଥିବା ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣ ସମୟରେ ସ୍ଥାନଦାନାଦି କରଣୀୟ ଓ ପାକାଦିକର୍ମ କରଣୀୟ-ନୁହେଁବୋଲି ମଧ୍ୟ ସ୍ମୃତ୍ୟାଦି ଶାସ୍ତ୍ରରେ କଥିତ ଅଛି ।

ଅଭୀଷ୍ଟକାଳାତ୍ ଗ୍ରାସନଂ ପିଧାନତୋ

ଯଥୈବ କାଳଃ କଳତୋଽୟୁନାକ୍ଷଜେ ।

ଯଥୋଦିତେ ତଦ୍ବଳନେ ପୁରା ତଥା

ବିଧେୟମବାଞ୍ଚିତକର୍ମ ନିର୍ମଳମ୍ । ୭୫।

ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣରେ ଯେପରି ଇଷ୍ଟକାଳରେ ଗ୍ରାସମାନ ଓ ସେଥିରୁ ଇଷ୍ଟକାଳ ତଥା ଆକ୍ଷ ଓ ଆୟୁନ ବଳନ ଆଣିବାକୁ ହୋଇଥାଏ, ଏ ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣରେ ମଧ୍ୟ ସେ ସବୁ କାମ ଅତି ନିର୍ମଳ ଭାବରେ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଅନ୍ତ୍ୟାଶ୍ଟୁନ୍ନଗ୍ରହେ ସ୍ୟୁଃ ସମୟବିଘଟିକାଃ

ପୂର୍ଣ୍ଣଗୋଽର୍ଥାବମର୍ଦ୍ଦେ

ରାମାଦ୍ର୍ୟକ୍ଷୀଣି ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣସମୟଜାଃ

ପକ୍ଷରାମାର୍ଥ ବୋଽନ୍ତ୍ୟାଃ ।

ଗ୍ରାସେ ସ୍ୟୁଃ କଙ୍କଶାଖ୍ୟ ଦ୍ବିରଦଳଧୟ

ସ୍ରବ୍ଧମର୍ଦ୍ଦେଽଗ୍ନିପକ୍ଷା

ବୃକ୍ଷୋ ତାଃ ସୂକ୍ଷ୍ମତଥାଃ ଶରଗଗନକୃତା

ସ୍ରବ୍ଧସ୍ୟୋଽର୍ଥାଙ୍କବାଶାଃ । ୭୬।

ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣର ସ୍ଥିତି ସଂଖ୍ୟା ୫୯୦ ପଲ । ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣର ପରମ ମନ୍ଦକାଳ ୨୨୩ ପଲ । ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣର ସଂଖ୍ୟା ସ୍ଥିତି ୭୩୨ । ବଳୟ ଗ୍ରାସର ସଂଖ୍ୟା ସ୍ଥିତି ୩ ପଲ । ବଳୟ ଗ୍ରାସରେ ସଂଖ୍ୟା ବିମନ୍ଦକାଳ ୨୩ ପଲ ।

ସୁକ୍ଷ୍ମତ୍ତ୍ୱ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ୪୦୫ ପଲ ଯାଏ ବଢ଼ିପାରେ । ଅର୍ଥାତ୍ (୭୦୦ + (୩୭ + ୪୫) ୩୭ । ୪୫ ହୋଇପାରେ । ଏହାର ପରମ ସମ୍ବନ୍ଧମାନ ୫୯୫ ପଲ (୩ ୭୦ — ୯ । ୫୫) ଅର୍ଥାତ୍ ତଥ୍ୟ କମି କମି ୩୦ । ୫ ହୋଇପାରେ ।

ସିଦ୍ଧାଃ ସୂକ୍ଷ୍ମକୃତ୍ତୋ ଶରରସନଗମା

ସ୍ତୃଷ୍ଟୟେଷ୍ଟାଙ୍ଗବେଦା

ଯୋଗକୌ ପକ୍ଷଭୂପାଃ କ୍ଷୟଭବଧରସା-

ଜାନ ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ଭୂକ୍ରେଃ ।

ସୂକ୍ଷ୍ମଂ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଫଳଂ ଦୃକ୍ତକୃତନଗମୁନୟେ ।

ଭାଙ୍ଗବେଦା ବିଲପ୍ତା

ଭାନୋସ୍ତ୍ୟକ୍ତା ନଗେଶାଃ ପରମବିଦିକା

ଲମ୍ବନେନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟାୟୁଃ ସ୍ୟୁଃ । ୨୨୩

ନକ୍ଷତ୍ର ସ୍ଥିତିକାଳ (ଶୁଭ ବଢ଼ି ବଢ଼ି) ୩୭୭ । ୪୫ ହୋଇପାରେ ।

ନକ୍ଷତ୍ର ସ୍ଥିତିକାଳ (କମି କମି) ୩୫୨ । ୧୨ ହୋଇପାରେ ।

ଯୋଗର ପରମବୃଦ୍ଧି ୧୭୨ ପଲ ।

ଯୋଗର ପରମକ୍ଷୟ ୭୭୪ ପଲ ।

ଚନ୍ଦ୍ରର ପରମ ଗତିଫଳ ଧନ (+) ୭୭୪୨ ବିକଳା ।

ଚନ୍ଦ୍ରର ପରମ ଗତିଫଳ ଋଣ (—) ୪୯୨୭ ବିକଳା ।

ରବିର ପରମ ଗତିଫଳ ଧନ (+) ୧୨୩ ବିକଳା ।

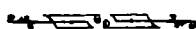
ରବିର ପରମ ଗତିଫଳ ଋଣ (—) ୧୧୩ ବିକଳା ।

ପୃଷ୍ଠ ଲମ୍ବନ ପରମ

୩୫ । ୧୨

ଦଶମଃ ପ୍ରକାଶଃ

ପରଲେଖ ବର୍ଣ୍ଣନା

ସ୍ପର୍ଶସ୍ୟ ମୋକ୍ଷସ୍ୟ ଚ ମଧ୍ୟମସ୍ୟ
କାଷ୍ଠାବଗତୋଽପରଲେଖସଂଜ୍ଞମ୍ ।
ବଦାମ୍ୟଥ ଛେଦକମର୍କଚନ୍ଦ୍ର
ଗ୍ରହଦ୍ରୁୟଂ ଯେନ ଭବେତ୍ ସମକ୍ଷମ୍ ।୧।

ସୂର୍ଯ୍ୟର ହେଉ ବା ଚନ୍ଦ୍ରର ହେଉ ଗ୍ରହଣ ସମୟରେ କେଉଁ ଦିଗରେ ଛୁଟି, ମଧ୍ୟ ଓ
ମୋକ୍ଷ ହେଲା ତାହା ଜାଣିବା ନିମନ୍ତେ ଗ୍ରହଣର ସଂଶୟହେତୁ ପରଲେଖ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯିବ ।
ଏହାରିହାରା ଗ୍ରହଣ ଦୁଇଟିକୁ ବେଶ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରି ହେବ ।

ଦୃଶୋବାଳଂ ତର୍ଯ୍ୟଗଧଃସ୍ଥିତେ ସ୍ୟାଦ୍
ଦ୍ରବ୍ୟେ ଯଥା ନୈବ ତଥୋର୍ଦ୍ଧ୍ବସଂସ୍ଥେ ।
ସର୍ବସ୍ତ ତତ୍ତ୍ଵରବୀଷ୍ଟମାନ
ସାମ୍ୟେଽପି ମଧ୍ୟେଗଗନଂ ତନ୍ମୁଦ୍ଧମ୍ ।୨।

ବିଲେକ୍ୟତେ ଚ କ୍ଷିତଜେ ମହତ୍ତ୍ଵଂ
ପ୍ରାକ୍‌ସୂରଭିସ୍ତୁଃସମତୋଽଙ୍ଗୁଳାନି ।
ସିଦ୍ଧାନି ତତ୍ତ୍ଵଜଳକାଳ୍ପିଦାତ୍ରି-
ସ୍ତୁଙ୍ଗାନି ସାକ୍ଷାତ୍ କରଣାୟ ବକ୍ଷ୍ୟେ ।୩।

ଦ୍ରବ୍ୟ ତଳେ ବା ତର୍ଯ୍ୟ ଶ୍ଵରରେ ଥିଲେ ତା ଉପରେ ଦ୍ରଷ୍ଟାର ଦୃଶ୍ୟକୁ ଯେପରି
ବିଶେଷ ଶ୍ଵରରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବରେ ଥିଲେ ସେପରି କରିପାରେ ନାହିଁ ।
ଗୋଟିଏ ଦିନ ସମ୍ଭବୀ ରବିବନ୍ଧୁ, ଚନ୍ଦ୍ରବନ୍ଧୁ ତଥା ଶର ଆକାଶର ସର୍ବସ୍ତ ସମାନ ପରି-

ମାଣରେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆକାଶର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଥିବା ବେଳେ ଏଗୁଡ଼ିକ ଅସଂଖ୍ୟାବୃତ ହୋଇ ଦେଖାଯାଇଥାନ୍ତି । ପୁଣି ଏଗୁଡ଼ିକ ଦିଗ୍‌ବଳୟରେ ଥିବାବେଳେ ବଡ଼ ମଧ୍ୟ ଦେଖା ଯାଇଥାନ୍ତି । ଏଣୁ ପ୍ରାଚୀନାର୍ଯ୍ୟମାନେ କ୍ଷତିଜ ସାମ୍ୟୋତ୍ତର ବୃତ୍ତ କ୍ଷମରେ ତାତ୍କାଳିକ ହର ଆଦି ଯୋଗେ ସିଦ୍ଧ ସେହି ରବି, ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଭୂଗୁପ୍ତ ଆଦିର (ଶର) ପରିମାଣ ଯାହା କହିଛନ୍ତି ତାହା ବିଶେଷ ଭାବରେ କହିବ ।

ବିଧୋ ରବେଶ୍ଚୋନ୍ମତକାଳଶଙ୍କୁ-
- ରିନ୍ଦ୍ରାଗ୍ନି ଦିଗ୍‌ସ୍ତବ୍ଧ ବିଶୁଦ୍ଧେନଭଃ ।
ଛେଦଃ କଳାନାମମୁନା ହୃତାନାଂ
ଫଳାନି ବିମ୍ବେଷୁ ମିତାଙ୍ଗୁଳାନି । ୪।

ଦ୍ରୁମଂ ଦିନାର୍ଦ୍ଧଂ ନିଜମୁନୁତାଦ୍ୟଂ

ଦିନାର୍ଦ୍ଧରକ୍ତଂ ଭବତି ଛିଦ୍ରା ବା ।

କିମ୍ବା ତମଃ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଶରେନ୍ମୁଲପ୍ତା-

ସ୍ତ୍ୟୁପ୍ତାଃ ସଦା ସ୍ତ୍ୟୁଶ୍ଚ ତଦଙ୍ଗୁଳାନି । ୫।

ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣରେ ଚନ୍ଦ୍ରର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣରେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଉନ୍ନତ କାଳ ଶଙ୍କୁ ସାଧନ କରି (ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କାଳିକ ଶଙ୍କୁ) ସେଥିରେ ୧୦୩୧୪ ଯୋଗ କର । ଯୋଗଫଳକୁ ସି ଜ୍ୟାରେ ହର । ଫଳ ହେବ ହାର ବା ହର । ଏହି ହରରେ ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଗୁପ୍ତାଦି ବିମ୍ବ ତଥା ଶରକଳାକୁ ହରିଲେ ସେଗୁଡ଼ିକର ଅଙ୍ଗୁଳମାନ ହେବ ।

ଅଥବା ଚନ୍ଦ୍ର ବା ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣ ଦିନର ଦିନାର୍ଦ୍ଧକୁ ୩ରେ ଗୁଣି ନିଜ ନିଜ ଉନ୍ନତ କାଳରେ ଯୋଗ କରି ଏହି ଯୋଗଫଳକୁ ଦିନାର୍ଦ୍ଧରେ ଭାଗ କଲେ ଫଳ ପୁଣି ସେହି ହର ହେବ । ଏହି ହରରେ ବିମ୍ବକଳା ଓ ଶରକଳା ଆଦିକୁ ହର ଦେଲେ ସେଗୁଡ଼ିକ ଅଙ୍ଗୁଳାମ୍ବକ ହୋଇଯିବେ ।

ଅଥବା ସ୍ଥୁଳତଃ ବିମ୍ବ ଓ ଶରକଳାକୁ ୩ରେ ହର ଦେଲେ ସେଗୁଡ଼ିକ ଅଙ୍ଗୁଳାମ୍ବକ ହୋଇଯିବେ ।

ସୁସାଧୁତାୟାଂ ଭୂବି ବିନ୍ଦୁମେକଂ

ଦତ୍ତା ତତଃ କର୍କଟକେନ ଲେଖ୍ୟମ୍ ।

ସହ୍ୟଂ ଶସପ୍ତାର୍ଥମିତାଙ୍ଗୁଳେନ

ବୃତ୍ତଂ ଖସଂଜଂ ବଳନାଶ୍ରିତଂ ତତ୍ ୧୭ । ୬।

ମାନେକ୍ୟଖଣ୍ଡପ୍ରମିତେନ ମଧ୍ୟେ

ସ୍ପର୍ଶାୟ ମୋକ୍ଷାୟ ଚ ବୃତ୍ତମନ୍ୟତ୍ ।

ଲେଖ୍ୟଂ ସମସାଧ୍ୟମିଦଂ ତଦନ୍ତ

ଶ୍ରୀହ୍ୟାର୍ଜମାନେନ ତଦୀୟବିମ୍ବମ୍ । ୭ ।

ପ୍ରାରବ୍ଧିଶଂ ସାଧନମସ୍ତ କୃତ୍ୱା

ଦକ୍ଷିଣବତ୍ କାର୍ଯ୍ୟମିଦଂ ଖବୃତ୍ତମ୍ ।

ପ୍ରାକ୍ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଜ୍ଞାତ୍ବଳନଂ ନିଧେୟଂ

ତଦ୍ୱାଂଶ ସଂଖ୍ୟାଙ୍ଗୁଳକାନ୍ତରେଶ । ୮ ।

ସ୍ପର୍ଶେ ବିଧେୟରୂପରାମ୍ୟସଂକ୍ଷଂ

ନ୍ୟସ୍ୟଂ ସ୍ୱଦଶ୍ୟେବ ରବେଶ୍ଚ ମୋକ୍ଷେ ।

ମୋକ୍ଷେ ବିଧେଃ ସ୍ପର୍ଶେ ଭନସ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱ

ବ୍ୟସ୍ତଂ ତତଃ ସୂତ୍ରମପି ପ୍ରସାଦ୍ୟମ୍ । ୯ ।

ଆମଧ୍ୟବିମ୍ବସ୍ତ ସମାସବୃତ୍ତ-

ମଧ୍ୟେଽପି ଦକ୍ଷିଣମିତୀଦମିଷ୍ଟମ୍ ।

ତଦ୍ୱ୍ୟାମ୍ୟସୌମ୍ୟାଧ୍ୟବଶୋଃ ପ୍ରସାଦ୍ୟଃ

ସୂତ୍ରାତ୍ୱା ଜ୍ୟାହମତଃ କଳମ୍ବଃ । ୧୦ ।

ଯଥା ନିଜାଗ୍ରସ୍ୟ ସମାସବୃତ୍ତେ

ସ୍ପର୍ଶୋ ଭବେତ୍ତତ୍ତ୍ୱଳନାନୁସାରାତ୍ ।

ଶରଃ ଶଳାକାତୁଳ ଏଷ ଦେୟଃ

ଶୀତଦ୍ୟୁତେଃ ସ୍ପର୍ଶନିମୀଳୟୋଃ ପ୍ରାକ୍ । ୧୧ ।

ପଶୁଭିରୁଦ୍ଧାଳନମୋକ୍ଷୟୋଃ

ତଦ୍ୱ୍ୟୁଗ୍ମୟୋସ୍ତ୍ରୀଗ୍ମରୁଚେର୍ବିଲେମଃ ।

ଶରାଗ୍ରତୋ ମଧ୍ୟମବିମ୍ବଗାନି

ସୂତ୍ରଂ ସ୍ପର୍ଶେଦ୍ୱାହ୍ୟତନୁଂ ଚ ଯଦ୍ୱ । ୧୨ ।

ସ୍ଵର୍ଗଶ୍ଚ ମୋକ୍ଷଶ୍ଚ ଭବେଦଦୈବ

ଶରସ୍ତୁ ତତ୍କାଳଭବଃ ସଦେଷୁଃ ।

ତାହ୍ନୀଳକଂ ସ୍ୟାଦ୍ବଳନଂ ତଥୈବ

ତସ୍ୟାନୁସାରେଣ ଶରଃ ପ୍ରସାଦ୍ୟଃ । ୧୩ ।

ସ ସୌମ୍ୟସାମ୍ୟାୟତଞ୍ଜନୀସିବ-

ଉଥାପି କୋଣାଭିମୁଖଃ କୃତସ୍ୟାୟ ।

ବଦାନି ମଧ୍ୟଗ୍ରହଘୋର୍ବଶେଷଂ

ସହୋଷ୍ଠ କେତୋଃ ସବଧସ୍ତ ଇନ୍ଦୋ । ୧୪ ।

ଜଳ ପରି ସମତଳ ଭୂମିରେ ବିନ୍ଦୁଟିଏ ଦେଇ ତାହାକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ୫୭୧୮ ଅଙ୍ଗୁଳ ବ୍ୟାସାର୍ଦ୍ଧରେ କର୍କଟକ (Compass) ସାହାଯ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ବୃତ୍ତ ଅଙ୍କନ କର । ଏହି ବୃତ୍ତର ନାମ ଖ ଗୋଲବୃତ୍ତ । ଦୁଇଟି ଯାକ ବଳନ ଏହାକୁ ଆଣ୍ଡପୁ କରି ରହିବେ । ଏହି ବୃତ୍ତର କେନ୍ଦ୍ରକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ପୁଣି ମାନୈକ୍ୟାର୍ଦ୍ଧ ବ୍ୟାସାର୍ଦ୍ଧରେ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସମାସବୃତ୍ତ ଲେଖ । ପୁଣି ଉକ୍ତ ବୃତ୍ତ କେନ୍ଦ୍ରକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଗ୍ରାହ୍ୟ ବିନ୍ଦୁ ବ୍ୟାସାର୍ଦ୍ଧରେ ଗ୍ରାହ୍ୟ ବୃତ୍ତ ଲେଖ । ଯି ପ୍ରଶ୍ନାଧିକାର ଶ୍ଵେତରେ ଖ ଗୋଲ ବୃତ୍ତରେ ଦିଗ ବିନ୍ଦୁ ନ୍ୟାସ କର । ଏହି ବୃତ୍ତର ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମ ବିନ୍ଦୁରୁ ବଳାନାଂଶକୁ (ଅଂଶ ସମାନ ଅଙ୍ଗୁଳରେ) ନ୍ୟାସ କର । ଅର୍ଥାତ୍ ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବେଳେ ଏବଂ ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣରେ ମୋକ୍ଷ ବେଳେ ଯଥାକ୍ରମେ ପ୍ଲାଟିକ ଓ ମୌକ୍ଷିକ ବଳନକୁ ପୂର୍ବବିନ୍ଦୁରୁ ନିଜ ନିଜ ଦିଗରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଉତ୍ତର ବଳନକୁ ଉତ୍ତର ଆଡ଼େ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ବଳନକୁ ଦକ୍ଷିଣ ଆଡ଼େ ଦେବାକୁ ହେବ । ପୁଣି ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣରେ ମୋକ୍ଷ ବେଳେ ଏବଂ ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବେଳେ ଯଥାକ୍ରମେ ମୋକ୍ଷ ଓ ପ୍ଲାଟିକ ବଳନକୁ ପଶ୍ଚିମ ବିନ୍ଦୁରୁ ବିପରୀତ ଦିଗରେ ନ୍ୟାସ କରିବ । (ବଳନ ଉତ୍ତର ହେଲେ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଓ ବଳନ ଦକ୍ଷିଣରେ ହୋଇଥିଲେ ଉତ୍ତରକୁ) ।

ବଳନ ଦେଇ ସାରିବା ପରେ ବଳନର ଅଗ୍ରବିନ୍ଦୁରୁ କେନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରେଖା ଟାଣିବ । ମାନୈକ୍ୟାର୍ଦ୍ଧ (ସମାସ) ବୃତ୍ତରେ ମଧ୍ୟ ଖ ବୃତ୍ତ ଅନୁସାରେ ପୂର୍ବ, ପଶ୍ଚିମ ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତର ବିନ୍ଦୁ ନ୍ୟାସ କରିବ । ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବ, ପଶ୍ଚିମ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଉତ୍ତର ରେଖା କରିବ । ଉତ୍ତମ୍ବ ବଳନର ଅଗ୍ରକୁ ଦେଇ ଯେଉଁ ରେଖା ଟାଣାଯିବ ତାହାକୁ ବଳନାଗ୍ର ରେଖା କହନ୍ତି । ଏହି ରେଖା ସମାସବୃତ୍ତର ଯେଉଁ ଦୁଇଟି ସ୍ଥାନରେ କଟିଛି ସେଠାରୁ ଜ୍ୟା ପରିମାଣରେ ପ୍ଲାଟିକ ଓ ମୌକ୍ଷିକ ରେଖା ଯଥାଦିଗରେ ଏପରି ନ୍ୟାସ କରିବ, ଯେ ଯେପରି ସମାସ ବୃତ୍ତକୁ ଛୁର୍ତ୍ତ କରିବ । (ଶରଜ୍ୟା ଓ ସମାସ ବୃତ୍ତର ଗୁପ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଯେପରି ବ୍ୟବଧାନ ନୁହେଁ ।)

ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣରେ ଏହି ଶର କାଠି ପରି ସ୍ପର୍ଶ ଓ ନିର୍ମାଳିନ ବେଳେ ପୂର୍ବରେ, ଏବଂ ମୋକ୍ଷ ଓ ଉନ୍ମାଳିନ ବେଳେ ପଶ୍ଚିମରେ ଦେବାକୁ ହେବ । ରବିଗ୍ରହଣରେ ଏହା ଠିକ୍ ବିପରୀତ କରି ଦେବାକୁ ହେବ । (ସ୍ପର୍ଶ ଓ ନିର୍ମାଳିନ ବେଳେ ପଶ୍ଚିମରେ ଏବଂ ମୋକ୍ଷ ଓ ଉନ୍ମାଳିନ ବେଳେ ପୂର୍ବରେ ଦେବାକୁ ହେବ ।)

ବର୍ତ୍ତମାନ ଶରତରୁ ମଧ୍ୟବିନ୍ଦୁକୁ ରେଖା ଟାଣିଲେ ତାହା ଯେଉଁଠାରେ ଗ୍ରାହ୍ୟବିନ୍ଦୁ ପରିଧିକୁ କାଟିବ ସେହିଠାରେ ବାସ୍ତବରେ ସ୍ପର୍ଶ ଓ ମୋକ୍ଷ ହେବ । ଏଠାରେ ମନେରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ ସମ୍ବନ୍ଧା ଶର ଓ ବଳନକୁ ତାଳାଇକ ହିଁ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଶର ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରମୁଖ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବେଳେ ବେଳେ ଆଗ୍ନେୟ ଆଦି କୋଣାଭିମୁଖୀ ହୋଇଥାଏ ।

ପଞ୍ଚାଙ୍ଗୁଳାନ୍ତେ ବଳନା ତତୋଽନ୍ୟତ୍

ତ୍ରମାଦୁଦର୍ଦ୍ଧକ୍ଷିଣୟୋନିଂ ଧେୟମ୍ ।

ବିଷ୍ଣୁଷ୍ଟମେତଦ୍‌ବଳନଂ ଖବୃତ୍ତେ

ପ୍ରାତ୍ୟାଂ ସୁଦକ୍ଷ୍ୟଂ ବିନିବେଶ୍ୟ ତସ୍ମାତ୍ ୧୫୫

ପ୍ରସାରିତ୍ୟ ରେଖାଂ କଳ ମଧ୍ୟବିନ୍ଦୁ-

ସ୍ପୃଶଂ ପରଶାନ୍ତଗତାଂ ସିତାଂଶୋଃ ।

ବ୍ରହ୍ମାନ୍ତରକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତୁ ଯାମ୍ୟସୌମ୍ୟ-

ଲଗ୍ନାପମାଂଶାଙ୍ଗୁଳକାନ୍ତରସ୍ଥମ୍ ୧୫୬

ବିନ୍ଦୁଂ ପୁରଃସ୍ଥାଦ୍‌ବଳନାଦ୍‌ବୃତ୍ତିତୀର୍ଥ୍ୟ

ରେଖାଂ ତତୋ ବ୍ୟାସମିତାଂ ପ୍ରସାରିତ୍ୟ ।

ତଦ୍‌ପାର୍ଶ୍ଵଗଂ ମଣ୍ଡଳମଧ୍ୟବିନ୍ଦୋ-

ର୍ବିନ୍ୟସ୍ୟ ଯାମେ୍ୟାଦଗିଷ୍ଠଂ ତଦଗ୍ରାତ୍ ୧୫୭

ତଦ୍‌ଗ୍ରାହକାର୍ଦ୍ଧପ୍ରମିତେନ ବିମ୍ବଃ

ସୂସେଶ ଲେଖ୍ୟସ୍ତମ ଇତ୍ୟଭିଜ୍ଞେଃ ।

ଗ୍ରାହ୍ୟଂ ତଦାକ୍ଷାତତମସ୍ତ ଯାବ-

ତ୍ତାବାନ୍ ବ୍ରହ୍ମୋ ଦୃଶ୍ୟତ ଇନ୍ଦୁଭାନ୍ତୋଃ ୧୫୮

ବିନ୍ଦୁସ୍ତୟଂ ସ୍ପର୍ଶବିନୋକ୍ଷମଧ୍ୟ-

ସ୍ଥୁରାଶ୍ଵଗାତ୍ରୋଷ୍ଠ ନିଧାୟ ତସ୍ମାତ୍ ।

ଆଦ୍ୟନ୍ତବିନ୍ଦୁନ୍ତରବହିର୍ଭାଗ-

ସୂସେଶ ବୃତ୍ତବିତୟଂଚ କାର୍ଯ୍ୟମ୍ ୧୫୯

ତଦନ୍ତର ସତ୍ତ୍ୱ ପୃଥ୍ୱୀବେମୟଂ

ମୁଦ୍ରଦ୍ୟାତେ ତନ୍ମୁଖପୁଷ୍ପଲଗ୍ନମ୍ ।

ସୂକ୍ଷ୍ମଦ୍ୟୁଃ ଦକ୍ଷିଣ ଉତ୍ତରେ ବା

ସ୍ୱାଗେହଲ୍ଲମାନାନ୍ତରକେ ପ୍ରସାଦ୍ୟ । ୨୦।

ତଦଗ୍ରୟୋର୍ଯ୍ୟ ସୁତସ୍ତତୋହନ୍ୟ-

ସୂକ୍ଷେଣ ବିନ୍ଦୁବିତୟ ସ୍ପୃଶୈବ ।

ଲେଖ୍ୟଂ ଧନୁର୍ଗ୍ରାହକମାର୍ଗ ଏଷ

ପ୍ରାଗନ୍ତ୍ୟ ବିନ୍ଦୁଦ୍ୱିତୟାନ୍ତର ସ୍ୟାତ୍ । ୨୧।

ତନ୍ତ୍ର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣର ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କଥା ଟିକିଏ ବିଶଦ ଭାବରେ କହୁଅଛି । ତନ୍ତ୍ର ଗ୍ରହଣ ବେଳେ ତନ୍ତ୍ର ସ୍ୱାଦ୍ୱ ବା କେତୁର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହେବା ବେଳେ ଖ ବୃତ୍ତରେ (ବଳନାଶ୍ରିତ ବୃତ୍ତରେ) ପୂର୍ବଦିଗରୁ ପୃଷ୍ଠ ବଳନ ଯଥାଦିଗ ଦେବାକୁ ହେବ । ଏହି ଦିଗ ବଳନର ଅଗ୍ରଭାଗରୁ * ଅଙ୍ଗୁଳ ଅନ୍ତରରେ ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଆଉ ଦୁଇଟି ଚିହ୍ନ ଦେବାକୁ ହେବ । (ପୂର୍ବ ସମାପତ ସ୍ଥଳେ ଉତ୍ତରକୁ ଓ ପଶ୍ଚିମ ସମାପତ ସ୍ଥଳେ ଦକ୍ଷିଣକୁ) ଏହି ଦୁଇ ଚିହ୍ନ ଓ ବୃତ୍ତ କେନ୍ଦ୍ର ବିନ୍ଦୁ ଦେଇ ବ୍ୟାସ ରେଖା ଅଙ୍କନ କରିବ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣବେଳେ ପୂର୍ବରେ ଯେଉଁ ବଳନ ଦିଆଯାଇଥିବ, ତାହାର ଅଗ୍ର-ଭାଗରୁ ସେହି ସମୟର ଲଗ୍ନ ଶାନ୍ତ୍ୟଂଶ ତୁଲ୍ୟ ଅଙ୍ଗୁଳ ତପାତ୍ରେ ଖଣ୍ଡ ଦିଗ ଅନୁସାରେ ବିନ୍ଦୁ ଦେଇ ଏହି ବିନ୍ଦୁ ଓ ମଧ୍ୟବିନ୍ଦୁର ରେଖାକୁ ବଢାଇ ବ୍ୟାସ ଆକାରରେ ରଖିବ । ଏହି ରେଖା ଉପରେ ଲମ୍ବ ଭାବରେ ମଧ୍ୟଗ୍ରହ ଶରକୁ ଯଥାଦିଗନାମ୍ୟ କରିବ । ଏହି ଶରର ଅଗ୍ର ବିନ୍ଦୁକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଗ୍ରାହକାକ୍ଷ ବ୍ୟାସାକ୍ଷରେ (ତନ୍ତ୍ରଗ୍ରହଣରେ ଭୂଛାୟା ବ୍ୟାସାକ୍ଷରେ ଏବଂ ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣରେ ତନ୍ତ୍ର ବିନ୍ଦୁ ବ୍ୟାସାକ୍ଷରେ) ବୃତ୍ତ କରିବ । ଏହି ବୃତ୍ତ ଗ୍ରାହ୍ୟବୃତ୍ତକୁ ଯେତକ ଅଙ୍କାଦିତ କରିବ, ତାହାହିଁ ତନ୍ତ୍ର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣର ମଧ୍ୟଗ୍ରାସ ହେବ । ଏହାହିଁ ଲେକେ ଦେଖିଥାନ୍ତୁ ।

ପୂର୍ଣ୍ଣ, ମଧ୍ୟ ଓ ମୋକ୍ଷ ସମୟର ଶର ଆଣି ପରିଲେଖରେ ଯଥାସ୍ଥାନରେ ଦିଅ । ଏହି ତିନି ଶରର ବିନ୍ଦୁ ଦେଇ ଗୋଟିଏ ବୃତ୍ତ କର । ଏହି ବୃତ୍ତ ହିଁ ଗ୍ରାହକ ମାର୍ଗ ବୋଲି ଜାଣିବ । ତିନି ବିନ୍ଦୁଗାମୀ ବୃତ୍ତରତନା ଜ୍ୟାମିତିର ଏକ ସରଳ ସିଦ୍ଧା । ପୁନଶ୍ଚ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ମୋକ୍ଷ ଶରର ବିନ୍ଦୁର ବ୍ୟବଧାନର ି ବ୍ୟାସାକ୍ଷରେ ଏହି ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିନ୍ଦୁରୁ ତିନୋଟି ବୃତ୍ତ ଅଙ୍କନ କଲେ ଦୁଇ ଦୁଇ ବୃତ୍ତ ଚାପକୁ ଧରି ଯେଉଁ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବ ସେ ଦୁଇଟି ଯେଉଁଠାରେ ମିଳିତ ହେବେ (ନିକଟରେ) ତାକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଶରର ଚିହ୍ନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାସାକ୍ଷରେ ବୃତ୍ତ କଲେ ତାହା ଉକ୍ତ ତିନୋଟିଯାକ ଚିହ୍ନକୁ ଧରି ହେବ ଏବଂ ଏହି ଚାପ ହିଁ ଗ୍ରାହକ ମାର୍ଗ ହେବ ।

ପ୍ରାହ୍ମାର୍ଗତୋ ଗ୍ରାହକଖଣ୍ଡତୁଲ୍ୟଂ

ଦୃଢ଼ବିନ୍ଦୁପରଗାମିୟୁତମ୍ ।

ପ୍ରସାରତଂ ଗ୍ରାହ୍ୟତନୋରୁପାନ୍ତଂ

ଯଦ୍ ସ୍ପଷ୍ଟଶେଷ ନିର୍ମାଳନଂ ସ୍ୟାତ୍ । ୨୬ ।

ଉନ୍ମୀଳନଂ ମୌଷିକମାର୍ଗୟୁତା

ଉଥା ଭବେଦଷ୍ଟାଦତୀଷୁ ଲକ୍ଷ୍ୟଃ ।

ପ୍ରହୋ ଯଦ୍ ସ୍ୟାତ୍ତଦହ ବିବିନ୍ଦୁ

ମାର୍ଗୋ ଦୃଢ଼ା ମଧ୍ୟମବିନ୍ଦୁତଃ ସ୍ୟାତ୍ । ୨୭ ।

ତଦଙ୍ଗୁଳେ ସ୍ପାର୍ଶିକମୌଷିକାଖ୍ୟ

ଯାତେଷ୍ୟଦକ୍ଷାଦତ୍ତିକାଦନନ୍ଦେ ।

ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଦ୍ଧକାଳେନ ନିଜେନ ଭକ୍ତେ

ଫଳାଙ୍ଗୁଳେନେତ୍ ପଥ ବିନ୍ଦୁମେକମ୍ । ୨୮ ।

ଦତ୍ତା ତତଶ୍ଚାଦକଖଣ୍ଡତୁଲ୍ୟ-

ୟୁଷେଶ ବୃତ୍ତଂ ବିରଚୟା ତେନ ।

ସଂକ୍ଷାଦତଂ ଗ୍ରାହ୍ୟମଭୀଷ୍ଟକାଳେ

ଦୃଶ୍ୟଂ ସ୍ୱକାଳାଙ୍ଗୁଳକାନୁପାତାତ୍ । ୨୯ ।

ନିକଟରେ କରାଯାଇଥିବା ଗ୍ରାହକମାର୍ଗ ଖଣ୍ଡରୁ ଦିଗ ଓ ମଧ୍ୟବିନ୍ଦୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗ୍ରାହକ ବ୍ୟାସାର୍ଦ୍ଧ ସୂତ୍ରକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ ସେ ଗ୍ରାହ୍ୟବିନ୍ଦୁର ଉପାନ୍ତ ପରିଧିକୁ ଯେଉଁଠାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବ ସେହି ବିନ୍ଦୁରେ ନିର୍ମାଳନ ହେବ । ଠିକ୍ ଏହିପରି ମୋକ୍ଷକାଳରେ ଗ୍ରାହକମାର୍ଗରୁ ଉନ୍ମୀଳନ ହେବ । ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରେ ବା ମୋକ୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ଇଷ୍ଟ ସମୟରେ ଇଷ୍ଟଗ୍ରାସ ଦେଖାଇବା ଦରକାର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଶେଷରୁ ଗ୍ରାହକମାର୍ଗକୁ ସ୍ପାର୍ଶିକ ଓ ମୌଷିକ ଭେଦରେ ଦୁଇପ୍ରକାର କଳ୍ପନା କରିବାକୁ ହେବ । ତାହାର ଅଙ୍ଗୁଳ ପରିମାଣ ଗଣି ନେବ । ସ୍ପାର୍ଶିକ ଆଙ୍ଗୁଳକୁ ଇଷ୍ଟାଦତ୍ତିରେ ଗୁଣି ସ୍ପାର୍ଶିକ ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଦ୍ଧରେ ଭାଗ ଦେବ (ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରେ ଇଷ୍ଟଗ୍ରାସ ହୋଇଥିଲେ) । ମୋକ୍ଷାଙ୍ଗୁଳକୁ ମୋକ୍ଷ ହେବାକୁ ଯେତେ ସମୟ ବାକୀ ରହିଥିବ ସେଥିରେ ଗୁଣି ମୋକ୍ଷ ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଦ୍ଧରେ ହରିବ (ମୋକ୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ଇଷ୍ଟଗ୍ରାସ ହେଲେ) ତାହାହେଲେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପର ଅବସ୍ଥାରେ ସ୍ପାର୍ଶିକ ମାର୍ଗରେ ପ୍ରଥମ ଅଙ୍ଗୁଳାନୁରେ ଏବଂ ମୌଷିକ ମାର୍ଗରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍ଗୁଳାନୁରେ ବିନ୍ଦୁ କରିବ । ତାକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଗ୍ରାହକ ବିନ୍ଦୁ ବ୍ୟାସାର୍ଦ୍ଧରେ ବୃତ୍ତ କରିବ । ଏହି ବୃତ୍ତଦ୍ୱାରା ଗ୍ରାହ୍ୟବିନ୍ଦୁ ଯେତେକ ଅକ୍ଷାଦତ୍ତ ହେବ ଇଷ୍ଟସମୟରେ ତେତେକ ହିଁ ଗ୍ରାସ ହେବ ।

ସଂଦ୍ରଷ୍ଟୁମିଷ୍ଟଗ୍ରସନସ୍ବରୂପଂ

ମାନୈକ୍ୟଖଣ୍ଡାଙ୍ଗଲୁତୋ ବିଶୋଧ ।

ଗ୍ରାସାଙ୍ଗଲୁଂ ସ୍ବେଷ୍ଟମିତୋଽବଶିଷ୍ଟା-

ଙ୍ଗଲୁପ୍ରମାଣା ସରଳା ଶଳାକା । ୨୭ ।

ଗ୍ରାହ୍ୟାର୍ଦ୍ଧତୋ ମାର୍ଗମୁଖୀ ପ୍ରସାର୍ଯ୍ୟା

ସ୍ବର୍ଣ୍ଣେ ବିମୋକ୍ଷେ ସ୍ବଦଶି ଢମେଣ ।

ଯଦ୍ ସ୍ବୃଣୋର୍ଗ୍ରାହକମାର୍ଗମେଷା

ଲେଖ୍ୟଂ ତତୋ ଗାହକବିମ୍ବମାନମ୍ । ୨୮ ।

ଗ୍ରାହ୍ୟଂ ଉବେକ୍ଷନ୍ମନନେନ ଯାବ-

ଭାବାନ୍ ଗ୍ରହୋ ଦୃଶ୍ଯମତାମୁଦୈତ ।

ମାନାନ୍ତରାଚ୍ଛେନ ମିତାଂ ଶଳାକାଂ

ପ୍ରସାର୍ଯ୍ୟ ସଂସ୍ପର୍ଶଦଶୀଦୁକେନ୍ଦ୍ରାତ୍ । ୨୯ ।

ଯଦ୍ ସ୍ବୃଣୋନ୍ମାର୍ଗମିୟଂ ତତୋଽପି

ଲେଖ୍ୟଂ ତମସ୍ତତ୍ ସିତହନ୍ତଯୋଗଃ ।

ନିମୀଳନସ୍ଥାନମିନସ୍ୟ ଚ ସ୍ୟା-

ଦୁନ୍ମୀଳନଂ ମୋକ୍ଷପଥୋଦ୍ଭବତ୍ । ୩୦ ।

ଗ୍ରାହ୍ୟ ଓ ଗ୍ରାହକ ବିମ୍ବଯୋଗାଦ୍ ଅଙ୍ଗୁଳରୁ ଇଷ୍ଟଗ୍ରାସ ଅଙ୍ଗୁଳ ବାଦ ହୁଅ । ଅବଶେଷ ଯାହା ରହିବ ତେତିକ ଅଙ୍ଗୁଳର ଖଣ୍ଡି ଏ କାଠି ଗ୍ରାହ୍ୟବିମ୍ବ କେନ୍ଦ୍ରରୁ ପ୍ଳାଷ୍ଟିକ ଇଷ୍ଟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାର୍ଗାଭିମୁଖରେ ଏବଂ ମୌଷିକ ଇଷ୍ଟରେ ମୋକ୍ଷ ମାର୍ଗ ଅଭିମୁଖରେ ରଖିବାକୁ ହେବ । ଏହି ଶଳାକା (ରେଖା) ଗ୍ରାହ୍ୟମାର୍ଗକୁ ଯେଉଁଠାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବ ସେହି ବିନ୍ଦୁକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଗ୍ରାହକ ବିମ୍ବାଦ୍ରେ ଗ୍ରାହକବିମ୍ବ ଲେଖିବ । ଏହି ବିମ୍ବ ଗ୍ରାହ୍ୟବିମ୍ବକୁ ଯେତିକି ଘୋଡ଼ାଇ ପାରିବ ତେତିକ ଇଷ୍ଟଗ୍ରାସ ବୋଲି ଜାଣିବାକୁ ହେବ ।

ପୁଣି ଗ୍ରାହ୍ୟ ଓ ଗ୍ରାହକ ବିମ୍ବର ଅନ୍ତର କରି ତାହାର ଅର୍ଦ୍ଧ ପରିମାଣର ସରଳାକାଠକୁ ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣରେ ଚନ୍ଦ୍ରବିମ୍ବ କେନ୍ଦ୍ରରୁ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣରେ ସୂର୍ଯ୍ୟବିମ୍ବ କେନ୍ଦ୍ରରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦିଗରେ ଦେବ । ଏହି ଶଳାକା ଯେଉଁଠାରେ ଗ୍ରାହକମାର୍ଗକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବ ତାକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ବିମୋକ୍ଷ ଲେଖିବ । ସେହିଠାରେ ହିଁ ସ୍ଥୂପା ଓ ଆଲେକ ଯୋଗ ହେବ । ଏହାହିଁ ଗ୍ରାହ୍ୟ ଓ ଗ୍ରାହକ-ବିମ୍ବପ୍ରାନ୍ତଯୋଗ ବା ନିମୀଳନର ପ୍ରାରମ୍ଭ ସ୍ଥାନ । ମୋକ୍ଷ ବେଳେ ଠିକ୍ ଏହିପରି କରିବାରେ ଦୁନ୍ମୀଳନ ସ୍ଥାନ ହୋଇପାରିବ ।

ମଧ୍ୟସ୍ଥରେ ସ୍ୱସ୍ତୁତମେଧିବା ଯା

କେନ୍ଦ୍ରସ୍ତୁତ୍ୱା ବଳନୋଦଧରେଷା ।

ତତ୍ପାର୍ଶ୍ୱଗାନ୍ଧ୍ୟଶରତୋଦଧ୍ୟାଂ

ତାବନ୍ନିତାଂ ନ୍ୟସ୍ୟ ତଦଗ୍ରୟୁଗ୍ନାତ୍ । ୩୦ ।

ତତ୍ପାର୍ଶ୍ୱସିଦ୍ଧୋଦଗବାକ୍ସପଦେଶେ

ସ୍ୱାକ୍ଷଜ୍ୟକାଷ୍ଠିଲବାଙ୍ଗୁଳାନ୍ତେ ।

ସୁଧାଂଶୁ ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହୟୋଃ ଛମେଶ

ବିନ୍ଦୁ ଦ୍ୱୟଂ ମଧ୍ୟଶରତକେ ତ । ୩୧ ।

ଦତ୍ତାନ୍ୟମେତଦ୍ୱୟଭେଦଗ୍ନପଂ

ବିଲଖ୍ୟ ତସ୍ମିନ୍ନିହିତସ୍ୱମଧ୍ୟମ୍ ।

ତମଃଶଳାକାବଳୟାଦିକୁପ୍ତଂ

ତନ୍ନଗ୍ରହେ ପୂର୍ବଦଶଃ ପ୍ରଗ୍ଲ୍ୟ । ୩୨ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହେ ପଶ୍ଚିମଦକ୍ ପ୍ରଦେଶାତ୍

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଦୟୋ ଗ୍ରାହ୍ୟଦଶାୟୁ ଦୃଶ୍ୟାଃ ।

ନାଶେଷ୍ୟତେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣିକମୈତ୍ରିକେଷୁ

ନ ବା ତଦ୍ଦାୟୋ ବଳନେ ପ୍ରୟାୟଃ । ୩୩ ।

କନ୍ଦୁସ୍ତୁ ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣେ ଗୁଣାପ୍ତ-

ଲପ୍ତାଙ୍ଗୁଳା ଯେ ତମ ଆଶୁଗାର୍ଜୀଃ ।

ତେ ଦ୍ୱଃସ୍ଥିତାଃ ଶଙ୍କୁଦତାଃ ଖଣ୍ଡାବ୍ୟ-

ବେଦୋଦ୍ଭୂତା ଲବ୍ଧୟୁତା ବିଧେୟାଃ । ୩୪ ।

ଅନ୍ୟ ଉପାୟରେ ସ୍ତବ୍ଧ ଆଦିର ପରିଲେଖ କପରି କରାଯାଇପାରେ ତାହା ଏଠାରେ କୁହାଯାଉଅଛି—

ଦୃକ୍ପିତ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ପରିଲେଖରେ “ପଞ୍ଚାଙ୍ଗୁଳାନ୍ତେ” ଇତ୍ୟାଦି ସ୍ଥଳରେ ଯେଉଁ ରେଖା କରାଯାଇଅଛି, ତାହାର ଗୋଟିଏ ପାଖରେ ଥିବା ମଧ୍ୟଶରତ ବିନ୍ଦୁରୁ ପୁଣି ସେତକ ପରି-
ମାଣରେ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ରେଖା କରି ତାର ଦୁଇ ଅଗ୍ରବିନ୍ଦୁରୁ ସ୍ୱଦେଶର ଯେତେ
ଅକ୍ଷାଂଶଜ୍ୟା ତାହାର ୭୦ ଭାଗ ସମାନ ଅଙ୍ଗୁଳ ନେଇ ତନ୍ନଗ୍ରହଣରେ ସେହି ରେଖାକୁ

ଉତ୍ତରପାର୍ଶ୍ବରେ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣରେ ତାହାର ଦକ୍ଷିଣପାର୍ଶ୍ବରେ ବନ୍ଦୁ ଦିଅ । ଏ ଦୁଇ ବନ୍ଦୁ ଓ ମଧ୍ୟଶରୀର ଅଗ୍ରବନ୍ଦୁ ଏପରି ଭିନ୍ନ ବନ୍ଦୁକୁ ନେଇ ଯେଉଁ ବୃତ୍ତଖଣ୍ଡ ଅଙ୍କିତ ହେବ ତାହାହିଁ ଗ୍ରାହକମାର୍ଗ । ଏହି ମାର୍ଗରେ ଗ୍ରାହକକେନ୍ଦ୍ର ରହିବ । ଏହି ବନ୍ଦୁରୁ ଗ୍ରାହ୍ୟଗ୍ରାହକ କେନ୍ଦ୍ରାନୁର କୁଳ କାଠି (ରେଖା) ଧରି ବଳୟ ଆଦି ରଚନା କଲେ ସବୁ ସ୍ଥାନ ଦେଖା ପଡ଼ିବ । ଅର୍ଥାତ୍ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଦି କାଳର କେନ୍ଦ୍ରାନୁର ସମାନ କାଠି ମଧ୍ୟବନ୍ଦୁରୁ ନେଲେ ତାହା ଗ୍ରାହକମାର୍ଗକୁ ଯେଉଁଠି କାଟିବ ସେଠାରେ ଗ୍ରାହକବିନ୍ଦୁ ଲେଖ । ଏହାକୁ ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣରେ ପୂର୍ବଦିଗରୁ ଏବଂ ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣରେ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରୁ ଖସାଇ ନେବାକୁ ହେବ । ଏହା କଲେ ଗ୍ରାହ୍ୟବିନ୍ଦୁର ଦିଗ ଅନୁସାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ସମ୍ମୀଳନ ଆଦି ସୁବିଧାରେ ନେଖି ହେବ । ଏଠାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଦି କାଳିକ ଶର ବା ବଳନର ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ ।

ଏପରି ଭାବରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣ ପରିଲେଖ ଲେଖିବା ବେଳେ ତାହାର ବିମ୍ବୀୟ ଶରର ିକୁ ୨ ଯାଗାରେ ରଖି ଗୋଟିଏ ଯାଗାରେ ତାକୁ ଚକ୍ରାଳୀନ ରବି ଶକ୍ତରେ ଗୁଣି ୪୪୦୦ ଭାଗ ଦେଲେ ଯାହା ହେବ ତାକୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଥିବା ିରେ ମିଶାଇବାକୁ ହେବ ।

ଅଥେଷ୍ଟକାଳେ ଫଳକେ ପ୍ରହୂତୌ ତୌ

ପ୍ରାକ୍ ପଶ୍ଚିମବ୍ୟତ୍ୟୟତୋ ବିଲିଖ୍ୟ

ବେଳାହମାବାନ୍ଧୁ ଖମୁନ୍ଧମୟ

ପ୍ରଦର୍ଶନୀୟୌ ନଭସୀବ ସାକ୍ଷାତ୍ । ୩୫ ।

ଅଷ୍ଟାଞ୍ଚ ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ଫଳକ (କାଠ ପଟା ଆଦି) ରେ ଉଭୟ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ-ଗ୍ରହଣ ଲେଖିବ । ମାତ୍ର ଏ ଲେଖାରେ ଦିଗ ବଦଳାଇବାକୁ ହେବ । ପୂର୍ବ ଦିଗର କଥା ପଶ୍ଚିମରେ ଏବଂ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗର କଥା ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ଲେଖିବାକୁ ହେବ । ସମୟାନୁସାରେ ଏହି ଫଳକକୁ ଉପରକୁ ଧରି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଗ୍ରହଣ ଏହିପରି ଦେଖାଯିବ ବୋଲି ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖାଇବାକୁ ହେବ ।

ଯଦ୍ୟାହରତ୍ତ୍ରହଣପାନ୍ ସଦସତ୍ ଫଳାୟ

ବର୍ଣ୍ଣାନ୍ ବରହମିହିରେ ନିଜସଂହତାୟାନ୍ ।

ପଦାଣ୍ୟକାଳଭବମାହୁରଦୋହ୍ନୁତଂ ଯତ୍

ପ୍ରାଞ୍ଞୋମୟୌକ୍ତିତଦହାନୁପଯୋଗିଭବାତ୍ । ୩୬ ।

ସ୍ତ୍ରୀ ଦା ୩୦

ବରହସିଦ୍ଧିରୂପୀ ନିଜ ଗୁପ୍ତ ବୃହତ୍‌ସହିତାରେ ଗ୍ରହଣର ପଦ, ଗ୍ରହଣର ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଅକାଳ ବାତ ପଦ ଏବଂ ଏମାନଙ୍କର ଫଳ ବିଷୟରେ ଅନେକ କଥା ଲେଖିଛନ୍ତି । ପ୍ରାଚୀନାର୍ଯ୍ୟମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଅନେକ କଥା ବି ଲେଖିଛନ୍ତି । ଗଣିତ କଲବେଳେ ଏ ସବୁର ସେପରି କିଛି ଉପସେ ଗିତା ନ ଥିବାରୁ ମୁଁ ଏ ସବୁ ଏଠାରେ କହୁନାହିଁ—ଶୁଦ୍ଧ ଦେଇଛି ।

ହସନ୍ତମତସୁନ୍ଦରାଧର ସୁବୁଦ୍ଧନେତ୍ରଃ ।
 ବସନ୍ତଶିଶୁଚଣ୍ଡ ଉକ୍ଷରଦଖଣ୍ଡ ପାଣ୍ଡୁଦ୍ୟୁତୀ ।
 ବସନ୍ତମସିତାଚଳେ ବିବିଧଦେଶଲୋକାକୁଳେ
 ଦଶନ୍ତମତୟଂ ବିଭୁଂ ଭୁବନମଙ୍ଗଳାକ୍ଷଂ ଭଜେ ।୩୩।

ମୁଁ ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଅଛି । ସେ ନାନା ଦେଶଗତ ଯାତ୍ରୀ ଗହଳ ଭିତରେ ମାଳାଚଳରେ ରହି ଅଭୟ ଦାନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଜଗତର ମଙ୍ଗଳ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ବରବର ଦୃଷ୍ଟି ଅଛି । ତାଙ୍କର ଲାଲ ଟଫ ଟଫ ସୁନ୍ଦର ଅଧର ଓ ଅତି ଗୋଲ ଦୁଇ ଆଖିର ଶୋଭା ଯଥାସମେ ବସନ୍ତର ପ୍ରାଚୀୟର୍ଯ୍ୟ ଓ ଶରତକାଳୀନ ପୂର୍ଣ୍ଣି-ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ପରସ୍ତ କରୁଅଛନ୍ତି । (ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଆଖିର ଧର ଅଂଶ ଅତି ଧବଳ ଦେଖାଯାଏ ।)

ଇତୁଂ କଳୋକ୍ତୁଳଂ ପାଳକୁଳପ୍ରସୂତ—
 ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରକୃତୌ ଗଣିତେଽସିସିଦ୍ଧେ ।
 ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣ ଉପାହୃତ ବାଳବୋଧେ
 ସକ୍ଳେଦକୋ ନିରଗଂଘଶମଃ ପ୍ରକାଶଃ । ୩୮ ।

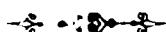
ଇତି ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରସିଂହ କୃତୌ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣେ
 ତ୍ରିପ୍ରଶ୍ନାଧିକାରେ ପରଲେଖ ବର୍ଣ୍ଣନା
 ନାମ ଦଶମଃ ପ୍ରକାଶଃ ।

ଏଠାରେ ପରଲେଖ ବିଷୟକ ୧୦ମ ପ୍ରକାଶ ଶେଷ ହେଲା ।

ଏକାଦଶଃ ପ୍ରକାଶଃ

ବ୍ରହ୍ମସୁତବର୍ଣ୍ଣନଂ

ସ୍ୱ ସ୍ୱ କଷାୟ ଚରତାଂ ଖେଚରାଣାଂ ଦବୀୟସାମ୍
ଲେକେଦ୍ୱର୍ଣ୍ୟାୟୁତ ସୂକ୍ଷ୍ମରୂପତେସଦସଦ୍ ଫଳାତ୍ । ୧ ।

ସ୍ୱ—ତାରା ବ୍ରହ୍ମାଣାମନେୟାଃନୟଂ ସ୍ୟାତାଂ ସୁକ୍ଷ୍ମସମାଗମୌ
ସମାଗମଃ ଶଶାଙ୍କେନ ସୂର୍ଯ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରମୟଃ ସହ । ଇତ । ୨ ।

ପୃଥିବୀରୁ ଅତି ଦୂରରେ ଉଚ୍ଚ ଧୂର ଶ୍ରବରେ ପାଞ୍ଚ ତାରା ବ୍ରହ୍ମ ନିଜ ନିଜ କକ୍ଷା
ବୃତ୍ତରେ ଗତି କରନ୍ତି । ଏ ଗତି ମାର୍ଗୀ ବା ବନ୍ଧୀ ହୋଇଥାଏ । ତଥାପି ଏମାନେ ଯୋଡ଼ି
ହୋଇଗଲା ପରି ବେଳେ ବେଳେ ଦେଖାଯାନ୍ତି ଏବଂ ଏହି ଯୋଗକୁହିଁ ବ୍ରହ୍ମ ସୁକ୍ଷ୍ମ କୁହାଯାଏ ।
ଏହି ପାଞ୍ଚ ତାରା ବ୍ରହ୍ମରୁ କୌଣସି ଗୋଟିକର ଚନ୍ଦ୍ର ସହିତ ଏହିପରି ଯୋଗ ଦେଖା
ଗଲେ ତା'କୁ ସମାଗମ କୁହାଯାଏ । ଏହିମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କେହି ସୂର୍ଯ୍ୟ ସହିତ
ରହିଲେ ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟ କରଣରେ ଆଉ ଦେଖା ନଯାଇ ଅସ୍ତମିତ ହୋଇଯାଏ । ଏହି ଯୋଡ଼ି
ହେବାଟାକୁ ଉକ୍ତ ବ୍ରହ୍ମ ଅସ୍ତ ହେଲା ବୋଲି କୁହାଯିବ ।

ବ୍ରହ୍ମୋସମକଳୌ କୃତ୍ୱାଧ୍ରୁବ ସୂତ୍ର ସମୌତତଃ
ସ୍ୱଦେଶେଯାମ୍ୟ ସୌମ୍ୟସ୍ତୌ ବିମ୍ବାଦ୍ୟଂ ସାଧୟେତ୍ତତଃ । ୩ ।

ଯୋଡ଼ି ହେବାକୁ ଥିବା ଦୁଇ ବ୍ରହ୍ମକୁ ରାଶି ଅଂଶ ଓ କଳାଦିରେ ସମାନ କରି (କଦମ୍ବ
ପୋତ ବୃତ୍ତୀୟ) ପୁଣି ଧ୍ରୁବ ପ୍ରୋତ ବୃତ୍ତୀୟ କରିବ (ଅୟନ ଦୃକ୍‌କର୍ମ ଦ୍ୱାରା) । ତାପରେ
ଉଭୟ ବ୍ରହ୍ମର ବିମ୍ବଶର ଓ ଲମ୍ବନ ଆଦି ଆଣିବ ।

ସୁ—ସୂର୍ଯ୍ୟ ମନ୍ଦାଧିକେତୀତଃ ସଂଯୋଗୋ ଭବତାନ୍ୟଥା ।
ଦ୍ରଘେଃ ପ୍ରାଗ୍‌ଯାୟିନୋରେବଂ ବଢ଼ିଶୋଷୁ ବପର୍ଯ୍ୟୟାତ୍ । ୪ ।

ଅବହାଦଧିକେ ବଢ଼ିଶୋଷ୍ୟାହବଢ଼ିଧିକେ ଗତଃ
ମନ୍ଦଶୀଘ୍ରଦ୍ରୋସ୍ତର୍କ୍ୟା ବଢ଼ିସଂଧ୍ୟୋର୍ଗତେଷ୍ୟତା । ୫ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ପିତାମହରେ ଅଛି ଯେ—ଶୀଘ୍ରଗତି ଗ୍ରହ ମନ୍ଦଗତି-ଗ୍ରହଠାରୁ ଅଧିକ
ହେଲେ (ଗୁଣି ଅଂଶ କଳାହରେ) ଉଭୟ ଗ୍ରହ ଯୋଗ ହୋଇଯାଇଅଛି ବୋଲି ଜାଣିବ ।
ଅନ୍ୟଥା ଏ ଯୋଗ (ଯୁକ୍ତ) ହେବ ବୋଲି କୁହାଯିବ । ଏ ନିୟମ କିନ୍ତୁ ଉଭୟ ଗ୍ରହ ପୂର୍ବକୁ
ଯାଉଥିଲେ ହେବ । ଏ ଉଭୟେ ବନ୍ଧୀ ହୋଇଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଶୀଘ୍ରଗତି ଗ୍ରହ ମନ୍ଦଗତି
ଗ୍ରହଠାରୁ ଅଧିକ ଥିଲେ ଯୋଗ ହେବ ଓ ନ୍ୟୁନ ଥିଲେ ଯୋଗ ହୋଇ ଯାଇଛି ବୋଲି
ଜାଣିବ ।

ମନ୍ଦ ଓ ଶୀଘ୍ର ଗତି ଗ୍ରହ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ବନ୍ଧୀ ଓ ଅନ୍ୟଟି ମାର୍ଗୀ ଥିଲେ ମାର୍ଗୀଠାରୁ
ବନ୍ଧୀ ଗ୍ରହ (ମନ୍ଦଗତି ହେଉ ଶୀଘ୍ରଗତି ହେଉ) ଅଧିକ ହେଲେ ଯୋଗ ହେବା କଥା, କିନ୍ତୁ
କମ୍ ଥିଲେ ଯୋଗ ହୋଇ ଯାଇଛି ବୋଲି ବୁଝିବ ।

ବ୍ରହ୍ମାନ୍ତ କେଳାଃ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଭୁକ୍ତିଲିପ୍ତା ସମାହତାଃ
ଭୁକ୍ତ୍ୟାନ୍ତରେଣ ବିଭକ୍ତେନ୍ଦ୍ରିୟମ୍ବଳେନ ବଲେମୟୋଃ । ୬ ।
ଦ୍ରଘେ ବଢ଼ିଶ୍ୟଥେ-କସ୍ମିନ୍‌ଭୁକ୍ତିଯୋଗେନ ତାଭ୍ୟକ୍ତେ
ଲବ୍ଧଂ ଲିପ୍ତାଦିକଂ ଶୋଧ୍ୟଂ ଗତେଦେୟଂ ଭବିଷ୍ୟତ । ୭ ।
ବପର୍ଯ୍ୟୟାଦ୍‌ବଢ଼ିଗତ୍ୟାରେକସ୍ମିନ୍‌ସ୍ତୁ ଧନକ୍ଷୟୋ
ସମଲକ୍ଷଣୋ ଭବେତାଂ ତୌ ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତରଣସଂଶ୍ରିତୌ । ୮ ।
ବିବରନ୍ତଦ୍‌ବଦୁଜ୍ଜୃତ୍ୟ ଦିନାଦି ଫଳମିଷ୍ୟତେ । ଇତି ।
ଗତଗମ୍ୟଂ ତତଃପ୍ରାରବତ୍‌ସ୍ୟାତାଂ ସମକଳି ସ୍ଥିରୌ । ୯ ।

ଯେଉଁ ଦୁଇଟି ଗ୍ରହର ଯୋଗ ବା ଯୁକ୍ତ କେବେ ହୋଇଛି ବା ହେବ ଏହା ଜାଣିବାର
ଛକ୍କା ସେହି ଦୁଇ ଗ୍ରହର ଇଷ୍ଟ କାଳରେ ଅନ୍ତର କରିବ । ତାକୁ କଳା କରି ନିଜ ନିଜ ସ୍ଥୁଟି
ଗତି କଳାରେ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ଗୁଣିବ । ଉଭୟ ଗ୍ରହମାର୍ଗୀ ବା ବନ୍ଧୀ ଥିଲେ ଉଭୟଙ୍କର
ଗତ୍ୟନ୍ତର କଳାରେ ତାକୁ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ହରିବ । ଉଭୟ ଗ୍ରହ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ବନ୍ଧୀଥିଲେ
ଉଭୟ ଗତି ଯୋଗରେ ତାକୁ ହରିବ । ଉଭୟ ସ୍ଥିତିରେ ଯେଉଁ କଳାଦି ଫଳ ଆସିବ ତାକୁ
ଯୋଗ (ଯୁକ୍ତ) ଗତି ହୋଇଥିଲେ ଉଭୟ ଗ୍ରହରୁ ବାଦ ଦେବ । ଯୋଗ ଆଗକୁ ହେବାକୁ ଥିଲେ

ଉଭୟ ଗ୍ରହରେ ଏହି ଫଳକୁ ଯୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ଉଭୟ ଗ୍ରହ ବନ୍ଦୀ ଥିଲେ ବିପକ୍ଷର ସମ୍ଭାର କରିବାକୁ ହେବ । (ଅର୍ଥାତ୍ ଯୋଗ ଗତ ହୋଇଥିଲେ ଯୋଗ ଓ ଯୋଗ ହେବାକୁ ଥିଲେ ଅନ୍ତର କରିବାକୁ ହେବ) ଏହିପରି ସେହି ଉଭୟ ଗ୍ରହ ଯୋଗ ସମୟରେ କଳାହରେ ସମାନ ହୋଇଯିବ ।

ଉଭୟ ଗ୍ରହାନ୍ତର କଳାକୁ ଗତ୍ୟନ୍ତର ବା ଗତ ଯୋଗରେ ଦ୍ଵିଗୁଣିତ ଗତଗମ୍ୟ (ସଂଯୋଗ) ଦିନାଦି ଫଳ ଅଣାଯାଇ ପାରେ । ଥରେ ଏପରି ଗୁଣନ ଦେବାହାରୀ ସହ ଉଭୟ ଗ୍ରହ କଳାହରେ (ସୁଖି, ଅଂଶ, କଳା) ସମାନ ହୁଅନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ସେହିପରି ଗୁଣନ ଦେବାକୁ ହେବ — ସେପରି ଉଭୟେ ସମାନ ହୋଇଯାଇ ପାରିବେ ।

ସୂ—କୁଜାକିଶ୍ଵରୁପାତାନାଂ ବ୍ରହ୍ମବକ୍ତ୍ରୀଘ୍ରଜଂ ଫଳଂ
ବାମଂ ତୃତୀୟଂ ମାନ୍ୟଂ ବୁଧସ୍ଵର୍ଗବିପାତୟେଃ । ୧୦ ।

ସୁପାତୋନାଦ୍ ବ୍ରହ୍ମାକ୍ତୀବା ଶୀଘ୍ରଭୃଗୁଜଘୋନ୍ୟୟେଃ । ଇତ ।
ମଧ୍ୟସ୍ଵର୍ଗ୍ୟନ୍ତ୍ୟକର୍ଣ୍ଣାଘ୍ରା ବିଷେପାଃ ସ୍ୟୁଃ ସ୍ଵରାଃ ସ୍ଵକାଃ । ୧୧ ।

ସୁଲୋଽୟଂ ଶରସଂସ୍କାରଃ ସିଦ୍ଧାନ୍ତୋକ୍ତେରଲେଖି ଯଃ
ମୟୋତ୍ୟନ୍ତେକୁଜାଦୀନାଂ ଦୃକ୍ସିଦ୍ଧୌ ସୃଷ୍ଟିସାୟକାଃ । ୧୨ ।

ମଧ୍ୟାର୍କ ସ୍ଥାନତୋ ମନ୍ଦସ୍ଵରାଜାନାଂ ଦୁଃସଂସଂ ଯତଃ
ବିଷେପାଃ ସ୍ୟୁଃ ସ୍ଵରାଃ ଭୂମି ଗୋଲତଃ ଶୀତଗୋରବ । ୧୩ ।

ମଙ୍ଗଳ, ବୃହସ୍ପତି ଓ ଶନିକପାତରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଖୁଟ କଲବେଳେ ଯେଉଁ ଧର୍ମ କର୍ମର ଶୀଘ୍ରଫଳ ଆସେ ତାକୁ ଗ୍ରହରେ ଯେପରି ଧନ ବା ଲକ୍ଷ କରାଯାଏ ସେପରି ସମ୍ଭାର କରିବ ।

ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ର ଗ୍ରହର ଖୁଟ ବେଳେ (୩ୟ କର୍ମ) ବେଳେ ଯେଉଁ ମନ୍ଦ ଫଳ ତାକୁ ଗ୍ରହରେ ଯୋଗ କରିଥିଲେ ପାତରେ ଲକ୍ଷ କରିବ ଏବଂ ଗ୍ରହରେ ଲକ୍ଷ କରିଥିଲେ ପାତରେ ଯୋଗ କରିବ ।

ଏହାପରେ ଏ ମାନଙ୍କ ଖୁଟ ଶୁଣ୍ୟଦିନୁ ନିଜ ନିଜ ପାତ ବାଦ ଦେବ । ଯାହା ରହିବ ତାର ଜ୍ୟା କଲେ ତାହା ବିଷେପ କେନ୍ଦ୍ର ଜ୍ୟା ହେବ । ଏହି ବିଷେପ କେନ୍ଦ୍ର ଜ୍ୟାକୁ ସ୍ଵ ସ୍ଵ ମଧ୍ୟ ବିଷେପରେ ଗୁଣି ତତ୍ତ୍ଵର୍ଥ ଶୀଘ୍ର କର୍ମରେ ଭାଗ କଲେ ଫଳ ଖୁଟରେ ହୁଏ । ଏହି ଶର ସମ୍ଭାର କଥା ମୁଁ ପ୍ରାଚୀନ ପିତାଙ୍କ ଅନୁରୂପ ଲେଖିଗଲି । ଏଣୁ ଏହା ସୁଲ ବୋଲି ମୋର ଧାରଣା । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋର ଅନୁଭବରେ ଯେଉଁ ଶର ସ୍ଥିର ଓ ଦୃକ୍ସିଦ୍ଧ ନାହା କହୁଅଛି । ଆମେ ରହିଥିବା ପୃଥିବୀ ଠାରୁ ସେପରି ଚନ୍ଦ୍ରର ଖୁଟରେ ହୋଇଥାଏ, ଠିକ୍ ସେହିପରି ମଧ୍ୟମ ରବିଠାରୁ ମନ୍ଦଖୁଟ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଖୁଟରେ ହୋଇଥାଏ ।

ତନ୍ମଧ୍ୟାଃ କୁଜମଦେକ୍ୟାଃ ଶୋଧାଃ ସ୍ୱପ୍ନାଚମଦତଃ
 ତତୋଽଖିଳେ ନିନ୍ଦ୍ୟାଫଳେଃ ପ୍ରାବୁଦ୍ଧକାର୍ଯ୍ୟା ଯୁତୋକିତାଃ । ୧୪।
 ବୁଧସ୍ୟ ସ୍ୱାଚୀନ୍ଦ୍ରୋନସ୍ତ୍ୱାଚମଦାଦ୍ ପରେକଜମ୍
 ଫଳଂ କୃତ୍ୱା ନ ଯୁକ୍ତେନ ସ୍ୱାଚଦ୍ରାକ୍ଷରଶୀଘ୍ରକଃ । ୧୫।
 ସ୍ୟାଦ୍ ସେତସ୍ୟ ଯଥାନୀତଃ ଶରଶୀଘ୍ରଶୃଲେକକଃ
 ଶର ଶୀଘ୍ରା ବିମାବୁକ୍ତା ମନ୍ଦସ୍ପଷ୍ଟା ସ୍ୱୟଂଶୃ ତେ । ୧୬।
 ସ୍ୱପାତେଃ ଶୋଧୂତା ଶ୍ରେୟସ୍ୟଃ ପାତୋନ ଗ୍ରହସଂଜ୍ଞକାଃ
 ତଦ୍ବାହୁ ଶରସିନ୍ଧ୍ୟଥଃ ପ୍ରାବୁକ୍ତା ସୌମ୍ୟଯାମ୍ୟତା । ୧୭।
 କଳାତୁକୋ ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣଃ ସାଧ୍ୟଃ ପ୍ରାବୁଦ୍ଧତୃତୀୟକଃ
 ତତ୍ତ୍ୱିଜ୍ୟାନ୍ତର ମଉଫସ୍ତଂ ତ୍ରୁଭଜ୍ୟା ତୂର୍ଯ୍ୟ କର୍ଣ୍ଣୟୋଃ । ୧୮।
 ବିବରେଣ ତ୍ରୁଜୀବାଫସ୍ତଂ କ୍ଷେପକର୍ଣ୍ଣାନ୍ତରଂ ଭବେଦ୍
 ତ୍ରୁଜ୍ୟାଧିକେନ୍ଦ୍ର୍ୟ ଶ୍ରବଣେ ଯଦ୍ ଭ୍ରାଣତୋଽଧିକଃ । ୧୯।
 ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣ ସ୍ତ୍ରୁଦାତ୍ରୁଜ୍ୟା କ୍ଷେପକର୍ଣ୍ଣାନ୍ତରେନିତା
 ଯଦ୍ୟଲ୍ଲସ୍ତିଗୁଣାନ୍ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣ-ସ୍ତ୍ରୁତ୍ରିଭ ମୌର୍ବିକା । ୨୦।
 କ୍ଷେପକର୍ଣ୍ଣାନ୍ତରାଦ୍ୟା ସ୍ୟାଦ୍ କର୍ମଯୋଗ୍ୟା ଶରଶ୍ରୁତଃ
 ତ୍ରୁଜ୍ୟାଲ୍ଲେ ତୂର୍ଯ୍ୟକର୍ଣ୍ଣେ ତୁ ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣୋ ଯଦାଧିକଃ । ୨୧।
 ଦ୍ରୁଶାଃତ୍ରୁକୃଜେକ୍ୟାକିକ୍ଷେପକର୍ଣ୍ଣାନ୍ତରାଦି ତା
 ତ୍ରୁଜ୍ୟାଧିକସିତକ୍ଷେପ କର୍ଣ୍ଣାନ୍ତର ସମନ୍ୱିତା । ୨୨।
 ମନ୍ଦଶ୍ରୁତ ରଥୋନଶ୍ଚେ ତ୍ରୁଜ୍ୟାତୋ ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣକଃ
 ତଦାକୃଜେକ୍ୟଶୌରୀଶାଂ କ୍ଷେପକର୍ଣ୍ଣାନ୍ତରାଦିତା । ୨୩।
 ତ୍ରୁଜ୍ୟାଜ୍ଞ ଦୈତ୍ୟ ଗୁବୋଫ୍ଳୁ ତତ୍ତ୍ୱକର୍ଣ୍ଣାନ୍ତର ବର୍ଜିତା
 ମନ୍ଦଶ୍ରୁତ ଭବେଦ୍ କର୍ଣ୍ଣଯୋଗ୍ୟା ସୈବଶର ଶ୍ରୁତଃ । ୨୪।
 ପ୍ରାବୁଦ୍ଧ ପତୋନଖେଚକ୍ୟା ମଧ୍ୟ ବିକ୍ଷେପତାତ୍ତତା
 ଶରଶ୍ରୁତ ହୃତାଲ୍ଲସ୍ୟଂ ତ୍ରୁଜ୍ୟାଦ୍ୱାନ୍ତ୍ୟଶ୍ରବୋ ହୃତମ୍ । ୨୫।
 ଭୌମାଦସ୍ତ୍ୱାଚବିକ୍ଷେପଃ ସ୍ୟାଦ୍ ସୂକ୍ଷ୍ମ କଳକାତୁକଃ
 ଭୌମଜ୍ଞାନ୍ୟ ଗ୍ରହାଶାଂବା ସ୍ଥୂଳୋ ଗ୍ରାହ୍ୟାଂଲ୍ଲ ଭେଦତଃ । ୨୬।

ସେଥି ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟମମଙ୍ଗଳ, ଗୁରୁ ଓ ଶନିକୁ ନିଜ ନିଜ ସ୍ଥୁଟି ମନ୍ତ୍ରୋକ୍ତରୁ ବାଦ ଦେଲେ ସେମାନଙ୍କ ଶର ଆଣିବା ନିମନ୍ତେ ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର ହେବ । ଏହି କେନ୍ଦ୍ର ଯୋଗେ ସେମାନଙ୍କ ମନ୍ଦଫଳ ଆଣି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନ୍ଦଫଳ-ଫଳର ଧନ ଲାଭ ହିସାବରେ ଉକ୍ତ ମଧ୍ୟମ ଗ୍ରହରେ ଯୋଗ ବିଯୋଗ କଲେ ସେମାନେ ମଧ୍ୟଶର ଆଣିବା ନିମନ୍ତେ ମନ୍ଦସ୍ଥୁଟି ଗ୍ରହ ହେବେ ।

ବୁଧର ମନ୍ତୋକରୁ ଶୀଘ୍ରୋକକୁ ବାଦ ଦେଲେ ଯାହା ହେବ ସେଥିରୁ ପରୋକ ଫଳ (ପରୋକ କେନ୍ଦ୍ରଫଳ) ଆଣି ଧନ, ଲାଭ ହିସାବରେ ପୁଣି ଶୀଘ୍ରୋକରେ ଯୋଗ ବିଯୋଗ କଲେ ତାହା ଶର ସାଧନ ଉପଯୋଗୀ ଶୀଘ୍ର ଉକ୍ତ ହେବ । ଶୁକ୍ରର ଯେଉଁ ଶୀଘ୍ରୋକ ଆସିଥିବ ତାହାହିଁ ତାର ଶର ନିମନ୍ତେ ଶୀଘ୍ର ଉକ୍ତ ହେବ ।

ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ରର ଏହି ଶର ଶୀଘ୍ର (ଶୀଘ୍ରୋକ) ଏବଂ ପୂର୍ବାମ୍ଭାବ ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ତନୁ ଗ୍ରହର ମନ୍ଦସ୍ଥୁଟିରୁ ସ୍ବ ସ୍ବ ପାତ ବିଯୋଗ କଲେ ଫଳ ସେମାନଙ୍କ ନିଜ ନିଜର ବିଷେପ କେନ୍ଦ୍ର ହେବ । ଏହି କେନ୍ଦ୍ରର ଭୁଜର ଶରସାଧନ ନିମନ୍ତେ ଅନେକ ଉପଯୋଗିତା ଅଛି । ଚନ୍ଦ୍ରର ଶର ଆଣିବା ସମୟରେ ଏମାନଙ୍କ ଶରର ମଧ୍ୟ ଦର୍ପଣ ଓ ଉତ୍ତର ଦିଗ କଥା କୁହାଯାଇଛି ।

ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ତୃତୀୟ ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣ ପୂର୍ବବର୍ଣ୍ଣିତ ସ୍ଥାନରେ ଆଣିବାକୁ ହେବ । ଏହି ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣ ଓ ବିଜ୍ୟାର ଅନ୍ତରକୁ ବିଜ୍ୟା ଏବଂ ଚତୁର୍ଥ ଶୀଘ୍ର କର୍ଣ୍ଣର ଅନ୍ତରରେ ଗୁଣି ବିଜ୍ୟାରେ ଭାଗ ଦେଲେ ଯାହା ଫଳ ହେବ ତାକୁ କ୍ଷେପକର୍ଣ୍ଣାନୁର କୁହାଯିବ । ଚତୁର୍ଥ ଶୀଘ୍ରକର୍ଣ୍ଣ ବିଜ୍ୟାଠାରୁ ଅଧିକ ଥିବାବେଳେ ଯଦି ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣ ବିଜ୍ୟାରୁ ଅଧିକଥାଏ, ତାହାହେଲେ ବିଜ୍ୟାରୁ କ୍ଷେପକର୍ଣ୍ଣାନୁର ଫେଡ଼ିବାକୁ ହୁଏ । ମାତ୍ର ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣ ବିଜ୍ୟାରୁ କମ୍‌ଥିଲେ ବିଜ୍ୟାରେ କ୍ଷେପକର୍ଣ୍ଣାନୁର ଯୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ଫଳ ଶରକର୍ଣ୍ଣ ହେବ । କିନ୍ତୁ ଚତୁର୍ଥ ଶୀଘ୍ରକର୍ଣ୍ଣ ବିଜ୍ୟାଠାରୁ କମ୍‌ଥିବା ବେଳେ ଯଦି ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣ ବିଜ୍ୟାରୁ ଅଧିକ ଥାଏ, ତାହାହେଲେ ବିଜ୍ୟାରେ ମଙ୍ଗଳ, ବୁଧପୁଷ୍ପ ଓ ଶନିର କ୍ଷେପକର୍ଣ୍ଣାନୁର ମିଶାଇବ । ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ରର କ୍ଷେପକର୍ଣ୍ଣାନୁରକୁ କିନ୍ତୁ ବିଜ୍ୟାରେ ନ ମିଶାଇ ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣରେ ମିଶାଇବ । ତାହାହେଲେ ଏହି ପାଞ୍ଚଟି ଗ୍ରହର ଶରକର୍ଣ୍ଣ ହେବ । ଚତୁର୍ଥ ଶୀଘ୍ରକର୍ଣ୍ଣ ବିଜ୍ୟାଠାରୁ କମ୍‌ଥିବାବେଳେ ମଧ୍ୟ ଯଦି ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣ ବିଜ୍ୟାରୁ କମ୍ ହୋଇଥାଏ, ତାହାହେଲେ ବିଜ୍ୟାରୁ କ୍ଷେପକର୍ଣ୍ଣାନୁର ବାଦଦେବ । ଏ ପରିସ୍ଥିତିରେ ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ରର କ୍ଷେପକର୍ଣ୍ଣାନୁରକୁ ସେ ଦୁହିଁଙ୍କ ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ରରୁ ବାଦ୍‌ଦେବାକୁ ହେବ । ତାହାହେଲେ ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ସବୁ ତାର ଗ୍ରହର ଶରକର୍ଣ୍ଣ ହେବ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଗ୍ରହରୁ ପାତକୁ ବାଦ୍ ଦେଇ ବିଷେପ କେନ୍ଦ୍ରଜ୍ୟା ଆଣିବ । ତାକୁ ମଧ୍ୟ ଶରରେ ଗୁଣି ଶର କର୍ଣ୍ଣରେ ଭାଗ ଦେଲେ ଯାହା ଫଳ ହେବ ତାକୁ ବିଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି ଚତୁର୍ଥ ଶୀଘ୍ର କର୍ଣ୍ଣରେ ହରଲେ ଫଳ ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ପାଞ୍ଚ ଗ୍ରହର ସ୍ଥୁଟିଶର ହେବ । ଆଗରୁ କୁହା-ଯାଇଥିବା ସ୍କୁଳ ସ୍ଥୁଟିଶରକୁ ମଧ୍ୟ ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଯାଇ ପାରେ । ଏବେ ପ୍ରପଞ୍ଚ ଭିତରେ ପଣିବା ଅନାବଶ୍ୟକ । ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରଭେଦକୁ ଗୁଣି ଦିଆଯାଇପାରେ ।

ଚଳାଂଶ ସଂସ୍କୃତାନାଂ ଯା ଗ୍ରହାଣାଂ ସ ବିବେଶ୍ମନାନ୍
 କାନ୍ତଜ୍ୟା ଯା ସ୍ମୃତେଷୁଦ୍ଵୀ ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ୟା ପ୍ରାପ୍ତଲକ୍ଷ୍ୟକାଃ । ୨୭ ।

ଧନାଶ୍ଟ୍ରାଂସ୍ତଦାତେଧାନାଃ କ୍ରମାଦୟନ-ବାଣୟେଃ
 ଦର୍ଭେଦସାମ୍ୟୟେସ୍ତେସ୍ୟୁର୍ଧ୍ଵ ସୂତସମାଃ ସ୍ମୃତାଃ । ୨୮ ।

ଗ୍ରହରେ ଅୟନାଂଶ ସଂସ୍କାର କରି ସେଥିରେ ତିନି ରାଶି (୯୦୦) ମିଶାଇଲେ ସଂସ୍କୃତ ସାୟନ ଗୁଣ ଗ୍ରହ ହେବ । ତାହାର କାନ୍ତଜ୍ୟାକୁ ଉକ୍ତ ଗ୍ରହର ଗୁଣରେ ଗୁଣି ସଂସ୍କୃତ-ସାୟନ ଗ୍ରହର ଦୃଢ଼ତାରେ ଭାଗ ଦେଲେ ଯାହା ଲଗ୍ନାଦି ଫଳ ଆସିବ, ତାହାହିଁ ଆୟନ ଦୃଢ଼ତା କଳା ବୋଲି ଜାଣିବ । ଗ୍ରହର ଅୟନ ଓ ଶର ଭିନ୍ନ ଦିଗର ହେଲେ ଏହି କଳାକୁ ଗ୍ରହରେ ଯୋଗ କରିବ । ଗ୍ରହର ଅୟନ ଓ ଶର ଭିନ୍ନ ଦିଗର ହେଲେ ଏହି କଳାକୁ ଗ୍ରହରେ ଯୋଗ କରିବ । ଗ୍ରହର ଅୟନ ଓ ଶରର ଦିଗ ସମାନ ହେଲେ ଏହି କଳା ଗ୍ରହରେ ବିଯୋଗ କରିବ । ତାହାହେଲେ ଗ୍ରହସ୍ଥଳ ହେବ । ଅର୍ଥାତ୍ କଦମ୍ବ ପ୍ରୋତୀୟ ଗ୍ରହ ଧ୍ରୁବପ୍ରୋତ ବୃତ୍ତୀୟ ହୋଇଯିବ । ଏହାକୁହିଁ ଅୟନ ଦୃଢ଼ କର୍ମ କୁହାଯାଇ ଥାଏ ।

ଇଦମାୟନ ଦୃଢ଼ତା ତତ୍ତ୍ଵପରସ୍ମୃତୟୋର୍ଦ୍ଵୟେଃ
 ଅନ୍ତରେଣ ପୁନଃକାର୍ଯ୍ୟା ପ୍ରାଗ୍ଭବ ସମକଳୀକୃତଃ । ୨୯ ।

ତତୋଗତେଷ୍ୟଦବସାଃ ସାଧ୍ୟାସ୍ତଦ୍ କାଳଖେତୟେଃ
 ଅକୃତାୟନ ଦୃଢ଼ତାତ୍ୟାବିକ୍ଷେପାୟନ ଦୃଢ଼ତୟେ । ୩୦ ।

ଯୁକ୍ତ ହେବାକୁ ଥିବା ଦୁଇଟି ଯାକ ଗ୍ରହର ଦୃଢ଼ତା ସଂସ୍କାର କରି ସାରିବା ପରେ ଉଭୟଙ୍କର ପୁଣି ଅନ୍ତର ଫଳ ଆସିବ । ଯୁକ୍ତ କେବେ ହୋଇଥିଲା ବା ହେବ । ପୁଣି ଆୟନ ଦୃଢ଼ତା ସଂସ୍କାର କରାଯାଇ ନ ଥିବା ଉକ୍ତ ଦୁଇ ଗ୍ରହର (ତାତ୍କାଳିକ) ଶର ଓ ଆୟନ ଦୃଢ଼ତା ଆଣି ଉଭୟ ଗ୍ରହକୁ କଳାଦିରେ ସମାନକରି ଥୋଇବ । ଏପରି ବାରମ୍ବାର କରି ସାରିବା ପରେ ଦେଖିବ ଯେ ଉଭୟ ଗ୍ରହ ରାଶ୍ୟଂଶ ଓ କଳାଦିରେ ସମାନ ହୋଇ ସାରିଛନ୍ତି ।

କୃତ୍ଵା ସକୃତ୍ ସମକଳୋ ସ୍ୟାତାଂତୌ ଧ୍ରୁବସୂତଗୌ
 ତତୋଧନର୍ଣ୍ଣ କଳକା ବର୍ଗୟୁକ୍ତେଷୁ-ବର୍ଗିତଃ । ୩୧ ।

ପଦଂସ୍ୟାଦ୍ ସୂକ୍ଷ୍ମବିକ୍ଷେପଃ କାନ୍ତସ୍ତତ୍ତ୍ଵସଂସ୍କୃତାସ୍ମୃତା
 ମଧ୍ୟେବ ସବଦା ଭାନୋରପମଣ୍ଡଳଗସ୍ୟ ସା । ୩୨ ।

ଆଦୁନ ଦୁକ୍‌କର୍ମ କଳାର ବର୍ଗରେ ଶରବର୍ଗକୁ ଯୋଗକରି ମୂଳ ନେଲେ ଯାହା ହେବ ତାହାହିଁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶର ଅଟେ । ଗ୍ରହର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶର ଓ ସ୍ଥାନୀୟ ଶାନ୍ତିର ଦିଗ ଭିନ୍ନ ହେଲେ, ଅନ୍ତର ଓ ଦିଗ ସମାନ ହେଲେ, ଯୋଗକଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଶାନ୍ତି ହେବ । ବିମୁଗ୍ଧ ଧ୍ରୁବ ପ୍ରୋତଦୃଶ୍ୟରେ ବିମୁଗ୍ଧ ନାଡ଼ୀବୃତ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହାର ସ୍ଥିତି ବୋଲି ଜାଣିବ । ସୂର୍ଯ୍ୟଶାନ୍ତିବୃତ୍ତରେ ଥିବାରୁ ତାହାର ମଧ୍ୟମଶାନ୍ତିହିଁ ସ୍ପଷ୍ଟଶାନ୍ତି ହୋଇଥାଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟର ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ପରି ଶର ନାହିଁ ।

ସ୍ପଷ୍ଟଶାନ୍ତିଶୃଙ୍ଗରଂ ସ୍ଵଂସ୍ଵଂ ଦିନାର୍ଦ୍ଧଂ ଗେହନୁତଂ ନତମ୍

କାଳମାନୀୟଂ ଝଗୟେହ୍ନିନୀୟଂ ଖଖ କୃତେଷୁଭିଃ । ୩୩ ।

ଦିନାର୍ଦ୍ଧେନ ଭଜେଲ୍ଲବଂ କଳାନାଂ ଜ୍ୟେ ନତୋନ୍ନତେ

ସ୍ୟାତାଂ ମଧ୍ୟସ୍ପଷ୍ଟଶାନ୍ତିସିଦ୍ଧିୟୋର୍ଦ୍ଧବର୍କ୍ଷୟୋଃ । ୩୪ ।

ପ୍ରାଣାମୂଳଂ ସ୍ୟାଦ୍‌ବିବରଂ ତତ୍‌କଳାଘ୍ନୀ ନତଜ୍ୟକା

ବିଜ୍ୟାପ୍ରା ଫଳଲ-ପ୍ରାଭିର୍ଦିନପୂର୍ବପର୍କ୍ଷୟୋଃ । ୩୫ ।

ସୌମ୍ୟେ ଷେପେହ୍ନିନୟୁତୌ ଜ୍ଞମାତ୍‌ସାମ୍ୟେ ଯୁତୋକିତୌ

କାର୍ଯ୍ୟେ ଗ୍ରହୌ ତଦ୍‌ବିବର୍କ୍ଷୟଂ କାଳଂ ଯାତେଷ୍ୟସଞ୍ଜକମ୍ । ୩୬ ।

ଜାତାୟାଦକ୍ଷୟକ୍‌କର୍ମ ସୌନଃ ପୁନ୍ୟାଦତ ସ୍ଥିରୌ

କୃତ୍ଵା ପଶ୍ୟନ୍ତିଜେ ଦେଶେ ଯାମ୍ୟସୌମ୍ୟାନ୍ତରଂ ତୟୋଃ । ୩୭

ଦୁଇଟିଯାକ ଗ୍ରହର ସ୍ପଷ୍ଟଶାନ୍ତିରୁ ଚର ସାଧନସ୍ଥିତିରେ ନିଜ ନିଜର ଚର ଓ ଦିନାର୍ଦ୍ଧ ଆଣି ସି ପ୍ରଶ୍ନାଧ୍ୟାୟର ସ୍ଥିତିରେ ନତ ଓ ଉନ୍ନତକାଳ ବାହାର କର । ଉତ୍ତୟକୁ (ନତ ଓ ଉନ୍ନତ କାଳକୁ) ୫୪୦°ରେ ଗୁଣି ନିଜ ନିଜ ଦିନାର୍ଦ୍ଧରେ ହରିଲେ ତାହା ଯଥାସମେ ନତ ଓ ଉନ୍ନତ କାଳର ଜ୍ୟା ହେବ । ଗ୍ରହର ମଧ୍ୟମ ଓ ସ୍ପଷ୍ଟଶାନ୍ତିରୁ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଚର ଆଣି ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରାଣାଦ ଅନ୍ତର ବାହାର କର । ଏହାର କଳାରେ ନତଜ୍ୟାକୁ ଗୁଣି ସି ଜ୍ୟାରେ ଭାଗଦେଲେ ତାହା କଳା ଆଦି ହେବ । ତାକୁ ଉତ୍ତର ଶରବେଳେ ଦିନର ପୂର୍ବାଦ୍ରେ ଗ୍ରହରୁ ବାଦ ଦେବ ଓ ଦିନର ପର୍କ୍ଷରେ ଗ୍ରହରେ ଯୋଗ କରିବ । ଦକ୍ଷିଣଶର ବେଳେ ଦିନର ପୂର୍ବାଦ୍ରେ ଯୋଗ ଓ ପର୍କ୍ଷ (ଦିନର ପର୍କ୍ଷ) ଗ୍ରହରୁ ବିଯୋଗ କଲେ ଆକ୍ଷ ଦୁକ୍‌କର୍ମ ସଂସ୍କୃତ ହେବ । ଏପରି ଉତ୍ତୟ ଗ୍ରହ ଆଣିସାରି ଅନ୍ତର କରିବ ଏବଂ ଏଥରୁ ଉତ୍ତୟ ଗ୍ରହର ଅନ୍ତ ଓ ବେଶି ଗତିଯୋଗେ ଯୁଦ୍ଧ (ଗ୍ରହଯୋଗ) ଗତ ବ ଗମ୍ୟ ସ୍ଥିତିର କର । ଏହି କାଳରୁ ପୁଣିବାରମ୍ବାର ଉକ୍ତ ସ୍ଥିତିରେ ଆକ୍ଷ ଦୁକ୍‌କର୍ମ କରି ଉତ୍ତୟ ଗ୍ରହରେ ସଂସ୍କାର ପୂର୍ବକ ସ୍ଥିତି କରି ଦେବ ଯେ ସେଥିରୁ ପୁଣି ଆକ୍ଷଦୁକ୍‌କର୍ମ କଲେ ଆଉ ପ୍ରଭେଦ (ପୂର୍ବାପେକ୍ଷା) ଦେଖାଯିବ ନାହିଁ । ଏପରି କରି ସାରବାପରେ ଉତ୍ତୟ ଗ୍ରହର ସମପ୍ରୋତ ଦୃଶ୍ୟାଦି ଦକ୍ଷିଣ ବା ଉତ୍ତର ଅନ୍ତର ବାହାର କରି ଦେବ ।

ସଂସ୍କୃତ: ୩୧

କୁଜାଦୀନାଂ ବିମ୍ବମାନଂ ବୃତ୍ତାଂ ଶ୍ଵରଂ ଚ ତଦ୍
ମଧ୍ୟଂସ୍ତୁ ଚମିତ ଦ୍ଵେଧା ଦର୍ଶ ବିମ୍ବମିତ ପଞ୍ଚଧା । ୩୮ ।

ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ପାଞ୍ଚ ତାରା ଗ୍ରହର ବିମ୍ବ ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାର ଯଥା:— ମଧ୍ୟ ବୃତ୍ତବିମ୍ବ, ମଧ୍ୟ-
ଶ୍ଵରବିମ୍ବ, ଖୁଟ ବୃତ୍ତବିମ୍ବ, ଖୁଟ ଶ୍ଵରବିମ୍ବ ଓ ଦୃକ୍ ତୁଲ୍ୟବିମ୍ବ ।

ତେଜୋମୟଃ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିମ୍ବସ୍ତଦ୍ ପ୍ରଭା ଗ୍ରହଣାଦ୍ଗ୍ରହାଃ
ଚନ୍ଦ୍ରାଦୟୋଽଜଳମୟା ଦୃଶ୍ୟନ୍ତେ ବିବିଧାଜନେଃ । ୩୯ ।

ତାରାଗ୍ରହା ବିଦୂରତ୍ଵାଦତ୍ୟକ୍ଷତ୍ଵାଦ୍ ବିଧୋରପି
ଚନ୍ଦ୍ରବଦ୍ ଶୃଙ୍ଖିଣୋ ନାବ ଲକ୍ଷ୍ୟନ୍ତେ ଲେକଲେଚନେଃ । ୪୦ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟବିମ୍ବ ତେଜସ୍ଵୀ ଅଟେ । ସେଥିରୁ ତେଜ (ପ୍ରକାଶ) ଗ୍ରହଣକରି ଚନ୍ଦ୍ର ଆଦି ଜଳପିଣ୍ଡ
ଗ୍ରହଗୁଡ଼ିକ ନାନାବର୍ଣ୍ଣ ଓ ନାନା ଆକୃତିର ଦେଖାଯାନ୍ତି । ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ଗ୍ରହମାନେ ଚନ୍ଦ୍ରପରି
ଶୃଙ୍ଖି ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରଠାରୁ ବେଶି ସ୍ପଷ୍ଟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଦୂରତା (ଭୂପୃଷ୍ଠରୁ) ବେଶି
ଦୂରରେ ଥିବାରୁ ଚନ୍ଦ୍ରପରି ଶୃଙ୍ଖି ଥିବା ଦେଖାଯାନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଖାର୍ଥବେଦା ଖରାମାଂକାଃ ପୂର୍ଣ୍ଣାର୍ଥ ଗିରିସିନ୍ଧବଃ
ଖାତ୍ରଷ୍ଟତ୍ଵାହବଃ ଖାତ୍ରୋତ୍ପନ୍ନୟୋଽଯୋଜନାମୁକାଃ । ୪୧ ।
ବିମ୍ବବ୍ୟାସାଃ କୁଜାଦୀନାଂ ବିଶ୍ଵାକୃତ ବିଭଜିତାଃ
ଫଳଂ କଳାଦି ତନ୍ମାନଂ ରବି କକ୍ଷାଗତଂ ଭବେଦ୍ । ୪୨ ।

ଜିଶୁଃକ୍ଷେତ୍ରଃ ସ ଏବ ସ୍ୟାନ୍ୟଧବ୍ୟାସୋଽପରସ୍ୟ ତୁ
ହୟସ୍ୟ ଶୀଘ୍ରପରସ୍ପରଶ୍ଚଂ ତଦ୍ଭାଂଶ ଭଜିତମ୍ । ୪୩ ।
ବ୍ରତ ବିମ୍ବଂ ଭବେନ୍ୟଧଂ ତଦ୍ବିଲିପ୍ତାଃ କୁଜାଦିତଃ
ନାଗାସ୍ତଥାକି ତଥାକି ପୂର୍ଣ୍ଣଚୈଳା ଦଶଃ କ୍ରମାତ୍ । ୪୪ ।

ଯୋଜନରେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ବିମ୍ବବ୍ୟାସ ଏହିପରି ଯଥା:—

ମଙ୍ଗଳ—୪୫୦ ଯୋ	ବୁଧ—୯୩୦ ଯୋ	ବୃହସ୍ପତି—୪୭୫୦
ଶୁକ୍ର—୨୭୦୦ ଯୋ	ଶନି—୩୫୦୦ ଯୋ	

ଏଗୁଡ଼ିକୁ ୨୨୧୩ରେ ହରି ଦେଲେ କଳାଦି ବିଶ୍ଵାମାନ ହୋଇଯିବ । ଏ ଉଭୟ
ବିମ୍ବମାନ ରବି କକ୍ଷାରେ ବୋଲି ଜାଣିବ । ଗୋଟିଏ ଯୋଜନାମୁକ ଓ ଅନ୍ୟଟି କଳାମୁକ ।

ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ର ଯେଉଁ କଳାମୂଳ ବିମ୍ବମାନ ଆସିଲା, ତାହାହିଁ ସେମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ-
ବୃତ୍ତୀୟ ବ୍ୟାସ । ଅନ୍ୟ ତିନି ଗ୍ରହର କଳାମୂଳ ବିମ୍ବମାନକୁ ନିଜ ନିଜ ଶୀଘ୍ର ପରିଧିରେ ଗୁଣି
୩୭୦ରେ ହରିଲେ ମଧ୍ୟବୃତ୍ତ ବିମ୍ବ ହେବ । ଏହିପରି ଭାବରେ ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ଗ୍ରହର
ବିକଳାମୂଳ ବିମ୍ବମାନ ଏହି ପ୍ରକାର ଯଥା:— ମଙ୍ଗଳ—୮" ବୁଧ—୨୫' ଗୁରୁ—୨୫"
ଶୁକ୍ର—୭୦" ଶନି—୧୦" ।

ଭୌମେକ୍ୟାର୍କଭୂବାଂ ବିମ୍ବାଦ୍ବିଷ୍ଣୁସ୍ତୁର୍ଯ୍ୟଫଳସ୍ୟ ଯା
ଉତ୍ତମଜ୍ୟା ତୟା ଷ୍ଟୁଣ୍ଣା ଦ୍ବିଗୁଣାଦିଜ୍ୟାୟୋଽବୃତ୍ତାଃ । ୪୫ ।
ତତ୍ତଫଳେ ରୁଚ୍ଛିତାଃ କାର୍ଯ୍ୟା ବୁଧଭାଗବୟୋସ୍ତୁତୌ
ଦ୍ରାକ୍‌କେନ୍ଦ୍ରେ ମକରାଦିସ୍ତେ ଲିପ୍ତାଃ ଶୀଘ୍ରଫଳୋଽପତାଃ । ୪୬
କୋଟୀ ଲିପ୍ତାଶ୍ଚ ସଂଯୋଜ୍ୟ ତନ୍ମ୍ୟୟା ଦିଜ୍ୟାୟାତ୍ୟୟା
ପୁନଃ କର୍କ୍ୟାଦତତ୍ତକେନ୍ଦ୍ରେ ଦ୍ରାକ୍‌ଫଳାତ୍ୟଦିଗୁଣିତାଃ । ୪୭ ।
କୋଟୀରାଶ୍ୟାଦୟଃ ଶୋଧାଃ ଶେଷାଭୋର୍ଜ୍ୟା ଚ ଯା ତୟା
ବିନୌ ସଂଗୁଣିତୌ ଦ୍ବିଗୁଣାଦିଜ୍ୟାୟା-ବିତ ପଞ୍ଚ ତେ । ୪୮ ।
ଉବକ୍ତ ଭସ୍ତ୍ରାୟା ମଧ୍ୟାସ୍ତ୍ରାୟାକ କଳାବଳେଃ
ତମଜ୍ୟା ଦିଜ୍ୟାୟା ଯୁକ୍ତା ଶୁଦ୍ଧଗୁଣାକୋ ଭବେତ୍ । ୪୯ ।
ମଧ୍ୟାସ୍ତ୍ରୋ ଦ୍ବି ବିଧା ବିମ୍ବାସ୍ତ୍ରାୟାୟା ବୃତ୍ତଭସ୍ତ୍ରାୟାଃ
ମନଶ୍ଚିତ୍ୟା ହୃତାସ୍ତ୍ରାୟାୟାୟା ଦ୍ରାକ୍‌କର୍ଣ୍ଣ ଗୁଣିତାଃ । ୫୦ ।
ସ୍ତୁଟା ଉବକ୍ତ ଯୋ ସ୍ପଷ୍ଟ ବୃତ୍ତବିନୌ ସିତଜ୍ଞୟୋଃ
ତୌ ଚକ୍ରାର୍ଦ୍ଧେ ଶରାଳ୍ପଦ୍ବେ ଦୃଶ୍ୟୋ ଭସ୍ତ୍ରାଗର୍ତ୍ତବତ୍ । ୫୧ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାସ୍କରବିମ୍ବ ଓ ଷ୍ଟୁଟବୃତ୍ତ ଭାସ୍କରବିମ୍ବ ପ୍ରମାଣ କୁହାଯାଉଛି—
ନିକଟରେ ମଙ୍ଗଳ, ବୃହସ୍ପତି ଓ ଶନିର ଯେଉଁ ବିମ୍ବବ୍ୟାସ କୁହାଗଲା, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଦୁଇ ସ୍ଥାନରେ
ରଖିବ । ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ଯେହ୍ନା ତତ୍ତ୍ୱର୍ଥ ଶୀଘ୍ର ଫଳ । ନୟନ ବେଳେ ଆମର ଉତ୍ତମଜ୍ୟା
ହାରା ଗୁଣି ଦ୍ବିଗୁଣା ଦିଜ୍ୟାରେ ୬୮୭୭ ହରିବ । ଫଳକୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ଥିବା ବିମ୍ବବ୍ୟାସରୁ
ଫେଡ଼ିଲେ ଅନ୍ତର ଫଳ ଉକ୍ତ ଗ୍ରହର ଭାସ୍କରବିମ୍ବ ହେବ ।

ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ର ଶୀଘ୍ର କେନ୍ଦ୍ର ମକରାଦି ୬ ରାଶିରେ ଥିଲେ, ତତ୍ତ୍ୱର୍ଥ ଫଳ କଳା ଶୀଘ୍ର
କେନ୍ଦ୍ର କୋଟୀ କଳାରେ ମିଶାଇ ମିଶାଣ ଫଳର ଜ୍ୟା ଅର୍ଥାତ୍ ଷ୍ଟୁଟ କେନ୍ଦ୍ର କୋଟିଜ୍ୟାକୁ
ଦିଜ୍ୟାରେ ମିଶାଇବ । କର୍କଟାଦି କେନ୍ଦ୍ରରେ ତିନିରାଶି ଯୁକ୍ତ ଶୀଘ୍ରଫଳରୁ ଶୀଘ୍ରକେନ୍ଦ୍ର କୋଟି-
ରାଶ୍ୟାଦି ଫେଡ଼ି ସେଥିରୁ ଭୁଜଜ୍ୟା ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ପଷ୍ଟକେନ୍ଦ୍ର ଜ୍ୟା ଆଣିବ । ଏଥିରେ ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦିକର

ବିନ୍ଦୁ ବ୍ୟାପକ ଗୁଣି ଦିଗୁଣିତ ହିଁ ଜ୍ୟା ୭୮୭୭ ରେ ହରିବ । ଫଳ-ଉକ୍ତ ଦୁଇ ବ୍ରହ୍ମର ମଧ୍ୟ
ଭାସ୍ବରବିନ୍ଦୁ ପ୍ରମାଣ ହୋଇ ଯିବ । ଏହି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ମଙ୍ଗଳଆଦି ପାଞ୍ଚ ପରାବ୍ରହ୍ମର ମଧ୍ୟମ
ଭାସ୍ବରବିନ୍ଦୁ ଆସିଯିବ ।

ଏଠାରେ ଶୀଘ୍ର ଫଳ କଳା ଓ କୋଟି କଳାର ଯୋଗ ଢେରବିଧେ ଅଧିକ ହେଲେ
ସେମାନଙ୍କର କ୍ଷମ ଜ୍ୟା ଓ ହିଁ ଜ୍ୟାରେ ଯୋଗକଲେ ବୁଧ ଓ ଶୀଘ୍ରର ଗୁଣକ ହେବ ।

ମଧ୍ୟମ ବୃତ୍ତ ବିନ୍ଦୁ ଓ ମଧ୍ୟମ ଭାସ୍ବର ବିନ୍ଦୁକୁ ଅଲଗା ଅଲଗାରିଣି ହିଁ ଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି ନିଜ
ନିଜ ଶୀଘ୍ର କର୍ଣ୍ଣରେ ଭାଗ ଦେଲେ ଫୁଟ ବୃତ୍ତ ବିନ୍ଦୁ ଓ ଭାସ୍ବରବିନ୍ଦୁ ହେବ ।

ଏହିପରି ଭାବରେ ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ରର ସ୍ପଷ୍ଟ ବୃତ୍ତ ବିନ୍ଦୁ ଆଣି ଯଦି ଦେଖିବ ଯେ, ସେ
ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଛ ରାତ୍ରି ଅନ୍ତରରେ ହୁଅନ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ପୃଥିବୀମଧ୍ୟରେ ରହନ୍ତି,
ତାହାହେଲେ ଶରୀର ଅଳ୍ପତା ହେତୁ ଉକ୍ତ ଦୁଇ ବୃତ୍ତ ସୂର୍ଯ୍ୟବିନ୍ଦୁରେ ଗାଢ଼ପରି ଦିଶିବ ।

ସ୍ଫୁଟଭାସ୍ବରବିନ୍ଦୁନାଂ ଦୂର୍ବିନ୍ଦୁଦ୍ବୟମଥୋତ୍ୟତେ
ଦୂରସ୍ଥଦୀପା ଇବ ତେ ସ୍ଥୂଳା ଭକ୍ତି ଯଦୀକ୍ଷିତାଃ । ୫୬ ।
ଦୂରେ ପଥଃ ସ୍ଥିତମତାଂ ସ୍ଵବ୍ୟାସତଥୁଦୂରଗୁଣାତ୍
ଜ୍ୟୋତିଷାଂ ସ୍ଥୂଳତା ଲେକେଦୂର୍ଗ୍ୟତେ ଜ୍ଞମବୃକ୍ଷିତଃ । ୫୭ ।
ତଦ୍ବିନ୍ଦୁନପଦାତସ୍ୟ କଳାଦେଃ ସଦମେବ ଯତ୍
ପରାବ୍ରହ୍ମଣାଂ ଦୂର୍ବିନ୍ଦୁଂ ସ୍ଵଂ ସ୍ଵଂ ତଦ୍ଭବନ୍ତି ସ୍ଫୁଟମ୍ । ୫୮ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାସ୍ବରବିନ୍ଦୁର ଦୃଶ୍ୟପରିମାଣ କୁହା ଯାଉଛି—

ଦୂରରେଥିବା ଘାପପରି ଭାସ୍ବରବିନ୍ଦୁ ସ୍ଥୂଳ ଦେଖା ଯାଏ । ଜ୍ୟୋତିଷ ପଦାର୍ଥର
ବୃଦ୍ଧି କ୍ଷମେ ୨୧୫ ଗୁଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୃଥିବୀକୁ ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ଦୂରତା ଅନୁପାତର କଥା ।
ଏଣୁ ଫୁଟ ଭାସ୍ବର ବିନ୍ଦୁ କଳାଦି ପରିଧକୁ ୧୭ ରେ ଗୁଣି ତାହାର ମୂଳନେଲେ ମଙ୍ଗଳ ଆଦି
ପରାବ୍ରହ୍ମମାନଙ୍କ ଦୃଶ୍ୟ ବିନ୍ଦୁ ପରିମାଣ ହୁଏ ।

ଭାନାଂ ସ୍ଵତୋଭାସ୍ବରଦ୍ଵାତ୍ ସମଦୂରସ୍ଥିତେଃ କ୍ଷିତେଃ
ସାମ୍ୟଂ ସଦୈବ କିନ୍ତୁଷାଂ କାର୍ଯ୍ୟା ଦୂର୍ବିନ୍ଦୁଶାଳିତା । ୫୫ ।

ନିକଟମାନେ ସ୍ଵତଃ ପ୍ରଦୀପ୍ତ ଏବଂ ଏଗୁଡ଼ିକ ସବୁଦିନ ପୃଥିବୀ ଠାରୁ ସମାନ ଦୂରରେ
ରହୁଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ବିନ୍ଦୁ ପରିମାଣରେ କୋଣସି ବୈଷମ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ ।
ତଥାପି ଏମାନଙ୍କ ଦୃଶ୍ୟବିନ୍ଦୁ ପରିମାଣ ଆଣିବାକୁ ହେବ ।

ଯୁଦ୍ଧଭେଦାନତୋ ବକ୍ଷ୍ୟ ଗ୍ରହୟେଃ ସମଲପ୍ତତୟାଃ
 ଦୃଶ୍ତି ମାନ୍ତ୍ରହୟସ୍ତର୍ବେ ଯୁଦ୍ଧମୁଲ୍ଲେଖ୍ୟନାମକମ୍ । ୫୬ ।
 ବିମୁବେଧେ ଚ ଭେଦାତ୍ୟଂ ମାନଯୋଗାଲ୍ଲକେନ୍ଦ୍ରରେ
 ତଦ୍ୟାଦଂ ଶୁବମର୍ଦ୍ଦାତ୍ୟମପସବ୍ୟଂ ତତୋଽଧିକେ । ୫୭ ।
 ଅଂଶାବଧୂତବତେକ ଶ୍ରାଗଧୂକେ ସମାଗମଃ
 ସମୁବେ ଦ୍ଵପସବ୍ୟସ୍ୟ ଯଦ୍ୟେକୋ ଦୀପ୍ତିମାନ୍ ଗ୍ରହଃ । ୫୮ ।
 ଅନ୍ୟାବବର୍ଣ୍ଣସ୍ତଦ୍ଵୟଂ ଦୀପ୍ତୋଦ୍ଘୋ ଚେଦ୍ଵସାଗମଃ
 ତଦ୍ଘୋ ଚେଦ୍ଘୋ ଦୀନୋ କୃତୟୁଦ୍ଧଂ ତଦ୍ଵଚ୍ୟତେ । ୫୯ ।
 ସୁଲବନ୍ୟୋ ଜୟୀ ଖେତସ୍ତୁଲ୍ୟୟୋରୁତ୍ତରସ୍ଥିତଃ
 ଜିତୋଽଶ୍ଵଃ ସମୟୋର୍ଯ୍ୟାମ୍ୟଃ ସବଦା ସବଜିଦ୍ଵଃ । ୬୦ ।
 ସୌମ୍ୟଯାମ୍ୟସ୍ଥିତୀକ୍ଷାୟେ ପ୍ରୋକ୍ତେ ଦୃକ୍ତର୍ଣୀପରମ୍
 ସଲ୍ଲୟନନତସ୍ତସ୍ତୁଖେତତଃ ସ୍ୟାନ୍ନୁ ତଦ୍ଵୟୁତଃ । ୬୧ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଦ୍ଧସମାଗମ କଥା କୁହାଯାଉଛି —

ଦୁଇଟି ଗ୍ରହବିମୁର ପରସ୍ପର ପରିଧିମାତ୍ର ସ୍ପର୍ଶ ହେଲେ ତାହାକୁ ଉଲ୍ଲେଖ ଯୁଦ୍ଧ କୁହାଯାଏ ।
 ଗୋଟିଏ ଦୃଶ୍ୟବିମୁ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହ ବିମୁତ୍ତରେ ଭେଦ କରି ପଶିଗଲେ ଭେଦଯୁଦ୍ଧ ହୁଏ ।
 ଉଭୟ ଗ୍ରହର ଯାମ୍ୟ ବା ସୌମ୍ୟ ତପାତ୍ମାନୈକ୍ୟ ଠାରୁ ଉଣାହେଲେ ଅଂଶୁ ବିମୁଦ୍ଵୟୁଦ୍ଧ
 ହୁଏ । ଏହି ତପାତ୍ ପୁଣି ମାନୈକ୍ୟଠାରୁ ଅଧିକହେଲେ ଏବଂ ୧୦ କଳାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି
 ୭୦ କଳା (୧୦ ଅଂଶ) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହେଲେ ଅପସବ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧ ନାମରେ କଥିତ ହୁଏ । ଏହା ପୁଣି
 ୭୦ କଳାଠାରୁ ଅଧିକହେଲେ ସମାଗମ ହୁଏ । ଅପସବ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧ ବେଳେ ଗୋଟିଏ କାନ୍ତିଯୁକ୍ତ
 ଓ ଅପରଟି ବିବର୍ଣ୍ଣ (କାନ୍ତି ହୀନ) ହେଲେ, ତାହା କେବଳ ଯୁଦ୍ଧନାମରେ କଥିତ ହୁଏ ।
 ଉଭୟ ଗ୍ରହକାନ୍ତିମାନ ହେଲେ ତାହା ସମାଗମ ହୁଏ । ଅପସବ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧରେ ଉଭୟ ଗ୍ରହ
 ଶକ୍ତିହୀନ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ସେହି ଯୁଦ୍ଧକୁ କୃତ-ଯୁଦ୍ଧ କହନ୍ତି । ଅଂଶକଳାଦିରେ ସମାନ
 ଦୁଇପ୍ରହର ଉତ୍ତରସ୍ଥ ସୁଲବିମୁ ଗ୍ରହକୁ ଜୟୀକୁହାଯାଏ । ତୁଲ୍ୟ ବିମୁ ଦୁଇଗ୍ରହ ମଧ୍ୟରେ
 ଦକ୍ଷିଣସ୍ଥ ଗ୍ରହ ବିଜୟୀ, ଅନ୍ୟଟି ବିଜିତ । ବିମୁ ବିଶାଳତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଶୁଦ୍ଧ ଉତ୍ତର ହେଉ
 ବା ଦକ୍ଷିଣ ହେଉ ସେ କୌଣସି ଦିଗରେ ଥିଲେ ବିଜୟୀ । ଦୁଇଟି ଗ୍ରହମଧ୍ୟରୁ କିଏ କାହାର
 ଦକ୍ଷିଣରେ ବା ଉତ୍ତରରେ ରହିଲା, ଏହି କଥା ଜାଣିବା ନିମନ୍ତେ ଆୟୁନ ଓ ଆକ୍ଷ ନାମକ
 ଦୁଇଟି କର୍ମ ସଂସ୍କାରର କଥା ଆଗରୁ କୁହାଯାଇଛି । ଗ୍ରହଣପର ଏହି ଯୋଗ୍ୟଦିର
 ଜ୍ଞାନ କଲବେଳେ ଲମ୍ବନ ଓ ନିତ୍ୟ ସଂସ୍କାର ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣରେ କରାଯିବ । ତା ନ ହେଲେ
 ଭଲ ହେବ ନାହିଁ ।

ଗଣ୍ୟତେର୍ଦ୍ଧ୍ୟାଂଶ ଭେଦୋଽପି ଚୈମାଦୀନାଂ ବୁଧୈର୍ନ ଯତ୍
 ପ୍ରାବୁଦ୍ଧିସ୍ତନ୍ନୋଦତେ ତେଷାମତ୍ୟଲ୍ଲେ ନତଲ୍ଲୟନେ । ୧୨ ।
 ତଥାପି ଗଣିତଜ୍ଞାନସ୍ୟାବଶ୍ୟକତୟା ମୟା
 ପରକଲ୍ୟୁଷ ନିଗଦେ୍ୟତେ ସନ୍ଧିୟାଂ ପରତୁଷ୍ଟୟେ । ୧୩ ।

ପ୍ରାଚୀନମାନେ ମଙ୍ଗଳ ପ୍ରଭୃତି ତାର ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ ଅର୍ଥାତ୍ ୩୦ କଳା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚପାତକୁ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରୁ ନ ଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ନତି ଓ ଲମ୍ବନ ମଧ୍ୟ ପରିହାର କରିଅଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଗଣିତରେ ଲମ୍ବନ ଓ ନତିସଂସ୍କାର ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇ ପଡୁଥିବାରୁ ତାହା ଜାଣିବା ଓ କରିବା ଉଚିତ୍ । ଏହି କଥା ମନରେ ରଖି ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଲୋକମାନଙ୍କର ସନ୍ତୋଷ ନିମନ୍ତେ ମୁଁ ନତି ଓ ଲମ୍ବନ କଥା ଏଠାରେ କହୁଛି ।

ପରମାନତର୍କସ୍ୟ ଦ୍ଵାବଂଶତବିଲପ୍ତିକାଃ
 ସୈବ ଜଣୁହ୍ୟେର୍ମଧ୍ୟା ବିଜ୍ୟାଦ୍ଵୀ ଦ୍ରାକ୍‌ଶ୍ରବୋ ହୃତା । ୧୪ ।

ପୁନସ୍ତତ୍କାଳଦୂକ୍ଷେପରୁଣିତା ବିଜ୍ୟୟୋକ୍ତୃତା
 ସ୍ଫୁଟାବନତରନେ୍ୟଷାଂ ବୟାଶାଂ ସାପର୍କଜା । ୧୫ ।

ନତିଃ ସ୍ଵଦ୍ରାକ୍‌ପରସ୍ପରିଃ ଗୁଣିତାଭ୍ୟଂଶ ଭୂଜିତା
 ବିଜ୍ୟାଦ୍ଵୀ ତୁର୍ଯ୍ୟଜଣ୍ଡାପ୍ତା ପୁନର୍ଦୂକ୍ଷେପ ତାଡ଼ିତାଃ । ୧୬ ।

ବିଜ୍ୟାପ୍ତାସ୍ୟାନ୍ନତିଃ ସ୍ଵଷ୍ଟା ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣବତ୍ତୟା
 ସଂସ୍କୃତୋ ଗ୍ରହବିକ୍ଷେପଃ ସ୍ଫୁଟଃ ସ୍ୟାଦଥ ଲୟନମ୍ । ୧୭ ।

ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ନତି ଆନୟନ —

ସୂର୍ଯ୍ୟର ପରମ ନତି କଳା ୨୨ । ରବିର ପରମ ନତି କଳା ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ରର ମଧ୍ୟମ ନତି ହୁଏ । ଏହି ମଧ୍ୟମ ନତି କଳାକୁ ବିଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି ସେ ଦୁହିଁଙ୍କର ଶୀଘ୍ର କର୍ଣ୍ଣରେ ହରିଲେ ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ରର ମଧ୍ୟମ ନତି ହୁଏ । ଏହି ମଧ୍ୟମ ନତି କଳାକୁ ବିଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି ବୁଧ ଶୁକ୍ରଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଅନ୍ୟ ଶୀଘ୍ରକର୍ଣ୍ଣରେ ଭାଗ ଦିଆଯିବା ଲବ୍ଧ ଫଳକୁ ପୁଣି ବିଦି ଭନତାଂଶ ଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି ବିଜ୍ୟାରେ ହରିଲେ ସ୍ଫୁଟ ନତି ହୁଏ ।

ମଙ୍ଗଳ ଗୁରୁ ଓ ଶନି ଏହି ତିନିଗ୍ରହଙ୍କ ନତି ଆନୟନ ନିମନ୍ତେ ପରମ ରବିନତିକୁ ନିଜ ନିଜ ଶୀଘ୍ର ପରିଧରେ ଗୁଣି ୩୭°ରେ ହରିଲେ ଯେଉଁ ଫଳ ହେବ ସୁଖି ତାକୁ ସିନ୍ଧ୍ୟାରେ ଗୁଣି ଚତୁର୍ଥ ଶୀଘ୍ରକର୍ଣ୍ଣରେ ଭାଗ ଦେଲେ ଯାହା ହେବ ତାହାକୁ ସୁଖି ଦୃଷ୍ଟପରେ ଗୁଣି ସିନ୍ଧ୍ୟାରେ ହରିଲେ ଫଳ ନତି ହୁଏ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣରେ ଯେପରି ନତି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରଣର ସମ୍ବନ୍ଧର କରାଯାଇ ଫୁଟଣର ହୁଏ ସେହିପରି ଫୁଟନତିରେ ଗ୍ରହ ଶରୀର ସମ୍ବନ୍ଧର ହେଲେ ଫୁଟଗ୍ରହ ଶର ହୁଏ ।

କଥ୍ୟତେ ଯଦି ଖଗୋଳେଃ କାଳେ ସମକଳୀକୃତଃ
ତଦାସ୍ମାୟା ପରନତିଦୃଶ୍ମତସ୍ମା ଶିଳୀବୟା । ୨୮ ।

ଭକ୍ତା ବିଶିଷ୍ଟଲଗ୍ନସ୍ୟ ଗ୍ରହସ୍ୟାନ୍ତରଜୀବୟା
ଗୁଣିତା ଶିଳ୍ୟୟା ଭକ୍ତା ପ୍ରାକ୍ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ନଭଶ୍ଚରେ । ୨୯ ।

ବିଶ୍ୱେନଲଗ୍ନତଃ କ୍ଷେପ୍ୟା ଶୋଧା ଚେତସ୍ୟାତ୍ମସ୍ୟ ଲମ୍ବନଃ
ନଭଶ୍ଚରସ୍ତଦ୍ବିଧୟୋର୍ଗ୍ରହୟୋଃ ସ୍ୟାଦ୍ବିଧିନ୍ତରମ୍ । ୩୦ ।

ତତୋ ଗତିଷ୍ୟକାଳଃ ସ୍ୟାଦ୍ବିଧିବାନ୍ ସମକଳୀକୃତୌ
ଗତିଯୋଗାନ୍ତର ବଶାତ୍ ପ୍ରାକ୍ବିଭାଜନମ୍ ସ୍ମୃତମ୍ । ୩୧ ।

ମଙ୍ଗଳ ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଲମ୍ବନ ଆନୟନ ଶକ୍ତି ବର୍ତ୍ତମାନ କୁହାଯାଇଛି ।

ଯେତେବେଳେ ଦୁଇଟି ଗ୍ରହ ରାଶ୍ୟଂଶ ଓ କଳାହରେ ସମାନ ହେବେ, ତେତେବେଳର ସ୍ୱ ପରମ ନତିକୁ ଦୃଶ୍ୟଗତିରେ ଗୁଣି ସିନ୍ଧ୍ୟାରେ ଭାଗ ଦେବ । ଲବ୍ଧକୁ ବିଶିଷ୍ଟ ଲଗ୍ନ ଓ ଗ୍ରହ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ୍ୟରେ ଗୁଣି ସିନ୍ଧ୍ୟାରେ ସୁଖି ହରିଲେ ଫଳ ଫୁଟ ଲମ୍ବନ ହୁଏ । ଏହି ଫୁଟ ଲମ୍ବନକୁ ଗ୍ରହ ବିଶିଷ୍ଟ ଲଗ୍ନଠାରୁ ପୃଥ୍ବରେ ଥିଲେ ଯୋଗ ଓ ପରେ ଥିଲେ ବିୟୋଗ କରିବ । ତାହାହେଲେ ଗ୍ରହ ଲମ୍ବନ ସଂସ୍କୃତ ହେବା ଲମ୍ବନ, ସଂସ୍କୃତ ଦୁଇମାର୍ଗୀ ଗ୍ରହର ଗତିନ୍ତର ବଶତଃ ଏବଂ ବିଜାଣ୍ଡସ୍ୱ ଅର୍ଥାତ୍ ମାର୍ଗୀ ଓ ବନ୍ଧୀ ଗ୍ରହର ଗତି ଯୋଗରୁ, ଉଭୟକୁ ସମକ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଯେତକ ଗତିଷ୍ୟକାଳ ହେବ ସେଥିରୁ ସୁଖି ଫୁଟଲମ୍ବନ କରି ସମୟକୁ ସଂସ୍କୃତ କରାଯିବ । ଏପରି ବାରମ୍ବାର କଲେ ଗ୍ରହ ଯୁକ୍ତର ବାସ୍ତବ ସମୟ ଜଣାପଡ଼ିବ ।

ଦୂରଦ୍ୱାରାଦିଶୂନ୍ୟଦ୍ୱାରା ଭାନାନନତିଭବତଃ
ତତ୍ତ୍ୱେତ୍ୟେତ୍ୟନ୍ତୌ କାଳଃ ଖେଚଗତ୍ୟା ଗତଃ ପରମ୍ । ୩୨ ।

ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ଗ୍ରହଯୋଗ କେବେ ହୋଇଥିଲା ବା କେବେ ହେବ ତାହା ଆଶିବା ଶକ୍ତି
ଏଠାରେ କୁହାଯାଉଛି — ନକ୍ଷତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ପୃଥିବୀଠାରୁ ବହୁ ଦୂରରେ ଥିବାରୁ ଏବଂ ସ୍ୱୟଂ
ଗତିଶୀଳ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ଗ୍ରହଗତି ଦ୍ୱାରାହିଁ ଏହି ସମୟ ଅଣାଯାଇ ପାରିବ । ନକ୍ଷତ୍ର-
ମାନଙ୍କର ନତି ବା ଲମ୍ବନ ନାହିଁ ।

ସମୁଦେ ବିମ୍ବଭେଦ ଯଥାବ୍ୟାପନଂ ତାତ୍ତ୍ୱନିର୍ଦ୍ଦେଶଦାନୁ
ଲମ୍ବନାବନତୀ ଯାତ୍ୟେ ନାନ୍ୟସ୍ତେ କ୍ଳିଷ୍ଟସ୍ତବତଃ । ୨୩।

ବଞ୍ଚିତ ଗ୍ରହସ୍ଥାନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେବଳ ଭେଦ ଯୁକ୍ତରେ ଲମ୍ବନ ଓ ଅବନତିର
ସଂସାର କରାଯିବ । ଲମ୍ବନ ଓ ନତି ଆଶିବା କ୍ଲେଶସାଧ୍ୟ । ଏଣୁ ଅନ୍ୟ ଯୁକ୍ତମାନଙ୍କରେ ଆଶିବା
ଦରକାର ନାହିଁ ।

ଗ୍ରହବଦ୍‌ସ୍ତୃତକାଳସ୍ତୁ ଯାତ୍ୟୋ ଭିନ୍ନେକଦରାଗତୋ
ଭୁକ୍ତିଯୋଗାନ୍ତରାକାତ୍ୟାଂ ସ୍ୱସ୍ତମାନାନୁ ସାରତଃ । ୨୪।

ବକ୍ରୟୋରଲ୍ଲୁଟାରୟୋଃ କଦାଚିତ୍‌ ରୂପଶୁଦ୍ଧୟୋଃ
ସୂର୍ଯ୍ୟ ମଣ୍ଡଳଭେଦଃ ସାତ୍ତ୍ୱିକାଳୋଭୁକ୍ତି ଯୋଗତଃ । ୨୫।

ଯୋଗକାଳ ସାଧନର ଉପାୟ ଏବଂ ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିମ୍ବକୁ କଣ୍ଠର ଭେଦ
କରନ୍ତି ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ କୁହାଯାଉଛି —

ଗ୍ରହଣପରି ଭିନ୍ନ ଦିଗ୍‌ଗତ ଗ୍ରହ ଦୃଶ୍ୟର ଗତିଯୋଗଦ୍ୱାରା ଏବଂ ଏକ ଦିଗ୍‌ଗତ ଦୁଇ
ଗ୍ରହର ଗତ୍ୟନ୍ତରଦ୍ୱାରା ନିଜ ନିଜର ବିମ୍ବ ପରିମାଣ ଅନୁସାରେ ପୃଷ୍ଠାଦି ସମୟ ସାଧନ
କରାଯିବ ।

ବନ୍ଧୀ, ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ରର ଶର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଳ୍ପ ହେବାବେଳେ ରବି ବିମ୍ବଭେଦ ହୁଏ ।
ଏଠାରେ ପୃଷ୍ଠାଦି ସମୟ ରବି-ବୁଧ ବା ରବି-ଶୁକ୍ରଙ୍କର ଗତି ଯୋଗଦ୍ୱାରା ଅଣାଯାଏ ।

ବିମ୍ବଭେଦେଽପି ତୈତେଷାଂ ଚନ୍ଦ୍ରେଣ ସ୍ୟାତ୍‌ ସମାଗମଃ
ନତିଲମ୍ବନସିଦ୍ଧେନ ପୂର୍ଣ୍ଣମୋକ୍ଷାଦ ସୂଚକତ୍‌ । ୨୬।

ସୂକ୍ଷ୍ମଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ସମତା ଯଦି କାଳେ କୁଜାଦନା
ଲମ୍ବନାୟ ତଦା ଚନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟଭୁକ୍ତିର୍ମନୁଷ୍ଠିତା । ୨୭।

କୁଜାଦପରନତ୍ୟନା ଷଷ୍ଠି ଘ୍ନୀ ବିକଳାନୁତା
ମଧ୍ୟେନ୍ଦ୍ରବନ୍ଧୁ ତତ୍ତ୍ୱେତ୍ତଂ ଗତ୍ୟନ୍ତର ବିଭଜିତା ।୭୮।

ବ୍ରହ୍ମେ ବିଦିତୀ ମଧ୍ୟେନ୍ଦ୍ର ତତ୍ତ୍ୱଗତ୍ୟାର୍ଥୋଗଭଜିତା
ଲବ୍ୟଂ ନାତ୍ୟାଦି ତତ୍କାଳ ଦୃଶ୍ୟଗତ୍ୟଂ ବିଭଜ୍ୟନ୍ତୁ ।୭୯।

ଭକ୍ତଂ ତତ୍ ପ୍ରାଣତୋ ଜୀବାପରଃ ସ୍ୟାକନ୍ତ ଲଗ୍ନୟୋଃ
ଅନ୍ତରାଦଭଜକୋଟିଜ୍ୟେଷ୍ଠାଧ୍ୟେଦୋର୍ଜ୍ୟାପରନ୍ତରାତ୍ ।୮୦।

ସ୍ୱପ୍ନାତ୍ କୋଟୀବର୍ଗଯୁତାତ୍ ଶ୍ରୁତିମୂଳଂ ପରାହତା
କୋଟିଃ ଶ୍ରୁତିହୃତାଃ ଲବ୍ୟଧନୁଃ ପ୍ରାଣା ହ ମଧ୍ୟମାଃ ।୮୧।

ଚନ୍ଦ୍ରକୁଁ ବ୍ରହ୍ମୟୋର୍ମଧ୍ୟ ଗତ୍ୟନ୍ତର ହତାହୃତାଃ
ସ୍ମୃତଗତ୍ୟନ୍ତରେଣାଽଽ ଗତଯୁତ୍ୟା ନୂଜୌସୁନଃ ।୮୨।

ବିଭେନ ଲଗ୍ନପ୍ରାକ୍ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷସ୍ଥିତେଚ୍ଛେ ସ୍ୱକାଳତଃ
ହୀନା ଯୁତାସ୍ତୁ ତତ୍କାଳ ଦୃଶ୍ୟଗତ୍ୟାସ୍ତ ଆଦ୍ୟନ୍ତୁ ।୮୩।

ଦୃଶ୍ୟଗତ୍ୟାସ୍ତାଃ ସ୍ମୃତାହ୍ୟେତେଃ ସଂସ୍କୃତଃ ସମଲିପ୍ତୟୋଃ
ଚନ୍ଦ୍ରାନ୍ୟବ୍ରହ୍ମୟୋଃ କାଳୋ ଯୁତମଧ୍ୟେ ସ୍ମୃତୋଭବେତ୍ ।୮୪।

ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଚନ୍ଦ୍ର ସମାଗମ କଥା ବର୍ତ୍ତମାନ କୁହାଯାଉଛି ।—

ନତି ଓ ଲମ୍ବନ ଦ୍ୱାରା ପୃଷ୍ଠ ଚନ୍ଦ୍ର ସାଧନ କରି ସେଥିରେ ଗ୍ରହ ବିମ୍ବର ବେଧକୁ ସମାଗମ କହନ୍ତି । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣ ପରି ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମୋକ୍ଷାଦି ସମୟ ଅଣାଯିବ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ସମାଗମ କାଳ ଆଣିବାର ପ୍ରଣାଳୀ କୁହାଯାଉଛି ।—

ଯେତେବେଳେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଚନ୍ଦ୍ରର ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ସହିତ ରାଶ୍ୟଂଶ କଳାଦିରେ ସମତା ଦେଖାଯିବ, ତେତେବେଳେ ଲମ୍ବନ ଜାଣିବା ନିମନ୍ତେ ଚନ୍ଦ୍ରର ମଧ୍ୟମ ଗତି ୧୯୦ । ୩୫କୁ ୧୪ରେ ଫର ୫୭ । ୨୮ ଲବ୍ଧରୁ ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ପରମନତିଦ୍ୱାରା

୧ ଅକ୍ଷୟଶୁକ୍ଳପଦ୍ମେନ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଥମଗର୍ଭଂ ହ୍ୟେତେ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣେ ତଥୋକ୍ତେ

ସ୍ତ୍ରୀ ଦା. ୩୨

ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଶ୍ଳୋକରେ ଲବ୍ଧ ପରମ ଲମ୍ବନକୁ ଅନ୍ତର କରିବ । ତେବେ ଯାଇ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଗ୍ରହର ଗତ୍ୟନ୍ତର ପରମନତି ହେବ ।

ଏହି ପଦ୍ଧତିକୁ ଦୁଇ ସ୍ଥାନରେ ରଖିବ । ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ୬୦ରେ ଗୁଣି ସେଥିରେ ବିକଳା ଯୋଗ କରିବ । ତାହାକୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ମାର୍ଗୀ ଗ୍ରହର ମଧ୍ୟମ ଗତି ଅନ୍ତରରେ ହରିବ । ଗ୍ରହ ବନ୍ଧୀ ହୋଇଥିଲେ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ବନ୍ଧୀ ଗ୍ରହର ମଧ୍ୟମ ଗତି ଯୋଗରେ ହରିବ । ଏହି ଫଳ ନାତ୍ୟାଦି ପରମ ଲମ୍ବନ ହେବ । ଏହାକୁ ପୁଣି ଇଷ୍ଟ କାଳର ବିଷିତ ଶଂକୁରେ ଗୁଣି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ହରିଲେ ଯେଉଁ ଫଳ ହେବ ତାହାର ଅସ୍ତ୍ର ଏବଂ ସେଥିରୁ ଜ୍ୟା ବାହାର କରିବ । ଏହାର ନାମ ରହିଲ ପର ।

ଲଗ୍ନ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଅନ୍ତର କରି ସେଥିରୁ ଭୁଜଜ୍ୟା କୋଟିଜ୍ୟା ବାହାର କରିବ । ଏହି ଭୁଜଜ୍ୟା ଏବଂ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ପରର ଅନ୍ତରର ବର୍ଗରେ କୋଟିଜ୍ୟା ବର୍ଗ ମିଶାଇ ସେଥିରୁ ମୂଳ ବାହାର କଲେ ତାହା କର୍ଣ୍ଣ ହେବ ।

କୋଟିଜ୍ୟାକୁ ପରରେ ଗୁଣି କର୍ଣ୍ଣରେ ହରିଲେ ଯେଉଁ ଫଳ ହେବ ତାହାର ଗୁପ୍ତ ମଧ୍ୟମ ଲମ୍ବନ ଅସ୍ତ୍ର ହେବ । ଏହି ମଧ୍ୟ ଅସ୍ତ୍ରକୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ମାର୍ଗୀ ଗ୍ରହର ମଧ୍ୟମ ଗତ୍ୟନ୍ତରରେ ଗୁଣି ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଥମ ସ୍ପୁଟ ଗତି ଓ ଗ୍ରହ ସ୍ପୁଟ ଗତିର ଅନ୍ତରରେ ହରିବ । ଗ୍ରହ ବନ୍ଧୀ ହୋଇଥିଲେ ଉଭୟଙ୍କୁ କେବଳ ମଧ୍ୟମ ଗତି ଯୋଗରେ ଗୁଣି ସ୍ପୁଟ ଗତି ଯୋଗରେ ହରିବ । ଏହି ଫଳକୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସିଂହେନ ଲଗ୍ନରୁ ଅଧିକ ଥିବାବେଳେ ସମଲଗ୍ନୀକରଣ ସମୟରୁ ବିୟୁକ୍ତ କରିବାକୁ ହେବ । ସିଂହେନ ଲଗ୍ନରୁ ଚନ୍ଦ୍ର କମ୍ ଥିବାବେଳେ ସେହିସମୟରେ ମିଶାଇବ ।

ପୁଣି ସେହି ମଧ୍ୟମ ଲମ୍ବନ ଅସ୍ତ୍ରକୁ ଲମ୍ବନ ସଂସ୍କୃତ ସମଲଗ୍ନୀକରଣ କାଳକ ବିଷିତ ଶଂକୁରେ ଗୁଣି ପ୍ରଥମ ବିଷିତ ଶଂକୁରେ ହରିଲେ ଫଳ ସ୍ପୁଟ ଲମ୍ବନ ଅସ୍ତ୍ର ହେବ । ଏହି ସ୍ପୁଟ ଲମ୍ବନ ଅସ୍ତ୍ର ଦ୍ଵାରା ସମଲଗ୍ନୀକରଣ କାଳକ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହର ସମୟକୁ ସଂସ୍କୃତ କଲେ (ଯୋଗ, ବିଯୋଗକଲେ ଏହାର ଶ୍ଳେଷ ଆଗରୁ ଦିଆଯାଇଛି) ସ୍ପୁଟ ସୁତ ମଧ୍ୟକାଳ ହେବ ।

ତତ୍କାଳବିଷିତନୋଦ୍‌କ୍ଷେପଃ ପ୍ରାଗ୍‌ବଦାଗତଃ
ସ୍ଵା-ଶୁଣର ଭ୍ରାତୃଃସ୍ନାତ୍ । ପ୍ରୋଽବନତର୍ବଧୋଃ ॥୫॥

ରାଶିହୟୋନଲଗ୍ନସ୍ୟ ଯାମ୍ୟସୌମ୍ୟ ନତନ୍ମାତ୍
ଶରାଷାନୁସୃତେଃ ସିଦ୍ଧାଦାନତସ୍ତତ୍ପରସ୍ମୃତୌ ॥୬॥

ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୟର-କୁଜାଦେଶୁ ଶରୌ ଚେ ଦେକଦର୍ଶକୌ
ତଦାତଦ୍ ବିୟୁତେଃ ଶେଷୋକ୍ତ ଶରଣୁଦ୍ରତୋ ବ୍ରହ୍ମ ॥୭॥

ଯାମ୍ୟ ସୌମ୍ୟ ସ୍ଥିତେ ଯାମ୍ୟ ସୌମ୍ୟାଖ୍ୟ ଶ୍ରେଦକାୟଃ ସଃ ।
ତୌଚେଦ୍ ଭିନ୍ନଦଶୌ ତତ୍ତ୍ୱସଂଯୋଗାଦ୍ ଦକ୍ଷରଃସ୍ମୁତଃ ॥୮॥

ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିଲେଖ ନିମନ୍ତେ ସ୍ମୃତିଶର ଅଣାଯାଉଛି ।—

ଯୁକ୍ତ ମଧ୍ୟକାଳର ବିଦିତ ଲଗ୍ନରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣ ଶତରେ ଯେଉଁ ଦୃଷ୍ଟପ ହେବ ତାହାକୁ ତାର ୫୧୩ ଅଂଶରେ ଯୋଗ କରି ସମୁଦାୟ ଫଳକୁ ୬୧ରେ ହରିଲେ ଫଳଚନ୍ଦ୍ରର ନତି ହେବ । ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣୋକ୍ତ ଶତରେ ବିଦିତ ଲଗ୍ନରୁ ସୌମ୍ୟ, ଯାମ୍ୟ, ନତ୍ୟମରେ ଶର ଓ ଅକ୍ଷାଂଶକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ବ୍ରହ୍ମମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ନତି ସିଦ୍ଧ ହେବ ତଦ୍ୱାରା ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଭୌମାଦି ଗ୍ରହର ଶରକୁ ସମ୍ଭାର କରିବ । ଅର୍ଥାତ୍ ଉଭୟଙ୍କର ଶର ଏକ ଦିଗ୍ଗତ ହେଲେ ଅନ୍ତର ଏବଂ ଏକ ଦିଗ୍ଗତ ନ ହେଲେ ଯୋଗ କରିବ । ଏହା ହେବ ସମ.ଗମ ପରିଲେଖ ନିମନ୍ତେ ଶର । ଚନ୍ଦ୍ରର ଦକ୍ଷିଣକୁ ଗ୍ରହଥିଲେ ଯାମ୍ୟଶର, ମାସ ଚନ୍ଦ୍ରର ଉତ୍ତରକୁ ଗ୍ରହଥିଲେ ସୌମ୍ୟଶର ହେବ ।

ତାରା ବ୍ରହ୍ମାଣାଂ ସବେଷା ମଧ୍ୟସ୍ଥସ୍ଥାଦକୋ ବିଧୁଃ ।
ପ୍ରବେଶସ୍ତଦ୍ପୁରସ୍ତେଷାଂ ପ୍ରାୟଃ ପଶ୍ଚାଦ୍ ବିକର୍ତ୍ତମଃ ॥୯॥

ସମାଗମରେ ଗ୍ରହର ପ୍ରବେଶ ଓ ନିର୍ଗମ ଦିଗ ଏହିପରି ସ୍ଥିର କରିବ । ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ଗ୍ରହର ଚନ୍ଦ୍ର ହିଁ ଛାଦକ । କାରଣ ଚନ୍ଦ୍ର ହିଁ ସବୁ ଗ୍ରହଙ୍କରଠାରୁ ପୃଥିବୀର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଏବଂ ଅଧିକ ଗତିକ । ଏଣୁ ପ୍ରାୟ ପୃଥିବୀରେ ଶୁକ୍ର ଓ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ମୋକ୍ଷ ହେବ ।

କୃତ୍ୱେ ବାୟୁନ ଦୃକ୍ତକର୍ମ୍ମ ବ୍ରହ୍ମଣାଂ ନତି ସଂସ୍କୃତେଃ ।
ବିଶିଷ୍ଟେର୍ତ୍ତୟୁତଃ ସାଧା ତଦ୍ ପ୍ରବେଷ୍ଟୁନୁସାରତଃ । ୧୦ ।

ଖବୃତ୍ତାକ୍ରଃ ସମାସାଖ୍ୟଂ ବୃତ୍ତଂ ସଂଲିଖ୍ୟ ପୂର୍ବବତ୍ ।
ତନ୍ମୁମଧ୍ୟେଽହ ବିଧେର୍ବିନ୍ଦ୍ ଖବୃତ୍ତେ ବଳନଂ ତଥା । ୧୧ ।

ସୁର୍ଗେ ସ୍ୱଦଶି ମୋକ୍ଷେଽନ୍ୟ ଦଶି ନସ୍ୟ ତତୋରୁଣଃ ।
ଆଚନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟଂ ପ୍ରସୂତୋ ଦକ୍ଷସୃଜ ମିତି ସମ୍ବତଃ । ୧୨ ।

ତତ୍ପାର୍ଶ୍ଵୟୋଃ ସ୍ଵଦତ୍ତାଣଃ ପ୍ରସାଦ୍ୟଃ ସ୍ଵେଷ୍ଟକାଳକଃ
ସମାସେହପ୍ରୟତର୍ଯ୍ୟ ତତଃ ଶୀତାଂଶୁ ମଧ୍ୟଗମ୍ । ୧୩ ।

ସୂକ୍ଷ୍ମଂ ଯଦ୍ ସ୍ଵଶ୍ରେଣେନିଂ ତସ୍ୟାଦ୍ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଗମିଂ ।
କେନ୍ଦ୍ରୋଗ୍ରହାଣାଂ ଭନାଂଚ ଗୋଲ୍ ବେଦଭିରଶ୍ରମାତ୍ । ୧୪ ।

ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଆୟୁନ ଦୃଢ଼କର୍ମ କରିବା ପରେ ହିଁ ସେମାନଙ୍କର ନତି ସଂସ୍କୃତ ଶରଦ୍ଧାସ୍ତ
ଅଶ୍ଵିନୀ ଆଦି ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କର ଧ୍ରୁବ ଓ ଶର ଅନୁସାରେ (ପଠତ) ଭଗ୍ରହ ଯୁକ୍ତ
ସାଧନ କରିବ ।

ଯୋଗର ପରିଲେଖ-ଗ୍ରହଣରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ପରି ଲେଖ ପରି ଗ୍ରହ-କ୍ଷିତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ
ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହର ମାନେକ୍ୟାଙ୍କ ବୃତ୍ତ ଲେଖିବ ଏବଂ ଏହାର କେନ୍ଦ୍ରକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି
ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ଅଙ୍କନ କରିବ । ବଳନାଶ୍ରିତ ଗ୍ରହ କ୍ଷିତ୍ତରେ ପୂର୍ବ ବିନ୍ଦୁରୁ ଯଥା ଦିଗରେ ସ୍ଵାସ୍ତିକ
ବଳନ ଦେଇ ତାହାର ବିପକ୍ଷତ ଦିଗରେ ପଶ୍ଚିମ ବିନ୍ଦୁରୁ ମୌସିକ ବଳନ ଦେବ ।
ବଳନାଗ୍ରୁ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ମଧ୍ୟପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ତାହାହିଁ ବିକ୍ଷୁପ୍ତ । ଏହି ବିକ୍ଷୁପ୍ତ ଏବଂ
ମାନେକ୍ୟାଙ୍କ ବୃତ୍ତର ଯୋଗ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ, ସେହିଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତର ପାର୍ଶ୍ଵରେ
ସ୍ପର୍ଶ ଓ ମୋକ୍ଷ କାଳକ ଦୁଇଟି ସ୍ପୁଟ୍ଟର ନିଜ ନିଜର ଦିଗ ଅନୁସାରେ ଦେବ । ମାନେକ୍ୟାଙ୍କ
ବୃତ୍ତରେ ଶରତର ଯେଉଁ ଯୋଗବିନ୍ଦୁ ସେହିଠାରୁ ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ ମଧ୍ୟପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ ସୂକ୍ଷ୍ମ
ତାହା ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁର ପରିଧିକୁ ଯେଉଁଠାରେ ସ୍ପର୍ଶ କରିବ, ସେହି ଦୁଇ ଜାଗା ଗ୍ରହ ବା ନକ୍ଷତ୍ରର
ପ୍ରବେଶ ଓ ନିର୍ଗମନରୁ ବୋଲି ଜାଣିବ ।

ନକ୍ଷତ୍ରଚନ୍ଦ୍ରୟୋର୍ଯୁତ୍ୟଂ ଦୃଢ଼ଗତଃ ଶତ ତାହତା ।
ଧରତ୍ରୀ ଦ୍ରବୁଜ୍ଜିର୍ଭକ୍ତା ଲମ୍ବନାୟ ପରେ ଭବେତ୍ । ୧୫ ।

ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଯୋଗରେ ବିଦିତ ଲମ୍ବ ଶଙ୍କୁକୁ ୧୦°ରେ ଗୁଣି ୨୩୧ରେ ଭାଗ
କଲେ ସ୍ପୁଟ୍ଟ ଲମ୍ବନ ପାଇଁ ପରଜ୍ୟା ହୁଏ । ପୂର୍ବ ପରି ନୟନଠାରୁ ଏହା ଖୁବ୍ ସରଳ ।

ଏବଂ କିଶୁକୟୋର୍ଭାବିନୌ ପ୍ରବେଶା-ପଗମନମଃ ।
ସ୍ଵଶରେ ଦକ୍ଷରସ୍ତ୍ରୁ ଛେଦକେ ମଧ୍ୟଗୋ ଚକଃ । ୧୬ ।

ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଭଗ୍ରହ ଯୋଗରେ (ତାର ଓ ଗ୍ରହର ଯେପରି ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳରୁ ପୂର୍ବରେ
ପ୍ରବେଶ ଏବଂ ପଶ୍ଚିମରେ ନିର୍ଗମ ସେହିପରି) । ବନ୍ଧୀ, ବୃଧ ଶୁକର ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳର ପୂର୍ବରେ
ପ୍ରବେଶ, ପଶ୍ଚିମରେ ନିର୍ଗମ ହେବ । ରବିର ଶର ନ ଥିବାରୁ ବୃଧ ଓ ଶୁକର ଶରହିଁ ଶର
ଏବଂ ଏହି ଶରର ଦିଗହିଁ ଶର ଦିଗ ବୋଲି ଜାଣିବାକୁ ହେବ ।

ତାରା ଗ୍ରହାଣାଂ କରଣେଃ ଶଙ୍କୁଛାୟା ଯଦସ୍ମିନ୍ ।
ଛାୟାଗ୍ରସ୍ତେ ତଦାଦର୍ଶେ ଦୃଶ୍ୟାସ୍ତେ ଶଙ୍କୁମୂର୍ତ୍ତିଗାଃ । ୧୭।

ସମଭୂମୌ ପ୍ରତଷ୍ଟାପ୍ୟ ପଞ୍ଚଦସ୍ତୋ ଛ୍ରିତଂ ନରମ୍ ।
ଦୃଢ଼ଂ ସମମୂଳୁଂ ବୃତ୍ତଂ ଦ୍ଵାଦଶାଂ ଶାଙ୍ଗୁଳାବୃତମ୍ । ୧୮।

ଇଷ୍ଟକାଳିକ ଖେଚସ୍ୟ ନତକାଳାନ୍ତଃ କାଂ ପ୍ରଭମ୍ ।
ଶଙ୍କୋରାବନୀୟ ତନ୍ମାନସୁବେଶ ପରତୋ ଲିଖେତ୍ । ୧୯।

ତନ୍ମୂଳାଦ୍ ବୃତ୍ତମନ୍ତ୍ର ପ୍ରାକ୍ପରୟୋର୍ଦ୍ଦାନ୍ୟସୌମ୍ୟୟୋଃ ।
ବିଲିଖେତ୍ କେନ୍ଦ୍ରସଂସ୍ପର୍ଶି ସରଳଂ ରେଖିକାଦ୍ଵୟମ୍ । ୨୦।

ବ୍ରହ୍ମସ୍ୟର୍ଷସ୍ୟବା ସ୍ପଷ୍ଟ କ୍ରାନ୍ତ୍ୟା ଶ୍ଵଶ୍ରବୋଦତା ।
ଲମ୍ବକ୍ୟାପ୍ତା ଉବେଦତ୍ରା ସ୍ଵେଷ୍ଟକାଳେଽଙ୍ଗୁଳାମ୍ବିକା । ୨୧।

ଦକ୍ଷିଣୋତ୍ତରୟୋଃ କ୍ରାନ୍ତ୍ୟା ସ୍ତୁତ୍ଵୟୁତୋନା ପଳପ୍ରଭା ।
ବିଯୋଗାଚ୍ଛେଷ୍ଟ ଦକ୍ଷଂସ୍ଥା ସ୍ୟାଦ୍ଭୂଜାଙ୍ଗୁଳ ସଂଜ୍ଞକା । ୨୨।

ଦକ୍ଷିଣୋତ୍ତରରେଖାୟାଂ ଶଳାକାଂ ଭୂଜ ସମ୍ମୁତାମ୍ ।
କେନ୍ଦ୍ରାଦ୍ ପ୍ରସାରି୍ୟ ଦର୍ଭ୍ଭେଦାଦଗ୍ରେ ବିନ୍ଦୁଂ ନିଧାୟତ । ୨୩।

ନଳିକା ଯନ୍ତ୍ର ଦ୍ଵାରା ତାରା ଓ ଗ୍ରହମାନଙ୍କୁ କିପରି ଦେଖି ହେବ ସେଥି ନିମନ୍ତେ ଭୂଜ-
କୋଟି ଆନୟନ କରାଯାଉଛି । ଭୌମାଦି ଗ୍ରହମାନଙ୍କର କରଣ ବଶତଃ ଦ୍ଵାଦଶାଙ୍ଗୁଳ
ଶଙ୍କୁ ଛୁୟା ଦୃଶ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଛୁୟାଗ୍ର ବିନ୍ଦୁରେ ଦର୍ପଣ ଥୋଇ ଶଙ୍କୁ ଅଗ୍ର ଦୃଷ୍ଟିରେ
ଦେଖିଲେ ଦେଖାଯିବ ।

ସମତଳ ଭୂମିରେ ପାଞ୍ଚ ହାତ ଉଚ୍ଚ ଗୋଟିଏ ଶଙ୍କୁ ପୋତି ବା ଶଙ୍କୁକୁ ଦ୍ଵାଦଶ ଶ୍ଵାଗ
କରି ସେଥିରେ ଅଙ୍ଗୁଳି ଚିହ୍ନ ଦେବ ଏବଂ ତାହାକୁ ୧୨ ଅଙ୍ଗୁଳ ବିଶିଷ୍ଟ କରିବ । ଶଙ୍କୁ ସବୁ
ସ୍ଥାନପରି ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ସମ, ସରଳ, ଦୃଢ଼ ଓ ମୁଖରେ ବୃତ୍ତିକାର କରିବ । ଇଷ୍ଟ-
କାଳିକ ଗ୍ରହର ନତ କଳାଦି ଦ୍ଵାରା ଦ୍ଵାଦଶାଙ୍ଗୁଳ ଶଙ୍କୁର ଛୁୟା ସି ପ୍ରଶ୍ନାଧିକାର ଶ୍ଵତ୍ରେ
ବାହାର କରି ଛୁୟା ବ୍ୟାସାଦିର ଶଙ୍କୁ ମୂଳରେ ଗୋଟିଏ ବୃତ୍ତି ଅଙ୍କନ କରିବ । ସେହି
ବୃତ୍ତିରେ ଦିକ୍ ଚିହ୍ନ ଯଥାସ୍ଥିତି ଦେଇସାରି କେନ୍ଦ୍ର ବିନ୍ଦୁ ଦେଇ ପୂର୍ବାପର ଓ ଯାମ୍ୟୋତ୍ତର

ଦୁଇ ରେଖା ଟାଣିବ । ଏହାପରେ ଗ୍ରହର ବା ନକ୍ଷତ୍ରର କଣ୍ଠକାଳିକ ପ୍ରସ୍ଥ ସାନ୍ତ୍ରାନ୍ତ୍ୟ ଆଣିବାକୁ ଛୁଆଁ କର୍ଣ୍ଣରେ ଗୁଣି ଲମ୍ବଜ୍ୟରେ ହରିବ । ଲବ୍ଧ ଅଙ୍ଗୁଳାତ୍ମକ କର୍ଣ୍ଣ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ହେବ । ଏହାର ଦଗ୍ଧାନ୍ତ ଅନୁପାୟୀ ହେବ । ଦକ୍ଷିଣ ସାନ୍ତ୍ରାନ୍ତରେ ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତର ସାନ୍ତ୍ରାନ୍ତରେ ଉତ୍ତର । ଏହି କର୍ଣ୍ଣ ବୃତ୍ତାନ୍ତରେ ପଲ୍ଲବ ଯୋଗ ବା ଅନ୍ତର କଲେ (ସୌମ୍ୟ ସାନ୍ତ୍ରାନ୍ତର ଅନ୍ତର ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ ସାନ୍ତ୍ରାନ୍ତରେ ଯୋଗ) ତାହା ଅଙ୍ଗୁଳାତ୍ମକ ଛୁଆଁତ୍ରୀୟ ଭୁଜ ହେବ । ରଚିତ ବୃତ୍ତରେ କେନ୍ଦ୍ରରୁ ଦକ୍ଷିଣ ଉତ୍ତର ରେଖାରେ ଦିଗ ବୈପରୀତ୍ୟରେ (ଯାମ୍ୟ ଭୁଜ ହେଲେ କେନ୍ଦ୍ର ବନ୍ଦୁରୁ ଉତ୍ତରକୁ ଏବଂ ସୌମ୍ୟ ଭୁଜ ହେଲେ କେନ୍ଦ୍ର ବନ୍ଦୁରୁ ଦକ୍ଷିଣକୁ) । ଭୁଜ ଦେଇ ତାହାର ଅଗ୍ର ଦେଶରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଦେବା ପରେ ଛୁଆଁ ବର୍ଗରୁ ଭୁଜବର୍ଗ ଅନ୍ତର କରି ମୂଳ ନେଲେ ଧରତଳ ଶଙ୍କୁ ହୁଏ । ଏହାହିଁ କୋଟି ।

ଭୁଜବର୍ଗେ ନକ୍ଷବର୍ଗାତ୍ମକଶଙ୍କୁର୍ଭବେତ୍ ପଦମ୍ ।
ଯାକୋଟିଃ ପ୍ରାକ୍ପାଳସ୍ଥେ ଖଗେବିନ୍ଦୋଃ ପରଂ ଦଶମ୍ । ୧୦୪ ।

ପ୍ରତ୍ୟକ୍ସ୍ଥେ ପ୍ରତିପୂର୍ବାଶାଂ ପ୍ରସାର୍ଯ୍ୟ ଯଦ୍ଵା ସ୍ପୃଶେତ୍ ।
ବୃତ୍ତଂ ତଦ୍ଵା ପ୍ରସାନ୍ତଂ ସ୍ୟାତ୍ତତଃ ଶଙ୍କୁଗିତାବଧ୍ଵ ୧୦୫ ।

ନଳକଂ କର୍ଣ୍ଣମାର୍ଗସ୍ଥଂ ନ୍ୟସ୍ୟାସ୍ୟ ଶୁଷିରେଣ ସଃ ।
ଭାଗସ୍ଥମୁକ୍ତରେ ଖଗେ ଦର୍ଶନୀୟେ ବିପଶ୍ଚିତା ୧୦୬ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଭୁଜକୋଟି ନିବେଶ କରାଯାଉଛି—

ଗ୍ରହବିନ୍ଦୁ ପୂର୍ବକପାଳରେ ଥିଲେ, ଭୁଜାଗ୍ରବିନ୍ଦୁରୁ ପଶ୍ଚିମକୁ ଏବଂ ଗ୍ରହବିନ୍ଦୁ ପଶ୍ଚିମ କପାଳରେ ଥିଲେ, ଭୁଜାଗ୍ରବିନ୍ଦୁରୁ ପୂର୍ବକୁ କୋଟି ଦେଇ ଦେଶିବ ଯେ କେଉଁଠାରେ ଏହି କୋଟିଛୁଆଁ ବ୍ୟାସାଦ୍ଵିତ୍ତକୁ ଟେକି କରୁଛି । ସେହି ଟେକି ବିନ୍ଦୁରେହିଁ ଶଙ୍କୁର ଛୁଆଁତ୍ର ହେବ । ଏହି ଛୁଆଁତ୍ର ବିନ୍ଦୁରୁ ଛୁଆଁକର୍ଣ୍ଣ ମାର୍ଗରେ ନଳାରଖି ନଳା ଭିତରେ ତଳ ଆଡ଼କୁ ବୁଲିଲେ ଛୁଆଁତ୍ର ବିନ୍ଦୁରେ ଥିବା ଦର୍ପଣରେ ବା ପ୍ରତିବିନ୍ଦୁ ଗ୍ରାହକ ଜଳାଦିରେ ସେହି ଗ୍ରହ ଦେଖା ପଡ଼ିବ ।

ଯୋଗକାଳେ ଗ୍ରହୌ ଦ୍ରଷ୍ଟୁଂ ତଦ୍ଵିଷେଷ ସମାନ୍ତରମ୍ ।
ଶଙ୍କୁଦ୍ଵୟଂ ନିଖାୟାସ୍ୟ ଶିଖୟୋଃ ସଙ୍ଗତାବମୌ ୧୦୭ ।

ଛାୟାଗ୍ରଲଗ୍ନନେତ୍ରାୟ ଦର୍ଶନୀୟୋ ସୁରୁଦ୍ଧୟେ ।
ଦ୍ରଷ୍ଟୁବ୍ୟାଜ ଫଳାନ୍ୟାସାଂ ସଂହତାୟୁୟାଂ ବୁଧେଃ ୧୦୮ ।

ଯୁକ୍ତ କାଳରେ ଦୁଇ ଗ୍ରହକୁ କିପରି ଦେଖିବ ତାହା କୁହାଯାଉଛି—

ଗ୍ରହଯୁକ୍ତ ସମୟରେ ଯେଉଁ ଦୁଇଟି ଗ୍ରହକୁ ଦେଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ସେହି ଗ୍ରହକର ଶର ସମାନ ଅନ୍ତରରେ ପୂର୍ବପରି ଦୁଇ ଶକୁ ପୋତ ଗୁମାସ୍ତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଉଭୟକୁ ବୁଝିଲେ ଉକ୍ତ ଗ୍ରହ ଦ୍ଵୟ ନିଶ୍ଚୟ ଦୃଷ୍ଟ ହେବେ । ବୁଦ୍ଧମାନ ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ଏହା ଅତି ସହଜ ।

ବିଭିନ୍ନ ରକମ ଗ୍ରହ ଯୁକ୍ତର ଫଳ ସଂହିତା ଗ୍ରନ୍ଥରେ (ବୃହତ୍ ସଂହିତା) ଅଛି ପଣ୍ଡିତମାନେ ଦେଖିବେ ।

ଉକ୍ରାୟେ ବୃତ୍ତବିନ୍ଦା ଇନ୍ଦ୍ର ଗଗନସଦା

ସୁସ୍ଥବିନ୍ଦାଶ୍ଚ ଭାନାଂ ।

ବକ୍ଷ୍ୟନ୍ତେ ତେଜଃକ୍ଷୁଦ୍ରାନାମ୍ନୃପ ଗୁଣସିତରୁକ୍

କ୍ରାନ୍ତକାଳୁଲ୍ୟମାନାଃ ।

ସ୍ଵୀଚ୍ଛେଷ୍ଟସ୍ତୋଦୟାଂଶେଷ୍ଟମୃତ-

କରସମଜ୍ୟୋତିର୍ଭଲେକନାୟା ।

ତ୍ୟନ୍ତେବ୍ୟାସେଷ୍ଟୁରୁଦ୍ଧୈଂସ୍ତନବ ଇତ

ଚତୁର୍ଥୀଂଶମାନାଃ ସ୍ଵତସ୍ତଃ ୧୦୯

ଦୃଷ୍ଟଂ ଶୁକ୍ରସ୍ୟ ଗାତାସ୍ତମୟସମୟଜଂ

ମଣ୍ଡଳଂ ଚଣ୍ଡଭାନୌ

କୀଟାଂଶେ ପଞ୍ଚବିଂଶେ ଗତ

ବତ କଳିତୋଽର୍ଥାଽହ୍ରଗୋଽବ୍ୟବହୃତ ।

ଭସ୍ମବ୍ ବିଷ୍ଣୁମ୍ବଦନ୍ତାଂ ଶମିତମିତ ଇଦଂ

ଖାର୍ଯ୍ୟଷତ୍ ଯୋଜନଂ ସ୍ୟାତ୍ ।

ଇତ୍ୟନ୍ୟଜ୍ଞେୟମସ୍ମାଦ୍ନବ ଇନ-

ତନୋସ୍ତାରକାଃ କୋର୍ତ୍ତହାଃସ୍ତୁ ୧୧୦

ଏଠାରେ ଯେଉଁ ବୃତ୍ତବିନ୍ଦ କୁହାଗଲା ଏବଂ ଯେଉଁ ତାରାବିନ୍ଦମାନଙ୍କର ମାନ ସୂକ୍ଷ୍ମଭାବରେ ଆଗକୁ କୁହାଯିବ, ସେ ସବୁ ଅତି ସ୍ପଷ୍ଟ ହେତୁ ୧୭ ଗୁଣ ଚନ୍ଦ୍ର ବିନ୍ଦୁ ପରି ଜାକ୍ଘମାନ ଦେଖାଯାଉଛି । ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତ (ସୂର୍ଯ୍ୟ ସାମୀପ୍ୟରୁ) କାଳରେ ଗ୍ରହ ବିନ୍ଦୁର ତେଜ ଚନ୍ଦ୍ରର ମାନ ଦେଖାଇବାକୁ ଯାଇ ସେ ବିନ୍ଦୁଗୁଡ଼ିକୁ ଚତୁର୍ଗୁଣ କରି କୁହାଯାଇଛି । ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ହେଉଛି ଯେ ଏହି ବିନ୍ଦୁର ଚତୁର୍ଥୀଂଶ ହିଁ ବାସ୍ତବ ବିନ୍ଦୁମାନ । ଅର୍ଥାତ୍ ଦୃଶ୍ୟବିନ୍ଦୁ ବାସ୍ତବ ବିନ୍ଦୁରୁ ସବୁବେଳେ ଛୋଟ ।

ଶୁଦ୍ଧ ଜନିତ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣ ହେତୁ ତାହାର ବିମ୍ବମାନ ଏବଂ ତାରା ଗ୍ରହ ବ୍ୟବସ୍ଥା କୁହାଯାଉଛି । କଳିବ୍ରତ ବର୍ଷ ୧୯୭୫ରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବୃଷ୍ଟିକ ରାଶିର ୨୫°ରେ ଥିବା ବେଳେ ଶୁକ୍ରର ଗାତ୍ର ଅସ୍ତ୍ର ସମୟ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଏତକବେଳେ ଶୁକ୍ରକୃତ ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣ ମଧ୍ୟ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଏତେବେଳେ ଶୁଦ୍ଧ ବିମ୍ବ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିମ୍ବର ୩୨ ଅଂଶ ମିତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ତାହା ୨୫° ଯୋଜନାମିତ । ଏଥିରୁ ଯେ ଅନ୍ୟ ତାରା ଓ ଜଳୀୟ ଗ୍ରହର ବିମ୍ବମାନ ରବି ବିମ୍ବଠାରୁ ଛୋଟ ଏହା ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଗଲା ।

ଅମ୍ଭଦାବଳବିତମୃତନୁଶ୍ରୀ

ରମ୍ଭରାଶି ତଟବିଷ୍ଣୁ ଚ୍ୟାମା ।

କମ୍ଭପତ୍ନପତଃ ପତତାନାଂ

ସଂବୁଦ୍ଧସ୍ୟତୁ ତମଃ ପଟଳଂ ନଃ । ୧୧୧ ।

ମାଳ ଜଳଧର କାନ୍ତିକୁ ଯେ ନିଜ କାନ୍ତି ଦ୍ଵାରା ଭିରସ୍କାର କରନ୍ତି ଏବଂ ଯେ ସାଗର-
ଘାଟରେ ବାସ କରୁଛନ୍ତି, ସେହି ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଆମପରି ପତିତମାନଙ୍କର ଅଜ୍ଞାନ ଅନ୍ଧକାର
ସମୂହକୁ ନଷ୍ଟ କରନ୍ତୁ ।

ଇତ୍ୟୁକ୍ତଲୋ ଛ୍ଵଳ ନୃପାଳ କୁଳପ୍ରୟୁତ

ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରକୃତୌ ଗଣିତେଽକ୍ଷିପିବେ ।

ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣ ଉପାହୃତ ବାଳବୋଧେ

ଏକାଦଶୋ ବ୍ରହ୍ମଯୁତଃ ପ୍ରୟୟୌ ପ୍ରକାଶଃ । ୧୧୨ ।

ଇତି ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର କୃତୌ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣେ

ତ୍ରିପ୍ରଶ୍ନାଧିକାରେ ବ୍ରହ୍ମଯୁତ ବର୍ଣ୍ଣନୋ

ନାମ ଏକାଦଶ ପ୍ରକାଶଃ ।

ଏଠାରେ ବ୍ରହ୍ମଯୋଗ ନାମକ ଏକାଦଶ ପ୍ରକାଶ ଶେଷ ହେଲା ।

ଦ୍ଵାଦଶଃ ପ୍ରକାଶଃ

ଭଗବତ୍ପୋତା ବର୍ଣ୍ଣନା

ଅଥ ଭଗବତ୍ପୋତାୟାଃ ଭାଗାଂ ବର୍ଣ୍ଣନାଂ ପ୍ରବୁଦ୍ଧାଂ ଶରାନ୍ ।
ସଂଖ୍ୟାକାରାନ୍ ଯୋଗତାରାଃ ସାଙ୍ଗାନାଂ ବିମ୍ବସ୍ମୃତୀଃ ।୧।

ତାରା ଓ ବ୍ରହ୍ମ ଯୋଗ ଜାଣିବା ନିମନ୍ତେ ଅର୍ଣ୍ଣାମା ଆଦି ତାରାମାନଙ୍କର ଶକ୍ତି ବୃତ୍ତୀମ୍ବୁ ବର୍ଣ୍ଣାଦି, ସେମାନଙ୍କର ଆକାର ଓ ସଂଖ୍ୟା, ପ୍ରତ୍ୟେକର ଯୋଗତାରା (ପ୍ରଶସ୍ତ ତାରା) ଓ ତାରାଗର ଏବଂ ଏହି ଯୋଗତାରାର ବିମ୍ବସ୍ମୃତର ଏହି ପ୍ରକରଣର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ କହୁଅଛି ।

ଦସ୍ରାଦୀନାଂ ପ୍ରବୁଦ୍ଧାଂ ଶାଃ ସ୍ଵାଧ୍ୟାୟଂ କାଷ୍ଠାଃ କୁବାହବଃ ।
ସପାଦେଷ୍ଠନାୟଃ ସାର୍ବତ୍ତ୍ଵଦାଃ ସାଂଦ୍ରୀଂ ଖର୍ଚ୍ଚବଃ ।୨।

ଶରଷ୍ଠ ସାଂଦ୍ରୀ ଶୂନ୍ୟାଙ୍କାଃ କୃତାଶା ବସୁତେଜସବଃ ।
ରସାର୍ଜାଃ ସାର୍ବବହ୍ନୀନ୍ତ୍ରା ରାମବାଶହମାଂଶବଃ ।୩।

ଶରଭୁପା ନବଘନାସ୍ତ୍ରୀନଂ ସିତଭାନବଃ ।
ନଗାଭ୍ରପକ୍ଷାଃ ସାର୍ବାଷ୍ଟ୍ରଭୁଜାରସଦୃଶଃ ।୪।

ଅର୍ଦ୍ଧୋନାୟାଂ ଶାହୀନେନ୍ଦ୍ରସିଂହାଃ ଖଣରବାହବଃ ।
ଅର୍ଦ୍ଧସ୍ତୁକ୍ତ ତର୍ଜତସ୍ଥାନ ଦଳୋନାଦ୍ରୀଷୁବାହବଃ ।୫।

ତ୍ରୟାନ୍ ସାର୍ବପଞ୍ଚାଷ୍ଟ୍ରପକ୍ଷା ବ୍ୟଂଦ୍ରୀଷ୍ଟଭୁଗୁଣାଃ ।
ଦୃଶ୍ଵନ୍ତା ଦନ୍ତଗୀର୍ବାଣାଃ ଶୂନ୍ୟଂ ସାଭିଜିତାନିତ ।୬।

ସିଃ ଦଃ ୩୩

ଅଶ୍ୱିନୀ ଆଦି ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କର ଧ୍ରୁବାଂଶ, ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ୨୮ ନକ୍ଷତ୍ର (ଅଭିଜିତକୁ ମିଶାଇ) ମଧ୍ୟରୁ କେଉଁ ନକ୍ଷତ୍ର ମେଷାଦି ଚିହ୍ନଠାରୁ କେତେ ଦୂରରେ ସାନ୍ତିବୃତ୍ତରେ ଅଛି ତାହା କୁହାଯାଉଅଛି ।

ଅ	ଭ	କୃ	ରୋ	ମୃ	ଆ	ସୁ	ସ୍ୱ	ଅ
୯୦	୨୧'	୩୫'	୪୭'	୬୦	୬୫	୯୦	୧୦୪	୧୦୮'
୪୫'	୦'	୧୫'	୩୦	୧୫'	୦'	୧୫'	୦'	୦'

ମ	ପୂ.ଫା	ଉ.ଫା	ହ	ଚ	ସ୍ୱା	ବ	ଅ	ଜ୍ୟେ
୧୨୭	୧୪୩	୧୫୩	୧୬୫	୧୭୯	୧୯୩	୨୦୭	୨୧୮	୨୨୫
୦'	୩୦'	୦	୦	୦	୦'	୦'	୩୦'	୩୦'

ମୂ	ପୂ.ଆ	ଉ.ଆ	ଅଭି	ଶ୍ରୀ	ଧ	ଚି	ପୃଷ୍ଠ	ଉଷ୍ଠ	ରେ
୨୪୦	୨୫୦	୨୫୭	୨୫୭	୨୭୩	୨୮୫	୩୧୭	୩୨୭	୩୩୮	୦
୪୦'	୦'	୩୦'	୩୦'	୦'	୩୦'	୪୫'	୦'	୦'	୦'

କାନ୍ତ୍ୟନ୍ତାଦେଷାମଥବିଷୟଂଶା ଦଳାତ୍ୟଦଶ ଇଶାଃ ।

ସାଂପ୍ରାଦ୍ୟୟଃ ସଦାବର୍ତ୍ତନ୍ତିୟାଶି ସାର୍ବଜନିକସିତୟଃ । ୭।

ବ୍ୟଂଶୋନତର୍କ ଚନ୍ଦ୍ରଃ ସାର୍ବରସାଃ ସାଂପ୍ରାଦ୍ୟରୂପମର୍ଜାଶୁ ।

ରୂପଦଳଂ ନିଜଷଷ୍ଠାଂଶୋନତମର୍ଥେନ୍ଦବୋ ବିଶ୍ୱେ । ୮।

ରୁଦ୍ରଃ ସରସାଂଶଦୃଶୋ ଦେବାବାହୁଭୂଜୋ ସପାଦକୃତଃ ।

ସଦଳାନଳରଜନୀଶାଃ ସାର୍ବଜାନ୍ୟବିଭାଗକୃତଃ । ୯।

ଦ୍ୱାଷଷ୍ଠିରତ୍ରସମଃ ସର୍ବବିଂଶତ୍ ଶୀତଦୀଧିତେୟଂଶଃ ।

ଦନ୍ତା ଗଜଭୂଜ ସଂଖ୍ୟା ଶର ଇତି ଶରଃ କ୍ରମାଦ୍ଭାନାମ୍ । ୧୦।

ବ୍ରହ୍ମବିୟସ୍ୟ ରାଧାଷକ୍ତସ୍ୟାହେଃ କରସ୍ୟବିହାୟଃ ।

ବରୁଣସ୍ୟ ଚ ବିଷେଷୋ ଯାମ୍ୟଃ ସୌମ୍ୟାଃପରର୍ଷାଶାମ୍ । ୧୧।

ଅଶ୍ୱିନୀ ଆଦି ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କର ଶର କୁହାଯାଉଛି । ନକ୍ଷତ୍ର ପୁଞ୍ଜର ପୋଗ ତାରାଗୁଡ଼ିକ ସାନ୍ତି ବୃତ୍ତଠାରୁ ଉତ୍ତର ବା ଦକ୍ଷିଣରେ କେତେ ଦୂରରେ ଅଛନ୍ତି ତାହାର ପରିମାଣହିଁ ଶର ।

ଅ	ଭ	କୃ	ରୋ	ମୃ	ଆ	ଘୁ	ଘୁ	ଅ	ମ
୧୦୦	୧୧୦	୪୦	୫୦	୧୩୦	୧୫୦	୭୦	୧୦	୧୨୦	୦୦
୩୦୧	୦	୧୫	୩୦	୩୦	୪୦	୩୦	୧୫	୦	୨୫
ଉ	ଉ	ଉ	ଦ	ଦ	ଦ	ଉ	ଉ	ଦ	ଉ
ପୂ.ଫା	ଉ.ଫା	ହ	ଗ	ସ୍ୱା	ବ	ଅ	ଜ୍ୟେ	ମୃ	
୧୫୦	୧୩୦	୧୧୦	୨୦	୩୩୦	୨୦	୨୦	୪୦	୧୩୦	
୦	୦	୦	୧୦	୦	୦	୦	୧୫	୩୦	
ଉ	ଉ	ଦ	ଦ	ଉ	ଦ	ଦ	ଦ	ଦ	
ପୂ.ଆ	ଉ.ଆ	ଅଭ	ଶ୍ର	ଧ	ଶ	ପୂ.ସ୍ୱ	ଉ.ସ୍ୱ	ରୋ	
୭୦	୩୦	୭୨୦	୩୦୦	୩୭୦	୦	୩୨୦	୨୮୦	୫୦	
୩୦	୪୦	୦	୦	୦	୨୦	୦	୦	୦	
ଦ	ଦ	ଉ	ଉ	ଉ	ଦ	ଉ	ଉ	ଉ	

ରାମା ଗୁଣାଃଷଡ଼୍ ବିଷୟା ହୃତାଶା

ରୂପଂଶର ବହୁୟ ଆଶୁଗାଣ୍ଡ ।

ବାଣା ଦୃଶ୍ୟୋ ଯୁଗ୍ମ ମଥେନ୍ଦ୍ରିୟାଣି

ଧରଣ୍ଡିର ପଞ୍ଚନଗାଣ୍ଡରମାଃ । ୧୭ ।

ନନ୍ଦାଃ ସମୁଦ୍ରଃ ନଗମା ଗୁଣାଣ୍ଡ

ରାମାଃଶର ଖ୍ୟାତ୍ରଭୁବୋଭୁଜୋ ର ।

ଦୃଶ୍ୟୋ ଦ୍ୱିରାମା ଇତ ତାରକାଣାଂ

ସଂଖ୍ୟାଦତା ସାଭିଜିତାଂ କ୍ରମେଣ । ୧୮ ।

ଜୀବର୍ଷମଧ୍ୟେ ବହୁତାରକାଣାଂ

ସ୍ଥିତାବପିବ୍ୟକ୍ରତୟା ବିନାଦୈଃ ।

ଏକଦ୍ୱୟକ୍ରଂ କତିବହୁଭିନ୍ନ

ସଂଖ୍ୟାନିରାକତ୍ୟପରେ ବଦନ୍ତ । ୧୯ ।

ଉକ୍ତ ନକ୍ଷତ୍ର ପୁଞ୍ଜଗୁଡ଼ିକର ତାରା ସଂଖ୍ୟା କୁହାଯାଉ ଅଛି । ଅଶ୍ୱିନୀ—୩, ଭିଷା—୩, କୃତ୍ତିକା—୨, ରେଭତୀ—୫, ମୃଗଶିରା—୩, ଆର୍ଦ୍ରା—୧, ପୁରୁଷୋତ୍ତମ—୫, ପୁରୁଷୋତ୍ତମ—୩, ଅଶ୍ୱିନୀ—୫, ମୃଗଶିରା—୨, ଉତ୍ତରାଫାଲ୍ଗୁଣୀ—୨, ହସ୍ତା—୫, ଚିତ୍ରା—୧, ସ୍ୱାତୀ—୧, ବିଶାଖା—୫, ଅନୁରାଧା—୨, ଜ୍ୟେଷ୍ଠା—୩, ମୃଗଶିରା—୨, ପୂର୍ବାଫାଲ୍ଗୁଣୀ—୨, ଉତ୍ତରାଫାଲ୍ଗୁଣୀ—୨, ଅଶ୍ୱିନୀ—୩, ଶ୍ରବଣ—୩, ଧନିଷ୍ଠା—୫, ଶିରା—୧୦୦, ପୂର୍ବାଫାଲ୍ଗୁଣୀ—୨, ଉତ୍ତରାଫାଲ୍ଗୁଣୀ—୨, ରେଭତୀ—୩ । ପୁଷ୍ୟା ନକ୍ଷତ୍ରରେ (ନକ୍ଷତ୍ର ପୁଞ୍ଜରେ) ଅନେକ-ଗୁଡ଼ିଏ ତାରା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେଗୁଡ଼ିକ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଉ ନ ଥିବାରୁ ଆମ ମତରେ ତାହାର ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ତାରା । କେତେକ ଆୟୁର୍ବିଦ୍ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ନକ୍ଷତ୍ରର (ପୁଞ୍ଜର) ତାରା ସଂଖ୍ୟା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କହିଅଛନ୍ତି ।

ରକ୍ଷତୟାକୃତୟଃ ପ୍ରତ୍ୟୟହେତୋରଥାଭିଧାୟତେ ।

ଭୁରଗବଦନ ବିକୋଶ ଜ୍ୱଳନଶିଖା ନଃ ସଦୃଷାନ୍ତାଃ । ୧୫।

ମାର୍ଜାରପାଦ ବିନ୍ଦୁ ମ କାମୁର୍କ କଠିନୀରଜଃ ଶ୍ୱପ୍ତଞ୍ଜ ନଭଃ ।

ଲଙ୍ଗଳ ଭରସମାତେ ଭରକରତେ ଚ ମୁକ୍ତାଭା । ୧୬।

ମାଣିକ୍ୟ ତୋରଣ ଫଣି ଜୋଡ଼ରଦ କମ୍ବୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସଦୃଶତନବଃ

ସୂର୍ଯ୍ୟାଗ୍ନିବିନ୍ଦୁ ସାୟକ ମୁରଜ ବିତାନ ପ୍ରତୀକାଶାଃ । ୧୭।

ଭରନିଭ ଭରସମା ମୀନାଭା ଚେତସନ୍ମତ ଉଡ଼ବଃ

କାଶ୍ମିରକେଶ୍ବିତ୍ର ପ୍ରୋକ୍ତା ଭିନ୍ନା କୃତୟଃ ସ୍ୱଶାୟେଷୁ । ୧୮।

ବର୍ତ୍ତମାନ ନକ୍ଷତ୍ର ପୁଞ୍ଜଗୁଡ଼ିକର ଆକୃତି ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଉଅଛି :—ଅଶ୍ୱିନୀର ରୂପ ଘୋଡ଼ାମୁହଁ ପରି । ଭରଣୀ ଖି ଭୃଙ୍ଗାକାର । କୃତ୍ତିକା ଦେଖିବାକୁ ଅଗ୍ନି ଶିଖା ବା ଖୁରୁ ପରି । ରେଭତୀ ଶକଟାକାର । ମୃଗଶିରା ବିରଡ଼ ପାଦ ବା ମୃଗ ମୁଖ ପରି । ଆର୍ଦ୍ରା ପ୍ରବାଳ ପରି । କେନ୍ଦ୍ର କେନ୍ଦ୍ର ତା'ର ମଣି ଆକାର ଦେଖି ଅଛନ୍ତି । ପୁନର୍ବସୁ ନକ୍ଷତ୍ରର ଆକାର ଧନୁପରି ବା ଦର ପରି । ପୁଷ୍ୟା ନକ୍ଷତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ଖଡ୍ଗୀରୂପ ପରି । କାହାର କାହାର ମତରେ ଏହା ଶର ସମାନ । ଅଶ୍ଳେଷାର ଆକାର କୁକୁର ଲାଞ୍ଜି ପରି । କେନ୍ଦ୍ର କେନ୍ଦ୍ର ଏହାକୁ ଚକ୍ରାକାର ମାନନ୍ତି । ମଘା ଲଙ୍ଗଳ ପରି — କାହାର କାହାର ମତରେ ଏହା ଶାଳ ଗଛ ପରି । ପୂର୍ବା ଓ ଉତ୍ତର ଫାଲ୍ଗୁଣୀ ଦେଖିବାକୁ ଭର ପରି—କାହାକୁ ଏ ଦୁଇଟି ଖଟ ବା ଶେସ ପରି ଦେଖା ଯାଆନ୍ତି । ହସ୍ତା ନକ୍ଷତ୍ରର ଆକାର ହାତ ପରି । ଚିତ୍ରା ମୁକ୍ତାପରି ଦେଖାଯାଏ । ସ୍ୱାତୀ ମାଣିକ୍ୟ ପରି ବା ପ୍ରବାଳ ପରି ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଇ ଥାଏ । ବିଶାଖା ତୋରଣ ପରି ଦିଶେ । ଅନୁରାଧା ସାପ ପରି ବା ଭାତ ଗଦା ପରି । ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ଦେଖିବାକୁ ବରହ ଦାନ୍ତ ପରି । କେନ୍ଦ୍ର କେନ୍ଦ୍ର ଏହାକୁ କୁଣ୍ଡଳ ପରି ଦେଖନ୍ତି । ମୂଳା ଶଙ୍ଖ ପରି ବା ସିଂହ ଲଙ୍ଗୁଳ ପରି ମଧ୍ୟ । ପୂର୍ବାଷାଢ଼ା

ଓ ଉତ୍ତରାଷାଢ଼ା କୁଳ ପରି ଦେଖାଯାନ୍ତି । କେହି କେହି ଏହାକୁ ହାତୀଦାନ୍ତ ବା ମଞ୍ଜା ପରି ଦେଖନ୍ତି । ଅଭିଜିତ୍ ଅଂଗି ବିମ୍ବ ପରି । ଏହା ସିଂହାଣ ପରି ମଧ୍ୟ ଦେଖା ପଡ଼େ । ଶ୍ରବଣା ଶିର ପରି ବା ବାମନ ପରି । ଧନିଷ୍ଠା ମର୍ଦ୍ଦଳ ପରି ଦେଖାଯାଏ । ଶତଭିଷା ତୋରଣ ପରି ଗୋଲ ଦେଖାଯାଏ । ପୁଷ୍କ ଶ୍ରାବପଦ ଓ ଉତ୍ତର ଶ୍ରାବପଦ ଭର ପରି ଦେଖାଯାନ୍ତି—ମଞ୍ଜ ପରି ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଇ ଥାନ୍ତି । ରେବତୀର ଆକାର ମାଛ ପରି । କେହି କେହି ଏହାକୁ ମର୍ଦ୍ଦଳ ପରି ଦେଖିଥାନ୍ତି । ଏହିଥିରୁ ବୁଝା ପଡ଼ୁଛି ଯେ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କର ଆକାର ସମସ୍ତଙ୍କ ମତରେ ସମାନ ନୁହେଁ ।

ଅଶ୍ୱି ଚନ୍ଦ୍ର ଉଗ୍ରେନ୍ଦ୍ରାଗ୍ନି ତୋୟ ବିଶ୍ୱା ଜପାଦକାଃ ।

ଅହ ବୃଧ୍ନସ୍ୟୋତ୍ତରସ୍ଥା ଯୋଗତାରା ପ୍ରୁବାଂଶଗାଃ । ୧୯୮

ଇନ୍ଦ୍ର ଗୋବିନ୍ଦ ମିତ୍ରାଗ୍ନି ଜୀବାନାଂ ମଧ୍ୟଗାମତାଃ ।

ଆଦିତ୍ୟାଦିତ୍ୟ ଦୈତ୍ୟାନାମୀଶାନ ଦଗବସ୍ଥିତାଃ । ୧୯୯

ବିଭସ୍ୟାଭିଜିତଃ ପଶ୍ଚାତ୍ ପୂର୍ବସ୍ୟାଂ ବ୍ରହ୍ମ ସର୍ପୟୋଃ ।

ଯାମ୍ୟା ସ୍ଥୂଳା ପିତୁଃ ପୂଷ ଯମାର୍ଯ୍ୟନ୍ତାଂ ଚ ଦକ୍ଷିଣାଃ । ୨୦୦

କୃତ୍ୱୀଚୟୋନି କାଷ୍ଠାୟାଂ ଯୋଗତାରା ପ୍ରଚେତସଃ ।

ଶଙ୍କରଦୃଷ୍ଟବାତାନାଂ ସ୍ୱରୂପାଣ୍ୟକଭବତଃ । ୨୦୧

କେଉଁ ନକ୍ଷତ୍ରର ଯୋଗତାରା (ପ୍ରଶସ୍ତ ତାରା) କେଉଁଠାରେ ଅବସ୍ଥିତ ସେ କଥା ବର୍ତ୍ତମାନ କୁହାଯାଉଅଛି—

ଅଶ୍ୱିନୀ, ମୃଗଶିରା, ପୂର୍ବାଫାଲଗୁନୀ, ବିଶାଖା, ପୂର୍ବାଷାଢ଼ା, ଉତ୍ତରାଷାଢ଼ା, ପୁଷ୍କଭଦ୍ର ପଦ ଓ ଉତ୍ତରାଷାଢ଼ପଦ ନକ୍ଷତ୍ର ପୁଞ୍ଜର ଉତ୍ତରକୁ ଏମାନଙ୍କର ଯୋଗତାରା ରହିଅଛି । ଏ ଗୁଡ଼ିକର ଅବସ୍ଥିତି ନିଜ ନିଜ ନକ୍ଷତ୍ର ପୁଞ୍ଜଠାରୁ ଉତ୍ତରକୁ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠା, ଶ୍ରବଣା, ଅନୁରାଧା, କୃତ୍ତିକା ଓ ପୂର୍ବାର ଯୋଗତାରା ନକ୍ଷତ୍ର ପୁଞ୍ଜର ମଧ୍ୟଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ । ପୁନର୍ବସୁ, ହସ୍ତା ଓ ମୂଳା ନକ୍ଷତ୍ରର ଯୋଗତାରା ନକ୍ଷତ୍ର ପୁଞ୍ଜର ଈଶାନକୋଣରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଧନିଷ୍ଠା ଓ ଅଭିଜିତ୍‌ର ଯୋଗତାରା ନକ୍ଷତ୍ର ପୁଞ୍ଜର ପଶ୍ଚିମରେ । ମଘାର ଯୋଗତାରା ଅତି ସ୍ଥୂଳ ଓ ଏହା ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରେ ଅବସ୍ଥିତ । ରେବତୀ, ଭରଣୀ ଓ ଉତ୍ତରା-

* ନକ୍ଷତ୍ର ସୂକ୍ତର ଅନୁଚିତ ୧୫ରୁ ୧୮ ଶ୍ଳୋକରେ ଯାହା ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ତତ୍ତଦ୍ୱ୍ୟାପକ ଅଧିକ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ସମ୍ଭବ ଟୀକା ଅନୁଯାୟୀ ଦିଆଯାଇଛି ।

ଫାଲ୍‌ଗୁନର ଯୋଗତାରୁ ନକ୍ଷତ୍ର ପୁଞ୍ଜର ଦକ୍ଷିଣରେ ରହିଅଛି । ଶତଭିଷର ଯୋଗତାରୁ ଆଗ୍ନେୟ ଦିଗରେ । ଆଦ୍ରା, ଶ୍ରାବଣ ଓ ସ୍ବାତୀ ଏକ ତାରକା । ଏଣୁ ଏମାନଙ୍କର ଯୋଗତାରୁ ଓ ପୁଞ୍ଜ ଭିତରେ କୌଣସି ପ୍ରଭେଦ ନାହିଁ ।

ନକ୍ଷତ୍ର ପୁଞ୍ଜର ଯେଉଁ ତାରାକୁ ଧରି ନକ୍ଷତ୍ର ଧ୍ରୁବ ଓ ଶର କୁହାଯାଇ ଅଛି, ତାହାକୁ-
ହିଁ ପୂର୍ବାଭ୍ୟାସନେ ଯୋଗତାରୁ ଆଖ୍ୟା ଦେଇଛନ୍ତି ।

ଯୋଗତାରୁ ବିଲପ୍ତାୟୁ ସୂକ୍ଷ୍ମାଃ କ୍ରମାନ୍
ମାନତଃ ଷଡ୍‌ଭୂଜୌ ବହୁୟଃ ସପ୍ତୟଃ ।
ଇକ୍ଷଣେଷ୍ଟାତୃତଃ କୁଞ୍ଜରଲୋଚନେ
ସିନ୍ଧବଃ ଷଡ୍‌ଗୁଣା ବାର୍ଦ୍ଧୟଶ୍ଚାବୁୟଃ । ୨୩।

ସୈନ୍ଧବା ସ୍ତ୍ରୀନବଶ୍ଚକ୍ଷୁଷୋ ସିନ୍ଧବଃ
ସପ୍ତ ପଞ୍ଚାବୁୟଶ୍ଚାବୁୟୋଽବୃନ୍ଦବଃ ।
ବାଜିନଃ ପାବକାବୀତହୋତ୍ରଃ କୃତା
ଅର୍ଣ୍ଣବା ବହୁୟଶ୍ଚୈତ ଦସ୍ରାଦତଃ । ୨୪।

ଯୋଗତାରୁମାନଙ୍କର ବିମ୍ବ ବିକଳ । କୁହାଯାଉ ଅଛି—
ଅ—୭" ଭ—୨" ବୁ—୩" ରେ—୭" ମୃ—୨" ଆ—୭" ପୁ—୮" ପୁ—୨"
ଅ—୪" ମ—୭" ପୁ—୩" ଭ—୪" ଦ୍ବ—୪" ଚ—୭" ସ୍ବା—୧୩" ବି—୨" ଅ—୪"
ଜ୍ୟେ—୭" ମୃ—୫" ପୁଆ—୪" ଭଆ—୪" ଅ—୧୪" ଶ୍ର—୭" ଧ—୩" ପୁ—୪"
ଭ—୪" ରେ—୩" ।

ଦେବମାତୁଃ ପୁନର୍ଯ୍ୟାମ୍ୟଗା ତାରକା
ସର୍ବାତାରାୟକା ତତ୍ତ୍ବଲପ୍ତା ନିତ୍ୟାଃ ।
ତତ୍‌ଧ୍ରୁବଃ ସପ୍ତସପ୍ତାଂଶକା ମାର୍ଗିଣଃ
ଖାର୍ଣ୍ଣିବାଂଶା ନିଜାପଦମା ଦକ୍ଷିଣଃ । ୨୫।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ବାକ୍ୟାଦୟଂ ତାରକା
କ୍ବିବୃକାଙ୍ୟା ମୁନିଶ୍ଚୈତ ନିଶ୍ଚିୟତେ ।
ଚେଦଦିତ୍ୟାସ୍ରଦା ଯାମ୍ୟ ଗାନ୍ଧା ଲୟୁ—
ସ୍ତାରକା ତତ୍‌ସମିପେହି ନିଶ୍ଚିୟତାମ୍ । ୨୬।

କେତବାହୁର୍ମୃଗ ବ୍ୟାଧନାମା ମୁକ୍ତଃ

ସୋମଭଦ୍ ଯାମ୍ୟଗସ୍ତଦ୍ ଧ୍ରୁବୋଽଙ୍ଗେଷବଃ ।

ଯାମ୍ୟ ବାଣୋରଦାଃ ସ୍ତାପନାଦଂଶକା

ଦଗ୍ଧବଲିପ୍ତାଶ୍ଚ ତନ୍ମଣ୍ଡଳସ୍ୟାୟତଃ । ୨୬।

ତସ୍ୟ ଚେଶାନଭସ୍ୟାପି ମଧ୍ୟସ୍ଥିତା—

ସ୍ତାରକାସ୍ତ୍ରସ୍ତ ଇଷ୍ଟାଭକା ଇଲ୍ଲୁଳାଃ ।

ଏକ ଷଷ୍ଠି ପ୍ରୁବଃ ସ୍ଥୂଳଭସ୍ୟାର୍ଦ୍ଧ ଯୁବ୍

ବହିପକ୍ଷାଃ ଶରେଯାମ୍ୟ ଆସାଂମତଃ । ୨୭।

ଅନ୍ୟ କେତେକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନକ୍ଷତ୍ରର ପ୍ରୁବ କଳା, ବିମ୍ବମାନ ଓ ଶରକଳା ଯଥାକ୍ରମେ ଏଠାରେ ଦିଆଯାଉ ଅଛି—ପୁନର୍ବସୁ ନକ୍ଷତ୍ରର ଦକ୍ଷିଣରେ ସବୁ ତାରାଠାରୁ ବେଶି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଗୋଟିଏ ତାରା ଅଛି । ତାହାର ବିମ୍ବକଳା ୨୦" ପ୍ରୁବ ୭୭° ପ୍ରୁବ ପ୍ରୋଫୁୟୁ ଶାନ୍ତି ୪୦° । ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଲେଖାରୁ ଏହାକୁ ଲୁବ୍ଧକ ତାରା ବୋଲି ମନେ କଲେ ପୁନର୍ବସୁର ଦକ୍ଷିଣରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ତାରା ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିବ ଯାହା ଆଉ ଲୁବ୍ଧକ ନୁହେଁ । କେହି କେହି ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମୃଗବ୍ୟାଧ ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ମୃଗଶିରା ନକ୍ଷତ୍ରର ଦକ୍ଷିଣରେ ଥିବା ମାନନ୍ତି । ଏହାର ପ୍ରୁବ ୫୭° ଦକ୍ଷିଣ ଶର ୩୨° ଓ ବିମ୍ବ ପରିମାଣ ୧୦" । ଏହି ମୃଗବ୍ୟାଧ ଓ ଆଦ୍ରା ନକ୍ଷତ୍ରର ମଧ୍ୟ ଦେଶରେ ଶର ଆକାରର ୩ଟି ନକ୍ଷତ୍ର ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କୁ ଇଲ୍ଲୁଳା କୁହାଯାଏ । ଏ ତିନିଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯୋଗତାରାର ପ୍ରୁବ ୭୧° ଓ ଦକ୍ଷିଣରେ ୨୩° । ୩୦' ।

ହୃତଭୂର୍ବ୍ରହ୍ମହୃଦୟଂ ପକ୍ଷାକ୍ଷାଂଶା ପ୍ରୁବଶ୍ଚ ସୌରାକ୍ଷଃ

ପ୍ରଥମସ୍ୟାଷ୍ଟୌ ବିଂଶ ଦ୍ୱିତୀୟଭସ୍ୟୋତ୍ତରେଷ୍ଠଂଶାଃ । ୨୯ ।

ବ୍ରହ୍ମ ହୃଦୟ ପୂର୍ବସ୍ୟଂ ପଞ୍ଚଭିରଂଶୈଃ ପ୍ରଜାପତବସତ

ତସ୍ୟୋତ୍ତରବିଷେପଃ କୁଞ୍ଜରରାମଂଶକୋଽପ୍ୟୁଦତଃ । ୩୦ ।

ଆଧୁନକୈରଭିଯୁକ୍ତେନିଶ୍ଚିତେ୍ୟାକ୍ତଂ ପୃଥକ୍ ଚ ସଂସ୍ଥାନମ୍

ହୃତଭୂର୍ବ୍ରହ୍ମହୃଦୟଂ ପ୍ରଜାପତେନ୍ଦ୍ର ପୁନର୍ବଶ୍ଚ । ୩୧ ।

ହୃତଭୂର୍ବ୍ରହ୍ମ ସପାଦାଷ୍ଟାର୍ଥାଂଶାଃ ସାଂହି ପଞ୍ଚ ସୌମ୍ୟଶରଃ ।

ଷଡ୍ବିକଳାସ୍ତନ୍ମାନଂ ପ୍ରୁବଃ ପୁନର୍ବ୍ରହ୍ମ ହୃଦୟସ୍ୟ । ୩୨ ।

ଅଙ୍ଗାରୀ ସୌମ୍ୟଶରସ୍ବିଭୁଜ ଲବାନୃପାସ୍ତନୁ ବିକଳାଃ

ସୋମତ ଯାମ୍ୟଗତୋ ଯୋ ଜୁବ୍ଧକ ଏତତ୍ ପ୍ରଜାପତିତମ୍ । ୩୩ ।

ହୃତଭୁକ୍ ନକ୍ଷତ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତୋକ୍ତ ପ୍ରୁବ ୫୨° ଓ ଉତ୍ତରଶିର ୮° । ବ୍ରହ୍ମ
ହୃଦୟର ମଧ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତୋକ୍ତ ପ୍ରୁବ ୫୨° ଓ ଉତ୍ତରଶିର ୩୦° ।

ବ୍ରହ୍ମ ହୃଦୟର ପୂର୍ବକୁ ୫° ଅନ୍ତରରେ ପ୍ରଜାପତି ନକ୍ଷତ୍ର ଥିବାରୁ ଏହାର ପ୍ରୁବ
୫୭° ଓ ଏହାର ଉତ୍ତରଶିର ୩୮° । ଏହା ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ମତ ।

ଆଧୁନିକ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଦର୍ଶନାନେ ଏହି ତାରାମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ପ୍ରୁବ ଓ ଶର ମାନ
କହିଅଛନ୍ତି ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ତାହା କହୁଅଛି —

ହୃତଭୁକ୍ତ ପ୍ରୁବ ୫୮° । ୧୫ ଓ ଶ ୫° । ୧୫ (ଉତ୍ତର) ଏହାର ବିମ୍ବମାନ ୭"
ମାତ୍ର ।

ବ୍ରହ୍ମ ହୃଦୟର ପ୍ରୁବ ୫୭°, ଉତ୍ତର ଶର ୨୨° ଓ ବିମ୍ବମାନ ୧୬" । ମୃଗଶିରା
ନକ୍ଷତ୍ରର ଦକ୍ଷିଣକୁ ଲୁବ୍ଧକ ତାରା ଅଛି ବୋଲି ଯାହା କୁହାଯାଉଅଛି ତାହାକୁ ପ୍ରଜାପତି
ତାରା ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ ।

ଦ୍ଵାଷ୍ଟ୍ର ସ୍ୟାପାଂ ବହଃ ପଞ୍ଚଲବାନ୍ତେବସରୁ୍ୟଦରୁଭାଗେ

ଆପ୍ୟବସୁତ୍ରତ୍ସୌମ୍ୟେ ସ୍ଥୂଳଃ କଂଚିତ୍ତତୋଽଙ୍ଗାଂଶୈଃ । ୩୪ ।

ପ୍ରୁବୋଽଗସ୍ତ୍ର୍ୟସ୍ୟ ପଞ୍ଚାଙ୍ଗଭାଗାଃ ପଞ୍ଚାଦ୍ରୟଃ ଶରଃ

ଦକ୍ଷିଣଃ ତତ୍ପ୍ରୁବୋ ବାମଂ ଚଳାଂଶୈଃ ସଂସ୍କୃତଃ ସ୍ଫୁଟଃ । ୩୫ ।

ଧୃତୟୋବିକଳାସ୍ତ୍ରସ୍ୟ ସୂକ୍ଷ୍ମମଣ୍ଡଳ ବିସ୍ତୃତଃ ।

ଯମସୈ୍ୟବଂ ଦ୍ଵିପକ୍ଷାଂଶା ପ୍ରୁବୋଽଙ୍ଗାଙ୍ଗାନି ମାର୍ଗଶଃ । ୩୬ ।

ଯାମ୍ୟୋଽଶ୍ଵି ବିକଳା ବିୟୋଽଗସ୍ତ୍ର୍ୟବଦ୍ପ୍ରୁବ ସଂସ୍କୃତଃ

ରଶିତ୍ରୟମଗସ୍ତ୍ରସ୍ୟ ପ୍ରୁବଃ ସୌରୋଦିତଃ ପୁର । ୩୭ ।

ସପ୍ତନାଗାଂଶକଃ ପ୍ରୋକ୍ତଃ ସତ୍ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଶିଷ୍ୟମଣିଃ

ଭୂଶରକୃତା ଦେଷୁ କଳେର୍ଭାସ୍କରଧୀମତା । ୩୮ ।

ସ୍ଵୋକ୍ରାନ୍ତ ପୁରାତ୍ ପଶ୍ଚାତ୍ ଭଗବତ୍ପାତ୍ରରେ ଯତଃ
ଦୃଷ୍ଟୋଽସୌ ସାଂପ୍ରତଂ ସାର୍ବଜନାଂଶାନ୍ତର ଇଷତେ । ୩୯ ।

ଯୁଗ୍ମସ୍ୟ ବିଶ୍ଵଭଗାନ୍ତେ ତଦବଦୈର୍ବୋକ୍ତୁ ପଦାତୈଃ
ତସ୍ୟ ସ୍ଥାନାନ୍ତରଂ ସିଦ୍ଧଂ ସାର୍ବଭୂତାୟନାଂଶକମ୍ । ୪୦ ।

ଚିନ୍ତା ତାରର ଉତ୍ତର ଆଡ଼କୁ ୫° ଅନ୍ତରରେ ଅପାଂବହ ଚାଲୁଅଛି । ଏହାର
ଉତ୍ତରକୁ ୭° ଅନ୍ତରରେ ଆପ୍ୟବସୁ ଚାଲୁ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ଚାଲୁ ଅପାଂବହଠାରୁ କିଛି
ବଡ଼ ଦେଖାଯାଏ । ଏହାର ଅନ୍ୟନାମ ଆପ ।

ଅପାଂବହର ପ୍ରସ୍ଥ ଓ ଆପ୍ୟ ବସୁର ପ୍ରସ୍ଥ ଚିନ୍ତାସଙ୍ଗେ ସମାନ । ଅପାଂବହର
ଉତ୍ତର ଶର ୨° । ୫୦' ଓ ଆପ୍ୟବସୁର ଉତ୍ତରଶର ୮° । ୫୦' ।

ଅଗସ୍ତ୍ୟ ତାରର ପ୍ରସ୍ଥ-୯୫° ଓ ଦକ୍ଷିଣଶର-୭୫° । ଏହି ଅଗସ୍ତ୍ୟର ପ୍ରସ୍ଥରେ
ଅୟନାଂଶ ସଂସ୍କାର କରିବାକୁ ହେବ । ଅୟନାଂଶ ଧନବେଳେ ମଣାଇବାକୁ ହେବ ।
ଅୟନାଂଶ ଋଣବେଳେ ଫେଡ଼ିବାକୁ ହେବ ।

ଏହାକଲେ ଅଗସ୍ତ୍ୟର ପ୍ରସ୍ଥ ଖଣ୍ଡ ହେବ । ଅଗସ୍ତ୍ୟର ବିମ୍ବବ୍ୟାସ ୧୮" ।

ଯମର ପ୍ରସ୍ଥ ୨୨° ଦକ୍ଷିଣଶର ୭୭° ଓ ବିମ୍ବ ପରିମାଣ-୮" । ଅଗସ୍ତ୍ୟପରି ଏହାକୁ
ମଧ୍ୟ ଅୟନାଂଶ ସଂସ୍କୃତ କଲେ ଖୁଟ ହୁଏ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ତାରର ପ୍ରସ୍ଥ ୯୦° କଡ଼ନ୍ତି (ସତ୍ୟ ଯୁଗର ଅଳ୍ପ ଅବଶେଷ
ଥିବାବେଳେ) । ଶ୍ଵେତସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଶିରୋମଣିରେ ଯୁନବସୁର ପ୍ରସ୍ଥ ୯୩° ଲେଖି ସେଥିରୁ
୭° କମ୍ ପ୍ରସ୍ଥାଂଶରେ ଅର୍ଥାତ୍ ୮୬° ପ୍ରସ୍ଥାଂଶରେ ଅଗସ୍ତ୍ୟକୁ କଳି ଗତ-ବର୍ଷ ୪୨୫୧ ରେ
ଦେଖିଥିବା କହିଛନ୍ତି । ଯୁନବସୁର ପ୍ରସ୍ଥାଂଶ ୯୦° । ୧୫' । ଅଗସ୍ତ୍ୟ ପ୍ରସ୍ଥ ୯୫° ।
ଏଣୁ ତଳାଂଶ ଖୁଟ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ପ୍ରସ୍ଥମାନ ହେଉଛି ୯୫-୨୨ ଅୟନାଂଶ=୭୩, ଅର୍ଥାତ୍ ବା
ଯୁନବସୁର ପ୍ରସ୍ଥଠାରୁ ୧୭° । ୩୦' ପଛରେ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଦେଖାଯାଉ ଥିବାରୁ ୯୫° ।
୧୫' -୧୭° । ୩୦' = ୭୭° । ୪୫' ଅଗସ୍ତ୍ୟର ଖୁଟ ପ୍ରସ୍ଥମାନ ହେବ । ଫୁଲ୍‌ଗୁଣ୍ଡର ୭୩°
ଓ ବର୍ଜ୍ଜମାନର ୭୨° । ୪୫' ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ତପାତ୍ ନାହିଁ । ଏହା ଶ୍ଵେତରକ୍ତ ପରେ
୭୧୯ ବର୍ଷର ପରିବର୍ତ୍ତନ ବୋଲି ମାନିବାକୁ ହେବ । ୭୩° ମିଥୁନ ରାଶିର ୧୩ ଅଂଶ ।
ଏତିକି ବେଳେ ଅୟନାଂଶ ୧୧୦° । ୩୦' ଥିଲା ।

ସିଃ ଦା: ୩୪

ସପ୍ତର୍ଷୀଣାଂ ପ୍ରବଂ ପ୍ରାଚ୍ଛିନୋକ୍ତଃ ସଂଗୁର ସମ୍ଭବାତ୍
ତଥାପ୍ୟନୁଭବାଭେଷାଂ ବ୍ୟବସ୍ଥା କ୍ରିୟତେହଧୁନା ।୪୯।

ପୂବାଗ୍ରଂ ଶକତାକାର ମୁଦକ୍ଷୁମୁଦୁସପ୍ତକମ୍
ସୁରର୍ଷମଣ୍ଡଳଂ ପ୍ରୋକ୍ତଂ ବ୍ୟକ୍ତଂ ବିଶ୍ୱନମୟାତମ୍ ।୫୦।

ତତ୍ ପୂର୍ବୋନ୍ମତରେଖାଗ୍ରେ ମରୀଚଃ ପଶ୍ଚିମେ ତତଃ
ବଶିଷ୍ଠୋଽରୁନ୍ଧତୀୟକ୍ରସ୍ତତ୍ ପଶ୍ଚାଦଙ୍ଗିରଃ ସ୍ଥିତଃ ।୫୧।

ତତ୍ ପଶ୍ଚାତ୍ତରସ୍ତସ୍ୟ ଶମୁଦ୍ରଶ୍ୟବିରସ୍ୟ ଚ
ପୁଲସ୍ତ୍ୟା ଦକ୍ଷିଣେ ତସ୍ୟ ପଶ୍ଚିମେ ପୁଲହଃ ସ୍ଥିତଃ ।୫୨।

ହତୁସ୍ତଦୁତ୍ତରସ୍ଥାନସ୍ତତୋକ୍ତୌ ପୁଲହ ହତୁ
ପ୍ରବୟତେଶ ଯଜ୍ଞଗ୍ନୌ ତଦୂଷସ୍ତା ମହର୍ଷୟଃ ।୫୩।

କଥ୍ୟନ୍ତେ ସାମ୍ପ୍ରତଂ ସିଂହେ ଭୃଗୁକାଂଶାନ୍ତଗ୍ନୌ ହତୌ
କାଳାଂଶୈର୍ବିଶ୍ୱକେଃ ପ୍ରାଚ୍ୟାଂ ପୁଲସ୍ତ୍ୟା ବର୍ତ୍ତତେ ତତଃ ।୫୪।

ତତଃସ୍ତ୍ରୈଃ ଶାୟକୈରନ୍ଧିରଙ୍ଗିରାନବଭିଃସ୍ତତଃ
ତତୋଽଷ୍ଟାଭିବଶିଷ୍ଠୋଽସ୍ମାନ୍ନରୀଚବର୍ତ୍ତତେଽଷ୍ଟାଭିଃ ।୫୫।

ଅରୁନ୍ଧତୀ ସ୍ଥିତା ପ୍ରାଚ୍ୟାଂ ସ୍ୱାମିନୋଽଦ୍ରିକଳାନ୍ତରେ
ଯା ବଶିଷ୍ଠାତନେଦିଷ୍ଠା ଯନ୍ତୃଦୃଷ୍ଟାଶ୍ଚୁରେତତଃ ।୫୬।

ସା ଜନଷ୍ଟା ସଦସଦୃଷ୍ଟିଫଳୋକ୍ତେଃ ପ୍ରଥମେଷ୍ୟତେ
ଏକାସ୍ୟା ମାନବିକଳା ତସ୍ତୋଽବେରଷ୍ଟା ଗୁନ୍ୟତଃ ।୫୭।

ପରସ୍ପରସ୍ୟ ଚୈତେଷାଂ ସଦା ଭୂଲ୍ୟାନ୍ତରସ୍ଥିତେଃ
ଗୃହ୍ୟନ୍ତାମୃଷସେ ଗେଷୁ କାଳାଂଶା ଦିକ୍ ଫଳାମ୍ଭକାଃ ।୫୮।

ତେଽଷ୍ଟାଦଶଶତାଭ୍ୟସ୍ତା ବ୍ୟକ୍ଷଲଗ୍ନାୟୁଭିର୍ହୃତାଃ
ସ୍ଥାଗ୍ ପ୍ରବାଡ୍ୟା ଭବନ୍ତୀଷ୍ଠ ମୁନିଜାନ୍ତ ଗୃହାଂଶକାଃ ।୫୯।

—ସପ୍ତର୍ଷି ମଣ୍ଡଳ—

ଚଳନଶୀଳ ଥିବାରୁ ସପ୍ତର୍ଷି ମଣ୍ଡଳର ଧ୍ରୁବ ପୃଷ୍ଠାଭ୍ୟାସୀମାନେ କହୁ ନାହାନ୍ତି । ମୋ ଅନୁଭବରେ ଆସିବାରୁ ମୁଁ ଅବଶ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥିତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି କହୁଅଛି ।

ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ଥିବା ଏବଂ ପୂର୍ବ ଆଡ଼କୁ ଶଗଡ଼ ଭଳି ଦେଖାଯାଉଥିବା ସପ୍ତର୍ଷି-ମଣ୍ଡଳ ଅତି ମାନ୍ୟତାରେ ବ୍ୟକ୍ତ । ସଂହିତା ଓ ପୁରାଣ ଆଦିରେ ସପ୍ତର୍ଷିମଣ୍ଡଳ ଜଗଦ୍‌ବନ୍ଦ୍ୟ ବୋଲି ଲେଖାଅଛି ।

ସପ୍ତର୍ଷିମଣ୍ଡଳରେ ପୂର୍ବକୁ ଯେଉଁ ଉନ୍ନତ ରେଖାଟି ରହିଛି ତାହାର ଅଗ୍ର ଦେଶରେ ମଘାଚକ୍ରର ଅବସ୍ଥାନ । ମଘାଚକ୍ର ପଛକୁ ବଶିଷ୍ଠ ଅରୁନ୍ଧତୀଙ୍କ ସହ ରହି ଅଛନ୍ତି । ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ପଶ୍ଚିମକୁ ଅଜିତ । ଏହାପରେ ଯେଉଁ ଚତୁଷ୍ଟୋଣ ଅଛି ତାର ଐଶାନ୍ୟ କୋଣରେ ଅର୍ଷି ଅଛନ୍ତି । ଅର୍ଷିଙ୍କ ଦକ୍ଷିଣକୁ ପୁଲସ୍ତ୍ୟ—ପୁଲସ୍ତ୍ୟ ପଶ୍ଚିମକୁ ପୁଲହ । ପୁଲହଙ୍କ ଉତ୍ତରରେ ହତୁ ଅଛନ୍ତି । ପୁଲହ ଓ ହତୁକୁ ଦେଇ ଯେଉଁ ଧ୍ରୁବ ଯୋଗ କୃତ ହେବ ସେ ହାନ୍ତିକୃତସ୍ଥ ଯେଉଁ ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ଦେଇ ଯିବ ସେହି ନକ୍ଷତ୍ରରେ ସପ୍ତର୍ଷି ପୁଞ୍ଜି ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ଧରାଯାଇଥାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପୁଲହ ଓ ହତୁ ସିଂହ ରାଶିର ୨୧ଶ ଅଂଶରେ ପୂର୍ବ ଫାଲ୍‌ଗୁନୀର ୩ୟ ପାଦରେ ଅଛନ୍ତି । ପୁଲହ ଓ ହତୁ ଠାରୁ ୧୩ କାଳାଂଶରେ ପୂର୍ବକୁ ପୁଲସ୍ତ୍ୟ ଅଛି । ପୁଲସ୍ତ୍ୟ ଠାରୁ ୫ କାଳାଂଶରେ ଅର୍ଷି ପୂର୍ବକୁ, ଅର୍ଷିଠାରୁ ୯ କାଳାଂଶରୁରେ ଅଜିତ ପୂର୍ବକୁ, ଅଜିତଠାରୁ ୮ କାଳାଂଶରୁରେ ବଶିଷ୍ଠ ଏବଂ ବଶିଷ୍ଠଠାରୁ ପୂର୍ବକୁ ୮ କାଳାଂଶ ଅନ୍ତରରେ ମଘାଚ ଅଛନ୍ତି । ଅରୁନ୍ଧତୀ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ଠାରୁ ପୂର୍ବକୁ ୭ କାଳାଂଶରୁରେ ଅଛନ୍ତି । ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ଯେଉଁ ତାରାଟି ଖୋଲା ଆଖିରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ଅଥଚ ଯଦ୍ୱା ସାହାଯ୍ୟରେ ଦେଖାଯାଏ, ସେହି ତାରା ଆମର ଶୁଭ୍ରଶୁଭ୍ର ଫଳ ଦାୟିନୀ ନୁହେଁ । ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ଠାରୁ ପୂର୍ବକୁ ୭ କଳା ବ୍ୟବଧାନରେ ଥିବା ଅରୁନ୍ଧତୀ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଶୁଭ୍ରଶୁଭ୍ର ଫଳ ଦାୟିନୀ ରୂପରେ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଏହି ଅରୁନ୍ଧତୀ (ବୃହତ୍ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତାରା)ର ବିମ୍ବମାନ ୧" ବିକଳା ମାତ୍ର । ସପ୍ତର୍ଷି ମଧ୍ୟରୁ କେବଳ ଅର୍ଷିଙ୍କର ବିମ୍ବମାନ ୩" ବିକଳା । ବାକୀ ସମସ୍ତଙ୍କ ବିମ୍ବମାନ ୮" ବିକଳା । ଏହି ତାରାଗୁଡ଼ିକର ପରସ୍ପରର ବ୍ୟବଧାନ ପ୍ରାୟ ସମାନ । ଏଣୁ ଏମାନଙ୍କର କାଳାଂଶ ୧୦ ପଳ ମାତ୍ର । ଏହି ୧୦ ପଳକୁ ୧୮୦୦ରେ ଗୁଣି ନିରକ୍ଷ ଉଦୟ (ଲଗ୍ନମାନ) ଅସ୍ତରେ ଭାଗ ଦେଲେ ଯେତେ କଳା ଲବ୍ଧ ଆସିବ ତାକୁ ପୁଲହ ଓ ହତୁର ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଧ୍ରୁବରେ ଯୋଗ କଲେ (ସିଂହ ରାଶିର ୨୧, ଅଂଶ) ଋଷ ନକ୍ଷତ୍ରର ରାଶ୍ୟାଦି ଧ୍ରୁବ ହେବ । ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ ଯେଉଁ ଋଷ ନକ୍ଷତ୍ରର କାଳାଂଶ ନିଆଯିବ ତାହାରହି ରାଶ୍ୟାଦି ଧ୍ରୁବ ଆସିଯାଇ ପାରିବ ।

ସପ୍ତର୍ଷିମଣ୍ଡଳାୟାମସ୍ୟାବ୍ୟୁ କାଳାଂଶକୋଽପି ଯତ୍
ଯାୟୁକ୍ରନାଂଶତୁଳାକନ୍ୟାସ୍ଥିତ୍ୟାଙ୍ଗାବ୍ୟୁଂଶ ଇକ୍ଷ୍ୟତେ ୮୫୨।

ହାନ୍ତ୍ୟକ୍ରାନ୍ତ ଯୌମ୍ୟବାଣୀଶା ଲିଖ୍ୟନ୍ତେହଙ୍ଗଶରଃ ହତୋଃ
ପୁଲହସ୍ୟେକପଞ୍ଚାଶତ୍ ପୁଲହସ୍ୟସ୍ୟାଗ୍ନି-ସାୟକାଃ ।୫୩।

ଅଜ ପଦ୍ମିଣ ଏବାତେଃ ଷଷ୍ଠି ରଞ୍ଜିରସୋ ମତା
ଦ୍ଵାଷଷ୍ଠ୍ୟଂଶା ବଶିଷ୍ଠସ୍ୟ ମରୀଚେଃ ଷଷ୍ଠିରୀକ୍ଷିତା ।୫୪।

ସବଦାୟଂ ଶରଃ ହାନ୍ତେ ଯଦି ତୁଲ୍ୟା ଭବେତ୍ତଦା
ଯୁଗ୍ମାନ୍ତସ୍ଥବଶିଷ୍ଠସ୍ୟାକତୁର୍ବାଗାନ୍ତରେ ପ୍ରୁବାତ୍ ।୫୫।

ସ୍ମୁତହାନ୍ତେର୍ମହର୍ଷୀଣାଂ ତୁଲ୍ୟତା ଯଦି ସବଦା
ତଦା ରାଣ୍ୟନ୍ତରପ୍ରାପ୍ତୋ ବିଷେଷୋ ଭିନ୍ନତାଂ ବ୍ରଜେତ୍ ।୫୬।

ଯମାଗସ୍ତ୍ୟସ୍ମୁତହାନ୍ତେର୍ଯଥା ସାମ୍ୟଂ ସଦେକ୍ୟତେ
ଦସ୍ରାଦାନାଂ ଚ ବୈଷମ୍ୟଂ ତଥୈଷାଂ ନେକ୍ଷିତୋଽପମଃ ।୫୭।

ପ୍ରତ୍ୟକଂ ପ୍ରାଗୁତଃ ପ୍ରୋକ୍ତା ପୃଷ୍ଠାଶିରଷ୍ଟୁଲପ୍ତକା
ତେଷାଂ ନୋ ନିଶ୍ଚିତା ପୂର୍ବାନୁବାଦର୍ଶନାନ୍ତୟା ।୫୮।

ତଥାୟନାଂଶ ସଂସ୍କାରେ ବାମଫଳାଂ ଯଦୀରତଃ
ତତ୍ସବଂ କବିଭିର୍ଭାବ୍ୟେର୍ଜେୟଂ ମତ୍ତକାଳକସ୍ଥିତେଃ ।୫୯।

ସପ୍ତର୍ଷି ମଣ୍ଡଳର ପ୍ରତ୍ୟେକର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ୪୩ କାଳାଂଶ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସାୟନ କନ୍ୟା ଓ
ଭୂଲ ରଶ୍ମିରେ ତାହାର ସ୍ଥିତି ଯୋଗୁଁ ଏହି ଦୈର୍ଘ୍ୟ ୪୭ ଅଂଶ ଦେଖାଯାଇ ଥାଏ ।

ସତୁର ସାନ୍ତି ବୃତ୍ତୀୟ ରାଣ୍ୟାଦି ପ୍ରୁବ ସ୍ଥାନରୁ ପ୍ରୁବ ପ୍ରୋତ ବୃତ୍ତୀୟ ଉତ୍ତରଶର
୫୭° ଅଂଶ । ପୁଲହର ୫୧° ଅଂଶ, ପୁଲହସ୍ୟର ୫୩° ଅଂଶ, ଅସିର ୫୯° ଅଂଶ,
ଅଶ୍ଵିର ୬୦° ଅଂଶ ଓ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କର ୭୨° ଅଂଶ । ଯେ ସବୁବେଳେ ସମାନ ରହିଲେ
ମିଥୁନର ଶେଷରେ ଥିବା ବଶିଷ୍ଠ ନିଷ୍ଠୁପ୍ତ ପ୍ରୁବ ନକ୍ଷତ୍ର ଠାରୁ ୪୦ ଅଂଶରେ ରହିବେ ।
ବଶିଷ୍ଠର ଯୌମ୍ୟଶର ୭୨ । ଯୁଗାନ୍ତରେ ସାନ୍ତି ୨୪ ମୋଟ ୮୭ । ଏଣୁ ପ୍ରୁବ ଓ ବଶିଷ୍ଠ
ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟବଧାନ ହେଲା ୪୦ ।

ସପ୍ତର୍ଷିଙ୍କର (ପ୍ରତ୍ୟେକର) ସ୍ମୃତସାନ୍ତି ସବଦା ସମାନ ହେଲେ ଋଷିମାନେ ଅନ୍ୟ
ରଶ୍ମିକୁ ଗମନ କଲବେଳେ ସେମାନଙ୍କର ଶର ଭିନ୍ନ ହେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ।

ଯମ ଓ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ତାରର ଖୁଟ ଯାନ୍ତି ସବୁବେଳେ ସମାନ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ (ଦେଖାଯାଏ) ଅର୍ଥାତ୍ ନା ଆଦି ନକ୍ଷତ୍ରର ଯାନ୍ତି ସବୁଦିନ ଭିନ୍ନ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ସପ୍ତର୍ଷିମଣ୍ଡଳର ସେପରି ଭିନ୍ନ ହେବା ବା ନ ହେବା ଯାନ୍ତି ଦେଖାଯାଇ ନାହିଁ । ଏଣୁ ଏହାକୁ ଉଭୟ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ମନେ କଲେ ଠିକ୍ ହେବ । ଏହାର ଯାନ୍ତି ବେଳେ ବେଳେ ସମାନ ଓ ବେଳେ ବେଳେ ଅସମାନ ଦେଖା ଯାଇଥାଏ । ପୃଥ୍ବୀରୂପିମାନେ ଏମାନଙ୍କର ବାର୍ଷିକ ଗତି ୮ (୮ ଲକ୍ଷ) ମାନନ୍ତି । ମାତ୍ର ମୁଁ ତାହା ଉପଲବ୍ଧ କରି ନ ପାରିବାରୁ ମାନ ପାରୁ ନାହିଁ ।

ଯମ, ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଓ ସପ୍ତର୍ଷିମଣ୍ଡଳର ଧ୍ରୁବରେ ବିପକ୍ଷ ଅସ୍ତ୍ରମ୍ଭର କରାଯିବ । ଯାହା ଲେଖା ଅଛି ତାହା ଶୁଦ୍ଧ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିମାନେ ମୋ ସମୟର ତାରାସ୍ଥିତିକୁ ଧରି ଜାଣିବେ ।

ଲିପ୍ତା-ତଥ୍ୟଂଶ-ମାନଃ ଖେୟନ୍ତ ରାଜଭ୍ୟୁଦୟଧ୍ରୁବଃ
ନ ତନ୍ମଧ୍ୟ-ଧ୍ରୁବସ୍ଥାନଂ ସୂଚୟାତାର୍ହମିଷ୍ୟତେ । ୭୦ ।

କୃତାଷ୍ଟଲିପ୍ତାନ୍ତରତୋ ନିଜକେନ୍ଦ୍ରାଦୁତୋ ଧ୍ରୁବଃ
ମେଷାଦସ୍ଥୋ ଭ୍ରମତ୍ୟସ୍ମାତ୍ ପୌଷ୍ଟଭେ ଗଗନାର୍ଦ୍ଧଗେ । ୭୧ ।

ଉନ୍ନତୋ ଦୃଶ୍ୟତେ ବିଷ୍ଣୁଦିତ୍ୟଂ ଶ୍ଵକ୍ଷସମୋକ୍ତିତଃ
ଦ୍ଵାଷ୍ଟ୍ରୋ ନତସ୍ତତୋ ମଧ୍ୟସ୍ଥାନମସ୍ୟାନୁମୀୟତାମ୍ । ୭୨ ।

ଏବଂ ଯାମ୍ୟଧ୍ରୁବୋ ମେଧୁ ମୂଳଯୋଜିତ ଗୌରବ
ଭୂଳାଦସ୍ଥୋ ଭ୍ରମନ୍ନତ୍ରେ ଦୃଶ୍ୟତାୟୁରଭ୍ରଗଗୌଃ । ୭୩ ।

$\frac{୧ ଲି}{୧୫} = \frac{୭୦ ବିକଳା}{୧୫} = ୪ ବିକଳା$ । ଉତ୍ତର ଧ୍ରୁବ ତାରର ବିମ୍ବମାନ

୪ ବିକଳା ମାତ୍ର । ଏହି ଉତ୍ତର ଧ୍ରୁବ ତାର ଯେଉଁଠାରେ ଅଛି ତାହା ବାସ୍ତବ ଧ୍ରୁବ ସ୍ଥାନ ନୁହେଁ । ଏଣୁ ଏହା ବିଷୁବ ବୃତ୍ତର କେନ୍ଦ୍ର ହୋଇ ପାରିବ କି ନାହିଁ ଏହାକୁ ନେଇ ଧ୍ରୁବ-ସ୍ରୋତ ବୃତ୍ତ କରି ହେବନାହିଁ । କାରଣ ଦୃଶ୍ୟ ଧ୍ରୁବ ତାର ନାଡ଼ୀବୃତ୍ତର ପୃଷ୍ଠକେନ୍ଦ୍ରଠାରୁ ୮୦ ଲିପ୍ତା ଦୂରରେଅଛି । ଫଳରେ ରେବତୀ ଯାମ୍ୟୋତ୍ତର ବୃତ୍ତକୁ ଆସିବା ବେଳେ (ଦିନାର୍ଦ୍ଧରେ) ଏହି ଧ୍ରୁବତାର ମେଷାଦରେ ରହି ଯାମ୍ୟୋତ୍ତର ବୃତ୍ତରେ ୮୦ କଳା ଉନ୍ନତ ଦେଖାଯାଏ । ଶ୍ରବଣା ଓ ପୁନର୍ବସୁ ଯାମ୍ୟୋତ୍ତର ବୃତ୍ତରେ ରହିବା ବେଳେ ଏହି ଧ୍ରୁବ ନକ୍ଷତ୍ର ପୁଣି ଦିଗ୍‌ବଳୟଠାରୁ ନିଜର ଅକ୍ଷାଂଶ ସମାନ ଉନ୍ନତ ଦେଖାଯାଏ । (ଉଚ୍ଚ ଖସୁଥିବା କଠାରୁ ଅକ୍ଷାଂଶର କୋଟି ବ୍ୟାସାର୍ଦ୍ଧ ବୃତ୍ତରେ ସେ ବୁଲିବାକୁ ଲାଗେ) । ପୁଣି ଚିନ୍ତା ନକ୍ଷତ୍ର ଉକ୍ତ ଯାମ୍ୟୋତ୍ତର ବୃତ୍ତକୁ ଗଲବେଳେ ଏହି ଧ୍ରୁବତାର ଉକ୍ତ ଯାମ୍ୟୋତ୍ତର ବୃତ୍ତରେ ନିଜ କେନ୍ଦ୍ର-

ଠାରୁ ୮୪ କଳା ନତ ଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରୁ ଏହାର କେନ୍ଦ୍ର ଅଣାଯାଇ ପାରିବ । (ଯେଉଁ ଧ୍ରୁବ-ଅନ୍ତୋରାସ ବୃତ୍ତରେ ବୁଲେ ଏବଂ ଯାହାର ବ୍ୟାସାର୍ଦ୍ଧ ୮୪ କଳା, ଉଲ୍ଲିଖିତ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରୁ ତାହାର କେନ୍ଦ୍ର ଅର୍ଥାତ୍ ଅସଲ ଧ୍ରୁବସ୍ଥାନ ସ୍ଥିରକରାଯାଇ ପାରିବ—ବୃତ୍ତ ପରିଧର ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନ (ବିନ୍ଦୁ) ଧରି ଯେପରି ବୃତ୍ତ କେନ୍ଦ୍ର ଅଣାଯାଇ ଥାଏ) ।

ଠିକ୍ ଏହିପରି ମେଡ଼ିରେ ଯୋଗୁ ଯାଇଥିବା ବଳଦ୍ୱୟ ସଦୃଶ ଦକ୍ଷିଣ ଧ୍ରୁବ ମଧ୍ୟ ଭୂମିରେ ପୂର୍ବବତ୍ ଆକାଶରେ ଥାଇ ଦକ୍ଷିଣ ଗୋଲାର୍ଦ୍ଧରେ ଥିବା ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖା ଯାଉଥିବ ।

ଅଂଶାସ୍ତ୍ରାନ୍ତବିଧା କେୟା ମାନାଂଶାଃ କାଳଜାଂଶକାଃ
କ୍ଷେତ୍ରାଂଶାଶ୍ଚୈତ ଲଗ୍ନାନାଂ ଭେଦାତ୍ ତୌ କ୍ଷେତ୍ରକାଳଜୈ । ୭୪ ।

ଅଂଶୌ ବିଭିନ୍ନୌ ଭବତଶ୍ଚୈକାନ୍ତେ ସଂଖ୍ୟୟା ସମୌ
ମାନକାଳାଂଶୟୋଃ ସାମ୍ୟଂ ବୃଷ୍ଟବଦ୍ୱୃତ୍ତ ଏବ ତତ୍ । ୭୫ ।

ମହଦନ୍ତରମେବ ସ୍ୟାତ୍ ତଦୁଦୟାମ୍ୟଭ୍ରାଗୟୋଃ
ପ୍ରାକ୍ପଶ୍ଚିମାନ୍ତରସ୍ୟାୟଂ କ୍ରମୋନାବଂଶୁଦନ୍ତୈ ତେଃ । ୭୬ ।

ଯଥାଏ ପୁଲହକଦ୍ୱୌଃ ସୌମ୍ୟସାମ୍ୟାନ୍ତରଂ ଶରଃ
ଭାଗା ଏବ ସମା ଦୃଷ୍ଟା ମରୀଚ୍ୟନ୍ତଂ କ୍ରତୋଃ ପୁନଃ । ୭୭ ।

ପାକ୍ପଶ୍ଚିମାନ୍ତରେ ଦୃଷ୍ଟା ମାନାଂଶାସ୍ତ୍ରାନ୍ତ-ସଂଖ୍ୟକାଃ
ସାର୍ଦ୍ଧାସ୍ତ୍ରାନ୍ତ ଶରଂଶେଷ୍ୟସ୍ତ୍ରାୟୋଃ ସାୟୌ ସ୍ମୃତାପମୌ । ୭୮ ।

ଦନବ୍ୟାସଦଳେ ପ୍ରାଚ୍ଚାତ୍ ତଦ୍‌ଯୋଗାର୍ଦ୍ଧଂ ହୃତର୍ତ୍ତବେତ୍
ମାନାଂଶାୟିଜ୍ୟୟାଭ୍ୟସ୍ତ୍ରା ହୃତ୍ୟାସ୍ତ୍ରାଃ କ୍ଷେତ୍ରଜାଂଶକାଃ । ୭୯ ।

ସୁସ୍ତେ ଲଗ୍ନାଃ ସୁଗଣିତାଃ ଖଖନାଗମହୀ-ହୃତାଃ
କାଳାଂଶାଃ ସୁସ୍ତତୋ ମାନଭାଗା ବ୍ୟୁତ୍‌କ୍ରମକର୍ମତଃ । ୮୦ ।

ଏବଂ ଧ୍ରୁବଭ୍ରାନ୍ତମାର୍ଗଃ ଖାଙ୍ଗାଗ୍ନି କ୍ଷେତ୍ରଭାଗକଃ
ଅପ୍ୟଶ୍ଚାନ୍ୟୁଧୁଲପ୍ରାତ୍ୟବସୁ-ମାନାଂଶସମ୍ବିତଃ । ୮୧ ।

ମାନାଂଶ, କାଳାଂଶ ଓ କ୍ଷେତ୍ରାଂଶ ଭାବରେ ଅଂଶ ତିନି ପ୍ରକାର । ରାଶିଗୁଡ଼ିକର ଉଦୟାସୁ ଭିନ୍ନ ହେଉଥିବାରୁ କ୍ଷେତ୍ରାଂଶ ଓ କାଳାଂଶ ବିଭିନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ତଦ୍ ଶେଷରେ କାଳାଂଶ କ୍ଷେତ୍ରାଂଶ ଉଭୟେ ସମାନ—୩୭° । ବିଷୁବ ବୃତ୍ତରେ କାଳାଂଶ ଓ ମାନାଂଶର ପରିମାଣ ସମାନ । ବିଷୁବଠାରୁ ଉତ୍ତର ବା ଦକ୍ଷିଣକୁ ଏହି କାଳାଂଶ ଓ ମାନାଂଶ ମଧ୍ୟରେ ବହୁ ଅନ୍ତର ଦେଖାଯାଇଥାଏ । ଦୁଏ ଜ୍ୟା ବୃତ୍ତୀୟ ଅଂଶ ମାନାଂଶ ଓ ବିଷୁବ ବୃତ୍ତୀୟାଂଶ କାଳାଂଶ । ଦୁଏ ଜ୍ୟା ବୃତ୍ତୀୟ ଅଂଶର ପରିମାଣ ବିଷୁବ ବୃତ୍ତାଂଶ ପରିମାଣଠାରୁ ଗ୍ରେଟ ଏବଂ ଦୁଏ ଜ୍ୟା ବୃତ୍ତମାନେ ମଧ୍ୟ ସମାନ ପରିମାଣରେ ହେଉ ନ ଥିବାରୁ ସେହି ବୃତ୍ତର ଅଂଶ ପରିମାଣ କଦାପି ସମାନ ନୁହେଁ । ସପ୍ତର୍ଷିମଣ୍ଡଳରେ ଥିବା ତାରାଗୁଡ଼ିକର କ୍ରମ ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମ ଅବସ୍ଥାକୁ ନେଇ ହେବ । ସେମାନଙ୍କର ଦକ୍ଷିଣୋତ୍ତର ଅବସ୍ଥିତି ସହିତ ଏହି କ୍ରମର କୌଣସି ସମ୍ବନ୍ଧ ନାହିଁ । ଏହାର ଅର୍ଥ ଦ୍ରାଘିମାକୁ ନେଇ ନକ୍ଷତ୍ରକ୍ରମ ହେବ—ଅକ୍ଷାଂଶକୁ ଧରି ଏଗୁଡ଼ିକର କ୍ରମରକ୍ଷା କରାଯାଏ ନାହିଁ ।

ଯେପରି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଶରୀର (ଧ୍ରୁବ ପ୍ରୋଜେକ୍ଟ ବୃତ୍ତର) ୫° ଅଂଶ ମାତ୍ର । ଏହା ସବୁବେଳେ ସମାନ । ମାତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ମଘର ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମାନ୍ତର ୨୫° । ୩୦' ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ମଘ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଶରୀରରୁ ପୂର୍ବ ଗତିରେ ଛୁଟି ଖାନ୍ତି ସାଧନ କରାଯାଇ ପାରେ । ଉଭୟ ଦୁଃଜ୍ୟାର ଯୋଗାଢ଼କୁ ହାର କୁହାଯାଉ ।

ମାନାଂଶରୁକୁ ଯି ଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି ହାରରେ ଭାଗ ଦେଲେ ଫଳ କ୍ଷେତ୍ରାଂଶ ହେବ (କାନ୍ତି ବୃତ୍ତୀୟ ରାଶ୍ୟାଂଶ ହେବ) କ୍ଷେତ୍ରାଂଶକୁ ରାଶିର ଉଦୟାସୁରେ ଗୁଣି ୧୮୦°ରେ ହର ଦେଲେ ଫଳ କାଳାଂଶ ହେବ । ଏପରି ଭାବରେ ମଘ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର କାଳାଂଶ ଆଣିବ । ବିପରୀତ ଯି ପୁରେ ଏହି କାଳାଂଶରୁ ମାନାଂଶ ଅଣାଯାଇ ପାରିବ ।

ଧ୍ରୁବ ନକ୍ଷତ୍ରର ଭ୍ରମଣ ମାର୍ଗ ବୃତ୍ତ ହେତୁ ୩୭° ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ମାନାଂଶ ୮° । ୪୮' ମାତ୍ର ।

$$\left(\frac{37^\circ \times 18^\circ}{360^\circ} = 1^\circ \text{ । } 48' \right)$$

କାନ୍ତିଭେଦେ ମହର୍ଷୀଶାମାକୃତେଃ ସମତା ଯଦ

ସ୍ୟାତ୍ ତଦାନ୍ତର କାଳାଂଶାଃ କାନ୍ତିଲ୍ଲଭ୍ୟ ମହତ୍ତ୍ୱୟୋଃ । ୭୨ ।

କ୍ରମାଦଲ୍ଲାଗ୍ନି ଭୂୟାଂସୋ ଭବେୟୁର୍ଦ୍ଦ୍ୱ୍ୟ ଗଣ କ୍ରମାତ୍

କାଳାଂଶାନ୍ତର ମେତେଷାଂ କାନ୍ତିଭେଦେ ଯଦ ଛିରମ୍ । ୭୩ ।

ତଦାକୃତେର୍ହାନବନ୍ଧୀ ସ୍ୟାତାମୃଷାନ୍ତରାଂଶବତ୍

ହିରାକାନ୍ତିର୍ଯଦେଷାଂ ସ୍ୟାତ୍ କାଳାଂଶାଃ ସୁସ୍ତଦା ଛିରାଃ । ୭୪ ।

କ୍ଷେତ୍ରାଂଶାନାଂ ସ୍ଥିରତ୍ୱେ ସ୍ୟାଦ୍ କାଳମାନାନ୍ତରୂପତା
କ୍ଷେତ୍ରମାନାଂଶୟୋଃ ସିଦ୍ଧିଃ କାଳମାନାଂଶୟୋରୈବ । ୭୫ ।

କ୍ଷାନ୍ତି ଭିନ୍ନ ହେବା ଅବସ୍ଥାରେ ଯଦି ସପ୍ରତିକ୍ ଆକାରରେ କୌଣସି ବୈଷମ୍ୟ ଦେଖା
ନ ଯାଇ ସାମ୍ୟହିଁ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ତାହାହେଲେ କ୍ଷାନ୍ତି କମ ବେଶି ଯୋଗେ ସେ ଦୁଇ
ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଯଥାକ୍ରମେ ବେଶି ଓ କମ୍ ହେବ । ଫଳରେ ଉଦୟାନ୍ତର କାଳାଂଶ ମଧ୍ୟ ଯଥାକ୍ରମେ
ଅଳ୍ପ ଓ ଅଧିକ ହେବ ।

କ୍ଷାନ୍ତି ଭିନ୍ନ ହେବା ବେଳେ ଏମାନଙ୍କର କାଳାଂଶାନ୍ତର ଯଦି ସ୍ଥିର ରହେ ତାହା
ହେଲେ ତାରୁଗୁଡ଼ିକର ପୂର୍ବପର ଅନ୍ତର ପରି (ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମ ମାନାଂଶାନ୍ତର ଯେପରି ହୁଏ
ସେହିପରି) ଆକାରର ହାନି ବୃଦ୍ଧି ହେବ । ଏ ମାନଙ୍କର କ୍ଷାନ୍ତି ସ୍ଥିର ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ
କାଳାଂଶ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥିର ରହିବ । କ୍ଷେତ୍ରାଂଶ ସ୍ଥିର ହେଲେ କାଳମାନ ଅଳ୍ପ ବେଶି ହେବ ।
କାଳାଂଶ ଏବଂ ମାନାଂଶ ପରି କ୍ଷେତ୍ରାଂଶ ଓ ମାନାଂଶର ମଧ୍ୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଅଛି ।

ନକ୍ଷତ୍ରାଣାଂ ପ୍ରଭାଂଶା ଯେ ତେ କୃତାୟୁନ ଦୃଶ୍ୟୁଃ
ଉଦତା ଏବ ବିଜ୍ଞେୟା ବିକ୍ଷେପାଶ୍ଚ ତଥା ସ୍ମୃତାଃ । ୭୬ ।

ଏଠାରେ ନକ୍ଷତ୍ରଗୁଡ଼ିକର ଯେଉଁ ପ୍ରଭାଂଶ ପଠିତ ହେଲା ସେଥିରେ ଆୟୁନ ଦୃଶ୍ୟକର୍ମ
ସମ୍ବନ୍ଧ କରାଯାଇ ଅଛି ବୋଲି ମନେ କରିବାକୁ ହେବ । ତାରୁଗୁଡ଼ିକର ଯେଉଁ ଶର ବିଆ-
ଯାଇଅଛି ସେଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ଖୁବ୍ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରଭା ପ୍ରୋତ ବୃତ୍ତୀୟ ବୋଲି ଜାଣିବାକୁ ହେବ ।

ବ୍ରହ୍ମାଣାମସ୍ମୁତୋ ବାଣଃ କଦମ୍ବାଭିମୁଖସ୍ଥିତଃ
ଦୃକ୍ପର୍ମଣା ପ୍ରବମୁଖଃ ସ୍ମୃତଃ ସ୍ୟାତ୍ତାରକେଷ୍ବରଃ । ୭୭ ।

ବ୍ରହ୍ମଗୁଡ଼ିକର ଅସ୍ମୁତ ଶର କଦମ୍ବ ଅଭିମୁଖରେ ଅର୍ଥାତ୍ କଦମ୍ବ ପ୍ରୋତ ବୃତ୍ତରେ
ଥାଏ । ଏଥିରେ ଦୃକ୍ପର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧ କଲେ ତାହା ପ୍ରବ ମୁଖ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରବ ପ୍ରୋତ ବୃତ୍ତୀୟ
ହୁଏ ଯେପରି ତାରୁଗୁଡ଼ିକର ଖୁବ୍ ଶର ହୋଇଅଛି ।

ପ୍ରାକ୍ ପଶ୍ଚାତ୍ କଳନାଦ୍ଭିନାନାଂ କ୍ରାନ୍ତ୍ୟନ୍ତାଦ୍ ଶରସାମ୍ୟତଃ
କ୍ରାନ୍ତଭେଦସ୍ତତୋ ରାସିଦିନମାନଂ ପୃଥଗ୍ଭବେତ୍ । ୭୮ ।

କ୍ଷାନ୍ତି ବୃତ୍ତଠାରୁ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କର ଶର ସମାନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ (କଦମ୍ବ ପ୍ରୋତାୟୁ ଶର)
ସେଗୁଡ଼ିକ (ନକ୍ଷତ୍ରଗୁଡ଼ିକ)ର ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମ ତଳନକୁ ନେଇ କ୍ଷାନ୍ତିରେ ବିଭିନ୍ନତା ଆସେ ।
ଫଳରେ ସେଗୁଡ଼ିକର ବିନ ଓ ରାସି ପରିମାଣ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । କ୍ଷାନ୍ତିରୁ ଚର ଓ
ଚର ସମ୍ବନ୍ଧ ହାସଲ ହିଁ ବିନ ରାସି ମାନ ବାହାର କରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ ।

ଯଯ୍ୟସୌମ୍ୟା ଶ୍ଚୁଟଂ ଶ୍ରୀକର୍ମନ୍ମାଂଶୋଭ୍ୟାଂସୁକା ସୁତଃ
ତତ୍ତଂ ସଦୋଦତଂ ଯଯ୍ୟ ଯାମ୍ୟା ସ୍ୟାତୁନ୍ମ ଦୃଶ୍ୟତେ । ୭୯ ।

ଯେଉଁ ନକ୍ଷତ୍ରର ଉତ୍ତର ଖୁଟ ଶାନ୍ତି ନିଜ ଦେଶର ଲମ୍ବାଂଶରୁ ଅଧିକହେବ, ସେହି ନକ୍ଷତ୍ର ସେଠାରେ ସବଦା ଉଦ୍ଭବହେବ । ସେଠାରେ ଉକ୍ତ ନକ୍ଷତ୍ର ସବୁବେଳେ ଦେଖାଯିବ । କୌଣସି ନକ୍ଷତ୍ରର ଦକ୍ଷିଣ ଖୁଟଂଶାନ୍ତି ଲମ୍ବାଂଶଠାରୁ ଅଧିକ ହେଲେ, ସେହି ନକ୍ଷତ୍ର ସେହି ସ୍ଥାନରେ ସବଦା ଅସ୍ତ ହୋଇ ରହିବ । ଆଦୌ ଦେଖାଯିବ ନାହିଁ ।

ବ୍ରହ୍ମକ୍ଷୀନ୍ତରଜା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବ୍ରହ୍ମଭୃକ୍ତ୍ୟା ବିଭଜିତାଃ
ଦିନାଦିଭିଃ ଫଳେଯୋଗୋ ବ୍ରହ୍ମେନ୍ଦ୍ରିନେଂସୁକେ ଧ୍ରୁବାତ୍ । ୮୦ ।

ଏଷ୍ୟୋଗତୋ ବହୁଗେ ତୁ ଗତେଷ୍ୟନ୍ତୁ ବିପର୍ଯ୍ୟୟାତ୍
ଅସକଳ୍ମ କର୍ମଣା ତୁଲ୍ୟଫଳେ ସ୍ୟାତାଂ ବ୍ରହ୍ମାତ୍ମନୀ । ୮୧ ।

ବ୍ରହ୍ମସ୍ୟାୟନଦୃକ୍ତର୍ମ କୃତ୍ୱାଥ ବ୍ରହ୍ମତାରୟେଃ
କାର୍ଯ୍ୟେ ଦିନକିଶାମାନେ ଶ୍ଚୁଟଂ ଶ୍ରୀକର୍ମଚରକମାତ୍ । ୮୨ ।

ଉଦୟେଽସ୍ତମୟେ ଲଗ୍ନମସ୍ତଲଗ୍ନଂ ପ୍ରକଲ୍ପ୍ୟ ଚ
ତଦ୍‌ସମେଽର୍କେ ତଦୁଦୟମସ୍ତଂ ଜାତ୍ୱାନ୍ତରାଂଶକୈଃ । ୮୩ ।
କାର୍ଯ୍ୟା ତଦ୍‌ସମତା ପ୍ରାଶ୍ନାତ୍ ଯାମ୍ୟସୌମ୍ୟାନ୍ତରଂ ତୟେଃ
ବିନ୍ୟତେଦଣ୍ଡଃ ନିର୍ଣ୍ଣୟେ ଶକ୍ୟତେ ବ୍ରହ୍ମୟୁଦ୍ଧବତ୍ । ୮୪ ।

ଯେଉଁ ବ୍ରହ୍ମସହ ନକ୍ଷତ୍ରର ଯୋଗଦେଖିବାର ଇଚ୍ଛା; ସେହି ବ୍ରହ୍ମକୁ ଆୟନ ଦୃକ୍ତକର୍ମ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଉକ୍ତ ନକ୍ଷତ୍ର ଧ୍ରୁବ ଓ ଏହି ବ୍ରହ୍ମର ଅନ୍ତର କଳାଦି ବାହାର କରି ନେବ । ତାହାକୁ ବ୍ରହ୍ମର ଖୁଟଂଶାନ୍ତି କଳାରେ ଭାଗ ଦେଲେ ଯେତେ ଦିନାଦି ଲବ୍ଧ ହେବ ସେତିକି ଦିନାଦି ବ୍ୟବଧାନରେ ତାହା ଓ ବ୍ରହ୍ମ ଯୋଗ ହୋଇଥିଲା ବା ହେବ ବୋଲି ଜାଣିବ । ନକ୍ଷତ୍ର ଧ୍ରୁବଠାରୁ ବ୍ରହ୍ମ କମ ଥିଲେ, ଯୋଗ ହେବ କିନ୍ତୁ ବେଶି ଥିଲେ ଯୋଗ ହୋଇ ଯାଇଛି ବୋଲି ବୁଝିବ ।

ବ୍ରହ୍ମ ବନ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ ଏହି ଶାନ୍ତିର ବୈପରୀତ୍ୟରେ ବ୍ରହ୍ମର ନକ୍ଷତ୍ର ଯୋଗ ବୋଲି ବୁଝିବ । ଅର୍ଥାତ୍ ତାହାଠାରୁ ବ୍ରହ୍ମ ବେଶି ଥିଲେ ଯୋଗ ହେବ ଓ କମ୍‌ଥିଲେ ଯୋଗ ହୋଇ ଯାଇଛି ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ ।

ବାରମ୍ବାର ଏହି ଧର୍ମପୁରୀରେ ଦିନାନ୍ତ ଆଣି ପୁଣି ବାରମ୍ବାର ଫଳ ସଂସ୍କାର ଓ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଫଳ ଗ୍ରହ ଓ ଉକ୍ତ ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ରାଶି, ଅଂଶ ଓ କାଳାଦିରେ ସମାନ କରିବ । ପରେ ଉକ୍ତ ଗ୍ରହ ଓ ନକ୍ଷତ୍ରର ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଫୁଟିଯାନ୍ତି ଓ ଚର ଆଣି ଦିନ ରାତି ମାନ ସାଧନ କରିବ । ଏହାପରେ ଗ୍ରହ ଓ ତାରାର ଉଦୟବେଳେ ଉଦୟ ଲଗ୍ନ ଏବଂ ଅସ୍ତ ବେଳେ ଅସ୍ତ ଲଗ୍ନ, ଆଗକୁ କୁହା-ଯାଉଥିବ । ଆଶ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ସାଧନ ଶାସ୍ତ୍ରରେ କରି ଫୁଟି ରବି ସେତକ ହେଲେ ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତ ହେବା ଜାଣିବ । ଏତକ ବେଳେ ବା ଏହାର ଅତି ନିକଟରେ ଗ୍ରହ ଓ ନକ୍ଷତ୍ର ଉଦୟାସ୍ତ ପ୍ରକରଣ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପୁଣି ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତ ଜାଣିବାକୁ ହେବ । ଗ୍ରହ ଓ ନକ୍ଷତ୍ରର ତଥାପି କିଛି ଅନ୍ତର ରହିଗଲେ ତଦ୍ୱାରା ପୂର୍ବପରି ସମାନ ଲିପ୍ତାଦି ଆଣିବ । ଏହି ସବୁ ହୋଇ ସାରିବା ପରେ ଗ୍ରହଯୋଗ ପରି ଗ୍ରହ ଓ ନକ୍ଷତ୍ରର ଦକ୍ଷିଣ ଉତ୍ତରାଞ୍ଚର (ପ୍ରଭୁ ପ୍ରୋତ୍ସାହୁ ଶରଣରେ) ତଥା ବିନ୍ଦୁ ପ୍ରଭେଦ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରି ନେବ ।

ବ୍ରହ୍ମଜ୍ୟାନଳଚକ୍ରପିତ୍ରଦତ୍ତେ । ମିତ୍ରୋଦ୍ଧୃତାନ୍ତରାୟଃ
ପୌଷ୍ଟ୍ୟାୟଃ ପତ୍ରବୈଶ୍ଣବେକସଲିଳାନୀଷୁ ଚମାତ୍ ଖେଚରୈଃ
ଭିଦ୍ୟନ୍ତେ ନ ପରାଶିତବ ଦତ୍ତଂ ସର୍ବୈଃ ସଦା ଭିଦ୍ୟତେ
କାଦାଚିତ୍ତତ୍ତ୍ୱା ଜଳାନ୍ତ୍ୟଦହନାଃ ଶିଷ୍ଟାନି ତୈଃ ପ୍ରାୟଶଃ ॥୫॥

ସେହିପରି, ପୁଷ୍ୟ, କୃତ୍ତିକା, ଚିନ୍ତା, ମଥା, ପୁନର୍ବସୁ, ଅନୁରାଧା, ଜ୍ୟେଷ୍ଠା, ବିଶାଖା, ରେବତୀ, ଶତଭିଷା, ପୂର୍ବାଷାଢ଼ା ଓ ଉତ୍ତରାଷାଢ଼ା ଏହି ୧୩ଟି ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ଗ୍ରହମାନେ ଭେଦକରି ଯାଆନ୍ତି । ଅଶ୍ୱିନୀ, ଦ୍ରୁମିନୀ, ମୃଗଶିରା, ଆଦ୍ରା, ଅଶ୍ଳେଷା, ପୂର୍ବାଫାଲ୍ଗୁନୀ, ଉତ୍ତରାଫାଲ୍ଗୁନୀ, ହସ୍ତା, ସ୍ୱାତୀ, ମୂଳା, ଅଭିଜିତ, ଶ୍ରବଣା, ଧନିଷ୍ଠା, ପୂର୍ବାଭାଦ୍ରପଦ ଓ ଉତ୍ତରାଭାଦ୍ରପଦ ଏହି ୧୫ଟି ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ଗ୍ରହମାନେ ଭେଦକରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଭେଦ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ରଗୁଡ଼ିକରୁ ପୁନର୍ବସୁକୁ ସବୁ ଗ୍ରହ ଭେଦକରି ଥାଆନ୍ତି । ପୂର୍ବାଷାଢ଼ା, ରେବତୀ ଓ କୃତ୍ତିକା କେବେ କେବେ ଭେଦ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି—ସର୍ବଦା ନୁହେଁ । ଅନ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଶର ଦଶତଃ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଭେଦ୍ୟ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି ।

ସସ୍ୟସ୍ୟାଦ୍ୱୃଷ୍ଟରାଶିଶତଲବଗସ୍ୟାବାକ୍ଷରୋଽଶଦ୍ୱୟାତ୍
ସସ୍ୟଂଶାଦଧୂକୋ ଭିନତି ଶକଟଂ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବଂ ସଗ୍ରହଃ ।
ଅନ୍ୟର୍ଥାକୃତଭେଦଭାଗକଳନା ଯନ୍ତ୍ରୋଣ କାର୍ଯ୍ୟା ବୁଧୈଃ
ଯାମ୍ୟୋଦଗ୍ନମନର୍ଥଭେଦଜଫଳଂ ଜ୍ଞେୟଂ ଶୁଦାନୈହିରାତ୍ ॥୬॥

ବୃଷ ରାଶିର ୧୯ଶ ଅଂଶରେ ଥିବା ଯେଉଁ ଗ୍ରହର ଦକ୍ଷିଣାନ୍ତ ୨୦° ୨୦'ରୁ ଅଧିକ ହୁଏ ସେହି ଗ୍ରହ ସେହିପରି ଶକଟକୁ ଭେଦକରି ପାରିବ । ଅନ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କର ଗ୍ରହ ଭେଦ ହେଉଥିବା ନ ହେଉଥିବା ପଣ୍ଡିତମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଆକାରରୁ ଯନ୍ତ୍ର ବ୍ୟୟ ବଳରେ ସ୍ଥିର କରିପାରିବେ ।

ବ୍ରହ୍ମମାନେ ନକ୍ଷତ୍ରର ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତରକୁ ଯିବାରେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ଆକାର
ଯୋଗେ ଯେଉଁ ଫଳାଫଳ କଥା ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି, ସେ ସବୁ ବରହମିହିର ଆରୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ବୃହତ୍
ସଂହିତାରୁ ଜାଣି ନେବାକୁ ହେବ ।

ପ୍ରାକ୍‌ସିଦ୍ଧାନ୍ତାଂ ଜ୍ୟୋତିଷାଂ ସ୍ଥାନମିତ୍ୟଂ

ପ୍ରୋକ୍ତଂ ବ୍ୟକ୍ତଂ ଯାନ ଭବୀତରାଣି ।

ତେ ଲକ୍ଷ୍ୟନ୍ତେ ତତ୍ତ୍ୱଦାଖ୍ୟାପିସଂଖ୍ୟା

ସଂଖ୍ୟାବହୁଃ ଖ୍ୟାତମାତ୍ରା ନ ପୂର୍ବେଃ । ୮୭।

ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଖ୍ୟାତ ପ୍ରାୟ କେତେକ ନକ୍ଷତ୍ରର ଏହି ପ୍ରକାରେ ସ୍ଥିତି ବୁଝାଇ
ଦିଆଗଲା । ଅନ୍ୟ ଯେତେ ନକ୍ଷତ୍ର ଆକାଶରେ ଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ମଧ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ
ଦେଇନାହାନ୍ତି ।

ଅଥବ୍ୟାମ୍ନି ଛାୟାପଥ ଇତହୁବେଶ୍ୱାନରପଥୋ-

ଃଭିଜିନ୍ଧାର୍ଗଃ ସୂକ୍ଷ୍ମେର୍ଦ୍ଧନତରଭରତେନିଚ୍ଚଳତଃ ।

ପ୍ରକାଶାତ୍ ସାବୃତ୍ତାକୃତରନ୍ନମିତୋଦ୍ରାମ୍ୟତ ଚ ଯ-

ସ୍ତଦୀୟଂ ସଂସ୍ଥାନଂ କୟତ୍ତବ୍ଧ ବଦାନି ସ୍ମୁତତୟା । ୮୮।

ଆକାଶରେ ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ତାରା ରଖି ହାରା ସାନ୍ତ୍ର ଓ ଘନ ହୋଇ ବୃତ୍ତକାର ଗୋଟିଏ
ସରଣୀ ଦେଖାଯାଏ । ଏହା ଗତିଶୀଳ । ଏହାକୁ କେହି ଗୁପ୍ତାପଥ, ବୈଶ୍ୱାନର ପଥ ବା
ଅଭିଜିତ ମାର୍ଗ କହନ୍ତି । ଏହାର ସ୍ଥିତି ସମ୍ଭବରେ ମୁଁ କିଛି କହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଅଛି ।

ତ୍ରାନ୍ତବୃତ୍ତମୟନାନ୍ତୟୋଃସ୍ପୃଶନ୍

ଉତ୍ତରାୟଣଜଗୋଳସନ୍ଧିତଃ ।

ଉତ୍ତରେ ଖରସଭାଗ ଦୂରଗଃ

ଦ୍ୱନ୍ୟ ଗୋଲୟୁଗ ସନ୍ଧି ଦକ୍ଷିଣେ । ୮୯।

ବହ୍ନିତର୍କ ଲବଦୂରଗୋଽବତେ

ଦକ୍ଷିଣାଂ ଶଭିଦବାଗ୍ନିଶଂ ଗତଃ ।

ମୂଳତୋୟ ଭିଦସୌ ତଥାଭିଜି-

ଦ୍ୱୈଷ୍ଟବାନ୍ତର ଉଦଗିତ୍ୱଶଂ ଗତଃ । ୯୦।

ଯାମ୍ୟାୟନାନ୍ତସ୍ଥଳତୋ ଦ୍ବିଫାଳଭବ୍
 ଖନାଗଣଗାନ୍ତମୁଦରଦିଶି ସ୍ଥିତଃ
 ଗୋଲେ ବଲିଖ୍ୟାକୃତମସ୍ୟ ପଶ୍ୟତାଂ
 ଯଥାୟୁବୋଧୋ ନ ତଥା ଭବେଦ୍ଦବ ॥୧୮॥

ଏହି ଛୁପାପଥ ବୃତ୍ତକାର । ଟାନ୍ତ ବୃତ୍ତକୁ ଏହି ବୃତ୍ତ ସାୟନ କର୍କଟ ଓ ମକରାସରେ
 ପୂର୍ଣ୍ଣ କରୁଅଛି । ପୁଣି ସାୟନ ମେଷାଦିରୁ ୭° ଅଂଶ ଉତ୍ତରକୁ ଓ ସାୟନ ଭୂଳାଦି ବିମ୍ବରୁ
 ୭୩ ଅଂଶ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଏହାର ସୀମା ରହିଅଛି । ପୁନର୍ବସୁ ନକ୍ଷତ୍ରର ଦକ୍ଷିଣାଂଶକୁ ଭେଦକରି
 ଏହି ବୃତ୍ତ ଦକ୍ଷିଣାଂଶ ଅଭିମୁଖରେ ଗଠି କରିଅଛି । ତେଣେ ପୁଣି ମୂଳା ଓ ପୁରାଷାଢ଼ା
 ଦୁଇ ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ଭେଦକରି ଏହି ବୃତ୍ତ ଅଭିଜିତ ଓ ଶ୍ରବଣା ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଯାଇଛି । ତେଣୁ
 କର୍କଟର ଆଦିବିନ୍ଦୁରୁ ଏହା ଦି ଫାଳ ହୋଇ ଉତ୍ତରକୁ ୮୦° ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଅଛି । ଗୋଲରେ
 ଲେଖି ଛୁପାପଥକୁ ଦେଖାଇଲେ ଦ୍ରଷ୍ଟା ଯେପରି ସୁବିଧାରେ ବୁଝି ପାରିବ, ଆକାଶରେ ତାହା
 ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ସମ୍ୟଗ୍‌ଯନ୍ତ ମିଳନ୍‌ବିଲେଚନଜନାଃ ପଶ୍ୟନ୍ତ ତାରାମୟଂ
 ତଂ ମାର୍ଗଂ ଗୁରୁତଂ ଚ ସ୍ବସ୍ତତଶିଖାନୀଳାଭରେଖାଙ୍କିତାଃ ।
 ଚନ୍ଦ୍ରେତୋୟଶିରଦ୍ରୁମାନ୍ ବୁଧସିତୌ ଶୀତାଂଶୁବଦ୍ ଖଣ୍ଡିତୌ
 ଶୌରେବାହ୍ୟଗତଂ ପ୍ରକାଶ-ବଳୟଂ ସୃଷ୍ଟଗ୍ରହୋପଗ୍ରହାନ୍ ॥୧୯॥

(ଦୂରଗନ୍ଧଣ) ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଲୋକେ ଛୁପା ପଥରେ ତାରା ପୂର୍ଣ୍ଣସ୍ଥଳରେ ଥିବା
 ଦେଖୁଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ ପୁଷ୍ୟା ନକ୍ଷତ୍ର (ବୃହସ୍ପତି ନକ୍ଷତ୍ରକୁ) ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିମ୍ବରେ ଥିବା
 କଳାଦାଗ, ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳରେ ଥିବା ପାଣି, ପବନ ଓ ଗଛ ମଧ୍ୟ ଦେଖିପାରୁ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ
 ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ରରୁ ଚନ୍ଦ୍ର ପରି ଖଣ୍ଡିତ ହେବା ମଧ୍ୟ ଦେଖନ୍ତି । ଶନିର ବାହାରେ ଗୋଟିଏ
 ତୈଳସ ମଣ୍ଡଳ ଥିବା ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଦେଖି ଅଛନ୍ତି । ଏହି ସବୁ ଛଡ଼ା ସେମାନେ ନୂଆ ନୂଆ
 ଗ୍ରହ ଓ ଉପଗ୍ରହକୁ ମଧ୍ୟ ଏହି ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଦେଖିପାରୁ ଅଛନ୍ତି ।

ପଟାପଟୁ ରୁଚୀକୃତପ୍ରକଟହାଟକଶ୍ରୀର୍ଜଗତ୍—
 କଟାହଘଟନାସ୍ତୁ ଟୋକ୍‌ଟକଟାକ୍ଷ ପାତକ୍ରମଃ ।
 ବଟଦ୍ରୁମତଟେଦ୍‌ଭଟଦ୍ରୁପତରକିଷ୍କକଟାଟବୀଂ
 ଫଟାଧରଫଟାଛଟାନଟନପାଟବୀପାଟୟେତ୍ ॥୧୯॥

ପରିହିତ ବସ୍ତ୍ର ହାତ ଯେ ଶୁଦ୍ଧ ସୁବର୍ଣ୍ଣର କାନ୍ଥକୁ ଢେଙ୍କୁତ କରନ୍ତି, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ରୂପକ
 କଢ଼େଇର ଯଥାଯଥ ରଚନାରେ ଯେ ବରାବର ଖଣ୍ଡ ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ଅଛନ୍ତି, ସେ ଫଣୀ

କାଳୀୟର ପଣା ଉପରେ ନୃତ୍ୟର ପଟୁତା ଦେଖାଇଥିଲେ ଏବଂ ସେ କଳ୍ପବଟର ନିକଟରେ ମହାଦୁର୍ଘଟ ଦେଖାଇ ଅଛନ୍ତି, ସେହି ମହାପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଅନନ୍ତ ସମୂହ ରୂପକ ବନକୁ ନାଶ କରନ୍ତୁ (ଉପୁଡ଼ାଇ ଦିଅନ୍ତୁ) ।

ଇତ୍ୟୁଦ୍ଧକଲୋକ୍ତ ନନ୍ଦପାଳକୁଳପ୍ରସୂତ
ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରକୃତୌ ଗଣିତେନ୍ଦ୍ରିୟେନ୍ଦ୍ରେ
ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣ ଉପାହୃତବାଳବୋଧେ
ଯାତୋଽଏ ଭଗ୍ନହୟଗର୍ଜନିତଃ ପ୍ରକାଶଃ । ୯୪ ।

ଇତିଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରସିଂହକୃତୌ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣେ
ତ୍ରିପ୍ରଶ୍ନାଧିକାରେ ଭଗ୍ନହୟୋଗ ବର୍ଣ୍ଣନୋନାମ
ଦ୍ଵାଦଶଃ ପ୍ରକାଶଃ ।

ଏଠାରେ ୧୨ଶ ପ୍ରକାଶ ଶେଷ ହେଲା । ଏଥିରେ ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଗ୍ରହ ଯୁକ୍ତ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଅଛି ।

ଭୟୋଦଶ ପ୍ରକାଶ

ବ୍ରହ୍ମଣୋଦୟାସ୍ରମୟ ବର୍ଣ୍ଣନା

ଅଥ ବ୍ରହ୍ମାଣାମୁକ୍ତାଣାମୁଦୟାସ୍ରମୟୋ ବ୍ରୁବେ
ସ୍ତୋତ୍ରାଂ ଦୁକ୍ତୋ ସ୍ୱକେନ୍ଦ୍ରାଂ ଶୈରହ ସୂକ୍ଷ୍ମତୟା ପୁନଃ । ୧ ।
ଉଦୟା-ସ୍ରମୟୋ ଦ୍ୱେଧାନତ୍ୟୋନେନିତ୍ତିକାବପି
ପ୍ରବାହାଞ୍ଜ୍ୟମରୁଦ୍ଭାନ୍ତକ୍ୟୋତରଞ୍ଜାନ୍ତବେଶ୍ୱନାମ୍ । ୨ ।
ଉଦୟା-ସ୍ରମୟୋ ନତ୍ୟୋତବତଃ ପ୍ରାକ୍ପରଶୟୋଃ
ବକ୍ଷ୍ୟ ନେନିତ୍ତିକୋ ସୂର୍ଯ୍ୟସନ୍ନିର୍ଦ୍ଧ-ଭବାବମୋ । ୩ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ବ୍ରହ୍ମ ଓ ଭାବମାନଙ୍କର ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତ କଥା କହୁଛି । ଖୁଟାଧିକାରେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ କେନ୍ଦ୍ରାଂଶ ତପାତରେ ବ୍ରହ୍ମର ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତ କଥା ସ୍ଥୁଳ ଭାବରେ କୁହାଯାଇଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଭାବରେ ସେ ଗୁଡ଼ିକ ଆଲୋଚନା କରିବ । ନିତ୍ୟ ନୈମିତ୍ତିକ ଭାବରେ ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତ ପ୍ରଥମେ ଦୁଇ ରକମ । ପ୍ରବାହ ବାୟୁ ହାର ଚାଲିତ ହୋଇ ବ୍ରହ୍ମ ଓ ନକ୍ଷତ୍ର ପୃଷ୍ଠକୁ ଗଲବେଳେ ପୃଷ୍ଠରେ ଉଦୟ ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ଅସ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଏହା ପ୍ରତିଦିନ ଘଟୁଥିବାରୁ ଏହାକୁ ନିତ୍ୟ ବା ପ୍ରାତ୍ୟହ୍ନିକ କୁହାଯାଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହେବାରେ ବ୍ରହ୍ମ ଓ ନକ୍ଷତ୍ର ଯେଉଁ ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତ ହୁଅନ୍ତି, ତାହା ସେମାନଙ୍କର ନୈମିତ୍ତିକ ଉଦୟାସ୍ତ ।

ସୂ— ସୂର୍ଯ୍ୟାଦଭ୍ୟଧିକାଃ ପଶ୍ଚାଦସ୍ରଂ ଜୀବକୁଜାର୍ଜକାଃ
ଉନାଃ ପ୍ରାଗୁଦୟଂ ଯାନ୍ତି କ୍ଷଣୁକୌ ବଢ଼ିଶୌ ତଥା ! ଇତ । ୪ ।

ଅହାଧିକୋ ନତା କେନ୍ଦ୍ରାନିକଟେ ପ୍ରାକ୍ପରସ୍ଥିତେଃ
ଅଧିକୋ ମେଷଗନ୍ତସ୍ଥାଦୁନୋ ମାନଗତୋ ମତଃ । ୫ ।

ସ୍ୱ— ଉନାବିବସ୍ୱତଃ ପ୍ରାତ୍ୟାଂ ଅସ୍ରଂ ଚନ୍ଦ୍ରଞ୍ଜରୀବାଃ
ବଜନ୍ତ୍ୟଧ୍ୟଧିକାଃ ପଶ୍ଚାଦୁଦୟଂ ଶୀଘ୍ରାୟନ୍ତିନଃ । ୬ ।

ମଙ୍ଗଳ, ଗୁରୁ, ଓ ଶନି ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ଅଧିକ (ରାଶ୍ୟାଦିରେ) ହୋଇ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ଅସ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ରବିଠାରୁ ଏମାନେ କମ୍ ହୋଇ ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ଉଦ୍ଭିତ ହୁଅନ୍ତି । ବର୍ଷା ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ର ମଧ୍ୟ ରବିଠାରୁ ଅଧିକ ହୋଇ ପଶ୍ଚିମରେ ଅସ୍ତ ଓ କମ୍ ହୋଇ ପୂର୍ବରେ ଉଦୟ ହୁଅନ୍ତି ।

ଏଠାରେ ଅଧିକ ଉତ୍ତାର ଅର୍ଥ ରାଶ୍ୟାଦିରେ ନୁହେଁ । ରବିର ପାଖଆଖରେ ଯଦି ପଛରେ ରହନ୍ତି ତେବେ କମ୍, ଯଦି ଆଗରେ ରହନ୍ତି ତେବେ ବେଶି ବୋଲି ଧରିବାକୁ ହେବ । ଯେପରି ମେଷସ୍ଥ ରବି ମୀନଗ୍ରହ (ମୀନସ୍ଥଗ୍ରହ) ଠାରୁ ଅଧିକ ବୋଲି ଧରାଯିବ । ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ କମ୍ ଥିବାବେଳେ ପୂର୍ବରେ ଅସ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ରବିଠାରୁ ବେଶି ଥାଇ ଏ ଦୁହେଁ ପଶ୍ଚିମରେ ଉଦ୍ଭିତ ହୁଅନ୍ତି । ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ର ରବିଠାରୁ ଶୀଘ୍ର ଗତିକ ଗ୍ରହ ହେତୁ (ଏବଂ ଏ ଦୁଇଟିର କକ୍ଷା ପୃଥିବୀ ଏବଂ ରବିର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀର ବିକେନ୍ଦ୍ରିକ ହେତୁ) ଏପରି ଘଟିଥାଏ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତକାଳକୌ ପଶ୍ଚାତ୍ପ୍ରାତ୍ୟାମୁଦୟକାଳକୌ
ଦିବାକରଗ୍ରହୌ କୁର୍ଯ୍ୟାଦ୍ଭୁକ୍ତମ୍ନାଥ ଗ୍ରହସ୍ୟ ତୁ ଇତି । ୭।

କୃତ୍ତୀୟନଜମାକ୍ଷନ୍ତୁ ବକ୍ଷ୍ୟବକ୍ଷେପଲଫ୍ରିକାଃ
ଆକ୍ଷୟାକ୍ଷିଭୁଭକ୍ତାଃଖାତାଷ୍ଟୁ ବଧୁ ତାଡ଼ିତାଃ । ୮।

ତତ୍କାଳୋତ୍ପବିଲଗ୍ନାୟୁ ଭକ୍ତା ଧନମୃଣଂ ଖଗେ
ପ୍ରାକ୍ସ୍ତେଃକେ ଯାମ୍ୟସୌମ୍ୟାତ୍ମଶରୟୋବ୍ୟସ୍ତମସ୍ତଗେ । ୯।

ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତ ଜାଣିବାକୁ ଯାଇ କେତେକ କଥାର ଅବତାରଣା କରାଯାଉଛି । ସେଥିରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆକ୍ଷ ଦୃକ୍‌କର୍ମର ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଉଅଛି—

ପ୍ରଥମେ ସ୍ଥୁଳକେନ୍ଦ୍ରାଂଶ ଜାଣି ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତର ଆସନ୍ନ ଦିନ ଜାଣି ନେବାକୁ ହେବ । ଏହି ଦିନ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତ ଯଥାଯଥ ଭାବରେ ଜାଣିବାକୁ ହେଲେ ଗ୍ରହ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ କାଳକ କରିବାକୁ ହେବ । ଏହାପରେ ଗଣକ ଗ୍ରହର ଆୟୁନ ଓ ଆକ୍ଷ ଦୃକ୍‌କର୍ମ ଦୟ କରିଯିବେ । ପ୍ରଥମେ ଆୟୁନ ଓ ପରେ ଆକ୍ଷ ଦୃକ୍‌କର୍ମ କରିବାର କଥା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏଠାରେ ଆକ୍ଷ ଦୃକ୍‌କର୍ମ କଥା କୁହାଯାଉଛି । ଗ୍ରହର ଖ୍ରୀଷ୍ଟଗର କଳାକୁ ପଲଭାରେ ଗୁଣି ୧୦ରେ ଭାଗ ଦେବ । ଫଳକୁ ୧୮୦°ରେ ଗୁଣି ତାତ୍କାଳକ ଲଗ୍ନାୟୁରେ ହରିଲେ ଫଳକଳାଦି ହେବ । ଏହି ଫଳକଳାକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ବ କ୍ଷିତିଜରେ ଥିବାବେଳେ ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତରରେ ହୋଇଥିଲେ ଯଥାକ୍ରମେ ଗ୍ରହରେ ଯୁକ୍ତ ବା ବିଯୁକ୍ତ କରିବ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ ଥିବାବେଳେ ଅର୍ଥାତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପଶ୍ଚିମ କ୍ଷିତିଜରେ ଥିବାବେଳେ ପୂର୍ବ ସମ୍ଭାରର ବିପକ୍ଷତ ସମ୍ଭାର କରିବାକୁ ହେବ । ଦକ୍ଷିଣରେ ଥିଲେ ବିପ୍ଳୋଗ ଓ ଗର ଉତ୍ତର ହୋଇଥିଲେ ଯୋଗ କରିବାକୁ ହେବ ।

ସୁ— ତୟୋର୍ଲଗ୍ନାନ୍ତର ପ୍ରାଣାଃ କାଳାଂଶାଃ ସଞ୍ଜୁଗ୍ଧନତାଃ
ପ୍ରତୀତ୍ୟାଂ ସତ୍ତ୍ୱସ୍ତତୟୋଽସ୍ତଦ୍ଭଗ୍ନାନ୍ତରାସକଃ ! ଇତ । ୧୦ ।

ସୂକ୍ଷ୍ମେନୋଃସ୍ତୁ ଟବକ୍ଷେପଃ ସ୍ପଷ୍ଟାବନତ ସଂସ୍କୃତଃ
ଗ୍ରାହ୍ୟସ୍ତଲ୍ଲମ୍ବନକଳାଃ ପ୍ରାକ୍ପ୍ରତ୍ୟକ୍ସ୍ତତବର୍ଜିତାଃ । ୧୧ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟାଦନ୍ତରତୋ ଦୃଶ୍ୟା ରୁଦ୍ରକାଳାଂଶତୋଽଧିକଃ
ନୃ୍ୟନସ୍ତତୋ ନ ଦୃଶ୍ୟତ ଶୀତରକ୍ତିଭୂବ ଶ୍ରିତେଃ । ୧୨ ।

ଆକର୍ମ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରହ ଓ ରବିର ଅନ୍ତର ଜନିତ ଅସ୍ତୁକୁ (ଯେପରି ଲଗ୍ନାସୁ ଅଶାଯାଏ) ୭°ରେ ହରିଦେଲେ ତାହା ଲକ୍ଷ୍ମକାଳାଂଶ ହୋଇଯାଏ । ପୃଷ୍ଠିମ ଦିଗରେ ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତ ଦେଖିବାକୁ ଚାହିଁଲେ ଆକ୍ଷ ଗ୍ରହରେ ୬ ରାଶି ଯୋଡ଼ି ୬ ରାଶି ଯୁକ୍ତ ରବି ଓ ତାର ଅନ୍ତର ଲଗ୍ନାସୁ ବାହାର କରିବ । ଏହି ଲଗ୍ନାସୁ ଦୟାର ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତର କରିବାକୁ ହେବ । ସେଥିରୁ ପୁଣି କାଳାଂଶ ଜାଣିବ ।

ସୂକ୍ଷ୍ମ ସ୍ପୁଟ ଚନ୍ଦ୍ରର ସ୍ପୁଟିଗରରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣୋକ୍ତ ଶକ୍ତିରେ ସ୍ପୁଟନିତ ସଂସ୍କାର କରିବାକୁ ହେବ । ତାହାର ଲମ୍ବନ କଳାକୁ ପୁଣି ପୃଷ୍ଠକପାଳରେ ଅସ୍ତ ଦେଖିବା ନିମନ୍ତେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଯୋଗ କରିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ପୃଷ୍ଠିମ କପାଳରେ ଅସ୍ତ ଦେଖିବା ନିମନ୍ତେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ବିଯୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ଏପରି ଲମ୍ବନ ସଂସ୍କୃତ ସ୍ପୁଟଚନ୍ଦ୍ର ଯେତେବେଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ୧୧ କାଳାଂଶରୁ ଦୂରରେ ରହିବ, ତେତେବେଳେ ଭୂପୃଷ୍ଠ ଲୋକେ ତାହାକୁ ଦେଖି ପାରିବେ । ୧୧ କାଳାଂଶ ମଧ୍ୟରେ ରହିଲେ ଚନ୍ଦ୍ର ଆଉ ଦେଖାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ଭାନଂ ବିକ୍ଷେପବାହୁଲ୍ୟାତ୍ ପ୍ରାଗ୍ଭବତ୍ବିକ୍ଷେପତଃ ସ୍ପୁଟା
ଜାନ୍ତଃସାଧ୍ୟା ତତସ୍ତେଷାଂ ଦିନମାନାସବସ୍ତଥା । ୧୩ ।

ନିତ୍ୟୋଦୟାସ୍ତମୟୋଃ ଲଗ୍ନୋ ତତ୍କାଳ ସମ୍ବର୍ତ୍ତୋ
ତତ୍ସୂର୍ଯ୍ୟାନ୍ତରଜାୟୁଭ୍ୟଃ କାଳାଂଶେନ୍ନିର୍ନାନୋଦଗମୋ । ୧୪ ।
ପଶ୍ଚାଦସ୍ତମୟଂ ପ୍ରାତ୍ୟାଂ ଉଦୟଂଯାନ୍ତି ସବଂଦା
ଭାନ ପ୍ରାଗ୍ଭତ-ଶୂନ୍ୟତ୍ୱାତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟାକ୍ଳୀବକୃଜାକିବତ୍ । ୧୫ ।

ନକ୍ଷତ୍ର ଗୁଡ଼ିକର ଶର ଅତି ବେଶି । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କ ଶରରୁ ସ୍ପୁଟିତ ଆଖିବାକୁ ହେବ । ଏହି ସ୍ପୁଟିତାନ୍ତରୁ ଶର ଆଖି ସେଗୁଡ଼ିକର ଦିନମାନ ଅସ୍ତୁରେ ବାହାର କରି ଦେବ । ପ୍ରତ୍ୟହ ଉଦୟସ୍ତକାଳ ଓ ତାହାଳକ ଲଗ୍ନ ମଧ୍ୟ ଜାଣିବାକୁ ହେବ । ଏହି ତାହାଳକ ଲଗ୍ନ ଓ

ଓ ତାହାଲକ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଅନ୍ତରାୟକୁ ୭° ରେ ହରିଲେ ଇଷ୍ଟକାଳାଂଶ ହେବ । ଇଷ୍ଟକାଳାଂଶ ଓ ଆଗକୁ କୁହାଯାଉଥିବା ନିଜ ନିଜ କାଳାଂଶବିଷୟ କେବଳ ରବି ଗତି ଦ୍ଵାରା ଏହି ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କର ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତ ଜାଣି ହେବା ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କର; ପୂର୍ବଗତି ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେମାନେ ମଙ୍ଗଳ ଗୁରୁ ଓ ଶନି ପରି ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ କାଳାଂଶାନୁସାରେ ରହି ପୂର୍ବରେ ଉଦିତ ହୋଇ ପଶ୍ଚିମରେ ଅସ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ।

ପଶ୍ଚାଦ୍ଵାସ୍ତମୟାତ୍ ପୂର୍ବଂ ଯେଷାଂ ପ୍ରାଗୁଦୟୋ ଭବେତ୍
ଉଦୟାସ୍ତମୟୋ ତେଷାଂ ନେଷ୍ଠୋ ପ୍ରତ୍ୟହନୀୟତାତ୍ । ୧୭।

ପଶ୍ଚିମରେ ଅସ୍ତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁ ନକ୍ଷତ୍ର ଗୁଡ଼ିକର ପୂର୍ବରେ ଉଦୟ ହୋଇଥାଏ ସେଗୁଡ଼ିକର ଆଉ ଉଦୟାସ୍ତସାଧନ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ ନାହିଁ । କାରଣ ଏହି ଅବସ୍ଥା ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରାତ୍ୟହନ । ସେମାନେ ରବି ସମ୍ମି ଧ୍ଵବଳତଃ ଉଦିତ ବା ଅସ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଯଦ୍‌ଯନ୍ମାନବିଲପ୍ତାନାଂ ସ୍ଵନାମସ୍ତ୍ରୋଦୟାଂଶକାଃ
ଯେ ଯେ କାଳାନ୍ତକାସ୍ତ୍ରୋଽଞ୍ଚ କୀର୍ତ୍ତ୍ୟନ୍ତେ ଦୃକ୍‌ସମାଃ ହମାତ୍ । ୧୭।

ଯାଯାବନ୍ ବଲପ୍ତାନାଂ ସଂଖ୍ୟା ପଦ୍ୟାଦମାର୍ଗତା
ତତ୍ତଦସ୍ତ୍ରୋଦୟାଂଶାନାଂ ସଂଖ୍ୟାନ୍ତ୍ୟାନ୍ତେଷୁ ଗୃହ୍ୟତାମ୍ । ୧୮।

ରୂପଂସପାଦଂସାର୍ଦ୍ଧଂଚ ସଞ୍ଜିପାଦଂ ବିଲେଚନେ
ସିଦ୍ଧା ସ୍ଥିପକ୍ଷା ଦୃକ୍ ପକ୍ଷା ଶିତପକ୍ଷାଃ ଖପକ୍ଷକାଃ । ୧୯।

ସାର୍ଦ୍ଧପକ୍ଷୋ ଗୁଣା ବେଦା ବିଶିଖା ରତବୋଽଦ୍ରୟଃ
ଅକ୍ଷେକେଧ୍ରତୟୋଽତ୍ୟସ୍ତ୍ରିର୍ଦ୍ଧନା ରୂପାନୃପାସ୍ତଥା । ୨୦।

ଅଷ୍ଟା ବଙ୍କା ଦଶୋ ରୁଦ୍ରା ବିବସ୍ତନ୍ତେ । ଗୁଣେଦବଃ
ତଥୟୁପ୍ତିଅୟୋଽର୍ଥକ୍ଷାଃ ଶକ୍ରାଃଶକ୍ରାଃ କୃତେଦବଃ । ୨୧।

ମନବସ୍ତ୍ରଥୟୋ ରୂପା ଘନାଃ ସୈକା ନବେଦବଃ
ବିଶ୍ଵେବିଶ୍ଵେ ତ୍ରିରୂପାଣି ସୂର୍ଯ୍ୟାଃ ସୂର୍ଯ୍ୟାଃ ପ୍ରଭାକରଃ । ୨୨।

ସିଃ ଦା ୩୭

ନଖାଃ କୁପକ୍ଷା ଦକ୍ଷପକ୍ଷା ସ୍ୱାକ୍ଷାଦ୍ୟଷ୍ଟୁ ଭୂକାନ୍ତକାଃ
ରୁଦ୍ରରୁଦ୍ରାଃ ଶିବାଶ୍ଟାଥ ହରତଃ ପରକୀର୍ତ୍ତିତାଃ । ୨୩

ଅଥୋନନ୍ଦିଂଶତଶ୍ଚତୁରଂଶଦନ୍ତବିଭିନ୍ନକାଃ
ନବକାଳାଂଶକା ଏବଂ ଶ୍ଳୋକର୍ଦ୍ଧେ ରବିଭିନ୍ନତାଃ । ୨୪

ନକ୍ଷତ୍ରଗୁଡ଼ିକର ବିମ୍ବମାନ ଓ ଉଦୟ ତଥା ଅସ୍ତାଂଶକାଳ କୁହାଯାଉଛି । ଏହି
ବିମ୍ବମାନ ଓ ଉଦୟ ଅସ୍ତ କାଳାଂଶ ବରାବର ଦୃଶ୍ୟିତ ହୋଇ ଆସିଛି ।

ନକ୍ଷତ୍ର ବିମ୍ବମାନ କେତେ ବିକଳା ହେଲେ ତାହାର କାଳାଂଶ କେତେ ହେବ ତାହାର
ତାଲିକା ତଳେ ଦିଆଗଲା ।

ବିମ୍ବମାନ	କାଳାଂଶମାନ
୧' । ୦	୨୪
୧' । ୧୫"	୨୩
୧' । ୩୦"	୨୨
୧' । ୪୫"	୨୧
୨' । ୦	୨୦
୨' । ୩୦"	୧୯
୩' । ୦	୧୮
୪' । ୦	୧୭
୫' । ୦	୧୬
୬' । ୦	୧୫
୭' । ୦	୧୪
୮' । ୦	୧୩
୯' । ୦	୧୨
୧୦' । ୦	୧୧
୧୧' । ୦	୧୦
୧୨' । ୦	୯
୧୩' । ୦	୮
୧୪' । ୦	୭
୧୫' । ୦	୬
୧୬' । ୦	୫
୧୭' । ୦	୪
୧୮' । ୦	୩
୧୯' । ୦	୨
୨୦' । ୦	୧

ବିମ୍ବମାନ

କଳାଂଶମାନ

୧୭' । ୦	୧୭
୧୮' । ୦	୧୭
୧୯' । ୦	୧୭
୨୦' । ୦	୧୧
୨୧' । ୦	୧୧
୨୨' । ୦	୧୧
୨୩' । ୦	୧୦
୨୪' । ୦	୧୦
୨୫' । ୦	୧୦
୨୬' । ୦	୧୦
୨୭' । ୦	୧୦
୨୮' । ୦	୧୦
୨୯' । ୦	୧୦
୩୦' । ୦	୧୦
୩୧' । ୦	୧୦
୩୨' । ୦	୧୦
୩୩' । ୦	୧୦
୩୪' । ୦	୧୦
୩୫' । ୦	୧୦
୩୬' । ୦	୧୦
୩୭' । ୦	୧୦
୩୮' । ୦	୧୦
୩୯' । ୦	୧୦
୪୦' । ୦	୧୦

ଅତଃ ଶୁଦ୍ଧେତ୍ୟ ସୌମ୍ୟାକ୍ଷିଭୌମାସ୍ତ୍ରୋଦୟଃ କ୍ରମେଣ
ପ୍ରାୟଶଃ ଶାନ୍ତଃ କ୍ରମେଣ ଶାନ୍ତଃ କ୍ରମେଣ ଶାନ୍ତଃ କ୍ରମେଣ । ୨୫ ।

ଚକ୍ରଚାର୍ଦ୍ଦନକରପ୍ରତିଷ୍ଠା ଶାନ୍ତଃ କ୍ରମେଣ
ମନବୋଦନକରପ୍ରତିଷ୍ଠା ଶାନ୍ତଃ କ୍ରମେଣ ମନବୋଦନକରପ୍ରତିଷ୍ଠା । ୨୬ ।

ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ତାର ଗ୍ରହମାନଙ୍କର କାଳାଂଶ ବୁଝାଯାଉଅଛି ।—

ଶୁକ୍ରର କାଳାଂଶ	୯
ବୃହସ୍ପତିର ”	୧୧
ବୁଧର ”	୧୩
ଶନିର ”	୧୫
ମଙ୍ଗଳ ”	୧୭

ଚନ୍ଦ୍ର ବା ଚନ୍ଦ୍ରାବିରେ ଥିବା ଗ୍ରହମାନଙ୍କର କାଳାଂଶ ଏହିପରି—

ବୁଧର ଚନ୍ଦ୍ରରେ କାଳାଂଶ	୧୪
” ଚନ୍ଦ୍ରାବିରେ ”	୧୬
ଶୁକ୍ରର ଚନ୍ଦ୍ରରେ ”	୧୦
” ଚନ୍ଦ୍ରାବିରେ ”	୮

ବ୍ରହ୍ମାର୍କୟୋର୍ଭାର୍ଗୟୋର୍ବା କଥୂତାଂଶାଧିକେନ୍ଦ୍ରରେ
ବିନ୍ଦୋ ଦୃଶ୍ୟସ୍ତତୋ ନୂନେ ବ୍ରହ୍ମାଣାମଦର୍ଶନମ୍ । ୨୭।

ଅସ୍ତଦଶ୍ୟସ୍ତଭଗେଭ୍ୟଃ କାଳାଂଶୋନାଧିକଦୃୟୋଃ
ଜନାଦସ୍ତମୟୋଽତୀତୋ ଭବୀ ତେତ ବିଚ୍ୟୁର୍ଯ୍ୟତାମ୍ । ୨୮।

ତେଭ୍ୟସ୍ତଦୟୁକାଷ୍ଠାୟାମାଧିକ୍ୟନୂନଭବୟୋଃ
ଅଂଶାନାମୁଦୟୋ ଯାତୋ ଭବିଷ୍ୟନ୍ତିତ ଚକ୍ରାଧିକମ୍ । ୨୯।

ଗ୍ରହ ଓ ରବି ଅଥବା ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ରବିର ଅନ୍ତର କଥୂତ କାଳାଂଶଠାରୁ ଅଧିକ ହେଲେ
ଗ୍ରହ ବିନ୍ଦୁ ବା ନକ୍ଷତ୍ର ବିନ୍ଦୁ ବରାବର ଦୃଶ୍ୟ ହେବ । ଏହା ଯଦି କମ ହୁଏ ତେବେ ଗ୍ରହ ଓ
ନକ୍ଷତ୍ର ଅଦୃଶ୍ୟ ହୁଏ ।

ଇଷ୍ଟକାଳାଂଶ ପଠିତ କାଳାଂଶଠାରୁ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ କମ୍ ବା ବେଶି ହେଲେ
ସେମାନଙ୍କର ଅସ୍ତ ଯଥାକ୍ରମେ ହୋଇ ସାରିଛି ବା ହେବ ବୋଲି ଜାଣିବାକୁ ହେବ । ପୂର୍ବ-
ଦିଗରେ ଉଦୟ କଥାର ବିପରୀତ କଲେବେଳେ ଏହାର ଠିକ୍ ବିପରୀତ ହେବ । ଅର୍ଥାତ୍ ଇଷ୍ଟ
କାଳାଂଶ ପଠିତ କାଳାଂଶଠାରୁ ଅଧିକ ବା କମ୍ ହେଲେ ଉଦୟ ଯଥାକ୍ରମେ ଗତ ବା ଭବି
ବୋଲି ଜାଣିବ ।

ଚଳାଂଶ ସଂସ୍କୃତିକାନ୍ୟ ଗ୍ରହଣାନ୍ତୋଦୟାୟୁରିଃ
ଉଦୟୋଽସ୍ତମୟୋ ଚନ୍ଦ୍ରବିପକ୍ଷଭେଦୟୁଜାୟୁରିଃ । ୩୦ ।

ଗ୍ରହାର୍କଭୁକ୍ତୀ ଗୁଣିତେ ଖାତୁନାଗେନ୍ନଭିହୁଂତେ
ସ୍ୟାତାଂ କାଳଗତୀ ତତ୍ତ୍ୱବିବରେଣୋଦୟାସ୍ତଜାଃ । ୩୧ ।

ବ୍ୟସଦୂର୍ଜ୍ଜ୍ୱଳମ୍ବେଷାଚାର୍କିନ୍ତରଲଗ୍ନା ସୁସମ୍ଭବାଃ
କାଳଭ୍ରାତାସ୍ତେ ସ୍ୟୁର୍ଗତଗମ୍ୟଦନାଦୟଃ । ୩୨ ।

ଗ୍ରହେ ବଦିଣି ତତ୍ତ୍ୱସୂର୍ଯ୍ୟଭୁକ୍ତଯୋଗେନ ଭଜିତାଃ
ନକ୍ଷତ୍ରୋଦୟକାଳାର୍କାତ୍ ତଦସ୍ତମୟ କାଳକମ୍ । ୩୩ ।

ପ୍ରୋଜୟ ସ୍ମୁତରବଂ ଶିଷ୍ଟଭଗା ଲିପ୍ତୀକୃତାଃ ପୁନଃ
ଭସ୍ମବସ୍ତାର୍କଭୁକ୍ତ୍ୟାସ୍ତା ଉବନ୍ଧ୍ୟନ୍ତରବାସରାଃ । ୩୪ ।

ଅୟନାଂଶ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରହ ଓ ରବି ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଗୁଣିତେ ଥିବେ ସେଗୁଡ଼ିକର ଉଦୟାସ୍ତ ହାସ ଉଦୟ ବେଳେ ଏବଂ ଓ ଗୁଣିତେ ରବି ଓ ଗ୍ରହ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଗୁଣିତେ ଥିବେ ସେଗୁଡ଼ିକର ଉଦୟାସ୍ତହାସ ଅସ୍ତ ବେଳେ ରବି ଓ ଗ୍ରହର ଦୈନିକ ଗତିକୁ ଗୁଣି ୧୮୦ରେ ଭାଗ ଦେଲେ କାଳଗତି ହେବ । ପରେ ଇଷ୍ଟ କାଳାଂଶରୁ ଗ୍ରହ ବଦିଥିଲେ ତାର ଓ ରବିର ଆକାଶକାଳ ଗତି ଯୋଗରେ ଏବଂ ବଦି ନ ଥିଲେ ଉଦୟର କାଳ ଗତିରୁରେ ହରିଲେ ଫଳ ଦିନାଦି ହେବ । ଏହା ଗତି କି ଗମ୍ୟ ତାହା ପୂର୍ବସ୍ଥିତିରୁ ସ୍ଥିର କରିବାକୁ ହେବ ।

ନକ୍ଷତ୍ରର ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତକାଳର ସ୍ମୃତରବି ଆଣି ଉଦୟର ଅନ୍ତରାଂଶକୁ କଳାକର । ତାକୁ ନକ୍ଷତ୍ର ପ୍ରାୟ ଗୁଣାୟ ରବି ଗତି କଳାରେ ହରିଲେ ନକ୍ଷତ୍ରର ଉଦୟରୁ ଅସ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦିନାଦି ଆସିଯିବ ।

ସ୍ମୁତାସ୍ମୁତାନ୍ତଜୟୋରନ୍ତରଂ ଯଦିନାର୍ଦ୍ଧୟୋଃ ।
ତତ୍ତ୍ୱାଶାସିଲିପ୍ତାସ୍ତାସ୍ତଦସ୍ତାଦୟ-ଜାୟୁରିଃ । ୩୫ ।

ଚଳାଂଶ ସଂସ୍କୃତିଚୈର୍ଭକ୍ତା ଲବ୍ଧା ଦୃକ୍ତମ୍ବଲପ୍ତକାଃ
ରକ୍ଷସ୍ୟ ସୌମ୍ୟବିଷେଷେ ଚିନାଭ୍ରାତ୍ପଣ୍ଡିମସ୍ତିତୌ । ୩୬ ।

ତତ୍ପୁରବେ ବୟତା ଯୁକ୍ତା ଯାମ୍ୟେଷୋ ସଂଯୁତୋନତାଃ
ଦୁର୍ଲ୍ଲଭଂ ଧୁବ ଏବଂ ସ୍ୟାଦତସ୍ୟ ସେଷାଂଶସଂସ୍କୃତଃ । ୩୭ ।

ନକ୍ଷତ୍ର ଗୁଣସାନ୍ତ ଜନିତ ଦିନାନ୍ତ ଓ ଅସ୍ତ୍ରୁଟ ସାନ୍ତ ଜନିତ ଦିନାନ୍ତର ଅନ୍ତରକରି (ବାସ୍ତବରେ ଗୁଣ ଓ ଅସ୍ତ୍ରୁଟର ଅନ୍ତର) ତାହାର ଅସ୍ତ୍ରୁଟ ୧୮୦°ରେ ଗୁଣି ଅୟନାଂଶ ସଂସ୍କୃତ (ସାୟନ) ତଥା ଅସ୍ତ୍ରୋଦୟ ରାଶିର ଉଦୟାୟ ଆଦିରେ ଭାଗ ଦେଲେ ଫଳ ଅକ୍ଷ ଦୂର୍ଲ୍ଲଭ କଳା ହୋଇ ପାରିବ । ଉକ୍ତ ନକ୍ଷତ୍ରର ଉତ୍ତର ଶେଷ ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମରେ ଥିବାବେଳେ ଏହି ଆଗତ କଳାକୁ ନକ୍ଷତ୍ର ଧ୍ରୁବରେ ଯଥାକ୍ରମେ ବିଯୋଗ ଯୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ଦକ୍ଷିଣରେ ସେହିପରି ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମରେ ଥିବାବେଳେ ଯୋଗ ଓ ବିଯୋଗ ଯଥାକ୍ରମେ କରିବାକୁ ହେବ । ଏହାକୁ ଦୂର୍ଲ୍ଲଭ ଧ୍ରୁବ କହିବାର କଥା । ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ଉଦୟାସ୍ତ୍ର ଲଗ୍ନ । ସେହି ଧ୍ରୁବରେ ସେଷାଂଶର ସଂସ୍କାର ହେବା ଉଚିତ ।

କାଳାଂଶା ଯୋଗତାରାଣାଂ ଯେ ସିଦ୍ଧା ଉଦୟାସ୍ତକାଃ
ତେ ରାଶିକଳିକାଭ୍ୟସ୍ତାଃ ପ୍ରାଚ୍ୟାଂ ସ୍ତୋଦୟ-ଜାୟୁଭିଃ । ୩୮ ।

ପଶ୍ଚାତ୍ ଦ୍ୟୁନୋଦୟଃ ପ୍ରାଣେର୍ଭକ୍ତାଃ ସେଷାଂଶକା ମତାଃ
ଦୂର୍ଲ୍ଲଭଂ ଧୁବ ଚ ସ୍ତୋଦୟ ପ୍ରାକ୍ ପ୍ରତୀତ୍ୟା ଯୁତୋର୍ଭୁତଃ । ୩୯ ।

ଉଦୟୋଦୟୋଗତାରାଣାମୁଦୟାସ୍ତମୟଧ୍ରୁବାଃ
ସ୍ତ୍ରୁଟାକେ ତତ୍ପରମେ ତେଷାମୁଦୟୋଦୟାସ୍ତମୟସ୍ତଥା । ୪୦ ।

ନକ୍ଷତ୍ର ସ୍ଥିତି ଯୋଗ ତାରାର ଯେଉଁ ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତକାଳୀନ କାଳାଂଶ ପଠିତ ଅଛି ତାହାର ଲିଖା କରି ତାକୁ ୧୮୦° କଳାରେ ଗୁଣ । ଗୁଣ ଫଳକୁ ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ହେଲେ ନିଜର ରାଶ୍ୟୁଦୟାୟରେ, ପଶ୍ଚିମରେ ହେଲେ ନିଜ ରାଶିର ୭ମ ରାଶି ଉଦୟାୟରେ ଭାଗ ଦେଲେ ତାହା ଶାନ୍ତ ବୃତ୍ତୀୟ ସେଷାଂଶ ହେବ । ଆଗରୁ ଆସିଥିବା ଦୂର୍ଲ୍ଲଭ ଧ୍ରୁବ ପଶ୍ଚିମରେ ହେଲେ ଏହି ଆଗତ ସେଷାଂଶ ସେଥିରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଯୋଗ ଓ ବିଯୋଗ କଲେ ତାହା ନକ୍ଷତ୍ର ଯୋଗ ତାରାର ଉଦୟ ବା ଅସ୍ତ୍ରୁଟ ହେବ । ଗୁଣ ସୂର୍ଯ୍ୟ ତାରାର ଉଦୟ ବା ଅସ୍ତ୍ରୁଟ ଧ୍ରୁବ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ହେଲେ ଉକ୍ତ ନକ୍ଷତ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ସାମ୍ନିୟରୁ ଉଦୟ ବା ଅସ୍ତ୍ରୁଟ ହେବ ।

ଉଦୟାସ୍ତାନାମୁଦୟାସ୍ତମୟା ପୂର୍ବଂ ସ୍ତୋଦୟସନ୍ତବତ୍
ନେଷ୍ଟୋଦୟାସ୍ତମୟାସ୍ତଉ କାଳଜ୍ଞାନାୟ କେବଳମ୍ । ୪୧ ।

କୃତ୍ୱାଦିନାମନାମନାଂ ସାଧ୍ୟାବସ୍ତମୟୋଦୟୋ
କୃତ୍ୱାଦିନାମନାମନାଂ ସାଧ୍ୟାବସ୍ତମୟୋଦୟୋ । ୪୨ ।

ଉତ୍ତରରେ ଥିବା କେତେକ ନକ୍ଷତ୍ରର ପଶ୍ଚିମାସ୍ତ୍ର ହେବା ଆଗରୁ ପୁଣି ପୂର୍ବୋଦୟ ହୋଇ ଯାଇଥିବାରୁ ଅସ୍ତ କଥାର ଚର୍ଚ୍ଚା ଅନାବଶ୍ୟକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ କେତେକ ସମୟରେ ଅସ୍ତ ହୋଇପାରେ । ଏହି କାଳ ଜ୍ଞାନ ନିମନ୍ତେ ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତ କଥା କୁହାଯାଇ ଅଛି । ସତ୍ତ୍ୱ ଆଦି କେତେକ ନକ୍ଷତ୍ରର ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତ ସାଧନ କରିବା ଉଚିତ । ଅଗ୍ରସ୍ୟ ଓ ଯମ ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ନକ୍ଷତ୍ର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦକ୍ଷିଣରେ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ବହୁ ଦିନ ଧରି ଅସ୍ତ ରହନ୍ତି ।

ସବେଷାନ୍ତୁ ବ୍ରହ୍ମକ୍ଷୀଣାଂ ଦିନମାନ ପ୍ରବୋଧତଃ

ତୌ ଜ୍ଞେୟା-ବପି ଦାର୍ଡ୍ୟାର୍ଥଂ କୃତୋଗଣିତବସ୍ତୁର । ୪୩।

ନିଜ ନିଜ ସାନ୍ତ୍ର ଯୋଗେ ଚର ଆଖି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରହ ଓ ନକ୍ଷତ୍ରର ଦିନ ପ୍ରମାଣ ଆଣି ହେବ । ଏଣୁ ସେମାନଙ୍କର ନିତ୍ୟ ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତ ସୂଚ୍ୟାରେ ଜାଣି ହେବ । ତଥାପି ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଳ ଜାଣିବା ନିମନ୍ତେ ଏଠାରେ ଗଣିତର ବସ୍ତୁର କରାଗଲା ।

ଉଦୟାସ୍ତମୟୌ ପ୍ରୋକ୍ତୌ ପୂର୍ବାସିଦ୍ଧାନ୍ତସମ୍ଭୂତୌ

ଦୂକସିଦ୍ଧୌ ପୁନରୁଚ୍ୟେତେ ନିଜକଳ୍ପନୟାଗତୌ । ୪୪।

ଉଦ୍ଧୃଗାନାଂ ବ୍ରହ୍ମକ୍ଷୀଣାମଦୃଷ୍ଟୌ କାରଣଂ ଯତଃ

ଖରାଂଶୁ କରଣବ୍ୟାପ୍ତିଃ ସା ହ ଦୃଢ଼ମଣ୍ଡଳାନଗା । ୪୫।

ଦୃଢ଼ମଣ୍ଡଳଲବାସ୍ତିଜ୍ୟାହତା ଲମ୍ବଜ୍ୟୟା ଦୃତାଃ

ଦ୍ରୁଜ୍ୟାୟା ଦୁ୍ୟଜ୍ୟୟା ଉକ୍ରାଃ କାଳାଂଶାଃ ସୂର୍ଯ୍ୟତଃ ସ୍ମୃତାଃ । ୪୬।

ଦୃଢ଼ମଣ୍ଡଳାଂଶକାଳାଂଶ-ଉଦୟସ୍ତୟାଦନଲ୍ପକଃ

ଉବେନ୍ଦିର-ସ-ଦେଶେହି ଦୁ୍ୟଜ୍ୟାସ୍ତିଜ୍ୟାନ୍ତରୋନ୍ନିତଃ । ୪୭।

ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାଚୀ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ମାନଙ୍କ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ତାରା ଓ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଉଦୟ ତଥା ଅସ୍ତ କଥା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ନିଜ କଳ୍ପନାରେ ଏହି ଉଦୟାସ୍ତ କଥା କୁହାଯାଉଛି । ଗ୍ରହ ଓ ତାରାମାନେ ସିଦ୍ଧିଜର ଉଦ୍ଧୃରେ ଥିଲା ବେଳେ ମଧ୍ୟ ଯେ ଦେଖା ଯା'ନ୍ତି ନାହିଁ, ତାର କାରଣ ସେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର କରଣପାତ । ଏଣେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କରଣ ଦୃଢ଼ମଣ୍ଡଳାନୁଯାୟୀ ହୋଇଥାଏ । ଏଣୁ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଦୃଢ଼ମଣ୍ଡଳୀୟ ଉନ୍ନତାଂଶକୁ ସିଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି ଲମ୍ବଜ୍ୟାରେ ହର । ଫଳକୁ ପୁଣି ସିଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି ଦୁ୍ୟଜ୍ୟାରେ ହର । ଫଳ ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ସେମାନଙ୍କ ସ୍ମୃତ କାଳାଂଶ ହେବ । ସେଥିରୁ ଜାଣିବାକୁ ହେଉଛି ଯେ ଏହି ଦୃଢ଼ମଣ୍ଡଳୀୟ ଅଂଶ ଓ କଳାଂଶର ଅନ୍ତର କମ୍ ନୁହେଁ—ଅନେକ ବେଶି । ନିରକ୍ଷ-ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ପ୍ରଭେଦ ଦୁ୍ୟଜ୍ୟା ଓ ସିଜ୍ୟାର ଅନ୍ତର ସମାନ ହୋଇଥାଏ । ଏଣୁ ସାକ୍ଷଦେଶରେ ଏହା ସେଥିରୁ ଢେର ବେଶି ହେବାର କଥା ।

ରସାଂକ୍ଷା ସାଂଶ-କେ ଦେଶେ ମେଷମାସେ ବସସ୍ତୟେଃ
ଉଦ୍ୟତୋଃ ସହସୂର୍ଯ୍ୟଶ ଶିତକେ ଗୁରୁଶୁକ୍ରୟେଃ ।୪୮।

ଭସ୍ମତୋ ଦୂରବର୍ତ୍ତିତ୍ବାଦ୍ ସିତେ ଦର୍ଶନସମ୍ଭବେ
ଉଦୟାନ୍ତରକାଳାଂଶସାଧନଂ ତଦ୍ ନିସ୍ତଳମ୍ ।୪୯।

ଦେଶ ଓ କାଳ ନେଇ ଗୁରୁ ଓ ଶୁକ୍ରର କାଳାଂଶରେ କି ଅସୁବିଧା ଅଛି ତାହା ଦର୍ଶାଇ ଦିଆଯାଇଛି । ଯେଉଁ ଦେଶର ଅକ୍ଷାଂଶ ୭୭° ସେଠାରେ ମେଷ ମାସରେ ରବି ମେଷ ରାଶିରେ ଥିବାବେଳେ ମୀନ ରାଶିରେ ଥିବା ଗୁରୁ ଓ ଶୁକ୍ର, ରବି ସହିତ ଉଦିତ ହୁଅନ୍ତି । ଏ ଦୁହେଁ ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ଦୂରରେ ଦେଖାଯାଉ ଥିବାରୁ ଏତେବେଳେ ଉଦୟାନ୍ତର କାଳାଂଶ ଆଣିବା ଆଦୌ ଉଚିତ ନାହିଁ । ତେଣୁବେଳେ ପଠିତ କାଳାଂଶରୁ କମ୍ କାଳାଂଶ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେହାଂଶ ଅଧିକ ହେବାରୁ ଏପରି ହୋଇଥାଏ ।

ତଦାଦୌ ସ୍ଥୂଳକେନ୍ଦ୍ରାଂଶେଃ ପ୍ରାଗ୍ଭବଦସ୍ତୋଦୟୋଦ୍ଭବମ୍
କାଳମାନୀୟା ତତ୍କାଳଦୋଃଫଳଞ୍ଚ ବିବସ୍ତତଃ ।୫୦।

ଧନର୍ଣ୍ଣଂ ସୂର୍ଯ୍ୟବତ୍ତୁର୍ଯ୍ୟକେନ୍ଦ୍ରେ ସ୍ୱସ୍ତୋଦୟାସ୍ତକେ
ଜୀବମନ୍ତାସୂକାଂ ଶୁକ୍ରବୁଧୟୋଃ ବ୍ୟତିକ୍ରମାଦ୍ ।୫୧।

ସ୍ଥୂଳକେନ୍ଦ୍ରମଥୋ ଭାନୋରୟନାଂଶପରସ୍ମାଦ୍
ଗ୍ରହସେଧାନସ୍ୟ ପୂର୍ବୋକ୍ତକାଳାଂଶାର୍ଦ୍ଧ ବିଶୋଧ୍ୟ ତ ।୫୨।

ଅଧିକସ୍ୟ ରବୋ ତସ୍ମିନ୍ ଯୋଜୟିତ୍ବା ତଦର୍ଦ୍ଧକମ୍
ତତ୍ସ୍ୟା-ଦ୍ରାଶ୍ୟା-ଦକଂ ଭାନୋ ପ୍ରାକ୍ତସ୍ତେ ଲଗ୍ନଂ ତଦେବ ହ ।୫୩।

ପ୍ରତ୍ୟକ୍ତସ୍ତେ ଷଡ୍ଭୟକ୍ କୃତ୍ବା ତସ୍ମାଦ୍ଭବିତ୍ତତଃ ପୁନଃ
ତାନ୍ତ୍ରମକ୍ଷାଂଶସଂସ୍କାରନ୍ନତାଂଶାନୁନ୍ନତାଂଶକାନ୍ ।୫୪।

ଆନୀୟାଥ ନତାନଂଶାନ୍ କୃତେଷ୍ଟକାନ୍ତଦନ୍ତରିଃ
ହମାଦ୍ଭଜ୍ୟ ଶୁକ୍ରେଜ୍ୟବୁଧାକ୍ଷିପ୍ତାଭ୍ୟାଂ କୃତେ ।୫୫।

ତତ୍ତ୍ୱଳାଭ୍ୟା ଉନ୍ନତାଂଶାସ୍ତେଭ୍ୟଃ ସାଧୋନ୍ନତଜ୍ୟକା
ସ୍ୱସ୍ତୋଦୟାସ୍ତକାଳାଂଶାୟିଜ୍ୟାୟା ଉନ୍ନତଜ୍ୟୟା ।୫୬।

ହୃତା ଯତ୍ନଫଳମଂଶାଦ୍ୟଂ ବ୍ରହ୍ମେ ତଦପବୃତ୍ତଗେ
ତତ୍ତ୍ୱସୂର୍ଯ୍ୟାନ୍ତରମେବ ସ୍ୟାତ୍ ପ୍ରବୋଧେନ୍ଦ୍ରାଦୟଃସୂର୍ଯ୍ୟମିତମ । ୫୭ ।

ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଦୃକ୍ଷିତ ଉଦୟାସ୍ତ ପ୍ରବାଂଶ ଅଣାଯାଉଅଛି ।

ପ୍ରଥମେ ପଠିତ ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତ କେନ୍ଦ୍ରାଂଶଦ୍ୱାରା ପୂର୍ବସ୍ୱରରେ ସ୍ଥଳ ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତ-
କାଳ ଆଣି ତାତ୍କାଳିକ ସୂର୍ଯ୍ୟର ମନ୍ଦଭୁଜ ଫଳ ବାହାର କର । ଯେଉଁ ସ୍ଥଳରେ ମନ୍ଦ ଭୁଜ
ଫଳକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟରେ ସଂସ୍କାର (ଧନ ବା ଋଣ) କରାଯାଏ ସେହି ସ୍ଥଳରେ ଏହି ସୂର୍ଯ୍ୟ ମନ୍ଦ
ଭୁଜ ଫଳକୁ ବୃହସ୍ପତି ଶନି ଓ ମଙ୍ଗଳର ଉଦୟାସ୍ତ କାଳିକ ଚତୁର୍ଥ ଶୀଘ୍ର କେନ୍ଦ୍ରରେ ସଂସ୍କାର
କରିବ । ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ରଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏହି ସଂସ୍କାର କାର୍ଯ୍ୟ ବିପରୀତ ହେବ । ଏହାଦ୍ୱାରା
ଏ ସମସ୍ତଙ୍କର ସ୍ପଷ୍ଟ ଶୀଘ୍ରକେନ୍ଦ୍ର ଆସିଯିବ । ତାପରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତକାଳ
ଜାଣିବାକୁ ହେବ ।

ତାତ୍କାଳିକ ସାୟନ ସୂର୍ଯ୍ୟର ରାଶ୍ୟାଦିରୁ ଗ୍ରହ ରାଶ୍ୟାଦି କମ ଥିଲେ ଉକ୍ତ ଗ୍ରହର
ପଠିତ କଳାଂଶର ଅଧାକୁ ସେହି ରବିରୁ ଫେରିବ । ଗ୍ରହ ଅଧିକ (ରବିଠାରୁ) ଥିଲେ ତାହା
ରବିରେ ଯୋଗ କରିବ; ଫଳ ରାଶ୍ୟାଦି ହେବ । ରବି ପୂର୍ବରେ ତତ୍କାଳରେ ଥିଲେ ଏହି
ରାଶ୍ୟାଦି ହିଁ ସେତେବେଳର ଲଗ୍ନ ହେବ । ମାତ୍ର ରବି ପଶ୍ଚିମରେ ଥିଲେ ଉକ୍ତ ରବିର
ରାଶ୍ୟାଦିରେ ୬ ରାଶି ଯୋଗ କରିବ । ଏଣେ ଉକ୍ତ ରାଶ୍ୟାଦି ରବିରୁ ୩ ରାଶି ବାଦ୍ ଦେଇ
ସେଥିରୁ ଛାଡ଼ି ସାଧନ କରିବ । ଏହି ଛାଡ଼ିରେ ଅକ୍ଷାଂଶ ସଂସ୍କାରଦ୍ୱାରା ନିତ୍ୟାଂଶ ଓ ସେଥିରୁ
ଉନ୍ନତାଂଶ ବାହାର କରିବ । ଏପରି ଭାବରେ ଶୁକ୍ର, ଗୁରୁ, ବୁଧ, ଶନି ଓ ମଙ୍ଗଳର
ନିତ୍ୟାଂଶ ଆଣି ଯଥାକ୍ରମେ ତାକୁ ୪, ୫, ୬, ୭, ୮ରେ ଭାଗ କଲେ ଯେଉଁ ଫଳ ଆସିବ,
ତାକୁ ଉକ୍ତ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତାଂଶରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଯୋଗ କରିବ । ଏହି ଯୋଗର ଜ୍ୟା
ସାଧନ କରିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଙ୍ଗଳ, ବୁଧ, ଗୁରୁ, ଶୁକ୍ର ଓ ଶନିର ପଠିତ ଉଦୟାସ୍ତ
କାଳାଂଶକୁ ସିଂହାସନରେ ଗୁଣି ଏହି ଯୋଗ ଜ୍ୟା (ସଂସ୍କୃତ ଉନ୍ନତ ଜ୍ୟା) ରେ ହରିଲେ ଯେଉଁ
ଅଂଶାଦି ଫଳ ହେବ (ଗ୍ରହ ବିମ୍ବ କ୍ରାନ୍ତି ବୃତ୍ତରେ ଥିବାବେଳେ) ତାକୁ ରବିରୁ ବାଦ୍ ଦେଲେ
ଅସ୍ତୋଦୟର ପ୍ରାପ୍ତ ହେବ ।

ପ୍ରୁନାର୍ଦ୍ଧସଂସ୍କୃତେ ପ୍ରାରବତ୍ ସାୟନାନାକେ ପୁରଃସ୍ଥିତେ
ଶୂନ୍ୟକାକରଗେ ତେଷାଂ ଷେଷାଂଶା ଉଚ୍ଚଳେ ଯଥା । ୫୮ ।

ଶୂନ୍ୟ ଭେଦ ଦଶକାବ୍ୟସ୍ୟ କଳାଭିସ୍ୟୁକ୍ତିର୍ଯୁତାଃ
ଏକସ୍ମିନ୍ ଷଷ୍ଠଭୁଜେଃ କାଷ୍ଠା-ଦ୍ୱୟୋର୍ନିବ ତ ଭୁଗର୍ଭେଃ । ୫୯ ।

ପି. ଦ. ୩୭

ଦିଷ୍ଟକାଃ ଖଲୁଜେଷ୍ଠ ଗର୍ଭସ୍ତୁ ଚତୁର୍ଥ ନବ ଗୁରୁଧିଃ
ପଞ୍ଚ ସ୍ୱକାଶ୍ଵ ଷଷ୍ଠକା ଭୂବେବ ପଞ୍ଚଭଦ୍ରକାଃ । ୭୦ ।

ବୁଧଭଜନାତ୍ ସପ୍ତଭଦ୍ରଦେବସ୍ତୁ ଜେୟା ଭାନୌ ତୁ ପଶ୍ଚିମେ
ସଂସ୍କୃତେ ପ୍ରାଚୀନତେ ତସ୍ମାତ୍ ସପ୍ତଭଦ୍ରାନ୍ତେଽଂଶକା ମତାଃ । ୭୧ ।

ଏକେକଭସ୍ତ୍ର ବଲବାନ୍ତରନ୍ତେଃ ସଂସ୍କୃତାର୍ଚ୍ଚକେଃ
ଅଂଶେଃ ଖାଗ୍ନି ହୃତେଃ ସ୍ୱଷ୍ଟା ବହୁଲ୍ଲା ବିୟୁତା ଯୁତାଃ । ୭୨ ।

ଅଥ ଶୃନେୟକଭଦ୍ରଦେବସ୍ତୁ କ୍ଷେତ୍ରାଂଶା ପୂର୍ବାବତଗୁରୋଃ
ବିଶ୍ୱେଭୈ ବିଶ୍ୱକେଦୋଭ୍ୟାଂ ସୂର୍ଯ୍ୟରୁଦ୍ରୈଃ ପିନାକନଃ । ୭୩ ।

ଗଜାକ୍ଷିଭିଃ ଶିବା ବାଣେ ରୁଦ୍ରାରୁଦ୍ରା ଭୂବେତ ଚ
ବୁଧସ୍ୟ ଭୂପା ଗିରିଶେଃ ତଥୟୋ ନବ ବହ୍ନିଭିଃ । ୭୪ ।

ଇନ୍ଦ୍ରା ରଦେରୁଷାଭୂବୋଽଙ୍ଗାଗ୍ନିଭିଃ ବିଶ୍ୱକେ ନଗେଃ
ବିଶ୍ୱେବିଶ୍ୱଭୂବାକେସ୍ତୁ ଧୃତୟୋ ରସସାୟୁକେଃ । ୭୫ ।

ଧୃତୟଶ୍ଚ ନୃପେ-ର୍ଭୂପା ଗୁଣ-ବାଣେଃ ଶରେନ୍ଦବଃ
କୃତବେଦେଶ୍ଚ ତଥୟୋ ଦକ୍ଷଭିସ୍ତ୍ରଥୟଃ ପୁନଃ । ୭୬ ।

ତଥୟଃ କ୍ୱାଥ ଗୌମସ୍ୟ ଭୃଦ୍ଗୋ ନୟନାବୃତ୍ତିଃ
ନଖାୟ୍ୟକ୍ଷେ-ର୍ନବଭୂବଃ ଶକ୍ତିବୀହୁଶରେର୍ଦନଃ । ୭୭ ।

ଘନା ଦଗ୍ଧିର୍ଦନା ଏବ ଘନା ରୂପେଣ ସମ୍ମତାଃ
ଅସ୍ତ୍ରୋଦୟ ପ୍ରୁବାଃ ସ୍ୱଷ୍ଟା ମଧ୍ୟେଃ ପଞ୍ଚଭକାଃ ସମାଃ । ୭୮ ।

ଏବମନେୟସ୍ତୁ ଦେଶେଷୁ ନୃତକ୍ୟା-ଜନତୋ ବୁଧେଃ
ଭନ୍ଦେୟା ଭଦୟାଦ୍ରାଂଶାଃ ସୂର୍ଯ୍ୟଶେଟାନ୍ତରାନ୍ତରା । ୭୯ ।

ପୂର୍ବରୁ ଆସିଥିବା ପ୍ରଭୁର ଅଧ୍ୟାସାୟନ ରବିରେ ସମ୍ଭାର କର । ଅର୍ଥାତ୍ ସାୟନ
ରୁ କମ୍ପଥିବା ବ୍ରହ୍ମର ପ୍ରଭୁର ଅଧାକୁ ସେହି ସାୟନ ରବିରୁ ବାହୁ ହୁଅ । ପୁଣି ସାୟନ

ରବିର ବେଶିଥିବା ଗ୍ରହର ଧ୍ରୁବର ଅଧାକୁ ସେହି ସାୟନ ରବିରେ ଯୋଗକର । ଦେଖ ଯେ ଏହି ସଂସ୍କୃତ ସାୟନ ରବି ୦, ୧, ୨ ଆଦି କେତେ ରାଶିରେ ଅଛନ୍ତି, ସେହି ଅନୁସାରେ ଏହି ଉତ୍କଳରେ ଶୁକ୍ର, ବୃହସ୍ପତି, ବୁଧ, ମଙ୍ଗଳ ଓ ଶନିର ଉଦୟାସ୍ତ ପ୍ରଭୃତି ଧ୍ରୁବାଂଶ— ଏହିପ୍ରକାରେ ଦିଆଯାଉ ଅଛି । ଏହା ଅବଶ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ଥିବା ବେଳେ ହେବ ।

ଉକ୍ତ ରବିର ଶୂନ୍ୟ ରାଶିରେ (୧୨ ରାଶିରେ) ଶୁକ୍ରକ୍ଷେପାଂଶ ୧୦୦ । ୪୩'

ଏକ	ରାଶିରେ ଓ ବାର	ରାଶିରେ	ଶୁକ୍ର	କ୍ଷେପାଂଶ	୧୦୦ । ୨୭'
ଦୁଇ	ଏଗାର	”	”	”	୯୦ । ୫୧'
ତିନି	ଦଶ	”	”	”	୯୦ । ୨୦'
ଚାରି	ନଅ	”	”	”	୯୦ । ୪'
ପାଞ୍ଚ	ଆଠ	”	”	”	୯୦ । ୦'
ଛଅ	ସାତ	”	”	”	୯୦ । ୧'

ଉକ୍ତ ରବି ପୃଷ୍ଠ ମରେ ଥିବାବେଳେ ସେଥିରେ ୬ରାଶି ମିଶାଇ ତାର ୦, ୧, ୨ ରାଶିରେ ପୂର୍ବପରି କ୍ଷେପାଂଶ ହେବ । ଏହାପରେ ସଂସ୍କୃତ ରବିର ଅଂଶଦିକୁ ଧ୍ରୁବାଂଶର ଅନ୍ତରରେ ରାଶି ୩ରେ ହରଲେ ଯେଉଁ ଲବ୍ଧ ହେବ ତାକୁ କ୍ଷେପାଂଶ ବଢ଼ାଯିବା ବେଳେ ସେଥିରେ ଯୋଗ ଓ କ୍ଷେପାଂଶ କମୁଥିବା ବେଳେ ଅନ୍ତର କଲେ ତାହା ସ୍ପଷ୍ଟ ହେବ ।

ଏହିପରି ଭାବରେ ବୃହସ୍ପତିର କ୍ଷେପାଂଶ ହେଲା—

୧ ରାଶିରେ ୧୨	୧୩୦ । ୨୭'
୨ ” ୧୧	୧୩୦ । ୨'
୩ ” ୧୦	୧୨୦ । ୧୧'
୪ ” ୯	୧୧୦ । ୨୮'
୫ ” ୮	୧୧୦ । ୫'
୬ ” ୭	୧୧୦ । ୦'
ବୁଧର ୧ ରାଶିରେ ୧୨ରା	୧୭୦ । ୧୧'
୨ ” ୧୧ରା	୧୫୦ । ୩୯'
୩ ” ୧୦ରା	୧୪୦ । ୩୨'
୪ ” ୯ରା	୧୩୦ । ୩୬'
୫ ” ୮ରା	୧୩୦ । ୭'
୬ ” ୭ରା	୧୩୦ । ୦' ୧୩୦ । ୧'

ଶକର	୧	ରାଶିରେ	୧୨ର	୧୮° । ୫୭'
	୨	"	୧୧ର	୧୮° । ୧୭'
	୩	"	୧୦ର	୧୭° । ୫୩'
	୪	"	୯ର	୧୫° । ୪୪'
	୫	"	୮ର	୧୫° । ୮'
	୬	"	୭ର	୧୫° । ୦' , ୧୫° । ୧'
ମଙ୍ଗଳର	୧	ରାଶିରେ	(୧୨ର)	୨୧° । ୪୨'
	୨	"		୨୦° । ୫୩'
	୩	"		୧୯° । ୧୪'
	୪	"		୧୭° । ୫୨'
	୫	"		୧୭° । ୧୦'
	୬	"		୧୭° । ୦' , ୧୭° । ୧'

* ରାଶିରେ ଯେଉଁ ଅସ୍ତ୍ରୋଦୟ ପ୍ରଭୃତି ହେବ, ତାହା ମଧ୍ୟମ ସେବାଂଶ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ହେବ । (* ରାଶି ଓ ୬ ରାଶିର ଯେ ସେବାଂଶ ହେବେ ସେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଅନ୍ତର ୧ ହେବା ଜଣା ପଡ଼ୁଥିବାରୁ ଏହା ହେଉଅଛି) ।

ଅନ୍ୟ ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ଜନ୍ମଭଙ୍ଗ୍ୟ କ୍ରମରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଗ୍ରହ ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ ଭବିଷ୍ୟ ଓ ଅସ୍ତ୍ରାଂଶ ଆଶିବାକୁ ହେବ ।

ସ୍ଥୁତଂ ପ୍ରକାଶଲପ୍ତାଭି-ରକ୍ତରଂ ସୂର୍ଯ୍ୟଖେତୟୋଃ
ଯଦା ତଂ ସମୟଂ ପ୍ରାଗ୍ବନ୍ଧିଶ୍ଚୁଳିକୃତ୍ୟ ଭୁକ୍ତିଭିଃ । ୧୦ ।

ଶରଦାୟନଦୃକ୍‌କର୍ମପରମାକ୍ଷଂ ବିଧାୟୁ ଚ
ତତ୍ପରସ୍ପରସଂସ୍କାରାନ୍ନଶ୍ଚାଦିକଂ ତଥା । ୧୧ ।

ବିକଳୀକୃତ୍ୟ ଖେତାର୍କଗତ୍ୟନ୍ତରକଳାହୃତମ୍
ବହିଃଶ୍ଚକ୍ରଗତାର୍କଗତଯୋଗବିଭାଜିତମ୍ । ୧୨ ।

ଦଣ୍ଡାଦିକଂ ଫଳଂ ପ୍ରାପ୍ୟ ଧନେ ଦୃକ୍‌କର୍ମଣି ସ୍ଥୁତେ
ସମୟେ ପଶ୍ୟ ମାସ୍ତସ୍ୟ ଯୋଜ୍ୟଂ ପ୍ରାଗ୍ବଦୟ୍ୟ ଚ । ୧୩ ।

ପ୍ରାକ୍ପ୍ରତ୍ୟକ୍-ସ୍ରୋତୟୟୋସ୍ତ୍ୟାଜ୍ୟଂ ଦୃକ୍‌କର୍ମଣିଦୃଶେ
ପଶ୍ୟାଦସ୍ତମୟପ୍ରାଗ୍ବଦୟୟୋସ୍ତ୍ୟାଜ୍ୟମନ୍ୟୟୋଃ । ୧୪ । *

* ପ୍ରାଗ୍ବଦ ପଶ୍ୟମୋ ଦୟୟୋଃ-ଇତ୍ୟର୍ଥଃ ।

ଯୋଜ୍ୟମେବଂ ସ୍ମୃତତମଃ କାଳଃ ସ୍ୟାଦୁଦୟାସ୍ତୟୋଃ
 ଛା ଚ ଭୃକ୍ତି-ବଶାଜ୍ଜେୟଃ ସ୍ମୃତଚାର୍ଦ୍ଦାବଜୟୋଃ । ୨୫ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ବାସ୍ତବ ଉଦୟାସ୍ତକାଳ ଅଣାଯାଉଛି—ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଗ୍ରହର ଅନ୍ତର ପୂର୍ବୋକ୍ତ
 ପ୍ରୁବାଂଶ କଳା ସଙ୍ଗେ ସମାନ ହେଲେ ତାହାହିଁ ସ୍ମୃତ ସମୟ ହେବ । ଏହାକୁ ପୂର୍ବୋକ୍ତ
 ଗ୍ରହ ଓ କଳାଦ୍ୱାରା ଦୃଢ଼ କରିବା ନେବାକୁ ହେବ । ଶରୀର ଆୟନ ଓ ଆକ୍ଷ ଉଭୟ ଦୃକ୍ତକର୍ମ
 କରି ନେବ । ଏ ଉଭୟକର ପୃଷ୍ଠି ଧନର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ଭାର ପରସ୍ପରରେ କରାଇ ରଖିବ-ଶେଷ ଫଳ
 ଧନ ହେଉ ବା ଉଣ ହେଉ (ଯୋଗ ବା ବିଯୋଗ) । ଏ ଉଭୟ ସମ୍ଭୂତ ଅଂଶଦ୍ୱି ଫଳକୁ
 ପୃଷ୍ଠି ବିକଳା କରି ତାକୁ ଗ୍ରହ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଅନ୍ତର ଗତି କଳାରେ ହରିବ । ଗ୍ରହ ଯେ
 ହୋଇଥିଲେ ଗ୍ରହ (ବୁଧ ବା ଶୁକ୍ର) ଗତି ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗତି କଳା ଯୋଗରେ ହରିବ । ଉଭୟ
 ଜାଗାରେ ଫଳ ଦଣ୍ଡାଦି ହେବ । ସ୍ମୃତ ଦୃକ୍ତକର୍ମ (ସମ୍ଭୂତ ଦୃକ୍ତକର୍ମ) ଯୋଗ ହୋଇଥିଲେ
 ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଉପା ପଶ୍ଚିମାସ୍ତ୍ର ସମୟରେ ଏହି ଦଣ୍ଡାଦି ଫଳକୁ ଯୋଗ କରିବ ।
 ମାସ ପୂର୍ବାସ୍ତ୍ର ଓ ପଶ୍ଚିମୋଦୟ ସମୟରେ ବିଯୋଗ କରିବାକୁ ହେବ ।
 ସ୍ମୃତ ଦୃକ୍ତକର୍ମ ଫଳ ବିଯୋଗ ହୋଇଥିଲେ ପଶ୍ଚିମାସ୍ତ୍ର ଓ ପୂର୍ବୋଦୟ ସମୟରେ
 ତାହାକୁ ବିଯୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ପୂର୍ବାସ୍ତ୍ର ଓ ପଶ୍ଚିମୋଦୟ ସମୟରେ ଯୋଗ
 କରିବାକୁ ହେବ । ଏପରି ଭାବରେ ଗ୍ରହର ଉଦୟାସ୍ତ୍ର ସମୟ ଅନିମାସାରେ ସ୍ମୃତ
 ହୋଇଯିବ । ଏହିପରି ଅତି ସ୍ମୃତ ସମୟ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ମୃତ ହେବା ବେଳେ ଗ୍ରହର ଗତି
 ବର୍ତ୍ତମାନ ନାହିଁ ହୋଇଥାଏ ।

ସ୍ମୃତଚାର୍ଦ୍ଦାବଜୟାୟିକ ସମୟେ ସମତା ତଦା
 ସ୍ମୃତଂ ଚନ୍ଦ୍ରଂ କୁଜାଦୀନାଂ ଚାର୍ଦ୍ଦାବଂ ସିତଜ୍ଜୟୋଃ । ୨୬ ।

ସ୍ମୃତ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଗ୍ରହର ଯେତେବେଳେ ରାଶିଦ୍ୱୟରେ ସମାନତା ଦେଖାଯିବ
 ତେତେବେଳେ ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ୫ ଗ୍ରହର ଚନ୍ଦ୍ରକାଳ ଓ ବୁଧ ଶୁକ୍ରର ଚନ୍ଦ୍ରାବ୍ଦ ସମୟ
 ହେବ ।

ସାୟାନାର୍ଦ୍ଦାୟିକ ସମୟେ ଯେ ଯେ ସ୍ୱାସ୍ତ୍ରୋଦୟାଂଶକଃ
 କଥାତାସ୍ତେ ତଦାତ୍ମାର୍ଦ୍ଦ ଗ୍ରହଗତ୍ୟନ୍ତରେଷୁତାଃ । ୨୭ ।

ଚନ୍ଦ୍ରସିତଗତ୍ୟର୍ଦ୍ଦାବଂ ଯୋଗବିଭାଜିତାଃ
 ଦିନାଦିତଃ ଫଳେଃ ପୂର୍ବମସ୍ତ୍ରଂ ପଶ୍ଚାତ୍ତାତାଦୟଃ । ୨୮ ।

ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରାର୍ଦ୍ଧ କାଳଃ ସ୍ୟାତ୍ ପୁନସ୍ତାତ୍ କାଳକାର୍ଦ୍ଧତଃ
ସାୟନାଦୁଦୟାସ୍ତାଂ ଶଲ୍ୟୁଃ ପ୍ରାଗ୍ ଚକ୍ଷୁତାଃ ଫଳେଃ ୧୩

ଦିନାଦ୍ୟୈରସ୍ତମୁଦୟଂ କୃତା ତତ୍ କାଳଜାଂ ଗତିମ୍
ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରାର୍ଦ୍ଧଜାତ୍ୟକ୍ତୁ । ତଦ୍ ଯୋଗାର୍ଦ୍ଧଂ ଗ୍ରହାର୍ଦ୍ଧୟୋଃ ୧୪

କର୍ମଯୋଗ୍ୟା ସ୍ତୁ ଗଗତଃ ସ୍ୟାତ୍ତତଃ ପୂର୍ବବଦ୍ ଦିନେଃ
ପ୍ରାକ୍ ପଶ୍ଚାଦାଗତୌ କାଳୌ ସ୍ୟାତାଂ ବାସ୍ତୋଦୟସ୍ତୁ ଗୌ ୧୫

କିନ୍ତୁକ୍ତାଃ ପରୁଚକ୍ଷୁର୍ଭିର୍ଗୁବାଦ୍ୟସ୍ତୋଦୟାଂ ଶକାଃ
ଏକୋନାଃ ସପ୍ତ ଗୁଜାଶ୍ଚ ବହାବହକବେର୍ମତାଃ ୧୬

ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରାର୍ଦ୍ଧ ସମୟରୁ ଦୃକ୍ କର୍ମ ସମ୍ଭାର ନ କରି ମଧ୍ୟ କପରି ଅସ୍ତୋଦୟକାଳ
ଅଣାଯାଇ ପାରେ ତାହା ଦୃକ୍ ସିଦ୍ଧି କାଳାଂଶ ପରିମାଣ ଏଠାରେ କୁହାଯାଉଛି—

‘ଶୂନ୍ୟରେ ଦଶକାବ୍ୟସ୍ୟ’ ଇତ୍ୟାଦି ଶ୍ଳୋକରେ ସାୟନ ରବିର ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଗୁଣିରେ
ଯେତେ ଯେତେ ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତାଂଶ କୁହାଯାଇଅଛି, ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଚନ୍ଦ୍ରକାଳରେ ଏବଂ
ବୁଧ, ଶୁକ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରାର୍ଦ୍ଧ କାଳରେ ତାକୁ ରବି ଓ ଗ୍ରହର ଗତ୍ୟନ୍ତରରେ ହରିଲେ, (ବୁଧ ଓ
ଶୁକ୍ରଙ୍କ ପକ୍ଷେ) ରବି ଓ ସେମାନଙ୍କର ଗତି ଯୋଗରେ ହରିଲେ ଫଳ ଦିନାଦି ହେବ । ଏହିକି
ଦିନାଦିରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଚନ୍ଦ୍ରାର୍ଦ୍ଧ ସମୟର ପୂର୍ବେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଅଦର୍ଶନ ଓ ପରେ ଦର୍ଶନ ମଧ୍ୟ
ହେବ । ଏପରି ଭାବରେ ଯେଉଁ ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତ ସମୟ ଆସିବ, ତାକୁ ଦୁଣି ରବି ଓ ଗ୍ରହର
ଗତ୍ୟନ୍ତରରେ ଏବଂ ବୁଧ, ଶୁକ୍ର ପକ୍ଷେ ରବି ଓ ବୁଧ ଶୁକ୍ରର ଗତି ଯୋଗରେ ଭାଗ ଦେଲେ
ଯେଉଁ ଦିନାଦି ଫଳ ହେବ ତାହାହାରା ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରାର୍ଦ୍ଧ ପୂର୍ବରୁ ଅସ୍ତ ଓ ପରେ ଉଦୟ ଜାଣି
ଉଦୟାସ୍ତକାଳର ତଥା ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରାର୍ଦ୍ଧ କାଳରେ ଗ୍ରହ ଓ ରବିର ଗତି ଆଣିବ । ଏହି
ଦୁଇଟିର ଯୋଗାର୍ଦ୍ଧ ହିଁ ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତ ସମୟ ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ଗ୍ରହ ଓ ରବିର ସ୍ମୃତଗତି
ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ଏହାହାରାହିଁ ଆଗକୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଉଥିବାରୁ ଏହା
କର୍ମ ଯୋଗ୍ୟ ରବି ଓ ଗ୍ରହ ଗତି ହେବ । ଏହି ସ୍ମୃତଗତିରେ ପୂର୍ବପରି ତାତ୍କାଳିକ ସାୟନ
ରବିର ଗୁଣି ବଶତଃ ଯେତେ ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତାଂଶ ଲିଭା ହେବ, ତାକୁ ଗ୍ରହ ଓ ରବିର ସ୍ମୃତ
ଗତ୍ୟନ୍ତରରେ ବା ଗତି ଯୋଗରେ ହରିଲେ ଯେତେ ଦିନାଦି ଫଳ ଆସିବ ଚନ୍ଦ୍ରାର୍ଦ୍ଧ ସମୟରୁ
ସେହିକି ଦିନରେ ଗ୍ରହର ଅସ୍ତୋଦୟ ହେବ । ଏଥିର ଦୁଣି ବାସ୍ତବ ଅସ୍ତୋଦୟ ସମୟ
ଅଣାଯାଇ ପାରିବ । ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତର ଏପରି ଜ୍ଞାନ ହେବା ପରେ ମଧ୍ୟ ଅତିଦୃଷ୍ଟି ସମ୍ପନ୍ନ
(ଗଣିତଜ୍ଞ) ଲୋକେ ‘ଶୂନ୍ୟେ ସୌମ୍ୟାକ’ ଇତ୍ୟାଦି ଶ୍ଳୋକରେ ଗୁରୁ ଆଦି ଗ୍ରହର ପୂର୍ବକଥିତ
ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତାଂଶର ଏକ କମ ଉଦୟ (ସି ଅସ୍ତାଂଶର ମଂସ୍ୟା ଦୋର ନିଅନ୍ତେ) ଯୋଗ

ଜଣାଯାଉଛି ଯେ ଗୁରୁର ୧୦, ବୁଧର ୧୨, ଶନିର ୧୪, ମଙ୍ଗଳର ୧୭, ବକ୍ର ଶୁକ୍ରର ୭
ଓ ମାର୍ଗୀ ଶୁକ୍ରର ୯ ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତାଂଶ ହେବ ।

ନାସ୍ତେ ବାସ୍ତବମସ୍ତମସ୍ତି ହି ସମସ୍ତାନାମଧସ୍ତାତ୍ ପୁରଃ
ପଶ୍ୟାଦୃଷ୍ଟ୍ୟନଭସ୍ତଲସ୍ତିତରବଶ୍ରାନ୍ତଂ ଯଦେଷାଂ ଭ୍ରମାର୍
ଖଦେଧାତଦୁଧତଭୂତିଭ୍ରମ୍ୟପରୁଭିଃ ପ୍ରଦେଧାତନଜେଧାତଷା
ଲକ୍ଷ୍ୟନ୍ତେଽସିରି ରକ୍ଷରଭ୍ବରୁରୁସିତା ଲକ୍ଷ୍ୟାଦବାଽସୌକ୍ଷ୍ମ୍ୟତଃ । ୮୩।

କୌଣସି ଗ୍ରହର ବାସ୍ତବ ଅସ୍ତ୍ର ନାହିଁ (ଲେପ ନାହିଁ) ଗ୍ରହମାନେ ଭ୍ରମଣ ବଶତଃ
ବରବର ପୂର୍ବ, ପଶ୍ଚିମ ଓ ଅଧ, ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବ ରହିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି । ସୂର୍ଯ୍ୟକରଣ ପ୍ରଭବରେ
ଆଖି ଝଲସି ଯିବାରେ ଏହି ତାର ଗ୍ରହଗୁଡ଼ିକ ଲୋକଙ୍କୁ ଜୁଲୁଜୁଲିଆ ପୋକ ପରି ଦେଖା
ଯାଆନ୍ତି । ବନ୍ୟ ବଡ଼ ହୋଇଥିବା ଯୋଗେ ଚନ୍ଦ୍ର, ବୃହସ୍ପତି ଓ ଶୁକ୍ର ଦିନରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଇ
ଥାଆନ୍ତି ।

ଭାନୋରୁଦ୍ଧମତଃ ପୁରୋଽସ୍ତମୟତଃ ପଶ୍ୟାତ୍ ପ୍ରକାଶୋଽୟତ୍ରେ
ଦୃଶ୍ୟଃ ସ୍ୟାତ୍ ସମୟାଂଶକୈର୍ଦଳୟୁତେବ୍ୟସେ ହି ପକ୍ଷାସିରିଃ
ଅନ୍ୟତ୍ର ବିଗୁଣାହତେଃ ସ୍ଫୁରତ ତୈର୍ଲମ୍ବଜ୍ୟୟା ଭଜିତେଃ
ପୂର୍ଣ୍ଣେନ୍ଦୋବ୍ୟୁତେଃ କଳାକ୍ଷୟବଶାଦଲ୍ଲେଭ୍ ଗୋରୁନୁନା । ୮୪।

ଉଦୟ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଏବଂ ଅସ୍ତ ହେବା ପରେ ନିରକ୍ଷ ଦେଶରେ (ବିଷୁବରେଖା
ସ୍ଥିତ ଦେଶମାନଙ୍କରେ) ୨୨।୩୦ କାଳାଂଶରେ ଆକାଶରେ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ସୂର୍ଯ୍ୟକର
ରହି ପ୍ରକାଶ ହୋଇଥାଏ । ସାକ୍ଷ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଏହି ୨୨।୩୦କୁ ଟି ଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି ନିଜ-
ନିଜର ଲମ୍ବଜ୍ୟାରେ ଭଗ ଦେଲେ ଯେଉଁ କାଳାଂଶ ଆସିବ ସେଥିରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କରଣ
ପ୍ରକାଶ ହେବ ।

ନିରକ୍ଷ ଦେଶରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ରବନ୍ୟ ଉଦୟ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଏବଂ ଅସ୍ତ ହେବା ପରେ
୮ କାଳାଂଶରେ ତାର କରଣ ପ୍ରକାଶ ହୋଇଥାଏ । ସ୍ବ ସ୍ବ ଅକ୍ଷ ଦେଶୀୟ କାଳାଂଶ ଅଣିବା
ନିମନ୍ତେ ପୁଣି ଏହି କାଳାଂଶକୁ ଟି ଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି ସ୍ବ ସ୍ବ ଲମ୍ବଜ୍ୟାରେ ଫରିବାକୁ ହେବ ।

ବଦାନବେ ହରହୟଦ୍ବହୁଶାହରଜ-

ହେରମ୍ବଶମ୍ବରହରହମାଂଶୁହଂପୈଃ ।

ଅର୍ହାସ୍ତବୀକୃତପଦାନ୍ୟ ରୁହଂ ସହସ୍ର-

ବାରାନ୍ଧ୍ରହେନ୍ଦ୍ରମଣିହାର ମହୋ ମହୀୟଃ । ୮୫।

ଅତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର (ତେଜ) କାନ୍ତିକୁ ହଜାରେ ଥର ପ୍ରଣାମ କରୁଅଛି । ସେ
ଇନ୍ଦ୍ରମଣି ପରି ଦେଖା ଯାଉଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ପାଦପଦ୍ମକୁ ଇନ୍ଦ୍ର, ବ୍ରହ୍ମା, କାୟାକ, ଗଣେଶ, ଶିବ
ଇନ୍ଦ୍ର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୂଜା କରୁଅଛନ୍ତି ।

ଇତ୍ୟୁକ୍ତଲୋକ୍ତୁଳନୃପାଳକୁଳପ୍ରସୂତ
ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରକୃତୌ ଗଣିତେନ୍ଦ୍ରିୟିକେ
ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣ ଉପାହୃତ ବାଳବୋଧେ
ସାସ୍ତ୍ରୋଦୟୋ ବ୍ୟରତ ବିଶ୍ୱମିତଃ ପ୍ରକାଶଃ

ଇତି ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରସିଂହକୃତୌ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣେ
ତ୍ରିପ୍ରଶ୍ନାଧିକାରେ ବ୍ରହ୍ମର୍ଷିଦୟାସ୍ତମୟବର୍ଣ୍ଣନୋ ନାମ
ସାସ୍ତ୍ରୋଦୟଃ ପ୍ରକାଶଃ

ଅସ୍ତ୍ରୋଦୟ ବିବର ପୂର୍ଣ୍ଣ ୧୩୩ ପ୍ରକାଶ ରଚିତ ହେଲା ।

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶଃ ପ୍ରକାଶଃ

ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରାନ୍ତରାଜ ବର୍ଣ୍ଣନା

ଶ୍ରୀକୋନ୍ଦଃ ବିଦ୍ୟାବାସେଽପନତ୍ୟାସ୍ରମୟୋଦୟାମ୍ ।

ଦୃଶ୍ୟିକାଂ ବାସନାବନ୍ଧୁଃ ସୁବୋଧାଂ ଛେଦକାନ୍ତିତାମ୍ । ୧ ।

ଚନ୍ଦ୍ର ଶେଖରାନ୍ତରାଜ କଥା ବର୍ଣ୍ଣନା କହିବ । ଏଥିରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଦୈନିକ ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତ କଥା ରହିବ । ଏହା ପୁଣି ଦୃଶ୍ୟିକ ହେବ । ଏହାର ଗୋଟିଏ ପରିଲେଖ ମଧ୍ୟ ଦିଆଯିବ । ଏ ସବୁ କାରଣରୁ କାରଣ-ଜିଜ୍ଞାସୁମାନଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଏହା ଅତି ବୋଧ ଦାୟକ ହେବ ।

ଉଦୟାସ୍ରମୟୋ ନିତ୍ୟାବାନେୟୋ ପ୍ରଥମଂ ବିଧୋଃ ।

ଦୃକ୍ତର୍ମ ଦ୍ବୟ-ସଂସ୍କାର-ସ୍ପଷ୍ଟ-ସୁକ୍ଷ୍ମଦୁଷ୍ଟସ୍ବତୋଃ । ୨ ।

ଅୟନାଂଶୋଃ ସଂସ୍କୃତୟୋଃ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ରମୟୋଦୟୋଃ ।

ସଷଡ୍ଭୁତୟୋଃ କାଳଲବଃ ସାଧା ଲଗ୍ନାନ୍ତସ୍ବୟଂଶିଃ । ୩ ।

ତୟୋରୁନୟ୍ୟ ଭେଦ୍ୟାୟନ୍ ଭୁକ୍ତାୟନଧିକୟ୍ୟ ଚ ।

ତଦନ୍ତରୋଦୟ ଲଗ୍ନାୟନ୍ ସଂଯୋଜ୍ୟାଭ୍ରସୋକ୍ଷ୍ମତୋଃ । ୪ ।

ସ୍ୟୁଃ ସ୍ପୁଟାନ୍ତର-କାଳାଂଶାରସାପ୍ତା ଘଟିକାଦୟଃ

ତନ୍ମାତ୍ରିକା ହତେ ଭୁକ୍ତୀରବୀନ୍ଦୋଃ ଷଷ୍ଠିଭଜିତେ । ୫ ।

ତଦ୍ଘଟାନାନ୍ତିତୟୋର୍ଭୂୟଃ କର୍ତ୍ତବ୍ୟା ବିବରସବଃ ।

ଅସକ୍ତର୍ମ କର୍ମଭିସ୍ତେ ରୁ ପ୍ରିୟଃ ସ୍ୟ ରବିଚନ୍ଦ୍ରୟୋଃ । ୬ ।

ଅଥ ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ଦୃକ୍ତର୍ମଦ୍ବୟଂ କାର୍ଯ୍ୟଂ ପୁନଃ ପୁନଃ ।

ଯତଃ ସ୍ପୁଟେନ୍ଦୋଃ ପାତସ୍ୟ ଭେଦାଦୃକ୍ଷେପଭିନ୍ନତା । ୭ ।

ତଦନ୍ତରୋଦୟ ପ୍ରାଣେଷୁ ପ୍ରିରେଷ୍ଟିତ୍ବଂ ବିଧୋଃ ପୁନଃ ।

ନତଂ ବିଷ୍ଟି ଭଲଗ୍ନୋଦ୍ୟାଂ ସ୍ପୁଟେଷୁ ଦୃଷ୍ଟିକର୍ମଣୀ । ୮ ।

ସି. କ. ୩

କୃତ୍ୟାର ସ୍ୱସ୍ଥାବତୀତ୍ରାଂଶସ୍ଥିତ୍ୟାଦ୍ୱା ଲମ୍ବୟୋଃକୃତଃ ।

ପ୍ରାଣାତ୍ମକସ୍ତୃକ୍ତନାଃ ସ୍ୱଧର୍ମଂ କ୍ୱ ସିଦ୍ଧାସ୍ତେନ୍ଦ୍ରବସବଃ । ୯ ।

ତେଃ ପ୍ରାଣୋରସ୍ତମେତୀନ୍ନଃ ଶୁକ୍ଳେର୍ଜାସ୍ତମୟାଦପରମ୍ ।

ଅହାର୍ଜସାବନତ୍ୱଂ ହ ଦୃୟୋସ୍ତାତ୍ମକାଳକୀକୃତୋ । ୧୦ ।

ତତ୍କୃତୋ କେବଳସ୍ୟେନ୍ନାଃ ପ୍ରାଣାନାମାର୍ଜତା ମତା ।

ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତକାଳକୋ ତୋ ଚେଦ୍ୱାହେନାଂ ତେ ଚଦ୍ରସାବନାଃ । ୧୧ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ପରେ କେତେବେଳେ ଚନ୍ଦ୍ରାସ୍ତ ହେବ ତାହା କୁହାଯାଉ ଅଛି —

ପ୍ରତ୍ୟହ ଚନ୍ଦ୍ରର ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତକାଳ ଆଣିବା ଉଚିତ । (ଗ୍ରହ ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତାଧିକାର ଶକ୍ତରେ) । ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ସମୟରେ ସୁକ୍ଷ୍ମ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସ୍ମୁଟ୍‌ରବ ସାଧନ କରି ସେ ଦୁହିଁକୁ ସାମୁଦ୍ର କରିବ । ପୁଣି ସେ ଦୁହିଁକୁ ଦୁଇ ଦୃକ୍‌କର୍ମ ଦ୍ୱାରା ସଂସ୍କୃତ କରିବ । ଏ ଉଦୟକୁ ପୁଣି ୬ ଗୁଣି ସୂକ୍ଷ୍ମ କରିବ । ଏ ସବୁ କରି ସାରିବା ପରେ ଉଦୟକୁ ଲଗ୍ନ ଅନ୍ତର ଅସୁ ଦ୍ୱାରା କାଳାଂଶ ସାଧନ କରିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୁଣାଦିରେ ନ୍ୟୁନର ଗ୍ରେଣ୍ୟ ଅସୁ ଓ ଅଧିକର ଭୁକ୍ତ ଅସୁ ଏବଂ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଗୁଣିଗୁଡ଼ିକର ଉଦୟ ଅସୁକୁ ଏକତ୍ର ଯୋଗ କଲେ ଯାହା ହେବ ତାକୁ ୬୦ରେ ଭାଗ ଦେଲେ ଫଳ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ସ୍ମୁଟ୍ ଅନ୍ତର କାଳାଂଶ ହେବ । ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଗତିକୁ ଏହି ଘଟିକାଦି ଫଳରେ ଗୁଣି ୬୦ରେ ଭାଗ ଦେଲେ କଳାଦି ଫଳ ଯାହା ହେବ ତାହା ପୁଣି ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଯୋଗ କଲେ ପୁଣି ଯେଉଁ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ହେବେ ସେ ଦୁହିଁକର ପୁଣି ଅନ୍ତର ଅସୁ ଆଣିବ । ଏହିପରି ବାରମ୍ବାର କରିବା ଫଳରେ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଅନ୍ତର ଅସୁ ସ୍ଥିର ହୋଇଯିବ । ଏଥିରେ ଚନ୍ଦ୍ରର ଆୟନ ଓ ଆକ୍ଷ ଦୃକ୍‌କର୍ମ ଦୁଇକୁ ବାରମ୍ବାର କରିବାକୁ ହେବ । ନ ହେଲେ ସ୍ମୁଟ୍‌ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ତା' ପାତରଭେଦ ହେତୁ ରେର ଭିନ୍ନତା ବରାବର ଆସିଯିବ । ଏପରି ଭାବରେ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଅନ୍ତର ଅସୁ ସ୍ଥିର (ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ) ହୋଇଯିବା ପରେ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ବସିତ୍ୱ (ତିନି ଗୁଣି କମ କରି) ତାର ନତି ଓ ଶର ଆଣିବାକୁ ହେବ । ତାପରେ ଆୟନ ଓ ଆକ୍ଷ ଦୃକ୍‌କର୍ମ କରିବ । ଏହାପରେ ପୁଣି କାର୍ଯ୍ୟର ସୁସ୍ଥତା ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ୬ ଗୁଣି ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ମିଶାଇ ଉଦୟର ଅନ୍ତର ଅସୁ ଆଣିବ । ଚନ୍ଦ୍ରର ସ୍ମୁଟ୍ ଗତିର ୧୫ କୁ ସିନ୍ଧ୍ୟାରେ ଗୁଣି ଲମ୍ବଜ୍ୟାରେ ଭାଗ ଦେଲେ ତାହା ଅସୁ ଆତ୍ମକ ହେବ । ଏହାହିଁ ଚନ୍ଦ୍ରର ପରମ ଲମ୍ବନାୟୁ ହେବ । ପୃଥିବୀ ଅଣାଯାଇଥିବା ଅନ୍ତର ଅସୁରୁ ଏହି ପରମ ଲମ୍ବନାୟୁ ଫେଡ଼ିଲେ ତାହା ବାସ୍ତବ ଦୃକ୍‌ସିଦ୍ଧ ଅନ୍ତରାୟୁ ହେବ । ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ପରେ ଏତିକି ସମୟରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଅସ୍ତ ହୁଏ ।

ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ତାତ୍କାଳିକ କରିବାବେଳେ ଅସୁକୁ ସାବନ ଓ କେବଳ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ତାତ୍କାଳିକ କଲେବେଳେ ଅସୁକୁ ନାକ୍ଷତ୍ର ମନେକରିବାକୁ ହେବ—ଏହାହିଁ ମୋର ମତ । ମାତ୍ର ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ କାଳରେ ଆଣିବାକୁ ହେଲେ ଅସୁକୁ ଗୁରୁ-ସାବନ ବୋଲି ମନେ କରିବା ଉଚିତ ।

ଉଗ୍ରଶାଞ୍ଜଂ ରବିବତ୍ତା କାର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ୍ରଦ୍ବବସ୍ୟବଃ ।

ତେଃ ପ୍ରାଣେଃ କୃଷ୍ଣପକ୍ଷେ ରୁ ଶୀତାଂଶୁରୁଦୟଂ ବ୍ରଜେତ୍ । ୧୬ ।

ଅବାପ୍ୟକାସ୍ତ୍ର କାଳୋଦୟୌ ରବୀନ୍ଦୁଦୃକ୍ତିୟେ ବଧୋଃ

ଉଦୟେ ଲମ୍ବନାୟନାଂ ଧନତଂ ପ୍ରିୟତୋକ୍ତବତ୍ । ୧୭ ।

କୃଷ୍ଣ ପକ୍ଷରେ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତକାଳର ରବି ସାଧନ କରି ସେଥିରେ ୬ ଗୁଣି ମିଶାଇବ । ଏହି ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଅନ୍ତରାୟ ଆଣିବ । ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ପରେ ଏତକ ଅଳ୍ପ ଆଦି କାଳରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦୟ ହେବ । ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ ସମୟର ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଉଦୟ ଦୃକ୍ତିମି ସମ୍ବନ୍ଧ କରିବାକୁ ହେବ । ଉଦୟ ବେଳେ ଲମ୍ବନାୟନା ଯୋଗ କରିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ବାରମ୍ବାର ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଲେ ସମୟ ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ହେବା ଅବସ୍ଥାକୁ ଆସିବ ।

ଉଦୟେଽସ୍ତମୟେ ବାପି ସ୍ବତନେ ଯଦି କୁହ ବା ।

ଯଦା ଦୃକ୍ଚନ୍ଦ୍ରମାଃ ସାଧ୍ୟସ୍ତଦାୟଂ ହମ ଉଚ୍ୟତେ । ୧୪ ।

ଷଷ୍ଠପ୍ରକାଶବଧ୍ନାକୃତ୍ତା ସୁକ୍ଷ୍ମସ୍ପୁଟଂ ବିଧୁମ୍

ସ୍ବେଷ୍ଟକାଳିକମାନୀୟ ପୂର୍ବାପରକପାଳୟୋଃ । ୧୫ ।

ଲଗ୍ନଂ ତାହାଳିକଂ କୃତ୍ତା ବିହିରଂ ଦୃଶ୍ବତଂ ତତଃ

ନତଜ୍ୟାଂ ପ୍ରାକ୍ପରୋଦୟତାଂ ସା ଦୃଶ୍ବତଗୁଣାହତା । ୧୬ ।

ବିଜ୍ୟାପ୍ରାତ୍ୟେନ୍ଦୁଭୁକ୍ତିୟା ମନୁସ୍ମିବିଜ୍ୟୟୋକ୍ତା

ଫଳଲିପ୍ତା ଯୁତୋନଃ ସ୍ୟାଦ୍ବିଭେଦୟତୋ ବିଧୁଃ । ୧୭ ।

ପ୍ରାକପ୍ରତ୍ୟକ୍ସସ୍ତତଃ ପ୍ରାଶ୍ନନ୍ତସ୍ତତ୍ ସଂସ୍କୃତାତ୍ ଶରତ୍

ଦୃକ୍ମାନୀୟନମାଷଂ ଚ ସ୍ୟାତ୍ତତୋ ଦୃଶ୍ବି ଧୂର୍ଭବେତ୍ । ୧୮ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ, ଉଦୟ ବା ଯେ କୌଣସି ଦିନର ଯେ କୌଣସି ସମୟରେ ଭୂପୃଷ୍ଠାର ପ୍ରାୟରେ ଦୃଶ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ଆଣିବାର ହମ ବର୍ତ୍ତମାନ କୁହାଯାଇ ଅଛି—

ପ୍ରଥମେ ଷଷ୍ଠ ପ୍ରକାଶର କୁହାଯାଇ ଥିବା ଶାବ୍ଦରେ ସୁକ୍ଷ୍ମ ସ୍ପୁଟଚନ୍ଦ୍ର ଆଣିବାକୁ ହେବ । ଏହାକୁ ପୁଣି ପୂର୍ବ ବା ପଶ୍ଚିମ କପାଳରେ ଇଷ୍ଟକାଳିକ ଚନ୍ଦ୍ର କରିବ । ଇଷ୍ଟକାଳରେ ଲଗ୍ନ ଓ ବିହିର ଲଗ୍ନ ତଥା ବିହିର ଶକ୍ତି ଆଣିବ । ପୂର୍ବ ବା ପଶ୍ଚିମ ଯେଉଁ କପାଳରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଥିବ ସେହି କପାଳରେ ତାହାର ଦୃଶ୍ୟ ଆଣି ତାକୁ ବିହିର ଶକ୍ତିରେ ଗୁଣି ବିଜ୍ୟାରେ ହରିବ । ଲବ୍ଧକୁ ପ୍ରଥମ ସ୍ପୁଟ ଚନ୍ଦ୍ର ଗତରେ ଗୁଣି ୧୦ ବିଜ୍ୟାରେ ହରିଲେ ଯେତେ କାଳାଦି ଫଳ ହେବ, ତାହାକୁ ବିହିର ଲଗ୍ନଠାରୁ ପୂର୍ବ କପାଳରେ ଥିବା ଚନ୍ଦ୍ରରେ ମିଶାଇବ ଏବଂ ପଶ୍ଚିମ

କପାଳରେ ଥିବା ଚନ୍ଦ୍ରର ବାଦ ହେବ । ତାହାହେଲେ ଇଷ୍ଟକାଳରେ ଲମ୍ବନ ସଂସ୍କୃତ ସ୍ମୃତି-
ଚନ୍ଦ୍ର ଆସିଯିବ । ଏହାପରେ ପୂର୍ବଫଳ ପୁଣି ଚନ୍ଦ୍ରନିକ ସାଧନ କରିବ । ଏହି ନିକରେ
ଶରକୁ ସଂସ୍କୃତ କରି ସ୍ମୃତି କରିବା ପରେ ଆୟନ ଓ ଅକ୍ଷ ଦୃଢ଼ୀକରଣ କରିବ । ଏହି ଦୃଢ଼ୀକରଣ
ପଦ୍ଧତିରେ ଲମ୍ବନ ସଂସ୍କୃତ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ସଂସ୍କାର କଲେ ଚନ୍ଦ୍ର ସମସ୍ତୋତ ଦୃଢ଼ୀୟ ଦର୍ଶନ ଯୋଗ୍ୟ
ହେବ । ଏହାହିଁ ଭୂପୃଷ୍ଠାଭିପ୍ରାୟରେ ଦୃଶ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ।

ଶୁକ୍ଳୋନ୍ମତଦ୍ୱିଧା ଶୁକ୍ଳକୃଷ୍ଣଭେଦାଭିପ୍ରେୟଃ ସିତା ।

ଦୃଶ୍ୟଭୂତସମ୍ବତା ସର୍ବେଃ କୈଶ୍ଚିତ୍ କୃଷ୍ଣାନୁମାନତଃ । ୧୯।

ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟାସ୍ତମୟାନ୍ତଃସ୍ଥୋଽଭୋରାବଶ୍ଚାନ୍ତସାବନଃ

ଜାନ୍ତେସ୍ତଦ୍ଦିନମାନଂ ଯାତ୍ନମିଷ୍ଠଂ ନତଂ ତତଃ । ୨୦।

ପୂର୍ବାହ୍ନେ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷସ୍ୟ କୃଷ୍ଣସ୍ୟାନ୍ତ୍ୟଦଳେ ବିଧ୍ୟାଃ

ଶୂକ୍ଳା ଶୁକ୍ଳୋନ୍ମତଃ କୃଷ୍ଣା କୃଷ୍ଣଶୁକ୍ଳମୁଖାନ୍ତୟୋଃ । ୨୧।

ଶୁକ୍ଳର ଉନ୍ମତ ଶୁକ୍ଳୋନ୍ମତ । ବେଳେ ବେଳେ ଧଳା ଶୁକ୍ଳର ଉନ୍ମତ ହୁଏ ଏବଂ
ବେଳେ ବେଳେ କଳାଶୁକ୍ଳର ଉନ୍ମତ ମଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ଅବଶ୍ୟା ଗୋଟିଏ ହେଲେ ଅନ୍ୟଟି
ହେବ ନାହିଁ । ତେବେ ଶୁକ୍ଳ ଶୁକ୍ଳର ଦୃଢ଼ କୁହିଁ ପଣ୍ଡିତମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଶୁକ୍ଳୋନ୍ମତ କହି
ଆସୁଛନ୍ତି । କୃଷ୍ଣ ଶୁକ୍ଳର ଉନ୍ମତ ସାଧାରଣତଃ ଦେଖାଯାଉ ନ ଥିବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପଣ୍ଡିତମାନେ
କେବଳ ଅନୁମାନ ବଳରେ ଏହାର କଳ୍ପନା କରିଛନ୍ତି ।

ଚନ୍ଦ୍ରର ଉଦୟଠାରୁ ପୁଣି ଉଦୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମୟକୁ ରାତ୍ରିସାବନ ବନ କୁହାଯାଇ
ଥାଏ । ଚନ୍ଦ୍ରର ସ୍ମୃତିହୀନ ସାଧନ କରି ସେଥିରୁ ଚନ୍ଦ୍ରଦିନମାନ ଓ ସେଥିରୁ ଇଷ୍ଟ ନିକାଳ
ଆଣ୍ଟିବ (ପୂର୍ବଫଳରେ) ।

ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷର ପୂର୍ବାହ୍ନରେ (ପ୍ରତିପଦାରୁ ୨ମୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓ କୃଷ୍ଣ ପକ୍ଷର ଉତ୍ତରାଫଳରେ
(୧ମୀରୁ ୧୪ଶୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ) ଶୁକ୍ଳ ଶୁକ୍ଳର ଉନ୍ମତ ସାଧନ କରିବାକୁ ହେବ । ଠିକ୍ ସେହି
ପ୍ରକ୍ତିରେ କୃଷ୍ଣ ପକ୍ଷର ପୂର୍ବାହ୍ନରେ ଓ ଶୁକ୍ଳ ପକ୍ଷର ଉତ୍ତରାଫଳରେ କୃଷ୍ଣ ଶୁକ୍ଳର ଉନ୍ମତ
ସାଧନ କରାଯିବା ଉଚିତ । ଶୁକ୍ଳ ହେଉ ବା କୃଷ୍ଣ ହେଉ ଯେଉଁ ଭାଗ ଅର୍ଦ୍ଧାନ୍ତ ଥିବ
ତାହାରହିଁ ଶୁକ୍ଳୋନ୍ମତ ହେବା କଥା । ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସବୁ ଚିନ୍ତା କରିବା ଦରକାର ।

ବିମଣ୍ଡଳସ୍ଥିତେ ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳେଽର୍କାଂଶୁସଂକ୍ରମାତ୍ ।

ଅପବୃତ୍ତସ୍ଥିତଭବା ଦ୍ୱିବିଧାକୃତ—ସମ୍ଭବଃ । ୨୨।

ଅପ୍ୟର୍କାର ସମବୃତ୍ତସ୍ଥିତିରୁ ଶୁକ୍ଳାଦୃଶ୍ୟଂ ସଦା

ଦେଶାନ୍ତରବଶାଦୃଢ଼ଂ ତାରତମ୍ୟେନ ଦୃଶ୍ୟତେ । ୨୩।

ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ ବନମଣ୍ଡଳ ବୃତ୍ତରେ ଥାଏ । ଏଣେ ସୂର୍ଯ୍ୟକାନ୍ତ ବୃତ୍ତରେ ରହନ୍ତି । ଏହି ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କରଣ ଚନ୍ଦ୍ର ଉପରେ ପଡ଼ି ଚନ୍ଦ୍ରର ଅନେକ ପ୍ରକାର ଆକାର ତଥାବ କରିଥାଏ ।

ଚନ୍ଦ୍ରର ଶୁକ୍ଳ ଦୁଇଟି ରବିଠାରୁ ସମାନ ଦୂରରେ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଦେଶାନ୍ତର ଯୋଗେ ତାର ନ୍ୟୁନାଧିକତା ଆସିଯାଏ ବୋଲି ଶୁକ୍ଳ ଦୁଇଟି ବକା ଦେଖା ଯାଇଥାନ୍ତି ।

ସୌମ୍ୟାୟନାନ୍ତଗୋ ଭନ୍ନର୍ଦ୍ଧନାର୍ଦ୍ଧେ ମସ୍ତକୋପର ।

ଦୃଶ୍ୟତେ ଯଦି ତଦେଶେ ମେଷାଦିଷ୍ଟେ ବିବସ୍ତୁତ । ୨୪।

ସମମଣ୍ଡଳବଦ୍ଧଶ୍ୟଂ ବବସ୍ତାନ୍ତେଽପମଣ୍ଡଳମ୍

ତଦାବସିପ୍ତଶୀତାଂଶୁପ୍ରାଗ୍ଭୂତଃ ସରଳେକ୍ଷ୍ୟତେ । ୨୫।

ସମତା ଶୁକ୍ଳୟୋସ୍ତସ୍ମାନ୍ ଡାକ୍ତବୃତ୍ତବିମାଦୁବେତ୍

ସନ୍ନିବେଶୋ ଗତଶ୍ଚେତ୍ତେଃ କିନ୍ତୁ ଭେଦଃ ଶଶ୍ଚେତ୍ତୁବଃ । ୨୬।

ଯେଉଁ ଦେଶର ଦିନାର୍ଦ୍ଧରେ ସାୟନ ମିଥୁନାନ୍ତରେ ଥିବା ସୂର୍ଯ୍ୟ ଠିକ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ରହେ [ଯେଉଁ ଦେଶର ଅକ୍ଷାଂଶ ପରମ ଡାକ୍ତ ସହ ସମାନ] ସେହି ଦେଶକୁ ସାୟନ ମେଷାଦିରେ ଥିବା ସୂର୍ଯ୍ୟ-ଗତ-ଡାକ୍ତବୃତ୍ତ, ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ବେଳେ ପୂର୍ବାପର ବୃତ୍ତପରି ନିଶ୍ଚୟ ଦେଖାଯିବ । ପୁଣି ସେହି ଦେଶରେ ଶରଦ୍ଧାନ (ଶର ଆଦୌ ନ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ) ଚନ୍ଦ୍ରର ପୂର୍ବଗତ ଅତି ସରଳ ହେବ । (ବାସ୍ତବ ପୂର୍ବ ଆଡ଼କୁ ଏ ଗତ ହେବ) ଫଳରେ ଜଣାଯାଉଛି ଯେ ଡାକ୍ତ ବୃତ୍ତର ସ୍ଥିତିକୁ ନେଇ ଚନ୍ଦ୍ରର ଅବସ୍ଥିତି ଶୁକ୍ଳ ଓ ଗତ ହୋଇଥାଏ । ମାତ୍ର ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ଶର ଭେଦ ଜନିତ ଭିନ୍ନତା ରହିଯାଇଥାଏ ।

ଚନ୍ଦ୍ରଞ୍ଚାକ୍ଷବଦ୍ଧସାଧ୍ୟମକ୍ଷପି ବଳନଦ୍ବୟମ୍

ଆୟନଂପଲକଂ ସ୍ପଷ୍ଟଂ କୈଶେପାତ୍ୟମିନ୍ଦୋଽପ୍ୟତେ । ୨୭।

ଚନ୍ଦ୍ରାର୍କାନ୍ତରଜୀବାୟିନ୍ କୋଟିବିକ୍ଷେପକୋ ଭୁଜଃ ।

ତେଃକୋଟୀବର୍ଗଶ୍ଚୌର୍ଯ୍ୟୋଗାଦ୍ ପଦଂସ୍ୟାଦ୍ଭୁଜର୍ଣ୍ଣସଂଜ୍ଞକମ୍ । ୨୮।

ତ୍ରିଜ୍ୟା ଭୁଜସ୍ତ୍ରୀ କର୍ଣ୍ଣାସ୍ତା ଫଳଂଭୂପୀ କୃତଂକଳାଃ

ଷଷ୍ଠ୍ୟାସ୍ତା ବଳନଂଶାଃ ସ୍ୟୁର୍ବୈକ୍ଷେପାନ୍ତ୍ରୈଙ୍ଗଲାନୁକାଃ । ୨୯।

ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣ ପରି ଏହି ଚନ୍ଦ୍ର ଶୁକ୍ଳୋଦ୍ଭବରେ ଆୟନ ଓ ଆକ୍ଷ ବଳନ ମଧ୍ୟ ସାଧନ କରିବାକୁ ହେବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶରଦ୍ଧ ବଳନ କଥା କହୁଅଛୁ—ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଅନ୍ତର ରୂପ ଜ୍ୟା କୋଟି, ଚନ୍ଦ୍ରର ଶରଜ୍ୟା ଭୁଜ ଏବଂ ଏ ଦୁହେଁଙ୍କ ବର୍ଗଯୋଗର ମୂଳକର୍ଣ୍ଣ । ଏହି

ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ଶରରେ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣରେ ଶ୍ରବଣ ଦେଲେ ଫଳ ଯାହା ହେବ ତାର (ଧନୁ) କଳା କରିବ । ଏହାକୁ ୭^ମରେ ହରିଲେ ଶରଜ କଳନାଂଶ ହେବ । ଏହି ଅଂଶକୁ ଅଙ୍ଗୁଳ ରୂପରେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଖବୁରୁମାଦୌ ପୃବୋକ୍ତମାନଂ ଦକ୍ଷ ଚିହ୍ନତଂ ଲିଖେତ୍ ।

ଷଡ଼ଙ୍ଗୁଳଗୁଣେନେନ୍ନ ତନ୍ମଧ୍ୟେ ଦ୍ଵାଦଶାଙ୍ଗୁଳମ୍ । ୩୦।

ଖବୁରେ ବଳନଂ ସ୍ଵଷ୍ଟଂ ପ୍ରାଚ୍ୟାଂ ପ୍ରାକ୍ତେଷ୍ଠେ ସ୍ଵଦଶ୍ୟଦଃ ।

ଇନ୍ଦୋପ୍ରତ୍ୟକ୍ କପାଳେଷ୍ଠେ ପଶ୍ଚାଦ୍ଭିରୁଭେଦତୋନ୍ୟସେତ୍ । ୩୧।

ତଚ୍ଚିହ୍ନତଃ ସୌମ୍ୟଯାମ୍ୟ ବୈଷେପବଳନାଙ୍ଗୁଳମ୍ ।

ଦକ୍ଷବୈପରୀତ୍ୟତୋ ନ୍ୟସ୍ୟେତ୍ କପାଳଦ୍ଵିତୟେଽପ୍ୟଦଃ । ୩୨।

ତଦଗ୍ରସ୍ଥାୟିନଂ ବିନ୍ଧୁଂ ନିଶ୍ଚିତ୍ୟକ୍ତତୟା ତତଃ

ସୁସଂ ପ୍ରସାରତଂ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁମଧ୍ୟାନ୍ତମାନୟେତ୍ । ୩୩।

ତତ୍ତ୍ଵସୁବିମ୍ବବିନ୍ଦୁକ୍ରାନ୍ତଂ ଯଦ୍ଵ ସ୍ପଷ୍ଟାତ ସୂର୍ଯ୍ୟତଃ

ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଭପରିକ୍ଷୟୋ ତଦ୍ଵ ଉଚ୍ଚେତାଂ ପଦ୍ମପଦ୍ମିନୀ । ୩୪।

ଗ୍ରହଣ ପରିଲେଖରେ ଯେତକ ବ୍ୟାପାର ନେଇ ଖ ବୃତ୍ତ ଲେଖା ଯାଇଅଛି, ସେତକ ବ୍ୟାପାରରେ ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଖ ବୃତ୍ତ ଅଙ୍କନ କରି ତାହାକୁ ଦିଗଜିତ କର । ଏହି ଖ ବୃତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ୭ ଆଙ୍ଗୁଳ ବ୍ୟାପାରରେ ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ ଲେଖିବ । ଏହାର ବ୍ୟାସ ୧୨ ଆଙ୍ଗୁଳ ହେବା କଥା ହେବ । ଖୁଟ ବଳନକୁ ଏହି ଖ ବୃତ୍ତ ପରିଧିରେ ଚନ୍ଦ୍ର ପୂର୍ବ କପାଳରେ ଥିବାବେଳେ ପୂର୍ବ ବିନ୍ଦୁରୁ ଏବଂ ପଶ୍ଚିମ କପାଳରେ ଥିବାବେଳେ ପଶ୍ଚିମ ବିନ୍ଦୁରୁ ଖୁଟ ବଳନର ଦିଗ ଅନୁସାରେ ଦକ୍ଷିଣକୁ ବା ଉତ୍ତରକୁ ଦେବ । ଏହି ଖୁଟ ବଳନାନ୍ତ ଚିହ୍ନରୁ ଶରଜ ବଳନକୁ ଖୁଟବଳନ ଦକ୍ଷିଣ ହୋଇଥିଲେ ଉତ୍ତରକୁ ଏବଂ ତାହା ଉତ୍ତର ହୋଇଥିଲେ ଦକ୍ଷିଣକୁ (ଦିଗ ବିପରୀତ କରି) ଉତ୍ତରକୁ କପାଳରେ ଦେବ । ଏ ଗୁଡ଼ିକ ଉତ୍ତର କପାଳ ପାଇଁ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ । ଶରଜ ବଳନର ଅଗ୍ରବିନ୍ଦୁକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମନେକରି ସେଠାରୁ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ କେନ୍ଦ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟିଏ ସରଳରେଖା ଟାଣିବ । ଏହି ରେଖା ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ପରିଧିକୁ ଯେଉଁଠାରେ କାଟିବ ସେହିଠାରେ ପଦ୍ମ ସନ୍ଧିରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଯୋଗେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା (ଶୁକ୍ରତା) ର ଉତ୍ପତ୍ତି ବା ଲୟ ହେବ ବୋଲି ଜାଣିବ ।

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତରଜା ଲିପ୍ତଃ ଖଣନନ୍ଦଦୃତଃ ପାଳମ୍
ଶୁକ୍ଳାଙ୍ଗୁଳଂ ତଦନ୍ତ୍ରା-ଦନ୍ତର୍ଦ୍ଦୟଂ ରବେଦିଶଃ । ୩୫ ।

ଶୁକ୍ଳାଶ୍ରେବନ୍ୟସେଦ୍ଦି ମୁମଥ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଖବୁତ୍ତକେ ।
ନବତ୍ୟଂ ଶାନ୍ତରେ ବନ୍ଧୁ ପାର୍ଶ୍ଵୟୋର୍ନ୍ୟସ୍ୟ ତଦୟୁଗାତ୍ । ୩୬ ।

ପ୍ରାବୁତ୍ ସୁବେ ପ୍ରସାର୍ଦ୍ଦ୍ୟେତୋ ତଦ୍‌ସ୍ପର୍ଶ ସ୍ଥାନୟେରୁତୋ
ବନ୍ଧୁଦନ୍ତ ଲିଖେଦ୍ଦି ମୁସୟାଦ୍ଦୁତ୍ତ ହୟଂ ବୁଧଃ । ୩୭ ।

ପଞ୍ଚାଙ୍ଗୁଳଗୁଣେନାହ ସ୍ୟତାଂ ମହୋପା ତଦନ୍ତରେ
ତଦ୍‌ପଞ୍ଚମୁଖସଂସକ୍ତ ସୁବୟୋର୍ଦ୍ଦହ ସଂୟୁତଃ । ୩୮ ।

ତତୋବନ୍ଧୁ ହୟସ୍ପର୍ଶି ଧନଶ୍ଚୁନ୍ଦ୍ରାନ୍ତରେ ଲିଖେତ୍ ।
ତସ୍ମାଦ୍‌ବନ୍ଧୁନ୍ତ ରସ୍ଥାନଂ ଶୁକ୍ଳୀକୃତ୍ୟକ୍ଷତାଂ ବଧୁମ୍ । ୩୯ ।

ପ୍ରତ୍ୟକ୍‌ସ୍ତେ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷେଽସ୍ମିନ୍ କୃଷ୍ଣେ ଚନ୍ଦ୍ରେ ପୁରଃସ୍ଥିତେ ।
ତଦକାନ୍ତରଲିପ୍ତାଭ୍ୟା ବଳନାର୍କଦଶୋ ଦ୍ୟୁତେଃ । ୪୦ ।

ବ୍ୟସ୍ତ୍ରିର୍ଦ୍ଦଥୋଦତା ତଦୁତ୍ପ୍ରାକ୍‌ପ୍ରତ୍ୟକ୍‌ସ୍ତେ ସିତେଽସିତେ ।
ବଳନାମ୍ବାର୍କତଃ କାର୍ଯ୍ୟଃ ଶୁକ୍ଳସ୍ୟବ୍ୟସ୍ତ୍ରି ନିର୍ଣ୍ଣୟଃ । ୪୧ ।

ଅର୍ଦ୍ଧୋନେତୋଃ ସିତେପକ୍ଷେ ପ୍ରତ୍ୟସ୍ଥିତୋ ବଲିଖ୍ୟ ତାମ୍ ।
ଛେଦକଂ ଦର୍ଶୟେଚ୍ଛୁକ୍ଳାମୁନ୍ନତଂ ସୌମ୍ୟସାମ୍ୟଗମ୍ । ୪୨ ।

ପ୍ରାରଭିତୋ କୃଷ୍ଣପକ୍ଷାନ୍ତେଽପ୍ୟାର୍ଦ୍ଧାଧିକଶୀତଗୋଃ ।
ଭନ୍ଦୟେଦସିତାଂ ଶୃଙ୍ଗୋନ୍ନତଂ ତଦ୍‌ବଳନାର୍କତଃ । ୪୩ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ରବି ଚନ୍ଦ୍ରର ଅନ୍ତର କଳାକୁ ୯୦୦ରେ ହରିଲେ ଶୁକ୍ଳାଙ୍ଗୁଳ ଦେବ ।
ଏହି ଶୁକ୍ଳାଙ୍ଗୁଳକୁ ଚନ୍ଦ୍ରବନ୍ଧୁ ପ୍ରାନ୍ତରୁ ଉକ୍ତ ରେଖାରେ ରବି ଆଡୁ ଦେବ (ଚନ୍ଦ୍ର ଭିତରକୁ
ଦେବ) । ଶୁକ୍ଳ ଅନ୍ତରେ ଚିହ୍ନ ଦେବ ।

ବଳନାଶ୍ରୀତ ବୃତ୍ତରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚିହ୍ନରୁ ଦୁଇ ପାଖରେ ନବତ ଅଂଶରେ (୯୦୦) ଦୁଇଟି
ଦୁଇଟି ବନ୍ଧୁ ଦେବ । ଏହି ଦୁଇ ବନ୍ଧୁରୁ ମଧ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର କେନ୍ଦ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୁଇ ରେଖା ପୂର୍ବପରି
କରିବ । ଏହି ଦୁଇ ରେଖା ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳକୁ ଯେଉଁ ଦୁଇ ସ୍ଥାନରେ କାଟିବ ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ
ଦୁଇଟି ବନ୍ଧୁ ଦେବ । ଏହି ଦୁଇ ବନ୍ଧୁ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ ମଧ୍ୟଗତ ବନ୍ଧୁ ଏପରି ତିନି ବନ୍ଧୁରୁ

* ଅଜ୍ଞାନ ବ୍ୟାପାରରେ ତିନୋଟି କୃଷ୍ଣ ଲେଖିବ । ଏହି ତିନିକୃଷ୍ଣ କଟାକଟି ହେଲା ଖିଲରେ ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟାକୃଷ୍ଣ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବ । ଏ ଦୁଇ ମଧ୍ୟାକୃଷ୍ଣ ମୁଖ ପୁଛ ରେଖା କରିବ । ଏ ଦୁଇ ମୁଖ ପୁଛ ରେଖା ପରସ୍ପରକୁ ଯେଉଁଠାରେ କାଟିବେ, ସେହି ବିନ୍ଦୁରୁ ପୂର୍ବରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ତିନି ବିନ୍ଦୁକୁ ଶୁଣି କରି ଗୋଟିଏ ରୂପ ଅଙ୍କନ କରିବ । ଏହି ରୂପରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରାଣ୍ୟଙ୍କ ଦିଗରେ ବିମ୍ବାକାର ସ୍ଥାନ ଶୁଦ୍ଧ କରି ତନ୍ତ୍ରକୁ ଦେଖ ।

ଶୁକ୍ଳ ପକ୍ଷରେ ପଶ୍ଚିମ କପାଳରେ ଏବଂ କୃଷ୍ଣ ପକ୍ଷରେ ପୂର୍ବ କପାଳରେ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଅନ୍ତର କଳାସୋଗେ ବଳନାଗରେ ଥିବା ରବି ଚନ୍ଦ୍ର ଆଡ଼ୁ ଶୁକ୍ଳତାର ବ୍ୟାପ୍ତି, ଯେଉଁ ପ୍ରକାରେ ହେବାର କୃତ୍ତାଗଲ ଠିକ୍ ସେହିପରି ଭାବରେ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷରେ ପୂର୍ବ କପାଳରେ ଓ କୃଷ୍ଣ ପକ୍ଷରେ ପଶ୍ଚିମ କପାଳରେ ବଳନାଗ ଗତ ରବି ଚନ୍ଦ୍ରରୁ କୃଷ୍ଣତା ବଢ଼ିବା ବା ଛୁଡ଼ିବା ସ୍ଥିତି କରିବାକୁ ହେବ ।

ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷରେ ଅଧାରୁ କମ୍ ଚନ୍ଦ୍ରର ପୂର୍ବପରି ନକସାଟିଏ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ଥିବା କାନ୍ଥରେ ଲେଖି ଉତ୍ତରକୁ ବା ଦକ୍ଷିଣକୁ ଟେକି ହୋଇ ଯାଇଥିବା ଶୁଣି ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖାଇବାକୁ ହେବ । କୃଷ୍ଣ ପକ୍ଷରେ ଏହି ନକ୍ସା (ପରିଲେଖ ବା ଛେଦ୍ୟକ) ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ଥିବା କାନ୍ଥରେ ଲେଖି ଉତ୍ତର ବା ଦକ୍ଷିଣ ଶୁଣି ଟେକି ହୋଇଯାଇଥିବା ଦେଖାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଅର୍ଦ୍ଧାଧିକ ଶୁକ୍ଳ ହୋଇଥିବା ଚନ୍ଦ୍ର ବିମ୍ବର (ଉପରେ କୃତ୍ତାଯାଇଥିବା) ବଳନାଗ ରବି ଚନ୍ଦ୍ରରୁ କୃଷ୍ଣ ଶୁଣିର ଉନ୍ନତ କଳ୍ପନା କରିବାକୁ ହେବ ।

ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ହମତଃ ପ୍ରୋକ୍ତଶ୍ଚୈବେତ୍ୟୋ ସୈତ୍ୟସଂହମଃ ।

ଅଥ ଯୁକ୍ତ୍ୟନୁବଚ୍ଚ୍ୟାଂ ପ୍ରସିଦ୍ଧୋଽବାନୁବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ । ୪୪ ।

ଚନ୍ଦ୍ରଯୋଜନ କର୍ଣ୍ଣସ୍ତ୍ରୀ ବ୍ୟର୍ଜେନ୍ଦୁଜ୍ୟାର୍ଜକର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱୟ ।

ତତ୍କାଳାତ୍ୟୋନିତଃ କାର୍ଯ୍ୟୋ ଚୈବ ଶୁକ୍ଳାଶୁକ୍ଳପକ୍ଷୟୋଃ । ୪୫ ।

ତସ୍ୟ ସୂକ୍ଷ୍ମ ସ୍ପର୍ଶୋଦୋର୍ଯ୍ୟା ବ୍ୟର୍ଜସ୍ୟୋହ ମଦୋର୍ଜ୍ୟକା ।

ଯା ଗୁଣାଦ୍ରୁଣରେର୍ଭକ୍ତା ଲବ୍ଧଂ ଶୁକ୍ଳାଙ୍ଗୁଳାଦିକମ୍ । ୪୬ ।

ଅର୍ଦ୍ଧୋନେତୋରଥୈତରସ୍ୟାଂ କୃଷ୍ଣମର୍ଦ୍ଦାଧିକସ୍ୟ ଚ ।

କ୍ଷୀଣେ ଶୁକ୍ଳାଙ୍ଗୁଳଂ ଦେୟଂ ଦ୍ୱାଦଶାଙ୍ଗୁଳମଶ୍ରୁତେ । ୪୭ ।

ସୁଷ୍ଟେଷତଃକାଳାଂ ପ୍ରୋକ୍ତ୍ୟ କୃଷ୍ଣଂ ଶିଷ୍ୟଂ ସିତାଙ୍କୁଳମ୍ ।
ଯୋଜ୍ୟଂ ବିମୁଦଳେ ଚେତସ୍ୟାଦୃଳନାର୍ଜନଶଃ ସ୍ମୃତଃ । ୪୮ ।

ଆକାରଶୃଙ୍ଖଳବିମୁଦ୍ୟ ପ୍ରାଗ୍ଭୂତ ବିମୁଦ୍ୟୋଦୁବାତ୍ ।
ମହ୍ୟଦୁଦାତ୍ ସୂତସକ୍ରାତ୍ ସିଦ୍ଧଃ ସାକ୍ଷାତ୍ ସ ଲକ୍ଷ୍ୟତେ । ୪୯ ।

ପ୍ରାଚୀନ ପିତାନ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅନୁଯାୟୀ ଚନ୍ଦ୍ର ବିମ୍ବରେ ଶୁକ୍ଳ ଆୟନର ଶକ୍ତି କୁହାଗଲା ।
ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋର ଅନୁଭବ ଓ ସୁକ୍ତି ଦ୍ଵାରା ଦୃକ୍ପିତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ତଥା ଉତ୍ତମ ଶୁକ୍ଳ ସାଧନ ଶକ୍ତି
କ୍ଷମେ ମୁଁ ନିଜେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁଅଛି ।

ଚନ୍ଦ୍ରରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ବାଦ ଦେଇ ଅବଶେଷର ଭୂଜଙ୍ଗକୁ ଚନ୍ଦ୍ରର ଯୋଜନ କର୍ଣ୍ଣରେ
ଶୁଣି ରବି ଯୋଜନ କର୍ଣ୍ଣରେ ହରିଲେ ଯେଉଁ କଳା ଆଦି ଫଳ ହେବ ତାହାକୁ ଶୁକ୍ଳ ପକ୍ଷର
ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଯୋଗ ଓ କୃଷ୍ଣ ପକ୍ଷରେ ଚନ୍ଦ୍ରରୁ ବିଯୋଗ କରିବ । ଏହା ହେବ ଛୁଟି ଚନ୍ଦ୍ର ।
ରବିକୁ ପୁଣି ଏହି ଚନ୍ଦ୍ରରୁ ଯେଉଁ ଅବଶେଷର ଉକ୍ତମଙ୍ଗଳା କର । ଏହାକୁ ୫୭୩ରେ ହରିଲେ
ଅକ୍ଷାନ୍ତ ଶୁକ୍ଳ ହୋଇଥିବା ଚନ୍ଦ୍ରର ଶୁକ୍ଳ ଅଙ୍ଗୁଳାଦି ହେବ । ଅକ୍ଷାଧିକ ଶୁକ୍ଳ ଚନ୍ଦ୍ରବିମ୍ବର
ଏହି ଅଙ୍ଗୁଳାଦି ଫଳ କୃଷ୍ଣ ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରେ । ଚନ୍ଦ୍ର ଅକ୍ଷାନ୍ତ ଶୁକ୍ଳ ହୋଇଥିବାବେଳେ
୧୨ ଅଙ୍ଗୁଳ ଚନ୍ଦ୍ରବିମ୍ବରେ ଶୁକ୍ଳାଙ୍ଗୁଳ ହେବ । ଚନ୍ଦ୍ର ଅକ୍ଷାଧିକ ଶୁକ୍ଳ ହୋଇଥିବାବେଳେ
କୃଷ୍ଣ ଅଙ୍ଗୁଳାଦି ୭ ଅଙ୍ଗୁଳରୁ ବାଦ ଦେଇ ଅବଶିଷ୍ଟ ଶୁକ୍ଳ ଅଙ୍ଗୁଳକୁ ଯଦି ବିମ୍ବାଦି ୭
ଅଙ୍ଗୁଳରେ ଯୋଡ଼ିବ ତାହାହେଲେ ବଳନର ଅଗ୍ରରେ ଥିବା ରବି ଦିଗରେ ପୂର୍ବପରି ମହ୍ୟ
ଦୁଦର ମୁଖ ପୁଲ୍ଲଗତ ରେଖାଦୁୟ ସଂପାତ ବିମ୍ବରୁ ଚନ୍ଦ୍ର ବିମ୍ବର ସେହି ଛଷ୍ଟ ଆକୃତି
ସାକ୍ଷାତ୍ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିବ ।

ସାର୍ଜାଙ୍କୁଳାଳୁ ଶୁକ୍ଳସ୍ୟ ଶୃଙ୍ଖାନ୍ତାବତ ପ୍ରୋକ୍ତ୍ୟତଃ ।

ନ ଦୃଶ୍ୟା ଦର୍ଶନଂ ତଦ୍ବିଦ୍ୟନ୍ତବେତ୍ତଦୁପାନ୍ତୟୋଃ । ୫୦ ।

ଦେହ ଅଙ୍ଗୁଳରୁ ଅଳ୍ପ ଶୁକ୍ଳ ପରିମାଣ ଦୃଶ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ । କାରଣ ଶୁକ୍ଳର ପ୍ରାନ୍ତ-
ଭାଗ ଅତି ସୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ । ଅବଶ୍ୟ ଶୁକ୍ଳର ଅଗ୍ରଭାଗ ନିକଟରେ ଥିବା କେତେକ
ଶୁକ୍ଳ ଦେଖାଯାଇ ଥାଏ ମାତ୍ର ।

କଳା ବୃଦ୍ଧିକ୍ଷୟାବସ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟତାଂ ପରିଲେଖକେ ।

ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷସ୍ୟ ପାଦାନ୍ତେ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତମୟକାଳକଃ । ୫୧ ।

ଚନ୍ଦ୍ରେ ଝର୍କାଙ୍କୁଳକୋ ଲେଖ୍ୟ ଉତ୍ତରାସ୍ୟେନ ଭୂତଳେ ।

ତନ୍ମଧ୍ୟେ ଦକ୍ଷିଣ କୋଣେଷୁ ଦେୟଂ ରେଖାଚତୁଷ୍ଟୟମ୍ । ୫୨ ।

ସିଃ ଦଃ ୩୯

ତନ୍ମୁଖାଦିଃ ପଥାଗୋଗୋ ବିଦ୍ୟମନ୍ତଃ ଭବେତଥା ।
 ତନ୍ମୁଖପଶ୍ଚିମଗୋ ଦୂରେ କଳ୍ପନୀୟା ବଦାନନ୍ତଃ ।୫୩।
 ବିମ୍ବାର୍ଦ୍ଧଂ ପଶ୍ଚିମଂ ଶ୍ଵର୍ଗଂ ସାତପଂ ବିନ୍ଦୁରୁଦ୍ଧଂ ।
 ଭୂସଂକଂ ଶ୍ଵର୍ଗଦ୍ଵାରୋ ଦେବୋଽଗ୍ନି ବିଶ୍ଵ ଦୃଷ୍ଟୟେ ।୫୪।
 ଭରତଶ୍ଚ ମହାବଳୋଃ କଳ୍ପନୀୟୋଽକ୍ଷମନ୍ଦରମ୍ ।
 ତର୍ଜ୍ୟବ୍ରହ୍ମଦ୍ଵାରନ୍ତଃ ପ୍ରେଷ୍ୟଃ ସମୋଽପୀଗୋ ସଦାତପଃ ।୫୫।
 ରଶ୍ମାନନୈର୍ ତଦଶୋରାୟତା ଯାଏ ରେଖିକା ।
 ସା ଶ୍ଵେତାଃ କୁସୁମେତ୍ତୈଶ୍ୟା ତନ୍ମୁଖଶ୍ରୁକ ବିଦ୍ରୁତଃ ।୫୬।
 ଦକ୍ଷିଣୋତ୍ତରରେଖାନ୍ତବ୍ୟାପିପଶ୍ଚିମଶ୍ରୁକଦଃ ।
 ଅଧଃସ୍ଥୋ ଦକ୍ଷିଣୋ ଶ୍ଵରୋ ଦୃଶ୍ୟତାମେତ ପଦ୍ମସିତୋ ।୫୭।
 ତନ୍ମୁଖମନିର୍ଗତଂ ସୂର୍ଯ୍ୟଂ ସାମ୍ୟରେଖାଞ୍ଚ-ସଙ୍ଗତମ୍ ।
 ଲଗ୍ନଂ ପଶ୍ଚିମରେଖାନ୍ତେ ନୈର୍ ଚୈଶାନ୍ୟରେଖିକାମ୍ ।୫୮।
 ସହସ୍ରଶ୍ଵେତବ୍ରହ୍ମସ୍ୟାଂ ନୈର୍ ଚାନ୍ତଂ ସିତସ୍ଥିତଃ ।
 ଦୀକ୍ଷାକ୍ୟାନ୍ତଂ ସିତାଶ୍ରବଣ କର୍ଣ୍ଣସୂତ୍ରଣ ଲକ୍ଷ୍ୟତେ ।୫୯।
 ସାର୍ବରାଶ୍ୟନ୍ତରେଽକ୍ଷେନ୍ଦ୍ରୋଃ ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତସ୍ୟାଙ୍ଗୁଳଃ ସିତଃ ।
 ସାକ୍ଷାଦବାଗତୋ ଯସ୍ମାତ୍ ପାଦୋନଦ୍ଵ୍ୟଙ୍ଗୁଳାମ୍ବକଃ ।୬୦।
 ଅତଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ସର୍ବସ୍ୟ ଶୋକ୍ଳ୍ୟମୁଦ୍‌ମଜୀବୟା ।
 ସାଧ୍ୟଂ ବୁଧୈର୍ଯତୋ ଦୃଶ୍ୟା ଗୋଲ୍ଲଂଶଃ କର୍ଣ୍ଣବର୍ମନା ।୬୧।

ଚନ୍ଦ୍ର; ପରିଲେଖ ବା ନକ୍ଷା (ଛେଦ୍ୟକ) ରଚନା କରି ଚନ୍ଦ୍ରକଳାର ବୃଦ୍ଧି ଓ କ୍ଷୟ
 ଦେଖାଇବାକୁ ହେବ । ଶୁକ୍ଳ ପକ୍ଷର ଚତୁର୍ଥୀ ତଥ୍ୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ କାଳରେ ଲୋକ ପ୍ରଥମେ
 ଉତ୍ତର ଆଡ଼କୁ ମୁହଁକରି ଭୁ ପୃଷ୍ଠରେ ୧୨ ଆଙ୍ଗୁଳ ବ୍ୟାସର ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ଲେଖିବ । ଏହି ଚନ୍ଦ୍ର-
 ବିନ୍ଦୁ ପରିଧିରେ ଦିଗ ବିଦିଗ ଛୁଇଁ ଦେଇ ପ୍ରତି ବିନ୍ଦୁରୁ ବ୍ୟାସ ରେଖାମାନ ଟାଣି ନେବ ।
 ସବୁରେଖା ଚନ୍ଦ୍ରର କେନ୍ଦ୍ର ବିନ୍ଦୁରେ ନିଶ୍ଚୟ ପରସ୍ପରକୁ କାଟିବେ । ଏହି କେନ୍ଦ୍ର ବିନ୍ଦୁରେ ହିଁ
 ପ୍ରତ୍ୟେକ ରେଖା ସମାନ ଶ୍ରବଣେ ଦୃଶ୍ୟ ଓ ହେବେ । ଚନ୍ଦ୍ର ବିନ୍ଦୁଠାରୁ ପଶ୍ଚିମକୁ ଦୂରରେ
 ସୂର୍ଯ୍ୟ ଲେଖିବ । ଏହି ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିନ୍ଦୁ ଯୋଗେ ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳର ପଶ୍ଚିମ ବିନ୍ଦୁରୁ ଶୁକ୍ଳ ହେବ
 ବୋଲି କଳ୍ପନା କରିବ । ଶୁକ୍ଳ ଦେଖିବା ନିମନ୍ତେ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ କେନ୍ଦ୍ରରୁ ୫ ହାତ ଦୂରରେ

ଆଗେୟ ଦିଗକୁ ଭୁବନୁ ଯେବ । ଏହି ଭୁବନୁର ଉପରସ୍ଥ ଆକାଶକୁ ଉତ୍ତର ଦିଗ କଳ୍ପନା କରିବ । ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ରଶରେ ତତ୍ତ୍ୱ ଦିଶୁଥିବ ଆଧିପତିଙ୍କେ ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଶେଷସ୍ଥଳେ ମଧ୍ୟ ଭୁକୁ ଦୁର୍ଗା ତତ୍ତ୍ୱ ଶେଷସ୍ଥଳ (ଦୁର୍ଗା ଦୁର୍ଗ) ଓ ଶୁକ୍ଳ ଶୁକ୍ଳ ଦୁର୍ଗ) ପରସ୍ପର ଶେଷସ୍ଥଳ ଦେବ-ପ୍ରକାର ଶୁକ୍ଳସ୍ଥଳ ଅଳ୍ପ (ଅଳ୍ପରୁ ବହୁତ କମ୍) ଦେଖାଯାଇ ଥାଏ । ଶୁଦ୍ଧ ଓ ନୈରତ ବହୁ ଗାମୀ ତତ୍ତ୍ୱମଣ୍ଡଳ ବ୍ୟାପ ଭୁ ବହୁରେ ପ୍ରକାଶ ଲେଖକୁ ନିଶ୍ଚୟ ଦେଖାଯିବ । ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତର ଦେଖାକୁ ଶୁଦ୍ଧ କରୁଥିବା ପଶ୍ଚିମ ଦିଗକୁ ଶୁକ୍ଳସ୍ଥଳ ତଳକୁ ପ୍ରକାଶ ଦେଖାଯିବ ଭୁବନୁକୁ ଦୁର୍ଗା ଦେଖା କଥା । ତତ୍ତ୍ୱ ଭୁବନୁରୁ ତତ୍ତ୍ୱମଣ୍ଡଳର ପଶ୍ଚିମ ବହୁକୁ ଶୁଦ୍ଧ କରୁଥିବା ଦେଖା ଦେଖାନ ନୈରତ ଦେଖାରେ ନୈରତ ତତ୍ତ୍ୱ ଶୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ ରହେ । ଶୁଦ୍ଧ କଣ ଚନ୍ଦ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏଣେ କୃଷ୍ଣ । ଶୁଦ୍ଧ ଆଦୌ ନାହିଁ । କର୍ଣ୍ଣ ସ୍ତରରେ ଏହା ଶୁଦ୍ଧ ଦୃଶ୍ୟ ଧର୍ମାତ୍ମକରେ ଦେଖାଯାଏ ।

ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଅନ୍ତର ୪୫ ହେଲେ ୩ ଆଙ୍ଗୁଳ ଶୁଦ୍ଧ ବୋଲି ପ୍ରାଚୀନ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି । ଏଠାରେ ଦିଶାଯାଇଥିବା ପରିଲେଖରେ କୋଣ ସ୍ତରରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ୨୫୫ ଆଙ୍ଗୁଳ ଶୁଦ୍ଧ ଅଛି । ଏଣୁ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ଉଚ୍ଚ ମଙ୍ଗଳାଦ୍ୱାରା ଚନ୍ଦ୍ରର ଶୁଦ୍ଧ ପରିମାଣ ସାଧନ କରିବା ଉଚିତ । କାରଣ ଗୋଲ ଜଳସ୍ତର ଗୋଟିଏ ଭାଗ ଦୃଶ୍ୟ ସ୍ତରରେ ଶୁଦ୍ଧ ଦେଖାଯାଇ ଥାଏ ।

ଏବଂ ଶୁକ୍ଳଜଗତ୍ତ୍ୱାଃ ଶୁଦ୍ଧ ଚକ୍ରାନ୍ତାନ୍ତାବର୍ତ୍ତନାଃ ।

ଯନ୍ତ୍ରୋପା ବିଦୁଷା ଦୃଶ୍ୟେ ଚନ୍ଦ୍ରବଦୁରଦର୍ଶିନା । ୭୨ ।

ବର୍ତ୍ତେହସ୍ତାନ୍ ଭାବତେ ସୌମ୍ୟଂ ପ୍ରାୟଶଃ ଶୁଦ୍ଧମୁଦ୍ଧତମ୍ ।

କପାଳଦ୍ୱିତୟେ ଦୃଶ୍ୟଂ କଦାଚିଦକ୍ଷିଣଂ ବିଧ୍ୟାଃ । ୭୩ ।

ଏବେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ପ୍ରକାରରେ ଜ୍ୟୋତିଷୀ ଦୂରଗଣନା ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଶୁଦ୍ଧ ପରି ରବି ସମୀପଗତ ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ରର ଶୁଦ୍ଧ (ଶୁଦ୍ଧ) ମଧ୍ୟ ଦେଖି ପାରିବେ । ପୂର୍ବ ବା ପଶ୍ଚିମ ଯେଉଁ କପାଳରେ ଥାଉ ନା କାହିଁକି ଭାବତବର୍ତ୍ତକ ତାର ଉତ୍ତର ଶୁଦ୍ଧ ହିଁ ଉଦ୍ଧତ ହେବା ପ୍ରାୟ ଦେଖାଯାଏ । ଚନ୍ଦ୍ରର ଦକ୍ଷିଣ ଶୁଦ୍ଧ ମଧ୍ୟ କଦାଚିତ୍ ଉଦ୍ଧତ ହେବା ଦେଖାଯାଉଥାଏ ।

ଛାୟାକର୍ଣ୍ଣବିଶାଦୃଧ୍ୟା ରବିଶଶିକାନ୍ତାନ୍ତାବର୍ତ୍ତନାଃ ।

ଯା ଶୁଦ୍ଧୋଦ୍ଧତବର୍ତ୍ତିଃ କଳ ମୟା ସା ତ୍ୟାନ୍ତାବର୍ତ୍ତେହସ୍ତାଃ ।

ଯଦ୍ୱାନୌ ବସ୍ତବସ୍ଥିତେ ସିତରୁଚେର୍ଯ୍ୟାୟାନାନ୍ତସ୍ଥିତଃ ।

ଶାନ୍ତେହର୍ଷଂ ପ୍ରୁବୟୁଷାନ୍ତାବର୍ତ୍ତନାଃ ପ୍ରକାଶ୍ୟତେ । ୭୪ ।

ବ୍ୟକ୍ତେନ୍ଦୁରୁକମଦୋର୍ଜ୍ୟକାଦମଗତସ୍ତୁଷ୍ଟା ଖବାଣାମୁଧୁ-
 ତ୍ରାବେନ୍ଦୁ ହୃତା ଫଳଂ ଶଶଭୂତୋ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାକଳାବନ୍ୟକାଃ ।
 ଅର୍ଦ୍ଧେନସ୍ୟ ଦଳାଧିକସ୍ୟ ତୁ ଦଳଂ ତର୍ଜାନମର୍ଦ୍ଦାନ୍ୟତଂ ।
 ପ୍ରାକ୍ ପଶ୍ଚାତ୍ ସିତବନ୍ୟମାନମୁଦିତଂ ଲପ୍ତାମୃକଂ ଦୃଶ୍ୟମମ୍ । ୭୫

ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଗୁପ୍ତାକର୍ଣ୍ଣ-ବଶତଃ (ଇଷ୍ଟକାଳରେ ୧୨ ଅଙ୍ଗୁଳ ଶଙ୍କୁର ଗୁପ୍ତା-
 ଦ୍ଵାରା) ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର କ୍ରାନ୍ତିକ୍ରମର ଯୋଗେ ଚନ୍ଦ୍ରର ଶୃଙ୍ଖୋଲ୍ଲଭ ସାଧନ କରିଥିଲେ ତାହା
 ଦୃଶ୍ୟ ହେଉ ନ ଥିବାରୁ ମୁଁ ଗ୍ରହଣ କରି ନାହିଁ — ଗୁଡ଼ ଦେଇଛି ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିଷୁବରେଖା ଉପରେ ଥିବାବେଳେ (ସାୟନ ମେଷାଦି ବା ତୁଳାଦିରେ ଥିବା-
 ବେଳେ) ସାୟନ ମକରାଦିରେ ଥିବା ଚନ୍ଦ୍ରର ବିମ୍ବାଦ୍ ଖ ସ୍ପର୍ଶକରେ ଯାମ୍ୟୋତ୍ତର ରେଖା-
 ଦ୍ଵାରା (ଦୁଗ୍ଧରେ) ଖଣ୍ଡିତ ହେବା ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ଅର୍ଦ୍ଧିତ ପ୍ରଦେଶ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସରଳ
 (ଆଦୌ ବନ୍ଧ ନୁହେଁ) ମଧ୍ୟ ଦିଶେ । ଫଳରେ ବିମ୍ବାଦ୍ ଶୁକ୍ଳ ଦେଖାଯାଏ । ଏହି କାରଣରୁ
 ସୂକ୍ଷ୍ମ ଚନ୍ଦ୍ରରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ବାଦ ଦେଲେ ଯେତେ ଅନ୍ତର ଆସିବ ତାର ଉଚ୍ଛ୍ଵଳମଜ୍ୟାକୁ ଚନ୍ଦ୍ରର
 ପ୍ରଥମ ସ୍ପର୍ଶ ଗତିରେ ଗୁଣି ୧୭୩୦୫୦ରେ ହରିଲେ ବିମ୍ବାଦ୍ ଲୁ ଚନ୍ଦ୍ରର ଶୁକ୍ଳକଳା ହେବ ।
 ଏହି ଶୁକ୍ଳ କଳାକୁ ଚନ୍ଦ୍ର ବିମ୍ବାଦ୍ ରୁ କମ୍ ଥିବାବେଳେ ବିମ୍ବାଦ୍ ରୁ କମ୍ ଏବଂ ଚନ୍ଦ୍ର-
 ବିମ୍ବାଦ୍ ରୁ ଅଧିକ ଥିବାବେଳେ ବିମ୍ବାଦ୍ ରେ ଯୋଗକଲେ କଳାମୃକ ଶୁକ୍ଳ ବିମ୍ବମାନ ଦୃଶ୍ୟ
 ହେବ । ଚନ୍ଦ୍ର ପୂର୍ବ ବା ପଶ୍ଚିମ ଯେଉଁ କପାଳରେ ଥାଉ ସେଥିରେ କିଛି ଯାଏ ଆସେ ନାହିଁ ।

ସ୍ଥାବୁକାଳଲବାନ୍ତରେହର୍ଷଶଶିନୋଃ ଶୁଭ୍ରାଂଶୁବନ୍ୟୁଧୃତଃ
 ପ୍ରାୟେଣ ଶିତରୁଦ୍ଧସପେଶ ବିକଳାମାନାଦନୁନା ବୁଧାତ୍ ।
 ନ୍ୟୁନା ଯଦ୍ବୁଧୁ ବିନ୍ୟତୋ ଭବତି ତଦ୍ବ୍ୟକ୍ତୋ ସଦାସ୍ତ୍ରୋଦୟୋ ।
 ରୁଦ୍ରାଂଶୈର୍ନରୁ ସିଦ୍ଧତୋଽପରମତଦ୍ୟୋତପ୍ରବେଶକମାତ୍ । ୭୬

ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ଚନ୍ଦ୍ର ୧୧°ରେ ଥିବାବେଳେ ଏହାର କ୍ରାନ୍ତି ୧୭ ବିକଳା ମାତ୍ର । ଏହା
 ବର୍ଣ୍ଣିତ ବିମ୍ବ ପରିମାଣ ଥିବା ବୁଧ ବିମ୍ବଠାରୁ ବେଶୀ ଏବଂ ବୃହସ୍ପତିର ତେଜସ୍ଵୀ ବିମ୍ବଠାରୁ
 କମ୍ ଦେଖାପଡ଼େ । ସେଥି ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁମାନେ ୧୧° ଦୂରତାରେ (କାଳାଂଶ) ଚନ୍ଦ୍ରର
 ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତ ମାନନ୍ତି ତାହା ଠିକ୍ ନୁହେଁ ।

ବନ୍ୟସ୍ୟାଷ୍ଟୋତ୍ତରଶତ ଲବଃ ପ୍ରେକ୍ଷ୍ୟତେ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷେ
 ପ୍ରାକ୍ତଥ୍ୟନ୍ତେ ତନୁରପି ବିଧୋଃ ଷଷ୍ଠଭାଗଶ୍ଚୂର୍ଥ୍ୟାମ୍ ।
 ପଞ୍ଚମ୍ୟନ୍ତେଂହସ୍ତିରଥ ଦଶମୀପ୍ରାନ୍ତଭାଗେ ଦ୍ରାପାଦଃ
 ପକ୍ଷାନ୍ତେହର୍ଦ୍ଦେଽଶିଳବଳରୂପବିଷ୍ଣୁବାନ୍ତେହରସ୍ୟଂଶଃ । ୭୭

ଶୁକ୍ଳ ପକ୍ଷର ପ୍ରତିପଦାନ୍ତରେ ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳର ୧୮ଶ ଭାଗ ଅତି ସୁସ୍ଥ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଇଥାଏ । ସେହି ପକ୍ଷର ଚତୁର୍ଥୀ ତିଥିର ଶେଷରେ ତାହାର ଉଷ୍ମ ଭାଗ ଶୁକ୍ଳ ଦେଖାପଡ଼େ । ପଞ୍ଚମୀ ତିଥିର ଶେଷରେ ୪ର୍ଥ ଭାଗ ଶୁକ୍ଳ ଦିଶେ । ଦଶମୀ ତିଥିର ଅବସାନ କାଳରେ ୩ ଭାଗ ଶୁକ୍ଳ ଦିଶେ । ପୁଣି ପୃଷ୍ଠିମାନୁରେ ପୂର୍ଣ୍ଣବିନ୍ଦୁ ଶୁକ୍ଳ ହୁଏ ଏବଂ ଅଷ୍ଟମୀ ତିଥିରେ ଅଧାବିନ୍ଦୁ ଶୁକ୍ଳ ହେବାର ଦେଖା ପଡ଼ିଥାଏ । ଏକାଦଶୀ ତିଥିର ଅବସାନ କାଳରେ ୫ ଭାଗ ଶୁକ୍ଳ ଦେଖାପଡ଼େ ।

ସାବେଦବେଧି ଧବେପର ବୋତମାନଃ

ସାବ୍‌ଜବାନ୍ଧବ-ସାବ୍‌ଷତ୍‌ସେବକ୍‌ସେବାୟ ।

ନାଗେପଗୋପନପଟ୍ଟେରୁଧରେ ବିଚ୍ଛେଦ—

ମାଗ୍ନେସିୟମ୍ କ୍ଲୋରାଇଡ୍ କ୍ଲୋରାଇଡ୍ କ୍ଲୋରାଇଡ୍ କ୍ଲୋରାଇଡ୍ । ୭୮ ।

ଯେଉଁ ସୁଦର୍ଶନ ଚନ୍ଦ୍ରଧାରୀ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଲବଣ ସମୁଦ୍ର ଶାରବର୍ଣ୍ଣୀ ଭୂମିରେ (ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ରରେ) ଶୋଭା ପାଉଅଛନ୍ତି ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୁଷ୍ପ ଯମର ହୁଏ ବଚନ ସମୁଦ୍ରର ସମୁଦ୍ରକୁ ରକ୍ଷା କରୁଅଛନ୍ତି ସେ କାମ ଶତ୍ରୁଜନିତ ସମସ୍ତ ରୋଗ ନାଶ କରନ୍ତି । (ଆତ୍ମମାନଙ୍କ କାମନାଜନିତ ସମସ୍ତ ବ୍ୟାଧିରୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ।)

ଉତ୍ତୁପକ୍ତକୋଷ୍ଠ ଲବ୍ଧ୍ୟାଳକୁଳପ୍ରସୂତ

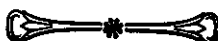
ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରକୃତୋ ଗଣିତେନ୍ଦ୍ରସିନ୍ଧେ ।

ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ ଉପାଦ୍ରବବାଳବୋଧେ

ଶ୍ରୀକୋମଳ ବ୍ୟାଗମଦଳ୍ଲମିତଃ ପ୍ରକାଶଃ । ୭୯ ।

ଇତି ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରସିଂହଙ୍କୁତୋ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣେ
 ବିପ୍ରଶ୍ନାଧିକାର ଚନ୍ଦ୍ରଶୃଙ୍ଖୋନ୍ମତ-ବର୍ଣ୍ଣନୋ ନାମ
 ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶଃ ପ୍ରକାଶଃ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ୧୪ଟି ପ୍ରକାଶ ଶେଷ ହେଲା । ଏଥିରେ ଶୁଙ୍ଖୋଲ୍ଲଭର ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଅଛି ।

ପଞ୍ଚଦଶଃ ପ୍ରକାଶଃ

ମହାପାତକଶ୍ଚିନମ୍

ଯାହାଦୀନାଂ ଶୁଭଫଳମଳଂ କର୍ମଣାଂ ସଦ୍‌କ୍ତାନାଂ
ଯସ୍ମିନ୍ ଭୟାଭବତ ଗଣକା ଘଟ ମୁହ୍ୟନ୍ତୁ ଭୂୟଃ ।
ତଂ ଯୋଗେନ୍ଦ୍ରଂ କିତରଣଜପାବେକ୍ୟସ୍ତୁ ସୂର୍ଯ୍ୟାପରାଗ-
ପ୍ରତ୍ୟାଂ ବନ୍ଧ୍ୟାମ୍ୟଦ୍‌ନିହ ମହାପାତମାତତ୍ୟତତ୍ତ୍ୱାତ୍ । ୧ ।

ଆତ୍ମିକ୍ୟ ବୁଦ୍ଧି ଯେ କରାଯାଇଥିବା ଯାହା, ବାହ୍ୟ, ଉପନୟନ ଆଦି ସକଳ ଶୁଭକର୍ମ
ଯେଉଁ ମହାପାତ ଯୋଗରେ ଅତି ମାତ୍ରାରେ ଭୟାବୃତ ହୋଇଯାଏ, ଯେଉଁ ମହାପାତର
ଆଲୋଚନା କରୁ କରୁ ପଣ୍ଡିତମାନେ ମୋହଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇପଡ଼ନ୍ତି ଏବଂ ଯେଉଁ ମହାପାତ
ଯୋଗରେ ଦାନ, ଜପ ଓ ସ୍ନାନାଦି ଶୁଭକର୍ମ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣରେ ଯେପରି ଶୁଭଫଳ ହୋଇଥାଏ;
ସେହିପରି ଶୁଭଫଳ ଦିଏ—ଯୋଗ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେହି ମହାପାତକୁ ମୁଁ ଶାସ୍ତ୍ରତତ୍ତ୍ୱ ଆଲୋଚନା
ପୂର୍ବକ ସଗ୍ରହ କରି ଏଠାରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁଅଛି ।

ବୈଧୃତ ବ୍ୟତିପାତାଞ୍ଜେନା ଭେଦେଽପି ପାତସ୍ୟ କୀର୍ତ୍ତିତୋ
ଗୋଲ୍‌ୟୁନଞ୍ଜେକସନ୍ତୁକୋ ରବିତନ୍ଦ୍ରୟୋଃ । ୨ ।

ବୈଧୃତ ଓ ବ୍ୟତିପାତ ଭେଦଭେଦାତ ଦୁଇପ୍ରକାର । ତନ୍ତ୍ର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏକ
ଗୋଲରେ ଥାଇ ଭିନ୍ନ ଅୟନର ହେଲେ ବ୍ୟତିପାତ ଯୋଗହୁଏ । ମାତ୍ର ସେ ଦୁହେଁ ଏକ
ଅୟନରେ ଥାଇ ଭିନ୍ନ ଗୋଲର ହେଲେ ବୈଧୃତ ଯୋଗହୁଏ । ମାତ୍ର ଏଠାରେ ମନେ
ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଉଭୟର (ଉପରେକ୍ତ ସ୍ଥଳରେ ଥାଇ) କ୍ଷାନ୍ତି ସାମ୍ୟ-
ହେଲେ ଏ ଦୁଇଯୋଗ ହୋଇଥାଏ ।

ସ୍ୟାଦ୍‌ଗୋଲସନ୍ଧି ରବିର୍ଜନ୍ଦ୍ରେ ବିଷୁବଦୂଳୟୁଷ୍ମୟୋଃ ।
ସନ୍ଧିରାୟୁନ ଏବ ସ୍ୟାଦ୍ ପରମାପକମସ୍ତୁୟୋଃ । ୩ ।

ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ବିଷୁବ ବୃତ୍ତରେ (ବୃହତ୍ ଅକ୍ଷୋରସ୍ତ ବୃତ୍ତରେ) ଥିଲବେଳେ
ଉଭୟଙ୍କର ଗୋଲ ସନ୍ଧି ହୋଇଥାଏ । ଉଭୟେ ପରମାପକ ହେବା ସ୍ଥାନରେ ରହିଲେ
ସେମାନଙ୍କର ଅୟନ ସନ୍ଧି ହୋଇଥାଏ ।

କାଳିଦାସୀଂ ଯଦା ଭିନ୍ନାୟନପ୍ପାତରଜଗୋଳଭେଦଃ ।
 ପୋଷଃ ସ୍ୟାଦ୍ବ୍ୟତିପାତାଂଶୁଃ କା ରତ୍ନବିବସ୍ତୋଃ । ୮
 ବିଭିନ୍ନଗୋଳପ୍ପାତରଜାୟନଭେଦଃ କାଳିଦାସୀଂ ।
 ଯଦା ତଦା ବୈଧୃତାଂଶୁଃ ସମୁଦେଦ୍ ଦୃଷ୍ଟି ଶିଘ୍ରଗତଃ । ୯

ରାତ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ର ଏକଠାରେ ଓ ଭିନ୍ନ ଅୟନରେ ଥାଇ (ସେ ଦୃଷ୍ଟିରେ) ଶାନ୍ତ ସାମ୍ୟ
 ହେଲେ ବ୍ୟତିପାତ ଯୋଗହୁଏ । ଉଭୟେ ଭିନ୍ନ ଗୋଳରେ ଥାଆନ୍ତୁ ଗତ ଏକ ଅୟନରେ
 ଥାଇ ଶାନ୍ତ ସାମ୍ୟ ହେଲେ ବୈଧୃତ ଯୋଗ ହୋଇଥାଏ । ଶାନ୍ତ ସମାନ ହେଲେ ପରସ୍ପରର,
 ଦୃଷ୍ଟି ଯୋଗ ହୁଏ ବୋଲି କହୁଅଛନ୍ତି ।

ସୁ—ଭୂଲ୍ୟାଂଶୁଜାଳସଂପର୍କାତପ୍ପୋକ୍ତ ପ୍ରବହାଦତଃ ।
 ତଦ୍ଭବ୍ ସେପୋଦ୍ଭବୋ ବହିର୍ଲୋକାଭ୍ୟାୟ ଜାୟତେ । ୧୦
 ବିନାଶାୟାତପାତୋଽସ୍ୟ ଲୋକାଳମସକୃଦ୍ଭବତଃ ।
 ବ୍ୟତିପାତଃ ପ୍ରସିଦ୍ଧୋଽତଃ ସଂଜ୍ଞାଭେଦେନ ବୈଧୃତଃ । ୧୧

ସ କୃଷ୍ଣା ଦାରୁଣବସୁର୍ଲୋହତାସୋମହୋଦୟଃ ।
 ସର୍ବାନସ୍ତକରେ ରୌଦ୍ରା ଭୃସ୍ମା ଭୃସ୍ମଃ ପ୍ରଜାୟତେ ଇତା । ୧୨

ସୂର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଅଛି—

ସମାନ ଶାନ୍ତ ହେଉଥିବା ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ସମାନ ଶକ୍ତି ବଶିଷ୍ଠ କରଣ
 ସଂଯୋଗରୁ ସେ ଦୁହେଁଙ୍କ ପ୍ରତୀତି ଦୃଷ୍ଟି ସମୁତ୍ପନ୍ନ ଅଗ୍ନି ପ୍ରବହ ବାୟୁରେ ଖେଳିଯାଇ ପ୍ରାଣୀ-
 ଜଗତକୁ ନଷ୍ଟ କରିଦେବ ।

ଅତିପାତ ଯୋଗ କାରମ୍ଭାବ ପ୍ରାଣୀ ଜଗତର ଅକାଳାଶଙ୍କର ହେବୁ ସଂସାରର
 ବିନାଶକୁ ଟାଣି ଆଣିଥାଏ । ଅତିପାତର ଅନ୍ୟ ନାମ ବ୍ୟତିପାତ । ବୈଧୃତ ମଧ୍ୟ ଏହାର
 ଅନ୍ୟନାମ । ଉଭୟପାତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମହତ୍ତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକପାତର ବର୍ଣ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ଶସ୍ତ୍ରର ଅତି ଉତ୍ପଙ୍କର ଏବଂ ଆଖି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲାଜ । ଏ
 ଦୃଷ୍ଟିର ଛେତ ଅତି ବଡ଼ ଏବଂ ଏମାନେ ପ୍ରାଣୀ ମାନର ଅନ୍ଧତା କରିଥାନ୍ତି । ଏ ଦୃଷ୍ଟି
 ଅତି ପ୍ରବଳ ଏବଂ ପ୍ରତି ମାସରେ ଏ ଦୃଷ୍ଟି ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଅନ୍ତି । (ବୈଧୃତ ବ୍ୟତିପାତ ୧୭
 ଯୋଗ ଲକ୍ଷର ଦୁଇଟିର ନାମ) ଏ ଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରତି ମାସରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଅନ୍ତି ସେ ମାସ
 ମଧ୍ୟମାନରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଉଥିବାରୁ ବେଶି ସମ୍ଭବତ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଶୁକ୍ଳ ମାନରେ
 ଏ ଦୃଷ୍ଟି କଦାଚିତ୍ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଲେ ସଂସାରର ଅନେକ କ୍ଷତି ହୋଇଥାଏ ।

ଚଳାଂଶସଂସ୍କୃତାକେନ୍ଦ୍ରେୟୋଗଶ୍ଚୃକଂ ଯଦା ଭବେତ୍ ।
 ତଦା ସନ୍ନିହତୋ ଯୋଗୋ ବୈଧୃତଃ ପୁନରେତୟୋଃ । ୧୮
 ଯୋଗାତ୍ ଷଡ୍ଭବନାନ୍ୟଷ୍ଟାଦଶବାସଂ ଭବନ୍ତି ତେତ୍ ।
 ବ୍ୟତିପାତସ୍ତଦାସନ୍ନୋ ଭିନ୍ନପାଦସ୍ତୟୋସ୍ତୁ ତୌ । ୧୯
 ସ୍ତାୟସ୍ତତ୍ସମୃତୋ ମାସେ ଦ୍ଵିର୍ଭବେନ୍ନ କୃତତ୍ ଭବେତ୍ ।
 କୃତତ୍ ସନ୍ନିହତେ କାଳେ ଦ୍ଵିଃ ସ୍ୟାଦୃକ୍ଷେପଭେଦତଃ । ୨୦

ଅୟନାଂଶ ସଂସ୍କୃତ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ସଂଖ୍ୟାଦି ଯୋଗ ଯେତେବେଳେ ୧୨ ରାଶି ହୁଏ ତେତେବେଳେ ବୈଧୃତ ଯୋଗ ନିକଟେଇ ଆସେ । ପୁଣି ପୂର୍ବପର ଏ ଦୁହିଁଙ୍କର ଯୋଗ ୭ ରାଶି ବା ୧୮ ରାଶି ହେଲେ ବ୍ୟତିପାତ ଆସନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଭିନ୍ନପାଦରେ (ବୃଷର ୧ ଅଂଶ) ଥିବାବେଳେ ହିଁ ଉଭୟ ପାତର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଥାଏ । କୌଣସି ମାସରେ ଆଦୌ ଏ ପାତ ନ ପଡ଼ିବା ମଧ୍ୟ ଦେଖା ଦେଇଥାଏ । ଚନ୍ଦ୍ରଶରର ଭିନ୍ନତା ନେଇ ଥରେ ଥରେ ଅତି ନିକଟରେ ଏ ପାତ ପଡ଼ିବା ଫଳରେ ପାତ ଦୁଇଥର ମଧ୍ୟ ପଡ଼ିଯିବାର ଦେଖାଯାଏ ।

ପାତସମୃଦ୍ଧକାଳୋତ୍ପାଦୋଗାନ୍ ବକ୍ଷ୍ୟେୟାନ୍ନାଂଶକୈଃ ।
 କଳୀକୃତେ ଦିଗୁଣିତେଶ୍ଚୃକ ଚକ୍ରର୍ଦ୍ଧଜାଃ କଳାଃ । ୨୧
 ବିଲେପସଂସ୍କୃତା ଶ୍ଚୃକାଧିକାଶ୍ଚୈକଶୋଧୂତାଃ ।
 ଖଖାଷ୍ଟାପ୍ରାଗତା ଯୋଗା ବିଷ୍ଣୁମୁଦ୍ୟାଃ ସରୂପକାଃ । ୨୨
 ବର୍ତ୍ତମାନାସ୍ତତଃ ଶେଷାତ୍ ଷଷ୍ଠିନ୍ନା ଖଶରାଷ୍ଟଭିଃ ।
 ଭଜିତାତ୍ ଫଳନାତ୍ପାତ୍ୟା ଯଦା ସୂକ୍ଷ୍ମା ଭବନ୍ତି ହୁ । ୨୩
 ତଦେବେନ୍ନ ଶରାବ୍ରବେ-ସ୍ୟାନ୍ନୁଧସମୟଃ ଶରାତ୍ ।
 ପ୍ରାକ୍ପଶ୍ଚାତ୍ ସମୃଦ୍ଧେତାତଃ ସାଧ୍ୟତାଂ ପ୍ରଥମଂ ତତଃ । ୨୪

ଉକ୍ତ ପାତ ସମ୍ଭାବନା କାଳରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଉଥିବା ବିଷ୍ଣୁମୁ ଆଦି ଯୋଗର ବିବରଣ ଦେଉଅଛି ।

ଅୟନାଂଶକୁ କଳାକରି ଦ୍ଵିଗୁଣିତ କର । ଏହାକୁ ୨୧୭୦୦ କଳା ଓ ୧୦୮୦୦ କଳାରେ ବିଲେପ ସଂସ୍କାର କର । (ଅର୍ଥାତ୍ ଅୟନାଂଶ ଯୋଗଥିଲେ ବିଯୋଗ ଏବଂ ବିଯୋଗ ଥିଲେ ଯୋଗ) । ଉଭୟଫଳ ୨୧୭୦୦ କଳା ବାଦ୍ ଦିଅ । ଅବଶେଷକୁ ୮୦୦'ରେ ହରିଲେ ଲବ୍ଧ ବିଷ୍ଣୁମୁ ଆଦି ଗତ ଯୋଗ ହେବା ଲବ୍ଧରେ ୧ ମିଶାଇଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୋଗ ସଂଖ୍ୟା ହେବ ।

ହରିବା ବେଳେ ବଳିଥିବା ଶେଷକୁ ୭°ରେ ଗୁଣି ୮୫°ରେ ହରିଲେ ଯେତେ ଲାଡ଼ୀ ଆଦି ଫଳ ହେବ ତାକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୋଗରେ ଯୋଗକଲେ ତାହା ସୂକ୍ଷ୍ମ ହୁଏ ।

ଏତିକିବେଳେ ଚନ୍ଦ୍ରର ଶର ନ ଥିଲେ ପାତର ମଧ୍ୟ-ସମୟ ହୋଇଥାଏ । ଶର ଥିଲେ ଏହି ସମୟର ପୂର୍ବରୁ ବା ପରେ ପାତର ଏହି ମଧ୍ୟ ସମୟ ହୋଇଥାଏ । ସେଥିନିମନ୍ତେ ପ୍ରଥମେ ମଧ୍ୟମ ମାନରେ କାନ୍ତି ସାମ୍ୟରୂପକ ସାଧାରଣ ପାତ ସାଧନ କରାଯିବା ଉଚିତ ହେବ ।

ଅଥେବାନୀଂ ଶୁକ୍ଳବୃକ୍ଷ୍ୟାସ୍ତୁ ତୀୟାଦିମସାବୟୋଃ ।

ଇବତ ପ୍ରାୟଶୋ ମଧ୍ୟଂ ବୈଧୃତବ୍ୟତପାତୟୋଃ । ୧୭।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଅୟନାଂଶ ୨୨ । ଏତେବେଳେ ଶୁକ୍ଳ ଓ ବୃଦ୍ଧିରେ (୨୦ଶ ଓ ୧୧ଶ ଯୋଗ) ବୈଧୃତ ଓ ବ୍ୟତିପାତ (ଯଥାସମେ) ୩୦ ଓ ୧ମ ପାଦ (୫ ଅଂଶ) ରେ ପ୍ରାୟ ପଡ଼ି ଯାଇଥିବାରୁ ଏହି ସମୟକୁ ଏଦୁଇର ମଧ୍ୟ ସମୟ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ ।

ଅତୋଽନୁମାୟ ତତ୍କାଳଂ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀନଂ ମୁତେଃ ।

ତଦ୍ଘୋଗଦନଜୈ କାର୍ଯ୍ୟେଽପ୍ୟୁଚ୍ଛ୍ଵା ସୂର୍ଯ୍ୟକ୍ଷାକରୌ । ୧୮।

ନୂ୍ୟନାଧିକବିଲିପ୍ତାସ୍ତୁ ତଦ୍ଭୁକ୍ତ୍ୟନ୍ତରଞ୍ଜିତାଃ ।

ଲଭ୍ୟେଽର୍ଦ୍ଧଶ୍ରାଦ୍ଧିଃ କାଳଃ ପୂର୍ବଃ କାର୍ଯ୍ୟେଽପ୍ୟୁଚ୍ଛ୍ଵା ମୁତୋକତଃ । ୧୯।

ଏବଂ ସ୍ୟାଦସକୃଦ୍ଦର୍ଶନଂ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀନଂ କୃତେଃ ।

ତତସ୍ତତ୍କାଳଜାତପାତାଦ୍ଘାତଃ ସୂକ୍ଷ୍ମେନୁ ସାୟୁକଃ । ୨୦।

ଭୂପୃଷ୍ଠନିଷ୍ପତ୍ତିଶ୍ଚାନାମବାସ୍ୟାନୁପଯୋଗତଃ ।

ନୈବ କାର୍ଯ୍ୟେଽନୁଦୁକ୍ତର୍ଜନଂ ଲମ୍ବନାବନତଃ । ୨୧।

ଏଣୁ ଶୁକ୍ଳଯୋଗ ଓ ବୃଦ୍ଧି ଯୋଗରୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ (୨୧୭୦୦ ଓ ୧୦୮୦୦) ସମୟ ଅନୁମାନ କରି ସେହି ଦିନ ତାତ୍କାଳିକ ସୂକ୍ଷ୍ମ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ସାଧନ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅୟନାଂଶ ସଂସ୍କାର ଯଥାସ୍ଥିତିରେ କରିବ । ଉଦୟକୁ ମିଶାଇବା ଶୁକ୍ଳ ଯୋଗବେଳେ ଏ ମିଶାଣ ଫଳ ୨୧୭୦୦ କଳାରୁ ଏବଂ ବୃଦ୍ଧିଯୋଗ ବେଳେ ଏହା ୧୦୮୦୦ କଳାରୁ କେତେ ବେଶି ବା କମ୍ ବାହାର କରି ନେବ । ଏହାକୁ ଶୁକ୍ଳ ଚନ୍ଦ୍ରର ଓ ଲବର ଗତ୍ୟନ୍ତରର

କଳାରେ ଶ୍ରୀ ଘେଲେ ଲବ୍ଧ ଯେତେ ଦଣ୍ଡାଦି ହେବ ତାକୁ ପୂର୍ବରୁ ଅନୁମାନରେ ଧରାଯାଇ
ଥିବା ସମୟରେ ଯୋଗ ବା ବିୟୋଗ କରିବ । (ରବିଚନ୍ଦ୍ର ଯୋଗକଳା ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ
କଳାରୁ କମ୍ ହୋଇଥିଲେ ଯୋଗ ଅନ୍ୟଥା ବିୟୋଗ) ଏହି ସ୍ଥିତିରେ ସାଧନ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ର
ଯୋଗ ତଥା ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀର (ବାରମ୍ବାର କରି) ସ୍ଥିରତା ଆଣିବ । ସମତାଦୃଢ଼ କରିବାକୁ
ହେବ । ଏତକବେଳେ ଚନ୍ଦ୍ରର ସୁସ୍ଥଗର ମଧ୍ୟ ସାଧନ କରିବ । ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ
ଏ ଯୋଗ ସବୁ ଆଖିକୁ ଦେଖାଯାଉ ନ ଥିବାରୁ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଆକ୍ଷ ଓ ଆୟନ କର୍ମ ବା ଲମ୍ବନ
ଓ ନତ କର୍ମ କରାଯିବ ନାହିଁ । ଭୁବେନ୍ଦ୍ର ଦୃଷ୍ଟି ଛୁଇଁ ପାତ ସାଧନ କରାଯିବ ।

ସୁ—ଅଥୌଜପଦଗପ୍ୟେନୋଃ କାନ୍ତବିଷେପସଂସ୍କୃତା ।

ଯଦା ସ୍ୟାଦଧିକା ଭାନୋଃ କାନ୍ତୋଃ ପାତୋ ଗତସ୍ତଦା । ୨୧ ।

ଜନା ଚେଦ୍‌ସ୍ୟାଉତୋ ଭାବୀ ବାମଂ ଯୁଗ୍ମପଦସ୍ୟ ଚ ।

ଯଦାଲ୍ପଦଂ ବିଧୋଃ କାନ୍ତବିଷେପାବେକ୍ତିଶ୍ଚୁଧତ । ୨୨ ।

ବିଷମ ବୃତ୍ତ ପାଦରେ (୧ମ ଓ ୩ୟ) ଥିବା ଚନ୍ଦ୍ର ଶର ସମ୍ବନ୍ଧ ସାନ୍ତି (ସ୍ମୃତସାନ୍ତି)
ସୂର୍ଯ୍ୟସାନ୍ତିରୁ ଅଧିକ ହେଲେ ପାତ ଅଂଶତ ହୋଇଛି ବୋଲି ଜାଣିବ । କିନ୍ତୁ କମ୍ ହେଲେ
ପାତ ନିକଟରେ ହେବ ବୋଲି ଜାଣିବ । ସମବୃତ୍ତପାଦ (୨ୟ ଓ ୪ର୍ଥ)ରେ ଥିବା ଚନ୍ଦ୍ରର
ସ୍ମୃତସାନ୍ତି ସୂର୍ଯ୍ୟସାନ୍ତିରୁ ଅଧିକ ହେଲେ ପାତ ଆଗକୁ ହେବ ଏବଂ କମ୍ ହେଲେ ପାତ ହୋଇ
ଯାଇଛି ବୋଲି ଜାଣିବାକୁ ହେବ ।

ଗୋଲକେଃ ସକଳଂ ଜ୍ଞେୟଂ ଗଣକୈର୍ବାସନାବଳାଦ୍ ।

ଗତିଷ୍ୟଦ୍ ଓ ବାଳାନାଂ ବୋଧାୟ ଗଣିତକ୍ରମଃ । ୨୩ ।

ଗୋଲ ଜ୍ଞାନ ଥିବା ଗଣକମାନେ ଯୁକ୍ତିବଳରେ (ପ୍ରମାଣ) ହେଲଣି କି ହେବ ସବୁ
ବୁଝି ପାରିବେ । ଅଜ୍ଞାନେକଙ୍କ ବୋଧ ନିମନ୍ତେ ଗତ ଓ ଗମ୍ୟ ଗଣିତ ସିଦ୍ଧା ଲେଖା ଯାଉଛି ।

ଯୋଗଭାଷ୍ଟ୍ରାନ୍ତୟୋଃ ସିଦ୍ଧା ଯଦା ସମକଳୀକୃତଃ ।

ତତ୍ତ୍ୱାଳତୋ ଗତେ ପାତେ ସଂଶୋଧ୍ୟାଃ ସଞ୍ଚିନାଡ଼କାଃ । ୨୪ ।

ଗମ୍ୟତାସ୍ତ୍ରାସଂଯୋକ୍ୟାଃ ପୁନସ୍ତତ୍ତ୍ୱାଳ-ସମୁଦୈଃ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟେନ୍ଦ୍ରପାତବିଶିଷ୍ଟୋଃ ସାଧ୍ୟଂ କାନ୍ତ୍ୟନ୍ତରଂ ତୟୋଃ । ୨୫ ।

ତଦା ପ୍ରାକ୍‌କାଳତଶ୍ଚେଦ୍‌ ସ୍ୟାଦ୍‌ଗତିଷ୍ୟଦ୍‌ବିପର୍ଯ୍ୟୟଃ ।

ତଦା ତତ୍‌ ସଞ୍ଚି ଦଣ୍ଡାନ୍ତର୍ମଧ୍ୟଂ ପାତସ୍ୟ ସମୁଦୈଃ । ୨୬ ।

ଯଦା ଗତସ୍ୟ ଗତତା ଗମ୍ୟତା ର ଭବିଷ୍ୟତଃ ।

ତଦା ଦୂରେ ଉଦେଦିଘୋଷଣା ନ ଦୁ ତଦିବସାନ୍ତର । ୧୭।

ତତ୍ତ୍ୱିକ୍ଷୟେ ଗତଃ ସାଧ୍ୟା ଯାନ୍ୟାସୌନ୍ୟାପନୋଭବ ।

ପ୍ରାଚୀନ ଇନ୍ଦ୍ରାଜ୍ୟର ଇତିହାସ ଓ ପ୍ରାଚୀନ ଇନ୍ଦ୍ରାଜ୍ୟର ଇତିହାସ ୧୮

ତତ୍ତ୍ୱାନ୍ତଃସ୍ତେଷାଂ ଶାସ୍ତ୍ରାଣାଂ ଶାସ୍ତ୍ର-ବିବର୍ତ୍ତ୍ୟସ୍ତେଷାଂ ।

ଭବେଦ୍ ଡାକ୍ତରୀର ସାଦ୍ୟା ପାତାର୍ଥଂ କଳକାମିକା । ୨୯।

ଆଦ୍ୟକାନ୍ଦ୍ୟନୁଚକ୍ରଃ ସଷ୍ଠିତ୍ଵା ନବସନ୍ନିତଃ ।

ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କର ଗୁଣବତ୍ତା ଓ ମୂଲ୍ୟ

ଆଗରୁ କୁହାଯାଇଥିବା ଯୋଗବଶତଃ ଯେତେବେଳେ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଚନ୍ଦ୍ରାବର୍ତ୍ତର ସମକାଳୀ
କରାଯିବ, ପାତ କରାଯାଇ ଥିବାର ଜଣାଗଲେ ସେ ସମୟରୁ ୬୦ ଦିନ ପୈତୃକ । ପାତ
ଆଗକୁ ପଡ଼ିବାର ଥିଲେ ସେହି ସମୟରେ ୬୦ ଦିନ ଯୋଗ କରିବ । ଏହି ସମୟରେ ରବି,
ଚନ୍ଦ୍ର, ପାତ ଓ ଶର ବାହାର କରି ପୁଣି ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଖୁଟ ଓ ହାତର ଅନ୍ତର ସାଧନ
କରିବ । ଏତେବେଳେ ପୂର୍ବକଥିତ ସମୟଠାରୁ ପାତ (ଗତ ଓ ଗମ୍ୟ) ଯଦି ହିସାବ କେଣା-
ଯାଏ (ଗତ ବା ଗମ୍ୟ ଯଥାକ୍ରମେ) ତେବେ ୬୦ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଖୁଟହାତ ସମାନ ହେବ ।
ମାତ୍ର ପୂର୍ବ ସମୟର ଗତଗମ୍ୟ ପାତ ଏତେବେଳେ ଯଦି ୦ରୁ ସେହିପରି ଗତଗମ୍ୟ ହୁଏ ଥିବା
ଦେଖାଯାଏ, ତାହାହେଲେ ପାତ ଉକ୍ତ ୬୦ ଦିନ ପରେ ହୁଏ ହେବ । ଉକ୍ତ ୬୦ ଦିନାନ୍ତର
ଦିନ ଭିତରେ ହେବ ନାହିଁ ।

ଯୋଗସିଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ବର୍ତ୍ତମାନ ହାନ୍ତର ଅନ୍ତର ସାଧନ କରିବ । ଚନ୍ଦ୍ର, ଚନ୍ଦ୍ରାବ୍ଦ
ସମୀକରଣ କାଳର ପୂର୍ବ ଓ ପରକାଳରେ ପାତରଗତରମ୍ୟତା ବୈପ୍ଳବ୍ୟରେ ସମୀକରଣ
କାଳକହାନ୍ତର ଅନ୍ତର ଓ ୭° ଘଟିକା ସାପ୍ତକ ସମୀକରଣ କାଳକ ହାନ୍ତର ଅନ୍ତର ଏପରି
ଦୁଇ ହାନ୍ତାନ୍ତରର ଯୋଗକରିବା ଗତରମ୍ୟ ତାର ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ନ ହୋଇ ସ୍ଥିତାବସ୍ଥା ରହିଲେ
ଉଭୟ ହାନ୍ତାନ୍ତରର ଅନ୍ତର କରିବ । ଏହାହିଁ ପାତ ଆନୟନ ନିମନ୍ତେ କଳାସୁକ ପ୍ରଥମ
ଗତି ଓ ହାନ୍ତ ଗତି ହେବ । ପ୍ରଥମ ହାନ୍ତାନ୍ତର କଳାକୁ ୭°ରେ ଗୁଣି ପ୍ରଥମ ହାନ୍ତଗତିରେ
ସ୍ଥଗିତଲେ ପଳ ଯାହାହେବ ତାକୁ ସମୀକରଣ କାଳରେ ପାତ ହେବାକୁ ଥିଲେ ଯୋଗ-
କରିବ । ପାତ ଅଙ୍ଗତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ ସେହି ସମୀକରଣ ସମୟରୁ ତାକୁ ବିୟୋଗ
କରିବ ।

ଗଢ଼େଶ୍ୟତାବଶାଦ୍ଭୟଦ୍ରୁତକାଳ ହାନ୍ତତଃପୁନଃ ।

ସାଧୁ ଶାନ୍ତିନାଥ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଦେବୀଦାସଦେବ ଜଳୀୟ ୧୦୮୧

ଓରଓସି ବୃଣିତା ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଦ୍ଧଂସଂକଳ୍ପକାଃ ।

ଲବ୍ଧା ବୁଦ୍ଧକଳାଃ ପୂର୍ଣ୍ଣମୋକ୍ଷୋଦ୍ଧାଃ ପ୍ରଥମା ମତାଃ । ୩୯

ମାନଯୋଗାର୍ଦ୍ଧବିକଳାସ୍ତୁତୁକାଃ ପୂର୍ଣ୍ଣମୋକ୍ଷକାଃ ।

ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଦ୍ଧକାଞ୍ଚକାମଧ୍ୟେ ଦ୍ଵୀନାତ୍ୟାଃ ସମୟେ ପୁନଃ । ୪୦

ତତ୍କାଳକାନ୍ତବିବରଲପ୍ତିକାଃ ସଂସ୍କୃତାତ୍ମତାଃ ।

ଦ୍ଵିତୀୟସ୍ଥିତଖଣ୍ଡାସ୍ତା ଲବ୍ଧା ବୁଦ୍ଧରତ କମାର । ୪୧

ତତ୍କାନ୍ତ୍ୟନ୍ତରଯୋଗାର୍ଦ୍ଧସାମ୍ୟେ ପୂର୍ଣ୍ଣବିନିର୍ଗମୌ ।

ଉବେତାଂ ପୃଥିବିରୌ ପୁଷ୍ଟୌ ଦଣ୍ଡାଶ୍ଚ ସ୍ଥିତଖଣ୍ଡକାଃ । ୪୨

ପାତର ଆଦିଠାରୁ ଅନ୍ତପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋଟ ସମୟ ଜାଣିବା ନିମନ୍ତେ ପାତର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ମୋକ୍ଷ କଥା ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁଅଛୁ । ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପାତ ମଧ୍ୟକାଳିକ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ବିମ୍ବ ଆଣି ଏ ଉଭୟକୁ ମାନେକ୍ୟାର୍ଦ୍ଧ ଜାଣିବ । ଏହି ମାନେକ୍ୟାର୍ଦ୍ଧକୁ ୭°ରେ ଗୁଣି ଶେଷ ସାନ୍ତୁ ଗତିରେ ଘରଦେବ । ଫଳହେବ ପାତର ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଦ୍ଧ ନାଡ଼ୀ । ପାତର ମଧ୍ୟକାଳରୁ ଏହାକୁ ବାଦଦେଲେ ମଧ୍ୟମସ୍ଥିତକାଳ ହେବ ଏବଂ ପାତର ମଧ୍ୟ କାଳରେ ଏହାକୁ ଯୋଗଦେଲେ ପାତ ମଧ୍ୟମ ମୋକ୍ଷକାଳ ହେବ । ପୁଣି ତତ୍କାଳରେ ଯେଉଁ ରବି ଚନ୍ଦ୍ର ହେବେ ସେ ଦୁହଁକୁ ଶୁଚିଯାନ୍ତର ଅନ୍ତରକର । ଏହା ମାନେକ୍ୟାର୍ଦ୍ଧରୁ କମ୍ ହୋଇଥିଲେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମୟ ରୁଲିଯାଇଛି ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ଅର୍ଥାତ୍ ପାତ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଉଥିବା କହିବ ଏବଂ ମୋକ୍ଷ ନିକଟରେ ହେବାକୁ ଅଛିବୋଲି ସ୍ଥିରକରିବା ମାନେକ୍ୟାର୍ଦ୍ଧରୁ ସାନ୍ତୁ-ହୃଦୟ ଅନ୍ତର ବହୁ ଅଧିକ ଦେଖାଗଲେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ବୋଲି କହିବା—ମୋକ୍ଷ ରୁଲିଯାଇଥିବ ନିଶ୍ଚୟ ।

ମଧ୍ୟମ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ମୋକ୍ଷ କାଳିକ ସାନ୍ତୁର ଅନ୍ତରକଳାହକୁ ୭°ରେ ଗୁଣି ମଧ୍ୟମ ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଦ୍ଧ ସଂକଳ୍ପରେ ହରିଲେ ପ୍ରଥମ ସ୍ଵାତ୍ମିକ ଓ ମୌଷିକ ସାନ୍ତୁକୁ କଳା ଆସିବ । ସ୍ଵାତ୍ମିକମାନେକ୍ୟାର୍ଦ୍ଧ ବିକଳା ଓ ମୌଷିକମାନେକ୍ୟାର୍ଦ୍ଧ ବିକଳାକୁ ଯଥାକ୍ରମେ ସ୍ଵାତ୍ମିକ ଓ ମୌଷିକ ସାନ୍ତୁଗତି କଳାରେ ହରିଲେ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ସ୍ଥିତି ଅର୍ଦ୍ଧ ଓ ମୋକ୍ଷସ୍ଥିତି ଅର୍ଦ୍ଧ ନାଡ଼କାଳ ହେବ । ଏହାକୁ ଯଥାକ୍ରମେ ପାତ ମଧ୍ୟ-କାଳରୁ ବାଦ ଓ ଯେଥିରେ ଘୋରକଲେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ମୋକ୍ଷ କାଳହେବ ।

ପୁଣି ଏହି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ମୋକ୍ଷକାଳର ସାନ୍ତ୍ୟନ୍ତରକଳାକୁ ୭°ରେ ଗୁଣି ଯଥାକ୍ରମେ ଦ୍ଵିତୀୟ ସ୍ଵାତ୍ମିକ ତଥା ଦ୍ଵିତୀୟ ମୌଷିକ ସ୍ଥିତ୍ୟର୍ଦ୍ଧ ସଂକଳ୍ପରେ ହରିଲେ ଦ୍ଵିତୀୟ ସ୍ଵାତ୍ମିକ ଓ ଦ୍ଵିତୀୟ ମୌଷିକ ସାନ୍ତୁଗତି ହେବ । ଏହାକୁ ବାଦଦେଇ କରବା ପରେ ସ୍ଵାତ୍ମିକ ଓ ମୌଷିକ

ସାନ୍ତ୍ୟନ୍ତର ତଥା ପ୍ରାଣିକ ମାନେକ୍ୟାନ୍ତ ଓ ମୌଷିକ ମାନେକ୍ୟାନ୍ତ ସମାନ ହେଲେ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ମୋକ୍ଷକାଳ ସ୍ଥିର ଓ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ । ଏହା ଫଳରେ ସ୍ଥିତିର ନାହିଁକାହିଁ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥିର ହୋଇଯାଇ ପାରିବ ।

ସୁ-ଆଦ୍ୟନ୍ତକାଳୟୋର୍ମଧ୍ୟେ କାଳୋ ଜ୍ଞେୟୋଽପଦାରୁଣଃ ।

ପ୍ରଜ୍ଞଳଜ୍ଞଳନାକାରଃ ସର୍ବକର୍ମସୁ ଗର୍ହିତଃ । ୪୩।

ଏକକାଷ୍ଠାଗତଂ ଯାବଦର୍ବେନ୍ଦୋର୍ମଣ୍ଡଳାନ୍ତରମ୍ ।

ସମ୍ଭବସ୍ତ୍ରାବଦେବାସ୍ୟ ସର୍ବକର୍ମବିନାଶକୃତ୍ । ୪୪।

ସ୍ଥାନଦାନଜପଶ୍ରୀଞ୍ଜବ୍ରତହୋମାଦିକର୍ମଭିଃ ।

ପ୍ରାପ୍ୟତେ ସୁମହତ୍ ଶ୍ରେୟସ୍ତତ୍କାଳଜ୍ଞାନତସ୍ତଥା । ଭତ । ୪୫।

ପାତର ଆରମ୍ଭ ଓ ଅବସାନ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ସମୟ, ତାହା ଅଗ୍ନି ପରି ଅତି ଉତ୍ତମ । ଏହି ସମୟ ବିବାହ ଓ ଉପନୟନ ଆଦି ଶୁଭକର୍ମରେ ସର୍ବଦା ନିୟମିତ ହୋଇଥାଏ । ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଏକ ଦିଗଗତସାନ୍ତ ସମାନ ହେଲେ ପାତର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଥାଏ । ଏତିକିବେଳେ ସମସ୍ତ ଶୁଭକର୍ମ ନଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ପାତର ସମୟ ଜାଣି ସେହି ସମୟରେ (ବ୍ରହ୍ମଣ କାଳପରି) ସ୍ନାନ, ଦାନ, ଜପ, ଶ୍ରାଦ୍ଧ, ବ୍ରତ ଓ ହୋମାଦି କଲେ ଅନେକ ପ୍ରକାରର ମଙ୍ଗଳ ହୋଇଥାଏ ।

ମଧ୍ୟମଃସ୍ଥିତିକାଳୋଽସ୍ୟ ପ୍ରହରଂ ଦ୍ଵିତୟଂ ଭବେତ୍ ।

ନବଦଣ୍ଡାମୃତୋ ନ୍ୟୁନଃ ସନ୍ଧ୍ୟଂଶାହର୍ଦ୍ଦୟଂ ମହାନ । ୪୬।

ପାତର ସାଧାରଣ (ମଧ୍ୟମ) ସ୍ଥିତିକାଳ ଦୁଇ ପ୍ରହର ଅର୍ଥାତ୍ ଦୃଢ଼ ହୋଇଥାଏ । ଅତି କମ୍ରେ ଏହାର ସ୍ଥିତିକାଳ ଦୃଢ଼ ଓ ଅତି ବେଶିରେ ଏହାର ସ୍ଥିତିକାଳ ଦୃଢ଼ । ୨° ।

ଚନ୍ଦ୍ରାନ୍ତେ ଚନ୍ଦ୍ରପାତୋତ୍ତୋ ରବିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରାନ୍ତସନ୍ନିଧୌ ।

ଚନ୍ଦ୍ରଶ୍ଚେନ୍ଦ୍ରାର୍ଦ୍ଧଗସ୍ତ୍ରାସ୍ୟ ପାତସ୍ୟାନ୍ତା ସ୍ଥିତିର୍ଭବେତ୍ । ୪୭।

ଚନ୍ଦ୍ରୋତ୍ପାତଶଶିନୋ ଯଦ୍ ସ୍ୟୁଃ କର୍କଟାଦଗାଃ ।

ଧନୁରନ୍ତ୍ୟାଂସ୍ତ୍ରୀଗୋ ଭାନୁସ୍ତଦା ସ୍ୟାତ୍ ସୁଚରସ୍ଥିତଃ । ୪୮।

ପାତୋଽସ୍ୟ ଦ୍ଵିବି ଭଗୋନଃ ସ୍ୟାଦେକଂ ସନ୍ନିଧୌ ଭବେତ୍ ।

ଆୟୁନାନ୍ତେ ବିଧୋର୍ନ ସ୍ୟାତ୍ ଗଜାକ୍ଷ୍ୟଂ ଶାୟୁକେଽପମେ । ୪୯।

୧୨ ଶ୍ରେଣୀର ଶେଷରେ ଚନ୍ଦ୍ରର ଉଚ୍ଚ ଓ ପାତଥୁବା ବେଳେ ୧୨ ଶ୍ରେଣୀର ନିକଟରେ ସାପ୍ତନ ରବିଥିଲେ ଏବଂ ସାପ୍ତନ ଚନ୍ଦ୍ର କନ୍ୟା ଶ୍ରେଣୀର (୬ ଶ୍ରେଣୀ) ଅତି ନିକଟରେ ହେଲେ ପାତର ଶୁଦ୍ଧିକାଳ ଅତି କମ୍ ହୁଏ । ଚନ୍ଦ୍ରର ଉଚ୍ଚ, ପାତ ଓ ସ୍ୱୟଂ ଚନ୍ଦ୍ର କର୍କଟ ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରଥମରେ ଥିବାବେଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଧନୁ ଶ୍ରେଣୀର ଶେଷ ପାଦରେ ଥିଲେ ପାତର ଶୁଦ୍ଧିକାଳ ଘାଟ (ଅତି) ହୋଇଥାଏ । ମାତ୍ର ଏଠାରେ ଯଦି ଚନ୍ଦ୍ରର ପାତ କର୍କଟର ଆଦ୍ୟରେ ନଥାଇ ମିଥୁନ ଶ୍ରେଣୀର ୨୮° ଠାରୁ କର୍କଟର ୧° ମଧ୍ୟରେ ରହେ ତାହାହେଲେ ଅତି କମ୍ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଥର ସାନ୍ନିହାସ ହୋଇଥାଏ । ଅପ୍ତନ ସମାପ୍ତିରେ ଚନ୍ଦ୍ରଥୁବା ବେଳେ ତାର ଶୁକ୍ରସାନ୍ନିହାସ ୨୮°ରୁ ଅଧିକ ହେଲେ ଆଉ ସାନ୍ନିହାସ ଆଦୌ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ ।

ଅବଶେଷପତ୍ତୋ ଗ୍ରାହେୟା ଗୋଲଭେଦଃ ସିତଦ୍ୱ୍ୟତଃ ।

ନ ଗ୍ରାହେୟାଽୟନ-ଭେଦୋଽସ୍ୟ ସ୍ୱାୟନାଭିମୁଖସ୍ଥିତଃ । ୫୦ ।

ପାତ ବିଷୟେ ଚନ୍ଦ୍ରର ଶରଜନିତ ଗୋଲ ଭେଦ (ପୂର୍ବ ଗୋଲ ବା ପଶ୍ଚିମ ଗୋଲ) ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ । ଚନ୍ଦ୍ର ନିଜର ଅୟନ ଅଭିମୁଖରେ ଥିବାରୁ ତାର ଅୟନ ଭେଦ ହେବାର ନୁହେଁ ।

ଗୋଲସନ୍ଧୌ ଶାନ୍ନିଗତବଦ୍ୱୀଷୋର୍ଦ୍ଧନ୍ନ ଭିଦ୍ୟତେ ।

ଅଲ୍ପାସାୟନସନ୍ଧୌ ତୁ ଗତ୍ୟଷୋର୍ଭିଦ୍ୟତେ କୃତ୍ତର । ୫୧ ।

ଯାମ୍ୟେ ସୌମ୍ୟେଽୟନେ ଚନ୍ଦ୍ରସୌମ୍ୟସାମ୍ୟଗତଃ ଶରତ୍ ।

ଦୁଷ୍ଟାପ୍ୟୟନସାମ୍ନୁଖ୍ୟା-ଭବାନ୍ନାୟନଭିନ୍ନତା । ୫୨ ।

ପାତେନ ଦୂରତଃ ଖେଚୋ ବିଷିଷ୍ଟୋଽପି ସୁପାର୍ଶ୍ୱୟୋଃ ।

ନ ତ୍ୟଜେତ୍ତ୍ୱାନ୍ନିବୃତ୍ତସ୍ୟ ସାମ୍ନୁଖ୍ୟଂ ହ କଦାଚନ । ୫୩ ।

ଶୁକ୍ରସାନ୍ନିହାସ ନିମନ୍ତେ ଏହା ଗ୍ରହଣ କରିପିବାର କଥା । ଗୋଲ ସନ୍ଧିରେ ଶର ବଗତଃ ଶୁକ୍ରସାନ୍ନିହାସ ଅୟନ ଭେଦ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଅୟନ ସନ୍ଧିରେ ଉକ୍ତ ସାନ୍ନିହାସ ଶରର ଗତି ବଗତଃ କଦାଚିତ୍ ଭିନ୍ନ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ । ଗୋଲ ସନ୍ଧିରେ ସାନ୍ନିହାସ ଅଧିକ ହେବା ଓ ଅୟନ ସନ୍ଧିରେ ତାହା କମିଯିବାକୁ ଏହାର କାରଣ ।

ଦକ୍ଷିଣ ଗୋଲ ଓ ଉତ୍ତର ଗୋଲରେ ଶରବଗତଃ ଚନ୍ଦ୍ରର ଯଥାସମେ ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଗତି (ଶୁକ୍ରସାନ୍ନିହାସ ଉତ୍ତର ଗତି ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଗତି) ଦେଖାଗଲେ ମଧ୍ୟ ଅୟନ ବଗତଃ ବିଚ୍ଚେଦ ହୋଇ ନ ଥାଏ ।

ଯାତ୍ରାଦ୍ଵାରା ଗ୍ରହ (ଏଠାରେ ଚନ୍ଦ୍ର) ଖାନ୍ତି ବୃତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତର ପାର୍ଶ୍ଵରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ବସିଥିବା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଖାନ୍ତି ବୃତ୍ତର ଅଭିମୁଖରେ ବସିବେ ଚାଲିଥାଏ । ଖାନ୍ତି ବୃତ୍ତର ଅଭିମୁଖକୁ ସେ ଗୁଡ଼ି ପାରେ ନାହିଁ । ଶରଦ୍ଵାରା ଗ୍ରହ ଏପାଖ ସେପାଖ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବସିବେ ଖାନ୍ତି ଅଭିମୁଖରେ ଚାଲିଥାଏ ।

ବୃତ୍ତର ଯାତ୍ରା ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବସନ୍ତମିତ୍ତରାଶ୍ଵର୍ଯ୍ୟ ମହାପାତ୍ର (ଏହା ବୈଧୂତ ଓ ବ୍ୟତିପାତ୍ର)ର ଗୋଳ ଓ ଅପ୍ତନ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ବହୁ ସୃକ୍ତି ସହକାରେ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି ।

ବସନ୍ତମିତ୍ତରାଶ୍ଵର୍ଯ୍ୟ-ବୃତ୍ତର ଯାତ୍ରାଦ୍ଵାରା ଶ୍ରୁତେ ।
ବ୍ୟତିପାତ୍ରା ବହିତା ଯେବ ବହୁସୃକ୍ତିପୁରଃସରମ୍ । ୫୪ ।

ରବୀନ୍ଦ୍ରଯୋଗତୋ ଯୋଗା ଯେ ସପ୍ତାବଂଶତଃ ପୁରା ।
ସାଧୁତାସ୍ତ୍ରହ ଯୌ ସପ୍ତାବଂଶ-ସପ୍ତଦଶାବନୌ । ୫୫ ।

ବୈଧୂତ ବ୍ୟତିପାତ୍ରାଦେଃ ଯୋଗାବତ୍ୟନ୍ତଦାରୁଣୋ
ତୌ ହ ଖାର୍ଜୁରରଚେକାର୍ଜଳଗାର୍ଜେନ୍ଦ୍ର ଦୃଶୁବୌ । ୫୬ ।

ଆଗରୁ ଗ୍ରହସ୍ପଷ୍ଟ କରିବା ପ୍ରକରଣରେ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଗୁଣାଦି ଯୋଗରୁ ୨୭ ସାଖ୍ୟକ ଯୋଗ ସାଧନା କରିବା କୁହା ଯାଇଅଛି । ଏ ୨୭ ଯୋଗ ମଧ୍ୟରେ ୨୭ ଶ ଓ ୧୭ ଶ ଯୋଗହିଁ ଯଥାକ୍ରମେ ବୈଧୂତ ଓ ବ୍ୟତିପାତ୍ର । ଏ ଦୁଇଟି ଯୋଗ ଅତି ନିଷ୍ଠୁର ଅଟନ୍ତି । ଖାର୍ଜୁର ଚନ୍ଦ୍ରରେ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଏକ ଅର୍ଗଳରେ ରହିଥିବାରୁ ସେ ଉଭୟଙ୍କର ଯେଉଁ ସୋଧ ଦୃଷ୍ଟି ଜାତ ହୁଏ ସେଥିରୁହିଁ ଏହି ଦୁଇ ଯୋଗର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଅଛି ।

ସୁ-ସାପ୍ତୋନ୍ନ ପୌଷ୍ଠ୍ୟସ୍ତାନାମନ୍ତ୍ୟାଃ ପାଦାଭିସନ୍ଦୟଃ ।
ତଦଗ୍ରହବ୍ୟପାଦାର୍ଦ୍ଧଂଗଣ୍ଡାନ୍ତଂ ନାମ କୀର୍ତ୍ତୀତେ । ୫୭ ।

ଅଶ୍ଳେଷା, ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ଓ ରେବତୀ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ସହ ହୋଇଥାଏ ଅର୍ଥାତ୍ ଏ ତିନି ନକ୍ଷତ୍ରର ୪ର୍ଥ ପାଦ ଶେଷରେ ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ଗଣି ଗତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ପରବର୍ତ୍ତୀ ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ଗଣିର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଏ ।

ଏହି ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କର ପର ପର ନକ୍ଷତ୍ରର ପ୍ରଥମ ପାଦାଦିକୁ ଗଣ୍ଡର ଶେଷକୁହାଯାଇ ଥାଏ ।

ଦୃଷ୍ଟା ଲଗ୍ନନବଂଶଜା ଇହ ମୟୋତ୍ୟନ୍ତେକୁଳୀରେ ବଞ୍ଚେ
କୀଟେନ୍ଦ୍ର୍ୟା ହରତ୍ପମେଷମୁଖାଗା ମୀନାଜୟମୁଦ୍ଧିନଃ ।
ତେ ଗଣ୍ଡାକ୍ରତ୍ତସନ୍ଧିପାତସଦୃଶଃ ସବେଷୁ କର୍ମସୁପି
ତ୍ୟାଜ୍ୟା ବିଷ୍ଣୁମୁଖୋଽସ୍ତୁ ନିଷ୍ଠାନିକସା ହୋରାଗଟମାକ୍ରଃ ପୁନଃ । ୧୩ ।

ରାଶିସହ ଗତ ଦୋଷ ଶୁଭକର୍ମରେ ସବୁଆଁ ତ୍ୟାଜ୍ୟ । କଳଟ, ବୃଷ୍ଟି କ ଓ ମୀନରାଶିର
ଶେଷ (୧ମ) ନବାଂଶ ମୀନରେ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି । ସିଂହ, ଧନୁ ଓ ମୀନର ପ୍ରଥମ ନବାଂଶ ମେଷ
ରାଶିରେ ପଡ଼ିଥାଏ । ଏଣୁ ଏହି ସବୁ ନବାଂଶ ଦୋଷଯୁକ୍ତ । ଏହି ନବାଂଶଗୁଡ଼ିକ ଗଣ୍ଡାକ୍ରପରି
ରାଶି ଓ ନକ୍ଷତ୍ର ସହରେ ପଡ଼ୁଥିବାରୁ ସକଳ ଶୁଭକର୍ମରେ ତ୍ୟାଜ୍ୟ । ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରଭୃତି ଅନିଷ୍ଟ-
କାରକ କରଣ ଆଦି ମଧ୍ୟ ତ୍ୟାଜ୍ୟ । ହୋରା ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏସବୁ ଅନିଷ୍ଟକର ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି ।

ପ୍ରାକ୍‌କଲ୍ୟେ ଭୁପ୍ରହାଦସ୍ଥିରଚରଯୁଜତଃ ଖାତ୍ରବେଦାବୁବେଦା
ଦବ୍ୟାଦା ଯେ ବ୍ୟତୀୟଃ ସରସିଜଜନୁଷଃ ପ୍ରତ୍ୟହଂପର୍ଯ୍ୟୟାଶାମ୍ ।
ତାବଦ୍‌କାଳାତ୍ପ୍ରବୃତ୍ତେରତରଦନମୁଖାଦ୍ୟାତସୌରାକ୍ଷସଂଘାଃ
ସୃଷ୍ଟ୍ୟାଦାଃ ସୃଷ୍ଟିକାଳବ୍ୟବକଳନବଶାଦୁକ୍ତପୂର୍ବ । ମୟୋତ ୧୪ ।

ବ୍ରହ୍ମାଚରଣର ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ କଲ୍ୟାଣମୁକ୍ତ ୪୭୪୦୦୦ ଦିବ୍ୟବର୍ଷ କଟାଇ
ଦେଇଥିଲେ । ଏଣୁ ଏହି ସମୟକୁ ସୃଷ୍ଟିକାଳ ବା ସୃଷ୍ଟିବର୍ଷ କହିଥାନ୍ତି । ଏହି ସୃଷ୍ଟିବର୍ଷ
ଶେଷ ହେବାର ଠିକ୍ ପରଦିନ ଠାଉଛି ଗ୍ରହ, ଉଚ୍ଚ, ପାତ ପ୍ରଭୃତିର ଭଗଣାରମ୍ଭ ହୋଇଅଛି ।
ଏଣୁ ମୁଁ କଲ୍ୟାଣ ବର୍ଷରୁ ଏହି ସୃଷ୍ଟିବର୍ଷ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଗ୍ରହସାଧନ କରିବାକୁ ହେବ ବୋଲି
ଆଗରୁ କହି ସାରିଛି ।

ସୃଷ୍ଟ୍ୟନ୍ତେ ଚୈବଶୁକ୍ଳପ୍ରତିପଦ ଯବଲୋଚ୍ୟୁଦ୍‌ଗମେତୀଗୁରୁନୋଃ
ସୁଦ୍‌କାରେ ସୋତପାତାଃଖିଳଗଗନଚରଶ୍ଚକ୍ରବକ୍ତ୍ରେ ନୟୁକ୍ତଃ ।
ତସ୍ମାଦ୍‌ଦସ୍ତାବ୍ଦମାସାପମଭଗଣମୁଖା ସୌଗପଦ୍ୟାତ୍ ପ୍ରବୃତ୍ତଃ
କଂଚ ବ୍ରହ୍ମାହବଦେୟୁଁ ଗମନୁଘଟିକାମାବମନ୍ୟନ୍ କଂଚତ୍ । ୧୫ ।

ସୃଷ୍ଟି ବର୍ଷର ଠିକ୍ ସମାପ୍ତି ସମୟରେ ଚୈବଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିପଦାତିଥିର ଆରମ୍ଭ । ଯମ
କୋଟି ପଞ୍ଚଦଶେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଉଦୟ ଏବଂ ଲଙ୍କାରେ ରାତି ଅଛି । ଏ ଦିନ ରବିବାର । ଏତିକି-
ବେଳେ ବ୍ରହ୍ମା ଗ୍ରହ, ଉଚ୍ଚ, ପାତ ଆଦିକୁ ସ୍ବ ସ୍ବ କକ୍ଷାରେ ଗତି କରିବା ପାଇଁ ମେଷାଦି
ବିନ୍ଦୁରେ ଛୁଡ଼ି ଦେଇଥିଲେ । ଏଣୁ ଠିକ୍ ଏତିକିବେଳୁଁ ଦିନ, ମାସ, ସନ୍ତତି ଓ ଭଗଣ ଆଦିର
ପ୍ରବୃତ୍ତି ହେଲା ।

ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଦିନରୁ ଏ ସବୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ନାହିଁ । ଏଠାରୁ କେବଳ ଘଟଣା, ସୁଗ ଓ ମନୁ ଆଦିର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଅଛି ।

ଯେ ପ୍ରୋକ୍ତଃ ସଦସର୍ବଫଳାୟ ଜଗତଃ ଶ୍ରୀବ୍ୟାସପିତାବତ୍ତି
 ବ୍ରଜାଦ୍ୟା ଜଳଦାଃ ସଦାତପତୟୋ ଭାଗାଃ ସୁଯୋଗାବୟଃ ।
 ଭବାଭବଜୁଷାମଦୃଷ୍ଟବଶତସ୍ରଭର୍ତ୍ତାଳାନାଂ ମୟା
 କାଦାଚିତ୍ତୟା ନ ତେହେ ଗଦତାସ୍ରାକ୍ତାଶ୍ଚ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଭିଃ । ୭୧

ବ୍ୟାସପିତା ପରଶୁର ପ୍ରଭୃତି ଋଷିମାନେ ଜଗତର ଶୁଭଶୁଭ ଫଳ ନିମନ୍ତେ ବ୍ରଜା, ମନ୍ଥୀ ଓ ପାଳକ, ଦ୍ରୋଣ ଓ ପୁଷ୍କର ଆଦି ମେଘ; ଆତ୍ମକାୟପତି, ଅଗ୍ନି ଦର୍ଶ ଓ ବ୍ୟାଧି ଆଦିର ଭାଗ, ବଜ୍ରଯୋଗ ଓ ଅଧିବ୍ରଜଯୋଗାଦିର ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଏ ସବୁ କେତେକେଳେ କେତେବେଳେ ଫଳ ଦିଅନ୍ତି ଏବଂ କେତେବେଳେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଫଳ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହି ସବୁକଥା ଚିନ୍ତାକରି ମୁଁ ଏହି ସବୁ ସମ୍ଭବେ କିଛି ଲେଖି ନାହିଁ । କୌଣସି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ଏ ସବୁ କଥା ନାହିଁ ।

ଯଦ୍‌ସୂର୍ଯ୍ୟେନ୍ଦ୍ରେର୍ଭଗଣବିରତଃ ସ୍ୟାଦ୍‌ସୁଗେ ତତ୍‌କୃତାଂଶେ
 ନିଃଶେଷତ୍ଵଂ ଶିତିଦିନତତେର୍ଦ୍ଦାପରାନ୍ତପ୍ରସିଦ୍ଧଃ ।
 ସୃଷ୍ଟୋରବଦା ଯୁଗକୃତଲବେନୋଦ୍ଭୂତଃ ଶେଷଶୂନ୍ୟା-
 ସ୍ରସ୍ତ୍ୱାନ୍ନୋକ୍ତସ୍ତପନଶଶିନୋର୍ଦ୍ଦାପରାନ୍ତପ୍ରବୋହେ । ୭୨

ଗୋଟିଏ ମହାଯୁଗ ଶେଷରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଭଗଣ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ମହାଯୁଗ ୫ ଅଂଶରେ ୧୦୮୦୦୦୦ ବର୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ସାବନ ଅହରଣ ନିରବସ୍ଥାନ ହେଉଅଛି । ଏହାର ସଂଖ୍ୟା ୩୯୪୦୭୯୪୫୭ । ହାପର ଯୁଗାନ୍ତ ଗତ ସୃଷ୍ଟ୍ୟବଦ ୧୯୫୫୮୦୦୦୦୦୦ ମଧ୍ୟ ୧୦୮୦୦୦୦୦ରେ ହେଲେ (ଲବ୍ଧ ୧୮୧୧) ଶେଷ ଶୂନ୍ୟ ହୁଏ । ଏହି କାରଣରୁ ହାପରାନ୍ତରେ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଧ୍ରୁବ କହିବା ଦରକାର ହୋଇ ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ଅହରଣ ଓ ରବିଚନ୍ଦ୍ର ଭଗଣର ମଧ୍ୟ ନିରବସ୍ଥାନପରି-ସମାପ୍ତି ହେଉଅଛି ।

ସୃଷ୍ଟ୍ୟକ୍ତାନାଂ କଳିଗତସମାନାଂ ଦିନୋଦ୍ଧଃ ସୁମେଳଃ
 ସ୍ୟାନ୍ନାୟାର୍ଜକିୟମୁଖଗତବହ ତତ୍‌ପୂର୍ବଘସ୍ତେ ।

ଚୈତ୍ରାଦ୍ୟୁକ୍ତା ଦିନଗତୟୁତାସ୍ତେଧ୍ରୁବାଃ ପଞ୍ଜିକାଦୈ
 ସୌରେ ଭୂଲ୍ୟାଃ କରଣ ଶରଦାଂ ତଦିନାନ୍ୟାରବାସ୍ତେ । ୭୩

ଗୁଣେ ବାରେ ବ୍ୟରଣ କରଣାକ୍ତାବିରାଦ୍ୟାତୟା
 ଯା ବୈଶାଖେ ଯଦପି ମଳିନେ ସୁଷ୍ପୃଷ୍ଟ୍ୟେୟଦୁଜେତୁର ।
 ମଧ୍ୟାର୍ଦ୍ଧେନୁବମଳିନମାସସ୍ୟ ପୂର୍ବଂ ଗତତ୍ବା—
 ଉଦ୍ୟାଃ ଖେତ୍ରପୁରସମୁତ୍ତରଃ ଶୁଦ୍ଧଚୈତ୍ୟାଦିଭବଃ । ୭୪
 ଏତଦ୍‌ପୂର୍ବଂ ସପଦକୃତଦେବାର୍ଥରୂପତ୍ୟ ହୋଭି—
 ଯା କଳ୍ୟାଣୋ ମଧୁମୁଖତୟସ୍ତୁଲ୍ୟମଧ୍ୟେନ୍ଦ୍ରିନୋଭୟା ।
 ପ୍ରାଗ୍‌ଭିଃ ପ୍ରୋକ୍ତା ପୁରଗଣୟତା ଯା ସ୍ୱଚ୍ଛେ ମାଧବେତୁ-
 ଉତ୍ ଖେତ୍ରାଦପୁରକଗମନେ ମଧ୍ୟମଧ୍ୟାଦିଭବଃ । ୭୫

ମଧ୍ୟସୂର୍ଯ୍ୟ ମେଷାଦିରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାବେଳେ (ଦିନରେ) ସୃଷ୍ଟ୍ୟାଦିଠାରୁ ହାପରନ୍ତ ଗତବର୍ଷ ୧୯୫୫୮୦୦୦୦ର ଏବଂ କଳି ଗତବର୍ଷ (କରଣାବଦ୍‌ର ଆରମ୍ଭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଳିର ଗତାବଦ୍‌ ସଂଖ୍ୟା) ୪୯୭୦ର ଅହର୍ଗଣ ଯଥାକ୍ରମେ ୭୧୪୦୦୨୨୯୭୭୭ ଓ ୧୮୧୫୩୩୪-ରେ ମେଳ ଭଲ ଶ୍ରବଣେ ରହୁଅଛି । (ଟିପ୍‌ପଣୀ ଦେଖ) ଉଭୟ ଅହର୍ଗଣରେ ବାର ଶୁଦ୍ଧି ଠିକ୍ ରହୁଅଛି ।

କରଣାଦି ଆରମ୍ଭ ମଧ୍ୟ ରବି ବର୍ଷାନ୍ତ ଦିନର ପୂର୍ବଦିନ ମଧ୍ୟମାନରେ ଚୈତ୍ରଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିପଦା ଥିଲା । ସେ ଦିନ ଯେଉଁ ପୁରାଦି କୁହାଯାଇଛି ସେଥିରେ ଦିନ ଗତ (ବ୍ରହ୍ମର ଦୈନିକ ଗତ) ମିଶାଇଲେ ପଞ୍ଚିକାଦିରେ ତାହା ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତୀୟ ମଧ୍ୟମ ଗ୍ରହ ପୁରର ସମାନ ହେବ । କରଣାଦି ଅହର୍ଗଣର ବାରାଦି ମଙ୍ଗଳବାରରୁ ଗଣାଯିବ ।

ସୋମବାରରେ କରଣାଦିର ପୂର୍ବ ଦିନର ଆରମ୍ଭ କଳ୍ପନା ମୁଁ କରିଅଛି । ଏହି ଦିନ ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିପଦା ଥିଲା । ଏହି ପ୍ରତିପଦା ମଧ୍ୟ ଶୁକ୍ଳମାନରେ ବୈଶାଖ ଅଧିମାସରେ ଘଟିଥିଲା । ଏହି କରଣାଦି ଆରମ୍ଭ ଦିନର ପୂର୍ବରୁ ମଧ୍ୟମାନରେ ବୈଶାଖ ଅଧିମାସ ଚାଲିଯାଇ ଥିବାରୁ ଏହି ଚୈତ୍ର ପ୍ରତିପଦା ବିଶୁଦ୍ଧ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା ଏବଂ ଏଥିନିମନ୍ତେ ଏହି ଶୁଦ୍ଧ ଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିପଦା ସୋମବାର ଦିନ ବ୍ରହ୍ମପାତ ଆଦିର ପୁର କଥନ ନିମନ୍ତେ ଅତି ଉପଯୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି ।

କରଣାଦି ଆରମ୍ଭର ୩୧୮୧୫୩୩ । ୧୫ନ ପୂର୍ବେ କଳିଯୁଗାରମ୍ଭ ଲଙ୍କାର ଅର୍ଦ୍ଧ-ରାସରେ ହୋଇଥିଲା । ଏତେବେଳେ ମଧ୍ୟମାନରେ ଆଶିଥିବା ଚୈତ୍ରଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିପଦା ପଡ଼ିଥିବାର ପ୍ରାଚୀନମାନେ କହିଯାଇଛନ୍ତି । ତାହା ପୁଣି ଏବେ କରଣାଦି ଆରମ୍ଭ ଦିନ ଶୁକ୍ଳମାନରେ ବୈଶାଖରେ ପଡ଼ିଛି । ଏହି ଚୈତ୍ରଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିପଦା ଆଶିବା ନିମନ୍ତେ ହାପରନ୍ତ ପୁର ଯୋଗ କରିବା ଦରକାର ହୋଇଅଛି । ଏଥିରୁ ଜଣାପଡ଼ୁଛି ଯେ ଗ୍ରହ, ବୃକ୍ଷ ପାତାଦିର ପୁର କହିବା ନିମନ୍ତେ, ମଧ୍ୟ ଓ ଶୁକ୍ଳକାଳର ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ ।

କଳ୍ୟାଣାବେଦକୃତଖଗୁଣେ ରୁନିତା ବନ୍ଧନାକା
 ପ୍ରେ ଶକାକାଃ ଶରଗୁଣକୁଭିପ୍ରେକ୍ଷୁପକ୍ଷାତ୍ରୁଚନ୍ଦ୍ରେ ।
 ଶାସ୍ତ୍ରାକାପ୍ରେକ୍ଷିତ ବଧୂଶରେ ଶାସ୍ତ୍ରାକାପ୍ରେକ୍ଷିତ
 ପ୍ରେକ୍ଷାକାପ୍ରେକ୍ଷିତ ବଧୂଶରେ ଶାସ୍ତ୍ରାକାପ୍ରେକ୍ଷିତ । ୧୨୩

କଳର ଗତ ବର୍ଷରୁ ୩୦୪୪ ବର୍ଷ ବାଦ୍ ଦେଲେ ବର୍ଷମାନ ବନ୍ଧନାକା ହେବ ।
 ବନ୍ଧନାକାରୁ ୧୩୫ ବର୍ଷ ଅନ୍ତର କଲେ ଶକାବ୍ଦ ହେବ । ଶକାବ୍ଦରୁ ୧୦୨୧ ବର୍ଷ ବାଦ୍ ଦେଲେ
 ଶାସ୍ତ୍ରାବ୍ଦ ହେବ । ଶାସ୍ତ୍ରାବ୍ଦରୁ ୫୧ ବର୍ଷ ବାଦ୍ ଦେଲେ ଶାସ୍ତ୍ରାବ୍ଦ ହେବ । ଶାସ୍ତ୍ରାବ୍ଦରୁ ୧୩୮ ବର୍ଷ
 ବାଦ୍ ଦେଲେ କୃତନାବ୍ଦ ଓ ସେହି ଶାସ୍ତ୍ରାବ୍ଦରୁ ୨୧୯ ବର୍ଷ ବାଦ୍ ଦେଲେ ଦର୍ପଣାବ୍ଦ ହେବ ।

ଯଦ୍ବିନ୍ଦୋତ୍ତମାନୁମୁଦତଂ ସୃଷ୍ଟିଜାତୁର୍ଗଣେଭ୍ୟଃ
 ସିଦ୍ଧାନ୍ତୋଽସୌ ଯୁଗଦନଗଣାଦ୍ଯଥ ତନ୍ମତଦେବ ।
 ଯଦ୍ବିନ୍ଦୋତ୍ତମାନୁମୁଦତଂ ବାସରେଭ୍ୟସ୍ତଦ୍ବିନ୍ଦୁ
 ଶାସ୍ତ୍ରଂ ପ୍ରାକ୍ତେଃ କରଣମିତ ତତ୍କାର୍ଯ୍ୟମହାସ୍ତ୍ର ସର୍ବମ୍ । ୧୨୪

ଯେଉଁଥିରେ ସୃଷ୍ଟିକାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଗ୍ରହାନୁମାନ କରଯିବା ବର୍ଣ୍ଣିତ ଥାଏ ତାହାକୁ
 ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କହନ୍ତି । ଯୁଗାଦି ଅନ୍ତର୍ଗତ ଯେଉଁ ଗ୍ରହରେ ଗ୍ରହାନୁମାନ ବର୍ଣ୍ଣିତ ତାହା ତନ୍ମତ ।
 ଶକାବ୍ଦ ଓ ଅନ୍ୟ ଅନ୍ୟ ବର୍ଷ ଯୋଗେ ଅନ୍ତର୍ଗତ ସାଧନ କରି ସେଥିରୁ ଗ୍ରହ ଆଣିବା ପ୍ରଣାଳୀ
 ଯେଉଁଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ତାହାକୁ ପଣ୍ଡିତମାନେ କରଣ ବୋଲି କହିଥାଆନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ସବୁ ବର୍ଷ
 ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ ନିଆ ଯାଇଥାଏ ।

ଏହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏହି ତିନୋଟିଯାକ କଥା ରହିଅଛି । ତେଣୁ ଏହାକୁ
 ଏକାଧାରରେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ, ତନ୍ମତ ଓ କରଣ ଗ୍ରନ୍ଥ କୁହାଯାଇପାରିବ ।

ନୂଣାଂ ପାପଂ ଦଶଦିନକୃତଂ ହନ୍ତି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ-ବେତ୍ତା
 ଦୃଷ୍ଟଃ ସଦ୍ୟସ୍ତଦିନ-ଜନିତଂ ତନ୍ମତବେତ୍ତା ନିହନ୍ତି ।
 ଏକାହୋର୍ଥଂ କରଣନିପୁଣୋ ଯସ୍ତୁଶାସ୍ତ୍ରାନଭିଜ୍ଞଃ
 କାଳଂ ବ୍ରୁତେ ବହୁବୃଜ୍ଜିନିଦଃ ସୋଽହ ନକ୍ଷତ୍ରସୂଚୀ । ୧୨୫

ସିଦ୍ଧାନ୍ତୀଙ୍କ ଦର୍ଶନ ଲୋକର ଦଶ ଦିନର ପାପ ନାଶ କରେ । ତନ୍ମତଜ୍ଞଙ୍କ ଦର୍ଶନ
 ସେହିପରି ତିନିଦିନର ପାପ ନାଶ କରେ । କରଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଦିନର ପାପ
 ନାଶ କରିଥାଏ ।

ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅନେକଙ୍କ ହୋଇ ଯେଉଁ ଲୋକ କାଳ କଥା (ବାର, ତିଥି ଆଦି ଜ୍ୟୋତିଷ କଥା) କହେ ତାହାକୁ ନକ୍ଷତ୍ର ସୂଚୀ କହନ୍ତି । ଏହି ଲୋକକୁ ଦେଖିଲେ ପାପ ବହୁତ ବଢ଼ିଯାଏ ।

ଚନ୍ଦ୍ରଂ ମନ୍ତ୍ରାଦିରସମୟକଂ ପ୍ରେକ୍ଷ୍ୟପକ୍ଷାଦ୍‌ସିଦ୍ଧିଂ
ଦ୍ଵିତୀଂ ଶାତ୍ୟା ଯଦହ ଗହତା ଉଧୁବା ଭବ୍ୟଭବ୍ୟେଃ ।
ଚକ୍ରେଜାତସ୍ଥିତରପି ପୃଥକ୍‌ସମ୍ପତା ଯତ୍ନଥାନେନ
ରପ୍ରାମାଣ୍ୟାଭବତ୍ତିଳମୁପାଦତ୍ତନୋ ବିଭିନ୍ନାଗ୍ରାଃ । ୧୩

ହେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିଦ୍ଵାନମାନେ, ଶୁକ୍ଳର ପ୍ରଭୃତି ଜ୍ୟୋତିଷୀମାନେ ପକ୍ଷାଦ୍‌ରେ ଖୁଟିତମ୍ଭକୁ ଶନି (ଶୁକ୍ଳ) ଠାରୁ ଚନ୍ଦ୍ରଶୁକ୍ଳ ଅଧିକ ହେବା ଦେଖି ତାଙ୍କ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗଣିତ (ଶିରୋମଣି)ରେ ନକ୍ଷତ୍ର ଧ୍ରୁବରେ ୨୩ ଅଂଶ ଯୋଗକରି ଦେଇଛନ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ନିଜେ ଗ୍ରହଖଣ୍ଡ କରି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରି ନାହାନ୍ତି । ଅନ୍ୟ କେତେକ ଜ୍ୟୋତିଷୀ ଶୁକ୍ଳ ଚନ୍ଦ୍ରରେ (ଶାନ୍ତ ବୃତ୍ତରେ) ମେଷ ଆଦ୍ୟ ବନ୍ଦୁକୁ ଭିନ୍ନ ଭାବରେ (ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ) ସ୍ଵୀକାର କରୁଅଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଏ ସବୁକୁ ପ୍ରମାଣ ଅଭାବରୁ ମୁଁ ଆଦୌ ଗ୍ରହଣ କରୁନାହିଁ ।

କୈଶିକ୍ ପ୍ରୋକ୍ତଂ ନଳିନଜନୁଷ୍ଠଃ ସ୍ଵାୟତ୍‌ସାହର୍ଷଂ ବ୍ୟତୀତଂ
କୈରସ୍ୟେତଦ୍‌ ପ୍ରତନମୁନୁଭିଃ ସାହର୍ଷାଷ୍ଟକାତ୍ୟମ୍ ।
ତଦ୍‌ବୈତଦ୍‌ଭାବ ରବତୁ ନ ତତଃ କୋଽପି ଲୋକୋପଯୋଗଃ
କଲ୍ୟାଣ୍ୟାସ୍ୟ ଦ୍ୟୁତରଗଣିତଂ ସ୍ୟାଦବଂ ତନ୍ମୁଦେବଃ । ୧୪

କୈଶିକ କହନ୍ତି କହନ୍ତି ବର୍ତ୍ତମାନ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ପରମାୟୁରୁ ଅଧା କଟି ଚଲିଣି । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ମତରେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ବା୍ୟସ ମାତ୍ର ଶେଷହୋଇ ଅଛି । ଏମତ ସବୁ କେତେକ ବଶିଷ୍ଠ ରଖିକାର । ଏତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଯେ କୌଣସି ମତଟି ଠିକ୍ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେଥିରୁ କୌଣସି ଲୋକୋପକାର ହେଉନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ କଲ୍ପର ଏ ଯେଉଁ ଗ୍ରହଗଣିତ କଥା ବୁଝାଗଲା ତଦ୍‌ପ୍ରା ଆପଣମାନଙ୍କର ଆନନ୍ଦ ହେଲେ ହେଲା ।

ଯସ୍ୟେକ୍ତା ମେ ନିଜଭଜନତୋ ଦୂରମୁହାର୍ଯ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିଂ
ଦୈବାଧୀନାଂ ଗଣିତବିପତ୍ତ୍ୟା ପାତୟତ୍ୟାତତାୟାମ୍ ।
ସଂଖ୍ୟାତୀତାନୁ ଗତପତତୋଽକାରକାରୁଣ୍ୟସିଦ୍ଧଃ
ସ୍ତ ସ୍ୟାକେତଃ ଶରଣଚରଣଃ ସିଦ୍ଧଃ କାପ୍ରାଣବନ୍ଧଃ । ୧୫

ମୁଁ ସବୁବେଳେ ବିଷ୍ଣୁଭଜନ କରିବାକୁ ଭଲପାଏ । ମାତ୍ର ସାହାର ଇଚ୍ଛା ମୋତେ
ଭଜନରୁ ଟାଣିଆଣି ମୋ ବୁଦ୍ଧକୁ ବିସ୍ମୃତ ଗଣିତ ବଜାରରେ ଠେଲପେଲି ପୂରାଇ ଦେଉଛି
ଏବଂ ମୁଁ ଭବୁଛି ସେ ମୋର ଏ ବୁଦ୍ଧ ମଧ୍ୟ ଦୈବାଧୀନ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି ପଛେ ମୋ
କଥା ମାନୁନାହିଁ, ସେହି କୃପାସିନ୍ଧୁ ସମୁଦ୍ର ତଳୟା ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁଙ୍କ ତରଣସୁଗଳ
ମୋର ଏହି ବୁଦ୍ଧର ଆଶ୍ରୟସ୍ଥଳ ହେଉ । କାରଣ ସେହି ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଅସଂଖ୍ୟ ଅନୁଗତ
ପତିତମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବାରେ ଦୟାର ସମୁଦ୍ରସାଗର ଦୟା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଇତ୍ୟଦ୍‌କଳୋକ୍ତନୃପାଳକୁଳପ୍ରସୂତ ।
ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରକୃତୌ ଗଣିତେନ୍ଦ୍ରିସିଦ୍ଧେ ।
ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣ ଉପାଦୃତବାଳବୋଧେ
ଯାତଃ ସପାତ ଇହ ପଞ୍ଚଦଶଃ ପ୍ରକାଶଃ । ୭୬

ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣର ୧୫ଶ ପ୍ରକାଶ ଏଠାରେ ଶେଷ ହେଲା । ଏଥିରେ ପାଠର
ଆଲୋଚନା ହୋଇଅଛି ।

ଇତିମୁଦତସ୍ତୁଧୀରଶୁଦ୍ଧସିଦ୍ଧାନ୍ତପୂର୍ବକ
ନୟନବିଷୟସିଦ୍ଧିବ୍ୟାପନେ ଦର୍ପଣେନ୍ଦ୍ରିନ୍ ।
ଦ୍ରବିରଦମଧୁକାରୈଃ ପଞ୍ଚଭୂତଃ ପ୍ରକାଶୈଃ -
ବ୍ରାହ୍ମଗଣିତ ସମାଖ୍ୟଂ ପୂର୍ବମର୍ଚ୍ଚଂ ସମାପ୍ତମ୍ । ୭୭

ଜନ ଅଧିକାରରେ ୧୫ଟି ପ୍ରକାଶ ରହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣ ଗ୍ରନ୍ଥର ଗ୍ରହଗଣିତ ନାମକ
ଏହି ପୂର୍ବାଦ୍ଧ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶେଷ ହେଲା । ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଗ୍ରହଗୁଡ଼ିକ ଦୃଢ଼ସିଦ୍ଧ ! ଏଣୁ ବୁଦ୍ଧି-
ମାନ ଲୋକଙ୍କର ଏହା ତୋଷପ୍ରଦ ହେବ ।

ଇତି ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରସିଂହକୃତୌ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣେ
ବିପ୍ରଶ୍ନାଧିକାରେ ମହାପାତ ବର୍ଣ୍ଣନୋ ନାମ
ପଞ୍ଚଦଶଃ ପ୍ରକାଶଃ । ୮୫

ଇତି ମହାପାତ ବର୍ଣ୍ଣନ ।

୩୭୭

ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳ

୨୩୩ ୧୨୮

୩୩୩

ପୋଡ଼ଣଃ ପ୍ରକାଶଃ

ଗୋଲ୍ଲଧିକାରଃ

ପ୍ରଶ୍ନବର୍ଣ୍ଣନମ୍

ଯଦ୍‌ବାଦାନ୍ମୁରୁହପ୍ରସକ୍ତହୃଦୟଃ । ବ୍ରହ୍ମାଦୟୋଽନାସ୍ତୟଃ ।
 କାଳେନ୍ଦ୍ୟଃ ଚ ନେନ୍ଦ୍ରୀୟମ୍ୟବରହାତ୍ତତ୍ତ୍ୱଂ ରାଗାୟଃ ବା
 ଶିଷ୍ୟପ୍ରଶ୍ନବଶାଦୟୁଷ୍ମକବୟା ସିଦ୍ଧାନ୍ତଜାତଂ ଜଗୁଃ
 ସର୍ବାଙ୍ଗା ଅପି ମାଦୃଶା ଇବ ନମସ୍ତସ୍ୟୈ ଜଗଦ୍‌ସ୍ଥାନିନେ । ୧ ।

ଜଗତର ସ୍ୱାମୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ମୁଁ ନମସ୍କାର କରୁଅଛି । ତାଙ୍କର ଚରଣରେ ଲମ୍ବ ରଖି
 ବ୍ରହ୍ମା ବଶିଷ୍ଠାଦି ସିଦ୍ଧାନ୍ତୀମାନେ ସମୟ କ୍ରମରେ (ପୂର୍ବ ପୂର୍ବ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଅନାସ୍ଥା ଆସିଯିବାରୁ
 ଏବଂ ଅନ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥର ଗଣନା ଦୃକ୍‌ସିଦ୍ଧ ନ ହେବାରୁ ସେ ଗୁଡ଼ିକରେ ଅନାଦର କରି)
 ଅନେକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରଣୟନ କରିଗଲେ ଏବଂ ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କର ପ୍ରଶ୍ନର ଯଥାଯଥ ଉତ୍ତର
 ଦେଇଗଲେ । ଏମାନେ ସର୍ବଜ୍ଞ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମୋର ପରି ଛୋଟ ଛୋଟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ ସବୁ
 ରଚନା କରିଛନ୍ତି ।

ଯଶ୍ଚାୟମ୍‌ସ୍ତୁର୍ଜଗଦାତାତୋଽଗ୍ନି ଗଗନେ ଗୃହ୍ୟନ୍ ଗ୍ରହାଣାଂ ଗଣାଂ
 ଭୂଗୋଲଂ ପରଗଚ୍ଛତ ଗ୍ରହପତଃ ସର୍ବାଗ୍ରାମୋମଧ୍ୟମଃ
 ଲୋକାଲୋକବିଶୋକତାବନକୃତେ ସ୍ୱଷ୍ଟସ୍ୱୟୀମୂର୍ତ୍ତିମାନ୍
 ଯଶ୍ଚାୟମ୍‌ସ୍ତୁର୍ଜଗଦାତାତୋ ଭଗବତସ୍ତସ୍ୟୈ ସର୍ବଦେ ନମଃ । ୨ ।

ମଧ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ଶକ୍ତିର ଅତୀତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସର୍ବପ୍ରଥମ ଏବଂ ଗ୍ରହରାଜ । ସେ
 ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଆକାଶରେ ଭୂଗୋଲକୁ ପରିଭ୍ରମଣ କରନ୍ତି । ସେ ସ୍ୱପାଞ୍ଚର
 ଆଲୋକ ଓ ସୁଖ ଦାତା ହେତୁ ଏ ଦୁଇଟିର ରକ୍ଷକ ରୂପରେ ବ୍ୟକ୍ତ । ଏହି ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୁଣି
 ବେଦରୂପୀ ଏବଂ ତନି ବେଦଯାକ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ହିଁ ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଏହି ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ
 ପ୍ରଣାମ କରୁଅଛି । ସୂର୍ଯ୍ୟ ବଶ୍ମରୂପୀ ଭଗବାନଙ୍କର ଚକ୍ଷୁରୂପ ଅଟନ୍ତି ।

ସି. ଭ. ୪୨

ପ୍ରାକ୍‌ସିଦ୍ଧାନ୍ତରତ୍ନଂ ପ୍ରମାୟନୟନାନର୍ହଂ ମହାର୍ହାକ୍ଷରଂ
 ଯଃ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଶିଷ୍ଟେମଣିଂ ପ୍ରଣିଗଦନ୍ ପ୍ରୀଣୟତ୍‌ପ୍ରାଣିନଃ ।
 ଆତ୍ମୀୟାବସରପ୍ରଣୀତଭଗଣପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷିତୈଃ ଖେଚରୈ—
 ରାୟାକୀନମହୋପକାର—କୃତନଂ ବନ୍ଦେ ଗୁରୁଂ ଭୟରମ୍ । ୩।

ଅତି ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଓ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ଦୃକ୍‌ସିଦ୍ଧ ହେଉ ନଥିବାର ପ୍ରମାଣ କରି ଭୀଷ୍ମବର୍ଯ୍ୟ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଶିଷ୍ଟେମଣି ରଚନା କଲେ । ସେ ନିଜ ସମୟରେ ବ୍ରହ୍ମମାନଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରି ସେମାନଙ୍କର ଭଗଣାଦି ଲେଖି ଦେଇ ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ଏହା କରିବାଦ୍ୱାରା ସେ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କୁ ଯେପରି ଆନନ୍ଦ ଦେଇ ପାରିଛନ୍ତି, ମୋର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ମହାଉପକାର କରି ଅଛନ୍ତି । ମୋର ସେ ଗୁରୁ ଓ ମୁଁ ତାଙ୍କର ବନ୍ଦନା ଏଠାରେ କରୁଅଛୁ ।

ମହଃ କଂଚନ୍ନୀଳାଚଳନିଳୟିଲୀଳାକୃତଜଗତ୍
 ଜଗନ୍ନାଥାଖ୍ୟଂ ତନ୍ମନସି ବିନିଧାୟା-ଘନଧନମ୍ ।
 ତଦୀୟାନୁକ୍ରୋଶାର୍ ବ୍ରହ୍ମଗଣିତମାଖ୍ୟାୟୁରଭସା—
 ଦହଂ କୁଟବଂ ଫୁବେରତମତତତଂ ଗୋଲଗଣିତମ୍ । ୪।

ମାଳାଦ୍ରି ବିହାସ ପାପନାଶକାଣ୍ଡ ଜଗନ୍ନାଥ ରୂପକ ତେଜକୁ ମୁଁ ହୃଦୟରେ ଧ୍ୟାନ କରୁଅଛି । ତାଙ୍କର ଖେଳଦର ଏ ସଂସାର । ତାଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହରୁ ବ୍ରହ୍ମ ଗଣିତ ଲେଖାସାର ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଲଗଣିତ ଲେଖା ଆରମ୍ଭ କରୁଅଛି । ପ୍ରାଚୀନ ସିଦ୍ଧାନ୍ତୀମାନେ ଅତି ବିସ୍ତୃତ ଭାବରେ ଏହି ଗୋଲ କଥା କହିଅଛନ୍ତି । ଏକଥା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ମୋର ମନରେ ଆନନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ଜାତ ହେଉଅଛି ।

ସିଦ୍ଧାନ୍ତଜାତୋଦ୍ଭୂତବାକ୍ୟଚକ୍ରସମର୍ଭିତାମୁଗ୍ରଥୂତାଗ୍ରାପଦଦୈଃ
 ଗୋଲଂ ବୁବେ ବାଳବିବୋଧନାୟ ବାଚଂ ପୁରସ୍କୃତ୍ୟ ଚ ଭୟରୀୟାମ୍ । ୫।

ଗୋଲଗଣିତ ଜାଣି ନ ଥିବା ଲୋକେ ଯେପରି ସୁବିଧାରେ ତାହା ବୁଝି ପାରିବେ ସେଥିପାଇଁ ଭୀଷ୍ମବର୍ଯ୍ୟ୍ୟଙ୍କ ବଚନ ଉଦ୍ଧାର କରି ଗୋଲଗଣିତ କହୁଅଛି । ଏଥିରେ ପ୍ରାଚୀନ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ବାକ୍ୟାବଳୀ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ମୋର ନିଜର ଅନେକ ଭଲ ରଚନା ମଧ୍ୟ ରହିଛି, ଯେଉଁଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାଚୀନ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ପଢ଼ିବା ଯୋଗେ ହୋଇପାରିଛି । ମୋଟ ଉପରେ ଅତି ଭଲ ଭାବରେ ମୁଁ ଗୋଲଧ୍ୟାୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାର ପ୍ରୟାସ କରୁଅଛି ।

ପିତାନ୍ତ ଶିଷ୍ୟମଣି:—

ମଧ୍ୟାଦ୍ୟଂ ଦୁଃସଦାଂ ଯଦସ୍ୟ ଗଣିତଂ ତସ୍ୟେବାପପତ୍ତିଂ ବିନା
 ପ୍ରୋତିଂ ପ୍ରୋତିହସତ୍ସୁ ନୈତ ଗଣକୋ ନିଃସଂଶୟୋ ନ ସ୍ବୟମ୍ ।
 ଗୋଲେ ଯା ବିମଳା କରମଳକବଚ୍ଚପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷତୋ ଦୃଶ୍ୟତେ
 ତସ୍ମାଦସ୍ମାଦ୍ୟପପତ୍ତିବୋଧବିଧୟୋ ଗୋଲପ୍ରବନ୍ଧୋଦ୍ୟତଃ । ୭।

ବ୍ରହ୍ମମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସ୍ଥୁଟ ଆଦି ଯେଉଁ ଗଣିତ ଜ୍ୟୋତିଷରେ ଅଛି ସେଗୁଡ଼ିକର
 ବାସ୍ତବଯୁକ୍ତି ଜାଣି ନ ପାରିଲେ ଗଣକ ବିଦ୍ରବ ସମାଜରେ ପ୍ରତିପତ୍ତି ପାଇପାରେ ନାହିଁ । ସେ
 ସବୁ ବିଷୟରେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ସନ୍ଦେହ ମୁକ୍ତ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ଗୋଲରେ ଏହି ଯୁକ୍ତିଗୁଡ଼ିକ
 ଅତି ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ଜଣା ପଡ଼ିଯାଏ, ଯେପରି ହାତରେ ଥିବା ଅଁଳା କୋଲର କୌଣସି ଅଂଶ
 ନ ଦେଖି ଲୋକ ରହିପାରେ ନାହିଁ । ମୁଁ ସେଥିନିମନ୍ତେ ଏହି ସବୁ ଯୁକ୍ତି ବୁଝାଇ ଦେବା
 ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗୋଲଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରୁଅଛି ।

ଭେଜ୍ୟଂ ଯଥା ସର୍ବରସଂ ବିନାଜ୍ୟଂ ରାଜ୍ୟଂ ଯଥା ରାଜବିବର୍ଜିତଂ ଚ
 ସତ୍ତ୍ଵ ନ ଭୂତାବି ସୁବକ୍ତୃହୀନା ଗୋଲନଭିଜ୍ଞୋ ଗଣକସ୍ତଥୈବ । ୮।

ଯେପରି ସମସ୍ତ ରସ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଭେଜ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ଦୃଢ଼ସ୍ଥାନ ହେଲେ ଭଲ ହୁଏ ନାହିଁ,
 ରାଜା ନ ଥାଇ ରାଜ୍ୟର ମହତ୍ତ୍ଵ ନାହିଁ, ଭଲ ବକ୍ତା ନ ଥିଲେ ସତ୍ତ୍ଵ ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ,
 ଠିକ୍ ସେହିପରି ଗୋଲଜ୍ଞାନ ବିବର୍ଜିତ ଗଣକ ଅକାର୍ଯ୍ୟ ମନେହୁଏ ।

ବାଗ୍ମୀ ବ୍ୟାକରଣଂବନୈବ ବିଦୁଷାଂ ଧୃଷ୍ଣୁଃ ପ୍ରବିଷ୍ଣୁଃ ସତ୍ତ୍ଵଂ
 ଜଲ୍ମନ୍ମଲ୍ମମତଃ ସ୍ଵୟାତ୍ ପରୁବତ ଉଭଙ୍ଗ—ବହୋକ୍ତିଭିଃ ।
 ହୀତଃ ସନ୍ମ ପଦାସମେତ ଗଣକୋ ଗୋଲନଭିଜ୍ଞସ୍ତଥା
 ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ୟଦସି ପ୍ରଗଲ୍ଭଗଣକପ୍ରଶ୍ନପ୍ରପଞ୍ଚୋକ୍ତିଭିଃ । ୮।

ବୁଦ୍ଧିସ୍ଥାନ କୌଣସି ଧୂର୍ତ୍ତ ବକ୍ତା ବ୍ୟାକରଣ ଜ୍ଞାନ ନ ଥାଇ ସତ୍ତ୍ଵରେ ପଶି ଏଣୁ ତେଣୁ
 ଗୁଡ଼ିଏ ବକ୍ତା ବକ୍ତା ଦକ୍ଷ ବିଦ୍ଵାନମାନଙ୍କର ବନ୍ଧ ରୂପାଣୀ ଓ ଉକ୍ତିର ଶିକାର ହୋଇ ଯେପରି
 ଲଜ୍ଜିତ ଓ ଉପହସିତ ହୁଏ ଠିକ୍ ସେହିପରି ଗୋଲଜ୍ଞାନହୀନ ଗଣକ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ୟାରେ
 ବିଶିଷ୍ଟ ଜ୍ୟୋତିଷମାନଙ୍କ ନାନାପ୍ରକାର ପ୍ରଶ୍ନ ଓ ବାକ୍ୟ ଜାଲରେ ଅପ୍ରବତ୍ତ ହୋଇଯାଏ ।

ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଏବାବନିଭଗ୍ରହାଣାଂ ସଂସ୍ଥାନମାନପ୍ରତପାଦନାର୍ଥଂ
 ଗୋଲଃ ସ୍ଵତଃ କ୍ଷେତ୍ରବିଶେଷ ଏଷ ପ୍ରାଜ୍ଞେରତଃ ସ୍ୟାଦ୍ଘଟକେନ ଗମ୍ୟଃ । ୯।

ପୃଥ୍ବୀ, ତାର ଓ ବ୍ରହ୍ମମାନଙ୍କର ସ୍ଥିତି ତଥା ପରମାଣୁ ଆଦି ପ୍ରତିଷ୍ଠାଦାନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଗୋଲ ଏକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତର (ନକ୍ସା ବା ପ୍ରତିରୂପ) ସ୍ଥାନ ନେଇଅଛି । ପଣ୍ଡିତମାନେ ଗୋଲକୁ ଏକ କ୍ଷେପିତ୍ରାକରେ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଏଣୁ ଗଣିତ ଗଣିତ ସାହାଯ୍ୟରେ ଏହା ବେଶ୍‌ ବୁଝି ପାରିବେ ।

ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ରଫଳଂ ପୁରାଣଗଣକୈରାଦେଶ ଇତ୍ୟୁତ୍ୟତେ
ନୂନଂ ଲଗ୍ନବଳାନ୍ତ୍ରୀତଂ ପୁନରପଂ ତତ୍ ସ୍ପଷ୍ଟଖେତାଶ୍ରୟମ୍ ।
ତେ ଗୋଲଶ୍ରୟିଣୋଽନୁରେଶ ଗଣିତଂ ଗୋଲେଽପି ନ ଜ୍ଞାୟତେ
ତସ୍ମାଦ୍‌ଯୋ ଗଣିତଂ ନ ବେତ୍ତି ସ କଥଂ ଗୋଲବଳଂ ଜ୍ଞାୟତ ॥ ୧ ॥

ପ୍ରାଚୀନ ଗଣିତମାନେ ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ରର ଫଳକୁ ଆଦେଶ ରୂପରେ ଗ୍ରହଣ କରି ଅଛନ୍ତି । ଏହି ଫଳ କିନ୍ତୁ ଲଗ୍ନକୁ ଧରି ହୋଇଥାଏ । ଲଗ୍ନ ଗ୍ରହକୁ ଆଶ୍ରୟ କରେ । ଶୁକ୍ଳ ଗ୍ରହ ନ ଜାଣି କେବଳ ଲଗ୍ନଯୋଗେ ଫଳ କହି ଦିଏ ନାହିଁ । ଗ୍ରହଗୁଡ଼ିକ ଗୋଲ (ଗୁହାଣ୍ଡିଗୋଲ)କୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ରହି ଅଛନ୍ତି । ଗୋଲ ଜାଣିବା ନିମନ୍ତେ ଗଣିତ ଜ୍ଞାନ ଦରକାର । ଯେ ଗଣିତ ଜାଣେନା ସେ ଗୋଲ ପ୍ରଭୃତି କିପରି ଜାଣିବ ?

ଦ୍ଵିବିଧଗଣିତମୁକ୍ତଂ ବ୍ୟକ୍ରମବ୍ୟକ୍ରମୁକ୍ତଂ
ତିବବଗମନନିଷ୍ପଃ ଶବ୍ଦଶାସ୍ତ୍ର ପଟିଷ୍ଠଃ ।
ଯଦ୍ ଭବତି ତଦେଦଂ ଜ୍ୟୋତିଷଂ ଭୂର ଭେଦଂ
ପ୍ରପଠିତୁମଧିକାରୋଽସ୍ୟାନ୍ୟଥା ନାମଧାରୀ । ଇତି ॥ ୧ ॥

ପାଠୀ ଓ ସାଜଗଣିତ ରୂପରେ ଗଣିତ ଦୁଇପ୍ରକାର । ଏ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଗଣିତ ତଥା ବ୍ୟାକରଣରେ ବଳିଷ୍ଠ ଜ୍ଞାନଥିଲେ ବହୁ ବାଦବିସମ୍ବାଦ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ିବାକୁ ଲୋକର ଅଧିକାର ହୁଏ । (ସେ ଜ୍ୟୋତିଷକୁ ପଢ଼ି ହଜମ କରି ପାରିବ) ଅନ୍ୟଥା ଲୋକ ନାମ ମାତ୍ରରେ ଜ୍ୟୋତିଷୀ ହୁଏ । (କିନ୍ତୁ ଜାଣିପାରେ ନାହିଁ) ।

ଗୁରୁଚନ୍ଦ୍ରବାସିସନ୍ୟାଦବ୍ୟାଜେନାଥ ବିବିଚ୍ୟତେ
ତତ୍ତ୍ଵଂ ଖରୁଭଗୋଲନାଂ ବାସନାବଗତାର୍ଥତଃ ॥ ୧ ॥

ଗୁରୁ ଓ ଶିଷ୍ୟଙ୍କ କଥୋପକଥନ ଛଳରେ ଆକାଶ ଗୋଲ ଓ ତାରାଗୋଲ ତଥା ଭୂଗୋଲର ସ୍ଵରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା କୁହାଯାଉଅଛି । ଏହା ପଢ଼ିଲେ ସବୁ କଥାର କାରଣ ଜ୍ଞାନ ହୋଇ ପାରିବ ।

ତବ ସ୍ତୋତ୍ର ଶ୍ରୀମଦାଚାର୍ଯ୍ୟ ଜନଗଣମତେନ ଯଦ୍
ଦ୍ଵୟୋକ୍ତଂ ଖେଚରୀତଂ ଗୋଲ୍ଲଖ୍ୟଂ ଯଜସ୍ବଚତମ୍ । ୧୩ ।

ତେନ ମେ ଦ୍ରାପରଲତା ବୃକ୍ଷେବ ନତୁ ବର୍ଦ୍ଧିତା
ନାନାମତଦ୍ ମାଲମ୍ବବହୁଶାଖୀକୃତା ଯତଃ । ୧୪ ।

ନିବାସାୟ ପୁରସ୍କାକଂ ଯା ସୃଷ୍ଟା ବିଷ୍ଣୁନା ଧରା
ଯୁଜ୍ୟତେ ପ୍ରଥମଂ ତସ୍ୟାଃ ସ୍ଵରୂପଂ ପରଶୀଳିତୁଂ । ୧୫ ।

ଗୋଲ୍ଲଂ କାତ୍ଵା ତତସ୍ତସ୍ମିନ୍ନିଃସନ୍ଦେହଂ ନଭଃ ସଦାମ୍
ଗଣିତସ୍ୟାନୁଭୂତମେ ଭୂୟାନ୍ନବଦନ୍ତୁହାର୍ । ୧୬ ।

ହେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟ, ଆପଣଙ୍କ ଲେଖା ଅତି ସୁନ୍ଦର-ଅମୃତ ପରି ରୁଚିକର ।
ଆପଣ ଗ୍ରହ ଗଣିତ କହିଗଲେ । ଗୋଲ୍ଲ ଗଣିତର ସୂଚନା ଦେଉ ଅଛନ୍ତି । ଏ ସବୁଦ୍ଵାରା
ମୋର ସନ୍ଦେହ ବଢ଼ିଛି ସିନା କଟୁ ନାହିଁ । କାରଣ ଆପଣ ଯାହା କହୁଛନ୍ତି ତାହା ନାନା
ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ମତ ରୂପକ ବୃକ୍ଷ ଅଟେ ଏବଂ ତାହା ବହୁ ଶାଖା ପ୍ରଶାଖାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ
ଗଲୁଣି । ଏଣୁ ସ୍ଵାଭାବିକ ଭାବରେ ମୋର ସନ୍ଦେହକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ବଢ଼ାଇ ଦେଇଛି ।

ବହୁପୂର୍ବେ ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଶକ୍ତିର ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ରହିବା ନିମନ୍ତେ ଏହି
ପୃଥିବୀକୁ ସୃଷ୍ଟି କଲେ । ମୋତେ ଏହାର ସ୍ଵରୂପ ବୁଝାଇ କହନ୍ତି । ତାହାପରେ ଆପଣଙ୍କ
ଦୟାରୁ ମୋର ଖ ଗୋଲ୍ଲ ଓ ଗ୍ରହ ଗଣିତରେ ଯଥାଯଥ ଅନୁଭୂତି ହୋଇ ପାରିବ ।

ତତ୍ତ୍ଵଜାର୍ଵଂ ବସୁମତୀଂ କଥୟନ୍ତି ପୁରାବଦଃ
ଧୃତାଂ କୋଡ଼ାହ କର୍ମାଦ୍ୟେଃ ପଞ୍ଚାଶତ୍କୋଟିଯୋଜନାମ୍ । ୧୭ ।

ତନ୍ମଧ୍ୟେ ଜାମ୍ବବୋ ଦ୍ରୀପୋ ଲକ୍ଷଯୋଜନବସ୍ତୁତଃ
ତାବତା ଲବଣୋଦେନ ବେଷ୍ଟିତୋ ନବବର୍ଷଭୂର୍ । ୧୮ ।

ମଧ୍ୟେ ତସ୍ୟ ହିତୋ ମେରୁଃ ଖଖିଆର୍ଘ୍ୟଷ୍ଟ ଯୋଜନେଃ
ଭକ୍ତିତୋ ଭୂପ୍ରବିଷ୍ଣୋଃସୌ ଖାତ୍ରାତ୍ରାଙ୍ଗେନ୍ ଯୋଜନେଃ । ୧୯ ।

ଜମ୍ବୁଦ୍ଵୀପାଦ୍ବହୁଦ୍ଵୀପାଃ ପରତଃ ସ୍ଵପନେର୍ବୃତଃ
ସିନ୍ଧୁଭିସ୍ତେ ପୁରାଣୋକ୍ତଃ କ୍ରମଦ୍ବିଗୁଣ ବସ୍ତୁତଃ । ୨୦ ।

ପୃଷ୍ଠମାନଙ୍କରେ ପୃଥ୍ବୀର ଆକାର ଚନ୍ଦ୍ର ପରି (ଥାଳି ପରି) ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି । ଏହି ପୃଥ୍ବୀକୁ ପୁଣି କର୍କଟ, ସର୍ପ (ବାସୁକୀ) ଓ କଳ୍ପ ପ୍ରଭୃତି ଧରିଥିବା ମଧ୍ୟ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ଅଛି । ଏହାର ବିସ୍ତୃତି ୫୦ କୋଟି ଯୋଜନ । ଏହା ମଧ୍ୟରେ ଏକଲକ୍ଷଯୋଜନ ବିସ୍ତୃତି ଲବଣ ସମୁଦ୍ରଦ୍ୱାରା ପରିବେଷ୍ଟିତ ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପ ରହିଛି । ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପ ମଧ୍ୟରେ ପୁଣି ଭାରତ ପ୍ରଭୃତି ୯ଟି ଦେଶ ରହିଅଛନ୍ତି । ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପର ବିସ୍ତାର ମଧ୍ୟ ଏକ ଲକ୍ଷ ଯୋଜନ । ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ୮୦୦୦୦ ଯୋଜନ ଲମ୍ବା ମେରୁ ପର୍ବତ ରହିଅଛି । ମେରୁର ୧୭୦୦୦ ଯୋଜନ ପୁଣି ଭୂଗର୍ଭରେ ରହିଅଛି । ଅର୍ଥାତ୍ ମେରୁର ମୋଟ ଉଚ୍ଚତା ୧୦୦୦୦୦ ଯୋଜନ ସେଥିରୁ ୧୭୦୦୦ ଯୋଜନ ଭୂଗର୍ଭ ଭିତରେ ଓ ୮୦୦୦୦ ଯୋଜନ ବାହାରକୁ ଦେଖାଯାଉ ଅଛି । ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପର ବାହାରେ କ୍ଷମରେ ଦ୍ୱିଗୁଣ ବିସ୍ତୃତି ହୋଇ ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱୀପମାନେ ରହିଛନ୍ତି ଏବଂ ସେମାନଙ୍କୁ ସେହି ଦ୍ୱୀପଭୂମି ସାଗର ଘେରି ରହିଛନ୍ତି ।

ପ୍ରାକ୍ତସ୍ଥପୁଷ୍କରଦ୍ୱୀପମଧ୍ୟଗେ ବଳୟାକୃତୌ
ଭ୍ରମତ୍ୟର୍କ ରଥୟୁର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ମାନସୋତ୍ତର ପର୍ବତେ । ୧୧ ।

ଦ୍ୱୀପାକ୍ଷୀନାଂ ବହୁଃ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଭୁଲେକାଲେକପର୍ବତୌ
ଗର୍ଭୋଦସ୍ରଦୁହର୍ବୁଦ୍ଧକଟାହଃ କ୍ଷାଦଭିର୍ବୃତଃ । ୧୨ ।

ଭନୁଭ୍ରମତ ଭୂପୃଷ୍ଠାଲ୍ଲକ୍ଷଯୋଜନଦୂରଗଃ
ମଜ୍ଜନ୍ମୁଦ୍ୟନ୍ନିବାସତ ଚର୍ଯ୍ୟତ୍ତତ୍ୟନ୍ତଦୂରଗଃ । ୧୩ ।

ଭ୍ରାମ୍ୟନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରଭୌମାଦ୍ୟା ଉପର୍ଯ୍ୟୁପର ସୂର୍ଯ୍ୟତଃ
ଧ୍ରୁବାନ୍ତଃ ସ ଚ ମେରୁର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ତତୋଲେକଃ ସ୍ଥିତା ଇତି । ୧୪ ।

ବୌଦ୍ଧାସ୍ତୁ ଭଦ୍ରମାଲେକାନିରାଧାସଂ କୁମରୁବନ୍
ଖେଦଧୋ ଯାନ୍ତୀଂ ଚ ଖସ୍ତସ୍ୟାଦର୍ଶନାଦ୍ଗୁରୁବସ୍ତୁନଃ । ୧୫ ।

ଜୈନା ବଦନ୍ତି ସୂର୍ଯ୍ୟେନ୍ଦୁ ଦ୍ୱୌ ଦ୍ୱୌ ଚ ଭଗଣୌ ତଥା
ଚତୁଷ୍ଟୋଶସ୍ରମୂରୂପଂ ମେରୁଂ ମଧ୍ୟଗତଂ ସ୍ଥିରମ୍ । ୧୬ ।

ପର୍ଯ୍ୟେତ ଭୂର୍ଜଳାନ୍ତଃ ସ୍ଥା ତସ୍ମାଦର୍କୀବୟୋ ଜନେଃ
ତ ଏକାନ୍ତରମୁଦ୍ୟନ୍ତୋ ଦୃଶ୍ୟନ୍ତେ ମେରୁକୋଣତଃ । ୧୭ ।

ପ୍ରାନ୍ତରେ (ଶେଷରେ) ଥିବା ପୁଷ୍କର ଦ୍ଵୀପର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ବଳୟ ଆକାରରେ ମାନ-
ସୋତର ପବନ ରହିଅଛି । ତାହାର ଉପରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ରଥର ଚନ୍ଦ୍ର ଭ୍ରମଣ କରୁଅଛି । ଏହି
ସବୁ ଦ୍ଵୀପ ଓ ସାଗରର ବାହାରେ ଲୋକାଲୋକ ପବନ ରହିଛି । ଏହି ପବନର ଭୂ ଭାଗ
ସୃଷ୍ଟିମୟ । ଏହି ପବନର ବାହାରେ ବ୍ରହ୍ମ କଟାହର ଅବସ୍ଥାନ । ଏହାକୁ ଅନ୍ତର୍ଜଳ ପୃଥିବ୍ୟର
ବେଷ୍ଟନ କରି ରହିଛନ୍ତି ।

ଭୂପୃଷ୍ଠରୁ ଲକ୍ଷେ ଯୋଜନ ଦୂରରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପରିଭ୍ରମଣ କରୁଅଛନ୍ତି । ଭୂପୃଷ୍ଠରୁ ଅତି
ଦୂରରେ ଥିବାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତ ହେଲେପରି ଦେଖାଯାଉ ଅଛନ୍ତି । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଉପରେ
ଉପରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ଗ୍ରହମାନେ ଭ୍ରମଣ କରନ୍ତି । ଏ ସମସ୍ତଙ୍କ ପରେ ଧ୍ରୁବର
ଅବସ୍ଥିତି । ଧ୍ରୁବତାର ମେରୁର ଉଚ୍ଚ ଦେଶରେ ରହିଅଛି । ଧ୍ରୁବର ଉପରେ ଉପରେ
ମହା, ଜନ, ତପ ଆଦି ଲୋକ ରହିଅଛନ୍ତି । ନକ୍ଷତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ପୃଥିବୀକୁ ପରିଭ୍ରମଣ କରୁଥିବାରୁ
ପୃଥିବୀର ଆଧାର ନାହିଁ ବୋଲି ବୌଦ୍ଧମାନେ କହନ୍ତି । ଆକାଶରେ କୌଣସି ଗୁରୁ ବସ୍ତୁ
ରହି ନ ପାରିବା ଦେଖି ସେମାନେ କହନ୍ତି ଯେ ପୃଥିବୀ ତଳକୁ ତଳକୁ ଯାଉଅଛି । ଜୈନ-
ମାନଙ୍କ ମତରେ ଦୁଇ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଦୁଇ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ୫୦ ନକ୍ଷତ୍ର । ଚତୁଷ୍ଠୋଶ ଗ୍ରହ ରୂପକ ମେରୁକୁ
ସେ ଜଳ ଭିତରେ ରହି ପରିହମା କରୁଅଛି । ତେଣୁ ମେରୁକୋଣରୁ ଗୋଟିକ ପରେ
ଗୋଟିଏ ଭାବରେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଉଦୟ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ ।

ଇଂଲଣ୍ଡପଣ୍ଡିତାଃ ସୂକ୍ଷ୍ମମତୟଃ କଥୟନ୍ତି ଚ

ଭୂଗୋଳୋବର୍ତ୍ତୀନଃ କ୍ଷୁଦ୍ରା ଭୌମାଦଗ୍ରହବଦ୍ଭିବ । ୨୮ ।

ଖମଧସ୍ତବୃହତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟବିମ୍ବସ୍ୟାବୟବଭ୍ରମେଃ

ଆକାଶଶୃଙ୍ଖଳବଦ୍ଭ୍ରାନ୍ତି ଛାନ୍ଦବୃତ୍ତେ ବ୍ରଜତ୍ୟସୌ । ୨୯ ।

ସପାଦାଶୁଗଣଭବନ୍ତି ଦନେଃ ପୂର୍ବାଗତଜନାତ୍

ଭଗଣଃ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ରଭ୍ରାନ୍ତ୍ୟା ଦୁଧରାବଂ ଗ୍ଵସ୍ୟ ସଂଭବେତ୍ । ୩୦ ।

ଇତ୍ୟଂ ଗତଦ୍ଵିଧା ଭୂମେରଦ୍ଭିକୀ ବାସିକୀତି ଚ

ଭ୍ରମନ୍ତ୍ୟାଃ ସ୍ଵତନ୍ତୋର୍ଯସ୍ମାତ୍ ନିତ୍ୟଂ ସ୍ଥାନାନ୍ତରସ୍ଥିତଃ । ୩୧ ।

ନ ପତନ୍ତି ଜନା ଭୂମେର୍ମାଧ୍ୟାକର୍ଷଣଶକ୍ତିତଃ

ଘଣ୍ୟନ୍ତର୍ଜୀବକାନ୍ ଭ୍ରାନ୍ତାନ୍ନାବିକା ହ ନଗାନିବ । ୩୨ ।

ସୂକ୍ଷ୍ମବୁଦ୍ଧି ଇଂଲଣ୍ଡ ପଣ୍ଡିତମାନେ କହନ୍ତି ଯେ ଭୂଗୋଳ ସୂର୍ଯ୍ୟବିମ୍ବଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏବଂ
 ଦୀର୍ଘବୃତ୍ତକାର । ଆକାଶରେ ଥାଇ ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ଗ୍ରହପରି ବୃହତ୍ତମ ସୂର୍ଯ୍ୟବିମ୍ବର ଆକର୍ଷଣରେ
 ସେ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଖାନ୍ତି ବୃତ୍ତରେ ଚକ୍ରପରି ଭ୍ରମଣ କରେ । ସୂର୍ଯ୍ୟବିମ୍ବର ଆକର୍ଷଣ ତାହାର
 ଅକ୍ଷପ୍ରତ୍ୟାଙ୍ଗ ଭ୍ରମଣରୁ ହିଁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ଏହିପରି ପୃଥ୍ବୀଭ୍ରମଣ ଗତିରେ ୩୬୫ । ୧୫
 ଦିନରେ ପୃଥିବୀର ଭ୍ରମଣ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ । ପୃଥିବୀର ସ୍ବାକ୍ଷ ଭ୍ରମଣ ଦ୍ବାରା ଚର୍ଚ୍ଚିତ ଦିନ ଓ ରାତି
 ହୁଏ । ଏହିପରି ଭାବରେ ପୃଥିବୀର ଆକ୍ଷିକ ଓ ବାର୍ଷିକ ଗତିରୁ ଦିନ ରାତି ତଥା ବର୍ଷ ହୋଇ
 ଥାଏ । ପୃଥିବୀର ଏହିପରି ବାର୍ଷିକ ଗତିରୁ ତାହାର ପ୍ରତ୍ୟହ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥାନ
 ହୁଏ । ଭୂମିର ମାଧ୍ୟାକର୍ଷଣ ଶକ୍ତି ହେତୁ ଲୋକେ ପୃଥିବୀ ପୃଷ୍ଠରୁ କେଉଁଆଡ଼େ ପଡ଼ିଯାଉ-
 ନାହାନ୍ତି । ନାବିକମାନେ ନାଆରେ ଥାଇ ପଦଚରୁଡ଼କୁ ଭ୍ରମଣଶୀଳ ଥିବା ଦେଖିଲେ ପରି
 ପୃଥିବୀର ଲୋକେ ରବି ଆଦି ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଗତିଶୀଳ ଦେଖନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ
 ପୃଥିବୀ ସ୍ଥିର ଅଛି ।

ଭୂବି ମେଷାଦିନଷ୍ଟାୟାଂ ଭୂଳାଦୌ ଦୃଶ୍ୟତେ ରବିଃ

ଦକ୍ଷିଣୋତ୍ତରଗାୟାନ୍ତୁ ସୌମ୍ୟଯାମ୍ୟାପମୌ ତଥା । ୩୩।

ପୃଥିବୀ ମେଷାଦିରେ ରହିଲବେଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଭୂଳାଦିରେ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ପୃଥିବୀର ଦକ୍ଷିଣ
 ଓ ଉତ୍ତର ଗତି ବଶତଃ ସୂର୍ଯ୍ୟର ସଥାକ୍ଷରେ ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଖାନ୍ତି ହୁଏ ।

ରୂପଶୁଦ୍ଧାବନୀଭୌମଗୁରୁମନ୍ଦଃ କ୍ରମାଦ୍ରବେଃ

ଦୂରଦ୍ଦାନ୍ତ୍ୟନ୍ଦଗତୟଃ ପରଗଚ୍ଛନ୍ତି ତଂ ପ୍ରତି । ୩୪।

ତାନ୍ ପ୍ରଭୂପପ୍ରହଃ କ୍ଷୁଦ୍ରା ଭ୍ରମନ୍ତସ୍ତେଃ ସମଂ ପୁନଃ

ଭ୍ରମନ୍ତ୍ୟର୍କଂ ଯଥାକୃଷ୍ଣା ଭୂବେନ୍ଦୁସ୍ତାଂ ପ୍ରତି ଭ୍ରମନ୍ । ୩୫।

ଭ୍ରାନ୍ତରୂପାପ ଆଲୋକ ରତ୍ନଭେଦାଶୁ ସୂର୍ଯ୍ୟତଃ

ଭୂବପ୍ରହେଷୁ କାର୍ଯ୍ୟାଣି ସର୍ବାଣିସ୍ବରଭେଦତଃ । ୩୬।

ଇତିସ୍ଥିତେ ପ୍ରହଗତ ପ୍ରହଣାଦ୍ୟଦ୍ ଦୃଶ୍ୟମମ୍ ।

ବହୁଦାକର୍ଷଣାତ୍ କ୍ଷୁଦ୍ରଭ୍ରାନ୍ତର୍ନ୍ୟାୟା ଭବତ୍ୟପି । ୩୭।

ରୂପ, ଶୁଦ୍ଧ, ପୃଥିବୀ, ମଙ୍ଗଳ, ବୃହସ୍ପତି ଓ ଶନି କ୍ରମରେ ରବିଠାରୁ ଦୂରରେ ରହି
 ଥିବାରୁ ଏମାନଙ୍କର ଗତି ମଧ୍ୟ କ୍ରମରେ ହ୍ରାସ ହୁଏ । ଏମାନେ ନିଜ ନିଜ ଗତିରେ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ
 ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରନ୍ତି । କ୍ଷୁଦ୍ର ଉପଗ୍ରହମାନେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କୁ ପରିଭ୍ରମଣ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ

ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ମଧ୍ୟ ପରିଭ୍ରମଣ କରନ୍ତି । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ପୃଥିବୀର ଉପଗ୍ରହ ଚନ୍ଦ୍ର ପୃଥିବୀକୁ ପରିଭ୍ରମଣ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପୃଥିବୀ ସହ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ମଧ୍ୟ ପରିଭ୍ରମଣ କରୁଅଛି । ଭ୍ରମଣ, ଉତ୍ତପ୍ତ, ଆଲୋକ ଓ ଗତ ଭେଦ ଆଦି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ଯେପରି ପୃଥିବୀରେ ହୁଏ, ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ହୋଇଥାଏ ।

ଏପରି ମାନବା ଦ୍ୱାରା ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଗତି, ଗ୍ରହଣ [ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର] ପ୍ରଭୃତି ପୃଥିବୀରେ ଦୃଶ୍ୟମାନ ହୁଏ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ବୃହତ୍ ପଦାର୍ଥର ଆକର୍ଷଣରୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ପଦାର୍ଥର ଯେ ଭ୍ରମଣ ହୁଏ ତାହା ମଧ୍ୟ ଏ ପ୍ରକାର ଗ୍ରହସ୍ଥିତି ମାନବା ଯୋଗୁଁ ସୃଜିତ ହୋଇଥାଏ ।

**ସିଦ୍ଧାନ୍ତେଷୁ ସ୍ଥିର ପୃଥ୍ୱୀ ଗଦତା ବ୍ୟୋମମଧ୍ୟଗା
ବୃତେନ୍ନୁକ୍ଷସିତାର୍କାରଗୁରୁମନ୍ଦର୍ଷବର୍ମ୍ଭିତଃ । ୩୩ ।**

ପ୍ରାଚ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ ସିଦ୍ଧାନ୍ତମାନଙ୍କରେ ଅଛି ଯେ ଆକାଶ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥିରହୋଇ ପୃଥିବୀ ରହିଅଛି ଏବଂ ଏହାକୁ ଚନ୍ଦ୍ର, ବୁଧ, ଶୁକ୍ର, ରବି, ମଙ୍ଗଳ, ବୃହସ୍ପତି ଓ ଶନିଙ୍କର କକ୍ଷାବୃତ୍ତ ଘେରି ରହିଅଛି ।

**ଆର୍ଯ୍ୟଭଟ୍ଟୋଽବ୍ରବୀଦ୍ଭୂଃ ଖେ ସ୍ୱପ୍ନାନସ୍ତା ଭ୍ରମତ୍ୟତଃ
ପ୍ରତ୍ୟଗ୍ନତିର୍ଭିଚକ୍ରସ୍ୟ ପ୍ରାୟାତୈର୍ଦ୍ଦଶ୍ୟତେ ଜନୈଃ । ୩୩ ।**

ଆର୍ଯ୍ୟଭଟ୍ଟ କହିଛନ୍ତି ଯେ ପୃଥିବୀ ନିଜସ୍ଥାନରେ ରହି ବୁଲୁଛି ଅର୍ଥାତ୍ ପୃଥିବୀର ସ୍ୱ ଅକ୍ଷରେ ଭ୍ରମଣ ହୋଇଥାଏ । ଏଣୁ ପୃଥିବୀରେ ଥାଇ ପୃଥ୍ବୀକୁ ଗତି କରୁଥିବା ଲୋକେ [ପୃଥିବୀର ପୃଥ୍ବୀ ଫଳରେ] ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କୁ ପଶ୍ଚିମକୁ ଯାଉଥିବାର ଦେଖନ୍ତି ।

**ସାଂପ୍ରତଂ ଭବତା ସୋକ୍ତା ସ୍ୱାର୍ଯ୍ୟାଭିଭ୍ରମକାରତଃ
ବ୍ରହ୍ମେସ୍ତେନ ପରୀତାସ୍ତେ ଭ୍ରମତା ବିଧୁନେତ ଚ । ୪୦ ।**

ବର୍ତ୍ତମାନ ଆପଣ କହୁଛନ୍ତି ଯେ ନିଜକୁ ପରିଭ୍ରମଣ କରୁଥିବା ଗ୍ରହମାନଙ୍କୁ ନେଇ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୃଥିବୀକୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରୁଅଛି । ଚନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟ ପୃଥିବୀକୁ ପରିଭ୍ରମଣ କରୁଅଛି [ପୃଥ୍ବୀ ଅର୍ଥ ହେଲା ଚନ୍ଦ୍ର ସହିତ ସମସ୍ତ ଗ୍ରହ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ପରିଭ୍ରମଣ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସହ ପୃଥିବୀକୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରନ୍ତି । ମାତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ପୃଥିବୀର ଉପଗ୍ରହ ଏପରି ନୁହେଁ]

**ବ୍ରହ୍ମାଣାଂ ଯୋଜନଗତସ୍ତୁଲ୍ୟେତ ପ୍ରାତ୍ନୟା ଶ୍ରୁତା
ଭୃତସ୍ତୁ ବିଷମେତ୍ୟହ କେୟଂ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣନିବା ତବ । ୪୧ ।**

ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଯୋଜନାମୂଳକ ଗତି ସମାନ ବୋଲି ମୁଁ ଆଗରୁ ଶୁଣିଛି । ଆପଣ କହୁ ଏହା ସମାନ ନୁହେଁ ବୋଲି କହୁଛନ୍ତି । ଆପଣଙ୍କର ଏ ନୂତନ କଳ୍ପନା କାହିଁକି ?

ବିବଧା ଶ୍ରୁୟତେ ସୃଷ୍ଟିରେଶ୍ଵରୀ ତବ କା ସତୀ
କେନ ହମେଣ ରଚିତା ବ୍ରହ୍ମାଦ୍ୟା ବସୁମତ୍ୟପି । ୪୬ ।

ଲୋକେ ଶିଶୁରଙ୍କ ଏହି ସୃଷ୍ଟିକୁ ମଧ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ତରୀରେ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବାର ଦେଖାଯାଏ । କେଉଁ ବ୍ୟାଖ୍ୟାଟି ଠିକ୍ ? ବ୍ରହ୍ମମାନଙ୍କର ସୃଷ୍ଟିର ହିମ କଣ ? ପୃଥିବୀର ରଚନା ହିମ ମଧ୍ୟ କଣ ?

କିମାକାରା କିମାଧାରା ସା ଧରା କତସାଗରା
ଦ୍ଵୀପୈର୍ଯ୍ୟାସରେବ୍ୟାପ୍ତା କଥଂ କତନରାଶ୍ରିତା । ୪୭ ।

ପୃଥିବୀର ଆକାର ଓ ଆଧାର କହନ୍ତୁ । ଏଥିରେ କେତେ ସମୁଦ୍ର ଅଛନ୍ତି ? ପୃଥିବୀରେ କେତେ ଦ୍ଵୀପ ଓ ପବନ ଅଛନ୍ତି ? କେତେ ଲୋକ ଏଥିରେ ବାସ କରନ୍ତି ?

କିୟନ୍ତ୍ରୀ ପରମ୍ଭବ୍ୟାପ୍ୟୋ କିଂ ଫଳଂ ପୂଷ୍ପକଂ ଘନଂ
ଉର୍ଜ୍ଜ୍ଵାଧରସ୍ଥଲେକାନାଂ ଜ୍ୟୋତିଷାଂ କୀଦୃଶୀ ସ୍ଥିତିଃ । ୪୮ ।

ପୃଥିବୀର ବ୍ୟାସ, ପରିଧି, ପୃଷ୍ଠ ଓ ଘନଫଳ କହନ୍ତୁ । ପୃଥିବୀରେ ଉର୍ଜ୍ଜ୍ଵା ଏବଂ ଅଧ ଭାବରେ ଥିବା ଲୋକେ କିପରି ରହନ୍ତି ? ବ୍ରହ୍ମ ନକ୍ଷତ୍ରମାନେ ମଧ୍ୟ କିପରି ରହନ୍ତି ?

ଚେତନାଚେତନାବାସୋ ଯଥା ଭୂପୃଷ୍ଠଗର୍ଭନ୍ଦ୍ରେଃ
ଚନ୍ଦ୍ରଭୌମାଦବଦ୍ୟେଷୁ ତଥାସ୍ତେ କିଂ ନ ବା ସ୍ଥିତିଃ । ୪୯ ।

ବ୍ରହ୍ମାଣାଂ କଳ୍ପଭଗଣା ଯେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତେଷୁ କୀର୍ତ୍ତିତାଃ ।
ତେଷାଂ ଦୃକ୍ସିଦ୍ଧିସ୍ଵତ୍ୟାତ୍ ଆର୍ଯ୍ୟଭଟ୍ଟାଦିଭିଃ ପୁନଃ । ୫୦ ।

କଳ୍ପିତା ଦୃକ୍ସମାସେ ତେ ଭସ୍କରଦୈର୍ଘ୍ୟକୃତାଃ
ତୈର୍ଦ୍ଦେ ସ୍ଥିରୀକୃତାସ୍ତେଭ୍ୟା ଭଗଣା ଭବଦୀରତାଃ । ୫୧ ।

ବିଷମାଶ୍ଟେ ଉଦାମୀଷାଂ ସ୍ତୈର୍ଦ୍ୟେ କିଂ ମାନମୁଚ୍ୟତାଂ
ବିପର୍ଦ୍ୟେଷ୍ୟନ୍ତ ଚେଦେତେ ଭବନ୍ତୀ କା ଗତିସ୍ତଦା । ୫୨ ।

ଯଦି ସଂବହରାଃ ଷଷ୍ଠିର୍ମଧ୍ୟେଜ୍ୟଗୃହଭୋଗଜାଃ
ତଦା ତସ୍ମିନ୍ନଜାତସ୍ତେ କଥଂ ନ ପ୍ରଭବାଦୟଃ । ୫୩ ।

ପୃଥିବୀ ପୃଷ୍ଠରେ ଏବଂ ଗର୍ଭରେ ଯେପରି ଚେତନ ଓ ଅଚେତନ ପ୍ରାଣୀବାସ କରନ୍ତି, ଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ବ୍ରହ୍ମବିମ୍ବରେ ସେହିପରି ପ୍ରାଣୀ ବାସ କରନ୍ତି କି ? ନା ନୁହେଁ ?

ପ୍ରାଚୀନ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ମାନଙ୍କରେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଯେଉଁ କଳ୍ପ ଉଗଣ ଦିଆଯାଇଥିଲା ସେ ଗୁଡ଼ିକ ଦୃକ୍ଷିକ ନ ହେବାରୁ ଆର୍ଯ୍ୟଭଟ୍ଟ ଆଦି ସିଦ୍ଧାନ୍ତୀମାନେ ସେ ଗୁଡ଼ିକୁ ଗ୍ରହଣ ନକରି ଅନ୍ୟ ଦୃକ୍ଷିକ ଉଗଣ କଲ୍ପନା କରିଗଲେ । ଏ ଗୁଡ଼ିକୁ ଶ୍ଵେତ ପ୍ରଭୃତି ସିଦ୍ଧାନ୍ତୀମାନେ କାଟି ଦେଇ ପୁଣି ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଉଗଣ କହିଯାଇଛନ୍ତି । ଆପଣଙ୍କ ଉଗଣ ଶ୍ଵେତସିଦ୍ଧାନ୍ତୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଭିନ୍ନ । ଏହି ସବୁରୁ ଜଣାଯାଉଛି ଯେ ଉଗଣ ସ୍ଥିର ନୁହେଁ । ତା' ହେଲେ ଆପଣଙ୍କ ଉଗଣ କପରି ସ୍ଥିର ରହିବ । ତାକୁ କେହି ନ କାଟିବେ କପରି ?

ଯଦି ମଧ୍ୟମ ବୃହସ୍ପତିର ରଶ୍ମିଭେଗରୁ ୭୦ଟି ବାହ୍ୟସ୍ପତି ସଂବସ୍ତରର ଉତ୍ପତ୍ତି, ତା ହେଲେ ବୃହସ୍ପତି (ମଧ୍ୟମ) ମେଷାଦିରେ ଥିବାବେଳେ ପ୍ରଭବାଦି ସଂବସ୍ତରର ଆରମ୍ଭ କାର୍ତ୍ତିକ ହୁଏ ନାହିଁ ?

ପଦକାନାଂ କଥଂ ସୂକ୍ଷ୍ମଃ ଖେଚାନାଂତୁ ସ୍ଫୁଟୀକୃତଃ
ଭୂମାବେବ ସମା କଂବା ଯସ୍ତ କୁଶାପି ସା ଭବେତ୍ । ୫୦ ।

ଅହରଣ ଆଦି ପଦକ ଆପଣ କାର୍ତ୍ତିକ ସୂକ୍ଷ୍ମ କରି ଅଛନ୍ତି । ଗ୍ରହସ୍ପତି କରିବାକୁ ଏତେ ପ୍ରସଞ୍ଜ କାର୍ତ୍ତିକ ? ଗ୍ରହ ମାନଙ୍କର ଏ ସ୍ଫୁଟତା କେବଳ ପୃଥ୍ଵୀ ପାଇଁ ଅଭିପ୍ରେତ ନା ଅନ୍ୟସ୍ତ (ଗ୍ରହାଦି ସ୍ଥାନରେ) ଏ ଶକ୍ତି ଚଳିବ ?

ସୂର୍ଯ୍ୟଃ କୃତଂ କୁଜାଦୀନାଂ ସିଦ୍ଧୌ କର୍ମଚତୁଷ୍ଟୟଂ
ଅଧିକଂ ଯତ୍ନଃସ୍ତେଷାଂ ତତ୍ କଂନ ମ ଜୀର୍ଣ୍ଣଭୂତ୍ଵାଂ । ୫୧ ।

ପ୍ରାଚୀନମାନେ ମଙ୍ଗଳ ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ସ୍ଫୁଟତା ନିମନ୍ତେ ଚାରି ସଂସ୍କାର କରିଛନ୍ତି । ଆପଣ ବୁଧ, ଶନି ଓ ମଙ୍ଗଳର ସ୍ଫୁଟତା ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ଅଧିକା ସଂସ୍କାର ଦେଲେ ତାହାର କାରଣ କଣ ?

ସମ୍ଭବଃ ପରଧୀନାଂ ସ୍ୟାତ୍ କଥଂ ଦ୍ରାଘନ୍ୟଜନ୍ମନାଂ
ବୈଷମ୍ୟଂ ସ୍ୟାତ୍ କଥଂ ତେଷାଂ ଓଜସ୍ଵଗ୍ନସଦାନ୍ତୟୋଃ । ୫୨ ।

କେନ୍ଦ୍ରଭ୍ରମଃ କଥଂ ବାହୋଃ ଫଳଂ ମେଷଭୂଳାଦିଜଂ
ଧନର୍ଣ୍ଣାତ୍ୟଂ କଥଂ ଭୂକ୍ରେଃ କର୍ମନିବାଦିଜଂ ତଥା । ୫୩ ।

ଶୀଘ୍ର ଓ ମନ୍ଦ ପରିଧର କଲ୍ପନା କାର୍ତ୍ତିକ ? ଓଜ ଓ ଯୁଗ୍ମ ପଦରେ ସେଗୁଡ଼ିକର ସମାନତା ବି ରହୁନାହିଁ କାର୍ତ୍ତିକ ? ମନ୍ଦ ଶୀଘ୍ର ଘେନି କେନ୍ଦ୍ରର ଭ୍ରମଣ କପରି ହୁଏ ? ମେଷାଦି ଓ ଭୂଳାଦି କେନ୍ଦ୍ରରେ ମନ୍ଦଫଳ ଓ ଶୀଘ୍ର ଫଳ ସଥାସମେ ଧନ ଓ ଋଣ କାର୍ତ୍ତିକ ହୁଏ ? କର୍ମାଦି ତଥା ମକରାଦି କେନ୍ଦ୍ରରେ ଗ୍ରହ ଗତି ଫଳ (କ୍ଷମରେ) କାର୍ତ୍ତିକ ଧନ ବା ଋଣ ହୁଏ ।

ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସମ୍ମିତା ହାନ୍ତଃ ସିଦ୍ଧାନ୍ତେଷୁ ଶିଳେଷୁ
ତୁଲ୍ୟାକ୍ରାନ୍ତାଂଶହୀନା କଂ ସୌମ୍ୟ ଯାମ୍ୟେପମେ କଥଂ । ୫୪ ।

କ୍ଷୟବୃଦ୍ଧି ବପର୍ଯ୍ୟାସୋ ଦନରତ୍ନୋର୍ଭବେଦ୍ଭବ ।
ହାନ୍ତବୃଦ୍ଧିରାଶୀନାମୁଦୟା ନ ସମାଃ କୃତଃ । ୫୫ ।

ତପତ୍ତୌ ଦୁଃସହଃ କଂ ସ୍ୟାତ୍ ଆତପଃ ଶିଶିରେ ସୁଖଃ
ଗ୍ରୀଷ୍ମାନ୍ତେ କଂ ପ୍ରବର୍ଷନ୍ତ ନାନ୍ୟତୌ କଂ ତଥା ଘନାଃ । ୫୬ ।

ସବୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପରମହାନ୍ତର ମାନ ସମାନ ଏବଂ ଏହା ୨୪° । ଆପଣ ଏହାକୁ ୨୩୫° କାହିଁକି ମାନିଛନ୍ତି ? ହାନ୍ତ ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତର କାହିଁକି ହୁଏ ? ପୃଥିବୀରେ ଦିନ ରାତିର ହ୍ରାସ ବୃଦ୍ଧି କାହିଁକି ହୁଏ ? ସବୁ ରାଶି ତ ହାନ୍ତ ବୃଦ୍ଧିରେ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ଉଦୟ କାଳ ସମାନ ନୁହେଁ କାହିଁକି ? ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଋତୁରେ ଖରା ଦୁଃସହ ହୁଏ, ଶିଶିର ଋତୁରେ କିନ୍ତୁ ଏହା ସୁଖକର ହୋଇଥାଏ । ଏହାର କାରଣ କ'ଣ ? ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଋତୁର ଶେଷରେ ମେଘ ବେଶି ବର୍ଷା କରେ; ମାତ୍ର ଅନ୍ୟ ଋତୁରେ ତାହା କାହିଁକି ନ ହୁଏ ?

ମାନଂ ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ୟ ପୂର୍ବୋକ୍ରାଦେକାଦଶ ଗୁଣଂ କଥଂ ।
ଉନଂ ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ କଂ ବ୍ରୂଷେ କଥଂ ତଦ୍ବ୍ରହ୍ମଣ ଦ୍ଵୟଂ । ୫୭ ।

ଚନ୍ଦ୍ରବ୍ରହ୍ମଣବଦ୍‌ପବଂ ସର୍ବୋ ମଧ୍ୟବ୍ରହ୍ମା ରବେଃ
ନ ସ୍ୟାଦ୍‌ସ୍ଥାୟୀତ୍ଵାସ୍ୟାପି ଲମ୍ବନସ୍ୟାଲ୍ପଭୂରତାଂ । ୫୮ ।

ବିଜ୍ଞାତୁଂ ପରମଗ୍ରାସଂ ପର୍ବାଲମ୍ବନସଂସ୍କୃତଂ
ସିଦ୍ଧଂ ଚେତସ୍ୟ କଂ ପ୍ରୋକ୍ତଃ ସଂସ୍କାରଃ ଶରକଃ ପୁନଃ । ୫୯ ।

ଲମ୍ବନେବନତୌ ମଧ୍ୟଲଗ୍ନବିଦିତ୍—ଲଗ୍ନୟୋଃ
କଃ ସାଧୁଃ ସାଧୁତଃ କସ୍ମାତ୍ ଶରକଃ ପ୍ରାକ୍‌ନବଶ୍ରୁତଃ । ୬୦ ।

ଆବମଧ୍ୟାବସାନେଷୁ ଦ୍ୟୁମଣି ବ୍ରହ୍ମଣସ୍ୟ ତେ
ଶଂକ୍ଷଃ କଂ କଳ୍ପିତୋଽପ୍‌ସ୍ତମୋ—ମଣ୍ଡଳବୃଦ୍ଧୟେ । ୬୧ ।

କଂ ନର୍କ ବ୍ରହ୍ମବଜ୍ରାନ୍ତେ ପ୍ରାପକାଶାଦବେକତା
ବଳନସ୍ୟାପି ଦର୍ଶଭେଦଃ କଂ ପ୍ରାକ୍‌ପ୍ରତ୍ୟକ୍ କପାଳୟୋଃ । ୬୨ ।

ପ୍ରାଚୀନ ସିଦ୍ଧାନ୍ତମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟ-ବିମ୍ବମାନ ଯେତକ କହିଥିଲେ ଆପଣ କେଉଁ କାରଣରୁ ତାର ୧୧ ଗୁଣ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିମ୍ବମାନ ମାନିଛନ୍ତି ? ପ୍ରାଚୀନୋକ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର ବିମ୍ବରୁ ଆପଣଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ର ବିମ୍ବ ଉତ୍ପାଦିତ କାହିଁକି ? ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣ ଆପଣଙ୍କର କି ପ୍ରକାରର ? ଚନ୍ଦ୍ରର ପରି ପଦ୍ମସଦୃଶରେ (ଅମାନ୍ତ ଓ ଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିଫଳିତା ପ୍ରାୟରେ) ରବିର ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ ହୁଏ ନାହିଁ କାହିଁକି କହନ୍ତୁ । ରବି ଲମ୍ବନର ନୂନତା ଓ ଆଧ୍ୟକ୍ଷ କେଉଁ ସ୍ଥଳରେ ହୁଏ ତାହା କହନ୍ତୁ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପରମପ୍ରାସମାନ ଆଖିବା ନିମନ୍ତେ ଲମ୍ବନ ସଂସ୍କାର ତ କଲେ କିନ୍ତୁ ଶରଣ ସଂସ୍କାର କଣ ?

ଲମ୍ବନ ଓ ନତି ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟ ଲମ୍ବନ ନାଁ ବସିତ ଲମ୍ବନ ଆବଶ୍ୟକତା ବେଶି, ତାହା ଭଲକରି ବୁଝାଇ ଦିଅନ୍ତୁ । ଆପଣଙ୍କ ଶରଣ ସଂସ୍କାର ପ୍ରାଚୀନମାନେ କାହିଁକି କହି ନାହାନ୍ତି, କହନ୍ତୁ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣର ଆଦ୍ୟ, ମଧ୍ୟ ଓ ପ୍ରାନ୍ତଭାଗରେ ସ୍ପର୍ଶ, ମଧ୍ୟ ଓ ମୋକ୍ଷବେଳେ ଦୃକ୍ଷିତ ତମୋମଣ୍ଡଳ ଜାଣିବା ପାଇଁ ଆପଣ ଏକ ଅପୂର୍ବ ଶଙ୍କୁ କଳ୍ପନା କରିଛନ୍ତି । ଏହା କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଚୀନମାନଙ୍କର ନ ଥିଲା ତ ? ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣପରି ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣରେ ପ୍ରାସ ଓ ଶରଣ ଏକାଦିଗ କାହିଁକି ହୁଏ ନାହିଁ ? ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମ କପାଳରେ ବଳନର ମଧ୍ୟ ଦିଗ୍‌ଭେଦ କାହିଁକି ହୁଏ ?

ଯେଷାଂ ଯେଷାଂ ଯୁତଦୂଷ୍ଟା ଖେଚାନଂ ଭୂମି ପୃଷ୍ଠତଃ

କିୟଦ୍‌ବୃତ୍ତିକର୍ତ୍ତବ୍ୟେଷୁ ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞାନାନ୍ତରଂ ଦୃଢ଼ । ୧୩ ।

ଦୃକ୍‌କର୍ମଣ୍ୟାୟନେ ମଧ୍ୟବିଶିଷ୍ଟସ୍ୟ ସ୍ଥୂଳୀକୃତୋ

ନୂନତାୟାତ ସର୍ବଂ ପୁରାବତ୍—ସାଧନ ଫଳାତ୍ । ୧୪ ।

ଭବନ୍ତତେ ତୁ ସୃଷ୍ଟସ୍ୟ ସ୍ଥୂଳସ୍ୟ ବିଶିଷ୍ଟସ୍ୟ କଂ

ଜାନ୍ତୁ ସଂସ୍କାରଯୋଗ୍ୟସ୍ୟ ମଧ୍ୟତୋଽଧିକତେଷ୍ୟତେ । ୧୫ ।

ଗ୍ରହେନ୍ଦ୍ରାଦୁ ଭିନ୍ନାଦୃତରେକିନ୍ଦ୍ରାୟାସି ମହୀୟାସି

ବ୍ୟାପ୍ତେଽପି କିଣି କଂ ନ ସ୍ୟା-ଦହନୀବ ତମୋହତଃ । ୧୬ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ୟ କରଣବ୍ୟାପ୍ତିଃ କଳଯୋଜନସମ୍ପ୍ରତିତା

କିୟତୀ ସା ଗ୍ରହକ୍ଷୀଣାଂ କିୟଦ୍‌ବୃତ୍ତେ ଚ ଦୃଶ୍ୟତା । ୧୭ ।

ଯେଉଁ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଯୋଗ ଭୂମି ପୃଷ୍ଠରେ ଲୋକେ ଦେଖନ୍ତି ସେମାନଙ୍କର କ୍ଷୀଣତା ଆପଣଙ୍କ ମତରେ କେତେ ଯୋଜନ ? ଆୟନ ଦୃକ୍‌କର୍ମରେ କଦମ୍ବ ପ୍ରୋତ୍ତାପୁ ଶରକୁ ଧୁବ ପ୍ରୋତ୍ତାପୁ କଲେ ପ୍ରାଚୀନମାନଙ୍କ ଶକ୍ତିରେ ସାଧାରଣତଃ କନ୍ ହୋଇଥାଏ । ମାତ୍ର ଆପଣଙ୍କ ମତରେ ତାହା ବେଶି ହୋଇଥାଏ ଏହାର କାରଣ କଣ ?

ବିଶାଳ ଆକାଶରେ ତ ଅସଂଖ୍ୟ ଗ୍ରହ ଓ ତାରା ପରିଦ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି, ତଥାପି କାହିଁକି ରାତିରେ ଦିନପରି ଅନ୍ଧକାର ନାଶ ହୁଏନାହିଁ ? ସୂର୍ଯ୍ୟର କରଣ କେତେ ଯୋଜନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଏ ? ଗ୍ରହ ଓ ତାରାମାନଙ୍କର ଆଲୋକ ମଧ୍ୟ କେତେ ଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇଥାଏ ? ଗ୍ରହ ଓ ତାରାଗୁଡ଼ିକ କେତେ ଦୂରରୁ ଦେଖାଯାନ୍ତି ।

ସ୍ପଷ୍ଟାନି କୁଦନାନି ସ୍ୟୁର୍ଗିହାଣାଂ ଗତିଯୋଜନେଃ
ସୁକ୍ଷ୍ମାଯୋଜନାନୀତି ଶ୍ରୁତଂ ଯତ୍ନବହ ଦ୍ଵୟା । ୭୮ ।

ନିରସ୍ତତ୍ତ୍ଵତ ବୈଷମ୍ୟାଦ୍ୟଦ ତଦ୍‌ବେଷୁନଂ ଦବଃ
ତବନ୍ମତେ କିୟନ୍ମାନଂ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡୋଦରନାମକମ୍ । ୭୯ ।

କଲ୍ପ ସାବନ ଦିନରେ ଦୈନିକ ଗ୍ରହ ଯୋଜନ ଗତିକି ଗୁଣିବାଦ୍ଵାରା ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କକ୍ଷା ଯୋଜନ ହୁଏ ବୋଲି ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ କଥିତ ଅଛି । ଆପଣ ଗ୍ରହ ଯୋଜନ ଗତି ସମାନ ନୁହେଁ ବୋଲି କହିବାଦ୍ଵାରା ତାହା ଖଣ୍ଡିତ ହେଲା । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଆପଣଙ୍କ ମତରେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପରିଧର ପରିମାଣ କେତେ ଏବଂ ତାହା କପରି ବା ଜଣାଯିବ ?

ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡୋଦୟୋ ଯଦ୍‌ଦୃଶ୍ୟମ୍ ଭ୍ୟଂ ଦୃଷ୍ଟୋଦତୋ
ତଥା କଂ ଭବତୋ ମେରୌ ନ ବା ତନ୍ନିର୍ଣ୍ଣୟଂ ବଦା । ୮୦ ।

ଆପଣ ଆକାଶ ଓ ଆତ୍ମ ଦୃଶ୍ୟମି ଦୁଇଟି ଦ୍ଵାରା ଗ୍ରହ ଓ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କର ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତ କଥା ଯେ କହିଛନ୍ତି, ମେରୁଠାରେ ମଧ୍ୟ ତାହା କ'ଣ ସେପରି କରାଯିବ ? ଏହାର ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିଦିଅନ୍ତୁ ।

କ୍ଷୀୟମାଣାଃ କଳା ଦେବୈଃ ପୀୟନ୍ତେ ମୃତଦୀପ୍ତତଃ
ଇତ ବାଦଃ ପୁରାଣାନାମନୃତଃ କିମୃତୋ ମତଃ । ୮୧ ।

ପୂର୍ବସ୍ୟାଂ ପଶ୍ଚିମସ୍ୟାଞ୍ଚ ପ୍ରାୟଶଃ ଶଶିନୋ ଦଶି
ଉନ୍ନତଃ ସୌମ୍ୟଶୃଙ୍ଗସ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟତେ ଭରତେ କଥମ୍ । ୮୨ ।

ରକ୍ତାନ୍ତମାର୍ଗୟୋର୍ଭିରବପ୍ରକର୍ଷାତ୍ କଥଂ ଭବେତ୍
ଭୂଦୃଷ୍ଟକାନ୍ତିସାମ୍ୟୋତ୍ଥପାତେ ତଦ୍‌ଦୃଷ୍ଟିସଙ୍ଗତଃ । ୮୩ ।

ଦେବତାମାନେ ଚନ୍ଦ୍ରର କରଣ ପିଇଯାନ୍ତି ବୋଲି ଯେଉଁ ପୌରାଣିକ ମତ ଅଛି ତାହା ସତ୍ୟ ନା ମିଥ୍ୟା ? ପୂର୍ବଦିଗରେ ହେଉ ବା ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ହେଉ ଚନ୍ଦ୍ରର ଉତ୍ତର ଶୃଙ୍ଗ ଭରତକୁ ପ୍ରାୟ ଉନ୍ନତ ଦେଖାଯାଏ, ଏହାର କାରଣ କ'ଣ ? ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ତ ବହୁଦୂରରେ (ପରସ୍ପରଠାରୁ) ରହିଛନ୍ତି, ତଥାପି ସେ ଦୁହେଁଙ୍କ କାନ୍ତି ସାମ୍ୟ ଜନିତ ଯେଉଁ ବୈଧୃତ ବ୍ୟତିପାତ ଯୋଗ ହୁଏ (ପାତ-ସୋଗ) ସେଥିରେ ରବି-ଚନ୍ଦ୍ର ଉଭୟଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ସଂଯୋଗ କପରି ହୁଏ ?

କି ମୁଁ ମନ୍ତ୍ର ନ ବା ଲେକାଃ ପ୍ରଭହାନ୍ନହରାଦୟଃ
 ଦନାଦମାସନ୍ଦୋରାଣାମଧିପାନାଂ ହମଶ୍ଚ କଃ । ୭୪।
 ମହ ତପ ଆଦି ଲୋକ ପ୍ରବନ୍ଧ ବାୟୁହାର ବୁଲନ୍ତି କି ? ଦିନ, ବର୍ଷ, ମାସ ଓ ହୋରର
 ସ୍ୱାର୍ଥମାନେ କେଉଁ କ୍ଷମରେ ହୁଅନ୍ତି ?

ସ୍ୟାତାଂ ଭାନୋର୍ଯଦ ଦନନିଶେ ଦର୍ଶନାଦର୍ଶନାଭ୍ୟାଂ
 ନାଡ଼ୀଷଷ୍ଟ୍ୟା ଦ୍ୟୁନିଶମବନୋ ଯୁକ୍ତମାସୀତ୍ତଦା ନଃ ।
 ପୈତଂ ମାସା କିମୁ ଶତ୍ତିଭୁବା ଦୈବମର୍ଜାଘତଃ କଂ

ବ୍ରାହ୍ମ୍ୟଂ ଖାତ୍ରାମୁରଭୁଜନିତୈଃ କଂ ଯୁଗୈଃ ସ୍ୟାତ୍ତଦେବ । ୭୫।
 ସୂର୍ଯ୍ୟର ଦର୍ଶନ ଓ ଅଦର୍ଶନଦ୍ୱାରା (ଉଦୟ, ଅସ୍ତ କ୍ଷମରେ) ଦିନ ଓ ରାତି ହେଉଥିଲେ
 ୭୦ ଦଣ୍ଡରେ ଅହୋରାତ୍ର ହେବା ଠିକ୍ । ତାହା ହେଲେ ଶୁକ୍ରମାସରେ ପୁଣି କାହିଁକି
 ପିତୃଦିନ ହେବ ? ସୌରବର୍ଷରେ ଅଥଚ ଦେବତାମାନଙ୍କର କାହିଁକି ଦିନରାତି ହେବ ?
 ୧୦୦୦ ମହାଯୁଗରେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଦିନରାତି ମଧ୍ୟ କାହିଁକି ହେବ ?

କତିବଧଃ ପ୍ରଳୟଃ କତିଧାଃ ସମାଃ
 ସମୟବୋଧକଯନ୍ତ୍ରମହା କଥମ୍
 ନଭସି ଲଗ୍ରହଭ୍ୟଂଶ କଳାନିତୌ
 ଭବତି କଂ କରଣଂ ଭବଦୀପ୍ତିତମ୍ । ୭୬।

ଷଡୂତବଃ ପ୍ରଭବନ୍ତି କଥଂ କ୍ଷିତୌ
 କିମୁ ସମା ନ ସମାଃ କିମୁ ସବତଃ ।
 ଉପକୃତର୍ତ୍ତଗଣାନ୍ନଗତୋଽସ୍ତ୍ରିକା
 ଜଗଦଦଂ ଗମନାଦତି ନାସ୍ତ୍ରିକାଃ । ୭୭।

ଯଦବଦନ୍ତଦ ଉତ୍ତରମସ୍ତି କଂ
 ଶଶିତନାବସିତଂ କିମୁତେଷ୍ୟତେ
 କିମସମାଧିମତାମସି ମୋକ୍ଷଦଂ
 ଯଦନୁଗୈଃ ସୁଲଭଂ ପରମଂ ପଦମ୍ । ୭୮।

ଶ୍ରମମୃତେ କଳୟନ୍ତି କଥଂ ଜନା—
 ସ୍ତ୍ରିୟମୁଦ୍ଧାଙ୍ଗମତୀତମନାଗତମ୍ ।
 କଥୟ ସବମିଦଂ ଯଦବେତ୍ୟ ମେ
 ଭ୍ରମରୟଃ ଶମମେଷ୍ୟତି ଦୁର୍ଦ୍ଦମଃ । ୭୯।

ପ୍ରଳୟ କେତେ ପ୍ରକାର ? ବର୍ଷ କେତେ ପ୍ରକାର ? କାଳମାପକ ଯନ୍ତ୍ର କପରି ? ଆକାଶ ଗୋଲରେ ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ଗ୍ରହର ସଂଖ୍ୟା କଳାମାନରେ ଆପଣଙ୍କର ଅଭିମତ କରଣ କପରି ରହନ୍ତି ? ପୃଥିବୀରେ ଶିଶିର ଆଦି ଛ ଚତୁ କହିଁକି ହୁଅନ୍ତି ? ବର୍ଷଗୁଡ଼ିକ (ସୌର, ଗ୍ରହ, ସାବନ ଆଦି) କଣ ପରିମାଣରେ ସମାନ ହୁଅନ୍ତି ? ଗ୍ରହ ଭଗଣରୁ ଅଥବା ନକ୍ଷତ୍ର-ଗଣରୁ ଜଗତର କିଛି ଉପକାର ହୁଏ କି ନାହିଁ ? ବେଦନିୟା କରୁଥିବା ଲୋକେ “ଗଚ୍ଛତ ଇତି ଜଗତ୍” ଅର୍ଥାତ୍ ପୃଥିବୀ ଗତିଶୀଳ ବୋଲି ଯାହା କହନ୍ତି ତାହାର କିଛି ଉତ୍ତର ଅଛି କି ନାହିଁ ? ଚନ୍ଦ୍ର ବିମ୍ବରେ କଳା ପୁଣି କାହିଁକି ଦେଖା ପଡ଼େ ? ବ୍ରହ୍ମ ଚନ୍ଦ୍ରା କରବା ଲୋକକୁ ଯେପରି ମୋକ୍ଷ ପଦ ସୁଲଭ ହୁଏ ସମାଧିମାନ ଲୋକକୁ ମଧ୍ୟ କ’ଣ ତାହା ମିଳିପାରେ ? ଲୋକେ ବିନା ପରିଶ୍ରମରେ କପରି ଅଟେ ତଥା ଭବିଷ୍ୟତ ତଥ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ରାଦି ପଞ୍ଚାଙ୍ଗ ଗଣନା କରି ପାରନ୍ତି, କହନ୍ତି । ଏପରି ଯେତେ ପ୍ରଶ୍ନ ସବୁର ଉତ୍ତର ଦିଅନ୍ତୁ । ଏ ସବୁର ଉତ୍ତର ଶୁଣିଲେ ମୋର ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ୍ୟ ସନ୍ଦେହ ସବୁ ନଷ୍ଟ ହେବ ।

ଜଳଜନାଭିବିଭୂଷଣବିଗ୍ରହୋ—

ଜଳଜସମ୍ବଦ୍ଧରାଜଦନ୍ତୁ ପ୍ରହଃ ।

ଜଳଜନା-ଜନି କାରଣ ଦର୍ଶନୋ

ଜଳଜନାଭିରଭୀତ କରୋଽସ୍ତୁନଃ । ୮୦ ।

ଯାହାଙ୍କ ବିଗ୍ରହ ପଦ୍ମନାଭରେ ବିଭୂଷିତ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କଠାରେ ଯେ ବିଶେଷ ଅନୁଗ୍ରହ କରିଥାନ୍ତି ଏବଂ ଯାହାଙ୍କ ଦର୍ଶନମାତ୍ରେ କୁମ୍ଭୀର ପୁଣି ଜନ୍ମ ପରିଗ୍ରହରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଗଲା, ସେହି ପଦ୍ମନାଭ ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଭୟ ଦୂର କରନ୍ତୁ ।

ଇତ୍ୟୁଦ୍ଧକଲୋକ୍ତୁଳନୃପାଳକୁଳପ୍ରସୂତ—

ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରକୃତୌ ଗଣିତେଽସି ସିଦ୍ଧେ ।

ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ ଉପାହୃତବାଳବୋଧେ

ପ୍ରଶ୍ନାନୁତୋ ବ୍ୟରଚି ଷୋଡ଼ଶକଃ ପ୍ରକାଶଃ । ୮୧ ।

ଇତି ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରସିଂହକୃତୌ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣେ ଗୋଳାଧିକାରେ

ପ୍ରଶ୍ନବର୍ଣ୍ଣନୋନାମ ଷୋଡ଼ଶଃ ପ୍ରକାଶଃ ।

ଉତ୍କଳର ଉତ୍କଳ ରାଜବଂଶଜ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ତାଙ୍କର ଦୁର୍ଦ୍ଦିବ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣର ଷୋଡ଼ଶ ପ୍ରକାଶ ଶେଷ କଲେ । ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ ଜ୍ୟୋତିଷ ଜାଣିନଥିବା ଲୋକଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଶୀଘ୍ର ଜ୍ୟୋତିଷ ତତ୍ତ୍ୱ ବୁଝାଇ ଦେଇ ପାରିବ । ଏହି ପ୍ରକାଶରେ କେବଳ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାର ଯାଇଅଛି ।

ସପ୍ତଦଶାଃ ପ୍ରକାଶଃ

ଭୂଗୋଳସ୍ଥିତି ବର୍ଣ୍ଣନାମ୍

ସକ୍ଳାବଗୁକ୍ତାତ୍ କତଚିତ୍ ବିଶେଷାନ୍

ସକ୍ଳାବପୃକ୍ତାକ୍ଳଳତଃ ପ୍ରଦର୍ଶ୍ୟ

ତତ୍ତ୍ୱାରଭୂତୋତ୍ତରମାର୍ଯ୍ୟ-ବାଗ୍

ଯକ୍ଳାନିବସ୍ତା ବହତଃ ସକୃତ୍ ସ୍ୟାଃ । ୧ ।

ଉତ୍ତମ ଶିଷ୍ୟର ପ୍ରଶ୍ନ ଛଳରେ ଅନେକ ଶାସ୍ତ୍ରରୁ କେତେକ ବିଶିଷ୍ଟ ବିଷୟର ଚର୍ଚ୍ଚା କରି
ସେ ସବୁର ସାର ଉତ୍ତର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଭାଷାରେ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ମୁଁ ସହଜୀବ ହେଉଅଛି ।
ହେ ବସ (ଶିଷ୍ୟ) ତୁମେ ସାବଧାନ ହୋଇ ଶୁଣ ।

ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଶବ୍ଦାନୁମତି ପ୍ରମାଣେ—

ବ୍ୟବସ୍ଥାୟା ଚ ପ୍ରିରତା ପ୍ରିରୟାଃ

ଅହସ୍ତରାଦେଶୁଳତାଞ୍ଜିଳାନାମ୍

ଗୋଲକୃତତ୍ୱଂ ପ୍ରତିପାଦ୍ୟତେହ । ୨ ।

ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପୃଥିବୀର ଅଚଳତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ, ଶାବ୍ଦ, ଅନୁମାନଦ୍ୱାରା
ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରମାଣର ଚର୍ଚ୍ଚା କରୁଅଛି । ସୂର୍ଯ୍ୟାଦି ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଆକାର ଯେ ଗୋଲ ତାହା
ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ମୁଁ ପ୍ରତିପାଦନ କରୁଅଛି ।

ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ—ଆଖିରେ ଦେଖି ମାନବା । ଶାବ୍ଦ—ବେଦ ଓ ଆତ୍ମ ବଚନକୁ ମାନ ଚଳିବା ।

ଅନୁମାନ—ଧୂମକୁ ଦେଖି ପର୍ବତରେ ଯେପରି ନିଆଁ ଥିବା ସ୍ଥର କରାଯାଏ ସେପରି କାର୍ଯ୍ୟକୁ
ଦେଖି କାରଣ ସ୍ୱୀକାର କରିବା ।

ବ୍ୟବସ୍ଥା—ବିପକ୍ଷମାନଙ୍କର ଯୁକ୍ତି ଶୁଣି ନ କରି ସ୍ୱମତ ସ୍ଥାପନ କରିବା ।

ଭୂଗୋଳଃ ସୌମ୍ୟଶୁଦ୍ରାବନିତନୟସୁରାବର୍ଯ୍ୟସୂର୍ଯ୍ୟାସୂର୍ଯ୍ୟାମୂକାନାମ୍
କକ୍ଷାବୃତ୍ତେର୍ବୃତସ୍ୟାସ୍ତୁ ଚନ୍ଦ୍ରବସକୃତଃ କକ୍ଷୟା ବେଷ୍ଟିତୋହୟମ୍
ମଧ୍ୟେ (୨) ଦୂରେନ୍ଦ୍ରିକେ ଚ ସ୍ତୁ ଚରବିଭଗଣର୍ଷେଶକକ୍ଷାପରୀତ—
ଦ୍ୱିଷ୍ଟତ୍ୟଶ୍ଚ ମଧ୍ୟେ ନଭସି କିଳ ସଦାଧାରଣୂନୟଃ ସୁଶକ୍ତ୍ୟା । ୩ ।

(୧)—ପରପକ୍ଷନିବ୍ରତ୍ତ ପୁରବସ୍ତପକ୍ଷପାଦନେନ, ଯଥୋକ୍ତକଥନଂ ନାମ ବ୍ୟବସ୍ଥା ।

(୨)—ମଧ୍ୟସୂର୍ଯ୍ୟା ।

ବୁଧ, ଶୁକ୍ର, ମଙ୍ଗଳ, ଗୁରୁ ଓ ଶନି ଏ ପାଞ୍ଚ ତାରାଗ୍ରହର କକ୍ଷା କେନ୍ଦ୍ରରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ରହିଅଛି । ଏ ସୂର୍ଯ୍ୟ କିନ୍ତୁ ଖୁବ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ—ମଧ୍ୟମ । ଏହି ମଧ୍ୟମ ସୂର୍ଯ୍ୟର କକ୍ଷା କେନ୍ଦ୍ରରେ ପୃଥିବୀ ରହିଛି । ମଧ୍ୟମ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୃଥିବୀର କେବେ କେବେ ନିକଟରେ ଏବଂ କେବେ କେବେ ଦୂରରେ ମଧ୍ୟ ରହେ । ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ତାର ସ୍ଥିତି । ଆକାଶରେ ଆଧାର ଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ସେ ନିଜ ଶକ୍ତି ବଳରେ ରହିଅଛି । ପୃଥିବୀକୁ ଖୁବ୍ ରବି, ନକ୍ଷତ୍ର ସମୂହ (୨୭ ନକ୍ଷତ୍ର) ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର କକ୍ଷା ବେଢ଼ି ରହିଅଛି ।

ଶି :—ସର୍ବତଃ ପର୍ବତାରମ୍ଭମଗ୍ରାମ ଚୈତ୍ୟଚୟେଶ୍ବରୀତଃ

କଦମ୍ବକୁସୁମଗ୍ରନ୍ଥୀଃ କେଶରପ୍ରସରୈରବ । ଇତା । ୪ ।

ପାହାଡ଼, ବଗିଚା, ଗାଁ ଓ ଅର୍ଚ୍ଚନାୟୁ କୃଷ ଇତ୍ୟାଦିଦ୍ୱାରା ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ପୃଥିବୀ ରହିଛି—ଯେପରି କଦମ୍ବ ଫୁଲର ଗଣ୍ଡି ଉପରେ କେଶର ଗୁଡ଼ିକ ଥାଏ । କଦମ୍ବ ଫୁଲର ଡେଙ୍ଗା ଡେଙ୍ଗା କେଶରଗୁଡ଼ିକ ପୃଥିବୀ ଉପରେ ପାହାଡ଼, ବଗିଚା ପରି ।

ମମାୟୁମେବ ସିଦ୍ଧାନ୍ତୋ ମତାନ୍ତରବିଧାୟକାନ୍

କାଂଶ୍ଚିତ୍ପ୍ରଭୁଧରଂ ଯଜ୍ଞନିମଂ କୁବେ ସୁନିଶ୍ଚଳନ୍ । ୫ ।

ରବି ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ନକ୍ଷତ୍ର କକ୍ଷା ଭିତରେ ପୃଥିବୀ—ଗୋଲ ଆଧାର ଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ସ୍ଥିର ରହିଛି, ଏହା ହିଁ ମୋର ଚିନ୍ତା ସିଦ୍ଧାନ୍ତ । ଯେଉଁମାନେ ଏ ବିଷୟରେ ମୋଠାରୁ ଭିନ୍ନ ମତ ଗୋଷ୍ଠୀ କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେଇ ମୁଁ ମୋ ମତକୁ ଶକାଶୂନ୍ୟ କରିଦେବାକୁ ରୁହେଁ ।

ସୂ—ମଧ୍ୟେ ସମନ୍ତାଦଣ୍ଡସ୍ୟ ଭୂଗୋଲେ ବ୍ୟୋମ୍ନି ତଷ୍ଟତ

ବିଭ୍ରାଣଃ ପରମାଂ ଶକ୍ତିଂ ବ୍ରହ୍ମଣୋ ଧାରଣୀମ୍ବିକାନ୍ । ଇତା । ୬ ।

ଆକାଶରେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଠିକ୍ ମଧ୍ୟ ଦେଶରେ ପୃଥିବୀ ସବୁ ଆଡ଼ୁ ଛୁଇଁହୋଇ ରହିଅଛି । ନିଜକୁ ଧରି ରଖିବାର ଧାରଣୀ ଶକ୍ତିକୁ ସେ ବ୍ରହ୍ମଠାରୁ ଗ୍ରହଣ କରୁଛି । ଏ ଧାରଣୀ ଶକ୍ତି ଅତି ମହତ୍ତ୍ୱ ।

ଶି—ମୂର୍ତ୍ତୋ ଧର୍ତ୍ତା ଚେଦ୍ଧରତ୍ନାଃସଦନ୍ୟ—

ସ୍ତ୍ରସ୍ୟାପ୍ୟନେମାଃସୈବମହାନବସ୍ତ୍ରା ।

ଅନ୍ତେ୍ୟ କଲ୍ୟାଣା ଚେନ୍ନ ଶକ୍ତିଃ କିମାଦ୍ୟ୍ୟ

କିଂ ନୋ ଭୁମିଃ ସାଷ୍ଟ୍ୱ ମୂର୍ତ୍ତେଶ୍ବମୂର୍ତ୍ତି । ଇତା । ୭ ।

ପୃଥ୍ବୀର ଧାରକ ମାନିଲେ ମେଢ଼ି ଧାରକର ପୁଣି ଧାରକ ଏବଂ ତାର ଧାରକ ଏପରି ଅନନ୍ତ ଧାରକ ମାନିବାକୁ ହେବ । ଫଳରେ ଅନବସ୍ଥା ବା ଅପରିମାପ୍ତ ଦୋଷ ହେବ । ଏଣୁ ଶେଷରେ କୌଣସି ଶକ୍ତି ବିଶେଷକୁ ମାନିବାକୁ ହିଁ ପଡ଼ିବ । ତା' ହେଲେ ଏହି ଶକ୍ତିକୁ ପ୍ରଥମରୁ ମାନିଗଲେ କିଛି କ'ଣ ? ପୃଥ୍ବୀ କ'ଣ ଅଷ୍ଟମର୍ତ୍ତ୍ୟାକ୍ଷ ଜଗତପତି ମୂର୍ତ୍ତି ନୁହେଁ ?

କୂର୍ମାଦୀନାମତୋ ଭୂମେର୍ଯଦ୍‌କଂଚତୁଷ୍ଟ୍ରଧାରଣାତ୍
ସଂଗଚ୍ଛତେ ଧାରକତ୍ୱଂ ନ ଭୂ କୃତ୍ସ୍ନମହୀଧୃତେଃ । ୮ ।

ଭୂଧୂତାଃ ପର୍ବତା ଯଦ୍ଭୂତ ଭୂଧର ଇତି କୀର୍ତ୍ତିତାଃ
ତଥାଧାରତ୍ୱମେତେଷାମୁକ୍ତଂ ଭୂସ୍ଥାୟିନାମପି । ୯ ।

କୂର୍ମାଦି ଅବତାର ପୃଥ୍ବୀକୁ ଧରି ରଖିଥିଲେ । ଏହାର ଅର୍ଥ ପୃଥ୍ବୀର କିଛି ଅଂଶ ସେମାନେ ଧରିଥିଲେ; ମାତ୍ର ସମଗ୍ର ପୃଥ୍ବୀକୁ ଧରି ନ ଥିଲେ । ଅଥବା ପୃଥ୍ବୀ ନିଜେ ଧରି ରଖିଥିବାରୁ ସେପରି ପର୍ବତର ନାମ ପୃଥ୍ବୀଧର ବା ଭୂଧର ଠିକ୍ ସେହିପରି ଭୂ (ପୃଥ୍ବୀ) ଏହି କୂର୍ମାଦି ଅବତାରକୁ ଧରି ରଖିଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ କୂର୍ମାଦିଧର ହୋଇପାରେ ।

ଭୂଭରଞ୍ଜିନ୍ଦ୍ରନାଗେନ୍ଦ୍ରଶୀର୍ଷବିଶ୍ରାମସମ୍ବରଃ
ଭୂକଂପ ଇତି ଯଦ୍ଭୂକ୍ୟଂ ତତ୍ କୃତତ୍ ଷ୍ଟ୍ରଧାରଣେ । ୧୦ ।
ସମାଧେୟଂ ହ ଭୂଗୋଲେ ଲୋକାଦୃଷ୍ଟାବଶାତ୍ କୃତତ୍
ଅଙ୍ଗସ୍ମୁରଣବତ୍ କଞ୍ଚୋ ଜାତୋଽକ୍ତିନ୍ୟୁପଚର୍ଯ୍ୟତେ । ୧୧ ।

ଭୂ-କୁ ଧରି ମୁଣ୍ଡବିଆଇବାରୁ ବାସୁକି ତାର ମୁଣ୍ଡ ଲେଉଟାଇଲେ । ଏଥିରୁ ଭୂ ବା ପୃଥ୍ବୀର କଞ୍ଚନ ହେଲା । ଏହି କଥାରେ ଥିବା ଭୂର ଅର୍ଥ ସମଗ୍ର ପୃଥ୍ବୀ ନୁହେଁ । ପୃଥ୍ବୀର ଅଂଶ ବିଶେଷ ମାତ୍ର ।

କୌଣସି ଅଙ୍ଗର ଫୁରଣ (ଡେଇଁବା) ହେଲେ ତାହା ସମଗ୍ର ଶରୀରକୁ ହଲାଇଦିଏ । ସେହିପରି ଭୂର କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ସାମାନ୍ୟ କଞ୍ଚନ ହେଲେ ସମଗ୍ର ପୃଥ୍ବୀରେ ତାହାର ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିବାର କଥା । ଏଣୁ ସମସ୍ତ ପୃଥ୍ବୀରେ କଂପନ ହୁଏ । ଏହି ଭୂମିକମ୍ପର ଫଳ ମଧ୍ୟ ନାନାଶ୍ରବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ଭୂକଂପର ସମାଧାନ ଏହିପରି କରାଯାଇପାରେ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ କୌଣସି କାରଣରୁ ଭୂକଂପ ହେଲେ ତାହା ସମଗ୍ର ପୃଥ୍ବୀକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥାଏ ।

ଯୟାୟମଧ୍ୟଂ ପ୍ରତଃ ସନ୍ନିକୃଷ୍ଟ—
ମାକୃଷ୍ୟମାଣଂ ପରମାଶୁରୁନ୍ନଃ ।
ହମେଣ ବେଗାତ୍ ପତତୀବ ଭାତ
ଦ୍ରବ୍ୟଂ ଧରାୟୋ କୁ ପତତୁନନ୍ତେ । ୧୨ ।

ଦ୍ରବ୍ୟ ପରମାଣୁର ସମସ୍ତ । ତାହାକୁ ପୃଥ୍ବୀ ନିଜଆଡ଼କୁ ଟାଣିଆଣେ । ଏତେବେଳେ ଏହି ଦ୍ରବ୍ୟ ପୃଥ୍ବୀରେ ପଡ଼ିଗଲାପରି ଦେଖାଯାଏ । ପୃଥ୍ବୀ ତ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଟାଣେ ନିଜ ଶକ୍ତି ବଳରେ, ସେ ପୁଣି ଆକାଶରେ ଯାଇ ପଡ଼ିବ କେଉଁଠାରେ ? ସେ କେଉଁଠି ପଡ଼ୁ ନାହିଁ । ସେହିପରି ନିଷ୍ଠୁଳ ହୋଇ ରହିଛି ।

ବ୍ରହ୍ମସିଦ୍ଧାନ୍ତେ— ପଞ୍ଚାଶତ୍କୋଟିବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ କେବଳ କଳ୍ପିତା ମହୀ

ଅଳ୍ପରାଜ୍ୟମଦାୟନାଂ ବିଷାଦାୟ ବରକ୍ରୟେ । ୧୩।

ଯା କଳ୍ପନା ନ ଚ ବୃଥା ସତାଂ ପୀଠାଦପୂଜନୋ ଭତ ।

ସର୍ବାବିଷୟାଭେପାଦେବ ସିଦ୍ଧେୟଦୁପାସନା । ୧୪।

ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡତ୍ତ୍ୱଂ ଯଥା ଦେହେ ଧମାନ୍ୟାମାଦଶକ୍ତିତା

ଆତ୍ମନୀଶସ୍ୟ ଦାସୀତ୍ୱଂ ତଥୈବ ସ୍ଥୂଳତା କ୍ଷିତେଃ । ୧୫।

ମଣ୍ଡୁକୀଦିବ୍ୟମଣ୍ଡୁକ ସର୍ବମାଭେପିତଂ ବୁଧୈଃ

ଧ୍ୟାନପୂଜାକପାଦୀନାଂ ସ୍ୟାଦ୍‌ପୁଷ୍ପିସ୍ତଦ୍‌ବ୍ୟମାଦୃତଃ । ୧୬।

ସୂ :- ଅଳ୍ପକାୟତୟା ଲୋକାଃ ସ୍ୱପ୍ନାନାଦସର୍ବତୋ ଦଶଂ

ପଶ୍ୟନ୍ତି ବୃତ୍ତାମପେୟତାଂ ଚକ୍ରକାରଂ ବସୁନ୍ଧରଂ

। ଭତା ୧୭।

ପୃଥ୍ବୀ * କୋଟି ଯୋଜନ ବିସ୍ତୃତ ବୋଲି କଳ୍ପନା କରି କୁହାଯାଇଛି । ସାମାନ୍ୟ ଟିକିଏ ରାଜ୍ୟର ଶାସକ ହୋଇ ରାଜାମାନେ ମଦମତ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ପୃଥ୍ବୀ ତାଙ୍କଠାରୁ ଏତେ ବଡ଼ ବୋଲି ଜାଣିଲେ ମେମାନଙ୍କର ମୋହ ଭୁଟିଯିବ ଏବଂ ସେମାନେ ନିଜ ରାଜ୍ୟପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ଚିନ୍ତା ଓ ବିରକ୍ତ ହେବେ - ଆଉ ଗର୍ବ କରିବେ ନାହିଁ ।

ସଙ୍କଳମାନେ ପୀଠାଦି ପୂଜା କଲବେଳେ ସବୁସ୍ଥାନରେ ବିଷୟ ଆରୋପ କରନ୍ତି । ଏଣୁ ଏତେବଡ଼ ପୃଥ୍ବୀ କଳ୍ପନା କରିବାରେ ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭାବ୍ୟତା ଅଛି ।

ପିଣ୍ଡରେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର କଳ୍ପନା, ଚିତ୍ତରେ ଆଦିଶକ୍ତିର ବିଚାର, ଆତ୍ମାରେ ଶରୀରଙ୍କ ଦାସୀଭାବର ପୃଥ୍ବୀର ସ୍ଥୂଳତା ବୃହତ ହୋଇଛି । ମଣ୍ଡୁକ ଆଦିର ସମ ମଧ୍ୟ ପୂଜା ପାଠାଦିରେ ଯାହା ଅଛି ତାହା ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଆରୋପିତ । ଏହି ଆରୋପକୁ ମଧ୍ୟ ଆନ୍ତେମାନେ ମାନୁଅଛନ୍ତି । କାରଣ ଏ ସବୁ ସ୍ତ୍ରୀକାର କରିବାଦ୍ୱାରା ପୂଜା ଧ୍ୟାନ ଆଦି ନିଷ୍ଠା ହୁଏ—ସେଥିରୁ ଭଲ ଫଳ ମଧ୍ୟ ମିଳିଥାଏ । ମନୁଷ୍ୟ ଅତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ—ପୃଥ୍ବୀ ଅତି ବଡ଼—ତା ଭୂଲୀରେ ସେ ପୃଥ୍ବୀର ଅତି ନଗଣ୍ୟ ଅଂଶ ଦେଖେ । ଏଣୁ ତାହା ତାକୁ ଚନ୍ଦ୍ର (ଗୋଲ) ପରି ଦିଶେ । ପୃଥ୍ବୀ ଗୋଲର ବସତା ତାକୁ ଦେଖାପଡ଼େ ନାହିଁ ।

ଶି—ଯଦି ସମା ମୁକୁତେଦରସନ୍ନିଭା—

ଭଗବତୀ ଧରଣୀ ତରଣୀଃ ସିତେଃ ।

ଉପର ଦୃରଗତୋଽପି ପରତ୍ନମନ୍

କିମ୍ ନ ଚୈରମଚୈରବ ନେଷ୍ୟତେ । ୧୮ ।

ସିଦ୍ଧାର୍ଥୀଶାଳୀ ପୃଥ୍ବୀ ଯଦି ଦର୍ପଣ ପରି ସମାନ, ଗୋଲ ନୁହେଁ (ଆଲିପରି ସମାନ) ତା ହେଲେ ପୃଥ୍ବୀଠାରୁ ବହୁଦୂରରେ ଥିବା ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଯେପରି ଦେବତାମାନେ ମେରୁରେ ଥାଇ ଦେଖି ପାରୁଛନ୍ତି, ପୃଥ୍ବୀର ସମସ୍ତ ଲୋକେ କହିଁକି ତାହା କରିପାରୁ ନାହାନ୍ତି ? ଅର୍ଥାତ୍ ଉତ୍ତର ମେରୁରେ ଥିବା ଦେବତାମାନେ ଯେପରି ଲଗ ଲଗ ପୃଥ୍ବୀକୁ ଛ ମାସ ଯାଏ ଦେଖି ପାରୁଛନ୍ତି; ମନୁଷ୍ୟମାନେ ତାହା କିଆଁ କରିପାରୁ ନାହାନ୍ତି ?

ଯଦି ନିଶାଜନକଃ କନକାଚଳଃ

କିମ୍ ତଦନ୍ତରଗଃ ସ ନ ଦୃଶ୍ୟତେ ।

ଉଦଗୟନ୍ତୁ ମେରୁରଥାଂଶୁମାନ

କଥମୁଦେତ ତ ଦକ୍ଷିଣଭାଗେ । ୧୯ ।

କନକଗିରି ଯଦି ରାତ୍ର ର କାରଣ ହୁଏ, ତା'ହେଲେ ସେ ରାତ୍ରିରେ କାହିଁକି ଦେଖା ନ ଯାଉଛି ? ଗୋଟିଏ ପାଖରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ରହିଥିବାରୁ ତାହା ଚକ୍ ଚକ୍ ନିଶ୍ଚୟ ଦେଖା ଯାଇଥାନ୍ତା । ଉତ୍ତରରେ ମେରୁ ଅଛି ଏବଂ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତରରେ ହିଁ ଉଦୟ ନେଉଥାନ୍ତେ । ସେ ପୁଣି ଦକ୍ଷିଣରୁ କାହିଁକି ଉଦୟ ହେଉଅଛନ୍ତି ?

ସମୋ ଯତଃ ସ୍ୟାଦ୍‌ପରଧେଃ ଶତାଂଶଃ

ପୃଥ୍ବୀ ଚ ପୃଥ୍ବୀ ନିତରାଂ ତନୀୟାନ୍ ।

ନରଶ୍ଚ ତତ୍‌ପୃଷ୍ଠଗତସ୍ୟ କୃତ୍ସ୍ନା ।

ସମେବ ତସ୍ୟ ପ୍ରତିଭାତ୍ୟତଃ ସା । ୨୦ ।

ବୃତ୍ତ ପରିଧର ଶତାଂଶ ମଧ୍ୟ ବନ୍ଧ ନୁହେଁ, ସରଳ । ଆମର ପୃଥ୍ବୀ ଅତି ବିଶାଳ । ମନୁଷ୍ୟ ତା' ଭୁଲନାରେ ଅତି ସୁଦ୍ଧ । ଏଣୁ ପୃଥ୍ବୀର ପୃଷ୍ଠ ଉପରେ ଥିବା ନର ପକ୍ଷରେ ପୃଥ୍ବୀ ଗୋଲ ନ ହୋଇ ସମତଳ ପରି ପ୍ରତିଭାତ ହୁଏ । ମାତ୍ର ପୃଥ୍ବୀ କେବେହେଲେ ସରଳ (ଅବକ) ନୁହେଁ ।

ପୁରାନ୍ତରଂ ଚେଦଦମୁତ୍ତରଂ ସ୍ୟାତ୍
 ତଦସ୍ୟ ବିଶ୍ଳେଷଲବେଷ୍ଟିତା କମ୍ ।
 ଚକ୍ରଂ ଶକ୍ତିରତ୍ୟନ୍ତପାତୟୁକ୍ତ୍ୟା
 ଯୁକ୍ତଂ କରୁକ୍ତଂ ପରଧେଃ ପ୍ରମାଣମ୍ । ୨୧ ।

(ବିଷୁବରୁ) ଉତ୍ତରସ୍ଥ ଦୁଇଟି ନଗରର ଅକ୍ଷାଂଶାନ୍ତର ବାହାର କରିବ । ଉତ୍ତୟୁକ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ତପାତ୍ କେତେଯୋଜନ ତାହା ମଧ୍ୟ ଦେଖିବ । ତାପରେ ଅନୁପାତ କରିବ ଯେ, ଉତ୍ତୟୁକ୍ତ ଅକ୍ଷାଂଶାନ୍ତରରେ ଯଦି ଉତ୍ତୟୁର ତପାତ୍ ଯୋଜନ ହୁଏ; ତାହାହେଲେ ଚକ୍ରଂଶରେ ୩୭୦°ରେ ତାହା କେତେ ଯୋଜନ । ଫଳ ପୃଥ୍ବୀ ପରିଧିର ପରିମାଣ ହେବ । ଏହି ଅନୁପାତ ଅତି ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ।

ନିରକ୍ଷଦେଶାତ୍ କ୍ଷିତିଷୋଡ଼ଶାଂଶେ
 ଭବେଦବନ୍ତୀ ଗଣିତେନ ଯସ୍ମାତ୍ ।
 ତଦନ୍ତରଂ ଷୋଡ଼ଶସଂଗୁଣଂ ସ୍ୟାତ୍
 ଭୂମାନମସ୍ମାଦ୍ ବହୁକଂ ତଦୁକ୍ତମ୍ । ଇତି । ୨୨ ।

ଅବନ୍ତୀ ନଗର ବିଷୁବଠାରୁ ଉତ୍ତରରେ ପୃଥ୍ବୀର $\frac{1}{4}$ ଯୋଜନରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏଣୁ ଏହି ଅନ୍ତରକୁ ୧୭ରେ ଗୁଣିଲେ ପୃଥ୍ବୀ ପରିଧି ପରିମାଣ ଆସିଯାଏ । ଏଥିରୁ ଅଧିକ ସୁବ୍ୟାଜନକ କଥା ଆଉ କ'ଣ ହୋଇପାରେ ।

ଭୂମୌ ସମାୟାମତଦୂରଗସ୍ୟ
 ପ୍ରାତ୍ୟାଂ ରବେଃ ସ୍ୟାକ ଗର୍ଭଂ ଦୃଶ୍ୟା ।
 ତତୋଽଲ୍ଲଭ୍ୟଦୂରସ୍ୟ ବିଲମ୍ବିତା ସା
 ଶୀଘ୍ରଂ ଖମଧେ ଜଳଦସ୍ୟ ଯଦ୍ଭୂତ୍ । ୨୩ ।

ଅସଙ୍ଗତେୟଂ ଯଦହସ୍ତରାଦେ—
 ଗର୍ଭଃ ପୁରଃପଶ୍ଚିମଭଗତୟାଃ ସା ।
 ପାନୀୟ ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ରୁତଶୀତକୁମ୍ଭ—
 କୁମ୍ଭଭ୍ରମାଭେଷତ ଏବ ସାକ୍ଷାତ୍ । ୨୪ ।

ପୃଥ୍ବୀ ଯଦି ଗୋଲକାର ନ ହୋଇ (ବସ ନ ହୋଇ) ସରଳ ହୋଇଥାନ୍ତା ତା'ହେଲେ ପୃଷ୍ଠରେ ଅତି ଦୂରରେ ଥିବା ମେଘର ଗତି ପରି ସୂର୍ଯ୍ୟର ଗତି ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ଜଣାଯାଉ ନ ଥାନ୍ତା । ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ଅତି ନିକଟରେ ଥିବାରୁ ପୃଷ୍ଠ ମେଘର ଗତିପରି ସୂର୍ଯ୍ୟର

ଗତ ଅତିଶୀଘ୍ର ଜଣାଯାଉଥାନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ତାହା ଅସଙ୍ଗତ, ଅର୍ଥାତ୍ ହୁଏ ନାହିଁ । ମେଘପରି ସେ (ସୂର୍ଯ୍ୟ) ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ଲମ୍ବି ପଡ଼େ ନାହିଁ । ଅଧିକନ୍ତୁ (ମଧ୍ୟାହ୍ନ କଥା କ'ଣ କହିବା) ପୂର୍ବରେ ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ମଧ୍ୟ ରବିର ଗତ ପାଣି ଯନ୍ତ୍ରରେ ଥିବା ସୁନା କଳସର ଗତିପରି ଜଣାଯାଏ । (କୁଅରେ ଜଳଯନ୍ତ୍ର ବ୍ୟାଞ୍ଜନ ଯେତୁରେ କଳସ ଦେଇ ଏହି ସୁକ୍ତିର ଉପସ୍ଥାପନ କରାଯାଇପାରେ) । ଏ କଳସଗୁଡ଼ିକର ଗତ ବାସ୍ତବିକ୍ ରମଣୀୟ ଦେଖାପଡ଼େ ।

ସମୁଦ୍ରମଧ୍ୟାଦତସ୍ତ୍ରଚାନ୍ତଂ

ସ୍ଥୂଣାଗ୍ରମାଦୌ ତଟଗେନ ଦୃଷ୍ଟମ୍ ।

ନରେଶ ପୋତସ୍ୟ ତତସ୍ତଦର୍ଶଂ

ସର୍ବଂ ଜ୍ଞମାଦନ୍ତକବର୍ତ୍ତନଃ ସ୍ୟାତ୍ । ୨୫ ।

ବୃତ୍ତା ନ ଚେତ୍ସ୍ନା ସମବାରିମଧ୍ୟେ

ଦୃକ୍ପୋତୟୋସ୍ତଦ୍ବ୍ୟବଧାପି ନ ସ୍ୟାତ୍ ।

ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହେ ତଦ୍ଗତ ଭୂପ୍ରସୟା

ନ ବୃତ୍ତତା ସ୍ୟାତ୍ ସମୟୋଽଂଶିଲେଽପି । ୨୬ ।

ସମୁଦ୍ର ଭିତରୁ କୂଳଆଡ଼କୁ ଆସୁଥିବା ଜାହାଜ-ମାୟୁଲର ଅଗ୍ରଭାଗ କୂଳରେ ଥିବା ଲୋକକୁ ପ୍ରଥମେ ଦେଖାଯାଇଥାଏ । ପରେ ମାୟୁଲର ଅଧେ ଏବଂ ଜାହାଜଟି ନିକଟକୁ ଆସିଗଲେ ପରେ ପରେ ଜାହାଜର ସବୁ ଅଂଶ ଦେଖାପଡ଼େ ପୃଥିବୀ ଗୋଲ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ସରଳାକାର ପାଣିଭିତରେ ଏପରି ଦୃଷ୍ଟି ବ୍ୟବଧାନ ରହିପାରନ୍ତା ନାହିଁ । ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରଥମେ ଅଗ୍ରଭାଗ, ତାପରେ ମଧ୍ୟ ଓ ଶେଷରେ ସର୍ବଂଶ ଦେଖାଯାନ୍ତା ନାହିଁ । ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣ ବେଳେ ସବୁ ପ୍ରକାର ଗ୍ରାସରେ ମଧ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଆଚ୍ଛାଦିତ କରୁଥିବା ପୃଥିବୀ ଛୁୟା ଗୋଲକାର ହୋଇ ପାରନ୍ତା ନାହିଁ । ଅର୍ଥାତ୍ ପୃଥିବୀ ଗୋଲ ହୋଇଥିବାରୁ ତାହାର ଛୁୟା ମଧ୍ୟ ବୃତ୍ତିକାର ହୋଇଥାଏ ।

ନ ସ୍ୟାତ ଦେଶାନ୍ତରନାଡ଼ିକାଦ୍ୟଂ

ଅଥ କ୍ଷୟର୍ଦ୍ଧୀକ୍ଷଣତଃ ସୁଧାଂଶୋଃ ।

ଗୋଲଦ୍ୱିମାୟାତ ଭବନ୍ନୁମୁଖ୍ୟା

ଗୋଲଃ ପୃଷ୍ଠେକ୍ରାଃ ଶ୍ରୀତଦୃଷ୍ଟିମଦ୍ଭୂଃ । ୨୭ ।

ପୃଥିବୀ ଗୋଲ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ସମୟର ବ୍ୟବଧାନ ଆସନ୍ତା ନାହିଁ । ଅର୍ଥାତ୍ ସବୁବିଧି ସୂର୍ଯ୍ୟର ଉଦୟାଦି ବେଳ ସମାନ ରହନ୍ତା । ଚନ୍ଦ୍ରର

ଶୁକ୍ଳ ଦୃଷ୍ଟି ଓ ଶବ୍ଦ ଦୃଷ୍ଟିକାର ହେବାରୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଯେ ଗୋଲ ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ହେଉଅଛି ।
ଏଣୁ ପ୍ରାଚୀନମାନେ ନକ୍ଷତ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଭୃତିକୁ ଶାସ୍ତ୍ର ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଗୋଲ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି ।
(ଏଣୁ ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟ ଗୋଲ) ।

ବଦନ୍ତ୍ୟନନ୍ତେତ ଧରାଂ ନରା ଯେ
ଭାଷା ଚ ତେଷାମନୃଷାମତା ମେ
ପରାକ୍ତବାସନ୍ ଭ୍ରମତାମରେଣ
ଯଦ୍‌ଗୋଲ-ପୃଷ୍ଠସ୍ୟ ନ ଲଭ୍ୟତେହନ୍ତଃ । ୨୮ ।

ପୃଥିବୀ ଅନନ୍ତ ବୋଲି ଯେଉଁମାନେ କହିନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର କଥା ମୋ ମତରେ
ସତ । କାରଣ କୌଣସି ମନୁଷ୍ୟ ପରାକ୍ତବାର ବୁଲି ଦେଖିଲେ ମଧ୍ୟ ପୃଥିବୀର ଅନ୍ତ
ପାଇବା ମୁଷ୍ଟିଲ୍ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟୋପରୀନ୍ଦୋଃ ଛିତରନ୍ୟଂଶେତ—
ସ୍ଥାନଂ ଭବତୋପର ଯା ପୃଷ୍ଠେନ୍ତଃ ।
ସ୍ଵର୍ଗସ୍ଥତତ୍ତତପୁରପେକ୍ଷୟା ସା
ନ ତୁ ଭ୍ରମଜ୍ୟୋତିରପେକ୍ଷୟେବ । ୨୯ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉପରେ ଚନ୍ଦ୍ରର ଅବସ୍ଥିତି ଏବଂ ନକ୍ଷତ୍ର ମଣ୍ଡଳ ଉପରେ ଗ୍ରହମାନେ
ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ପ୍ରାଚୀନମାନେ ଯାହା କହିଛନ୍ତି ତାହା ସ୍ଵର୍ଗ ଆଡ଼ୁ ଦେଖିବାରେ ହୁଏ ।
ବୁଲୁଥିବା ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଠ ପଦାର୍ଥ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ତାହା କଦାପି କୁହାଯାଇ ପାରେ ନାହିଁ ।

କିଂବା କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଉପେନ୍ଦ୍ର ଇନ୍ଦ୍ର—
ପୁଣ୍ୟାୟ ସଂଦର୍ଶିତବଶ୍ଚରୂପଃ
ଏକାଶ୍ଵିକୀ-ଭୂତମହୀତଳେ ଚ
ମୃକ୍ଷପୁଣ୍ୟାୟ ନିଜୋଦରସ୍ଥମ୍ । ୩୦ ।

ଅଦର୍ଶୟାଦି ଶୂନ୍ୟସୌ ସଭାୟାଂ
ସ୍ଵ ବଶ୍ଚରୂପଂ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରରାଜେ ।
ଯଦ୍‌ମି ପୃଷ୍ଠେ ଘଟବତ୍‌ସୁଦୃଷ୍ଟଂ
କୃତତ୍ ପ୍ରଦେଶେ କିଳ ବଶ୍ଚରୂପମ୍ । ୩୧ ।

ତଦସ୍ମଦାବାସ-ଭୁବସ୍ତଦେବ
ପ୍ରତିଦ୍ୟତେ ତବ ପୁରାଣସିଦ୍ଧାଃ
ଭୂଭୁଧରମୌନିଧୁରାନ୍ନୁରାଦ୍ୟା-
ସ୍ତ୍ରୀଷ୍ଟନ୍ତୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଭୁବଃ କ୍ଷତଃ କା । ୩୬ ।

ଶି-ଭୂଃ ଖେଧଃ ଖଲୁ ଯାତୀତ ବୁଦ୍ଧିବୌଦ୍ଧ ମୁଧା କଥା
ଯାତାଯାତନ୍ତୁ ଦୃଷ୍ଟାପି ଖେ ଯଦ୍ଧିପ୍ରଂଗୁରୁ କ୍ଷିତଂ । ୩୭ ।

କଂ ଗୁନ୍ୟତ୍ବ ବୈରୁଣ୍ୟଂ ଦୈରୁଣ୍ୟଂ ଯୋ ବଥା କଥାଃ
ଭୁକ୍ତେନ୍ଦୁନାଂ ବଲେକ୍ୟାହା ପ୍ରବନସ୍ୟପରଭ୍ରମନ୍ । ଇତି । ୩୮ ।

ସୌମ୍ୟ ମୀନାକୃତଭର୍ତ୍ତନାଂ ପ୍ରବନସ୍ୟ ଇତି ଶ୍ରୁତା
ପ୍ରବସନ୍ତନ୍ତୁ ଖଦେଶସ୍ଥଃ ପୁଚ୍ଛେ ତାରା ତତୋଽବରା । ୩୯ ।

ବିଶାଖା ସମସ୍ତେଷାଂ ସା ତତ୍ତ୍ବତ୍ୟକ୍ଷେନ୍ଦୁ-ଭାଗକେ
ମୁଖ ପୁଚ୍ଛାନ୍ତରେ ବହୁସ୍ତ୍ରାବଃ ପଂକ୍ତଦ୍ବୟେ ସ୍ଥିତାଃ । ୪୦ ।

ବିଶାଖାସ୍ଥୋଽସ୍ତମେତ୍ୟକ୍ଷୋ ଯଦା ତତ୍ପୁଚ୍ଛଗା ତଦା
ତାରକା ପଶ୍ଚିମସ୍ଥା ସ୍ୟାନ୍ନିଶାକ୍ଷେଽପ୍ୟୋ ଗତା ପ୍ରବାତ୍ । ୪୧ ।

ପ୍ରାତରୁଦ୍ୟଦ୍ରବେଃ ସୂତେ ପ୍ରାତ୍ୟାଂ ତତ୍ତ୍ବତ ସା ଯତଃ
ତଦକ୍ଷିପ୍ତିତୟଂ କୁବ ସମ୍ବେଦଦ୍ବିତା ରୂପ୍ୟତାନ୍ । ୪୨ ।

ଭୂପୃଷ୍ଠରେ ଥିବା କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ ପ୍ରଳୟପ୍ରୟୋଧ ଜଳରେ ମାର୍କଣ୍ଡଙ୍କୁ ଏବଂ କୁରୁସଭାରେ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କୁ ଘଟକାର ଯେଉଁ ବିଶ୍ୱକୁ ଦେଖାଇଥିଲେ ସେହି ଗୋଲ ପୃଷ୍ଠ ଆନୁମାନକର ଆବାସଭୂମି ପୃଥିବୀ ଠାରୁ ଭିନ୍ନ । ସେ ବିଶ୍ୱ ଓ ଏ ପୃଥିବୀ ଏକ ନୁହେଁ ।

ଏଣୁ ସେହିସବୁ ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ଭୂ, ପଦ୍ମ, ସମୁଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ନକ୍ଷତ୍ରାକର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି ତାହା ସେହିପରି ଥାଉ ! ସେଥିରେ ଆମର କିଛି ଯାଏ ଆସେ ନାହିଁ ! ଅର୍ଥାତ୍ ଗଣିତସିଦ୍ଧି ପୃଥିବୀ ଏ ସବୁରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ପୃଥିବୀଠାରୁ ଭିନ୍ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ଅସୁବିଧା ନାହିଁ ।

ଆକାଶରେ ପିତାମହଙ୍କୁ କୌଣସି ଗୁରୁତ୍ବ୍ୟ ପୃଥକକୁ ଆସିଯାଉଥିବା ଦେଖି ମଧ୍ୟ ହେ ବୌଦ୍ଧ, ନିରାଧାର ଭାବରେ ପୃଥକ ତଳକୁ ତଳକୁ ଯାଉଛି ବୋଲି ତୁମେ କିପରି କହୁଅଛ ? ତୁମର ବୁଦ୍ଧି ବାସ୍ତବରେ ଦୁର୍ବଳ ।

ଗୋଟିଏ ଦିନରେ ନକ୍ଷତ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଯେ ପ୍ରଭାତରେ ଥରେ ପରିଭ୍ରମଣ କରି ଯାଉଛନ୍ତି; ତାହା ଦେଖି ମଧ୍ୟ ତୁମେ ଯେ ବୃଥାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ନକ୍ଷତ୍ରର ଦ୍ବିଗୁଣତା ସ୍ବୀକାର କରୁଅଛ, ସେଥିରୁ ତୁମେ ଯେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁଣହୀନ ସେ କଥା ଆଉ କଣ କହିବା ?

ଉତ୍ତର ଆକାଶରେ କେତେକ ତାରା ଯେଉଁ ମୀନାକୃତ ଗଢ଼ିଛନ୍ତି ତାହାକୁ ପ୍ରଭାତରେ କହନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରଭାତରେ ମୁଖ ଦେଶରେ ପ୍ରଭାତର ଅଛି । ପୁରୁଷ ଦେଶରେ ତାହାଠାରୁ ଟିକିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗୋଟିଏ ତାରା ଅଛି । ଏହି ପୁରୁଷ ତାରା ବିଶାଖା ଉପର ଦେଇ ଯାଇଥିବା ସମୟରେ ବିଶାଖା ଠାରୁ ୧୯° ଅଂଶରେ ଅଛି । ଏହି ମୁଖ ଓ ପୁରୁଷ ଦୁଇଟି ତାରାକୁ ଧରି ଦୁଇଧାଡ଼ିରେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ତାରା ଅଛନ୍ତି । ବିଶାଖା ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଥାଇ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ ହେବାବେଳେ ଏହି ପୁରୁଷ ତାରା ପଶ୍ଚିମ ଛିତ୍ରରେ ଲାଗେ । ଶରୀରରେ ଏହି ତାରା ପ୍ରଭାତ ତଳକୁ ଯାଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ଦକ୍ଷିଣୋତ୍ତର ବୃତ୍ତରେ ଲାଗେ । ହେ ଭ୍ରାତୃ ! ସକାଳେ ପୁଣି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟ ହେଲାବେଳେ ଏହି ପୁରୁଷ ତାରା ପୂର୍ବ ଛିତ୍ରରେ ଲାଗେ । ଏଥିରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗୋଟିଏ ବୋଲି କଣ ଜଣାଯାଉ ନାହିଁ ଯେ ତୁମେ ଦୁଇ ସୂର୍ଯ୍ୟ କଳ୍ପନା କରୁଛ ?

ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମତେ ଯଦି ତେଜସ୍ବି ମତେ

ସ୍ଥିରତା ତରଣେଶ୍ବଳତା ଧରଣେଃ

ନିଜବାଞ୍ଚୟ ଖଣ୍ଡିତ ପଣ୍ଡିତ ! ତତ୍

ଶୁଣ ମହର୍ଷିମୋହନ ଗୁହ୍ୟବଚଃ । ୩୯ ।

ତୁମେ ଅତି ବୁଦ୍ଧ ମାନ । ତୁମ ମତରେ ଯଦି ସୂର୍ଯ୍ୟର ଗତି ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ପୃଥକର ଗତି ଅଛି, ତାହେଲେ ତୁମେ ତୁମ ନିଜ କଥାରେହିଁ ପରସ୍ପର ହେବ । ମୋର କଥା ଶୁଣ ଏବଂ ତୁମର ଯୁକ୍ତିହୀନ କଥାକୁ ଘୋଡ଼ାଇ ପକାଅ ବା ଭଲ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କର ।

ଇନ୍ଦ୍ରଂ ଭୂର୍ନିଶ୍ଚଳା ସାକ୍ଷାତ୍ଲକ୍ଷ୍ୟତେ ନିଃଶିଳିର୍ଜନେଃ ।

ଭ୍ରାନ୍ତିଶ୍ଚ ରବିବିମ୍ବସ୍ୟ କିଂ ଫଳଂ ତେ ବିପର୍ଯ୍ୟୟାତ୍ । ୪୦ ।

ସମରର ସମସ୍ତେ ଏହି ପୃଥକକୁ ଗତିହୀନ ଦେଖୁଛନ୍ତି । ଏହା ପୁଣି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କଥା । ରବି ବୁଲୁଥିବା କଥା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଦେଖା ପଡ଼ୁଅଛି । ବେଳାଇବାରେ ଅର୍ଥାତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଗତିହୀନ କରି ପୃଥକକୁ ଗତିଶୀଳ ବୋଲି କହିବାରେ ତୁମର କି ଫଳ ସାଧନ ହେବ କହନ୍ତ ?

ଚଳଉରଣିଗୋ ଜନଃ ସୁବସନ୍ତଂ ସ୍ଥିରଂ ମନ୍ୟତେ
ତଚ୍ଛବିବଦି-ବ୍ରଜଂ ସ ବିପରବ୍ରଜନ୍ତଂ ପୁନଃ ।
ଉଦୟ ମପିହସ୍ରଗଂ ଗଗନତଃ ପତତ୍କନ୍ଦୁକଂ
ପ୍ରପଣ୍ୟତ ଯଥା ତଥା କ୍ଷିତିଗତା ଇତୀକ୍ଷାସ୍ତି ଚେତ୍ । ୪୧ ।

ତଦାହର-ହରନ୍ମୁଖ-ପ୍ରଜବନା ବିନା ଚେତ୍ କରେ
ବିଭର୍ତ୍ତ୍ୟପର ଯଷ୍ଟକାଂ ଶିଖରକୁଷ୍ମଗୀନାଂ ଶୁକାମ୍ ।
ପୁରଃ-ପ୍ରବହଦାଶୁରପ୍ରଚଳତଂ ତଦାଲେକ୍ୟତେ
ସଦାବରୁଣଦନ୍ତମୁଖଂ କିମବନୌ ପରାଶାମରୁତ୍ । ୪୨ ।

ଯଦି ପ୍ରବହକର୍ଷଣାଦ୍ବ୍ରଜତି ପଶ୍ଚିମାଶାଂ ବ୍ରହ୍ମ—
ସଦାକଥମସୌ ପୁରୋଗତମବାପ୍ତୁ ମୀଷ୍ଟ ତତଃ ।
ଇଦଂ ବଦସ୍ମି ଚେଦ୍ଭବତ୍ରମଣୟଂ କୃଷ୍ଣା ଘନାଃ
ଝଗାଶୁ କଥମୀଶତେ ପ୍ରଚଳିତୁଂ ପ୍ରତିଚୀଂପ୍ରତି । ୪୩ ।

ନୌକାରେ ପ୍ରୋତର ଅନୁକୂଳରେ ଯାଉଥିବା ଲୋକ ନଜେ ଥିବା ନୌକାକୁ ସ୍ଥିର ମନେ କରି ତଟରେ ଥିବା ଗଛଗୁଡ଼ିକୁ ନୌକାର ବିପକ୍ଷତ ଦିଗକୁ ଯାଉଥିବାର ଦେଖେ । ଉପରକୁ ଫୋପଡ଼ା ଯାଇଥିବା ପେଣ୍ଡୁକୁ ପୁଣି ହାତକୁ ଆସିବା ମଧ୍ୟ ଦେଖେ । ପୃଥିବୀରେ ଏ ଦୁଇ କ୍ରିୟା ହୁଏ ବୋଲି ଯଦି ପୃଥିବୀ ବୁଲୁଥିବା ସ୍ଥିର କରାଯାଏ ! (ଗୋଟିଏ କ୍ରିୟାରେ ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ବୁଲିବା ଓ ଅନ୍ୟଟିରେ ଉଦ୍ଧୃତ ଯାଇଥିବା ବସ୍ତୁ ପୁଣି ପୃଥିବୀ ପୃଷ୍ଠକୁ ଫେରିବା) ତାହା ହେଲେ ବାୟୁ ଜୋରରେ ପୃଷ୍ଠକୁ ବହୁ ନ ଥିବାବେଳେ କୌଣସି ଲୋକ ପତଳା କନାର ପତାକା ବଛାଯାଇଥିବା ଗୋଟିଏ ଯଷ୍ଟିକୁ ଟେକି ଧରିଲେ ସେହି ପତାକା ପୃଷ୍ଠକୁ ବହୁଥିବା ପବନଦ୍ୱାରା ସବୁଦିନ କ'ଣ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗକୁ ଉଡ଼ିବ ? ପୃଥିବୀର ପବନ କଣ ସବୁଦିନ ପଶ୍ଚିମାଭିମୁଖ (ଯେହେତୁ ସେ ପଶ୍ଚିମରୁ ପୃଷ୍ଠକୁ ତା' ନିଜଅକ୍ଷରେ ଘୂରେ ?) ହୋଇ ରହିଛି କି ? ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ପ୍ରବହବାୟୁ ଗ୍ରହ ଓ ନକ୍ଷତ୍ର ତଟକୁ ପୃଷ୍ଠରୁ ପଶ୍ଚିମକୁ ବୁଲିଏ—ଦିନକେ ଥରେ ମାତ୍ର । ଏପରି ସ୍ଥଳେଯଦି ତୁମର ପ୍ରଶ୍ନ ହୁଏ ଯେ ଗ୍ରହ ପୁଣି କପରି ପୃଷ୍ଠକୁ ଗତି କରେ, ତା'ହେଲେ ଆମେ କହିବୁ ଯେ ପୃଥିବୀର ଗତି ବେଗରେ ଆକୃଷ୍ଟ ମେଘଗୁଡ଼ିକ ଏବଂ ପକ୍ଷିଗୁଡ଼ିକ କପରି ପୃଷ୍ଠକୁ ନ ଯାଇ ପଶ୍ଚିମକୁ ଯାଉ ଅଛନ୍ତି ? ଅର୍ଥାତ୍ ପୃଥିବୀର ଗତି ବେଗରେ ପୃଷ୍ଠକୁ ଚଳିତ ମେଘ ଓ ପକ୍ଷୀମାନେ ଯେପରି ପୁଣି ସ୍ୱ ଶକ୍ତିବଶତଃ ପଶ୍ଚିମକୁ ଯାଇ ପାରୁଛନ୍ତି ଓକି ସେହିପରି ପ୍ରବହ ବାୟୁଦ୍ୱାରା ପଶ୍ଚିମକୁ ବୁଲିତ ଗ୍ରହମାନେ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱ ଶକ୍ତି ବଳରେ ପୃଷ୍ଠକୁ ଗତି କରିଥାନ୍ତି ।

ପୁରଣସିଦ୍ଧାନ୍ତଭିରାଘ-ପୁରୁଷେଃ
 ସ୍ଥିରେତ ଶବ୍ଦୋ ଧରଣାବୁରୀକୃତଃ ।
 ନ ଚେତ୍ପ୍ରମାଣୀକ୍ରିୟତେ ଦ୍ଵୟାପ୍ତବାକ୍
 କଥଂ ପ୍ରବୃତ୍ତିର୍ଭବତି ହୃକର୍ମସୁ । ୪୪ ।

ପ୍ରତିକ୍ଷଣଂ ଗଚ୍ଛତି ଯତ୍ନତୋ ଜଗତ୍
 ଜଗାଦ ଚେଦତ୍ଥମଦୋହର୍ଥବଦ୍ଭବାନୁ ।
 ଚତୁର୍ବିଧଂ ଯାତି ଲୟଂ ଜଗତ୍ ହୟଂ
 ତତୋହପି କଂ ନାର୍ଥ-ସମନ୍ଵୟଂ ବ୍ରଜେତ୍ । ୪୫ ।

ଇତୋହନ୍ୟଥାର୍ଥଃ କ୍ରିୟତେ ଯଦା ତଦା
 ସ୍ଥିରେତ କଂ ଭୁରଚଳେତ କଥ୍ୟତେ ।
 ଚରାଚରା ବାସତୟାଥବା ଧରା
 ଜଗତ୍ ସ୍ଥିରେତେ୍ୟବ ସମୀରତା ବୁଧେଃ । ୪୬ ।

ନ ଶବ୍ଦମଙ୍ଗୀକୁରୁତେହନୁ ମାନବା
 ନମାନବାବୁରଲିଭାର୍ ଭବାନୁ ଯଦ ।
 ତଦା ତଦାବିଷ୍ଣୁୟୟା ମୟାରୟାତ୍
 ପ୍ରମା ସମାଧାନ-କ୍ରତେ ପ୍ରତାୟତେ । ୪୭ ।

ପ୍ରାଚୀନ ସିଦ୍ଧାନ୍ତୀ ତଥା ଆପ୍ତ (ଧାର୍ମିକ) ଜନମାନେ ପୃଥିବୀ ସ୍ଥିର ବୋଲି କହିଅଛନ୍ତି ।
 ଏହା ଭୂମେ ସ୍ଵୀକାର ନ କଲେ କୃତ୍ୟ କର୍ମରେ ଭୂମର କିପରି ପ୍ରବୃତ୍ତି ହେବ ।

ଆପଣ ଅର୍ଥକ୍ଷେତ୍ର ହୋଇ “ପ୍ରତିକ୍ଷଣରେ ଯାଉଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ ଜଗତ୍” (ଗଚ୍ଛତି ଜଗତ୍ ଶବ୍ଦ + କ୍ପୃତ୍) ଦିଆଯାଇଛି ବୋଲି କହି ପାରନ୍ତି । ମାତ୍ର ସ୍ଥିଜଗତ ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ଵର୍ଗ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଓ ପାତାଳରେ ଚାରି ପ୍ରକାର ପ୍ରଳୟ ହୋଇ ଯେ ଲୋକ ନାଶଯାଏ, ସେଥିରୁ ପୃଥିବୀକୁ ଜଗତ୍ ବୋଲି କହିଲେ କ’ଣ ଅର୍ଥ ସଂଗତ ହେବନି ?

ଏଥିରୁ ଭଲ୍ ଅର୍ଥ ଆପଣ କଲେ ଅର୍ଥାତ୍ କେବଳ (ଗଚ୍ଛତି ଜଗତ୍) ଯାଉଥିବାରୁ ଜଗତ୍ ଅର୍ଥ କଲେ ପୃଥିବୀର ସ୍ଥିର ଓ ଅଚଳ । ନାମ କାର୍ଯ୍ୟକ ରହିଲା, କହନ୍ତୁ ? ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମାଦି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଧରି ରଖିଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ ସ୍ଥିର ବୋଲି ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ଵାନ୍ମାନେ କହିଅଛନ୍ତି । (ଏସବୁ ମାନବା ଭିତର) । ଆପଣ ନିଜର କେତେକ ଅମାନବିକ ଆତ୍ମର ଯୋଗୁଁ

ଯଦି ଶବ୍ଦ ପ୍ରମାଣ (ଆପ୍ରବଚନ) କୁ ନ ମାନ ଅନୁମାନ ପ୍ରମାଣ ଉପରେ ଜୋର ଦିଅନ୍ତି ତାହା ହେଲେ ଅନୁମାନଦ୍ୱାରା ଭୁ ଶ୍ରେୟ ମତରେ ସମାଧାନ ନମନ୍ତେ ମୁଁ ଶୀଘ୍ର ଚେଷ୍ଟା କରୁଅଛି ! (ଅର୍ଥାତ୍ ଏଠାରେ ଅନୁମାନ କପରି ଲଗା ଯାଇପାରିବ ତାହା ଆବଶ୍ୟକ କରୁଅଛି ।)

ଯଥାର୍ଥ୍ୟମାକୃଷ୍ଣବୁଧାଦୟୋଃ ପ୍ରତ୍ନା
 ଭ୍ରମତ୍-ସ୍ୱଦେହାଃ ପରଯାନ୍ତ ସନ୍ତତମ୍ ।
 ସ୍ୱକଷୟାପଞ୍ଚମୟୁକ୍ତୟା ତଥା
 ପଥାନୁନଃ ସ୍ଥା ଭ୍ରମତୀତ ତେ ପ୍ରଥା । ୪୮ ।

ନସ୍ୟାଦ୍ୱତଃ ଶକ୍ତିମୃତେଽଝିଳସ୍ୟ
 ସାକର୍ଷ ବକ୍ଷେପବଶା ଦ୍ୱିଧା ଚେତ୍ ।
 କେନ୍ଦ୍ରାଭିକର୍ଷିଣ୍ୟଭିଧା ତଦାଦ୍ୟା
 କେନ୍ଦ୍ରାପସାରଣ୍ୟ ପ୍ରଭେଦ୍ୟତେ ସା । ୪୯ ।

ପରାଶୁ ବାହୁଲ୍ୟ ସମୁଦ୍ଭବାଦ୍ୟା
 ଦୃଷ୍ଟା ଗୁରୁତ୍ୱାବଗମାଦ୍ଭବ୍ୟମ୍ ।
 ତଦାପତତ୍ତଗୋଲକ ପିଣ୍ଡଶଶ୍ୱତ୍
 ପରଭ୍ରମୋଽସ୍ଥାଭିରଲକ୍ଷି ନୈବ । ୫୦ ।

ପ୍ରସିଫ୍ତଲେଷ୍ମେ, କ୍ଷଣତୋଽପରସ୍ୟାଂ
 ଶକ୍ତୌ ଚ ଗୋଲ ଭ୍ରମସମୃଦ୍ଧୋ ନ ।
 ସମକ୍ଷିତୌ କ୍ଷେପବଳେନ ଗୋଲଃ
 କନ୍ତ୍ରୀକ୍ଷ୍ୟତେ ଯାନ୍ ପରବର୍ତ୍ତମାନଃ । ୫୧ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ବୁଧ ଆଦି ଗ୍ରହମାନେ ଯେପରି ସ୍ୱଅକ୍ଷରେ ଘୂରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ଶକ୍ତି ଅନ୍ତରରେ ଥିବା ନିଜ ନିଜ କକ୍ଷାରେ ମଧ୍ୟ ନିଜ ଗତିରେ ଯାଉଅଛନ୍ତି, ଠିକ୍ ସେହିପରି ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାକ୍ଷ ଭ୍ରମ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱକକ୍ଷାରେ ଗତି କରୁଅଛି । ଏହା ଯଦି ତୁମର ପ୍ରଥା ହୁଏ ଏବଂ ତୁମେ ଯଦି କହ ଯେ ବଳ ନଥିଲେ କୌଣସି ବସ୍ତୁର ଗତି ହୋଇପାରେନା—ଶକ୍ତି ବା ବଳହୀନ ଗତିର କାରଣ । ପୁଣି ସେ ଶକ୍ତି ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଆକର୍ଷ ଓ ବିକ୍ଷେପ ଗତି । ପ୍ରଥମଟି କେନ୍ଦ୍ରାକର୍ଷିଣୀ ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟଟି କେନ୍ଦ୍ରାପକର୍ଷିଣୀ । ତାହାହେଲେ ପରମାଣୁ ବାହୁଲ୍ୟରେ ପ୍ରଥମର ଉତ୍ପତ୍ତି ହେଉଥିବାରୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁ

(ପରମାଣୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ) ପୃଥିବୀରେ ତାହା ରହିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ମାତ୍ର ପୃଥିବୀରେ ବିଷେପ ଶକ୍ତି ଥିବା ଆନ୍ତେମାନେ ଦେଖି ପାରୁନାହିଁ । କାରଣ ପୃଥିବୀ ପୃଷ୍ଠରେ ପଡ଼ୁଥିବା ଗୋଲକାର କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟର ସବଦା ଭ୍ରମଣ (ସ୍ୱାକ୍ଷ ଭ୍ରମଣ) ତ ହେଉନାହିଁ । ଟେକାଟିଏ ପୃଥିବୀ ଉପରକୁ ଫିଙ୍ଗି ଦେଲେ ତ କ୍ଷଣିକ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ସେ ଅନ୍ୟ ଶକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ବୁଲିଯିବ । ଆନ୍ତେମାନେ ଦେଖି ପାରୁନାହିଁ, ପକ୍ଷୀରେ ସମଧରତଳରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଲ ବସ୍ତୁକୁ ଆନ୍ତେମାନେ ଗଢ଼ାଇ ଦେବାଦ୍ୱାରା ଅବଶ୍ୟ ସେହି ଗଢ଼ାଇ ଦେବା ଶକ୍ତିବଳରେ ତାହା ବୁଲି ବୁଲି ଯିବା ଦେଖା ଯାଇଥାଏ ।

ସଚେତୁରଜାଗ୍ରତଃ କରେଣ
 କ୍ଷିପ୍ୟତ ଶଶ୍ୱତ୍ ମତା ତଦତ୍ତେ ।
 ଶକ୍ତିଦ୍ୱୟାକର୍ଷକଶାନ୍ତ କେନ୍ଦ୍ରେ
 ଲଗେନ୍ନ ନିର୍ଯାତ ପରତ୍ତମେତ୍ନ । ୫୨ ।

ଇତ୍ୟଂ ସ୍ୱକେନ୍ଦ୍ରାର୍ଯ୍ୟମଶକ୍ତି ସୁଗ୍ଧ—
 ନକ୍ଷା ପରତ୍ତମାତ ଚେଦ୍ଧରଣୀ ।
 ସୂର୍ଯ୍ୟାଭିମୁଖ୍ୟେନ ବିନା ତଦାସ୍ୟା ।
 ନ ସ୍ୟାତ୍ କଦାଚିଦ୍ୱତ ରନ୍ୟତ୍ରିବ । ୫୩ ।

ଏହି ଗୋଲ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଚମଡ଼ା ଦଉଡ଼ିରେ ବାନ୍ଧି ହାତରେ ଜୋରରେ ବୁଲାଇଦେଲେ ତାହା ତାହାର ଶକ୍ତି ବଳରେ ଦଉଡ଼ି ଛୁଡ଼ି କୁଆଡ଼େ ଯାଏନି । କେବଳ ଏହି ଦୁଇ ଶକ୍ତି-ଦ୍ୱାରା ଆକୃଷ୍ଟ ଓ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇ ଆକାଶରେ ବୁଲିବା ହିଁ ଦେଖାଯାଉଛି । ସ୍ୱାକ୍ଷ ଭ୍ରମ କରପାରୁନି କି ଆକର୍ଷଣ ଓ ବିକ୍ଷେପଣକେନ୍ଦ୍ର ହାତ ମୁଠାକୁ ଆଉ ଆସିପାରୁନାହିଁ । ଠିକ୍ ଏହିପରି ସ୍ୱ (ପୃଥିବୀ) କେନ୍ଦ୍ରରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଆକ୍ଷେପ ଓ ଆକର୍ଷଣ ଶକ୍ତି (ଦୁଇ) ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ପୃଥିବୀ ବୁଲୁଅଛି, ଏହା ଯଦି ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ ତାହାହେଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଅଭିମୁଖରେ ହିଁ ପୃଥିବୀର ଗତି ହୁଅନ୍ତା । (ଫଳରେ ଗୋଟିଏ ପାଖ ସବଦା ଆଲୁଅ ଓ ଅନ୍ୟ ପାଖ ସବଦା ଅନ୍ଧାରରେ ରହନ୍ତା) ।

ଆତ୍ମାଂ ତଦତ୍ୟାତ୍ମା ଯଦି ଦୃଢ଼ସ୍ୟା
 ବଶ୍ୟେକ ଦେଶେ ରବି ସମ୍ମୁଖସ୍ତେ ।
 ଯଦାହରଣାପି ଭବେନ୍ନ ରବିଃ
 ସା ଯଦି ତଦେତ୍ତମହଃ କଦାଚିତ୍ । ୫୪ ।

ନିରକ୍ଷ ଦେଶର କୌଣସି ପ୍ରଦେଶରେ ପୃଥିବୀ ରବି ସମ୍ମୁଖରେ ଏପରି ବୁଲିବାଦ୍ୱାରା
ଯେଉଁଠି ଦିନ ହୁଅନ୍ତା ସେଠି ଆଉ ରାତି ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । ପୁଣି ଯେଉଁଠାରେ ରାତି ସେଠାରେ
ଆଉ ଦିନ ହୁଅନ୍ତାନାହିଁ । (କିନ୍ତୁ ଏହା ହୁଏ ନାହିଁ) ।

କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତା ପରବର୍ତ୍ତମାନ
ସବୁ ଉପିଶ୍ରେୟମୟା ପୃଥିବୀଃ ।
ସ୍ୱତ୍ୱାନ୍ତବାଦସ୍ତବ ଚେଦୟଂ ତତ୍
ପ୍ରାପ୍ନୋତୁ ଚକ୍ରତ୍ୱମିମନ୍ତରୀକ୍ଷେ । ୫୫ ।

ସ୍ୱବେଷ୍ଟନଂ ଯାବଦୟଂ ହ ତାବତ୍
ଦନେ ଦନେ ଯାତୁ ପୁରଃପ୍ରଦେଶମ୍ ।
ସ୍ୟାତ୍ତୁଲ୍ଲତେ ସ୍ୱତ୍ୱମଣଂ ଦନେତ୍ର—
ଖାତ୍ରାସିତୁ—ଢୋଶ ପରଧବନ୍ୟାଃ । ୫୬ ।

ସମଧରତଳରେ ଗୋଲପିଣ୍ଡ ଗତି ଗତି ଗଲଭଳି ଯଦି ପୃଥିବୀର ଗତି ଧରାଯାନ୍ତା,
ତାହାହେଲେ ଆକାଶରେ ପୃଥ୍ବୀ ପୃଥ୍ବୀ ତାହାର ଦୈନିକ ଗତି ନିଜର ପରିଧି
ମୁଦାବକହିଁ ହୁଅନ୍ତା । ମାତ୍ର ତୁମ ମତରେ ପୃଥିବୀର ଦୈନିକ ଗତି ଯାହା ପୃଥିବୀ ପରିଧି
ତାହା ନୁହେଁ । ପୃଥିବୀର ପୃଥ୍ବୀ ଗତି ତୁମ ମତରେ ଆଠ ଲକ୍ଷ କୋଶ, ଏବଂ ପୃଥିବୀ ପରିଧି
ବାର ହଜାର କୋଶ ମାତ୍ର । ଏହା ଅସମ୍ଭବ କି ନୁହେଁ କି ?

ପୁରୋଗତଶ୍ଚାସ୍ମି ବନିତ୍ୱଲକ୍ଷ
ଢୋଶପ୍ରମା ଯା କଥମତ୍ ସୁକ୍ତା ।
ଯା ବାସ୍ତୁ ତସ୍ୟାଃ ସମପୂର୍ବଦେହ—
ଭ୍ରାନ୍ତୋ କଥଂ ଜାନ୍ତପତେ ଗତଃସ୍ୟାତ୍ । ୫୭ ।

ଇଶାନଦତ୍ତଃ ଖେ ମାର୍ଗେ ଗଚ୍ଛତଃ ପୁରୁଷସ୍ୟ ହ ।
ପୂର୍ବାଭିମୁଖତା ଭ୍ରାତଃ କଥଂ ସଙ୍ଗଚ୍ଛତେ ବଦ । ୫୮ ।

କିନ୍ତୁ ପାର୍ଶ୍ୱଗତଂ ଭୂମେଃ କର୍କଟସୈଧବ ମନ୍ୟସେ
ଉପପନ୍ନା ନ ଯା ଯୁକ୍ତିର୍ନିସର୍ଗୋ-ପାଧୁରେଦତଃ । ୫୯ ।

ନୈସର୍ଗିକୀ କୁଳୀରସ୍ୟ ସାର୍ବକର୍ଷଣକା ଭୁବଃ

ତଦ୍‌ବୃତ୍ତେ କାନ୍ତିସାମ୍ନୁତ୍ୟାଦ୍‌ଗତିରନ୍ୟା ନ ସମ୍ଭବେତ୍ । ୭୦ ।

ପୃଥିବୀର ଆଠଲକ୍ଷ ଶୋଷଗତି ମାନିଲେ ମଧ୍ୟ ବିଷୁବ ବୃତ୍ତ ଧରତଳରେହିଁ ତାହାର ସ୍ଵାସଭ୍ରମ ହୋଇ ପୃଷ୍ଠାଭିମୁଖ ଗତି ହେଉଥିବାଠାରେ ତାହା ପୁଣି କାନ୍ତିବୃତ୍ତରେ କିପରି ହେବ ? ତୁମେ ଯଦି କଳ୍ପିତାର ଗତିପରି ପୃଥିବୀର ପାର୍ଶ୍ଵଗତି ହୁଏ ବୋଲି କହ ତାହାହେଲେ ଆମେ କହିବୁ ଯେ ନିସର୍ଗ ଓ ଉପାଧି ପାର୍ଥକ୍ୟରୁ ଏହାମଧ୍ୟ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । ନିସର୍ଗ ଉପାଧି ହେଲେ ପ୍ରାକୃତିକ ଓ କୃତ୍ରିମ ଅର୍ଥାତ୍ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦାଷ୍ଟାନ୍ତିକ । କଳ୍ପିତାର ପାର୍ଶ୍ଵଗତି ପ୍ରାକୃତିକ, ଅର୍ଥାତ୍ କାହାରି ପ୍ରସ୍ତବରେ ସେ ସେପରି ଯାଏ ନାହିଁ । ପୃଥିବୀର ଏ ଗତି କିନ୍ତୁ ଆପଣମାନଙ୍କ ମତରେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଆକର୍ଷଣ ଜନିତ, ଆଦୌ ସ୍ଵାଭାବିକ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ଖାପ ଖାଉ ନାହିଁ । ଏଣୁ ପୃଥିବୀର ଗତି କାନ୍ତି ସମ୍ମୁଖ ନୁହେଁ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ମାନି ହେଉନାହିଁ ।

ବିଷୁବଦ୍‌ବଳୟସ୍ଥେନୁକଳଙ୍କୋ ଦକ୍ଷିଣେଽୟମ୍ବନେ ।

ଆଗ୍ନେୟଦିଗ୍‌ଞ୍ଜୋ ଦୃଷ୍ଟଃ ସୌମ୍ୟେ ଦୈଶାନ୍ୟଦିଗ୍‌ ଖଃ । ୭୧ ।

ତତ୍‌କ୍ଷମାନ୍ତର୍ଗତସ୍ଥାୟା ଗ୍ରହବଦ୍‌ଭ୍ରାନ୍ତିରସ୍ତ୍ରି ଚେତ୍ ।

ତଦା ସ୍ଵାୟ-ନସାମୁଖ୍ୟଂ ଧ୍ରୁବଂ ଭବିତୁମର୍ହତି । ୭୨ ।

ସ୍ଵାୟନବ୍ୟସ୍ତବିଷେପବୃଦ୍ଧାବପି ନ ଚେଦିଧ୍ରୁଃ ।

ଜହାତ କାନ୍ତିସାମୁଖ୍ୟଂ ସ୍ଥାନିଷ୍ଠସ୍ତତ୍‌କଥଂ ତ୍ୟଜେତ୍ । ୭୩ ।

ବିଷୁବବୃତ୍ତ ଧରତଳରେ ଥିବା ଚନ୍ଦ୍ରର କଳଙ୍କ ଦକ୍ଷିଣ ଅୟନରେ ଆଗ୍ନେୟ ଦିଗକୁ ଓ ଉତ୍ତରାୟଣରେ ସୌମ୍ୟ ଦିଗକୁ ଦିଶେ । ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ପରି ପୃଥିବୀର ଗତି ଯଦି କ୍ଷମାନ୍ତର୍ଗତ (ବିଷୁବ କ୍ଷମାନ୍ତର୍ଗତ) ହୋଇଥାନ୍ତା, ତାହାହେଲେ ଚନ୍ଦ୍ରର କଳଙ୍କ ଅୟନାଭିମୁଖ ନିଷ୍ପତ୍ତି ହୋଇଥାନ୍ତା ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । (କାରଣ ଚନ୍ଦ୍ର ତଥା ପୃଥିବୀର ତେତେ-ବେଳେ ସମପୃଷ୍ଠାଭିମୁଖରେ ଅବସ୍ଥାନ ହେଉଅଛି ।)

ସାମ୍ୟାୟନରେ ସୌମ୍ୟଗର ଓ ସୌମ୍ୟାୟନରେ ଦକ୍ଷିଣରେ ବୃଦ୍ଧିରେ ମଧ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ଚନ୍ଦ୍ର କାନ୍ତିମାର୍ଗକୁ ଗୁଡ଼ିପାରି ନାହିଁ ଶର ଆଦୌ ନ ଥିବା ପୃଥିବୀ ଉକ୍ତ କାନ୍ତି ମାର୍ଗକୁ ବା ଗୁଡ଼ିକ କିପରି ? ଅର୍ଥାତ୍ ପୃଥିବୀର ବିଷୁବାଭିମୁଖ ଗତି କିପରି ହେବ ? (ଉତ୍ତର ଗତି ଉତ୍ତମ ହୋଇପାରୁ ନାହିଁ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ମତରେ ବିଷୁବମଣ୍ଡଳୀୟ ବା କାନ୍ତି ମଣ୍ଡଳୀୟ କୌଣସି ଗତି ଉତ୍ତମ ହୋଇପାରୁ ନାହିଁ ।)

ଖେ ବା ଶିଷ୍ୟଂ ବ୍ରଜତୁ କୁଶଳେର୍ଦ୍ଧୃଷ୍ଟିମାନଂ ଦୟାତ୍ମଂ
ଚକ୍ରଂ ଚ ଛାନ୍ଦ୍ୟତୁ ଭୁବ ଦିବ ସ୍ୟନ୍ନନସ୍ତଂ କରସ୍ତମ୍ ।
ପୃଥ୍ୱୀପୃଷ୍ଠେ କ୍ରୁଠତୁ କଠିନୀଗୋଲକଃ ଖେଳୟା ବା
ଦେହଭ୍ରାନ୍ତନ୍ ଭବତ ବନା ସ୍ୱସ୍ୱମାର୍ଗାଭିମୁଖ୍ୟତ୍ । ୭୪ ।

ବୁଲୁଥିବା କଇଥକୁ ଆକାଶକୁ ଫେପାଡ଼ି ଦେଲେ, ରଥ ଚକକୁ ତଳେ ବା
ଆକାଶରେ ଗଡ଼ାଇ ଦେଲେ, କୌତୁକରେ ବା ଖଡ଼ି ଗୋଟିଲକୁ ଭୂପୃଷ୍ଠରେ ପେଲି ଦେଲେ
ସେମାନଙ୍କର ସେ ସ୍ୱାଙ୍ଗଭ୍ରମ ହୁଏ, ତାହା ସେମାନଙ୍କ ଭ୍ରମଣ ମାର୍ଗରେ ହୁଏ ହୋଇଥାଏ ।
ପୃଥିବୀର ତାହା (ବିଷୁବମାର୍ଗଭ୍ରମଣୀ) ନ ହୋଇ ଅନ୍ୟ ମାର୍ଗରେ କାହିଁକି (କାନ୍ଥମାର୍ଗରେ)
ହେବ ?

ଯଦ ଭ୍ରାମଂ ଭ୍ରାମଂ ଭ୍ରମତ ଧରଣୀ ହାନ୍ତପଥଗା
ତରଣ୍ଡୀନା ଭ୍ରାମଂ ପତରବ ତଦା ବାସିପୁରୁଷୌଃ ।
ସ୍ୱପୂର୍ବାଦ୍ୟାଶାସ୍ତଦ୍ଭ୍ରମଧରଣୀଭୂତ କୋଣଗମନେ
ସୁଲକ୍ଷେୟା ଦର୍ଶୟେଦଃ ପ୍ରତିଦନମୁଦୁନାଂ ତଦୁଦୟେ । ୭୫ ।

ଚନ୍ଦ୍ରପରି (ଚନ୍ଦ୍ର ବିଷୁବର ଚର୍ଯ୍ୟକ୍ ରହି ସ୍ୱାଙ୍ଗଭ୍ରମ ପୂର୍ବକ ବିମଣ୍ଡଳରେ ଯାଏ ।)
ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟ ବିଷୁବମାର୍ଗରୁ ଯାଇ ହାନ୍ତ ମାର୍ଗରେ ଗତି କରୁଥିଲେ ପୃଥିବୀସ୍ଥ ଲୋକେ ପୃଥିବୀର
ପୂର୍ବାଦି ଦିଗରେ ଥିବା ବୃକ୍ଷ ଓ ପର୍ବତର କୋଣ ଗତି ଦେଖୁଥାନ୍ତେ । ଏପରିକି
ସେମାନେ ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ସେମାନଙ୍କର ଉଦୟରେ ମଧ୍ୟ ଦିଗଭେଦ ହେବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି
ପାରୁଥାନ୍ତେ । ଏହା ଅତି ଚିତ୍ତ କଥା ।

ସ୍ୱକ୍ଷାବୃତ୍ତଦୈ ଭବତୁ ସବିତୁର୍ଭୂରଭିମୁଖୀ
ମୟାସ୍ୟାଃ ହାନ୍ତ୍ୟାବପବଳୟୁଦୈର୍ଯ୍ୟାତ୍ ଗତିପଥଃ ।
ଦଶୋର୍ଦ୍ଧାନୋଦୀଚ୍ୟାବୁର୍ଣ୍ଣବଦକୃରଷ୍ଟ୍ୱା ବଦସି ଚେତ୍
ଇତ ଶ୍ଳାୟାଂ ଦୃଶ୍ୟସ୍ତନୁରୟନସନ୍ଧୌ ଦନକରଃ । ୭୬ ।

ବିଦୁରୋଽଥ ସ୍ଥୂଳୋ ବିଷୁବନ୍ ଭୁବଃ ସନ୍ନିଧିବଶାତ୍
ନଶାନାଥସ୍ୟେତ୍ତଂ ଶରସ୍ତୁସରଳେଽପଜମପଥେ ।
କୃ ସାମ୍ନ୍ୟାଲକ୍ଷ୍ୟଂ ପ୍ରତିରଜନ ଲକ୍ଷ୍ମ ଶିତିଗତେ—
ବିଭିନ୍ନାକାରଂ ଯତ୍ତଦବନଗତର୍ନାଏ ଘଟତେ । ୭୭ ।

ସି. ଦ. — ୪୭

ନିଜ କଷ୍ଟାବସ୍ଥାରେ ରହି ପୃଥ୍ବୀ ପୃଥ୍ବୀର ଅଭିମୁଖୀ ହେଉ । ମାତ୍ର ଶାନ୍ତି ବୃଦ୍ଧିରେ (ଶାନ୍ତି ବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ବୃଦ୍ଧିକାର ହେଉ) ଶାନ୍ତି ବୃଦ୍ଧିର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ହେଉ ତାହାର ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତର ଗତିପଥ ଜ୍ୟାମିତି ସରଳ ହୋଇଯାଏ । ଏହା ମୋର ମତ ବୋଲି ଯଦି ତୁମେ କହ, ଅର୍ଥାତ୍ ଏହି କାରଣରୁ ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥା ଦୈର୍ଘ୍ୟରେ ଧରି ହୁଏ ନାହିଁ, ତାହାହେଲେ ମୁଁ କହିବି ଯେ ପୃଥ୍ବୀର ସାମୁଦ୍ର କର୍କଟ ଓ ମକରଦିରେ ଅବସ୍ଥାନ ବେଳେ ରବି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୂରରେ ଥିବାରୁ ଅତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ସାମୁଦ୍ର ବସ୍ତୁରେ ଅର୍ଥାତ୍ ମେଷାଦି ଓ ଭୂଲୀନରେ ରହିବା ବେଳେ ଅତିନିକଟରେ ଥିବାରୁ ଅତିସ୍ଥୁଳ ଦେଖାଯିବା ଉଚିତ । ଠିକ୍ ଏହିପରି ଚନ୍ଦ୍ରର ଶାନ୍ତି (ବିମଣ୍ଡଳ) ମାର୍ଗ ଅତି ସରଳ ହେଉ ଚନ୍ଦ୍ରର କଳଙ୍କ ମଧ୍ୟ ଭୂପୃଷ୍ଠବାସୀଙ୍କୁ ସରଳ ଭାବରେ ଦେଖାଯିବା କଥା । କିନ୍ତୁ ଏ ଉଭୟ କଥା ହୁଏ ନାହିଁ । ଅଧିକନ୍ତୁ ଚନ୍ଦ୍ରକଳଙ୍କ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଆକାରରେ ପୃଥ୍ବୀକୁ ଦେଖାଯାଏ ।

କେନ୍ଦ୍ରାଭିମୁଖ୍ୟଘଟନାକୃଷ୍ଣସ୍ୟାସ୍ତ୍ରାଂ ତଥାପି ଭୂଭ୍ରମତ ।

ଅଦନକରାଭିମୁଖ୍ୟତୟାସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ରାଂ ସ୍ଵେଚ୍ଛାବଶାତ୍‌ଘଟନୋ । ୭୮ ।

କେନ୍ଦ୍ରାଭିମୁଖ୍ୟ ଶାନ୍ତିର ଆକୃଷ୍ଣ ଗ୍ରହଣ କେନ୍ଦ୍ର ସମ୍ମୁଖ ସ୍ଥିତି ହେଉ । ମାତ୍ର ପୃଥ୍ବୀ ପୃଥ୍ବୀ ସମ୍ମୁଖରେ ନ ବୁଲି ସୃଷ୍ଟି କର୍ତ୍ତାଙ୍କ ଇଚ୍ଛାବଶାତ୍ ଶାନ୍ତି ବୃଦ୍ଧିରେ ବୁଲୁଅଛି, ଏହା ଯଦି କହ ତାହାହେଲେ ମୁଁ କହିବି ଯେ ସେଇ ସୃଷ୍ଟି କର୍ତ୍ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛାରୁ ପୃଥ୍ବୀ ସ୍ଥିତି ରହୁ, ହଲଚଳ ନ ହେଉ ।

ଇତି ଯଦି ବଦଧି ତଦିଚ୍ଛାପ୍ରାମାଣ୍ୟ ମନ୍ୟତାଂ ମହୀ ସ୍ଥାୟୀଃ ।

ଆକର୍ଷଣମୁରୁ ଶ୍ଵାନୋଃ ସ୍ୟାତେତ୍‌କଂ ନାସ୍ତି ତତ୍‌ସ୍ଥାୟୀଃ । ୭୯ ।

ପ୍ରିୟଶ୍ଚକାନ୍ତେନ କୃତେନ ଯସ୍ମିନ୍‌ଦାକୃଷ୍ଣ ତେ ତତ୍‌ପୃଥ୍ବୀଲୋହପିଣ୍ଡଃ ।

ଆକର୍ଷଣେ କାରଣମେବ ଶକ୍ତିର୍ନିସର୍ଗଜାନୋ ପୃଥ୍ବୀତା ନ ତେଜଃ । ୮୦ ।

ଗୁରୁବସ୍ତୁ ପୃଥ୍ବୀର ଆକର୍ଷଣ ଅଛି ବୋଲି କହିଲେ ପୃଥ୍ବୀର ମଧ୍ୟ ତାହା କାହିଁକି ନ ହେବ ? ସ୍ଥିତି ଲଘୁ ଲୋହିତ ରୁମ୍ଭକଦ୍ଵାରା ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋହିତପିଣ୍ଡ ଆକୃଷ୍ଣ ହୁଏ । ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଆକର୍ଷଣ ନିମନ୍ତେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବଡ଼ର ଅପେକ୍ଷା ନାହିଁ । ସେଥିନିମନ୍ତେ ସ୍ଵାଭାବିକ ଶକ୍ତି ଆବଶ୍ୟକ (କେତେବେଳେ ବଡ଼ ଶ୍ରେଷ୍ଠକୁ ଟାଣୁଛି ତ କେତେବେଳେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବଡ଼କୁ ଟାଣୁଛି ।) ତେଜ ମଧ୍ୟ ଟାଣିବା ନିମନ୍ତେ କାରଣ ନୁହେଁ କିବା ଆକର୍ଷଣର କାରଣ ନୁହେଁ ।

ଯଦି ସ୍ଵଦ୍ଵାଦ୍ରବ୍ୟଂ ଭ୍ରମତ ବୃଦ୍ଧଦାକର୍ଷଣବଳା—

ନ ଭୁ ସ୍ଵଦ୍ଵାଂ ସ୍ଥୂଳଭ୍ରମଣକୃତୟଂ ବାକ୍ରବ ତଦା ।

ସ୍ଵତନ୍ତ୍ରତ୍ଵେ ଯା ସମ୍ଭବତ ନ ପରାଧୀନବଳୟେ—

ର୍ଯତଃ ସର୍ବାକର୍ଷଣ୍ୟତ ଭଗବଦିଚ୍ଛା ବଳବତୀ । ୮୧ ।

ଏହା କହିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ତୁମେ ଯଦି କହ ଯେ ବଡ଼ ବସ୍ତୁ ଛୋଟ ବସ୍ତୁକୁ ଟାଣେ ଅଥଚ ଛୋଟ ବସ୍ତୁ ବଡ଼ ବସ୍ତୁକୁ ଟାଣିପାରେ ନାହିଁ, ତାହାହେଲେ ଆମେ କହିବୁ ଯେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନିମିତ୍ତ (ବସ୍ତୁ) ପକ୍ଷରେ ଏକଥା ସତ ହୋଇପାରେ । ମାତ୍ର ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟର (ଗ୍ରେଟ ଓ ବଡ଼) ସ୍ୱାଧୀନତା ବା ସ୍ୱାଧୀନ ବଳ ନାହିଁ ତା' ପକ୍ଷରେ ଏହା କହିବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ । ନିଶିଳ ବସ୍ତୁ ଆକର୍ଷଣକାରଣୀ ଭାବେ ଶକ୍ତି କିନ୍ତୁ ସବୁବେଳେ ସବୁଠାରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓ ସ୍ୱାଧୀନ ।

ତତ୍ତ୍ୱାଗାନ୍ତର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତଂ କୃତନ୍ତନୁମନୁଜ୍ଞାନତା ଯଥା
ମହାନୌଃ କୈବର୍ତ୍ତୀଚରଣପରତନ୍ତ୍ରା ଜଗଦଦମ୍ ।
ତଥା ପର୍ଯ୍ୟେତ୍ୟର୍କଃ ପୃଥୁରପି ମହେଶାଶୟବଶାତ୍
ହିଲେକୀଲେକାନାମବନବଧୟେ ସଗ୍ରହଗଣଃ । ୭୨ ।

ଯେପରି ପୋଖରୀ ମଝିରେ ଥିବା ଯୁଧ ଦଣ୍ଡକୁ ନାଉରୁର ଇଚ୍ଛାରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ନୌକା ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରନ୍ତି, ଶ୍ୱେତରେଚ୍ଛାରେ ସେହିପରି ମହାତମୁ ପୃଥିବୀ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ସହିତ ବିଭୁବନ—ଲେକରକ୍ଷାପଥେ ପୃଥିବୀକୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ସୂର୍ଯ୍ୟେ ବାନ୍ୟ ଗ୍ରହୋ ବା ନିଜତନ୍ତ୍ରପରତୋ ଭ୍ରାନ୍ତିମାପ୍ନୋତୁ ତଥ୍ୟଃ
କା ହାନିଭୁଂ ସ୍ଥିରତ୍ୱେ ଭବତି ବଦ ସତେ ଯସ୍ୟଯୋଽସ୍ତ୍ରି ସ୍ୱଭାବଃ ।
ଯୋଽନେଷାଂ ଦର୍ଶନାତ୍ କଂ ବ୍ୟଭିଚରତି ଭବାନ୍ ଯନ୍ତ୍ରାୟାହାୟବତ୍ତ୍ୱାତ୍
ସବେଷାଂ ଭ୍ରାନ୍ତିଦର୍ଶନଂ କ୍ଲମୁତ୍ତୁପତନେଃ ପଶ୍ୟତି ଭ୍ରାନ୍ତିମାରତ୍ । ୭୩ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ବା ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହ (ମାନେ) ସ୍ୱାଜାତ୍ରମ କରନ୍ତୁ । ଏକଥା ସହ ପୃଥିବୀ ଗ୍ଳୋର ରହିବାରେ ଅସମଞ୍ଜସ୍ୟ କ'ଣ ? କିଏ ବୁଲିଲା, କିଏ ନ ବୁଲିଲା ଯାଏ, ଆସେ ନାହିଁ । ଯାହାର ସ୍ୱଭାବ ଯାହା, ତାହା ହୁଏ । କାହାକୁ ଦେଖି ସେ ସ୍ୱଭାବ ବଦଳିଯାଏ ନାହିଁ । ଆପଣ ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ସବୁ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଗତି ଦେଖିପାରିଲେ । ପାଖରେଥିବା ଚନ୍ଦ୍ରଗତି ତ ଦେଖିପାରୁନାହାନ୍ତି । ଏହାର କାରଣ କ'ଣ ?

ଭ୍ରାନ୍ତିର୍ନୌପଗ୍ରହାଣାଂ ପ୍ରଭବତି ମହତାଂ ଖେଚରାଣାମିବେତ
ବ୍ରୂତେ ତେଦ୍ଭୁମୁଖାନାମିହ ଦବସକୃତା ଯୋଽସ୍ତ୍ରି ସମ୍ବନ୍ଧ ଏଷଃ ।
ଚନ୍ଦ୍ରାଦୀନାଂ ସ ଏବ ସ୍ଥୁରତ ସମତୟା ସ୍ଥାବନା କିନ୍ତୁ ତେଷାଂ —
ମର୍ଯ୍ୟମ୍ନା କୋଽପି ନାସ୍ତେ ଭ୍ରମଣକରଣମାଲେକତାପଦ୍ମୟାନ୍ୟଃ । ୭୪ ।

ବୃହତ୍ ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ପରି ଉପଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଭ୍ରମଣ ହୁଏ ନାହିଁ, ଏହା ଆପଣ କହିଲେ ଆମେ କହିବୁ ଯେ ପୃଥିବୀ ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ସୂର୍ଯ୍ୟ ସହିତ ଯେଉଁ ସମ୍ବନ୍ଧ, ଚନ୍ଦ୍ରାଦି ଉପଗ୍ରହମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଭୂ ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ସହ ସେହି ସମ୍ବନ୍ଧ । ଚନ୍ଦ୍ରାଦି

ଉପଗ୍ରହମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ଆଲୋକ ଓ ଉତ୍ତପ ଛଡ଼ା ଭ୍ରମଣ ଜନକ କୌଣସି ସମ୍ବନ୍ଧ ରଖି ନାହାନ୍ତି । (ଗ୍ରହମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ଆଲୋକ ଓ ଉତ୍ତପ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ଚନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ସେ ଦୁଇଟି ଗ୍ରହଣ କରେ । ମାତ୍ର ଏ ଦୁଇଟି ସମ୍ବନ୍ଧ ରଖି ଗ୍ରହମାନେ କପରି ବୁଲନ୍ତି ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ବୁଲେ ନାହିଁ କାହିଁକି ? ଅନ୍ୟ ଇଚ୍ଛା ସମ୍ବନ୍ଧ ତ ନାହିଁ । କଥା କ'ଣ ?)

କଂଗ୍ରେସ୍‌। ବିଶ୍ୱଧାର୍ଯ୍ୟ। ରବିସବିଧଃକୃଷ୍ଣଃ କ୍ଷୁଦ୍ରମୂର୍ତ୍ତେଃ ସ୍ୱଦେହାଦ୍
ଭ୍ରାନ୍ତଃ ଷଷ୍ଠ୍ୟାଘଟିଭିର୍ବିଶେଷରସଗୁଣେବାସରେଃ ପର୍ଯ୍ୟୟଶ୍ଚେତ୍ ।
ତତ୍ କଂ ଭାନୋର୍ଦ୍ଧବାୟାନ୍ କୁପ୍ତୁର୍ଭବନ ଶରତ୍ ପର୍ଯ୍ୟୟସ୍ତତ୍ତଦନ୍ତେଃ
ସ୍ୱାଙ୍ଗଂ ପର୍ଯ୍ୟୟ ଜୀବସ୍ତଦହ ମମ ମତଃ ସ୍ତଷ୍ଟଦତ୍ତଃ ସ୍ୱଭାବଃ । ୨୫।

ପୃଥିବୀ ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ଛୋଟ ଏବଂ ସୂର୍ଯ୍ୟର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ । ୭୦ ଦଣ୍ଡରେ ସେ ସ୍ୱାଙ୍ଗ ଭ୍ରମଣ ଥରେ କରେ ଏବଂ ୩୬୫ ଦିନରେ ଗୋଟିଏ ଭ୍ରମଣ ପୃଥିବୀରେ । ବୃହସ୍ପତି ରବିଠାରୁ ବଡ଼ ଦୂରରେ ପୃଥିବୀଠାରୁ ଅତି ବଡ଼ ହୋଇ ରହିଛି । ସେ ୧୨୫୬ରେ ସ୍ୱାଙ୍ଗ ଭ୍ରମଣ ଓ ୧୨ ବର୍ଷରେ ଭ୍ରମଣ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରେ । ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଉଛି ଯେ ଏ ସବୁ କୌଣସି ନିୟମ ଉପରେ ନାହିଁ । ଏଥି ନିମନ୍ତେ ଉପବାନଙ୍କ ଛାଡ଼ି ପ୍ରମାଣ ।

ବୃହସ୍ପତିସ୍ୱାବୟବଭ୍ରମଣମେ।
ଭବେକ୍ତବେନାଲ୍ଲତନୋଃ ସ ନୋ ଇତ ।
ବ୍ରାହ୍ମି-ଚେତ୍ତଦ୍ଭବନେଃ କଥଂ ଶନେଃ
ରବିଃ ସ୍ୱବୟଭ୍ରମଣନ୍ନହାନହୋ । ୨୬।

ବଡ଼ ଗ୍ରହର ସ୍ୱାଙ୍ଗ ଭ୍ରମଣ ଶୀଘ୍ର ହୁଏ କିନ୍ତୁ ଛୋଟ ଗ୍ରହର ସ୍ୱାଙ୍ଗ ଭ୍ରମଣ ଡେଇଁରେ ହୁଏ, ଏହା ଯଦି କହ, ତାହାହେଲେ ମହାବିନ୍ଦୁ ରବି କପରି ମାତ୍ର ୨୫ ଦିନରେ ସ୍ୱାଙ୍ଗଭ୍ରମଣ ସମାପନ କରେ ? (ରବି ବୃହସ୍ପତିଠାରୁ ବଡ଼ । ତଥାପି କପରି ବୃହସ୍ପତି ଠାରୁ ଅଳ୍ପ ସମୟରେ (ମାତ୍ର ୨୫ ଦିନରେ) ସ୍ୱାଙ୍ଗ ଭ୍ରମଣ କରୁଅଛି ।

୧—ଯଥୋକ୍ତତାର୍କାନଳୟୋଶ୍ଚଶୀତତା
ବିଧ୍ୟୋ ଦ୍ରୁତଃ କେ କଠିନଦ୍ୱମଶ୍ଳୁକ ।
ମରୁକଳୋ ଭୂରଚଳା ସ୍ୱଭାବତୋ—
ଯତୋ ବିଶେଷା ବତ ବସ୍ତୁଶକ୍ତୟଃ । ୨୭।

ଯେପରି ରବି ଓ ଅନ୍ୟ ସ୍ୱାଭାବତଃ ଉଷ୍ମ, ଚନ୍ଦ୍ର ଶୀତଳ, ଜଳ ତରଳ, ପଥର କଠିନ ଓ ବାୟୁ ଚଳ ଠିକ୍ ସେହିପରି ପୃଥିବୀ ସ୍ୱାଭାବତଃ ଅଚଳ । ବସ୍ତୁ ଶକ୍ତ ବଡ଼ ବିଶେଷ । ଏହା ସବୁ ଦେଖି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଯିବାକୁ ପଡ଼େ ।

ଜଳେ ଯଥା ମୃଦ୍‌କଣ ଏତ ମଜ୍ଜନଂ
ମହାବହୁଂ ପ୍ଳବତେ ହ ଦାରବନ୍ ।
ସ୍ତ୍ରିରାହନଳେ ସ୍ଥାମ୍ଭୁରୟଂ ତଥା ସ୍ତ୍ରିର
ନସର୍ଗଲଘ୍ବର୍କ-ମୁଖାଃ ଖଗାଶ୍ଚରାଃ । ୭୮

ପାଣିରେ ଟିକିଏ ମାଟି ପକାଇଦେଲେ ତାହା ବୁଡ଼ିଯାଏ; କିନ୍ତୁ କାଠରେ ତଥାରି ମହାପୋତ ଭାସିଥାଏ । ଠିକ୍ ସେହିପରି ପବନରେ (ଆକାଶରେ) ସ୍ଥିତି ଶୀଳ ଗୁରୁ ଏହି ପୃଥିବୀ ସ୍ତ୍ରୀର ରହି ଆସିଛି ଏବଂ ସ୍ୱତଃ ଲଘୁ ପୃଥ୍ୱୀବୀ ଗ୍ରହମାନେ ଗତିଶୀଳ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି ।

କିମ ମୂଳଃ ସମୂଳୋ ବା ବ୍ରହ୍ମାଣାଂ ଭଗଣଦମଃ
ସୃଷ୍ଟ୍ୟାଦମୂଳକୋଽସ୍ମାଦ୍ଭିରୁକ୍ତୋ ଯୁଷ୍ମନ୍ନତଃ ସ ଚେତ୍ ୭୯
ସ୍ଥାନେ ନର୍ମୂଳକସ୍ତ୍ରେଷ ମନ୍ୟତେ ବା ତଥାପି ଯା
ଚକ୍ଷୁଃଶ୍ରୋତ୍ରାଦି ନଗତଃ ସିଦ୍ଧା ସୋଭୟଥା ସମା ୮୦

ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ଭାଗ ସବୁ ବିଆଯାଇଛି ତାହାର ଆରମ୍ଭ କେଉଁଠାରୁ ? ନା ତାହାର ଆରମ୍ଭ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରୁ ନୁହେଁ ? ସୃଷ୍ଟି ଆରମ୍ଭରୁ ଭାଗର ଆରମ୍ଭ ଏହା ଆମର ମତ । ଏଥିରେ କ'ଣ ଆପଣ ଏକମତ ନା ନୁହନ୍ତି ?

ସେ ଯାହା ହେଉ, ଆପଣ ଯାହା ମାନନ୍ତୁ ନା କାହିଁକି ଗୋଟିଏ ଚକ୍ଷୁରେ ଯେଉଁ ଦିନ-ଗତି ଅଣାଯାଏ (ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନରେ ଚକ୍ଷୁରେ ହେଲେ ଏକ ଦିନରେ କେତେ) ଏଥିରୁ ଯେଉଁ ଦିନ-ଗତି ବାହାରେ (କଳ୍ପଦିନ (ସାବନ ଦିନ)ରେକଳ୍ପ ଭାଗ ହେଲେ ଏକ ଦିନରେ କେତେ) ଏଥିରୁ ସେ ଦିନଗତି ବାହାରେ ତାହା ସମାନ ।

ସର୍ବଂ ଖେତରକକ୍ଷାଣାଂ କେନ୍ଦ୍ରଂ ଚେତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳମ୍ ।
ତଦା ତସ୍ୟ ଜୟିତୟୋଃ କୁଜେକ୍ୟର୍କଭୃବାଂ ଦମାତ୍ ୮୧
ମଧ୍ୟତା ଶୀଘ୍ରତାପାତଃ ସୋଽସ୍ତ୍ରୁତ ଦ୍ୱଂ ବ୍ରବୀଷି ଚେତ୍ ।
ତଦା ପରଧୃତିଃ ସ୍ୱୀୟୈର୍ଦ୍‌କ୍‌ସିଦ୍ଧିଃ ଶୀଘ୍ରମନ୍ଦଜେଃ ୮୨
ସର୍ବସାଂସ୍କାରଶାଳିନ୍ୟାଂ ବହୁତାୟାଂ ସ୍ମୃତିକୃତୌ
କନ୍ୟାମୀନସ୍ତ୍ରୈତେ ଭାବିନୀ କେନ୍ଦ୍ରଚକ୍ରାନ୍ତକସ୍ତୟୋଃ ୮୩
ଭୌମଭାଗବୟୋର୍ଦ୍‌ଶ୍ୟଃ ପ୍ରଭେଦଃ ସ୍ୱ ସ୍ଥିତେଃ ଦମାତ୍
କଳାଭିର୍ଦ୍‌ଶିରେ ରବ୍ୟସ୍ୟାୟକୈ ପୁନରେତୟୋଃ ୮୪

ଚକ୍ରାର୍ଦ୍ଧସ୍ଥିତୟୋର୍ଦ୍ଦ୍ୱ୍ୟଙ୍ଗବାହୁଭି ବର୍ଣ୍ଣିତାମରେଃ
 ପ୍ରଭେଦଶ୍ଚୈତ୍ୟନେଷାଂ ଦୃଶ୍ୟେତ ପରସ୍ପରମ୍ । ୮୫ ।
 ତତ୍ତ୍ୱକଥଂ ସୂର୍ଯ୍ୟବିମ୍ବସ୍ୟ ସମ୍ବେଦନ୍ୟଶ୍ଚିଦ୍ରାତା ।
 ତମୁରୀକୁବଂତଃ ସର୍ବାମଧ୍ୟସ୍ତୁତ୍ତ୍ୱେନ ଯତ୍ତତଃ । ୮୬ ।
 କାକତାଳୀୟବତ୍ କ୍ୱାପି ଦୃଶ୍ୟସିଦ୍ଧାବପି ତେ ମତଂ ।
 ନାସ୍ତାଭିର୍ମନ୍ୟତେ ସାଧୁ କଦାଚିତ୍ତଂ ପ୍ରମାତୃଭିଃ । ୮୭ ।

ସମସ୍ତ ଗ୍ରହକକ୍ଷାର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳରେ ସୂର୍ଯ୍ୟବିମ୍ବର ଅବସ୍ଥିତିହେଲେ ଖୁଟ ରବି ଭୂଲ୍ଲ ମଧ୍ୟମ ବୃଧ ଓ ଶୁକ୍ର ହେବେ । ପୁଣି ଖୁଟ ରବିର ମାନ ମଙ୍ଗଳ ଗୁରୁ ଓ ଶନି ଏ ତିନିଙ୍କର ଶୀଘ୍ରୋକ୍ତ ହେବ । ତାହା ହେଉ, ଏହା ଯଦି ତୁମେ କହ ତାହାହେଲେ ସ୍ୱପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୋପଲବ୍ଧ ଶୀଘ୍ର, ମନ୍ଦ ପରସ୍ତ ଆଦିଦ୍ୱାରା ଗ୍ରହ ଗୁଣ୍ଠୀକରଣରେ—ଅର୍ଥାତ୍ ସମସ୍ତ ସଂସ୍କାର ଦେଇ ଗ୍ରହ ଗୁଣ୍ଠ କଲବେଳେ ଗୁଣ୍ଠ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେତେବେଳେ କନ୍ୟା ଅଥବା ମୀନ ରାଶିରେ ଥାଆନ୍ତି, ତେତେବେଳେ ଉକ୍ତ ନିକଟରେ ଥିବା ଦୃଶ୍ୟସିଦ୍ଧ ଖୁଟ ମଙ୍ଗଳ ଓ ଶୁକ୍ରର ରାଶ୍ୟାଦି ଗଣିତାଗତ ଖୁଟ ରାଶ୍ୟାଦିରୁ ଯଥାକ୍ରମେ ୫୨ ଓ ୫୪ କଳା ପ୍ରଭେଦ ଆସିବା ଦେଖାପଡ଼ୁଛି । ପୁଣି ଏ ଦିହେ ମତ ନିକଟରେ ଥିବାବେଳେ ୨୭୨ ଓ ୩୩୫ କଳା ତପାତ ହେବା ଦେଖାଯାଉଛି । ଏହି କ୍ରମରେ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ପ୍ରଭେଦ ଦେଖା ପଡ଼ିବ । ଏଥିରୁ ଖୁଟ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେ ମଧ୍ୟମ ବୃଧ, ଶୁକ୍ର ଏବଂ ମଙ୍ଗଳ, ବୃହସ୍ପତି ଓ ଶନିର ଶୀଘ୍ରୋକ୍ତ ସହିତ ସମାନ ଏହା କିପରି କୁହାଯାଇ ପାରିବ ? ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ସବୁ ଗ୍ରହର କକ୍ଷା କେନ୍ଦ୍ର ବୋଲି ମାନୁଥିବା ଯନ୍ତ୍ରଣା ଆପଣଙ୍କର ମତ କାକତାଳୀୟ ନ୍ୟାୟରେ କେଉଁଠାରେ ଦୃଶ୍ୟସିଦ୍ଧ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ସାବଧାନ ନୁହେଁ କାଦାଚିତ୍ । ଏଣୁ ଏହି ମତକୁ ଆମେ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିନପାରୁ ।

ସର୍ବାବସ୍ଥାଶାଂ ଭୂମିକୃତ୍ କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥୋ ମଧ୍ୟମୋ ରବିଃ ।
 ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟଶ୍ଚୈତ୍ୟଦୈବ ସ୍ୟାଦୃଶ୍ୟସିଦ୍ଧିଃ ସାର୍ବାକାଳିକୀ । ୮୮ ।
 ସ୍ମୃତାର୍ଦ୍ଧସ୍ୟେତ କେନ୍ଦ୍ରଦ୍ୱାସିଦ୍ଧାବାକୃଷ୍ଟ୍ୟ ଭବତଃ ।
 ନିଜୋଦ୍ଦେବତାକୃଷ୍ଣଶୁକ୍ରବତ୍ ଭ୍ରାନ୍ତିମେତ ସଃ । ୮୯ ।

ଚକ୍ରାର୍ଦ୍ଧ ଗୋଚାର ଭୂଗୁଳସ୍ୟ ମନ୍ଦେ
 ଫଳାନ୍ତୁ ଭବାଦଥ ଭୂମିଜସ୍ୟ ।
 ପରୋଦ୍ଦେବତାକୃଷ୍ଣଶୁକ୍ରଭେଦା—
 ଶ୍ରେୟଃସମୌ ବା ଭବଦୁକ୍ତିତଃ ସ୍ତାମ୍ । ୯୦ ।

ସ୍ଥିତ୍ୱା ଖମଧେଃପମମଣ୍ଡଳାନୁ
 ସାରାତନୁଭ୍ରାନ୍ତମତା ସବିତା ।
 ଆକୃଷ୍ଟକକ୍ଷାଃ ସୁତରାଂ ପ୍ରୟାନ୍ତୁ
 ବୁଧାଦୟଃ ଛାନ୍ତ ପଥେନ ଖେଚାଃ । ୯୧ ।
 ତୟାର୍ଯ୍ୟମାକର୍ଷିତକକ୍ଷୟା ଭୃଗା
 ବିଧୁଃ ସମାକୃଷ୍ଟତନୁଃ ପ୍ରୟାତ ଚେତ୍ ।
 ତଦା କୁଗୋଲଭ୍ରମିସିଦ୍ଧୟା ଦଶା
 ପ୍ରୟାତୁ ମେ ବାର୍ହତି ନାନ୍ୟଥା କୃତଃ । ୯୨ ।
 କ୍ଷିତେସ୍ତଥା ଛାନ୍ତପଥାଭିମୁଖ୍ୟତୋ
 ବିଦଶ୍ୟତି ସ୍ୟାଦ୍ ବିଷ୍ମବେ ଧୂବେଷଣମ୍ ।
 ନ ଗୃପମସ୍ତଦ୍-ଧ୍ରୁବପାର୍ଶ୍ବକ ଭ୍ରମେ
 ଭବେଦ୍ଧୂଧୋରତ୍ୟତଳା ଚଳା କଥମ୍ । ୯୩ ।

ମଧ୍ୟମ ରବିକୁ ସବୁ ଗ୍ରହ କକ୍ଷା କେନ୍ଦ୍ରରେ ଥିବା ମାନିଲେ ସାବଦକ ଦୃକ୍ପିତ ହେଉଛି ଓ ହେବ । ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ରବି, ଗ୍ରହ କକ୍ଷାକେନ୍ଦ୍ରରେ ରହୁନାହିଁ ଏହା ସିଦ୍ଧ ହେବାରୁ ତାହାର ଆକର୍ଷଣ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ ଏବଂ ସେ ନିଜର ଉଚ୍ଚାକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ରପରି ନିଜେ ବୁଲୁଛି, ଏହା ଯୁକ୍ତି ଯୁକ୍ତ ବୋଲି ଜଣାପଡ଼ି ଯାଉଛି । ଚନ୍ଦ୍ରପରି ରବି ମଧ୍ୟ ମନ୍ଦୋତ୍ତମାସ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ବୁଲୁଛି ।

ଶୁକ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଅବାସ୍ଥାନ କଲବେଳେ ମନ୍ଦଫଳ ଅତ୍ୟନ୍ତ ହେବାରୁ ଏବଂ ମଙ୍ଗଳର ପରୋକ୍ଷ ଓ ମନ୍ଦୋତ୍ତ ଉତ୍ତମ ଫଳର ଅତି କମ୍ ତତ୍ପାତ୍ ହେତୁ ଆପଣଙ୍କ କହିବା ଅନୁସାରେ ସେ ଦିହେଁ ଦୃକ୍ପିତ ହୋଇ ପାରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆକାଶରେ ଖଣ୍ଡ ବୃତ୍ତ ଧରାତଳରେ ଥିବା ସ୍ୱର୍ଗ୍ୟସ ରୂପକ ଅକ୍ଷରେ ସ୍ୱାଙ୍ଗ ଭ୍ରମଣ କରୁଥିବା ସୂର୍ଯ୍ୟର ଆକର୍ଷଣ ଯୋଗେ ନିଜର କକ୍ଷା ସହିତ ଟାଣି ହୋଇ ବୁଧ ଶୁକ୍ର ଆଦି ଗ୍ରହମାନେ କ୍ଷାନ୍ତିପାର୍ଶ୍ୱରେ ହିଁ (ନିଜ ନିଜ ମଣ୍ଡଳ ହିଁ ସେମାନଙ୍କ କ୍ଷାନ୍ତିବୃତ୍ତ) ଗତି କରି ପାରନ୍ତି । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ପୃଥିବୀ ଚାଲୁଛି ଏବଂ ପୃଥିବୀଦ୍ୱାରା ଆକୃଷ୍ଟହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ର ଚାଲୁଛି—ଏହା ଯଦି ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ଚନ୍ଦ୍ର ପୃଥିବୀର ସ୍ୱାଙ୍ଗ ଭ୍ରମ ଦିଗରେ ଯିବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ସେ କଦାପି ଯାଇପାରିବ ନାହିଁ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ, ସୂର୍ଯ୍ୟାକର୍ଷଣ ଜନିତ ପୃଥିବୀର କ୍ଷାନ୍ତି-ବୃତ୍ତରେ ଗତି ବେଳେ ବିଷୁବ ଦିବସରେ (ସମଦିବସରେ) ଗୋଟିଏ କୋଣରେ ଧ୍ରୁବ ଦେଖାଯିବାର କଥା । ପୁଣି ପୃଥିବୀର କ୍ଷାନ୍ତିବୃତ୍ତ ଗତିରେ ପୃଥିବୀଦ୍ୱାରା ଆକୃଷ୍ଟ ଚନ୍ଦ୍ରର ଟିକ୍ସ କ୍ଷାନ୍ତି କେଉଁଠାରୁ ହେବ ? (ଚନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟ କ୍ଷାନ୍ତିବୃତ୍ତର ଅଭିମୁଖରେ ଚାଲିବ) ଏହି ସବୁ ଯୁକ୍ତିରୁ ପୃଥିବୀ ପୁର ଓ କଦାପି ଚଳ ନୁହେଁ ବୋଲି ଜଣାଯାଉଛି ।

ମନ୍ଦୋଦୀପାତପ୍ରଭବା ଧର୍ମେଷୁ—
 ଯାମେଧ୍ୟାଉରବସ୍ଥିତଦୃଷ୍ଟିହେତୋଃ ।
 ପ୍ରତିବ୍ୟପାଦଭ୍ରମମଣ୍ଡାଳାନାଂ
 ଯୋଗାତ୍ ମଦୁତ୍-ପଦ୍ୟତ ଏବ ବୃତ୍ତମ୍ । ୯୪ ।
 ଦ୍ଵୟା ତଦେବୋଦିତମସ ବୃତ୍ତା—
 ଭାସୋ ବ୍ରହ୍ମାଣାଂ ସରଣିର୍ଯଦେତତ୍ ।
 ଯୁକ୍ତଂ ଚ ପାତୋକ ଗତୀକ୍ଷଣାତ୍
 କ୍ଷେପାଭିକର୍ଷିତସୁରଃ ପ୍ରବିଷ୍ଟାଃ । ୯୫ ।

ମନ୍ଦ, ଶିଂସାଳ ଓ ପାତ ଇତ୍ୟାଦିର ପ୍ରଭବରୁ ଗ୍ରହର ଉପର, ତଳ, ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତର
 ଅବସ୍ଥିତି । ତେଣୁ ପ୍ରତି ମଣ୍ଡଳ, ବିମଣ୍ଡଳ ଓ ଅପମଣ୍ଡଳ (ମାନ୍ତିବୃତ୍ତ) ପ୍ରଭୃତି ଯେ ନିଶ୍ଚିତ
 ବୃତ୍ତ ନୁହନ୍ତି ଅଥଚ ବୃତ୍ତଭାସ ବା ଘର୍ବବୃତ୍ତ ଏଥିରେ ସଂଦେହ ନାହିଁ । ପୁଣି ଏଗୁଡ଼ିକ ହିଁ
 ଗ୍ରହର ସରଣି ବା କକ୍ଷା, ଏ ଉକ୍ତି ତୁମର ଯଥାର୍ଥ । ଆମ୍ଭେମାନେ ମଧ୍ୟ ପାତ ଓ ଉକ୍ତ
 ଗତ ଦେଖି ଛାରି କରୁଛୁ ଯେ ଏମାନେ ଆକର୍ଷକ ଓ ବିକ୍ଷେପ ଶକ୍ତି ବିଶିଷ୍ଟ ଦେବତା ମାନ ।

ପାଶ୍ଚାତ୍ୟମାନେ ମାନିଲେ ପର ଏହି ଉକ୍ତ ଓ ପାତ ଆଦି ଆକର୍ଷକ ଓ ବିକ୍ଷେପ ଶକ୍ତି
 ବିଶିଷ୍ଟ ପଦାର୍ଥ ମାନ । ହିନ୍ଦୁମାନେ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଦେବତା ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି ଏହାହିଁ
 ବିଶେଷତ୍ଵ ।

ଭବନ୍ମତେ ଭୂମିରୟଂ ବ୍ରହ୍ମେଭ୍ୟା
 ନ ଭିଦ୍ୟତେ ଭୂଲ୍ୟଗୁଣାଶ୍ଚିତଦ୍ଵାତ୍ ।
 ତଥା ସତ ସ୍ଥୂଳତତ୍ତ୍ଵଃ ପୃଥୁବ୍ୟଃ
 ଜୀବାଦୟଃ ପାତବଶାଦ୍ବଦୂରମ୍ । ୯୬ ।
 ବିକ୍ଷେପ ମୃଚ୍ଛନ୍ତି କଥଂ କ୍ଷମା କଂ
 ନ କ୍ଷିପ୍ୟତେ ଶୁଦ୍ଧସମା ଦ୍ଵଦୁକ୍ତ୍ୟା ।
 ବିମ୍ବାନପେକ୍ଷୋ ଯଦିଷ୍ଟୁଦୟା
 ଗୁରୋରପି କ୍ଷଦ୍ଵ ଇତୀର୍ଯ୍ୟତେ ଚେତ୍ । ୯୭ ।
 କ୍ଷିତ୍ୟା ତଦାପି ତ୍ରିକଳେଷୁ ମତ୍ୟାଂ
 ହାନ୍ତି ପ୍ରଭେଦାତ୍ ବିଷ୍ଣୁବାୟୁନେଷୁ
 ଦ୍ଵାକ୍ ସିଦ୍ଧ୍ୟ-ଭାବାରୋଗେର୍ନ ହ ସ୍ୟାତ୍
 ବ୍ରହ୍ମପ୍ରଭାକାଳବିଲଗ୍ନସିଦ୍ଧିଃ । ୯୮ ।

ଅତଃ ଶରାଭାବତ ଏବ ସାକ୍ଷୀ—

ନିଶ୍ଚିନ୍ତତେ ନିଶ୍ଚଳତାଚଳାୟାଃ ।

ଯଦ୍ ଗୋଲୟେଃ ସାୟନଭାଗଭାନୋ—

ନ ଛାନ୍ତ ଭେଦୋଽପି ତନ୍ତୁର୍ଭଜେକ୍ୟେ । ୯୯ ।

ସମାନ ଗୁଣାଧାୟକ ହେତୁ ପୃଥ୍ବୀ ଗ୍ରହମାନଙ୍କଠାରୁ ଆଦୌ ଭିନ୍ନ ନୁହେଁ । ଯଦି ଏହା ହୁଏ, ପୃଥ୍ବୀଠାରୁ ଅତି ସ୍ଥୂଳ ବୃହସ୍ପତି ଆଦି ଗ୍ରହବିନ୍ଦୁ ପାତ ହେତୁ ବହୁଦୂରକୁ ଚାଲିଯିବାର କାରଣ କ'ଣ ? ତୁମର କଥନାନୁସାରେ ସେଗୁଡ଼ିକ (ଗ୍ରହ ବିନ୍ଦୁ) ଶୁଦ୍ଧପରି ପୃଥ୍ବୀ ନିକଟରେ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ନ ହେବାର ପୁଣି କାରଣ କ'ଣ ? ଶର ବା ପାତ-ଗତିବିନ୍ଦୁର ଲଘୁତ୍ବ ବା ମହତ୍ବକୁ ଅପେକ୍ଷା କରେ ନାହିଁ । ଏଣୁ ଗୁରୁତ୍ବଠାରୁ ପୃଥ୍ବୀର ଶର ଅଳ୍ପ ହେବାରେ ଆପଣେ ନାହିଁ ଏହା ଯଦି କହ, ତା' ହେଲେ ଆମେ କହିବୁ ଯେ ଭିନ୍ନ କଳାମାପ ଶରାଧିକା ପୃଥ୍ବୀର ବିଷ୍ଣୁବସ୍ତୁ ଓ ଅପୂର୍ବ ସ୍ଥିତିରେ (ବେଶି) ଅତ୍ୟନ୍ତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ (କମ) ନାହିଁ ଭେଦ ହେତୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦୃକ୍ପିତ ହେଉ ନାହିଁ—ଗଣିତରେ ଆସିଥିବା ସୂର୍ଯ୍ୟର ଓ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୋପଲବ୍ଧ ସୂର୍ଯ୍ୟର ସମତା ରହୁନାହିଁ । ଫଳରେ ଗ୍ରହଣ, ଛୁପୁ, ସମୟ ଓ ଲଗ୍ନ ଆଦି ସିଦ୍ଧ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । ପୃଥ୍ବୀର ଆଦୌ ଶର ନ ଥିବାର ମାନିଲେ ହିଁ ଏସବୁ ସିଦ୍ଧ ହେବ । ଏଥିରୁ ପୃଥ୍ବୀକୁ ସ୍ଥିର ମାନିବା ହିଁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ । ଉଭୟ ଗୋଲରେ ସାୟନ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଭୁଜ ସମାନ ହେବାବେଳେ ଟିକିଏ ହେଲେ ନାହିଁ ଭେଦ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏଥିରୁ ମଧ୍ୟ ପୃଥ୍ବୀ ସ୍ଥିର ପ୍ରତିପନ୍ନ ହେଉଛି । ପୃଥ୍ବୀର ଗତି ମାନିଲେ ଶର ମାନିବାକୁ ପଡ଼ିବାହାସ ଏ ସବୁ ଗୋଲମାଲ ଆସି ପଡ଼ିଅଛି ।

ଯଥା ରବେର୍ନାସ୍ତି ଶରେ ମତେ ତେ

ତଥା ଭୂବୋ ମନ୍ଥତ ଏବମାତ୍ମ ।

ଚେଦ୍ ଖେଚକକ୍ଷୋଦରପାର୍ଶ୍ବକେନ୍ଦ୍ର—

ସ୍ଥିତେର୍ନହତ୍ତାଦତଭସ୍ବରତ୍ନାତ୍ । ୧୦୦ ।

ଭାନୋର୍ଗ୍ରହେଭେ୍ୟା ବହୁଭେଦଲଭାତ୍

ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷତୋଽନାମ ମୟେଷ୍ଟଭାବଃ ।

ବୁଧାଦସାଧର୍ମ୍ୟକ୍ଷଣ ପୃଥ୍ବୀୟାଃ

ସ ଚେନ୍ନି ସର୍ଗାଦରଲେବ ସାସ୍ତ୍ରାମ୍ । ୧୦୧ ।

ତୁମ ମତରେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଶର ନାହିଁ, ଆମ ମତରେ ପୃଥ୍ବୀର ଶର ନାହିଁ, ଏହା ଯଦି କହ, ତାହାହେଲେ ଶୁଣ—ସୂର୍ଯ୍ୟ (ବିନ୍ଦୁ) ମଧ୍ୟମ ରବିର ପାର୍ଶ୍ବରେ ରହିଛି ଅର୍ଥାତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟବିନ୍ଦୁ

ଗ୍ରହକକ୍ଷାମାନଙ୍କର କେନ୍ଦ୍ରରେ ନାହିଁ । ତାର ଅବସ୍ଥା ତ ଅନ୍ୟଥା । ସବୁ ଗ୍ରହଠାରୁ ସେ ପରିମାଣରେ ବଡ଼ ଏବଂ ତାହାର ପ୍ରକୋପ ଅତି ବେଶୀ ! ଏହି ସବୁ ବୈଷମ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଉପଲବ୍ଧ ନ ହେଉଥିବାରୁ ମୁଁ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଶର ଅଛି ବୋଲି ମନେକରୁ ନାହିଁ । (ତୁମର ଯୁକ୍ତି କ'ଣ କହ ?)

ତୁମେ ଯଦି କହ ଯେ ପୃଥିବୀ ବୁଧ ଆଦି ଗ୍ରହପରି ସମାନ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଶରର ଅଭାବ ରୂପକ ବୈଧର୍ମ୍ୟ ରହିଛି (ତାର) ଅର୍ଥାତ୍ ସବୁ ବିଷୟରେ ସେ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ସମକକ୍ଷ ହେଲେହଁ ତାର ଶର ନାହିଁ । ତାହାହେଲେ ଆମେ କହିବୁ ଯେ ସବୁ ଗ୍ରହ ବୁଲୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ନ ବୁଲୁ ଅର୍ଥାତ୍ ଏହି ଗୋଟିଏ ବୈଷମ୍ୟ ତାହାର ରହିବାରେ ଆପଣ କାହିଁକି ଆପଣି କରୁଛନ୍ତି ? ପୃଥିବୀ ଅଚଳ, ଏହା ନୈସର୍ଗିକ ।

ଭୂଧର୍ମିଣୋ ଭୌମମୁଖା ଯଦି ସୁଧଃ

ସବର୍ତ୍ତମୁନୁସ୍ତଦମାନ କମନ୍ତଃ ।

ସ୍ଥବାରବାଷ୍ପାଭବ ମେଘସଂଘା

ନାକ୍ଷାଦୟନ୍ତ୍ୟର୍କମାଶଶୀବ ୧୦୧ ।

ମୃଣ୍ମୟସୌ ଭୂର୍ମହତୀ ଗ୍ରହାସ୍ତେ

ତୋୟାମ୍ବିକାଃ କ୍ଷୁଦ୍ରଜଗତ୍ତମାଣାଃ ।

ବିରୁଦ୍ଧଧର୍ମା ବତ ଏବ ପୃଥ୍ବୀ—

ତାବଗ୍ରହୌ ସ୍ଥାୟୀଚଳୌ ଜ୍ଞମାତ୍ ସ୍ତଃ ୧୦୩ ।

ସ୍ଵାସ୍ତବକ୍ଷେତ୍ରପ୍ରମୁଦନ୍ତକସ୍ତା—

ଦୁର୍ଭୂତ୍ୟ ବାସ୍ତାଣି ଜଳାଦ୍‌ଘନାଃ ସୁଧଃ ।

ନ କେବଳାତୋୟମୟ-ଗ୍ରହେଷୁ

ତଦ୍‌ସମୃଦ୍ଧୋ ବସ୍ତୁତ ଏବ ନାସ୍ତେ ୧୦୪ ।

ଯଦି ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ଗ୍ରହମାନେ ପୃଥିବୀର ସମାନଗୁଣୀ ଏବଂ ଏଗୁଡ଼ିକରେ ମଧ୍ୟ ପୃଥିବୀରେ ଦେଖିପରି ଛ ଉଡ଼ୁ ହେଉଥାଏ, ତାହାହେଲେ ଅମାବାସ୍ୟାର ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଘୋଡ଼ାଇ ପକାଇଲେ ପରି ଏମାନଙ୍କ ଦେହରୁ ଉଦ୍‌ଗତ ବାଷ୍ପ ଆଦିଦ୍ଵାରା ଉତ୍ପନ୍ନ ମେଘମାଳା ପୃଥିବୀ ଓ ଗ୍ରହ ମଧ୍ୟରେ ଆବରକ (ଆଚ୍ଛଦକ)ର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥାନ୍ତେ ତ ? କାହିଁ ତାହାତ ଦୃଶ୍ୟନାହିଁ ।

ମୃଣ୍ମୟୀ ପୃଥିବୀର ବିମ୍ବବିଶାଳ ଏବଂ ଅନ୍ୟଗ୍ରହମାନଙ୍କର (ବୁଧ ଆଦିର) ବିମ୍ବଜଳମୟ ଓ ଛୋଟ । ଏଥିରୁ ହିଁ ଟିସ୍ତା ହୁଏ ଯେ ପୃଥିବୀ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ସମସର୍ମୀ ନୁହେଁ । ଏଣୁ ପୃଥିବୀକୁ ଧ୍ବିର ଓ ବୁଧାଦିଗ୍ରହଗୁଡ଼ିକୁ ଚଳମାନ (ଅସ୍ଥିର) ବୈଷମ୍ୟ ବଢ଼ାଇବାରେ ଅସଙ୍ଗତ ନାହିଁ ।

ମାଟି ନିକଟରେ ଥିବା ପାଣି ପୃଥିବୀ ଉପରେ ବାଷ୍ପରେ ପରିଣତ ହୋଇ
ଉପରକୁ ଗଲେ ମେଘ ହୁଏ । ଜଳମୟ ବିନ୍ଦୁ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହମାନଙ୍କରେ ସେ କଥା ହୁଏ ।
ନାହିଁ ।

ଯଷ୍ଟ୍ୟଗ୍ରୟୁଗ୍ରହସ୍ତତାଳ୍ପଭୂର—

ମୃତ୍ତିପିଣ୍ଡ଼େୟାର୍ଯ୍ୟ ଧୂତେ ତୁଳାସ୍ୟାୟ ।

ତଦ୍ଭରକେନ୍ଦ୍ରାଖ୍ୟମୁଦୀର୍ଯ୍ୟତେଽସ୍ୟାଂ

ସ୍ଥାନଭ୍ରମେ ତଦ୍ଗ୍ରହଣାତ୍ ପ୍ରବୃତ୍ତେ । ୧୦୫।

କ୍ଷୁଦ୍ରସ୍ୟ ପିଣ୍ଡସ୍ୟ ବୃହତ୍ ପ୍ରମାଣଂ

ସ୍ୟାନ୍ମୁଣ୍ଡଳଂ ଭ୍ରାନ୍ତିଭବଂ ଗୁରୁତ୍ବଫୁ ।

ଅଲ୍ପାୟତଂ ତଦ୍ଭରଣୀତରଣୋଽ

ରସ୍ୟାଂ ତ୍ରିୟାୟାଂ ପରକଳ୍ପିତାୟାନ୍ । ୧୦୬।

ତଦ୍ଭରକେନ୍ଦ୍ରଂ ରବି ବିନ୍ଦୁମଧ୍ୟେ

ପତତ୍ୟତିସ୍ତ୍ରଷ୍ଟିତ ତତ୍ ଖମଧ୍ୟେ ।

କ୍ଷ୍ମା ଦୂରଗା ଭ୍ରାମ୍ୟତ ମୁକ୍ତିରେଷା

ତବାସ୍ତି ଚେତ୍ ସପି ଭବେତ୍ ସଦୋଷା । ୧୦୭।

ଯତ୍ନୁନୂତେ ଘନଫଳେନ ଗୁରୁବିଭକ୍ତାୟ

ଭସ୍ମାୟ ଘନାତ୍ ଫଳମଭୂୟସଗୋଽଷ୍ଟ୍ରସ୍ୟଂଖ୍ୟା ।

ସୈକୈତଦା ପ୍ରମୁତୟାନ୍ତର ବର୍ମ-ଲବ୍ଧଂ

ଢୋଶାମୃକଂ ଧୂନିନିଖାତଳବାହୁସ୍ୟଂଖ୍ୟାନ୍ । ୧୦୮।

ଯନ୍ମଧ୍ୟତୋ ରବିତନୋରୟତାନ୍ତରେଣ

ସ୍ୟାଭାରକେନ୍ଦ୍ରମଧ୍ୟକଂ ରବିମଣ୍ଡଳାର୍ଦ୍ଧାତ୍ ।

ସାର୍ବେନ୍ଦ୍ର ଭୂପଭୂଜଦୂର୍ଭୂଜ ସମ୍ମିତାତ୍—

ବାହ୍ୟେ ପତତ୍ୟତ ଇନସ୍ୟ କଥଂ ପ୍ରିୟତମ୍ । ୧୦୯।

ହେଉଅଛି ବୋଲି ଆଶା କହୁ ଅଛନ୍ତି । ମାଟି ତାହା ତ ହେଉନାହିଁ । ଏଣୁ ବହୁ ବୁଦ୍ଧିଶାଳୀ ଆପଣ ଏ ଭାରକେନ୍ଦ୍ର କଳ୍ପନା କାହିଁକି କରୁଛନ୍ତି କହନ୍ତୁ । ଏହା ତ ଯୁକ୍ତିସିଦ୍ଧ ହେଉନାହିଁ ।

ବ୍ରହ୍ମମାନଙ୍କର ଶର ନ ଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଶରକେନ୍ଦ୍ର କଳ୍ପନାର ଦ୍ଵାରା ଦେବା ଦରକାର ନାହିଁ । ପଡ଼ୁଥିବା ଏବଂ ପଡ଼ାଉଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କର ହିତ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସଙ୍ଗତଃ କେନ୍ଦ୍ର ଆଡ଼କୁ ଆକୃଷ୍ଟ ହୁଏତେ ଶରବସ୍ତୁକୁ କାରଣରୂପେ ଦର୍ଶାଇଦିଆଗଲା । ମାତ୍ର—

ଗ୍ରାମ୍ୟରାସ୍ତ୍ରରତ୍ନବେଶ୍ମ
 ଶୂଙ୍ଗସ୍ୟ ରେଖାଭ୍ରମିନଶ୍ଚଳୋଦ୍ଧା ।
 ମହତ୍ୟତସ୍ତତ୍ପତଦଶ୍ମଶ୍ଚ—
 ଭୃସଙ୍ଗତଃ ସ୍ୟାଦ୍ ପୁରତଶ୍ଚ କଂଚିତ୍ ॥୧୧॥

ଭୁବ୍ରାନ୍ତ୍ୟଭାବେ ପତନଂ ନ ହୀତଂ
 ସ୍ୟାଦତ୍ୟବାଦୀର୍ଥଂ ତନ୍ମ ଯୁକ୍ତମ୍ ।
 ଭୁବାୟୁରଶାବହନାମଧେୟଃ
 ପ୍ରତ୍ୟଗ୍ବିଶୋ ବାତ ସର୍ବେଷ୍ଠ ଧୀରଃ । ୧୧୩।

ଯତ୍ପ୍ରସାଦଂମାଣାସ୍ତୁଶିବାକବୃକ୍ଷାଃ
 ପ୍ରାୟେଶପୂର୍ବାନତଭାବଲକ୍ଷ୍ୟାଃ ।
 ପୁନର୍ନିହୀମଧ୍ୟଗରେଝିକାୟାଃ
 ପ୍ରାୟେ ନତଃ ପ୍ରାଗ୍ଗତ ଭୂମିଭାଗଃ । ୧୧୪ ।

ଅତଃ କୃତଦ୍ୱାରା ପତେଦ୍ଭବଦାତ୍—
 ଅଶ୍ୱାଦକଂ ନ ଦୃବନିଭ୍ରମେଣ ।
 ସମେସ୍ତୁଳେ ସାବରଣେ ତୁ ସର୍ବ—
 ସ୍ୟାଧୋଗତଃ ସ୍ୟାଦ୍ଭୁଜରେଖୟୈବ । ୧୧୫।

ପୃଥ୍ବୀ ବୁଲୁ ନ ଥିବାରୁ ତାହାର ପୃଷ୍ଠଦେଶରେ ଥିବା ବହୁ ଉଚ୍ଚ ଘରର ଶିଖର-
ଭ୍ରମଣ ରେଖା ଖୁବ୍ ବଡ଼ ଓ ବୃଦ୍ଧକାର ହୁଏ । ଏଣୁ ଏହି ଶିଖର ପ୍ରଦେଶରୁ ପଡ଼ିତ ଗୋଟିଏ
ପଥର ଖଣ୍ଡ ଶିଖରର ଠିକ୍ ଅଧଃ ପ୍ରଦେଶରେ (ତଳେ) ନ ଲାଗି ଟିକିଏ ଉପରେ ଲାଗେ ।

ପୃଥ୍ବୀ ଦୁଲ୍ଲ ନ ଥିଲେ ଏପରି ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ, ଏହା ଯଦି ତୁମେ କହ ତାହାହେଲେ ତାହା ମଧ୍ୟ ସୁକ୍ଷ୍ମସୁକ୍ତ କାରଣ ନୁହେଁ । କାରଣ, ଆମ ମତରେ ଆବଦ୍ଧ ନାମକ ଭୂବାୟୁ ଧୀର ଭାବରେ ପଶ୍ଚିମରୁ ପୂର୍ବକୁ ବସବର ବହୁଅଛି । ଏ ବାୟୁଦ୍ବାରା ପ୍ରସାରିତ ହୋଇ ଗଛ ଘାସ ଆଦି ପ୍ରାୟ ପୂର୍ବ ଆଡ଼କୁ ନଇଁଥିବା ଦେଖାଯାନ୍ତି । ପୁଣି ପୃଥ୍ବୀ ମଧ୍ୟଗତ ରେଖାର ପୂର୍ବଭାଗ ଟିକିଏ ପୂର୍ବ ଆଡ଼କୁ ନୁଆଣିଆଁ ଥିବାରୁ ଉକ୍ତ ଭୂମି ପ୍ରାୟାଦ ଶିଖରରୁ ପଡ଼ିତ ପ୍ରସ୍ତର ଖଣି ଶିଖରର ଠିକ୍ ତଳେ ନ ପଡ଼ି ଟିକିଏ ପୂର୍ବ ଆଡ଼କୁ ପଡ଼ିଯାଇପାରେ । ପୃଥ୍ବୀ ଭ୍ରମଣ ତାହାର କାରଣ କାହିଁକି ହେବ ? ଅର୍ଥାତ୍ ଏହି ଘଟଣାରୁ ପୃଥ୍ବୀକୁ ଭ୍ରମଣଶୀଳ ବୋଲି ମାନିବା ଦରକାର ମନେ ହେଉନାହିଁ । ଅଧିକନ୍ତୁ ସମାନ ସ୍ଥଳରେ ଏବଂ ଉପରେ ଆବରଣ ଥିଲେ (ପବନ ପଶୁ ନଥିଲେ) ସରଳରେଖାରେ ହିଁ ସବୁ ଗ୍ରହ୍ୟ ତଳେ ପଡ଼ିବା ଦେଖାଯାଇ ଥାଏ ।

ଯାବଦ୍ଭୂରେ ଯସ୍ୟ ଯସ୍ୟ ଗ୍ରହସ୍ୟ
ବ୍ରହ୍ମାନ୍ଧଧସ୍ତାନମାସ୍ତେ ତଥୈବ ।
କାଳେନ ସ୍ୟାଦ୍ଯାବତା ଯସ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣେ—
ଭସ୍ମଦ୍ବନ୍ୟାଭିଭ୍ରମଃ ପର୍ଯ୍ୟୟାତ୍ୟଃ । ୧୧୭।

ତତ୍ତ୍ବେତାକୀନ୍ତଃସ୍ପୁରନ୍ଦ୍ରୋଜନାନାଂ
ଯେ ସ୍ୟୁର୍ଯ୍ୟାତଦ୍ବନ୍ୟାଜାତା ଘନାଙ୍ଗାଃ ।
ତତ୍ ତତ୍କାଳସ୍ୟାପି ବର୍ଗୀଜକା ଯେ
ବର୍ଗସ୍ୟ ସ୍ୟାତ୍ତ୍ବା ଘନେନାନୁପାତଃ । ୧୧୭।

ଅନେଧାନ୍ୟଂ ସ୍ୟାତ୍ ସର୍ବେତ୍ତେସ୍ୟ ତୁଲ୍ୟଃ
ସୋହୟଂ ଯଦ୍ବତ୍ତୁଃ ଶରାଙ୍ଗାଗ୍ନି ଘସ୍ତ୍ରୈଃ ।
ସପ୍ତାଷ୍ଟାଙ୍ଗେର୍ମଙ୍ଗଳୋଽଭିଭ୍ରମେତ୍ ତତ୍—
ବର୍ଗ ଦ୍ବନ୍ୟାଭବନ୍ଦ୍ରୋହନୁପାତଃ । ୧୧୮।

ସୋହୟଂ ଲକ୍ଷ ଷ୍ଟୁପସ୍ତାଦ୍ରବେଦ
ତ୍ରୋଷୋଷାଶୀପଞ୍ଚତର୍ମଧ୍ୟମାୟଃ ।
ଖାତ୍ରବ୍ୟୋମାକାଶତତ୍ତ୍ବାସିତୈଳ
ତ୍ରୋଷୋଷାଶୀ ପୁନର୍ମାର୍ଗସ୍ୟ ଚୂପି । ୧୧୯।

ସମ୍ବନ୍ଧସ୍ୟାତ୍ କେନ୍ଦ୍ରସୂର୍ଯ୍ୟାଦ୍ଭିନାଙ୍କ—
 ଦ୍ରବ୍ୟସ୍ୟେତ୍ୟଂ ତଥ୍ୟବଦ୍ଭିନାଙ୍କଂ ।
 ବ୍ୟର୍ଥୀକର୍ତ୍ତ୍ତଂ କର୍ମତେ ତନ୍ମନୀଷା—
 ଦୋଷାଭ୍ୟାସାଦୃତ୍ୟତେ କାପି ଭାଷା । ୧୨୦ ।

କେନ୍ଦ୍ରରୂପୀ ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ଯେତେଦୂରରେ ଯେଉଁ ଗ୍ରହର ମଧ୍ୟସ୍ଥାନ ଏବଂ ସେଥିରେ ଯେଉଁ ଗ୍ରହର ଯେତେକାଳରେ ସୂର୍ଯ୍ୟବିମ୍ବର ଚାରିପାଖରେ ଥରେ ଭ୍ରମଣ ହୁଏ ତାହାହିଁ ତାହାର ପର୍ଯ୍ୟୟ ବା ଭଗଣ । ଉକ୍ତଗ୍ରହ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଦୂରତା (ଯୋଜନ)ର ଘନ ଏବଂ ସେହି ଗ୍ରହର ଭଗଣ ପୂର୍ଣ୍ଣ କାଳର ବର୍ଗର ଯେ ଅନୁପାତ ତାହା ସମସ୍ତ ଗ୍ରହ ପକ୍ଷରେ ସମାନ । ପୃଥିବୀ ୩୬୫ ଦିନରେ ଓ ମଙ୍ଗଳ ୬୮୭ ଦିନରେ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଥରେ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରନ୍ତି । ଏ ଉଭୟ ସଂଖ୍ୟା ବର୍ଗର ଅନୁପାତ $\frac{(୬୮୭)^2}{(୩୬୫)^2} = ୩.୫୪୨...$ । ପୁଣି ପୃଥି ମଙ୍ଗଳକକ୍ଷା ପରିମାଣ ୨୨୨୫୦୦୦୦ । ପୃଥିବୀକକ୍ଷା ପରିମାଣ ୪୭୫୦୦୦୦ । ଏ ଉଭୟଙ୍କର ଘନାଙ୍କର ଅନୁପାତ $\frac{(୨୨୨୫୦୦୦୦)^3}{(୪୭୫୦୦୦୦)^3} = ୩.୫୧୯...$ । ଏହିପରି ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହ ଓ ପୃଥିବୀ ସମ୍ବନ୍ଧେ ମଧ୍ୟ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇପାରେ । ଏହା ସବୁ ସମାନୁପାତିକ । ଏଥିରୁ ଭୂଭ୍ରମଣ ସିଦ୍ଧ ହେଲା । ଏହା ତଥ୍ୟ ବୋଲି ଆପଣ ଯଦି କହୁଥାନ୍ତି, ତାହେଲେ ତାକୁ (ସେ ଧାରଣାକୁ) ବୃଥା କରିବା ନିମନ୍ତେ ମୋତେ ମୋର ବୁଦ୍ଧି ଅସ୍ଥିର କରିଦେଉଛି । ଏଣୁ କେତେକ କଥା କହୁଛି ।

ନ କାର୍ଯ୍ୟମୁନ୍ମୁଳିତ କାରଣାଦୃତେ
 ରବିଭ୍ରମାଦେବ ଖଗା ଭ୍ରମନ୍ତି ତେ ।
 ଅତୋହନୁପାତଃ କିଳ କାଳମାର୍ଗୟେ—
 ଶ୍ରଦ୍ଧେଃ ସମଂ କର୍ତ୍ତୁମିନସ୍ୟ ଯୁଜ୍ୟତେ । ୧୨୧ ।

ଯଦାନବିମ୍ବାତ-ସମୀପଗୋ ଗ୍ରହଃ
 ପ୍ରକଲ୍ୟାତେ କଣ୍ଠିଦସୌ ଭୂବୋଽଭ୍ୟୁକ୍ତଃ ।
 ସ ଯନ୍ମଦୃକ୍ସିଦ୍ଧିଃ ଖଗ୍ନମଶ୍ରୁତ—
 ଭ୍ରମନ୍ତିମାତ୍ରାଦୃତେ ଭ୍ରମେନ୍ନୁବନ୍ । ୧୨୨ ।

ତଦନ୍ତରଂ ଶ୍ଵପ୍ନରମଧ୍ୟକେନ୍ଦ୍ରତଃ
 ତଦୀୟବିନ୍ୟାସନିତଂ ଭବେଦ୍ଵୟତଃ ।
 ତତୋଽହ କେନ୍ଦ୍ରଂ ସବିତେତ କଳ୍ପିତଂ
 ସ୍ଵଗୋଲପୃଷ୍ଠଂ ବ୍ରହ୍ମକକ୍ଷିକେତ୍ୟପି । ୧୨୩।

ତଦନ୍ତରାମଧ୍ୟଘନାଙ୍କ ଭାଜିତା—
 କୁଧାବ ମାର୍ଗସ୍ୟ ଘନାଙ୍କତଃ ଫଳମ୍ ।
 ଯଦେବ ତେନ ଜ୍ଞସିତାଦକାଳଜା
 କୃତହ୍ୱିତା ତତ୍ଫଳତଃ ପଦଂ ହି ଯତ୍ । ୧୨୪।

ଭବେଦ୍ଵୟତଃ ସ୍ଵଭ୍ରମକାଳ ଏବ ତତ୍
 ସପକ୍ଷନାଶତପଳାଙ୍ଗନାଡ଼କମ୍ ।
 ତଦେକଘସ୍ତେ ନବବାରବେଷ୍ଟନଂ
 ବିପାତକଂ ଦୃଷ୍ଟ୍ଵିବିରୁଦ୍ଧମାପତେତ୍ । ୧୨୫।

କାରଣ ନଥାଇ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ । ରବି ବୁଲୁଥିବାରୁ ତାକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଅନ୍ୟ
 ଗ୍ରହମାନେ ବୁଲୁଅଛନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍ ରବିର ସ୍ଵାଙ୍ଗଭ୍ରମ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଭ୍ରମଣ ।
 ଏହାହିଁ ମୋର ମତ ।

ଏଥିରୁ ଟିକ୍ତ ହେଉଛି ଯେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ସହିତ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଏସବୁ କଥା କରିବା
 ଉଚିତ । ଅର୍ଥାତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ଗ୍ରହର ଦୂରତା ଓ ସ୍ଵ ସ୍ଵ କକ୍ଷାରେ ଉଗଣ ଶ୍ରେଣୀକାଳ
 ଏ ଦୁଇଟିର ଆନୁପାତକ ସମ୍ବନ୍ଧ କରାଯିବା ଉଚିତ୍ ।

ଯଦି ସୂର୍ଯ୍ୟର ଅତି ନିକଟରେ କୌଣସି ଗ୍ରହ ରଖାଯାଇ ସୂର୍ଯ୍ୟଭ୍ରମ (ସ୍ଵାଙ୍ଗଭ୍ରମ)
 ସହିତ ତାକୁ ବୁଲିଯାଏ ତାହାହେଲେ ମେଘ ପୃଥିବୀକୁ ପରିଭ୍ରମଣ କଲପରି (ଏକଦିନରେ)
 ଉକ୍ତ ଗ୍ରହ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ୨୫ ଦିନରେ ଥରେ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରିଯିବ । (ସୂର୍ଯ୍ୟର ଗୋଟିଏ ସ୍ଵାଙ୍ଗଭ୍ରମ
 ୨୫ ଦିନରେ ହୋଇଥାଏ) । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେ ୨୫ ଦିନରେ ସ୍ଵାଙ୍ଗଭ୍ରମ କରୁଛି ତାହା ଯନ୍ତ୍ରଦୃଷ୍ଟ
 ସିଦ୍ଧ । ସୂର୍ଯ୍ୟର ଅତି ନିକଟରେ ଥିବା ଗ୍ରହର କକ୍ଷା ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ସେହି କକ୍ଷାର ବ୍ୟସାଦ୍ ମଧ୍ୟ
 ରବିବ୍ୟସାଦ୍ । ଅତଏବ ଏହି ଅତି ନିକଟସ୍ଥ (ସୂର୍ଯ୍ୟର ଅତି ନିକଟସ୍ଥ) ଗ୍ରହର କେନ୍ଦ୍ରକୁ
 ସୂର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି କଳ୍ପନା କରାଯାଇଛି ଏବଂ ସୂର୍ଯ୍ୟପୃଷ୍ଠ ହିଁ ସେହି ଗ୍ରହର କକ୍ଷା ବୋଲି କଳ୍ପିତ
 ହୋଇଅଛି ।

କଳ୍ପ ତ ଗ୍ରହ ଦୂରତା ଦନରେ ବୁଧାଦି ଗ୍ରହର କକ୍ଷାମାର୍ଗ ଶୋଷ-ଦନକୁ ହରିଲେ
ଯାହା ଫଳ ଆସିବ, ସେଥିରେ ବୁଧାଦି ଗ୍ରହଙ୍କର ଭଗଣ ପୂର୍ଣ୍ଣ କାଳକୁ ହରିଲେ ପୁଣି ଯାହା
ଫଳ ହେବ ତାହାର ବର୍ଗମୂଳ ନଅ । ଏହାହିଁ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ସ୍ବାକ୍ଷର କାଳ ଏବଂ ଏହା
ଦ ୭୫୨ ମାସ । ଏଥିରୁ ଶ୍ୱସାବ ହେବ ଯେ ଦିନକରେ ରବି ପାଦେ ଉଣା ୯ ଥର
ସ୍ବାକ୍ଷର କରପାରିବ । ଏହା କିନ୍ତୁ ଦୃଷ୍ଟି ବିରୁଦ୍ଧ ।

ଅଥେଷ୍ଟପକ୍ଷା ଭ୍ରମଣସ୍ୟ ବାସରାଃ

ସମକ୍ଷଭବାତ୍ ଯଦି ତେ ମତାଃ ସ୍ଥିରାଃ ।

ତଦାନ୍ୟଞ୍ଜେତଭ୍ରମିକାଳବର୍ଗତୋ—

ରବିଭ୍ରମୀବାସରବର୍ଗଭୂଜିତାତ୍ । ୧୨୭ ।

ଫଳେନ ଶେଷାନ୍ତରଦୂରତାଘନେ

ହୃତେ ଫଳାତ୍ ଯଦ୍ଘନମୂଳମାଗତଂ ।

ତଦର୍କବିମ୍ବାର୍ଦ୍ଧମତୋଽର୍କବିସ୍ତୃତଃ

ସ୍ଥମାନ-ତୋଽଙ୍ଗାର୍ଦ୍ଧି ଗୁଣାଧିକା ପତେତ୍ । ୧୨୮ ।

ସ୍ଥମାନସିଞ୍ଚୌ ଭ୍ରମଣଂ ବିରୁଦ୍ଧ୍ୟତେ

ଭ୍ରମସ୍ୟ ସିଞ୍ଚୌ ଚ ବିରୁଦ୍ଧ୍ୟତେନିତଃ ।

ସ୍ଥକାରଣସ୍ୟୋତ୍ତୟଽଥେତ୍ୟ ସିଦ୍ଧିତଃ

କମନ୍ୟ-କାର୍ଯ୍ୟ-ଭ୍ରମାଣାନୁପାତତଃ । ୧୨୯ ।

ପୁଣି ଯଦି ରବିସ୍ବାକ୍ଷ ଭ୍ରମ ନିମନ୍ତେ ୨୫ ଦିନ ହିଁ ନେଉଥିବା ଠିକ୍ ହୁଏ ଏବଂ
ଏହା ଏକବାରକେ ସ୍ଥିର, ତାହାହେଲେ ମଙ୍ଗଳ ଆଦିଙ୍କର ଭଗଣ ଶ୍ରେଣ କାଳକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ
ଭ୍ରମ ଦିବସ ବର୍ଗରେ ହରିଲେ ଯାହା ଫଳ ହେବ, ସେଥିରେ ମଙ୍ଗଳ ଆଦିଙ୍କର ଦୂରତାର
ଘନକୁ ହରିଲେ ଯାହାଫଳ ହେବ, ସେଥିରୁ ଯେଉଁ ଘନମୂଳ ମିଳିବ ତାହା ସୂର୍ଯ୍ୟର ବିମ୍ବାର୍ଦ୍ଧ
ହେବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ଏପରି କରିବାରେ ଦେଖାଯାଇଛି ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟ-ବିମ୍ବ-ବ୍ୟାସ ନିଜ ମାନରୁ
୩୭ଗୁଣ ଅଧିକା ହୋଇ ପଡ଼ୁଛି ।

ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଉଅଛି ଯେ ରବିର ବିମ୍ବ ପରିମାଣ ସିଦ୍ଧ ହେଲାବେଳେ ସ୍ବାକ୍ଷ
ଭ୍ରମକାଳ ଠିକ୍ ରହୁନି । କିମ୍ବା ଭ୍ରମଣକାଳ ଠିକ୍ ରହିଲେ ବିମ୍ବମାନ ଠିକ୍ ରହିପାରୁନି ।
ଏଥିରେ ଉଭୟଥା ସୂର୍ଯ୍ୟବିମ୍ବର ଭ୍ରମଣ ସିଦ୍ଧ ହେଉ ନ ଥିବାରୁ ମଙ୍ଗଳ ଆଦିର ଭ୍ରମଣକାଳ
ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଉ କ'ଣ ଆବଶ୍ୟକତା ଅଛି ? ଏ ଯୁକ୍ତି ଅଗ୍ରାହ୍ୟ ହେଲା । ଏ ଯୁକ୍ତି
ପରସ୍ପର ବିରୁଦ୍ଧଭାବପନ୍ନ ହୋଇଥିବାରୁ ସବୁଆ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ୁଛି ।

ସି. ଦ. — ୩

ମଧ୍ୟଂ ରବିଂ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତାଂ ବ୍ରହ୍ମାଣାଂ
 କ୍ଷ୍ମାତଃ କ୍ରମାଦନ୍ତକ ଦୂରବୃତ୍ତୀ ।
 ଚକ୍ରାର୍ଦ୍ଧଚକ୍ରେ ଚଳକେନ୍ଦ୍ର ଉକ୍ତେ
 ତେ ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ରେ ରବିତସ୍ତଥୈବ । ୧୬୯ ।

ସ୍ତ୍ରୀୟୈରେକବଧୈଃ ସଦା ପରସ୍ପରିଭିର୍ନାଦକାନାଂ ଫଳଂ
 ଶୈନ୍ଦ୍ର୍ୟଂ ମନ୍ଦଭବଂ ସୁସିଦ୍ଧମବନୌ ଦୃକ୍ତୁଲ୍ୟତାଂ ଯାତି ଚେତ୍ ।
 ତନ୍ନେ। ଭ୍ରମମତା ସହ ବ୍ରହ୍ମଗଣଃ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବଂସହାଂ
 ଭୂସୂର୍ଯ୍ୟଦ୍ଵୟଦିଗ୍ବିଶେଷବସତେର୍ଦ୍ଧାକ୍ରେନ୍ଦ୍ରତାନିଶ୍ଚୟାତ୍ । ୧୭୦ ।

ନିଜ ନିଜ କକ୍ଷରେ ଥାଇ ମଧ୍ୟମ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ପରିଭ୍ରମଣ କରୁ କରୁ ମଙ୍ଗଳ ଆଦି
 ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ନିକଟ ଓ ଦୂରରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଚକ୍ରାର୍ଦ୍ଧରେ ଏବଂ ଚକ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ଶୀଘ୍ର
 କେନ୍ଦ୍ର ହୁଏ । ଭୂଗର୍ଭ ଦେଇ ଯେଉଁ ରେଖା ଭୂଲାଦି ଓ ମେଷାଦିରେ ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ କାଟେ,
 ସେହି ଦୁଇଟି ସ୍ଥାନ ଯଥାକ୍ରମେ ଭୂଲାଦି ଓ ମେଷାଦି ଶୀଘ୍ରକେନ୍ଦ୍ର ।

ଠିକ୍ ସେହିପରି ମଧ୍ୟମ ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ମନ୍ଦ ପ୍ରତି ବୃତ୍ତରେ ନିକଟତମ ଓ ଅତି ଦୂରରେ
 ସ୍ଥିତି ଭୂଲାଦି ଓ ମେଷାଦିରେ ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର ହୁଏ ।

ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ସବୁ ଗ୍ରହର ଶୀଘ୍ର ବା ମଧ୍ୟ ଫଳ ଏକ ପ୍ରକାରର ହେଉଥିଲେ ଏବଂ
 ତାହା ପୁଣି ପୃଥିବୀକୁ ଦୃକ୍ଷିତ ହେଉଥିଲେ ପୃଥିବୀ ଏବଂ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଦିଗ ବିପର୍ଯ୍ୟୟରେ
 ଅବସ୍ଥିତି ହେତୁ ଏବଂ ସେଥିରୁହିଁ ଶୀଘ୍ର କେନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥିତିର କରାଯାଉଥିବାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହମାନଙ୍କ
 ସହିତ ପୃଥିବୀକୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରୁ (କରିବା ଠିକ୍ ହେବ) ।

ଓଜାଂସ୍ତ୍ୟକ୍ତକ ୁଷଃ କୁଜସ୍ୟ ପରସ୍ପର୍ୟ୍ୟଂଶାଧୁକୋ ଦୃଶ୍ୟତେ
 ସୂର୍ଯ୍ୟାଦ୍ଭୂଦିତି ତତ୍ପରାବେତ ଇଦଂ ମନ୍ଦଃ ସମାକ୍ଷ୍ୟତେ ।
 ତେନାକର୍ଷିତ ବିମୃତୋ ମୃଦୁଫଳଂ କୌଜଂ ସ୍ଫୁଟଂ ଦୃକ୍ଷ୍ୟମଂ
 ଶୀଘ୍ରାତ୍ପଥେନ ଫଳେନ କଂଚିଦଧିକଂ ଯନ୍ତୁନକେନ୍ଦ୍ରାତ ତତ୍ । ୧୭୧ ।

କୌଜନନ୍ତୁନଶୂଳଫଳୋପଚୟାତ୍ଫଳସ୍ୟ
 ମାନ୍ୟସ୍ୟଗ୍ଧପଚୟନଶ୍ଚୟତଃଚଳସ୍ୟ ।
 ମନ୍ଦୋତ୍ପକେନ୍ଦ୍ରବଶତୋ ବହୁତାଲ୍ପତା ଯତ୍
 ତତ୍ ସବଂମର୍ଜକୁୟୁଗାନ୍ତୁ ତୁ କେବଳାର୍ଜାତ୍ । ୧୭୨ ।

ଇତି ଶିତଳ ସୌମ୍ୟୟୋଃ ଶିତରବିଦ୍ୟୁନ୍ମୁକ୍ତମେ
 ସ୍ଫୁଟେହଲ୍ଲଫଳଭେଦତୋ ଭବତି ହ ପ୍ରବୋଧନ୍ୟତ୍ରମଃ ।
 ତଥାରବିରତଃ ପରତ୍ରମତ ସବ୍ଦଂ ଦକ୍ଷ ଶିତେ—
 ଦର୍ପଦ୍ ଖଚରକକ୍ଷିକା ନ ଘଟତେହନ୍ୟଥା ଦୃଢ଼ଫଳମ୍ । ୧୩୩।

ବିଷମ ପଦାନ୍ତରେ ଥିବାବେଳେ ମଙ୍ଗଳର ମନ୍ଦପରିଧି ଭିନ୍ନ ଅଂଶରୁ ଅଧିକ ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ମନ୍ଦ ପରିଧି (ମନ୍ଦୋତ) ପୃଥିବୀ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଯେଉଁ ଆଡ଼େ ଥାଏ, ସେହି ଆଡ଼କୁ ପରେଇ ଦ୍ଵାରା ଆକୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଏଣୁ ପରେଇାକୃଷ୍ଟ ମନ୍ଦୋତାକୃଷ୍ଟ ମଙ୍ଗଳ ବିମ୍ବରୁ ଯେଉଁ ଦୃକ୍ଷିତ ମନ୍ଦଫଳ ହୁଏ, ତାହା ଶୀଘ୍ରଫଳ ଦୃଷ୍ଟିରୁ କିଛି ଅଧିକ ହୁଏ । ମଙ୍ଗଳ ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର ବଶିତଃ ଏହା ହୋଇଥାଏ ।

ବୁଧର ଶୀଘ୍ରଫଳର ବୃଦ୍ଧି ଓ ମନ୍ଦଫଳର ହ୍ରାସ ତଥା ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର ବଶିତଃ ଶୀଘ୍ରର ବହୁତା ଓ ଅଳ୍ପତା ଯେତେ, ଏ ସବୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ପୃଥିବୀରୁ ନେଇ ହୁଏ । କେବଳ ସୂର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଏ ସବୁ ହୁଏ ନାହିଁ (ଏଥି ନିମନ୍ତେ ଉଦ୍ଭାସେ କାରଣ) ।

ମଙ୍ଗଳ ଏବଂ ବୁଧର ଏପରି ଭାବରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ପୃଥିବୀକୁ ଭ୍ରମଣ କରିବା ସିଦ୍ଧ ହେଉଥିବାବେଳେ, ଅଳ୍ପ ଫଳ ଦେଖାଯାଉ ଥିବାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରୁ କେହି ଜଣେ ଭ୍ରମଣ କରିବା ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ଜଣାଯାଉଛି । ତାହାହେଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହମାନଙ୍କ କକ୍ଷାକୁ ଧରି (ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ବୁଲୁଥିବାବେଳେ) ପୃଥିବୀର ଚାରିପଟେ ବୁଲୁଅଛି— ଏହା ସ୍ଥିର । ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ରିବି ସ୍ଥିର ରହିଲେ ଏବଂ ରିବିକୁ ପୃଥିବୀ ପରିଭ୍ରମଣ କଲେ ଦୃକ୍ଷିତ ମନ୍ଦ ଓ ଶୀଘ୍ର ଫଳ ଆସି ପାରିବ ନାହିଁ ।

ଅତିଦୂରଗମ୍ଭୀରମଣ୍ଡଳଂ
 ତଦବସ୍ଥାଃ ଖକ୍ତ ତାରକାଃ ସ୍ଥିରାଃ ।
 ଅସମୋକ୍ଷ୍ଯନଭସ୍ୟବସ୍ଥିତାଃ
 ରବୟଶ୍ଚୈତ ବୁଧେ ସୁନଶ୍ଚୈତାଃ । ୧୩୪।

ସୁଗଣେଃ ପରକାରତାସ୍ତତ୍—
 ସ୍ତଳଗାୟାସ୍ତ ଦନାତ୍ତଦନ୍ତରମ୍ ।
 ଶିତଭାସ୍କର ମଧ୍ୟମାର୍ଗତଃ
 ଖଖାଖାତ୍ରାଷ୍ଟ୍ର ଗୁଣାଧିକଂ ଭବେତ୍ । ୧୩୫।

ରବିତୋଽପି ବୃହତ୍ତନୁଧରା
 କଥମେତା ମଣୁରୂପିଣୀଂ ଭୁବନ୍ ।
 ଉତ୍ତବଃ ପରଯାନ୍ତୁ ତତ୍ତ୍ୱମା—
 ଭ୍ରମତଃ ତଦ୍‌ଗତରୀକ୍ଷ୍ୟତେ ଜନେଃ । ୧୩୭।

ଉତ୍ତରେତ୍ ଶ୍ରେଷ୍ଠମନ୍ତ୍ରତେ ତୁ ତା—
 ସ୍ତ୍ରୁଳଗା ଦସ୍ତମୁଖାଃ କୁମଧତଃ ।
 ଖରସାଗ୍ନି ଗୁଣାର୍କ ମଧ୍ୟମ
 ଶ୍ରୁତତୁଲ୍ୟେ ପଥ ଯାନ୍ତ ନିତ୍ୟଶଃ । ୧୩୮।

ନକ୍ଷତ୍ର କକ୍ଷା ଅତି ଦୂରରେ । ଏଣୁ ସେଥିରେ ଅବସ୍ଥିତ ତାରା ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥିର
 ଭାବରେ ରହି ଅଛନ୍ତି । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକ କିନ୍ତୁ ଆକାଶରେ ଅସମାନ ଧରାତଳରେ ଅଛନ୍ତି । ଏହା
 ପଣ୍ଡିତ ମାନଙ୍କର ମତ । (ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ମତ) ।

ସେହି ସୂର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ତଳକୁ ନିଜ ଗଣିତାତ୍ମକ ପରିବାହିତ ହୋଇ ପୁଣି ଯେଉଁ
 ସୂର୍ଯ୍ୟମାନେ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଆମର ଏହି ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଦୂରତା, ପୃଥିବୀ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ-
 ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଦୂରତାରୁ ୮୦୦୦ ଗୁଣରୁ ବେଶି ହେବ ।

କେତେକ ତାରା ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ମଧ୍ୟ ବଡ଼ । ସେମାନେ ଛୋଟ ପୃଥିବୀକୁ କିପରି ବା ଭ୍ରମଣ
 କରିବେ ? ଏଣୁ ପୃଥିବୀର ଭ୍ରମଣ ଫଳରେ ସେ ଗୁଡ଼ିକର ଗତି ହେବା ଦେଖାଯାଏ ।

ଏହା ଯଦି କୁହାଯାଏ, ତାହାହେଲେ ଶୁଣନ୍ତୁ—ଅଶ୍ୱିନୀ ଆଦି ନକ୍ଷତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ପୃଥିବୀ
 କେନ୍ଦ୍ରଠାରୁ $୩୭^\circ \times ୧୦୦ = ୩୭^\circ \times ୭୭^\circ ୮୨' ୨୪'' = ୭୮^\circ ୨୪' ୨୪''$ ଯୋଜନ
 ଦୂରରେ ଉତ୍ତର ତଳେ ରହି ପୃଥିବୀକୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରୁଛନ୍ତି । ଏହା ପ୍ରତିଦିନ ହେଉଛି ।

ଯଦ୍‌ଯୁଗ୍ମୋଜପଦାନ୍ତଶୀଘ୍ରପରପେର୍ଭାଗାନ୍ତରଂ ଦୃଶ୍ୟତେ
 ସାକ୍ଷାତ୍‌ ଶୀଘ୍ରଫଳେ ତତୋଽସ୍ମଦୁଦତାସିଦ୍ଧାଭରତଃଶ୍ରୁତଃ ।
 ଭୂମେଃକର୍କଟବଦ୍‌ଗମାତ୍ତୁଦତାତ୍‌ ସା ପ୍ରାତଃସୁଖୀ ଚେଦ୍‌ ଭ୍ରମ—
 ତ୍ୟହାପି ପ୍ରଭବତ୍ୟସଙ୍ଗତରତଃ ଛାନ୍ଦ୍ୟନ୍ତୟୋସ୍ତର୍କତଃ । ୧୩୯।

ଭୂବିଦ୍ୟୁ ଧନୁରନ୍ତରେ ଯଦୁଦୟଦ୍‌ଯଦ୍‌ସର୍ବ ମାଲକ୍ଷ୍ୟତେ
 ତସ୍ମାତ୍‌ ସପ୍ତଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗାନ୍ତରଗତେ ଯୁଗ୍ମାନ୍ତରେଽସ୍ମିନ୍ନିଦମ୍ ।
 ଦୃଶ୍ୟତାଷ୍ଟକଳାନ୍ତରେ ଯମଦଶି ସ୍ଥାନାତ୍‌ ତତସ୍ତୁଲ୍ୟତା
 ଲୋକାଦପ୍ୟବନଃ ସ୍ଥିରେତ ମୟକା ନିଶ୍ଚିନ୍ତତେ ସର୍ବତଃ । ୧୪୦।

ଶୀଘ୍ରଫଳ ଆଣିବାବେଳେ ସମ ଓ ବିଷମ ପଦାନ୍ତ ଶୀଘ୍ର ପରିଧି ଦ୍ଵୟର ଅନ୍ତର ୧° (ଏକ ଅଂଶ) ଦେଖାଯାଏ । ଏଣୁ ମୋ ମତରେ ଦିଆଯାଇ ଥିବା ଶୀଘ୍ରକର୍ଣ୍ଣ ଠିକ୍ ହେବ ନିଶ୍ଚୟ ।

କକଡ଼ାପରି ପୃଥିବୀ ପୂର୍ବ ଆଡ଼କୁ ଗତି କରୁଥିବା କହିଲେ ମଧ୍ୟ ଅସଙ୍ଗତ ହେବ । ଏ ଅସଙ୍ଗତ ହାନ୍ତି ଶେଷର ଆଲୋଚନାରୁ ଧରା ପଡ଼ିବ ।

ପୃଥିବୀ ସାମୁଦ୍ର ମକରଦ୍ଵରେ (ଧନୁର ଶେଷରେ, ମକରର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ) ଥିବାବେଳେ ଗୋଟିଏ ନକ୍ଷତ୍ର ଉଦିତ ହୋଇ ଭୁ ଚନ୍ଦ୍ର (ନକ୍ଷତ୍ରକ ସା) ର ଯେଉଁଠାରେ ଦେଖାଯାଏ ପୁଣି ପୃଥିବୀକୁ ସେଠାରୁ ୨୭ ଅଂଶ ଅତିକ୍ରମ କରି (୨୭° ହାନ୍ତି) ମିଥୁନାନୁରେ (କର୍କଟ ପ୍ରାରମ୍ଭରେ) ଥିବାବେଳେ ଏହି ନକ୍ଷତ୍ର ତାର ପୂର୍ବୋଦିତ ସ୍ଥାନରୁ ଆଠ କଳା ବ୍ୟବଧାନରେ ଦେଖାଯିବା କଥା; ଏ ବ୍ୟବଧାନ ପୁଣି ଉକ୍ତ ଉଦିତ ସ୍ଥାନରୁ ଦୂରରେ । କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବରେ ଏ ବ୍ୟବଧାନ ଆଦୌ ଦେଖାଯାଉ ନ ଥିବାରୁ ମୁଁ ପୃଥିବୀକୁ ସ୍ଥିର ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରୁଛି ।

ଭ୍ରାମାଂ ଚକ୍ରଂ ଚଳନରହତଂ ଚେତ୍ରଦା କିଂ ଚଳାଂଶାଃ

ସାକ୍ଷାଦଗଚ୍ଛତ୍ୟନୁଭବମୁଦଗ୍ଦସିଣାହାନ୍ତିସାମ୍ୟାତ୍ ।

ତ୍ଵଂ ଚେଦ୍ବ୍ରୁଷେ ତଦପି ଚଳନଂ ହାନ୍ତିବୃତ୍ତସ୍ୟ ସିଦ୍ଧଂ

ନତ୍ତୁକ୍ଷାଣାମିତି ଶୃଣୁ ତଦା ତସ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତମସ୍ମତ୍ । ୧୪୦ ।

‘ଭଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥିର ଓ ତାହାର ଚଳନ ନାହିଁ’ ଏହି କଥା ମଧ୍ୟ କହି ନ ପାର । କାରଣ ଅସ୍ଥିନ ଗତି ବା ଅସ୍ଥିନାଂଶ ତ ହେଉଛି । ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣ ହାନ୍ତିର ଅସମାନତା ହେତୁ ଭଚନ୍ଦ୍ର ଯେ ଚଳୁଛି ଏହି କଥା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ସିଦ୍ଧ ହେଉଅଛି । ଯଦି ତୁମେ କହିବ ଯେ ଅସ୍ଥିନ ଚଳନ ହେଉ ବା ହାନ୍ତିବୃତ୍ତର ଚଳନ ହେଉ ସେଥିରେ କିଛି ଯାଏ ଆସେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ନକ୍ଷତ୍ରର ଚଳନ ନାହିଁ, ତାହାହେଲେ ଏ ବିଷୟରେ ମୋର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଶୁଣ ।

ପୂର୍ବାରୂପ୍ୟଧୁର୍ବଶରଲବା ଦୃଷ୍ଟିସିଦ୍ଧା ଯ ଉକ୍ତା—

ସ୍ତୁତ୍ଵଂ ସାମ୍ୟଂ ଦ୍ଵୟମଚଳନାତ୍ ଉପ୍ପରଦେନ ସିଦ୍ଧେୟତ୍ ।

ପ୍ରାକ୍କାଳୋକ୍ତା ଯ ଇହ ବିଶିଷ୍ଟାଃ ସଂପ୍ରତୀକ୍ଷ୍ୟନ୍ତ ଏତେ

ତସ୍ମାତ୍ ଚକ୍ରଂ ପ୍ରଚଳଦ ଭିତୋ ଭାତ ସହାନ୍ତିବୃତ୍ତମ୍ । ୧୪୧ ।

ପୂର୍ବାରୂପ୍ୟମାନେ ଦୃକ୍ ସିଦ୍ଧ କରି ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କର ପୂର୍ବାଂଶ ଓ ଶରୀଂଶ ଯେ କହିଛନ୍ତି ତାର ସମାନତା (ଏବେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଠିକ୍ ସେତକ ଅଛି) ହାନ୍ତିବୃତ୍ତର ଚଳନ ଓ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କର ସ୍ଥିରତା ମାନିଲେ ହେବନାହିଁ । ପୂର୍ବକାଳରେ କଥିତ ଶରୀଂଶ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଉଅଛି । ଏଣୁ ହାନ୍ତିବୃତ୍ତ ସହିତ ନକ୍ଷତ୍ର ସମୂହ ଆମର ଆଗରେ ଚଳିଲା ପରି ଦେଖାଯାଉଛି ।

ଇତ୍ୟ° ଭାନାମୟନଚଳନେ ନିଶ୍ଚିତେ ସିଦ୍ଧମେବ
 ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଦାନ° ପ୍ରତିଦିନମତୋ ନିଶ୍ଚିତେଷା ଧରଣୀ ।
 ଦବ୍ୟଜ୍ୟୋତିର୍ଯଦି ଭବଳୟେ ସୂର୍ଯ୍ୟବଦେୟାତମାନ°
 ତତ୍କ° ଧ୍ୱାନ୍ତ° ନିଶି ନ ବିଳୟ° ଯାତ୍ୟ ସଂଖ୍ୟୋତ୍ତୁ ସତ୍ତ୍ୱେ । ୧୪୬
 ଯନ୍ତେ ଯସ୍ମିନ୍ ଶତଗୁଣବୃଦ୍ଧ୍ୟତେ ବିମ୍ବମାସତ୍
 ତସ୍ମିନ୍ ଦୃଷ୍ଟାକ୍ଷୟକଳମିତେକ୍ତୁ ବ୍ୟକାର ତୈଷ୍ଟ୍ୟଭାଜଃ ।
 ଦ୍ରଷ୍ଟୂର୍ଦୃଷ୍ଟପ୍ରତିହତିରପି ସ୍ୟାଦବ ସ୍ୱାଂସ୍ତିମାନାଦ
 ଶବ୍ଦୋର୍ଯନ୍ତ୍ରାନ୍ତରଗତନନୋର୍ଯଦ୍ୱୟେଃ ସାମ୍ୟଲଭଃ । ୧୪୭ ।

ଅୟନ ଚଳନ ଏହି ପ୍ରକାରେ ନିଶ୍ଚିତ ହୋଇଯାଇ ଥିବାରୁ ପ୍ରତିଦିନ ସେ
 ନକ୍ଷତ୍ରମାନେ ପୂର୍ବରୁ ପଶ୍ଚିମକୁ ଗମନ କରୁଅଛନ୍ତି ତାହା ମଧ୍ୟ ସିଦ୍ଧ ହେଲା । ଏଥିରୁ ମଧ୍ୟ
 ଜଣାଗଲା ପୃଥିବୀ ସ୍ଥିର ।

ଭଗୋଲରେ ସୂର୍ଯ୍ୟପରିପ୍ରକାଶମାନ ଅନ୍ୟ ଦବ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି ଥିଲେ ଅସଂଖ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ର
 ଯୋଗୁଁ ନୈଶିତମ ନିଶ୍ଚୟ ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଉଥାନ୍ତା (ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ) ।

ଯେଉଁ ଯନ୍ତ୍ରରେ (ଦୂରଗାଣଣ ଯନ୍ତ୍ରରେ) ଦୂରର ବିମ୍ବ ଅତି ଗୁଣିତ ହୋଇ
 ଦେଖାପଡ଼େ, ସେଥିରେ ଆଠକଳା ଦୂରରେ ଥିବା (ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ?) ଲୁବ୍ଧକଠାରୁ ମଧ୍ୟ
 ଲୋକର ଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରତିଫଳିତ ହେବ । କାରଣ ଯନ୍ତ୍ରରେ ଦେଖୁଥିବାବେଳେ ମଧ୍ୟ, ସୂର୍ଯ୍ୟ
 ଆଠକଳା ଭିତରେ ଥିବାବେଳେ ଦ୍ରଷ୍ଟାର ଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରତିଫଳିତ ହେବ । (ସୂର୍ଯ୍ୟର ବିମ୍ବମାନ ୩୨
 କଳା—ଏଣୁ ତାହାର ଚତୁର୍ଥାଂଶ ହେବ ଆଠ କଳା) । ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିସ୍ଥିତିରେ ସୂର୍ଯ୍ୟର
 ଡାକ୍ଷଣିକା ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଆଠକଳା ମଧ୍ୟରେ ଥିବାରୁ ଲୁବ୍ଧକର ତେଜ ଏକାଠି ମିଶି ଭୟଙ୍କର
 ଭାବରେ ଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରତିଫଳିତ କରିବେ । ଉଭୟଙ୍କ ସମତା ଅତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହେତୁ ଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରତିଫଳିତ
 କାରକ । (ଏହାଦ୍ୱାରା ଆମର ଏହି ପରିଚିତ ସୂର୍ଯ୍ୟପରି ଅସଂଖ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆକାଶରେ ଅଛନ୍ତି
 ବୋଲି ଯାହା କୁହାଯାଏ ତାହା ଭୁଲ ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ ହେଲା) ।

ଦୂରଧ୍ୱକ୍ୟାଦ୍ୟଦି ହମରଜୋ ବାସ୍ତବଂଘାତଜାତା
 ତାଦୂର୍ବଜ୍ୟୋତିଃ କ୍ଷତରତମତର୍ଜାତ ଭାନା° ତତତ୍ତ୍ୱେ ।
 ତଦ୍ ଖେତାନାଂ ବିବିଧସରଣିଭ୍ରାଜତା° ବିମ୍ବଭୁଲ୍ୟା—
 ଗ୍ରାସଃ କ° ତତ୍ତ୍ୱମରୁଚିତ୍ତତୋ ଭ୍ରାନ୍ତିକୃତ୍ ହମାଦ୍ୟ° । ୧୪୮ ।

ମୋର ଏ ଉତ୍ତର ପାଇବାପରେ ଭ୍ରମ ସଦୃଶ କହ ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୂରରେ ଥିବାରୁ
 ଅନେକ ହିମକଣା ଓ ବାଷ୍ପ ଭିତରେ ପଡ଼ି ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କର ତେଜ ଅତି ମାତ୍ରାରେ ନଷ୍ଟ

ହୋଇ ଯାଇଛି । ଏଣୁ ସେଗୁଡ଼ିକ ଆଉ ସୂର୍ଯ୍ୟପରି କରଣ ଦେଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ତୁମେ ଏହା କହିଲେ ଶୁଣ—ନାନା ଗସ୍ତରେ ଗତ କରୁଥିବା ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ବିନ୍ଦୁପରି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କ'ଣ ତାରାଗୁଡ଼ିକ ? ତାରାଗୁଡ଼ିକ କ'ଣ ଗ୍ରହପରି ଘାସ୍ ଶାଳୀ । ଏହି ଭୂଷାର ଆଦି କଳ୍ପନା କ'ଣ ବୃଥା ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ି କରାଯାଇନାହିଁ ?

ନେତୀୟସ୍ତ୍ରାଦ୍ ଯଦି କୁଳମୁଖାଃ ସୁସ୍ଥିରଲେକବନ୍ତ
 ସ୍ତ୍ରାବ ହାସଶୂଳହମମୁଖେରାବତାଃ କଂପବତ୍ୟଃ ।
 ଦୃଶ୍ୟନ୍ତେ ତଦ୍ କୃତଦତିଦନେଷ୍ଟାଦତାଃ ସନ୍ତୁ କୁପ୍ରାଃ
 ସ୍ୱଜ୍ୱାଳାନାଂ ସ୍ୱରୁଣକରଣଂ ସିଦ୍ଧମଗ୍ନେରବାତଃ । ୧୪୫ ।
 ବ୍ୟସେଷ୍ଟୀତଶ୍ଚିପିତ ଉଭୟୋଃ କେନ୍ଦ୍ରୟୋର୍ବାନ୍ତରୁନା
 ଗୋଲଶ୍ଚିତ୍ତେ ସ୍ୱରୁତ ତବ ଚେଦାର୍ଦ୍ରମୂଫିଣ୍ଡିତୁଲ୍ୟଃ ।
 ତଦ୍‌ଦେନାୟଂ* ସଦ୍‌ଗିତ ମତସ୍ତତ୍‌ଫଳଂ କଂତଥାଭୂଦ୍
 ସ୍ତସ୍ତୁଃ ସୂକ୍ଷ୍ମିର୍‌ସଦ୍‌ଶରୁଣା କଂ ମୂଷାଭ୍ରାନ୍ତିକୃପ୍ତିଃ । ୧୪୬ ।
 ଭୂତାନ୍ତେଽବ ଉଚ୍ଚ ପଶ୍ଚିମଗମେ ସିଦ୍ଧେ କମାୟାସତୋ—
 ଭତ୍ରାନ୍ତ୍ୟ ପ୍ରବହାଶ୍ୟମାରୁତକୃତର୍‌ଷ୍ଟୋରଦଂ ବକ୍ଷି ଚେଦ୍ ।
 ଶଶଃ ସର୍ଷପପଦଂତୌ ପୁରତଳୌ କର୍ତ୍ତ୍ତ୍ୱଂ ସମର୍ଥଂ କଜାମ୍
 ଶକ୍ତଂ ବ୍ୟକ୍ରମିମାଂଷମାନଚଳୟତ୍ୟଦ୍ରାସ୍ତି କଂ ଦୃଷଣମ୍ । ୧୪୭ ।

ନିକଟରେ ଥିବାରୁ ମଙ୍ଗଳାଦି ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ଆଲୋକ ଅତି ଭଲଭାବରେ ସ୍ଥିର । ତାରାଗୁଡ଼ିକ କିନ୍ତୁ ଦୂରରେ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସେଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ ହିମପାତ ହେତୁ ସେଗୁଡ଼ିକ ଆବୃତ ଏବଂ ଥରିଲ ପରି (twinkle) ଦେଖାଯାଉ ଅଛନ୍ତି । ତାହାହେଲେ ନିଆଁ ପରି ଏମାନଙ୍କର ଫ୍ଲୁରଣ ହେବାର ସ୍ୱାଭାବିକତା ଅଛି । ତେଣୁ ଅତି ସାମ୍ନା ଭୂଷାବଦିତାର ଏଗୁଡ଼ିକ ଲଭି ବି ଯାଇପାରନ୍ତି, (ଏହା କ'ଣ ସତ୍ୟ ?)

କଷ୍ଟା ମାଟିପିଣ୍ଡକୁ ଉକ୍ତ ପିଣ୍ଡ ବ୍ୟାସର ଦୁଇ ଅଞ୍ଚ ବିନ୍ଦୁରେ ଧରି ବୁଲାଇଲେ ଉକ୍ତ ଦୁଇ ବ୍ୟାସାନ୍ତ ବିନ୍ଦୁ ଚିପି ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ଉଭୟ ବ୍ୟାସାନ୍ତ ବିନ୍ଦୁର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନ ଛୀତ ହୋଇପଡ଼େ । ଠିକ୍ ଏହି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ପରି ପୃଥିବୀର ଦୁଇ ମେରୁସ୍ଥଳ ଚେପ୍ଟା ଏବଂ ଉଭୟ ଧ୍ରୁବର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ବିଷୁବ ବୃତ୍ତ ସ୍ଥଳ ଛୀତ ହୋଇଅଛି । ଏଥିରୁ ଭୂ ଭ୍ରମଣ କରିବା ସିଦ୍ଧ ହେଉଅଛି । ଏହା ଯଦି ତୁମର ଆଉ ଏକ ଯୁକ୍ତି ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ମୁଁ କହିବି ସେ ଉଭୟ କଥାର ଫଳ କ'ଣ ସମାନହେଲା ? ନୁହେଁ । ଏଣୁ ଜାଣିରଖି ଯେ ବିଧାତାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିରେ ଅନେକ ବିସଦୃଶ କଥା ଅଛି । ତାହା ପ୍ରମାଣ କରିବା ପାଇଁ ପୃଥିବୀ ଭ୍ରମଣ କରିବା

* ଯେନ ଲଳଦମ୍ବୁବିଶେଷ ଫଳଳ ।

କଳ୍ପନା ଦରକାର ନାହିଁ (ଯେଉଁ ପାଣି ଝରିବା ଯୋଗେ ଧୂବ ପାଖ ତେପଟା ହେଲେ ସେହି ପାଣି ଯୋଗ ସମଗ୍ର ଭୂପିଣ୍ଡରେ ଅଛନ୍ତି ? ତେବେ ବିଷୁବ ପାଖରେ ଛାତି କାହିଁକି ହେବ ?) ପୃଥିବୀର ପୃଷ୍ଠଗତ ହେଲେ ତ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କର ପଶ୍ଚିମ ଗମନ ସିଦ୍ଧ ହେଉଅଛି । ପୁଣି ଅତି ଆୟାସରେ ଭଗବାନ କାହିଁକି ପ୍ରବନ୍ଧ ବାୟୁ କଳ୍ପନା କରି ତାକୁ ନକ୍ଷତ୍ର ଗଣିତର ପଶ୍ଚାତ୍ ଗତି ନିମନ୍ତେ ଛାଡ଼ିଲେ, ଏହା ଯଦି ତୁମର ଯୁକ୍ତି ହୁଏ ତାହାହେଲେ ମୁଁ କହିବି ସେ ଭଗବାନ ଗୋରକ୍ଷକୁ ସ୍ଥିର ଓ ପବନକୁ ଚଳ କରି ପାରନ୍ତି । ତାଙ୍କର ସେ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଦେଖାଇବା ନିମନ୍ତେ ସେ ପୃଥିବୀକୁ ସ୍ଥିର କରିଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଏହା କହିଲେ କୌଣସି ଦୋଷ ହେବ ନାହିଁ ।

ଧର୍ମାଧର୍ମ ଫଳପ୍ରଦାନବିଷୟେ ନ ଶାଂ ବିଲେକେଣି ତୁ—

ନିନ୍ଦ୍ୟା ଦୁର୍ଦ୍ଦଶନା ନ ତ ପକରଣୈଃ ଖେଳାୟୁ ଲୀଳାୟୁଧେଃ ।

ଲେକସ୍ୟ କ୍ଷଣଭଙ୍ଗରାଲ୍ଲତନବେ ପାଷାଣରତ୍ନାଦଭିଃ

ପ୍ରାଜ୍ୟାୟା ସକୃତାଳୟେଷୁ ପି ଯତୋ ଦୃଷ୍ଟା ପ୍ରବୃତ୍ତିର୍ମୁହୃଃ ! ୧୪୮ ।

ଭଗବାନ ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଷୀଢ଼ା ପ୍ରିୟ । ସେ ତିନି ଲେକର ପତି । ଲେକମାନଙ୍କର ଧର୍ମ ଓ ଅଧର୍ମ ବୁଝି ଫଳ ଦେବାରେ ସେ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ନିନ୍ଦା ଅଢ଼େଇ ଦିଶାଉଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପାର୍ଥିବ ଉପକରଣରେ ତାଙ୍କର ନିନ୍ଦାକର କୌଣସି ଅଢ଼େଇ ନାହିଁ । ଲେକକୁ ଦଣ୍ଡ ଦେବାରେ ସେ ସେ ନିନ୍ଦାକର ଦଣ୍ଡଣା ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି ତାହାର ମଧ୍ୟ କାରଣ ଅଛି । ଲେକର ଶରୀର କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ । ତଥାପି ସେ ଅତି କଠିନ ତେଷ୍ଟାରେ ପଥର ଓ ରତ୍ନ ଆଦିରେ ଘରକରି ରହିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ବରାବର ଦେଖାଉଅଛି । (ଏଥି ନିମନ୍ତେ ତାକୁ ଦଣ୍ଡ ଦେବା କ'ଣ ଉଚିତ ନୁହେଁ ?) । ସେ ପ୍ରାଣୀକୁ ସିନା ଦଣ୍ଡ ଦିଅନ୍ତି, ସୃଷ୍ଟିଜାତ ବସ୍ତୁକୁ ଇତ୍ୟାଦି କରନ୍ତି ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ତା ସ୍ୱଭାବ ଛାଡ଼ୁନାହିଁ । ଏଣୁ ଭଗବାନ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ କାମ କରିବାରେ ଲାଗି ରହି ଅଛନ୍ତି ।

ଅଜ୍ଞାନାନ୍ତନୁଜାତ୍ରଥା ବିଦଧରୁ ଜ୍ଞାନୀ ତୁ ସବେଶ୍ୱରେ—

ଯୁକ୍ତ୍ୟା କ୍ରିତିତୁମହଂ ତାତ ତବ ତେଦୁକ୍ତିର୍ମୟାହୋତ୍ୟତେ ।

ଦ୍ରାଞ୍ଚନର୍ଥ୍ୟାଶ୍ୱଗଜାଦନଶ୍ଚରତୟା ସ୍ତ୍ରଷ୍ଟୁଃ କିମାସ୍ତେ ଫଳଂ

ତେଭ୍ୟଃ କାକଶ୍ଚାଳାଳକାଦି ସୁରରସ୍ଥିତ୍ୟାସ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟଂ ତ କିଂ । ୧୪୯ ।

ଯାସ୍ତେ ଧରେଶବହୁରଙ୍ଗତଚସ୍ତ୍ରଶକ୍ର—

ଯୁଗ୍ମାଦ୍ ବର ନିଃଶିଳସଦ୍ଗୁଣଜୀବସଦ୍ ।

ସ ଛକ୍ତିରାନ୍ତରତନୁଃ ପରମେଶ୍ୱରସ୍ୟ

ସାଂଶୈର୍ବ୍ରହ୍ମେଃ ପରବ୍ରତାସ୍ତି କିମସ୍ୟ ଚିନ୍ତନ । ୧୫୦ ।

ଅଜ୍ଞାନ ଲୋକସମାଜ ସେପରି ଘରଢ଼ାର କରି ରହିବା ତେଷ୍ଟାରେ ସେ ଆଆନ୍ତି—
ଆଆନ୍ତି । ମାତ୍ର ଇଶ୍ଵର ଜ୍ଞାନ । ତାହା ସେ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେ କେବଳ ନ୍ୟାୟକୁନେଇ
କ୍ଷୀଡ଼ା କରନ୍ତି । ଏହା ତୁମର ଉକ୍ତି ହେଲେ ମୁଁ କହିବି ସେ, ସେ ମନୁଷ୍ୟ, ଘୋଡ଼ା ଓ ହାତୀକୁ
ଅଳ୍ପ ଆୟ ଦେଇ କୁଆ, ଶୁଗାଳ ପ୍ରଭୃତିକୁ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ବେଶି ଆୟ ଦେବାରେ କି
ଫଳ ପାଉଛନ୍ତି ? ତାଙ୍କର କେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ବା ଏପରି ବିସଦୃଶ ଘଟଣା କରିବାରେ ସାଧକ
ହେଉଛି ? (ମୋଟ ଉପରେ ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ମାତ୍ର) । ଉଗବାନଙ୍କ ବହିରଙ୍ଗ ଓ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ
[ତଟସ୍ଥ] ଦୁଇଟି ଶକ୍ତିରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ପରମେଶ୍ଵରଙ୍କ ଆଭ୍ୟନ୍ତର ମୂର୍ତ୍ତି ଏହି ପୃଥିବୀ ସବୁ ପ୍ରକାର
ଗୁଣଶାଳୀ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ଆବାସ ସ୍ଥଳ ହୋଇ ରହିଛି । ପରମେଶ୍ଵରଙ୍କର ଅଂଶରୂପୀ
ଅନ୍ୟଗ୍ରହମାନେ ତାକୁ ବେଢ଼ି ରହିଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାର କ'ଣ ଅଛି ?

ଦନାବଦ୍‌ହାନ୍ତ୍ୟତ୍‌ଆ ତଦ୍‌ବିଧଗତରତ୍ୟାଭିରବଟେନ

ରସିକା ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦ୍ରୁମଫଳନିଭାଭିର୍‌ଶିତତିଃ ।

ରସାସ୍ତ୍ରାଦାଦାସାଂ ଭବତୁ ଭବତାଂ ତୁଷ୍ଟମନସାଂ

ରସାତ୍ରାନ୍ତଫାନ୍ତସତରତରତରାମାରତଗିରାମ୍ । ୧୫୧ ।

ତୁଲ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରଦୟଦର୍ଶନାଜ୍ଞକୁଜମାନ୍ୟଦ୍ରାକ୍ ଫଳପ୍ରେକ୍ଷଣା

କନ୍ଦାଙ୍ଗସ୍ଥିତଦର୍ଶନାତ୍‌ଗୁରୁଲଘୁଦ୍ରବ୍ୟ ସ୍ଵଭାବେକ୍ଷଣାତ୍ ।

ଆକାଶ୍ଚାୟାଂ ଚ କର୍ଷକାଭିମୁଖତାସିଦ୍ଧେଃ ଶରଦର୍ଶନା

ଦୁଷ୍ଟାଂଶୋରିତି ସାଧୁତଂ ବହୁବିଧେର୍‌ଲକ୍ଷଣେଃ ସ୍ଥିରତ୍ଵଂ କ୍ଷିତୌ

। ୧୫୨ ।

ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ବୃକ୍ଷର ଫଳ ସଦୃଶ ଅନେକ ଉକ୍ତିଦ୍ଵାରା ପୃଥିବୀର ଦୈନିକ, ବାର୍ଷିକ ଓ
କ୍ଷୀନ୍ନ ଏପରି ତିନି ଗତି ଖଣ୍ଡିତ ହେଲା । [ଅସିଦ୍ଧ ହେଲା] ଏହି ଉକ୍ତି ଗୁଡ଼ିକର ରସ
ଆସ୍ବାଦନ କରି ଆପଣମାନେ ହୁଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତୁ ଏବଂ ଆପଣମାନଙ୍କ ଧରାତ୍ରମଜନିତ ଭ୍ରାନ୍ତି ଦୂର
ହେଉ । ଯେଉଁମାନେ ପୃଥିବୀ ଭ୍ରମଣ କରୁଛି ବୋଲି ଯୁକ୍ତି କରି କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି,
ସେମାନଙ୍କର ସେ କଥା ଆଜି ନ ହେଉ । ସେମାନେ ମଧ୍ୟ କ୍ଳାନ୍ତ ଅପନୋଦନ କରନ୍ତୁ ।

ନକ୍ଷତ୍ର ଗୋଲର ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ଏହି ନକ୍ଷତ୍ରର ବରାବର ଉଦୟ ହେଉଥିବା ଦେଖା
ଯାଉଥିବାରୁ ବୁଧ ଓ ମଙ୍ଗଳର ମନ୍ଦ ଇଥା ଶୀଘ୍ର ଫଳରେ ମନ୍ଦ କେନ୍ଦ୍ର ଜନିତ ଦ୍ରାଘ ଓ ବୃଦ୍ଧି
ଘଟୁ ଥିବାରୁ ଚନ୍ଦ୍ର କଳଙ୍କ ବରାବର ପୃଥିବୀକୁ ଦେଖା ଯାଉଥିବାରୁ, ଗୁରୁ ଲଘୁ ଦ୍ରବ୍ୟର
ସ୍ଵଭାବ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣରୁ ଆକୃଷ୍ଟ ବସ୍ତୁ ଆକର୍ଷକ ଆଡ଼କୁ ଯାଉଥିବାର ଅନୁଭବରୁ, ସୂର୍ଯ୍ୟର
ଶର ନଥିବା ଜଣାଯିବାରୁ, ଅର୍ଥାତ୍ ଏହିପରି ଅନେକ ଯୁକ୍ତିରୁ ପୃଥିବୀର ସ୍ଥିରତା ସାଧକ
ହେଲା । ଉକ୍ତ ସମସ୍ତ ଯୁକ୍ତି ଆଗରୁ ଦିଆଯାଇଛି । ଏଠାରେ ତାର ଉପସଂହାର ମାତ୍ର ହେଲା ।

ସି. ଦ. ୪୯

ସ୍ଥିତି, ଶେଷରେ :-

ନବସ୍ୟସ୍ତସ୍ମାନ୍ନମହାମଣିନାଂ

ମଧ୍ୟସ୍ଥିତେ ଲୋହଗୁଡ଼େ ଯଥାସ୍ତେ ।

ଆଧାରଗ୍ରନ୍ଥୋଦଧି ତତ୍ତ୍ୱେକ ସର୍ବ ।

ଧାତ୍ୱେ ଧରଣ୍ୟା ଧ୍ରୁବ ଏଷ ଗୋଲଃ । ଇତା ୧୫୩ ।

(ରୁମ୍ବକ) ଅପୃଷ୍ଠାନ୍ତ ମଣି ମଧ୍ୟରେ ଲୌହ ଗୋଲ ଯେପରି ଥାଏ, ଠିକ୍ ସେହିପରି କୌଣସି ଆଧାର ନ ଥାଇ ସମସ୍ତଙ୍କର ଆଶ୍ରୟ ସ୍ଥଳ ଏହି ଭୂଗୋଳ ନିଷ୍ଠୁ ତ ଭାବରେ ରହିଛି । (ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଶେଷର) ।

ବାବାହେଉଛି—

ପଞ୍ଚମହାଭୂତମୟସ୍ତ୍ରାବଗଣପଞ୍ଜରେ ମହୀଗୋଲଃ

ଶେଝୁଙ୍କାନ୍ତାନ୍ତଃସ୍ଥୋ ଲୋହ ଇବାବସ୍ଥିତୋ ବ, ୩୫ । ଇତ ୧୫୪ ।

ପୃଥ୍ବୀ ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ବୃତ୍ତକାର । ସେ ଅପୃଷ୍ଠାନ୍ତ ମଣି ଭିତରେ ଲୋହିତ ରହିଲପରି ତାରାସୂକ୍ଷ୍ମ ମଧ୍ୟରେ ଆକାଶରେ ରହିଅଛି (ବସନ୍ତମିହିର) ।

ତହାଡ଼ିଷ୍ଠି ଭୂଃ ପ୍ରୟାତି ସବିତାମର୍ତ୍ତ୍ୟାସୁନଧାକ୍ଷୟା

ବିଭାତ୍ୱଫଳରଚନାନୁସାରେ ତତ୍ ସ୍ଥିତିବାକ୍ୟମେ ।

ମତ୍ସ୍ୟଜ୍ଞାନମିମଂ ବିବିତ୍ୟ ସକଳଂ ସନ୍ତଃ ପ୍ରଶଂସନ୍ତୁ ବା

ନିଜକୁ ଶ୍ରମବେଦିନୋ ହୁଏଭୟା ନଂସେୟ କୃତାର୍ଥାଂ କୃତିଂ ।୧୫୫।

ପୁରୋହିତ ସମସ୍ତ ସ୍ୱକ୍ତିରୁ ମୋର ମତ ଯେ ପୃଥ୍ବୀ ଗ୍ଳିର । ସୂର୍ଯ୍ୟ ନିଜର ମଧ୍ୟମ ମୂର୍ତ୍ତି ଦ୍ୱାରା (ମଧ୍ୟମ ସୂର୍ଯ୍ୟ) ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗ୍ରହମାନଙ୍କୁ ଧରି ବୁଲୁଅଛି ଏବଂ ଗ୍ରହ ସମୂହର କୌଣସି କ୍ଷମ ଗମନ ନାହିଁ (ସେହା ବାଟରେ ଯେ ଚାଲିଛନ୍ତି) ଏହି କଥା ପୃଥ୍ବୀରେ ବେଶ୍ ଦେଖା ପଡ଼ିଯାଉଛି । ପରିଶ୍ରମର ମୂଲ୍ୟ ଯେଉଁମାନେ ଜାଣନ୍ତିକି ସେପରି ସଜ୍ଜନମାନେ ମୋତେ ଏଥପାଇଁ ପ୍ରଶଂସା ବା ନିନ୍ଦା କରନ୍ତୁ, ସେଥିରେ କିଛି ଯାଏଆସେ ନାହିଁ । ମୋର ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ସେମାନେ ବିଚାର କରନ୍ତୁ । (ଏହାହିଁ ପ୍ରାର୍ଥନା) । ଉଭୟ କଥା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ମୋର ଏ ସାମାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ କୌଣସି ଦେବ ।

ହେ ଧୀର ଗଣକାଃ ସମସ୍ତ ସୁଦୁବୋ ବଜାଞ୍ଜଳିବାଚ୍ଛନ୍ୟହଂ

ଯା ମେହସ୍ତେ ନୁଜନସ୍ତୁ ଧାର୍ଯ୍ୟପତ୍ତତା ତାଂ ମାଷ୍ଟୁମିଚ୍ଛାସ୍ତୁ ବଃ ।

ବାଳାନାଂ ପ୍ରତିପତ୍ତୟେ କଳି ମୟା ସମ୍ଭାବଦନ୍ତାବୟଂ

ଭୂନିଷ୍ଟା ଗନ୍ଧତା ଯଥାମତି ଭବତୁତୋଷାଦ୍ ସଦୋଷା ନ କ୍ରେ । ୧୫୭ ।

ହେ ପଣ୍ଡିତ ଗଣକମାନେ, ଆପଣମାନେ ସମସ୍ତଙ୍କର ବନ୍ଧୁ । ଏ ଭୂ ଗ୍ଳୋବ୍‌ରେ ମୋର ସେହି ଧୂଳିତା ହୋଇଛି ତାହା ମାର୍ଜନା କରିବା ନିମନ୍ତେ ଆପଣମାନଙ୍କର ଇଚ୍ଛାହେଉ । ସାଧାରଣ (ଅଳ୍ପଜ୍ଞ ଗଣକ) ପିଲାମାନଙ୍କର ବୋଧ ନିମନ୍ତେ ଭୂ ଭ୍ରମବାଦ ଛଳରେ ପୃଥିବୀର ସ୍ଥରତା ଆପଣମାନଙ୍କର ସନ୍ତୋଷ ପାଇଁ, ମୋତେ ଯାହା ଦେଖାଗଲା କହିଗଲା । ଜଗତରେ ଦୋଷ କାହାର ନାହିଁ ? ସମସ୍ତଙ୍କର ସୁଖ ଅଛି ଏଣୁ ମୋର ମଧ୍ୟ ଏ ଯୁକ୍ତିରେ ଥାଇପାରେ ।

ଆମ୍ଭୋଦ୍‌କର୍ଷଣ ପୂରୁଷେଃ ସର୍ବାଥେଷ୍ଟ—

ଦେବାକାରେ କେନଚିତ୍ ଘଟ୍ୟମାନେ ।

ତସ୍ୟ ସ୍ୟାତେନ୍ଦ୍ରିୟକଟାକାର ସିଦ୍ଧି—

ଦୈବାଧୀନୋ ନାସ୍ତି ଦୋଷସ୍ତଦେଷଃ । ୧୫୭ ।

ମନୁଷ୍ୟ ମାତ୍ରକେ ଉଦ୍‌କର୍ଷ ରୁଦ୍ଧେ । ଦିଅଁ ଗଢୁ ଗଢୁ ମାଙ୍କଡ଼ ହେଲେ ଆଉ କ'ଣ କରାଯିବ ? ତାହା ଦୈବାଧୀନ ବୋଲିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ଏଥିରେ ଦୈବର ଦୋଷ ସିନା ମଣିଷର ଦୋଷ କ'ଣ ?

ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଂ କାରଣାତ୍ପ୍ରାପ୍ତଂ ତତ୍ତ୍ୱେନ ଜଳବଳାଦ୍ୱା ମହାବାତବେଗାତ୍

କନ୍ୟାସ୍ତ୍ରାମନ୍ବରସ୍ତଂ ତଦୁପରି ପରତସ୍ତତ୍ ପ୍ରସଙ୍ଗାଦସିଦ୍ଧମ୍ ।

ସପ୍ତାବ୍ଦୀପରୁତ୍ତରପ୍ରଭୃତିସୁବିବିକତଂ ନାସ୍ତି ତଦାୟୁକ୍ତଃ

ବ୍ୟକ୍ତିଭୂତେତଦଶ୍ରେୟାଦରଗତଧରଣୀନାଦ୍ୟମୁଦ୍‌ଗ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟମ୍ । ୧୫୮ ।

ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କାରଣ—ସମୁଦ୍ରରେ ଥାଇ ଜଳବଶତଃ ଚାଲିତ ହେଉ, ମହାବାତ୍ୟା ଜୋରରେ ଅବା ତାର ଚଳନ ହେଉ, ଅଥବା ତାର ଚଳନ ନ ହୋଇ ସେ ଆକାଶରେ ସେହିପରି ଥାଇ ଏବଂ ତାହାର ଚାରିପଟେ ପୁରଣ ଆଦି ବସ୍ତୁତ ସାତ ସମୁଦ୍ର, ଦ୍ୱୀପ, ପର୍ବତ ପ୍ରଭୃତି ବିସ୍ତୃତ ଭାବରେ ଥାଆନ୍ତୁ —ଏଥିରେ ମୋର କିଛି କହିବାରେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ସେହି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ପେଟରେ ପ୍ରକାଶିତ ଏହି ପୃଥିବୀ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦିକୁ ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ କରି ଦେଖିବା କଥା । (ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର କଥା, ଏଠାରେ ମୁଁ କହୁ ନାହିଁ, କେବଳ ତାହାର ଆଧାରଗତ ପୃଥିବୀ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆଦି ବିଷୟରେ ହିଁ ମୁଁ ଏସବୁ କହୁଛି ମାତ୍ର)

ଭୂଗୋଲଭ୍ରାନ୍ତବାଦୋ ଗତଚରସମୟେ ନ ଶୁଦ୍ଧୋଽସ୍ମାଦ୍ ଯୁଗାଂଶେଃ

ସ୍ୱାବ୍ୟାହୀଂଶେ ବ୍ୟତୀତେ ସୁବିରଳ ଉଦତଃ ସୌଗତାସ୍ୟାବତୀବୁଃ ।

ତସ୍ୟ ପ୍ରଭୁ୍ୟକ୍ତମାର୍ଯ୍ୟାଃ ପ୍ରତନୁ ବିଦୟରେ ଯୁକ୍ତିଭିର୍ଷ୍ଟସ୍ୱାବଦ୍ୟାଃ

ସଂପ୍ରତ୍ୟସ୍ୟାତନୁଦ୍ୱାଦ୍ ପ୍ରଚୁରମକରବଂ ବାତ୍ସମୟଂ ତତ୍ପ୍ରଶାନ୍ତେଃ

। ୧୫୯ ।

ପୃଥ୍ବୀ ଚକ୍ରପୁରା କଥା ଅଞ୍ଚଳରେ ଶୁଣା ନ ଥିଲା । ଆମ ଯୁଗର (କଳି ଯୁଗର) ୧୯୧୪ ଭାଗରେ ଅର୍ଥାତ୍ କଳିଗତାବ୍ଦ ୩୦୦୦ ଠାରେ (ସାମନ୍ତଙ୍କର ରଚନା କାଳରୁ ପ୍ରାୟ ୨୦୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ) ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କ ମୁଖରୁ ଭୁ ଭ୍ରମବାଦ ସାମାନ୍ୟ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ଭାସ୍କର ଆଦି ବର୍ଣ୍ଣସ୍ତ୍ର ପଣ୍ଡିତମାନେ ତାର ଉତ୍ତର ମଧ୍ୟ ସାମାନ୍ୟ ଭାବରେ ଦେଇଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ମତବାଦ ପ୍ରବଳ ଭାବରେ ମାଡ଼ି ଯାଉ ଥିବାରୁ ମୋତେ ଏହାର ନିରାକରଣ ନିମନ୍ତେ ବହୁକଥା କହିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।

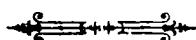
ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ଥିତିସୂତ୍ରଃ କ୍ଷିତିଗତକୂତନାଂ ବ୍ୟାଜରାଜଦ୍ବମାପ୍ତଃ
 ସିଦ୍ଧାନ୍ତସ୍ପର୍ଶଗୋଷ୍ଠଃ ପ୍ରକଟମୁପଗତୋ ଯତ୍କୃପାସ୍ପର୍ଶନୋଭୂତଃ
 ଅସ୍ମକ୍ତିହ୍ନାଗ୍ରଜାଗ୍ରଜ୍ଜଳନଧୂବସନାସ୍ତେନ ସଦ୍ଭୁକ୍ତି ବଦ୍ଧି—
 ଜ୍ଞାତେଭୂର୍ଯୋଽପି ସୋଽୟଂ କଳୟତୁ କୁଶଳଂ ଶ୍ରୀଳୀଳାଚଳେନ୍ଦ୍ରଃ
 । ୧୭୦

ସୂର୍ଯ୍ୟର ସ୍ଥିତିରତା ଉକ୍ତି ପ୍ରବନ୍ଧ (ପୃଷ୍ଠ) ଦ୍ବାରା ପୃଥ୍ବୀକୁ ଚଳ ବୋଲି କହି ଆସୁଥିବା ଲୋକଙ୍କର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ରୂପକ ସ୍ପର୍ଶ ପଦ୍ଧତି ଦୃଥାରେ ଶେଷତାକୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା । (ଭୂଚଳବାପୀମାନେ ଜୟୀ ହୋଇଥିଲେ) କିନ୍ତୁ ଯାହାର କୃପା ସ୍ପର୍ଶରେ ମୋର ଜିଭରୁ ସାଗର ବସନା ପୃଥ୍ବୀର ସ୍ଥିତିରତା ନିମନ୍ତେ ଅନେକ ଯୁକ୍ତି ବାହାର ପଡ଼ିଲା ଏବଂ ଏ ଯୁକ୍ତି ଗୁଡ଼ିକ ଅଗ୍ନି ପରି ପ୍ରଜ୍ଜ୍ବଳିତ ହୋଇ ସେହି (ଭୂଚଳ ରୂପକ ସ୍ପର୍ଶ ପଦ୍ଧତିକୁ) ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ପୁଣି ଦବାଇ ଦେଲା । (ଅଗ୍ନି ତାପରେ ସ୍ପର୍ଶ ଦ୍ରବିଯାଏ) ସେହି ଶ୍ରୀ ଲୀଳାଚଳର ଚନ୍ଦ୍ର ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ (ସମସ୍ତଙ୍କର) କୁଶଳ ବିଧାନ କରନ୍ତୁ ।

ଇୟଂତ୍ବକଳୋଜ୍ଜ୍ବଳନୂପାଳକୁଳପ୍ରୟତ—
 ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରକୂତୌ ଗଣିତେଽକ୍ଷିପିକ୍ଷେ ।
 ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣ ଉପାହୃତବାଳବୋଧେ
 କ୍ଷ୍ମାଭ୍ରସ୍ଥିତବ୍ୟରତ ସପ୍ତଦଶଃପ୍ରକାଶଃ । ୧୭୧

ଇତି ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରସିଂହକୂତୌ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣେ ଗୋଲ୍ଲସ୍ଥକାରେ ଭୂଗୋଲସ୍ଥିତି-
 ବର୍ଣ୍ଣନା ନାମ ସପ୍ତଦଶଃପ୍ରକାଶଃ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ସପ୍ତଦଶ ପ୍ରକାଶ ରଚନା ଶେଷ ହେଲା । ଏଥିରେ ପୃଥ୍ବୀ ଆକାଶରେ କପରି ସ୍ଥିତି ରହିଛି ତାହା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।

ଅଷ୍ଟାଦଶଃ ପ୍ରକାଶଃ

। ଭୂଗୋଳ ବିବରଣମ୍ ।

ଯତ୍ପ୍ରୋଚ୍ଛୁର୍ତ୍ତଗବାନିତ ଶ୍ରୀତ ଜନାଃ ସଂଖ୍ୟାଶ୍ଚ ପାତଞ୍ଜଳା
ନିଲେପଃ ପୁରୁଷଃ ପରଃ ଶିବ ଇତି ବ୍ରହ୍ମେତି ବେଦାନ୍ତନଃ ।
ନ୍ୟାୟଞ୍ଜାଃ ପରମାତ୍ମଣିତମ୍ଭୂତଂ କର୍ମେତି ମୀମାଂସକାଃ
ସୌରାଦ୍ୟାଃ କୁଳଦେବତଂ କିମପିତତ୍ତ୍ୱଂ ସ୍ତ୍ରୀଖ୍ୟତତ୍ତ୍ୱଂଭଜେ ।୧।

ଆଶ୍ରୀତ ଲୋକମାନେ ଯାହାକୁ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ [ଭଗ = ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ] କହନ୍ତି; ସ୍ତ୍ରୀ ଓ
ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ରରେ ଯାହାଙ୍କର ନାମ ନିର୍ଲିପ୍ତ ପୁରୁଷ ଓ ପରମଶିବ, ବେଦାନ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ର ଯାହାକୁ
ବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି କହେ; ନ୍ୟାୟ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପରମାତ୍ମା ବୋଲି ଯାହାଙ୍କର ଚର୍ଚ୍ଚା କରାଯାଇଅଛି;
ମୀମାଂସା ଶାସ୍ତ୍ର ଯାହାକୁ କର୍ମ ବୋଲି ମାନେ ଏବଂ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୂଜକାଦି ମାନେ ଯାହାକୁ
କୁଳଦେବତା ବୋଲି ପୂଜା କରନ୍ତି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣରୂପୀ ସେହି କୌଣସି ଚିହ୍ନକୁ ମୁଁ ନମସ୍କାର
କରୁଅଛି (ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ)

ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରାଗ୍‌ବହୁଧୋଦତା ମୁନିବରେଷୁତ୍ସାରଭୂତାଂ ତଦା
ବକ୍ଷ୍ୟେହନ୍ୟବ କୂତୌ ଭବିଷ୍ୟତି ଯଦା ସୃଷ୍ଟିଂ ତଦୀୟା ଦୟା ।
ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରଥନୋଚ୍ଚତାମିହ ପୁନଃ ସୌଚରାକ୍ତରୀତ୍ୟାବ୍ରୁବେ
ପୂର୍ବପ୍ରଶ୍ନଗଣାନ ବାଦବିଧୁନା ସଂସ୍ଥାନମାନାଦି ତ ।୨।

ମହର୍ଷିମାନେ ସୃଷ୍ଟି ବିଷୟରେ ନାନା କଥା କହିଛନ୍ତି । ସେ ସବୁ ସୃଷ୍ଟି ଚକ୍ରର
ସାରକଥା ଭଗବାନଙ୍କ ଦୟା ହେଲେ ମୁଁ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥରେ କହିବି । ଏଠାରେ ପୁଣି ସୂର୍ଯ୍ୟ
ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥୋପଯୋଗୀ ସୃଷ୍ଟି କଥା କହୁଛି । ଆଗରୁ ହୋଇଥିବା ପ୍ରଶ୍ନର
ଉତ୍ତର ରୂପରେ ସୃଷ୍ଟିର ସ୍ଥ ଓ ପରିମାଣ ବିଷୟରେ କହିବି ।

ସୂର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତ—

ଶୂଣ୍ଠଷ୍ଟେକମନାସ୍ରତ୍ତ୍ୱଂ ଗୁହ୍ୟମଧ୍ୟାତ୍ମସଂକ୍ଷିପ୍ତମ୍ ।
ପ୍ରବକ୍ଷ୍ୟାମେତ୍ୟବ ଭକ୍ତାନାଂ ନାଦେୟଂ ବିଦ୍ୟତେ ମମ ।୩।

ସୂର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଅଛି—ହେ ମୟ !

ଅବହତ ହୋଇ ଶୁଣ । ଏହି ଚକ୍ର ଆମ୍ଭଭକ୍ତ ସହିତ ସମ୍ପୃକ୍ତ ଥିବାରୁ ଅତି ଗୋପନୀୟ ।
ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ ନଦେଇ ରଖି ହେବ ଏପରି କିଛି ଜିନିଷ ମୋ ପାଖରେ ନାହିଁ । ଏଣୁ କହିବି
ଶୁଣ ।

ବାସୁଦେବଃ ପରଂ ବ୍ରହ୍ମ ତନ୍ମୂର୍ତ୍ତିଃ ପୁରୁଷଃ ପରଃ ।

ଅବ୍ୟକ୍ତୋ ନିର୍ଗୁଣଃ ଶାନ୍ତଃ ପଞ୍ଚବିଂଶାତ ପରୋଦ୍ୟୟଃ । ୪ ।

ପରବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ପରମ ପୁରୁଷ ଅଟନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଅପର ନାମହିଁ ବାସୁଦେବ ।
ସେ ନିର୍ଗୁଣ, ଶାନ୍ତ, ଅବ୍ୟୟ ଏବଂ ପଞ୍ଚବିଂଶତି ଚିତ୍ରାଭରିକ୍ତ ଅଟନ୍ତି ।

ପ୍ରକୃତ୍ୟନ୍ତର୍ଗତୋ ଦେହୀ ବୋଧମାନସ୍ତୁ ସର୍ବଗଃ ।

ସଂକର୍ଷଣୋଽପଃ ସୂକ୍ଷ୍ମାଦୌ ତାସୁ ବୀଜମଥାସ୍ମଜତ୍ । ୫ ।

ପରମ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ଅଂଶ ବିଶେଷ ସଂକର୍ଷଣ ଏବଂ ସେ ଦେହଧାରୀ ହୋଇ [ବା
ଆତ୍ମରୂପୀ] ପ୍ରକୃତ ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ସର୍ବଗାମୀ ଓ ବୋଧ । ଏହି ସଂକର୍ଷଣରୂପୀ
ପରମବ୍ରହ୍ମାଂଶ ସବୁପ୍ରଥମେ ପାଣି ସୃଷ୍ଟି କରି ସେଥିରେ ଗଜ ନିଷେପ କଲେ ।

ତଦଣ୍ତମଭବତ୍ ହୈମଂ ସର୍ବମନ୍ତସ୍ତମୋବୃତମ୍

ତଦାନୁରୁଦ୍ଧଃ ପ୍ରଥମଂ ବ୍ୟକ୍ତିଭୂତଃ ସନାତନଃ । ୬ ।

ସେହି ଗଜ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅଣ୍ଡରେ ପରିଣତ ହେଲା । ତାହାର ଭିତରେ ଖାଲ ଅନ୍ଧାର
ରହିଥିଲା । ସେହି ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ ଅନୁରୁଦ୍ଧ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲେ ।

ହୃଦୟଗର୍ଭେ ଭଗବାନେଷ କ୍ଳମସି ପଠ୍ୟତେ ।

ଆଦିତ୍ୟାଦ୍ୟଦିଭୂତଭ୍ରାତୃପ୍ରସୂତ୍ୟା ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଚ୍ୟତେ । ୭ ।

ବେଦରେ ଏହି ଅନୁରୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ପୂଜ୍ୟ ହୃଦୟଗର୍ଭ କହନ୍ତି । (ହୃଦୟଗର୍ଭର ଅର୍ଥ
ଅନ୍ତ) ଏହି ହୃଦୟଗର୍ଭ ପ୍ରଥମଭୂତ ହେତୁ ଆଦିତ୍ୟ ଏବଂ ଓ ଜନ୍ମ ଦେଉଥିବାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ
ନାମରେ ପରିଚିତ ହେଲେ ।

ପରଂ ଜ୍ୟୋତିଃସ୍ତମଃ ପାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଽୟଂ ସବିତେତି ଚ ।

ପର୍ଯ୍ୟତି ଭୁବନାନ୍ତ୍ୟେଷ ଭବନ୍ତୁନ୍ ଭୂତଭବନଃ । ୮ ।

ଅନ୍ଧାରର ଶେଷରେ ଏହି ହେଲେ ପରମ ଜ୍ୟୋତି । ଏହାଙ୍କର ନାମହିଁ ସବିତା ।
ପ୍ରାଣୀ ନିର୍ମାତା ଏହି ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାଣୀ ତିଆରି କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସବୁ ଭୁବନକୁ (ତନି
ଭୁବନ ବା ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଭୁବନ) ପରିଭ୍ରମଣ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ପ୍ରକାଶାମ୍ଳା ତମୋହନ୍ତା ମହାନିତ୍ୟେଷ ବିଶ୍ୱତଃ ।
ରତେନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ମଣ୍ଡଳଂ ସାମାନ୍ୟଶ୍ଚା ମୂର୍ତ୍ତିର୍ଯକୂର୍ଷି ଚ । ୧।
ବୟାମୟୋଽୟଂ ଭଗବାନ୍ କାଳାମ୍ଳା କାଳକୃତ୍ ବିଭୁଃ ।
ସର୍ବାମ୍ଳା ସର୍ବଗଃ ସୁକ୍ଷ୍ମଃ ସର୍ବମସ୍ମିନ୍ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତମନ୍ ॥ ୨ ॥

ଅନ୍ଧକାରକୁ ନଷ୍ଟ କରି ଏହି ସୂର୍ଯ୍ୟ ମହାନ ରୂପରେ ଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି ।
ଉର୍ବ ବେଦର ମନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଏହାଙ୍କର ମଣ୍ଡଳ । ସାମବେଦ ମନ୍ତ୍ର ଏହାଙ୍କର କରଣ ଏବଂ
ଯଜୁର୍ବେଦ ମନ୍ତ୍ର ଏହାଙ୍କର ଶରୀର ରୂପରେ ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ଏଣୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ତନି ବେଦାୟ ଓ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ । ସେ କାଳର ଆତ୍ମା ଅର୍ଥାତ୍ ସମୟ
ତାଙ୍କଠାରୁହିଁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତି ଅଛି । ସେ କାଳର କର୍ତ୍ତା ଏବଂ ସର୍ବବ୍ୟାପୀ । ସେ ସମସ୍ତଙ୍କର
ଆତ୍ମାରୂପୀ । ସବୁଠାରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରବେଶ ଅଛି । ସେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଏବଂ ସବୁ ତାଙ୍କଠାରେ
ରହିଅଛି ।

ରଥେ ବିଶ୍ୱମୟେ ଚକ୍ରଂ କୃତ୍ୱା ସଂବସ୍ତ୍ରାସନକମ୍ ।
ଛନ୍ଦାଂସ୍ୟଶ୍ୱାଃ ସୂବୟୁତାଃ ପର୍ଯ୍ୟେତ୍ୟେଷ ବିଶୀ ସଦା ॥ ୩ ॥

ସରସ୍ୱତର ବିଶ୍ୱ ତାଙ୍କର ରଥ । ବର୍ଷଗୁଡ଼ିକ ତାର ଚକ, ଛନ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ତାର ଶୋଭା
ଏବଂ ଏମାନେ ରଜ୍ଜୁବଦ୍ଧ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ପରିଭ୍ରମଣ କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଅଛନ୍ତି । ସେ
ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବଶରେ ରଖନ୍ତି ।

ତ୍ରିପାଦମମୃତଂ ରୁଦ୍ରଂ ପାଦୋଽୟଂ ପ୍ରକଟୋଽଭବତ୍
ସୋଽହଂକାରଂ ଜଗତ୍ ସୃଷ୍ଟୁଂ ବ୍ରହ୍ମାଣମସୃଜତ୍ ପ୍ରଭୁଃ ॥ ୪ ॥
ତସ୍ମୈ ବେଦାନୁବର୍ତ୍ତନ୍ ଦତ୍ତ୍ୱା ସର୍ବାଲୋକପିତାମହମ୍ ।
ପ୍ରତିଷ୍ଠାପ୍ୟାଶ୍ରମଧ୍ୟେଽଥ ସ୍ୱୟଂ ପର୍ଯ୍ୟେତ ଭସୟନ୍ ॥ ୫ ॥

ଏହି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏକପାଦରେ ମାତ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଅଛନ୍ତି । ଏହାଙ୍କର ତନିପାଦ
ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅମୃତ ରୂପରେ ଗୋପନରେ ଅଛନ୍ତି । ଏହି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅହଂକାରକୁ ଦୃଷ୍ଟିକରି

ଜଗତ୍ ସର୍ଜନା ନିମନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ସୃଷ୍ଟି କଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ବେଦ ରୂପକ ବର ଦେଇ ପୁଣି
ଅଶ୍ରୁ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଜଗତର ପିତାମହ ବ୍ରହ୍ମା ଉକ୍ତ ଅଶ୍ରୁ ମଧ୍ୟରେ ରହିଲେ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟ କନ୍ଦୁ କରଣ ବିକାରଣ ପୂର୍ବକ ପୃଥିବୀ ପରିଭ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଅଥ ସୂକ୍ଷ୍ମେ ମନଶ୍ଚକ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମାହଂକାରମୂର୍ତ୍ତିମାନ ।
ମନସଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରମା ଜଜ୍ଞେ ସୂର୍ଯ୍ୟାଃଶ୍ଚେନ୍ଦ୍ରୋଽପ୍ୟାଂ ନୟଃ । ୧୪।

ମନସଃ ଖଂ ତତୋ ବାୟୁରଗ୍ନିରାପୋ ଧରା ଓମାତ ।
ଗୁଣୋକବୃଦ୍ଧ୍ୟା ପଞ୍ଚେବ ମହାଭୂତାନି ଜଜ୍ଞିରେ । ୧୫।

ଅଗ୍ନିରାପୋ ଭାନୁରନ୍ଦ୍ରୋ ତତଶ୍ଚାକ୍ଷାରକାଦୟଃ ।
ତେଜୋଭୂଖାମୁବାତେଭ୍ୟଃ ଓମଶଃ ପଞ୍ଚ ଜଜ୍ଞିରେ । ୧୬।

ପୁନର୍ଦ୍ବାଦଶଧ୍ୟାମାନଂ ବିଦଧେ ରାଶି ସଂଜ୍ଞକମ୍ ।
ନକ୍ଷତ୍ରରୂପିଣଂ ଭୂୟଃ ସପ୍ତବିଂଶାମୃକଂ ବଶୀ । ୧୭।

ଅହଙ୍କାର ମୂର୍ତ୍ତିରୂପୀ ବ୍ରହ୍ମା ସୃଷ୍ଟି ନିମନ୍ତେ ମନବଳାଇଲେ । ତାଙ୍କ ମନରୁ ଚନ୍ଦ୍ରଜାତ
ହେଲେ ଏବଂ ଆଖିରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଜନ୍ମ ହେଲେ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ସବୁ ତେଜସ୍ବର ପଦାର୍ଥଠାରୁ ଉତ୍ତମ ।

ମନରୁ ଆକାଶ, ଆକାଶରୁ ବାୟୁ, ବାୟୁରୁ ଅଗ୍ନି, ଅଗ୍ନିରୁ ଜଳ, ଜଳରୁ ପୃଥିବୀ
ସଂପାଦନେ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଏହିପରି ଏକ ଏକ ଗୁଣ ବୃଦ୍ଧି ନେଇ ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତ
ଜନ୍ମଲାଭ କଲେ ।

ଅଗ୍ନି, ଜଳ, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର ଏବଂ ପରେ ପରେ ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ଜନ୍ମ ହେଲେ । ତେଜ,
ପୃଥିବୀ, ଆକାଶ, ଜଳ ଓ ପବନରୁ ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ପଞ୍ଚ ତାବ ଗ୍ରହ ଜନ୍ମ ନେଲେ । ବ୍ରହ୍ମା ପୁଣି
ନିଜକୁ ବାର ଭାଗରେ ବାଣ୍ଟି ୧୨ଟି ରାଶିରୂପ ନେଲେ । ପୁଣି ଏହି ବାର ରାଶିକୁ ୨୭ ନକ୍ଷତ୍ର
ରୂପରେ ବାଣ୍ଟିଦେଲେ ।

ତତଶ୍ଚରାତରଂ ବିଶ୍ବଂ ନିର୍ମମେ ଦେବପୂର୍ବକମ୍ ।
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବମଧ୍ୟାଧରେ ଭୂଶ୍ଚ ସ୍ତ୍ରୀତୋଭୂଃ ପ୍ରକୃତଂ ସୂଜତ୍ । ୧୮।

ତାପରେ ଦେବତା ଓ ତଦନନ୍ତର ସତରାତର ଏହି ବିମ୍ବ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡକୁ ସେ ରଚନା
କରିନେଲେ । ସେ ଉପରେ ତଳେ ଓ ମଝିରେ ପ୍ରକୃତି ଝମରେ ସୃଷ୍ଟି କରିଗଲେ ।

ଗୁଣକର୍ମବିଭାଗେନ ସୃଷ୍ଟି । ପ୍ରାଗ୍ଭବନୁକମାତ୍ ।
 ବିଭାଗଂ କଳ୍ପୟାମାସ ଯଥାସ୍ତଂ ବେଦବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ । ୧୯ ।
 ବ୍ରହ୍ମନକ୍ଷତ୍ର-ତାରାଣାଂ ଭୂମେର୍ବିଶ୍ୱସ୍ୟ ବା ବିଭୃଃ ।
 ଦେବାସୁରମନ୍ଦୁଷ୍ୟାଣାଂ ସିଦ୍ଧାନାଂ ଚ ଯଥାକ୍ରମେ । ୨୦ ।
 ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡମନ୍ତ୍ରଃଶୁଷିରଂ ଯଦେବଂ ଭୂଭୂର୍ବାସବମ୍ ।
 କଟାହ ଦ୍ୱିତୟସୈବ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣଂ ଗୋଲକାକୃତ । ୨୧ ।
 ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡମଧ୍ୟେ ପରମ୍ଭବ୍ୟୋମକକ୍ଷାଭିଧୀୟତେ ।
 ତନ୍ମଧ୍ୟେ ଭ୍ରମଣଂ ଭ୍ରମାଂ କ୍ରମଶୋଽଧଃ କ୍ରମାଦଧଃ । ଇତି । ୨୨ ।

ବେଦ ଉପରେ ସେ ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ଗୁଣ ଓ କର୍ମର ବିଭାଗାନୁସାରେ ପୁଣି ପୂର୍ବପର ନିଜର ଅଭିରୁଚି ଅନୁଯାୟୀ ବିଭାଗ କଲ୍ପନା କରିଗଲେ । ଏ ବିଭାଗ ଭିତରେ ଆସିଲେ ବ୍ରହ୍ମ, କ୍ଷୀନ୍ନ ବୃତ୍ତୀୟ ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ତାରା । ପରେ ପୁଣି ପୃଥିବୀ, ବାୟୁବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ, ଦେବ ଅସୁର ମାନବ ଓ ସିଦ୍ଧ ତାହାରି ମଧ୍ୟରେ ଆସି ରଚିତ ହେଲେ ।

ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଭିତରଟା ପଟ୍ଟା । ଏହି ପଟ୍ଟା ଭିତରେ ଭୂ, ଭୂବ ଓ ସ୍ୱ ଆଦି ଲୋକ ବସବର ରହୁଅଛନ୍ତି । ଏହି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଟା ଗୋଲ ଯେପରି ଦୁଇଟି କଢ଼େଇ ଧାରରେ ମିଶିଗଲେ ହୁଏ ।

ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଭିତରେ ଯେଉଁ ପରମ୍ଭ ତାହାକୁ ବ୍ୟୋମ କକ୍ଷା କହନ୍ତି । ସେଥିରେ ଉଦ୍ଧୃତର କ୍ରମରେ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କର (ଗ୍ରହମାନଙ୍କର) ଭ୍ରମଣ ହୁଏ ।

ଇତି ସୌରୋକ୍ତପଦ୍ୟାନାଂ ବିଂଶତ୍ୟା ସୂଚିତଃ କ୍ରମଃ ।
 ଅଥୈତଦୁକ୍ତସୂର୍ଯ୍ୟାଦୟରୂପଂ ପ୍ରବିବିକ୍ୟେତେ । ୨୩ ।

ଚତୁର୍ବ୍ୟୁହ-ପ୍ରକାରେଣ କୃତଃ ସର୍ବାନ୍ ସର୍ବାଦା । ଇତି ।
 ଇତି ଶ୍ରୀନାରଦୀଽୟାକ୍ତେଃ ପ୍ରଦୁମ୍ନୋଽବୈବ ପଦ୍ମଭୂଃ । ୨୪ ।
 ଚତୁର୍ବ୍ୟୁହଂ ମହତ୍ତତ୍ତ୍ୱରୂପୀ ଯଃ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଚ୍ୟତେ ।
 ତତୋଽନ୍ୟଃ କଥ୍ୟତେ ଭୂଭୂଃ କାର୍ଯ୍ୟ ରୂପୀ ସ୍ୱୟଂଭୂବଃ । ୨୫ ।
 ଅତୋ ଦ୍ୱୈରୂପ୍ୟମର୍କସ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡାନ୍ତଃ ପ୍ରତୀୟତେ ।
 ତଦାବ୍ୟୟାମ୍ଭୂତପ୍ରକର୍ତ୍ତୃତ୍ୱଂ ସମ୍ଭବତ୍ୟତଃ । ୨୬ ।

ସି. ଦ. — ୧୦

ଦ୍ଵିତୀୟସ୍ୟାସୁରାମର୍ତ୍ତ୍ୟପିତୃମର୍ତ୍ତ୍ୟଦିନେଶ ତା ।

ବିମ୍ବଦେବାତ୍ମକଦ୍ଵାକ ସୂର୍ଯ୍ୟାଦୀନାଂ ଦ୍ଵରୁପତା । ୧୭ ।

ଗତ ୨୦ ଶ୍ଳୋକଦ୍ଵାରା ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସୂକ୍ଷ୍ମ ବିକାଶର ନିମ୍ନ ଦେଖାଇ ଦିଆଗଲା । ଏଗୁଡ଼ିକର ବର୍ତ୍ତମାନ ବିରୂପ କରାଯାଉଅଛି । ଶୁକ୍ଳ ପ୍ରକାରେ ସବୁବେଳେ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦିତ ହୋଇଥାଏ । ଏ କଥା ନାରାୟଣ ପୁରାଣରେ ଅଛି । (ଯଥା ବାସୁଦେବ ସ୍ଵକର୍ଷଣ, ପ୍ରତ୍ୟୁନ୍ନ, ଅନିରୁଦ୍ଧ) ପ୍ରତ୍ୟୁନ୍ନହିଁ ପଦ୍ମଭୂ ଗ୍ରହା । ଏହାଙ୍କର କାରଣ ମହତ୍ତର ରୂପୀ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି କଥିତ ଅଛି । ସ୍ଵୟମ୍ଭୁଜର କାର୍ଯ୍ୟ ରୂପୀ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୁଣି ଅଛନ୍ତି । କାରଣ ସୂର୍ଯ୍ୟରୁ ଗ୍ରହା ଓ ଗ୍ରହାଠାରୁ କାର୍ଯ୍ୟରୂପୀ ଏହି ସୂର୍ଯ୍ୟର ଉତ୍ପତ୍ତି । ଏଥିରୁ ସିଦ୍ଧ ହେଲା ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦୁଇଟି । ପ୍ରଥମ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆଦିଦେବ (ଗ୍ରହା) କର ଆତ୍ମା, ଦ୍ଵିତୀୟ ମାଲିକ । ୨ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟଟି ଅସୁର, ମାନବ, ବେଦ ଓ ପିତୃ ଏମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତା ଅଟନ୍ତି । ବିମ୍ବ ଓ ଅନ୍ୟ (ଦେବ ଭାବରେ) ଦେବତା ଭାବରେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଦ୍ଵିରୂପତା ଗ୍ରହଣ କରିବା ଉଚିତ୍ ।

ତୈଜସଂ ଭସ୍ମତୋ ବିମ୍ବମୁଦ୍ଗୁତଂ ସ୍ପର୍ଶରୂପକମ୍ ।

ସାଞ୍ଜଭୌତିକମତ୍ୟେତଦ୍ ଭସ୍ମରତ୍ନାତ୍ ପ୍ରକାପବତ୍ । ୨୮ ।

ଅସ୍ୟାଷ୍ଟୋ ଭିନ୍ନବିମ୍ବସ୍ୟାରମ୍ଭକା ଭୂତଭାଗକାଃ

ଚତ୍ଵାରସ୍ତେଜସୋଽନେଷାଷାମେକେକୋଽଂଶଃ ପ୍ରକୀର୍ତ୍ତିତଃ । ୨୯ ।

ତେଜଃ ପ୍ରାଧାନ୍ୟତଃ ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ତୈଜସଃ ପ୍ରୋତ୍ୟତେଃଶିଳିଃ ।

କିନ୍ତୁ ଦବ୍ୟଂ ରବେସ୍ତେଜୋ ଭୌମାକ୍ଷତଗୁଣାଧିକମ୍ । ୩୦ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ବିମ୍ବ ତେଜଃ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ତେଜ ସ୍ପର୍ଶରୁ ଜାଣି ହେବ । ଏହା ପଞ୍ଚଭୂତରେ ଗଢ଼ା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ଅସରନ୍ତି ତେଜଃସୁକ୍ତ ଥିବାରୁ ପ୍ରତ୍ୟାପପରି ଆଲୋକ ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି । ଏହି ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିମ୍ବର ଆଠଟି ଭୂତ ବିଭାଗ ଅଛି । ଏଥିରୁ ୪ଟି ତେଜୋ ଜାତ ଓ ଅନ୍ୟ ଚାରିଟି ଅନ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧ ଭୂତର ଅଧିନାୟକତ୍ଵ କରନ୍ତି । ତେଜର ପ୍ରଧାନତାକୁ ନେଇ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ସମସ୍ତେ ତୈଜସ କହନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଦବ୍ୟ ରବିର ତେଜ ଏହି ଭୌମ ଅଗ୍ନି ଆଦି ତେଜଠାରୁ ଶୀଘ୍ର ଗୁଣ ଅଧିକ ।

ଶୀତସ୍ପର୍ଶାଧିକରଣଂ ବିମ୍ବମାପ୍ୟଂ ହିମଦୁଃଶତେଃ ।

କରକାବତ୍ ତଦାରବ୍ୟଂ ଚତୁର୍ଭିର୍ଜନ ଭାଗକୈଃ । ୩୧ ।

ଏକୈକଭାଗିତୈରନେଷାଂ ଭୂତାନାଂ ତତ୍ର ଯତ୍ ପୁନଃ ।

ପରପ୍ରକାଶକତ୍ଵଂ ତଦ୍ଭିନ୍ନମୁପଭିନ୍ନ ସଂକ୍ରମାତ୍ । ୩୨ ।

ପ୍ରଥମାଂ ପିବତେ ବହୁଃ କଳାମିତ୍ୟାଦି ଯତ୍ ସ୍ମୃତେଃ ।

ବାକ୍ୟଂ ଶୌକ୍ଲ୍ୟାପଚୟତା ନୈବେଦ୍ୟଂ ପାରମାର୍ଥକିମ୍ । ୩୩ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟବିମ୍ବ ତୈଜସ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେଥିରେ ଚାରିଭାଗ ତେଜ ଓ ଅନ୍ୟ ମହାଭୂତରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଏକ ଏକ ଭାଗ ମିଶିଅଛନ୍ତି ।

ଠିକ୍ ଏହିପରି ଚନ୍ଦ୍ରବିମ୍ବ ଜଳମୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ଚାରିଭାଗ ଜଳ ଓ ଅନ୍ୟ ଭୂତରୁ (ପ୍ରତ୍ୟେକରୁ) ଏକଭାଗ କରି ଅଛି । ଚନ୍ଦ୍ରବିମ୍ବରେ ଶୈତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଏହା କୁଆ-ପଥର ପରି ଥଣ୍ଡା । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରୁ ତାହା କରଣଶାଳୀ ହୁଏ । ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ପ୍ରଥମ କରଣକୁ ପ୍ରଥମେ ଅଗ୍ନି ଖାଏ । ତା ପରେ ଅନ୍ୟମାନେ ଖାନ୍ତି । ସୂକ୍ଷ୍ମରେ ଏପରି ଯେଉଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସବୁ ଅଛି ତାହା ବାସ୍ତବରେ ଯଥାର୍ଥ ନୁହେଁ । ଚନ୍ଦ୍ରର ଶୁକ୍ଳତା କମିଯିବାରୁ ଏପରି କୁହାଯାଇଥାଏ ମାତ୍ର ।

ତେଜସଃ ସ୍ୟାତ୍ କଥଂ ପାନଂ ଦୃଷ୍ଟିଭେଦୋଽବ ଜେବଳଃ ।

ଦେବଦତ୍ତେନ ଭୃଜ୍ୟନ୍ତେ ଗ୍ରାମାଃ ସ ଇତିବନ୍ଧୁତଃ । ୩୪ ।

କଳାଶବେନ ତଦ୍‌ବୃଦ୍ଧିଷୟାତ୍ୟାମୁପଲକ୍ଷିତଃ ।

କାଳ ଏବୋଚ୍ୟତେ ନୋ ଚେତ୍‌ପତେଦର୍ଶୋଽଘିଳକ୍ଷିତଃ । ୩୫ ।

ଭୂୟସାଲ୍ଲସ୍ୟ ବାଧଃ ସ୍ୟାଦତି ନ୍ୟାୟେନ ଶୀତଗୋଃ ।

ଶୈତ୍ୟେନାସ୍ତ୍ରୋଷ୍ଠତାନୁଷ୍ଠା ଶୀତସ୍ପର୍ଶୋଽନ୍ୟଥା ଭବେତ୍ । ୩୬ ।

ତେଜସ୍ବିବ୍ୟର ପାନ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଏହାକୁ ଆଖି ହିଁ ଦେଖିପାରେ ବା ଶ୍ରେଣ କରିପାରେ । ଦେବଦତ୍ତ ଗାଁ ଶ୍ରେଣ କରୁଛି ଯେପରି ବ୍ୟବହାର ଅଛି, ଠିକ୍ ସେହିପରି ତେଜଃପାନର ବ୍ୟବହାର ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

କଳା ଶବ୍ଦର ପ୍ରତ୍ୟାଗତ କୁଣ୍ଠାପଡ଼ୁଛି ଯେ ଚନ୍ଦ୍ରକରଣର ହ୍ରାସ ବୃଦ୍ଧି ସମୟକୁ ନେଇ ଏହି କଥା କୁହାଯାଇଛି, ତା' ନ ହେଲେ ଅମାବାସ୍ୟାରେ ସବୁ ଚନ୍ଦ୍ରକରଣର କ୍ଷୟ ହେଉଥାନ୍ତା ଏବଂ ଆଉ କଳାବୃଦ୍ଧିର କଥା ଉଠନ୍ତା ନାହିଁ । ବହୁରେ ଅଳ୍ପର ବାଧା ହୋଇ-ଥାଏ, ଏହା ଗୋଟିଏ ସୂକ୍ଷ୍ମସୂକ୍ଷ୍ମ କଥା । ଚନ୍ଦ୍ରର ଶୈତ୍ୟ ବାହୁଲ୍ୟରୁ ଉଷ୍ମତା ବୋଧ ହୁଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଆଦୌ ଉଷ୍ମତା ନାହିଁ, ଏପରି ନୁହେଁ । ଉଷ୍ମତା ଆଦୌ ନ ଥାଇ ଶୀତତ୍ବର ଅନ୍ୟପ୍ରକାରର ହୋଇଥାଏ ।

କଳପ୍ରାୟେବଧୋଃ ପୃଷ୍ଠେ ନିଷ୍ଟାବୃକ୍ଷାଦୟୋ ଜନେଃ ।

କଳଙ୍କତେନ ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟନ୍ତେ ନାନାପ୍ରାଚୀନବାତ୍‌ମୟେଃ । ୩୭ ।

ଚନ୍ଦ୍ରବନ୍ଦନଳାଦ୍ୟାସ୍ତେ ପ୍ରାଗୁକ୍ତା ଭବନ୍ତି ତୁ ସ୍ମୃତଃ ।
ତୈଜସାନୀତ୍ୟହଂ ବଚ୍ନଃ ଜଗୁରପ୍ୟାକ କେତନ । ୩୮ ।

ଆପ୍ୟତ୍ତେ ତୁ ଭକଷାୟାଂ ଦୃଶ୍ୟତେହକ୍ଷୟଃ ବିସ୍ମୃତଃ ।
ବିକଳାପଞ୍ଚକଂ ଯସ୍ମାନ୍ନତସ୍ତତ୍ତ୍ବରସଂ କ୍ରମାତ୍ । ୩୯ ।

ତାଦୃଶୁକ୍ତ୍ୟୁକ୍ତତା ଭବନ୍ତି ନ ସମ୍ଭବତ ତାନ୍ୟଥ ।
ଯଦ୍ୟକ୍ଷୟମତେଜାଂସି ତଦା ନ ସ୍ୟାତ୍ତମୋ ନଶି । ୪୦ ।

ଚନ୍ଦ୍ର ବିମ୍ବ ଜଳମୟ । ସେଥିରେ ବୃକ୍ଷ, ପର୍ବତାଦି ଅଛି । ସେଗୁଡ଼ିକ କଳକ ରୂପରେ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଅଛି । ସେଥି ସମ୍ପର୍କରେ ନାନା ପ୍ରାଚୀନ କଥା ମଧ୍ୟ ଅଛି ।

ଚନ୍ଦ୍ର ପରି ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ତାରାଗ୍ରହଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ସ୍ମୃତଃ ତୈଜସ ବୋଲି ମୋର ମତ । କେହି କେହି ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଜଳବିମ୍ବ ବୋଲି ମଧ୍ୟ କହି ଅଛନ୍ତି । ଏ କଥା ଅର୍ଥାତ୍ ଏହି ମତ ମତାନ୍ତର ବହୁ ଆଗରୁ ଅଛି ।

ନକ୍ଷତ୍ର ଗୋଲରେ ରବିର ବିସ୍ତାର ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ୟାସ * ବିକଳା ମାତ୍ର । ତେଣୁ ସେଗୁଡ଼ିକ ଖାଣ୍ଡି ଜଳ ଗୋଲ ହୋଇଥିଲେ (ଭଗୋଲରେ ଏଭଳି ଛୋଟ) ରବିର କରଣ ଯୋଗେ ସେମାନଙ୍କର ଏତେ ବେଶି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତା ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ସେଗୁଡ଼ିକ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପରି ତୈଜସ ହୋଇଥିଲେ ରାତିରେ ଆଉ ଅନ୍ଧକାର ରହିପାରନ୍ତା ନାହିଁ । (ଅର୍ଥାତ୍ ସେଗୁଡ଼ିକ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପରି ତୈଜସ ବା ଚନ୍ଦ୍ର ପରି ଜଳମୟ ନୁହନ୍ତି ।)

ତତ୍ତ୍ୱେଷ୍ଟକୀକୃତଂ ଭୌମଜ୍ୟୋତିର୍ଭୌପାୟକୋପମଂ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟାଂଶୂପାୟକଂ ତେଜୋ ଯଦ୍ଭ୍ରତ୍ତେଷୁ ତଥେକ୍ଷ୍ୟତେ । ୪୧ ।

ବର୍ଣ୍ଣଭେଦୋ ଯଥା ବହେଃ ସ୍ୟାଦାଧାର ବିଶେଷତଃ ।
ତଥା ଭେଷୁ ଗ୍ରହେଷୁ ସ୍ୟାଦଭିନ୍ନା ସ୍ୱୌପାୟକୀ ଦୃ୍ୟତଃ । ୪୨ ।

ତେଣୁ ସେଗୁଡ଼ିକର ଔପାୟକ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି ଅଛି ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇଅଛି । ସୂର୍ଯ୍ୟର ଔପାୟକ ତେଜ-ଯାହା, ଗ୍ରହ ଉପରେ ପଡ଼ି ତାହା ଦେଖାଯାଇଥାଏ ମାତ୍ର । ଆଧାରକୁ ନେଇ ଅଗ୍ନିର ଯେପରି ବର୍ଣ୍ଣଭିନ୍ନତା ଦେଖାଯାଇଥାଏ, ତିନି ସେହିପରି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗୋଟିଏ ବର୍ଣ୍ଣର କରଣ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଗ୍ରହରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣ କରେ ।

ପିତରଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରବିମ୍ବସ୍ୟ ଶ୍ରୀୟନ୍ତେ ପୃଷ୍ଠବାସିନଃ ।
ଯଥାତଥାନ୍ୟଗ୍ରହଭେଷ୍ଟପି ସ୍ଥାନଂ ପ୍ରତୀୟତେ ! ୪୩ ।

ଯଦ୍ୟଦ୍ଭୂତମୟା ଲେକାସ୍ତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରଦେହନଃ ।
ବର୍ତ୍ତନ୍ତେ ପାର୍ଥିବାଂଶସ୍ୟ ସଂପର୍କାଦ୍ବ୍ୟବହାରଣଃ । ୪୪ ।

ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡମଧ୍ୟସଂସ୍ଥାନୋ ଭୂତଗାଲଃ ପାଞ୍ଚଭୌତିକଃ ।
ତଦାରମ୍ଭକତାମାପ୍ତଂ ଭୂମିଭାଗ-ଚତୁଷ୍ଟୟମ୍ । ୪୫ ।

ଜଳାଦିଭୂତଭାଗାନାଂ ଚତୁଷ୍ଟୟଂ ପୂର୍ବବନ୍ଧୁତମ୍ ।
ପୃଷ୍ଠମସ୍ୟାବ୍ୟୁଭାଗଂ ସଜ୍ଜଳଭାଗସ୍ୟାନ୍ୟତମ୍ । ୪୬ ।

ଏକେନ ସ୍ଥଳଭାଗେନ ଲକ୍ଷ୍ୟତେ ପ୍ରାୟଶୋ ଜନେଃ ।
ଗୋଲପୃଷ୍ଠ-ଚତୁର୍ଥାଂଶସ୍ଥଳେଽଢ଼ିଳଜନସ୍ଥିତଃ । ୪୭ ।

ଚନ୍ଦ୍ରର ପୃଷ୍ଠଦେଶରେ ପିତୃଲୋକ ରହନ୍ତି ବୋଲି (ଶାସ୍ତ୍ରରୁ) ଶୁଣା ଯାଇଥାଏ ।
ଠିକ୍ ସେହିପରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗ୍ରହରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାଣୀ ବାସ କରୁଥିବା ଜଣାଯାଏ ।

ଯେଉଁ ମହାଭୂତର ପ୍ରାରୂପ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଲୋକ ବା ଭୂବନ (ଗ୍ରହ ?) ତିଆରି କରାଯାଇଅଛି
ସେଥିରେ ସେହି ମହାଭୂତର ପ୍ରାଣୀ ବେଶି ରହିବା କଥା । ଯେଉଁ ପ୍ରାଣୀମାନେ ପୃଥିବୀ
ଭାଗର ସମକ୍ଷରେ ବେଶି ଆସନ୍ତି ସେହିମାନେହି ସେହି ପୃଥିବୀରେ ବେଶି ବ୍ୟବହାରରେ
ଲଗନ୍ତି ।

ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଏହି ପୃଥିବୀ ଗୋଲଟି ପଞ୍ଚଭୂତମୟ । ଏହାର ଆରମ୍ଭରେ
୪ ଭାଗ ମାଟି ଥିଲା । ଜଳ, ବାୟୁ, ଅଗ୍ନି, ଆକାଶ, ଏହି ଚାରିଟି ମହାଭୂତ ପ୍ରତ୍ୟେକ
ଏକ ଏକ ଭାଗ ଏଥିରେ ଥିଲେ । ପୃଥିବୀ ପୃଷ୍ଠର ଚାରିଭାଗରୁ ଏକଭାଗ ମାଟି ସ୍ଥଳ । ବାକୀ
ତିନିଭାଗ ଜଳରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ, ଏହା ଲୋକେ ଦେଖୁଅଛନ୍ତି । ଏହି ଚାରି ଭାଗରୁ ଭାଗେ
ସ୍ଥଳ—ପୃଷ୍ଠରେ ଜନମାନବ ରହି ଅଛନ୍ତି ।

ଲବଣୋଦଧିମଧ୍ୟସ୍ଥଂ ମହାଦ୍ବୀପଦ୍ବୟଂ ପୃଥକ୍ ।
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱାଧରଭିଧଂ ତଦ୍ବ ମହାନୁର୍ଦ୍ଧ୍ୱାଧରସ୍ତନୁଃ । ୪୮ ।

ଅଧଃସ୍ଥସ୍ୟୋତ୍ତରାର୍ଦ୍ଧେନ ସହୋର୍ଦ୍ଧଃ କଥିତୋ ବୃଥେଃ ।
ଜମ୍ବୁଦ୍ବୀପାଖ୍ୟାଧଃସ୍ଥ-ଦ୍ବୀପସ୍ୟାର୍ଦ୍ଧନ୍ତୁ ଦକ୍ଷିଣମ୍ । ୪୯ ।

କଥିତେ ହ୍ୟାସୁରୀ ଭୂମିର୍ଭାଗୌର୍ଦ୍ଧାଦଶଭିୟୁତମ୍
ତଦ୍ବଃ ଷଡ୍ ସାଗରା ଦ୍ବୀପା ହ୍ରଦବେଶୋପମାଃ ସ୍ଥିତାଃ । ୫୦ ।

ଜମୁଦ୍ୱୀପସ୍ଥ ବହୁଧା ବିଭକ୍ତା ବର୍ଷପର୍ବତେଃ ।
 ତତ୍ତ୍ୱନାନାନି ନୋକ୍ତାନି ବହୁସୂର୍ଯ୍ୟାଂଶ ସ୍ୱୟମ୍ବରେଃ । ୫୧ ।
 ଯତ୍ନ ବିସ୍ତୃତ-ଗୋଲଦୌ ବର୍ଣ୍ଣିତଂ ଭୂଧରବନମ୍ ।
 ତତ୍ତ୍ୱଦ୍ୱିଷ୍ଟବିରୁଦ୍ଧତ୍ୱାତ୍ନାମେନ ବଦତଂ ବୁଧେଃ । ୫୨ ।
 ତତ୍ତ୍ୱତ୍ ଶାସ୍ତ୍ରୋଦତୋ ମେରୁଃ କୃତାଷ୍ଟ-ଯୋଜନୋକ୍ତିତଃ ।
 କଳାକୃତମିତୋ ମୂଳ ଉଦ୍ଧୃଷ୍ଟଲ୍ୟାଂ ନ ଖାଗ୍ନିଭିଃ । ୫୩ ।
 ବର୍ଷାତଳା ହିମାଦ୍ର୍ୟାଦ୍ୟାଃ ପଞ୍ଚାଶଦ୍ ଯୋଜନୋକ୍ତିତାଃ ।
 ତାବତ୍ ପ୍ରସ୍ଥାଶ୍ଚ ତଦାୟଂ ତ୍ରିୟତେ ଗଣିତଜନଃ । ୫୪ ।
 ଯସ୍ମାଦ୍ଗୋଲସ୍ଥିତୌ ଲାଦଶଂକ ନୂନାଂ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀନାମ୍ ।
 ବ୍ୟବଧା ଦୃଶ୍ୟତା ମାନଂ ଦୃଷ୍ଟିସୀମା ଚ ବୋଧତେ । ୫୫ ।

ଲବଣ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଯୋଡ଼ିଏ ମହାଦ୍ୱୀପ ଅଛି । ଗୋଟିଏ ଉଦ୍ଧୃଷ୍ଟ ଓ ଅନ୍ୟଟି ଅଧ
 ମହାଦ୍ୱୀପ । ଏ ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମଟି ବେଶି ବଡ଼; କିନ୍ତୁ ଅଧୋ ମହାଦ୍ୱୀପଟି ସାନ ।
 ତଳେ ଥିବା ଅଧୋ ମହାଦ୍ୱୀପର ଉତ୍ତରାଂଶକୁ ନେଇ ଉଦ୍ଧୃଷ୍ଟ ମହାଦ୍ୱୀପ ଗଠିତ ହୋଇଅଛି ।
 ଏହାର ନାମ ଜମୁଦ୍ୱୀପ । ତଳେ ଥିବା ଦ୍ୱୀପର ୧/୧୨ ଅଂଶ ସହିତ ଦକ୍ଷିଣାଂଶ ଅସୁର
 ଭୂମି ନାମରେ ଖ୍ୟାତ । ଏହି ଦକ୍ଷିଣାଂଶ—ଅସୁର ଭୂମିରେ ଦ୍ରବ ଓ ଜନପଦ ସଦୃଶ
 ଛଟି ସାଗର ଓ ଅନେକ ଦ୍ୱୀପ ଅଛନ୍ତି । ଜମୁଦ୍ୱୀପ ବର୍ଷ [ଦେଶ] ପଦ୍ଧତ ମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା
 ବହୁ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ରହିଛି । ବ୍ରହ୍ମଗୁପ୍ତ, ସୂର୍ଯ୍ୟାଂଶ ପୁରୁଷ ବା ସ୍ୱର୍ଗର
 କେନ୍ଦ୍ରହେଲେ ଏ ଗୁଡ଼ିକର ପରିମାଣ କହିନାହାନ୍ତି ।

ବିସ୍ତର ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଭୂଗୋଲ ଆଦିରେ ଯେଉଁ ପଦ୍ଧତ ଆଦର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି,
 ଦୃଷ୍ଟି ବିରୋଧ ହେତୁ ସେ ଗୁଡ଼ିକର ବର୍ଣ୍ଣନା ନାମମାତ୍ରରେହିଁ ପଣ୍ଡିତମାନେ ରଖିଛନ୍ତି
 (ଏ ବର୍ଣ୍ଣନା ବାସ୍ତବ ନୁହେଁ) । ମେରୁ ପଦ୍ଧତର ଉଚ୍ଚତା ୮୦ ଯୋଜନ ବୋଲି ସେହିସବୁ
 ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି । ମୂଳ ଦେଶରେ ଏହାର ବିସ୍ତୃତ ୨୫୭ ଯୋଜନ, ଉଦ୍ଧୃଷ୍ଟରେ ଥିବା ଏହାର
 ଭୂମି ୩୨୦ ଯୋଜନ ବିସ୍ତୃତ ।

ହିମାଦ୍ର ପ୍ରଭୃତି ବର୍ଷ ପଦ୍ଧତ ଗୁଡ଼ିକର (ପ୍ରତ୍ୟେକର) ଉଚ୍ଚତା ୫୦ ଯୋଜନ ମାତ୍ର ।
 ଏମାନଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥ ମଧ୍ୟ ୫୦ ଯୋଜନ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ ଗଣିତ ପ୍ରକାର
 ଦେଖାଇ ଦିଆଯାଉଅଛି । ଯେଉଁଥିରୁ ଦୂରରେ ଥିବା ପଦ୍ଧତ, ଶଙ୍କୁ ଇତ୍ୟାଦିର ବ୍ୟବଧାନ
 ଦୃଶ୍ୟାଦୃଶ୍ୟମାନ ଓ ଦୃଷ୍ଟି ସୀମା ଜାଣିହୋଇପାରିବ । ଅବଶ୍ୟ ଏ ସବୁ ପୃଥିବୀ ଗୋଲ
 ଉପରେ ଥିବା ସବୁ ବସ୍ତୁର ହିଁ ହେବ ।

ଅଭୀଷ୍ଟମାନକେ ଗୋଲେ ଭରତେନ୍ଦ୍ରନ କଳ୍ପିତେ ।
ସ୍ଥାପ୍ୟଃ ସ୍ଵେଚ୍ଛାନିତଃ ଶଙ୍କୁଃ ସଚକ୍ରକଳିକାହତଃ । ୫୭ ।

ଗୋଲବେଷ୍ଟନମାନେନ ହୃତଃ ସଂସ୍କୃତନାମକଃ ।
ସଦ୍ବିଧୋଽର୍ଘ୍ୟସ୍ତ୍ରୀକାବ୍ୟସ୍ତ୍ରୀକ୍ୟାୟୁକ୍ତାଧରୋଽଞ୍ଜୁତଃ । ୫୮ ।

ଫଳମୁତ୍ତମକୀବା ତତ୍ତ୍ଵେପଂ ଦୃଢ଼ମାର୍ଗଲଘ୍ଵିକାଃ ।
ତା ଗୋଲପରସ୍ପରଶା ଭରତକଳିକୋ-ଽଞ୍ଜୁତାଃ । ୫୯ ।

ଶଙ୍କୁଦର୍ଶନସୀମା ସୁସ୍ପଷ୍ଟତୋ ଦୂରେ ସ ନେଷ୍ୟତେ ।

ଇଷ୍ଟ ପରିମାଣର ଗୋଲ କଳ୍ପନାକର । ଏଠାରେ ଭୂଗୋଲକୁ ନିଆଯାଉ ଏବଂ ଏହାକୁ ସ୍ଵାଭିଚନ୍ଦ୍ର ଭାବରେ ଧରି ନିଆଯାଉ । ତାହାର ଉପରେ ଇଷ୍ଟ ପରିମାଣର ଶଙ୍କୁ ସ୍ଥାପନା କର । ତାହାକୁ ସ୍ଵାଭିଚନ୍ଦ୍ର କଳା ($୩୭^{\circ} \times ୭^{\circ} = ୨୧୭^{\circ} ୦୦'$ କଳା) ରେ ଗୁଣି ଭୂଗୋଲ ପରିଧି ପରିମାଣ (ଯୋଜନ) ରେ ହର । ଫଳ ସଂସ୍କୃତ ନାମକ ଶଙ୍କୁ ହେବ । ଏହି ଶଙ୍କୁକୁ ଉପର ତଳ ଭାବରେ ଦୁଇ ଯାଗାରେ ରଖ । ଉପରେ ଥିବା ଶଙ୍କୁକୁ (ଶଙ୍କୁମାନ) ଶିଙ୍ଗ୍ୟ ୩୪୩୮ ରେ ଗୁଣି ତଳଶଙ୍କୁ ପରିମାଣଯୁକ୍ତ—ଶିଙ୍ଗ୍ୟରେ ହରିଲେ ଫଳ ଉତ୍କ୍ରମଜ୍ୟା ହେବ । ତାହାର ଗୁପ ଦୃଷ୍ଟିମାର୍ଗ କଳା ହେବ । ସେହି କଳାକୁ ଭୂଗୋଲ ପରିଧିରେ ଗୁଣି ଭରତ କଳା $୨୧୭^{\circ} ୦୦'$ ରେ ହରିଲେ ଶଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ ସୀମା (ପରିମାଣ) ହେବ । (ଏହା ଦ୍ରଷ୍ଟା ଓ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ବସ୍ତୁର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ପରମାନ୍ତର ହେବ) ସେଥିରୁ ଦୂରରେ ଥିଲେ ଶଙ୍କୁ ଆଉ ଦେଖାଯିବ ନାହିଁ ।

ଉତ୍କ୍ରମଜ୍ୟା ନଗୋନା ଚେତ୍ତଦୂନସ୍ତ୍ରୀକାକୃତମ୍ । ୫୯ ।

ଉତ୍କ୍ରମଜ୍ୟା ୨ରୁ କମ୍ ହେଲେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ତର ଗୁପ କର ହେବ ନାହିଁ) ତାହାକୁ ଶିଙ୍ଗ୍ୟରୁ ଫେଡ଼ି ଫଳର ବର୍ଗକୁ ପୁଣି ଶିଙ୍ଗ୍ୟ ବର୍ଗରୁ ଫେଡ଼ିବ । ଅବଶେଷର ବର୍ଗମୂଳ ନେବ । ତାହା ଉକ୍ତ (ସପ୍ତୋନ) ଉତ୍କ୍ରମଜ୍ୟାର ଗୁପ ହେବ ।

ସ୍ତ୍ରୀକାକୃତେର୍ବିଶୋଧାତଃ ପଦମୁତ୍ତମକାମୂର୍ତ୍ତଂ ।

ପରମବୋତ୍ତମଜ୍ୟାୟା ଧନୁର୍ଯକ୍ତ୍ରାକାଧିକମ୍ । ୬୦ ।

କଳ୍ପ ଏହି ସ୍ଥଳରେ ଉତ୍କ୍ରମଜ୍ୟାର ଯେ ଗୁପ ଆସିବ ତାହା ଯଦି କଳାଧିକ ହୋଇଥିବ ତାହାହେଲେ ଉତ୍କ୍ରମଜ୍ୟା ଅତ୍ୟନ୍ତ କମ୍ ହେବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ତାହାକୁ ବଳିଷ୍ଠା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ (ବକଳା) ମିଶାଇ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଉଚିତ ।

ପ୍ରାହ୍ୟାତ୍ୟଲ୍ଲୋଭନମଜ୍ୟାଂ ତଦ୍ଭୁଲପ୍ରାପ୍ତିଃ ସମଂ ।
ହିମାଦ୍ରଃ କଲ୍ପିତଃ ଶଙ୍କୁଃ ପଞ୍ଚାଶଦ୍ଭୋଜନୋକ୍ତିତଃ । ୭୧ ।

ଷଡ୍ଭୁଜାତ୍ରେଷୁ ମାନେହ୍ନିନ୍ ଭୂଗୋଲପରପୋ ସ୍ଥିତଃ ।
ସ ପ୍ରାଗ୍ଭୂତ୍ୟଂଶୁତଃ ଶଙ୍କୁଃ ସ୍ଥିତ୍ୱଦ୍ଭୁଜକଳିକୋଽଭବତ୍ । ୭୨ ।

ଦ୍ୱିଃସ୍ଥାଦସ୍ଥାଦ୍ଭୁତମଜ୍ୟା ଦୃଢ଼ନିଶାସ୍ତ୍ରଦ୍ଭୁଜକଳାଃ ।
ଦୃଢ଼ନାଗେଶା ଦୃଷ୍ଟିସୀମାଶରତ୍ତେର୍ଯ୍ୟୋଜନେର୍ମତାଃ । ୭୩ ।

୫୦ ଯୋଜନ ଉଚ୍ଚ ହିମାଦ୍ରକୁ ଶଙ୍କୁ ଧରାଗଲା । ଏହି ଶଙ୍କୁ ପୁଣି ୫୦୨୭ ଯୋଜନ ପରିମିତ ଭୂଗୋଲ ପରିଧି ଉପରେ ରହିଛି । ଏଣୁ ଏହି ଶଙ୍କୁର ସମ୍ପୃକ୍ତ ଶଙ୍କୁମାନ ହେଲା ୨୧୫ (ଏ ଶଙ୍କୁ ଆଶିବାର ଶକ୍ତି ଆଗରୁ କୁହାଯାଇଛି) । ଏହାକୁ ଦୁଇ ଯାଗାରେ ରଖି ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ତାହାର ଉଚ୍ଚତମଜ୍ୟା ୨୦୨ ବାହାର କରାଗଲା । ଏହାର ଗୁପ୍ତକଳା ହେଲା ୧୧୮୨ । ଏହାହିଁ ଦୃଷ୍ଟି ସୀମା କଳା ଆକାରରେ । ଏହାକୁ ଯୋଜନ କଲେ ହେବ ୨୭୫ । (ଏହିକ ଯୋଜନ ବ୍ୟବଧାନ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଦ୍ରଷ୍ଟାର ୫୦ ଯୋଜନୋଚ୍ଚ ହିମାଦ୍ର ଦର୍ଶନ ହୋଇ ପାରିବ ।)

ଦ୍ରଷ୍ଟୂଶଙ୍କୁନ୍ତରଧରମାନଂ ଚକ୍ରକଳା ହତଂ ।
ହୃତଂ ପରଧୂମାନେନ ଲବ୍ଧା ଭୂଜକଳା ସ୍ତୂତଃ । ୭୪ ।

ଦ୍ରଷ୍ଟୂଦୃଶ୍ୟନ୍ତରେ ରାଶିବିଘ୍ନୋନେ ଦୃଷ୍ଟିସମ୍ବନ୍ଧଃ ।
ଭୂଜଲିପ୍ରାଜ୍ୟକାର୍ଗହୀନବିଜ୍ୟାକୃତେଃ ପଦମ୍ । ୭୫ ।

କୋଟୀଜ୍ୟାବିଶ୍ୱଶାକ୍ତୋଽଧାଶେଷଃ ସ୍ୟାଦ୍ଭୁତମଜ୍ୟକା ।
ଅଥ କୋଟିଜ୍ୟାୟାତ୍ମସ୍ତ୍ରସ୍ତ୍ରଜ୍ୟାସ୍ତଃ ସଂସ୍କୃତୋ ନରଃ । ୭୬ ।

ସ୍ୱରୂପଶଙ୍କୁଃ ସ ଚେଦଲ୍ଲଭ ଉତ୍ତମଜ୍ୟା ପ୍ରମାଣତଃ ।
ତଦା ନ ଦୃଶ୍ୟତେ ଭୂୟାନ୍ ଦୃଶ୍ୟତେ ବ୍ୟବଧାନଭିତ୍ । ୭୭ ।

ଉତ୍ତମଜ୍ୟୋକ୍ତିତଃ ସ୍ୱଷ୍ଟଶଙ୍କୁର୍ଦୃଶ୍ୟଜ୍ୟକା ଭବେତ୍ ।
ସା ବିଜ୍ୟାୟାନ୍ତରେଶ୍ୱୋତ୍ଥଭୂଜକ୍ୟାପ୍ତୋନ୍ନତଜ୍ୟକା । ୭୮ ।

ତଦ୍ଭୁଜଦୃଶ୍ୟଲପ୍ରାଃ ସ୍ୟୁସ୍ତୁକ୍ଷକୋଃ କ୍ଷିତିଜୋପର ।
ଦଶ୍ୟଜ୍ୟାପରଧୂଷଣା ଚକ୍ରଲପ୍ତୋଽଭିତା ଫଳମ୍ । ୭୯ ।

ଶଙ୍ଖୋଦ୍‌ଶ୍ୟୋନ୍ମତଃ ଯୋଥ ଶିଜ୍ୟାୟା କୋଟିଭଜିତା ।
ଦୃଶ୍ୟଭାଗଃ ସ୍ମୃତଃ ଶଙ୍ଖୋଃ ସ୍ୟାଦ୍‌ଯୋଜନକରାଦିକଃ । ୭୦ ।

ପରମୁଦ୍ଭୋତ ଋମଜ୍ୟାଥ ଭରତକଳକୋଇତା ।
ଶିଜ୍ୟାୟା କୋଟିଜୀବାପ୍ତା କୃତ୍ତାଂଶପ୍ରମେଦର୍ଭବେତ୍ ୭୧ ।

ଦ୍ରଷ୍ଟା ଓ ଦୃଶ୍ୟ (ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ) ବସ୍ତୁର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଦୂରତାକୁ ୨୧୭୦୦ରେ ଗୁଣି ଭୂପରିଧିରେ ହରିଲେ ଭୁଜକଳା ହୁଏ । ଏହି ଭୁଜକଳାର ପରିମାଣ ଛନ୍ଦ ଗୁଣିରୁ କମ ହେଲେ ଦ୍ରଷ୍ଟା ଦୃଶ୍ୟବସ୍ତୁକୁ ଦେଖି ପାରିବ । ଭୁଜକଳାପ୍ରାର ବର୍ଗକୁ ତ୍ରିଜ୍ୟାବର୍ଗରୁ ଅନ୍ତର କରି ଅନ୍ତର ଫଳର ବର୍ଗମୂଳ ନେଲେ କୋଟିଜ୍ୟା ହୁଏ । ସେହି କୋଟିଜ୍ୟାକୁ ତ୍ରିଜ୍ୟାରୁ ବାଦ ଦେଲେ ଅନ୍ତରଫଳ ଉତ୍ତମଜ୍ୟା ହୁଏ ।

ଏହାପରେ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦକୁ କୋଟିଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି ତ୍ରିଜ୍ୟାରେ ଭାଗ ଦେଲେ ସ୍ମୃତ ଶବ୍ଦ ହୁଏ । ଏହି ସ୍ମୃତ ଶବ୍ଦ ଉତ୍ତମଜ୍ୟାରୁ କମ ହେଲେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଯଦି ସ୍ମୃତ ଶବ୍ଦ ଉତ୍ତମଜ୍ୟାରୁ ବେଶି ହୁଏ ତାହାହେଲେ ସେ ଏହି ବ୍ୟବଧାନକୁ ଉଦ୍‌ବେଶ କରେ ଏବଂ ଦୃଶ୍ୟ ମଧ୍ୟ ହୁଏ । ସ୍ମୃତ ଶବ୍ଦରୁ ଉତ୍ତମଜ୍ୟା ବାଦ ଦେଲେ ଦୃଶ୍ୟ ଜ୍ୟା ହୁଏ । ଏହି ଦୃଶ୍ୟଜ୍ୟାକୁ ତ୍ରିଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି ଦ୍ରଷ୍ଟା ଓ ଦୃଶ୍ୟାନ୍ତର ଜ୍ୟାରେ ହରିଲେ ଉନ୍ନତ ଜ୍ୟା ହୁଏ । ଏହି ଉନ୍ନତ ଜ୍ୟାର ଚାପ ପୃଷ୍ଠକ୍ଷିତ୍ତ ଉପରେ ସେହି ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦର ଦୃଶ୍ୟ କଳା ହୁଏ । ଦୃଶ୍ୟକଳାର ଜ୍ୟା କରି ତାକୁ ଭୂପରିଧିରେ ଗୁଣି ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ୨୧୭୦୦ରେ ହରିଲେ ଫଳ ଶବ୍ଦର ଦୃଶ୍ୟୋନ୍ନତ ହୁଏ । ଏହି ଦୃଶ୍ୟୋନ୍ନତକୁ ତ୍ରିଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି କୋଟିଜ୍ୟାରେ ହରିଲେ ଫଳ ଶବ୍ଦର ଯୋଜନାମୂଳ ସ୍ମୃତ ଦୃଶ୍ୟଭାଗ ହୋଇଥାଏ ॥ ପୁଣି ଉତ୍ତମ ଜ୍ୟାକୁ ଭୂପରିଧିରେ ଗୁଣି ଚନ୍ଦ୍ରକଳାରେ ଭାଗ କଲେ ଏବଂ ଏହି ଫଳକୁ ପୁଣି ତ୍ରିଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି କୋଟିଜ୍ୟାରେ ଭାଗ କଲେ ଫଳ, ଶବ୍ଦର ଅଦୃଶ୍ୟ ଭାଗର ପରିମାଣ ହୋଇଥାଏ ।

ହମାଦ ଶ୍ମଜାତଳତଃ କୁନ୍‌ପୈର୍ଯ୍ୟୌକନୈଃ ସ୍ଥିତେ ।
ଦକ୍ଷିଣେ ନୀଳଚୈଳେଽବ ଦ୍ରଷ୍ଟୂଃ ସ୍ଥାନଂ ପ୍ରକଲ୍ୟାତେ । ୭୨ ।

ତଦନ୍ତରୋଦ୍‌ଧୋର୍ଲିପ୍ତାଦ୍‌ଜ୍ଞାଜ୍ଞାନୁଦ୍‌ଋମଜ୍ୟକା ।
ସପ୍ତତଃ ଟକାଟିଜୀବାଷ୍ଟରସାଗ୍ନ୍ୟଗ୍ନିତା ଭବତ୍ । ୭୩ ।

ପୂର୍ବୋକ୍ତଃ ସଂସ୍କୃତଃ ଶବ୍ଦଃ ସ୍ମୃତୋ ରୁଦ୍ରାକ୍ଷି ସମ୍ମିତଃ ।
ଦୃଶ୍ୟଜ୍ୟା ଧରଣୀଶକ୍ତା ଉନ୍ନତଜ୍ୟେଷ୍ଠାଦ୍‌ୟଃ । ୭୪ ।

ଦଗ୍ଧା ଉନ୍ନତକଳା ଦେବା ଦୃଶ୍ୟୋନ୍ନତସ୍ତଥା ।

ସ୍ମୃତଦୃଶ୍ୟୋନ୍ନତବେଦଗୁଣଯୋଜନସମ୍ବିତା । ୭୫ ।

ଷୋଡ଼ଶାଦୃଶ୍ୟମାନାନ୍ ଯୋଜନାନ୍ ଗିରେର୍ଯ୍ୟତଃ ।

କ୍ଷିତିଜାତ୍ରାଦଶାଂଶୋକସ୍ତ୍ରବ ଦୃଶ୍ୟୋ ହିମାଳୟଃ । ୭୬ ।

ଧୂମଧ୍ୱଜହମଘନୈରଦୃଷ୍ଟୋଽପୀହ ଦୂରଗେ ।

ଛଦନାଦ୍ଧୂବମସ୍ତ୍ୟସ୍ତ୍ରାଜ୍ଞାନାଂ ସ୍ୟାତ୍ ତତ୍ସମକ୍ଷତା । ୭୭ ।

ଅତୋ ନ ତାବଦୌନ୍ନତ୍ୟଂ ସିଦ୍ଧଂ ନାୟାମବସ୍ତୁତୀ ।

ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ତସ୍ୟ ଦୂରତ୍ୱଂ ଖାର୍ଯ୍ୟବାଂଶମିତଂ ତତଃ । ୭୮ ।

ହିମାଚଳର ଝଙ୍କ ତଳରୁ ଦକ୍ଷିଣକୁ ୧୭୧ ଯୋଜନରେ ମାଳାଚଳକୁ (ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଯେଉଁ ପବ୍ବତ ଉପରେ ଅଛି) ଦ୍ରଷ୍ଟାର ସ୍ଥାନ କଳ୍ପନା କରାଗଲା । ଏହାର ଅର୍ଥାତ୍ ୧୭୧ର ଭୂଜକଳା ହେଲା ୭୯୨ । ଉତ୍ତମଜ୍ୟା ୭୦ । କୋଟିଜ୍ୟା ପୁଣି ୩୩୭୮, ସଂସ୍କୃତ ଶକୁ ହେଲା ୨୧୫, ଫୁଟ ଶକୁ ୨୧୧, ଦୃଶ୍ୟଜ୍ୟା ୧୪୧, ଉନ୍ନତ ଜ୍ୟା ୭୦୫ । ଏହାର ରୂପ କଲେ ହେଲା ୭୧୦ । ଦୃଶ୍ୟର ଉନ୍ନତ ହେଲା ୩୩ । ଫୁଟ ଦୃଶ୍ୟୋନ୍ନତ ୩୪ । ଦୃଶ୍ୟମାନ ୧୭ । ପୃଷ୍ଠ କ୍ଷିତିଜ ଠାରୁ ୧୨ ଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚ ହିମାଳୟ ମାଳାଦ୍ୱିକୁ ଦୃଶ୍ୟ ହେବ । ଧୂମ, ଧୂଳି, ହିମ ଓ ମେଘ ଦ୍ୱାରା ଆଚ୍ଛାଦିତ ଓ ଦୂରଗତ ଏହି ପବ୍ବତ ଅଦୃଶ୍ୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଧୂବମସ୍ତ୍ୟର କେତେକ ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ସେ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖିଥିବାରୁ ସେ ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି । ଏହି ଦକ୍ଷିଣରୁ ହିଁ ହିମାଦ୍ୱି ଥିବା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷତଃ ପ୍ରମାଣିତ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏତକ ଉନ୍ନତ, ଘର୍ଯ୍ୟତା ଓ ବିସ୍ତାର ବାସ୍ତବରେ ଏହାର ସିଦ୍ଧ ହେଉ ନାହିଁ ।

ଯୋଃସ୍ମୃତଦ୍ୱୟହସ୍ତୋକଃ ଶଙ୍କୁଶ୍ଚେତ୍ ସଂସ୍କୃତଃ ପୁନଃ ।

ଦୃଶ୍ମନ୍ତବିକଳସ୍ତ୍ରାବତୁଃତ୍ତମଜ୍ୟାଥ ତଦ୍ଦନଃ । ୭୯ ।

ଦ୍ୱିନବେନ୍ଦୁ କଳାଦୃଷ୍ଟିସୀମା ଜ୍ୟୋତୀ ନବଦ୍ୱୀପାଃ ।

ସ୍ୱକୃତକଳତସ୍ତ୍ରାବଦ୍ରେ ଦୃଶ୍ୟୋଽୟୁକେ ନ ଯଃ । ୮୦ ।

ହିମାଳୟାଷ୍ଟମାଂଶୋକୋ ମହେନ୍ଦ୍ରାଖ୍ୟଃ କୁଳାଚଳଃ

ସ୍ୱମୂଳତୋ ହ ଭୂକ୍ଷେଷ୍ଟେଷ୍ଟିଂଶତ୍ କ୍ରୋଶମୀକ୍ଷତେ । ୮୧ ।

କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବରେ ହିମାଳୟର ଉଚ୍ଚତା ୪୦ ଅଂଶ । ସେଥିରୁ ହିମାଳୟକୁ ଯଦି ୨୦୦୦ (ଅସୁତ ଦୃଷ୍ଟ) ହସ୍ତ ଉଚ୍ଚ ଶୁଦ୍ଧ ଧରଣର ତାହାହେଲେ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦ ହେବ ୩୨୨ ବିକଳା । ଏହି ବିକଳାର ଉକ୍ତମତ୍ୟା ମଧ୍ୟ ୩୨୨” । ଏହାର ରୂପ ହେବ ୧୯୨ କଳା, ଦୃଷ୍ଟି ସୀମା ହେବ ୮୯ ଫୋଟ । ନିଜର ଟୁଙ୍ଗ ତଳୁ ୮୯ କୋଶ ଦୂରରେ ସେହି ହିମାଳୟ ଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ଏଥିରୁ ଅଧିକ ଦୂରରେ ତାହା ଦୃଶ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ । ହିମାଳୟର ୮ ଭାଗରୁ ଶେଷକୁଳାତଳ ମହେନ୍ଦ୍ରର ଉଚ୍ଚତା । ଏହାର ମୂଳଠାରୁ ୩୦ ଫୋଟ ଦୂରରେ ଥିବା ଲେକେ ଦେଖି ପାରନ୍ତି ।

ଯଦି ମେରେସ୍ତ୍ରଥୋକ୍ତାୟାଃ*ବିସ୍ତାରୋ ଭବତସ୍ତଦା ।

ପ୍ରାକ୍ ସ୍ଥାନମମରାବତ୍ୟା ଯାମ୍ୟଗୋଲଃ କଥଂ ନଶା । ୮୨ ।

ସାର୍ବେଶାସ୍ତ୍ରୀ ଲମ୍ବାଂଶାଦୃଷ୍ଟ୍ୟଂଶାଃ ପଞ୍ଚବଂଶତଃ ।

ତତ୍ତାପାନ୍ତର୍ଗତଃ ସୂର୍ଯ୍ୟକ୍ଷିତକାଦୃଶ୍ୟ ଭାଗକୈଃ । ୮୩ ।

ମେରୁ (ଉତ୍ତର ମେରୁରେ ଥିବା ପବନ)ର ୮୪ ଯୋଜନ ଉଚ୍ଚତା ଓ ୨୫୭ ଯୋଜନ ବିସ୍ତାର ହୋଇଥିଲେ ଅମରାବତୀର ପୂର୍ବରେ ଥିବା ଦେବତାମାନଙ୍କର, ରବି ଦକ୍ଷିଣ ଗୋଲରେ ଥିବାବେଳେ ରାତି କିପରି ହେବ ? କାରଣ ସେଠାର ଲମ୍ବାଂଶ ୧୧° । ୩୦ (ଅକ୍ଷାଂଶ ୭୮ । ୩୦) ଦୃଷ୍ଟ୍ୟଂଶ ୨୫ । ଏହାରି ରୂପର ମଝରେ ଥିବା ସୂର୍ଯ୍ୟ କ୍ଷିତିଜରୁ (ଦିଗ୍‌ବଳୟରୁ) ୧୩ ଉଚ୍ଚରେ ଥାଇ ଦେବତାମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଦେଖାଯାଇ ପାରିବ । ତା ହେଲେ ଦେବତାମାନେ ୬ ମାସ ଯାଏ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଦେଖନ୍ତି ନାହିଁ ବୋଲି କାହିଁକି କୁହାଯାଏ ? ଏହାର ମର୍ମ କ’ଣ ?

ଉଚ୍ଚସ୍ଥୋ ଦ୍ରକ୍ଷ୍ୟତେ ଦେବୈଃ ଷଷ୍ମାସାସ୍ତ୍ରମୟଃ କଥଂ ।

ବିଷୁବତ୍ କାଳଜେ ଖଣ୍ଡଗ୍ରହଣେ ଶୀତଗୋସ୍ତଥା । ୮୪ ।

ଅଦ୍ରକ୍ଷ୍ୟତ କୃତ୍ତିକାସ୍ଥା ମେରୁକ୍ତାୟା ରତୁଃକଳା ।

ଅତୋ ମେରୁନ୍ମୁଦନୁନା ମନ୍ୟତାଂ ହମବନ୍ଧିତେଃ । ୮୫ ।

ବିଷୁବ ଦିନରେ (ସମ୍ବତ୍ସରରେ) ଚନ୍ଦ୍ରର ଅର୍ଦ୍ଧ ଗ୍ରାସରେ ଭୂରୁୟାନ୍ତର୍ଗତ ମେରୁର ଗୁପ୍ତା ଭୂରୁୟା ଠାରୁ ୪ ଅଙ୍ଗୁଳ ପରିମାଣ ବେଶି ହେବା ଦେଖା ଯାଇଛି । ଏଣୁ ହିମାଳୟର ଉଚ୍ଚତା ଠାରୁ ମେରୁର ଉଚ୍ଚତା ଅଳ୍ପ ବୋଲି ଜଣାଯାଉଛି ।

ପଶ୍ୟଦ୍ବର୍ନୀବକୈଃ ସିନ୍ଧୌ ମସ୍ତକୋର୍ଦ୍ଧ୍ୱଗତଂ ଧ୍ରୁବଂ ।

ହମାଦ୍ ନୈହିତୋଽପ୍ୟସ୍ୟ ସ୍ଥିତିବ୍ୟତ୍ୟା ମୂଷେତ ନୋ । ୮୬ ।

*ତଥେତ ବିସ୍ତୃତ ଗୋଲାଦ୍ୟୁକ୍ତ ପ୍ରକାରେଣ ।

ସମୁଦ୍ରରେ ଥିବା ନାବିକମାନେ ନିଜର ମଥା ଉପରେ ଥିବା ଧ୍ରୁବ ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ଦେଖନ୍ତି; ମାତ୍ର ମେରୁକୁ ଦେଖନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହା ବୋଲି ମେରୁ ନାହିଁ, ବୋଲିବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ ।

ଲକ୍ଷ୍ୟା ତନ୍ମାୟାଃ ସାକ୍ଷ୍ୟାଦ୍ ନ ଦେବାସୁରଭୂର୍ଭୃତଃ ।

ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧ୍ୟପି ମର୍ତ୍ତ୍ୟାନାଂ ଯଦୁପାସନୟେଷ୍ୟତେ । ୮୭ ।

ଦେବ ଓ ଅସୁରମାନେ ରହିବା ଭୂମି (ସୁମେରୁ ଓ କୁମ୍ଭେରୁ) ସେହି ଦେବ ଓ ଅସୁରମାନଙ୍କ ମାୟା ଯୋଗୁଁ ମାନବମାନଙ୍କୁ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ସେବା ଓ ପୂଜା ଯୋଗେ ସେମାନଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧ୍ୟ ନି ମଧ୍ୟ ମାନବ ଦେଖିପାରେ ।

ଖାଦ୍ରଦୃକ୍ ଯୋଜନବ୍ୟାସବାହିମଧ୍ୟାନ୍ତରକ୍ଷତଃ ।

ଜନ୍ମୁ ଦ୍ଵୀପାନ୍ତରଂ ତୁଲ୍ୟଂ ନ ସର୍ବାଦୃଶପଲଭ୍ୟତେ । ୮୮ ।

ନୀଳାଦ୍ରେନୈର୍ଭତାଶାୟାଂ କୁ ମାର୍ଯ୍ୟସ୍ୟା ମରୁଦିଶି ।

ଦ୍ଵାରକାସ୍ୟାଶ୍ଚ ନୀଳାଦ୍ରଃ ପ୍ରାଚ୍ୟାଂ ବେଳାସ୍ଥିତଂ ଶୟମ୍ । ୮୯ ।

ଅତୋ ଭାରତବର୍ଷସ୍ୟ ଯାମ୍ୟଭାଗେ ଶିକୋଶତା ।

ପ୍ରାକ୍ ପଶ୍ଚାନ୍ତ୍ୟଦେଶାନାମନ୍ତରଞ୍ଜାନତୋଽପି ଚ । ୯୦ ।

ବିଷୁବ ବୃତ୍ତଠାରୁ ୨୯° ଯୋଜନ ବ୍ୟାସ ଦୂରରେ ଥିବା ସମୁଦ୍ରର ମଧ୍ୟଦେଶରୁ ଜମ୍ବୁଦ୍ଵୀପର ଦୂରତା ସବୁଠାରେ ସମାନ ନୁହେଁ । ମାଳାଚଳ (ପୁରୀ)ର ନୈର୍ଋତ୍ୟ ଦିଗରେ କୁମାସ୍ (ଜନ୍ୟ କୁମାସ୍ Cape Comorim) ଅଛି । କୁମାସ୍‌ର ଦାୟବ୍ୟ କୋଣରେ ଦ୍ଵାରକା କ୍ଷେପ ବର୍ତ୍ତମାନ । ପୁଣି ଦ୍ଵାରକାର ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ମାଳାଚଳ । ଏହି ତିନିଟି ଯାକ ସ୍ଥାନ ସମୁଦ୍ର କ୍ରମରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏଣୁ ଭରତବର୍ଷର ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରେ ଶିକୋଶାକାର ରହିଛି । ପୁଣି ଭାରତବର୍ଷର ପୂର୍ବ, ପଶ୍ଚିମ ତଥା ମଧ୍ୟଦେଶମାନଙ୍କର ପ୍ରଭେଦ ଦେଖିଲେ ଭାରତ ଦେଶ ଯେ ଶଙ୍ଖର ଅଗ୍ରଭାଗ ପରି ତାହା ମଧ୍ୟ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ । ଏହିସବୁ କାରଣରୁ ଜମ୍ବୁଦ୍ଵୀପ ଆଦୌ ବୃତ୍ତାକାର ନୁହେଁ, ତାହା ସ୍ପଷ୍ଟ ହେଉଅଛି ।

ଶଂଖାଗ୍ରାକାରତା ସିଦ୍ଧିସ୍ତଦ୍ଵୀପେଽସ୍ମିନ୍ କୃତ୍ତା ।

ତନ୍ମାନତା ନ ଚୈବାବୃତ୍ତି ନ ଚପି ବଳୟାକୃତଃ । ୯୧ ।

ତତ୍ତତୋଽଧିକମାନୋଽସୌ ସାଗରେ ବିବିଧାକୃତଃ ।

ପ୍ରାକ୍ ପଶ୍ଚାଦ୍ ଯାମ୍ୟସୌମ୍ୟାଞ୍ଜ୍ୟା ନାନାଞ୍ଜ୍ୟଃ ସ୍ଥାନଭେଦତଃ । ୯୨ ।

ଲବଣାର୍ଣ୍ଣବମଧସ୍ତା ଦ୍ଵୀପଭେଦଃ ପରଃଶତାଃ ।

ଦଶାବ୍ଦୁଦାୟକା ସଂଖ୍ୟା ମନୁଷ୍ୟାଣାଂ ଭୁବ ଶ୍ରୁତା । ୧୩

ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୁଦ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ପୁରାଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ପରିମାଣ ଠିକ୍ ଠିକ୍ ନାହିଁ । ସମୁଦ୍ର ବଳୟାକାର ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମ, ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତର ନାମରେ ଏହି ସମୁଦ୍ର ନାମକରଣ ହୋଇଛି । ସ୍ଥାନ ଭେଦରେ ଏହାର ନାମ ଭେଦ ମଧ୍ୟ ହୋଇଅଛି । ପୁରାଣରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ପରିମାଣରୁ ଏ ଗୁଡ଼ିକର ପରିମାଣ ବଢ଼ିଅଛି । ଏ ସମୁଦ୍ର ଗୁଡ଼ିକର ଆକାର ମଧ୍ୟ ବଡ଼ ପ୍ରକାରର । ଲବଣ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଶତାଧିକ ଦ୍ଵୀପ ଅଛନ୍ତି । ପୃଥିବୀରେ ୧୦୦ କୋଟି ଲୋକ ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ଶୁଣିବାକୁ ମିଳେ ।

ସମନ୍ତାଦ୍ୟୋଜନଂ କଲେ ଭୂଗୋଳଃ କଳ ବର୍ଦ୍ଧତେ ।

ଇତି ସିଦ୍ଧାନ୍ତତୋ ବ୍ରହ୍ମେ ଟ୍ଵେଷମ୍ୟାଦେଶଭେଦତଃ । ୧୪

ବହୁଦକ୍ ପ୍ରସରଦ ବାତସୁବ୍ୟାମୋୟକାହତେଃ ।

ବର୍ଷୋଦ୍ରେକାନ୍ମଦୀ-ବେଗାନ୍ମଦାଂ ନାନାବ୍ୟସ୍ଥିତେଃ । ୧୫

ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ନିମଜ୍ଜନ୍ତ କେତେକେତେକଦା କଦା

କ୍ଷୁଦ୍ରାଦ୍ଵୀପା ମହାନ୍ତସ୍ତୁ ଭିନ୍ନାକାର ଭବନ୍ତି ହ । ୧୬

ତଥାପି ବୃତ୍ତତା ଭୂମେ ମୂର୍ଦ୍ଧଭିସ୍ତ୍ରୋୟୈର୍ ଭିଦ୍ୟତେ ।

ମୃଦାପମାଂତ ସଂସ୍ଥାନାନ୍ୟାୟୁର୍ବନ୍ତ ସଦା ଭିଦାମ୍ । ୧୭

ଲବଣୋଦେନ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣଃ କ୍ଷୀରେଦାଦ୍ୟା କ୍ଵଚିତ୍ କ୍ଵଚିତ୍ ।

ଦଧତ କ୍ଷୀରଦଧ୍ୟାଦ ନ ସ୍ଵରୂପନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟତଃ । ୧୮

ତତ୍ପ୍ରାକ୍ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସଂପ୍ରୋକ୍ତସ୍ତୃଷ୍ଟିକାଳକ୍ଵସଂସ୍ଥିତେଃ ।

ବର୍ତ୍ତତେ ବର୍ତ୍ତମାନସ୍ଥା ସଂସ୍ଥିତେଶ୍ଵାନ୍ତରଂ ମହତ୍ । ୧୯

ଗୋଟିଏ କଳ୍ପରେ ପୃଥିବୀ ଗୋଲର ବୃଦ୍ଧି ରୂପପାଖ ରୂପ କୋଣ ହୁଏ ବୋଲି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ହୋଇ ସାରିଛି ଅବଶ୍ୟ ସ୍ଥାନ ଭେଦରେ ଏ ବୃଦ୍ଧି କମ ବେଶି ମଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ଦୂର ପ୍ରବାହୀ ବାୟୁର ଘାତରେ କ୍ଷୁବ୍ଧ ସମୁଦ୍ର ଜଳର ପ୍ରତିଘାତରୁ ଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରବାହ ଯୋଗେ ନଦୀଗୁଡ଼ିକ ଅତଡ଼ା ଖାଇବାରୁ ଏବଂ ସବୁ ଯାଗାରେ ମାଟି ସମାନ ପ୍ରକାରର ନ ହେବାରୁ ବେଳେବେଳେ କେଉଁଠି କପରି ଛୋଟ ଛୋଟ ଦ୍ଵୀପ ଦେଖାଏ, ବଡ଼ ବଡ଼ ଦ୍ଵୀପ ଉପରକୁ ଉଠିଥାଏ । ପୁଣି ବଡ଼ ବଡ଼ ଦ୍ଵୀପ ଦେଖାଇ ଛୋଟ ଛୋଟ ଦ୍ଵୀପ ଉପରକୁ ଉଠି ଥାଏ । ଏଗୁଡ଼ିକର ଆକାର ମଧ୍ୟ ବେଳେ ବେଳେ ବଦଳି

ଯାଏ । ତଥାପି ମାଟି ବା ପାଣି ପୃଥିବୀର ବୃତ୍ତକୁତଳକୁ ଏକାବେଳେକେ ବଦଳାଇ ଦେଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ମାଟି ଓ ପାଣିର ସ୍ଥାନ କିନ୍ତୁ ବରାବର ବଦଳିବାରେ ହିଁ ଲାଗିଛି । ଲୁଣପାଣି ମିଶା କ୍ଷୀର ଦଧି ଆଦି ସମୁଦ୍ରର ସନ୍ତାନ କୌଣସି କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଅଛି । ଏ ସବୁ ସମୁଦ୍ରରେ ଖାଣି ଦୁଧ କି ଦହି ପୂରାପୂର ରହିଛି ବୋଲି କେହି ଯେପରି ମନେ ନ କରନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ଧୂର୍ବ ଶୂର୍ବ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସୃଷ୍ଟିକାଳ ଓ ପୃଥିବୀର ସମ୍ପ୍ରାନ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଯାହା କୁହାଯାଇଛି ସେ ସବୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବର୍ଣ୍ଣିତ ସୃଷ୍ଟିକାଳ ଓ ଭୂସ୍ଥିତିଠାରୁ ଅଲଗା ।

ଆଦିଯାମଳେ—

ଯସ୍ୟ ଶ୍ଵାଂକୌକଦେଶସ୍ତା ଦେବାୟିଂଶତ୍ରିକୋଟୟଃ ।

ସ ମେରୁଃ ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟେ ଶ୍ରୀୟତେ ନ ଚ ଦ୍ରାଶ୍ୟତେ । ଇତା । ୧୦୦ ।

ଆଦିଯାମଳରେ ଅଛି ଯେ ଯାହାର ଶୂଙ୍ଗର ଏକ ସ୍ଥାନରେ ତେତିଶ କୋଟି ଦେବତା ରହି ଅଛନ୍ତି, ସେହି ମେରୁ ପର୍ବତ ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ଅଛି । ଏହା ଶୁଣିବାକୁ ମିଳୁଛି ସିନା ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁନାହିଁ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତେ—

ଅନେକରହନିତୟୋ କାମ୍ୟୁନଦମୟୋ ଗିରଃ ।

ଭୁଗୋଲମଧ୍ୟ ଗୋ ମେରୁରୁଭୟଃ ବିନର୍ଗତଃ । ୧୦୧ ।

ଉପରଷ୍ଠାତ୍ ସ୍ଥିତାସ୍ତ୍ରବ ସେନ୍ଦ୍ରା ଦେବାମହର୍ଷୟଃ ।

ଅଧସ୍ତାଦୟୁରାସ୍ତ୍ରଦ୍ଵୟଃ ଷନ୍ତୋଽନେଧାଽନ୍ୟ-ମାଶ୍ରିତଃ । ୧୦୨ ।

ତତଃ ସମନ୍ତାତ୍ ପରସ୍ପରମେଶାୟଂ ମହାଶୃଙ୍ଗଃ ।

ମେଖାଲେହବସ୍ଥିତୋ ଧାତ୍ୟା ଦେବାପୁରବିଭାଗକର୍ । ଇତା । ୧୦୩ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଅଛି—ଭୂମିର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଉତ୍ତୟୁଦ୍ଧଗରେ (ଫୁଟାଇ) ଦୁଇଟି ମେରୁ ରହିଅଛି । ଏହା ସୁବର୍ଣ୍ଣମୟ ଏବଂ ଏଥିର ଅନେକ ମଣିମାଣିକ୍ୟ ରହିଅଛି ।

ତାହାର ଉପରେ ଇନ୍ଦ୍ର ସହିତ ଦେବତା ଓ ମହର୍ଷିମାନେ ବାସ କରୁଅଛନ୍ତି । ତଳେ ଥିବା (ଏହାର ତଳେ) ମେରୁରେ ଅସୁରମାନେ ଦେବତାମାନଙ୍କ ଠାରେ ଦ୍ଵେଷ କରି ବାସ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏହି ଉତ୍ତୟୁ ମେରୁକୁ ଚାରି ପାଖରୁ ପୃଥିବୀ-ପରିଧି ଆକାରରେ ମହାସମୁଦ୍ର ଦେରି ରହିଅଛି । ଏହି ମହାସମୁଦ୍ର ପୃଥିବୀର ମେଖାଳା ସଦୃଶ ରହିଅଛି ଏବଂ ଏହା ଦ୍ଵାରା ଦେବ ଓ ଅସୁରମାନଙ୍କର ବିଭାଗ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ଜଣା ପଡ଼ିଯାଏ ।

ଦେବାବାସଃ ସୁମେବାଂଶ୍ୟଃ କୁମେରୁରସୁବଶୟଃ ।
ତତ୍ତ୍ୱମାନୁରଗା ରେଖା ବ୍ୟକ୍ଷ୍ୟାଂଶ୍ୟା ପରସ୍ପର୍ଶହୀନଃ । ୧୦୪।

ଅକ୍ଷାଂଶା ମେରୁପର୍ଯ୍ୟନ୍ତଂ ଜ୍ଞମୋନା ବୃତ୍ତରେଷିକାଃ ।
ତଦ୍ୱିଦବା ମେରୁଯୁକ୍ତସକ୍ତା ଦ୍ରାଘିମାଂଶ୍ୟାଃ ସମା ମତାଃ । ୧୦୫।

ଇତ୍ଥମାକାଶବଦ୍ଭୂମାବପି ସର୍ବଂ ପ୍ରକଳ୍ପ୍ୟତେ ।
ଭୂମଧାତୁ ଖସ୍ତିତର୍ଯ୍ୟସ୍ମାତ୍ ପ୍ରକ୍ଷେ ସୂତ୍ରସମା ଭବେତ୍ । ୧୦୬।

ସୁମେରୁରେ ଦେବତାମାନେ ଓ କୁମେରୁରେ ଅସୁରମାନେ ବାସ କରନ୍ତି । ଏ ଉଭୟ ସ୍ଥାନର ସମଦୂରରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମହାପରିଧି (ମହତ୍ ବୃତ୍ତ ପରିଧି)କୁ ବ୍ୟକ୍ଷ, ଓ ନିରକ୍ଷ ଅର୍ଥାତ୍ ବିଷୁବ ବୃତ୍ତ କୁହାଯାଏ । ଏହି ବିଷୁବବୃତ୍ତଠାରୁ ଝମରେ ଛୋଟ ଛୋଟ ବୃତ୍ତଗୁଡ଼ିକ ମେରୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥିବା ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଏ ଗୁଡ଼ିକ ଅକ୍ଷାଂଶ ରେଖା । ଏହିପରି ଆକାଶରେ ଯେଉଁ ସବୁ ରେଖା କଳ୍ପନା କରାଯାଏ, ତଦନୁସାରେ ପୃଥିବୀରେ ମଧ୍ୟ କଳ୍ପନା କରାଯାଇ ଥାଏ । କାରଣ ଆକାଶ ଗୋଲରୁ ଭୂଗର୍ଭ ବିନ୍ଦୁ ଗାମୀ ସୂତ୍ର ଭୂପୃଷ୍ଠରେ ଯେଉଁଠାରେ ସ୍ପର୍ଶ କରିବ, ସେହି ସ୍ଥାନରେହିଁ ଆକାଶ ଗୋଲର ସେହି କଥା ଭୂପୃଷ୍ଠରେ ହେବାର କଥା । (ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ. — ଆକାଶରେ କଳ୍ପିତ ବିଷୁବ ରେଖାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିନ୍ଦୁରୁ ଭୂଗର୍ଭ କେନ୍ଦ୍ରଗାମୀ ରେଖା ସବୁ କରି ଦେଲେ ଏହି ରେଖାଗୁଡ଼ିକ ଭୂପୃଷ୍ଠକୁ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ କାଟିବେ ତାହା ମିଳାଇ ଦେଖିଲେ ବୃତ୍ତକାର ହେବ ଏବଂ ଏହି ବୃତ୍ତ (ବୃତ୍ତିକାର) ପୃଥିବୀ ବିଷୁବ ହେବ ।)

ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡାତ୍ମବିକ୍ଷତ୍ ଦେହମେରୁଦଣ୍ଡାୟିତେ ସ୍ଥିରେ ।
ବାୟୋ ଭୂରାଦୟଃ ସ୍ୱ୍ୟତାଣ୍ଡଞ୍ଜାଣୀବ ତନୌ ନୃଣାଂ । ୧୦୭।

ଖମେରୁଃ ସମରୂତ୍ ପ୍ରୋକ୍ତୋ ଲେକାଧାରତୟାଗମୈଃ ।
ଗର୍ଭୋଦସିନ୍ଧୁଯୁତଂଲଃ ଷୋଡ଼ଶାଧାରତ୍ୱତ୍ ଟିଟଃ । ୧୦୮।

ଲେକାଲେକତୟା ପ୍ରୋକ୍ତା କଟାହ ପ୍ରଥମାବୃତିଃ ।
ହରଣ୍ଡାୟୀ ଭୂଫିସଂଜ୍ଞା ତତୋଦଶ ଗୁଣୋତ୍ତରଃ । ୧୦୯।

କମାଳୁଲ୍ଲାହଃ ପ୍ରୋକ୍ତଃ ପ୍ରକଟ୍ୟନ୍ତଃ ପ୍ରସଙ୍ଗତଃ ।
 ଯତ୍ ସାଧାରଣଭୂଗୋଳଶାସ୍ତ୍ରୋଦେଶାଦବର୍ଣ୍ଣନା । ୧୧୦।

କର୍ତ୍ତୃମର୍ତ୍ତା ତଦେତୟ୍ମିନ୍ ଗଣିତେ ଦକ୍ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତା ।
 ପଶ୍ଚାତ୍ ବ୍ୟାସାଦଗୋଲସ୍ୟ କାତ୍ୟଂ ଦୃକ୍ ଶାସ୍ତ୍ରସମ୍ମତମ୍ । ୧୧୧।

ଅଥ ଭୂଗୋଳସଂସ୍ଥାନ ପରିଚୟେ କୁତୂହଳାତ୍ ।
 ଲିଖ୍ୟନ୍ତେକତତତ୍ ଶ୍ଳୋକାଃ ଯତ୍ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଶିରୋମଣେଃ । ୧୧୨।

ମନୁଷ୍ୟ ଦେହ ଭିତରେ ଯେପରି ଆଧାର ତମ୍ଭ ପରି ଚନ୍ଦ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଗ୍ରହଣ ହୋଇ
 ଅଛନ୍ତି ଠିକ୍ ସେହିପରି ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ବିରାଟ ଦେହ ସ୍ୱରୂପୀ ଏହି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ମେରୁଦଣ୍ଡ
 ପରି ଯେଉଁ ଅଚଳ ବାୟୁ ଅଛି ସେଥିରେ ଭୂ ଭୂବ ଓ ସ୍ୱ ପ୍ରଭୃତ ଲୋକ ଗୁଚ୍ଛାହୋଇ-
 ଅଛନ୍ତି ।

ଆକାଶ ମେରୁକୁ ଶାସ୍ତ୍ରମାନେ ସବୁ ଲୋକର ଆଧାର ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ସେଠାରେ
 ଖୁବ୍ ପବନ ହୁଏ ବୋଲି ପ୍ରବାଦ ଅଛି । ଏହାର ଶୂଙ୍ଘ ଷୋଡ଼ଶାଧାର ଧରି ରହିଅଛି ।
 ଏହାର ମୂଳ ସୁଣି ଉଦକ ସିରୁ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିଅଛି ।

ପୃଥିବୀର ନାମ ହିରଣ୍ମୟୀ । ଲୋକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏହା କଢ଼େଇର ଗୋଲେଇ ପରି
 ଦେଖାଯାଏ । ଜଳ ଆଦି ଏହାଠାରୁ ଦଶଗୁଣ ଅଧିକ । ଏଗୁଡ଼ିକ ଆଗକୁ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ପ୍ରକୃତି
 ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରସଙ୍ଗସମେ ଏ ସବୁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇ ରହିଛି ।

ସାଧାରଣ ଭୂଗୋଳ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଦେଶ, ନଗର, ସାଗର ଆଦିର ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇ
 ଥାଏ । ସେଥି ନିମନ୍ତେ ଏହି ଗଣିତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ତାହାର ଦିଗ୍‌ବର୍ତ୍ତନ ମାପ ଦିଆଗଲା । ପରେ
 ଗୋଲର ବ୍ୟାସ ଆଦି କଥା ଯାହା ଦୃକ୍‌ସିଦ୍ଧ, ତାହା କୁହାଯିବ ।

ଭୂ ଭାଗରେ କେଉଁଠି କ'ଣ ଅଛି, କାହାର ପରିଚୟ କ'ଣ ଏହି କୌତୂହଳ ନିବୃତ୍ତି
 ନିମନ୍ତେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଶିରୋମଣିରୁ କେତେକ ଶ୍ଳୋକ ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଉଅଛି ।
 ଶିରୋମଣି ଗୋଟିଏ ଅତି ପ୍ରାମାଣିକ ଗ୍ରନ୍ଥ ।

ଶି—

ଲଙ୍କା କୁମଧ୍ୟେ ଯବକୋଟିରସ୍ୟାଃ

ପ୍ରାକ୍ପଶ୍ଚିମେରୋମକପତ୍ତନଂ ଚ ।

ଅଧସ୍ତତଃ ସିଦ୍ଧପୁରଂ ସୁମେରୁଃ

ସୌମ୍ୟଥା ଯାମ୍ୟା ବଡ଼ବାନଲଣ୍ଠ ॥୧୯୩॥

ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଶିରୋମଣିରେ ଅଛି—ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ (ବିଷୁବ ରେଖାରେ) ଲଙ୍କା ନଗର ରହିଅଛି । ଏହାର ପୂର୍ବକୁ (୯୦° ଅଂଶ ଅନ୍ତରରେ ସେହି ବିଷୁବ ରେଖା ଉପରେ) ଯମ କୋଟି ପତ୍ତନ, ଲଙ୍କାର ପଶ୍ଚିମକୁ ଠିକ୍ ସେହିପରି ରୋମକ ପତ୍ତନ ଏବଂ ଲଙ୍କାର ଠିକ୍ ତଳେ ସେହି ବିଷୁବରେଖା ଉପରେ ପୁଣି ସିଦ୍ଧପୁର ରହିଅଛି । ଏ ସବୁ ନଗରର ଠିକ୍ ଉତ୍ତରକୁ (୯୦° ଅଂଶ ଅନ୍ତରରେ) ସୁମେରୁ ଓ ଦକ୍ଷିଣକୁ କୁମେରୁ ବା ବଡ଼ବାନଲ ରହିଛି ।

କୁବ୍ଜପାଦାନ୍ତରତାନ ଯାନି

ସ୍ଥାନାନି ଷଡ଼ଗୋଲବଦୋ ବଦନ୍ତି ।

ବସନ୍ତ ମେରୌ ସୁରସିଦ୍ଧ-ସଂଘା

ଭ୍ରାବେ ଚ ସବେ ନରକାଃ ସ ଦୈତ୍ୟାଃ ॥୧୯୪॥

ଏହି ୭ଟି ସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରତ୍ୟେକଠାରୁ ୯୦° ଅନ୍ତରରେ । ଅବଶ୍ୟ ଉତ୍ତମ୍ବ ମେରୁର ଅନ୍ତର ୧୮୦° । ମେରୁରେ ସୁର ଓ ସିଦ୍ଧମାନେ ବାସ କରୁଥିବାବେଳେ ବଡ଼ବାନଲ (ବ୍ରହ୍ମ) ବା କୁମେରୁରେ ନରକଗୁଡ଼ିକ ଅଛି ଏବଂ ଏଗୁଡ଼ିକରେ ଅସୁରମାନେ ରହିଅଛନ୍ତି ।

ଯୋ ଯଦ୍ବ ଚଷ୍ଟତ୍ୟବନୀଂ ତଳସ୍ଥା-

ମାନୁନମସ୍ୟା ଉପରସ୍ଥିତଂ ଚ ।

ସ ମନ୍ୟତେହତଃ କୁଚତୁର୍ଥସଂସ୍ଥା

ଅଧଶ୍ଚ ତେ ତର୍ଯ୍ୟଗିବାମନନ୍ତି ॥୧୯୫॥

ପୃଥିବୀର ଯେଉଁଠି ଯେ ଅଛି ସେ ପୃଥିବୀକୁ ନିଜର ତଳେ ଓ ନିଜକୁ ପୃଥିବୀ ଉପରେ ଥିବା ମନେ କରନ୍ତି । ଏଣୁ ଯେଉଁ ମାନେ ପରସ୍ପର ୯୦° ତପାତ୍ରେ ଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ପରସ୍ପରକୁ ତର୍ଯ୍ୟକ୍ ଥିବା ଦେଖନ୍ତି (ଜଣେ ଅନ୍ୟ ଉପରେ ଲମ୍ବପରି ।)

ପ୍ରି: ଦ:—୫୨

ଅଧଃଶିରଘ୍ନାଃ କୁଦଳାନ୍ତରସ୍ଥା—
 ଶ୍ଳାୟାମନୁଷ୍ୟା ଇବ ନୀରତୀରେ ।
 ଅନାକୁଳାସ୍ତ୍ରୀର୍ଯ୍ୟଗଧଃସ୍ଥିତାଶ୍ଚ
 ତଷ୍ଟୁକ୍ତ ତେ ତଦ୍ ବୟଂ ଯଥାହ । ୧୯୭ ।

ଭୂ ପରିଧୂର ଅଙ୍ଗରେ (୧୮୦° ରେ) ବାସ କରୁଥିବା ଲୋକେ ପରସ୍ପରକୁ ଅଧୋ-
 ମସ୍ତକ ହୋଇଥିବା ଦେଖନ୍ତି । ପାଣି କୂଳରେ ଠିଆ ହୋଇ ନିଷ୍କୁଳ ପାଣିକୁ ଚାହିଁଲେ ନିଜର
 ଆକୃତି (ପ୍ରତିବିମ୍ବ) ଅଧଃ ଶିରଘ୍ନ ଥିବା ଦେଖାଯାଇଥାଏ । ଏହାହିଁ ତାହାର ଯଥାର୍ଥ
 ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ଏହିପରି ଭାବରେ ୯୦° ତପାତ୍ରେ ଥିବା ଲୋକେ ପରସ୍ପରକୁ ତର୍ଯ୍ୟକ୍ ଦେଖନ୍ତି
 ଏବଂ ୧୮୦° ତପାତ୍ରେ ଥିବା ଲୋକମାନେ ପୁଣି ପରସ୍ପରକୁ ସେହିପରି ଅଧଃସ୍ଥିତ
 ଦେଖନ୍ତି । ପରସ୍ପର ଏହିପରି ଦେଖାଯାଉ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏଠାରେ ଯେପରି
 ନିରାପଦ ଅଛୁ (ଅନ୍ୟମାନେ) ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ସେନାନଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ନିରାପଦ ଅଛନ୍ତି ।

ଭୂମେରର୍ଦ୍ଧଂ କ୍ଷାରସିନ୍ଧୋରୁଦକ୍ ସ୍ଥଂ
 ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପଂ ପ୍ରାହ୍ମରାଗ୍ଧର୍ଯ୍ୟବର୍ଯ୍ୟାଃ ।
 ଅର୍ଦ୍ଧେନୟସ୍ମିନ୍ ଦ୍ୱୀପଷଟ୍ଟୟା ଯାମେ୍ୟ
 କ୍ଷାରକ୍ଷୀରାଦ୍ୟମୁଧୀନାଂ ନବେଶଃ । ୧୯୮ ।

ଲବଣ ସମୁଦ୍ରର ଉତ୍ତରକୁ ଥିବା ଅଧା ପୃଥିବୀକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆରୁର୍ଯ୍ୟମାନେ ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପ
 ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ଏହାର ବିପରୀତ ପୃଥିବୀର ଦକ୍ଷିଣାତ୍ରେ ୬ଟି ଦ୍ୱୀପ ଓ ଲବଣ, କ୍ଷୀର
 ଆଦି ସମୁଦ୍ରଗୁଡ଼ିକ ରହିଅଛନ୍ତି ।

ଲବଣ ଜଳଧାରାଦୌ ଦୁର୍ବୃସିନ୍ଧୁଶ୍ଚ ତସ୍ମା
 ଦମ୍ଭତମମ୍ଭତରକ୍ତୀଃ ଶ୍ରୀଶ୍ଚ ଯସ୍ମାଦ୍ବଭୂବ ।
 ମହତଚରଣପଦ୍ମଃ ପଦ୍ମଜନୀଦଦେବେ—
 ବଂସତ ସକଳବାସୋ ବାୟୁଦେବଶ୍ଚ ଯଦ୍ । ୧୯୯ ।

ପ୍ରଥମେ ଲବଣ ଓ ତାପରେ କ୍ଷୀର ସମୁଦ୍ରର ଅବସ୍ଥିତି । ଏହି କ୍ଷୀର ସମୁଦ୍ରରୁ ଚନ୍ଦ୍ର
 ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଜନ୍ମ ନେଇଥିଲେ । ଏଥିରେ ସମଗ୍ର ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡକୁ ଦେହ ରୂପରେ ଧରି ସ୍ୱୟଂ
 ବାୟୁଦେବ ବାସ କରୁଅଛନ୍ତି । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସବୁ ଦେବତାମାନେ ଏହାଙ୍କର
 ଚରଣ ସେବା କରୁଅଛନ୍ତି ।

ଦୟାହୃତସ୍ୟେନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ଚୟା—

ନୃଦ୍ୟସ୍ୟ ଚ ସ୍ବାଦୁଜଳସ୍ୟ ଗୁନ୍ଧଃ ।

ସ୍ବାଦୁଦକାନ୍ତବତ୍ତ୍ୱାନଲୋଽସୌ

ପାତାଳଲୋକାଃ ପୃଥ୍ବୀପୁଟାନ୍ ॥୧୧୯॥

କ୍ଷୀର ପରେ ଦଧି, ଘୃତ, ଗୁଡ଼, ମଦ୍ୟ ଓ ସବ୍‌ଷେଷରେ ପାଣି ସମୁଦ୍ର ଛାଡ଼ିଲେ ଦୁରେଇ ଦୁରେଇ ଅଛନ୍ତି । ଏହି ସ୍ବାଦୁ ଜଳ ସମୁଦ୍ରର ମଧ୍ୟ ଦେଶରେ ବଡ଼ବାନଳ ଅଛି । ପୃଥ୍ବୀରେ ଥିବା ଗହ୍ୱର ବା ଗାତ ଗୁଡ଼ିକୁ ହିଁ ପାତାଳ କୁହାଯାଇ ଥାଏ ।

ଚଂଚତ୍‌ପଂଶାମଣିଗଣାଂଶୁକୃତପ୍ରକାଶା

ଏତେଷୁ ସାୟୁରଗଣାଃ ଫଣିନୋ ବସନ୍ତି ।

ଦୀବ୍ୟନ୍ତ ଦବ୍ୟରମଣୀରମଣୀୟଦେହେଃ

ସିଦ୍ଧାଶୁ ତସ ଚଲସତ୍ କନକାବରାସେଃ ॥୧୨୦॥

ପାତାଳ ଲୋକରେ ଅସୁର ଓ ସର୍ପମାନେ ବାସ କରନ୍ତି । ସର୍ପମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ମଣିର ଆଲୋକରେ ଏହି ଗହ୍ୱର ଆଲୋକିତ । ସିଦ୍ଧମାନେ ସେମାନଙ୍କର ରୂପବଜ୍ର ରମଣୀକ ସହିତ ଏଠାରେ ବସବର କ୍ଷୀଡ଼ାଉଛନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଦେହରେ ଗହ୍ୱଣୀ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଏହି କ୍ଷୀଡ଼ା ବେଳେ ବସବର ଚକ୍ ଚକ୍ କରୁଥାଏ । ସିଦ୍ଧ ଓ ସିଦ୍ଧାଙ୍ଗନାମାନଙ୍କ କ୍ଷୀଡ଼ାରତ ଦେହ ସୁନା ଗହ୍ୱଣୀର କାନ୍ଥରେ ଉଜଳି ଉଠୁଥାଏ ।

ଶାକଂ ତତଃଶାଳ୍ମଳମସ କୌଶଂ

କୌଞ୍ଚଂ ଚ ଗୋ ମେଦକଃ ପୁଷ୍କରେ ଚ ।

ଦ୍ରଘେର୍ଦ୍ଦ୍ରଘେରନ୍ତର ମେକ ମେକଂ

ସମୁଦ୍ରଘେର୍ଦ୍ଦ୍ରଘେରନ୍ତରନ୍ତି ॥୧୨୧॥

ଏ ଯେଉଁ ସାତଟି ସମୁଦ୍ର କଥା କୁହାଗଲା, ଏ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ବଳିଯାକାର । ଏଣୁ ସାତ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ୭ଟି ଦ୍ୱୀପ ଅଛି । ଏମାନଙ୍କର ନାମ ଯଥାକ୍ରମେ ଶାକ, ଶାଳ୍ମଳ, କୌଶ, କୌଞ୍ଚ, ଗୋମେଦକ ଓ ପୁଷ୍କର । (ଗୋମେଦକର ଅନ୍ୟନାମ ପୁଷ୍ପ ।)

ଲଙ୍ଗାଦେଶାଦ୍‌ହମଗିରରୁଦର୍ଦ୍ଦେମକୃତୋଽଥ ତସ୍ମାତ୍

ତସ୍ମାକାନେଧ୍ୟା ନିଷଧ ଇତି ତେ ସିନ୍ଧୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତଦୈର୍ଘ୍ୟଃ ।

ଏବଂ ସିଦ୍ଧାଦୁଦଗପି ପୁରତଃଶୃଙ୍ଗବତ୍ ଶୁକ୍ଳନୀଳା-

ବର୍ଷାଶ୍ୟଷାଂ ଜଗୁରହ ବୁଧା ଅନ୍ତରେ ଦ୍ରୋଣିଦେଶାନ୍ ॥୧୨୨॥

✽ ପୁଷ୍ପଦ୍ୱୀପସ୍ୟ ଗୋମେଦକ ମିତ୍ର ନାମାନ୍ତରଂ

ଲକ୍ଷ୍ମୀଠାରୁ ହିମଗିରି ଉତ୍ତରରେ ଅଛି । ତା'ଠାରୁ ଉତ୍ତରକୁ ହେମକୂଟ ପର୍ବତ ।
ଏହାଠାରୁ ଉତ୍ତରକୁ ପୁଣି ନିଷିଧ ପର୍ବତର ଅବସ୍ଥିତି । ଏମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ସମୁଦ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ପ୍ରସାରି ।

ପୁଣି ସିନ୍ଧୁପୁରର ଉତ୍ତରରେ ଯଥାସମେ ଶୂଙ୍ଗବାନ୍, ଶୁକ୍ଳ ଓ ମାଳ ପର୍ବତ ରହିଅଛି ।
ଦୁଇ ଦୁଇ ପର୍ବତର ମଧ୍ୟରେ ଦେଶ ସବୁ ରହି ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଏମାନଙ୍କୁ ଦ୍ରୋଣୀ ଦେଶ
କୁହାଯାଉଅଛି ।

ଭାରବର୍ଷନିଦଂ ହୃଦୟଗନ୍ଧାତ୍
କିନ୍ନରବର୍ଷମତୋ ହରବର୍ଷମ୍ ।
ସିନ୍ଧୁପୁରତ ତଥା କୁରୁ ତସ୍ମାତ୍
ବିଦି ହରଣ୍ଡାୟୁରମ୍ୟକବର୍ଷେ । ୧୨୩।

ପ୍ରଥମେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଠାରୁ ଭାରତ ବର୍ଷର ଆରମ୍ଭ । ଏହାର ଉତ୍ତରକୁ କିନ୍ନର ଦେଶ ଓ
ପୁଣି ଏହାର ଉତ୍ତରକୁ ହରିଦେଶ । ସିନ୍ଧୁପୁର ଠାରୁ ଉତ୍ତର ଆଡ଼କୁ ଏହି ସମରେ କୁରୁ,
ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ରମ୍ୟକ ଦେଶ ରହିଅଛି ।

ମାଲ୍ୟବାଣ୍ଡ ଯବକୋଟିପତନା—
ଦ୍ରୋମକାକ କିଳ ଗନ୍ଧ—ମାଦନଃ ।
ନୀଳଶୈଳନିଷଧାବଧୀ ଚ ତା—
ବନ୍ତସ୍ତଳମନୟୋରଳା ବୃତମ୍ । ୧୨୪।

ଯମ କୋଟି ପତ୍ତନ ଠାରୁ ଉତ୍ତରକୁ ମାଲ୍ୟବାନ୍ ଓ ସୋମକର ଉତ୍ତରକୁ ଗନ୍ଧମାଦନ
ପର୍ବତ ରହିଅଛି । ଏ ଦୁଇଟି ପର୍ବତ ଯଥାସମେ ମାଳ ଓ ନିଷିଧ ପର୍ବତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରସାରିତ
ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ଏ ଦୁଇ ପର୍ବତର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଦେଶକୁ ଲଳାବୃତ କୁହାଯାଇ ଥାଏ ।

ମାଲ୍ୟବକୁଳଧୁମଧବର୍ତ୍ତୀ ଯ—
ଉତ୍ତୁ ଭଦ୍ରଦୁରଗଂ ଜଗୁନ୍ଧାଃ ।
ଗନ୍ଧଶୈଳଜଳରାଶିମଧଗଂ
କେତୁମାଳକମିଳାକଳାବଦଃ । ୧୨୫ ।

ମାଲ୍ୟବାନ୍ ପର୍ବତ ଓ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଭୂଭାଗର ନାମ ଭଦ୍ର ଦୁରଗ ।
ଗନ୍ଧମାଦନ ଓ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ସେହିପରି କେତୁମାଳକ ଦେଶ ଅଛି ବୋଲି ଭୂତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞ ଲୋକେ
କହନ୍ତି ।

ନିଷଧନୀଳ ସୁଗନ୍ଧସୁମାଲ୍ୟକେ—
ରଜନିଳାବୃତମାବୃତମାବତ୍ତୋ ।
ଅମରକେଳିକୁଳୟସମାକୁଳଂ
ରୁଚିରକାଞ୍ଚନଚନ୍ଦ୍ରମହୀତଳମ୍ । ୧୨୭।

ନିଷଧ, ମାଳ, ଗନ୍ଧମାଦନ ଓ ମାଲ୍ୟବାନ୍ ଏହି ଚାରି ପଦରେ ଚାରି ଦିଗରୁ ଆବୃତ ହୋଇ ବସ୍ତୁତ ଇଲାବୃତ ଦେଶ ରହିଅଛି । ଏଥିରେ ଦେବତାମାନେ ଘର କରି ଆନନ୍ଦରେ ରହିଅଛନ୍ତି । ଏ ଦେଶର ମାଟି ମଧ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ଓ ବିରାଟ । ଏଥିରେ ଅନେକ ସୁନା ମଧ୍ୟ ରହିଅଛି ।

ଇହ ହ ମେରୁଗିରଃ କଳମଧ୍ୟଗଃ
ଜନକରହମୟ ଯୁଦ୍ଧଶାଳୟଃ ।
ଦ୍ରୁହଶଜନ୍ମକୁପଦ୍ମଜକଣ୍ଠିକେ—
ତ ଚ ପୁରାଣବିଦୋଽମୁମବର୍ଣ୍ଣୟନ୍ । ୧୨୮।

ଏହାର ମଧ୍ୟ ଦେଶରେ ମେରୁ ପର୍ବତ ରହିଅଛି । ଏହି ମାଟି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ ଓ ଏଥିରେ ଦେବତାମାନେ ବାସକରନ୍ତି । ପୁରାଣଜ୍ଞମାନେ କହନ୍ତି—ଏହି ପର୍ବତଟି ଭୂପଦ୍ମର କଣ୍ଠିକାପରି ଓ ଏଥିରୁ ବ୍ରହ୍ମା ଜନ୍ମିଥିଲେ ।

ବିଷ୍ଣୁମୂର୍ତ୍ତିକାଃ ଖକ୍ତ ମନ୍ଦରୋଽସ୍ୟ
ସୁଗନ୍ଧଗଣିକା ବିପୁଳଃ ସୁପାର୍ଶ୍ୱଃ ।
ତତସ୍ତୁ ଢମାତ୍ ସନ୍ତ ଚ କେତୁ ବୃକ୍ଷାଃ
କଦମ୍ବଜମ୍ବୁବତ୍ପିପିଳାଖ୍ୟାଃ । ୧୨୯।

ଏହି ମେରୁ ପର୍ବତର ଚାରିପଟେ ବିଷ୍ଣୁମୂର୍ତ୍ତି ପର୍ବତ ଅଛନ୍ତି । ଏମାନେ ହେଲେ ମନ୍ଦର, ସୁଗନ୍ଧ (ଗନ୍ଧମାଦନ) ବିପୁଳ ଓ ସୁପାର୍ଶ୍ୱ । ଏହି ଚାରି ପର୍ବତରେ ଯଥାକ୍ରମେ କଦମ୍ବ, ଜମ୍ବୁ (ଜାମ୍ବୁ), ବଟ ଓ ପିପିଳ (ଅଶ୍ୱତ୍ଥ) ଗଛ ବିଶେଷ ମାତ୍ରାରେ ଅଛି । ଏଗୁଡ଼ିକ ଏମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ଚିହ୍ନ ।

ଜମ୍ବୁଫଳାମଳଗଳଦ୍ୱୟତଃ ପ୍ରବୃତ୍ତା
ଜମ୍ବୁନଦୀରସମୁତେ ମୃଦଭୂୟ ସୁବର୍ଣ୍ଣମ୍ ।
ଜାମ୍ବୁନଦଂ ହ ତଦପଃ ସୁରସିକ ସଂଘାଃ
ଶଶ୍ୱତ୍ପିବନ୍ତ୍ୟମୃତପାନପରାତ୍ମନୁଖାତ୍ସ୍ତେ । ୧୩୦।

ଜାମୁ ଫଳର ରସ ବହୁଗୁଣି ଓ ଜାମୁ ରସରୁ ଗୋଟିଏ ନୟା ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ଏହି ରସ ମାଟିରେ ଲାଗି ତାକୁ ସ୍ପର୍ଶରେ ପରିଣତ କଲା । ଏହି ଜମୁ ନୟାର ପାଣି ପିଇବା ନିମନ୍ତେ ଦେବତା ଓ ସିଦ୍ଧମାନେ ଏପରି ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶକଲେ ଯେ ସେମାନେ ତା' ଭୂଲନାରେ ଅମୃତକୁ ମଧ୍ୟ ଫିଙ୍ଗି ଦେଇଥିଲେ ।

ବନଂ ତଥା ଚୈତ୍ରରଥଂ ବିଚିତ୍ରଂ
ତେଷ୍ଠପୁରୋନନ୍ଦନନନ୍ଦନଂ ଚ ।
ଧୃତ୍ୟାହ୍ୱୟଂ ଯଜ୍ଞତକୃତ୍ ସୁରାଣାଂ
ଭ୍ରାଜିଷ୍ଠ ବୈଭ୍ରାଜମିତ ପ୍ରସିଦ୍ଧମ୍ । ୧୩୦।

ଉକ୍ତ ଋଷେଟି ପଦ୍ମର ପାଦଦେଶରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଚୈତ୍ରରଥ, ନନ୍ଦନ, ଧୃତ ଓ ବୈଭ୍ରାଜ ନାମରେ ଚାରି ନାମାନୁରୂପ ବନ ଅଛି । ଚୈତ୍ରରଥ ଅତି ବିଚିତ୍ର; ନନ୍ଦନରେ ଅତ୍ୟୁତ୍ସାହମାନେ କ୍ଷୀଡ଼ା କରନ୍ତି । ଧୃତ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଦିଏ ଏବଂ ବୈଭ୍ରାଜ ଅତି ରୁଚିକର । ଏହି ବନଗୁଡ଼ିକ ଅତି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମଧ୍ୟ ।

ସର୍ବାସ୍ୟଥୈତେଷ୍ଠରୁଣଂ ଚ ମାନସଂ
ମହାହୃଦଂ ଶ୍ରେତଜଳଂ ଯଥାହମମ୍ ।
ସରସ୍ତୁ ରମାରମଣଶ୍ରମାଳୟଃ
ସୁର ରମନ୍ତେ ଜଳକେଳି-ଲୀଳୟଃ । ୧୩୧।

ଏହି ଋଷେଟି ବନ ମଧ୍ୟରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଅରୁଣ, ମାନସ, ମହାହୃଦ ଓ ଶ୍ରେତଜଳ ନାମରେ ଋଷେଟି ହ୍ରଦ ଅଛି । ଦେବତାମାନେ ସ୍ତ୍ରୀ ରମଣରେ କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇ ଏହି ହ୍ରଦ-ମାନଙ୍କରେ ଜଳକେଳି କରୁଥିବା ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ।

ସଦ୍ରହକାଞ୍ଚନମୟଂ ଶିଖରବୟଂ ଚ
ମେରୌ ମୁରୁରଜପୁରରପୁରାଣି ତେଷୁ ।
ତେଷାମଧଃ ଶତମଖକୁଳନାନ୍ତ କାଞ୍ଚ୍ୟ—
ରକ୍ଷୋଽୟଂ ପାନଳଧନେଶପୁରାଣି ଚୁଷ୍ଠୌ । ୧୩୨।

ମେରୁ ପଦ୍ମରେ ଭିନୋଟି ଖୁଣ୍ଟ ଅଛି—ପ୍ରତ୍ୟେକ ରହୁ ଓ ସ୍ପର୍ଶ ନିର୍ମିତ । ଗୋଟିକରେ ବିଷ୍ଣୁ, ଦ୍ୱିତୀୟଟିରେ ବ୍ରହ୍ମା ଓ ତୃତୀୟଟିରେ ଶିବ ନିଜେ ପୁର ନିର୍ମାଣ କରି ରହିଅଛନ୍ତି । ଏହି ଖୁଣ୍ଟଗୁଡ଼ିକର ପାଦଦେଶରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଅଗ୍ନି, ଯମ, ରାକ୍ଷସ, ବରୁଣ, ପଦ୍ମ, କୁବେର ଓ ଶିବଙ୍କର ପୁର ରହିଅଛି ।

ବିଷ୍ଣୁ ପଦୀ ବିଷ୍ଣୁ ପଦାତ୍ପତତା ମେରୋ ଚତୁର୍ଦ୍ଧାୟା ।
ବିଷ୍ଣୁ ମୂଳମସ୍ତକଶସ୍ତ୍ରଶରଃସଙ୍ଗତା ବିଷ୍ଣୁତା । ୧୩୩ ।

ବିଷ୍ଣୁ ପାଦରୁ ବାହାରି ଗଙ୍ଗା ଏହି ମେରୁରେ ପ୍ରଥମେ ପଡ଼ିଥିଲେ । ଏଠାରୁ ସେ ଚାରି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ଚାରିଟି ବିଷ୍ଣୁ ପଦ୍ମରେ ଥିବା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହ୍ରଦରେ ମିଳିତ ହେଲେ ଏବଂ ଚମତ୍ତ ଆଗକୁ ବଢ଼ି ଚାଲିଲେ ।

ଶୀତାଖ୍ୟାଭଦ୍ରାଶ୍ଚ ଯାଳକନନ୍ଦା ଚ ଭାରତଂ ବର୍ଷମ୍ ।
ଚକ୍ରଶ୍ଚ କେତୁମାଳଂ ଭଦ୍ରାଖ୍ୟା ଚେତ୍ରରାନ୍ କୁରୁନ୍ ଯାତା । ୧୩୪ ।

ଶୀତା ଗଙ୍ଗା ଭଦ୍ରାଶ୍ଚ ଦେଶରେ, ଅଳକାନନ୍ଦା ଗଙ୍ଗା ଭାରତବର୍ଷରେ, ଚକ୍ର ଗଙ୍ଗା କେତୁମାଳରେ ଓ ଭଦ୍ରା ଗଙ୍ଗା ଉତ୍ତର କୁରୁ ବର୍ଷରେ ପ୍ରବାହିତ ହେଲେ ।

ଯାକର୍ଣ୍ଣିତାଭିଳିଷିତା ଦୃଷ୍ଟାସ୍ତୁଷ୍ଟା ବଗାହତା ପୀତା ।
ଭକ୍ତା ସ୍ଥୂତା ସ୍ତୁତା ବା ପୁନାତ ବହୁଧାପି ପାପିନଃ ପୁରୁଷାନ୍ । ୧୩୫ ।

ଗଙ୍ଗାର ନାମ ଶୁଣିଲେ, ତାଙ୍କୁ ପାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ, ତାଙ୍କୁ ସ୍ପର୍ଶ କଲେ, ତାଙ୍କର ଜଳପାନ କଲେ, ତାଙ୍କର ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କଲେ, ପୁରଣ କଲେ ବା ତାଙ୍କର ସ୍ତୁତି କଲେ ବହୁ ପ୍ରକାର ପାପୀ ମୁକ୍ତ ହୋଇଯାନ୍ତି ।

ଯାଂ ଚଳିତେ ଦଳିତାଞ୍ଜଳିବନ୍ଧୋ—
ଗଚ୍ଛତ ଚଲ୍ଲିତ ତତ୍ପିତୃୟଂଘଃ ।
ପ୍ରାପ୍ତତତେ ବିଜିତାକ୍ରକଦୂତୋ
ଯାତ ନରୋ ନିରୟାତ୍ ଯୁରଲ୍ଲେକମ୍ । ୧୩୬ ।

ଲୋକ ଗଙ୍ଗାକୁ ଯିବା ଉଦ୍ୟମ କଲେ ତାର ପିତୃଲ୍ଲେକଙ୍କର ସକଳ ବନ୍ଧନ ଭୁଟିଯାଏ । ସେ ଗଙ୍ଗାକୁ ପାଇବା ଇଚ୍ଛେଷ୍ୟରେ ଯାହାରମ୍ଭ କରି ଦେଲେ ସେମାନେ ଆନନ୍ଦରେ ନାଚି ଉଠନ୍ତି । ସେ ଗଙ୍ଗାକୂଳରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ସେମାନେ ଯମଦୂତମାନଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରନ୍ତି । ସେ ଗଙ୍ଗାକୂଳରେ ପ୍ରବେଶ କଲ୍ଲ ମାତ୍ରେ ସେମାନେ ନରକରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଯାହା କରନ୍ତି ।

ଐନ୍ଦ୍ରଂ କଶେରୁଣକଳଂ କଳ ତାମ୍ରପର୍ଣ୍ଣ—
ମନ୍ୟଦ୍ ଗଭସ୍ତମଦତଶ୍ଚ କୁମାରକାଖ୍ୟମ୍ ।
ନାଗଂ ଚ ଯୌମ୍ୟନିହ ବାରୁଣମନ୍ତ୍ୟଖଣ୍ଡଂ
ଗାନ୍ଧବଂ ଯଂ ଜନିତ ଭାରତବର୍ଷମଧ୍ୟେ । ୧୩୭ ।

ଭାରତ ମଧ୍ୟ ବର୍ଷରେ ଏଇ କେତୋଟି ଖଣ୍ଡ ବା ପ୍ରାନ୍ତ ଅଛି । ଏ ଗୁଡ଼ିକର ନାମ ଏହିପରି ଇନ୍ଦ୍ର, କଶେରୁ, ଚାମ୍ରପର୍ଣ୍ଣ, ଗରୁଡ଼ ମାନ୍, କୁମାରକା, ନାଗ, ସୌମ୍ୟ, ବାରୁଣ ଓ ଗାନ୍ଧବ ।

ବର୍ଣ୍ଣବ୍ୟବସ୍ଥିତିରହିବ କୁମାରକାଖ୍ୟେ

ଶେଷେଷୁ ଗୁନ୍ଥ୍ୟଜନନା ନିବସନ୍ତି ସବେ ।

ମାହେନ୍ଦ୍ରଶୁକ୍ରମଳୟର୍ଷକପାରଯାହାଃ

ସହ୍ୟଃ ସବିନ୍ଧ୍ୟ ଇହ ସପ୍ତ କୁଳାଚଳାଖ୍ୟାଃ । ୧୩୮ ।

କୁମାରକା ଖଣ୍ଡରେହିଁ ବର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି । ଅନ୍ୟ ଖଣ୍ଡଗୁଡ଼ିକରେ ଅନ୍ୟଜ (ତଣ୍ଡାଳ) ଲୋକେ ସାଧାରଣତଃ ବାସ କରନ୍ତି । ଏହି ଭାରତବର୍ଷରେ ସାତଟି କୁଳାଚଳ (ପ୍ରାଚୀନ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ବିଖ୍ୟାତ ପଦ୍ଧତ) ଅଛି । ଏଗୁଡ଼ିକର ନାମ ହେଲା—ମହେନ୍ଦ୍ର, ଶୁକ୍ର, ମଳୟ, ଉଷ (ଉଷକ), ପାରିଯାହ, ସହ୍ୟ ଓ ବିନ୍ଧ୍ୟ (ଏଣୁ ପଦ୍ଧତ ବା ତାର ନାମାନୁର କହିଲେ ଜ୍ୟୋତିଷରେ ୭ ସଂଖ୍ୟାକୁ ବୁଝାଇଥାଏ ।)

ଭୂର୍ଲୋକାଖ୍ୟା ଦକ୍ଷିଣେ ବ୍ୟକ୍ଷଦେଶାତ୍

ତସ୍ମାତ୍ ସୌମ୍ୟୋଽୟଂ ଭୂବଃ ସ୍ୱର୍ଗ ମେରୁଃ ।

ଲଭ୍ୟଃ ପୁଣ୍ୟେ ଶ୍ରେର୍ମହୋଽସ୍ମାତ୍ ଜନୋଽତୋ

ଲଭ୍ୟୋଽନଲେନ୍ଦ୍ରିସ୍ତେସ୍ତପଃ ସତ୍ୟମନ୍ତ୍ୟଃ । ୧୩୯ ।

ଯେଉଁଠାରେ ଅକ୍ଷାଂଶର ଅଭାବ ତାହା ବ୍ୟକ୍ଷଦେଶ । ସାଧାରଣତଃ ବିଷୁବରେଖା ଦେଶକୁ ବ୍ୟକ୍ଷ ଦେଶ ଅଟେ । ଏହି ଦେଶର ଦକ୍ଷିଣକୁ ଭୂଲୋକ ଓ ଉତ୍ତରକୁ ଭୂବ ଲୋକ । ମେରୁ (ସୁମେରୁ) ହିଁ ସ୍ୱର୍ଲୋକ । ଏହାର ଉପରକୁ ମହଲୋକ, ଜନଲୋକ, ତପଲୋକ ଓ ଶେଷରେ ସତ୍ୟଲୋକ ରହିଅଛି । ପୁଣ୍ୟ ବଳରେ ଏହି ଲୋକ ସବୁ ମିଳିଥାଏ ।

ଲଙ୍କାପୁରେର୍ଦ୍ଧସ୍ୟ ଯଦୋଦୟଃ ସ୍ୟା—

ଉଦାଦିନାର୍ଦ୍ଧଂ ଯମକୋଟି ପୂର୍ଯ୍ୟାମ୍ ।

ଅଧସ୍ତଦା ସିଦ୍ଧ ପୁରେଽସ୍ତକାଳଃ

ସ୍ୟା ଦ୍ରୋମକେ ରାବିଦଳଂ ତଦୈବ । ୧୪୦ ।

ଲଙ୍କା ନଗରରେ ଯେତେବେଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଉଦୟ ହୁଏ, ଠିକ୍ ତେତକବେଳେ ଯମ କୋଟି ପୁରୀରେ ଦିନାର୍ଦ୍ଧ ହୁଏ । ଲଙ୍କାର ଠିକ୍ ତଳେ (୧୮୦° ରେ) ଥିବା ସିଦ୍ଧପୁରରେ ଏତେବେଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ଓ ରୋମକ ପତ୍ତନରେ ନିଶାନ୍ଦ ହୋଇଥାଏ । (ଏହି ରୋମକ ପତ୍ତନ ଇଟାଲିର ରୋମ ନୁହେଁ ।)

ଯଦେବାଦତୋହର୍କଃ କଳ ତନ୍ନ ପୂର୍ବା
ତଦାପରା ଯନ୍ନ ଗତଃ ପ୍ରତଷ୍ଟାମ୍ ।
ତନ୍ନାୟତୋହନେୟ ଚ ତତୋହଞ୍ଜିଳାନା—
ମୁଦକ୍ଷୁଦ୍ଧିତୋ ମେରୁରତ ପ୍ରସିଦ୍ଧିଃ । ୧୪୧ ।

ପୂର୍ବ ଯେଉଁଠି ଉଦ୍ଧୃତ ହୁଅନ୍ତି ତାହାହିଁ ପୂର୍ବ । ଯେଉଁଠି ପୁଣି ସେ ଅସ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ତାହା ପଶ୍ଚିମ । ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମ ମଧ୍ୟରେ ଉଦୟସ୍ଥ ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗ । ଏହି ଚାର ଦିଗରୁ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଦିଗର ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିହେବ । ମେରୁ [ସୁମେରୁ] ସମସ୍ତକର ଉତ୍ତରରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଅଥୋକ୍ତୁୟନ୍ୟାଃ କୁଚତୁର୍ଥଭାଗେ
ପ୍ରାଚ୍ୟାଂ ଦଶି ସ୍ୟାଦ୍‌ଯମକୋଟିରେବ ।
ତତଶ୍ଚ ପଶ୍ଚାତ୍‌ନଭବେଦବନ୍ତୀ—
ଲଙ୍ଗେବ ତସ୍ୟାଃ କକୁଭିଃ ପ୍ରତୀତ୍ୟାମ୍ । ୧୪୨ ।

ଉକ୍ତପୂର୍ବର ପୂର୍ବରେ ୯୦°ରେ (ପୃଥିବୀର ୧/୪ ଅଂଶରେ) ଯମକୋଟି ପଡ଼ିବ ରହିଅଛି । ମାତ୍ର ଏହି ଯମ କୋଟି ପୃଥିବୀର ଠିକ୍ ପଶ୍ଚାତ୍‌ଦେଶରେ (ପଶ୍ଚିମରେ) ଅବନ୍ତୀ ବା ଉକ୍ତପୂର୍ବ ନାହିଁ । ପରନ୍ତୁ ଯମକୋଟିର ଠିକ୍ ପଶ୍ଚିମରେ ଲଙ୍କାହିଁ ରହିଅଛି ।

ତଥୈବ ସର୍ବାନ୍ ଯତୋ ହୁ ଯତ୍‌ସ୍ୟାତ୍
ପ୍ରାଚ୍ୟାଂ ତତସ୍ତନ୍ନ ଭବେତ୍‌ପ୍ରତୀତ୍ୟାମ୍ ।
ନିରକ୍ଷଦେଶାଦିତରନ୍ତ ତସ୍ମାତ୍
ପ୍ରାଚୀ ପ୍ରତୀତ୍ୟୌ ଚ ବିଚିତ୍ର ସଂଗ୍ଘେ । ୧୪୩ ।

ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଉଛି—ଯେଉଁ ସ୍ଥାନଠାରୁ ପୂର୍ବରେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରହିଅଛି, ସେହି ସ୍ଥାନଠାରୁ ଉକ୍ତସ୍ଥାନ ପଶ୍ଚିମରେ ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ଏ ବିଚିତ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥା ବିଷୁବ ବୃତ୍ତଠାରୁ ଅନ୍ୟସ୍ଥ ଦେଶା ଯାଇଥାଏ । ମାତ୍ର ବିଷୁବ ବୃତ୍ତରେ ଏ ବିଚିତ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇ ନ ଥାଏ ।

ନିରକ୍ଷଦେଶେ କ୍ଷି ତମଣ୍ଡୁଳୋପଗୌ
ଧ୍ରୁବୌ ନରଃ ପଶ୍ୟତ ଦକ୍ଷିଣୋତ୍ତରୌ ।
ତଦାଶ୍ରିତଂ ଖେ ଜଳଯନ୍ତ୍ରବତ୍‌ଥା
ଭ୍ରମଦ୍‌ଭରତଂ ନିଜମସ୍ତକୋପର । ୧୪୪ ।

ସିଃ ଦଃ—୫୩

ବିଷୁବ ବୃତ୍ତରେ ଥିବା ଲୋକ ଉତ୍ତର ଧ୍ରୁବକୁ (ସୁମେରୁ ଓ କୁମେରୁ) ନିଜ ଦିଗ୍‌ବଳୟରେ ଯଥାସମେ ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଦେଖେ । ବିଷୁବକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ରହିଥିବା କ୍ଷାନ୍ତି ବୃତ୍ତକୁ (ଆକାଶ ବୃତ୍ତ) ସେ ନିଜ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଆକାଶରେ ଦେଖେ । କ୍ଷାନ୍ତି ବୃତ୍ତ ତାକୁ ଭ୍ରମଣ ଶୀଳ ଜଳଯନ୍ତ୍ର ପରି ଦେଖାଯାଏ ।

ଉଦୟଦଶଂ ଯାନ୍ତି ଯଥା ଯଥା ନର—

ସୁଥା ତଥା ସ୍ୟାନ୍ନତମ୍ନ ସମଶ୍ରାମନ୍ ।

ଉଦଗ ଧ୍ରୁବଂ ପଶ୍ୟତ ଚେନ୍ନତଂ କ୍ଷିତେ—

ସୁଦନ୍ତରେ ଯୋଜନଜାଃ ପଳାଂଶକାଂ । ୧୪୫।

ବିଷୁବ ବୃତ୍ତରୁ ଉତ୍ତରକୁ ଯେପରି ଲୋକ ଯିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ, ସେପରି ତାକୁ କ୍ଷାନ୍ତି ବୃତ୍ତଟି ତଳକୁ (ଦକ୍ଷିଣ ଆଡ଼କୁ) ନଇଁ ନଇଁ ଗଲପରି ଦେଖାଯାଏ । ଉତ୍ତର ଧ୍ରୁବଟି ଏଣେ ପୃଥିବୀର (ଉତ୍ତର ଆଡ଼କୁ) ଉପରକୁ ଦେଖାପଡ଼େ । ବିଷୁବଠାରୁ ଲୋକ ଯେତେକ ଉତ୍ତରକୁ ଯାଉଥାଏ, ସେହି ସ୍ଥାନରୁ ବିଷୁବ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେକ ଯୋଜନ ତାହାହିଁ ଆକାଶ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଯୋଜନ ବୋଲି ଜାଣିବାକୁ ହେବ ।

ଯୋଜନସଂଖ୍ୟାଭଂଗେ ଗୁଣିତା ସ୍ୱପରସ୍ପନ୍ଦିତା ଭବନ୍ତ୍ୟଂ ଶାଃ ।

ଭୂମୌକକ୍ଷାୟାଂ ବା ଭୂଗେଭ୍ୟା ଯୋଜନାନି ଚ ବ୍ୟସ୍ତମ୍ । ୧୪୬।

ଏହି ଦେଶାନୁର ଯୋଜନକୁ ୩୭୦°ରେ ଗୁଣି ଭୂ ପରିଧି ଯୋଜନରେ ହରିଦେଲେ ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନର ଅକ୍ଷାଂଶ ଆସିଯିବ । ଏହି କଥା ପୃଥିବୀରେ ଯେପରି ଆସି ଯାଉଛି, ବ୍ରହ୍ମ କକ୍ଷାରେ ମଧ୍ୟ ସେପରି ଆସିଯାଇପାରିବ । ଠିକ୍ ଏହିପରି ଭାବରେ ଅକ୍ଷାଂଶ ଜଣାଥିଲେ ବିଷୁବାନୁର ଯୋଜନ ମଧ୍ୟ ଜାଣି ହେବ । ଅବଶ୍ୟ ଏଥିନିମନ୍ତେ ଅନୁପାତକୁ ବଦଳାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ସୌମ୍ୟଂ ଧ୍ରୁବଂ ମେରୁଗତାଃ ଖମଧ୍ୟେ

ଯାମ୍ୟଂ ଚ ଦୈତ୍ୟା ନଜମସ୍ତ୍ରକୋଞ୍ଚେ ।

ସବ୍ୟାପସବ୍ୟଂ ଭ୍ରମଦୃଷ୍ଟ—ଚକ୍ରଂ

ବିଲେକୟନ୍ତ କ୍ଷିତଜ—ପ୍ରସକ୍ରମ୍ । ୧୪୭।

ସୁମେରୁବାସୀ ନିଜ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଉତ୍ତର ଧ୍ରୁବକୁ ଯେପରି ଦେଖନ୍ତି, କୁମେରୁବାସୀ ଅସ୍ତରମାନେ ଦକ୍ଷିଣ ଧ୍ରୁବକୁ ଠିକ୍ ସେହିପରି ସେମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଦେଖିଥାନ୍ତି । ଉତ୍ତର ଧ୍ରୁବ ନକ୍ଷତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରକୁ (ଏଠାରେ କ୍ଷାନ୍ତି ବୃତ୍ତକୁ) ନିଜ ନିଜର ଯଥାସମେ ସବ୍ୟ ଓ ଅପସବ୍ୟ ଭାବରେ ଦିଗ୍‌ବଳୟ ନିକଟରେ ଘୂରୁଥିବାର ଦେଖନ୍ତି ।

ବୃଦ୍ଧିର୍ବ୍ୟବହାରଂ ଭୁବଃ ସମନ୍ତାତ୍
 ସ୍ୟାଦ୍ଯୋଜନଂ ଭୂତବଭୂତପୂର୍ବେଃ ।
 ବ୍ରାହ୍ମେ ଲଭ୍ୟେ ଯୋଜନ ମାତ୍ର ବୃଦ୍ଧେ—
 ନାତଶା ଭୁବଃ ପ୍ରାକୃତକେତୃତ୍ୱାତ୍ । ୧୪୮ ।

ବ୍ରହ୍ମ ଦିନରେ ପୃଥିବୀର ପୃଥିବୀ ରୂପ ପାଖରେ ଯୋଜନ (ପ୍ରାୟ ୪ ମାଇଲ) ମାତ୍ର ବଢ଼ି ଯାଇଥାଏ । କାରଣ, ଏ ସମୟ ଭିତରେ ପୃଥିବୀର ଉଦ୍ଗତ ଭୌତିକ ପଦାର୍ଥଜାତ ହୋଇ ଏହିପରି ହୋଇଥାଏ । ଏଣୁ ବ୍ରାହ୍ମଲୟରେ ଏହି ଗୋଟିଏ ଯୋଜନ ବୃଦ୍ଧିର ନାଶ ହୋଇଥାଏ । ମାତ୍ର ପ୍ରାକୃତିକ ପ୍ରଳୟରେ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ ।

ଦିନେ ଦିନେ ଯନ୍ତ୍ରାୟତେ ହି ଭୂତେ—
 ଦୈନନ୍ଦିନଂ ତଂ ପ୍ରଲୟଂ ବଦନ୍ତି ।
 ବ୍ରାହ୍ମଂ ଲୟଂ ବ୍ରହ୍ମଦନାନ୍ତକାଳେ
 ଭୂତାନି ଯଦ୍ବ୍ରହ୍ମତନୁଂ ବିଶନ୍ତି । ୧୪୯ ।

ପ୍ରତ୍ୟହ ପ୍ରାଣୀ ଯେ ମରନ୍ତି ତାହାକୁ ଦୈନନ୍ଦିନ ପ୍ରଲୟ କୁହାଯାଇଥାଏ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଦିବସାବସାନରେ ସମଗ୍ର ଭୂତସୃଷ୍ଟି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଦେହରେ ଲୀନ ହୋଇଥାଏ । ଏଣୁ ତାକୁ ବ୍ରାହ୍ମ ପ୍ରଲୟ କହନ୍ତି ।

ବ୍ରହ୍ମାତ୍ୟୟେଯତ୍ ପ୍ରକୃତଂ ପ୍ରୟାନ୍ତି
 ସର୍ବାଣ୍ୟତଃ ପ୍ରାକୃତକଂ କୃତୀନ୍ଦ୍ରାଃ ।
 ଲୀନାନ୍ୟତଃ କର୍ମପୁରାନ୍ତରତାତ୍
 ପୃଥକ୍ଫିୟନ୍ତେ ପ୍ରକୃତେର୍ବିକାରେଃ । ୧୫୦ ।

ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ନାଶବେଳେ ସବୁ ଭୂତସୃଷ୍ଟି ପ୍ରକୃତି କୋଳରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହେଉଥିବାରୁ କର୍ମୀମାନେ ତାକୁ ପ୍ରାକୃତିକ ପ୍ରଲୟ କହନ୍ତି । ପ୍ରକୃତିର ବିକାର-କର୍ମକୁ ନେଇ ଏସବୁକୁ ଅଲଗା ଅଲଗା କରି ଦେଇଥାଏ । ପୁଣି ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ।

ଜ୍ଞାନାଗ୍ନିଦଗ୍ଧାତ୍ମିକପୁଣ୍ୟପାପା
 ମନଃ ସମାଧାୟା ହରୌ ପରେଶେ ।
 ଯଦ୍ଯୋଗିନୋଯାନ୍ତ୍ୟନବୃତ୍ତି ମୟାତ୍
 ଆତ୍ୟନ୍ତକଂଚେତ ଲୟଶ୍ଚତୁର୍ଦ୍ଧା । ୧୫୧ ।

ଯୋଗୀମାନେ ନିଜର ଜ୍ଞାନରୂପକ ଅଗ୍ନିରେ ପୁଣ୍ୟ ଓ ପାପ ଉଭୟକୁ ନଷ୍ଟ କରିଦେଇ
ପରାତ୍ମର ହରିକାରେ ମନକୁ ନିବିଷ୍ଟ କରି ଦେଇଥାନ୍ତି । ଫଳରେ ସେମାନେ ଆଜି ଏ
ଜଗତକୁ ଆସିବାର ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତିନାହିଁ । ଏହାକୁ ଆତ୍ୟନ୍ତ୍ରକ ପ୍ରଳୟ କୁହାଯାଏ । ଫଳରେ
ଦୈନନ୍ଦିନ, ବ୍ରାହ୍ମ, ପ୍ରାକୃତିକ ଓ ଆତ୍ୟନ୍ତ୍ରକ ଭେଦରେ ପ୍ରଳୟ ୪ ପ୍ରକାର ।

ଭୁ ଭୂଧରଣି ଦଶଦାନବମାନବାଦ୍ୟା

ଯେ ଯାଶୁ ଧୂଷ୍ଣ୍ୟଗଗନେତରଚକ୍ରକକ୍ଷାଃ ।

ଲୋକବ୍ୟବସ୍ଥିତି ରୂପର୍ଥ୍ୟପର ପ୍ରଦକ୍ଷୁ ।

ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଭାଣ୍ଡଜଠରେ ତଦଦଂ ସମସ୍ତମ୍ । ଇତା ୧୫୨ ।

ପୃଥିବୀ, ପବନ, ଦେବ, ଦାନବ, ମାନବ, ନକ୍ଷତ୍ର, ଗ୍ରହ ଓ ସେମାନଙ୍କର କକ୍ଷା ତଥା
ମହା, ଜନ, ତପ ଆଦି ଉପର ଉପରକୁ ଯେଉଁ ଲୋକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏହି ସବୁ ଶ୍ଳୋକରେ
ଦିଆଗଲା ସେ ସବୁ ଏକାଧାରରେ ଏହି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଉଦର ରୂପକ ଭାଣ୍ଡରେ ରହିଅଛି ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସବୁ ଜନନ ରହିଅଛି ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଇତି ।

ଭୁବ୍ୟାସଃ ଖଖଭୂପ ଯୋଜନମିତଃ ସୋଽଦ୍ୟୁକ୍ଷିନିଦାଗ୍ନିଭିଃ

କ୍ଷୁଣ୍ଣଃ ଖାଶୁଗୟର୍ଥ୍ୟହୃତ୍ ସ୍ୱପରଧୃଃ ସୂକ୍ଷ୍ମୋଽପି କକ୍ଷାବଲୌ ।

ଖୋଗାନାଂ ଭୂବି ଲଫ୍ତିକାଂଶଘଟନା-ସୌକର୍ଯ୍ୟହେତୋରହ

ବ୍ୟାସଃ ଖାତ୍ରରସାହତଃ କୁନବଭୁଭକ୍ତୋ ମତୋ ବେଷ୍ଟନମ୍ । ୧୫୩ ।

ତସ୍ମାଦ୍ଯୋଜନସଂଖ୍ୟୟା କୃପରଧୃଃ ଷଟ୍ପକ୍ଷଶୂନ୍ୟାଶୁଗାଃ

ଷଷ୍ଠ୍ୟଂଶୈର୍ଦଶତିସ୍ତତଃ କ୍ଷିତ କୃତେଃ ଧାର୍ଷଂମୟାହୋଦତାଃ ।

ବ୍ୟାସୟଃ ପରଧୃଃ କୃତୃଷ୍ଟକଫଳଂ ବାଶାଷ୍ଟନାଗାବନୀ—

ବେଦାତ୍ରଦ୍ୱିରଦା ସ୍ତତୋ ଘନଫଳଂ ବ୍ୟାସାଞ୍ଜଭାଗାହତେଃ । ୧୫୪ ।

କ୍ଷ୍ମାପୃଷ୍ଠସ୍ୟ ନିରକ୍ଷଦେଶତ ଉଦର୍ଭାଗେ ପ୍ଲୁଳଂ ଯୋଜନେ—

ବାଶାଦ୍ରୀୟଶରେଷ୍ଠବାଶବିଧୂତିସ୍ତ୍ରୋୟଂ ମିତଂବୃନ୍ୟଧଃ ।

ଶୂନ୍ୟଦ୍ୟୁଗିରସେଷୁସାଗରଭୂକେ ଯାନମ୍ୟ ଦଳେ ଶୂନ୍ୟତୋ

ଭ୍ରମାକ୍ଷୀଷ୍ଟଗତେପ୍ଲୁଳଂ ଚ ଖଖଖାଷ୍ଟାଦ୍ୟବ୍ୟୁଭମେର୍ଜଳଂ । ୧୫୫ ।

ପୃଥିବୀର ବ୍ୟାସ ୧୭୦୦ ଯୋଜନ ଅଟେ । ଏହି ବ୍ୟାସକୁ ୩୯୨୭ରେ ଗୁଣି
୧୨୫୦ରେ ହରିଲେ ଫଳ ପୃଥିବୀର ସୂକ୍ଷ୍ମ ପରିଧି ହେବ । ପୃଥିବୀର ବ୍ୟାସ ୧୭୦୦ ଯୋଜନକୁ
୭୦୦ରେ ଗୁଣି ୧୧୯ ରେ ଭାଗଦେଲେ ମଧ୍ୟ ପୃଥିବୀ ବେଷ୍ଟନ ବା ପରିଧି ୫୦୨୭।୧୦୧୧

ଯୋଜନ ହେବ । ପୃଥିବୀ ପରିଧିକୁ ବ୍ୟାସରେ ଗୁଣିଲେ ପୃଥିବୀ ପୃଷ୍ଠର କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ହେବ
 ୮୦୪୧୮୮୩୩୩୧୦ ସ୍ଵଳାନ୍ତରରୁ ୮୦୪୧୮୮୫ ଯୋଜନ ପୃଷ୍ଠ ଫଳକୁ ବ୍ୟାସରେ ଗୁଣି
 ୬ରେ ଭାଗ ଦେଲେ ପୃଥିବୀ ଗୋଲର ଘନଫଳହେବ ୨୧୪୫୦୨୭୭୭୬୪୦ ଘନ ଯୋଜନ ।

ବିଷୁବ ବୃତ୍ତର ଉତ୍ତରକୁ ପୃଥିବୀରେ ୧୪୫୧୭୫ ଯୋଜନର ସ୍ଥଳଭାଗ ଅଛି ଏବଂ
 ୨୪୫୭୩୨୦ ଯୋଜନର ଜଳଭାଗ ଅଛି । ଦକ୍ଷିଣ ଗୋଲାର୍ଦ୍ଧରେ ୫୫୨୩୯୦ ଯୋଜନର
 ସ୍ଥଳଭାଗ ଏବଂ ୩୪୭୮୦୦ ଯୋଜନର ଜଳଭାଗ ଅଛି ।

ସିଃ ଶିଃ—ବୃତ୍ତକ୍ଷେତ୍ରେ ପରିଧିଗୁଣିତ ବ୍ୟାସ ପାଦଃ ଫଳଂ : ତତ୍
 ସୁଶ୍ଳଷାଂ ବେଦେ ରୂପର ପରିତଃ କନ୍ଦୁକସ୍ୟେବ ଜାଳଂ ।
 ଗୋଲସ୍ୟେବଂ ତଦପି ଚ ଫଳଂ ପୃଷ୍ଠଜଂ ବ୍ୟାସନିର୍ମ୍ମା
 ଷଡ୍ ଭୂର୍ଭକ୍ତଂ ଭବତି ନିୟତଂ ଗୋଲଗର୍ଭେ

ଘନାଖ୍ୟମ୍ । ଇତା । ୧୫୭ ।

ପରିଧିକୁ ବ୍ୟାସରେ ଗୁଣି ଗୁଣଫଳର ୧/୪ ଅଂଶ ନେଲେ ତାହା ବୃତ୍ତକ୍ଷେତ୍ରର
 ଫଳ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ବୃତ୍ତକ୍ଷେତ୍ରର ଫଳକୁ ୪ରେ ଗୁଣିଲେ ତାହା ଉକ୍ତ ବ୍ୟାସ ନିର୍ମିତ
 ଗୋଲ ପୃଷ୍ଠର କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ହୋଇଥାଏ । ଗୋଲପୃଷ୍ଠ ଉପରେ ବର୍ଗାକୃତି କ୍ଷେତ୍ର ବିଶିଷ୍ଟ
 ଜାଲପରି ଏହା ଦେଖାଯାଇଥାଏ । ଗୋଟିଏ କନ୍ଦୁକ (ପେଣ୍ଡୁ) ଉପରେ ଗୁଡ଼ାଏ ବର୍ଗାକୃତି
 (କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ପରିମାଣରେ) ଛୋଟ ଛୋଟ କ୍ଷେତ୍ର ଲେଖିଦେଲେ ସେ ପେଣ୍ଡୁଟି ଜାଲଦେଇ
 ହୋଇଥିବାପରି ବାସ୍ତବରେ ଦେଖାଯାଇଥାଏ । କ୍ଷେତ୍ରଫଳକୁ (ପୃଷ୍ଠଫଳ) ବ୍ୟାସରେ ଗୁଣି
 ୬ରେ ଭାଗଦେଲେ ଗୋଲର ଘନଫଳ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରତି ଘନ ପଦାର୍ଥର ଦୈର୍ଘ୍ୟ, ବୃତ୍ତ
 ଓ ବେଧ (ପୃଥୁତା) ଅଛି । ଗୋଟିଏ ଗୋଲ (Globe)ରେ କେତେ ଏପରି ଘନପଦାର୍ଥ
 ରହିଛି ତାହାର ହିସାବ ଏହାଦ୍ଵାରା ଆସିଯାଇଥାଏ ।

କେଚଦ୍ ବଦନ୍ତ୍ୟସ୍ତୁ ବେଷ୍ଟନାଞ୍ଜଂ
 ବ୍ୟାସଂ ପ୍ରକଳ୍ପ୍ୟାସ୍ୟ ଭୂଜାକ୍ଷିଘାତାତ୍ ।
 ନଗୋଞ୍ଜୁତାତ୍ ତତ୍ ପରିଧିର୍ବେଧେ—
 ସ୍ତଦ୍ ଯୁଗ୍ମ—ଘାତସ୍ୟ ଚତୁର୍ଥଭାଗଃ । ୧୫୭ ।

କ୍ଷେତ୍ରସ୍ୟ ବୃତ୍ତସ୍ୟ ଫଳଂ ଯଦେତତ୍
 ଗୋଲାର୍ଦ୍ଧ—ତୁଲ୍ୟସ୍ୟ ତତୋଦ୍ବିଗୁଣମ୍ ।
 ତଦ୍ ଗୋଲପୃଷ୍ଠସ୍ୟ ଫଳଂ ପୁରୋକ୍ତା
 ପ୍ରାଦାୟକଂ ସମ୍ଭବତୀତି ତତ୍ । ୧୫୮ ।

କେନ୍ଦ୍ର କେନ୍ଦ୍ର କନ୍ଦୁ (ବ୍ରହ୍ମର ପ୍ରଭୃତି) ପରିଧର ଅଧାକୁ ବ୍ୟାସ ଧରି ତାକୁ ୨୨ରେ ଗୁଣି ୭ରେ ହରିଲେ ସେହି ବ୍ୟାସର ପରିଧ ହୁଏ । ପରିଧ ଓ ବ୍ୟାସର ଗୁଣନ କରି ତାହାର $\frac{୧}{୪}$ ନେଲେ ବୃତ୍ତର କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ହୁଏ । ଏହା ବାସ୍ତବରେ ଗୋଲଦ୍ୱାରା ବ୍ୟାସ ତୁଲ୍ୟ କୌଣସି ବୃତ୍ତ କ୍ଷେତ୍ରର ଫଳ ସହ ସମାନ । ତାହାକୁ ୨ରେ ଗୁଣିଲେ ଗୋଲପୃଷ୍ଠ ଫଳ ହୁଏ । ଏହି ପୃଷ୍ଠ ଫଳ କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବ କଥିତ ପୃଷ୍ଠ ଫଳଠାରୁ ଚତୁର୍ଥାଂଶ ଅଧିକ ହେଉଅଛି ।

ବକ୍ଷେୟ ସ୍ପର୍ଶଂ ସାଧନମିଷ୍ଟଗୋଲଂ

ଭରତଲିପ୍ତା ସମମାଚରଯ୍ୟ ।

ତ୍ରୈଜ୍ୟାମିତଂ ବ୍ୟାସଦଳଂ ପ୍ରକଳ୍ପ୍ୟ

ଦଦ୍ୟାତ୍ତଦୃଷ୍ଟ୍ୟଧରକେନ୍ଦ୍ରବନ୍ଧୁ । ୧୫୯ ।

ନରକ୍ଷବୃତ୍ତଂ ବିଲିଖେତ୍ତଦନ୍ତ—

ସ୍ତଦ୍ୱିକ୍ଷୁ କେନ୍ଦ୍ରାବଧୂ ଗୋଲକାଢେ ।

ତ ଉଦ୍ୱାଗ୍ନି ଲିପ୍ତା ପ୍ରମିତାନି ବୃତ୍ତା—

ନ୍ୟବଧ୍ୟକ୍ଷି ସଂଖ୍ୟାନି ବିଲିଖ୍ୟତାନି । ୧୬୦ ।

ଭବନ୍ତୁ ତସ୍ମିନ୍ ବଳୟାଭିଧାନ

କ୍ଷେତ୍ରାଣି ତେଷାଂ କ୍ରମତୋ ନିରକ୍ଷାତ୍ ।

ବ୍ୟାସଃ ସମାନଃ ପରିଧୃଃ କ୍ରମୋନଃ

ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିଲମ୍ବକୀବାଃ । ୧୬୧ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ପର୍ଶ ପୃଷ୍ଠଫଳ ଓ ଦନଫଳ କପରି ଅଣାଯିବ ତାହା କୁହାଯାଉଛି—
ଇଷ୍ଟ ବ୍ୟାସାର୍ଦ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଲ (Globe) ଡିଆରି କରିବ । ତାହାର ଗୋଟିଏ ପରିଧ ନେଇ ତାହାକୁ ୨୧୭୦୦ କଳାରେ ବିଭକ୍ତ କରିବ । ତାହାର ବ୍ୟାସକୁ ତ୍ରୈଜ୍ୟା ୩୪୩୮ କଳାବୋଲି ଧରିନେବ । ଏହାପରେ ଏହି ଗୋଲରେ ଉଦ୍ୱାଗ୍ନିର ଚକ୍ର ଦେବ । ସେହି ଗୋଲର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ବିଷୁବ ବୃତ୍ତ ଲେଖିବ । ସେହି ଉଦ୍ୱାଗ୍ନିର ବିନ୍ଦୁ ଲେଖାଗଲ ସେ ଉଦ୍ୱାଗ୍ନିର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ବିଷୁବ ବୃତ୍ତ ରହିବ । ଉଦ୍ୱାଗ୍ନିରୁ ବିଷୁବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୃତ୍ତ ପାଦରେ (୯୦°) ପ୍ରତି ୨୨୫ କଳା ବ୍ୟବଧାନରେ ୨୪ ଗୋଟି ବିଷୁବ ବୃତ୍ତ ସମାନାନ୍ତର ବୃତ୍ତ କରିବ । (ବିଷୁବ ବୃତ୍ତକୁ ନେଇ ୨୪ଟି ମାସ) ୧ମ ଟିକୁ ବାଦଦେଲେ ବାକୀ ଗୁଡ଼ିକ ୨୨୫ କଳା ଅନ୍ତରରେ ବସ୍ତ୍ର କ୍ଷେତ୍ର ହେବେ । ପ୍ରତିବସ୍ତ୍ର କ୍ଷେତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ୨୨୫ କଳା ପ୍ରମାଣ (ବ୍ୟାସ) ସମାନ । ବିଷୁବଠାରୁ ଉପରକୁ ପରିଧିଗୁଡ଼ିକ କ୍ରମରେ ଛୋଟ ହେବ । ୨୨୫ କଳାର ରୂପ ପ୍ରତି ବସ୍ତ୍ର କ୍ଷେତ୍ରର ଭୂମି ଓ ମୁଖ ଉପରେ ଲମ୍ବ ରୂପରେ ରହିଅଛି ।

ସୁସ୍ବାକ୍ଷଲପ୍ତାଃ କ୍ରମତଃ ପ୍ରସାଧା
 ପୁନଃ ପୁନଃ କୃତ ବର୍ଜିତାୟାଃ ।
 ତତ୍ୟାକ୍ରତେ ମୂଳତୟା ଗ୍ରହୀତାଃ
 ସ୍ଥିରୀକୃତାଃ ସୁଶ୍ରୁ ପରସ୍ପରଂ ତାଃ । ୧୭୬ ।

ତାସାଂଯୁତର୍ଦ୍ଧନ୍ତ ଶରାକ୍ଷିବାଣାଃ
 ଅଷ୍ଟ୍ୟଂ ଶକ୍ତିରଷ୍ଟୁଗୁଣେଷୁ ସିଦ୍ଧିଃ ।
 ସମଂ ଭବେୟୁଃ ପୁନରକ୍ଷପକ୍ଷ—
 ପକ୍ଷା ହତାଶୁ ଢକଳାନିରକ୍ଷେ । ୧୭୭ ।

ଫଳଂ ବୃହତ୍ କ୍ଷେତ୍ରଭବଂ ଭବନ୍ତି
 ଖଣ୍ଡାତ୍ମଗ୍ରନ୍ଥାଙ୍ଗଗଜାବ୍ୟସଂଖ୍ୟାଃ ।
 ତତ୍ ସଂଗୁଣାଲ୍ଲମ୍ବଗୁଣେକ୍ୟତୋ ଯତ୍
 ବିଜ୍ୟା ବିଭକ୍ତାତ୍ ଫଳମେତଦେବ । ୧୭୮ ।

ଖଣ୍ଡାଷ୍ଟାଷ୍ଟ୍ୟାକ୍ଷି କ୍ରତାତ୍ ତୁଲ୍ୟଂ ।
 ସ୍ୟାଦ୍ଗୋଲପୃଷ୍ଠାର୍ଦ୍ଧଫଳଂ କଳାତ୍ ।
 ଦ୍ବିନିୟମେତତ୍ ସକଳଂ ଫଳଂ ସ୍ୟାଦ୍
 ପୃଷ୍ଠୋତ୍ତରଂ ଚକ୍ରକଳାଖ୍ୟଗୋଲେ । ୧୭୯ ।

ଦ୍ବିଦ୍ବିଜୀବା ଗୁଣିତକ୍ଷ ଚକ୍ର—
 ଲପ୍ତାସମଂ ତଦ୍ଭବତୀହ ଯସ୍ମାତ୍ ।
 ତଦ୍ବେଷ୍ଟନବ୍ୟାସହତେଃ ପ୍ରସିଦ୍ଧଂ
 ପୃଷ୍ଠେ ଫଳଂ ତତ୍ତରସ୍ତୁ ରୂପମ୍ । ୧୮୦ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକମେଷାଂ କଳୟାଭିଧାନାଂ
 ଫଳାନି ତଦ୍ଭୂତ ବୃହତଃ ଫଳେନ ।
 ନିୟମା ଚ ଲମ୍ବାତ୍ ବିଗୁଣୋକ୍ତାତ୍ ସ୍ୟୁ—
 ସ୍ତଦ୍ଯୋଗତଃ ପୃଷ୍ଠଫଳଂ ତଦେବ । ୧୮୧ ।

କ୍ରତୁ ମୂର୍ତ୍ତିକୟା ସୁବର୍ଣ୍ଣଲ ଚତୁଷ୍ପାଶୋ ପୃଥକପିଣ୍ଡକୌ
 ତୁଲ୍ୟବ୍ୟାସତୟା ତୟୋର୍ଗୁରୁତୟୋଃ ସ୍ୟାଦ୍‌ସୋଽନୁପାତଃ ପୁନଃ ।
 ତତ୍‌ପୃଷ୍ଠାଦ୍‌ନାମଂଶୁକଦ୍‌ୟାତୁଳାଜାତୋଽନୁପାତଶ୍ଚ ଯଃ
 ତାତ୍‌ସ୍ୟାମୁକ୍ରୟନାମଂଶୁକଦ୍‌ୟାତୁଳାଜାତୋଽନୁପାତଶ୍ଚ ଯଃ । ୧୭୮ ।

ପ୍ରତି ସ୍ଥାନର ଅକ୍ଷୟା ସାଧନ କରିବା ପୁଣି ତ୍ରୁଜ୍ୟା ବର୍ଗରୁ ଅକ୍ଷୟା ବର୍ଗ ଫେଡ଼ି
 ତାହାର ମୂଳ ନେଲେ ଲମ୍ବଜ୍ୟା ହେବ । ଏହି ଲମ୍ବଜ୍ୟାମାନଙ୍କର ଯୋଗ ୫୨୫୩୨୩୮୮୨୪
 ହେବ । ୨୧୭୦୦ କୁ ୨୨୫ ରେ ଗୁଣିଲେ ନିରକ୍ଷ ବୃତ୍ତରେ ଫଳ ହେବ । ତାହା ହେବ
 $୨୧୭୦୦ \times ୨୨୫ = ୪୮୭୦୦୦୦$ । ଏହାକୁ ଆଗତ ଲମ୍ବଜ୍ୟାଗୁଡ଼ିକର ଯୋଗରେ
 ୫୨୫୩୨୩୮୮୨୪ ଗୁଣି ତ୍ରୁଜ୍ୟାରେ ଭାଗଦେଲେ ଫଳ ହେବ ୭୪୨୭୦୮୦୦ । ଏହା
 ଗୋଲ୍‌ହର କଳାତ୍ମକ ପୃଷ୍ଠା ଫଳ । ଏଣୁ ଏହାକୁ ୨ରେ ଗୁଣି ଦେଲେ ଚନ୍ଦ୍ରକଳା (୨୧୭୦୦)
 ପରିଧି ଗୋଲରେ ପୃଷ୍ଠି ଗୋଲ ପୃଷ୍ଠାଫଳ $୭୪୨୭୦୮୦୦ \times ୨ = ୧୪୮୫୪୧୬୦୦$ କଳାମୂଳ
 ହେବ । $୨ \times ୩୪୩୮ \times ୨୧୭୦୦ = ୧୪୮୫୪୧୬୦୦$ ଅର୍ଥାତ୍ ଦ୍ଵିଗୁଣିତ ତ୍ରୁଜ୍ୟାକୁ
 ଚନ୍ଦ୍ରକଳାରେ ଗୁଣିଲେ ଏହି ଫଳହେଉଥିବାରୁ ($୨୧୭୦୦ \times$ ବ୍ୟାସ (୩୪୩୮) ହେଉଥିବାରୁ)
 ଏହାହିଁ ଚତୁର୍ଭୁଜର ଫଳପରି ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ଫଳ ହେଲା ।

ବୃହତ୍ ବୃତ୍ତଫଳକୁ ଲମ୍ବରେ (୨୨୫) ଗୁଣି ତ୍ରୁଜ୍ୟାରେ ୩୪୩୮ରେ ହରଲେ
 ପ୍ରତ୍ୟେକ ବସ୍ତ୍ର କ୍ଷେତ୍ରର ଫଳ ହୁଏ । ଏହି ୨୪ଟି କ୍ଷେତ୍ରର ଫଳ ଆଣି ଯୋଗକଲେ ମଧ୍ୟ
 ଫଳ ଆଗତ ଫଳ ସମାନ ହୋଇଯାଏ ।

ସମାନ ବ୍ୟାସ ନେଇ ଗୋଟିଏ ଗୋଲ ଓ ଗୋଟିଏ ଚତୁରସ୍ର ମାଟିରେ ଗଢ଼ ।
 ଉଭୟଙ୍କ ଓଜନର ଯେ ଅନୁପାତ ଏବଂ ଏ ଉଭୟଙ୍କୁ ଘୋଡ଼ାଇବାରେ ଯେଉଁ କନା ଲାଗିବ
 ତାହାର ଯେ ଅନୁପାତ ସେଥିରୁ ପୃଷ୍ଠାଫଳ ଓ ଘନଫଳ କେତେ ତାହା
 ସାମାନ୍ୟ ପିଲ୍ଲଟିଏ ମଧ୍ୟ ଜାଣିପାରିବ । ଏଠାରେ ବାଳର ଅର୍ଥ ଅତି ସାମାନ୍ୟ
 ପଡ଼ିଥିବା ପିଲ୍ଲ ।

ମାହାଙ୍ଗୁଳଂ ବସୁଧବୋଦରସମ୍ପ୍ରିତଂ ଚିତ୍ତେ—

ମୂର୍ତ୍ତିଃ କୃତେଶ୍ଵରଃ ରସମୁଷ୍ଟିଭିରେବ ହସ୍ତଃ ।

ହସ୍ତେଶ୍ଵରୁର୍ଭିରହ ଦଣ୍ଡ ଉଦୀରତସ୍ତେଃ

ତେଜଃ ଖଣ୍ଡାଭ୍ରମୟନି ରଥ ତଦୟୁଗେନ । ୧୭୯ ।

ଗବ୍ୟୁତରେତ ଦୁଭୟଂ କିଳ ଯୋଜନଂ ସ୍ୟାତ୍
 କେଚିତ୍ ଖୁପଗଜଲେବନ ହସ୍ତମୁରୁଃ ।
 ଗଚ୍ଛତ୍ ସମାଜାନନଶଂ ଖଣ୍ଡତର୍କବାଣେଃ
 ଢୋଗଃ ପଦୈର୍ଭବତ ବେଗବଳମୁଦ୍ଧୀନେଃ । ୧୭୦ ।

ଆଠଟି ଯବକୁ ନେଇ ପେଟେଇ କରି ରଖିଲେ ଯେତେ ସ୍ଥାନ ଲାଗିବ ତାକୁ ମାସାଙ୍ଗୁଳ ଅର୍ଥାତ୍ ଏକ ଆଙ୍ଗୁଳ କହନ୍ତି । ଏପରି ୪ଟି ମାସାଙ୍ଗୁଳରେ ଗୋଟିଏ ମୁଷ୍ଟି । ୬ ମୁଷ୍ଟିରେ ଗୋଟିଏ ହାତ, ୪ ହାତରେ ଗୋଟିଏ ଦଣ୍ଡ । ୨୦୦୦ ଦଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ କୋଶ । ୨ କୋଶରେ ଗୋଟିଏ ଗବ୍ୟୁତଃ । ୨ଟି ଗବ୍ୟୁତରେ ଗୋଟିଏ ଯୋଜନ ହୁଏ । କେହି କେହି ପଣ୍ଡିତ ୨୮୧୭୦ ହାତରେ ଏକ ଯୋଜନ ହୁଏ ବୋଲି କହନ୍ତି । ସାଧାରଣ ଉଚ୍ଚତା ବିଶିଷ୍ଟ (Standard) ଲୋକର ସମାନ ଭାବରେ ଗତି ବେଳେ ୫୭୦୦ ପାଦୁଶ୍ଚରେ ଗୋଟିଏ କୋଶ ହୁଏ ।

ଜ୍ୟାଞ୍ଚଂ ଜ୍ୟେତ ଯଥାଶ୍ରୁତେଷ୍ଠଭିହତଂ ଲେକେଶସୂର୍ଯ୍ୟାଦଭିଃ
 ଗବ୍ୟୁତର୍ଗଦତାଃ ଯୋଜନମିତି ସ୍ଥାନାଦିମାନେ ତଥା ।
 ତସ୍ମାଦ୍ବାସ୍ତବଭୂମିବସ୍ତୁତରସୌ ଖାତ୍ରାଷ୍ଟୁଭିଃ ସମ୍ମିତା
 ସେନୋଦ୍ବିଦ୍ବିଭୁଜେ ରବେଃ ଖଣ୍ଡନଭଃଷଡ୍ବଦ୍ବିଭିର୍ଯୋଜନେଃ । ୧୭୧ ।
 ଶକୁଃ ସୂର୍ଯ୍ୟମିତାଙ୍ଗୁଳସ୍ତଦୁଭୟଂ ହସ୍ତଶ୍ଚତୁର୍ଭିର୍ଦ୍ବିଂଶଃ
 ହସ୍ତେଃ ଢୋଗୋ ଧନୁଷାଂ ସହସ୍ରମିତି ବା ସ୍ୟାଦ୍ବିଷ୍ଟୁଧର୍ମୋତ୍ତରାତ୍ ।
 ତସ୍ମାଦ୍ଦେଶବିଶେଷସିଦ୍ଧିମିତିସ୍ତଦ୍ଦୟୋଜନେଃ ସମ୍ମିତାଃ
 ପୂର୍ବୋକ୍ତାରବି ଚନ୍ଦ୍ରଭ୍ରମରତୟଃ ସିଦ୍ଧାସ୍ତୁ ବା ବସ୍ତୁତଃ । ୧୭୨ ।

ବ୍ରହ୍ମ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ସିଦ୍ଧାନ୍ତମାନେ ପୃଥିବୀର ଅଧାକୁ ଜ୍ୟା ବୋଲି ଶାସ୍ତ୍ରରେ କହିଅଛନ୍ତି । ପୃଥିବୀ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟର ବିମ୍ବମାନ କହିଲବେଳେ ଗବ୍ୟୁତ (୨ କୋଶ)କୁ ଯୋଜନ ବୋଲି ମଧ୍ୟ କହିଅଛନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍ ଯୋଜନର ଅର୍ଦ୍ଧକୁ ଯୋଜନ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଛି । ସେହି ହିସାବରେ ପୃଥିବୀର ବ୍ୟାସ ହେଲା—୮୦୦ ଯୋଜନ = $(\frac{୧୬୦୦}{୨})$ ଯୋଜନ ଚନ୍ଦ୍ରର ସେହିପରି ବ୍ୟାସ = ୨୨୨ ଯୋଜନ = $(\frac{୪୪୪}{୨})$ ଯୋଜନ ଏବଂ ସୂର୍ଯ୍ୟର ବ୍ୟାସ ୩୭୦୦ ଯୋଜନ = $(\frac{୭୪୦୦}{୨})$ ଯୋଜନ ।

ବିଷ୍ଣୁ ଧର୍ମୋତ୍ତର ପୁରାଣରୁ ଜଣାଯାଏ—ଶକୁର ପରିମାଣ ୧୨ ଆଙ୍ଗୁଳ । ୨ ଶକୁରେ ୧ ହାତ । ୪ ହାତରେ ଏକ ଧନୁ । ୧୦୦୦ ଧନୁରେ ଏକ କୋଶ । ଦେଶ ବିଶେଷରେ ପରିମାଣ ଭିନ୍ନ ହେଉଥିବାରୁ ସେହି ଦେଶର ଯୋଜନରେ ଏହି ପରିମାଣକୁ

ଧରିନେବାକୁ ହେବ । ଏହି ଯୋଜନ ପରିମାଣରେ ମଧ୍ୟ ରବି ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ପୃଥିବୀ ଆଦିର ପରିମାଣ ବାସ୍ତବ ରୂପରେ ଧରିନେବାକୁ ହେବ ।

ବାସ୍ତବରେ	ରବି ବ୍ୟାସ	୭୨୦୦୦	ଯୋଜନ
„	ଚନ୍ଦ୍ର	୪୪୪	„
„	ପୃଥିବୀ	୧୭୦୦	„

ବିଷ୍ଣୁ ଧର୍ମୋତ୍ତରେ—

ଦ୍ଵାଦଶାଙ୍ଗୁଳକଃ ଶଙ୍ଖସ୍ତଦ୍ଧୃତଂ ଚ ଶୟଃ ସ୍ମୃତଃ ।

ତତତୁଷ୍ଟଂ ଧନୁଃ ପ୍ରୋକ୍ତଂ କୋଶୋ ଧନୁଃ ସହସ୍ରକମ୍ । ଇତା । ୧୭୩

୧୭୩ ଶ୍ଳୋକଟି ବିଷ୍ଣୁ ଧର୍ମୋତ୍ତର ପୁରାଣରୁ ଉଦ୍ଧୃତ ହୋଇଅଛି । ଅର୍ଥ ଶଷ୍ଠାଶ୍ଵର ଅର୍ଥ ହାତ ।

ଉଦ୍‌ବାହୋଃ ପ୍ରପଦୋତ୍ପତୟଃ ପୁରୁଷସ୍ୟାର୍ଥାଂଶ—ହସ୍ତୋଃ ଖଷତ୍
ଭୂନାଗାକ୍ଷିନିତେମିତଂ ସୁମତିରିତ୍‌ଯୋଜନଂ ତୈଃ ପୁନଃ ।

ବ୍ୟଂଷୋନୈଃ କୃତନନ୍ଦଶାଗିଭିରଳା—ଗୋଲସ୍ୟ ଚେଦେବ୍‌ଷୁନଂ
ବ୍ୟାସୋ ବ୍ୟଂଘ୍ରଶରଷ୍ଟଗୋଭିରୁଭୟାଘାତାତ୍ ଫଳଂ ପୃଷ୍ଠକମ୍ । ୧୭୪

ନାଗାଷ୍ଟାବ୍ଧିରସାବ୍ଧିଂ ଖାନଳମିତଂ ପଞ୍ଚାଶତା କୋଟିଭିଃ

ସ୍ୟାଦଲ୍ଲାର୍ଥସ୍ତକୈର୍ଦ୍‌ନାଭିଧର୍ମଂ ଗର୍ଭେଽସ୍ୟ ତଦ୍‌ଯୋଜନେଃ ।

ତୁଲ୍ୟଂ ଖାଣ୍ଡଗ କୋଟିଭିଶ୍ଚ ବିକଳାଦ୍ୟାନାଂ ବିଯୋଗାଭାବେ—

ଦତ୍ତଂ ଭୁବିବୃତଃ କୂତାଥ ନଭସି ଜ୍ୟୋତିଃକ୍ରମୋ ବକ୍ଷ୍ୟତେ । ୧୭୫

ଉପରକୁ ହାତଟେକ ପାଦ ଆଙ୍ଗୁଳ ଉପରେ ଠିଆ ହୋଇଥିବା ପୁରୁଷର ପଞ୍ଚମାଂଶକୁ ଏକହାତ ପରିମାଣ ମାନିଲେ ୨୮୧୭୦ ହାତରେ ଏକ ଯୋଜନ ହେବା ପଣ୍ଡିତମାନେ କହନ୍ତି । ପୁଣି ୩୦୯୩୪୦ ଯୋଜନରେ ପୃଥିବୀର ବ୍ୟାସ ହୁଏ ଏହାହେଲେ ଉଦ୍‌ଭୟ [ପ×ବ୍ୟା]ର ଗୁଣନ ଫଳରୁ ୩୦୪୭୮୮ ଯୋଜନ ପୃଥିବୀର ପୃଷ୍ଠଫଳ ହେବ । ଏନଫଳ ପୁଣି ୫୦୦୦୦୪୮୪ ଯୋଜନ ହେବ । ଏଥିରୁ ୪୮୮୪କୁ ବାଦଦେଲେ ୫୦୦୦୦୦୦୦ [୫୦ କୋଟି] ପୃଥିବୀର ଏନଫଳ ହେବ । ଏହିପରି ପୃଥିବୀର ବିବରଣ ଶେଷକରି ବର୍ତ୍ତମାନ ଆକାଶରେ ଜ୍ୟୋତିଷ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର [ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର] ସମ୍ପ୍ରତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ କହିବ ।

ନୀଳାରବିନ୍ଦସୁମିଳିତକଳିମଜେନ୍ଦ୍ର—

ନୀଳାମ୍ବୁଦାଳ—ଦଳତାଞ୍ଜନ ପୁଞ୍ଜମଞ୍ଜୁମ୍ ।

ନୀଳାଚଳାଧରଣି ରେମୁକୁଟାୟମାନଂ

ନୀଳାମ୍ବୁରାଜମଜଂ ଶରଣଂ ବ୍ରଜାମଃ । ୧୭୭।

ମାଳକମଳ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭ୍ରମର, ଯମୁନା ଇନ୍ଦ୍ରମାଳମଣି, ମେଘ ପଟଳ ଓ କଳା କଞ୍ଚୁଳ
ରାଶିର ମିଶ୍ରିତ କଳାପରି ସୁନ୍ଦର [ଚକଣିଆ କଳା] ମାଳଗିରିର ମସ୍ତକରେ ମୁକୁଟପରି-
ଶୋଭିତ, ବଳଦେବଙ୍କ ସାନସାଇ ଏବଂ ନିତ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ଯେ ଦାରୁବ୍ରହ୍ମରୂପୀ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ
ତାଙ୍କଠାରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଶରଣ ଯାଉଅଛୁ ।

ଇତ୍ୟୁତ୍‌କଳୋଜ୍ଜ୍ୱଳନ ପାଳକୁଳପ୍ରସୂତ

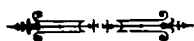
ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରକୃତୌ ଗଣିତେନ୍ଦ୍ରିୟିଭେ ।

ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣ ଉପାହୃତବାଳବୋଧେ

ହଂସ୍ତାଦଶୋ ଗତ ଇଳାବତୃତଃ ପ୍ରକାଶଃ । ୧୭୮।

ଇତି ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣେ ଗୋଲଧିକାରେ ଭୂଗୋଲବିବରଣୋ-
ନାମାଷ୍ଟ ଦଶଃ ପ୍ରକାଶଃ ।

ଏଠାରେ ଭୂ ବିବରଣମୂଳକ ଅଷ୍ଟାଦଶ ପ୍ରକାଶ ଶେଷ ହେଲା ।

ଉନବିଂଶଃ ପ୍ରକାଶଃ

ଭଗୋଲଗଗୋଲବର୍ଣ୍ଣନମ୍

ସ୍ରଷ୍ଟୁର୍ଯ୍ୟାଦାଂ ଶରୀରେନ୍ଦ୍ରିୟବିଷୟମୟା ଭୂତସୂକ୍ଷ୍ମଃ ପୃଥ୍ବୀ—
ଉତ୍ତତ୍ତ୍ୱୀଜଂ ଦ୍ୱିଧାନ୍ତବାହରଭବବତଃ ପଞ୍ଚକଂ ମଣ୍ଡଳାନାମ୍ ।
ବାହ୍ୟଂ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଭାଣ୍ଡାବୃତରୂପବିମଳାକାରମନ୍ତଃ ଖବାୟୋ—
ବିନ୍ଦୁଦ୍ୱୟଂ ରବୀନ୍ଦୁକ୍ଷିତୟଃ ଇହ ମହାସ୍ତୋୟଭୂମଣ୍ଡଳାନି । ୧ ।

ପ୍ରକାଶର ଶରୀର, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ ବିଷୟ ରୂପକ ଯେଉଁ ସବୁ ପ୍ରାଣୀସୂକ୍ଷ୍ମ ପୃଥ୍ବୀ ଥିଲା, ସେଗୁଡ଼ିକର ମୂଳକାରଣ ପ୍ରଥମେ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ଯଥା—୧ ଅନ୍ତର୍ବୀଜ ୨—ବହିର୍ବୀଜ । ଏହି ଅନ୍ତର୍ବୀଜ ଓ ବହିର୍ବୀଜରୁ ଟି ମଣ୍ଡଳଜାତ ହେଲେ । ବାହ୍ୟ ଖଗନୁଁ ହେଲା ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଭାଣ୍ଡର ଆବରଣ । ଅନ୍ତର୍ବୀଜଟି ପୁଣି ଉଦର ପରି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ମଧ୍ୟଭାଗ । ସେଥିରୁ ଆକାଶ ଓ ବାୟୁ ମଣ୍ଡଳର ଉତ୍ପତ୍ତି ହେଲା । ରବି ତେଜ ମଣ୍ଡଳ, ଚନ୍ଦ୍ର ତୋୟାମଣ୍ଡଳ ଓ ପୃଥିବୀ ଭୂମଣ୍ଡଳ । ଅର୍ଥାତ୍ ପୃଥିବୀ ଅପ୍, ବାୟୁ, ତେଜ ଓ ଆକାଶ ଏହି ଟି ମହାଭୂତ ସୂକ୍ଷ୍ମର କାରଣ ।

ଯୋଃସାବକାଶମେରୁର୍ମରୁଦିତ ଗଦତୋ ବୃତ୍ତଯଷ୍ଟିସ୍ୱରୂପ—
ସ୍ତର୍ୟୁତସ୍ଥାୟୁଲେକପ୍ରକରବିଚପିନୋ ମୃତୁଲ୍ୟାୟ କୁଗୋଲତ୍ ।
ବାୟୁସ୍ୱକ୍ଷାଃ ସମନ୍ତାଦ୍ୱହରୂପଚୟିନଃ ସନ୍ତ ସପ୍ତାବହାଦ୍ୟା
ଆବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡାଦିହାସ୍ତେ ସ୍ଥିରଚରମଣିଳଂ ଭଗ୍ରହାନ୍ତୋଧରାଦ୍ୟମ୍ । ୨ ।

ଆକାଶ ମେରୁକୁ ମରୁତ୍ ବୋଲି କୁହାଯାଇଅଛି । ଆକାଶ ବୃତ୍ତର ଏହା ଯଷ୍ଟି ସ୍ୱରୂପ ଅଟେ । (ଉତ୍ତୟ ଆକାଶ ମେରୁ ଅବଗାନ୍ତା ସୂକ୍ଷ୍ମ ଏଠାରେ ମେରୁ ବା ମରୁତ୍ ନାମରେ କଥିତ) ଏହି ମେରୁ ଦଣ୍ଡରେ ଗୁପ୍ତ ହୋଇ ଭୁବନଗୁଡ଼ିକ ରହି ଅଛନ୍ତି । ଏହି ଭୁବନରୂପୀ ଦୃକ୍ଷର ମୂଳ ସଦୃଶ ପୃଥିବୀ ଗୋଲରୁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁ ତରଫରେ ଆବଦ୍ଧ ଆଦି ସପ୍ତବାୟୁ—ସ୍ୱକ୍ଷ ବାହାରକୁ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ରହିଅଛନ୍ତି । ଏହି ସପ୍ତବାୟୁ—ସ୍ୱକ୍ଷ ଭିତରେ ସମସ୍ତ ସ୍ଥର ତଥା ଚଳତାର, ଗ୍ରହ, ମେଘ ଆଦି ରହିଅଛି ।

ଶିରମଣି—ଭୁବାୟୁରାବହ ଇହ ପ୍ରବହସ୍ତଦୂର୍ଦ୍ଧ୍ବଃ
 ସ୍ୟାଦୁଦ୍ବହ-ସ୍ତଦନ୍ତୁ ସଂବହସଜ୍ଜକଣ୍ଠଃ ।
 ଅନ୍ୟସ୍ତତୋଽପି ସୁବହଃ ପରପୂର୍ବାକୋଽସ୍ମାତ୍
 ବାହ୍ୟଃ ପରାବହ ଇମେ ପବନାଃ ପ୍ରସିଦ୍ଧାଃ । ୩ ।
 ଭୂମେବାହ ଦ୍ଵାଦଶଯୋଜନାନାମ୍
 ଭୁବାୟୁରବାୟୁଦବଦୁ୍ୟଦାଦ୍ୟନ୍ ।
 ତଦୂର୍ଦ୍ଧ୍ଵଗୋ ଯଃ ପ୍ରବହଃ ସ ନିତ୍ୟଂ
 ପ୍ରତ୍ୟଗ୍ଗତସ୍ତସ୍ୟ ତୁ ମଧ୍ୟସଂସ୍ଥା । ୪ ।
 ନକ୍ଷତ୍ରକକ୍ଷା ଖରଚ୍ଚେଃ ସମେତୋ—
 ଯସ୍ମାଦତସ୍ତେନ ସମାହତୋଽୟନ୍ ।
 ଭପଞ୍ଜରଃ ଖେଚରଚକ୍ରଯୁକ୍ତୋ—
 ଭ୍ରମତ୍ୟଜସ୍ରଂ ପ୍ରବହାନଳେନ । ୫ ।
 ଯାନ୍ତୋ ଭଚକେ ଲଘୁପୂର୍ବାଗତ୍ୟା
 ଖେଚାୟୁ ତସ୍ୟାପରଶୀଘ୍ରଗତ୍ୟା ।
 କୁଲଳଚକେ ଭମିବାମଗତ୍ୟା
 ଯାନ୍ତୋ ନ କୀଟା ଇବ ଭ୍ରନ୍ତ ଯାନ୍ତଃ । ଇତ । ୬ ।

ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଶିରମଣିରେ ଅଛି—

ଭୁବାୟୁକୁ ଆବହ କହନ୍ତି । ତାହାର ପରସ୍ତରରେ ପ୍ରବହ । ତାର ଉପର ଉପରକୁ
 ଉଦ୍ବହ, ସଂବହ, ସୁବହ, ପରିବହ ଓ ପରାବହ ଏପରି ବାୟୁ ବିଭାଗ ଅଛି ।

ପୃଥିବୀରେ ୧୨ ଯୋଜନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭୂ ବାୟୁର ସ୍ଥାନ । ଏହାର ଭିତରେ ମେଘ ଓ
 ବଦ୍ୟୁତ ଆଦି ରହିଛନ୍ତି । ଏହାର ଉପରକୁ ପ୍ରବହ ବାୟୁ । ଏହାର ଗତି ପୃଷ୍ଠରୁ ପଶ୍ଚିମକୁ ।
 ଏହି ବାୟୁର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ନକ୍ଷତ୍ର କକ୍ଷାବୃତ୍ତ ରହିଅଛି । ଏଥିରେ ଗ୍ରହମାନେ ଅଛନ୍ତି ।
 ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରବହ ଆଦାତରେ ସଗ୍ରହ ଭକ୍ଷା ସବଦା ଚଳନଶୀଳ ରହିଅଛି । ପୃଷ୍ଠରୁ
 ପଶ୍ଚିମକୁ ଦିନକୁ ଥରେ ଘୂରୁଛି ।

କୁମ୍ଭାର ଚନ୍ଦ୍ର ଯେଉଁ ଆଡ଼କୁ ଘୁରୁଥାଏ ସେଥିରେ ତାହାର ବିପରୀତ ଦିଗରେ ଗତି
 କରୁଥିବା ଗୋଟିଏ କାଟକୁ ବସାଇ ଦେଲେ, ଚନ୍ଦ୍ରର ଗତି ଆଡ଼କୁ ସେହି କାଟ ସ୍ଵତଃ ଗତି
 କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ସ୍ଵ ଗତି ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଚନ୍ଦ୍ରଗତି ବିପରୀତରେ ହୋଇ ଚାଲୁଥିବ । ଏହି
 କଥା କିନ୍ତୁ ଅତି ସାବଧାନତା ସହ ପରୀକ୍ଷା ନ କଲେ ଜଣାଯିବ ନାହିଁ ।

ପ୍ରାଚ୍ ଯାୟିମଧ୍ୟମରବେଃ ପରତୋ ଭୟତେ
 ମନ୍ଦୋକକୃଷ୍ଣତନବଃ ଖଚରାତ୍ରମନ୍ତଃ
 ତଷ୍ଠନ୍ତ ଯାବତ ଭୃଗୋଽନ୍ତର ଏବ ତସ୍ମାତ୍
 ପଶ୍ଚାଦଗତାଂ ବହୁବିଧା ଭବତ ସ୍ୱକ୍ଷା । ୭ ।

ଅଥାବନୀବେଷ୍ଟନକୃତ୍ରବୀନ୍ଦୋ—
 ନୂ୍ୟନାୟକାକର୍ଷଣତୋ ମୃଦୁରଥାତ୍ ।
 କକ୍ଷା କଜା ସ୍ୟାତ୍ ଅତଏବ ମଧ୍ୟା
 ଲେଖ୍ୟାଗ୍ରତଃ କର୍ମ ତତଃ ସ୍ମୃତାନାମ୍ । ୮ ।

ଭୂସୂର୍ଯ୍ୟବାହ୍ୟାନ୍ୟରସଞ୍ଚରାଣାଂ
 ଦବୀୟାଂ ଜୀବକୁଜାର୍ଜ-ଜାନାମ୍ ।
 ଗତ୍ୟନ୍ତରାବାନିଜମଧ୍ୟକକ୍ଷା—
 ମଧ୍ୟାର୍ଜତୋ ମଧ୍ୟରବେଷ୍ଟୁ କକ୍ଷା । ୯ ।

ତେଷାଂ ଚଳାଖ୍ୟା ଭବତକ୍ଷିତୀନ—
 ମଧ୍ୟାତ୍ରସଞ୍ଚାରସିତକ୍ଷୟୋଷ୍ଠ ।
 ଅନଲ୍ପଗତେଷା ରବିମଧ୍ୟକକ୍ଷା
 ମଧ୍ୟାଭିଧା ସ୍ୱା ରବିତଣ୍ଡୁଳାଖ୍ୟା । ୧୦ ।

ସାପ୍ୟର୍କତସ୍ତତ୍ ମୃଦୁକର୍ଣ୍ଣସିଦ୍ଧୌ
 ମଧ୍ୟୋତ୍ୟତେ କୋରବ ଚନ୍ଦ୍ରଭନ୍ଦୋଃ ।
 ସୂର୍ଯ୍ୟାତ୍ କୁଜାଦ୍ୟନ୍ତର ଏବ ମନ୍ଦ—
 କର୍ଣ୍ଣଃ ସ୍ମୃତୋ ଦ୍ରାଘ୍ନଦୁକଃକୁଟଗାଲତ୍ । ୧୧ ।

ମଧ୍ୟମ ରବି ପୂର୍ବକୁ ଯାଏ । ଏହାର ଚାରି ପାଖରେ ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ଗ୍ରହ ସଙ୍ଗତ
 ସୂକ୍ଷ୍ମରେ ମନ୍ଦୋକ ଦ୍ୱାରା ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଭନୁବିମ୍ବ ବଶିଷ୍ଠ ଗ୍ରହମାନେ ପୃଥିବୀଠାରୁ
 ପଶ୍ଚିମାଭିମୁଖରେ ଚଳନ୍ତି । ଏଣୁ ସେମାନଙ୍କର ଏହି ସବୁ କକ୍ଷା ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଯେଉଁଠି
 ଅନେକ ପ୍ରକାର ।

ପୃଥ୍ବୀ ଗୁଣପାଖରେ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଭ୍ରମଣ କରନ୍ତି । ଏ ଦୁହିଁଙ୍କର ମନ୍ଦୋଦ ଏ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ଅଳ୍ପ ଓ ବହୁତ ଆକର୍ଷଣ କରନ୍ତି ବୋଲି ଏମାନଙ୍କର ଭ୍ରମଣ ମାର୍ଗ ମଧ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରଯାତ୍ରୀ ହୋଇଥାଏ । ଏଣୁ ପ୍ରଥମେ ମଧ୍ୟକକ୍ଷା ଲେଖିବାକୁ ହେବ । ଏହାପରେ ସ୍ପୁଟ ସାଧନ ନିମନ୍ତେ କକ୍ଷା ଲେଖାଯିବ ।

ପୃଥ୍ବୀ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟର ବାହାରେ ଅତି ଦୂରରେ ଥିବା ବୃହସ୍ପତି, ମଙ୍ଗଳ ଓ ଶନିର ଗତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଳ୍ପ ହେଉଥିବାରୁ ଏବଂ ରବିର ଗତି ମଧ୍ୟ ଅଳ୍ପ ହେଉଥିବାରୁ ମଧ୍ୟମ ସୂର୍ଯ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ରରୁ ନିଜ ନିଜର କକ୍ଷା ହେବ । ଉକ୍ତ ଗୁରୁ ମଙ୍ଗଳ ଓ ଶନିର ଶୀଘ୍ର କେନ୍ଦ୍ର କକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ରବିର କକ୍ଷାହିଁ ହେବ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ପୃଥ୍ବୀ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ରବିଠାରୁ ଅଧିକ ଗତିଶୀଳ ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ରର ମଧ୍ୟକକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ରବି ମଧ୍ୟକକ୍ଷା ବୋଲି ଗୁଣିବାକୁ ହେବ ।

ଯେଉଁ ଚଳ କକ୍ଷା କଥା କୁହାହେଲା ରବିଠାରୁ ଉଭୟ ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ରଙ୍କର ମନ୍ଦ କର୍ଣ୍ଣ ସାଧନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ତାହାକୁ ମଧ୍ୟକକ୍ଷା ବି କୁହାଯାଇପାରେ, ଯେପରି ଭୂମି (ପୃଥ୍ବୀ) ଠାରୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟର ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣ ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟକକ୍ଷା ହୋଇଥାଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ଗ୍ରହର ଦୂରତାହିଁ ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣ । ଏହାକୁ ସ୍ପୁଟ ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣ ବି କୁହାଯାଏ । ଏହି ଦୂରତା ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ମଙ୍ଗଳ ଆଦିର ଅନ୍ତରରେ ହିଁ ହୋଇଥାଏ । ପୃଥ୍ବୀଠାରୁ ମଙ୍ଗଳଆଦି ଗ୍ରହର ଶୀଘ୍ର କର୍ଣ୍ଣ ଓ ରବି ଚନ୍ଦ୍ରର ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟଜାୟୁ ଜିତାଂ ମଧ୍ୟକକ୍ଷାଯୋଜନସଂଖ୍ୟୟ୍

ଶତାହତାଷ୍ଟଶୂନ୍ୟାତ୍ରନାଗସୈନ୍ଧବସିନ୍ଧବଃ । ୧୬ ।

ଶୀଘ୍ରକକ୍ଷେୟମେବୋକ୍ତା କୁଜଜୀବାକ୍-ଜନ୍ମନାଂ

ବୁଧସ୍ୟ ନଖବେଦାଙ୍ଗବାଣାବ୍ୟୁତୟେ ନିଜା । ୧୭ ।

ଶୁକ୍ରସ୍ୟାତ୍ରାଷ୍ଟପଞ୍ଚେଷୁଶରଙ୍ଗାବ୍ୟୁଗୁଣାଃ ସ୍ୱକା

ମଧ୍ୟାକୁଜସ୍ୟ ଖଖଷଡ଼ଗୁଣାତ୍ରଗୁଣାଦୃତ୍ନଗାଃ । ୧୮ ।

ଗୀଷ୍ମତେର୍ନଖରମାଷ୍ଟଶରସିଦ୍ଧାଃ ଶତାହତାଃ

ଶନେଃ ଖଖରସାଦ୍ୟଗ୍ନିପକ୍ଷଚନ୍ଦ୍ରବ୍ୟସିନ୍ଧବଃ । ୧୯ ।

ଶୀଘ୍ରକକ୍ଷା ଭରତଂ ଶ ଗୁଣିତା ମଧ୍ୟୟୋଦ୍ଧତା

ଲବ୍ୟାଃ ଶୀଘ୍ର ପରଧଂ ଶାଃ ଚକ୍ର ଚକ୍ରାର୍ଦ୍ଧଜା ମତାଃ । ୨୦ ।

ଶତସ୍ଥାୟରଷପୂର୍ଣ୍ଣରମା ମଧ୍ୟେନ୍ଦୁକକ୍ଷିକା

ରାତାଂ ଖଖାତ୍ରନାଗାଷ୍ଟାଦୃତ୍ନାଗନଖନୀରଦାଃ । ୨୧ ।

ମଧ୍ୟକର୍ଣ୍ଣକୁ ଖୁଟ ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣ କଳାରେ ଗୁଣି ସିଙ୍ଗାରେ ହରିଲେ ଫଳ ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ
ଯୋଜନାତ୍ମକ ଖୁଟ ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ । ମଧ୍ୟଗ୍ରହରେ ମନ୍ଦଫଳ ସଂସ୍କାର ଯେପରି କରାହୁଏ,
ଠିକ୍ ସେହିପରି ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ରର ଶୀତ୍ରୋକ୍ତରେ ମନ୍ଦଫଳ ସଂସ୍କାର କରିବାକୁ ହେବ ।

ପୃଥିବୀ କେନ୍ଦ୍ରରୁ ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ଗ୍ରହର ଯୋଜନାତ୍ମକ ଶୀତ୍ରକର୍ଣ୍ଣ ଜାଣିବାକୁ ହେଲେ
ମଧ୍ୟମ କର୍ଣ୍ଣକୁ ତୃତୀୟ କଳାତ୍ମକ ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣରେ ଗୁଣି ସିଙ୍ଗାରେ ଭାଗଦେବ । ପୁଣି ଏହି
ଫଳକୁ ଚତୁର୍ଥ ଶୀତ୍ରକର୍ଣ୍ଣରେ ଗୁଣି ସିଙ୍ଗାରେ ହରିଲେ ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ଗ୍ରହର ଯୋଜନାତ୍ମକ
ଖୁଟ ଶୀତ୍ରକର୍ଣ୍ଣ ହେବ ।

କର୍ଣ୍ଣ ଜାଣିବାପରେ ୧୨୦୦ରେ ଗୁଣି ୧୯୧ରେ ହରିଦେଲେ କକ୍ଷା ଆସିଯିବ ।

ସ୍ୱସ୍ୱକକ୍ଷାଃ ସ୍ୱଭଗଣୋରଭ୍ୟସ୍ତାଃ କୁଦନୋଞ୍ଜୁତାଃ
ଫଳଂ ସ୍ୱଗତିମାନଂ ସ୍ୟାତ୍ ଖେଚରରାଶୀଂ ଦିନେ ଦିନେ । ୨୩।

ସ୍ୱସ୍ୱପୂର୍ବଗତଃ ସ୍ୱସ୍ୱକକ୍ଷାୟାଂ ଯୋଜନାନୁକା
କଥ୍ୟତେହଽୈକଦିବସେ ରବିମଧ୍ୟମସାବନେ । ୨୪।

ଭୂଗୋଲଂପରତୋଽର୍କସ୍ୟ ଗଜାଙ୍ଗାଷ୍ଟ୍ରାଭ୍ରବିଶ୍ୱକେ
ଖନଖେଶାବିଧୋର୍ତ୍ତାନାଂ ପ୍ରାକ୍ ପଶ୍ଚାତ୍ କୃତଗୋନଖାଃ । ୨୫।

ଜିଶୁକୋଽୟୋସ୍ତୁ ମଧ୍ୟାର୍କଂ ଜନାତ୍ର୍ୟଭ୍ରାଷ୍ଟଗୋନଖାଃ
ଗୋହସ୍ତିଦ୍ୱରାବେଦତଥାୟଃ ପରତୋଽଥ ମହୀଭୁବଃ । ୨୬।

ବସୁଧିକ୍ଷାର୍ଥକକୁଚେ ଗୁରୋର୍ଦ୍ଦିବାଦ୍ରି ଷଟ୍ଶରାଃ
ଶନୈଶ୍ଚରସ୍ୟ ନାଗାଭ୍ରପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରପୟୋଧୟଃ । ୨୭।

ଗ୍ରହର କକ୍ଷା ଯୋଜନକୁ ଗ୍ରହର କଳ୍ପଭଗଣରେ ଗୁଣି କଳ୍ପ ସାବନ ଦିନରେ ହରିଲେ
ଗ୍ରହର ଦୈନିକ ଯୋଜନ ଗଢ଼ହୁଏ ।

ନିଜ ନିଜ କକ୍ଷାରେ ଏକ ସାବନ ଦିନରେ ଯୋଜନାତ୍ମକ ପୂର୍ବଗତ ଯଥାକ୍ଷମେ
ଏହିପରି—

ରବିର—୧୩୦୮୭୮

ଚନ୍ଦ୍ରର—୧୧୨୦୦

ଭରଣର (ଅୟନ)—୨୦୪୯

ସି.ଦ. —୫୫

ମଧ୍ୟମ ରବିର ଚାରିପାଶ୍ୱରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଥିବା ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ରର ସ୍ୱକ୍ଷାରେ ଏକ ଦିନରେ ଗତି ଏହିପରି—

ବୁଧର—୨୦୯୮୦୩

ଶୁକ୍ରର—୧୫୪୨୨୯

ମଙ୍ଗଳର—୧୦୫୨୮୮

ବୃହସ୍ପତିର—୫୭୭୩୩

ଶନିର—୪୧୦୦୮

ଗତିଶୁଦ୍ଧକଳାନିର୍ଦ୍ଦୀ ସ୍ୱକ୍ଷାପ୍ତା କଳାନୈକା ।

ଭବତ ପ୍ରାୟଶଂସ୍ତେଷାଂ, ଅଥୋକ୍ତା ଯୋଜନାନୈକା । ୨୮ ।

ଭଗବତ୍ସ୍ୱକ୍ଷାପ୍ତା ଭକ୍ଷାପ୍ତା ଫଳୋନୟକ୍

ପଶ୍ଚାତ୍ ପ୍ରାକ୍ତଃସଂଚଳନେ ଭବେତ୍ ଖେଚଗତଃ ସ୍ଫୁଟା । ୨୯ ।

ଯୋଜନାନୈକା ଅୟନ ଗତିକୁ ଗ୍ରହର କ୍ଷା ଯୋଜନରେ ଗୁଣି ଭକ୍ଷା ଯୋଜନରେ ହରିଲେ ଯେଉଁ ଫଳହେବ, ତାହାକୁ ଭ ଚନ୍ଦ୍ର ପଶ୍ଚିମକୁ ଗଲବେଳେ ଗ୍ରହଗତିରୁ କମ୍ ଓ ଭ ଚନ୍ଦ୍ର ପୂର୍ବକୁ ଗଲବେଳେ ଗ୍ରହଗତିରେ ଯୋଗ କଲେ ସାୟନ ମେଷାଦିରୁ ଗ୍ରହର ଯୋଜନାନୈକ ଫଳୁଗତି ହେବ ।

ସ୍ୱଭୁଜାକର୍ଷଣବଶାତ୍ କ୍ଷା କେନ୍ଦ୍ରାନୁଭଃ ସଦାଂ

କର୍ଣ୍ଣସ୍ୟୋନାୟକତ୍ତ୍ୱେନ ସମୈବ ପ୍ରାଗ୍ଗତର୍ତ୍ତବେତ୍ । ୩୦ ।

ଭ୍ରାତାକର୍ଷଣ ଜନିତ ଗ୍ରହ ନିଜ କ୍ଷାରୁ ତଳ ଉପରକୁ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ଯୋଜନାନୈକ ପୂର୍ବ ଗତି ସମାନ ହିଁ ରହେ । ଅନୁପାତାଗତ କଳାନୈକ ମଧ୍ୟଗତ ଯେପରି ସବୁବେଳେ ସମାନ ରହେ ସେହିପରି କ୍ଷା ଯୋଜନାନୁପାତ ଜନିତ ଗତି ମଧ୍ୟ ସଦା ସମାନ ରହେ ।

ବିକ୍ଷିପ୍ତାନାଂ ସ୍ୱକ୍ଷିଃ ପାତୈଃ ସୌମ୍ୟାମ୍ୟ-ଗତଃ ପୁନଃ ।

ନୂନାୟକା ଭବତେଷାଂ ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣାନୁସାରତଃ । ୩୧ ।

ନିଜ ନିଜ ପାତଦ୍ୱାରା ସାନ୍ନିବୃତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତରକୁ ଯାଉଥିବା ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ପୁଣି ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତର (ଶର) ଗତି ସେହିପରି ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣ ଅନୁପାତରେ ହିଁ ହୋଇଥାଏ ।

ଭୂରନ୍ଧ୍ରୋମ୍ୟଶୁକାର୍ଜକୁଜେକ୍ୟାକିଭବୁତକୈଃ
 ଜମାୟତେବୃତେଭ୍ୟକ୍ତଃ ପ୍ରାଗ୍ଂ ଦକ୍ଷି ବରୋଧୁନୀ । ୩୬ ।

ଚନ୍ଦ୍ର, ବୁଧ, ଶୁକ୍ର, ରବି, ମଙ୍ଗଳ; ବୃହସ୍ପତି ଓ ଶନିର ସମରେ ବସୁଧ କକ୍ଷାବୃତ୍ତଦ୍ୱାରା ଆବୃତ ହୋଇ ପୃଥିବୀ ରହିଅଛି ବୋଲି ପ୍ରାଚୀନମାନେ ଯାହା କହି ଅଛନ୍ତି ତାହା ଦୃକ୍‌ଦିଶ ନୁହେଁ ।

ଯଉଦୁକ୍ତଃ ନଭଃକକ୍ଷା ସ୍ୱକଲ୍ପଭଗଣୋଦ୍ଭୂତା
 ଲବ୍ଧାଭିର୍ବ୍ରହ୍ମକକ୍ଷାଭିଃ ସିଦ୍ଧାଭିରନ୍ୟତତଃ । ୩୭ ।
 ବେଷ୍ଟିତେ ଲଖିତେ ବିଦ୍ୟା ଭୂମିନାମ୍ନି ବିପଣ୍ଣିତା
 ସ୍ୱସ୍ୱକକ୍ଷାସୁ ଭୂଲ୍ୟାୟାଂ ନ୍ୟସ୍ତ୍ରାୟାଂ ପ୍ରାରଗତୌ ପୁନଃ । ୩୮ ।
 ଶୀଘ୍ରୋତାକର୍ଷଣୋଦ୍ଭୂତଦୋଃଫଳାଗ୍ରସ୍ଥିତଗ୍ରହ
 ଭୂତାବସ୍ଥୁତସୂତସ୍ଥଶୁକାର୍ଦ୍ଧେନୈତ ବଞ୍ଚିତାମ୍ । ୩୯ ।

ପ୍ରାଚୀନମାନେ ଆକାଶ କକ୍ଷାର ଯେଉଁ ପରିମାଣ କହିଅଛନ୍ତି, ତାହାକୁ ଗ୍ରହର କଳ୍ପ ଭଗଣରେ ହରିବାକୁ ହେବ ।

ଗ୍ରହ ଗୋଟିଏ କଳ୍ପରେଶକକ୍ଷା ପରିମାଣ (ଯୋଜନ) ଏବଂ କଳ୍ପଭଗଣ ପରିମାଣ ଅତଃମାନ କରିପାରେ । ଗୋଟିଏ ଭଗଣ (୩୭୦°) ଭୋଗ କଲେ ସେ ସ୍ୱକକ୍ଷା ଯୋଜନ ଭୂମି ଯୋଜନ $\left(\frac{୧ କକ୍ଷା}{କଳ୍ପଭଗଣ} \right)$ ଅତଃମାନ କରେ ଏହା ମଧ୍ୟ ଏଥିରୁ ବାହାରିବ । ଏପରି ଭାବରେ ଯେଉଁ ଗ୍ରହକକ୍ଷା ସବୁ ବାହାରିବ, ଗୋଟିଏ ବନ୍ଧୁକୁ ଭୂମାନ ଦେଇ ତାକୁ ଏହି କକ୍ଷାବୃତ୍ତ-ମାନଙ୍କରେ ପରିବେଷ୍ଟିତ କରି ରଖିବ । ଏହି କକ୍ଷାବୃତ୍ତରେ ଗ୍ରହକୁ ଲେଖିବ ଏବଂ ଗ୍ରହର ପୃଷ୍ଠଗତ ମଧ୍ୟ ଲେଖିବ । ଏଥିରେ ଶୀଘ୍ରୋତ ଆକର୍ଷଣରୁ ଗ୍ରହର ଯେଉଁ ଭୂଜଫଳ (ଶୀଘ୍ରଫଳ) ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବ ତାହାର ଆଗରେ ଗ୍ରହକୁ ଲେଖିବ । ପୃଥିବୀ, ଗୋଟିଏ ତାର ଓ ଗ୍ରହ ଏ ତିନିକୁ ଗୋଟିଏ ସୂତ୍ରରେ ଦେଖିବ । ଏପରି ଦେଖି, ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବ ଯେ ଚନ୍ଦ୍ରାକ୍ଷରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଉକ୍ତ ଠାରୁ ୧୮୦°ରେ ବା ମାତ ସ୍ଥାନରେ ସେହି ଗ୍ରହ ବକ୍ର ହେବାର ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ । (ସାଧାରଣତଃ ମାତ ସ୍ଥାନରେ ବକ୍ର ହେବାର କଥା—ଏହା ଦେଖାଯାଉ ନ ଥିବାରୁ ପ୍ରାଚୀନମାନଙ୍କ “ଭୂମେ ପିଣ୍ଡଃ ଶକାକ୍” ଆଦି ଗ୍ରହସ୍ଥିତି ଦୃକ୍‌ଦିଶ ବହୁତ ଅଟେ ।

ତଦସ୍ତଦୁକ୍ତମାର୍ଗସ୍ଥାଃ ଜମାୟତତୟୋଽର୍କତଃ
 ସୂର୍ଯ୍ୟକ୍ଷୟଗାଃକ୍ଷୟସୂତାୟୁର୍ବଞ୍ଚିତଃ ଖଗାଃ । ୪୦ ।

ରବିଠାରୁ ସମରେ ଅଳ୍ପଗତକ ଗ୍ରହମାନେ (ମଙ୍ଗଳ, ଗୁରୁ ଓ ଶନି) ଭୂ ତାରାଗତ ସୂକ୍ଷ୍ମ ସୂର୍ଯ୍ୟତାରାଗତ ସୂକ୍ଷ୍ମରେ ବନ୍ଧି ହୁଅନ୍ତି ।

ଚଳକର୍ଣ୍ଣୋଦ୍‌ଫଳାଦ୍‌ବିମ୍ବସେପାଲ୍ଲମହଦ୍‌ଭୂତଃ
ତାରାଗ୍ରହାଣାମାୟାତ ମଧ୍ୟାର୍କାଭିଭ୍ରମଃ ସ୍ଫୁଟଃ । ୩୬ ।

ଶୀଘ୍ରକର୍ଣ୍ଣର ଆଧ୍ୟକ୍ଷ ଓ ନ୍ୟୁନତା ବଶତଃ ସମରେ ବିମ୍ବ ଏବଂ ଶରର ଅଳ୍ପଭୁ ଓ ମହତ୍ତ୍ୱ ହେତୁ ମଙ୍ଗଳ ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରହର ମଧ୍ୟମ ରବି ପରିଭ୍ରମଣ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ ।

ଯଦସ୍ୟାଦ୍‌ଭସ୍ମତଃ କକ୍ଷା ସୌରଭସ୍ମର ସମ୍ମତା
ତଦା ସ୍ଫୁଟକ୍ରତଥ୍ୟଂଶେ ସିଦ୍ଧେ ପ୍ରାକ୍‌ପରଲମ୍ବନେ । ୩୭ ।

ମଧ୍ୟମଂ ଲମ୍ବନଂ କୌଜଂ ପ୍ରାୟଶଃ କଳିକାଦ୍‌ଭ୍ୟୁତଂ
ଦିଗ୍ୟାଦ୍‌ନଂ ଶୀଘ୍ରକର୍ଣ୍ଣୋଦ୍‌ଫଳଂ ଭର୍ଷେ ସ୍ୟାଦ୍‌ସଲିପ୍ତିକମ୍ । ୩୮ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟର କକ୍ଷା (ସୂର୍ଯ୍ୟକଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ଅନ୍ୟଗ୍ରହମାନଙ୍କର କକ୍ଷା) ଯଦି ସୂର୍ଯ୍ୟବିକାନ୍ତ ଓ ଭସ୍ମରୂପୀଙ୍କ ସମ୍ମତ ହୋଇଥାନ୍ତା ତା'ହେଲେ ଗତର ପଞ୍ଚଦଶାଂଶ ପୂର୍ବ ବା ପର ଲମ୍ବନ ହେଉଥିବାରୁ ମଙ୍ଗଳର ମଧ୍ୟମ ଲମ୍ବନ ପ୍ରାୟ ୨ କଳା ହୁଅନ୍ତା । ମଙ୍ଗଳର ମଧ୍ୟଗତ = $୩୧' ୨୭'' = \frac{୩୧.୪୬}{୧୫} = ୨'$ (ସ୍ଫୁଟଗ୍ରହର) । ମଙ୍ଗଳର ଏହି ଲମ୍ବନକୁ ୨' ଭ୍ରମ୍ୟାରେ ଗୁଣି ଶୀଘ୍ରକର୍ଣ୍ଣରେ ହରିଲେ ତତ୍‌କାଳରେ ୬' କଳା ହୁଏ ।

ସତ୍ୟାଂ ବହଗତୌ ସିଦ୍ଧି କଳିକାୟାଂ କୁଜନୂନଃ
ସାୟମ୍ବଦ୍ୟନ୍ ଯୟା ସାକଂ ତାରୟାବିମ୍ବ ଇକ୍ଷତେ । ୪୦ ।
ତତଃ ସିଦ୍ଧିକଳା ପଶ୍ଚାଦସ୍ତକାଳେ ସ ଦୃଶ୍ୟତେ
ଯୟାପ୍ୟସ୍ତମୟେ ତୁଲ୍ୟଃ ପରେହନ୍‌ନୁଦୟକ୍ଷଣେ । ୪୧ ।

ତୟା ସମେ ଦୃ ଦୃଶ୍ୟତ ସ୍ଫୁଟକକ୍ଷୋର୍ଥଲମ୍ବନାଦ୍
ମୟା ନ ଲକ୍ଷିତଂ ଭର୍ଷେ କଦାଚିତ୍‌କଳିକାପି ଯଦ୍ । ୪୨ ।

କୁଜସ୍ୟ ଲମ୍ବନଂ ତ ସ୍ଥାୟୁକ୍ତା କକ୍ଷା ମହତ୍ତ୍ୱ
ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ୟାନ୍‌ଫଳାଦସ୍ୟାସ୍ତାରାଗ୍ରହାଦ୍ୟୁଷଦାନପି । ୪୩ ।

ବନ୍ଧଗତି କାଳରେ ମଙ୍ଗଳ ୨୪ କଳା ହେବାବେଳେ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଯେଉଁ ତାରାସହ ସେ ଉଦୟ ହେବାର ଦେଖାଯାଏ, ଅସ୍ତବେଳେ ସେହିତାରାରୁ ୨୪ କଳା ପରେ ପଶ୍ଚିମଦିଗରେ ପୁଣି ମଙ୍ଗଳ ଦିଶେ । ଅସ୍ତବେଳେ ଯେଉଁ ତାରା ସମାନ ମଙ୍ଗଳ ବିନ୍ଦୁ ହୁଏ, ତା ପରଦିନ ଉଦୟବେଳେ ଲମ୍ବନ ସମୟ ଅତି କମ ହେତୁ ପୁଣି ସେହି ତାରା ସହ ସେ (ମଙ୍ଗଳ ବିନ୍ଦୁ) ଦେଖାଯିବାର କଥା । ମାତ୍ର ତାହା ହୁଏ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ସ୍ଥାନରେ ମଙ୍ଗଳର ଲମ୍ବନ ଏକ କଳା ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଦେଖିନାହିଁ । ଏଣୁ ଏହି ପାଞ୍ଚ ତାରା ଗ୍ରହର କ୍ଷୟ । ସୂର୍ଯ୍ୟାନ୍ତରରେ ମହର୍ଷିର ବୋଲି ମୋର ମତ । (ସୂର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଓ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଶିରୋମଣିର ଏହି ପାଞ୍ଚ ତାରାଗ୍ରହ କ୍ଷୟାରୁ ମୋ ଗ୍ରହର ପଞ୍ଚତାରାଗ୍ରହକ୍ଷୟ ଅଧିକ ବଡ଼ — ଏହା ମୋର ମତ ।)

ବ୍ୟକ୍ତସୂକ୍ଷ୍ମଦୁବାହୁଜ୍ୟା ଚନ୍ଦ୍ରକର୍ଣ୍ଣେନ ତାହତା
ସୌରଦ୍ୟୁକ୍ତାର୍କକର୍ଣ୍ଣାଫଳା ଫଳକପ୍ତା ଯୁତେକତଃ । ୪୪ ।

ପକ୍ଷୟୋଃ ଶୁଭ୍ରଭନୁଶ୍ଚେତଶୁକ୍ଳାଷ୍ଟମ୍ୟାଦିପାଦକେ
କୃଷ୍ଣାଷ୍ଟମ୍ୟାନ୍ତପାଦେ ଚ ପୂର୍ଣ୍ଣାର୍ଦ୍ଧଃ ସ୍ୟାନ୍ନ ଦୃକ୍ସମ । ୪୫ ।

ଯତ୍ତଦ୍ଦିତୀୟପାଦାନ୍ତତୃତୀୟାଂସ୍ତ୍ର ପ୍ରବେଶୟୋଃ
ଚନ୍ଦ୍ରାର୍ଦ୍ଧଂ ଲକ୍ଷ୍ୟତେ ସାକ୍ଷାତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟ କର୍ଣ୍ଣୋଽଧିକପ୍ରତଃ । ୪୬ ।

ଚନ୍ଦ୍ରରୁ ରବିକୁ ଅନ୍ତର କରି ତାହାର ଭୁଜଜ୍ୟା କର । ତାକୁ ଚନ୍ଦ୍ରକର୍ଣ୍ଣରେ ଗୁଣି ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଓ ଶୁକ୍ଳରକ୍ଷ ଶିରୋମଣି ଆଦିରେ ଥିବା ରବି କର୍ଣ୍ଣରେ ହରିଲେ ଯେଉଁ ଫଳ ହେବ ତାହାକୁ ଶୁକ୍ଳ ପକ୍ଷରେ ଚନ୍ଦ୍ର ସହିତ ଯୋଗ କରିବ କିନ୍ତୁ କୃଷ୍ଣ ପକ୍ଷରେ ଚନ୍ଦ୍ରରୁ ସେହି ଫଳକୁ ଅନ୍ତର କରିବ । ତାହାହେଲେ ଶୁକ୍ଳାଷ୍ଟମୀର ୧ମ ପାଦରେ ଅର୍ଥାତ୍ ରବି ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ରର ଅନ୍ତର ୮୪° ୮୭° ମଧ୍ୟରେ ହେଲେ ଏବଂ କୃଷ୍ଣ ଅଷ୍ଟମୀର ଶେଷପାଦରେ ଅର୍ଥାତ୍ ରବି ଚନ୍ଦ୍ରାନ୍ତର ୨୭୦° ଠାରୁ ୨୭୭° ମଧ୍ୟରେ ହେଲେ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳର ଅଧାଶୁକ୍ଳ ହୋଇପାରୁ ନାହିଁ (ଅର୍ଦ୍ଧ ଶୁକ୍ଳ ଦୃକ୍ସିଦ୍ଧ ହେଉ ନାହିଁ) । ଏତେବେଳେ ଦୃଢ଼ାର୍ଦ୍ଧ ଶୁକ୍ଳ ଦେଖାଯିବାର କଥା । ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଓ ଶିରୋମଣିରେ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଶୁକ୍ଳ ଅଷ୍ଟମୀର ୨ୟ ପାଦାନ୍ତରେ ଅର୍ଥାତ୍ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଅନ୍ତର ୯୦° ହେବାବେଳେ ପୁଣି କୃଷ୍ଣ ଅଷ୍ଟମୀର ତୃତୀୟପାଦ ପ୍ରବେଶରେ ଅର୍ଥାତ୍ ରବି ଚନ୍ଦ୍ରାନ୍ତର ୨୭୦° ହେବାବେଳେ (ଉଦୟ) ବିମ୍ବାର୍ଦ୍ଧ ଶୁକ୍ଳ ହେବା ଦେଖାଯାଉଅଛି । ଏଣୁ ମୁଁ ସୂର୍ଯ୍ୟକର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକ କରି ଅଛି ।

ମହତ୍ତା ଭବତାତ୍‌କକ୍ଷାବିନ୍ଦୁୟୋର୍ଯୁକ୍ତତା ରବେଃ
ଉତ୍ତତା କଥମାନୀତା ପ୍ରଶ୍ନଶ୍ଚେଦତ କଥ୍ୟତେ । ୪୭ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସବୁ ଗ୍ରହମାନଙ୍କ କକ୍ଷା ଓ ବିନ୍ଦୁର ମହତ୍ତ୍ୱ ଯୁକ୍ତିହୀନ
ସିଦ୍ଧ ହେବା ଉଚିତ୍ । ଏ ସବୁର ପରିମାଣ କପରି ଏତେ ଥିଲା ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ ଏହି ଉତ୍ତର
ଦିଆଯିବ ।

ନ ହୁ ଶବ୍ଦାତ୍ମିକତ୍ୟାଗାଦନୁମାନଂ ପ୍ରଣୟତେ

ବିସ୍ତ୍ରାଭେଞ୍ଜୀକୃତୋ ଭାନୋସ୍ତନ୍ମୟା ଶ୍ରୁତିସମ୍ବତଃ । ୪୮ ।

ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟୋପନିଷଦ ପ୍ରଣବାର୍ଥନିରୂପଣେ

ଦ୍ୱାସପ୍ତତିସହସ୍ରାଣି ଯୋଜନାନୀତି ଭସ୍ୱତଃ । ୪୯ ।

ଶ୍ରୀମହାସ୍ୱରୂଷେଣୋକ୍ତା ବିସ୍ତ୍ରୁତିର୍ଯାନ୍ତମଣ୍ଡୁତୌ

ଦୃକ୍ସିଦ୍ଧା ସାର୍ବସିଦ୍ଧାନ୍ତଭୂବ୍ୟାସଶ୍ଚ ତଥା ମତଃ । ୫୦ ।

ସମସ୍ତ ଶାବ୍ଦ ପ୍ରମାଣ (ବେଦ ପ୍ରମାଣ) ଗ୍ରହଣକଲେ ଅନୁମାନର ପ୍ରଣୟ ରହି
ନ ପାରେ । ତେଣୁ ମୁଁ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ବେଦୋକ୍ତ ବ୍ୟାସ ସ୍ୱୀକାର କରିଅଛି । ବ୍ରହ୍ମ
ଉପନିଷଦରେ ପ୍ରଣବାର୍ଥ ନିରୂପଣ କଲବେଳେ ମହାସ୍ୱରୂଷମାନେ ଅଥବା ବେଦରେ ସୂର୍ଯ୍ୟର
ବ୍ୟାସ ୭୨୦୦୦ ଯୋଜନ ବୋଲି କହି ଅଛନ୍ତି । ଏହି ବ୍ୟାସ ପ୍ରମାଣ ଦୃକ୍ସିଦ୍ଧ ଅଟେ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପୃଥିବୀର ଯେଉଁ ବ୍ୟାସ ପ୍ରମାଣ ଦିଆଯାଇଛି ତାହା ମଧ୍ୟ ଦୃକ୍ସିଦ୍ଧ ।

ମଧ୍ୟବିନ୍ଦୁକଳାଭାନୋର୍ଯନ୍ତବେଧେନ ଲକ୍ଷିତାଃ

ଭସ୍ମରେଣୋଦତା ଦନ୍ତାଃ ସଦନ୍ତବିକଳା ଯତଃ । ୫୧ ।

ତାବଦ୍ଦୃଷ୍ଟ୍ୟନୁପାତେନ କର୍ଣ୍ଣମାର୍ଗୋ ମୟୋଦିତଃ

ତତଃ କକ୍ଷା ପରେଷାନ୍ତୁ ସ୍ୱର୍ଗୀଘ୍ରଫଳଦର୍ଶନାତ୍ । ୫୨ ।

ଶୈଘ୍ରାଃ ପରଧୟଃ ସିଦ୍ଧାସ୍ତଦ୍ଗୁଣାଦ୍ଭାଂଶଭଜିତାତ୍ ।

କକ୍ଷାବୃତ୍ତାଦ୍ରବେଃ ସିଦ୍ଧେ ସ୍ୱସ୍ପକ୍ଷେ ଜଗ୍ନୁଫୟୋଃ । ୫୩ ।

ଭକ୍ଷାୟା ବିଭକ୍ତାୟାଃ ଶୈଘ୍ରେଃ ପରଧୁଭଗକୈଃ ।

କୁଜେଜ୍ୟମନ୍ଦକକ୍ଷାଃ ସ୍ୟୁରତି ସର୍ବଂ ସମଞ୍ଜସମ୍ । ୫୪ ।

ଯନ୍ତ୍ରବେଧ ବଳରେ ଗ୍ରହଗୁଣ୍ଡ଼ ସୂର୍ଯ୍ୟର ମଧ୍ୟବିନ୍ଦୁକଳା ୩୨' ୩୨" (ସଦନ୍ତ ବିକଳା)
ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖି ଅନୁପାତ ବଳରେ ରବିକର୍ଣ୍ଣ
ପ୍ରମାଣ କହିଅଛି । ତାପରେ ରବି କକ୍ଷାମଧ୍ୟ କହିଛି । ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଶୀଘ୍ର ଫଳ ଜାଣିବାପରେ ଅନ୍ୟ
ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ପରିଧିର ସିଦ୍ଧ ହୁଏ । ରବିର କକ୍ଷା ବୃତ୍ତକୁ (ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ରର) ଶୀଘ୍ର

ପରିଧି ଭାଗରେ ଗୁଣି ୩୭ରେ ହରିଲେ ଫଳରେ ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ରର ନିଜ ନିଜ କକ୍ଷାପ୍ରମାଣ ସିଦ୍ଧ ହୁଏ । ନିଜ ନିଜ ଶୀଘ୍ର ପରିଧିରେ (ଅଂଶରେ) ଉ କକ୍ଷାକୁ ହରିଲେ ଲବ୍ଧ ମଙ୍ଗଳ, ଗୁରୁ ଓ ଶନିଙ୍କର କକ୍ଷାହେବ । ଏଥିରେ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ବରବର ରହିଅଛି ।

ନତିଲମ୍ବନଭୂୟସ୍ତଦ୍‌ବିମ୍ବମାନୋ ନତେଷଣାତ୍ ।

ଭୂକ୍ତାୟାଲେକତଶ୍ଚାନ୍ତକକ୍ଷାବିମ୍ବାଳ୍ପତା କୃତା । ୫୫

ନତି ଓ ଲମ୍ବନର ଆଧିକ୍ୟତଥା ବିମ୍ବମାନର ଉନତା ଦେଖାପଡ଼ିବାରୁ ଏବଂ ଭୂଗୁପ୍ତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ, ଚନ୍ଦ୍ରକକ୍ଷା ଓ ଚାନ୍ଦ୍ରାର ବିମ୍ବ ପରିମାଣ କମ ବରଯାଇଅଛି ।

ସୂର୍ଯ୍ୟାନୁକ୍ଷେପସୂତସ୍ଥଗ୍ରହଣାମନ୍ତ୍ୟଦୋଃଫଳଂ

ଶୈଘ୍ରଂ ଭୂମେରୁତୁଗତାତ୍ ସୂତାଦ୍‌ଯଦ୍‌ଧୁଶ୍ଚୁକ୍ତୟୋଃ । ୫୬ ।

ଅଧିକଂ ଦୃଶ୍ୟତେ ଯାବଦ୍‌ଭୌମେକ୍ୟରବିଜନ୍ମନଂ

ଯାବନ୍ମ୍ୟନଂ ଚ ତତ୍ତ୍ୱାନ୍ତ୍ର ଫଳାନ୍ତରକଳା ଯତଃ । ୫୭ ।

ଫଳଖାତ୍ମାର୍ଗ୍ୟଂଶତୁଲ୍ୟା ଭକ୍ଷା ତାଦୃଶୀ ତତଃ

ଦସ୍ତାବ୍ୟେତରତ୍ତ୍ୱାନୁ ନ ସୀମା ନିଶ୍ଚିତା ହିତେଃ । ୫୮ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ନକ୍ଷତ୍ର ସୂକ୍ଷ୍ମରେ ଥିବା ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ପରମ ଶୀଘ୍ର ଭୁଜଫଳ, ପୃଥିବୀଠାରୁ ନକ୍ଷତ୍ର ସୂକ୍ଷ୍ମରେ ଥିବା ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ରର ଶୀଘ୍ର ଭୁଜଫଳଠାରୁ ଯେତେବେଳଯାଏ ଅଧିକ ଦେଖାଯାଉଥିବ, ଉଭୟ ଭୁଜ ଫଳାନ୍ତର କଳା ୩୭ଂ ସହିତ ସମାନ ହେଉଥିବାରୁ ୩୭ଂ ଗୁଣିତ ରବି କକ୍ଷାତୁଲ୍ୟ ଭକ୍ଷା ସ୍ୱୀକାର ବରଯାଇଅଛି । ଅଶ୍ୱିନୀ ଆଦିରୁ ଇତର ନକ୍ଷତ୍ର ମାନଙ୍କର ସ୍ଥିତିସୀମା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଶ୍ଚିତ ହୋଇପାରି ନାହିଁ ।

ବିମ୍ବଜ୍ଞାନାଦ୍‌ସ୍ପଷ୍ଟବତୋଃ ସ୍ୱକର୍ଣ୍ଣଃ ପରିଚୀୟତେ

ସ୍ୱକର୍ଣ୍ଣାବଗତେର୍ତ୍ତାନାଂ ଜାୟନ୍ତେ ମଣ୍ଡଳାନ୍ୟପି । ୫୯ ।

ବିମ୍ବାମୃତକ୍ଷଣୋର୍ମଧ୍ୟସ୍ଥିତା କ୍ଳବନପତିକା

ବିମ୍ବବ୍ୟାସସମା ଯଦ୍‌ ଦୃଶ୍ୟାନ୍ୟସ୍ୟାଦ୍‌ ନିଶ୍ଚଳା । ୬୦ ।

ପତିକାକ୍ଷ୍ୟନ୍ତରଂ ବିମ୍ବବ୍ୟାସନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟଂ ତୟୋଃ କୃତଂ

ରବୀଦୁକର୍ଣ୍ଣମାନଂ ସ୍ୟାତ୍‌ କର୍ଣ୍ଣାଦ୍‌ବିମ୍ବୋଽପି ସିଦ୍ଧ୍ୟତି । ୬୧ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଚନ୍ଦ୍ରର ବିମ୍ବଜ୍ଞାନ ହୋଇଗଲେ କର୍ଣ୍ଣଜ୍ଞାନ କରିହୁଏ । ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କର ନିଜ ନିଜର କର୍ଣ୍ଣଜ୍ଞାନ ହେଲାପରେ ସେମାନଙ୍କର ବିମ୍ବଜ୍ଞାନ ହୋଇଥାଏ ।

ନକ୍ଷତ୍ର ବିମ୍ବ ଓ ନିଜର ଚକ୍ରର ଅନ୍ତରାଳରେ ଥିବା ଆବରଣ ଘଟିକା ଯେପରି
ରଖିଲେ ବିମ୍ବବ୍ୟାସ ସମାନ ଦେଖାଯାଏ ସେହିପରି ନିଶ୍ଚଳ ରଖିବାକୁ ହେବ । ଘଟିକା ଓ
ଆଖିର ଅନ୍ତରକୁ ବିମ୍ବବ୍ୟାସରେ ଗୁଣି ଘଟିକାରେ ଦୂରଲେ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର କର୍ଣ୍ଣମାନ
ଆସିଯିବ । କର୍ଣ୍ଣରୁ ବିମ୍ବସାଧନ ମଧ୍ୟ ଏହାର ବିପରୀତ ଶକ୍ତିରେ କରାଯାଇପାରିବ ।

କନ୍ୟାଦୟାସ୍ତ୍ରମୟୋଃ ପ୍ରାକ୍ ପଶ୍ଚାତ୍ କୃତ୍ୟୟୋର୍ଭୂତେ
ତତ୍ତାତାୟନମାକ୍ଷାଦ୍ୟ ତାଳପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ ତତ୍ତତ୍ । ୭୨ ।

ବିଧାୟୁ ବର୍ତ୍ତୁଳଂ ସୂକ୍ଷ୍ମଂ କ୍ଷିପ୍ରଂ ତେନାଧୁନା ଗତଃ
ଆତପୋହପରଭିତ୍ତିସ୍ତୋ ଯୋ ବିମ୍ବାକାର ଇକ୍ଷ୍ୟତେ । ୭୩ ।

ତତ୍ତ୍ୱାସକ୍ଷିପ୍ରମାନୋ ନୋ ହାରଃ କୃତ୍ୟ ବିଳାନ୍ତରଂ
ବିମ୍ବମାନାହତଂ ହାରଭକ୍ତଂ କର୍ଣ୍ଣଃ ସ୍ପୁଟୋ ଭବେତ୍ । ୭୪ ।

ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତବେଳେ ସମରେ ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମ କାନ୍ଥରେ ତାଳପତ୍ର ରଖି
ତା'ଉତ୍ତରେ ଗୋଟିଏ କଣା କରିବ । ସେହି ଛୁଦ୍ରରେ ଖରାଦା ଅପର କାନ୍ଥରେ ବୃଷ୍ଟି-
କାରରେ ପଡ଼ିବ । ତାହାର (ଖରାଦ) ବ୍ୟାସରୁ ଛୁଦ୍ରର ବ୍ୟାସ ବାଦ ଦେବ । ସେ ହେବ
ହାର । ସେହି କାନ୍ଥ ଓ ଛୁଦ୍ରର ଅନ୍ତରକୁ ବିମ୍ବପ୍ରମାଣରେ ଗୁଣି ହାରରେ ଭାଗଦେବ । ଫଳ
ସ୍ପୁଟକର୍ଣ୍ଣ ହେବ ।

ଯସ୍ୟ ଭସ୍ୟ ଗ୍ରହସ୍ୟାପି ଚନ୍ଦ୍ରେଣାସ୍ତ୍ରମୟୋଦୟୋ
ବିଲେକ୍ୟେତେ ସମଂ ତସ୍ୟ ମଣ୍ଡଳଂ ଜ୍ଞାତୁଃସ୍ୟତେ । ୭୫ ।

ଷର୍ଦ୍ଦିଂଶଞ୍ଚସ୍ତତୋ ଦୂରେ ଚନ୍ଦ୍ରବିମ୍ବପିଧାୟୁକଂ
ଅତାରାକ୍ଷାଦ କଂ ନ୍ୟସ୍ୟ କୁହଚିତ୍ତାଳବୃନ୍ତକମ୍ । ୭୬ ।

ଚନ୍ଦ୍ରବିମ୍ବେକଦେଶୋଽସ୍ୟ ଯଥାତତ୍ତାରକାସମଃ
ଦୃଶ୍ୟତ ଶୁଷିରଂ ତାବତ୍ କାର୍ଯ୍ୟଂ ତତ୍ପାଦସଂଗୁଣାତ୍ । ୭୭ ।

ତାରକାକର୍ଣ୍ଣତସ୍ତାଳବୃନ୍ତନେତ୍ରାନ୍ତରାକ୍ଷତାତ୍
ଫଳଂ ତାରାଗ୍ରହବ୍ୟାସୋ ନାନ୍ୟଥାୟାତ ସୌକ୍ଷ୍ମ୍ୟତଃ । ୭୮ ।

ତଥ୍ୟଂଶୋଽଞ୍ଜୁଳମଂଶସ୍ୟ ଖ ମଧ୍ୟେ ଦୃଶ୍ୟତେ ଯତଃ
ତ୍ରୟ୍ୟଂଦ୍ର୍ୟଙ୍ଗୁଳତୋ ଦୂରଂ ତନ୍ନେତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତନାନ୍ତରମ୍ । ୭୯ ।

ଯେଉଁ ତାରା ଗ୍ରହର ଚନ୍ଦ୍ର ସହିତ ଅସ୍ତ୍ର ଦ୍ଵୟ ସେମାନଙ୍କର ମଣ୍ଡଳ (ମାନ) ଜାଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ, ନିଜ ଦୃଷ୍ଟି ସ୍ଥାନରୁ ୩୭ ହାତ ଦୂରରେ (ତାରା ଘୋଡ଼ାଇ ଗଲ ପରି ନ ରଖି) ଗୋଟିଏ ତାଳପତ୍ର ଯାହା ସହକାରେ ରଖିବ ଯେପରି ଚନ୍ଦ୍ର ବିନ୍ଦୁ ସେଥିରେ ଘୋଡ଼ାଇ ହୋଇଯାଏ । ପରେ ସେହି ତାରା ଗ୍ରହ ସମାନ ଚନ୍ଦ୍ର ବିନ୍ଦୁର ଗୋଟିଏ ବିନ୍ଦୁଗକୁ ଦେଖିବା ଭଳି ସେଥିରେ ଗୋଟିଏ ଛୁଦ୍ର କରି ଦେବ । ସେହି ରତ୍ନର ଚତୁର୍ଥାଂଶରେ ତାରା-କର୍ଣ୍ଣକୁ ଗୁଣି ତାଳପତ୍ର ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଅନ୍ତର ମାନରେ ହରିଲେ ଫଳ ତାରା ଗ୍ରହ ବିନ୍ଦୁମାନ ହେବ । ଏଥିରୁ ଅନ୍ୟ ପୃଷ୍ଠାସ୍ଥଳରେ ତାରା ଗ୍ରହର ବିନ୍ଦୁମାନ ବାହାର କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ଗୋଟିଏ ଅଂଶର ୧୫ ଅଂଶ ଗୋଟିଏ ଆଙ୍ଗୁଳ ପରି ଆକାଶରେ ଦେଖାଯାଇଥାଏ । ଏଣୁ ଆଖି ଓ ତାଳପତ୍ରର ଅନ୍ତର ୮୫୯ $\frac{୧}{୨}$ (୩୪୫୮) ଅର୍ଥାତ୍ ୩୭ ହାତ ଦୂରରେ ଅଛି ବୋଲି କଳ୍ପନା କରାଯାଇଅଛି ।

ଅଥ ଦୀପଦ୍ରୁ ମାଦ୍ୟାଦେଦୂରତୈନ୍ମତ୍ୟୟୋର୍ମତଂ ।

ପ୍ରସଙ୍ଗାତ୍ କୌତୁକାଦବଶେଂ ଶଂକୁଚ୍ଛାୟାବଲେକଜାମ୍ । ୧୦ ।

ଶଙ୍କୁର ଗୁପ୍ତା ଦେଖି ଯାପ ଓ ପବିତ୍ର ଆଦର ଉଚ୍ଚତା ଓ ଦୂରତା କପରି ଜାଣି ହେବ ତାହା ପ୍ରସଙ୍ଗତଃ କୁହାଯାଉଅଛି । ଏହି ବିଷୟ ବଡ଼ କୌତୁହଳଜନକ ।

ଉଚ୍ଚସ୍ଥଦୀପତୋଽଭୀଷ୍ଟକାଷ୍ଠାୟାଂ ସମଭୃତଳେ
ସମଶଂକୋନିବିଷ୍ଣୁସ୍ୟ ଛାୟାବ୍ରଦଶି ତତ୍ସମମ୍ । ୧୧ ।

ଶଙ୍କୁମନ୍ୟଂ କିୟଦ୍ଦୂରେ ନବେଶ୍ୟାନ୍ତରମେତୟୋଃ
ଦ୍ଵିତୀୟଶଂକୁଭୟକ୍ରଂ ପ୍ରଥମପ୍ରଭୟୋଃକୃତିତମ୍ । ୧୨ ।

ପୁନସ୍ତୟାୟଂ ବିଭଜେଛାୟୟୋରନ୍ତରାଙ୍ଗୁଳୈଃ
ଲବ୍ଧଂ ପ୍ରାକ୍ ଶଂକୁଭୟାନଂ ଭବେଦୀପତଳସ୍ଥଳାତ୍ । ୧୩ ।

ଆପୂର୍ବଶଙ୍କୁ ରୂମାନମଥ ଲବ୍ଧଂ ପୁରୋଦତମ୍
ଶଙ୍କଂ ପ୍ରଥମଛାୟାଭକ୍ରଂ ଦୀପୋଲ୍ଲଭର୍ତ୍ତବେତ୍ । ୧୪ ।

ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନରେ ଥିବା ଘାପଠାରୁ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଦିଗରେ ସମ୍ପର୍କତଳରେ ଅଗ୍ରମୂଳ ସମାନ ଗୋଟିଏ ଶଙ୍କୁ ସ୍ଥାପନ କରି ତାର ଗୁପ୍ତା ମାପି ନେବ । ପୁଣି ସେହି ଦିଗରେ ସେତକି ଉଚ୍ଚ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଶଙ୍କୁ ଥୋଇ ତାହାର ମଧ୍ୟଗୁପ୍ତା ମାପି ନେବ । ଉଭୟ ଶଙ୍କୁର ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟ ମାପି ନେବାକୁ ହେବ । ଉଭୟ ଶଙ୍କୁର ଅନ୍ତରରେ ଦ୍ଵିତୀୟ ଶଙ୍କୁର

ସି.ଦ. — ୫୭

ଛୁପା ମିଶାଇ ସେଥିରୁ ପ୍ରଥମ ଶକ୍ତ ଛୁପାକୁ ଫେଡ଼ିବ । ଫଳକୁ ପ୍ରଥମ ଶକ୍ତ ଛୁପାରେ
ଗୁଣି ତାହାକୁ ଉଭୟ ଶକ୍ତର ଛୁପାନ୍ତରରେ ହରିବ । ଲବ୍ଧରୁ ପ୍ରଥମ ଛୁପାବାଦଦେଲେ
ଘାପମୂଳର ପ୍ରଥମ ଶକ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନ୍ତର ଜଣାଯିବ । ଆଣିଥିବା ଲବ୍ଧକୁ ଶକ୍ତରେ ଗୁଣି
ପ୍ରଥମ ଶକ୍ତ ଛୁପାରେ ହରିଲେ ଘାପର ଉଚ୍ଚତା ହେବ ।

ଶକ୍ତଦୀପାନ୍ତରଂ ଶକ୍ତଗୁଣିତଂ ଛାୟାୟୋକ୍ତଂ
ଶକ୍ତମାନୟତଂ ଦୀପୋନ୍ମତଃ ସ୍ୟାଦେକଶକ୍ତତଃ । ୭୫ ।

ଶକ୍ତ ଓ ଘାପର ବ୍ୟବଧାନକୁ ଶକ୍ତରେ ଗୁଣି ଛୁପାରେ ହରିବ । ସେଥିରେ ଶକ୍ତମାନ
ମିଶାଇଲେ ଘାପର ଉଚ୍ଚତା ବାହାରିବ ।

ଆକୋଶଂ ପଦ୍ମତାତ୍ପର୍ୟ ଶୂନ୍ୟଂ ତସ୍ୟ ବଲ୍ଲେକ୍ୟତେ
ତସ୍ତତ୍ତ୍ୱମୟହସ୍ତୋ ଶତଦଣ୍ଡାଧିକାନ୍ତରୋ । ୭୬ ।

ପଞ୍ଚହସ୍ତୋକ୍ତିତୌ ଶଂକ୍ତ ନିବେଶ୍ୟାବଦ୍ଧିତୌ ଦୃଢ଼ଂ
ନଗଶଂକୁଗ୍ରୟୋଃ ସାମ୍ୟଂ ଦୃଷ୍ଟାଦର୍ଶେ ଭୁବ ଛିତେ । ୭୭ ।

ତତ୍ତ୍ୱାଗ୍ରେ ତସ୍ତ ନିଶ୍ଚିତ୍ୟ ବିଦ୍ୟାନ୍ମାର୍ଗୋକ୍ତିୟୋ ତଥା
ଦବୀୟସି ଗିରୋ ମାର୍ଗେନୁମିତେତେକଶଂକୁନା । ୭୮ ।

ଯେଉଁଠାରେ (କ୍ରୋଶପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ) ପଦ୍ମତର ଶୂନ୍ୟ ଦେଖାଯାଉଥିବ ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ
ସମାନ ସୂତ୍ରରେ ୧୦ ଦଣ୍ଡ ଅନ୍ତର (ବ୍ୟବଧାନ)ରେ ୫ ହାତ ଉଚ୍ଚତା ସରଳ ଓ ଦୃଢ଼ ଦୁଇଟି
ଶକ୍ତ ସ୍ଥାପନ କରିବ । ଅନନ୍ତର ପୃଥ୍ୱୀ ପୃଷ୍ଠରେ ସମସୂତ୍ରରେ ଗୋଟିଏ ଦର୍ପଣ ଏପରି
ରଖିବ, ଯେପରି ଉକ୍ତ ଦର୍ପଣରେ ପଦ୍ମ ଓ ଶକ୍ତର ଅଗ୍ରଭାଗ ଏକ ବିନ୍ଦୁରେ ଦେଖାଯିବ ।
ଉଭୟ ଶକ୍ତର ଛୁପାଗ୍ରଭାଗ ସ୍ଥିରକରି ଘାପୋନ୍ମତ ଓ ଘାପର ଉଚ୍ଚତା ଆଣିବା ପରି
ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ପଦ୍ମ ଶକ୍ତର ଉଚ୍ଚତା ଓ ଶକ୍ତଠାରୁ ଦୂରତା ଅଣାଯାଇପାରିବ । ପଦ୍ମ
ବହୁ ଦୂରରେ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସମସୂତ୍ର ମାର୍ଗରେ ଗୋଟିଏ ଶକ୍ତଦ୍ୱାରା ପଦ୍ମତର ଉଚ୍ଚତା ଅଣାଯାଇ
ପାରେ ।

ମାତୁମଧ୍ୟଧରୋନ୍ମତ୍ୟା ସହଦୃଶ୍ୟାଂଶମସ୍ୟ ହ
ତର୍ଯ୍ୟକ୍ତବସ୍ତ୍ରୀଣ୍ଡିତାଂ ତର୍ଯ୍ୟକ୍ତ ଶକ୍ତନୈବାବଚକ୍ତୁ । ୭୯ ।

ଏହି ପଦ୍ମତର ଭୂ ପୃଷ୍ଠାସନ୍ନ ଅଦୃଶ୍ୟ (?) ଭାଗ ସହିତ ଦୃଶ୍ୟାଂଶ ମାପିବାକୁ ହେଲେ
ଗୋଟିଏ ତର୍ଯ୍ୟକ୍ତ ଶକ୍ତଦ୍ୱାରା ଜାଣିବାକୁ ହେବ ।

ଦ୍ରୁମାଦାଶତଦ୍ରୁମନ୍ତୁ ଦଶହସ୍ତାଧିକାନ୍ତରୋ
ତାବନ୍ତୋ ବାର୍ଦ୍ଧମାନୋ ବା ସ୍ଥାପେଽଽପି ତନ୍ମିତୟେ ନରୋ । ୮୦ ।

ପ୍ରାମେୟାର୍ଚ୍ଚେନ୍ନୁଜାଂ ଶଂକୁପ୍ରମେୟକ୍ଳାୟୟୋର୍ଗତଂ
ଭୂଲ୍ୟକାଳଭବା ଶଙ୍କ୍ଷର୍ମେୟଭଗତତାଡ଼ିତଃ । ୮୧ ।

ସ୍ୱଭଗତ୍ୟାପ୍ତ ଉଚ୍ଛ୍ରାୟୋ କ୍ଳେୟଃ ଶଙ୍କ୍ଷଭୟା ତୁ ସଃ
ଷ୍ଟଶ୍ଚ ଶଙ୍କ୍ଷ ହୃତକ୍ଳାୟାମାନଂ ତତ୍ତଲତୋ ଭବେତ୍ । ୮୨ ।

ଶବ୍ଦ ହାତ ଯାଏ ଉଚ୍ଚ କୌଣସି ଗଛର ଉଚ୍ଚତା ଜାଣିବା ନିମନ୍ତେ ଦଶ ହାତରୁ ଅଧିକ ବ୍ୟବଧାନରେ ଦୁଇଟି ଶଙ୍କୁ ସ୍ଥାପନା କରିବ । ଏହାର ଅଧା ଅର୍ଥାତ୍ ୫ ହାତ ବ୍ୟବଧାନରେ ମଧ୍ୟ ଏ ଶଙ୍କୁ ସ୍ଥାପନା କରାଯାଇପାରେ । ଏ ଦୁଇଟି ଶଙ୍କୁର ଉଚ୍ଚତା ମଧ୍ୟ ୧୦ ହାତ ବା ୫ ହାତ ହୋଇପାରେ । ତାପରେ ସେହି ସମୟରେ ଶଙ୍କୁ ଓ ବୃକ୍ଷର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଜନିତ ଯେ ଗୁଣ୍ଠା ତାର ଗତି ଜାଣି ଶଙ୍କୁକୁ ମେୟ ଗୁଣ୍ଠା ଗତିରେ ଗୁଣି ନିଜ ଗୁଣ୍ଠା ଗତିରେ ହରିଲେ ଫଳ ବୃକ୍ଷର ଉନ୍ନତ ହେବ । ସେହି ବୃକ୍ଷର ଉନ୍ନତିକୁ ଶଙ୍କୁ ଗୁଣ୍ଠାରେ ଗୁଣି ଶଙ୍କୁରେ ହରିଲେ ତାହା ବୃକ୍ଷ ମୂଳରୁ ଗୁଣ୍ଠାତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭୂମିମାନ ହେବ ।

ଅବ୍ୟଗ୍ରସ୍ୟା ଭ୍ରଷଣସ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟାର୍ଜ୍ଜୁନରଲ୍ପତ୍ରିକାଃ
ପ୍ରମାୟ ତତ୍ତ୍ୱଶୀଂ ତତ୍ତ୍ୱାସ୍ତସ୍ଥାନାନ୍ତରହସ୍ତକାନ୍ । ୮୩ ।

ବିଜ୍ୟାହତାନ୍ ଭଜେତ୍ତାତ୍ରିଶ୍ଚାୟାତୋଽଭ୍ରାତ୍ରିତଃ ଫଳଂ
ସା ତତ୍ତ୍ୱକାଳନ୍ତ୍ରାସ୍ତସ୍ତସ୍ୟାପ୍ତା ତତ୍ତ୍ୱ ଶ୍ରୁତ୍ୟା ଦନକୃଦିଶି । ୮୪ ।

ଆମେଦତଳଭୂମାନଂ ସ୍ୟାତ୍ତନ୍ମୁଦ୍ଗଂ ପ୍ରଭୃତଂ
ଘନୌନ୍ମତ୍ୟମିତ କ୍ଳେୟମନ୍ୟତ୍ରେରାଶିକତ୍ତମାତ୍ । ୮୫ ।

ମେଘର ଗତି ନ ଥିଲା ବେଳେ ଅର୍ଥାତ୍ ମେଘ ପ୍ରାୟ ସ୍ଥିରଥିବାବେଳେ ତାହାର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ବ୍ୟବଧାନ କଳାକୁ ମାପି (ଭୂସ୍ୱୟ ଯନ୍ତ୍ରରେ— $\frac{\text{Protractor}}{2}$) ସେତକବେଳେ ସେହି ମେଘ ଶବ୍ଦର ପୃଥ୍ୱୀ ପୃଷ୍ଠରେ ଯେଉଁ ଗୁଣ୍ଠା ସେଠାରୁ ନିଜ (ଦର୍ଶକ) ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ବ୍ୟବଧାନ-ହସ୍ତ ପରିମାଣ ସ୍ଥିର କରି ନେବ । ତାହାକୁ ବିଜ୍ୟା ୩୪୩୮ରେ ଗୁଣି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ମେଘ ମଧ୍ୟରେ ଦେଖି ଥିବା କଳାରେ ହରିବ । ଫଳ ମେଘଗୁଣ୍ଠାମଧ୍ୟରୁ

ମେଘ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କର୍ଣ୍ଣର ପରିମାଣ ହେବ । ସେହି କର୍ଣ୍ଣକୁ ସେହି କାଳର ଶବ୍ଦ ଗୁଣ୍ଡାରେ ଗୁଣି ଗୁଣ୍ଡାକର୍ଣ୍ଣରେ ହରିଲେ ଫଳ ସୂର୍ଯ୍ୟଥୁବା ଦିଗରେ ମେଘ କର୍ଣ୍ଣଠାରୁ ମେଘତଳପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭୂମି ପରିମାଣହେବ । ଏହି ଭୂମି ପରିମାଣକୁ ଶବ୍ଦରେ ଗୁଣି ଶବ୍ଦ ଗୁଣ୍ଡାରେ ହରିଲେ ଭୂମି ପୃଷ୍ଠଠାରୁ ମେଘର ଉନ୍ନତ ହେବ । ଏହିପରି ଯେ ରାଶିକ ରଖିତଦ୍ଵାରା ପ୍ରାସାଦ, ଅଞ୍ଜଳିକା ଆଦିର ମଧ୍ୟ ଉନ୍ନତ ଅଣାଯାଇପାରେ ।

ଅଷ୍ଟାଦଶପ୍ରକାଶୋକ୍ତ ଦୃଷ୍ଟିସୀମାବିବରଣ

ବିଶେଷଃ କଥାତେ କଣ୍ଠିତ୍ ଗୋଲତାଜ୍ଞାପକଃ କ୍ଷିତେଃ । ୮୭ ।

୧୮ଶ ପ୍ରକାଶରେ ଦୃଷ୍ଟିସୀମା ଆଦିର ବିସ୍ତର ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଅଛି । ଏଠାରେ ସେଥିରୁ ଆହୁରି କିଛି ବିଶେଷ କଥା କୁହାଯାଉଛି । ଏହାଦ୍ଵାରା ପୃଥିବୀର ବର୍ତ୍ତୁଳତା ସିଦ୍ଧି ଭଲରୂପେ ହୋଇପାରିବ ।

ଶବ୍ଦଦର୍ଶନସୀମା ଯା ପରତୋ ମଣ୍ଡଳାକୃତଃ

ଭୂପୃଷ୍ଠେ ସାଧୃତା ଯେବ ନିଜକ୍ଷିତଜମଣ୍ଡଳମ୍ । ୮୭ ।

ଭୂପୃଷ୍ଠରେ ଚାରିପାଖେ ମଣ୍ଡଳାକାରରେ ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ଦର୍ଶନସୀମା ଆଗରୁ ସାଧୃତ ହୋଇ ରହିଛି, ତାହାକୁ ହିଁ ଶବ୍ଦର ଦୃଶ୍ୟ କ୍ଷିତିଜ ମଣ୍ଡଳ କୁହାଯାଏ ।

ତତ୍ତ୍ଵତା ଭୂବ ଦୂରତ୍ଵାଦ୍ଵୟଃ ପୁଂସା ନେବ ଦୃଶ୍ୟତେ

ଉଚ୍ଛ୍ଵାନାଧିରୁଦ୍ଧେନ ସ ପୁନର୍ଦୃଶ୍ୟତେ ନଗଃ । ୮୮ ।

ଯେଉଁ ପଦ୍ମ ତତ୍ତ୍ଵସ୍ଥିତି ଲୋକକୁ ଦୂରତାହେତୁ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ, ସେହି ପଦ୍ମତଳକୁ ସୁଖି ସେହି ପୁରୁଷ କୌଣସି ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନରେ ଚଢ଼ିଲେ ଦେଖିପାରେ ।

ଅନ୍ୟୋନ୍ୟବିପ୍ରକୃଷ୍ଟାଗଦ୍ଵୟକ୍ଷିତଜବୃତ୍ତୟୋଃ

ଯାବଦ୍ଵ୍ୟାଲୋକନଂ ତାବଦ୍ଦୃଶ୍ୟତେ ଭୂବ ତଦ୍ଦୃଶ୍ୟଂ । ୮୯ ।

ଯଦ୍ ଶଙ୍କୋଃ କ୍ଷିତିଜସ୍ଥାନ ଯାବାନଂ ଶୋନ୍ୟଶଂକୁତଃ

ପୂରତୋ ଦୃଶ୍ୟତେ ତାବାଂସ୍ତଦ୍ରାତ୍ରେ ତତ୍ତ୍ଵତା ତତଃ । ୯୦ ।

ଦୂରରେ ଥିବା ଦୁଇଟି ପଦ୍ମର ଦୁଇଟି କ୍ଷିତିଜବୃତ୍ତ କରବାକୁ ହେବ । ସେହି ଦୁଇଟି କ୍ଷିତିଜ ବୃତ୍ତର ଯେଉଁ ଠାରେ ମିଳନ ହେବ ସେହି ଉତ୍ତରବୃତ୍ତ ମିଳନାନ୍ତର୍ଗତ ସ୍ଥଳରେ ଥିବା

ଲୋକକୁ ସେହି ଉଭୟ ପଦ୍ମ ଦେଖାଯିବେ । ଯେଉଁ ଶଙ୍କର (ପଦ୍ମର) ଶିଖରରେ ରହିଲେ ଅନ୍ୟ ଶଙ୍କର ଯେତେଅଂଶ ଦେଖାଯାଇଥାଏ, ସେହି ପଦ୍ମର ଅଗ୍ରରେ ରହିଲେ ତେଜ ଅଂଶ ଅନ୍ୟ ପଦ୍ମର ଦେଖାଯିବ ।

ସିଦ୍ଧିଜେ ଦୃଶ୍ୟଲକ୍ଷ୍ମୀଦୟାଃ ସିଦ୍ଧିଜନନୀବନ୍ତରା
ଗୁଣିତାଃ ଶଙ୍କୁଯୁଗ୍ମାନୁର୍ମାର୍ଗାଃ ସୁଧୂର୍ନରେ ସ୍ଫୁଟାଃ । ୯୧ । .

ସିଦ୍ଧିରେ ଥିବା ଲୋକର ଆଖିକୁ ଶଙ୍କର ଯେଉଁ ଦୃଶ୍ୟ କଳାଦି ଦେଖାଯାଏ, ତାହାକୁ ଉଭୟ ଶଙ୍କର ଅନ୍ତର ଫଳରେ ଗୁଣି ଶଙ୍କୁ ଦ୍ଵୟର ବ୍ୟବଧାନରେ ହରିଲେ ଛୁଅ ଅଗ୍ରରେ ଖୁଟ ଦୃଶ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀଦି ହୋଇଯିବ ।

ଯତ୍ସୋରତ-ଦବୀୟୁଷ୍ମାନ୍ ନ ଲଗେତ୍ ସିଦ୍ଧିଜଦ୍ଵୟଂ
ତତ୍ସୋରେକାଗ୍ରବିଷ୍ଣୁନ ନାନ୍ୟଃ ସଂଦୃଶ୍ୟତେ କ୍ବଚିତ୍ । ୯୨ ।

ମହାଦ୍ରୁ ସିଦ୍ଧିଜସ୍ୟାନ୍ତଃ କ୍ଷୁଦ୍ରାଦ୍ରୁ ସିଦ୍ଧିଜଂ ଯଦ
ଲୀୟତେ ତନ୍ମହାଗସ୍ତଃ କ୍ଷୁଦ୍ରଂ କୌଳୀନମୀକ୍ଷତେ । ୯୩ ।

ଉଭୟ ସିଦ୍ଧିଜସ୍ପର୍ଶାଦ୍ଵୟ ସ୍ୟାନ୍ନସ୍ୟରେଖିକା
ତଦାପ୍ୟନ୍ତତନ୍ତୁ ପଶେତ୍ କେଧାମଗଂ ସିଦ୍ଧିଜୋପର । ୯୪ ।

ଭୂପୃଷ୍ଠଂ ଯଦ ଭୂଲ୍ୟଂ ସ୍ୟାଦ୍ଵର୍ପଣୋଦରବତ୍ତଦା
ଉଚ୍ଚେନୁଚ୍ଚେଽପି ଦୂରସ୍ଥୋ ଦୃଶ୍ୟଃ ସିଦ୍ଧିଜରେବ ସଃ । ୯୫ ।

ଯଦି ଅତିଦୂରରେ ଥିବାରୁ ପଦ୍ମ ଦୁଇଟିର ସିଦ୍ଧିଜରେ ଆଦୌ ମିଳନ ହୁଏନାହିଁ, ତାହାହେଲେ ସେଥିରୁ ଗୋଟିକର ଅଗ୍ରଭାଗରେ ରହି ଦ୍ରଷ୍ଟା ଅନ୍ୟ ପଦ୍ମକୁ ପ୍ରାୟ ଦେଖିପାରିବନାହିଁ ।

ବଡ଼ ପଦ୍ମର ସିଦ୍ଧିଜ ମଧ୍ୟରେ ଯଦି ଛୋଟ ପଦ୍ମର ସିଦ୍ଧିଜ ରହିଯାଏ, ତାହାହେଲେ ବଡ଼ପଦ୍ମର ଅଗ୍ରରେ ରହି ଦେଖିଲେ ଛୋଟପଦ୍ମଟି ସ୍ଫୁଟିବା ସ୍ଫୁଟରେ ଲୀନ ହେବାପରି ଦେଖାଯାଏ ।

ଉଭୟ ପଦ୍ମର ସିଦ୍ଧିଜସ୍ପର୍ଶା କୌଣସି ସ୍ପର୍ଶରେଖାରେ ରହି ଦେଖିଲେ ବଡ଼ପଦ୍ମକୁ ଉଚ୍ଚ ଆକାଶରେ ଥିଲାଭଳି ଦେଖିପାରିବ ।

ଭୂମିପୃଷ୍ଠଟି ଦର୍ପଣ ପରି ସମତଳ ହୋଇଥିଲେ ଟିକିଏ ଉଚ୍ଚରେ ଥିବା ଲୋକ
ଦୂରରେ ଥିବା ଛୋଟପଟକୁ ମଧ୍ୟ ପୃଥିବୀପୃଷ୍ଠରେ ଲାଗିଯାଇଥିବା ପରି ଦେଖିବାର କଥା ।

ତଦ୍‌ଗୋଲତା ସ୍ପଷ୍ଟ ଯାହାଦ୍ୱାରା ଧର୍ମିତଜମଣ୍ଡଳେ
ଯଥା ତଥୈବ ଶିଖରେ ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତସ୍ୟ ଦର୍ଶନାତ୍ । ୯୭ ।

ପ୍ରାକ୍ ପଶ୍ଚାତ୍ ପଶ୍ଚିମୋଦ୍‌ଧୈବଶାନ୍ତରପଳେ ରବଃ
ଉଦେତ ପୂର୍ବତଃ ପଶ୍ଚାଦ୍‌ସ୍ତମେତ ନଗୋପର । ୯୮ ।

ତତ୍ତ୍ୱତଃ ସମଭୂସ୍ତଳ୍ୟାଂ ସାଂଦ୍ରିହସ୍ତତୟୋନ୍ନତେଃ
ପଶ୍ୟତୋ ନବସାହସ୍ତହସ୍ତେଃ ଧର୍ମିତଜମଣ୍ଡଳାତ୍ । ୯୯ ।

ତଦ୍‌ଦେଶାନ୍ତର-କାଳସ୍ତୁ ପଳୋନଦ୍ୱାନ୍ ଗଣ୍ୟତେ
ନ ବ୍ୟବହୃୟତେ ଚୂଦ୍ରା ଦୃଶ୍ଯଦ୍‌ଭୋଽପି କ୍ଷଣାଧିକଃ । ୧୦୦ ।

ପୃଥକ୍ ସିଦ୍ଧି କୃତ୍ରେ ପୃଥିବୀର ଗୋଲକାର ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ପୃଥକ୍
ଶିଖରରେ ମଧ୍ୟ ରହି ଉପରକୁ ଉଠାଇଲେ ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତର ବର୍ତ୍ତୁଳତା ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ ।
ପୃଥକ୍ ଉପରେଥିବା ଲୋକ ପୃଥକ୍ ତଳେଥିବା ଲୋକଠାରୁ ଦେଶାନ୍ତର ଲିପ୍ରାଦି
ପୃଷ୍ଠ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ଓ ପରେ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ଦେଖିଥାଏ । ଏହି ଦେଶାନ୍ତର ପୂର୍ବାପର ।
୩୫ ହାତ ଉଚ୍ଚା ଜଣେ ଲୋକ ସମତଳରେ ଯେଉଁ ସିଦ୍ଧି ଦେଖେ, ତାର ଦୂରତା
ତାହାଠାରୁ ୧୦୦୦ ହାତ । ତାର ସିଦ୍ଧି ବ୍ୟସାଦ୍ ୧୦୦୦ ।

ପୃଥକ୍ ଉପର ଓ ତଳ ସିଦ୍ଧି ମଧ୍ୟରେ ସମୟର ବ୍ୟବଧାନ ଗୋଟିଏ ପଲରୁ ମଧ୍ୟ
କମ ହୋଇଥିବାରୁ ତାର ଗଣନା ବା ବ୍ୟବହାରନାହିଁ । ଏହା ଦୃଢ଼ ସିଦ୍ଧି ହେଲେ ମଧ୍ୟ
ଗ୍ରହଣର ଅଯୋଗ୍ୟ ।

ହସ୍ତେରତ୍ରୟାଂକସିଦ୍ଧଜଳଧୃବ୍ୟୋମାଶୁଭିଃ ସଂମିତୋ
ଯନ୍ମଧ୍ୟେ ପରିଧୂବଂସବିହ ମହୀପୃଷ୍ଠେ ସ୍ଥିତାନାଂ କ୍ରମାତ୍ ।
ଶଂକୂନା କଳ ତତ୍ତ୍ୱଦର୍ଶକପୁଷାଂ କୋଶାଂଦ୍ରିସଂଖ୍ୟା ବ୍ରୁବେ
ଦୃଶ୍ୟାମ୍ନଂ ପ୍ରଥମୋଽହ ସ୍ପର୍ଶବନଭଃପାଥୋଧୃତ୍ୟୋନ୍ନତଃ । ୧୦୧ ।

ଦୃଢ଼ଭୂପାଃ ଶରଣଂକରା କୃତସବଃ ସପ୍ତେଷବଃ ଖାଦ୍ୟୟେ ।
 ଗୋନେହାଣି ନଖାଶ୍ଚତୁର୍ଦ୍ଧଶବଶୋଗୋହାଃ ଶରଃ ପ୍ରାୟଶଃ ।
 ଇଚ୍ଛାନ୍ତସ୍ତସ୍ତସ୍ତଦୃଢ଼ନୃପକୃତେଃ ସୀମାପଦଂଗୋଃ ସ୍ବନୁଃ
 ସୀମାବର୍ଗହୃତଃ ପରାକୃତ ହୃତୋ ନାବ୍ୟଃ ସ୍ବନା ସୀମତଃ । ୧୦୧ ।

୮୦୪୨୪୯୭୦ ଦ୍ଵୟର ପରିଧି ଯେଉଁ ଭୂଗୋଲ ପୃଷ୍ଠରେ ଅଛି, ସେହି ଭୂପୃଷ୍ଠରେ
 ଥିବା ୧୧ଟି ଶଙ୍କୁର ଦୃଷ୍ଟି ସୀମା ସୋଗ ଚତୁର୍ଥାଂଶ ସଂଖ୍ୟାରେ କହିବ । ୧୧ଟି ଶଙ୍କୁ ମଧ୍ୟରୁ

୧ମଟିର ପରିମାଣ—୪୦୯୭ ହାତ

୨ୟଟିର	”	— ୨୦୪୮	”
୩ୟଟିର	”	— ୧୦୨୪	”
୪ର୍ଥଟିର	”	— ୫୧୨	”
୫ମଟିର	”	— ୨୫୬	”
୬ଷ୍ଠଟିର	”	— ୧୨୮	”
୭ମଟିର	”	— ୬୪	”
୮ମଟିର	”	— ୩୨	”
୯ମଟିର	”	— ୧୬	”
୧୦ମଟିର	”	— ୮	”
୧୧ଟିର	”	— ୪	”

୧ମ ଶଙ୍କୁର ଦୃଢ଼ ସୀମା—୧୭୧ କ୍ରୋଶାଂଘ୍ରି (କ୍ରୋ ଶଂ)

୨ୟ	”	”	— ୧୧୫	”	”
୩ୟ	”	”	— ୮୧	”	”
୪ର୍ଥ	”	”	— ୪୭	”	”
୫ମ	”	”	— ୪୦	”	”
୬ଷ୍ଠ	”	”	— ୨୯	”	”
୭ମ	”	”	— ୨୦	”	”
୮ମ	”	”	— ୧୪	”	”
୯ମ	”	”	— ୧୦	”	”
୧୦ମ	”	”	— ୭	”	”
୧୧ଶ	”	”	— ୫	”	”

ଲକ୍ଷଦ୍ଵାଷ୍ଟଦନେଶ ହସ୍ତମବନ ବ୍ୟାସାର୍ଦ୍ଧମେତଦ୍ କ୍ରତଂ
 ଯେକବ୍ୟାସଦଳସ୍ୟ ବର୍ଗତରଣୀକୃତ୍ୟାବଶେଷାତ୍ ପଦଂ ।
 ଦୁକସୀମୈକକରସ୍ୟ ନୁର୍ଭବତି ତଦ୍ବର୍ଗାଞ୍ଜିତାଦୃଷ୍ଟନୁ—
 ହଂସ୍ତେର୍ମଲମଭୀଷ୍ଟନୁର୍ଭବୟଶ୍ଚାହସ୍ତଲକ୍ଷାଷ୍ଟକାତ୍ । ୧୦୬।

ପୃଥ୍ବୀର ବ୍ୟାସାର୍ଦ୍ଧ ୧୨୮୦୦୦୦୦ ହାତ । ଏହାର ବର୍ଗକୁ ଏକ ଯୁକ୍ତ ପୃଥ୍ବୀ ବ୍ୟାସାର୍ଦ୍ଧ ବର୍ଗରୁ (୧୨୮୦୦୦୦୦ + ୧) ଯେଉଁ ଅନ୍ତର ଫଳର ବର୍ଗମୂଳ ନେବ । ଏହାହିଁ ଏକ ହସ୍ତ ବଶିଷ୍ଠ ଶଙ୍କୁର ଦୃକ୍ଷୀମା ହେବ । ସେହି ଏକ ହସ୍ତ ଶଙ୍କୁର ଦୃକ୍ଷୀମାର ବର୍ଗକୁ ଇଷ୍ଟ ଶଙ୍କୁ ହସ୍ତରେ ଗୁଣି ତାହାର ବର୍ଗମୂଳ ନେଲେ ଫଳ ଯାହା ହେବ, ତାହା ଆଠ ଲକ୍ଷ ହାତ ଦୃକ୍ଷୀମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଠିକ୍ ।

ଦନାବ୍ଦହୋରାମାସେଶଜ୍ଞାନାୟାନ୍ୟଗ୍ରହସ୍ଥିତଃ
 ଇଷ୍ଟା ତତ୍ତ୍ଵାଲ୍ପଗତିକଃ ସ୍ଥାପ୍ୟ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵେଽପ୍ୟଧଃ ପୁନଃ । ୧୦୭।

ବହୁଭୁକ୍ତିକଳଃ ଖେଚ ଇତ୍ଥମେଷ ଦମୋ ଭବେତ୍
 ସୂ—ମଦାନରେଜ୍ୟଭୃତ୍ସୂତ୍ରସୂର୍ଯ୍ୟଶୁକେନ୍ଦୁଜେନ୍ଦବଃ । ଇତ । ୧୦୮।

ଦିନ, ବର୍ଷ, ହୋରା ଓ ମାସ ମାନଙ୍କର ଅଧିପତି ଜାଣିବା ନିମନ୍ତେ ଅନ୍ୟ ରକମର (ପ୍ରାଚୀନ) ଗ୍ରହସ୍ଥିତି ମାନବାକୁ ହେବ । ଏଥିରେ ସବୁଠାରୁ କମ୍ ଗତିଶୀଳ ଗ୍ରହକୁ ସବୁଠାରୁ ଉପରେ ରଖି ତାଠାରୁ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ବେଶି ବେଶି ଗତି କରୁଥିବା ଗ୍ରହମାନଙ୍କୁ ତଳକୁ ତଳ ରଖିବ । ଫଳରେ ଏହି କ୍ରମ ହୋଇଯିବ — ଶନି, ଗୁରୁ, ମଙ୍ଗଳ, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଶୁକ୍ର, ବୁଧ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର । ଏଥିରେ ଶନିଠାରୁ ୪ର୍ଥ ବାରର ଅଧିପତି (ବିନାୟ-ପତି) ହେବେ ।

ଲେଖ୍ୟା ଅଧୋଽଧସ୍ତ ଶାଧୋ ମନ୍ଦାଭୂର୍ଯ୍ୟାଦନାୟପାଃ
 ଗୁରୋରଧସ୍ତ ତୀୟାଶ୍ଚ ସାବନାବ୍ଦାୟପାଃ କ୍ରମାତ୍ । ୧୦୯।
 କାଳହୋରାୟପା ତୈମାଦ୍ବତୀୟାଃ ପରକୀର୍ତ୍ତିତାଃ
 ଲଙ୍କାର୍ଦ୍ଧରାଶିତସ୍ତେହୋରାସେ ସ୍ୟୁଃ ସିଦ୍ଧସଂଖ୍ୟକାଃ । ୧୧୦।
 ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵକ୍ରମାଦ୍ବତୀୟାଃ ସ୍ୟୁଃ ଶୁକ୍ରାତ୍ ସାବନାସପାଃ
 ସୂକ୍ଷ୍ମ୍ୟାଦୌ ଦନମାସାବ୍ଦହୋରେଶୋଽସ୍ତାଦ୍ରବର୍ଦ୍ଧିତଃ । ୧୧୧।
 ବର୍ଷମାସଦନେଶାନାଂ ଭବେଦାରମ୍ଭକାଳତଃ
 ମାସାହଃକାଳହୋରେଶପ୍ରବୃତ୍ତିର୍ଯୁଗପତ୍ ସିତୌ । ୧୧୨।

ଏହି ସ୍ଥିତିରେ ଗୁରୁଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ଫମରେ ତଳକୁ ତଳ ଣୟ ଣୟ ଗ୍ରହ ସାବନ ବର୍ଷାଧିପତି ହେବେ । ସେହିପରି ମଙ୍ଗଳଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ଫମରେ ତଳକୁ ତଳକୁ ୨ୟ, ୨ୟ ଗ୍ରହକାଳ ହୋଇଥିବେ ହେବେ । କାଳହୋଇ ୭° ଦଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ୨୪ ଓ ଏହି ହୋଇ ଲଙ୍କାର ଅର୍ଦ୍ଧ ରାସଠାରୁ ପ୍ରାରବ୍ଧ ହୁଅନ୍ତି । ଶୁକ୍ରଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଫମରେ ଉପରକୁ ୨ୟ, ୨ୟ ଗ୍ରହ ସାବନ ମାସାଧିପତି ହେବେ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆଦିକାଳରେ (ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାରବ୍ଧରେ) ରବିହିଁ ଦିନ, ମାସ, ବର୍ଷ ଓ ହୋଇର ଅଧିପତି ଥିଲେ । ସୌରବ ବର୍ଷର ଅଧିପତି, ମାସର ଅଧିପତି (ସୌର) ଓ ଗୁରୁ ଦିନର ଅଧିପତି ବର୍ଷରମ୍ଭ କାଳରୁ ହେବ ବୋଲି ଜାଣିବ ।

ପ୍ରୋକ୍ତଂ ଗୁହ୍ୟାର୍ଥତଃ ସୂର୍ଯ୍ୟତେଜଃ ଶତଗୁଣାଧିକଂ

ଦିଗ୍‌ଗୁଣବ୍ୟାପତଃ କ୍ଷେତ୍ରଫଳଂ ଶତଗୁଣଂ ଭବେତ୍ । ୧୦୯ ।

ସ୍ୟାନ୍ତେଜଃପ୍ରସରଃ କ୍ଷେତ୍ରଫଳାନୁକ୍ରମତୋ ଯତଃ

ତଦ୍‌ବ୍ୟାପଦଶମାଂଶସ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟସ୍ୟାଶାଗୁଣେ ପଥ । ୧୧୦ ।

ଶତାଂଶସ୍ତେଜସୋ ଲଭ୍ୟ ଇତ ତନ୍ନିର୍ଣ୍ଣୟେ ସ୍ଥିତେ

ଦ୍ୱିସହସ୍ରଗୁଣେ ଦୂରେ ସ୍ୱବ୍ୟାପାଭିଗ୍ନାଧିପତେଃ । ୧୧୧ ।

ଉଷ୍ଣସ୍ପର୍ଶସମାପ୍ତିଃ ସ୍ୟାତ୍‌କରଣାନାଂ ନଭସ୍ତଳେ

ଅନ୍ୟଗ୍ରହାଣାମୁଷ୍ଣାଣାଂ ଶତହସ୍ତଗୁଣେ ପଥ । ୧୧୨ ।

ଶୀତୋଷ୍ଣସ୍ପର୍ଶନାଶଃ ସ୍ୟାତ୍‌ପଥା ଭୌମସ୍ୟ ତେଜସଃ

ସ୍ପର୍ଶାନ୍ତସ୍ଥାନତଃ ସ୍ୱାଂଶୁବ୍ୟାପ୍ତିଃ ପଞ୍ଚାଶତା ଗୁଣେଃ । ୧୧୩ ।

ଅଧିକା କରଣବ୍ୟାପ୍ତେର୍ନାଗ୍ନେ ତଦ୍‌ଗୁଣାଧିକେ

ଦୃଷ୍ଟିସୀମେତ୍ୟନମିତଂ ଦୀପାର୍ଚ୍ଚେନ୍ନୁଚ୍ଚୁତତଃ । ୧୧୪ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟର ତେଜ ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ତେଜଠାରୁ ଶତଗୁଣ ଅଧିକ ବୋଲି ଶାସ୍ତ୍ରରେ କଥିତ ଅଛି । ବ୍ୟାସକୁ ୧୦ରେ ଗୁଣିଲେ ଯାହା ହେବ ତାହାର ପୃଷ୍ଠ କ୍ଷେତ୍ରଫଳ କେବଳ ବ୍ୟାସର ପୃଷ୍ଠ ଫଳର ଶତଗୁଣ ହେବ ।

କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ଅନୁସାରେ ହିଁ ତେଜ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୁଏ । ତେଣୁ ବ୍ୟାସ ଦଶମାଂଶର ୧୦ ଗୁଣ ଅର୍ଥାତ୍‌ ବ୍ୟାସ ସମାନଦୂରରେ ତେଜର ଶତାଂଶ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ । ଏହାହିଁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ।

ତା ହେଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟାସଠାରୁ ୨୦୦ ଗୁଣ ଦୂରରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର କରଣ ର ଉଷ୍ଣ-ସ୍ପର୍ଶ ଆଉ ହେବନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହ ଓ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ବ୍ୟାସର ୨୦୦ ଗୁଣ ଦୂରରେ

ଯେଉଁଠାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ତାରକା ପ୍ରଭୃତିଦ୍ୱାରା ଅନ୍ଧକାର ଆଉ ନଷ୍ଟ ହୋଇପାରୁ ନାହିଁ, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ର ସେହି ଆକାଶ କକ୍ଷାର ପରିମାଣ ୧୧୩୦୯୭୭୦୦୦୦୦୦ ଯୋଜନ । ଏହାକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଦର୍ଶନ କକ୍ଷ ବ କୁହାଯାଇପାରେ । ସେଠାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିନ୍ଦୁ ବିଲତାର ହାଦଶାଂଶ ଅର୍ଥାତ୍ ୫ ପ୍ରତିଶତକଳା ଦୃଶ୍ୟ ହୁଏ । ଏଠାରେ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଲିପ୍ତାର ୭୨ ଅଂଶ ଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ଏହାହିଁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ । ଏଥିରୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମତ କିଛି ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ କହିବ ।

ଶ୍ରୀମନ୍ ଶଙ୍କର ଦୁଷ୍ଟରାଂକଘଟନାବିଷ୍ଣୁରବୀଚସ୍ପତେ
ତ୍ତଂ ଚେତ୍ ପୁଷ୍କରମାତ୍ମ ଭସ୍କରକରବସ୍ତୁନିତାନ୍ତସ୍ତମଃ ।
କଲ୍ୟାଣୁତନଭୋଗଭୁକ୍ତସରଣୀଭୁଲ୍ୟାମ୍ବକକ୍ଷଂ ତଦା
କିଂ ବ୍ରୁମୋଗୁରୁବର୍ଗଦୁର୍ଦ୍ଦଶନୟା ନିର୍ବିଶ୍ୱତତ୍ତା ବୟଂ । ୧୨୦ ।

ଶ୍ରୀବାନ୍ ହେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଶଙ୍କର, ଦୁର୍ଦ୍ଦଶ ଅଙ୍କ କଳ୍ପନା ବିଷୟରେ ମହା ମହା ଆଶଙ୍କାର କରି ଆପଣ ଦୃଢ଼ସ୍ପତିକପଟ ସମ୍ମାନ ପାଇଅଛନ୍ତି । ସୂର୍ଯ୍ୟ କରଣଦ୍ୱାରା ଅନ୍ଧକାର ଦୂର ହେବା-ପରେ କଳାହୋଇ ଯେଉଁ ଆକାଶ ସୀମା ଦେଖାଯାଏ ତାହାହିଁ ଆପଣଙ୍କ ମତରେ ଆକାଶ କକ୍ଷ । ଏତିକି ଯୋଜନହିଁ ଗୋଟିଏ କଳ୍ପରେ ଗ୍ରହ ଭ୍ରମଣ କରିପାରେ ବେଳି ଆପଣ ଶିରେମଣିରେ କହି ଅଛନ୍ତି । ଆପଣଙ୍କ ପରି ବିଜ୍ଞ ଲୋକ ଯଦି ଏହା କହନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ବିଷାଦ ଗ୍ରସ୍ତ ମନରେ ଆଉ କ'ଣ କହିବୁ ?

ସୁକକ୍ଷାୟାଂ ଖେଚରଭ୍ରମଣଗଣଭୁକ୍ତାସରଣୀ
ଯଦି ସ୍ୟାଦ୍ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡୋଦରପରମିତାକାହନି ତଦା ।
ଶତାକ୍ଷା ନିଷ୍ଠାୟାଂ ପୁର ପରବ୍ରତାୟାଂ ପ୍ରତିବନ୍ଧଂ
କୟାଚିତ୍ ବ୍ୟକ୍ରାଧାୟାଂ କୃପରଧିସମସ୍ତଦ୍ୱିତପଥଃ । ୧୨୧ ।

ନିଜ କକ୍ଷରେ ଗ୍ରହ ବୁଲି ବୁଲି ବ୍ରହ୍ମ ଦିନରେ ଯଦି ଆକାଶ କକ୍ଷା ପରିମିତ ଯୋଜନ ଭ୍ରମଣ କରେ, ଏହାହିଁ ତାହାର ଆକାଶ ସରଣୀ ଏବଂ ଏହାହିଁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ପରିମାଣ । ତାହା-ହେଲେ ଆମେ କହିବୁ ଯେ କୌଣସି ଲୋକ ତାର ଘରେ ଶଯ୍ୟା ବସିଯାଏ ପ୍ରତିଦିନ ବୁଲି ବୁଲି ପୃଥିବୀର ପରିଧି ସମାନ ମାର୍ଗ ଅତିକ୍ରମ କରୁ ।

ଶଂଖାସୁରସୁହୃଦ-ନନ୍ଦିତ ଦେବବୃନ୍ଦଃ
 ଶଂଖାରସୁନ୍ଦରତରାଗରାଗରବିନ୍ଦଃ ।
 ଶଂଖାକ୍ରନ୍ତସିତପତଃ ପ୍ରତନେ'ଭୁ ନତ୍ୟଂ
 ଶଂଖାବଦ୍ଧୁତମୟକାୟନକାୟରାଜାମ୍ । ୧୨୪ ।

ଶଙ୍ଖାସୁରର ପ୍ରାଣ ନେବାଦ୍ୱାରା ଯେ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦ ଦେଇ ପାରିଲେ;
 ଯାହାର କରପଦ୍ମ ଶଙ୍ଖ ଏବଂ ତତ୍ତ୍ୱଦ୍ୱାରା ବେଶି ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯାଉଛି; ଶଙ୍ଖକ୍ଷେପ
 ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ର ଯେ ଅଧିପତି ସେ ଆକାଶ ଆଦି ପଞ୍ଚଭୂତମୟ ଶରୀରଧାରୀମାନଙ୍କର (ଆତ୍ମର)
 ଆନନ୍ଦବଦ୍ଧ ନ କରନ୍ତୁ—ମଙ୍ଗଳ କରନ୍ତୁ ।

ଇତ୍ୟୁକ୍ତଲୋକ୍ତୁଲ୍ଲାନୁପାଳକୁଳପ୍ରସୂତ—
 ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରକୃତୌ ଗଣିତେନ୍ଦ୍ରିୟିକେ ।
 ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣ ଉପାହୃତବାଳବୋଧେ
 ଯାତଃ ପ୍ରକାଶଃ ଇହ ଭଦ୍ରଭୃଦ୍ନୃଦିବଂଶଃ । ୧୨୫ ।

ଇତି ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରସିଂହ କୃତୌ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣେ ଗୋଲ୍ଲଧିକାରେ ଭଗୋଲ୍ଲଖ
 ଗୋଲ୍ଲବର୍ଣ୍ଣନା ନାମେକୋନ ବିଂଶତିତମଃ ପ୍ରକାଶଃ ।
 ନକ୍ଷତ୍ର ଏବଂ ଆକାଶଗୋଲ୍ଲର ତତ୍ତ୍ୱ କରଥିବା ଉନ୍ନତବଂଶ ପ୍ରକାଶ ଏଠାରେ ଶେଷ ହେଲା ।

ବିଂଶଃ ପ୍ରକାଶଃ

(ଗୋଲ୍ଲଧକାରେ ଗୋଲ୍ଲଦ୍ଧ ଯନ୍ତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣନମ୍)

ଯନ୍ତ୍ରଂ ବିନା ଗ୍ରହଗତ ଗ୍ରହଶାଦିକାନାଂ
ସ୍ୟାଦ୍‌ବାସନା ନ ସୁଗମା ସମୟଫଳଣା ।
ତଦ୍‌ଯନ୍ତ୍ରନିର୍ମିତମୁପଫଳତେହିଧାତୁଂ
ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରକୃତୀ ପ୍ରତିଭାନ୍‌ସାରାତ୍ । ୧ ।

ଯନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଗତି ଓ ଗ୍ରହଣ ଆଦିର ଯୁକ୍ତି ସହଜରେ ଜଣାପଡ଼ିବ-
ନାହିଁ । କାଳଗତି ମଧ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ର ବିନା ସୁବିଧାରେ ଜାଣିହେବନାହିଁ । ତେଣୁ ମୁଁ
(ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରକୃତ) ନିଜର ପ୍ରତିଭାନ୍‌ସାରାତ୍ ଯନ୍ତ୍ରନିର୍ମାଣକଥା କହିବାର ଉପସମ୍ପାଦନା କରୁଅଛି ।

ଯନ୍ତ୍ରଂ ଦ୍ଵ୍ୟା ଭବତି ଗୋଲ୍ଲକକାଳଭେଦାତ୍
ସନ୍ତ୍ୟେତୟେଃ ପୁନରବାନ୍ତରଭୂରଭେଦାଃ ।
ତେଭ୍ୟଃ କୟନ୍ତ ସୁକରାଣି ସମାକଳୟ
ପ୍ରାଧାନ୍ୟତଃ ଶିଶୁମୁଦେ ବିଶଦୀକରେନି । ୨ ।

ପ୍ରଥମେ ଗୋଲ୍ଲ ଓ କାଳ ଭେଦରେ ଯନ୍ତ୍ର ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ଏ ଦୁଇ ଭେଦ
ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ପ୍ରଭେଦ ରହିଛି । ଅବଶ୍ୟ ସେ ସବୁ ଅବାନ୍ତର । ଏ ଯନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କ
ମଧ୍ୟରୁ କେତୋଟି ଏକାଠି କରି ଯନ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ ନ ଥିବା ଲୋକଙ୍କର ଆନନ୍ଦ ନିମନ୍ତେ କହୁଅଛି ।
ଯନ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ ନ ଥିବା ଲୋକଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହିଁ ପ୍ରାଧାନତଃ ଏସବୁ କୁହାଯାଇଛି । ସବୁ ଯନ୍ତ୍ରକଥା
ଏଠାରେ କୁହାଯାଉନାହିଁ । କେବଳ ଯେଉଁ ଗୁଡ଼ିକ ସୁବିଧାରେ ନିର୍ମାଣ କରାଯାଇପାରେ
ସେଗୁଡ଼ିକ ହିଁ ମୁଖ୍ୟତଃ କୁହାଯାଉଛି ।

ଗୋଲ୍ଲକ୍ଷମେକକକ୍ଷଂ ବହୁକକ୍ଷମିତ ଦ୍ଵିଧୋତ୍ୟତେ ଯନ୍ତ୍ରଂ
ତଦ୍‌ବ୍ୟାପ୍ତମୁକ୍ତମାଦିଭିରପରଂ ମତ୍‌କଲ୍ପନାସିଦ୍ଧମ୍ । ୩ ।

ଦୁଇପ୍ରକାର ଗୋଲ୍ଲଯନ୍ତ୍ର ଏଠାରେ କୁହାଯାଉଛି । ଗୋଟିଏ ଏକକକ୍ଷ ଓ ଅନ୍ୟଟି
ବହୁକକ୍ଷ । ପ୍ରଥମଟି ପ୍ରାଚୀନାର୍ଘ୍ୟମାନେ କହିଯାଇଛନ୍ତି । ୨ୟଟି ମୁଁ କହୁଛି ଏବଂ ଏହିଟି ମୋ
ନିଜ କଲ୍ପନା ପ୍ରସୂତ ।

ଗୁପ୍ତସ୍ଥଳେ ସୁବିମଳେ ସୁସ୍ନାତୋଽଳଂକୃତଃ କୃତୀଗଣକଃ
ସଂପୂଜ୍ୟ ଭସ୍କରମୁଖାନ୍ ଗ୍ରହାନ୍ ଭବତଃ ଚତୁର୍ଥ୍ୟହମ୍ । ୪ ।

ଇନ୍ଦ୍ରାଦିଲେକପାଳାନ୍ ଗୃହ୍ୟକବର୍ଗଂ ଗୁରୁନବଦ୍ଭାୟ
ବୋଧାର୍ଥଂ ଶିଷ୍ୟାଣାଂ ଗୋଲକଯନ୍ତ୍ରଂ ନବଧୀୟାତ୍ । ୫ ।

ସୁନ୍ଦର ଓ ଗୋପନ ସ୍ଥାନରେ କାର୍ଯ୍ୟଗ୍ରାନ୍ଥ ଗଣକ ସୁସ୍ନାତ ଓ ଅଳଂକୃତ ହୋଇ
ସୂର୍ଯ୍ୟାଦି ଗ୍ରହମାନଙ୍କୁ ପୂଜା କରିବେ । ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦିକ୍‌ପାଳ, ଗୃହ୍ୟକ (ଯଷ), ନିଜର ଗୁରୁଗଣଙ୍କୁ
ଓ ଚତୁରସ୍ର ଭବତକୁ ମଧ୍ୟ ପୂଜା କରି ବିଦ୍ଵ ଉତ୍ସାରଣ କରିବେ । ଏସବୁ କରିପାରିବା-
ପରେ ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କର ଯନ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ ନିମନ୍ତେ ଗୋଲ ଯନ୍ତ୍ର ବାନ୍ଧିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିବେ ।

ନିର୍ମାୟ ଷିତଗୋଲଂ ଷଡ଼ଙ୍ଗୁଳମିତସ୍ତବେଷ୍ଟନଂ ସମିଧା
ଦ୍ଵୀପାଦି, ସାଗରାଦୈର୍ଘ୍ୟରଞ୍ଜିତମ ଗୁର୍ଗତସ୍ତତ୍ତମ୍ । ୬ ।

କାଠରେ ଗୋଟିଏ ପୃଷ୍ଠା ଗୋଲ କରିବେ ଯାହାର ପରିଧି ମୋଟେ ୬ ଅଙ୍ଗୁଳ ହେବ ।
ସେଥିରେ ଦ୍ଵୀପ, ସାଗର ଓ ପବ୍‌ତର ଚିତ୍ର କରିଥିବେ । ଏହି ଗୋଲ ଭିତରେ ଗୋଟିଏ
କଣା କରିବେ ।

ତନ୍ମଧ୍ୟେ ଧ୍ରୁବଯଷ୍ଟିର୍ବିଭାବିଷ୍ଣୁଯତୋଭରାବାରୋଧଃ
ସରଳା କରଷତ୍ପମିତା କୃଣା ଦୃଢ଼ାମେରୁ ଦଣ୍ଡାଖ୍ୟା । ୭ ।

ସେହି ରକ୍ତରେ ଧ୍ରୁବ ଯଷ୍ଟି ଗଢ଼ାଇବେ । ଏହି ଯଷ୍ଟି ଗୋଲକାର, ଘର୍ଦ୍ଧ ଓ
ସରଳ ହେବ । ଏହାର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ୬ ହାତ । ଏହା ଦେଶିକାକୁ ସରୁ ଓ ଦୃଢ଼ ହେବ ।
ଖୁବ୍ ମଜ୍ଜୁକୁ କାଠରେ ଏହା ଭିଆରି ହୋଇଥିବା ବାଞ୍ଛିମାୟ ।

କାର୍ଯ୍ୟା ତଦ୍ଭରଣାର୍ଥଂ ସପାଦକରପଞ୍ଚକାନ୍ତରଂ ସୌମ୍ୟେ
ଯାମେ୍ୟ ଚ ସ୍ଥୂଣୟୁଗଂ ପଞ୍ଚକରୋତଂ ଦୃଢ଼ଂ ସ୍ଥାପ୍ୟମ୍ । ୮ ।

ଦାରୁଣ୍ୟଥବା ଭୂମୌ ହସ୍ତବିତୟୋନ୍ମତସ୍ଥଳେ ରକ୍ଷେ
ନିର୍ମାୟ ଷ୍ଟମ୍ବୟୁଗେ ଧ୍ରୁବଯଷ୍ଟ୍ୟଗ୍ରସ୍ରବେଶାୟ । ୯ ।

ଭୂୟୋ ଭୂଗୋଲଦଳାଦକ୍ଷାଂ ଶସମୋନ୍ମତାନତସ୍ଥଳୟୋଃ
ଭୂସମ୍ମୁଖୀନରକ୍ଷେ ସୌମ୍ୟାନ୍ୟସ୍ତମ୍ବୟୋଃ କାର୍ଯ୍ୟେ । ୧୦ ।

ଆଦୌ ଦୃକ୍‌ସାରକୟା ପତିକୟାଧାରକଞ୍ଚିକାୟୁଗ୍ମଂ
ବର୍ଦ୍ଧ୍ୟ ଇଂଶାଙ୍ଗୁଳମିତମେକଂ ଷିତଜାଭିଧଂ ବୃତ୍ତମ୍ । ୧୧ ।

ଧୂଆଁ ତନ୍ତ କରାଉଁ କରୁଁ ଧରଣୋମ୍ୟାମ୍ୟକକ୍ଷାଖ୍ୟା
ବୃତ୍ତଂ ନିଯୋଜ୍ୟମନ୍ୟଦ୍‌ଯୋଗସ୍ଥାନଦ୍ଵୟେ ଶୁଷିରେ । ୧୬ ।

କତ୍ତାବ ପ୍ରବନ୍ଧସ୍ଥିତ ପ୍ରବେଶିତା ସ୍ତମ୍ଭରନ୍ଧ୍ରୟୋଃ ସ୍ଥାପ୍ୟା
ଶ୍ଳଥମଥ ବିଷୁବଦ୍‌କକ୍ଷାଗୋଲେ ବକ୍ଷ୍ୟଧରାବର୍ତ୍ତନତା । ୧୭ ।

ଭୂମେନିରକ୍ଷରେଖୋପର ଖରଯୋଷବୁଧାଙ୍ଗୁଳପ୍ରମିତା
ନାଡ଼ୀମଣ୍ଡଳମେଷା ନାଡ଼ୀପଳଚନ୍ଦ୍ରିତା କାର୍ଯ୍ୟା । ୧୮ ।

ତତ୍‌ପାର୍ଶ୍ଵୟୋର୍ଭୂଜୈକଦ୍ଵିତ୍ରିଭିଜାପଦମସ୍ଥଳେଷୁ ପୁନଃ
ଷଡ୍‌ବଳୟାଃ କ୍ରମତୋଽଲ୍ପାଦୃଶ୍ୟାଃ ବଡ଼ାକ୍ଷୟା ସ୍ଥାପ୍ୟାଃ । ୧୯ ।

ଏହି ମେନ୍ଦୁଦଣ୍ଡକୁ ଧରି ରଖିବା ପାଇଁ ଦ୍ର ୫୧୫ (୫୫) ହାତ ତପାତ୍ରେ ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତରରେ ଦୁଇଟି ପାଞ୍ଚ ହାତଆ ଖୁଣ୍ଟ ପୋତିବେ । ଦେଖିବେ ଏ ଖୁଣ୍ଟ ଯେପରି ଆଦୌ ହଲଚଲ ନ ହୁଏ । ଭୂମି ଉପରୁ ଖୁଣ୍ଟ ଦୁଇଟିର ଉଚ୍ଚତା ଯେପରି ୫ ହାତ ହୁଏ । ଖୁଣ୍ଟ ଦୁଇଟି ମାଟିରେ ପୋତାଯାଇ ପାରେ ଅଥବା କାଠରେ ଏ ଖୁଣ୍ଟ ଦୁଇଟିକୁ Set କରି ଦେବାକୁ ହେବ, ଯେପରି ନହଲେ । ଏ ଦୁଇଟି ଖୁଣ୍ଟର ଚିନିହାତ ଉଚ୍ଚରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ରକ୍ତ କରିବେ । ପୁଣି ଉଭୟ ସ୍ତମ୍ଭର ସମାନ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥଳରୁ ଉତ୍ତର ଖୁଣ୍ଟରେ ଉପରକୁ ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ ଖୁଣ୍ଟ ତଳକୁ ଏପରି ଦୁଇଟି କଣା କରିବେ ଏବଂ ଏଥିରେ ପ୍ରବନ୍ଧସ୍ଥି ପୂରାଇ ରଖିବେ ।

ଦୁଇଟି ବାଉଁଶ ପାତି ତିଆରି କୃତ୍ତି ତିଆରି କରି ଏ ଦୁଇଟିକୁ ୧୮୦°ରେ ପରସ୍ପର ମିଳାଇ ସେହି ଦୁଇ ମିଳନ ସ୍ଥଳରେ ଉଭୟକୃତ୍ତିରେ ରକ୍ତ କରି ସେଥିରେ ପ୍ରବନ୍ଧସ୍ଥି ପୂରାଇବେ । ଏ ଉଭୟ ବାଉଁଶ କୃତ୍ତି ଯେପରି ପରିସ୍କାର ଲମ୍ବ ଭାବରେ ରହିବେ ତାହା ଦେଖିବେ । ତାପରେ ଏହି ଦୁଇ ରକ୍ତରେ ପ୍ରବନ୍ଧସ୍ଥି ପୂରାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଥିବା ରକ୍ତରେ ଗଳାଇ ଦେବେ । ଏହି ଦୁଇଟି କୃତ୍ତି ଆଧାର କୃତ୍ତି । ଗୋଟିକର ନାମ କ୍ଷତ୍ରିଜ ଓ ଅନ୍ୟଟିର ନାମ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵାଧର । ଏ ଦୁଇଟି କୃତ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟେକେ ୩୭° ଆଙ୍ଗୁଳି ପରିଧି ବଶିଷ୍ଠ ହେବେ ଓ ଦୁଇଟି କୃତ୍ତିକୁ ଏପରି ରଖିବେ, ଯେପରି ତାହାର ମଧ୍ୟ ସ୍ଥଳରେ ପୃଥିବୀ ରହିବ ।

ଭୂଗୋଲର ଯେଉଁ ବିଷୁବରେଖା ଠିକ୍ ତାହାର ଉପରେ ରହିବ ଏପରି ଗୋଟିଏ ବାଉଁଶ ପାତିଆର ୩୭° ଆଙ୍ଗୁଳିଆ ବିଷୁବ କୃତ୍ତି ବାନ୍ଧି ରଖିବେ । ବୋଧହୁଏ ଉକ୍ତ ଆଧାର କୃତ୍ତିଦ୍ଵୟ ମଧ୍ୟରେ ଏବଂ ସେ ଉଭୟର ଲମ୍ବ ଭାବରେ ଏ କୃତ୍ତି ରହିବ । ଏ କୃତ୍ତିର ଅନ୍ୟ ନାମ ନାଡ଼ୀମଣ୍ଡଳ । ଏଣୁ ଏହାକୁ ନାଡ଼ୀ ପଳରେ ମଧ୍ୟ ଚିହ୍ନିତ କରିବେ ।

ଏହି ବିଷୁବ ବୃତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ୧, ୨, ୩ ଘଣ୍ଟର ସାନ୍ତି ଭୁଲ ଅଙ୍ଗୁଳ ତପାତ୍ରେ ୩, ୩ କରି ଛୁଟି ଅନ୍ତରାସ୍ତ୍ର ବୃତ୍ତ (ସମରେ ଛୋଟ) ଉକ୍ତ ଗୋଲରେ ସ୍ଥାପନା କରନେବେ । ଏକଘଣ୍ଟ, ଦୁଇଘଣ୍ଟ, ତିନିଘଣ୍ଟ ଭୂକାନ୍ତର ସାନ୍ତି ସାଧକ ହୋଇ ଆଗରୁ ରହିଛି ।

ଧ୍ରୁବଯଷ୍ଟିଶିଖାବିନ୍ଦୁସ୍ଥାନାଭିଫଳକଦ୍ଵୟଂ ନ୍ୟସେଦଭିତଃ
ତନ୍ନେମୌ ଚ ଶାଳାକାଃ ଖରସଗୁଣା ସନ୍ନିବେଶ୍ୟାସାନ୍ । ୧୬।
ବଳାୟାର୍ଦ୍ଧାକାରାଶ ମଗ୍ରାଶ୍ୟପି ବଳୁଲେପସ୍ତଦୃତାନ୍
କୃତ୍ଵାନ୍ତରକଭୁଜାଦେଧ୍ୟାନ୍ୟସେଦ୍ଧ୍ରୁବୌ ସୌମ୍ୟସାମେଧ୍ୟା ଚ । ୧୭।
ଧ୍ରୁବଚିହ୍ନାଦ୍ଫଳକାନ୍ତଂ ବଳୟୈରେକାଙ୍ଗୁଳାନ୍ତରେରଂଶାଃ
ଲେଖ୍ୟାସ୍ତର୍ଯ୍ୟରଘଂଶା ଅଥ ଗୋଲେ ବେଶୁଜେବାଳୟୈଃ । ୧୮।
ଆବିଷ୍ଟବଦ୍ଫଳୟାନ୍ତାର୍ଦ୍ଧମାଧୁକିରୀଦ୍ରବ୍ୟସନ୍ନୈଃ
ଅକ୍ଷାଂଶା ରଚନାୟା ଲତ୍ୟଭିତୋ ଗ୍ରାଣ ସଂସ୍ଥାନେ । ୧୯।

ଧ୍ରୁବ ଯଷ୍ଟିର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଦୁଇଟି ବୃତ୍ତକାର ପଟା ଲଗାଇବ । ଏହି ପଟା ମଝିରେ କଣା ଦେବ ଏବଂ ଏହାରି ଭିତରେ ଧ୍ରୁବ ଯଷ୍ଟିକୁ ପୁରାଇବ । ଏ ବୃତ୍ତ ଫଳକର ନେମି ବା ପରିଧିକୁ ୩୬୦ ଅଂଶରେ ବିଭକ୍ତ କରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଂଶରେ ପରିଧିକୁ ଅଗ୍ର କରି କାଠି ଦେବ । ଏକାଠି ସବୁ ଯେପରି ପଡ଼ି ନ ଯାଏ ସେପରି କରିବ ଆର୍ଥାତ୍ କେନ୍ଦ୍ରଲେପ (ଅଠା) ଦେଇ ତାକୁ ସମାନ ଓ ଦୃଢ଼ କରି ନେବ । ଏହି ଫଳକର ମେଷାଦିରେ ଉତ୍ତର ଧ୍ରୁବ ଓ ଭୁଜାଦିରେ ଦକ୍ଷିଣ ଧ୍ରୁବ ଚିହ୍ନ ଦେବ । ଧ୍ରୁବ ଚିହ୍ନରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଫଳକ ଶେଷଯାଏ ଏକ ଏକ ଆଙ୍ଗୁଳ ତପାତ୍ରେ ଉକ୍ତ ଫଳକ ନେମିରେ ଅଂଶ ରଚନାକରିବ । ଏ ରେଖାଗୁଡ଼ିକ ଫଳକର ତର୍ଯ୍ୟାଦ୍ ବା ବିପରୀତ ଦେବ ।

ଏହାପରେ କାଠ ପୃଥ୍ଵୀ ଉପରେ ଯେଉଁ ଗୋଲ ରଚିତ ହୋଇଛି ସେଥିରେ ବାର୍ଦ୍ଧା ଗୋଲ (ବୃତ୍ତ) କରି ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଧ୍ରୁବଠାରୁ ବିଷୁବ ଆଡ଼କୁ ବସାଇ ନେବ । ଏ ବୃତ୍ତଗୁଡ଼ିକ ସମେ ବିଷୁବ ଆଡ଼କୁ ଗାଡ଼ି ହୋଇ ଯାଉଥିବ । ଯେପରି ସୁବିଧାରେ ଜାଣି ଦେବ, ବିଷୁବର ଏମାନେ ସମାନାନ୍ତର । ବିଷୁବ କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ଠାରୁ ଗାଡ଼ିତମ ଦେବ ।

ନିଶ୍ଚିତ୍ୟଂ ଘଣ୍ଟିସଂଜ୍ଞାନପଦ୍ଧତଂ ତତ୍ତଦଂଗସଂଲଗ୍ନମ୍
ଅୟନାଂଶସଂସ୍ପ୍, ତଭୁଜାମେଷାଦେଧ୍ୟାଃ ଗ୍ରାସ୍ପ, ଶାନ୍ତିଷୁବମ୍ । ୨୦।

ସିଃ ଦଃ—*

ତତ୍ତ୍ୱଜିନିତମୁଖ୍ୟେଃ ସଦଳଗ୍ନିଭୂଜାଂଶଦୃଶେଂ ବିଷୁବାଦ୍
କଳନୀୟଂ କୁଶଳଧିୟା ରବିଗତମାର୍ଗଂ ଯଦେବାହୁଃ । ୧୯ ।

ଉଦ୍ଧୃତଃ ପ୍ରାକ୍ପଶ୍ଚିମଯାମେ୍ୟାତ୍ତରବନ୍ଧୁଷ୍ଟମୁଦୈବ
ପ୍ରତ୍ୟେକଂ ସ୍ୱସ୍ତିକନିତ ଗଦତଂ ଖସ୍ତସ୍ତିକଂ ଗୈର୍ହ୍ୟମ୍ । ୨୦ ।

ଏହି ଗୋଳରେ (ବାଉଁଟ ଗୋଳରେ) ରାଶି ସହ ବୃତ୍ତକୁ ଠିକ୍ ଠିକ୍ ଠିକ୍ରେଇ ନେବାକୁ ହେବ । ଅର୍ଥାତ୍ ଶାନ୍ତି ବୃତ୍ତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଶିକୁ ପିଣ୍ଡ ଭାବରେ ଚିହ୍ନିତ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଏହାପରେ ଅଦୂନ ସଂସ୍କୃତ ମେଷାଦିକୁ (ଶାନ୍ତି ବୃତ୍ତର) ନେଇ ବିଷୁବରେ ଲଗାଇ ରଖିବାକୁ ହେବ । ଏହି ଶାନ୍ତି ବିଷୁବରେ ପରମାନ୍ତର ଅର୍ଥାତ୍ ପରମଶାନ୍ତି ପୁଣି ୨୩୫° ହେବ । ଏହି ଶାନ୍ତି ବୃତ୍ତ (ମାର୍ଗ)କୁ ହିଁ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଗତିମାର୍ଗ ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି । ଏହି ବୃତ୍ତରେ ଉଦ୍ଧୃତ, ଅଧଃ, ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମ ଯାମେ୍ୟାତ୍ତର ଏପରି ଛଅଟି ବିନ୍ଦୁ ରହିବେ ! ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିନ୍ଦୁକୁ ସ୍ୱସ୍ତିକ କୁହାଯାଏ । ଉଦ୍ଧୃତରେ ଯେଉଁ ସ୍ୱସ୍ତିକ ରହିବ ତାହାକୁ ଉଦ୍ଧୃତ ଖ ସ୍ୱସ୍ତିକ କହନ୍ତି ।

ଚନ୍ଦ୍ରାଦୀନାଂ ପାତାନପମଣ୍ଡଳଗାନ୍ ବିଧାୟ ତଦ୍ଭାଷେଂ
ପାତସ୍ଥାନେ ଚ ଲଗତଃକ୍ରାନ୍ତକବ୍ଧୂତେ ଦିଭନ୍ତେ ତୁ । ୨୧ ।

ପାତାତ୍ପଶ୍ଚାତ୍ପୂରତୋ ଯାମେ୍ୟାତ୍ତରାଂ ବିମଣ୍ଡଳଂ କ୍ରାନ୍ତେଃ
ପରମଣ୍ଡଳେ ଦେୟଂ ତେଷାଂମଧ୍ୟେନ୍ଦ୍ରପାତେନ । ୨୨ ।

ଚନ୍ଦ୍ର ଆଦି ଗ୍ରହର ପାତ ଆଖି ତାର ରାଶ୍ୟାଦିକୁ ଶାନ୍ତି ବୃତ୍ତରେ ଦେଇ ଚିହ୍ନ କରିବ ଓ ସେଠାରେ ଚନ୍ଦ୍ର ବିମଣ୍ଡଳର ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ଲଗାଇ ଛ ରାଶି ଅନ୍ତରରେ ବିମଣ୍ଡଳ ଓ ଶାନ୍ତି ବୃତ୍ତର ଅନ୍ୟ ସମ୍ପାତ କରାଇବ । ଏ ଦୁଇ ବୃତ୍ତର ପରମାନ୍ତର ମଧ୍ୟ ଘେରୁ ପରମଣ୍ଡର ସଙ୍ଗେ ସମାନ ହେବ । ଏହି ପରମଣ୍ଡର ପାତ ଠାରୁ ୩ ରାଶି ଅନ୍ତରରେ ଯାମ୍ୟ ଓ ସୌମ୍ୟରେ ରହିବ । ପାତସ୍ଥାନ ଓ ତନୁରାଶି ମଧ୍ୟରେ ଅନୁପାତ ଯୋଗେ ଚନ୍ଦ୍ରର ଶରମାନ ଆଖି ହେବ ।

କିନ୍ତୁ କ୍ରାନ୍ତାଦେଃ ପାତାଶ୍ଚଳଫଳଭାବେଃ ସୁସଂସ୍କୃତାଃ ସ୍ଥାପ୍ୟାଃ
ଶୁଦ୍ଧସଂସ୍କୃତବିଶିଷ୍ଟାନ୍ତେ ତଦ୍ଗତମାର୍ଗୋ ବିବୃତ୍ତାଖ୍ୟଃ । ୨୩ ।

କ୍ଷିତିକବଳୟଂ ନିରକ୍ଷେପ୍ତ୍ୟନ୍ତୁଶ୍ଚଳନାମକଂ ପରଜ୍ଞେୟଂ
ତତରହେତୁସ୍ତସ୍ମାନ୍ ସ୍ୱକ୍ଷିତିକାତ୍ ଖାର୍ଦ୍ଦିଗାନ୍ତ୍ୟକ୍ୟା । ୨୪ ।

ଆଧାରବିଷ୍ଣୁବକକ୍ଷାବ୍ୟପବୃତ୍ତକ୍ଷିତିକନାମବୃତ୍ତାନାଂ
ଯାମେ୍ୟପି କିଂଚିଦଧିକଂ କ୍ଷିତିକଂ କାର୍ଯ୍ୟଂ ତଳଦ୍ୱାୟ । ୨୫ ।

ଭୁବହତପୁ ବସଷ୍ଟେନିଶ୍ଚଳଭାବୋ ଭଗୋଲଚଳତା ଚ
ଭବତୟ ଐବଂ ନାଭ୍ୟୋସ୍ତ୍ରିଳଂ ଯୋଜଂ ସୁଖଭ୍ରାନ୍ତ୍ୟେ । ୨୮ ।

ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ବିମଣ୍ଡଳ ମଧ୍ୟ ଏ ଶ୍ଳୋକରେ ବନ୍ଧାଯିବ । ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କ ପାତକୁ ସେମାନଙ୍କ ଶୀଘ୍ର ଫଳରେ ସଂସ୍କାର କରାଇ ନେବାକୁ ପଡ଼ିବ । କର୍ମୀନୁପାତ ସିଦ୍ଧସ୍ଥୁଟି ପରମଗର ଆଣି ତେଜକ ଅନ୍ତରରେ ସାନ୍ତି ବୃତ୍ତର ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣକୁ ସେମାନଙ୍କର ବିମଣ୍ଡଳ ଦେବ । (ତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଏହି ବଶେଷ ଅତି ସାବଧାନତା ସହକାରେ ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ ।)

ନିରକ୍ଷ ଦେଶର ଯେ କ୍ଷିତିଜ ବୃତ୍ତ ନିରକ୍ଷ ଇତର ଦେଶରେ ତାହାର ନାମ ଉଲ୍ଲଗ୍ନଳ । ଏହି ବୃତ୍ତଟିହିଁ ଚକ୍ରେତ୍ପତ୍ତିର କାରଣ । ସ୍ୱକ୍ଷିତଜ ଓ ନିରକ୍ଷ କ୍ଷିତିଜ ମଧ୍ୟରେହିଁ ଚରକାଳ ରହେ । ଅହୋରାତ୍ର ବୃତ୍ତ ଓ ଯାମ୍ୟ ବୃତ୍ତ ସ ପାତକୁ ଖାଦ୍ କହନ୍ତି । ସେହି ସ୍ଥାନରୁ ସ୍ୱକ୍ଷିତଜ ଧରତଳ ଗତ ସ୍ୱଦୟାସ୍ତ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉପରେ ଯେଉଁ ଲମ୍ବ ହୁଏ, ତାହାକୁ ହୁତି କହନ୍ତି । ଏହି ହୁତି ଅହୋରାତ୍ର ବୃତ୍ତ ଧରତଳରେହିଁ ହୋଇଥାଏ ।

ଆଧାର ବୃତ୍ତ ହସ୍ତ, ବିଷୁବ, ସାନ୍ତି ବୃତ୍ତ ଓ କ୍ଷିତିଜ ବୃତ୍ତ ଏ ସମସ୍ତଙ୍କ ପରିମାଣ ସମାନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ କ୍ଷିତିଜ ବୃତ୍ତକୁ ଟିକିଏ ଅଧିକା କରିବାକୁ ହେବ । ତା ନ ହେଲେ ତାକୁ ଘୂରାଇ ହେବ ନାହିଁ । ପୃଥିବୀ ସହିତ ପ୍ରଭୁକୁ (ପ୍ରଭୁସସ୍ତି) ନିଶ୍ଚଳ ରଖାଯିବ । ଭଗୋଲଟି ଏପରି କରିବ ଯେପରି ତାର ଚଳତା ରଖାଯାଇ ପାରିବ । ଭଗୋଲକୁ ବରାବର ଚଳାଇବାକୁହିଁ ପଡ଼ିବ । ବୃତ୍ତଗୁଡ଼ିକ ଯେଉଁଠି ଯୋଗା ଯାଇଛନ୍ତି ସେଠାରେ ଟିକିଏ ତେଲ ବି ଦିଆଯାଇପାରେ । ତାହାହେଲେ ବୃତ୍ତଗୁଡ଼ିକ ସୁଖରେ ଚାଲିବ ହେବ ।

ଇତ୍ଥଂ ଭଗୋଲଚରନାଂ କୃତ୍ୱା ତତ୍ର ଗ୍ରହର୍ଷବିନୟାସଃ
ଗୃହଲବକଳିକାନ୍ତାନ୍ତକ୍ଷେପାନୁସ୍ଥାପିତେଃ ସ୍ଥୁଟଃ କାର୍ଯ୍ୟଃ । ୨୯ ।

ନିଜନିଜମାର୍ଗାନୁଗତେଃ ସୂର୍ଯ୍ୟେଽଗ୍ରଥାତା ଗ୍ରହାଃ ସ୍ୱଗୁରବଶାତ୍
ନେୟାଃ ଗ୍ରହଣାଦୂହ୍ୟଂ ପ୍ରବହଗତର୍ଗୋଲଗୁଳନତଃ । ୩୦ ।

ଲଂକାସ୍ଥିତ୍ୟନୁସାରାତ୍ ପ୍ରଥମଂ ସଂସ୍ଥାପ୍ୟ ଗୋଲମେବମଥୋ
ଧ୍ରୁବଯୁଗ ସମୋଜନଳକେ ନିର୍ମାୟାୟଃଶଳାକୟା ବିଷେ । ୩୧ ।

ତଦ୍ବହରପି ଚ ଖଗୋଲଂ ଷଡ୍ଭୂବୃତ୍ତୈର୍ଦୃଢ଼ଂ ନିବର୍ତ୍ତାୟାତ୍
ତତ୍ର କ୍ଷିତିଜଂ ପୂର୍ବାପରଭିଧଂ ଯାମ୍ୟସୌମ୍ୟାଖ୍ୟମ୍ । ୩୨ ।

କୋଣାଖ୍ୟବୃତ୍ତଯୁଗଳଂ ଦିଞ୍ଚମଣ୍ଡଳ ନାମକଂଷଡ଼େତାନି
ନିଶ୍ଚଳଖଗୋଲମଧ୍ୟେ ଭଗୋଲଚଳନଂଭବେଦହ । ୩୩।

ଭଗୋଲ ରଚନା କରିସାରିବା ପରେ ଯେହ୍ନେ ଗୋଲରେ ଗ୍ରହ ଓ ତାର ବିନ୍ୟାସ କରାଯିବ । ଶାନ୍ତି (ରବିର) ଓ ଶର (ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର) ଧରି ଗ୍ରହର ଗଣି ଅଂଶ କଳା ଆଦି ବାହାର କରିନେବ । ଏହି ଗ୍ରହ ଗଣିଗୁଡ଼ିକୁ ନିଜ ନିଜ ବିମଣ୍ଡଳରେ ନେଇ ଗ୍ରହ ସଂସ୍ଥାନକରି ନେବ । ଗ୍ରହଣାଦି ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ଦେଖାଇ ହେବ । ଗୋଲକୁ ଚଳାଇ ପ୍ରବହ ବାୟୁର ଗତିକୁ କଳ୍ପନା କରିନେବ ।

ଏହି ଯେଉଁ ଭଗୋଲ ରଚନା କରାଗଲା ତାହା ଲଙ୍କାସ୍ଥିତି ଅନୁସାରେ କରାଗଲା । ଏହାପରେ ଖ ଗୋଲ ରଚନା କରି ସେଥିରେ କପରି ଖଞ୍ଜାଯିବ ସେହିକଥା କୁହାଯାଉଛି ।

ଖୁଣ୍ଟ ଦୁଇଟିର ଯେତକ ଉଚ୍ଚତାରେ ଧ୍ରୁବ ସ୍ଥାନ ଚିହ୍ନିତ ହୋଇଛି, ଧ୍ରୁବଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରବେଶ ରତ୍ନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତେତକ ଉଚ୍ଚତା ବିଶିଷ୍ଟ ଦୁଇଟି ନଳିକା କରିବେ । ଏହି ଦୁଇ ନଳିକା ମଧ୍ୟରେ ଲୁହା ଖାଡ଼ି ବି ଦିଆଯିବ ।

ଏହାପରେ ଭଗୋଲର ବାହାରେ ଖ ଗୋଲ ରଚନା କରାଯିବ । ଏହି ଖ ଗୋଲରେ ଏହି ଛଟି ବୃତ୍ତ ରହିବ -ମାସା ଷିତଳ, ବୃତ୍ତ, ପୂର୍ବାପର ବୃତ୍ତ, ସାମ୍ୟୋତ୍ତର ବୃତ୍ତ, ଦୁଇଟି କୋଣ ବୃତ୍ତ ଓ ଦିଞ୍ଚମଣ୍ଡଳ ବୃତ୍ତ । ଏହି ଛଟି ବୃତ୍ତକୁ ନେଇ ପ୍ରଧାନତଃ ଯେଉଁ ଖ ଗୋଲ ବନାଯିବ ତାହା ଦୃଢ଼ ଓ ଅଚଳ ରହିବ । କିନ୍ତୁ ଏହା ଭିତରେ ଥିବା ଭ ଗୋଲଟି ଯେପରି ଘୂରୁଛି ହେବ ସେପରି କରିବାକୁ ହେବ ।

ଅଥ ନିଜଦେଶେ ଭ୍ରମନ ଉଦୟାସ୍ତମୟାଦି ଶିକ୍ଷିତୁଂ ସାକ୍ଷାତ୍
ସ୍ତନ୍ୟୟୁଗୋର୍ଦ୍ଧ୍ୱାଧରୟୋର୍ଧ୍ରୁବଯନ୍ତ୍ରେ ରତ୍ନୟୋଃ ସ୍ଥାପ୍ୟାଃ । ୩୪।

ଗୋଲଦ୍ୱୟେ ସ୍ୱଦେଶାନୁସାର ସମମଣ୍ଡଳଂ ତଥା ଶିତଳଂ
ବକ୍ତ୍ୱା ଖଗୋଲକାନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମ୍ୟେ ଉତ୍ତମଣ୍ଡଳସ୍ୟ ପୁନଃ । ୩୫।

ସମମଣ୍ଡଳସ୍ୟ ଯୋଗସ୍ଥାନଯୁଗେ କୀଳକଦ୍ୱୟଂ ନ୍ୟସ୍ୟ
ଦୃଶ୍ଟଗୋଲଖ୍ୟଂ ବୃତ୍ତଂ ତଦ୍ ନିଯୋଜ୍ୟ ଶ୍ଳଥଂ ବିଦୁଷା । ୩୬।

ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱାଧଃ ପ୍ରାକ୍ପଶ୍ଚିମାଦୟତସମବୃତ୍ତବଦଭଗୋଲବହୁଃ
ତଦ୍ରାକ୍ଷଣୀୟମିକ୍ଷ୍ଣୁବିଶତୋ ଧ୍ରୁବଯନ୍ତ୍ରପର୍ଯ୍ୟନ୍ତମ୍ । ୩୭।

ଅଭିତଣ୍ଡାଲ୍ୟଂ ଖେଚଃ ପ୍ରୟାତ ଯଦାପି ତଦ୍ ତନ୍ନେୟମ୍
ବିଦ୍ରୁଭଲଗ୍ନଂ ପ୍ରତି ଚେନ୍ନେୟଂ ଦୃକ୍ଷେପବୃତ୍ତଂ ସ୍ୟାତ୍ । ୩୮।

ବର୍ତ୍ତମାନ ନିଜ ଦେଶରେ ଦିନବେଳେ ଶୁଦ୍ଧାଗୁଡ଼ିକୁ ଏବଂ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତାଦି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ଦେଖିବା ନିମନ୍ତେ ଦୁଇଟି ପ୍ରମୁଖ ଉପର ଓ ତଳ ରକ୍ଷ୍ମରେ ପ୍ରୁବଦସ୍ଥିତିକୁ ସ୍ଥାପନ କରିବ । ଖ ଗୋଲ ଓ ଉ ଗୋଲ ଦୁଇଟି ଯାକରେ ନିଜ ଦେଶର ପୃଷ୍ଠାପରି ଓ କ୍ଷିତିଜ ବୃତ୍ତ ବାନ୍ଧି ଖ ଗୋଲର ସମମଣ୍ଡଳ ଓ ଯାମ୍ୟୋତ୍ତର ବୃତ୍ତଦ୍ୱୟ ଯୋଗ (ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଅଧଃ ଓ ସ୍ୱତ୍ରିକ) ସ୍ଥଳ ଦୁଇଟିରେ ଦୁଇଟି କଳା ଦେବ । ଏହି ଦୁଇଟି କଳାରେ ଦୃକ୍‌ଗୋଲ (ଦୃକ୍‌ମଣ୍ଡଳ) ଏପରି ଫୁଲକବ, ଯେପରି ବୃତ୍ତଟି ହୁଗୁଲା ରହିବ, ଏବଂ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ତାକୁ ବୁଲାଇ ହେବ । ଦୃକ୍‌ମଣ୍ଡଳଟିକୁ ପୃଷ୍ଠାପରି ପରି ଉଗୋଲର ବାହାରେ ରଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ଏହାକୁ ପ୍ରୁବଦସ୍ଥିତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାରି ଭରପରେ ଘୂରାଇବ ଏବଂ ଦେଖିବ ତାହା ଠିକ୍ ଠିକ୍ ଚାଲୁ ଛୁଟି ନାହିଁ । ଗ୍ରହ ଯେଉଁଠି ଥିବ ତାହାରି ଉପରି ଦେଇ ଗଲପରି ଦୃକ୍‌ମଣ୍ଡଳକୁ ରଖିବା ଏହି ଦୃକ୍‌ମଣ୍ଡଳକୁ ବର୍ଷ ଉପରକୁ ନେଲେ ଏହା ଦୃକ୍‌କ୍ଷେପ ବୃତ୍ତ ଆପେ ହୋଇଯିବା କାରଣ ବର୍ଷ ଉ ଦେଇ ଯାଇଥିବା ଦୃକ୍‌ମଣ୍ଡଳର ଅନ୍ୟ ନାମହିଁ ଦୃକ୍‌କ୍ଷେପ ବୃତ୍ତ ।

ଗୋଲପୃଷ୍ଠାକବେଶି ତମପିଖଗଭଗଣଂ ମହାସ୍ଥୟାଦୃଷ୍ଟ୍ୟା

ତଦ୍ଭୁବରଗତମିବ ପଶ୍ୟେଦନ୍ତର୍ନରଗତ୍ୟସାମୁଦ୍ରତଃ । ୩୮୮ ।

କୋଣେଷୁ ଦିକ୍ଷୁ ପରତଃ ପ୍ରୋତୈଃ କୀଳେର୍ଧୃତଃ ସମିତୁଳୟଃ

କ୍ଷିତିଜ ସମୋନ୍ମୁତରଂଶୁକବେଷ୍ଟିତ ଇଦମକ୍ଷ୍ମିତ୍ତ୍ୱଦେୟଃ । ୪୦୧ ।

କିମ୍ବାକ୍‌ମଗ୍ନ ବୟସଂ ଗୋଲଂ ଖାତେ କିଧାୟତ ଦୁତ୍ତମଗାତ୍

କ୍ଷିତିଜୋ ପରଗତଭାକ୍ଷଂ ଭୂସ୍ଥିତ କ୍ଳୃପ୍ୟା ବୁଧେର୍ଦୃଶ୍ୟମ୍ । ୪୧୧ ।

ଏହି ଗୋଲ (ଦୁଇଟି ଗୋଲ) ଭିତରକୁ ତ ମନୁଷ୍ୟ ଯିବା ଅସମ୍ଭବ । ତେଣୁ ଉଗୋଲ ପୃଷ୍ଠରେ ଯେଉଁ ଗ୍ରହ ହସାବ କରି ଦିଆଯାଇଥିବ ତାହାକୁ ପୃଥକ ପୃଷ୍ଠ ଦୃଷ୍ଟିରେ (ଗ୍ରହକୁ) ଗୋଲ ଗର୍ଭରେ ଥିବା ପରି ଦେଖିପାରିବ । ଗୋଲକ୍ଷିତିଜର ଆଠ ଦିଗରେ ଛୋଟ ଛୋଟ କଳା ଖଣ୍ଡ ତଳ ଆଡ଼ୁ କ୍ଷିତିଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କନା ଘୋଡ଼ାଇ ଦେବ । କ୍ଷିତିଜ ଉପରେ ଟିକିଏ ଛୁଡ଼ି ଗୋଟିଏ କାଠ କ୍ଷିତିଜ କରି ତଳ ଆଡ଼ୁ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆକାଶତ ରଖିବ । ତାହାହେଲେ ଗୋଲର ଉପର ଅଧା ଦେଖାଯିବ । ଅଥବା ଗୋଲ ରଚନା ଶେଷ ହେବା ପରେ ତାହାକୁ ଗାଢ଼ ଭିତରେ ଏପରି ରଖିବ ଯେପରି କ୍ଷିତିଜର ତଳ ଅଂଶ ଖାତରେ ରହିବ ଏବଂ ଉପର ଅଂଶ ବାହାରେ ରହିପାରିବ । ଏତକ ହେବା ପରେ ଗୋଲକୁ ବୁଲାଇ ଭୂଗୋଲସ୍ଥିତି କଳ୍ପନାରେ କ୍ଷିତିଜର ଉତ୍ତର ଭାଗ ଚମାକ୍‌କୁ ଦେଖିବାକୁ ହେବ । ଏହାହିଁ ଦୃଶ୍ୟ ଚମାକ୍ । ଅନ୍ୟତଳ ଖଣ୍ଡ ଆକାଶତ ଚମାକ୍ ।

ଶିରୋମଣି :—

ବନ୍ଧୁ ଭଗୋଲମେବଂ ଯଷ୍ଟ୍ୟାଂ ଯଷ୍ଟ୍ୟାଂ ଖଗୋଲ ନଳିକାକ୍ରମ୍
ପ୍ରସିଦ୍ୟ ଭ୍ରମୟେତଂ ଯଷ୍ଟ୍ୟାଧାରଂ ସ୍ଥିରୋ ଖଦ୍‌ଗ୍‌ ଗୋଚରୀ । ୪୨ ।

ଧରଣୀଗୋଲଭଗୋଲକଦ୍‌ଗ୍‌ଗୋଲ ଖଗୋଲଯନ୍ତ୍ରପାତେହପି
ଯନ୍ତ୍ରନିଦମେକକକ୍ଷଂ ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଟକଂ ଯଦେକହ । ୪୩ ।

ଦୃଶ୍ୟଂ ବ୍ୟକ୍ଷାମ୍ବକଭଗୋଲ ଏବାଥ ବା କୁଣାଗ୍ରଧୂୟା
ପୃଥୁଳତରଃ କ୍ଷୁଦ୍ରତରୋ ଗୋଲଃ କାର୍ଯ୍ୟଃ ସ୍ୱକଲ୍ପନୟା । ୪୪ ।

ଅଥାଭିଧାସ୍ୟେ ବହୁକକ୍ଷଯନ୍ତ୍ରଂ ଯଦ୍‌ପ୍ରସଙ୍ଗାଦେବ ନଭଣ୍ଡୁରାଣାଂ
ସଂଗୁରବିମ୍ବାଶ୍ଚାମାନବକ୍ରାବକ୍ରାଦ ଯାଯାଦ୍‌ ଭବତି କ୍ଷମାୟାମ୍ । ୪୫ ।

ଏହିପରି ଭଗୋଲକୁ ପ୍ରୁବୟଷ୍ଟିରେ ବାନ୍ଧି ଯଷ୍ଟିକୁ ଖଗୋଲର ନଳୀ ଭିତରେ
ପୂରାଇ ତାକୁ (ଭଗୋଲିକା) ବୁଲାଇବ । ଯଷ୍ଟିର (ପ୍ରୁବୟଷ୍ଟି) ଅଗ୍ର (ଦୁଇଟି ଅଗ୍ର) ପଶିଥିବା
ଦୁଇ ନଳିକାରେ ଖଗୋଲ ଓ ଦୁର୍ଦ୍‌ଗୋଲ (ଦୁର୍ଦ୍‌ମଣ୍ଡଳ) ସ୍ଥିର ଓ ଅଚଳ କରି ସ୍ଥାପନ
କରିବକୁ ହେବ ।

ଏକକକ୍ଷ ଯନ୍ତ୍ରର ବର୍ଣ୍ଣନା :—

ଭଗୋଲ, ଭଗୋଲ, ଦୁର୍ଦ୍‌ଗୋଲ ଓ ଆକାଶ ଗୋଲ ମାନଙ୍କର ମିଶ୍ରଣରେ ମଧ୍ୟ ଏହି
ଦ୍ୱିକକ୍ଷ ଗୋଲକୁ ଏକକକ୍ଷ କରାଯାଇପାରେ । ଚନ୍ଦ୍ର ଗୋଲରେ ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଟକ ଦେଖାପଡ଼ୁ-
ଥିବା କାରଣରୁ ଏକ ଭଗୋଲ (ଚନ୍ଦ୍ର ଭଗୋଲରେ) ଏ ସବୁ ଖଣ୍ଡା ଯାଇପାରେ ଏବଂ
ଫୁଟପରି ସବୁ ଦେଖା ମଧ୍ୟ ଯାଇପାରେ । ଅଥବା ଅତି ବୁଦ୍ଧିମାନ ଲୋକେ ନିଜର କଳ୍ପନା
ବଳରେ ବଡ଼ ବା ଛୋଟ ଗୋଲ ରଚନା କରି ଦେଇପାରିବେ । ବୁଦ୍ଧିମାନ ଲୋକଙ୍କ
ପକ୍ଷରେ ସବୁ ମନୁବ । ବର୍ଣ୍ଣିତ ଗୋଲ ରଚନାରେ ମଧ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିମାନ ଲୋକଙ୍କର ହିଁ
ଆବଶ୍ୟକତା ବେଶି ।

ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବହୁ କକ୍ଷ ଯନ୍ତ୍ର କଥା କହିବି ଯେଉଁ ଯନ୍ତ୍ରକୁ ଦେଖିବା ମାତ୍ରେ ଗ୍ରହ
ମାନଙ୍କର ସଂଗୁର, ବିମ୍ବ, ଶରମାନ, ବସିତା ଓ ଅବସିତା ଆଦି ପୃଥିବୀରେ ରହି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ

ଭାବରେ ଦେଖିହେବ । ଏପରି କି ଗ୍ରହର ଉଦୟ, ଅସ୍ତ ଆଦି ସକଳକଥା ଏହି ସନ୍ଦେହୀ
ସ୍ଵପ୍ନରେ ଦେଖିପାରିହେବ ।

କ୍ରତ୍ଵେ ଧର୍ମାଦୌ ଘନଚକ୍ରମୁଖଂ ହସତ୍ଵାକ୍ମତବ୍ୟାସମୁଦ୍ୟବାଚ୍ୟାଃ
ବହଃସ୍ଥିତସ୍ତନ୍ମୟଗପ୍ରଗାତ ପ୍ରୋତାଂୟୁଗ୍ମାପିତନାଭିଦେଶନ୍ । ୪୭।

କାଠରେ ଦୁଇଟି (ଅର ଲଗାଇବା ପାଇଁ ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ) ଘନଚକର, ଯାହାର
ବ୍ୟାସ ଏକ ହାତ ହେବ । ଦୁଇଟି ଖୁଣ୍ଟ ପୋତି ତାହାର ବାହାରେ ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତରରେ
ଏହି ଦୁଇଟି ଚକ ଲଗାଇ ରଖ । ଖୁଣ୍ଟ ଦୁଇଟି ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତରରେ ପୋତି ଯାଇଥିବ ।
ଖୁଣ୍ଟ ଉପରେ ଅକ୍ଷକାଳକ ରଖି ସେହି କାଳର ଅଗ୍ରଭାଗ ଦୁଇଟିକୁ ଏ ଦୁଇ ଚୁମ୍ବୀର
ମଧ୍ୟଭାଗରେ (କେନ୍ଦ୍ରରେ) ପୂରାଇ ରଖିବାକୁ ହେବ ।

ଧାରଦୃଢ଼ପ୍ରୋତନିକାରବାର ପ୍ରାନ୍ତସ୍ଥୁରଦ୍ବର୍ତ୍ତୀଲନେନି ଯୁଗ୍ମଂ
ଖାଙ୍ଗାଙ୍ଗୁଳାକ୍ଷପ୍ରସ୍ଥକାନ୍ତରାକଂ ସଂସ୍ଥାପ୍ୟ ହସ୍ତସ୍ତୟଦ୍ବରାକଂ ତତ୍ । ୪୮।

ନେନିଦ୍ଵୟସ୍ତୃତଦୃଢ଼ଃ ଶଳାକାଶୁଢ଼ଦ୍ଵୟଭ୍ରାନ୍ତିକୃତେ ହ୍ୟବଂଢ଼ଃ
ଦେୟାସ୍ଥିହସ୍ତାଭ୍ୟସ୍ଥକାସ୍ତଦନ୍ତଃ କ୍ଳାତେଚକକ୍ଷାଃ ପରକଲ୍ପନୀୟାଃ । ୪୯।

ଚୁମ୍ବୀ ଦୁଇଟିରେ ଗାତ କରି ସେଥିରେ ଅରମାନଙ୍କୁ ପୋତିବ ଏବଂ ସବୁ ଅର ଅଗ୍ରକ
ଲଗାଇ ଗୋଟିଏ ନେନି (ବୃତ୍ତ) ଯୋଖି ରଖିବ । ଏହି ନେନି ଓ ଅକ୍ଷର ଅନ୍ତରକୁ
୯୦ ଅଂଶରେ ରଖିବ । ଏ ଚୁମ୍ବୀ ସହିତ ଚନ୍ଦ୍ର (ନେନି) ଦୁଇଟିକୁ ଘୂରାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ
ଜିନି ହାତରୁ ଅଧିକ ଲମ୍ବା ଗୋଟିଏ ଦୃଢ଼ କାଠ (କାଠ) ଏ ଦୁଇ ଚୁମ୍ବୀ ଭିତରେ ପୂରାଇ
ରଖିବ । ଏ ଦୁଇଟି ଚକ ମଧ୍ୟରେ (ଜିନି ହାତ ମଧ୍ୟରେ) ପୃଥିବୀ ଓ ଗ୍ରହକକ୍ଷାଗୁଡ଼ିକ
ରଖିବାକୁ ହେବ ।

ଯାମ୍ୟାରତଶ୍ଚାଙ୍ଗୁଶାଙ୍ଗୁଳାନ୍ତଦୀର୍ଘସ୍ୟ ସୌମ୍ୟାଭିମୁଖସ୍ୟସ୍ତେ
ଅକ୍ଷସ୍ୟ ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟନୁବେଶ୍ୟ ପୃଥ୍ଵୀଂ ତନ୍ମୀଂ ବିଧାୟାଦ୍ପରତଶ୍ଚକକ୍ଷା । ୫୦।

ଷଡ଼ଙ୍ଗୁଳାଙ୍ଗୁଳାଙ୍ଗୁଳାବିସ୍ତୁଳା ଡାକ୍ତ୍ୟାଦପାତାନୁଗତା କ୍ଳଥା ଚ
ଯାମ୍ୟାରସଂସକ୍ରତରୁଃଶଳାକା କାର୍ଯ୍ୟେଽଙ୍ଗୁସ୍ତ୍ରଗ୍ରହତାଣୁରମ୍ । ୫୧।

ଚନ୍ଦ୍ରାକ୍ତିତଦ୍ଵାଦଶାବର୍ତ୍ତରେଖାନୁସାରତଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରମ୍ବଦ୍ଵପାତୌ
ସ୍ଵକାଳକୌଦକ୍ଷିଣଚକ୍ରମଧ୍ୟେ ଦେୟାବୁଦୀତ୍ୟନ୍ୟନରଶ୍ଚାବଶଂ । ୫୨।

ଦକ୍ଷିଣ ଚନ୍ଦ୍ର (ଚୁମ୍ବୀ)ଠାରୁ ୩୭ ଆଙ୍ଗୁଳ ଦୂରରେ (ମଧ୍ୟ ଆଡ଼କୁ) ଉତ୍ତର ଆଡ଼କୁ
ମୁଖ କରିଥିବା ଅକ୍ଷର ଅକ୍ଷ [ଏଠାରେ ଅକ୍ଷ ବୋଲି ଯେତେ ବୁଝାଯାଇଛି ସେ ସବୁ

ଅଷାଂଶ ନୁହେଁ । ଅନ୍ତତଃ ବହୁ କଷ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ମୁଣ୍ଡରେ] ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଗ୍ରେଷ୍ମିଆ ପୃଥ୍ବୀଟିଏ ପୂର୍ବର ଦେବାକୁ ହେବ । ଏ ପୃଥ୍ବୀର ପୁଣି ଶୂନ୍ୟପାତ୍ରରେ ଗୋଟିଏ ଚନ୍ଦ୍ରକକ୍ଷା କରିବ । ଏହି କକ୍ଷା ଶିଥିଳ ହୋଇଥିବ । ମାପରେ ୭ ଆଙ୍ଗୁଳ ହେବ ଏବଂ ଅଧ ଅଧ ଆଙ୍ଗୁଳରେ ଗୁଣି ଚିହ୍ନିତ ହୋଇଥିବ । ଏହି ଚନ୍ଦ୍ରକକ୍ଷାରେ ସାନ୍ଧ୍ୟ, ମନ୍ଦୋଦ, ପାତ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ସଥାସ୍ଥାନରେ ଚିହ୍ନିତ କରି ଦକ୍ଷିଣ ଚନ୍ଦ୍ରରୁ ଏମାନଙ୍କ ଉପରକୁ (ଗୁରୁଟି) ଦୃଢ଼କାଠି ଲଗାଇ ରଖିବ ।

ଦକ୍ଷିଣ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ୧୨ ଗୁଣି ଚିହ୍ନିତ ହୋଇଥିବ । ସେହି ସମୟରେ ଅଗ୍ନିସ୍ଥଳାଳକ ଚନ୍ଦ୍ର ମନ୍ଦୋଦ ଓ ପୋତକୁ ଦକ୍ଷିଣ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଦେଇଦେବ । ଉତ୍ତର ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହକକ୍ଷା ଦେବାକୁ ହେବ ।

ତତୋ ବିଧେୟା ଗ୍ରହଚକ୍ରସଂସ୍ଥା ରୁଦ୍ରୀଚ୍ୟଚକ୍ରୋଦରଭେଦଯୋଗ୍ୟା
 ସୂକ୍ଷ୍ମାଗ୍ରହା ପୃଥ୍ବୀମଧ୍ୟସ୍ଥାନୁର୍ମୂଳେ ପୃଥ୍ବୀ ଖେଚର ଚକ୍ରଧୃତ୍ୟେ । ୫୨ ।
 ତଦଗ୍ରଜାଗ୍ରତନୁକୀଳକାଗ୍ରେ ମଧ୍ୟାର୍କତଶ୍ଚାଙ୍ଗୁଳପାଦଦୃରେ
 ନ୍ୟସ୍ୟେୟାରବିସ୍ତୁଜାଦଶି ସ୍ପର୍ଶାକ୍ଷଃ ପୃଥ୍ବୀ ପୃଥ୍ବୀବ୍ୟା ବିମଳଃ ସୁବ୍ରତଃ । ୫୩ ।
 ଆଧାରଦାରୁଗ୍ରହଚକ୍ରସଂସ୍ଥାଂ ସପାଦହସ୍ତାନୁରତୋତ୍ତରସ୍ଥମ୍
 ବିନ୍ୟସ୍ୟ ତତ୍ତ୍ରୋତ୍ତରଦୂତାରକାଷ୍ଠେ ସ୍ଥିତସ୍ତକେନ୍ଦ୍ରାଦଶଭିବିଧେୟମ୍ । ୫୪ ।
 ଆଧାରଚକ୍ରଂ ତଦରସ୍ଥରକ୍ଷ ପ୍ରସ୍ୟୁତଚର୍ଯକ୍ ଯମଦତ୍ତଂ ମୁଖସ୍ୟ
 ଅଗ୍ରେଷ୍ଠ କୀଳପ୍ରଚୟସ୍ୟ ମଧ୍ୟସୂର୍ଯ୍ୟାଭିବେଷ୍ଟଗ୍ରହଚକ୍ରକକ୍ଷାଃ । ୫୫ ।
 ଆମୋଚନୀୟା ବଳୟେଃ ସୁବ୍ରତାଭାଷାକ୍ଷୟୋକାପମପାତକାତେଃ
 ସର୍ବୀଂଶଚକ୍ରାଃ ସ୍ପୃହୟାବ ନେୟା ତ୍ପୃଷ୍ଠସୁବ୍ରତା ଗ୍ରହାଳଃ । ୫୬ ।
 ମଧ୍ୟାର୍କସଂବେଷ୍ଟନକୃଜ୍ଜକକ୍ଷାଧୃତ୍ୟଙ୍ଗୁଳାସ୍ୟାବିପିତାଦୃଷ୍ଟା
 ତଦବରସିତସ୍ୟାର୍ଥଗୁଣାଙ୍ଗୁଳା ସା ଦ୍ୟୁଗ୍ର୍ୟଙ୍ଗୁଳାମଙ୍ଗଳକକ୍ଷିକୈବ । ୫୭ ।
 ଗୁଚରରସାମ୍ବୋଧୁଜାଙ୍ଗୁଳାଥ ରୂପାବୃବେଦାଂଙ୍ଗୁଳକାର୍କସୁନୋଃ
 ବିମଣ୍ଡଳାକ୍ଷା ଇତ ଖେଚକକ୍ଷାଃ ପୂର୍ବୋକ୍ତକୀଳେଷ୍ଠସମେଷୁ
 ଯୋଜ୍ୟାଃ । ୫୮ ।

ଏହା କରି ସାରିବା ପରେ ଉତ୍ତର ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଭେଦ କରୁଥିବା ଗ୍ରହଚକ୍ରସଂସ୍ଥା ତିଆରି କରିବାକୁ ହେବ । ଏହି ସଂସ୍ଥା ସୂକ୍ଷ୍ମ ହୋଇଥିବ ଏବଂ ଏହାର ଅଗ୍ରରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ରହିବେ । ସଂସ୍ଥାର ମୂଳ ଆଡ଼ିଆ ମମେଷ ମୋଟା ହୋଇଥିବ । କାରଣ ମୂଳରେ ମୋଟା ନ ହେଲେ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହ ସମୂହକୁ ଧରି ରଖିବା ତା ପକ୍ଷରେ ଅସାଧ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ିବ ।

ଏହି ଗ୍ରହଚକ୍ରସ୍ଥିର ଅଗ୍ରରେ ଗୋଟିଏ ସରୁ ଖାଲ ଥିବ ଏବଂ ତାହାର ଅଗ୍ରରେ ମଧ୍ୟମ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ତାହାଠାରୁ (ଅଙ୍ଗୁଳ ପାଦ) ୧୫ କଳା ଅନ୍ତରରେ ଉଚ୍ଚ ଆଡ଼କୁ ସ୍ପଷ୍ଟରବ ବିମ୍ବକୁ ନ୍ୟାସ କରିବ । ଏହା ପୃଥିବୀଠାରୁ ବଡ଼ ହେବ, ବିମଳ ଓ ବିଶୁଦ୍ଧ ହେବ ।

ଗ୍ରହ ଚକ୍ର ସ୍ଥିତିରେ ୩୦ ଆଙ୍ଗୁଳ ଉତ୍ତରକୁ ଆଧାର କାଠ ରଖି ୩ ହାତ ପରିମାଣର ୧୨ଟି ଅର ଅତି ଦୃଢ଼ ଭାବରେ ଦେବାକୁ ହେବ । ତାହାର ଉପରେ ମଧ୍ୟମ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ରଖି ତାହାକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଗ୍ରହମାନଙ୍କର କକ୍ଷା ରଚନା କରିବ । ଏହି ସବୁ ଗ୍ରହ କକ୍ଷା ଉଚ୍ଚ, ଅପମ, ପାତ ଇତ୍ୟାଦି ହାରା ଚିହ୍ନିତ ହୋଇଥିବେ । ଏ ଗ୍ରହ ଭିତରେ ମଙ୍ଗଳ ପ୍ରଭୃତି ୫ ଗ୍ରହହିଁ ଯିବେ । ଚନ୍ଦ୍ର ପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆଗରୁ ହୋଇସାରିଛି । ଇଚ୍ଛାନୁଯାୟୀ ଏଥିରେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କୁ ଯଥାସ୍ଥତିରେ ରଖି ଘୂରାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ମଧ୍ୟମ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ବେଷ୍ଟନ କରି ବୁଧର କକ୍ଷା ପ୍ରଥମେ ହେବ । ଏହା ଘାଠ ବୃଷ୍ଟିକାର ହେବ ଏବଂ ଏହାର ପରିଧି ୧୮ ଆଙ୍ଗୁଳ ମାତ୍ର ହେବ । ଶୁକ୍ରର କକ୍ଷା ପରିମାଣ ୩୫ ଆଙ୍ଗୁଳ ହେବ । ମଙ୍ଗଳର କକ୍ଷା ୭୨ ଆଙ୍ଗୁଳ । ଏହି କକ୍ଷା ଗୁଡ଼ିକୁ ଅସମାନ କାଳକରେ ଯୋଗକରି ରଖିବ । ଏ ଗୁଡ଼ିକର ଅନ୍ୟନାମ ବିମଣ୍ଡଳ ।

କାଳୋତୟୋ ଦକ୍ଷିଣଦିଗ୍ମୁଖୋ ଯଦ୍ବିମଣ୍ଡଳାନନ୍ତମତୋ ନିକୃତଃ ।
ସ୍ୟାଦ୍ଗୋଲସନ୍ଧିଃ ସମମଣ୍ଡଳାଗ୍ରୋ ମଧ୍ୟାର୍କତୋଽବାଗୟ୍ନାନାନ୍ତସଂସ୍ଥଃ । ୫୯
ଦୀର୍ଘୋଽଥ ସୌମ୍ୟାୟନପୂର୍ତ୍ତିନିଷ୍ଠଃ କ୍ଷୁଦ୍ରୋଽନ୍ୟରାଶାବନ୍ଯାତସିଦ୍ଧଃ ।
ପ୍ରତ୍ୟେକଭିନ୍ନେ ମୃଦୁପାତଭେଦାତ୍ କକ୍ଷାନୁସାରାବରମଣ୍ଡଳସ୍ଥଃ । ୬୦ ।

ଦକ୍ଷିଣକୁ ମୁଖ କରିଥିବା ଖାଲଗୁଡ଼ିକ ଯେହା ବିମଣ୍ଡଳ କ୍ଷମରେ କଟାଯାଇଥିବାରୁ ସେ ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟମ ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ଗୋଲସନ୍ଧିରେ ସମବୃତ୍ତ ବା ପୃଷ୍ଠାପରି ବୃତ୍ତ ହେବେ । ଦକ୍ଷିଣ ଅୟନାନ୍ତରେ ଏହି ଖାଲକ ଗୁଡ଼ିକ ଘାଠିତର ହେବେ । କିନ୍ତୁ ଉତ୍ତର ଅୟନରେ ଏମାନେ କ୍ଷୁଦ୍ର ହେବେ । ଉତ୍ତର ଅୟନରୁ ଦକ୍ଷିଣ ଅୟନ ମଧ୍ୟରେ ଅନୁପାତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏମାନଙ୍କ ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଆଣିବାକୁ ହେବ । ମନ୍ଦୋଦପାତ ଭେଦରୁ କକ୍ଷାନୁସାରେ ଆର ଗୁଡ଼ିକ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହେବା କଥା ।

ଅଥାର୍କକକ୍ଷାଭ୍ରମଣାୟ ସୌମ୍ୟେ ନିଖାୟ ଚକ୍ରେ ପରିତଃ ସ୍ଥମଧ୍ୟାତ୍ ।
ସାଷ୍ଟାଂଶିଲିପ୍ରାଦି ମିତାଙ୍ଗୁଳାନ୍ତେ ମଧ୍ୟଂ ଯଥା ସ୍ୟାତ୍ ପ୍ରବିଭିଦ୍ୟକାଷ୍ଠମ୍ । ୬୧
ତଥୈବ ଗର୍ତ୍ତଂ ବଳୟାୟମାନଂ ସୌମ୍ୟାୟନାନ୍ତେ ବିତତାବିକାଶମ୍ ।
ଯାନ୍ୟାୟନାନ୍ତେଽଲ୍ଲମିତାନ୍ତରାଳଂ ତସ୍ମିନ୍ ପ୍ରବେଶ୍ୟା ବ୍ରହ୍ମଚକ୍ର ଯଷ୍ଟିଃ । ୬୨

(ସି. ଦ. ୫୯)

ସୌମ୍ୟାରବାହ୍ୟସ୍ଥଳନେନ ସୈବ ପ୍ରଚ୍ଛଳିତା ଚେଦ୍ବଳୟା ଭଗର୍ତ୍ତେ ।
ପ୍ରାଚୀଂ ପ୍ରତି ସ୍ଵେଷ୍ଟଗ୍ରହାଂଶକାଦୌ ସ୍ଥାପ୍ୟା ଦୃଢ଼ଂ କୀଳକପାତନାଦୈଃ । ୭୩

ସୂର୍ଯ୍ୟର କକ୍ଷକୁ ଦୂରଭବା ନିମନ୍ତେ ଉତ୍ତରରେ ଥିବା ଚନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ୨୩୮
ଅଙ୍ଗୁଳର ଗୋଲକାର ଗୋଟିଏ ଗାତ ଖୋଳିବ । ଏହି ଗାତ ଉତ୍ତରଯୁଗ ଅର୍ଥାତ୍ ସାୟନ
ମକରାଦିରେ ଟିକିଏ ବିସ୍ତୃତ ହେବ ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ ଅୟନାନ୍ତରେ ଅର୍ଥାତ୍ ସାୟନ କର୍କଟାଦିରେ
ଟିକିଏ ଅଳ୍ପ ବିସ୍ତୃତ ହେବ । ଏ ଗାତରେ ଗ୍ରହଚନ୍ଦ୍ର ଯଷ୍ଟିକୁ ପୂର୍ବର ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।
ଉତ୍ତର ଚନ୍ଦ୍ର ବାହାରେ ରହି ଲୋକ ଗ୍ରହଯଷ୍ଟିକୁ ଉକ୍ତ ବଳୟାକାର ଗାତରେ ପୂର୍ବଦିଗକୁ
ଦୂରଭଲେ ଗ୍ରହର ଇଷ୍ଟ ଅଂଶ କଳାଦିରେ କାଳା ବାଡ଼େଇ ଦୃଢ଼ ଓ ସ୍ଥିର କରିବ ।

ଯଥାତଦଗ୍ରସ୍ଥରବଧିରବ୍ୟା ସ୍ୟାଦ୍ଗୋଲସତ୍ତ୍ଵୋ ସମମଣ୍ଡଳସ୍ଥଃ ।
ସିଦ୍ଧାଂଶୟକ୍ ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟକସୌମ୍ୟଭାଗେ ଯୁଗାନ୍ତଗସ୍ତାବଦବାକ୍ପ୍ରଦେଶେ । ୭୪
ଗୁପାନ୍ତଗସ୍ତିଷ୍ଠିତ ତଦ୍ବଦେଷ କାଦୈଃ ଧୂଳୁରବଳୟାବକାଶଃ ।
ଯମ୍ୟାୟ୍ୟସ୍ତନ୍ତର୍ଗିତାନ୍ତରଂ ବା ଧୂପ୍ତାପ୍ରଚ୍ଛଳ୍ୟା ପୁରୁଷେଶ ଯଷ୍ଟିଃ । ୭୫ ।

ଯେପରି ଯଷ୍ଟି ଅଗ୍ରରେ ଥିବା ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୃଷ୍ଠାପରି ବୃତ୍ତରେ ରହିବ ଏବଂ ପୃଥିବୀର ଗୋଲସନ୍ଧି
ସାୟନ ମେଷାଦିରେ ରହିବ । ସାୟନ କର୍କଟାଦିରେ ରବି ରହି ଉତ୍ତରକୁ ଆ ୩୨୩୦ ଙ୍ଗୁଳ
ଏବଂ ସାୟନମକରାଦିରେ ପୁଣି ଆ ୩୨୩୦ ଙ୍ଗୁଳ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଆସିଯିବ । ବଳୟାକାର ଗାତଟି
ଏହିପରି ବେଶି ଓ ଅଳ୍ପ ମୋଟ ହେବ ଅଥବା ଦକ୍ଷିଣ ଚନ୍ଦ୍ରର ଅରଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ପଶି
ଲୋକ ଗ୍ରହଚନ୍ଦ୍ର ଯଷ୍ଟିକୁ ମଧ୍ୟ ଦୂରଭ ପାରେ ।

ନକ୍ଷତ୍ରଚକ୍ରଂ ପ୍ରକୃତଂ ନଭସ୍ତଂ ପ୍ରତ୍ୟର୍ଜମଧ୍ୟାନ୍ତି ଜିକାଳଯାତାନ୍ ।
କୃତ୍ତା ଗ୍ରହାଂସ୍ତ୍ର ଯମୟାନୁସାରିତ୍ଵନୁମତୋ ଭାନୁମସି ପ୍ରଚ୍ଛଳ୍ୟ । ୭୬
ଭୂଖେଚସୂତେଷ୍ଠିତଭ୍ରଂଶକାଦୌ ଦୃଶ୍ୟଃ ସ୍ଫୁଟଃ ଖେଚ ଇତୀଷୁବନ୍ତୌ ।
ତତୋ ବହର୍ଭୂୟ ଜନେନ ତେନ ଯନ୍ତ୍ରସ୍ୟ ପଶ୍ଚାଦ୍ଭ୍ରମଣଂ ବିଧେୟମ୍ । ୭୭
ଯନ୍ତ୍ରସ୍ୟ ବା ସୂକ୍ଷ୍ମୟା ସମନ୍ତାତ୍ କାର୍ଯ୍ୟା ଭକ୍ଷା ଶରବେଦହସ୍ତା ।
ସ୍ଥାନେଫିତା ଯୋଗ୍ୟତମେ ତତୋଽସ୍ୟାଂ ବଞ୍ଚାର୍ଜ୍ଜବାଦ୍ୟଂ ସକଳଂ ହ
ଲକ୍ଷ୍ୟମ୍ । ୭୮ ।

କାଂବାର୍ଜିତଃ ଖେଚରଚକ୍ରସୂତେ କ୍ରତାବ୍ୟୁରମାଙ୍ଗୁଳଦୂରମୁଖ୍ୟଃ ।
ସ୍ତନ୍ତ୍ରସ୍ତ୍ରୟଂ ପ୍ରାକ୍ପରୟୋନିବେଶ୍ୟ ତତ୍ରାଂଶକାନଙ୍ଗୁଳ ଷଟ୍ପଦ୍ମଲ୍ୟାନ୍
। ୭୯ ।

ବଦ୍ଧେପବକୃତୋପମୟାଙ୍କୟିତ୍ୱା କୃତ୍ୱାର୍କମଧ୍ୟକ୍ଷିତପଶ୍ଚିମସ୍ଥମ୍ ।
 ମଧ୍ୟାର୍ଥମାହାନ୍ତଗୃହାଦିଭାବେ ନବେଶ୍ୟ ତୌମଂ ନିଜକକ୍ଷିକାୟାମ୍ । ୧୦ ।
 ତଦ୍ଭୂମିସଂସକ୍ତଗୁଣଂ ପ୍ରସାଦ୍ୟ ପ୍ରାକ୍ତନ୍ତ୍ରପର୍ଯ୍ୟନ୍ତମୟଂ ଯମଂଶମ୍ ।
 ତଦ୍ ସ୍ପୃଶେଦଙ୍କନିହାର୍ଯ୍ୟିତ୍ୱା ଗଜାୟୁରାଶ୍ୟଂ ଗୁଳକକ୍ଷିକାୟାମ୍ । ୧୧ ।
 ମଧ୍ୟେ ରବାରଙ୍ଗଲମାନ୍ତଭୁକ୍ତଂ ନିକ୍ଷିପ୍ୟ ପକ୍ଷାର୍ଦ୍ଧଗତଂ କୃତେନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ।
 ପୂର୍ବାପିତାଙ୍କାତ୍ମକଭୂମିସୂକ୍ଷ୍ମର୍ଦ୍ଧଂଶଗଂ ବୀକ୍ଷ୍ୟମହୀସୁଦୃଶ୍ୟା । ୧୨ ।
 ଦ୍ରଶ୍ୟତ ବହା ଗତରେବମନ୍ୟନଭଶ୍ଚ ରାଶାମୂଳ ବହତାପି ।
 ଗତବିଧୋଶ୍ଚ ଗ୍ରହଣାଦି ସର୍ବଂ ପ୍ରେକ୍ଷ୍ୟଂ ନିରକ୍ଷାନୁସ୍ତୁତେ କ୍ଷଣେନ । ୧୩ ।
 ସିତାରକକ୍ଷାନ୍ତରଗେହକୃଷ୍ଣା ସଂଘଟ୍ୟମାନା ନ ଭବେଦ୍ଦୟଥାଭ୍ୟାମ୍ ।
 ତଥା ବୁଧେନାବହୁତେନ ଖେଚରଂ ପୃଷ୍ଠେ ନେୟମଭୀଷ୍ଟଭାବୋ । ୧୪ ।
 ଇଦଂ ମଦୁକ୍ତଂ ବହୁକକ୍ଷିକାଶ୍ୟଂ ଯନ୍ତ୍ରଂ ଯଦବାଞ୍ଚିଲଖେତରାଶାମ୍ ।
 ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ସୂଚ୍ୟପରୀତବ୍ରତୈର୍ଦ୍ୱିଶ୍ୟା ଗତିନୈକବିଧା ଦିବୀବ । ୧୫ ।

(ଯନ୍ତ୍ର ବା ଯନ୍ତ୍ରର ଛବି କଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହା ସେହିପରି ଅସ୍ପଷ୍ଟ ରହିଯାଉଥିବ)

ସୂର୍ଯ୍ୟର ମଧ୍ୟ ଦେଶରୁ ଆକାଶରେ ଥିବା ବାସ୍ତବ ନକ୍ଷତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଅସ୍ପଷ୍ଟ କାଳର ଗ୍ରହ ନେଇ [ମନ୍ଦସ୍ପଷ୍ଟ ଗ୍ରହ ଅସ୍ପଷ୍ଟକାଳରେ ସାଧନକରି ତାହାକୁ ଏଥିରେ ଦେବ] ସେହି ସମୟ ଅନୁସାରେ ଭୂମଧ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଦେଖି ଦୂରଭବ । ପୃଥିବୀ ଓ ଗ୍ରହଗତ ସୂକ୍ଷ୍ମରେ ଦେଖିଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଗ୍ରହ (ମନ୍ଦସ୍ପଷ୍ଟ) ରାଶି ଅଂଶାଦିରେ ଏହି ଗୋଲରେ ଦେଖାଯିବ । ଗ୍ରହର ଶର ଓ ବିମ୍ବମଧ୍ୟ ଗଣିତ ପ୍ରକାରେ ଦେଖାଯିବେ । ଏ ସବୁ ଦେଖୁଥିବା ଲୋକ ଯନ୍ତ୍ରର ବାହାରକୁ ଆସି ପୁଣି ଯନ୍ତ୍ରକୁ ପଶ୍ଚିମକୁ ଦୂରଭବ ନେବ ।

ଅଥବା ଅତି ବୁଦ୍ଧିମାନ ଲୋକ ଯନ୍ତ୍ରର ଚାରିପାଖେ ୪୫ ହାତର ଗୋଟିଏ କକ୍ଷା ବୃତ୍ତ କରି ସେଥିରେ ଅଶ୍ୱିନୀ ଆଦି ୨୭ ନକ୍ଷତ୍ର ବସାଇବେ । ଏହାକୁ ଭ ଗୋଲରେ ଯଥା ସ୍ଥାନରେ (ବିଷୁବଠାରୁ ୨୩୩୦ ପରମାନ୍ତରେ ଭ ଗୋଲସ୍ଥ କ୍ଷାନ୍ତି ବୃତ୍ତ ଧରାତଳରେ) ସ୍ଥାପନ କରିବେ । ତାହାପରେ ଏହି ଭ କକ୍ଷାରେ ଗ୍ରହର ବହତା ସରଳତା ଆଦି ସବୁ ଦେଖିବେ ଓ ଦେଖାଇବେ ।

ଅଥବା ରବିର ଗ୍ରହ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂକ୍ଷ୍ମରେ ପୃଥିବୀ ଠାରୁ ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମକୁ ୩୪୪ ଆଙ୍ଗୁଳ ଦୂରରେ ଦୁଇଟି ସ୍ତମ୍ଭ ସ୍ଥାପନ କରିବା ପରେ ସ୍ତମ୍ଭ ଦୁଇଟିକୁ ବଜାଇଦେବ । ସେଥିରେ କ୍ଷାନ୍ତି ବୃତ୍ତ ଶୀତରେ ୭ ଆଙ୍ଗୁଳ ତୁଲ୍ୟ ଅଂଶ (୭ଅଂଶ) ଅଙ୍କନ କରି ପୃଥିବୀର ପଶ୍ଚିମକୁ

ମଧ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଦେଇ, ମଧ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେତେ ରାଶି ଅଂଶାଦିରେ ହେଲେ ସେଠାରୁ ୬ ରାଶି ଅନ୍ତରରେ (୧୮୦୦) ମଙ୍ଗଳକୁ ସ୍ଥାପନ କରିବ । ମଙ୍ଗଳ ଓ ପୃଥିବୀ ସଂଯୁକ୍ତ ରେଖାକୁ ପୂର୍ବଦିଗ୍ ଚିହ୍ନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼ାଇ (ପୂର୍ବ ପ୍ରମୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ) ସେଥିରେ ଏହି ସୂର୍ଯ୍ୟ (ରେଖା) ଯେଉଁ ଅଂଶାଦିକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କଲେ ସେହି ଜାଗାରେ ଚିହ୍ନ କରି ୪୮ ଆଙ୍ଗୁଳ କକ୍ଷା ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟମ ରବିକୁ ରଖିବ । ମାତ୍ର ରବିର ଗତି ଏକ ଆଙ୍ଗୁଳକୁ ୭୦।୩୦ ଗତି, ମଙ୍ଗଳ ର ଏକ ଆଙ୍ଗୁଳ ଗତିକୁ ୭୫ ଦିନ ଗତି ଦେଇ ସାର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଠାରୁ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ପୃଥିବୀ ଓ ମଙ୍ଗଳଗତ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସଂଯୁକ୍ତ ପ୍ରମୁ ଦିଗ୍ ଚିହ୍ନରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ପୃଥିବୀ ଓ ମଙ୍ଗଳ ସୂର୍ଯ୍ୟ ରହିଥିବ । ପୃଥିବୀସ୍ଥିତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏଥିରେ ଦେଖିଲେ ମଙ୍ଗଳର ବନ୍ଧଗତି ଦେଖା ପଡ଼ିବ । ଏହି ପ୍ରକାରରେ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ମାର୍ଗ ଓ ବନ୍ଧଗତି ଦେଖିହେବ । ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣାଦି ଓ ଗତି ବିଷୁବଦୃଶ ଧରଣର ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିବାକୁ ହେବ । ଶୁକ୍ର ଓ ମଙ୍ଗଳ କକ୍ଷାର ମଝିରେ ଚନ୍ଦ୍ରକକ୍ଷା ଯେପରି ଶୁକ୍ର ଓ ମଙ୍ଗଳ କକ୍ଷାରେ ନ ବାଜେ ସେପରି ରଖିବାକୁ ହେବ । ଗ୍ରହମଣ୍ଡଳକୁ ଇଷ୍ଟରାଶ୍ୟାଦିରେ ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମକୁ ନେଲେବେଳେ ବଡ଼ ସାବଧାନ ହେବାକୁ ହେବ । ଏହି ହେଲେ ମୋର ବହୁକକ୍ଷୟ । ଏଥିରେ ଆକାଶ ଦେଖାଗଲେ ପରି ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଗତି ଦେଖି ପାରିବ । ଏହି ଗତି ଅଲଗା ଅଲଗା ଏବଂ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗ କରି ହିଁ ଦେଖିହେବ ।

ଗୋଲ୍‌ଖ୍ୟାୟନ୍ତଦ୍ୱିତୟେ ନିଜାଂ ଶକ୍ତିୟାତ୍ତୁମାତ୍ତଦନ୍ତପରତ୍ତୁମାତ ।

କାଳସ୍ୟ ବୋଧେ ସୁଗମେଽପି ବାଳବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତୟେ ବଚ୍ଛୁପ୍ତକ୍ତିୟନ୍ତି । ୭୭

ଚକ୍ରେଣ ଯଷ୍ଟ୍ୟା ଧନୁଷା ନରେଣ ତୃତ୍ୟେଣ ଘଟ୍ୟା ଫଳକାଦିନା ଚ ।

କାଚୈଃ ପୟୋଭିଃ ସିକତାଦିଭିଶ୍ଚ ସୂଚୈଃ ସ୍ୱ କାଳଂ କଳୟନ୍ତି ତତ୍ତ୍ୱଜଃ । ୭୮

ଏକକକ୍ଷ ଓ ବହୁକକ୍ଷ ଏପରି ଦୁଇପ୍ରକାର ଗୋଲିୟନ୍ତ ବଞ୍ଚିତହେଲା । ନିଜଅବସ୍ଥାବ-
ଗ୍ରହା ତ୍ରମରୁ ଏବଂ ଯନ୍ତ୍ର ପରିତ୍ରମଣରୁ ମଧ୍ୟ କାଳଜ୍ଞାନ ସୁବିଧାରେ କରିହେବ । ତଥାପି
ଅଳ୍ପଜ୍ଞ ଲୋକଙ୍କର ଅତି ସୁଧୋଷର କାଳଜ୍ଞାନ ହେବା ନିମନ୍ତେ କେତେକ କାଳଯନ୍ତ୍ର କଥା
କହନ୍ତି । ଚନ୍ଦ୍ର ଯନ୍ତ୍ରରେ (ନାଡ଼ୀ ମଣ୍ଡଳରେ ଥିବା ଦୃଢ଼ ମଣ୍ଡଳରେ) ଯଷ୍ଟି ଯନ୍ତ୍ରରେ, ବୃଷ୍ଟି
ସ୍ତମ୍ଭ ଯନ୍ତ୍ରରେ, ଶଙ୍କୁରେ ବୃତ୍ତ ଚତୁର୍ଥୀଂଶରେ, ଘଟୀୟନ୍ତ୍ରରେ ଶ୍ରେଣ୍ଢେକ୍ତ ଫଳକାଦିୟନ୍ତ୍ରରେ,
କାଚରେ, ପାଣିରେ, ବାଲିରେ ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମଯନ୍ତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ କାଳଜ୍ଞାନ ହୋଇଥାଏ । ଯନ୍ତ୍ର ଜାଣିବା
ଲୋକେ ବଞ୍ଚିତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯନ୍ତ୍ରରୁ କାଳଜ୍ଞାନ କରି ନେଇପାରିବେ ।

ଗୋଲ୍‌କର୍ଣ୍ଣୟନ୍ତଂ ସମୟାବଗତୈଃ କୃତ୍ୱା ନୂବାକୁମ୍ଭଦଳସ୍ୱରୂପମ୍ ।

ଦକ୍ଷିଣମତ୍ୟାମବନୋ ନିଧାର୍ଯ୍ୟ ତଦ୍ୱର୍ତ୍ତବଲ୍ଲଂ ଖଲୁ ଭାର୍ଜବୁଦ୍ଧ୍ୟା । ୭୮

ଉଦଗ୍ଧ୍ରୁବଂ ଦକ୍ଷିଣାଦ୍ୱିତମସ୍ତକାଦ୍ୟୋଃ ସଂସ୍ପର୍ଶରୂପରେ ନିବେଶ୍ୟ ଚ ।

ତତୋଽଧ୍ରୁବାର୍ଜକ୍ରରତ୍ନଗତୁଲ୍ୟୟା ଶଳାକୟୋଦତ୍ତମୁଫୟାଧ୍ରୁବସ୍ଥୟା । ୭୯

ବିଲମ୍ବୀ ତତ୍ପରୀ ମରିତ ମୃତ୍ୟୁ ତଃ ପୁରସ୍ତୁତିତ୍ୟନ୍ତବସର୍ତ୍ତରେଷିକାମ୍ ।
 ନିଧାୟ ତଦ୍ବ୍ୟାସଦଳପ୍ରମାଣକଂ ନରଂଚ ମଧ୍ୟ ସରଳଂ ଦନାଦତଃ । ୮୦ ।

ସ୍ଵୟସ୍ତନାତ୍ମାପଳଳକ୍ଷ୍ମଣକ୍ଷିତେ
 ପୁରୋକ୍ତରେଷାବଳୟାର୍ଦ୍ଧକେନ୍ଦ୍ରତାତ୍ ।
 ନରପ୍ରଭାତାତ୍ସମୟଂ ପ୍ରତୀୟତାଂ
 ଶିତାଂ ଶୁଭୋଦାନଶ୍ୟପିୟୁଷବୁଦ୍ଧିନା । ୮୧ ।

ଗୋଲ୍ଲକ୍ଷ୍ମଣ—

କଳଶର ତଳ-ଅର୍ଦ୍ଧାକାର ମାଟିର ଏକ ଗୋଲ୍ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଯନ୍ତ୍ର କରିବ । କୌଣସି ସ୍ଥାନର ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମ ଆଦି ଦିଗ ସାଧନ କରି ସେଠାରେ ତାକୁ ଥୋଇବ । ଏହାକୁ ଉପର ମୁଖ କରି ରଖିବ । ଭୂମି ଉପରକୁ ଯେଉଁ କଳଶ ଅଥା ରତ୍ନଲ ତାକୁ ବୃତ୍ତ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରିବ । (ତାହା ବୃତ୍ତର ବା ୧୮୦° ହେବ) । ସେହି କଳଶର ପୂର୍ବପର ଓ ସାମ୍ୟ-ଉପର ବୃତ୍ତ ବିନ୍ୟାସ କରିବ । ଦକ୍ଷିଣ ଉତ୍ତର ମଧ୍ୟକରୁ ତଳକୁ ଅକ୍ଷାଂଶ ଅନୁସାରେ ଉତ୍ତର-ପୂର୍ବକୁ ଦେଇ କଳଶ ପେଟରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ । ପୂର୍ବ ଓ ପୂର୍ବ୍ୟର ଅନୁରରେଖା (ବ୍ୟାସା-କ୍ଷରେ) ପୂର୍ବକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଗୋଟିଏ ବୃତ୍ତ (ସେହି ସମୟର ଅନ୍ତୋରାସ ବୃତ୍ତ) ଅଙ୍କନ କରିବ । ଏହି ଅନ୍ତୋରାସ ବୃତ୍ତର ବ୍ୟାସାର୍ଦ୍ଧ ପ୍ରମାଣରେ ଗୋଟିଏ ଶଙ୍କୁ ମଝିରେ ଦେଇ (ସରଳଶଙ୍କୁ) ରଖିବ । ଯେଉଁ ଅନ୍ତୋରାସ ବୃତ୍ତ ହୋଇଛି ତାକୁ ନାତ୍ମୀ ପଳ ଆଦିଦ୍ଵାରା ଚିହ୍ନିତ କରି ଅନ୍ତୋରାସ ବୃତ୍ତର ଗୋଟିଏ ଶଙ୍କୁ ଯୋଗ କରି ତାହାର ଗୁଣାତ୍ମକାସ ସମୟ ଜ୍ଞାନ କରିଯାଅ । ଅତି ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଲୋକ ହେଲେ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ରରେ ଚନ୍ଦ୍ରରୁ ମଧ୍ୟ ଏହି ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ସମୟ ଜ୍ଞାନ କରି ପାରିବେ ।

ନଭସି ନିରବଳୟେ ଖେତରାଣା ମୃଦୁନାଂ
 ଗହଳିବଦଞ୍ଚିକାଦ୍ୟୋରନ୍ତରଂ ଯନ୍ତ୍ରବେଦିଃ ।
 ପରକଳୟିତୁନିଷ୍ଠଂ ମାନୟନ୍ତଂ ପ୍ରବକ୍ଷ୍ୟ
 ଧରଧରଣୀରୁହାଦ ସ୍ୟାନ୍ତତୋଽପି ପ୍ରମେୟମ୍ । ୮୨ ।

ଦାନରସସମଭୂମିଂ ବୃତ୍ତମାଲିଖ୍ୟ ଗୁଣା-
 ଜ୍ଞାନପରମିତମେତତ୍ ସ୍ଵାଂଶକେରଂକୟିତ୍ଵା ।
 ରଜୁଲୟନିହ ଦତ୍ତା ପଟ୍ଟିକାଂ ପ୍ରସ୍ତୁଲଗ୍ନାଂ
 ପରସ୍ତୁଲବଳଗହ୍ନଃ କେନ୍ଦ୍ରନିର୍ଯ୍ୟାତୟେତ୍ତିଃ । ୮୩ ।

ବିରଚୟତୁ ବହୁସ୍ତେ ପଞ୍ଚିକାନ୍ତେ ଲବାଂଜାମ୍
 ସ୍ତନୁଲବନସମୁଦ୍‌ଥାଂସ୍ତ୍ର ଯୋପାନକଲ୍ପାନ୍ ।
 ଲଗୟତୁ ପୁନରସ୍ୟା ମଧ୍ୟଭାଗେଽପି ଦଣ୍ଡଂ
 ଦୃଢ଼ମୂଳମଥ ବୃତ୍ତବ୍ୟାସତୋଽର୍ଦ୍ଧପ୍ରମାଣମ୍ । ୮୪ ।
 ସଦଳଗ୍ରହସମା ବା ପଞ୍ଚିକାରାଶିରୁଲ୍ୟା
 ତଥୁଲବକଳିତା ବା ବାସ୍ତ୍ତିତାଂଶେର୍ମିତା ସ୍ୟାତ୍ ।
 ପୁନରହ ଲବନାଙ୍କାଦ୍ ଦ୍ୟୁଂଶକାୟ୍ୟଂଶକା ବା
 କୃତଶର ଲବକା ବା ସ୍ୱେଚ୍ଛୟା ନିର୍ମିତାଃ ସ୍ୟୁଃ । ୮୫ ।

ନିରାଧାର ଆକାଶରେ ଗ୍ରହ ତଥା ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କର ବ୍ୟବଧାନ-ରାଶି, ଅଂଶ ଲିଭା
 ଆଦିରେ କଳନା କରିବା ନିମନ୍ତେ ମାନସନ୍ତ କଥା ଏଠାରେ କୁହାଯାଉଛି । ଏହି ସନ୍ତ
 ସାହାଯ୍ୟରେ ପଦ୍ମତ ଓ ବୃକ୍ଷାଦିର ମଧ୍ୟ ପରିମାଣ ଜାଣିହେବ ।

ବହୁଳଥା କୌଣସି ରସରେ ଭୂମିର ସମତଳକୁ ଅତି ମସୃଣ କରିବ । ସେଥିରେ
 ୩୭° ଅଙ୍ଗୁଳର ଗୋଟିଏ ଗୋଲ ରଚନା କରିବ । ଏହି ମମୁଦ୍‌ୟ ବୃତ୍ତକୁ ପୁଣି ୩୭ ଭାଗ
 କରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଗରେ ଚିହ୍ନ ଦେବ । ଏହି ବୃତ୍ତକୁ ଠିକ୍ ଡାକିଲି ପରି ଗୋଟିଏ କାଠପଟା
 ସେହି ବୃତ୍ତ ଆକାରରେ ଗଢ଼ିବ; ତଳେ ଲେଖିଥିବା ବୃତ୍ତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଂଶକୁ ସେହି ବୃତ୍ତର
 କେନ୍ଦ୍ରରୁ ଟାଣି ଆଣି କାଠପଟାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଂଶକୁ କାଟି ପାବକ୍ଷ କରି ରଖିବ । ଏହି ପ୍ରତି
 ଅଂଶକୁ ପୁଣି କାଟି ଲିଭା ଆଦି କରା ଦିଆଯାଇପାରେ । ପୁଣି ଏହି ପଟାର ମଧ୍ୟ ଭାଗରେ
 ଦୃଢ଼ ଓ ସରଳ ଗୋଟିଏ ସମ୍ମି ଲଗାଇବ, ଯାହାର ପରିମାଣ ସେହି ବୃତ୍ତର ବ୍ୟାସାର୍ଦ୍ଧ
 ହେବ । ଏ ଯେଉଁ ପଟା କଥା କୁହାଗଲା ତାହାର ପରିମାଣ ୪୫°, ୩୦°, ୧୫° ବା ଇଷ୍ଟାଂଶ
 ହୋଇପାରେ ।

ନୟନତଳଗମ୍ଭୀରଂ ପାଣିନାଦାୟଂ ଦଣ୍ଡଂ
 ଦ୍ୟୁତରବିବରମତ୍ରେ ପଞ୍ଚିକାଂଶେଃ ପ୍ରମାତାତ୍ ।
 ବ୍ରହ୍ମଭବସତତତ୍ତ୍ୱାତ୍‌ପ୍ରତ୍ୟଗାଗାମି ତତ୍ତ୍ୱତ୍
 ବିବରଲବକଷତ୍ କୈସ୍ତିଜ୍ୟୟା ତାତ୍ତ୍ୱତୈସ୍ତୁ । ୮୬ ।
 ନଜନଜଦନଜୀବାଭିଜିତୈର୍ନାଡ଼ିକାଃ ସ୍ୱ-
 ଗିରିମୂଖନରମୂଳସ୍ୱାନ୍ତ ବହସ୍ତ୍ରସଂଭାତ୍ ।
 ସକଳଲବକଶଙ୍କୁଜ୍ୟାହତା ଦୃଗଜ୍ୟୟାସ୍ତ୍ରା
 ଭବତ ଫଳକରାଦ୍ୟଂ ମାନମତ୍ତ୍ୱମୁମାଦେଃ । ୮୭ ।

ଯଷ୍ଟିଟିକୁ ଦୁର୍ବସ୍ତ୍ର ତଙ୍ଗରେ ଧରି ଆକାଶରେ ଗ୍ରହାନ୍ତର, ନକ୍ଷତ୍ରାନ୍ତର ବା ଗ୍ରହ-
ନକ୍ଷତ୍ରାନ୍ତରକୁ ପଟାର ଅଂଶାଦ୍ୱରେ ମାପିନିଅ । ଏହାକୁ ୬ ରେ ହରିବ ପୁଣି ସିନ୍ଧ୍ୟାରେ
ଗୁଣି ସେହି ଦିନର ଅହୋରାସ ବୃତ୍ତ ବ୍ୟାସାଦ୍ରେ ହରିଲେ, ସେହି ଅନ୍ତର ର ନାଡ଼ୀ
ହୋଇଯିବ ।

ପଦ୍ମତର ଅଗ୍ରସ୍ତମ ଓ ଶଙ୍କୁମୂଳର ହସ୍ତାଦି ବ୍ୟବଧାନକୁ ଶଙ୍କୁଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି
ଦୂରଜ୍ୟାରେ ହରିଲେ ପଦ୍ମତର ଉଚ୍ଚତା (ହାତ) ଆସିଯିବ । ବୃକ୍ଷର ଉଚ୍ଚତା ମଧ୍ୟ ଏହିପରି
ଭାବରେ ବାହାର କରିହେବ ।

ବହୁଲସଲ୍ଲବର୍ଷଂ ବକ୍ଷ୍ୟ ତସ୍ୟୋର୍ଦ୍ଧ୍ୱସୀମୋ-
ଲ୍ଲତନତଲବକେଭ୍ୟଃ ଶଙ୍କୁଦୂର୍ଭଜ୍ୟେ ବଧାୟ ।
ଖଖଶରକର ହସ୍ତା ଦୂରଜ୍ୟକାନ୍ତା ନରପ୍ତାଃ
ସ୍ୱଜଳଦତଳଭୂମ୍ୟୋରନ୍ତରଂ ପ୍ରାୟଶଃ ସ୍ୟାତ୍ । ୮୮ ।

ନରଯୁଗଳ ସୁସାଧ୍ୟଂ ମାନମାନେତୁମସ୍ମା
ଦପି କଳୟତୁ ଶଙ୍କୁସ୍ଥାନୟେଃ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟଃ ।
ନଗମୁଖସମଦୃଶ୍ୟଂ ପଟ୍ଟିକାନ୍ତଃପ୍ରଦେଶଂ
ନରମିତରିତ ଦଣ୍ଡଂ ଭେତମେୟାନ୍ତକସ୍ତମ୍ । ୮୯ ।

ଅନିକତେଭୁବ ସିଦ୍ଧେ ଶଂକୁଭେ ସଂସ୍କୃତେଽଃ
ପ୍ରଥମନରବନିର୍ଦ୍ଦେଶା ଦୂରଶଂକୁ ପ୍ରଭକ୍ତେ ।
କଥିତମପରକର୍ମ୍ମ ସ୍ଥାପନାବାସ୍ତୁ ନୋ ବା
ଭବତ ସମମଗାଦେରୁର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ତର୍ଯ୍ୟକ୍ପ୍ରମାଣମ୍ । ୯୦ ।

ସ୍ୱୁତରପରମାଣସ୍ୟାବଗତେଽ ତୁ ଦଣ୍ଡଃ
ଶର କରମିତଦୈର୍ଘ୍ୟଃ କାର୍ଯ୍ୟ ଏତତ୍ ଶିଖାୟାମ୍ ।
ଚକଳୟିଷିତସାମ୍ୟପ୍ରାପିତାନ୍ତା ଶଳାକା
ନର ଇତ ଲଗନୀୟା ସଂସ୍କୃତଃ ସ୍ୟାତ୍ପ୍ରତିବ । ୯୧ ।

ଶୁଭ୍ ବର୍ଷା ହେଉଥିବା ମେଘ ଦେଖି ମାନସନ୍ତରେ ତାହାର ଉନ୍ନତାଂଶ ଓ ନତାଂଶ
ଜାଣିବାକୁ ହେବ । ତାପରେ ୨୫୦୦ ହାତକୁ ଦୂରଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି ଶଙ୍କୁରେ ହରିଲେ ତାହା
ନିଜେ ଥିବା ତଳ ଓ ମେଘଥିବା ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନର ଅନ୍ତର ହେବ ।

ଦୁଇଟି ଶଙ୍କୁଦ୍ୱାର ପଦ୍ମ ଓ ବୃକ୍ଷାଦିର ମାନ ଆଣିବା ନିମନ୍ତେ ଦୁଇଟି ସ୍ଥାନରେ ଶଙ୍କୁ ରଖ । ଶଙ୍କୁ ଦୁଇଟିକୁ ବାହାର କରିଦେଇ ନିଜେ ଉଭୟସ୍ଥ ଶଙ୍କୁ ମୂଳରେ (ଶଙ୍କୁ ରୂପରେ ବଧ) । ପଦ୍ମତଳ ଦେଖିବାବେଳେ (ମାନଯନ୍ତ୍ରରେ) ପଟା (ମାନଯନ୍ତ୍ରର ପଟା) ଭିତରେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ ହେବ ତାହାକୁ ହିଁ ଏଠାରେ ଶଙ୍କୁ ଭାବରେ ଧରା ଯାଇଛି । ମେୟ ପଦ୍ମତାଦିର ନିକଟସ୍ଥିତ ଯଷ୍ଟିକୁ ଗୁପ୍ତା ବୋଲି ଧରିନିଅ । ଏହିପରି ଭାବରେ ଦୂର ସ୍ଥାନରେ ହେବା ଶଙ୍କୁ ଓ ତାହାର ଗୁପ୍ତାକୁ ପ୍ରଥମ ଶଙ୍କୁରେ ଗୁଣି ୨ୟ ବା ଦୂରସ୍ଥ ଶଙ୍କୁରେ ହରିଲେ ଦୁଇଟି ଗୁପ୍ତା ଆସିବ । ଅର୍ଥାତ୍ ଗୁପ୍ତାଦ୍ୱୟରୁ ପଦ୍ମତର ଉଚ୍ଚତା ଆସିବ । ଏହାପରେ ଯାହା ଯାହା କରିବାକୁ ହେବ, ତାହା କ୍ରମଃଯାଇଛି । ଅର୍ଥାତ୍ ଗୁପ୍ତାଦ୍ୱୟରୁ ପଦ୍ମତର ଉଚ୍ଚତା ଆଣିବ । (୧୯ଶ ପ୍ରକାଶର ‘ଆସୋଶ’ ପଦ୍ମତାତ୍ ଆଗରୁ ବଞ୍ଚିତ ଅଛି । ଏତେବେଳେ ଦୃଶ୍ୟ ସମତଳ ହେଉ ବା ନ ହେଉ ପଦ୍ମତାଦିର ଉଚ୍ଚତା ବିସ୍ତାର ଆସିଯିବ; ବୃକ୍ଷ ଓ ପଦ୍ମତାଦିର ଅତି ସ୍ପଷ୍ଟ ପରିମାଣ ଜାଣିବାକୁ ଚାହୁଁଲେ ଯଷ୍ଟିକୁ ୫ ହାତ ଲମ୍ବା କରିଦେବ । ଏହି ଦଣ୍ଡର ଅଗ୍ରଭାଗରେ ପଦ୍ମତାଦିକୁ ଚାହିଁବ (ଯାହାର ଉଚ୍ଚତା ଦରକାର) । ଚାହିଁବାବେଳେ ତନ୍ମୁ ଓ ପଦ୍ମତାଦିର ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଶଙ୍କୁକୁ ଏପରି ରଖିବ, ଯାହାର ଅଗ୍ରଭାଗ ମଧ୍ୟ ସେହି ପଦ୍ମତାଦିର ଅଗ୍ରଭାଗ ଦେଖାଯାଉଥିବା ସ୍ଥାନରେ ଲାଗିଯିବ । ଏହାପରେ ‘ଅନିକଟ ଭୂବିଧିରେ ଶଙ୍କୁରେ’ ଏହି ପ୍ରକାର ଶାବିରେ ସବୁ ସଂସ୍କାର କରି ଉଚ୍ଚତା ଆଣିହେବ ।

ଧ୍ରୁବସମନଗତଃ କ୍ଷୀୟ ତତ୍ପ୍ରାକ୍ପ୍ରତୀତ୍ୟାଃ

କୃତଦୁତବିବରଜ୍ୟାଂ ଚେନ୍ନୁତଜ୍ୟାଂ ତଥାଦ୍ରେଃ ।

ସ୍ଥିତଯୁଗବିବରଜ୍ୟାଂ ସୋନ୍ନୁତଜ୍ୟାଂଦ୍ୱୟାଂ

ଭବତଶିଖରମାନଂ ଦୂରତା ଦୃକ୍ତ୍ୟକାତଃ । ୯୨ ।

ଚନ୍ଦ୍ରଂ ବୃତ୍ତଂ ତନ୍ମଳଂ ଚୂପସଂଜ୍ଞଂ

ଚୂପସ୍ୟାର୍ଦ୍ଧଂ ଯଷ୍ଟିନାମାସ୍ତି ଯନ୍ତ୍ରମ୍ ।

ଚକ୍ଷୁଶାହୋରାଶିକାଳ ସ୍ତଦର୍ଦ୍ଧଂ

ଚୂପେନାଂଦ୍ୱିଜ୍ଞାୟତେ ତସ୍ୟ ଯଷ୍ଟ୍ୟା । ୯୩ ।

ଧ୍ରୁବ ଦେଖିବା ଶାବିରେ (ଯାମ୍ୟୋଞ୍ଜର ବୃତ୍ତରେ) ପଦ୍ମତ ଟୁଙ୍ଗକୁ ଦେଖିବ । ସେହି ପଦ୍ମତର ପୂର୍ବାପରନ୍ତର ଜ୍ୟା ଓ ଉନ୍ନତ ଜ୍ୟା ବାହାର କରିବ । ସେହି ଉନ୍ନତ ଜ୍ୟାକୁ ପୂର୍ବାପରନ୍ତର ଜ୍ୟାରେ ଗୁଣି ୨ରେ ଭାଗ ଦେଲେ ଫଳ ପଦ୍ମତାଦିର ଉଚ୍ଚତାମାନ ହେବ । (ପଦ୍ମତ କେତେ ହାତ ଉଚ୍ଚତା ଜଣା ପଡ଼ିବ) ଦୃଶ୍ୟ ଜ୍ୟା (ନତଜ୍ୟା)ରୁ ଦୂରତା ଆସିବ । ଅର୍ଥାତ୍ ନତଜ୍ୟାକୁ ସେହି ପୂର୍ବାପରନ୍ତରରେ ଗୁଣି ୨ରେ ଭାଗ ଦେଲେ ନିଜ ସ୍ଥାନରୁ ପଦ୍ମତାଦିର ଦୂରତା ଜଣାପଡ଼ିବ ।

ତତ୍ତ୍ୱ ଯନ୍ତ୍ରଣା ବୃତ୍ତକାର; ତାହାର ଅଥା ବୃତ୍ତକାର ଗୁପ୍ତଯନ୍ତ୍ର । ଗୁପ୍ତର ପୁଣି
ଆଧାକୁ ଯନ୍ତ୍ର ବା ତୁଷ୍ଟି (ତତ୍ତ୍ୱର୍ଥାଂଶ) ଯନ୍ତ୍ର କୁହାଯାଏ । ତତ୍ତ୍ୱ ଯନ୍ତ୍ରରେ ଦିନ ଓ ରାତ୍ରିର
ସମୟ, ଗୁପ୍ତ ବା ବୃତ୍ତକ ଯନ୍ତ୍ରରେ ଦିନାର୍ଦ୍ଧ ଶ୍ରେଣୀର ପୁଣି ଯନ୍ତ୍ର ଯନ୍ତ୍ରରେ (ତୁଷ୍ଟି ଯନ୍ତ୍ରରେ)
ଦିନର ତତ୍ତ୍ୱର୍ଥାଂଶ ବା ଶ୍ରେଣୀର ତତ୍ତ୍ୱର୍ଥାଂଶ ଜାଣି ହେବ ।

କାତପାଦୟୁଗଳଂ ପରସ୍ପରଂ
ସମ୍ମୁଖୀନମଣ୍ଡୁମଧ୍ୟ ରକ୍ଷକମ୍ ।
ସଂବିଧାୟ ଜଳପୂରତେଜକତୋ
ନିଃସରେଦପରପାଦକେ ଜଳମ୍ । ୯୪ ।

ଯାବତାଥ ସମୟେନ ତାବତା
ବ୍ୟସ୍ତସଂସ୍ଥିତବଶାତ୍ ପୁନସ୍ତତଃ ।
ଉଚ୍ଛ୍ୱତସ୍ତଳଗତେହିତି ନିଃସରେ
ଦତ୍ତଅମବ ସିକତାଭି ନିଃସୃତଃ । ୯୫ ।

ଦୁଇଟି କାତ ପାଦ ତିଆରି କରି ତଳ ଉପର କରି ଥୋଇବ । ଉଭୟର ମଧ୍ୟ-
ଭାଗରେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ଛୁଦ୍ର କରିଥିବ ସେହିଥିରେ କି ଉପର ପାଦର ଜଳ ତଳ କାତ
ପାଦକୁ ଗଡ଼ିଯାଇ ପାରିବ । ପ୍ରଥମ ପାଦରୁ ସେତିକି ସମୟରେ ଯଦ୍ୱା ପାଦକୁ ଜଳ ଗଳିଯାଇ
ପାରିବ, ଯଦ୍ୱା ପାଦରୁ ମଧ୍ୟ ସେତିକି ସମୟରେ ପୁଣି ୧ମ ପାଦକୁ ଗଳିଯାଇପାରିବ । ଜଳ
ରଖି ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ, ବାଲି ରଖି ମଧ୍ୟ ଏହିପରି କରାଯାଇପାରେ । ଏହି ସମୟକୁ
ଧରି ଦିନର ସମୟ ମଧ୍ୟ ଜାଣି ହେବ ।

ମୟୂରନରବାନରାଃ କୁଣ୍ଡଳଶିଳ୍ପିନା କଳ୍ପିତାଃ
ସୟୁଦ୍ଧନଳକୋଦରାଃ ସଲିଳଗାମିପାଦସ୍ଥିତେଃ ।
ରସାଦଭିରନୁଜ୍ଞତଂ ନିଜମୁଣ୍ଡେଶୁ ମଣ୍ୟାଦକଂ
ଗିଳନ୍ତି ଗୁଣଗୁଂଫିତଂ ପ୍ରତିମୁଦୁର୍ଭିକ୍ତାବଶାତ୍ । ୯୬ ।

ଉଲ ଶିଳ୍ପୀ ହାତରେ ମୟୂର, ନର ବା ବାନର ଆକାରର ଯନ୍ତ୍ର କରି ତାହାର
ପେଟରେ ନଳୀ ଖଞ୍ଜି ସେଥିରେ ଖଣ୍ଡେ ଲୁହା ତାର ଦେବ । ଏଣେ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ପାଦରେ
ତାହାର ମୁହଁକୁ ରଖାଇ ପାରଦ ଆଦିର ଆକର୍ଷଣ ବଶତଃ ସେ ସେପରି ଲୁହା ତାରରେ
ଲଗାଥିବା ମଣି ଆଦି ରୂପକ ଜଳକୁ ଟୋପା ଟୋପା କରି ଖାଏ ତାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବ ।

ସ. ୧.—୨୦

ଗୋଟାଏ ଟୋପା ଖାଇବାକୁ ସେ ଯେପରି ଦୁଇଦଣ୍ଡ ନିଏ ତାହାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ନିଶ୍ଚୟ କରିବାକୁ ହେବ । (ଏ ଯନ୍ତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ସୁନ୍ଦର ଏବଂ ପ୍ରତିମୁହୂର୍ତ୍ତ (ଦୁଇଦଣ୍ଡ)ରେ ମଣି-ରୂପକ ପାଣି ଟୋପା ଖାଇବା ଅତି କୌତୂହଳପ୍ରଦ ହେବ ।)

ଗୋଲ୍‌କ୍ଷୀକୃତଘଟିତଂ ସୁତାନ୍ତ୍ରପାତ୍ରଂ
ଛଦ୍ରେନାପ୍ୟତତନନା ତଳେ ସମେତମ୍ ।
କୁଣ୍ଡାମୂର୍ତ୍ତ୍ୟବହଳଭିତ୍ତିପାତତଂ ସଦ୍
ଘଟ୍ୟା ମଜ୍ଜିତ ସଦୃଶଂ କପାଳଯନ୍ତ୍ରମ୍ । ୯୭ ।

ଭାସ୍କରେଣୋଦତଂ ଯସ୍ମାତ୍ ଫଳକାଞ୍ଚ୍ୟଂ ସୁବିସ୍ତରତ୍
ଯନ୍ତ୍ରଂ ତଦହ ନ ମୟା ଗଦ୍ୟତଂ ବିଦ୍ୟତଂ ପୁନଃ । ୯୮ ।

ତମ୍ଭା ପାତଟିଏ ଗୋଲ୍‌କ୍ଷୀକାରରେ କରିବ, କଳଶର ତଳ ଅଧା ପରି । ତାହାର ତଳ ଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ କଣା ଏପରି କରିବ ତାହାକୁ ପାଣି ଉପରେ ରଖି ଦେଲେ ସେହି କଣାରେ ପାଣି ଉଠି ଏକ ଘଡ଼ିକେ ପାତଟି ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯିବ । ଏହାକୁ କପାଳ-ଯନ୍ତ୍ର କହନ୍ତି ।

‘ଭାସ୍କର’ ଫଳକ ନାମକ ଯନ୍ତ୍ର କଥା କହିଛନ୍ତି । ତାହା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଏବଂ ସୁବିସ୍ତୃତ । ତେଣୁ ତାକୁ ମୁଁ ଆଉ ଏଠାରେ କହିଲି ନାହିଁ ।

ଯନ୍ତ୍ରଂ ସ୍ୱୟଂବହନିହାତିଦଧାନି ଚକ୍ରଂ
ଷଷ୍ଠ୍ୟଂ ଗୁଳାଦ୍ଭବଳୟାତତତୁଲ୍ୟନେମି ।
ନର୍ମାୟ ଷଷ୍ଠିଘଟିକାଦ୍ଭବଳରେଖିକାତ୍ୟଂ
ରେଖାନ୍ତରେଷ୍ଠିଷ୍ଟମିତେବ ତମଂ ଶରଦ୍ଧେଃ । ୯୯ ।

ସ୍ୱୟଂବହ ଯନ୍ତ୍ର—

ସ୍ୱୟଂବହ ଯନ୍ତ୍ର କଥା ବର୍ଣ୍ଣମାନ କହୁଛି । ୭° ଆଙ୍ଗୁଳ ପରିଧିର ଗୋଟିଏ ଚକ କରିବ । ଏହାର ନେମିଟିହିଁ ୭° ଆଙ୍ଗୁଳ ହେବ । ଏହି ପରିଧିକୁ ୭° ଭାଗରେ ବାଣ୍ଟି ରେଖା ଦେବ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ରେଖା ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଘଟୀ ବୋଲି ମନେ କରିବ । ୪ ଅଂଶରେ (୧୫ ଆଙ୍ଗୁଳରେ) ଆଉ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଚକ୍ଷୁ ସେହି ନେମିରେ କରିବ ।

ହସ୍ତବୟୋନ୍ମତମଦୁର୍ଭବଦକ୍ଷିଣସ୍ଥ
ସ୍ଥୂଳାଗ୍ରରକ୍ତସୁଗନ୍ଧଶୂଳସନ୍ନିବେଶେ ।
ଅସେ ସୁବ୍ରତମୟ ଶେ ବିନୟୋଜ୍ୟମାତ୍ରିଂ
ଚକ୍ରସ୍ୟ ତୁଲ୍ୟଲଘ୍ୱତାଞ୍ଜଳବେଷ୍ଟନସ୍ୟ । ୧୦୦।

ଏ ଚକ୍ରର ମଝିରେ ଗୋଟିଏ ରକ୍ତ କର ସେଥିରେ ଗୋଲ ଓ ଚକ୍ରକଣ ଅଖଟିଏ ଦେଇଦେବ, ଯେପରି ଚକଟି ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ଘୂରି ପାରିବ । ଏହି ଚକଟିର ଅଖକୁ ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣରେ ପୋତା ହୋଇଥିବା ଦୁଇଟି ୩ ହାତଥା ଖୁଣ୍ଟ ଅଗରେ କଣାକରି ସେଥିରେ ଥୋଇ ଦେଖିବ । ଚକଟିର ଓଜନ ସର୍ବାଂଶରେ ଯେପରି ସମାନ ହେବ । ଓଜନରେ ବୈଷମ୍ୟ ରହିଲେ ଘୂରିବାରେ ଅନେକ ଅସୁବିଧା ହୋଇପଡ଼ିବ ।

ସ୍ତ୍ରୀକ୍ଷପଣ୍ଡି ମକ୍ଷିତଜୟୋ ରବିଚନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ରେ
ଦତ୍ତାସ୍ୟ ବାସରନିଶାପରବର୍ତ୍ତହେତୋଃ ।
ପ୍ରତ୍ୟରତ୍ନମାର୍ଥମପରକ୍ଷିତଜାଧରସ୍ତ୍ରଂ
ତାମ୍ରାଦିନିର୍ମିତମୃଜୁଂ ନଳକଂ ନବଧାତୁ । ୧୦୧।

ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମ କ୍ଷିତିଜରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଇ ଏହା ବିନୟକ ବୁଲିବା ନିମନ୍ତେ ପଶ୍ଚିମ କ୍ଷିତିଜ ତଳେ ତମ୍ବା ଆଦି ଧାତୁରେ ନିର୍ମିତ ସରଳ ନଳୀଟିଏ ସ୍ଥାପନ କରିବ ।

ଷଷ୍ଠ୍ୟଂଗୁଳପ୍ରମିତ-ତନ୍ମଳକୋଦରସ୍ଥ
ତୋୟଂ ଯଥା ସ୍ରବତ ଷଷ୍ଠ୍ୟଂଗୁଳୀଭିରେବଂ ।
ଛିଦ୍ରଂ ତଳେ ବିରଚୟେତ୍ତଦଧସ୍ତୁ ଶ୍ୱାନ୍ତଂ
ସ୍ଥିତେ ବିନିଃସ୍ରବତଳସ୍ୟ ନିଧାୟ ତୁୟଃ । ୧୦୨।

ଚନ୍ଦ୍ରାପରକ୍ଷିତଜବେଶିତସୃଷ୍ଟକୀଳେ
ବଜ୍ରାଗ୍ରମେକମଥ ସୂକ୍ଷ୍ମମଧ୍ୟମେଶ ।
ପୂର୍ବୋକ୍ତସ୍ତ୍ରୀମତୟା ପରବେଷ୍ଟ୍ୟ ନେମିଂ
କୀଳାଧରତ୍ନପରଲମ୍ବିତମେବ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ । ୧୦୩।

ବନ୍ଧା ଗୁଣାଞ୍ଜଳ ଇହୈବ ହ ପାରଦାତ୍ୟଂ
 ଶୁଷ୍କଂ ନଳୋଦରଞ୍ଜଳତଃ ପକଳାନ୍ୟାସମ୍ ।
 ତୋୟେ ନିପାତୟତୁ ତେନ ତଳାଭିକୃଷ୍ଣ
 ସୂକ୍ଷ୍ମଂ ଭ୍ରମତ୍ୟରସକଞ୍ଚନକୈର୍ଦୁର୍ଘରାଞ୍ଜେ । ୧୦୪ ।

ପ୍ରାତଃ ପୁରଃସ୍ଥିତରବେଃ ସବଧେଶଳାକାଂ
 ତର୍ପ୍ୟାଦ୍ଦଦତ୍ ସଶଯଗୀରୁଦତାଃ ପ୍ରମାତୁମ୍ ।
 ଅକୈର୍ଦୁର୍ଘରାଞ୍ଜେ ବାନ୍ କଳୟେତ୍ ପରେଦୁଃଖ
 ପ୍ରାଗ୍ବନ୍ଧିଯୋଜୟତୁ ଜୀବନପୂରଣାଦୈଃ । ୧୦୫ ।

ଚନ୍ଦ୍ରାର୍ଦ୍ରତୋଽବନିତଳାବଧୁ ଗୋପନୀୟଂ
 ସର୍ବଂ ଭ୍ରମୋପକରଣଂ ଖଲୁ ଦର୍ଶକେଭ୍ୟଃ ।
 ତେଷାଂ ଭବେନ୍ନ ହ ଚମତ୍କୃତରନ୍ୟଥାଃ
 ସଞ୍ଚାସନେଶପତନାର୍ହମଦୋ ଯଦେବ । ୧୦୬ ।

ଅଥ ପୁରୋଦିତଗୋଲପରଭ୍ରମୋ
 ଭବତି ଚକ୍ରବଦ୍ଧ ମତାନ୍ତରମ୍ ।
 ବ୍ରୁବଇହ ପ୍ରୁବଚକ୍ରବଳାନ୍ତଗୌ
 ଦ୍ରୁମକଦାରୁମୟୌ ବଳୟୌ ହିୟାତ୍ । ୧୦୭ ।

ବିମଳତୈଳମିଳିତଲୟୁଗୁଳେ
 ସମସ୍ତବୁଦ୍ଧଶିଖାଂ ପ୍ରୁବୟସ୍ତୁକାମ୍ ।
 ଅଭିନବେଶ୍ୟ ପୁନସ୍ତନୁଜୀଳକୌ
 ବଳୟ ପଶ୍ଚିମଗୌ ନଳକାବଧଃ । ୧୦୮ ।

ତଦନୁସାରିରସାନ୍ନୁତରୁନ୍ୟକା
 ଯୁଗଳକୃଷ୍ଣଗୁଣୌ ରଚୟେତ୍ ।
 ଇତି କୃତେଽଖିଳକର୍ମଣି ଗୋଲକେ
 ଭ୍ରମତ ସଂସ୍ଥିତ ଏବ ନିରକ୍ଷକେ । ୧୦୯ ।

ଏହି ନଳଟିକୁ ୭ଂ ଆଙ୍ଗୁଳ କରିବ । ଏ ନଳର ପାଣି ୭ଂ ଘଣ୍ଟାରେ ଯେପରି
 ଠିକ୍ ଖଲ୍ଲସ ହୁଏ, ତାହା ଦେଖି ଏହି ନଳରେ ଗୋଟିଏ ଛୁତ୍ତୁ କରିଥିବ, ଏହି ଛୁତ୍ତୁ ଭଲେ

ଗୋଟିଏ ପାତ୍ର ରଖିବ କାରଣ ଛୁଦ୍ର ବାଟ ଦେଇ ପଡ଼ିବା ଜଳ ସେଥିରେ ପୁଣି ଜମା ହୋଇ ରହିବ ।

ତତ୍ପରେ ତହିଁର ଅପର ଦିଗରେ ଥିବା କ୍ଷିତିଜର ପୃଷ୍ଠ ଖାଲରେ ଗୋଟିଏ ପୂର୍ବର ଗୋଟିଏ ଅଗକୁ ବାନ୍ଧି ସେହି ପୂର୍ବକୁ ତଳ ଆଡ଼ୁ ଗୁଡ଼ାଇ ଉପରକୁ ଆଣିବ । ଏହିପରି ପୂର୍ବ ନେମିକୁ ବାନ୍ଧିଦେବ । ପୁଣି ସେହି ପୂର୍ବକୁ ତହିଁର ତଳେ ଝୁଲାଇ ସେଥିରେ ଗୋଟିଏ ଲଞ୍ଜ ତୁମ୍ବା ବାନ୍ଧିଦେବ । ପୂର୍ବର ପ୍ରାନ୍ତରେ ପାରଦ ଦେଇଥିବ । ତୁମ୍ବାଟିକୁ ପାଣିରେ ପକାଇଦେବ । ଏ ତୁମ୍ବା ପାଣିରେ ପଡ଼ିବାମାତ୍ରେ ସେହି ତଳକୁ ଅହୋରାତ୍ର ବୃତ୍ତରେ ଥରେ ଘୂରାଇ ଦେବ । ସକାଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ବେଳେ ପୂର୍ବକ୍ଷିତିଜର ଉପର ଦିଗରେ ନିକଟରେ ସେହି ତହିଁର ତଳେ ଦକ୍ଷିଣୋତ୍ତର ଭାବରେ କାଠି ଦେଇ ରଖିବ । ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ତହିଁର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭ୍ରମଣ ବଶତଃ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଘଟଣା ଆଦି ଜାଣିବା ନିମନ୍ତେ ସେହି କାଠି ଓ ପୂର୍ବକ୍ଷିତିଜ ଅନୁଗତ ତହିଁର ଚନ୍ଦ୍ରଦ୍ୱାରା ଅହୋରାତ୍ରର ଅବସ୍ଥାବ (ଘଟଣା ଲକ୍ଷ ଆଦି) ହସାବ କରି ହେବ । ତା ପରଦିନ ପୁଣି ସେହି ତଳକୁ ପାଣିରେ ପୂର୍ବର ପୂର୍ବପରି ସ୍ଥାପନ କରିବ । ତହାଙ୍କ ଭାଗରୁ ତୁମ୍ବା ତଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭ୍ରମଣ ନିମନ୍ତେ ଯାବତ୍ତାୟ ଉପକରଣ ଦର୍ଶକକୁ ଦେଖାଇବ ନାହିଁ । ଏହାକୁ ଗୋପନରେ ରଖିବ । ତାହା ନ କଲେ ଦର୍ଶକଙ୍କ ଚମତ୍କାର ଦର୍ଶନ ସ୍ବତ୍ତ୍ୱ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ । ସକ୍ଳାସ ପାଇଲେ ଏ ସବୁ ଗୋପନ କଥା ଖୋଲି ଦେଖାଇବ । ପୂର୍ବେ କୁହା ଯାଇଥିବା ଗୋଲ ଯନ୍ତ୍ରର ଭ୍ରମଣ ସ୍ବୟଂବଦ୍ଧଯନ୍ତ୍ର ପରି ହେବ । ଏଥିରେ ଯେଉଁ ମତାନ୍ତର ଅଛି ତାହା କହୁଅଛି । ସାୟନ ମେଷାଦିଠାରୁ ଧ୍ରୁବମଣ୍ଡଳର ପ୍ରାନ୍ତଗତ ପୃଥୁଳ କାଷ୍ଠ ନିର୍ମିତ ଦୁଇଟି ବୃତ୍ତ କରିବ । ଧ୍ରୁବତହିଁର ଦୁଇ ରକ୍ତରେ ଭଲ ଭାବରେ ତେଲ ଦେଇ ସମଭାବରେ ଗୋଲ ଧ୍ରୁବ-ଯନ୍ତ୍ରକୁ ଚର୍ଚ୍ଚିତେ ପୂର୍ବରୁ ପୁଣି ବୃତ୍ତ ଗୋଲର ପଶ୍ଚିମରେ ପୃଷ୍ଠ ଦୁଇଟି ଖାଲକ ଦେଇ ଖାଲକର ତଳେ ଦୁଇଟି ନଳିକା ସଂସ୍ଥାପନ କରି ସେଥିରେ ଦୁଇଟି ଲଞ୍ଜ ତୁମ୍ବା ଖଞ୍ଜିବ । ସେଥିରେ ପାରଦ ଦେଇଥିବ । ଏହି ଦୁଇଟି ତୁମ୍ବାଦ୍ୱାରା ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ରହିଲା ପରି ଦୁଇଟି ପୂର୍ବ ରଖିବ । ଏପରି କଲେ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଯନ୍ତ୍ରଟି ବିଷୁବ ବୃତ୍ତରେ ପୂର୍ବାପରି ବୃତ୍ତପରି ଘୂରିବ ।

ସୂ—

ବ୍ରହ୍ମନକ୍ଷତ୍ର ଚରଣଂ ଜ୍ଞାତ୍ୱା ଗୋଲଂ ଚ ତତ୍ତ୍ୱତଃ

ବ୍ରହ୍ମଲେକମବାପ୍ନୋତ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତେଣାଦ୍ଭବାନ୍ନରଃ ଇତି । ୧୧୦ ।

ବ୍ରହ୍ମ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କ କଥା ଜାଣି ଭଲଭାବରେ ଗୋଲର ତତ୍ତ୍ୱ ବୁଝିଗଲେ ଲେକ ସଂଯତ ହୋଇଯାଏ । ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଲେକକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ଅବଶ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଜନ୍ମରେ ।

ଶି—

ଦବ୍ୟଂଜାନମତୀନ୍ଦ୍ରିୟଂ ଯଦୂଷ୍ଣିଭିର୍ବ୍ରାହ୍ମ୍ୟଂ ବଶିଷ୍ଠାଦଭିଃ
 ପାରଂପର୍ଯ୍ୟବଶାଦ୍ରହସ୍ୟମବନୀଂ ନୀତଂ ପ୍ରକାଶ୍ୟଂ ତତଃ ।
 ନୈତଦ୍‌ଦୃଷ୍ଟିକୃତଂ ଦୁର୍ଜ୍ଜନଦୁର୍ବରଂ ଶରଣଘୋଷାଦିନାମ୍
 ସ୍ୟାଦାୟୁଃସୁକୃତକ୍ଷୟେ ମୁନିକୃତାଂ ସୀମାମିମାମୁକୃତଃ । ୧୧୧ ।

ଉକ୍ତ ସମକ୍ଷୀଜ୍ଞାନଦବ୍ୟ ଓ ଅଶାନ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଥାତ୍ ଏହି ଜ୍ଞାନକୁ କୌଣସି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ
 ପାଇବାର ନୁହେଁ । ଏହା ବ୍ରହ୍ମା କହିଥିଲେ ଏବଂ ବଶିଷ୍ଠ ଆଦି ଋଷିମାନେ ପରଂପରା
 ବଶତଃ ଏ ଜ୍ଞାନ ପୃଥିବୀକୁ ଆଣିଲେ । ଏଣୁ ଏହିପରି ଭଲ ଜନଷତ୍ର ହିଂସ୍ରକ, କୃତନ୍ତ୍ର,
 ଦୁର୍ବ୍ରାତ୍ ଓ ବେଶିଦିନ ନିଜପାଖରେ ନ ରହୁଥିବା ଲୋକଙ୍କୁ ଦେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।
 ମୁନିଋଷିମାନେ ଏହା କହିରଖିଛନ୍ତି । ଏ କଥା ନ ମାନି ମୁନିଋଷିଙ୍କ ସୀମା ଟପିଗଲେ ଆୟୁ
 ଓ ପୁଣ୍ୟ କ୍ଷୟହେବ । ଏଥିନିମିତ୍ତ ସାବଧାନ ଦେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ ।

କୃତପ୍ରତିକୃତ୍ୟୟେ ମନୁଜବୀଥୟୋଯନ୍ତୁହା
 ପ୍ରସାଦପରପୂର୍ବତୋଦରକରାଣାଃ ପାବନାଃ ।
 ସୁନନ୍ଦ ପତିତାନ୍ ପଥ ସ୍ବତନ୍ତ୍ରମାରୁତୈର୍ମାଦୃଶୋ
 ଦୃଶୋବହୁତୁ ମେହନ୍ତୁଂ ମହମଦୋ ମହାନ୍ତଂ ମହଃ । ୧୧୨ ।

ଯାହାର ମହାପ୍ରସାଦ ହାତ, ପାଟି ପେଟରେ ପୂର୍ବର ଲୋକେ ପୁଣି ଜନ୍ମ ହେବାରୁ
 ରକ୍ଷାପାନ୍ତି (ଜନ୍ମାନ୍ତରରୁ ରକ୍ଷାପାନ୍ତି), ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଶରୀର ପବନଦ୍ବାରା ଆମ ଭଳି
 (ମୋ ଭଳି) ପତିତମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଧାରହୁଏ, ସେହି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ (ତେଜ) କାନ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟହ ମୋର
 ଆନନ୍ଦ (ଉତ୍ସବ) ବା ସୁଖକୁ ମୋର ଆଖିଆଗରେ ରଖନ୍ତୁ । ମୋର ସର୍ବଦା ଆନନ୍ଦ ଓ
 ସୁଖ ହେଉ ।

ଇଦ୍ବ୍ୟତଃ କଳୋକ୍ତୁଳନ ପାଳକୃତପ୍ରସୂତ
 ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରକୃତୌ ଗଣିତେହସିସିଦ୍ଧେ ।
 ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣ ଉପାହୃତବାଳବୋଧେ
 ବଂଶୋଦଗମଦ୍‌ଘଟିତଯନ୍ତ୍ରକଥଃ ପ୍ରକାଶଃ । ୧୧୩ ।

ଇତି ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ସିଂହକୃତୌ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣେ ଗୋଲ୍ଲଧିକାରେ ଗୋଲ୍ଲଦିଗ୍ଧ
 ବର୍ଣ୍ଣନା ନାମ ବଂଶବତଃ ପ୍ରକାଶଃ ।

ଯନ୍ତ୍ରକଥା ବର୍ଣ୍ଣିତ ବଂଶପ୍ରକାଶ ଏଠାରେ ଶେଷହେଲା ।

—ଏକବିଂଶଃ ପ୍ରକାଶଃ—

॥ ବାସନା ଶେଷ ରହସ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନମ୍ ॥

କୃତ୍ୱା ବ୍ରହ୍ମାଣାଂ ଗୋଲ୍ଲନାଂ ଗଣିତଜ୍ଞମ ବର୍ଣ୍ଣନମ୍
ପ୍ରତ୍ୟୁକ୍ତଶେଷମିଷତୋ ବାସନାଦିକ୍ ପ୍ରଦର୍ଶ୍ୟତେ ।୧।
ବ୍ୟକ୍ଷେପ୍ୟ ଶିତଜବୃତ୍ତଂ ଯତ୍ତଦୁନ୍ନଶ୍ଚଳମନ୍ୟତଃ
ସ୍ୱଦେଶସିତଜେ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟୋଽସ୍ତାଦ୍ ସ୍ୱନିରକ୍ଷୟୋଃ ।୨।
ଦ୍ୟୁରାବହକୃତ୍ୱାନୁସୂତେଶ୍ୱରଂ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟାନ୍ତରମ୍
ଦ୍ୟୁରାବହମଣ୍ଡଳେ ଯସ୍ମାଦ୍ ଶିତଜା ଦୁପରସ୍ଥିତେ ।୩।
ଦିନଂ ଭବେଦଧଃସଂପ୍ରେ ତତୋ ଭବତ ଯାନିନୀ
ତସ୍ମାଦ୍ ସମଦ୍ଵଂ ସତତଂ ଦ୍ୟୁନିଶୋବ୍ୟକ୍ଷ୍ୟଦେଶକେ ।୪।
ନିରକ୍ଷୋଦୟତଃ ପୂର୍ବଂ ସୌମ୍ୟଗୋଲେ ସ୍ୱଦେଶଜଃ
ଉଦୟୋଽସ୍ତମୟଃ ପଶ୍ଚାଦ୍ଯାମ୍ୟଗୋଲେ ବିପର୍ଯ୍ୟୟଃ ।୫।
ଶିତଜୋର୍ଦ୍ଧ୍ୱାଧରଃସ୍ଥୂତ୍ୱାଦୁଦ୍ ବୃତ୍ତସ୍ୟ ଚ ଗୋଲୟୋଃ
ସୌମ୍ୟ ମହଦିନଂ ରାତ୍ରିସ୍ତନୂର୍ଯ୍ୟାମେ୍ୟ ଦୁ ବାମ୍ୟତଃ ।୬।

ଗ୍ରହ ଓ ଗୋଲର ଗଣିତଜ୍ଞମ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିସାରିବାପରେ ଶେଷ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର ଛଳରେ
ଯୁକ୍ତର ଦିଗ୍‌ଦର୍ଶନ କରାଇ ଦିଆଯାଉଛି ।

ଦିନରାତି ବଡ଼ ବା ଓ କମିବାର କାରଣ—ନିରକ୍ଷ ଦେଶସ୍ଥ ର (ବିଷୁବ ବୃତ୍ତସ୍ଥ ଦେଶ-
ମାନଙ୍କର) ଶିତଜକୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନର ଲୋକେ ଉଲ୍ଲଣ୍ଡିଳ କହନ୍ତି । ନିଜ ନିଜ ଦେଶ ଶିତଜରେ
ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ହୁଏ । ନିଜ ଦେଶର ଶିତଜ ଏବଂ ନିରକ୍ଷ ଦେଶର ଶିତଜ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତୋରାସ୍ତ
ବୃତ୍ତ ଶଣ୍ଢି ତର । ଏହା ଉଭୟ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟର ତପାତ୍ ସମୟ । ସ୍ୱକ୍ଷିତଜ ଉପରକୁ
ଅନ୍ତୋରାସ୍ତ ବୃତ୍ତରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଘୂରୁଥିବାବେଳେ ଦିନ ଏବଂ ସେହି ବୃତ୍ତରେ ଶିତଜ ତଳକୁ ରବି
ଗଲ ରାତି ହୁଏ । ନିରକ୍ଷ ବୃତ୍ତ ମଧ୍ୟ ସବୁବୃତ୍ତର ଅନ୍ତୋରାସ୍ତ ବୃତ୍ତ । ଏହାକୁ ଓ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ
ଅନ୍ତୋରାସ୍ତ ବୃତ୍ତକୁ ନିରକ୍ଷ ଦେଶର ଶିତଜ ସମାନ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରେ ବୋଲି ଏ
ବୃତ୍ତମାନଙ୍କରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଘୂରୁଥିବା ବେଳେ ଦିନ ରାତି ସମାନ ଅର୍ଥାତ୍ ୩୦ ଦିନ । ଏହା ନିରକ୍ଷ

ଦେଶର କଥା, ବନ୍ଧୁକରେଖାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱରୂପବାବେଳେ ଉନ୍ନତ ଓ ନିଜ କ୍ଷିତିଜ ବୃତ୍ତର କିଛି ବ୍ୟବଧାନ ନ ଥିବାରୁ ଏକ ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତ ବନ୍ଦୁରେ ପରସ୍ପର କଟାକଟି ହେଉଥିବାରୁ ଅନ୍ୟ ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ସେଦିନ, ଦିନ ଓ ରାତି ପ୍ରତ୍ୟେକେ ସମାନ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ୩୦ ଦଣ୍ଡ । ବନ୍ଧୁକରେଖାଠାରୁ ଉତ୍ତରରେଥିବା ଦେଶର ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ବନ୍ଧୁକର ଉଦୟଠାରୁ ପ୍ରଥମେ ହୁଏ, ଏବଂ ଅସ୍ତ ପରେ ହୁଏ । ଦକ୍ଷିଣ ଗୋଲରେ ଏହାର ବିପରୀତ ହୁଏ ।

ସାର୍ବତ୍ରିକସ୍ଥିତିଗୋଚରା ଦେଶେ ଯଦି ପଳାଂଶକାଃ
ଭବନ୍ତ୍ୟଭ୍ୟାସୁକାସ୍ତଦ୍ ବିଶେଷୋଽପର ଉଚ୍ୟତେ । ୭ ।

ଲମ୍ବାଧିକୋତ୍ତରତାନ୍ତର୍ଯ୍ୟାବତ୍ତାବତ୍ସଦା ଦିନମ୍
ସାମ୍ୟତାନ୍ତସ୍ତଥା ଯାବତ୍ତାବତ୍ତଦ୍ ନିଶାନିଶମ୍ । ୮ ।

ଯେଉଁ ଦେଶର ଅକ୍ଷାଂଶ ୭୭½ ଅଂଶରୁ ବେଶି ସେହି ଦେଶରେ କେତେକ ବିଶେଷ ଦକ୍ଷିଣ ହୁଏ । ସେହିକଥା ଏଠାରେ କୁହାଯାଉଛି । ଉତ୍ତରତାନ୍ତ ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବାଂଶରୁ ଅଧିକ ଥିବ ତେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହିଦେଶରେ ବରାବର ଦିନହିଁ ରହିବ, ରାତି ଆଦୌ ହେବ ନାହିଁ । ରୁଷିଆର କେତେକ ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳରେ ଏହା ହୁଏ । ସେହି ଦେଶରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ରବିର ଦକ୍ଷିଣତାନ୍ତ ଯେତେ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବାଂଶରୁ ଅଧିକ ଥିବ ତେତେଦିନ ଧରି ସେହି ଦେଶରେ ଅନବରତ ରାତିହିଁ ହେବ ।

ଦେବାସୁରାଣାଂ କ୍ଷିତିଜଂ ବିଷୁବଦ୍ବଳୟଂ ଯତଃ
ସୌମ୍ୟସାମ୍ୟଧ୍ରୁବୌ ତେଷାଂ ମସ୍ତକୋଽଧିଷ୍ଠିତୌ ତତଃ । ୯ ।

ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ୍ତମନ୍ତଃ କ୍ଷିତିଜାଦୁଦରଦକ୍ଷିଣ-ଗୋଲୟୋଃ
ସବ୍ୟଗଂ ସୂର୍ଯ୍ୟମାକ୍ଷ୍ୟନ୍ତେ ଦେବା ଦୈତ୍ୟାସ୍ତ୍ୱସବ୍ୟଗମ୍ । ୧୦ ।

ଅସ୍ମାଦୁତ୍ତରଗୋଲସ୍ଥେ ଭ୍ରାନ୍ତୌ ଦବିଷଦାଂ ଦିନମ୍
ରବିରନ୍ୟଦ୍ ଦୈତ୍ୟାନାଂ ବୈପରୀତ୍ୟାଦହନିଶମ୍ । ୧୧ ।

ସୁରାଣାଂ ଦିନସାନିନୈର୍ଯ୍ୟୌ ସୌମ୍ୟସାମ୍ୟାୟୁନେ ଇତି
ସ୍ମୃତିର୍ଦିନୋନ୍ମୁଖେ ରାତ୍ରିନ୍ମୁଖେଽର୍ଚ୍ଚ ସମତା ତୟୋଃ । ୧୨ ।

ନିଶାହର୍ଦ୍ଦଳୟୋର୍ଭାନୋର୍ଯଦାବେହାବବେହୟୋଃ
ସ୍ୟାଦ୍ବାରମ୍ଭସ୍ତତଃ କତ୍ୟ ଦେବାନାଂ ସ୍ୟାଦ୍ବ୍ୟୁସାବିଜମ୍ । ୧୩ ।

ଦେବ ଓ ଅସୁରମାନଙ୍କର କ୍ଷିତିଜ ବିଷୁବବୃତ୍ତ ଅଟେ । ଏଣୁ ଉତ୍ତର ଧ୍ରୁବ ଦେବତାଙ୍କ ଖସ୍ତପ୍ତିକରେ ରହେ । ଫଳରେ ଉତ୍ତର ମେରୁରେ ଥିବା ଦେବତାମାନେ ଉତ୍ତରାୟଣରେ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ମେମାନଙ୍କ ଦକ୍ଷିଣରେ ବୁଲୁଥିବା ଦେଖନ୍ତି । ସାୟନ ମେଷ ଓ ସାୟନ ଭୁଲଦିକୁ ବିଷୁବବୃତ୍ତ କାନ୍ଦୁ ଅଛନ୍ତି । ଏଣୁ ଦେବତାମାନେ ସେମାନଙ୍କ କ୍ଷିତିଜ ବିଷୁବବୃତ୍ତର ଉତ୍ତରକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଛ ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖନ୍ତି । ତେତେବେଳେ ଅସୁରମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଆଦୌ ଦେଖିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । କାରଣ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ କ୍ଷିତିଜ ବିଷୁବର ତଳେ ରହିଯାଏ । ଫଳରେ ଦେବତାମାନଙ୍କର ମେଷାଦି ଛ ମାସ ଦିନ ଓ ଅସୁରମାନଙ୍କର ଭୂଳାଦି ଛ ମାସ ଦିନ ହୁଏ । ଏହାର ବିପରୀତ ଭାବରେ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଋତୁ କରାଏ । ଜଣକର ଦିନ ହେଲେ ଅନ୍ୟ ଜଣକର ଗ୍ରୀଷ୍ମ ହୋଇଥାଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଉତ୍ତରାୟଣ ଓ ଦକ୍ଷିଣାୟନ ଯଥାକ୍ରମେ ଦେବତା ଓ ଅସୁରମାନଙ୍କର ଦିନ ବୋଲି ମୁଖରେ କଥିତ ଅଛି । ଉତ୍ତରାୟଣ ମକର ଆଦି ଛ ମାସ ଓ ଦକ୍ଷିଣାୟନ କର୍କଟ ଆଦି ଛ ମାସ ଏବଂ ଏହାହିଁ ଯଥାକ୍ରମେ ଦେବ ଓ ଅସୁରମାନଙ୍କ ଦିନ ବୋଲି ଯାହା କୁହାଯାଇଛି ତାର କାରଣ ସ୍ବରୂପ ଏହା କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଅର୍ଦ୍ଧରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦିନ ଆଡ଼କୁ ମୁହାଁନ୍ତି ଏବଂ ଦିନାର୍ଦ୍ଧରୁ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଆଡ଼କୁ ମୁହାଁନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ଗ୍ରୀଷ୍ମରୁ ଦିନର ଆରମ୍ଭ ଓ ଦିନାର୍ଦ୍ଧରୁ ଗ୍ରୀଷ୍ମର ଆରମ୍ଭ କହିବା ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ । (ଏବେ ମଧ୍ୟ ମଧ୍ୟ-ଗ୍ରୀଷ୍ମର ତାରିଖର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଉଛି) । ଫଳତଃ ଉତ୍ତରାୟଣ ଆରମ୍ଭରେ ଦେବତାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଦିନୋନ୍ମୁଖତା ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣାୟନ ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଅସୁରମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଦିନୋନ୍ମୁଖତା ଯୋଗେ (ଦେବତାମାନଙ୍କର ଗ୍ରୀଷ୍ମ-ଉନ୍ମୁଖତା) ଦିନକୃତ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ହିସାବରେ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ମଧ୍ୟ ଦେବକୃତ୍ୟକୃତ୍ୟ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

ବ୍ରହ୍ମାଦିଦୂରଗଂ ଭୂମେଃ ପଶ୍ୟନ୍ଦାପ୍ରଳୟଂ ରବିମ୍
ଦିନାନ୍ତେହସ୍ତମେତେ ଶେତେ ତବେତ୍ୟୁକ୍ତଃ ପୁରାଣିକାମ୍ । ୧୪ ।

ଅନ୍ୟଥା ତଦହଃକର୍ତ୍ତୃମନେନ ଯତି ଭସ୍ମତଃ
ଭ୍ରାନ୍ତୟୁଗସହସ୍ରାଭ୍ୟାମେକା ତସ୍ୟାପିମନ୍ୟତାମ୍ । ୧୫ ।

ଦିନଂ ସ୍ୟାଦର୍ଶନେ ଭାନୋର୍ଯତୋ ଗ୍ରହିରଦର୍ଶନେ
ପିତୃଣାଂ ତଦିନଂ ମାସା ଶଶିପୃଷ୍ଠାନିବାସିନାମ୍ । ୧୬ ।

ମଧ୍ୟାହ୍ନିନଂ ସ୍ୟାଦର୍ଶାନ୍ତେ ପୃଷ୍ଠିମାନ୍ତେ ନିଶାଦଳମ୍
ସିତେହସିତେ ପକ୍ଷଦଳେ ସାୟଂ ପ୍ରାତରତଃ କ୍ରମାତ୍ । ୧୭ ।

ସି. କ. — ୨୧

ବ୍ରହ୍ମା ପୃଥିବୀଠାରୁ ବହୁ ଦୂରରେ ଥିବାରୁ ପ୍ରଳୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ ସମୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଦେଖି ପାରୁଛନ୍ତି । ଦିନାବସାନରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତମିତ ହେଲେ ସେ ଶୁଅନ୍ତି । ଏହା ପୂର୍ବରେ ଅଛି ।

ଆମର ଏହି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେପରି ଦେବ ଦାନବ ଓ ମାନବ ଆଦିଙ୍କର ଦିନରାତି କରୁଅଛନ୍ତି, ହଜାରେ ମହାଯୁଗରେ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସେହିପରି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଅହୋରାତ୍ର କରୁ, ଏହିପରି କଳ୍ପନା କଲେ ମଧ୍ୟ ହେବ ।

(ପିତୃଅହୋରାତ୍ର)—ରବି ଦର୍ଶନରେ ଦିନ ଓ ରବି ଅଦର୍ଶନରେ ରାତି ହୁଏ । ଏହାହିଁ ଦିନ ରାତିର ପ୍ରକୃତ ଲକ୍ଷଣ, ପିତୃଲୋକ ଚନ୍ଦ୍ରର ପୃଷ୍ଠରେ ବାସକରୁଥିବାରୁ ଗୋଟିଏ ରାତ୍ରମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କର ଦିନରାତି, ଆମାନ୍ତରେ ସେମାନଙ୍କର ଦିନାତ୍ନ ଓ ପୃଥିବୀରେ ସେମାନଙ୍କର ରାତ୍ୟତ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷର ଅଷ୍ଟମୀ ଅର୍ଦ୍ଧରେ ସେମାନଙ୍କର ସନ୍ଧ୍ୟା ଏବଂ କୃଷ୍ଣ ପକ୍ଷର ଅଷ୍ଟମୀ ଅଧାରେ ସେମାନଙ୍କର ସକାଳ ହୁଏ ।

ଯଦାପମଣ୍ଡଳଂ ପ୍ରାଚ୍ୟାଂ ଲଗତ ଯିତଜେ ଲବେ

ଲଗ୍ନସ୍ତଦ୍ରାଶିରାଗାଦ୍ୟଂ ଅସ୍ତଲଗ୍ନଂ ପରେ କୁଜେ । ୧୮ ।

ଷିତଜହ୍ନସ୍ତମଧ୍ୟସ୍ଥା ପ୍ରଦେଶାଦଧରାକ୍ଷରାଗୋ

ପାତାଳମଧ୍ୟଲଗ୍ନାଂ ଗୋଂ ଶିପ୍ରଶ୍ଚକର୍ଷନାତ୍ । ୧୯ ।

ପୂର୍ବଷିତଜରେ ଶାନ୍ତିବୃତ୍ତର ଯେଉଁ ଅଂଶ ଯେତେବେଳେ ଲଗେ ତାହାହିଁ ସେହି ସମୟର ଲଗ୍ନ, ପଶ୍ଚିମ ଷିତଜରେ ଉକ୍ତ ଶାନ୍ତି ବୃତ୍ତର ଯେଉଁ ଅଂଶ ଯେତେବେଳେ ଲଗେ ତାହାହିଁ ସେତେବେଳର ଅସ୍ତ ଲଗ୍ନ । ଏହି ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମ ଷିତଜ ମଧ୍ୟରେ ଅଧ ଓ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବ ଭାବରେ ଶାନ୍ତି ବୃତ୍ତର ଯେଉଁ ଅଂଶ ରହେ ତାହାହିଁ ଯଥାକ୍ଷେପ ଚତୁର୍ଥ ଓ ଦଶମ ଲଗ୍ନ । ଏ କଥା ସି ପ୍ରଶ୍ନାତ୍ମକାରରେ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ରହିଛି ।

ଚରଣ୍ଡୀନୋଽପବୃତ୍ତସ୍ୟ ପ୍ରଦେଶୋଽସ୍ତମୟୋଦୟୋ

ସାତ୍ୟଲ୍ଲକାଳେନ ରଜ୍ଜୁବଂହନା ସମୟେନ ଯତ୍ । ୨୦ ।

ତତୋ ନ ଭୁଲ୍ୟା ଉଦୟା ବ୍ୟକ୍ଷେ ଚକ୍ରାଂସ୍ତୟଃ ପୃଥକ୍

ଉଦ୍ୟନ୍ତ ତଥନାଡୀଭିର୍ଭାଷେ ସର୍ବାନ୍ ଖାଗ୍ନିଭିଃ । ୨୧ ।

ଅକାଦଂ କ୍ଷିତିକେ କୃତ୍ୱା ଭ୍ରମୟନ୍ ଗୋଲକଂ ସୁଧୀଃ
ସର୍ବମୁକ୍ତଂ ଅନୁକ୍ରଂ ଚ ଶିଷ୍ୟବୋଧାୟ ଦର୍ଶୟେତ୍ । ୨୬ ।

ଯାନ୍ତି ବୃତ୍ତର ଚେରସ୍ଥସ୍ଥାନ ଅଳ୍ପ ସମୟରେ ଅସ୍ତ୍ର ଓ ଉଦୟ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ତାହାର ସରଳସ୍ଥାନ ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତ ହେବାକୁ ବେଶି ସମୟ ନିଏ । ଏଣୁ ଯାନ୍ତି ବୃତ୍ତରେ ଥିବା ସବୁ ରାଶିର ଉଦୟ ସମାନ ନୁହେଁ । ନିରକ୍ଷ ଦେଶରେ ୯୦° (ନବେ ଅଂଶ) ୧୫ ଘଣ୍ଟାରେ ଉଦୟ ନିଏ ଏବଂ ୧୮୦° (ଏକଶତ ଅଶୀ ଅଂଶ) ୩୦ ଘଣ୍ଟାରେ ଉଦୟ ନିଏ । ସାୟନ ମେଷାଦିକୁ କ୍ଷିତିଜ ବୃତ୍ତରେ ଲଗାଇ ବଞ୍ଚି ଗୁରୁ ଉଗୋଲକୁ ବୁଲାଇବେ । ଆମେ ଏଠାରେ ଯାହା କହିଲୁ ଯାହା ନ କହିଲୁ ସବୁ କଥା ସବୁ ଶିଷ୍ୟର ବୋଧ ନିମନ୍ତେ ଗୁରୁ ଗୋଲକୁ ଘୂରାଇ ଦେଖାଇବେ ।

ଅକ୍ଷାଂଶାଃ ପଞ୍ଚମାଂଶୋନାଃ ସପ୍ତତର୍ଯ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱ
ନେଷ୍ୟତେ ନବଧନୁଷୀ କର୍କସୁଗ୍ଧେ ସଦୋଦତେ । ୨୭ ।

ସାର୍ଦ୍ଧାଷ୍ଟାଦ୍ରି ମିତା ଯତ୍ତ ତତ୍ତ୍ୱରାଶିଚତୁଷ୍ଟୟନ୍
ବୃଷ୍ଟିକାଦ୍ୟମଦୃଶ୍ୟଂ ସ୍ୟାଦ୍ ବୃଷଭାଦ୍ୟଂ ସଦୋଦତମ୍ । ୨୮ ।

ପଳାଂଶା ନବତର୍ଯ୍ୟ ସୁମେବାଂଶ୍ୟଃ୧୩ କେନ୍ଦ୍ରକେ
ଭାର୍ଷଂ ତୁଳାଦ୍ୟଲକ୍ଷ୍ୟଂ ସ୍ୟାଦ୍ ସଦୋଦତମଜାଦକମ୍ । ୨୫ ।

ଏବଂ ଦୈବେ ଭୂବୋ ଭାଗେଽଥାୟୁରେଽକ୍ଷରବଞ୍ଚନାତ୍
ବ୍ୟତ୍ୟୟାଦୃଷ୍ଟକୃତ୍ତାଃ ସ୍ୟୁ ରାଶୟୋଽୟନସଂସ୍କୃତାଃ । ୨୭ ।

ଯେଉଁଠାରେ ଅକ୍ଷାଂଶ ୨୪୩୮ ସେଠାରେ ଧନୁ ଓ ମକର ଦେଖାଯାନ୍ତି ନାହିଁ । (ଆଦୌ ଉଦୟ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ) । ପୁଣି ସେଠାରେ ମିଥୁନ ଓ କର୍କଟ ସବଦା ଉଦିତ (କ୍ଷିତିଜ ଉପରକୁ) ରହନ୍ତି ।

ଯେଉଁ ସ୍ଥାନର ଅକ୍ଷାଂଶ ପୁଣି ୨୮୩୦ ସେଠାରେ ବୃଷ୍ଟିକ ଆଦି ରୁଣି ରାଶି ସବଦା ଅଦୃଶ୍ୟ (କ୍ଷିତିଜର ତଳେ) ହୁଅନ୍ତି । ବୃଷ ଆଦି ରୁଣି ରାଶି ପୁଣି ସବଦା ଉଦିତ ରହନ୍ତି । (କ୍ଷିତିଜ ଉପରେ ରହନ୍ତି) ।

ସୁମେରୁ ପାଖରେ ଅକ୍ଷାଂଶ ୯୦ । ଏଣୁ ଏଠାରେ ତୁଳା ଆଦି ୬ ରାଶି ଦେଖାଯାନ୍ତି ନାହିଁ (କ୍ଷିତିଜ ତଳେ ରହନ୍ତି) ପୁଣି ମେଷ ଆଦି ୬ ରାଶି ସବଦା ଉଦିତ ରହିଥାନ୍ତି ।

(କ୍ଷିତିଜ ଉପରେ ରହନ୍ତି) ଏହିପରି ଭାବରେ ଦେବଭାଗରେ (ଉତ୍ତର ଗୋଲାର୍ଦ୍ଧରେ) ଓ
ରାକ୍ଷସ ଭାଗରେ (ଦକ୍ଷିଣ ଗୋଲାର୍ଦ୍ଧରେ) ଅଷ୍ଟାଂଶ ଗଣନାରେ ହିଁ ଦୃଷ୍ଟ ଅଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ,
ଅର୍ଥାତ୍ ଦେବତାଙ୍କୁ ଯେଉଁ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ସବଦା ଦୃଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି ଅସୁରମାନଙ୍କୁ ସେ ବିଷୟ
ଆଦୌ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ।

ଏପରି ଦେବାସୁର ବିଭାଜନ ବଡ଼ ବିପତ୍ତି । ଏଠାରେ ଯେଉଁ ଶକ୍ତି ସବୁର ଉଲ୍ଲେଖ
କରାଗଲା ସେ ସବୁ ସାଧୁନ କା ଅସୁନ ସମ୍ବୃତ ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ ।

ବ୍ରହ୍ମାଣାଂ ଯୋଜନଗତେଃ ସାମ୍ୟଂ ସ୍ୱୀକୃତ୍ୱତେ ଯଦ
ତଦା ଗତିଫଳାଦ୍ କକ୍ଷାବିସ୍ତାରଃ କର୍ତ୍ତୁମିଷ୍ୟତେ । ୨୭ ।

ତଥା ସତ ନ ଦୃକ୍ତୁଲ୍ୟା ଶୈଘ୍ରାଃ ପରଧୟୋ ହ ଯଦ୍
ଭବନ୍ତୀତ୍ୟୁଦତଃ ସୂର୍ଯ୍ୟଭ୍ୟାଦ୍ୟାଃ ହମମନ୍ତଗାଃ । ୨୮ ।

ହାନବିଷ୍ଣୁକ୍ରତଃ ଶୈଘ୍ରଫଳାନାଂ ବିପ୍ଳବାଣୟୋଃ
ସିଦ୍ଧାନ୍ତେନୁକ୍ରମସ୍ତ୍ୟକ୍ରଂ ଜ୍ଞାନୀନାମକବେଷ୍ଟନମ୍ । ୨୯ ।

ଭୃବଃ ପରତ ଇନ୍ଦ୍ରକୌ ମଧ୍ୟମାର୍କାଭ୍ୟାଦୟଃ
ମଧ୍ୟାର୍କସାବନଦନେ ଯାବଦ୍ଯାନ୍ତି ପୁରୋଦଶମ୍ । ୩୦ ।

ସ୍ତ୍ରୀଭାବିକୀ ଗତଃ ପୈଷାଂ ମନ୍ଦୋଦାକର୍ଷଣାତ୍ମୟା
କଳାଦୈର୍ଘ୍ୟର୍ତ୍ତବ୍ୟତେ ନିତ୍ୟଂ ଦୂରସାମୀପ୍ୟଯାନତଃ । ୩୧ ।

ବ୍ରହ୍ମମାନଙ୍କର ଯୋଜନ ଗତି ସମାନ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କଲେ ସେମାନଙ୍କର କକ୍ଷା
ବିସ୍ତୃତ ମଧ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ । ତାହା ମଧ୍ୟ ଯଦି ମାନ ନିଆଯାଏ ତାହାହେଲେ ବ୍ରହ୍ମମାନଙ୍କର
ଯେଉଁ ଶୀଘ୍ର ପରିଧି ଅଛି ସେଗୁଡ଼ିକ ଦୃକ୍ ସିଦ୍ଧ ହେବେ ନାହିଁ ।

ପୂର୍ବୋକ୍ତ କାରଣରୁ ରବି କେନ୍ଦ୍ରରୁ ହମରେ ଥିବା ବୃଥ ଓ ଶୁକ୍ର ଆଦି ବ୍ରହ୍ମ ଯଥାହମେ
ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଯୋଜନ ଗତି କରନ୍ତି ବୋଲି ବରବର ମୁଁ କହି ଆସୁଛି ।

ଏବଂ ପିତାମହ ମାନଙ୍କରେ ବ୍ରହ୍ମମାନଙ୍କର ବନ୍ଧୁ, ବାଣ ଓ ଶୀଘ୍ର ଫଳର କ୍ଷୟବୃଦ୍ଧି
ରହୁଥିବାରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ସେମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ରକ କକ୍ଷା ସ୍ୱୀକାର କରୁଛନ୍ତି—ମାତ୍ର
କହୁନାହାନ୍ତି । ମୁଁ କିନ୍ତୁ ସେକଥା ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରକାଶ କରିଦେଲି ଏହାହିଁ ପ୍ରଭେଦ ।

ପୃଥିବୀର ଗୁଣପାଖରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ବନ୍ଧୁ ଭ୍ରମଣ କରୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ ବୃଥ ଆଦି ଅନ୍ୟ
ବ୍ରହ୍ମମାନେ ମଧ୍ୟମ ରବିକୁ ପରିଭ୍ରମଣ କରୁଛନ୍ତି । ମଧ୍ୟମ ରବି ସାବନ ଦିନରେ (ରବିର

ମଧ୍ୟମ ଗତି କଳା ସୁସ୍ଥତା-ନକ୍ଷତ୍ର ୭୦ (ଦଣ୍ଡରେ) ସେମାନଙ୍କର ଦୈନିକ ଗତି ହୁଏ । ଏବଂ ଏହି ଦୈନିକ ଗତିରେ ସେମାନେ ବରାବର ପୃଥ୍ବୀ ଆଡ଼କୁ ଯାଉଅଛନ୍ତି । ଏହାହିଁ ସେମାନଙ୍କର ସ୍ଵାଭାବିକ ଗତି । ଏହି ଗତିହିଁ ମହୋଦାକର୍ଷଣରୁ ହୋଇଥାଏ । ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ପୃଥିବୀଠାରୁ ଦୂର ଓ ନିକଟସ୍ଥିତିବଶତଃ କଳାଦି ଗତି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହୋଇଥାଏ ।

ନାନାଗୁର୍ଯ୍ୟନରୁକ୍ତାନାଂ ଭଗଣାନାଂ ବିଭେଦତଃ
କେଶ୍ଚିତ୍ କଳ୍ପାଦିକାଳସ୍ୟ ଗଣନାସମ୍ଭବତା ନ ଯତ୍ । ୩୬ ।

ତତ୍ ପାଷାଣମତଂ ଯସ୍ମାତ୍ ସିଦ୍ଧାନ୍ତୋଦତ ପର୍ଯ୍ୟୟେଃ
ତଦୁକ୍ତକୃଦିନାନୀତମଧ୍ୟମେନ୍ଦୁବିବସ୍ତତୋଃ । ୩୭ ।

ଅଦ୍ୟାବଧାର୍ଯ୍ୟଭବସ୍ୟ କାଳାତ୍ ଶତଶତାବ୍ଦତଃ
କଳାଭେଦୋଽପି ନୋ ଲବ୍ଧସ୍ତତ୍ କଥଂ ପ୍ରାକ୍ କୃତମୁଷା । ୩୮ ।

ସ୍ଥିରଦୃଶ୍ୟମୁଦ୍ଭାସ୍ୟ ଭୂନୋର୍ମଧ୍ୟଗତର୍ଜନେଃ
ଭୂଜ୍ଞାୟାଦିସମାଲେକାତ୍ପଞ୍ଚଷାଘୋ ପ୍ରତୀୟତାମ୍ । ୩୯ ।

ଚନ୍ଦ୍ର-ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞୟୋନିତ୍ୟଂ ଚଳନାଦ୍ଭଗଣାସ୍ତୟେଃ
ନ ଶକ୍ୟନ୍ତେ ନୃଭିଞ୍ଜିତୁଂ ବିନା ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ଶନାତ୍ । ୪୦ ।

ଜ୍ଞାୟତାଂ ତଦ୍ବିଶେଷୋଽପି ବହୁଭ୍ରମଣଦର୍ଶିଭିଃ
ମହୋଦାଭ୍ୟାଂ ଶନେର୍ଭେଦଂ ଶତାଘୋର୍ଜ୍ଞୟତେ କଥମ୍ । ୪୧ ।

ତସ୍ମାଦ୍ବିନ୍ଦୁଭଗଣା ବର୍ଷ ମାସ ଦିନାନି ଚ
ଲଜ୍ଜାର୍ହରାଦଃ ସର୍ବାଦିରତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତବାଚ୍ ଧ୍ରୁବା । ୪୨ ।

ଜ୍ୟୋତିଷରେ ଆଧୁର୍ଯ୍ୟମାନେ ଗ୍ରହ ଓ ଉଦାହର ଭଗଣ କହିବାରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମତ ପୋଷଣ କରୁଥିବାର ଦେଖି କେହି କେହି ଗଣକ କଳ୍ପ ଆଦି କାଳର ମଧ୍ୟ ଗଣନା ଠିକ୍ ନୁହେଁ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏପରି କହିବା ଶାସ୍ତ୍ର ବିରୁଦ୍ଧ ଅଟେ । (ଏଠାରେ ଆର୍ଯ୍ୟଭଟ୍ଟଙ୍କ ଉକ୍ତିକୁ ନିନ୍ଦା କରାଯାଇଛି କାରଣ ଏପରି ମତ ସେ ପୋଷଣ କରିଛନ୍ତି ।

ଆର୍ଯ୍ୟଭଟ୍ଟଙ୍କ ସମୟରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ (ସାମନ୍ତଙ୍କ ସମୟ) ସମୟ ୧୦୦୦ ବର୍ଷ ହୋଇ-ଯାଇଥିଲେ ହେଁ ପ୍ରାଚୀନ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ମଧ୍ୟମପୃଥିବୀ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଭଗଣରୁ କଳ୍ପସାବନ୍-ଦିନାଦିଦ୍ଵାରା ଆମ୍ଭେ ବର୍ତ୍ତମାନର ମଧ୍ୟମପୃଥିବୀ ଓ ମଧ୍ୟମ ଚନ୍ଦ୍ରରେ କଳାଟିଏ ଭେଦମଧ୍ୟ

ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉନାହିଁ । ତେଣୁ ପ୍ରାଚୀନ କୃଷ୍ଣମାନେ କରିଥିବା ଶାସ୍ତ୍ର ଭ୍ରାନ୍ତ ବୋଲି କହିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅସମର୍ଥନ । ରବି ମନ୍ଦୋଦର ସ୍ଥିରତା (ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗତି) ହେତୁ ରବିର-ମଧ୍ୟମଗତ ଲୋକେ ପାଞ୍ଚ ଋଷି ବର୍ଷରେ ଭୂମି ଓ ଗୁପ୍ତାଦିଦ୍ୱାର ଜାଣି ପାରିବେ । କିନ୍ତୁ ଚନ୍ଦ୍ରର ତଥା ତାହାର ମନ୍ଦୋଦର ପ୍ରତ୍ୟହ ଚଳତା (ଅତି ବେଗି ଗତି) ହେତୁ ସେମାନଙ୍କ ଭଗଣ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରହ ବ୍ୟତୀତ ଜାଣିବା କଷ୍ଟକର, ପ୍ରାୟ ଜାଣି ହେବନାହିଁ । ଚନ୍ଦ୍ରର ଗତି-ଭେଦ କେବଳ ବାରମ୍ବାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୋପଲବ୍ଧ କରିବା ଲୋକ ହିଁ ଜାଣିପାରିବ । ଶନିର ଗତି ଅତ୍ୟନ୍ତ କମ୍ ହୋଇଥିବାରୁ ୧୦୦ ବର୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ତାର ମଧ୍ୟ ଓ ମନ୍ଦୋଦର ଗତି ପ୍ରଭେଦ ଜାଣିହେବନାହିଁ । ଏହି ସବୁ କାରଣରୁ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଭଗଣ ବର୍ଷ, ମାସ, ଦିନ ଆଦିର ଗଣନା (କଳ୍ପରେ) ଅସତ୍ୟ ନୁହେଁ ଯଥାର୍ଥ । ଲଙ୍କା ଅଭିଷିକ୍ତିରେ ଯେ ସବୁ କଥାର (ଯେ ଭଗଣ, ଦିନ, ମାସ ବର୍ଷ ଆଦିର) ପ୍ରାରମ୍ଭ, ଏହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ବଚନ ମଧ୍ୟସତ୍ୟ—କଦାପିମିଥ୍ୟା ନୁହେଁ ।

ଚନ୍ଦ୍ରେକପାତତ୍ତୋମାଦୌ ବିସଂବାଦୋଯଦୀଷ୍ୟତେ
ତତ୍ସବଂ ସ୍ଥୂଳଦୃଷ୍ଟ୍ୟୋକ୍ତଂ ଯୁଗପର୍ଯ୍ୟୟବାଦତଃ । ୩୯ ।

ଚନ୍ଦ୍ରର ଉଚ୍ଚ ଓ ପାତ ଭଗଣରେ ଯେଉଁ ପ୍ରଭେଦ ଦେଖାପଡ଼େ, ତାହା ଯୁଗ ଭଗଣଦି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଏହାସବୁ ସ୍ଥୂଳ ଦୃଷ୍ଟିର କଥା । ସୂକ୍ଷ୍ମଗଣନା ବା କଳ୍ପାଦି ଭଗଣରେ ନୁହେଁ ।

ମତମାନ ଶ୍ରେୟଶ୍ଚରୂପଃ ପ୍ରଭେଦଂ ଯୁଗପର୍ଯ୍ୟୟେଃ
ବ୍ରହ୍ମାଣାଂ ବୀକ୍ଷ ତତ୍ସଂଖ୍ୟାଂ କଲ୍ଲେ ପୂର୍ଣ୍ଣାମକଲ୍ଲୟତ୍ । ୪୦ ।
ସୂକ୍ଷ୍ମକାଳସ୍ୟ ଚ ତ୍ୟାଗମକୃତ୍ୱା କଲ୍ଲବକ୍ତବତଃ
କାଳସ୍ୟ ଗଣନାଂ ଚକେ ଲଙ୍କାମଧ୍ୟାର୍ଯ୍ୟମୋଦୟାତ୍ । ୪୧ ।

ବୁଦ୍ଧିମାନ ଶ୍ରେୟଶ୍ଚରୂପଂ ଯୁଗଭଗଣ ଧରିବାଦୀ ପ୍ରଭେଦ ପଡ଼ିଯାଉଥିବାର ଦେଖି କଳ୍ପରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଂଶ ଭଗଣ କଲ୍ପନା କରି ନେଇଛନ୍ତି । ସେ କଲ୍ପାରମ୍ଭ ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମ କାଳ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ନ ମାନି ଅର୍ଥାତ୍ କଳ୍ପର ଆରମ୍ଭଠାରୁ ହିଁ କାଳଗଣନା ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ଏହି ଆରମ୍ଭ ତାଙ୍କ ମତରେ ଲଙ୍କାର ଅଭିଷିକ୍ତିରୁ ନ ହୋଇ ଲଙ୍କାର ମଧ୍ୟମ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟଠାରୁ ହିଁ ହୋଇଅଛି । ତାଙ୍କର ମଧ୍ୟମ ଅଭିଷିକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଲଙ୍କାର ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟଠାରୁ ହିଁ ହୋଇଅଛି ।

କ୍ଳୃପ୍ରାହର୍ଗଣସଂଖ୍ୟାୟା ଅଲ୍ପଦ୍ୱାଦ୍ରବିଚନ୍ଦ୍ରୟେଃ
କଳିବକ୍ତବୀ ସ୍ୱକାଳାନ୍ତଂ ଭଗାଦ୍ୟାଧିକ୍ୟପାତତଃ । ୪୨ ।

ଖାତ୍ରଖାକେଁ ହୁଁ ତେତ୍ୟାଦି ସିଦ୍ଧାନ୍ତକଳୋକ୍ତନାଦ୍
ସିଦ୍ଧାନ୍ତମାୟମାନ୍ତାୟମପୟେ କୃତବାଂସୁୟେଃ । ୪୩।

ଉତ୍ପନ୍ନସମସ୍ତାଂ ଚ ନିର୍ମାୟ ଉଗ୍ରଶାବଳମ୍
ସ୍ୱସ୍ୱର୍ଗାକେୟୁଁ ତୋନାନାଂ ତେଷାଂ ଦୃକ୍ସିଦ୍ଧିଂ ନେଷତ । ୪୪।

ସିଦ୍ଧାନ୍ତସିଦ୍ଧିରକେୟୁଁ ବାଂଜେନାପି ଯଦାସ୍ତୈତା
ସ୍ୱପର୍ଯ୍ୟାୟାସିରତ୍ନଂ ହି ତତ୍ତେନାବିଷ୍ଣୁତଂ ସ୍ୱୟମ୍ । ୪୫।

ଅଧୁନେତନ୍ମଧ୍ୟମୟେଃ ସିଦ୍ଧାନ୍ତାନୀତୟୋର୍ଯତଃ
ଦୃକ୍ସିଦ୍ଧିଂ ଶ୍ରୀତତସ୍ୟୋକ୍ତ୍ୟା ଦୃଶ୍ୟତେ ମହଦନ୍ତରମ୍ । ୪୬।

ଯଦି ତତ୍ପୂର୍ବସମୟେ କଣ୍ଠି ଉତ୍ପଦ୍ୱିଶଃସୁଧୀଃ
ଅକରଷ୍ୟତ ଦୃକ୍ସିଦ୍ଧିଂ କଳ୍ପତେଃ କଳ୍ପପର୍ଯ୍ୟୟେଃ । ୪୭।

ତଦୈବେଦ୍ୱରୂପଂବାଦୋ ଭାସ୍କରୋକ୍ତେନ ସମ୍ଭବେତ୍
ସ୍ୱପୂର୍ବକାଳସମ୍ଭାଦାଦ୍ୟତଃ ସ୍ୟା ଦନ୍ତରଗ୍ରହଃ । ୪୮।

ଆରୂର୍ଯ୍ୟଃ କଳ୍ପଉଗ୍ରଶାନ୍ ଯଦାହୈଷ ମହାନ୍ ଗୁଣଃ
ପ୍ରବୃତ୍ତିଦିନମାସାଦିସଂଖ୍ୟାତେଦସ୍ତୁ ଦୃଷଣମ୍ । ୪୯।

ତଥାପେ୍ୟଷ ନିଜେ କାଳେ ଲିଖିତ୍ୱା ଦୃକ୍ସମାନ୍ ଗ୍ରହାନ୍
ମହୋପକାରମକରେନ୍ନାଦୃଶାମଳ୍ପସବଦାମ୍ । ୫୦।

କଳିଯୁଗର ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ନିଜର ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଯେଉଁ ଅନ୍ତର୍ଗତ କଳ୍ପନା କଲେ ତାହାର ସଂଖ୍ୟା ଅତି କମ୍ ହେବାରୁ ସେଥିରୁ ଯେଉଁ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଅଣା ଗଲ ତାହାର ଅଂଶାଦ୍ୱରେ ମଧ୍ୟ ଆଧିକ୍ୟ ଦେଖା ଗଲା । ତେଣୁ ସେ ଶିରେମିଶିରେ “ଖାତ୍ର ଖାକେହୁଁ ତାଃକଳ୍ପ ଯାତାଃସମାଃ” ଇତ୍ୟାଦିଦ୍ୱାରା ସିଦ୍ଧି ଗଣନା କଲା ଚ୍ୟାଗ କଲେ । ଫଳରେ ତାଙ୍କ ସମୟରେ ସେ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରି ଦେଇଗଲେ ।

ଏହିପରି ଭାବରେ ସେ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଉଗ୍ରଶାଦି ସ୍ଥିତିରକରି ନିଜର ଗଣନା ଯୋଗ ବିଯୋଗ ପୂର୍ବକ ସେ ସବୁ ଗ୍ରହର ଦୃକ୍ସିଦ୍ଧି କରିଗଲେ । ଗଣ ସଂସ୍କାର କରି ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ପଷ୍ଟ ଯେ ସେ କଲେ ସେଥିରୁହିଁ ତାଙ୍କ ରଚିତ ଗ୍ରହ ଉଗ୍ରଶା ଗୁଡ଼ିକ ଅନୁଷ୍ଠିତ ବୋଲି ଧାରା ପଡ଼ିଗଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ (ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ) ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ମଧ୍ୟମ ରବି-ଚନ୍ଦ୍ର ସାଧନ କରାଯାଉଛି, ତାହା ଭଲ ଭାବରେ ଦୃକ୍ ସିଦ୍ଧ ହେଉଅଛି । ମାତ୍ର ଶୁକ୍ଳରକ୍ଷ

ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ଆଣିଲେ ବହୁତ ପ୍ରଭେଦ ଆସିଯାଉଛି । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଠିକ୍ ପୂର୍ବେ କୌଣସି ବିଦ୍ଵାନ୍ କଲ୍ପ ଭଗବାନ ନେଇ ଗ୍ରହ ଦୁର୍ଦ୍ଦିକ୍ଷ କରିଥିଲେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଯୁକ୍ତିରେ ଏବେ ବୈଷଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଦେଇ ନଥାନ୍ତା । ଏଠାରେ ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ (ତାଙ୍କର ୫୧୭ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ) ବ୍ରହ୍ମଗୁପ୍ତଙ୍କ ଗ୍ରହ ଭଗବାନ ନେଇ କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ କରି ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ନିଜ ସମୟରେ ପ୍ରଭେଦ ପଡ଼ି ଯାଉଥିବାର ଦେଖି ନିଜେ କଲ୍ପ ଗ୍ରହ ଭଗବାନ ଗୁଡ଼ିକ କହି ଯାଇଛନ୍ତି । ଏହା ଅବଶ୍ୟ ତାଙ୍କର ଏକ ମହାଗୁଣ । କଲ୍ପ ଲଙ୍କାର ମଧ୍ୟମ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟବେଳେ କଲ୍ପାଦି ଓ ଗ୍ରହଗୁଡ଼ିକ ଆରମ୍ଭ ହେବା କହିବା ତଥା ସାବନ, ଚନ୍ଦ୍ରଦିନ, ମାସ ପ୍ରଭୃତିର ସେ ଯେଉଁ ସଂଖ୍ୟାଦେଇ ଦେଇଗଲେ ସେଥିରେ ଯେଉଁ ପାର୍ଥକ୍ୟସବୁ ଦେଖାଯାଉଛି, ତାହା ଦୋଷ ଗୁଣ ନୁହେଁ । ଏ ସବୁ ଦୋଷ ଗୁଣ ସତ୍ତ୍ୱେ ସେ ନିଜ ସମୟରେ ଯେଉଁ ଦୃଢ଼ସିଦ୍ଧି ଗ୍ରହଗଣିତ କରିଦେଇଗଲେ ତଦ୍ଵାରା ମୋପରି ଅଳ୍ପଜ୍ଞ ଲୋକର ମହୋପକାର କରି ଯାଇଛନ୍ତି ।

ଆର୍ଯ୍ୟଭଟ୍ଟ ଶତାନନ୍ଦ ଭାସ୍କରଣାଂ ସ୍ଵକାଳଜେଃ

ତତ୍ତ୍ୱ ମତ ସମାନୀତେଃ କାମାଭିଜାତସମ୍ବନ୍ଧତେଃ । ୫୧ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ଵାନୀତଖେତାନାଂ କୃତ୍ୱା ସମ୍ବାଦମାତୁନଃ

କାଳେନାହଂ ଦୃଷ୍ଟିସିଦ୍ଧାନ୍ ସୂକ୍ଷ୍ମବାନ୍ ଭଗବାନମୂନ୍ । ୫୨ ।

ତଥାଭବତୀ ଘଟୀଭେଦୋ ଭାଗଭେଦଃ କୁଜାଦିଷୁ

ଭବିଷ୍ୟତ୍ୟୟୁତାଦ୍ୟାନ୍ତଂ ନୈତେଭ୍ୟଃ ଇତି ମେ ମତଃ । ୫୩

ଆର୍ଯ୍ୟଭଟ୍ଟ, ଶତାନନ୍ଦ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ନିଜ ସମୟରେ ଯେଉଁ ଗ୍ରହ ଅଣାଗଲା ଏବଂ ଯାହା କାମାଭିଜାତଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଗଣିତ ସହିତ ସମାନହେଲା, ସେ ସବୁକୁ ମୁଁ ନିଜ ସମୟରେ ମୋ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଆମ୍ଭେ ଗ୍ରହ ସହିତ ଭୁଲନା କରି ଦେଇଛି ଏବଂ ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦୃଢ଼ ସିଦ୍ଧି ମୋର ଏ ଭଗବାନ ଗୁଡ଼ିକ ରଚନା କରିଅଛି । ଏଣୁ ମୋର ଧାରଣା— ଆଜିଠାରୁ ଅସ୍ତ୍ରତେ ବର୍ଷ ପରେ ମଧ୍ୟ ମୋର ଏ ଗଣନା ଠିକ୍ ଆଜି ପରି ଦୃଢ଼ ସିଦ୍ଧି ହେବା ତଥ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ର ଆଦିରେ ଦଣ୍ଡ ଭେଦ ହେବ ନାହିଁ କି ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ଗ୍ରହ ସ୍ପଷ୍ଟ କଲ୍ପବେଳେ ଅଂଶ ଭେଦ ହେବ ନାହିଁ । ମୋର ଏ ଭଗବାନ ରଚନା ଅତି ମାତ୍ରାରେ ନିର୍ଭୁଲହେବା ମୋର ବିଶ୍ଵାସ ।

ବିକାଳଜ୍ଞାନହୀନତ୍ଵାନୁମାଦୃଶାଂ ଚରକାଳତଃ

ଅଂଶାଦଭିଃ ପ୍ରଭେଦଶ୍ଳେଷସାକ୍ଷାତ୍‌କାର୍ଯ୍ୟଃ ପ୍ରମାଦଭିଃ । ୫୪ ।

ତଦା ମୟୋକ୍ତପୂର୍ବେଷୁ ଭଗଣେଷ୍ଠପି ପର୍ଯ୍ୟୟଃ ।
 ଦେୟା ହେୟା ବନ୍ଧ୍ୟମାଣା ହାନିବୃଦ୍ଧ୍ୟନୁସାରତଃ । ୫୫ ।
 ବେଦତତ୍ତ୍ଵାନି ପଞ୍ଚେଷ୍ଠସିଦ୍ଧିବୋ ନବଖାଦ୍ରୟଃ
 ରାମହ୍ୟଙ୍ଗାଃ ସମୁଦ୍ରାଙ୍ଗରୁଦ୍ରାଃ ସପ୍ତେନ୍ଦ୍ରଭାସ୍କରାଃ ୫୬ ।
 ଦ୍ଵିଶୈଳରସମେଦନ୍ୟଶ୍ଚୁଦ୍ରାଷ୍ଟୁ ଗୁଣବାହବଃ
 ଶରାଗ୍ନିରସନେହାଣି ଖନନଗଗନାଗ୍ନୟଃ । ୫୭ ।
 ଏବଂ ଦଶବିଧା ଭେଦା ଧନର୍ଣ୍ଣଦୈନ ସମ୍ବତାରଃ
 ଭୌମାଦେଃ କଳ୍ପିତାଃ କଳ୍ପଭଗଣାନାଂ ବିଶୁଦ୍ଧୟେ । ୫୮ ।
 ଅହ ତୁ ପ୍ରଥମୋ ଭେଦୋ ଦ୍ଵିଗୁଣଃ କୃତଦିକ୍ଷାତେ
 ତୃତୀୟୋ ଦ୍ଵିତୀୟେଦମ୍ଭସ୍ତୃର୍ଯ୍ୟଃ ପଞ୍ଚଗୁଣାବଧୃଃ । ୫୯ ।
 ତଥୈବାଷ୍ଟମପକ୍ଷଃ ସ୍ୟାତ୍ ସପ୍ତମୋ ଦଶଗୁଣାବଧୃଃ
 ଅକ୍ତୋ ଦ୍ଵିତୀୟଗୁଣୋ ଗ୍ରାହ୍ୟସ୍ତୃୟିଂଶଦ୍ଭେଦା ଇତ । ୬୦ ।
 ଏଷାମନେ୍ୟାନ୍ୟଯୋଗାତ ଯେ ସ୍ଵାସ୍ତେଷାସ୍ତ୍ରୟାଂ ନେ
 ସଂବାଦାତ୍କାଳୟୋର୍ଗ୍ରାହ୍ୟାସ୍ତ୍ରିଂଶଲ୍ଲିପ୍ତାନ୍ତରାଦପି । ୬୧ ।
 ତଥ୍ୟାଦୌ ଗ୍ରହଣାଦୌ ଚ ଚନ୍ଦ୍ରମନ୍ଦୋକପାତୟୋଃ
 ସର୍ବୋପାଦେୟତାହେତୋସ୍ତଦ୍ଵିଶେଷଂ ବ୍ରୁବେ ପୁନଃ । ୬୨ ।
 ଖରତୁର୍ନବସପ୍ତେଶବସ୍ତନାଗକ୍ରତା ଇତ
 ଭକ୍ତପୂର୍ବାନ୍ନୟା ଚନ୍ଦ୍ରମନ୍ଦୋକଭଗଣବ୍ରଜାତ୍ । ୬୩ ।
 କାଳାନ୍ତରେ ସୁସାଧ୍ୟସ୍ୟ ତୁଙ୍ଗସ୍ୟେକ୍ଷଣସିଦ୍ଧିତଃ
 ଆଧ୍ୟକ୍ୟଂ ନୂନତା ବାପି ଭବିତା ଚେତ୍ତଦାପ୍ୟମୀ । ୬୪ ।
 ଗ୍ରାହ୍ୟା ଦୃଶ୍ୟସିଦ୍ଧିଭେଦା ଦ୍ଵିସପ୍ତରସଭୂମୟଃ
 ଚନ୍ଦ୍ରାଷ୍ଟୁ ଗୁଣପକ୍ଷା ବା କମ୍ବାଗ୍ନୀଷୁଫସାଗରାଃ । ୬୫ ।
 ତଦ୍ଵାତଭଗଣାନାନ୍ତୁ ଶଙ୍ଖା ନାସ୍ତି ବିପର୍ଯ୍ୟୟେ
 ତଥାପ୍ୟଦ୍ଵାୟୁତେତୀତେ ଭେଦୋ ଭାଗାଧିକୋ ଯଦ୍ । ୬୬ ।

ସ୍ୱାମୀ ତଦ୍ୱ୍ୟାଦି ଷଟ୍ତନ୍ତ୍ରାଦିଷ୍ଟୁ ଦୃଷ୍ଟ୍ୟାନୁସାରତଃ
ଜାନ୍ତୁପାତସ୍ୟ ଭଗଣେଷ୍ଟ୍ରଗୋଗଗନାଗ୍ନୟଃ । ୭୭ ।

ଖାଦ୍ରିଦ୍ୱ୍ୟର୍ଥାଃ ଖଧୃତ୍ୟଙ୍ଗାନ୍ୟବ୍ରଷଭ୍ବଗୁଣଦନ୍ତନଃ
ଏତେ ଦ୍ୱିତ୍ୱାଦିନିଦ୍ୱାଶ୍ଚ ଦଗ୍ଧଜାଙ୍ଗନିଶାକରଃ । ୭୮ ।

ଖାଦ୍ରିଚନ୍ଦ୍ରାଷ୍ଟପକ୍ଷାଶ୍ଚ ଯୋଜ୍ୟାସ୍ତ୍ୟାଜ୍ୟା ସୁଥାପି ତେଭ୍
ଦୃକ୍ସିଦ୍ଧିର୍ନ ତଦା ସ୍ୱନୋବ୍ୟତ୍ୟୟା ସ୍ୱବନିଶ୍ଚୟାଭ୍ । ୭୯ ।

ଗଣିତା ଗତସୂକ୍ଷ୍ମାର୍କ ଛାୟାର୍କାନୁରସନ୍ନିତାଃ
ଅୟନାଂଶାଦୟୋ ଗ୍ରାହ୍ୟା ବିଶେଷୋଽବେଦ କୀର୍ତ୍ତିତଃ । ୮୦ ।

ଅପୂର୍ବେ (୧୦ ହଜାର) ବର୍ଷ ପରେ ପୁଣି ମୋର ଏହି ଭଗଣାଦିଦ୍ୱାରା ସାଧିତ
ଗ୍ରହରେ ଉପଲବ୍ଧ କଲବେଳେ ତପାତ୍ ଦେଖାଗଲେ ଏହିପରି କିଛି ସଂସ୍କାର କରିବାକୁ
ହେବ । କାରଣ ମୁଁ ସିକାଳଜି ନୁହେଁ । ଏଣୁ ବହୁ ବର୍ଷ ପରେ ମୋର ଏହି ରଚନାଦ୍ୱାରା
ଉପଲବ୍ଧ କଲବେଳେ ଅଂଶାଦି ପ୍ରଭେଦ ଦେଖା ଦେଇପାରେ । ସତରେ ଯଦି ତାହା ହୁଏ,
ତାହାହେଲେ ମୁଁ ଯେଉଁ ସବୁ ଗ୍ରହ ଭଗଣ ସଂଖ୍ୟା କହିଛି, ସେଥିରେ ହାନିବୃଦ୍ଧି ଅନୁସାରେ
ଏହି କେତେକ ସଂଖ୍ୟା ଯୋଗ ହେୟାଗ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଗ୍ରହ ମୋର ପ୍ରଦର୍ଶିତ ଶକ୍ତିରେ ସାଧୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କଲବେଳେ ଯଦି ଗଣିତରୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ
ବେଶି ହୁଏ, ତାହା ହେଲେ ଦତ୍ତ ସଂଖ୍ୟା ଗ୍ରହ ଭଗଣ ସଂଖ୍ୟାରେ ଯୋଗ କରିବ । ପୁଣି
ଗଣିତରୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କମ ହେଲେ ଗ୍ରହ ଭଗଣ ସଂଖ୍ୟାରୁ ଉକ୍ତ ସଂଖ୍ୟା ଫେଡ଼ି ଦେବାକୁ
ହେବ । ଏପରି କଲେ ଗଣିତରେ ଆସିଥିବା ଗ୍ରହ ଓ ଉପଲବ୍ଧ ଗ୍ରହ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି
ପାର୍ଥକ୍ୟ ଆଉ ରହିବ ନାହିଁ । କେଉଁ ଗ୍ରହ ଭଗଣରେ କେତେ ମିଶାଯିବ ବା ଫେଡ଼ାଯିବ
ତାହା ଏଠାରେ ଦିଆଯାଇଅଛି ।

ମଙ୍ଗଳ ଭଗଣରେ	+ ୨୫୪ ମିଶା	— ୪୫୫ ଫେଡ଼ା
ବୁଧ ,,	+ ୭୦୯ ,	— ୨୭୩ ,,
ବୃହସ୍ପତି ,,	+ ୧୧୭୪ ,,	— ୧୨୧୭ ,,
ଶୁକ୍ର ,,	+ ୧୭୭୨ ,,	— ୨୩୮୧ ,,
ଗନି ,,	+ ୨୭୩୫ ;	— ୩୦୯୦ ,,

ଏଠାରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ପ୍ରଥମ ଭେଦ କଦାଚିତ୍ ଦୁଇଗୁଣ ମଧ୍ୟ ହୋଇଯାଇପାରେ । ୩ୟ
ଭେଦଟି ୨, ୩ ବା ୪ ଗୁଣ ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରେ । ୪ର୍ଥ ଭେଦଟି ୨, ୩, ୪ ଓ ୫ ଗୁଣ ମଧ୍ୟ
ହୋଇପାରେ । ୮ମ ଭେଦ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ୨, ୩, ୪ ବା ୫ ଗୁଣ ହୋଇପାରେ । ୭ମ-

ଭେଦଟି ଯୁଗ୍ମ ହୋଇପାରେ । ଶେଷ ଭେଦଟି ୨ ବା ୩ ଗୁଣ ହୋଇପାରେ । ଏପରି ବୁଝିବାକୁ ଗଲେ ଏହି ଭେଦ ଗୁଡ଼ିକର ମୋଟ ସଂଖ୍ୟା ହେଲା ୩୩ ।

ଶହରଙ୍କ ସମୟ ଓ ମୋ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଦୁର୍ଦ୍ଦିକ୍ଷକୁ ନେଇ ୩୦ କଳା ଅନ୍ତର (ତପାକୁ) ଯଦି ପଡ଼ିଯାଏ, ତାହାହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଯୋଗ ବିଯୋଗ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇ- ପାରେ ।

ତଥ୍ୟ ଓ ନକ୍ଷତ୍ର ଆଦି ଆଣିବାରେ ତଥା ଗ୍ରହଣ ପ୍ରଭୃତିରେ ଚନ୍ଦ୍ରମନ୍ଦୋଜ ଓ ପାତରେ ସବୋପଯୋଗିତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ନିମ୍ନ ପ୍ରକାରେ ଯୋଗ ବିଯୋଗ କରିବ ।

ଚନ୍ଦ୍ରମନ୍ଦୋଜ ଭଗଣରେ + ୧୭୭୨, ୨୩୮୧ ବା ୪୦୫୩ ୪୮୮୧୧୭୯୪୦

ଚନ୍ଦ୍ରପାତ ଭ ଗଣରେ + ୧୭୭୨ (ତପାତ ଅନ୍ତତଃ ୧୦ ହେଲେ ଏହାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଅବଶ୍ୟମ୍ବାସ)

ସାନ୍ତପାତ ଭ ଗଣରେ + ୩୦୯୦, ୫୨୭୦, ୭୧୮୦, ୮୩୭୦, ୧୭୭୨୦,
୨୫୦୮୦, ୧୯୮୧୦, ୨୮୧୭୦

* ସାନ୍ତ ପାତଭଗଣ ସଂଖ୍ୟା = ୭୪୦୧୭୦

ସାନ୍ତପାତ ଭଗଣରେ ଯେଉଁ ଆଠ ପ୍ରକାର ପ୍ରଭେଦ ସଂଖ୍ୟା ଯୋଗ ବିଯୋଗ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଦିଆଗଲା, ସେ ସବୁ କରିବା ପରେ ମଧ୍ୟ ଯଦି ସାନ୍ତ ଦୁର୍ଦ୍ଦିକ୍ଷ ନ ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ଗଣିତରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆଣି ସି ପ୍ରଶ୍ନାତ୍ମକାର ଶୁକ୍ତିରେ ଗୁଣ୍ଠା ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୁଣି ଆଣି ଉଭୟର ଅନ୍ତର ସମାନ ଅସୁନାଶ ଗ୍ରହଣ କରିବ । ଗଣିତରେ ଆସିଥିବା ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ନ ହେଲେ ଏହା ବରାବର କରିବାକୁ ହେବ ବୋଲି ଜାଣିବାକୁ ହେବ ।

ଯଦା ପ୍ରଜାପତଃ ଖେତାନ୍ ସୃଷ୍ଟ୍ୱା କାଦୋନ୍ୟବୀବିଶତ୍
ତତୋ ଦ୍ୱିଦ୍ୱ୍ୟକ୍ଷତଃ କୁମୁରାଣ୍ୟାଦୌ ନଦଧେ ଗୁରୁମ୍ । ୭୯ ।

ତଦାଦପ୍ରଭବସ୍ତସ୍ମାଦ୍‌ପ୍ରବୃତ୍ତୋଽବୋ ଗୁରୌ ପୁନଃ
ମେଷାଦନିଷ୍ଠେ ଶୁକ୍ଳାଦ୍ୟା ଇତ ସାଂହତକୋକ୍ତିତଃ । ୮୦ ।

* (ଅର୍ଥ ଉକ୍ତ, ସ୍ୱର ଓ ଶତାବ୍ଦି ଆଦିଙ୍କର ଶୁକ୍ତିରେ ଗଣନା କଲେ ଉପଲବ୍ଧରୁ ଏ ଅନ୍ତର ଦେଖାଯାଉଛି । ଏପରି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଉପରେ ଏବଂ ପୁରାବୃତ୍ତିମାନଙ୍କ ଗଣିତ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ଏ ଯେଉଁ ହୁଏ, ତାହା ବଡ଼ ତମଜାର ! ଏହାଦ୍ୱାରା ପ୍ରଶ୍ନର ବୁଦ୍ଧିର ମଧ୍ୟ ପରିଚୟ ମିଳେ ।)

ବଗିଚାୟାୟତଃ ପ୍ରୋକ୍ତା ମୟା ମଧ୍ୟ ବୃହସ୍ପତୋ
 ତତ୍ପର୍ଯ୍ୟୟାବପର୍ଯ୍ୟାସେ ସମ୍ବନ୍ଧସ୍ୟତ ପଣ୍ଡିତେଃ । ୭୩।
 ଭଗଣାଃ ପଞ୍ଚନଃଶେଷାଃ କଲ୍ୟାଣାଦ୍‌ଶରଦାବଳଃ
 ସୃଷ୍ଟେର୍‌ଶ୍ଚାବସୁ ମୁଖା କପିଳାଖ୍ୟା-ଦରେବ ବା । ୭୪।
 ଶୁକ୍ଳାଦବା ବୃଷାଦବା ବିଜୟାଦରଥାପି ବା
 ଲେଖ୍ୟାଃ ସ୍ୱକାଳସିଦ୍ଧାନାମଦାନା-ମବିରୋଧତଃ । ୭୫।
 କିନ୍ତୁ ଖାବ୍ୟସ୍ତୁସପ୍ତାର୍ଥଦ୍ୱୟେଷଦ୍‌ଗୁଣପର୍ଯ୍ୟୟାଃ
 ଶୁକ୍ଳାଦ୍ୟଭଗଣାଃ ସର୍ବପକ୍ଷତଃ ସାଧବୋ ମତାଃ । ୭୬।
 ଏତଭଗଣ ଜେଷ୍ଠିନ୍ନ ଲପ୍ତନେଜ୍ୟସ୍ୟ ସଂପ୍ରତ
 ଦୃକ୍‌ସାମ୍ୟାଦ୍‌ପଦକଂ ଲେଖ୍ୟଂ ଧ୍ରୁବଗତ୍ୟାଦସଙ୍ଗତମ୍ । ୭୭।
 ଭବିଷ୍ୟଦ୍‌ବୃଷା ବର୍ଷାନ୍ତେ ମତଦ୍‌ୟମ୍‌କର୍ମାସ୍ତତେଃ
 ସମନ୍ତଂ ଭବିତା ତସ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟା ଦୃକ୍‌ସିଦ୍ଧିରୁତ୍ତମେଃ । ୭୮।
 ଶାସ୍ତ୍ରସ୍ୟାସ୍ୟ ବିସମ୍ଭାବେ ଧର୍ମଗୋପ୍ତାତ୍ୟତେନ ତେଭ୍
 ସମ୍ଭାବେନା ଗ୍ରହକୃତ୍‌କଣ୍ଠିଦ୍ରୁସ୍ୟଂ ତତ୍‌କୃତେ ହ୍ୟଦଃ । ୭୯।

ବରହମିହିରଙ୍କ ବୃହତ୍ ସଂହିତାରେ ଅଛି, ଯେତେବେଳେ ସୃଷ୍ଟିର ଆରମ୍ଭ ହେଲା
 ତେବେବେଳେ ବୃହସ୍ପତି ମେଷରାଶିର ଆଦ୍ୟରେ ଥିଲେ । ବୃହସ୍ପତି ମଧ୍ୟମମାନରେ ବର୍ଷକେ
 ଗୋଟିଏ ରାଶି ଗ୍ରହଣକରେ । ଏଣୁ ୨୨ ବର୍ଷରେ ସେ କୁମ୍ଭ ରାଶିର ଆଦ୍ୟରେ ନିଶ୍ଚୟ
 ରହିପାରିବ । ସେଠାରୁ ପ୍ରଭବନାମକ ଗୁରୁବର୍ଷ ଆରମ୍ଭ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ପୁଣି ବୃହସ୍ପତି
 ମେଷାଦିରେ ହେଲେ ଉକ୍ତ ବର୍ଷର ନାମ ଶୁକ୍ଳ ଆଦି ହୋଇପାରେ ।

ଭବିଷ୍ୟତରେ ବୃହସ୍ପତି ସାଧନ କଲବେଳେ ଯଦି ଭଗଣ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏବାକୁ ଆସେ,
 ତେବେ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଗୁରୁ ଭଗଣକୁ ଖରେ ହରିବେ । କାରଣ ଗୁରୁବର୍ଷ ସଂଖ୍ୟା ୬୦ ଏବଂ
 ୫ ବର୍ଷରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସଂବତ୍ସର ହେଉଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଖରେ ହରିଲେ ୧୨ଟି
 ସଂବତ୍ସର ହେବ । ସୂକ୍ଷ୍ମ ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ବିଶ୍ୱାବସୁ, କପିଳ (ପିଙ୍ଗଳ), ଶୁକ୍ଳ, ବୃଷ ବା ବିଜୟ
 ଆଦି ସଂବତ୍ସର ହେଁ ହେବେ । କାରଣ ୬୦କୁ ଖରେ ହରିଲେ ଯେଉଁ ୧୨ ପଡ଼ିବ,

ସେହି ପ୍ରତ୍ୟେକ ୧୨ ଆଦ୍ୟରେ ଏହି ପାଞ୍ଚଟି ମଧ୍ୟରୁ କେହି ଗୋଟିଏ ପଡ଼ିବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ନିଜ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ଅଙ୍କର ନାମ ଲେଖିବାର କଥା । ବୃହସ୍ପତିଙ୍କ ଭଗଣ ସଂଖ୍ୟା ୩୭୪୨୫୭୮୦ ମାନବା ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ଶୁକ୍ଳାଦି ସଂବତ୍ସର ଆରମ୍ଭ କରିବା ଉଚିତ ହେବ । ଉଲ୍ଲିଖିତ ଭଗଣରୁ ଅହର୍ଗଣରେ ଯେଉଁ ପୁଷ୍ପ ବୃହସ୍ପତି ଅଣାଯିବ, ସେଥିରୁ ୧୫କଳା ବାଦ୍ ଦେଲେ ତାହା ଆକାଶରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହେବ । ଏଥିରେ ଧ୍ରୁବଗତ ଆଦି ଯୋଗକରି ପଦକ ଲେଖି ଦେବାକୁ ହେବ । ୧୧୪୨ ବର୍ଷପରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ମତ ଓ ଆଗରୁ ଚଳିଆସୁଥିବା ମତ ଅନୁସାରେ ଗୁରୁ ସାଧନ କରି ଦେଖିବ ଯେ, ଏ ଉଭୟ ମତରେ ଆମ୍ଭଙ୍କ ବୃହସ୍ପତି ଦ୍ଵୟର ସମାନତା ଆସୁଛି । ତେତେବେଳେ ସୁଷୁବୁଦ୍ଧିଶାଳୀ ଲୋକେ ଦୃକ୍‌ସିଦ୍ଧି କରିବେ । ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ରର ଗଣନା ଦୃକ୍‌ସିଦ୍ଧ ନ ହେଲେ ଧର୍ମରକ୍ଷକ ଭଗବାନ୍ ଏ ଶାସ୍ତ୍ରର ସଂସ୍କାରକ ଉତ୍ପନ୍ନ କରନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ଏ ଗୋପନୀୟ ଶାସ୍ତ୍ରର ରହସ୍ୟ ଜଣାପଡ଼ିଯାଏ । ଅନ୍ୟ ଲୋକ ଏ ରହସ୍ୟ ବୁଝିପାରେନାହିଁ ।

କଳାଦ୍ୟା ଦଶଧା ଭୁକ୍ତିର୍ଭୂତଶାଂ ଯା ପୁରୋଦତା

ଋମାଦଶଗୁଣିକାଦଦନସଂଖ୍ୟାହତାଥ ଯା ॥୮୦॥

ଅନ୍ତତଃ ଋମଷଷ୍ଟ୍ୟାଫ୍ରେର୍ବରନ୍ତସମନ୍ୱିତା

ତତୋ ଦୃଶ୍ୟାଦନନ୍ଦାନ୍ତଗୁଣିତା ଖରସାଦଭିଃ ॥୮୧॥

ବିପରାଦଗୃହନ୍ତାନାଂ ସ୍ଵହାରେର୍ବିହୃତା ଋମାତ୍

ଫଳଯୁକ୍ତଶେଷସଂସ୍ଥାନେଃ ସିଦ୍ଧଂ ଯଦ୍ଭାବପଞ୍ଚକମ୍ ॥୮୨॥

ତତ୍ କୋଷ୍ଠକେଷୁ ସଂଲେଖ୍ୟଂ ସସଂଖ୍ୟପଦକାଖ୍ୟୟା

କର୍ମେଦଂ ଭଗଣେଃ ଖେଚାନୟନାତ୍ ସୁକରଂ ମତମ୍ ॥୮୩॥

ଯୋକ୍ତା ପରସ୍ପରକର୍ମାନ୍ୟକୈଘ୍ରେଃ ସ୍ଵଷ୍ଟୀକୃତଃ ଫଳେଃ

ଭୁଲୋକ ଏବ ଯା ଭୁଲ୍ୟା ନ ଭୁଲୋକାନ୍ତରସ୍ପଦି ॥୮୪॥

ଅନ୍ୟଖେତେଷୁ ଲୋକେଷୁ ଦୃକ୍‌ସିଦ୍ଧ୍ୟେ ତତ୍ ପ୍ରମାଣତଃ

ରବିକର୍ଣ୍ଣାନୁସାରେଣ ସୋଲ୍ଲେୟା ଫଳବାସନା ॥୮୫॥

ପୂର୍ବରୁ ମଧ୍ୟମାଧ୍ୟକାରରେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର କଳାଦି ଦଶ ପ୍ରକାରର ଯେଉଁ ଗତି ଦିଆଯାଇଛି (ଦୈନିକ) ତାକୁ ୧୦ ଗୁଣ ଦିନ ସଂଖ୍ୟାରେ ଗୁଣିବ । ଫଳକୁ ଶେଷ ଆଡ଼ୁ ୬୦ରେ ଭାଗ ଦେଇ ଦେଇ ଆଣିବ ଏବଂ ଫଳଗୁଡ଼ିକୁ ଉପର ଉପରକୁ ଉଠାଇ ଯୋଗକରି ଆଣିବ । ଏହାପରେ ଗୁଣନ ଫଳକୁ ପୁଣି ୨, ୩ ଆଦି ୯ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଂଖ୍ୟାରେ ଗୁଣି ୬୦ରେ ହରି ହରି ବିପରା ଆଦି ୫ ସ୍ଥାନରେ ଫଳରେ ରଖିବ । ଏହା ରାଶି ଆଦି ପାଞ୍ଚ ସ୍ଥାନର

ହେବ । ଏହାକୁ କୋଠରେ ଲେଖି ରଖିବ । ଏହାକୁ ହିଁ ପଦକ କହନ୍ତି । ଉ ଗଣକୁ ନେଇ ଅନୁପାତରେ ଇଷ୍ଟ ସାବନଦାନକୁ ଗ୍ରହ ଆଣିବା ପ୍ରସ୍ତୁତ । ଅପେକ୍ଷା ଏହି ଘଟି ସୁକର । (ଦଶବିଧ ଗତିକୁ ଗୁଣିଲେ ଅହଗଣରେ ମଧ୍ୟମ ଗ୍ରହ ଆସେ ଏହାହିଁ ସବୁଠାରୁ ଉଚ୍ଚ ଘଟ) ।

ମନ୍ଦଫଳ ଶୀଘ୍ର ଫଳ ସଂସ୍କାରରେ ଗ୍ରହମାନେ ଶୁକ୍ଳ କରାଯାନ୍ତି ବୋଲି ଯାହା କୁହାଯାଇଛି ପୃଥ୍ବୀର ଲୋକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ହିଁ ତାହା ଯଥାର୍ଥ । ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହଲୋକରେ ରହିବାଲୋକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ତାହା କୁହାଯାଇନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ଲୋକରେ ଏହିପରି ଗ୍ରହ ଶୁକ୍ଳ କରାଯାଇପାରେ । ତେବେ ସେଠାରେ ସେହି ଲୋକର ତପାକୁ ତଥା ରବି କର୍ଣ୍ଣର ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ଏହା କରାଯିବାର କଥା । ଏହା ହିଁ ଗ୍ରହର ମନ୍ଦଫଳ, ଶୀଘ୍ରଫଳ ସାଧନ କରିବାର ବାସନା । ପୃଥ୍ବୀକୁ ଅପେକ୍ଷା ରଖି ଏହା କରାଯାଇଛି । ପରେ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହଲୋକ ନିମନ୍ତେ ପୁଣି ତର୍କଣା କରାଯାଇପାରେ ।

ଟି—ଭୂମେର୍ମଧ୍ୟେ ଖକ୍ତ ଭବଳୟସ୍ୟାପି ମଧ୍ୟଂ ଯତଃ ସ୍ୟାଦ୍
 ଯସ୍ମିନ୍ ବ୍ରତେ ଭ୍ରମତ ଖଚରେ ନାସ୍ୟ ମଧ୍ୟଂକୁମଧ୍ୟେ ।
 ଭୂସ୍ତୋ ଦ୍ରଷ୍ଟା ନ ହ ଭବଳୟେ ମଧ୍ୟଭୂଲ୍ୟଂ ପ୍ରପଶ୍ୟତ୍
 ତସ୍ମାତ୍ତତ୍ତ୍ୱେଃ କ୍ରିୟତ ଇହ ତଦୋଃଫଳଂ ମଧ୍ୟଖେତେ । ୮୭ ।
 ସ୍ମୃତୀକୃତଂ ନଭୋଗାନାଂ ସାକ୍ଷାତ୍ କର୍ତ୍ତୂଂ ସମକ୍ଷିତୌ
 ସାଷ୍ଟାଦଶକଳାଦ୍ରୂପର୍ଥାଙ୍ଗୁଳ ସୂତେଣ ଶୀତଗୋଃ । ୮୭ ।
 କକ୍ଷାବୃତ୍ତଂ ଲିଖେଦାଦୌ ଭଗଣାଂଶାଙ୍ଗୁଳାଞ୍ଜିତମ୍
 ପୂର୍ବୋତ୍ତରଦିଗମତୋ ରାଶିଚହ୍ଚାନ୍ୟଜାଦତଃ । ୮୮ ।
 ହୃଦ୍ଵାନ୍ତର୍ଦ୍ଧ୍ୟଙ୍ଗୁଳବ୍ୟାସଂ ଭୂଗୋଳଂ ବିଲିଖେଦୁଧଃ
 ମେଷାଦିସ୍ତଂ ସୁମନ୍ଦୋତଂ କଲ୍ପୟିତ୍ୱାଲ୍ପଦୂରଗମ୍ । ୮୯ ।
 ଦ୍ୱିଗୁଣାନ୍ତ୍ୟଫଳଜ୍ୟାନୁସାରାଦଶଭିରଙ୍ଗୁଳେଃ
 ଦୂରେ ମନ୍ଦୋକକାଷ୍ଠାୟାଂ ଦଦ୍ୟାଦ୍ଦୃଢ଼ଂ କୁମଧ୍ୟତଃ । ୯୦ ।
 ତତ୍ର ଚ ଯିତମଧ୍ୟେ ଚ ନିଶ୍ଚଳାଗ୍ରୟୁଗେ ଗୁଣେ
 ବିଜ୍ୟାନ୍ତ୍ୟଫଳଶିଞ୍ଜିନେ୍ୟାବର୍ଗଯୋଗପଦଫଳାତ୍ । ୯୧ ।
 ଦ୍ୱିଗୁଣ୍ୟାଦୁକଳାତ୍ୟାର୍ଥରୁଦ୍ରାଙ୍ଗୁଳଫଳେତେ ପୁନଃ
 ଦତ୍ତା ସୂଚୀଂସମାକୃଷ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱସୂତସ୍ୟ ସରଦ୍ଧୟମ୍ । ୯୨ ।

ଭ୍ରାମୟେତ୍ ପରତସ୍ତାଂ ଚେଦ୍ ଯା ରେଖୋତ୍ ପଦ୍ୟତେ ତତଃ
ପ୍ରତିମଣ୍ଡଳନାମାସୌ ମନ୍ଦୋଜାକର୍ଷଣୋଦ୍ଭବା । ୯୩ ।

କକ୍ଷାବୃତ୍ତସମେବ ସ୍ୟାଦୋଜପାଦାନ୍ତୟୋରସୌ
ଯୁଗ୍ମାନ୍ତଗେନ୍ଦୁକକ୍ଷାୟାଃ ସତ୍ତ୍ୱଂ ଶତକଳାଧିକା । ୯୪ ।

ଉଗୋଲର କେନ୍ଦ୍ର ଭୂଗୋଳ (ପୃଥିବୀ) ମଧ୍ୟରେ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଗ୍ରହ ଯେଉଁ ବୃତ୍ତରେ (କକ୍ଷାରେ) ବୁଲେ, ତାହାର କେନ୍ଦ୍ର ପୃଥିବୀର କେନ୍ଦ୍ର ନୁହେଁ । ଫଳତଃ ପୃଥିବୀ ପୃଷ୍ଠରେ ଥିବା ଦ୍ରଷ୍ଟା ଉଗୋଲରେ ଗ୍ରହକୁ ମଧ୍ୟ—ସମାନ ଦେଖିବାକୁ ପାଇପାରନାହିଁ । ଏଥି ନିମନ୍ତେ ପୃଷ୍ଠ ବାସନା ଜାଣିବା ଲୋକେ ମଧ୍ୟମ ଗ୍ରହରେ ଭୂଜଫଳ (ମନ୍ଦ ବା ଶୀଘ୍ର) ଦେଇ ଗ୍ରହ ପୃଷ୍ଠ କରିଥାନ୍ତି । (ଶିରୋମଣି) ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ପୃଷ୍ଠୀକରଣ ନିମନ୍ତେ ଏବଂ ଏହା ପୃଷ୍ଠ ଭାବରେ ଦେଖିବା ନିମନ୍ତେ ସମତୁଳିରେ (୭୦ କଳାରେ ଏକ ଆଙ୍ଗୁଳ ଧରି) ୫୭ । ୧୮ ଆଙ୍ଗୁଳ ପ୍ରମାଣ ବ୍ୟାସାର୍ଦ୍ଧରେ ପ୍ରଥମେ ଚନ୍ଦ୍ରର ୩୭୦ ଆଙ୍ଗୁଳ ପରିମିତ କକ୍ଷାବୃତ୍ତ ଲେଖିବ, ଅନ୍ତରର ଗଣକ ମେଷାଦିରୁ ପୂର୍ବ ଉତ୍ତରାସିଂହମରେ ୧୦ଟି ପୁଣି ଭାଗ ଅଙ୍କିତ କରିବା ମଧ୍ୟରେ ଭୂଗୋଳ ରଚନା କରିବ ଏବଂ ଏହାର ବ୍ୟାସ ହେବ ମାତ୍ର ଦୁଇ ଆଙ୍ଗୁଳ ।

ପୃଥିବୀରୁ ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ମେଷାଦିରେ ନିଜର ମନ୍ଦୋଜକୁ (ଚନ୍ଦ୍ରମନ୍ଦୋଜ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ) ରଖିବା ପରେ ଏହି ପୃଥିବୀ କେନ୍ଦ୍ରରୁ ୭୦୦ (ଦିଗୁଣ ଅନ୍ୟ ଫଳଜ୍ୟା) ଅନୁସାରେ ୧୦ ଆଙ୍ଗୁଳ ଦୂରରେ ମନ୍ଦୋଜ ଦିଗରେ ଗୋଟିଏ ବିନ୍ଦୁ ଦେବ । ସେଠାରୁ ଭୂକେନ୍ଦ୍ର ବିନ୍ଦୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରେଖା ଟାଣିବ । ସେଥିରେ ପୁଣି ସିନ୍ଧ୍ୟା ଓ (ଚନ୍ଦ୍ର) ଅନ୍ୟଫଳଜ୍ୟା ଯୋଗକରି ସେଥିରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବାହାର କରି ନେବ । ଏହାକୁ ପୁଣି ଦିଗୁଣ କରିବାପରେ ଆଙ୍ଗୁଳ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପୁଣି ୭୦ରେ ହରିବ । ଲବ୍ଧ ଏଠାରେ ହେବ —

$$୨ \sqrt{୫୮୩୮' + ୦୭୫୩୮'} = \sqrt{୩୫୩୮' + ୩୦୦୦'}$$

$$= \sqrt{୧୧୮୧୮୮୪୪ + ୧୦୦୦୦} = ୩୪୫୧ । ୪ । ଏହାକୁ ଆଙ୍ଗୁଳ କରିବା ନିମନ୍ତେ$$

୭୦ରେ ହରିଲେ ହେଲା ୫୭ । ୩୧ ଏହାକୁ ଦିଗୁଣ କଲେ ହେବ ୧୧୫ । ୨ । ଏତିକି ଆଙ୍ଗୁଳ ସୂକ୍ଷ୍ମରେ ସମନ୍ୱିବାହୁ ରଚନା କରି ଏହି ଭୂଜ ଦୃଢ଼କୁ ଟାଣି ବୁଲାଇ ଦେଲେ (ଗୁଣି ପାଖରେ) ସେଥିରୁ ଯେଉଁ ରେଖା ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବ ତାହାକୁ ପ୍ରତିବୃତ୍ତ କୁହାଯିବ ଏବଂ ଏହି ପ୍ରତିବୃତ୍ତ ମନ୍ଦୋଜ ଆକର୍ଷଣରୁ ହେଲା ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ଏହି ପ୍ରତି ମଣ୍ଡଳ-ରେଖା ପୁଣି କକ୍ଷାର ବିଷମ ପଦାନ୍ତରେ କକ୍ଷା ବୃତ୍ତ ସହିତ ସଂପାତ କରେ ଏବଂ ସମାନ ହୁଏ । ପୁଣି ଏହି ବୃତ୍ତ ସମପଦାନ୍ତରେ ଚନ୍ଦ୍ରକକ୍ଷା ଠାରୁ ୨୭ କଳା ଅଧିକ ରହିବ । ଏହା ଘର୍ଷ ବୃତ୍ତ ହେବ ।

ବପରୀତା କେନ୍ଦ୍ରଗତର୍ମଦାନ୍ଧ୍ୟସ୍ୟ ଶୋଧନାତ୍
ପ୍ରତିବୃତ୍ତେ ତତୋଽଜାଦ୍ୟା ଲେଖ୍ୟାଃ ପ୍ରାଗ୍‌ଦକ୍ଷିଣାଂ କ୍ରମାତ୍ । ୯୫ ।

ମନ୍ଦୋକ୍ତ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହକୁ ଅନ୍ତର କଲେ କେନ୍ଦ୍ର (ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର) ହୁଏ । ଏହି କେନ୍ଦ୍ରର ଗତି ଗ୍ରହର ବିପରୀତ ଦିଗରେ । କେନ୍ଦ୍ର ଗତି ପ୍ରତି-ବୃତ୍ତରେ ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ସେଥିରେ ପୂର୍ବରୁ ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରେ ମେଷ ଆଦି ରାଶି ଲେଖିବାକୁ ହେବ ।

ପ୍ରାକ୍ ପଶ୍ଚିମାନ୍ତରଂ କକ୍ଷାପ୍ରତିମଣ୍ଡଳରେଖୟୋଃ
ଚକ୍ରେ ଶରୀରାଳଂ ବିଶ୍ୱଲିପ୍ତାତ୍ୟଂ କେନ୍ଦ୍ରଜେବିଧୋଃ । ୯୬ ।

ଚକ୍ରାର୍ଦ୍ଧେ ବିଶ୍ୱଲିପ୍ତୋ ନପଞ୍ଚାଙ୍ଗୁଳାନିତଂ ଯତଃ
ସ୍ୱାସନ୍ନସ୍ୟ ତତୋ ଯୁକ୍ତା ତୁଙ୍ଗାକର୍ଷଣଭୂରତା । ୯୭ ।

ଅବୋକସ୍ୟ ପୁରଃସ୍ଥତ୍ୱାଦ୍ କକ୍ଷ୍ୟାତଃ ପ୍ରତିମଣ୍ଡଳମ୍
ପୂର୍ବାକ୍ଷମତଃ କକ୍ଷାନିଅନାନ୍ତସ୍ଥିତୋ ବିଧୁଃ । ୯୮ ।

ପ୍ରତିମଣ୍ଡଳଗୁପାନ୍ତେ କକ୍ଷାଗୁପାନ୍ତଗସ୍ଥୟମ୍
ପ୍ରତିବୃତ୍ତବି ରାଶ୍ୟନ୍ତେ ତତ୍ତ୍ୱତ୍ୟେବଂ ଗ୍ରହାନ୍ତରାତ୍ । ୯୯ ।

ପୂର୍ବାକର୍ଷବିଶାଦକକ୍ଷା ସୌମ୍ୟସ୍ଥେଜାଦିଭର୍ଷକେ
ପ୍ରତ୍ୟତ୍ ମୁଖେ ମଧ୍ୟଖଗାଦୃନଃ ସ୍ୟାଦ୍ ବିସ୍ମୁଟଗ୍ରହଃ । ୧୦୦ ।

କକ୍ଷାଯାମ୍ୟସ୍ଥତୌଲ୍ୟାଦି ଉ ଦଳେ ପ୍ରାତ୍ ମୁଖେ ପୁନଃ
ମଧ୍ୟମା ଦଧିକଃ ସ୍ପଷ୍ଟଶୁକ୍ରଚକ୍ରାର୍ଦ୍ଧୟୋଃ ସମଃ । ୧୦୧ ।

ଭୂମଧ୍ୟା ଦ୍ରୁତୟୋଦ୍ରେଖାଂ ମଣ୍ଡଳଦ୍ୱୟ ଭେଦନୀମ୍
ସ୍ପଷ୍ଟମଧ୍ୟଗ୍ରହାମେକାଂ ସ୍ପଷ୍ଟସ୍ପଷ୍ଟଖଗାଂ ପରାମ୍ । ୧୦୨ ।

ତୟୋଃ ସଂଜାୟତେ ଯାବତ୍ ପ୍ରତିବୃତ୍ତେ କଳାନ୍ତରମ୍
ତତ୍‌ସ୍ୟାଦ୍‌ବାହୁଫଳଂ ତତ୍‌ସ୍ୟାଦ୍‌ଦ୍ୱିତୀୟା ଯା ତୁ ରେଖିକା । ୧୦୩ ।

ବୃତ୍ତୟୋରନ୍ତରଗତା ତଦୃକ୍ଷ୍ମଂ କୋଟିକଂ ଫଳଂ
ଦୋଃକୋଟିଫଳବର୍ଗେ କ୍ୟମ୍ବଳଂ ଯା କର୍ଣ୍ଣରେଖିକା । ୧୦୪ ।

ଉଚ୍ଚୋନ୍ନାଶୀ ଉଦେତ୍ ସୈବାକର୍ଷଣପ୍ରମିତମତା
ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହୋକ୍ତକର୍ଣ୍ଣାଦେଃ ସମ୍ଭାଦୋଽବାପି ଚନ୍ଦ୍ର୍ୟତାମ୍ । ୧୦୫ ।

ଦୃଶ୍ୟଶୃଙ୍ଖଳାଗ୍ରସ୍ୟାଶୁକିମ୍ବଶୃଙ୍ଖଳାର୍ଦ୍ଧଗ୍ରସ୍ୟ ତୁ
ପୃଥୁବାହୁଫଳାଭ୍ରବସ୍ତ୍ରବକୋଟିଫଳଂ ମହତ୍ । ୧୦୭ ।

କେନ୍ଦ୍ରସୈମିକପଦାନ୍ତସ୍ଥଗ୍ରହସ୍ୟ ମୁଦୁଦୋଃଫଳମ୍
ମହତ୍ କୋଟୀଫଳାଭ୍ରବସ୍ତ୍ରବ ବନ୍ୟସମୋ ଭବେତ୍ । ୧୦୮ ।

ଚକ୍ରେ ଦୂରସ୍ଥିତେଭୂମେଶୃଙ୍ଖଳାର୍ଦ୍ଧେ ନକଚସ୍ଥିତେଃ
ପ୍ରାଶ୍ନତେର୍ନ୍ୟୁନତାଧିକ୍ୟଂ ଭବେଦ୍ଭେଷଟସ୍ୟ ବନ୍ୟବତ୍ । ୧୦୯ ।

ତନ୍ମୁକାଦୌ ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ରେ ଗତେଃ ଫଳମୂଣାଭିଧମ୍
କର୍କ୍ୟାଦୌ ତତ୍ତ୍ୱନଂ ପ୍ରୋକ୍ତଂସାମ୍ୟେଽପି ଗତବର୍ତ୍ତନଃ । ୧୧୦ ।

ଶି—ଯଥା ଭବେତ୍ତେଲିକଯନ୍ତ୍ରମଧ୍ୟେ

କାଷ୍ଠଭ୍ରମୋ ଗୋଭ୍ରମତୋ ବିଲେମଃ ।

ନୀରୋକବୃତ୍ତେ ଭ୍ରମଣଂ ତଥାନ୍ୟତ୍

ସ୍ୟାଦ୍ଗଚ୍ଛତୋଽପି ପ୍ରତିମଣ୍ଡଳେନ । ଇତି । ୧୧୦ ।

ଚନ୍ଦ୍ରର ଦ୍ୱାଦଶ ରାଶି କେନ୍ଦ୍ରରେ କକ୍ଷା ଓ ପ୍ରତି ମଣ୍ଡଳର ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମ ପରମାନ୍ତର
୫ । ୧୩ ଅଙ୍ଗୁଳ ପୁଣି ୫ ରାଶି କେନ୍ଦ୍ରରେ ସେହି ପରମାନ୍ତର ୪ । ୪୭ ଅଙ୍ଗୁଳ ମାତ୍ର
(ସେଠାରେ ୫" + ୧୩" ଏଠାରେ ୫" — ୧୩") ଏହି ସ୍ଥାନର ଅତି ସମୀପରେ ଉକ୍ତ ଓ
ନୀର ଜନିତ ଆକର୍ଷଣ ବେଶି ହେବାର କଥା ।

ମନ୍ଦୋକ ପୂର୍ବରେ ଥିବାରୁ ପ୍ରତିମଣ୍ଡଳ କକ୍ଷାଠାରୁ ପୂର୍ବ ଆଡ଼କୁ ଆକୃଷ୍ଟ ହୁଏ ।
କକ୍ଷାରେ ମିଥୁନ ରାଶିର ଶେଷରେ ଥିବା ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତିବୃତ୍ତରେ ଧନୁରାଶିର ଶେଷରେ ଏବଂ
କକ୍ଷାରେ ଧନୁରାଶିର ଶେଷରେ ଥିବା ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତିବୃତ୍ତରେ ମିଥୁନ ଶେଷରେ ରହେ ।

ଉକ୍ତ ଗ୍ରହକୁ ତା ଆଡ଼କୁ ପୃଷ୍ଠାଭିମୁଖରେ ଟାଣିବା ହେତୁ କକ୍ଷାର ଉତ୍ତରରେ
ଯେଉଁ ମେଷାଦି ୫ ରାଶି ସେଥିରେ ସ୍ମୃତ ଗ୍ରହ ମଧ୍ୟଗ୍ରହଠାରୁ କମ୍ ଏବଂ କକ୍ଷାର ଦକ୍ଷିଣରେ
ଯେଉଁ କୁଳାଦି ୫ ରାଶି, ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଠାରୁ ସ୍ମୃତ ଗ୍ରହ ଅଧିକ ହୋଇଥାଏ । ମେଷ ଓ
କୁଳାର ଆଦ୍ୟରେ ସ୍ମୃତଗ୍ରହ ଓ ମଧ୍ୟଗ୍ରହ ସମାନ ହୁଅନ୍ତି ।

ଭୂମଧ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ରରୁ ମଧ୍ୟଗ୍ରହ ଯାଏ ଗୋଟିଏ ଏବଂ ସ୍ମୃତଗ୍ରହ ଯାଏ ଆଉ ଗୋଟିଏ
ଏପରି ଦୁଇଟି ରେଖା କରିବାକୁ ହେବ । ଏ ଦୁଇ ରେଖା କକ୍ଷା ଓ ପ୍ରତି ବୃତ୍ତ ଉଭୟ
ବୃତ୍ତକୁ ଭେଦ କରି ଯିବେ । ପ୍ରତି ବୃତ୍ତରେ ଏ ଉଭୟ ରେଖା ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ଅନ୍ତର
(କଳାହ) ହେବ ତାହାହିଁ ମନ୍ଦଭୁଜ ଜଳ ଏହା ଚର୍ଯ୍ୟକ୍ ହୋଇଥାଏ । ଉଭୟ ବୃତ୍ତର

ଅନ୍ତରରେ ଭୁକେନ୍ଦ୍ରରୁ ଚଷ୍ମଗ୍ରହ ଯାଏ, ଯାଇଥିବା ରେଖାର ଉପରେ କୋଟି ବା କୋଟିଫଳ । ଏହି ଭୁଜ ବର୍ଗ ଓ କୋଟି ବର୍ଗର ଯୋଗରୁ ମୂଳ ବାହାର କଲେ ତାହା କର୍ଣ୍ଣରେଖା ହୁଏ । ଏହି ରେଖା ପୁଣି ଉକ୍ତ ଆଡ଼କୁ ଛୋଇଥାଏ । ଏହି କର୍ଣ୍ଣରେଖାହିଁ ଉକ୍ତ ଆକର୍ଷଣର ଅସଲ ପରିମାଣ । ଏହାକୁହିଁ ଅନ୍ୟଫଳ ବା ଅନ୍ୟଫଳଜ୍ୟା କୁହାଯାଏ ।

ଏହି ଯେଉଁ ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ପଷ୍ଟ କରିବାର ପରିଲେଖ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେଲା, ଏଥିରୁ ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣ ପରିଲେଖାର ମଧ୍ୟ ସ୍ପଷ୍ଟ ସୂଚନା ମିଳିପାରେ । ସେଥିରେ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ଓ କର୍ଣ୍ଣର ଦୃକ୍ଷିକ୍ଷି ମଧ୍ୟ ହୋଇଯାଇପାରିବ । ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ଥିବାଗ୍ରହର ବିମ୍ବସୂକ୍ଷ୍ମ ଏବଂ ମାତ ସ୍ଥାନରେ ଥିବା ଗ୍ରହର ବିମ୍ବସ୍ଥୁଳ । ଛ ରାଶି ଏବଂ ଦ୍ଵାଦଶ ରାଶି କେନ୍ଦ୍ରର ଗ୍ରହରେ ଭୁଜଫଳ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏଣୁ କୋଟିଫଳ ସଂଘାତକ ହୋଇଥାଏ । ବିଷମ ପଦାନ୍ତରେ ଅର୍ଥାତ୍ ୩୩ ଓ ୧୧ ରାଶି ଶେଷରେ ମନ୍ଦଫଳ ସଂଘାତକ ଓ କୋଟିଫଳ ହୁଏ ହୁଏ । ଏଠାରେ ଗ୍ରହବିମ୍ବ ମଧ୍ୟ ସମାନ ହୁଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ଉକ୍ତ ଓ ମାତ ସ୍ଥାନରେ ଯାହା ହୁଏ, ସେ ଦୁଇ ବିମ୍ବକୁ ମିଶାଇ ଅଧା କଲେ ଯାହା ହୁଏ, ତାହାର ସମାନ ହୁଏ ।

ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ଗ୍ରହ ପୃଥିବୀ କେନ୍ଦ୍ରରୁ ଅତି ଦୂରରେ ଏବଂ ମାତ ସ୍ଥାନରେ ଗ୍ରହ ପୃଥିବୀ କେନ୍ଦ୍ରର ଅତି ନିକଟରେ ରହୁ ଥିବାରୁ ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ଗ୍ରହର ପୂର୍ବଗତ ଅତିକମ୍ ଏବଂ ମାତ ସ୍ଥାନରେ ଉକ୍ତ ଗ୍ରହର ପୂର୍ବ ଗତି ଅତି ବେଶି ହୁଏ ।

ତେଣିକି ଗତି ମାର୍ଗର ସମାନତା ଆସିଲେ ମଧ୍ୟ ମକରାଦି କେନ୍ଦ୍ରରେ ଗତିଫଳ ଋଣ (ବିଯୁକ୍ତ—) ହୁଏ ଏବଂ କର୍କଟାଦି ଛ ରାଶି କେନ୍ଦ୍ରରେ ପୁଣି ଏହି ଗତିଫଳ ଧନ ଅର୍ଥାତ୍ ଯୁକ୍ତ (+) ହୁଏ ।

ଘଣ୍ଟାରେ ଯେପରି ପେଡ଼ା (ତେଲ ପେଡ଼ିଆକୁ ଥିବା) କାଠଟା ଘଣ୍ଟା ଟଣାରେ ନିୟୁକ୍ତ ବଳଦଳ୍ଲ ବିପକ୍ଷର ଦିଗରେ ଗତିକରେ ସେପରି ଫଳ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରାଚୀନମାନେ ଗ୍ରହର ଉକ୍ତଠାରୁ ବିପକ୍ଷର ଗତି ଦେଖାଇଅଛନ୍ତି ।

ରବୀନ୍ଦ୍ରକୌ ଭଜକ୍ଷାୟାଂ ସ୍ଥିତୌ ଚେଦ୍ଭସ୍ପରାବେଦତଃ
ରଜ୍ଜ୍ଵାକୃଷ୍ଣୌଜପାଦାନ୍ତେ କର୍ଣ୍ଣଃ ସ୍ୟାନ୍ତ୍ରୁଗୁଣାୟକଃ । ୧୧୧ ।

କେନ୍ଦ୍ରୌଜାତ୍ର୍ୟଂ ଗ୍ରହତୟୋଽସ୍ତ୍ରିଜ୍ୟାସାମ୍ୟଂ ମୃଦୁଶୁଭେଃ
ଚେଦ୍ଦିଦ୍ୟାର୍ଥମୁରୀକାର୍ଯ୍ୟଂ ତଦାକର୍ଷଣରେଖାୟୋଃ । ୧୧୨ ।

କସ୍ତୁର ବହତୟା ମଧ୍ୟରବୀନ୍ଦ୍ରୋଃ କ୍ଷିତିମଧ୍ୟତଃ
ଅନ୍ତରଂ ଯାବଦେତାବଭବତୁ ସ୍ପୁଟୟୋରପି । ୧୧୩ ।

ତଦ୍‌ବାର୍ତ୍ତାନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମକଣ୍ଠୋ ବିଶବେନ୍ଦ୍ରଭୂଜେଃ କ୍ରମାତ୍
 ଗୁଣିତୋ ସ୍ଵୋକକଣ୍ଠୋଽସ୍ତଃ କକ୍ଷାପଥ୍ୟବଂ ପ୍ରକଳ୍ପ୍ୟତାମ । ୧୧୪ ।
 ବଧୋଽସ୍ତୁ ଜ୍ଞାନାବିଶୟସ୍ୟ ପାସିକସ୍ୟ ଫଳସ୍ୟ ଚ
 ସପାତେତଦ୍‌ଦିଗଂ ଶସ୍ୟୋପଲବ୍ଧବାସନା ମତା । ୧୧୫ ।

ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ମନ୍ଦୋଳ ଉ କକ୍ଷାରେ ରହିଲେ ଶୁକ୍ଳଗର୍ଭକ କର୍ଣ୍ଣ କର୍ଣ୍ଣ
 (ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣ) ବିଷମପଦାନ୍ତରେ ଯେ ଖ୍ୟାତାରୁ ଅଧିକ ହେବ । ଏଠାରେ ଗତି ବି ସରଳ ବା
 ଚନ୍ଦ୍ର । କେନ୍ଦ୍ର ବିଷମ ପଦାନ୍ତରେ ଥିବା ରବିଚନ୍ଦ୍ରର ବସ୍ତୁ ସମତା ନିମନ୍ତେ ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣକୁ ଯେ ଖ୍ୟା
 ସମାନ ଗ୍ରହଣକଲେ, ଦୁଇଟିଯାକ ପ୍ରତିବୃତ୍ତ ସାମାନ୍ୟ ବନ୍ଧ ହେତୁ ମଧ୍ୟମ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର
 ଭୂକେନ୍ଦ୍ରରୁ ସେତେଦୂରତା ଖୁଟ, ରବି ଚନ୍ଦ୍ରର ମଧ୍ୟ ଭୂ ଗର୍ଭରୁ ତେତିକି ହିଁ ଦୂରତା ହେବ ।
 (ମଧ୍ୟକର୍ଣ୍ଣ, ଖୁଟକର୍ଣ୍ଣ ସମାନ ହେବ) । ରବି, ଚନ୍ଦ୍ରର ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ପର୍କରେ ୭୭°୮୨୯୪ ଓ
 ୪୮୭°୫ । ଏ ଦୁଇଟିକୁ ସମ୍ପର୍କରେ ୫୩ ଓ ୨୩ରେ ଗୁଣିଲେ ଉତ୍ତମୂଳର ଉତ୍ତ କର୍ଣ୍ଣ
 ହେବ । ରବି ଉତ୍ତ କର୍ଣ୍ଣ = ୭୭°୮୨୯୪ × ୫୩ = ୪୦୩୨୩୯୫୮୨ । ଚନ୍ଦ୍ର ଉତ୍ତର
 କର୍ଣ୍ଣ = ୪୮୭°୫ × ୨୩ = ୧୧୨୦୨୧୫ । ଏହି କର୍ଣ୍ଣ ପାଇବାପରେ ତଦନୁସାୟୀ କକ୍ଷା
 କଳ୍ପନା କରାଯାଇପାରେ । ଚନ୍ଦ୍ରର ଭୂଜାନ୍ତର, ପାସିକ, ପାତ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଦିଗଂଶଫଳ
 ଇତ୍ୟାଦି ସାହାସକୁ କୃତ୍ରିୟାକର, ସେସବୁର ଯୁକ୍ତି କଲ୍ଲ ନାହିଁ । ଉପଲବ୍ଧ ଉପରେ ହିଁ ସେ
 ସବୁ ନିର୍ଭର କରେ ।

ଦ୍ଵିତୀୟାୟନ୍ତବତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟକକ୍ଷାଂ ସଗ୍ରହକକ୍ଷିକାମ୍
 ବିଲିଖ୍ୟ ଭୂମିମଧ୍ୟସ୍ଥାଂ ତତଃ ପଶ୍ୟେତକଳିନ୍ଦ୍ଵାମ୍ । ୧୧୬ ।

ତଦ୍‌ନୁଲେମଗଂ କେନ୍ଦ୍ରଂ ଶୀଘ୍ରଭୂଜସ୍ୟ ଯଦ୍‌ଗତଃ
 ବହ୍ନୀମଧ୍ୟଗତେଭୂକ୍ତିଃ ସ୍ଥୁଟା ସ୍ୟାଦୋଃଫଳଂ କ୍ରମାତ୍ । ୧୧୭ ।

ବହ୍ନିକକ୍ଷ ଯନ୍ତ୍ରପରି ମଙ୍ଗଳ ଆଦିର କକ୍ଷା ସହିତ ସୂର୍ଯ୍ୟକକ୍ଷା ରଚନା କରି ସୂର୍ଯ୍ୟକକ୍ଷାର
 ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଭୂଗୋଳ ରଖିବ । ତାପରେ ବୁଲାଇ ଶୀଘ୍ରଫଳ କିପରି ହୁଏ ଦେଖାଇବ । ନିଜେ
 ବି ଦେଖିବ । ପ୍ରତି ମଣ୍ଡଳରେ ଶୀଘ୍ର କେନ୍ଦ୍ରକୁ ଅନୁଲେମରେ ଦେବ । ଶୀଘ୍ରୋତ୍ତର ଗତି
 ଗ୍ରହର ମଧ୍ୟଗତାରୁ ବହ୍ନି ଅଧିକ । ତେଣୁ ଶୀଘ୍ରଫଳ ସମରେ (ଅନୁସାରେ) ହିଁ ଖୁଟଗ୍ରହ
 ଗତି ହେବାର କଥା । ଗ୍ରହରେ ଶୀଘ୍ରଫଳ ସଂସ୍କାର କଲେ, ସେପରି ଖୁଟଗ୍ରହ ହୁଏ ଠିକ୍
 ସେହିପରି ଗତିରେ ଶୀଘ୍ରଗତିଫଳ ସଂସ୍କାର କଲେ ଖୁଟ ଗତିହୁଏ ।

ଚକ୍ରାର୍ଦ୍ଧେ ତତ୍‌ସମୀପେ ଚ ପ୍ରାର୍ଗତେଃ ସୂର୍ଯ୍ୟତୋ ଯତଃ
 ବହ୍ନିଗତ୍ୟୋର୍ଜ୍ୟେତୟୋଃ ସୂର୍ଯ୍ୟଭୂମଧ୍ୟସଂସ୍ଥିତଃ । ୧୧୮ ।

ତତୋ ବଞ୍ଚା ଗତିର୍ଦୃଶ୍ୟା ଗୌମେକ୍ୟାର୍କଭୂବାଂ ପୁନଃ
 ବସ୍ତୃତା ଭିନ୍ନଦିକ୍ଷ୍ଟାନାନ୍ନନ୍ଦଗାନାଂ ତଥୈବ ସା । ୧୧୯ ।

ମାତ ସ୍ଥଳରେ ବା ମାତ ନିକଟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ପୂର୍ବଗତିଠାରୁ ଅଧିକ ଗତିଶାଳୀ ବୁଧ
 ଏବଂ ଶୁକ୍ରର ଅବସ୍ଥିତି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ହୋଇଥିବାରୁ ସେ ଦୁହଁଙ୍କର ବନ୍ଧଗତି
 ଦେଖିହୁଏ ।

ପୁଣି ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ମନ୍ଦ ଗତିଶାଳୀ ଏବଂ ଭିନ୍ନ ଦିଗରେ ସ୍ଥିତ (ଭୁଗୋଳ ନିକଟରେ
 ସ୍ଥିତ) ମଙ୍ଗଳ, ଗୁରୁ ଓ ଶନିର ଚକ୍ରରେ ଅର୍ଥାତ୍ ପୃଥିବୀ ନିକଟରେ (ମାତସ୍ଥାନରେ)
 ଓ ତାର (ଚକ୍ରର) ସମୀପରେ ବନ୍ଧଗତି ଦେଖାପଡ଼େ ।

ବିସ୍ତରେଣୋଚ୍ୟତେ ବଞ୍ଚା ବଞ୍ଚା ଭୁକ୍ତିଃ ସବାସନା
 କର୍ଣ୍ଣଯୋଜନସଂଖ୍ୟାୟା ଅଙ୍ଗୁଳଦ୍ୱୟଃ କ୍ଷିତୌ । ୧୨୦ ।

ବୟୋଦଶାୟୁତାଂଶେନ ଗଜାର୍ଥାଙ୍ଗୁଳକେନ ହ
 ସୁବେଶ ରଚୟେଦ୍ ବଳ୍ଲଭଂ ରବିକକ୍ଷେତ ସମ୍ମତମ୍ । ୧୨୧ ।

ମଧ୍ୟେ ନ୍ୟସ୍ୟ ମହୀବିନ୍ଦୁଂ ମଧ୍ୟାର୍କଂ ତସ୍ୟ ପଶ୍ଚିମେ
 ସପ୍ତାଶୀତ୍ୟଙ୍ଗୁଳେନୈବ କକ୍ଷାଂ ତତ୍ପରତୋଽସ୍ତକଃ । ୧୨୨ ।

ପ୍ରାଗ୍ଭାଗେ ନିକକ୍ଷାୟାଂ ନ୍ୟସେଦ୍ବିନ୍ଦୁଂ ମହୀଭୁବଃ
 ସୂର୍ଯ୍ୟଭୂମଙ୍ଗଳସ୍ୟତ ସୁବାଗେ ବହୁଦୂରତଃ । ୧୨୩ ।

ପ୍ରକଳ୍ପ୍ୟ ତାରକାଂ କାଂଚିତ୍ ପ୍ରାଚ୍ୟାଂ କୌ ତତ୍ସମଂ କୁଜମ୍
 ଦୃଷ୍ଟ୍ୱା ତତ୍ତାରକାଂ ଯାମ୍ୟଭାଗମୂର୍ଦ୍ଧଂ ବିଚ୍ଛୁର୍ଯ୍ୟ ଚ । ୧୨୪ ।

ମଧ୍ୟାର୍କଂ ଦକ୍ଷିଣଂ ନୀତ୍ୱାହର୍ଗତ୍ୟଙ୍ଗୁଳମାନୟା
 ତଥା ଗୌମଂ ସକକ୍ଷଂ ସ୍ୱାର୍ଥାଂଶୋନାଙ୍ଗୁଳାନୁନା । ୧୨୫ ।

ସ୍ୱଗତ୍ୟାଉରଣଂ କୂର୍ଯ୍ୟାତ୍ତାରୟତ୍ତାୟାମ୍ୟଗଃ
 ଷଷ୍ଠ୍ୟଂଶକୈର୍ଦ୍ୱାଦଶଭି ଦ୍ୱିତ୍ୟତେହନ୍ତରତଃ ସ୍ପୁଟଃ । ୧୨୬ ।

ଭୂମି ସ୍ୱର୍ଯ୍ୟାନ୍ତରାକ୍ଷଂ ଯଦ୍ଭୂମିଗୌମାନ୍ତର-ଶ୍ରବଃ
 ତତଃ ସିଦ୍ଧକଳା ଦୃଶ୍ୟା ସାକ୍ଷାଦ୍ବଞ୍ଚା ଗତିର୍ଭୂବ । ୧୨୭ ।

ଚକ୍ର କୁଳାର୍ଚ୍ଚୟେ ରେକଦଗ୍ଧତେନଗଦକ୍ଳା
 ଭୌମସାମ୍ୟଗତଃସୂକ୍ୟଶ୍ଚିନ୍ତା ନିଜକର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱୟ । ୧୨୮ ।
 ରାମାବ୍ୟକଳିକା ସାକ୍ଷାଦୃକ୍ତି ଭବତ ତଦ୍ଗତଃ
 ଇତ୍ୟମନ୍ୟଗ୍ରହାଣାଂ ଚ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟା ବିବିଧା ବୁଧେଃ । ୧୨୯ ।
 ପ୍ରାକ୍ସିଦ୍ଧାନ୍ତମତେ ସୈବ ରବିକକ୍ଷା କୃଜସ୍ୟ ତୁ
 ନବାଂଶାଙ୍ଗୁଳ ସୂତ୍ରୋଦ୍ୱୟା କାର୍ଯ୍ୟା ଭୁବେଷ୍ଟନନ୍ଦନାଂ । ୧୩୦ ।
 ଏକସୂତ୍ରୋଦ୍ଧୃତଭୌମାଃ ସ୍ଥାପ୍ୟା ଭଂ ଚ ପୁନଃ ପୁନଃ
 ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଦ୍ରପନାକଂଶୁଃ ପଶୁନ୍ ଦ୍ରବ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟଜ୍ଞାନାନ୍ତରେ । ୧୩୧ ।
 ସ୍ଥିତଶ୍ଚକ୍ଷୁଃକାର୍ଯ୍ୟଗୋ ଦୃଶ୍ୟସ୍ତତୋ ଦନଗତଃ ସମା
 ଯାମେ୍ୟ ସୌମେ୍ୟୋଦ୍ଧୃତକୃତ୍ୱା ପ୍ରାରବତ୍ ସୁକକ୍ଷୟେଃ । ୧୩୨ ।
 ତଦ୍ୱସ୍ତ୍ରାବଦନାକଂଶୁରଙ୍ଗୁଳାଗାଂଶ ଉତ୍ତରେ
 ସୂତ୍ରାଦ୍ରଗତସ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟାସ୍ୟ ପ୍ରାଗ୍ଗତବିଶ୍ୱଲିପ୍ତିକା । ୧୩୩ ।
 ଭୂମଧାର୍କସମେ ସୂତ୍ରେ ଭକ୍ଷୟାଂ ଯଦୀଷ୍ୟତେ
 ଶୀଘ୍ରୋକସ୍ତଦ୍ଭୂତଦ୍ୱେଷା ଚକ୍ରଚକ୍ଷୁର୍ଭବେତ୍ । ୧୩୪ ।
 ତଦାକର୍ଷାତ୍ କୁଳାଦୀନାଂ ଯତ୍ ଯତ୍ସ୍ୟାତ୍ ପ୍ରତିମଣ୍ଡଳମ୍
 ତତ୍ତନ୍ମଧ୍ୟୋଦ୍ଧୃତମଧ୍ୟସ୍ୟ ସ୍ଥିତେଃ ସିଦ୍ଧ୍ୟତ ତଦ୍ଭ୍ରମଃ । ୧୩୫ ।
 ଯଦ୍ ଭୂମଧ୍ୟକା କକ୍ଷା ମନ୍ୟତେ ତନ୍ମୁଦୃଢ଼ଜାତ୍
 ଆକର୍ଷଣାନ୍ ଭିଦ୍ୟେତ ଶରସ୍ତ୍ରଷାଂ ବିଧୋରବ । ୧୩୬ ।
 କେବଳଂ ଶୀଘ୍ରଜାକର୍ଷାତ୍ତେଜେ ଯଃ ପ୍ରତିପଦ୍ୟତେ
 ସଦ୍ବିଜ୍ୟାଦ୍ଧାନ୍ତ୍ୟକର୍ଣ୍ଣାସ୍ତମଧ୍ୟେଷୋ ରେବ ସିଦ୍ଧ୍ୟତ । ୧୩୭ ।
 ତଦାକୌତୂହଗୁଣଦ୍ୱୟେ ଶରନ୍ତ୍ରୀଲଗତୋ ଯତଃ
 ମଦାକଂଶୁସ୍ୟ ନୀଗୁଣଗତାବପି ନଭଃସଦଃ । ୧୩୮ ।
 ମଦୁକ୍ତୟା ଶରଶ୍ଚୂତ୍ୟା ସଂସ୍କୃତେଷାଃ ସ୍ତୁତତଃ
 ମଧାର୍କାଭିଭ୍ରମଃ ସିଦ୍ଧଃ ଶୁଦ୍ଧେଜ୍ୟାକିରୁଧାୟକାନ୍ । ୧୩୯ ।

ମଧ୍ୟାର୍ଜକେନ୍ଦ୍ରକା କକ୍ଷା ଯତ୍ନାବତ୍ୟନତଃସଦାମ୍

ତନ୍ମହାକର୍ଷ୍ଣରେଣେଷାଂ ଭୂମିଂ ତିନ୍ନେଷ୍ୟତେହକତଃ । ୧୪୦ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁକ୍ତ ସହିତ ବସ ଓ ମାର୍ଗୀ ଗତି କଥା ବିସ୍ତୃତ ଭାବରେ କୁହାଯାଉଅଛି । ରବିର ମଧ୍ୟମକର୍ଷ୍ଣ ହେଲା ୭୭°୮୨୯୪ । ଏହାର ୧୩୦୦୦ ଅଂଶ ଅର୍ଥାତ୍ (ସ୍ୱଳ୍ପାନ୍ତରାତ୍) ୫୮ ଅଙ୍ଗୁଳ ବ୍ୟାସାନ୍ତରେ ରବି କକ୍ଷା ସୁସମ ଧରା ତଳରେ ଲେଖିବ । ଏହି କକ୍ଷାର ମଧ୍ୟ ସ୍ଥଳରେ ପୃଥିବୀ ବିନ୍ଦୁ ନେଇ ଏବଂ ଏହାର ପଶ୍ଚିମରେ ମଧ୍ୟମ ରବିକୁ ରଖି ତାହାର ଚାରି-ପାଖରେ ୮୭ ଅଙ୍ଗୁଳ ବ୍ୟାସାନ୍ତରେ ମଙ୍ଗଳର କକ୍ଷା ରଚନା କରିବ । ଏହି କକ୍ଷାର ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ମଙ୍ଗଳର ବିନ୍ଦୁ ବସାଇବ । ପୃଥିବୀ, ରବି ଓ ମଙ୍ଗଳର କେନ୍ଦ୍ର ନେଇ ଏକ ରେଖା ଟାଣି ବହୁ ଦୂରରେ ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ଗୋଟିଏ ତାରା କଳ୍ପନା କରି ବସାଇବ । ଭୂମିର ଅତି ନିକଟରେ ମଙ୍ଗଳକୁ ବସାଇ ତାକୁ ସେହି ତାରା ସମାନରେ ରଖିବ । ଏହା କକ୍ଷାର ଦକ୍ଷିଣ ଭାଗରେ ହେବ ଏବଂ ଏହି ଦକ୍ଷିଣ ଭାଗକୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ମନେକରି ଦୈନିକ ଅଙ୍ଗୁଳ ଗତିରେ ମଧ୍ୟମ ରବିକୁ ଦକ୍ଷିଣ ଆଡ଼କୁ ଚଳାଇବ । କକ୍ଷା ସହିତ ମଙ୍ଗଳକୁ ୫୮ ଅଙ୍ଗୁଳ ଗତିରେ ଉତ୍ତରକୁ ଚଳାଇବ । ଏପରି କଲେ ତାରା ସୂକ୍ଷ୍ମର ଦକ୍ଷିଣକୁ ସେହି ସ୍ପଷ୍ଟମଙ୍ଗଳ ୧୨ ଷଷ୍ଠ୍ୟଂଶ କଳାରେ ଅନ୍ତର୍ଗତ ହେବାର ଦେଖାଯିବ । ଭୂପୃଷ୍ଠାନ୍ତରର ଅଧା, ଭୂମି ଓ ମଙ୍ଗଳାନ୍ତର କର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ପୃଥିବୀରେ (ଚନ୍ଦ୍ରରେ) ୨୦ କଳା ମାତ୍ର ମଙ୍ଗଳର ବନ୍ଧଗତ ଦେଖାଯିବ ।

ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ରବି ଓ ମଙ୍ଗଳର ଏକ ଦିଗରେ ଅବସ୍ଥାନ ହେତୁ ୧୦୭ କଳା ମଙ୍ଗଳ ଦକ୍ଷିଣ ଗତିକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ କର୍ଣ୍ଣରେ ୫୮ ରେ ଗୁଣି ରବି ସ୍ୱ କକ୍ଷା ବ୍ୟାସାନ୍ତ ଯୋଗରେ ୧୪୫ ଭାଗ ଦେଲେ $\frac{୧୦୭ \times ୫୮}{୧୪୫} = ୪୩$ ଏତିକି କଳା ମଙ୍ଗଳର ମାର୍ଗୀଗତ ହେବ ।

ଏହା ଉକ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ସାକ୍ଷାତ୍ ଉପଲବ୍ଧ ହେଉଅଛି । ଏପରି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଇ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହ-ମାନଙ୍କର ବସ ଓ ମାର୍ଗୀ ଆଦି ଗତି ଗଣିତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିବେ ।

(ଏ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରକାର ଭୂ ତଳରେ ଚନ୍ଦ୍ରକରି ଦେଖିବାକୁ ହେବ)

ପୂର୍ବ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ମତରେ ପୃବୋକ୍ତ ରବିକକ୍ଷାକୁହି ରବିକକ୍ଷା ବୋଲି ଧରିବାକୁ ହେବ । ପୃଥିବୀ କେନ୍ଦ୍ରୁ ମଙ୍ଗଳ କକ୍ଷାର କେନ୍ଦ୍ର । ପୃଥିବୀ ଚାରି ପାଖରେ ଭୂକେନ୍ଦ୍ରରୁ ୧୦୯ ଆଙ୍ଗୁଳ ବ୍ୟାସାନ୍ତରେ ମଙ୍ଗଳ କକ୍ଷା କରିବ । ଗୋଟିଏ ସୂକ୍ଷ୍ମରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ପୃଥିବୀ ଓ ମଙ୍ଗଳର ବିନ୍ଦୁକୁ ରଖି ଭୂକକ୍ଷାର ଗୋଟିଏ ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ମଧ୍ୟ ସେହି ସୂକ୍ଷ୍ମ ମଧ୍ୟରେ ରହିଲା ପରି କରିବ । ମଧ୍ୟମ-ସୂର୍ଯ୍ୟ ମଙ୍ଗଳର ଶୀତ୍ରାତ । ତତ୍ପରା ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ମଙ୍ଗଳ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ୭୨ ଆଙ୍ଗୁଳ ଅନ୍ତରରେ ମାତ ସ୍ଥାନରେ ଦେଖାଯିବ । ଏହାପରେ ରବି ଓ ମଙ୍ଗଳର ଦୈନିକ ଗତି ଯଥାସମେ ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତରକୁ ନିଜ ନିଜ କକ୍ଷାରେ ଦେବ । ସେଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟକର୍ଷଣର ସପ୍ତମାଂଶ ୨୨ ଅଂଶରେ ଉତ୍ତରକୁ ମଙ୍ଗଳର ୧୩ କଳା ପୂର୍ବଗତ ଦୃଶ୍ୟ ହେବ । ପରନ୍ତୁ

ମାତସ୍ତ ମଙ୍ଗଳର ବନ୍ଧ ପଶୁ ମ ଗତି ଦୃଶ୍ୟ ହୋଇପାରେ । ପୃଥିବୀ କେନ୍ଦ୍ର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ର ଗତ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଭକ୍ଷାକୁ ଯେଉଁଠାରେ କାଟିବ ସେଠାରେ ଶୀଘ୍ରୋତ କଳ୍ପନା କଲେ ଉକ୍ତ ଓ ମାତ ସ୍ଥାନରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଗ୍ରହ ଗତି ହେବ । ଗୋଟିଏ ପୂର୍ବ ଓ ଅନ୍ୟଟି ପଶ୍ଚିମ ।

ଶୀଘ୍ରୋତ ଆକର୍ଷଣରୁ ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ଗ୍ରହର ଯେଉଁ ଶୀଘ୍ର ପ୍ରତିବୃତ୍ତ ସବୁ ହୁଏ, ସେହି ସବୁ ପ୍ରତିବୃତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଅର୍ଥାତ୍ କେନ୍ଦ୍ରରେ ରହିବ କେନ୍ଦ୍ର ଥିବାରୁ ମଧ୍ୟମ ରହିବ ମଧ୍ୟ ଭ୍ରମଣ ଏହି ପ୍ରତିପାଦ୍ୟା ସିଦ୍ଧ ହେବ ।

କିନ୍ତୁ ମଙ୍ଗଳ ଆଦିର କକ୍ଷା ଯଦି ପୃଥିବୀ କେନ୍ଦ୍ରକ ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ମନ୍ଦୋତ ଆକର୍ଷଣରୁ ଚନ୍ଦ୍ରର ଭିନ୍ନଶିର ନ ହେଲ୍ଲ ପରି ଏ ମାନଙ୍କ ଶର ମଧ୍ୟ ହୁଅନ୍ତା । (ଅର୍ଥାତ୍ ଚନ୍ଦ୍ର ଶର ନିମନ୍ତେ ଯେପରି ଗୋଟିଏ ମାତ ଅନୁପାତ କରାଯାଏ, ଏମାନଙ୍କ ଶର ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ତାହା କରାଯାନ୍ତା । ଆଉ ଦୁଇଟି ଅନୁପାତର ଆବଶ୍ୟକତା ରହନ୍ତା ନାହିଁ) । ତାହା ହେଉ ନ ଥିବାରୁ ଅର୍ଥାତ୍ ଶୀଘ୍ରୋତ ଆକର୍ଷଣରୁ ସେମାନଙ୍କ ଆକର୍ଷଣର ପ୍ରଭେଦ ପ୍ରତିପନ୍ନ ହେଉ ନ ଥିବାରୁ ତାହାକୁ (ସେହି ଶରକୁ) ସିଦ୍ଧ୍ୟାରେ ଗୁଣି ଫଳ କର୍ମରେ ହରିଲେହିଁ ବାସ୍ତବ ଭଗୋଲ୍ଲୟ ଶର ହୋଇଥାଏ ।

ରବି କେନ୍ଦ୍ରକ ଗ୍ରହ କକ୍ଷାରେ ମନ୍ଦୋତାକୃଷ୍ଟ ଗ୍ରହ ମାତ ଉକ୍ତ ଆଡ଼କୁ ଗତି କରିବ । ସମୟରେ ରବିଠାରୁ ଗ୍ରହ ଗୋଲ୍ଲୟ ବିମଣ୍ଡଳ ପ୍ରତିମଣ୍ଡଳଗତ ସୂକ୍ଷ୍ମରେ ଦୁଇଟିଯାକ ଶର ଲାଗିଯାଏ । ତେଣୁ ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ଯେପରି କହିଛି, ସେହିପରି ଶର ସାଧନ ଯୋଗ୍ୟ କର୍ମ ଦ୍ଵାରା ଖ୍ରୀଷ୍ଟରେ ହେଉଥିବାରୁ ଶୁକ୍ର, ଗୁରୁ, ଶନି, ବୁଧ ଓ ମଙ୍ଗଳ ମଧ୍ୟାର୍ଦ୍ଧର ବୃତ୍ତପଟେ ଭ୍ରମଣ କରୁଥିବା ସୁସିଦ୍ଧ ହୋଇଯାଏ । ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ତାର ଗ୍ରହମାନଙ୍କର (ପୃଷ୍ଠ ତାର ଗ୍ରହର) କକ୍ଷାଗୁଡ଼ିକ ରବି କେନ୍ଦ୍ରକ ଏବଂ ଏମାନଙ୍କ ମନ୍ଦାକର୍ଷଣ ରେଖା ପୃଥିବୀରେ ବରବର ଭିନ୍ନ ହେଉଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । (ସୃଷ୍ଟି ବିରୁଦ୍ଧରେ ଦେଖିଲେ ପଞ୍ଚତାରା ଗ୍ରହର ଦୁଇଟି ଉକ୍ତ ଭିତରୁ ଗୋଟିଏ ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏଥିରେ ଆଦୌ ସନ୍ଦେହ ରହେ ନାହିଁ ।

ତତୋ ମନ୍ଦସ୍ପର୍ଶଂ ଟେଟଂ ଜାତୁଂ କର୍ମହୟଂ କୃତମ୍
ଶୈଘ୍ୟମାନ୍ୟାର୍ଦ୍ଧନାମାଦୌ ତତଃ ସ୍ଵଷ୍ଟାଂ ନୃଦୁବିୟମ୍ । ୧୪୧ ।

ମନ୍ଦସ୍ପର୍ଶସ୍ୟ ଭୂଗୋଲଦୂରତା ଦୂରତାବଶାତ୍
ଉଚ୍ଚାବସ୍ଥିତୀକ୍ଷାୟେ ଭୂର୍ଯ୍ୟଂ ଦ୍ରାକ୍ କର୍ମକର୍ମିତମ୍ । ୧୪୨ ।

ଉଚ୍ଚଥଂଶୈଘ୍ୟାର୍ଦ୍ଧମାନ୍ୟାର୍ଦ୍ଧ ମାନ୍ୟଶୈଘ୍ୟେଃ ଫଳେରପି
ଜୀରକୀଣାଂ କୟଦ୍ଭେଦଲଭତତ ଶୁଦ୍ଧୟେ ମୟା । ୧୪୩ ।

ପରୋକ ସଂସ୍କୃତଃ ପ୍ରୋକ୍ତା ବିଧୋସ୍ତୁଜାନ୍ତରାଦ ଯତ୍
ତତ୍ତତ୍ ଫଳଂ ମୁନିପ୍ରୋକ୍ତବୀଜନିତ୍ୟବଧାର୍ଯ୍ୟତାମ୍ । ୧୪୪ ।

ଆର୍ଷସିଦ୍ଧାନ୍ତତୋ ଯେ ଯେ ଦଶେଷା ଦୃଷ୍ଟିସିଦ୍ଧିୟେ
ସ୍ମୃତୀକୃତୋ ପ୍ରକଲ୍ୟାନ୍ତେ ତେ ବୀଜତ୍ବେନ ସମ୍ଭୂତାଃ । ୧୪୪ ।

ତଥାହବାଞ୍ଚିତେ =

ଜାତପ୍ରହୋପଦେଶାଦ୍ବୀଜଂ ଜାତ୍ବା ସୁଦୈବଜ୍ଞେଃ
ତତ୍ସଂସ୍କୃତପ୍ରହେଉଃ କର୍ତ୍ତବ୍ୟୋ ନିର୍ଣ୍ଣୟାଦେଶୋ । ଇତା ୧୪୫ ।

ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ଗ୍ରହମାନେ ରବିକେନ୍ଦ୍ରକ ନିଜ ନିଜ କକ୍ଷରେ ବୁଲୁଥିବାରୁ ମନ୍ଦସ୍ଥୁଟ୍ ଗ୍ରହ ଜାଣିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଥମେ ମଧ୍ୟମ ଗ୍ରହରେ ଶୀଘ୍ର ଫଳାଞ୍ଚ ଓ ତା ପରେ ମନ୍ଦ ଫଳାଞ୍ଚ ସଂସ୍କର କରାଯାଇଥିବୁ । ତାହାପରେ ସ୍ଥୁଟ ମନ୍ଦଫଳ ସଂସ୍କାର କରାଯାଇଥିବୁ । ତାହାପରେ ଭୂଗୋଳର ଅତି ଦୂରତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏବଂ ମନ୍ଦସ୍ଥୁଟ ଗ୍ରହର ଉତ୍ତରରେ ଅବସ୍ଥାନ ଦେଖିବା ନିମନ୍ତେ ତତ୍ତ୍ୱେ ଶୀଘ୍ରଫଳ ସଂସ୍କାର କରାଯାଇଥିବୁ ।

ଏହିପରି ଶୀଘ୍ରଫଳାଞ୍ଚ, ମନ୍ଦଫଳାଞ୍ଚ, ମନ୍ଦଫଳ ଓ ଶୀଘ୍ରଫଳ ଶୁଦ୍ଧଫଳ ସଂସ୍କାରରେ ମଙ୍ଗଳ, ବୁଧ ଓ ଶନିର ଶୁକ୍ଳତା କରାଗଲା ପରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ କେତେକ ତପାତ୍ ଦେଖାଯାଇଥିବାରୁ ମୁଁ ପୁଣି ଏ ସବୁରେ ପରୀକ୍ଷା ସଂସ୍କାର କରିଥିବୁ । ତନ୍ତ୍ରର ତୁଙ୍ଗାନ୍ତର ଆଦି ଯେତେ ଫଳ ସଂସ୍କାର କଥା କୁହାଯାଇଛି ସେ ସମସ୍ତକୁ ଆର୍ଷବୀଜ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ । ଗ୍ରହକୁ ଦୃକ୍ଷିକ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଆର୍ଷସିଦ୍ଧାନ୍ତରୁ ଅଲଗା ଯେତେବେଳେ ବିଶେଷ ସଂସ୍କାର ପ୍ରକାର କଳ୍ପନା କରାଯାଏ ସେ ସବୁକୁ ବୀଜ ସଂସ୍କାର ରୂପରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ । ଉତ୍ତମ ଜ୍ୟୋତିଷୀମାନେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରୁ ବୀଜସଂସ୍କାର ଦେଖି ପ୍ରୟୋଗ କରି ସ୍ଥୁଟଗ୍ରହ ସାଧନ କରିବେ ଏବଂ ଏହି ବୀଜ ସଂସ୍କୃତ ସ୍ଥୁଟ ଗ୍ରହରୁ ତଥା ଗ୍ରହଣାଦିର ନିର୍ଣ୍ଣୟ ତଥା ଲୋକଙ୍କର ଶୁଭଶୁଭ ଫଳ କହିବେ ।

ଟିରେମଣି :—

ମଧ୍ୟ୍ୟା ହ ମନ୍ଦପ୍ରତମଶ୍ରୁଲେ ସ୍ୱେ
ମନ୍ଦସ୍ଥୁଟୋ ଦ୍ରାକ୍ ପ୍ରତମଶ୍ରୁଲେ ତ ।
ଭ୍ରମତ୍ୟତଶ୍ରୁଜଳକର୍ମ୍ମଣୀହ
ମନ୍ଦସ୍ଥୁଟୋ ମଧ୍ୟଗାତଃ ପ୍ରକଲ୍ୟାଃ । ୧୪୬ ।

ମନ୍ଦ ପ୍ରତିବୃତ୍ତରେ ମଧ୍ୟଗାତ ଓ ଶୀଘ୍ରପ୍ରତିବୃତ୍ତରେ ମନ୍ଦସ୍ଥୁଟ ଗ୍ରହଭ୍ରମଣ କରନ୍ତି । ଏଣୁ ଶୀଘ୍ରଫଳ ସଂସ୍କାର କଲବେଳେ ମନ୍ଦସ୍ଥୁଟ ଗ୍ରହକୁ ମଧ୍ୟମଗ୍ରହ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରାଯିବ । ଉଚିତ ।

ଭ୍ରମନ୍ ଗ୍ରହଃ ସ୍ୱେ ପ୍ରତମଶ୍ଚଳେ ନୂତନଃ
 ସ ଯଦ୍ କକ୍ଷାବଳୟେ ବିଲେକ୍ୟତେ ।
 ସ୍ମୃତୋ ହ ତଦାସ୍ୟ ଫଳୋପପତ୍ତୟେ
 ପ୍ରକଳ୍ପିତଂ ତୁଙ୍ଗମିହାଦ୍ୟୟୁରଭିଃ । ୧୪୮ ।

ନିଜ ପ୍ରତିବୃତ୍ତରେ ଗ୍ରହ ବୁଲୁଥିବାବେଳେ ତାକୁ ମନୁଷ୍ୟ କକ୍ଷା ବୃତ୍ତର (ଭ କକ୍ଷା) ଯେଉଁଠାରେ ଦେଶେ, ତାହାହିଁ ବାସ୍ତବ ଖୁଟଗ୍ରହ । ତେଣୁ ଯେ କେତେବେଳର ଖୁଟ ଗ୍ରହ । ଏହି ଖୁଟଗ୍ରହର ରାଶ୍ୟାଦି ପାଇବାନିମନ୍ତେ (ଅର୍ଥାତ୍ ଏହିକ ରାଶ୍ୟାଦିରେ ପଡ଼ୁଥିବା ପାଇଁ ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ୟ ମାନେ ଉଚ୍ଚ (ମନ୍ଦୋଚ୍ଚ, ଶୀଘ୍ରୋଚ୍ଚ) କଳ୍ପନା କରିଅଛନ୍ତି ।

ଯଃ ସ୍ୟାତପ୍ରଦେଶଃ ପ୍ରତମଶ୍ଚଳସ୍ୟ
 ଦୂରେ ଭୁବସ୍ତସ୍ୟ କୃତୋକସଂଜ୍ଞା ।
 ସୋଽପି ପ୍ରଦେଶଶ୍ଚଳତୀତ ତସ୍ମାତ୍
 ପ୍ରକଳ୍ପିତା ତୁଙ୍ଗଗତିର୍ଗତିଃ । ୧୪୯ ।

ପ୍ରତିବୃତ୍ତର ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ ପୃଥିବୀରୁ ଦୂରତମ ତାହାକୁହିଁ ଉଚ୍ଚନାମ ଦିଆଯାଇଛି । ଏହି ସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟ ଗତିଶୀଳ ହୋଇଥିବାରୁ ଗତି ବିଜ୍ଞାନଗଣ ଉଚ୍ଚଗତିର କଳ୍ପନା କରିଅଛନ୍ତି ।

ଉଚ୍ଚାଦ୍ଭସର୍କାନ୍ତରତଂ ଚ ନୀଚଂ
 ମଧ୍ୟଃ ସୁନୀଚେକସମୋ ଯଦା ସ୍ୟାତ୍ ।
 କକ୍ଷାସ୍ଥମଧୋପରକର୍ଣ୍ଣ-ସୂତ୍ର—
 ପାତାତ୍ ସ୍ମୃତୋ ମଧ୍ୟସମସ୍ତଦାନୀମ୍ । ୧୫୦ ।

ଉଚ୍ଚଠାରୁ ଛ'ରାଶି ଅନ୍ତରରେ (ପ୍ରତିବୃତ୍ତରେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ ପୃଥିବୀର ନିକଟତମ) ମାତ ସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହ ଉଚ୍ଚ ସହିତ ବା ମାତ ସହିତ ସମାନ ହେଲେ କର୍ଣ୍ଣସୂତ୍ର (ପ୍ରସ୍ଥଗ୍ରହ ଓ ଭୂକେନ୍ଦ୍ରଗାମୀ ସୂତ୍ର) କକ୍ଷାବୃତ୍ତରେ ଥିବା ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହସ୍ଥାନ ଦେଇଯାଉଥିବାରୁ (ଫଳର ଅଭାବ ହୁଏ) । ଖୁଟଗ୍ରହ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହସହ ସମାନ ହୋଇଥାଏ ।

ଉଚ୍ଚସ୍ଥିତୋ, ବ୍ୟୋମଗରଃ ସୁଦୂରେ
 ନୀଚସ୍ଥିତଃ ସ୍ୟାନ୍ନିକଟେ ଧରଣ୍ୟାଃ ।
 ଅତୋଽଶୁକିନ୍ୟଃ ପୃଥୁଳଶ୍ଚ ଭୀତ
 ଭାନୋସ୍ତଥା ସନ୍ନସ୍ତଦ୍ଭରବର୍ତ୍ତୀ । ଇତି । ୧୫୧ ।

ଗ୍ରହ, ଉକ୍ତ ନିକଟରେ ଥିଲେ ପୃଥିବୀଠାରୁ ସେ ଦୂରତମ ପ୍ରଦେଶରେ ରହେ । ଗ୍ରହ, ମୀନ ନିକଟରେ ହେଲେ ତାହା ପୃଥିବୀଠାରୁ ନିକଟତମ ହୁଏ । ଫଳରେ ଉକ୍ତ ଓ ମୀନ ଗ୍ରହ, ଗ୍ରହମ୍ଭ୍ୟ ଯଥାକ୍ରମେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ବଡ଼ ଦେଖାଯାଇଥାଏ ।

ଛାୟାଲେକାୟ ଯନ୍ତ୍ରବେଧାଦୟନାଭିଦ୍ବୟଂ ରବେଃ
ସପ୍ତାବ୍ଦ୍ୟ ଶାନ୍ତରଂ ଦୃଷ୍ଟଂ ତତ୍ତ୍ୱିକ୍ଷାଂ ଶାଲ୍ବକୋପମଃ । ୧୫୬।

ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହସ୍ୟ ଗଣିତଂ ସବାସନ ମୁଦାହୃତମ୍
ଲମ୍ବନସ୍ୟାପପତିଶ୍ଚ ତସ୍ୟାଲ୍ବବହୁତୋତ୍ୟତେ । ୧୫୭।

ଚନ୍ଦ୍ରାର୍ଦ୍ଧାନ୍ତରତୌ ରୁଲ୍ୟଭଗଲପ୍ରାବଲପ୍ତିକୌ
ସ୍ୟାତାଂ ଯଦର୍କଶଚିନୌ ଶରାଲ୍ବଦ୍ୱେ ତଦା ବିଧୌ । ୧୫୮।

ରୁକ୍ଷାୟାଃ ଲଗତତ୍ୟବ ସମକକ୍ଷାସ୍ଥିତେଷ୍ଠୟୋଃ
ଲମ୍ବନାବନତୀ ନ ପ୍ରେ ରଜନୀରମଶଗ୍ରହେ । ୧୫୯।

ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହେ ତୁ ସୂର୍ଯ୍ୟେନ୍ଦ୍ରିକ୍ଷାନ୍ନକକ୍ଷାନିବାସତଃ
ଦେଶଭେଦାଦ୍ଗ୍ରାସଭେଦୋ ଲମ୍ବନାବନତୀ ତଥା । ୧୬୦।

ଶଙ୍କୁ ଓ ଚା'ରୁପା, ଯନ୍ତ୍ରବେଧ ତଥା ଆୟନ ବିନ୍ଦୁର ପ୍ରଭୃତିରୁ ମୁଁ ଦେଖୁଛି ଯେ ଚବିର ଉଭୟ ଖାନ୍ତି (ଜିଉର ଓ ଦକ୍ଷିଣ) ୪୭° ହିଁ ହେଉଅଛି । ଏସବୁ କାରଣରୁ ମୁଁ ଖାନ୍ତି ୨୪° (ଉଭୟ ୪୮) ରୁ କମ୍ ମାନ ନେଇଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଖାନ୍ତି ୨୩° ୩୦' ମାତ୍ର । ପ୍ରାଚୀନ ମତରେ ପ୍ରତି ଖାନ୍ତିମାତ୍ର ୨୪° । —(ଯନ୍ତ୍ର ରାଜବହିରେ ଖାନ୍ତି କିଏକେତେ ମାନ୍ୟ ଥିଲେ ତାର ବିସ୍ତର ଚାଲିକା ଅଛି ଦେଖିବେ)

ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣର ଗଣିତ ସବୁ ସୁକ୍ଳସହ କୁହାଯାଇଅଛି । ଏହିକ୍ଷଣି ଲମ୍ବନର ଉପପତ୍ତି ଓ ଲମ୍ବନର ଅନୁଚା ଏବଂ ବହୁତା କହୁଅଛି ।

ଯେତେବେଳେ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଉଭୟେ ଛ'ରାଶି ଅନ୍ତରରେ ରହି ଅଂଶ, କଳା ଓ ବିକଳାରେ ସମାନ ହେବେ ତେତେବେଳେ ମାନେକ୍ୟାଙ୍କରୁ ଚନ୍ଦ୍ରଣର ଅନୁହେଲେ ଚନ୍ଦ୍ର-ବିମ୍ବରେ ଚୁରୁପା ଲାଗିଯାଏ । ଏଥିରୁ ଜଣାଗଲା ଯେ ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଚୁରୁପା ଏକ କକ୍ଷାରେ (ଚନ୍ଦ୍ରକକ୍ଷାରେ ହିଁ) ରହୁ ଅଛନ୍ତି । ଏଣୁ ସେଠାରେ ନତି ଲମ୍ବନ ହୁଏନି । ସୂର୍ଯ୍ୟ

ପ୍ରହରରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣ । ଏ ଉଭୟେ ଏକ କକ୍ଷା (ସୂର୍ଯ୍ୟ କକ୍ଷା ବା ଚନ୍ଦ୍ର କକ୍ଷା କୌଣସି ଗୋଟିଏ କକ୍ଷାରେ) ରହୁ ନଥିବାରୁ ଅର୍ଥାତ୍ ଉଭୟେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କକ୍ଷାରେ ରହୁଥିବାରୁ ତୁମ୍ଭର ସ୍ଥାନଭେଦକୁ ଗ୍ରାସ ମଧ୍ୟ କମ୍ ଅଧିକ ଜଣାପଡ଼େ । ଏହି ଗୋଟିଏ କାରଣରୁ ହିଁ ଲମ୍ବନ ଓ ନତି ମଧ୍ୟ ହୁଏ ।

ଦୃଢ଼ମଣ୍ଡଳଦଳଂ ଦୃଶ୍ୟଂ କ୍ଳବ୍ଧୋନଂ ଗୋଲପୃଷ୍ଠଗୌଃ
ପ୍ରହସ୍ୟ ଯତତୋ ଦୃଷ୍ଟିମଣ୍ଡଳେ ସମ୍ଭବେନ୍ନତଃ । ୧୫୭ ।

କ୍ଷିତିଜୋପଗତେ ସୂର୍ଯ୍ୟେ ଦର୍ଶାନ୍ତେ ଭୂମିଗର୍ଭତଃ
ଚକ୍ରବିମ୍ବାକ୍ଷରୋ ସୂତ୍ରେ ବିମ୍ବମଧ୍ୟଂ ଲଗେଦ୍ବିଧିଧାଃ । ୧୫୮ ।

ଭୂପୃଷ୍ଠାଦ୍ଭାନୁବିମ୍ବାକ୍ଷରୁମ୍ଭିସୂତ୍ରାଦ୍ବିଧିଧାଃ
ଅଥୋ ବିଲମ୍ବତେ ତସ୍ମାତ୍ କ୍ଷିତିଜେଽସ୍ଥିନ୍ ପରା ନତଃ । ୧୫୯ ।

ଗର୍ଭଦିକସୂତ୍ରସ୍ଥୋରେକ୍ୟାତ୍ ଖମଧ୍ୟେ ନ ଭବେଦସୌ
ଖାର୍ଦ୍ଧକ୍ଷିତିଜସ୍ଥୋରନ୍ତଃ ସା ସ୍ୟାତ୍ ସୂତ୍ରାନ୍ତରୋକ୍ତାଃ । ୧୬୦ ।

ଖାର୍ଦ୍ଧେ ଯଦାପବୃତ୍ତଂ ସ୍ୟାତ୍ତଦା ତଦ୍ଦୃଷ୍ଟି ବିମ୍ବସ୍ଥାଃ
ଏକିୟାନ୍ନାବନତଃ କିନ୍ତୁ ଲମ୍ବନଂ ପରମଂ କୁଜେ । ୧୬୧ ।

ଯଦା ଦୃକ୍ଷେପବୃତ୍ତସ୍ଥଃ ଖେଚରୋଽବନତସ୍ତଦା
ପରମାଲମ୍ବନାଭାବସ୍ତତୋ ଦୃକ୍ତାନ୍ତବୃତ୍ତସ୍ଥାଃ । ୧୬୨ ।

ନତ୍ୟନ୍ତଜାନ୍ତରକାଳାଧିକ୍ୟାତ୍ ଲମ୍ବନସଂସୟଃ ।
ତାନ୍ତ୍ରଦୃଶ୍ୟବୃତ୍ତସଂଯୋଗାତ୍ ଖାର୍ଦ୍ଧଗସ୍ୟ ନ ତଦ୍ଯୁଗମ୍ । ୧୬୩ ।

ବିଭେଦଲଗ୍ନ ଜାଦୁୟସ୍ମାତ୍ ତାନ୍ତ୍ରବୃତ୍ତାଦ୍ଗତଃ ଶରଃ
ପ୍ରାପ୍ନୋତ ନଭସୋ ମଧ୍ୟଂ ମଧ୍ୟାହ୍ନେ ତୁ ଶରଗ୍ରତଃ । ୧୬୪ ।

ଯାମେ୍ୟାଦ୍ଗଲମ୍ବିତଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରୋ ଦର୍ଶାନ୍ତେଽର୍କସମୋ ନ ଯତ୍
ଲମ୍ବନେଽବନତୌ ତସ୍ମାଦ୍ଗ୍ରାହେୟା ଲଗ୍ନସ୍ଥିତେନତଃ । ୧୬୫ ।

ତସ୍ୟ ଖାର୍ଦ୍ଧେ ନତଜ୍ୟା ଯା ସା ପ୍ରାକ୍ପଶ୍ଚିମସଂସ୍ଥିତେଃ
ବହୁଦ୍ରାତ ସଂଭବେଦ୍ବଦ୍ବୀ ତଦ୍ବିଜାରୁଦୟଜ୍ୟକା । ୧୬୬ ।

ଉକ୍ତା ଯଦ୍‌ବିଷୟତନୁ ଶାନ୍ତିବୃତ୍ତଂ ଯଥା ଯଥା
 ବହଂ ତଥା ତଥା ଲଗ୍ନଶାନ୍ତିଜ୍ୟା ମହତୀ ଉଦେତ୍ । ୧୭୭ ।
 ଯଦା ବିଷି ଭଲଗ୍ନସ୍ୟ ଶାନ୍ତିଃ ସୌମ୍ୟାକ୍ଷତୁଲ୍ୟତାମ୍
 ପ୍ରୟାତ ବିଷୁବଦ୍‌ଶାନ୍ତିରୁଦେତ ଚ ଯଦା ତଦା । ୧୭୮ ।
 ସମତା ସମୁଦେତ ମଧ୍ୟଲଗ୍ନ ବିଷିଭ ଲଗ୍ନୟୋଃ
 ନାନ୍ୟଦା ତତ୍ତ୍ଵୟୋଃ ସ୍ୟାତାଂ ଯେନ ତତ୍ତ୍ଵେନ ତଦନ୍ତରା । ୧୭୯ ।
 ଶରବଦ୍‌ଭୂତ ଦୃକ୍‌କ୍ଷେପୋ ଦୃକ୍‌ଜ୍ୟା ସା ବିଷିଭଙ୍ଗଜା
 ବିକ୍ଷେପାଗ୍ରସ୍ଥିତସ୍ୟେନ୍ଦୋର୍ଭବେଦବନତଃ ସ୍ଥୁଟା । ୧୮୦ ।
 ତତ୍‌ଶବ୍ଦେଶାକ୍ଷସଂସ୍କାରେ କୃତେ ତସ୍ମାତ୍ ଶରାକ୍ଷତଃ
 ଶାନ୍ତିସଂସ୍କାରସଂସିଦ୍ଧୋ ଦୃକ୍‌କ୍ଷେପଃ ସ୍ୟାତ୍ ପରସ୍ଥୁଟଃ । ୧୮୧ ।

ପୃଥ୍ଵୀ ଗୋଳ ପୃଷ୍ଠରେ ଥିବା ଲେକେ ଯେ କୌଣସି ଗ୍ରହର ଭୂବ୍ୟାସାର୍ଦ୍ଧ ଗୁଣୋନିତ
 ଦୃଢ଼ ମଣ୍ଡଳାର୍ଦ୍ଧ ଦେଖିଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ଦୃଢ଼ ମଣ୍ଡଳରେ ଗ୍ରହର ନମନ ହୋଇଥାଏ । ଅମାନ୍ତ
 ସମୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୃଷ୍ଠ ଶିଖରକୁ ଆସିଗଲେ ପୃଥ୍ଵୀ କେନ୍ଦ୍ରରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ରାଗତ ରେଖାରେ
 ଚନ୍ଦ୍ର କେନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟ ରହିଥାଏ । (ଏହା ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣ ସମୟର ଅବସ୍ଥିତି, ସବୁ ଅମାନ୍ତର
 ଦୃଷ୍ଟେ) । କିନ୍ତୁ ଭୂମିପୃଷ୍ଠରୁ ରବି ବିମ୍ବ ମଧ୍ୟ ଗତ ରେଖାଠାରୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଲମ୍ବି ଯାଉଥିବାରୁ ଏବଂ
 ଏହା ସବୁଠାରୁ ବେଶି ହେଉଥିବାରୁ ଏହାକୁ ପରମ ନତି ବା ପରମ ଲମ୍ବନ କୁହାଯାଏ ।
 ଆକାଶର ମଧ୍ୟ ସ୍ଥଳରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଖ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣକିରୀରେ ଗର୍ଭଦୃକ୍-ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ପୃଷ୍ଠ-ଦୃକ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟ
 ଏକ ହୋଇଥିବାରୁ (ଗର୍ଭଦୃକ୍-ସୂର୍ଯ୍ୟରେ ପୃଷ୍ଠଦୃକ୍-ସୂର୍ଯ୍ୟ ମଞ୍ଜିତ ହୋଇଯାଉ ଥିବାରୁ) ଏହି
 ତଥ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ଦେଖାଯାଏନାହିଁ । ଖ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣକିରୀ ଓ ଶିଖର ମଧ୍ୟରେ ଉକ୍ତ ଗର୍ଭ ଓ ପୃଷ୍ଠ ଦୃକ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟ
 ମଧ୍ୟରେ ଏହି ନତି ବା ଲମ୍ବନ ରହେ ।

ଖ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣକିରେ ରବି ରହିଲେ ଶାନ୍ତିବୃତ୍ତ ହିଁ ଦୃଢ଼ ମଣ୍ଡଳ ହେବ । ଏଣୁ ନତି ହେବ-
 ନାହିଁ । ମାତ୍ର ପୃଷ୍ଠଶିଖରରେ ପରମ ଲମ୍ବନହେବ । ଗ୍ରହ ଦୃକ୍‌କ୍ଷେପ ଦୃଷ୍ଟରେ ଥିବାବେଳେ
 ନତି ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ପରମ ଲମ୍ବନର ଅଭାବ ହୁଏ । ଶାନ୍ତିବୃତ୍ତ ଓ ଦୃଢ଼ ମଣ୍ଡଳରେ ଲମ୍ବିତ
 ଦୃଢ଼ିକର ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଅନ୍ତରକଳା ବଢ଼ିଯିବାରୁ ଉତ୍ତର ପୂର୍ବାପରାନ୍ତର କଳାର
 ବିନାଶ ହୁଏ । ଖ ମଧ୍ୟରେ ଖ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣକିରେ ଗ୍ରହ ଥିବାବେଳେ (ରବି) ଶାନ୍ତିବୃତ୍ତ ଓ ଦୃଢ଼-
 ମଣ୍ଡଳର ଏକତା ହେଉ ଥିବାରୁ (ଉଭୟେ ପୃଷ୍ଠିତଃ ମିଳି ଯାଇଥିବାରୁ) ନତି ବା ଲମ୍ବନ ହୁଏ
 ନାହିଁ । ଯିତ୍ତେନ ଲଗ୍ନ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଶର ଶାନ୍ତିବୃତ୍ତରୁ ନିର୍ଗତ ହୋଇ ଆକାଶର ମଧ୍ୟଦେଶ

(ଶିଶୁମାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ)କୁହାଯାଇଥାଏ । ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ପୁଣି ଶରଣରେ ଲମ୍ବିତ ଚନ୍ଦ୍ର ଅମାନ୍ତରେ ରବି ସମାନ ହେଇପାରେ ନାହିଁ । ଅର୍ଥାତ୍ ରବି ଦୃଢ଼ ସୂକ୍ଷ୍ମରେ ଚନ୍ଦ୍ର ତେଜେବେଳେ ରହିପାରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଲମ୍ବନ ନିତ୍ୟାସନ କରାବେଳେ ବିଷିତ ଲଗ୍ନ ଗ୍ରହଣ କରିବା ସବୁଆ ଉଚିତ । ବିଷିତର ଯାମୋତ୍ତର ବୃତ୍ତରେ ଯେଉଁ ନତ ଜ୍ୟା (ଦୃଢ଼ଜ୍ୟା) ତାହା ବିଷିତର ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମାନରଠାରୁ ବନ୍ଧ ହେଉଥିବାରୁ ଅଧିକ ହେବାର କଥା । ବିଷିତ ଲଗ୍ନର ନତାଂଶ ବିଷିତ ଦୃଢ଼ମଣ୍ଡଳରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଦୃଷ୍ଟପ ବୃତ୍ତରେ ହିଁ ହୁଏ । ଏହି ଦୃଢ଼ ବୃତ୍ତ ବା ଦୃଷ୍ଟପ ବୃତ୍ତ କଦମ୍ବ ପ୍ରୋତ ହୋଇ ଥିବାରୁ ଶାନ୍ତିବୃତ୍ତ ଉପରେ ବରାବର ଲମ୍ବରୂପରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ନତଜ୍ୟା ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ଲଗ୍ନ ଶାନ୍ତିଜ୍ୟା କଥା କୁହାଯାଇଛି । ବିଷିତଶାନ୍ତିବୃତ୍ତ ଯେପରି ବନ୍ଧହୁଏ, ଲଗ୍ନ ଶାନ୍ତିଜ୍ୟା ସେହି ଅନୁପାତରେ ବଢ଼ିଯାଏ । ବିଷିତ ଲଗ୍ନର ଉତ୍ତର ଶାନ୍ତି ଯେଉଁ ଦେଶର ଅକ୍ଷାଂଶ ସହିତ ସମାନ ହୁଏ, ସେହି ଦେଶର ସାବୁନ ମେଣାଦି ଯେତେବେଳେ ଉଦୟ ହୁଏ, ତେତେବେଳେ ମଧ୍ୟଲଗ୍ନ (ଦଶମ ଲଗ୍ନ) ଓ ବିଷିତଲଗ୍ନ ସମାନ ହୋଇଯାଏ । ଅନ୍ୟତ୍ର ତାହା ହୁଏନାହିଁ; ଅର୍ଥାତ୍ ବିଷିତ ଓ ମଧ୍ୟ ଲଗ୍ନର ସମତା ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁ ଦେଶରେ ହୁଏ ନାହିଁ ତେତେବେଳେ ସେ ଦୁଇଟିର (ମଧ୍ୟ ଲଗ୍ନ ଓ ବିଷିତ) ଯେ ନତଜ୍ୟା ହେବେ ସେ ଦୁଇଟି ବିଷିତ ମଧ୍ୟରୁ ଦୃଢ଼ଜ୍ୟା ଗରପରି ଜଣାଯାଏ । ଶରର ଅଗ୍ରରେ ଥିବା ଚନ୍ଦ୍ରର ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ସ୍ପୃଷ୍ଟ ଅବନତି ହୁଏ । ତେଣୁ ଶରରେ ଅଧିକ ସମ୍ଭାର କରିବା ପରେ ତାହାକୁ ପୁଣି ବିଷିତ ଶାନ୍ତିଦ୍ୱାରା ସଂସ୍କୃତ କଲେ ଦୃଷ୍ଟପ ପରିସ୍ପୃଷ୍ଟ ହୁଏ ।

ପଦ୍ୟାନ୍ତୋ ଯଃ ସମୁଦତଃ ସ୍ମୃତୋ ଲମ୍ବନସଂସ୍କୃତଃ
ଅର୍କେନ୍ଦ୍ରୋଃ ଶାନ୍ତିବୃତ୍ତୋଦୟାମ୍ୟସ୍ଥିତୈଃ
ସ କେବଳମ୍ । ୧୭୬ ।

ବିଭୋନଲଗ୍ନଜଞ୍ଜାନ୍ତଗତବନ୍ଦୀ ଯଥା ଯଥା
ଶରନ୍ତସାରତୋ ଗ୍ରାସକାଳଭେଦସ୍ତଥା ତଥା । ୧୭୭ ।

ଲମ୍ବନ ସଂସ୍କୃତ ଯେଉଁ ସ୍ପୃଷ୍ଟ ପଦ୍ୟାନ୍ତ (ଅମାନ୍ତ) କୁହାଗଲା ତାହା ପୃଷ୍ଠାଭିପ୍ରାୟରେ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଏକ କଦମ୍ବ ପ୍ରୋତ ବୃତ୍ତରେ ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତର ଅବସ୍ଥାନକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି କୁହାଯାଇଅଛି । ବିଭୋନ ଲଗ୍ନର ଶାନ୍ତିଗତ ଯେପରି ବଢ଼ିବ ଶରଗତ ସମରେ ଗ୍ରାସ ଓ ଗୁଣିତାଦି କାଳର ତପାତ୍ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ବଢ଼ିଯିବ ।

ଉକ୍ତାଗ୍ରାହକମର୍ତ୍ତସ୍ୟ ଛେଦକେ ଯାଦୃଶୀ ସ୍ଥିତିଃ
ତତ୍ ଫଳାଫଳିତେ ତସ୍ମିନ୍ ଗ୍ରାସକାଳୋ ଭବେତ୍ ସ୍ମୃତଃ । ୧୭୮
ବିଷୁବୋଦୟକାଳେ ତେତ୍ ପଦ୍ୟଲମ୍ବନସଂସ୍କୃତମ୍
ତଦା ମଧ୍ୟଗ୍ରହସ୍ଥୁଲ୍ୟାଂନ୍ୟଥା ନ୍ୟୁନୋଽଧିକୋ ଭବେତ୍ । ୧୭୯

ଏବଂ ତଦୁଦୟେ ପୂର୍ଣ୍ଣମୋକ୍ଷକାଳସ୍ୟ ତୁଲ୍ୟତା
ଉଦୟଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଦୃକଃ କାଳଭେଦଃ ସ୍ୟାଦ୍ଭିକ୍ଷର ଛମାତ୍ । ୧୬୭ ।

ଗର୍ଭାତ୍ ପଞ୍ଚାତ୍ ଭୂବଃ ସୂକ୍ଷ୍ମେ କ୍ଷିତିକଣ୍ଠଂ ବଧୂଂ ପ୍ରତି
ପ୍ରସାରତେ ସମେ ସ୍ୟାତାଂ ତତଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରେ ସମୁଦ୍ଗତେ । ୧୬୮ ।

ଛମାତ୍ ପୃଷ୍ଠୋଦ୍ଗତଂ ସୂକ୍ଷ୍ମଲ୍ଲ ସ୍ୟାଦ୍ଗର୍ଭସୂକ୍ଷ୍ମତଃ
ସନ୍ନିକର୍ଷାଦୃଧୋସ୍ତସ୍ଥାନାନାୟକ୍ୟଂ ନ ରୋଦ୍ଭବନ୍ । ୧୬୯ ।

ଭିନ୍ନକ୍ଷାସ୍ଥିତିବଶାତ୍ ରବୀନ୍ଦ୍ରେଃ ଶଂକୁସମ୍ଭବା
ତମସୋଽୟକତା ଗ୍ରାସକାଳୟୋର୍ବା ଛିଦ୍ରା ଭବେତ୍ । ୧୭୦ ।

ଗ୍ରାହ୍ୟଗ୍ରାହକୟୋରେକକକ୍ଷାବାସାଦୃଧୁଗ୍ରହେ
ନ କାଳଗ୍ରାସଭେଦଃ ସ୍ୟାନ୍ନାନାୟକ୍ୟେଽପି ଶଂକୁଜେ । ୧୭୧ ।

ବିମଣ୍ଡଳଗତବଞ୍ଚା ପୃଷ୍ଠିମାନ୍ତେଽପମଣ୍ଡଳାତ୍
ଯାବତ୍ ସ୍ୟାତ୍ନିତଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଗତ୍ୟକ୍ତିଂ ଶ—ମିତା ଯତଃ । ୧୭୨ ।

ପୂର୍ଣ୍ଣାଦ୍ୟାଃ ଶଶିନଃ ତସ୍ମାତ୍ ଶର୍କ୍ଷିଂ ଶୋଦ୍ଧକାଳତଃ
ପ୍ରାକ୍ପଶ୍ଚାତ୍ଭବନାୟାନ୍ତ ମଧ୍ୟଗ୍ରାସଶ୍ଚ ଭୂରତାମ୍ । ୧୭୩ ।

ଗ୍ରାହକାନ୍ୟଦଶି ସ୍ପଷ୍ଟା ଗ୍ରାହ୍ୟସୈଧ ଯତଃ ଶରଃ
ତତଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହେ ଗ୍ରାସବାଶୟୋର୍ବିଭିଦା ମତା । ୧୭୪ ।

ଗ୍ରାହକସୈଧିବ ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ସ୍ପୁଷ୍ଟଚେଷ୍ଟାର୍ଥତ୍ ସ୍ୱଦଗ୍ଧତଃ
ତଦ୍ଗ୍ରାସବାଶୟୋଃ ସିଦ୍ଧଂ ଦିବ୍ଯାମ୍ୟଂ ସୂର୍ଯ୍ୟପବଣି । ୧୭୫ ।

ଚନ୍ଦ୍ରସୈଧିବ ଯତଃ ସିଦ୍ଧଂ ବଳନଂ ଗ୍ରହଣଦ୍ୱୟେ
ତସ୍ମାଦ୍ଗ୍ରାହ୍ୟସ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶେ ତଦ୍ ସ୍ୟାତ୍ ସ୍ୱଦଗ୍ଧତାମ୍ । ୧୭୬ ।

ବ୍ୟସ୍ତଦତ୍ତମୋକ୍ଷକାଳେ ସ୍ୟାଦ୍ଗ୍ରାହକସ୍ୟ ରବିଗ୍ରହେ
ମୋକ୍ଷକାଳେ ନିଜାଶାସ୍ତ୍ରଂ ସ୍ପର୍ଶେ ତଦବିପରୀତଗମ୍ । ୧୭୭ ।

ବ୍ରହ୍ମଣ ପରିଲେଖରେ ଗ୍ରାହକ ମାର୍ଗର ଯେପରି ଅବସ୍ଥାନ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି, ସେହି ସମରେ ଗ୍ରାହକ ମାର୍ଗକୁ ଚଳାଇ ନେଲେ ବ୍ରହ୍ମଣ ସମୟ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ । ସାଧୁନ ମେଷାଦିର ଉଦୟ ସମୟରେ ଯଦି ସ୍ପଷ୍ଟ ଅମାନ୍ତ ପଡ଼େ, ତେବେ ପ୍ରଥମେ ଅଣାଯାଇ ଥିବା ମଧ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଣ କାଳହିଁ ସମାନ ହେବ । ଅର୍ଥାତ୍ ଆଉ ସେଥିରେ କିଛି ଯୋଗ ଓ ବିଯୋଗ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକତାନାହିଁ । କାରଣ ତେତେବେଳେ ଲଗ୍ନସାନ୍ତର ଅସ୍ଥାବ । ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ଅମାନ୍ତକାଳ ହେଲେ ଏଥିରେ ଅର୍ଥାତ୍ ମଧ୍ୟ ଓ ସ୍ପଷ୍ଟ ଅମାନ୍ତ ଭିତରେ ଅନେକ ପ୍ରଭେଦ ହେବ । ବିଷୁବୋଦୟର ପୂର୍ଣ୍ଣ ମୋକ୍ଷ କାଳର ମଧ୍ୟ ଭୂଲତା ଜାଣିବାକୁ ହେବ । ଲଗ୍ନ ସାନ୍ତ୍ରାନ୍ତ୍ୟ ଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ସମୟର ଭେଦଗଣର ଦିଗବିଗତ୍ୟ ହୋଇଥାଏ ।

ଭୂଗର୍ଭ ଓ ଭୂପୃଷ୍ଠର ପୃଷ୍ଠ ସିଦ୍ଧିରେ ଥିବା ଚନ୍ଦ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୁଇଟି ସୂକ୍ଷ୍ମନେଲେ ଉଭୟର ଘର୍ଷଣ ସମାନ ହେବ । ଗର୍ଭ ତର୍ଯ୍ୟକ୍ ରେଖା ଓ ପୃଷ୍ଠ ତର୍ଯ୍ୟକ୍ ରେଖା ଯେଉଁଠାରେ ଚନ୍ଦ୍ର କକ୍ଷାକୁ କାଟିବେ ସେ ଉଭୟଙ୍କର ମଧ୍ୟଦେଶକୁ ଟାଣିଲେ ଏ ଦୁଇରେଖା ସମାନ ହେବେ, ଅନ୍ୟଥା ନୁହେଁ । ସିଦ୍ଧିରୁ (ପୃଷ୍ଠ ସିଦ୍ଧିରୁ) ଉପରକୁ ଉଠିଗଲେ ଚନ୍ଦ୍ରପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଯେଉଁ ଦୁଇରେଖା ହେବ, ସେଥିରେ ପୃଷ୍ଠଗତ ସୂକ୍ଷ୍ମ ନିଶ୍ଚୟ ଗର୍ଭଗତ ସୂକ୍ଷ୍ମଠାରୁ ଛୋଟ ହେବ । ଫଳରେ ସେଠାର ଚନ୍ଦ୍ରଶିଖୁ ମଧ୍ୟ ବେଶି ହୋଇଯିବ । ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ବିଭିନ୍ନ କକ୍ଷାରେ ଥିବାରୁ ଶିଖୁଜାତ ଅନ୍ଧକାରର ଆଧିକ୍ୟ ହେବ ଏବଂ ଗ୍ରାସ ଓ ବ୍ରହ୍ମଣ କାଳର ମଧ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ହେବା ଚନ୍ଦ୍ର ବ୍ରହ୍ମଣରେ ଗ୍ରାହ୍ୟ ଓ ଗ୍ରାହକଙ୍କର ଏକକକ୍ଷାରେ ଅବସ୍ଥାନ ହେତୁ ଶିଖୁରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଗୁପ୍ତାପରିମାଣର ଆଧିକତା ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ବ୍ରହ୍ମଣ ସମୟ ଓ ଗ୍ରାସର ପ୍ରଭେଦ ଆସିବ ନାହିଁ । ପୃଷ୍ଠାନ୍ତରେ ବିମଣ୍ଡଳ ଓ ଶାନ୍ତିଦୃଶ୍ୟ ଉପରେ ପ୍ରାୟ ଲମ୍ବରୂପରେ ଥିବାରୁ ଶରଗତ ମଧ୍ୟ ବନ୍ଦ । ଶରଗତର ପରିମାଣ ପୁଣି ଚନ୍ଦ୍ରଗତର ଦ୍ଵାଦଶାଂଶ ସହିତ ସମାନ । ତେଣୁ ଚନ୍ଦ୍ରର ପୂର୍ଣ୍ଣାଦି ସମୟ ଗୁଡ଼ିକ ଶରର ଦ୍ଵାଦଶାଂଶରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ସମୟଠାରୁ ଆଗରେ ବା ପଛରେ ହୁଅନ୍ତି । (ଗଣିତରେ ଆଗତ ପୂର୍ଣ୍ଣାଦି ସମୟଠାରୁ ବ ପ୍ରବ ପୂର୍ଣ୍ଣାଦି ସମୟ ଶର/୧୨ ସମୟର ପୂର୍ବରୁ ବା ପରେ ହୋଇଥାଏ) ମଧ୍ୟଗ୍ରାସ ସମୟ ମଧ୍ୟ ଏଥିଯୋଗୁଁ ବଢ଼ିଯାଇଥାଏ ।

ଗ୍ରାହକର ବିଦେଶତ ଦିଗରେ ଗ୍ରାହ୍ୟର ଶର ରହୁଥିବାରୁ ଗ୍ରାସ ଓ ଶରର ଦିଗଭେଦ ହୋଇଥାଏ । ଏହା ସବୁ ଚନ୍ଦ୍ରବ୍ରହ୍ମଣର କଥା, ସୂର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଣରେ ଗ୍ରାହକ ଚନ୍ଦ୍ରର ସ୍ପଷ୍ଟଶର ଗ୍ରାହକ ଦିଗକୁ ରହେ । ସେଥି ନିମନ୍ତେ ଗ୍ରାସ ଓ ଶରର ଗୋଟିଏ ଦିଗହୁଏ; ଦିଗଭେଦ ହୁଏନାହିଁ ।

ଉଭୟ ବ୍ରହ୍ମଣରେ ଚନ୍ଦ୍ରର ହିଁ ବଳନହୁଏ । ସେଥିପାଇଁ ଚନ୍ଦ୍ର ବ୍ରହ୍ମଣରେ ଚନ୍ଦ୍ରର ପୂର୍ବେବେଳେ ସ୍ପଷ୍ଟ ବଳନକୁ ପ୍ରାଚୀ ଚନ୍ଦ୍ରରୁ ନିଜେଥିବା ଦିଗରେ ଏବଂ ମୋକ୍ଷ କାଳରେ ପଶ୍ଚିମ ଚନ୍ଦ୍ରରୁ ବିପକ୍ଷତ ଦିଗରେ ଦିଆଯିବ ! ସୂର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଣରେ ପୂର୍ବଦିଗରେ ମୋକ୍ଷ ହେଉଥିବାରୁ ମୋକ୍ଷ ସମୟରେ ପୂର୍ବଚନ୍ଦ୍ରରୁ ନିଜର ଦିଗଆଡ଼କୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ବଳନଦିଆଯିବ ଏବଂ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମୟରେ ପଶ୍ଚିମ ଚନ୍ଦ୍ରରୁ ବିପକ୍ଷତ ଦିଗରେ ଦିଆଯିବ ।

ଉଦୟୋଽସ୍ତମୟେ ମଧ୍ୟେ ବ୍ୟସେ ପ୍ରାୟିକଦତ୍ତମୁଖମ୍
ବିନ୍ଦୁଂ ସ୍ୟାଦନ୍ୟ ଦେଶେଽସ୍ମା ଦକ୍ଷିଣଂ ବଳନଂ ଭବେତ୍ । ୧୮୭ ।

ଧ୍ରୁବାଭିମୁଖବିଭ୍ରାନ୍ତେ ସ୍ତ୍ରୁତୁନ୍ମତ୍ୟନୁସାରତଃ
ପ୍ରାକ୍ଚନ୍ଦ୍ରଂ ବିନ୍ଦୁଗଂ ଖାର୍ଦ୍ଦେ ଯତ୍ତତ୍ ପୂର୍ବକପାଳକେ । ୧୮୮ ।

ଭବେଦୁଦତ୍ତମୁଖଂ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ପାଳେ ଦକ୍ଷିଣାମୁଖମ୍
ତତ୍ତଦାଦାୟନଂ ଦୃଶ୍ୟଂ ବଳନଂ ଚ ପୃଥଗ୍ୱିଧମ୍ । ୧୮୯ ।

ନିରକ୍ଷ ପ୍ରଦେଶରେ ଉଦୟ, ଅସ୍ତ ଓ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସମୟରେ ଗ୍ରହବିନ୍ଦୁ ତାର ବାସ୍ତବ ଦିଗ ଆଡ଼କୁ ହିଁ ରହେ । ଅନ୍ୟ ଦେଶରେ (ସାକ୍ଷ ଦେଶରେ) ଆକ୍ଷ ବଳନ ହୁଏ । ଗ୍ରହବିନ୍ଦୁ ଧ୍ରୁବ ଅଭିମୁଖରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଥିବାରୁ ଧ୍ରୁବର ଉନ୍ନତି ଅନୁସାରେ (ଅକ୍ଷ୍ୟଂଶ ଅନୁସାରେ) ଆକାଶରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥଳରେ ବିନ୍ଦୁରେ ଯେଉଁ ପୂର୍ବ ଚିହ୍ନ ତାହା ପୂର୍ବ କପାଳରେ ଉତ୍ତରାଭିମୁଖ ହୁଏ । ପଶ୍ଚିମ କପାଳରେ ଏହାପୁଣି ଦକ୍ଷିଣାଭିମୁଖ ହୁଏ । ଆକ୍ଷ ବଳନ ବଶତଃ ବିନ୍ଦୁର ଦିଗଭେଦ ଦେଖାଯାଉଥିବାରୁ ଦୃକ୍ପିତ ଆୟନ ବଳନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ହୋଇଥାଏ ।

ଶି—ବିଜ୍ୟାବର୍ଗାଦୟନବଳନଜ୍ୟାକୃତଂ ପ୍ରୋକ୍ତ୍ୟ ମୂଳଂ

ଯଷ୍ଟିର୍ଯଷ୍ଟ୍ୟା ଦ୍ୟୁତରବଶିଷ୍ଟା ସ୍ତାଡ଼ିତସ୍ତ୍ରିଜ୍ୟୟଂ ପ୍ରଃ ।

ଯତ୍ନା ରାଶିବୟମୁତଖଗଦ୍ୟୁଜ୍ୟକାୟସ୍ତ୍ରମୌବ୍ୟା ।

ଭକ୍ରଃ ସ୍ପଷ୍ଟୋ ଭବତି ନୟତଂ ଜାନ୍ତ୍ରସଂସ୍କାରଯୋଗ୍ୟଃ । ଇତି । ୧୯୦ ।

ବିଜ୍ୟାର ବର୍ଗରୁ ଅୟନ ବଳଜ୍ୟାର ବର୍ଗକୁ ବିୟୋଗ କରି ତାହାର ମୂଳନିଅ । ଏହାକୁ ଯଷ୍ଟି କୁହାଯାଏ । ଗ୍ରହର (ଏଠାରେ ଚନ୍ଦ୍ରର) ଶେଷକୁ ଏହି ଯଷ୍ଟିରେ ଗୁଣି ବିଜ୍ୟା ୩୪୩୮ରେ ହରିଲେ ଖାନ୍ତ୍ର ସଂସ୍କାର ନିମନ୍ତେ ଉପଯୋଗୀ ଶେ ଆସିଯାଏ । ଅଥବା ଗ୍ରହର ରାଶିଦିଗରେ ତିନି ଗୁଣି (୯୦°) ମିଶାଇ ତାହାର ଭୁଜଜ୍ୟା ବାହାର କର । ଏହାଦ୍ୱାରା ଶେଷକୁ ଗୁଣି ବିଜ୍ୟାରେ ଭାଗଦେଲେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଖାନ୍ତ୍ର ସଂସ୍କାର ଉପଯୋଗୀ ଶେ ଆସେ ।

ଇତି ଯତ୍ ଭୟରଃ ପ୍ରାହ ସ୍ପଷ୍ଟବାଣସ୍ୟ ତାନବମ୍

ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତଂ ନ ତଦ୍‌ସମ୍ଭାବ୍‌ବିହତାୟନଦକ୍ଷିୟଃ । ୧୯୧ ।

ଧ୍ରୁବପୃଷ୍ଠସମଃ ଖେତୋ ଭବେଦ୍‌ଭଗ୍ରହଯୋଗୟୋଃ

ତଦ୍‌ଦକ୍ଷିଣର୍ଜ୍ଜ୍ୱଳା ଲିପ୍ତା ଧନର୍ଣ୍ଣାଖ୍ୟା ଭୂଜା ମତାଃ । ୧୯୨ ।

ଜଦମ୍ଭାଭିମୁଖା ବାଣଃ କୋଟୀ ତଦ୍‌ଗର୍ଭୟକ୍ପଦମ୍

ଧ୍ରୁବୋନ୍ମୁଖସ୍ତୁ ଚେଷ୍ଟଃ ସ୍ୟାନ୍ନର୍ଣ୍ଣତାନ୍ମୁଧତୋ ମହାନ୍ । ୧୯୩ ।

ଏହି ଶ୍ଳୋକରେ (ସିନ୍ଧ୍ୟା ବର୍ଗାତ୍...) ଶାସ୍ତ୍ରସ୍ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ଶରୀର (ସ୍ମୃତ ପ୍ରକୃତୋତ
ବୃତ୍ତୀୟ) ସେହି ଅନ୍ତତା (ଚନ୍ଦ୍ରତା) ଦର୍ଶନେ ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ମୃତ ପ୍ରକୃତୋତ ବୃତ୍ତୀୟ ଶରୀର
କଦମ୍ବ ପ୍ରୋତ ବୃତ୍ତୀୟ ଶରୀର ସେହି ଅନ୍ତତା ଦର୍ଶନେ, ତାହା ସୃଜିତ ହୋଇ
ନ ପାରେ । କାରଣ, ଆତ୍ମନ ଦୃକ୍‌କର୍ମ ସଂସ୍କୃତ, ଗ୍ରହ, ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ଗ୍ରହ ଯୋଗରେ ପ୍ରକୃତୋତ
ବୃତ୍ତୀୟ ହେବ । ତେଣୁ ଦୃକ୍‌କର୍ମରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ସେହି ଯୁକ୍ତ ବା ବିଯୁକ୍ତ କଳାକାନ୍ତ ବୃତ୍ତରେ
ହୁଏ, ତାହା ଭୁଜ, କଦମ୍ବ ପ୍ରୋତାୟ ମଧ୍ୟ ଶର କୋଟି ଏବଂ ଏ ଦୁଇଟିର ବର୍ଗ ଯୋଗକର
ତାହାର ମୂଳ ନେଲେ ହେବ କର୍ଣ୍ଣ । ଏହାହିଁ ପ୍ରକୋକ୍ତ ଗ୍ରହ ଗୁଣ । ଏହି କର୍ଣ୍ଣ, କୋଟି
ରୂପକ ମଧ୍ୟ ଶରୀର ବଢ଼ି ହେଉଅଛି । କମ ତ ହେଉ ନାହିଁ ।

ମାସଷଟ୍‌କମିତା ରାତ୍ରିମେରେ ରା ତତ୍ତ୍ଵ ଖେଚରାଃ
ଚନ୍ଦ୍ରାଦ୍ୟା ଉଦୟଂ ଗୁପ୍ତଂ ଯାନ୍ତ୍ୟଦକ୍‌କ୍ରାନ୍ତ ରାଗକେଃ । ୧୯୪ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟାଗ୍ରପଶ୍ଚାତ୍‌ରାତ୍ରିବିଦ୍ୟୁନ୍ତବର୍ତ୍ତନୋ ଯଦ
ତଦୋଦୟା-ସ୍ତମୟୋର୍ବିରୁରଃ କର୍ତ୍ତୃମିଷ୍ୟତେ । ୧୯୫ ।

ଜାଳାଂଶା ଯେ ନିଗଦତା ଗ୍ରହାଣାମୁଦୟାସ୍ତକାଃ
ତତ୍ତ୍ଵମଂ ଗୃହ୍ୟତାମତ୍ର ସୌମ୍ୟକ୍ରାନ୍ତ୍ୟନ୍ତରଂ ରବେଃ । ୧୯୬ ।

ମେରୁରେ ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରାହେଉଛି:—

ମେରୁରେ ଛ ମାସ ବ୍ୟାପି ରାତ୍ରି ହୁଏ । ଏହା ସାୟନ ଭୁଜାଦି ଛ ରାତ୍ରିରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ
ଥିବାବେଳେ ହୁଏ । ଚନ୍ଦ୍ର ଆଦି ଗ୍ରହମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଉତ୍ତରାସାନ୍ତ ଥିବାସାଧ୍ୟ, ଉଦୟ ଓ
ଅସ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଏହି ଗ୍ରହମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ପୂର୍ବକୁ ବା ପଶ୍ଚିମକୁ ଯଦି ଦୁଇଗୁଣି ମଧ୍ୟରେ
ଥାନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ଏମାନଙ୍କ ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତ ବିରୁଦ୍ଧ କରାଯିବ । ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ସେହି ସବୁ
ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତ ଜାଳାଂଶ କୁହାଯାଇଛି, ଗ୍ରହ ଓ ରବିର ଉତ୍ତର ସାନ୍ତ୍ୟରେ ଅନ୍ତର
ସେତକ ହେଲେ ଉଦୟାସ୍ତ ଆରମ୍ଭ ହେବ ।

ଉଦଗ୍ରବେଶାନ୍ତରକ୍ତିଃ ସ୍ୟାଦ୍‌ଯଥା ବ୍ୟକ୍ଷାତଥାପମଃ
ଯାମେ୍ୟ ନତଃ ପ୍ରାୟଶ୍ଚାଶ୍ଚାୟାଂ ସୌମ୍ୟଶ୍ଚୋନ୍ନତିର୍ବିଧୋଃ । ୧୯୭ ।

ରକ୍ତୀନ୍ ମାର୍ଗୟେ ଭୂରବିପ୍ରକର୍ଷେହି ତଦ୍‌ଗୋଃ
ସଙ୍ଗତଃ ସ୍ୟାନ୍ନାହାପାତେ କ୍ରାନ୍ତସାମ୍ୟାତ୍ ପୃଷ୍ଠେଦତାତ୍ । ୧୯୮ ।

୧. କ:—୨୫

ଉତ୍ତର ଶୁକ୍ଳାନ୍ତ ବାସନା କୁହାଯାଉଛି—

ନିରକ୍ଷ ଦେଶଠାରୁ ଉତ୍ତର ଅକ୍ଷାଂଶ ଯେପରି ବଢ଼ିବ, ସେମିତି ସାନ୍ତି ବୃତ୍ତଟି ପ୍ରାୟ
ଦକ୍ଷିଣରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଦୃକ୍ମଣ୍ଡଳରୁ ନିତ ରହିବ । ଏହି କାରଣରୁ ଉତ୍ତର ଶୁକ୍ଳାନ୍ତ ହେବା
କଥା । ମହାପାତର ଯୁକ୍ତି କୁହାଯାଉଛି—

ବୈଷ୍ଣବ ଓ ବ୍ୟତିପାତକୁ ମହାପାତ କୁହାଯାଇଥାଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରକକ୍ଷାର ବହୁ
ଅନୁରରେ ଏ ଦିଗେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପୃଷ୍ଠୋକ୍ତ ସାନ୍ତି ମମତା ହେତୁ ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦିକାରେ ଦୃଶ୍-
ରଶ୍ମିର ମିଳନ ହୋଇପାରେ ।

ଯଦେକମୁକୁର୍ପେଦିନ୍ୟା ଗୋଲଗର୍ଭାଦୃଶଃସୂତମ୍-

ସୂତଂ ଚନ୍ଦ୍ରାଦିଶନ୍ୟକ୍ତଗ୍ରହଣାମପବ୍ନଭିତ୍ । ୧୯୯ ।

ଉପକାଶର ମୟା ଦୃଷ୍ଟୋ ଭଗଣାକ୍ଳଗତୋ ମହାନ
ଯତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟାତ୍ ସର୍ବରତବୋ ବିବୃଦ୍ଧିଃ ସ୍ଥିରଜଗ୍ନାଷାମ୍ । ୨୦୦ ।

ଭବତ୍ୟ-ପରମେୟାଶ୍ଚ ତତମାହତ୍ୟାଦୟୋ ଗୁଣାଃ
ତଥୈବ ରଜନୀଭର୍ତ୍ତୁ ଶହାଦାଦ୍ୟା ଅନେକଶଃ । ୨୦୧ ।

ଚନ୍ଦ୍ରାର୍କାଲେକନାଲୋକେ ଧୃଷ୍ୟତାଧୃଷ୍ୟତେଶିଭୃଃ
ଜନୈରୁନ୍ମାୟତେ କାର୍ଯ୍ୟାତ୍ କାରଣାବଗତର୍ଥତଃ । ୨୦୨ ।

ବିବିଧଗ୍ରହଭୃକ୍ତୀନାଂ ସାକ୍ଷାତ୍କାରାତ୍ ଶରୀରଣାମ୍
ଶୁଭଶୁଭନି କର୍ମାଣି ଜାୟନ୍ତେ ପ୍ରାକ୍ଳୂତାନ୍ୟପି । ୨୦୩ ।

ତଥା ତତ୍ତ୍ୱମୁମାନାନାଂ କକ୍ଷାଣାଂ ଯୋଜନାନି ଚ
ତତ୍ତ୍ୱଦୃଷ୍ଟେପତୋ ଭୂମେ ସ୍ଥିରତ୍ୱଂ ଚନ୍ଦ୍ରମାନତଃ । ୨୦୪ ।

ଭବତ୍ତାଲେକତୋ ଲେକୟସ୍ତୁଲୋକୋଭରକ୍ରତଃ
ପ୍ରତୀୟତେହଜତମସଂ ତତୋହବତ-ମସୀଭବେତ୍ । ୨୦୫ ।

ପଥକାନାଂ ମତମତାଂ ପ୍ରଶମଂ ଯାତ ଦର୍ଭସଃ
ଭତ୍ୟାଦୟୋ ବହୁବିଧା ଉପକାରା ଭବନ୍ତ୍ୟତଃ । ୨୦୬ ।

ତପୋ ବର୍ଷାସୂତଃ ଶୀତଂ କାଳସ୍ୟେତ ଗୁଣାୟୁୟଃ
ତତ୍ତ୍ୱତ୍ତ୍ୱ-ବ୍ୟ୍ୟତୋ ଲେକେ ଷଡ୍ ଭବନ୍ତ୍ୟତବଃ ଖଲୁ । ୨୦୭ ।

ପ୍ରାୟଶୋ ଭରତେବର୍ଷେ ତେଷାଂ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣଭୁକ୍ତୟଃ
 ଭବନ୍ତି ଭୂମିଭେଦେଭ୍ୟ ଭକ୍ତାଃ କେଽପ୍ୟନୁଦୁତାଃ । ୧୦୮ ।
 ତପସ୍ୟ ପ୍ରାୟତଳଂ ସୌଖ୍ୟାତ୍ ବସନ୍ତୋ ହ୍ୟପରଂ ଦଳମ୍
 ଗ୍ରୀଷ୍ମଃ ସ୍ୟାଦଥ ବର୍ଷଣାଂ ତେ ପ୍ରାକ୍‌ରାଗରଦୌ ମତେ । ୧୦୯ ।
 ହେମନ୍ତଃ ଶିଶିରଃ ଶୀତଃ ପ୍ରାକ୍‌ପଶ୍ଚିମଦଳେ ଇତ
 ସୂର୍ଯ୍ୟକାନ୍ତବସାନ୍ତେ ସ୍ୟୁର୍ଦେଶଭେଦାତ୍ ପୃଥକ୍‌ବିଧାଃ । ୧୧୦ ।

ଭଗବାନର ଉପକାରିତା କୁହାଯାଇଛି—

ପୃଥିବୀ କେନ୍ଦ୍ରରୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଆଦି ଶକ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ସାନ୍ନିଦ୍ୟର ମେଷାଦି ଭେଦକରି ସେହି ଗୋଟିଏ ସରଳରେଖା ଯାଇଅଛି । ତାହାହିଁ ଭଗବାନଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି । ଭଗବାନଙ୍କରୁ ଗ୍ରହଗଣିତ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଏଥିନିମନ୍ତେ ଏହି ସୂକ୍ଷ୍ମତାର ପୃଥିବୀର ଅଶେଷ ଉପକାର ହୁଏ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟରୁ ଗରୁ ପ୍ରଭୃତି ହୁଏ । ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ ବୃକ୍ଷ ପାଆନ୍ତି । ଅନ୍ଧକାର ଦୂର ହୁଏ । ଏହିପରି ସୂର୍ଯ୍ୟର ଅନେକ ଗୁଣ ଅଛି । କାର୍ଯ୍ୟରୁ କାରଣ ଜଣାପଡ଼ିଥାଏ । ଲୋକେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଦେଖି ପ୍ରସ୍ତ୍ରାଙ୍କର ସହସାୟତା ଓ ଅସହସାୟତା ଗୁଣର କଳନା କରନ୍ତି । ବିବିଧ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ନାନାବିଧ ଗତି ଦେଖି ଶରୀରାୟାଙ୍କର ପୂର୍ବଜନ୍ମକୃତ ଶୁଭଶୁଭ କର୍ମ ଜାଣି ହୋଇଥାଏ । ଗ୍ରହ କକ୍ଷା ଯୋଜନ ଓ ଗ୍ରହ ବିନ୍ଦୁ ଯୋଜନ ମଧ୍ୟ ଜଣାପଡ଼ିଥାଏ । ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ଶରୀରୁ ଅନୁମାନଦ୍ୱାରା ପୃଥିବୀର ସ୍ଥିତିରତା ଜଣାପଡ଼େ । ଉପଶ୍ରୁଳ (ଭଗୋଳ) ଦେଖି ବିଶ୍ୱପ୍ରସ୍ତ୍ରାଙ୍କର ଅସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଅନୁମିତହୁଏ । ଗାଡ଼ ଅନ୍ଧକାର ପୁଣି କ୍ଷୀଣ ହୋଇପଡ଼େ । ଭଗୋଳ ଓ ତାରା ଗୋଲକୁ ଦେଖି ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ପଥିକର (ନାବିକ ବିଶେଷତଃ) ଭଗବନ୍ତୁ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏପରି ଏ ସବୁଦ୍ୱାରା ଅନେକ ଉପକାର ହୁଏ ।

ଅଷ୍ଟାଂଶ ଓ ଶାନ୍ତ୍ୟଂଶଦ୍ୱାରା ଗରୁ ନିର୍ଣ୍ଣୟ —

ଗ୍ରୀଷ୍ମ, ବର୍ଷା ଓ ଶୀତ ଏପରି ତିନୋଟି ପ୍ରଧାନ ଗୁଣ କାଳର ଅଛି । ଏ ପ୍ରତ୍ୟେକର ଦୁଇ ଦୁଇ ଭେଦ ନେଇ ନ’ଟି ଗରୁ ହୋଇଥାଏ । ଶରତବର୍ଷରେ ଛ’ଟି ଯାକ ଗରୁର ଶ୍ରେଣୀ ମାସାରେ ହୋଇଥାଏ । ଭୂମି (ସ୍ଥାନ) ଭେଦକୁ ନେଇ ଏହି ଗରୁମାନେ କେଉଁଠି ଅତି ଉତ୍କଳ ଏବଂ କେଉଁ କେଉଁଠାରେ ଅତି ଜମ୍ ଫଳ ଦିଅନ୍ତି ।

ଗ୍ରୀଷ୍ମର ପ୍ରଥମାର୍ଦ୍ଧ ବସନ୍ତପରି ସୁଖକର । ଦ୍ୱିତୀୟ ଅର୍ଦ୍ଧଟି ଗ୍ରୀଷ୍ମ । ବର୍ଷା କାଳରେ ପ୍ରଥମାର୍ଦ୍ଧ ବର୍ଷା ଓ ଶେଷାର୍ଦ୍ଧ ଶରତ । ଶୀତର ପୂର୍ବାର୍ଦ୍ଧ ହେମନ୍ତ ଓ ପରାର୍ଦ୍ଧ ଶିଶିର । ଦେଶ ଭେଦ (ଅକ୍ଷାଂଶ) ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସାନ୍ନିଦ୍ୟ ଭେଦରୁ ଏହି ଗରୁଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଥକ୍ ପ୍ରଥକ୍ ଦେଖାଯାନ୍ତି ।

ତରଣୀନାଃ କରା ସତ୍ ପତନ୍ତ୍ୟକ୍ତସ୍ୟ ଭୂତଳେ
ନାପୋତ ତତ୍ତ୍ୱା ତାପଂ ତତ୍ର ଶୀତଂ ବଳେଭରମ୍ । ୧୧୧ ।

ପତନ୍ତ୍ୟକ୍ତତୟା ଯତ୍ ତତ୍ ତାପାତରେକତଃ
ତତ୍ରତ୍ୟାନାଂ ତପର୍ତ୍ତଃ ସ୍ୟାଦ୍ରବସମ୍ମୁଖବୃତ୍ତିଜାତ୍ । ୧୧୨ ।

ତୀକ୍ଷ୍ଣଃ ସୂର୍ଯ୍ୟଂଶୁଭିଃ ସିନ୍ଧୋଲୟତୋୟଂ ସମୁଦ୍ଭୂତମ୍
ପତତ୍ୟାକର୍ଷଣାଦ୍ ଭୂମୌ ତତ୍ପାତନ୍ତେ ଘନାଗମଃ । ୧୧୩ ।

ନିରକ୍ଷଦେଶତୋଽଂଶାନାମକ୍ଷାଣାଂ ଯାବଦସ୍ତ୍ରକମ୍
ହେମନ୍ତଶିଶିରେଽି ନ ସ୍ତ୍ରୋଗ୍ରୀଷ୍ମବର୍ଷାତରେକତଃ । ୧୧୪ ।

ପୃଥିବୀର ଉପରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ କରଣ ଯେତେବେଳେ ଚିତ୍ରିତ୍ ଶ୍ରବରେ ପଡ଼େ,
ତେତେବେଳେ ଉଷ୍ମତା ବେଶି ନ ହେବାରୁ ଶୀତ ବର୍ତ୍ତି ବର୍ତ୍ତି ଯାଏ । ଏହି ସୂର୍ଯ୍ୟ କରଣ
ସରଳ ଶ୍ରବରେ (ଲମ୍ବସ୍ରବରେ) ପଡ଼ିଲେ ଉଷ୍ମତା ବର୍ତ୍ତି ବା ଯୋଗେ ସେଠାରେ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଋତୁ
ହୁଏ ।

ଏତକବେଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଲମ୍ବ କରଣ ସମୁଦ୍ରରେ ପଡ଼ିବାରୁ ପାଣି ତାତପାଲ ହାଲୁକା
ହୋଇ (ବାଷ୍ପୀକାରରେ) ଉପରକୁ ଉଠେ । ଏଗୁଡ଼ିକ ପୁଣି ଭୂମିର ଆକର୍ଷଣକୁ ନେଇ ଥଣ୍ଡା
ହେବା ପରେ (ଆକାଶରେ) ପୃଥିବୀ ଉପରେ ପଡ଼େ । ଗ୍ରୀଷ୍ମଋତୁର ଅବସାନରେ ସେଥିପାଇଁ
ବର୍ଷାଋତୁ ହୋଇଥାଏ ।

ଅକ୍ଷାଂଶ ଅନୁସାରେ ଶୀତ, ଉଷ୍ମ ଓ ସମମଣ୍ଡଳ (କୁମାରକା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରିକଟବର୍ତ୍ତୀ
ସ୍ଥାନରେ) ଋତୁର ଅକ୍ଷାଂଶ ୮୦° ସ୍ଥାନରେ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଓ ବର୍ଷା ଅତି ଖରା ଶ୍ରବରେ ହେବାରୁ
ହେମନ୍ତ ଓ ଶିଶିର ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ।

ପ୍ରାବୃତ୍ତନ୍ତେ ଶରତ୍କାଳସ୍ତପାଦୌ ସ୍ୟାଦ୍ରବନ୍ତକଃ
ଏତୟୋରନ୍ତରେ କଂଚତ୍ ଶୀତଂ ଦେଶେ ଜଳାୟୁକେ । ୧୧୫ ।

ପୌଷମାଘଦ୍ୱୟଂ ଶୀତଂ ଦ୍ୱିତୀୟେଽକ୍ଷଲବାୟୁକେ
ଦଶସ୍ୱନେଂଷୁ ମାସେଷୁ ବସନ୍ତାଦିତତ୍ତ୍ୱୟମ୍ । ୧୧୬ ।

ତୃତୀୟେଽଂଶାୟୁକେ-ଶୀତଂ ସ୍ୟାନ୍ନାର୍ଦ୍ଦାଦିତତ୍ତ୍ୱୟମ୍
ଚୈତ୍ରାଦେଂଷୁ ବସନ୍ତାଦ୍ୟାଶ୍ୱିନ୍ନାଭିଷେଦ୍ରେବ ଷଡ୍ ସମାଃ । ୧୧୭ ।

ଚତୁର୍ବିଂଶତିରଂ ଶାନାନିୟଂ ସ୍ୟାଦୁଷ୍ଣମଣ୍ଡଳମ୍
ଇତଃ ଷୋଡ଼ଶକଂ ପ୍ରୋକ୍ତଂ ସମମଣ୍ଡଳନାମକମ୍ । ୨୫ ।

ଚତୁର୍ଥେଂଶାଷ୍ଟକେ ବ୍ୟସାଦ୍ଭାର୍ଜମର୍ଜାଦ ଶୀତଳମ୍
ମାଧବାଦ୍ୟୁଷ୍ଣମତ୍ରେକ ବସନ୍ତାଦିଚତୁଷ୍ଟୟମ୍ । ୨୬ ।

ଇଷାଦ୍ୟଂ ଶୀତଳଂ ପ୍ରୋକ୍ତଂ ପଞ୍ଚମେଂଶାଷ୍ଟକେଽସ୍ମକଂ
ବସନ୍ତାଦିଚତୁଷ୍ଟୟଂ ସ୍ୟାତ୍ତତ୍ତ୍ୱ ଜ୍ୟେଷ୍ଠଚତୁଷ୍ଟୟେ । ୨୭ ।

ଇତଃ କେନ୍ଦ୍ରାନ୍ତମକ୍ଷାଂଶାଃ ପଞ୍ଚାଶଦ୍ ଶୀତମଣ୍ଡଳମ୍
ନିରକ୍ଷାଦଷ୍ଟକେ ଷଡ଼ଷ୍ଠ ଭ୍ରାଗନାଂ ଭ୍ରାଦ୍ରପଦା ଦଶ । ୨୮ ।

ମାଘାଃ ଶୀତାଃ ଶୁଚିଦ୍ରବେନ୍ଦ୍ର ବସନ୍ତା ଦ୍ୟୁତବୋହଲୁକାଃ
ଇତ୍ୟୁକ୍ତଂ ଷଡ଼ଭୁସ୍ଥାନମଷ୍ଟାମ୍ବୋଧୁଲବାବଧୁ । ୨୯ ।

ଆୟୁମେରୁ ତତୋ ହ୍ୟକୃତ୍ ଭ୍ରାଗସ୍ତଂ କେବଳଂ ହିମମ୍
ଏବଂ ଦୈବେଽସ୍ତ୍ରାଂଶେ ତୁ ତୁଳାଦ୍ୟାଃ ସ୍ୟୁରଜାଦିବତ୍ । ୩୦ ।

ବର୍ଷା ଶେଷରେ ଶରତକାଳ ହୋଇଥାଏ । ଶ୍ରୀଷ୍ଟର ଆଦ୍ୟରେ ବସନ୍ତ ହୁଏ । ଶରତ ଓ ବସନ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଜଳାଧିକ୍ୟ ଦେଶରେ ସାମାନ୍ୟ ଶୀତ ହୋଇଥାଏ । ଅକ୍ଷାଂଶ ୮ରୁ ଅକ୍ଷାଂଶ ୧୭ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରୌଷ ଓ ମାଘ ଦୁଇଟି ମାସ ଶୀତ ହୁଏ ଏବଂ ବାକି ଦଶ ମାସରେ ବସନ୍ତ ଆଦି ଚାରିଟି ଋତୁ ମାସ ହୁଏ । ଅକ୍ଷାଂଶ ୧୭ରୁ ଅକ୍ଷାଂଶ ୨୪ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଭାରତୀୟ ଦେଶରେ ମାର୍ଗଶୀରକୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଚାରି ମାସ ଯାଏ ଶୀତ ହୁଏ ଏବଂ ତୈସ ଆଦି ଆଠ ମାସରେ ବସନ୍ତ ଆଦି ଚାରିଟି ଋତୁ ହୁଏ । ୨୪ ଅକ୍ଷାଂଶ ଦେଶରେ ଛଅଟି ଯାକ ଦୁଇ ଦୁଇ ମାସ ଧରି ସମାନ ଭାବରେ ହୁଅନ୍ତି । ୨୪ ଅକ୍ଷାଂଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଷ୍ଣ ମଣ୍ଡଳ ହୁଏ । ଅକ୍ଷାଂଶ ୨୪ରୁ ୪୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥାନ, ସମମଣ୍ଡଳ ନାମରେ କଥିତ । ଅକ୍ଷାଂଶ ୨୪ରୁ ୩୨ ମଧ୍ୟରେ କାର୍ତ୍ତିକ ଆଦି ଛମାସ ଶୀତ ମାସ ହୁଏ । ଏଠାରେ ବୈଶାଖ ଆଦି ଛମାସ ଉଷ୍ଣ ହୁଏ । ଏହି ଛମାସରେ ବସନ୍ତ ଆଦି ଚାରି ଋତୁ ହୁଏ । ଅକ୍ଷାଂଶ ୩୨ରୁ ଅକ୍ଷାଂଶ ୪୦ ମଧ୍ୟରେ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଆଶ୍ୱିନ ଆଦି ଆଠ ମାସ ଶୀତ ହୁଏ ଏବଂ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଆଦି ଚାରି ମାସରେ ବସନ୍ତ ଆଦି ଚାରି ଋତୁ ହୁଏ । ଅକ୍ଷାଂଶ ୪୦ ଠାରୁ ୫୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶୀତମଣ୍ଡଳ । ଅକ୍ଷାଂଶ ୪୦ରୁ ଅକ୍ଷାଂଶ ୪୮ ମଧ୍ୟରେ ଭ୍ରାଦ୍ରପଦାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଦଶମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶୀତ ହୁଏ ଏବଂ ଆଷାଢ଼ ଓ ଶ୍ରାବଣରେ ଅଳ୍ପ ସମୟ ପାଇଁ ବସନ୍ତ ଆଦି ଋତୁ ହୋଇଥାଏ । ଅକ୍ଷାଂଶ ୪୮ ଠାରୁ ୪୨ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ (ମେରୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ) କେବଳ ତୁଷାରଜଳ ଆସି । ଏହା ଗଲୁ

ଲଞ୍ଜରାଜର କଥା । ଦକ୍ଷିଣ ଗୋଲ୍ଲଭରେ ତୁଳା ଆଦି ଛବିଶିର ଉତ୍ତର ଗୋଲ୍ଲଭର
ମେଷାଦି ଛବିଶିପରି ହୋଇଥାଏ ।

ଅବ ରାଧାଦୟେ । ମାସାଃ ସଂସ୍କୃତସ୍ୟାୟନାଂଶକୈଃ
ଭାନୋର୍ଦ୍ଦେଶପ୍ରବେଶାଦେଃ ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟା ରତୁଭୁକ୍ତୟେ । ୨୨୪।

ସ୍ୱାୟମ୍ବର ରବିର ମେଷ ପ୍ରବେଶଠାରୁ ବୈଶାଖ ପ୍ରଭୃତି ବାରମାସ ଋତୁଭୋଗ ସକାଶେ
ଗ୍ରହଣ କରିବା ଉଚିତ ।

ବସନ୍ତକାଳେଽବନିଭୂଦ୍ବନୀନାଂ
ବାନେଶ୍ୱଦୈବୀତ ଇଳାତଳେଽଳମ୍ ।
ବଂଶଦ୍ୱୁମାନେଧ୍ୟାଞ୍ଜନ୍ୟ ବିଘଟନୋଦଥ
ବହୁର୍ବିସର୍ପନ୍ ବନମପ୍ୟବାନମ୍ । ୨୨୫।

ଦନ୍ଦହ୍ୟତେଽସ୍ତ୍ରାକ୍ତଲୋଽବଧୂମୋ
ବ୍ୟୋମୋଦରଂ ବ୍ୟାପ୍ୟ ବିଶେଷ ଦୂରମ୍ ।
ଉଦ୍ଗତ୍ୟ ଭୌମାନ୍ତରୁତୋ ଲଭ୍ୟତ୍ତା—
ତ୍ରିଷ୍ଟତ୍ୟବାପ୍ୟ ସୁସମଂତମତ୍ତେ । ୨୨୬।

ଚଣ୍ଡାଂଶୁସନ୍ତପ୍ତଧରୋଷ୍ଟ୍ରାଶାବେ
ରୁଦ୍ଧାୟ ବାସ୍ତାଣି ଘନାନି ଧୂମୈଃ ।
ପୂଜାନି ମେଘାଃ ପ୍ରଭବନ୍ତ ଚେଦ୍ଧମ୍
ଜ୍ୟୋତିର୍ମରୁଦ୍ଧମକସନ୍ନିପାତାତ୍ । ୨୨୭।

ମେଘର ଉତ୍ତପତ୍ତି ଓ ବର୍ଷା—

ବସନ୍ତରେ ପବିତ୍ର ଓ ଅରୁଣ୍ୟରେ ବହୁତ ଶୁଖିଲା ପତ୍ର ପଡ଼ି ବନଭୂମି ବିଶେଷ
ଭାବରେ ଆବୃତ ହୋଇଥାଏ । ବାଉଁଶ ଗଛ ପରସ୍ପର ଦକ୍ଷିଣରେ ନିଆଁ ବାହାରିଲେ ଶୁଖିଲା
ପତ୍ରକୁ ଧରେ ଏବଂ ଫଳରେ ସମଗ୍ର ବନ ଜଳି ପୋଡ଼ିଯାଏ ।

ଏଥିରୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଘନକୃଷ୍ଣ ଧୂମ ଉଦ୍ଗତ ହୋଇ ଲଘୁ ଉତ୍ତପ୍ତ ଭୂ-ବାୟୁର ରୂପରେ
ଉପରକୁ ଉଠିଯାଏ । ଏହି ଧୂମ ପଟଳ ଆକାଶକୁ ଆବୃତ କରେ ଏବଂ ନିଜେ ଚଷ୍ମା ବା
ଭଳି ଭୂ-ବାୟୁ ଜୋରରେ ଆକାଶରେ ରହିଥାଏ । ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳର ପ୍ରଶର ସୂର୍ଯ୍ୟ କରଣରେ

ଧରା ଉତ୍ତପ୍ତ ହେଲେ ସମୁଦ୍ରର ଜଳ ବାଷ୍ପରୂପରେ ଉପରକୁ ଉଠି ପୃଷ୍ଠ ବଞ୍ଚିତ ଧୂମରେ
ମିଶି ଗୋଲେଇ ହୋଇଯାଏ । ଏହିପରି ଭାବରେ ଜ୍ୟୋତି, ପାଣି ଓ ଧୂଆଁ ମିଶି ମେଘ ହୁଏ ।
(ମେଘରେ ଧୂଆଁ ମିଶିଥିଲେ ବର୍ଷା ପାଣି କାଳିଆ ହୁଅନ୍ତା । ଧୂଆଁ ଏଥିରେ ମିଶି ନଥାଏ ।
ପାଣି ଜମାଟ ବାନ୍ଧିଲେ ଦୂରକୁ କାଳିଆ ଦିଶି ମାତ୍ର ।)

ବସେରବାତ୍ରୀ ଦୁର୍ଘମଣିଃ କରାଣ୍ଡେ—
ବେତଶ୍ଚଶୁଣ୍ଠାସଦୃଶେଃ ପୟୋଧେଃ ।
ଉଚ୍ଛ୍ଵାସ ବାବାଣି ଘନେଷୁ ତେଷୁ
ସଂବ୍ୟାପୟେତ୍ତେ ଦ୍ଵୟିତା ଘନତାତ୍ । ୨୨୮ ।

ଭାରତରେକାଦ୍ ଗୁରବୋଽମୁଧାସ୍
ବର୍ଷନ୍ତ ତେ ଭୂର ଭୂବାଭି କୃଷ୍ଣାଃ ।
ଢ଼ୋଶାଂସ୍ତ୍ରିତଃ ଢ଼ୋଶଦଳାବଧୁସ୍ତା
ଭୂପୁଷ୍ପତୋ ନଦ୍ଵିତଦୂରସଂସ୍ଥାଃ । ୨୨୯ ।

ନିଜର କରଣ ହେତୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ବସ୍ତୁରେ ପାଣି ଆଣିଲା ପରି ହାତୀ ଶୁଣୁ ପରି ମେଘ
(କରଣ ?) ଦ୍ଵାରା ସମୁଦ୍ରରୁ ପାଣି ଉଠାଇ ଆଣି ଏହି ମେଘରେ ଜଡ଼ାଇ ଦିଏ । ଏତଦ୍ଵାରା
ମେଘଗୁଡ଼ିକ ସାରା ହୋଇ ଘନ ହୁଏ ଏବଂ କୃଷ୍ଣ ଦିଶେ । (ପତଳା ମେଘକୁ ଏଠାରେ
ହାତୀଶୁଣୁ ଓ ବସ୍ତୁ ମନ୍ଦିତ ଭୁଲିତ କରାଯାଇଛି । କରଣ ରାଶିକୁ ମଧ୍ୟ ବସ୍ତୁ ସଙ୍ଗେ ଭୁଲିତ
କରାଯାଇପାରେ ।)

ଏହି ଘନ ସାରା ମେଘ—ଗୋଟିଏ ଢ଼ୋଶର ଝିଂଠାରୁ ଝିଂଠା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ (ଭୂମିଠାରୁ)
ଦୂରରେ ରହିଥାନ୍ତି ଏବଂ ଓଜନରେ ବେଶି ହୋଇଯିବା ଫଳରେ ଦୃଢ଼ସ୍ଵାଦ୍ଵାରା ଆକୃଷ୍ଟ
ହୋଇ ପାଣି ବରଷନ୍ତି । (ଏହିମାନେହିଁ ଜଳରେ ପରିଣତ ହୋଇ ବୃଷ୍ଟିରେ ପରିଣତ
ହୁଅନ୍ତି ।)

ଦୈବେନ ଦକ୍ଷକାଳସଂଖେନ ଧାତୁ
ବାସ୍ତ୍ଵାନିୟମେନ ଜନୋକ୍ତରସ୍ୟ ।
ସ୍ୟାଦ୍‌ବୃଷ୍ଟିରତ୍ର ଧ୍ଵନିବଦୁ୍ୟଦାଦ୍ୟଂ
କ୍ଷେପଂ ଶ୍ରୁତେଭ୍ୟା ମିହରାଦକେଭ୍ୟଃ । ୨୩୦ ।

ବିଧାତାର ଲକ୍ଷ୍ମୀନେ ଦେବ (ସାଧ୍ୟ) ନିୟନ୍ତ୍ରଣ । ସେ ପୁଣି ଦିଗ କାଳର ସଖା
ଅର୍ଥାତ୍ ସଙ୍ଗୀ । ଜନ ସମୂହର ସମ୍ବନ୍ଧ ନେଇ ଏହି ଦେବଦାସ ବୁଝି ପାତ ହୁଏ । ଉକ୍ତର
ଅର୍ଥ ସମୂହ (ଧାର୍ମ୍ୟାଦି ଶସ୍ୟ ସମୂହ ନୁହେଁ) । ମେଘ ଗର୍ଜନ ବିଜୁଳି ଆଦିର କଥା
ଓ ସେ ସବୁର ଫଳ ବରଦ ମିଶ୍ରର ପ୍ରଭୃତି ଲେଖିଥିବା ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ଜାଣି ନେବାକୁ ହେବ ।
(ଏଠାରେ ସେ କଥା କୁହାଯାଉ ନାହିଁ ।)

ସୂର୍ଯ୍ୟୋଷ୍ଣଶୀତଲଘବଃ ପରମାଣବୋଽପା
ମୂର୍ଦ୍ଧ୍ନଂ ପ୍ରଜନ୍ତୁ ଗୁରୁବୋ ଲବଣସ୍ୟତେନ ।
ତେନାଭିବୃଷ୍ଣସରଳଂ ମଧୁରଂ ମହାବୃକ୍ଷ
ସିଦ୍ଧଂ ପୁନଃ କୁତୁକତୋ ଗଣିତଂ ବ୍ରୁବେହ୍ନୁମ୍ । ୨୩୧ ।

ଘନଃ ସମାଙ୍କିତୟେସ୍ୟ ଘାତ
ସ୍ତ୍ରବୀୟମୂଳାନୟନାୟ ସୂଦମ୍ ।
ଯଥାଙ୍କପଂକ୍ତେଶ୍ଚୁରମେ ନିଧାୟ
ବିନ୍ୟାସତୋ ବାମଗତେ ଚତୁର୍ଥେ । ୨୩୨ ।

ତତ୍ତ୍ୱଚତୁର୍ଥେ ହମତଶ୍ଚୁଦତ୍ତା
ସବିନ୍ୟାସିଷ୍ଟାଙ୍କିତ ଏବ ଯସ୍ୟ ।
ଯାତୁଂ ଘନୋ ଯୁକ୍ୟତ ଏତମଙ୍କଂ
ଲବ୍ୟଂ ନ୍ୟସେତ୍ତଦ୍ଘନବର୍ଜିତାୟାଃ । ୨୩୩ ।

ପଂକ୍ତେଃ ସ୍ଥିରତ୍ୱ ଶି ବିଧାଙ୍କ ହାନ—
ଜାତଦ୍ୱିତୀୟାଦିକଲବ୍ଧ ସିଦ୍ଧେ ।
ତସ୍ୟାସ୍ତ୍ରଲେ ନ୍ୟସ୍ୟ ପୃଥକ୍ ସ୍ଥିତାୟା
ଲବ୍ଧାଙ୍କବର୍ଗଂ ବିଶିଷ୍ଟମେବମ୍ । ୨୩୪ ।

ବାମା ଦ୍ୱିତୀୟାଦିସବିନ୍ୟାସ—
ସ୍ୟାପୋଽନ୍ତ୍ୟ ଶୂନ୍ୟସ୍ୟ ଯଥା ସ୍ଥିତଃ ସ୍ୟାତ୍ ।
ତେନୈବ ତସ୍ୟା ହରଣେ ପ୍ରବ୍ରତେ
ନବାଧିକଂ ଚେତ୍ ପତତୀହି ଲବ୍ଧମ୍ । ୨୩୫ ।

ନବେବ କୃତ୍ୱା ତଦନେନ ହାରଂ
ହୃଦ୍ୱା ପୃଥକ୍ ପଂକ୍ତତଳେ ବିଧାୟ ।
କୃତଂ ହିତୀୟାଦଫଳସ୍ୟ ପୂର୍ବଂ—
ଲବ୍ଧୌ ହିତାଂ ଖାନ୍ତିଗୁଣାଂ ତତୋଽଧଃ । ୨୩୭ ।

ଘନଂ ହିତୀୟାଦଫଳସ୍ୟ ଚୈବ
ହିତାଂ କଯୋଗଂ ବିକହାରୁ ପଂକ୍ତେଃ ।
ସାଲ୍ପା ଯଦି ବ୍ୟକ୍ତମୁତେହିତୀୟା
ଦେବକୈକହୀନଂ ହମଶୋଽସି ଲବ୍ଧୁମ୍ । ୨୩୮ ।

କୃତ୍ୱା ବିଦଧାତୁ ହିବିଧାକ୍ତଯୋଗଂ
ସ୍ଥିରଂ ବିଶୁଦ୍ଧ୍ୟନ୍ତମଥାକ୍ତପଂକ୍ତେଃ ।
ତତନୋକ୍ତତାୟାଃ ପୁନରନ୍ୟଲବ୍ଧା
ନେୟବଂ ଫଳାକ୍ତା ଘନମୂଳସଂକ୍ରାଃ । ୨୩୯ ।

ପତନ୍ତପଂକ୍ତ୍ୟର୍ଦ୍ଧଗବନ୍ଧୁଲ୍ୟା
ଦ୍ରୋଷାଂ ଘନଃ ପୂର୍ବବଦଂକପଂକ୍ତେଃ ।
ସା ତେତ୍ ସହସାଲ୍ପତୟା ସ୍ଥିତା ସ୍ୟାତ୍
ସକୃଦ୍ଭବେତ୍ତଦଘନମୂଳମେକମ୍ । ୨୪୦ ।

ମହାସାଗରରେ ଲବଣ ଜଳ ଅଛି । ସୂର୍ଯ୍ୟତାପରେ ଜଳର ଅତି ଲଘୁ ପରମାଣୁ-
ଗୁଡ଼ିକ ଉପରକୁ ଉଠିଯାନ୍ତି । ଲବଣର ପରମାଣୁ କିନ୍ତୁ ଉପରକୁ ଉଠିପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।
ସେଥିପାଇଁ ବର୍ଷାପାଣି ଲୁଣିଆ ନ ହୋଇ ମିଠା ହୁଏ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ କୌତୁକବଶତଃ କିଛି ଗଣିତ (ପାଠୀ ଗଣିତ) କହୁଅଛି । ଘନମୂଳ
ଆନୟନ-ସମାନ ତିନୋଟି ଅଙ୍କର ଗୁଣନ ଫଳକୁ ଘନ କହନ୍ତି । ଏହି ଘନାଙ୍କର ମୂଳ
ଆଣିବା ନିମନ୍ତେ ଏହି ସୂତ୍ର କୁହାଯାଉଅଛି ।

ଘନ ସଂଖ୍ୟାର (ଶ୍ରେଣୀର) ଶେଷରେ ଅର୍ଥାତ୍ ସବୁଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣରେ ଥିବା ଅଙ୍କ
ଉପରେ ବିନ୍ଦୁ ଦେଇ ସେଠାରୁ ବାମ ଆଡ଼କୁ ପ୍ରତି ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କରେ ସେହିପରି ବିନ୍ଦୁ ଦେଇ
ଯାଅ । ବାମରୁ ଦକ୍ଷିଣ ଆଡ଼କୁ ପ୍ରଥମ ବିନ୍ଦୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଙ୍କରେ ଯେଉଁ ସଂଖ୍ୟା ହେବ, ସେଥିରୁ

ଯେଉଁ ସଂଖ୍ୟାର ଘନ, ଅନ୍ତର ହୋଇ ପାରିବ ତାହା ବାଦ ଦିଆଯାଉ । ଯାହାର ଘନ ବାଦ ଦିଆଯାଇ ପାରିଲ, ତାହାକୁ ଲବ୍ଧ ଅକାରରେ ରଖ । ତେଣେ ଗୁଣ୍ୟ ହୋଇ ବାକୀ ଯାହା ରହିଲା ତାହାକୁ ଯାହାର ଘନ ବାଦ ଦିଆଯାଇଛି ତାହାର ବର୍ଗକୁ ୩୦୦ ରେ ଗୁଣି ଦର । ଫଳ ଯାହା ପଡ଼ିବ ତାକୁ ଲବ୍ଧରେ ପୁଣି ରଖ । ବର୍ତ୍ତମାନ ୨ୟ ଲବ୍ଧରେ ଗୁଣି ସେଥିରେ ତାର ବର୍ଗ, ପୂର୍ବଲବ୍ଧାଙ୍କ ତଥା ୩୦ ଗୁଣ ଫଳ ଓ ଲବ୍ଧାଙ୍କ ଘନକୁ (ଏପରି ତିନୋଟିକୁ) ମିଶାଇ ଆସିଥିବା ଗୁଣ୍ୟରୁ ଫେଡ଼ । ଏହିପରି କରୁ କରୁ ଶେଷରେ ପଂକ୍ତ ବା ଯେଉଁ ଲବ୍ଧ ହେବ ତାହାହିଁ ଉକ୍ତ ସଂଖ୍ୟାର ଘନମୂଳ ହେବ । ଘନଅଙ୍କ ସଂଖ୍ୟାରେ ଯେତୋଟି ବିନ୍ଦୁ ଥିବ ଘନମୂଳ ସଂଖ୍ୟାଟି ସେତିକି ସଂଖ୍ୟା ବିଶିଷ୍ଟ ହେବ । ଅଙ୍କଯୋଗ ବା ଘନ ଆଦି ସବୁ ଫେଡ଼ିଲା ବେଳେ ଆଗକୁ ଯେପରି କାର୍ଯ୍ୟ ହେବ ସେପରି ଦେଖି କରିବାକୁ ହେବ । (ଘନମୂଳ ଯେ ଆସିବ ତାର ଘନ କରିଦେଲେ ପୁଣି ପୂର୍ବ ସଂଖ୍ୟା ଆସିଯିବ) ଘନ ସଂଖ୍ୟାଟି ଏକ ହଜାରରୁ ଅଳ୍ପ ହୋଇଥିଲେ ଘନ ମୂଳଟି ଏକ ଅଙ୍କ ବିଶିଷ୍ଟ ହେବ । ଏଣୁ ଥରକରେ ତାହାର ଘନମୂଳ ବାହାରିଯିବ । ଆଉ ଏତେ ପ୍ରକାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ।

ଭାସ୍କର ପାଟ୍ୟାଂ ଘନେକରଣଫୁଟଂ ବୃତ୍ତସମ୍ପଂ—

ସମବିଦ୍ୟାତଶ୍ଚ ଘନଃ ପ୍ରଦକ୍ଷୁଃ

ସ୍ଥାପେ୍ୟା ଘନୋଽନ୍ତସ୍ୟ ତତୋଽନ୍ତ୍ୟବର୍ଗଃ ।

ଆଦିବିନିର୍ଦ୍ଧାତ ଆଦିବର୍ଗ—

ସ୍ୱାଧିକ୍ୟାହତଶ୍ଚାଦ ଘନଶ୍ଚ ସର୍ବେ । ୨୪୦ ।

ସ୍ଥାନାନ୍ତରଦ୍ୱେନ ଯୁତା ଘନ ସ୍ୟାଦ୍

ପ୍ରକଳ୍ପ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱାନ୍ତୟୁଗଂ ତତୋଽନ୍ତ୍ୟମ୍ ।

ଏବଂ ମୁହୂର୍ତ୍ତାଦିଘନପ୍ରସିଦ୍ଧା—

ବାଦ୍ୟାଙ୍କତୋବା ବଧୂରେଷ କାର୍ଯ୍ୟଃ । ୨୪୧ ।

ଖଣ୍ଡାଭ୍ୟାଂ ବା ହତୋ ଗଣିତ୍ୱିନ୍ନଃ ଖଣ୍ଡଘନେକ୍ୟୟୁକ୍

ବର୍ଗମୂଳଘନଃ ସ୍ୱାଭ୍ୟା ବର୍ଗଗଣିର୍ଦ୍ଧନୋ ଭବେଦ୍ । ୨୪୨ ।

ଭାସ୍କରଙ୍କ ଘନସୂତ୍ର—

ତିନି ସମାନ ଅଙ୍କର (ସଂଖ୍ୟାର) ଗୁଣଫଳକୁ ଉକ୍ତ ସଂଖ୍ୟାର ଘନ ବୃତ୍ତାଯାଏ । ସଂଖ୍ୟାକୁ ରଖି ତାହାର ଶେଷରେ ଯେଉଁ ଅଙ୍କ ଥିବ ତାର ଘନକୁ ରଖିବ । (ଅନ୍ୟ) ଶେଷ ଅଙ୍କର ବର୍ଗକୁ ଆଦିଅଙ୍କ ଓ ତିନି ହାର ଗୁଣି ତା'ତଳେ ସ୍ଥାନାନ୍ତରରେ ରଖିବ ।

ପୁଣି ତା'ତଳେ ଆଦ୍ୟ ଅଙ୍କର ବର୍ତ୍ତକୁ ତନ ଓ ଅନ୍ତ୍ୟ ଅଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଗୁଣି ସ୍ଥାନାନ୍ତରରେ ରଖିବ । ଶେଷରେ ଆଦ୍ୟ ଅଙ୍କର ଘନକୁ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନାନ୍ତରରେ ରଖି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମିଶାଇ ଦେବ । ତାହାହେଲେ ପୂର୍ବ ସଂଖ୍ୟାଟିର ଘନଫଳ ଆସିଯିବ ।

ସଂଖ୍ୟାର ଦୁଇଟି ଖଣ୍ଡ କରି ମଧ୍ୟ ଏପରି ଭାବରେ କାମ କରିବା ପରେ (ଅନ୍ତ୍ୟ) ଶେଷ ଖଣ୍ଡକୁ ଛାଡ଼ି ପୂର୍ବପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଯିବ । ତାହାହେଲେ ଘନ ଆସିଯିବ । ଏଠାରେ ଅନ୍ତ୍ୟ ଅଙ୍କରୁ (ଶେଷ) କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯିବାକୁ କୁହାଯାଇଛି । ଆଦ୍ୟ ଅଙ୍କରୁ ମଧ୍ୟ ଏ ବିଧିରେ ଘନ ଅଣାଯାଇ ପାରିବ ।

ସଂଖ୍ୟାଟିକୁ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ କରି ଉକ୍ତ ସଂଖ୍ୟାକୁ ଉଭୟ ଖଣ୍ଡରେ ଅଲଗା ଅଲଗା କରି ଗୁଣିବ । ଉଭୟକୁ ପୁଣି ତନରେ ଗୁଣିବ । ଏହି ଦୁଇଟି ସଂଖ୍ୟାକୁ ମିଶାଇ ସେଥିରେ ଉଭୟ ଖଣ୍ଡର ଘନ ଆଣି ଯୋଗ କରିଦେବ । ତାହାହେଲେ ମଧ୍ୟ ମୋଟ ସଂଖ୍ୟାଟିର ଘନଫଳ ଆସିଯିବ ।

ସଂଖ୍ୟାର ବର୍ଗମୂଳ ବାହାର କରି ତାହାର ଘନ ଆଣିବ । ତାକୁ ସେହି ଘନ ସଂଖ୍ୟାରେ ଗୁଣିଦେଲେ ବର୍ଗେଣ୍ଡର ଘନଫଳ ଆସିଯିବ ।

ଘନମୂଳେ କରଣପୂର୍ଣ୍ଣ ବୃତ୍ତହୃଦଂ—

ଆଦ୍ୟଂ ଘନସ୍ଥାନ ମଥାଘନେ ହେ

ପୁନସ୍ତଥାନ୍ତ୍ୟାଦ୍ଘନତୋ ବିଶୋଧ ।

ଘନଂପୂର୍ବକ୍ଷ୍ପଂ ପଦମସ୍ୟ କୃତ୍ୟା

ତ୍ରିହ୍ନା ତଦାଦ୍ୟଂ ବିଭଜେତ୍ଫଳଂତୁ । ୨୪୩ ।

ସଂକ୍ରାଂ ନ୍ୟସେତ୍ତତ୍କୃତମନ୍ତ୍ୟନହ୍ନୀଂ

ତ୍ରିହ୍ନୀଂ ତ୍ୟଜେତ୍ ତତ୍ ପ୍ରଥମାତ୍ଫଳସ୍ୟ ।

ଘନଂ ତଦାଦ୍ୟାଦ୍ଘନମୂଳ ମେବଂ

ପଂକ୍ତର୍ତ୍ତବେଦେବମତଃ ପୁନଶ୍ଚ । ୨୪୪ । ଇତ ।

ଭାସ୍କରଙ୍କ ଘନମୂଳ ଆଣିବା ପୂର୍ବ—

ଘନସଂଖ୍ୟାଟିକୁ ରଖି ସର୍ବଶେଷ ଦକ୍ଷିଣରେ ଥିବା ଅଙ୍କ ଉପରେ ଘନଚିହ୍ନ (। ଗାର) ଦେବ । ତାକୁ ଲଗି ତାର ବାମକୁ ଥିବା ଦୁଇଟି ଅଙ୍କ ଉପରେ ଅଘନ ଚିହ୍ନ (.) ଦେବ । ଏହିପରି ପୂର୍ବ ସଂଖ୍ୟାଟିରେ ଥିବା ଅଙ୍କମାନଙ୍କୁ ଘନ-ଅଘନ ଚିହ୍ନ ଦେଇ କରିଦେବ । ଏପରି କରିସାରିବା ପରେ ଅନ୍ତ୍ୟ ଘନ ସଂଖ୍ୟାରୁ ଯେଉଁ ଅଙ୍କର ଘନ ବାଦ ଦିଆଯାଇପାରେ ତାକୁ ବାଦ ଦେବ । ଏହି ସଂଖ୍ୟାକୁ (ଯାହାର ଘନ ବାଦଦିଆଗଲା) ଅଲଗା ସାଗାରେ

ରଖିବ । ଏହାର ବର୍ଗକୁ ୩ରେ ଗୁଣି ସଂଖ୍ୟାରେ ଥିବା ପୁଣି ଆଦ୍ୟ ଅଙ୍କକୁ ହରିବ । ଫଳକୁ ପ୍ରଥମ ଘନମୂଳ ରହିଥିବା ପଂକ୍ତର ଡାହାଣକୁ ରଖିବ, ଫଳର ବର୍ଗକୁ ପଂକ୍ତରେ ଥିବା ଶେଷ ଅଙ୍କରେ ଗୁଣି ଏବଂ ତାକୁ ୩ରେ ଗୁଣି, ପୁଣି ଆଗରେ ଥିବା ଗୁଣିରୁ ଫେରିବ । ପୁଣି ଯାହା ଭାଗ୍ୟରେ ଅବଶେଷ ରହିବ ସେଥିରୁ ଏହି ଫଳ ଅଙ୍କର ଘନକୁ ବାଦ ଦେବ । ଏହିପରି ବାରମ୍ବାର କରିବା ପରେ ଆସିବା ପଂକ୍ତକୁ ଉକ୍ତ ଘନ ସଂଖ୍ୟାର ଘନମୂଳ ହୋଇଯିବ ।

ମୂଳାବଶେଷାତ୍ କଥୟାମି ସିଦ୍ଧିଂ
ଷଷ୍ଠ୍ୟଂଶକାନାଂ ପଦଶେଷଭକ୍ତାମ୍ ।
ପଦଂ ଘନୀକୃତ୍ୟ ପଦୋତ୍ତରଞ୍ଜ—
ଘନାତ୍ ବିଜହ୍ୟାଦ୍ୟ ଇହାବଶେଷଃ । ୨୪୫ ।

ସ ଗୁନ୍ତ୍ୟହାରୋ ଯଦ ମୂଳସଂଖ୍ୟା
ହିଂଶଦ୍ବହୁସ୍ତୁତ୍ତ ପଦାବଶେଷଃ ।
ଷଷ୍ଠ୍ୟାହତୋଽନ୍ତ୍ୟେନ ହରେଣ ଭକ୍ତଃ
ଫଳଂ କଳାସ୍ତତ୍ ପଦମଲ୍ବକଂ ଚେତ୍ । ୨୪୬ ।

ବେଧ୍ୟମାନଲେଭ୍ୟ ସ୍ତୁତହାନ୍ତ୍ୟ ହାରା
ନ୍ମୂଳାବଶେଷଂ ବିରହଯ୍ୟ ଶେଷଃ ।
ଗୁଣ୍ୟାନ୍ତ୍ୟ ହାରତ୍ ପରୁପ ମୂଳ—
ଭକ୍ତାତ୍ ଫଳଂ ସ୍ୟାତ୍ ଗୁଣକାଭିଧାନମ୍ । ୨୪୭ ।

ତତ୍ସ୍ପଷ୍ଟଗୁଣ୍ୟାନ୍ତ୍ୟ ହରେଣ ଭକ୍ତଃ
ଫଳୋକ୍ତୃତୋଽନ୍ତ୍ୟସ୍ତୁ ଚହାର ଭକ୍ତଃ ।
ମୂଳାବଶେଷୋ ବିୟଦଙ୍ଗନିୟୋ—
ଲପ୍ତାମୟଃ ସ୍ୟାତ୍ ସ୍ପୁଚହାରଭକ୍ତଃ । ୨୪୮ ।

ପୁରୋଦତଂ ବର୍ଗପଦଂ ମୟାତ୍
ବହୁପଯୋଗାତ୍ ଘନମୂଳମୁକ୍ତମ୍ ।
ଦରଦର୍ଶିତା ସାଧନବାସନା ଯା
ଗୋଲଜଗନ୍ମାନୁଦତାଞ୍ଜିତା ଯତ୍ । ୨୪୯ ।

ସନ୍ଧ୍ୟାଂଶେ ସାବୟବ ଘନାଙ୍କର ମୂଳ ଆଣିବା ଶକ୍ତି —

ସାବୟବ ଘନ ସଂଖ୍ୟାରୁ ପ୍ରଥମେ ଯେତେ ମୂଳ ମିଳିବା କଥା (ପୂର୍ବ ଶକ୍ତିରେ) ବାହାରିଯିବା ପରେ ଅର୍ଥାତ୍ ସେଥିରୁ ଯାହାର ଘନ ଅନ୍ତର ହୋଇପାରିବ, ତେବେ କାଦ୍ ଦେବାପରେ ତାହାକୁ ଘନ କରି ତାହାର ପର ସଂଖ୍ୟାର ଘନରୁ ଅନ୍ତର କରିବ । ଫଳର ନାମ ହେବ ଶେଷହାର (ଅନ୍ତ୍ୟହାର) ।

ମୂଳ ସଂଖ୍ୟାଟି ୩୦ରୁ ଅଧିକ ହେଲେ ମୂଳ ଶେଷକୁ ୬୦ରେ ଗୁଣି ଅନ୍ତ୍ୟହାରରେ ହରିବ । ଫଳ କଳାହେବ, ମୂଳ ସଂଖ୍ୟାଟି ୩୦ରୁ କମ୍ ହେଲେ ଅନ୍ତ୍ୟହାରରୁ ମୂଳାବଶେଷକୁ ବାଦ ଦେଇ ତାକୁ ଗୁଣ୍ୟ ନାମ ଦେଇ ରଖିବ । ଅନ୍ତ୍ୟହାରକୁ ମୂଳରେ ୧ମିଶାଇ ହରିଲେ ଯାହା ଲବ୍ଧ ହେବ ତାହାକୁ ଗୁଣକ କରି ଥୋଇବ । ଏହି ଗୁଣ୍ୟ ଓ ଗୁଣକକୁ ପରସ୍ପର ଗୁଣି ତାହାକୁ ଅନ୍ତ୍ୟହାରରେ ଭାଗଦେବ । ଫଳକୁ ପୁଣି ଅନ୍ତ୍ୟହାରରୁ ବାଦ ଦେଲେ ଅନ୍ତ୍ୟ ସ୍ତୁଟହାର ହେବ । ମୂଳାବଶେଷକୁ ୬୦ରେ ଗୁଣି ଏହି ସ୍ତୁଟ ହାରରେ ହରିଲେ ଲିପ୍ରା ହେବ । ଏହି ଲିପ୍ରା ଓ ପୂର୍ବରୁ ଆସିଥିବା ମୂଳ ମିଶିଲେ ସାବୟବ ଘନମୂଳ ହୋଇଯିବ ।

ବର୍ଗମୂଳ ଆଣିବାର ଶକ୍ତି ଆଗରୁ ମୁଁ କହିଛି, ଗଣିତରେ ଅତି ଆବଶ୍ୟକ ହେବୁ ଘନମୂଳ କଥା ମଧ୍ୟ କହିଲି । ଗଣିତ ସାଧନର ଯୁକ୍ତି ଠିକେ ଠିକେ କହିଗଲି । ବାକୀ ଯାହାସବୁ କହିନାହିଁ ସେସବୁ ଯୁକ୍ତି, ଗୋଲଜ୍ଞ ଗଣିକମାନେ ଆପେ ଆପେ ଜାଣି ନେବେ ।

ଶି- ଇଷଦାଷଦହ ମଧ୍ୟଗମାଦୌ

ବ୍ରହ୍ମଗୌରବଭୟେନ ମୟୋକ୍ତା ।

ବାସନା ମତମତା ସକଳୋଦ୍ୟା

ଗୋଲବୋଧ ଇଦମେବ ଫଳଂ ହ । ୨୫୦ । ଇତି ।

ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଶିଷ୍ଟମଣିରେ ଅଛି—ବ୍ରହ୍ମର କଳେବର ବଢ଼ିଯିବା ଉପରେ ମୁଁ (ସାବୟବରୂପ) ପ୍ରଥମେ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଯୁକ୍ତି କହି ଚାଲି ଯାଉଛି, ସମସ୍ତ ଯୁକ୍ତି ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଲୋକେ ସହଜରେ ଜାଣିପାରିବେ । ଗୋଲଜ୍ଞାନ ହେବାହାର ଏହି ଫଳ ମିଳିଥାଏ ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋଲଜ୍ଞାନ ଥିବା ଲୋକ ସହଜରେ ସବୁ ଯୁକ୍ତି ଜାଣିପାରେ ।

ହୃଦ୍‌ପ୍ରାଣେନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ତେଷାଂଧୃତତମହୋଧ ସ୍ତବ୍ଧଦୃଷ୍ଟିଃ—

ପଞ୍ଚକ୍ଳେଶମୁଗ୍ଧେ ନ ଯଦ୍‌କ୍ଷଣମପି ଦ୍ରଷ୍ଟୁଂ କ୍ଷମା ଯୋଗିନଃ ।

ତଦ୍‌ଯଃ ସ୍ୱଂ ପରମଂ ପଦଂ ସ୍ୱଚରଣପ୍ରେମାଧ୍ୟପାଦ୍ବୈର୍ଜନେଃ

ସୁପ୍ରାପଂ ବିଦଧାତି ନଃ ସ ଉଗବାନବ୍ୟାଭବବ୍ୟାପଦଃ । ୨୫୧ ।

ମନ, ପ୍ରାଣ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ଆୟତ୍ତ କରିଥିବାଯୋଗେ ଯୋଗୀମାନେ କାମ, କ୍ରୋଧ ଓ ମୋହଆଦି ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କୁ ଜୟକରି ପକାନ୍ତି । ଫଳରେ ସେମାନେ ପଞ୍ଚକୋଶରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇଯାନ୍ତି । ବିଦ୍ୟା, ଅସ୍ଥିତା, ଅନୁରାଗ, ଦ୍ଵେଷ ଓ ଅଭିନବେଶକୁ ପଞ୍ଚକୋଶ କୁହାଯାଏ । ଏହିପରି ଯୋଗୀମାନେ ମଧ୍ୟ ପରମପଦକୁ କ୍ଷଣକପାଇଁ ଦେଖିବା ନିମନ୍ତେ ସମର୍ଥ ହୋଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ । (ବେଶି ସମୟ ଧରି ତାହା ଦେଖିବା ତ ଦୂରରେ ରହିଲା) ମାତ୍ର ସେହି ପରମପଦକୁ ପୁଣି ତାଙ୍କର ଚରଣ ସେବକ (ଭକ୍ତ) ମାନଙ୍କୁ ସେ ସଦୃଶରେ ପାଇପାରିବାର ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଦେଇଥାନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍ ପରମହଂସଯୋଗୀ ଯାହା କ୍ଷଣିକ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ପାଇ ନ ପାରନ୍ତି ତାହା ତାଙ୍କର ଭକ୍ତମାନେ ଅତି ସଦୃଶରେ ପାଇଥାନ୍ତି । ଭଗବାନ ଭକ୍ତବନ୍ଧୁ । ଏଣୁ ସେ ସଂସାରର ଆପଦ ବିପଦରୁ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରନ୍ତି ।

ଇତ୍ୟୁକ୍ତଲୋକ୍ତୁଲ୍ଲାନୁପାଳକୁଳପ୍ରସୂତ

ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର କୃତୌ ଗଣିତେହସିସିଦ୍ଧେ ।

ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣ ଉପାହୃତବାଳବୋଧେ

ସଦ୍‌ବାସନୋହତନିଃ ସଂଖ୍ୟ ଇତଃ ପ୍ରକାଶଃ । ୨୫୨ ।

ଇତି ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରସିଂହକୃତୌ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣେ ଗୋଲ୍ଲଧିକାରେ ବାସନା-

ଶେଷ ରହସ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା ନାମିକବିଂଶତିତମଃ ପ୍ରକାଶଃ ।

ଏଠାରେ ୨୧ଶ ପ୍ରକାଶ ଶେଷ ହେଲା । ଏଥିରେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଯୁକ୍ତିର ଅବତାରଣା କରାଯାଇଅଛି । ଏଠାରେ ଗୋଲ୍ଲଧିକାର ମଧ୍ୟ ଶେଷ ହୋଇଅଛି ।

କାଳାଧିକାରଃ

ଦ୍ଵାବିଂଶଃ ପ୍ରକାଶଃ

ସଂବତ୍ସରାଦି ବର୍ଣ୍ଣନାମ୍

କାଳାନୁମାନକାଳଦଣ୍ଡକଳୟଂ କାଳାନ୍ୟୁଜନ୍ମଦ୍ୟୁତଂ
କାଳୀକେଳକଳାକରାଚିତପଦଂ କାଳାଚଳାଳଙ୍କୃତମ୍ ।
ତ୍ଵୟାକାଳିୟକାଳକୃତନକୃତଂ କାଳୋଦରୀକାକୁଭିଃ
କୃଷ୍ଣଂ କୃତ୍ଵାକୃତଂ କରୋମ୍ୟଭିବଦନ୍ କାଳାଧିକାରକ୍ରମମ୍ । ୧ ।

ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କାଳସ୍ଵରୂପୀ ଅଟନ୍ତି । ସମଦଣ୍ଡର ଘର ସେ ଆଦୌ ନୁହନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ସ୍ଵରାଶି କଲେ ସମଦଣ୍ଡ ଦୃଶ୍ୟହୃତ ହୁଏ । ତାଙ୍କର କା ମାଳକମଳ ପରି । ପାଦପଦ୍ମର ଶୀତାତପ୍ତ ସ୍ଵପ୍ନ ଶିବ ତାଙ୍କର ପୂଜା କରନ୍ତି । ସେ ମାଳାଚଳର ଭୂଷଣ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ସିନ୍ଧୁ କାଳୀୟ ସର୍ପର ପଟାଗୁଡ଼ିକୁ ସେ ଦାବି ଦେଇ ନୁଆଇ ଦେଇଥିଲେ । ନାଗାଙ୍ଗନାମାନଙ୍କର ଦୁଃଖ ସୂଚକ ସନ୍ଦନ ଧ୍ଵନି ଶୁଣି ସେ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୟା ଦେଖାଇ ଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ପ୍ରଣାମ କରି କାଳାଧିକାର ଲେଖୁଅଛି ।

କାଳସ୍ତୁ ଦ୍ଵି ବିଧୋ ନିତ୍ୟା ଜନ୍ୟଶ୍ଚୈତ ପ୍ରକୀର୍ତ୍ତିତଃ
ନିତ୍ୟଃ ଶ୍ରୀପରମେଶୋଽସ୍ୟ କାଳକାଳାପରାହ୍ମଣଃ । ୨ ।

ବିଶେଷାଂ କଳନାକ୍ରାନ୍ତୋ ଜନ୍ୟଃ ସ ତୁ ତଥେଶ୍ଵରଃ
ତତ୍ସ୍ମୃତଃ ସର୍ବାକାର୍ଯ୍ୟଷୁକର୍ତ୍ତବ୍ୟା ମଙ୍ଗଳାର୍ଥିଭିଃ । ୩ ।

କାଳ ଦୁଇ ପ୍ରକାର—ଗୋଟିଏ ନିତ୍ୟ ଏବଂ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଜନ୍ୟ । ସ୍ଵପ୍ନ ପରମେଶ୍ଵର ନିତ୍ୟକାଳ ଅଟନ୍ତି । ସେ କାଳ ବା ସମୟର କଳନା ବା ଗଣନା କରନ୍ତି ବୋଲି ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ କାଳକାଳ । ଏଣୁ କଲ୍ୟାଣକାରୀ ଲୋକେ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସେହି ପରମେଶ୍ଵରଙ୍କର ସ୍ମରଣ କରିବା ଉଚିତ ।

କୌର୍ମେ—ଅନାଦରେଷ ଭଗବାନ୍ କାଳୋଽନନ୍ତୋଽକ୍ଷରଃପରଃ

ସର୍ବାଗତ୍ଵାତ୍ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ରତ୍ଵାତ୍ ସର୍ବାମୃତାତ୍ ମହେଶ୍ଵରଃ । ୪ ।

ପରଂ ବ୍ରହ୍ମ ତ ଭୂତାନି ବାସୁଦେବୋଽପି ଶଙ୍କରଃ

କାଳେନୈବ ତ ସୂକ୍ଷ୍ମନ୍ତେ ସ ଏକ ବ୍ରହ୍ମତେ ପୁନଃ । ୫ । ଇତ ।

ଭଗବାନ୍ ଅନାଦି ଓ ଅନନ୍ତ କାଳରୁପୀ ଅଟନ୍ତି । ତାଙ୍କର ସ୍ବୟ ନାହିଁ । ସେ ସବୁର
ପର ପାରରେ ଥାନ୍ତି । ସେ ମହାଶୟୀ ଅଟନ୍ତି । କାରଣ ସେ ସବୁଗତ, ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଓ
ସମସ୍ତଙ୍କର ଆତ୍ମାରୁପୀ ।

କାଳହିଁ ପରମବ୍ରହ୍ମ, ବାସୁଦେବ ଓ ଶଙ୍କର । ତେଣୁ ସମସ୍ତହିଁ ସବୁଗ୍ରାସ କରେ ।
ପୁଣି ସମସ୍ତ ସମେ ଏହି କାଳହିଁ ଭୂତ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ ।

ସ୍ଥୁତିଶୁ—ସବେଷ୍ଟ କାଳେଷୁ ସମସ୍ତ ଦେଶେ—

ସ୍ବଗେଷକାର୍ଯ୍ୟେଷୁ ତଥେଶ୍ବରେଶ୍ବରଃ ।

ସବେଃ ପୁରୁଷୋତ୍ତମାନନାଦ—

ନିମାସୁ ମାଙ୍ଗଲ୍ୟବିବ୍ରଜୟେ ହରଃ । ୭ ।

ଯଥା ସ୍ଥୁତିଃ ତ ନାମେକ୍ତ୍ୟା ତପୋଯଜ୍ଞଦିୟାଦିଷୁ

ନୃନାମସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତାଂ ଯାତି ସଦେଫା ବନ୍ଦେ ତମରୂପମ୍ । ୮ । ଇତି ।

ହୃଦରେ ଅଛି—ସବୁ ସମୟରେ, ସବୁ ଦେଶରେ ଏବଂ ସକଳ କର୍ମରେ ଶିଶୁରକର
ପ୍ରଭୁ ରୂପରେ ଅବସ୍ଥିତ ରହି ଥାଏ । ସେ ଭଗବାନ୍, ଅନାଦି ଏବଂ ସବୁ ସ୍ବରୂପରେ
ବିଦ୍ୟମାନ । ତାକୁ ହରି ରୂପରେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଥାଏ । ମୋର କଲାଣି ବୃଦ୍ଧି
ଦିଗରେ ସେ ବସବର ଆଶୀର୍ବାଦ କରୁଥାନ୍ତି ।

ଯାହାର ସ୍ବରୂପରେ ଏବଂ ନାମ ଗାନରେ ଉପସ୍ୟା ଓ ଯଜ୍ଞ ଆଦି ସବୁ କର୍ମ ନିଷ୍ପତି
ଲାବରେ, ସେହିପରି, ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ ସେହି ଅରୂପକୁ ମୁଁ ବନ୍ଦନା କରୁଅଛି ।

ନିର୍ଗୁଣତ୍ବାତ୍ ପରେଶସ୍ୟ ତତ୍ ସ୍ଥୁତି ଯତତେ କଥମ୍

ଇତି ଚେଦୁଚ୍ୟତେ ତସ୍ୟ ବାଣିଷ୍ଠାକ୍ର୍ୟା ଶରୀରତା । ୧୧ ।

ଯଦି ପରମେଶ୍ବର ନିର୍ଗୁଣ ଅଟନ୍ତି ତାହାହେଲେ ତାଙ୍କର ସ୍ବରୂପ କିପରି
କରାଯାଇପାରେ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ହେଲେ ବାଣିଷ୍ଠ ଗମାୟଣରେ ତାଙ୍କର ଶରୀର ଧାରଣ କଥା
ଯାହା କଥିତ ଅଛି, ତାହା କହୁଛି—

ତଥାହି ବାଣିଷ୍ଠ ଗମାୟଣେ

ନିତ୍ୟା ଜନ୍ୟଶ୍ଚ କାଳୋ ଦ୍ବୌ ତୟୋରାସ୍ୟଃ ପରେଶ୍ବରଃ

ସୋଽବୀର୍ଜ୍ୟମନସଗମ୍ୟାଽପି ଦେହୀ ଭକ୍ତାନୁକମ୍ପୟା । ୧୨ ।

ଖଡ୍ଗପାଶଧରଃ ଶ୍ରୀମାନ୍ କୃଷ୍ଣଲୀ କବଚନ୍ମତଃ ।

ରତ୍ନସଙ୍ଗମୟୋଦାରବକ୍ତ୍ର ଷଟ୍ ସମନ୍ୱିତଃ । ୧୩ ।

ମାସଦ୍ବାଦଶକୋଦାନଭୁଜଦ୍ବାଦଶକୋଭଟଃ

ସ୍ବାକାରସମୟା ବହ୍ୟାବୃତଃ କିଙ୍କରସେନୟା । ୧୧ । ଇତ ।

ଯୋଗବାଣିଷ୍ଠ ରାମାୟଣରେ ଏହିପରି ଅଛି—

ନିତ୍ୟ ଓ ଜନ୍ୟ ଭେଦରେ ସମୟ (କାଳ) ଦୁଇପ୍ରକାର । ଏହି ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟରୁ ପରମେଶ୍ବର ହିଁ ପ୍ରଥମ ଓ ନିତ୍ୟକାଳ । ସେହି ପରମେଶ୍ବର ବଚନ ଓ ମନର ଅଗୋଚର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଭକ୍ତଙ୍କୁ ଦୟା ଦେଖାଇବା ନିମନ୍ତେ ଦେହ ଧାରଣ କରନ୍ତି ।

ସେ ଖଡ୍ଗ ଓ ପାଶ ଧରି ଅଛନ୍ତି । ସେ ଦେଖିବାକୁ ପୁଣି । ତାଙ୍କର ଦେହରେ ସାଞ୍ଜୁ ଓ କାନରେ କୁଣ୍ଡଳ ଅଛି । ଛଅ ଗଭୁମୟ ହେବାରୁ ସେ ଛଅଟି ମସ୍ତକ ଧାରଣ କରି ଅଛନ୍ତି । ବାରଟି ମାସ ତାଙ୍କର ବାରଟି ଉଦାନ ବାହୁ ରୂପରେ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ନିଜର ଆକାର ଓ ଅବସ୍ଥା ଥିବା ଭୂତ୍ୟ ଓ ସେନାଗଣଙ୍କ ଦ୍ବାରା ସେ ସବଦା ସେବିତ ହୋଇ ରହିଅଛନ୍ତି । -

ଯଦ୍ୟପ୍ୟତର୍କ କାଳରୂପଂ ତଥାପ୍ୟସ୍ୟ ରମାପତେଃ

ଧୃତନାନାତନୋର୍ଭକ୍ତ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟା ସ୍ବେଷ୍ଟାକୃତସ୍ମାଦଃ । ୧୨ ।

ନିତ୍ୟାକ୍ତନ୍ୟସ୍ୟ କାଳସ୍ୟ ସମୁତ୍ପତ୍ତିରଭୂବତ

ଶ୍ରୁତପ୍ରାମାଣ୍ୟମାସାଦ୍ୟ ପ୍ରାହ ସ୍ବାୟମ୍ବୁବୋ ମନୁଃ । ୧୩ ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀପତିଙ୍କର ଏହିପରି କାଳରୂପ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଅନେକ ଶରୀର ଧାରଣ କରିଥାନ୍ତି । ଏଥିରୁ ଇଚ୍ଛାନୁଯାୟୀ ସେ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଆକାରର ସ୍ବରଣ ଭକ୍ତ ନିମନ୍ତେ କରାଯାଇ ପାରେ । ଏତିକି କରିବା ଦ୍ବାରା ଭକ୍ତ ବଢ଼େ ।

ଏହି ନିତ୍ୟ କାଳରୂପୀ ପରମେଶ୍ବରଙ୍କଠାରୁ ଜନ୍ମ କାଳର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଅଛି । ଏହି କଥା ବେଦରେ ଅଛି । ଏହା ପୁଣି ସ୍ବାୟମ୍ବୁବ ମନୁ କହିଅଛନ୍ତି ।

ତଥାହ—କାଳଃ କାଳବିଭକ୍ତିଶ୍ଚ ନକ୍ଷତ୍ରାଣି ବ୍ରହ୍ମାଂସ୍ରଥା

ସୂକ୍ଷ୍ମଂ ସସର୍ଜ ଚୈବେନାଂ ସୃଷ୍ଟିମିଚ୍ଛନ୍ନିମାଃ ପ୍ରଜାଃ । ୧୪ । ଇତ ।

ଶରୀରରୂପୀକଳ ଏହି ପ୍ରଜା ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁଯାଇ କାଳର ବିଭାଗ (ଦିନ, ମାସ ଆଦି) ନକ୍ଷତ୍ର, ଗ୍ରହ ତଥା ଏହି ବିଶ୍ବସୃଷ୍ଟିକୁ ରଚନା କରିଅଛି ।

କାଳାହା ଦନକର୍ତ୍ତ୍ତ୍ବ ପ୍ରୋକ୍ତା ହୋରାସ୍ବକ୍ଷେ ଯତସ୍ତତଃ

ସିଦ୍ଧାନ୍ତଗଦତା ସୂକ୍ଷ୍ମିର୍ନ ବିରୋଧନିହାର୍ଯ୍ୟତ । ୧୫ ।

ସି. ଦ. — ୭୭

ତୃତୀୟପ୍ରଲୟାନ୍ତେଷୁ ଜନ୍ମକାଳେଷୁ ବସରଃ
ପ୍ରଧାନଭୂତୋଽବୟବୀ ସ୍ଵାଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାନ୍ତୋଽୟନାଦତିଃ । ୧୭ ।

ସମ୍ୟଗ୍‌ବସନ୍ତ ଯଦର୍ଥମ୍ନାସପକ୍ଷଦନାଦୟଃ ।
ପ୍ରାଚିଃ କାଳବିଶେଷୋଽସୌ ସମ୍ବସର ଇତିରତଃ । ୧୮ ।

ହୋରାସ୍ମିନ୍‌ରେ (ବୃହନ୍ନାଟକ ଆଦିରେ) ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ କାଳାମ୍ବା ବୋଲି କୁହାଯାଇଅଛି । ସେହି ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ହିଁ କାଳର ପ୍ରଭୃତି । ଏହି ହେତୁରୁ ପିତାନ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ସୂକ୍ଷ୍ମ ଏହି କଥାର ବିଶେଷ କରୁଛି ବୋଲି ଶ୍ରବିବା ଅନୁଚିତ, କାରଣ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ କାଳାମ୍ବା ମାନିଲେ ସେ ସୂକ୍ଷ୍ମର କାରଣ ଆପେ ଆପେ ହୋଇଯିବେ ।

ଜନ୍ମକାଳ ସୂଚିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ପ୍ରଲୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଅଛି । ଏଥିରେ ଥିବା ବର୍ଷ ପ୍ରଧାନ ଅଟେ ଏବଂ ଏହି ବର୍ଷକୁ ଅବୟୁଷା କହୁଥାନ୍ତି । ଅୟୁନ, ଋତୁ, ମାସ ଓ ପକ୍ଷ ଆଦି ଏହାର ଅବୟବ । ଦିନ, ଦଣ୍ଡ ଆଦି ମଧ୍ୟ ଏହାର ଅବୟବ ଏବଂ ଏ ସମସ୍ତେ ଅବୟୁଷାଠାରେ ହିଁ ରହିଥାନ୍ତି, କାରଣ ଅବୟବକୁ ନ ନେଇ ଅବୟୁଷା ହୋଇ ନ ପାରେ । ଏହି ବର୍ଷ ଆଦି ଯେ କାଳବିଶେଷ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ସମ୍ବସର ।

ଅୟତେ ଯେନ୍ ପୂଷର୍ତ୍ତୁଦୟୋଗୋଦଗ୍‌ଦଶଂ ତଥା
ଦକ୍ଷିଣାଶାଂ ତଦେବୋକ୍ତମୟନଂ ସୌରମାନଜନ୍ । ୧୯ ।

ଇୟର୍ତ୍ତ୍ୟଶୋକପୁଷ୍ପାଦଲଙ୍ଗଂ ସାଧାରଣେତରମ୍
ଯଃ ସ କାଳବିଶେଷୋଽବ ବସନ୍ତାଦ୍ୟତୁରୁତ୍ୟତେ । ୨୦ ।

ମାସ୍ୟତେ ପରମୀୟେତେ ଯେନ ଚନ୍ଦ୍ରର୍ଦ୍ଧିସଂକ୍ଷୟୋ
ସୂର୍ଯ୍ୟରାଶିଗତର୍ଦ୍ଧବ ମାସ୍ୟତେହ୍ନଂତ ଯଦି ହ । ୨୧ ।

ମାସ୍ୟତେ ବିଂଶତଃ ସଂଖ୍ୟା ତଥାହ୍ନଂ ଇତ୍ରମୋଦ୍ୟତାମ୍
ମାସଃ ସ ଉତ୍ୟତେ ଗୁପ୍ତଃ ସୌରଃ ସାବନ ରକ୍ଷକଃ । ୨୨ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେଉଁ ତିନି ଋତୁ (ଛମାସ) ଧରି ଉତ୍ତର ଦିଗ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗକୁ ଯାଏ ସେହି ତିନି ଋତୁକୁ ହିଁ ଅୟୁନ କହନ୍ତି । ଏହା ସୌରମାନ ଅର୍ଥାତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଶକ୍ତିକୁ ନେଇ ହିଁ ଅୟୁନ (ଦକ୍ଷିଣ ବା ଉତ୍ତର) ହୋଇଥାଏ । ଅୟୁ ଧାତୁର ଅର୍ଥ ଗତି । (ଅୟୁ + ଅନ = ଅୟୁନ) ଯେପରି ଯେଉଁ ସମୟ (ଦୁଇମାସ) ଅଶୋକ ପୁଷ୍ପ ପ୍ରଭୃତି ଅସାଧାରଣ ଚିହ୍ନ ଧାରଣ କରେ ତାହାକୁ ବସନ୍ତ ଋତୁ କୁହାଯାଏ । ତତ୍ତ୍ଵେନ ସମେ ବିଭିନ୍ନ ଅସାଧାରଣ ଚିହ୍ନରୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଋତୁ ଜଣାଯାଏ । ଋ + ତୁ = ଋତୁ ଉଚ୍ଚାଦି ।

ଯେତକ ସମୟରେ ମପା ଯାଏ (ହିସାବ କରାଯାଏ) ତାହାକୁ ମାସ କହନ୍ତି । ଚନ୍ଦ୍ରର
କ୍ଷୟ ବୃଦ୍ଧି ସେ ମାସେ ସେ 'ରୁଦ୍ର ମାସ । ସୂର୍ଯ୍ୟର ରାଶିଗତ ସେ ମାସେ ସେ ସୌର ମାସ ।
୩୦ଟି ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ବେଳ ସାବନ ମାସ ପୁଣି ୩୦ଟି ନକ୍ଷତ୍ର ଭ୍ରମଣ ପରିମାପକ ସମୟକୁ
ନାକ୍ଷତ୍ର ମାସ କହନ୍ତି ।

ପକ୍ଷେଂତେ ପରଗ୍ରହେଂତେ ଦେବତାପିତୃକାର୍ଯ୍ୟଘୋଃ
ଯୌ ଚୌ ପକ୍ଷୋ ଶୁକ୍ଳକୃଷ୍ଣୌ ଚନ୍ଦ୍ରବୃଦ୍ଧିକ୍ଷଘୋଦୁବୌ । ୨୨ ।

ତନୋତ ଯୋ ବର୍ଜମାନାଂ କ୍ଷୀୟମାଣାଂ କଳାଂ ବିଧୋଃ
ଏକାଂ କାଳବିଶେଷୋଽୟଂ ତଥୈରୁପ୍ୟତ୍ୟେତେ ବୁଧେଃ । ୨୩ ।

ଉତ୍ଥଂ ଯାମମୁହୂର୍ତ୍ତାଦକାଳାଙ୍ଗାନାମନେକଶଃ
ବ୍ୟୁତ୍ତର୍ଜିନ ମୟା ପ୍ରୋକ୍ତା ପ୍ରଭ୍ରବିସ୍ତରଯାଧିଯାତ୍ । ୨୪ ।

ଚନ୍ଦ୍ରର କଳାବୃଦ୍ଧି ଓ କ୍ଷୟକୁ ନେଇ ଶୁକ୍ଳ ଓ କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ ହୁଏ । ଏ ଦୁଇଟି ଯାକ
ପକ୍ଷ ଦେବ ଓ ପିତୃକାର୍ଯ୍ୟରେ ଗୃହୀତ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

ବହୁଥବା ବା ଛୁଡୁଥବା ଏକ ଏକ ଚନ୍ଦ୍ର କଳାକୁ ଯେଉଁ ସମୟ ବିସ୍ତାରକରେ
(ପ୍ରକାଶ କରେ) ତାହାର ନାମ ତଥ୍ । (ତଥ୍ = ଅତ୍ + ଇଥ୍ — ପ୍ରସୋଦରାଦି)

ଏହିପରି ଯାମ ଓ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଆଦି ନାମରେ ସମୟର ଅନେକ ଅଙ୍ଗ ବିଭାଗ ଅଛି । ଏ
ଗୁଡ଼ିକର ବ୍ୟୁତ୍ତର୍ଜି ମୁଁ ଦେଇ ନାହିଁ । କାରଣ ତାହାକଲେ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର କଲେବର ବହୁତ
ବଢ଼ିଯିବ—ଏହି ଡର ମୋତେ ତାହା କରିବାକୁ ଦେଉନାହିଁ । (ସାଧୁସ—ଭୟ)

ନବଧା କାଳମାନାନି ଗୁହ୍ୟମାର୍ଷଂ ଚ ସାବନମ୍
ବାହ୍ନିସ୍ପତ୍ୟଂ ତତଃ ଯୌରଂ ମାନବଂ ପୈତ୍ୟମେବ ଚ । ୨୫ ।

ଦୈବଂ ବ୍ରାହ୍ମ୍ୟମିତ ପ୍ରୋକ୍ତାନ୍ୟତ୍ର ପଞ୍ଚଭିରାଦୈଃ
ବ୍ୟବହାରୋ ମନୁଷ୍ୟାଣାଂ ମନ୍ଦାଦୀନାଂ ସୁନାମତଃ । ୨୬ ।

ଭୂଗର୍ଭନିଃସୂତାତ୍ ସୂତାତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳମଧ୍ୟଗାତ୍ ।
ପ୍ରାଚୀଂ ଯଦ୍ୟାତ ଶୀତାଂ ଶୁଷ୍କାନ୍ତମାନଂ ତଦୁଚ୍ୟତେ । ୨୭ ।

ବ୍ୟକ୍ତିକ୍ତରଗଣୋ ମାସସ୍ତଦର୍ଶଂ ପକ୍ଷ ଇଷ୍ୟତେ
ତଥସ୍ତଦ୍ଗରରୂପାଂଶ ସ୍ତଦର୍ଶଂ କରଣଂ ମତମ୍ । ୨୮ ।

ବ୍ରତୋପବାସପବାଦକୃତ୍ୟାକୃତ୍ୟପିତୃହିୟାଃ
ବୃନ୍ଦମାନେନ ବୃନ୍ଦ୍ୟନ୍ତେ ମାସବୃଦ୍ଧିକ୍ଷୟାଦୟଃ । ୨୯ ।

ସମୟ ବିଭାଗ ନଅ ପ୍ରକାର ଯଥା—ବୃନ୍ଦ, ନାକ୍ଷତ୍ର, ସାବନ, ବାର୍ଦ୍ଧପ୍ପତ୍ୟ, ସୌର, ମାନବ, ପୈଶ୍ୟ, ଦୈବ ଓ ବ୍ରାହ୍ମ୍ୟ । ଏଥିରୁ ପ୍ରଥମ ପାଞ୍ଚଟି ସମୟ ବିଭାଗହିଁ ମୁଖ୍ୟତଃ ମନୁଷ୍ୟ ବ୍ୟବହାରରେ ଆସନ୍ତି । ମାନବଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବାକୀ ଚାରିଟିର ବ୍ୟବହାର ନାମାନୁସାରେ ହୋଇଥାଏ ମତ ।

ଭୂମିର କେନ୍ଦ୍ର ବିନ୍ଦୁରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟର କେନ୍ଦ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟିଏ ରେଖା ଟାଣିଲେ ସେହି ରେଖାର ପୂର୍ବକୁ ଯେତେବେଳେ ତନ୍ତ୍ର ୧୨° ଗୁଲି ଯାଏ ତାହାକୁ ହିଁ ବୃନ୍ଦମାନ କୁହାଯାଏ । ଏହାହିଁ ଏକ ତିଥି ।

ତନ୍ତ୍ରରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଅକ୍ଷର ଏକ ଭଗଣ ହେଲେ (୩୭°) ଗୋଟିଏ ବୃନ୍ଦମାସ ହୁଏ । ଏହାର ଅଧାକୁ ପକ୍ଷ କହନ୍ତି । ପକ୍ଷର ପଞ୍ଚଦଶାଂଶକୁ ତିଥି ଏବଂ ତିଥିର ଅଧାକୁ କରଣ କହନ୍ତି ।

ମାସର ବୃଦ୍ଧି—କ୍ଷୟ, ବ୍ରତ, ଉପବାସ, ପବପଦାଣି କୃତ୍ୟ—ଅକୃତ୍ୟ କାଳ ତଥା ପିତୃହିୟା ବୃନ୍ଦମାନରେ ହିଁ (ତିଥିରେ) ସମ୍ପନ୍ନ କରାଯାଇଥାଏ ।

ପବାନ୍ତେ କୃତ୍ତିକାଦୀନାଂ ଯୋଗାଦ୍ୟ କାର୍ତ୍ତିକାଦୟଃ
ମାସାଃ ପ୍ରାରଭିର୍ମତାସ୍ତଦ୍ଦୟଃ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣବୃଦ୍ଧସ୍ତତଃ । ୩୦ ।

ଉଦୟସ୍ତଦ୍ଭୁନାମ୍ନାଃ ସୂର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତସମ୍ପତାଃ
ତଲ୍ଲକ୍ଷଣାନ୍ୟତବ୍ୟାପ୍ତେର୍ନାସ ପ୍ରୋକ୍ତାନ୍ ବିସ୍ତରାଃ । ୩୧ ।

କୃତ୍ତିକାଶକ୍ଷବାଚ୍ୟଂ ଯତ୍ କୃତ୍ତିକାରେହୁଣୀହୃୟମ୍
ତତ୍ପଦବାନ୍ତାନୁୟାନ୍ତାସୋ ନିରୁକ୍ତଃ କାର୍ତ୍ତିକୋ ଯତ୍ । ୩୨ ।

ତତ୍ତଦ୍ଦ୍ୱାର୍ଗପଦବାନ୍ତଭରଣୀରେହୁଣୀୟୁତୋ
ଅସେତୁଷୋର୍ଜତାପତ୍ତିର୍ଭବେତ୍ କାର୍ତ୍ତିକମାର୍ଗୟୋଃ । ୩୩ ।

ତଥାପି ପୂର୍ବଚଳିତବ୍ୟବହାରବଶାଦମେ
କୃତ୍ତିକାମୃଗଶିର୍ଷାଦନାମଭିଃ ପ୍ରାୟିକା ମତାଃ । ୩୪ ।

ପୂର୍ଣ୍ଣମାସରେ ଚନ୍ଦ୍ର ସହସ୍ର କୃତ୍ତିକା ଆଦି ନକ୍ଷତ୍ରର ଯୋଗକୁ ନେଇ ପ୍ରାଚୀନମାନେ ଯେପରି କାର୍ତ୍ତିକ ଆଦି ଗୁପ୍ତ ମାସର ନାମ ଗ୍ରହଣ କରି ଅଛନ୍ତି, ଠିକ୍ ସେହିପରି ଯେଉଁ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ରହି ବୃହସ୍ପତି ଉଦୟ ନଏ, ସେହି ନକ୍ଷତ୍ର ନାମରେ ସେହି ବାର୍ତ୍ତାପ୍ରତ୍ୟ ବର୍ଷର ନାମ ଗ୍ରହଣ ହୁଏ । ଏହି କଥା ପୂର୍ଣ୍ଣ ପିତାମହରେ ଅଛି । ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ସବୁ ଲକ୍ଷଣ ଗ୍ରହଣ ବିପ୍ରୀତ ଭାବରେ କୁହାଯାଉ ନାହିଁ ।

କୃତ୍ତିକା ଓ ରେବତୀ ଉଭୟକୁ କୃତ୍ତିକା ମନେକରି, ଏଥିରୁ ଗୋଟିକର ଯେଉଁ ପୂର୍ଣ୍ଣାଦି ସହସ୍ର ଯୋଗ ହେଲା, ତାହାକୁ ଯଦି କାର୍ତ୍ତିକ କୁହାଯିବ, ତାହାହେଲେ କାର୍ତ୍ତିକ ଓ ମାର୍ଗଶୀର ପୂର୍ଣ୍ଣାଦିରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଭରଣୀ ଓ ରେବତୀ ଯୋଗ ପାଇଲେ ସେହି ବର୍ଷ ଏହି ଦୁଇ ମାସକୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଆଶ୍ୱିନ ଓ କାର୍ତ୍ତିକ କାହିଁକି କୁହାଯିବ ? ଏପରି ଅସୁବିଧାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଉଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ପ୍ରଚଳିତ ଯେଉଁ ବ୍ୟବହାର ଚାଲି ଆସିଛି, ତଦନୁଯାୟୀ କାର୍ତ୍ତିକ, ମାର୍ଗଶୀର ଆଦି ମାସ ଗଣନା ମଧ୍ୟ ହୋଇ ଆସୁଛି । ଏହି ନକ୍ଷତ୍ର ଯୋଗ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାୟ ଘଟିଥାଏ । (ପ୍ରଥମେ ଠିକ୍ ଠିକ୍ ଘଟୁଥିଲା; ମାତ୍ର ଏବେ ତାହା ନ ଘଟିଲେ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭେମାନେ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ବୋଲି ଏହି ପରମ୍ପରା ମାନ ଚାଲିଛି ।)

ଏକଃ ପଶ୍ଚାତ୍ ତ୍ରୟୋ ଭିନାଂ ନାକ୍ଷତ୍ରଂ ଦିନମୁଚ୍ୟତେ

ଘଟିକାଦକମାୟୁଷ୍ଟୁ ତନ୍ମାନେନୈବ ସିଦ୍ଧ୍ୟତ । ୩୫ ।

ନାକ୍ଷତ୍ରମାନସଂସିଦ୍ଧମାୟୁଃ କଲ୍ପାର୍କବାସରୈଃ

ଗୁଣିତଂ ତଦ୍ବ୍ରମାବାପ୍ତଂ ସୌରବଦାଦି ସ୍ମୃତଂ ଭବେତ୍ । ୩୬ ।

ଯଦ୍ୟପି ସ୍ୟାଦଭଗ୍ରହାଣାଂ ସ୍ୱସ୍ତ୍ରାଦୟଃସୁଗାନ୍ତରମ୍

ତତ୍ତଦ୍ବାକନଘସ୍ରାଘ୍ୟମୁକ୍ତପୂର୍ବଂ ତଥାପି ହ । ୩୭ ।

ମଧ୍ୟାର୍କଗତିଯୁକ୍ତଫଳକାସଂଖ୍ୟକାସ୍ତୁତଃ

ସମ୍ମିତଂ ସାବନଂ ମଧ୍ୟଗ୍ରହାନୟନକର୍ମଣି । ୩୮ ।

ସ୍ମୃତ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ଦ୍ୱୟ ବିବରଂ ସାବନଂ ଦିନମ୍ ।

ପ୍ରସିଦ୍ଧଂ ତେନ ଯଜ୍ଞାଦି ସୂଚକାଦ୍ୟଘଟାଦୟଃ । ୩୯ ।

ନକ୍ଷତ୍ର ଗୋଟିଏ ପଶ୍ଚିମ ତ୍ରୟଣ ଯେତେକ ସମୟରେ ହୁଏ, ତାହାକୁ ଗୋଟିଏ ନାକ୍ଷତ୍ର ଦିନ କହନ୍ତି । ଘଟି-ପଳ ଆଦି ଏହିମାନରେ ଧରାଯାଏ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ପରମାୟୁମାନ ଏହି-ମାନରେ ହିଁ ଧରା ଯାଇଥାଏ । ନାକ୍ଷତ୍ର ମାନର ଆୟୁ କାଳକୁ କଳ୍ପ ସୌର ଦିନରେ ୧୫୫୫୨୦୦୦୦ ୦୦୦୦ ଗୁଣି କଲ୍ପ ନାକ୍ଷତ୍ର ଦିନରେ ୧୫୮୨୨୩୭୮୨୮୦୦୦ ହରିଲେ ଫଳ ସ୍ମୃତ ସୌର ବର୍ଷ ହୁଏ ।

ସାବନ ଦିନ—ଆଗରୁ କୁହାଯାଇଛି ଯେ ଗ୍ରହ ବା ନକ୍ଷତ୍ରର ଗୋଟିଏ ଉଦୟରୁ ଅନ୍ୟ
ଅବ୍ୟବହୃତ ଉଦୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ସେହି ଗ୍ରହ ବା ନକ୍ଷତ୍ରର ସାବନ ଦିନ । ତଥାପି ଗଣିତରେ
ମଧ୍ୟମ ଗ୍ରହ ଆଣିବା ନିମନ୍ତେ ରବିର ମଧ୍ୟମ ଗତି କଳାପୁକ୍ତ ୨୧୭୦୦ କଳାକୁହିଁ
ସାଧାରଣତଃ ସାବନ ଦିନ ବୋଲି ଧରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ । ତାହାର ପରିମାଣ ହେଲା—
୨୧୭୫୯ । ୮ ଅଞ୍ଚୁ । ଲଗ୍ ଲଗ୍ ଦୁଇଟି ଖୁବ୍ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଉଦୟର ଅନ୍ତର କାଳକୁ ଖୁବ୍ ସାବନ
ଦିନ କହନ୍ତି ଏବଂ ଏହାକୁ ହିଁ ଲୋକେ ସାଧାରଣତଃ ସାବନ ଦିନ ନାମରେ ବ୍ୟବହାର
କରିଥାନ୍ତି । ଏହି ସାବନ ଦିନକୁ ଧରି ଯଜ୍ଞ କାର୍ଯ୍ୟ, ସୂଚକ, ଅଶୌଚ ଆଦିର ଦିନ ଗଣନା
ଏବଂ ବର୍ଷପତି ଓ ମାସାଧିପତି ଆଦି ଅଣାଯାଇ ଥାଆନ୍ତି ।

ଜ୍ଞେୟା ଜୈବେନ ମାନେନ ବସ୍ତୁରାଃ ପ୍ରଭବାଦୟଃ
ଭୂପ୍ରବର୍ଷାଧିବର୍ଷାଦି ସ୍ୱରାଦ୍ୟାଃ ସଂହତୋକ୍ତିଭିଃ । ୪୦ ।

ଏକାଂଶପ୍ରାଗ୍ଗତର୍ଜାନୋଃ ସୌରଂ ଦିନମିତୀର୍ଥତେ
ତ୍ରିଂଶତା ତଦିନେର୍ନାସୋ ବର୍ଷଂ ଦ୍ୱାଦଶଭିଶ୍ଚ ଡେଃ । ୪୧ ।

ସୌରମାନେନ ଗୃହ୍ୟନ୍ତେ ସଂହମର୍ତ୍ତ୍ୟୁନାଦୟଃ
ଦେବାସୁରଦ୍ୟୁରଜନୀୟୁଗମନନ୍ତରକ୍ଷୟଃ । ୪୨ ।

ବିବାହକ୍ରତତୃତୀୟବେଶ୍ମାରମ୍ଭାଦୟଃ ତ୍ରିୟଃ
ମାସାଦିନୟମାଃ ପଦ୍ୟାଶ୍ୟପି ଦେଶବିଶେଷତଃ । ୪୩ ।

ବାର୍ହସ୍ପତି ମାନର ଆବଶ୍ୟକତା—ବାର୍ହସ୍ପତି ମାନରେ ପ୍ରଭବ ଆଦି ସମୟର, ଲୁପ୍ତ-
ବର୍ଷ, ଅଧିବର୍ଷ ତଥା ସ୍ୱର ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଅକ୍ଷ ଓ ସ୍ୱର ଆଦି ଧରାଯାଏ ବୋଲି ସଂହିତା
(ବୃହତ୍ ସଂହିତା) ରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ।

ସୌରମାନ ଓ ତାର ପ୍ରୟୋଜନ—ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେତକ ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ଅଂଶ ଗତି
କରେ ସେହି ସମୟକୁ ଗୋଟିଏ ସୌର ଦିନ କୁହାଯାଏ । ଏଥିରୁ ୩୦ଟି ସୌର ଦିନରେ
ଗୋଟିଏ ସୌର ମାସହୁଏ । ଏହିପରି ୧୨ଟି ସୌର ମାସରେ ଗୋଟିଏ ସୌର ବର୍ଷ ହୁଏ ।
ସୌରମାନରେ ସଂସାର, ଅସୁନ ଉଭୁଆଦି ପାଳିତ ହୁଏ । ଦେବତା ଓ ଅସୁରମାନଙ୍କର
ଦିନ ଓ ରାତି, ଯୁଗ ତଥା ମନ୍ୱନ୍ତର ପ୍ରଭୃତିର ପରିସମାପ୍ତି ମଧ୍ୟ ସୌରମାନରେ
ହୋଇଥାଏ ।

ବିବାହ, ବ୍ରତ, ଚୂଡ଼ାକର୍ମ, ଚୂଡ଼ାରମ୍ଭ ପ୍ରଭୃତି ଶୁଭ କାର୍ଯ୍ୟ; ମାସ, ବର୍ଷ ଓ ବ୍ରତାଦିର
ପାଳନ ଓ ପବନ ଆଦି ଦେଶ ବିଶେଷରେ ସୌରମାନରେ ମଧ୍ୟ ଗୃହ୍ୟିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଏଗୁଡ଼ିକ ସାଧାରଣତଃ ଗୁରୁମାନରେ ହେଉଥିବା କଥା ଆଗରୁ କୁହାଯାଇଅଛି । ଏବେ ସୌରମାନରେ ମଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ ବୋଲି କହିବାଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ଜଣାଯାଉଛି ଯେ, ସ୍ଥଳ ବିଶେଷରେ ଗୁରୁ ଓ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥଳରେ ସୌରମାନରେ ଗୁରୁତ ହୋଇଥାଏ ।

ସୌରେ—

ତୁଳାଦିଷଡ଼ଶୀତ୍ୟଂଶେଷ ଷଡ଼ଶୀତମୁଖଂ ଦିନମ୍
ତତତୁଷ୍ଟାୟନେବ ସ୍ୟାଦ୍ଦ୍ୱିଃସ୍ୱଭବେଷୁ ଗଣିଷୁ । ୪୪ । ଇତ୍ୟ

ଧନୁଷଃ ସପ୍ତବିଂଶୋଽଂଶ ସ୍ୱୟେବିଂଶୋଽଶ୍ରୁଜସ୍ୟ ଚ
ଦ୍ୱୟୋଽପ୍ୟେକୋନବିଂଶଶ୍ଚ ସ୍ୱୟଃ ପଞ୍ଚଦଶଃ ସ୍ୱତଃ । ୪୫ ।

ତତନ୍ମାସେଷୁ ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ୟ ଷଡ଼ଶୀତମୁଖାନୁୟାତ୍
ଷଡ଼ଶୀତ୍ୟାଖ୍ୟୟା ପ୍ରୋକ୍ତା ଦ୍ୱ୍ୟାମ୍ବକକ୍ଷେତ୍ରସଂକ୍ରମାଃ । ୪୬ ।

ଓଜପାଦାଦଚରୟୋଃ ସଂକ୍ରମୋ ବିଷୁବାଭିପ୍ୟା
ସୁଗ୍ରାଦଚରୟୋର୍ଯ୍ୟାମ୍ୟସୌମ୍ୟାୟନତୟୋଦତୌ । ୪୭ ।

ଚରଦ୍ୱ୍ୟାମ୍ବକୟୋର୍ମଧ୍ୟେ ଛିରଗଣିତତୁଷ୍ଟାୟମ୍
ଭାନୋର୍ବିଷ୍ଣୁପଦୀସଂକ୍ରାନ୍ତପ୍ରବେଶାଃ ପ୍ରକୀର୍ତ୍ତିତାଃ । ୪୮ ।

ପୃଥିବୀ ପିତାଳରେ ଅଛି—ତୁଳାର ଆରମ୍ଭରୁ ୮୭ ଦିନରେ ଷଡ଼ଶୀତ ମୁଖ ନାମକ ଦିନ ହୁଏ । ଏହି ଷଡ଼ଶୀତମୁଖ ବର୍ଷରେ ଗୁରୁଥର ହୁଏ ଏବଂ ଏଗୁଡ଼ିକ ରବି ଦ୍ୱ୍ୟାମ୍ବକ ଗଣିରେ ଥିଲାବେଳେ ହିଁ ହୋଇଥାଏ ।

ଧନୁଗଣିର ୨୭ ଅଂଶ, ମୀନର ୨୩ ଅଂଶ, ମିଥୁନର ୨୧ ଅଂଶ ଓ କନ୍ୟାର ୧୫ ଅଂଶରେ ସେହି ସେହି ମାସରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯାଉଥିବାରୁ (ରହି ଆସୁଥିବାରୁ) ଏବଂ ଏଗୁଡ଼ିକ ୮୭ ଅଂଶ ପରେ ପରେ ପଡ଼ୁଥିବାରୁ ଏଗୁଡ଼ିକୁ (ଏହି ସମ୍ବାନ୍ତ ଗୁଡ଼ିକୁ) ଷଡ଼ଶୀତ ମୁଖ କହନ୍ତି । ଏଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ୱ୍ୟାମ୍ବକ ଗଣିରେ ହିଁ ହୋଇଥାଏ ।

ବିଷମ ପଦରେ ଥିବା ଦୁଇଟି ଚର ଗଣି (ମେଷ ଓ ତୁଳା) ସମ୍ବାନ୍ତକୁ ବିଷୁବ ସମ୍ବାନ୍ତ କୁହାଯାଏ । ସମପଦରେ ଥିବା ଦୁଇଟି ଚରଗଣି (କର୍କଟ ଓ ମକର) ସମ୍ବାନ୍ତକୁ ସମାନ୍ତମେ ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତର ଅୟନ ସମ୍ବାନ୍ତ କୁହାଯାଏ । ଚର ଓ ଦ୍ୱ୍ୟାମ୍ବକ ଗଣି ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଋଷେଟି ଗଣି (ବୃଷ୍ଟିକ, କୁମ୍ଭ, ବୃଷ ଓ ସିଂହ) ରହିଲେ ସେଥିରେ ରବି ପ୍ରବେଶ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଋଷେଟି ସମ୍ବାନ୍ତ ହୁଏ ତାହାକୁ (ସେଗୁଡ଼ିକୁ) ବିଷୁପଦା ସମ୍ବାନ୍ତ କହନ୍ତି ।

ପୂର୍ବୋକ୍ତକ୍ରମସଂସିଦ୍ଧା ରବିସଂଜ୍ଞାନ୍ତ ସମ୍ଭବାଃ
ପୁଣ୍ୟନାତ୍ୟସ୍ତୁୟିଂଶତ୍ ସୁମଧୁସ୍ଥାର୍ଜସଂଜ୍ଞାଃ । ୪୯ ।

ଗ୍ରାହ୍ୟା ଦଶସୁ ସଂଜ୍ଞାନ୍ତସ୍ତୁନେ ଦକ୍ଷିଣେ ତୁ ତାଃ
ଅନ୍ତସ୍ଥସଂଜ୍ଞାଃ ସୌମ୍ୟାୟନେ ଦ୍ଵାଦଶସଂଜ୍ଞାଃ । ୫୦ ।

ଅତି ପୁଣ୍ୟତମାଃ ପ୍ରୋକ୍ତାଃ ସଂଜ୍ଞାସନ୍ନନାତ୍ମକାଃ
ଚଳନାସନ୍ନତା ଯଦ୍ଵାଦବାସ୍ଥାନାଦକଂ ତଦା । ୫୧ ।

ତନ୍ନିଶାର୍ଜାଦଧଣ୍ଡୋକ୍ତଂ ସଂଗ୍ଧରେ ପ୍ରାକ୍ପରଂ ତତଃ
ଆସନ୍ନଦୁ୍ୟଦଳଂ ପୁଣ୍ୟଂ ନିଶୀଥେ ଚେତ୍ତଦା ତଥେଽଃ । ୫୨ ।

ସଂଜ୍ଞାକାଳନିଷ୍ଠାୟା ଯଦିନେ ମହତୀ ସ୍ଥିତଃ
ତଦ୍ଵା କାର୍ଯ୍ୟାଃ କ୍ରିୟାଃ ଏଷ ବିଗ୍ଧରେ ହ୍ୟୟନାଦୂତେ । ୫୩ ।

ରାହୌ ସାମ୍ୟାୟନେ ପୂର୍ବାଦନସ୍ୟାନ୍ତ୍ୟଦଳଂ ମତମ୍
ସୌମ୍ୟାୟନେ ପରଦନସ୍ୟାଦନଂ ପୁଣ୍ୟଦଂ ଦଳମ୍ । ୫୪ ।

ଅହଃସଂଜ୍ଞମଣେ ପୁଣ୍ୟମହଃ କୃଷ୍ଣଂ ପ୍ରକୀର୍ତ୍ତିତମ୍
ସ୍ଵାର୍ତ୍ତେସ୍ତଥାପି ସଂଜ୍ଞାନ୍ତେ ରାସତ୍ତିବିହ୍ନୁ ମନ୍ୟତେ । ୫୫ ।

ଉକ୍ତୋ ବିଧେରୟଂ କାଳୋ ନିଷେଧେ ଦ୍ଵାନିଶାଦନଃ
ପୂର୍ବାସ୍ତୁଂଶତ୍ ପରସ୍ତୁଂଶତ୍ଗ୍ରାହ୍ୟାଃ ପର୍ବାକ୍ଷନାତ୍ମକାଃ । ୫୬ ।

ସଂଜ୍ଞାନ୍ତର ପୁଣ୍ୟ କାଳ—ଗୋଟିଏ ବର୍ଷର ଶେଷ ବିନ୍ଦୁ ହିଁ ଚେପର ବର୍ଷର ଆଦ୍ୟ ବିନ୍ଦୁ । ସେହି ବିନ୍ଦୁ ରବିର ବିନ୍ଦୁ ପରିଧି ସ୍ପର୍ଶ କଲେ ସଂଜ୍ଞମଣି ବା ସଂଜ୍ଞାନ୍ତ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଏ । ରବିର ପୁଣି ଅନ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତ ସେହି ବିନ୍ଦୁରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରବି ସେହି ସଂଜ୍ଞମଣି ବଦଳୁ ପାର କରଥାଏ । ଏତକ ହେବାପାଇଁ ୩୩୬୬ ସମୟ ଲାଗେ । ଏଣୁ ଏହି ୩୩୬୬ ହିଁ ସଂଜ୍ଞାନ୍ତର ପୁଣ୍ୟକାଳ । ଦୁଇ ଅୟନ ସଂଜ୍ଞାନ୍ତ ଗୁଡ଼ିକ ବାଳା ୧୦ଟି ସାକ ସଂଜ୍ଞାନ୍ତରେ ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ୩୩୬ ହିଁ ପୁଣ୍ୟ କାଳ, ଦକ୍ଷିଣାୟନ ସଂଜ୍ଞାନ୍ତର ପ୍ରଥମ ଦଶାନ୍ତଂ ପୁଣ୍ୟକାଳ ଏବଂ ଉତ୍ତରାୟନ ସଂଜ୍ଞାନ୍ତର ପ୍ରଥମ ଦଶାନ୍ତଂ ପରେ ଦଶାନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୁଣ୍ୟ କାଳ । ଏହା ଅତି ପୁଣ୍ୟ ଫଳଦାୟକ ଅଟେ । ଏ ଗୁଡ଼ିକ ରାଶିନ୍ତର ସର୍ବର ସମୟ । ଏହି ପୁଣ୍ୟ ସମୟ ଦିବା ଭାଗରେ ପଡ଼ିଲେ ସ୍ନାନଦାନାଦି କରିବାକୁ ହେବ । ରାତିର ପୂର୍ବାର୍ଦ୍ଧରେ ସଂଜ୍ଞାନ୍ତ ହେଲେ ତହିଁ ପୂର୍ବଦିବସର ଶେଷାର୍ଦ୍ଧ ଏବଂ ରାତିର ଶେଷାର୍ଦ୍ଧରେ ସଂଜ୍ଞାନ୍ତ ହେଲେ ତହିଁପର ଦିବସର ପୂର୍ବାର୍ଦ୍ଧ ପୁଣ୍ୟ କାଳ । ରାତିର ଶେଷାର୍ଦ୍ଧରେ ସଂଜ୍ଞାନ୍ତ ପଡ଼ିଲେ ଯେଉଁ ତଥିରେ ସଂଜ୍ଞାନ୍ତ

ହେଲା ତାହାର ଅଧିକତ୍ତମ ଯେଉଁଦିନ ରହୁଛି, ସେହି ତଥ୍ୟରେ ସେହି ସମସ୍ତ ସମୟ ପୁଣ୍ୟକାଳ ହୁଏ । ଏଣୁ ଚେତେବେଳେ ପୁଣ୍ୟସିଂଦ୍ଧା ଆଦି କରିବ । ଅପ୍ତନ ସାମଗ୍ରୀରେ ଏପରି ବରୁର କରାଯିବ ନାହିଁ ।

ସାମ୍ୟାୟନ ବା କର୍କଟ ସଂସାନ୍ନ ରାତିରେ ହେଲେ, ପୂର୍ବଦିନର ଶେଷାଢ଼ ପୁଣ୍ୟ କାଳ ଏବଂ ଉତ୍ତରାୟଣ ବା ମକର ସଂସାନ୍ନ ରାତିରେ ହେଲେ ଉକ୍ତ ରାତି ପରେ ଯେଉଁଦିନ ହେବ ତାହାର ପୂର୍ବାଢ଼ ପୁଣ୍ୟ କାଳ ହେବ । ଏହା ସ୍ୱାର୍ଥମାନଙ୍କର ମତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସଂକ୍ରମଣର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ସମୟ ନିଶ୍ଚୟ ବହୁ ପୁଣ୍ୟଦାୟକ ।

ସହାନ୍ତ କାଳରେ ବିଧେୟ ସ୍ଥାନଦାନାଦି କାର୍ଯ୍ୟ ଆଗରୁ କୁହାଯାଇଅଛି । ସହାନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପଦ୍ଧତି ଦିନ । ଏଣୁ ଆମିଷ ଭୋଜନ, ସହାନ୍ତର ଦ ୩୦ ପୂର୍ବରୁ ଓ ପରେ (ଦ ୩୦ ଯାଏ) ଚ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ହେବ ।

ମାସାନ୍ତାଷ୍ୟକରଂଶାଢ୍ୟା ମାସସ୍ୟାନ୍ତ୍ୟାଦମୌ ଲବୌ
ଯାତୋଦ୍ବାହାଦକାର୍ଯ୍ୟସ୍ତୁ ତ୍ୟାଜ୍ୟା କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତଃ ଭିଃ । ୫୭ ।

ବିମ୍ବାକ୍ରବାଞ୍ଚିନଃ ପୁଂସଃ ସଂଜାନ୍ତସମୟେ । ନୃତ୍ତିଃ
 ଓ ଚୋଃ ସହସ୍ରଭାଗଦ୍ୱାଦଶାନ୍ତଂ ନ ଶକ୍ୟତେ ।୫୮।

ମାସାନ୍ତ ଓ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିବସ—କୌଣସି ଶଶିର ୩୦ ତମ ଅଂଶ ମାସାନ୍ତ ନାମରେ ଏବଂ ପ୍ରଥମ ଅଂଶ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ନାମରେ କଥିତ ହୁଏ । ମାସ ଏ ଦୁଇ ସ୍ଥାନରେ ରବି ଥିବାବେଳେ ମାସାନ୍ତ ଓ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କାଳ ହୁଏ । ମଙ୍ଗଳକାରୀ ଲୋକେ ଏହି ଦୁଇ ଦିନରେ ଯାତ୍ରା ଓ ବିବାହ ଆଦି ଶୁଭ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଏ ଦୁଇଟି ଦିନ ଶୁଭ କର୍ମ ନିମନ୍ତେ ବର୍ଜ୍ୟ ଅଟନ୍ତି । କଲ୍ୟାଣ ଇଚ୍ଛା କରୁ ନ ଥିବା ଲୋକେ ଏ ଦିନମାନଙ୍କରେ ଶୁଭ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରନ୍ତି ।

ପୂର୍ଣ୍ଣ ବନ୍ଧୁ କେନ୍ଦ୍ରରେ ଥିବା ସହାୟ ଗୁରୁତର ସମ୍ପର୍କ କାଳ (ପୂର୍ଣ୍ଣ କେନ୍ଦ୍ର ବନ୍ଧୁ କେନ୍ଦ୍ର ସମୟରେ ବା କେନ୍ଦ୍ର ସମୟରେ ଗଣିତ ଆରମ୍ଭ ବନ୍ଧୁକୁ ଅବଶ୍ୟକ କଲ) ଗୋଟିଏ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ହଜାରେ ଭାଗରୁ ଭାଗେ ହୋଇପାରେ । ଏହି ତାହା ଜାଣିବା ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

ସୌରେ—ଉଚ୍ଚନାଭୋ ବିଷୁବଦ୍ ଦ୍ଵିତୟଂ ସମସୂକ୍ଷମ
ଅୟନଦ୍ଵିତୟଂ ଚୈବ ଚତସ୍ରଃ ପରମାୟୁ ତାଃ । ଇତି । ୪୯ ।

ସୌମ୍ୟାନୁନାସୟୟତେଃ ଶିଶିରଦୃତବସ୍ତୁଃ
ତଥୈବ ଯାମ୍ୟାନୁନତଃ ପ୍ରାବୃତ୍ତାଦ୍ୟାସ୍ତୟୋ ମତାଃ । ୭୦ ।

३.५.-९८

ଭବସର ନାଭିରେ ଅର୍ଥାତ୍ ମେଷାଦିରୁ ୯୦° । ୯୦° ଅଂଶ ଦୂରରେ ଥିବାରୁ ଦୁଇ ବକ୍ସେ ସଂଯୋଗ ଓ ଦୁଇ ଅସ୍ତନ ସଂଯୋଗ ଏପରି ରୂପେ ସଂଯୋଗ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଟନ୍ତି । ସାୟନ ମେଷାଦି ଓ ତୁଳାଦି ସେପରି ପୂର୍ବାପର ସୂକ୍ଷ୍ମଗତ ଏବଂ ମେରୁ (ଉତ୍ତର) ଠାରୁ ୯୦°ରେ ବର୍ତ୍ତମାନ, ଠିକ୍ ସେହିପରି ସାୟନ କର୍କଟାଦି ଓ ମକରାଦି ମଧ୍ୟ ଧ୍ରୁବଠାରୁ (ଉତ୍ତର ଧ୍ରୁବ) ସମଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଓ ଏକ ସୂକ୍ଷ୍ମଗତ ଅଟନ୍ତି । ଏଣୁ ଏ ଦୁହିଁଙ୍କର ମହାତ୍ମ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସମାନ ଭାବରେ ବୁଝାଯିବ । ଏହା ସୂର୍ଯ୍ୟ ପିତାଳର ବଚନ ।

ସାୟନ ଉତ୍ତର ଅସ୍ତନ ଠାରୁ ଦୁଇ ଦୁଇ ମାସରେ ଅର୍ଥାତ୍ ସାୟନ ମକର ସଂଯୋଗଠାରୁ ଦୁଇ ଦୁଇ ସୌର ମାସରେ ଶୀତ ଆଦି ଋତୁ ହୁଏ । ତନି ଋତୁ ଛ' ମାସ । ପୁଣି ସାୟନ କର୍କଟାଦିରୁ ଦୁଇ ଦୁଇ ସୌର ମାସରେ ବର୍ଷାଦି ତନି ଋତୁ ହୁଅନ୍ତି । ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ତନି ଋତୁ ଛଅ ମାସ ।

ଅଥ ପଞ୍ଚବିଧାବଦାନାଂ ରବିମଧ୍ୟମସାବଦେଃ

ଦନେର୍ନାନାନି କଥ୍ୟନ୍ତେ ମଧ୍ୟଭୂକ୍ତ୍ୟନୁସାରତଃ । ୧୧ ।

ଦ୍ୟୁଷ୍ଟିନାତ୍ୟଧିକାକ୍ରମ୍ୟର୍ଥରାମା ଗୁହ୍ୟାକୃତାସରାଃ

ସୈକନାତ୍ୟଂ କବାଣାଗିନ୍ନିସଂଖ୍ୟା ନାକ୍ଷତ୍ରବର୍ଷଜାଃ । ୧୨ ।

ସାବନାଦ୍ଦସ୍ୟ ତେ ଷଷ୍ଠି ସମନ୍ୱିତ ଶତବିଂଶତି

ସପଞ୍ଚଦଶରୂପାଙ୍ଗ ବହୁଋଃ ଜୈବବର୍ଷଜାଃ । ୧୩ ।

ସୌରବଦବାସରାଃ ପଞ୍ଚ ଷଷ୍ଠ୍ୟୁତ୍ତରଶତବିଂଶତି

ତଥାଭିଃ କ୍ଷାଗ୍ନିଭିଃ ଶ୍ରେଷ୍ଠେଷାଃ ସିଦ୍ଧିର୍ଦଶାବିଭିର୍ଯୁତମ୍ । ୧୪ ।

ରକ୍ଷେଶଭଗଣଂ କେତଦାର୍ଯ୍ୟଂ ମାସଂ ପ୍ରତକ୍ଷତେ

ଅଷ୍ଟଦଶୋନନାଗାନ୍ଧିଗୁଣାସ୍ତଦ୍ଧର୍ଷବାସରାଃ । ୧୫ ।

ମନୂନାଂ ରାଜ୍ୟକାଳୋଽବ ମାନବଂ ମାନମୁଚ୍ୟତେ

ନ ପୃଥଗ୍ଦନମାସାଦନିୟମସ୍ତବ ସମ୍ମତଃ । ୧୬ ।

ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାର ବର୍ଷର ସାବନ ଦିନମାନ ସଂଖ୍ୟା କୁହାଯାଉଅଛି । ଏହା ପୁଣି ରବିର ମଧ୍ୟମ ଗତି ଅନୁସାରେ ଗଣନା କରାଯାଇଅଛି । ଯଥା—

ଗୁହ୍ୟ	ବର୍ଷର	ସାବନ	ଦିନ	ସଂଖ୍ୟା	୩୫୪ । ୨୨
ନାକ୍ଷତ୍ର	”	”	”	”	୩୫୯ । ୧
ସାବନ	”	”	”	”	୩୬୦ । ୦

ପକ୍ଷେ ଦଶଗୁଣେ ମାସୋ ମାସେର୍ଦ୍ଦ । ଦଶଭିର୍ବୁ ଶେଃ
ରତୁର୍ମନୁନାଂ ସଂପ୍ରାକ୍ତଃ ପ୍ରାକ୍ତିକ୍ତୃତ୍ତାର୍ଥ ଦର୍ଶିତେ । ଲତ । ୭୩ ।

କାଳବ୍ୟାପ୍ତିବହୁବଧା ଶ୍ରୌତସ୍ମାର୍ତ୍ତେଷୁ କର୍ମସୁ
ତତ୍ତ୍ୱଶୁଦ୍ଧିଶ୍ଚ ବିବାହାଦୌ ନୋକ୍ତା ସ୍ମୃତ୍ୟୁକ୍ତଭବତଃ । ୭୪ ।

ହରିବଂଶରେ ମନୁର ଯେଉଁ ଅଲଗା (ଭିନ୍ନ) ପରିମାଣ ଦିଆଯାଇଅଛି ତାହା ସୂର୍ଯ୍ୟର
ଗତିକୁ ଧରି ଆଣିହେବ ନାହିଁ । ଉଷିମାନଙ୍କ ବଚନ ପ୍ରତି ମୋର ସମ୍ମାନ ଅଛି । ସେଥିପାଇଁ
ସେହିକଥା ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରୁଅଛି ।

ବ୍ରହ୍ମ ସାକ୍ଷାତ୍‌କାର କରିଥିବା ମୁନିମାନେ କହିଛନ୍ତି—

- ୧୦ ଦିବ୍ୟ ବର୍ଷରେ ମନୁର ଗୋଟିଏ ଅହୋରାତ୍ର ହୁଏ ।
୧୦ ମାନବ ଅହୋରାତ୍ରରେ ମନୁର ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷ ହୁଏ ।
୧୦ ,, ପକ୍ଷରେ ,, ,, ମାସ ହୁଏ ।
୧୨ ,, ମାସରେ ,, ,, ବର୍ଷ ହୁଏ ।

ବୈଦିକ ଓ ସ୍ମାର୍ତ୍ତ କର୍ମରେ ନାନାବିଧକମର କାଳ ବିଭାଗ ଅଛି । ସ୍ମୃତିରେ ସେହି
କାଳର ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଥିବାରୁ ବିବାହାଦିରେ କାଳଶୁଦ୍ଧି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦିଆଯାଇନାହିଁ ।

ତନ୍ମୁଗତ୍ୟନୁସାରେଣ ଜଳୋଲ୍ଲାସାନ୍ତ୍ରାୟାମୁପେଃ
ଗଙ୍ଗାଦ୍ୟବ୍ବହ୍ନିନିୟମଃ କ୍ୱାଚିତ୍‌କତ୍ତ୍ୱାଦଲେଖି ନୋ । ୭୫ ।

ତନ୍ମୁର ଗତି ଅନୁସାସ୍ତୀ ମହାସାଗରଗୁଡ଼ିକର ପାଣି ଉପରକୁ ଉଠିଆସେ । ଏହି
ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଗଙ୍ଗା ଆଦି ନଦୀରେ ମଧ୍ୟ ପାଣି ବଢ଼ୁଥିବ, ଏପରି ବିଚାର ସବୁବେଳେ ଠିକ୍
ନୁହେଁ । ଏଣୁ ସେ ବିଷୟରେ ଏଠାରେ କିଛି ଲେଖାଯାଇ ନାହିଁ ।

“ଭସ୍ମଦ୍‌ସମ୍ମୁଖାଭିରାଦଳେ ଦୁଃଖତତ୍ତ୍ୱତୋଽନନ୍ୟଶାନ୍ତନଶ୍ଚାୟାୟା
ବ୍ୟାପ୍ତସୈନ୍ଦବଗୋଲକସ୍ୟ ସତତସ୍ଥାସମ୍ମୁଖେକାର୍ଦ୍ଧତଃ
ସୂର୍ଯ୍ୟାଣଂ ତ୍ୟଜତୋଽୟତୋ ଧବଳତାଂ ବଞ୍ଚିକ୍ଷୟାକୀକ୍ଷତେ
ଲୋକସ୍ତତ୍‌ପିତରଃ କୁ ସମ୍ମୁଖାଦଳେ ମାସାର୍କପଶ୍ଚାଦ୍ ଭ୍ରମନ୍ । ୭୬ ।

ତନ୍ମୁର ଯେଉଁ ଅଧିକ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ଥାଏ, ସେଥିରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ କରଣ ପଡ଼ି ଆଲୋକିତ
ହୋଇଥାଏ । ଯେଉଁ ଅଧିକ ସୂର୍ଯ୍ୟର ବିପରୀତ ଦିଗରେ ଥାଏ ତାହା ସୂର୍ଯ୍ୟର ଆଲୋକଜନିତ-
ସେହି ତନ୍ମୁରୁ ଉଦ୍‌ଭୂତ ଗୁଣାଦିର ଆଦୃତ ରହେ । ଏହି ଯେଉଁ ଅଧିକ ଗୁଣାଦିର ରହିଲେ

ତାହାର ସମ୍ମୁଖରେ ଥିବା ପୃଥିବୀର ଲୋକେ ବରାବର ଦେଖନ୍ତି ଯେ ଚନ୍ଦ୍ର ପୃଥିବୀଆଡ଼,
ଛୁଡ଼ିଯାଉଥିବାବେଳେ କଳା ବୁଦ୍ଧି ହେଉଥାଏ । ଅନ୍ୟ ପାଖରେ କଳା ଦ୍ରାସ ହେଉଥାଏ ।
ମାତ୍ର ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ଥିବା (ଲୋକଙ୍କର) ପିତୃଲୋକେ ଚନ୍ଦ୍ର ମଣ୍ଡଳରେ ରହି (ସେମାନଙ୍କ
ସମ୍ମୁଖରେ) ମାତ୍ର ଯାଏ ରବିଙ୍କର ପଶ୍ଚିମ ଭ୍ରମଣ ଦେଖି ପାରୁଥିବା ସମ୍ଭବ ହେଉଛି କି ?

ନବ୍ୟାତ୍ମଭ୍ରମରପ୍ରଭାବରସୁତାପାଥଃପ୍ରଫୁଲ୍ଲୋତ୍ପଳ—

ପ୍ରାଲେୟାଂ ଶୁକଳଙ୍କକଳ୍ପନମହାନୀଳାଶ୍ଵାନୀଲୋକ୍ତୁଳଃ ।

ଶଂପାତଂପକନୀୟକୁଞ୍ଜୁମତମୀରୁମୀକରାସ୍ତ୍ରରଃ

କୃଷ୍ଣଃ ସସ୍ତ୍ରଜଗତ୍ତ୍ଵୟଜନିତାଂ ମୁଷ୍ଟାଭି ତୃଷ୍ଣାଂ ମମ । ୭୭ ।

ନୂଆ କଳାହାଣ୍ଡିଆ ମେଘ, ଭ୍ରମର, ସମୁଦ୍ର ଜଳ, ଉତ୍ତମ ଲାଳ କର୍ମ, ଚନ୍ଦ୍ରର କୃଷ୍ଣ-
କଳଙ୍କ, କଳ୍ପନା ରାସି ଓ ମହାଲୀମଣିପରି ଚକ୍ରାଂଶୁ-କଳା ହୋଇ ଥିଲେହେଁ ବିଜୁଳି,
ଚଂପାଫୁଲ, କଦମ୍ବ ଫୁଲ, କୁଞ୍ଜୁମ, ହଳଦୀ ଓ ସୁନାର ମିଶ୍ରିତ ବର୍ଣ୍ଣପରି ଗାଡ଼ ହଳଦିଆ
ଲୁଗା ଯେ ପରିଧାନ କରନ୍ତି, ସେହି କୃଷ୍ଣ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ସ୍ଵୟର ରୂପକ କଙ୍କରିଲ ପଥରେ
ଜଳି ଥିବା ମୋର ତୃଷ୍ଣାକୁ ଖଣ୍ଡନ କରନ୍ତୁ ।

ଇତ୍ୟୁହଲୋକ୍ତୁଳନୃପାଳକୁଳପ୍ରସୂତ —

ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରକୃତୌ ଗଣିତେଽସିସିଦ୍ଧେ ।

ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣ ଉପାହତବାଳବୋଧେ

ଦ୍ଵାବିଂଶକଃ ପ୍ରସୂତକାଳ ଇତଃ ପ୍ରକାଶଃ । ୭୮ ।

ଇତି ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ସିଂହ କୃତୌ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣେ କାଳାଧିକାରେ ସମ୍ପ୍ରସବ୍ଧ
ବର୍ଣ୍ଣନା ନାମ ଦ୍ଵାବିଂଶତମଃ ପ୍ରକାଶଃ ।

ଏଠାରେ ୨୨ଶ ପ୍ରକାଶ ଶେଷ ହେଲା । ଏଥିରେ କାଳର (ସମୟ) ଆଲୋଚନା
କରାଯାଇଅଛି ।

ଉପଦେଶାବଳୀ ପ୍ରକାଶ

ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ସ୍ତବ ବର୍ଣ୍ଣନା

ଯା ବାହାବୁଦ୍ଧଶବେତଗୁଣବତତେଃ ଶ୍ରୀପତେବର୍ଣ୍ଣନାଦ୍ୟା
ଯା ସ୍ୟାଦ୍‌ଗୁଣାଶ୍ରୁତଦ୍ୱୀ ସତତମପି ଯୁତା ବଦ୍ୟବଦ୍‌ବଦ୍ୟପଦେଃ ।
ଯା ତଦ୍ରକ୍ତାସ୍ତୁପୁଣ୍ୟାପି ଚ ସୁଭଗପଦେଃସ୍ୟଜ୍ୟତେ ସଦ୍‌ବିରେଷା
ତସ୍ମାଦ୍‌କ୍ଷ୍ମାଚଳେଶାମଳଗୁଣଜଳଧେବର୍ଣ୍ଣନୀୟୋଽବିବନ୍ଧୁଃ । ୧ ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀପତି ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ, ସରସ୍ୱତୀ ବ୍ରହ୍ମା ଓ ଶିବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୂଜିତ ଏବଂ ତାଙ୍କର
ଅଶେଷ ଗୁଣ ବିଦ୍ୟମାନ । ଯେଉଁ ବାକ୍ୟାବଳୀରେ ସେହି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି ଏବଂ
ଯେଉଁ ବାକ୍ୟସୂକ୍ତ ପୁଣି ପ୍ରଶସ୍ତ ଗଦ୍ୟପଦ୍ୟଭରା ତାହା ବିଶ୍ୱ ସମ୍ପାଦର ଯେ କ୍ଲେଶ ନାଶ
କରେ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ କରିବାର କିଛି ନାହିଁ ।

ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ଯେଉଁ ବାକ୍ୟାବଳୀ ଲଳିତ ପଦବିନ୍ୟାସଦ୍ୱାରା ପୁଷ୍ପ ଅଥଚ ସେଥିରେ
ଭଗବାନଙ୍କ ଗୁଣ ଖର୍ଣ୍ଣନ କରାଯାଇ ନାହିଁ, ତାହାକୁ ସଞ୍ଜନମାନେ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଏଣୁ ବିଶୁଦ୍ଧ ଗୁଣର-ସାଗର ମାଳାଚଳନାଥ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଅତି ଅଳ୍ପ ବର୍ଣ୍ଣନା
ଏଠାରେ କରାଯାଇଅଛି, ଗୁଣର ସାଗରଙ୍କର ସବୁଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣିବା ଅସମ୍ଭବ ।

ଯଦି କ୍ଷେତ୍ରଂ ପବିତ୍ରଂ ବିଳସତି ସିତରୁଚ୍ଛ୍ୱିତନେତ୍ରସ୍ୟ ଗାନ୍ଧଂ
ଗୋତ୍ରା ଯଦାତମାତ୍ରାସ୍ତଦବୟବୟତା ଦୀପବତେଃ ବିଚିତ୍ରାଃ ।
ସୁସ୍ଥାନସ୍ଥାଃ ପଦସ୍ଥାପିତନିଜଜନନତା ଦେବତାଃ ସନ୍ତ ନିତ୍ୟା
ମର୍ତ୍ତ୍ୟାଃ ସ୍ନାତ୍ୱାଃ ସ୍ନାତ୍ୱାଃ ହରଚରଣରତାଣ୍ଡୁଳାଳ ସ୍ତାଦ୍‌କଳୟଃ । ୨ ।

ଉତ୍କଳ ବର୍ଣ୍ଣନା

ଯେଉଁ ଦେଶରେ ଇନ୍ଦ୍ରାବର ନେତ୍ର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଦେହ ତଥା ପବିତ୍ର କ୍ଷେତ୍ର ଅଛି;
ଯେଉଁ ଦେଶର ଅବୟବ ରୂପରେ ଅନେକ ଉନ୍ନତ ପଦ୍ମ ତ ଅଛି; ଯେଉଁ ଦେଶର ଦେବ-
କୁଳରେ (ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ) ଦିନ ରାତି ସର୍ବଦା ଗାପ ଜଳୁଥାଏ; ଯେଉଁ ଦେଶର
ଦେବାଦେବୀଗଣ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ମନ୍ଦିରରେ ବିରାଜମାନ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଉକ୍ରମାନଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚ ପଦରେ
ଅବସ୍ଥାପିତ କରୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଯେଉଁ ଦେଶର ଲୋକେ ସ୍ୱାର୍ଥ କର୍ମକରି ନାମସ୍ମରଣ
କରିବାରେ ସବୁଦେଲେ ବ୍ୟସ୍ତ ଏବଂ ଶ୍ରୀହରିଚରଣ ସେବା ତତ୍ତ୍ୱପର, ସେହି ଏ ଉତ୍କଳ
ଦେଶ କଳୟୁଗର ଆପଦ ବିପଦ ନାଶ କରୁ ।

ସ୍ତବ୍ୟା ଭବ୍ୟା ଅଭବ୍ୟା ଅପି ବଚନଚୟୈର୍ନବ୍ୟନବୈଷ୍ଣୁ ଦବୈଷ୍ୟ-
ବାସ୍ତବ୍ୟା ଯଦ୍ ପୃଥ୍ବ୍ୟାମବନତବଦନୈବ୍ୟାମ୍ନି ନିବର୍ଣ୍ଣ୍ୟମାନାଃ ।

ବାହୁବ୍ୟହାସ୍ରବତ୍ରାଜିତବନଜଗଦାକମୁନଃ କବୋଚୈ—

ସେତ୍ରଃ ପ୍ରୌଢ଼-ପ୍ରସବୋ ଜୟତ ପରବ୍ରତଃ ସର୍ବାଦେଶସ୍ୟ ସୋଽୟଂ । ୩

ଓଡ଼ୁ ବର୍ଣ୍ଣନା

ଯେଉଁ ଭୂମିରେ ବାସ କରୁଥିବା ଲୋକେ ଅଯୋଗ୍ୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ହାତରେ ଶଙ୍ଖ,
ଚକ୍ର, ଗଦା, ପଦ୍ମ ଧାରଣ କରିଥିବା ଅବର୍ଣ୍ଣମୟ ବିଷ୍ଣୁ ଲୋକଙ୍କ ପରି ଦିଶନ୍ତି ଏବଂ ଏଥି
ଯୋଗେ ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ଦେବତାମାନେ ଆକାଶରେ ଅବନତ ବଦନ ହୋଇ ଉଲ୍ଲସ ଓ
ନୂତନ ବାକ୍ୟାବଳୀରେ ସ୍ତୁତି କରି ଯୋଗ୍ୟବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ କରନ୍ତି, ଏ ସେହି ଓଡ଼ୁ ଦେଶ ।
ଏହାର ପ୍ରଭାବ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ଏବଂ ଏ ଦେଶ ଅନ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କର ଅଧିପତି ଭାବରେ
ସର୍ବାଭିଶାସୀ ହୋଇ ବସବର ରହିଅଛି ।

ନାନୋଦ୍ୟାନୋଦ୍ୟତାନୋକହବହଲଦଳକ୍ଳାୟଶାନ୍ତାତପାତ୍ରି—

ନିତ୍ୟପ୍ରତ୍ୟଗ୍ରସୌଧାବଳିଦଳିତକଳାନାଥଚୂଡ଼ ଶୈଳକାନ୍ତଃ ।

ଅଗ୍ରାନ୍ତତ୍ରାନ୍ତବାତପ୍ରମଥତପଥକଗ୍ରାନ୍ତରକ୍ଷେମଶାନ୍ତଂ

କୂର୍ଯ୍ୟାତ୍ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତଗର୍ଜଜ୍ଜଳଧରଧରୁଷଃ କମ୍ବୁଭଃ କାପିପୂର୍ଣ୍ଣଃ । ୪ ।

ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଓ ନୀଳାଦ୍ର ବର୍ଣ୍ଣନା

ଅସ୍ତ୍ରାଂ ଉଦ୍ୟାନ ଓ ଚର୍ଚ୍ଚିତେ ଥିବା ବୃକ୍ଷସମୂହର ଦକ୍ଷିଣପଶ୍ଚିମରେ ଯେଉଁ
ପୁଣ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆତପନନିତ ପୀଠାକୁ ଶାନ୍ତକରେ; ଯାହାର ନିତ୍ୟ ନୂତନ ସୌଧାବଳୀ
କୈଳାସପର୍ବତର ଶୋଭାକୁ ନ୍ୟୁନଦିଏ; ଯାହାର ଅନବରତ ବାୟୁ ପ୍ରବାହ, ପଥକ-
ମାନଙ୍କର କ୍ଳାନ୍ତି ଅପନୋଦନ କରେ, ଯାହାର ଗୋଟିଏ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଛୋପୁମାନ ସମୁଦ୍ର
ରହିଅଛି—ଶଙ୍ଖର ଘାତ୍ରୀ ପରି ଯାହାର ଘାତ୍ରୀ ଏବଂ ଯେଉଁ ପୁଣ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୋଭାଶାଳିନୀ
ସେ ଆନୁମାନଙ୍କର ନିବାଣ ଶାନ୍ତି ବିଧାନ କରୁ । ଏହା (ପୁରୁଷୋତ୍ତମ) ଅନିବଚନୀୟ ।

ଯଶାମର୍ତ୍ତ୍ୟାଃ ପରଦ୍ରାକୃତସୁକୃତଜନହାସିନୋଽପ୍ୟତ୍ତମର୍ତ୍ତ୍ୟାନ୍

ବିବସ୍ତା ବେବହସ୍ତା ନନୁବିନୁତକୃତଃ ପ୍ରେକ୍ଷ୍ୟ ସତ୍ୟୋଽକ୍ଷବଃ ସୁଂଃ ।

ଦେବା ଦେବାଧିଦେବାନନନଳିନଦୃଶଃ ସନ୍ତନାନାମୁଭାବଃ

କୂର୍ଯ୍ୟାତ୍ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟା ଶମକଶମସିତା ହାର୍ଯ୍ୟଧୂର୍ଯ୍ୟା ପୁରୀନଃ । ୫ ।

ଯେଉଁଠାରେ ଦେବତାମାନେ ପୂର୍ବ ଜନ୍ମରେ ଅକର୍ମ କରିଥିବାରୁ ଡରରେ ବେତବାଡ଼ି
ଧରିଥିଲେ ହେଁ (ମନ୍ଦିରରେ) ସୁଚିପାଠରତ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ସେମାନଙ୍କର

ଦୈବୀ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି, ଯେଉଁଠାରେ ପୁଣି ଏହି ଦେବଲୋକେ ନାନା ରୂପରେ ବାସକରି ଦେବାଧିଦେବ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର କମଳନୟନକୁ ଚାହିଁ ରହିଛନ୍ତି; ଯାହାର ଶକ୍ତି ଅତି ବେଶି ଏବଂ ସେ ମାଳଗିରିର ଭାରି ବଢ଼ିବାରେ ସମର୍ଥ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି—ସେହି ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ପୁଣ୍ୟ ଆନୁମାନଙ୍କର କଲ୍ୟାଣ ଓ ମଙ୍ଗଳ ବିଧାନ କରୁ ।

(ମନ୍ଦିରର ବେଶଧାରୀ ପୁରୁଷମାନେ ଦେବତା ଏବଂ ପୂର୍ବ ଜନ୍ମରେ ପାପକର୍ମରତ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ଭଗବାନଙ୍କ ଭକ୍ତ—ତେଣୁ ଏ କ୍ଷେତ୍ରର ମହାତ୍ମ୍ୟ ଏହିପରି ବୋଲି ଗ୍ରନ୍ଥକାରଙ୍କ ମତ ।)

ଅନ୍ତବେଦୀ ତ୍ରିବେଦୀନଗଦତମହୁମାଧୁତ୍ୟକା ନିତ୍ୟକାନ୍ତା

ଦୁର୍ଗାଃ ଶୃଙ୍ଗାଣି ଯଯ୍ୟାମରନକରଗୁହାଃ ପାବନୀଯଦନୀଶ୍ରୀଃ ।

ପ୍ରାକାରୋ ଯତ୍ପ୍ରପାତଃ ପ୍ରମଥପତନୁତୋପତ୍ୟ କାପୂର୍ଯ୍ୟଦୀୟା

ସ ଶ୍ରୀଶାମ୍ବୋଦଭାରୀ ବିତରତୁ ଜଗତାଂ ମେଚକଂ ମେଚକାହୁଃ । ୩

ଯେଉଁ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ନାଥଙ୍କର ମହିମା ୩ଟି ଯାକ ବେଦରେ ଭିନ୍ନ ପ୍ରଣୟିତ, ଯାହାର ଭିନ୍ନ ଅଧିକାରୀ (ପଦ୍ମବତୀ ଭକ୍ତମୁଖି) ଗୁଡ଼ିକ ତିନି ରମଣୀୟ, ଯାହାର ଶୃଙ୍ଗ-ଗୁଡ଼ିକରେ ଦେବତାମାନେ ଘରକରି ରହିଅଛନ୍ତି, ଯାହାର ବନ ସମୂହର ଶୋଭା ପବିତ୍ର-କାରିଣୀ, ଯାହାର ପ୍ରାଚୀର (ମେଘନାଦ ପାଚେଣ୍ଡା) ଅତିଷ୍ଠ ପଦ୍ମ (ଯାହା ଉପରକୁ ଚଢ଼ି ଦେବନାହିଁ) ରୂପରେ ବିରଜମାନ, ଯାହାର ତଟଭୂମିକୁ ଶିବ ସବଦା ସୁତି କରୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଯାହାର ନଗର (ପୁଣ୍ୟ) ଜଗନ୍ନାଥରୂପକ ବର୍ଷକୁ ମେଘଭାଗରେ ଭାଗ୍ୟାନ୍ତ ସେହି ଲଳିତାରି ମୋର ଯୁଗ ବିଧାନ କରନ୍ତି ।

ଦୁର୍ଗାପ୍ରାସାଦଶୃଙ୍ଗପ୍ରତଳବପବନାନ୍ଦୋଳିତା ବୈଜୟନ୍ତୀ

ବାଞ୍ଛାକଳ୍ପଦ୍ରୁତୀର୍ଥେଶ୍ୱରଶିରସି ଚରତ୍ପଲ୍ଲବଶ୍ରୀ ଜୟନ୍ତୀ ।

ଯାମ୍ୟସ୍ତାମ୍ୟାତତାମ୍ୟଜ୍ଞନବୃଜିନଚନ୍ଦ୍ରମୂର୍ତ୍ତିତାଂ ତର୍ଜୟନ୍ତୀ

ପାୟାନ୍ୟାୟାଭବାଧୁଶ୍ରମମେବ ଶମିନାଂ ବୀଜନୈର୍ମୀଜୟନ୍ତୀ । ୩

ପତାକା

ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଉତ୍କଳ ମନ୍ଦିର ଚୂଳରେ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ବୈଜୟନ୍ତୀ ପତାକା ଫରଫର ହୋଇ ଉଡ଼ୁଅଛି । ସେଠାରେ କେବେହେଲେ ପବନର ଅଭାବ ନାହିଁ । ଏ ଶୀର୍ଷେଶ୍ୱରର ବାଞ୍ଛା କଳ୍ପଦ୍ରୁମ - ମଥା ଉପରେ ହଲଚଲ ହେଉଥିବା ବଡ଼ପତର ଶୋଭାକୁ ମଧ୍ୟ ଏହି ବୈଜୟନ୍ତୀ ପତାକା ପରାଜିତ କରୁଅଛି । ଯେଉଁ ପତାକା ସମ ରାଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅତିମାତ୍ରାରେ ପୀଡ଼ିତ ହୋଇଥିବା ଲୋକଙ୍କର ପରାଜିତ ପାପରୂପକ ସେନାବାହିନୀକୁ ଭୟ ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି ଏବଂ ସେ ପଞ୍ଚା ଶ୍ରୀମତୀ ଗୁଣାବଳୀର ଶ୍ରୀମ ଅପନୋଦନ କଲପରି ସେହି ପତାକା ଏହି ମାୟାସଂସାର ପଥରେ ଲାଗୁ ଆନୁମାନଙ୍କର ପଥଶ୍ରମ ଅପନୋଦନ ପୂର୍ବକ ରକ୍ଷାକରୁ ।

ଶୌଣ୍ଡୀନାଂ ଦଣ୍ଡପାଣେରପି ଚରଣକୂଷାଂ ଦଣ୍ଡଦଃ କେତୁଦଣ୍ଡ—
ଶୂଣ୍ଡୀଲସ୍ୟାନ୍ତୁରତ୍ୟା ଅପି କମ୍ବ ବଦଳକଣ୍ଡମାର୍ଗିଣ୍ଡବନ୍ଧଃ ।

ଚକ୍ରକଞ୍ଚରପତାକାଶୟବଧୁତମିଷାକାନ୍ତୁରାଦୃତଲେକଃ

ପ୍ରାସାଦସ୍ୟେବ ଦୃଶ୍ୟଦପନୟତୁ ଭୟଂ ପଙ୍କତଃ କଂକରାଣାମ୍ । ୮ ।

ପତାକାଦଣ୍ଡ—

ଯମକର ପଦ ସେବକ ହସାବରେ ଅତି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଯମଦୂତମାନଙ୍କର ଯେ ଦଣ୍ଡଦାତା;
ପତାକାର ଉଚ୍ଚ ଗତ ହାସ ପ୍ରଶର ସୂର୍ଯ୍ୟବିମ୍ବର ଉତ୍ତପନ୍ନ ଯେ (ତଡ଼ି ଦେଉଅଛି) ପରାଜିତ
କରୁଅଛି; ଅତି ରମଣୀୟ ଭାବରେ ହଳି ହଳି ହାତରେ ଠାରିଲା ପରି ଯେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ
ଦୂରରୁ ଡାକୁଅଛି; ଏହି ଯେଉଁ ପତାକା ଦଣ୍ଡ ସେ ଅକଂଚିତକର ଭୂତ୍ୟ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର
ପାପଜନିତ ଭୟକୁ ନାଶ କରୁ ।

ଚକ୍ରଂ ତନ୍ମୁକ ଶକ୍ର ହକଚକଗୁଡ଼ିନୁ ଶାନ୍ତ୍ୟ-ବିହୀନଦନ୍ତ—

କ୍ଳାନ୍ତିପ୍ରାନ୍ତାତଶାନ୍ତଜିତମହତମହଃ ସଂହରେଦଂହସାଂନଃ ।

ସଂଘଂ ସଂଘାତପାତାଦବତୁମବିକଳଂ ହନ୍ତ ପାତତ୍ୟଭଜୋ—

ଭ୍ରାଜତ୍ ପ୍ରାସାଦଭଜୋପରପତତଦୃଶଃ ଶ୍ରୀଶତୃର୍ଯ୍ୟାଂଶରୂପମ୍ । ୯ ।

ଚକ୍ର—

ମନ୍ଦର ଉପରେ ଦେଘାପ୍ୟମାନ ଚକ୍ରଟି ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ପାପ ସମୁଦ୍ର ନାଶ କରୁ । ଏହି
ଚକ୍ର ଲକ୍ଷ୍ମୀପତିଙ୍କର ଚତୁର୍ଥା ରୂପ । ସେ କରତ ପରି କୁମ୍ଭୀରବଳର ଶାନ୍ତ ଶାନ୍ତରେ
ପଶିଯିବା ପରେ (କୁମ୍ଭୀରକୁ ହାଣି ଦେବାରେ) ମଧ୍ୟ ଅବିକୃତ ଥିଲା । ସେ ଗଜର କ୍ଳେଶ
ଅପନୋଦନ କରିବା ପରେ ଅତି ଶାନ୍ତ ଓ ଅପରାଜିତ ବୋଲି ପୂଜା ପାଇଥିଲା । ଏବେ ସେ
ନିଜକୁ ଦର୍ଶନ କରୁଥିବା ପାପୀମାନଙ୍କୁ ପ୍ରମାଦ ଓ ସଙ୍କଟରୁ ପୃଷ୍ଠଭାବରେ ରକ୍ଷା କରିବା
ନିମନ୍ତେ ଚକ୍ ଚକ୍ କରୁଅଛି ଏବଂ ଆନନ୍ଦିତ ହେଉଅଛି ।

ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତାତ୍ମାଶୃଙ୍ଖଳାନାଭରଣଚଣତାତନୁଶ୍ଚାତନୁଃ ଶାତଦାୟୀ

ସୋଽନ୍ତଃସନ୍ତାପଶାନ୍ତ୍ୟା ବଳସତ୍ତ୍ୱ କଳଶଃ ସଦ୍‌ସୁଧାଧାରଧାମା ।

ଯଃ ପଦ୍ମାକାନ୍ତସଦ୍‌ଭାବବିରୁଧିଶ୍ଚେଷ୍ଟଗର୍ଭକାକାରଚକ୍ର—

କାନ୍ତଶୂଦ୍ରେବ ନିଃଶ୍ରେୟସପଥପଥକାନର୍ଥହୃଦ୍ରକୃମୁଃ । ୧୦ ।

କଳଶ—

(ଚକ୍ର କଳକୁ ଥିବା) ପୂର୍ଣ୍ଣକୁମୁଦି ମନ୍ଦିରର କଳଶ । ତାହା ଦେଖିବାକୁ ବିଶାଳ ଓ
ତାହାର ଶାନ୍ତର ଶୁଭପାଖରେ ନାନାରକମର ଚକ୍ର ରଚନା କରାଯାଇଅଛି । ସେ ଉତ୍ତମ

ଅମୃତର ଆଧାର ସ୍ଥଳ । ସେ ସାଧାରଣତଃ ସୁଖଦାୟୀ ଓ ମୋକ୍ଷ ମାର୍ଗରେ ପଥକମାନଙ୍କର ଅନର୍ଥ ନାଶକାରୀ ଅଟେ । ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ (ଦେବରୂପକ) ମନ୍ଦିର ମସ୍ତକର କେନ୍ଦ୍ରରେ ତଟ ଘୋଡ଼ାଇଲ ପରି ରହି ଥିବାରୁ ସେ ମନ୍ଦିରର ଚକ୍ର ପରି ଦେଖାଯାଉଅଛି । (ଆମର) ଅନ୍ତର୍ଗତ ଦୁଃଖ ସମୁଦ୍ର ନାଶ କରିବାରେ ସେ ବିଭ୍ରାଜିତ ହେଉଥାଉ ।

ସଦ୍‌ଗୁଣାକର୍ପସ୍ତ୍ୟାମଳକତତରତଦେୟାତତା ଦେୟାତୟନ୍ତୀ
ପ୍ରାସାଦସ୍ଥଳମୁର୍ତ୍ତିର୍ଭବତୁ ଭଗବତଃ ସର୍ବତୋ ବକ୍ତବ୍ୟବନ୍ ।
ଯାଷ୍ଟାଶୀତ୍ୟଙ୍ଗଜୁଷ୍ଟାଷ୍ଟପରଗୁଣଚତୁଃଷଷ୍ଟିମୁଷ୍ଟ୍ୟନ୍ତନଷ୍ଟେ—
ଦୃଷ୍ଟା ଭ୍ରଷ୍ଟଂ ଶିବେବେଷ୍ଟନମସି ତନୁତେ ସାମନାଶଷ୍ଟନଷ୍ଟେ ॥୧୧॥

ଅଂଳାବେତା —

(ମନ୍ଦିର କଳସର ତଳକୁ) ଅଂଳା ବେତା ମୋର ଅନ୍ଧସ୍ଥ ନାଶକରୁ । ଏହି ଅଂଳା-ବେତା ବଡ଼ ବଡ଼ ଘଣ୍ଟା କପାଳର ଆକାର ଧାରଣ କରି ବିଶେଷଭାବରେ ଶୋଭା ପାଉଅଛି । ଭଗବାନଙ୍କ ମନ୍ଦିର ରୂପ ସ୍ଥଳ ଶରୀରର ଚାରିପାଖରେ ଥିବା ମସ୍ତକ ମାଳାପରି ଏଗୁଡ଼ିକ ଦେଖାଯାଉଅଛି । ଏହି ଅଂଳାବେତାର ୮୮ଟି ଅଂଶ ଅଛି (ଅଂଳା ବେତାର ମୋଟ ୮୮ଟି ଅଂଳା ଅଛି) ଏହାକୁ $(୭୪ \times ୮ = ୫୯୨)$ ୫୯୨ ମୁଷ୍ଟି ଦୂରରୁ ଦେଖିବା ଲୋକର ମୁଣ୍ଡରୁ ମଧ୍ୟ ପଡ଼ି ଖସିପଡ଼େ । (୮୮ ଅଂଳା ଓ ୫୯୨ ମୁଠି ଉଚ୍ଚାର ହସ୍ତାବ ମାଦଳାପାଞ୍ଜି ଦେଖି ସ୍ଥିର କରାଯିବା ଉଚିତ୍ ହୋଇଅଛି ।)

ସୁଷ୍ଟା ସୁଷ୍ଟାସ୍ତ କାଷ୍ଠାସ୍ତନୁଦିତପତକ୍ଳେଷ୍ଟକଣ୍ଠୀରବେତ୍ତେଃ
ପଶ୍ୟନ୍ତିଶ୍ୟାଘନାଗପ୍ରଭବପରଭବୋଲ୍ଲୁଣ୍ଠନାକୁଣ୍ଠୀବୀର୍ଯ୍ୟେଃ ।
ଦୃଷ୍ଟିପ୍ରେଷ୍ଟପ୍ରକୃଷ୍ଟପ୍ରତକ୍ଳିତରତୁଳଃ ସୁଷ୍ଟୁନୋଽଧିଷ୍ଠିତାଙ୍ଗୋ
ବୈକୁଣ୍ଠାଗାରକଣ୍ଠୋ ବିଘଟୟତୁ ହଠାକ୍ତସ୍ତଦାଦୃଷ୍ଟସୃଷ୍ଟିମ୍ । ୧୨ ।

ଦେଉଳ କଣ୍ଠ —

ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଦେଉଳର କଣ୍ଠ (ବଡ଼ ଦେଉଳ କଣ୍ଠ—ଅଂଳା ବେତା ତଳକୁ) ଶୀଘ୍ର ଆମର କଷ୍ଟସ୍ୱପ୍ନ ପାରବ୍ଧ୍ୟ କର୍ମକୁ ଭଲଭାବରେ ତଡ଼ି ଦେଉ (ନାଶ କରୁ) । ଏ କଣ୍ଠର ୮ ଦିଗରେ (୪ ଦିଗ ୪ କୋଣ) ପାପରୂପକ ଦିଗ୍‌ଗଜ ଦେଖା ଯାଉଛନ୍ତି ଏବଂ ଏମାନଙ୍କର ପ୍ରଭାବରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଉଥିବା ଭରସାରକୁ (ଅପମାନ) ପୂର୍ଣ୍ଣପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଦବେଇ ଦେବାକୁ ପରାମର୍ଶ ନେଇ ଗୁଡ଼ିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସିଂହ ଏହି ସବୁ ଦିଗ୍‌ଗଜମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅଜିତ ହୋଇ ରହୁଛନ୍ତି । ଫଳରେ ଚାହାର ଆକାରଟି ଅତି ଭଲ ଦେଖାଯାଉଛି ଏବଂ ମନ୍ଦିରର ଶରୀରକୁ ଲାଗି ରହିଥିବାରୁ ତାର ଭୁଲନା ଥିଲା ପରି ମନେ ହେଉ ନାହିଁ । ପାପ ରୂପକ ଦାଣ୍ଡଗୁଡ଼ିକର

ପ୍ରଭାବକୁ ନଷ୍ଟ କରି ଦେଉଥିବା ସିଂହଗୁଡ଼ିକ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅଙ୍କିତ ହୋଇ ଏହି ଦେଉଳ କଣ୍ଠରେ ଥିବାରୁ କଣ୍ଠର ଶୋଭା ଅତୁଳନୀୟ ହୋଇ ଉଠିଛି । କଣ୍ଠର ଆଠ ଦିଗରେ ୮ଟି ଦାଣ୍ଡ ଓ ତା ଉପରେ ସିଂହ ମାଡ଼ି ବସିଛନ୍ତି ।

ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପାଖ୍ୟଭୂପାଖ୍ୟଲଭ୍ୟବନଜୟସ୍ତମ୍ଭ ସମ୍ଭାର ଶ୍ରୀ

ଗର୍ଭସ୍ଥାନନ୍ତବିଶ୍ୱମୂରଗରଣତୟା ବାହୁମୟୀତୀତମାନଃ ।

ସାଙ୍ଗୋପାଙ୍ଗୋଽତତୁଙ୍ଗୋଽନୁଗୁଣପୃଥୁଳତଃ ପ୍ରେକ୍ଷକାନନ୍ଦକନ୍ଦଃ

ପ୍ରାସାଦେଶୋଽନିଶଂ ନଃ ସ୍ମୃଣତୁ ବିସଦୃଶଃ ସ୍ୱାଶୟଂ ଶ୍ରୀଶମୂର୍ତ୍ତିଃ । ୧୩।

ଦେଉଳ—

ସମସ୍ତ ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପର ଅଧିପତିମାନଙ୍କର ଦେଶ ଜୟ କରିବାରେ ଯେଉଁ ଜୟସ୍ତମ୍ଭ କରାଗଲା ସେଗୁଡ଼ିକର ଓଜନରେ ଭାବନା ଏହି ପ୍ରାସାଦ ନିଜର ଗର୍ଭରେ ଅନନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ-ନାଥଙ୍କୁ ଧରି ଏବଂ ତାଙ୍କର ଶରଣ ପାଇଥିବାରୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ମାନିତ ହେଉଅଛି । ଏହି ପ୍ରାସାଦ ଅତି ତୁଙ୍ଗ ଏବଂ ଏହାର କୌଣସି ଅବସ୍ତବ ଖଣ୍ଡିତ ହୋଇ ନାହିଁ । ଏହାର ସୁଲତା (ମୋଟାର) ଗୁଣର ଅନୁରୂପ ହୋଇଅଛି । ଏଣୁ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଆନନ୍ଦ ଦେଇ ପାରୁଅଛି । ଏହି ପ୍ରାସାଦ ପ୍ରଭୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀପତିଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିପରି ଅତୁଳନୀୟ । ସେ ଆନୁମାନଙ୍କର ଇଚ୍ଛାକୁ ସବଦା ପୂରଣ କରୁଥାନ୍ତି ।

ପ୍ରାକାରଦ୍ୱୟମଧ୍ୟସ୍ତତସ୍ୟମଦୃଶାଦ୍‌କୃତ୍ତିମାତାପକୃଷ୍ଣ—

ପ୍ରାସାଦାବେଷ୍ଟିତୋଽଧସ୍ତୂତମୟୂଶଲୟତ୍ ମୁଦ୍ଗପାଷାଣପଟଃ ।

ନାନାକାରାବତାରେର୍ହରଣନରବରେଃ କୃଞ୍ଜରେ ରଞ୍ଜିତୋଽଞ୍ଜଃ

ପୁଞ୍ଜଂ କୃଞ୍ଜାଧିରାଜାଲୟ ଉପଚୟିନଂ ବ୍ୟଞ୍ଜୟେଚ୍ଛର୍ମଣାଂ ନଃ । ୧୪।

ଏହାର ଦୁଇଟି ପ୍ରାଚୀର ମଧ୍ୟରେ (ଭିତର ଓ ବାହାର ବେଢ଼ାରେ) ଥିବା ଦୁର୍ଗ ସମାନିଆ କଟା ପଥରରେ ଆବୃତ ହୋଇଅଛି । ଏହା ଉପରେ ଛୋଟ ଛୋଟ ଦେବ ପ୍ରାସାଦ ରହିଅଛି । ପ୍ରଧାନ ମନ୍ଦିରର (ବିମାନର) ଠିକ୍ ତଳେ ଚକ୍ରକଣି ମୁଗୁନିପଥର ବିଛା ହୋଇଅଛି । ମନ୍ଦିର ଗାନ୍ଧରେ ମଣ୍ଡ୍ୟ କଳ୍ପପ ଆଦି ନାନା ଅବତାର ସିଂହ ଓ ଦାଣ୍ଡମୂର୍ତ୍ତି ରଖାଯାଇ ଅଛି । କୃଞ୍ଜର ଅଧିରାଜ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର (କୃଷ୍ଣ) ଘର ଏହି ବଡ଼ ଦେଉଳ ଆନୁମାନଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ (ବଢ଼ି ଉଠୁଥିବା) ସୁଖ ସମୁଦକୁ ପ୍ରକାଶ କରି ଦେଉ । ଆନୁମାନେ ବେଶି ସୁଖ ପାଉଁ ।

ପ୍ରତୀକ ଉଦ୍ଧୃତ୍ତଂ ଶିଖରମୁକୁତରଂ ମଞ୍ଜରୀଂ ମଞ୍ଜୁଳାଘ୍ରଂ
 ଭିତ୍ତିଂ ଧୂସ୍ରାଘତୀତଂ ହିତନୁତନୁଗ୍ରହାନ୍ ବକ୍ତ୍ରଶାଳାଂ ବଶାଳାମ୍ ।
 ପୀଠଂ ଶାଷ୍ଟାଭିକ୍ରଷ୍ଟଂ ଗୃହମତବିତତଂ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥନାଥ୍ୟଂ
 ଭୋଗାର୍ଥଂ ମଣ୍ଡପଞ୍ଚାଦ୍ଭୂତମବନିଧବସ୍ୟାଶ୍ରୟେ ପ୍ରଶ୍ରୟେଣ । ୯୫ ।

ପୃଥ୍ବୀ ପତି ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଏହି ସବୁ ଜନତରୁ ମୁଁ ଉଦ୍ଧୃତ ଓ ଭକ୍ତର ସହିତ
 ଆଶ୍ରୟ କରୁଅଛି । ମନ୍ଦିରର କଣ୍ଠ ତଳକୁ ଥିବା ଗୁଡ଼ି (ପ୍ରତୀକ) ଏବଂ ତାର ଉଦ୍ଧୃତ ଗୁଡ଼ି
 ଅଛି । ଏହି ଗୁଡ଼ି ଓ ଉଦ୍ଧୃତ ଗୁଡ଼ିରେ ଥିବା ଗୁଡ଼ି ମନ୍ଦିରଗୁଡ଼ିକର ସରଳ ଶିଖର
 (ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଗାନ୍ଧରେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ି ଦେଖିଲର ସରଳ ଗୁଡ଼ି ଦେଖିଲୁ ଏବଂ
 ତାର ଗୁଡ଼ି ତିଆରି ହୋଇ ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯାଉଅଛି) ଏବଂ ଏହାର ତଳକୁ ସେହି ଗୁଡ଼ିରେ
 ଥିବା ସରଳରେଖା ସମୁଦ୍ର (ମଞ୍ଜୁଷା) ଅତି ରମଣୀୟ ଦେଖାପଡ଼େ । ମନ୍ଦିରର ଗୋଲକାର
 କାନ୍ଥକୁ ଦେଖିଲେ ପାପ ଭୟ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ । ତା ତଳକୁ ତିନୋଟି ଗୁଡ଼ି ଘର ଅଛି ।
 (ଯେଉଁଥିରେ ଗଣେଶ, ବସୁଦ୍ଧ ଓ ବାମନ ଅଛନ୍ତି ମନ୍ଦିର ଗାନ୍ଧକୁ ଲାଗି) ।
 ତାପରେ ବଶାଳ ମୁଖଶାଳା । ଏହାପରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ନାମକ ଗୁଡ଼ିପୀଠ—ଯେଉଁ ଗୁଡ଼ି
 ଅତି ବିସ୍ତୃତ ଏବଂ ଯହିଁରେ ଶିଷ୍ଟ ଲୋକେ ବସବର ବସି ରହୁଥାନ୍ତି । ଶେଷରେ ଭୋଗ
 ମଣ୍ଡପ ଅଛି, ଯହିଁରେ ସାଧାରଣ ଭୋଗ ଲାଗେ । [ପ୍ରତୀକର ଅର୍ଥ ଆମେ ଗୁଡ଼ି କରୁଛୁ
 (ପ୍ର+ତୀକ) । ପ୍ରତୀକର ଅର୍ଥ କିନ୍ତୁ ଗୁଡ଼ି ନୁହେଁ କାଠର ବାଡ଼ ବା
 Painted Terese] ।

ପ୍ରେମନ୍ ଶଙ୍ଖସ୍ୟନାତୋ ସତତଗତବଶାଦାହୁଦଣ୍ଡେଃ ପ୍ରଚଣ୍ଡେଃ

ଶାଖାଭିଶ୍ଟୁଶ୍ଚରୋସ୍ତନୁଜନିଜଜନାନ୍ ବାରୟନ୍ କଂ ବିଦୂରତ୍ ।

କଳ୍ପାନ୍ତେଽପ୍ୟନ୍ତହୀନଃ ସକଳକଲୁଷହୃଦ୍ ସିଦ୍ଧୁରଜୋଽଧିରେଧୋ—

ନ୍ୟଗ୍ରୋଧଃ ତୋଧକାମାଦ୍ୟରପରଭବକୃତ୍ତୃତବର୍ଗସ୍ୟ ଭୂୟାତ୍ । ୯୬ ।

ମନ୍ଦିରରେ ଥିବା କଳ୍ପବଟ କଳ୍ପ କାଳରେ ମଧ୍ୟ ନାଶ ହୁଏ ନାହିଁ, ସେ ସକଳ ପ୍ରକାର
 ପାପ ନାଶକରେ । ସେ ମହାସାଗରର ଖରରେ (ଉଜ୍ଜଳ ମହୋଦଧି) ଅବସ୍ଥିତ ରହୁଛି ।
 ସେ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଶ୍ରେୟ, କାମ ଆଦି ହେତୁ ମାନଙ୍କୁ ପ୍ରସନ୍ନ କରୁ ଏହା ମୋର ପ୍ରାର୍ଥନା ।
 ଶଙ୍ଖ କ୍ଷେତ୍ରର ନାଭିରେ ରହି ପବନ ଯୋଗେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଭୁଜଦଣ୍ଡ ରୂପକ
 ଶାଖା ଲଳନାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟପୁଷ୍ପ ଯମର ଦୁର୍ଦ୍ଦମାନଙ୍କୁ ବଡ଼ ଦୂରକୁ ଏହି କଳ୍ପବଟ ବାରଣ
 କରୁଅଛି କ ?

ଭଦ୍ରାଭୂମ୍ୟଧବ ଶ୍ରୀମୁଷଳଭୂଦରଭିଃ ଶୋଭିତଃ ଶ୍ରୀବସୁନ୍ଧା—
 ନୟାନୁଷ୍ଠାଂ ଶୁକୋଷ୍ଣାଗମଗମନଘନଃ ପାରୁ ଦେବାଧିଦେବଃ ।
 ଜନ୍ତୁର୍ନୁନ୍ଦେନ୍ଦ୍ରନ୍ତଂ ପ୍ରଭବତ ଶତଶୋହାୟା ଯନ୍ମାମ ରୂହନ୍
 ପଶ୍ୟନ୍ ଭ୍ରାଣ୍ୟତ୍ୟବଶ୍ୟଂ ବସୟଜଳନପୌ ନୈବ ଯଂ ଦୈବଭୂତଃ
 । ୧୭ ।

ଅଦୃଷ୍ଟାଧୀନ ପ୍ରଣୀ ମଧ୍ୟ ଯେଉଁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ନାମ ୧୦୦ ଥର ଗ୍ରହଣ କଲେ
 (ଜପ କଲେ) ତତ୍ତ୍ୱକ୍ଷଣାତ୍ ନିଜର ଅପରାଧ (ପାପ) ନାଶ କରି ଦେବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଏ;
 ଯାହାକୁ ଦେଶିକା ମାତ୍ରେ ସଂସାର (ବିଷୟ) ସାଗରରେ ପଡ଼ିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ; ଯେଉଁ
 ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବତାମାନଙ୍କର ପ୍ରଭୁ (ଦେବାଧିଦେବ); ସେ ଶୋଭନ ବସୁଶାଳୀ; ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟସୁନ୍ଦର
 ଯମକୁ ଶାନ୍ତ କରିବାରେ (ଭିକ୍ଷା ଶାନ୍ତି ନିମନ୍ତେ) ବର୍ଷକୁ ମେଘର କାମ କରନ୍ତି ଏବଂ
 ଯେଉଁ ଜଗନ୍ନାଥ, ସୁଭଦ୍ରା, ଭୂଦେବୀ, ମାଧବ, ବଳଭଦ୍ର ଓ ସୁଦର୍ଶନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶୋଭା ପାଉ-
 ଅଛନ୍ତି ସେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ।

ସାର୍ଞଂ ଯେନେନ୍ଦ୍ରପଦ୍ମାଦ୍ୟାମ୍ବିକାମୁପନିବଦ୍ରବ୍ୟମାସୀତ୍ କୃତାର୍ଥଂ
 ବିଭବିବର୍ଣ୍ଣ୍ୟମାନଂ ଯଦନୁନିବଦ୍ରତଃ କୃତମଂ ବିଶ୍ୱମାହୁଃ ।
 ଶବ୍ଦବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରମାଣଂ ଯଦବୟଂବଜନେନ୍ଦ୍ରିୟକଲ୍ଲାରଦାଦୈଃ
 ସାକ୍ଷାଲ୍ଲକ୍ଷୋଧି ସାକ୍ଷୀ ଭବତ ନବନବଃ ଶ୍ରୀଧବଃ ସୋହବତାନ୍ତଃ । ୧୮

ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ପଦ୍ମ ପ୍ରଭୃତି ଉପମାନବସ୍ତୁ ଯାହା ସମ୍ପର୍କରେ (କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର, ପଦ୍ମମୁଖ,
 ପଦ୍ମଲେଚନ, ପଦ୍ମନାଭ ଆଦି) ଧନ୍ୟ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି, ଯାହାକୁ ଅନୁମାନ କରିବାଦ୍ୱାରା
 ଚାର୍ଯ୍ୟମାନେ, ପଣ୍ଡିତମାନେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥିବା ଏହି (ସତରଠର) ବିଶ୍ୱକୁ କୃତ୍ରିମ ବୋଲି
 କହନ୍ତି; ଯାହାଙ୍କ ଅବସ୍ଥାବରୂପୀ ଜଗତର ଉତ୍ପତ୍ତି ନିମନ୍ତେ ଶବ୍ଦରୂପୀ ବ୍ରହ୍ମହିଁ ପ୍ରମାଣ ଏବଂ
 ଯାହାକୁ ନାରଦ ଆଦି ମହର୍ଷିମାନେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଦେଖି ପାରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ସ୍ୱୟଂ
 ଦୃଷ୍ଟାରୂପରେ ରହିଛନ୍ତି, ସେହି ଲକ୍ଷ୍ମୀପତି ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ନିତ୍ୟ ନୂତନ ହୋଇ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ
 ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ।

ଦ୍ରବ୍ୟୈର୍ଜାତପମାନଂ ନ ଭବତ କୃତନାଂ ପ୍ରାକୃତୈର୍ଜାତଦୋଷଂ
 ସର୍ବାନ୍ତ୍ରର୍ଯ୍ୟାମିତ୍ତବାଦ୍ୟୁତମତ କୃତଭିର୍ଯଥ୍ୟ ଲୋକୋତ୍ତରସ୍ୟ ।
 ବ୍ୟକ୍ତାବ୍ୟକ୍ତେଷୁ ସତ୍ତ୍ୱେଷୁପରମିତନିଜବ୍ୟାପ୍ତିମୁଦ୍ୟକ୍ତ କାମଃ—
 ସ୍ତନ୍ତ୍ରାଦ୍ୟା ଦବ୍ୟସିଂହୋହବଦହ ବ ମହାବାରୁଦେହଃ ସନୋହବ୍ୟାଦ
 । ୧୯ ।

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଲେକୋଡ଼ରୁ ହେତୁ ସବାନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ । ତେଣୁ ପ୍ରାକୃତ (ଅସଂସ୍କୃତ) ଦ୍ରବ୍ୟ ତାଙ୍କର ଉପମାନ ହେଲେ ଦୋଷ ରହିଯିବ ! ଏଥିନିମନ୍ତେ ରୂପ, ବୁଦ୍ଧି ଓ ପ୍ରସୁତ କବିମାନଙ୍କର ହେବା ଅନୁଚିତ । ସେ ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଅବ୍ୟକ୍ତି ଏବଂ ସବୁ ଦ୍ରବ୍ୟରେ ନିଜର ଅସଂଖ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ଦେଖାଇବା ନିମନ୍ତେ ଖୁଣ୍ଟରୁ ମଧ୍ୟ ଦିବ୍ୟ ସିଂହରୂପ ଧରି ବାହାର ହୋଇଥିଲେ ସେହି ମହାଦାରୁଗ୍ରସ୍ତ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।

ପାରାବାରପ୍ରତୀରପ୍ରଥୁତବଚନହାପାଦପସ୍ପର୍ଶନାଶା—

ପ୍ରୋଦ୍ୟତ୍ ପ୍ରାସାଦପୀଠାର୍ପିତବସ୍ତୁଳବସ୍ତୁ ପାଣ୍ଡୁପଦ୍ମୋପମାକ୍ଷ୍ୟଃ ।

ପୂର୍ଣ୍ଣପ୍ରେମପ୍ରଦାନପ୍ରବଣ ଉପନିଷଦ୍‌ପ୍ରାର୍ଥ୍ୟମାନାନୁନମ୍ରଃ

ପାପୌଘାନ୍ନାଂ ପୁନୀୟାତ୍ ପତିତପତିମୟଂ ପୂତନାପ୍ରାଣପାୟୀ । ୧୦ ।

ସାଗର ଖରରେ ଥିବା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମହାକଳ୍ପ ବଟବୃକ୍ଷର ସ୍ପର୍ଶଥିବା ଦିଗରେ ଯେଉଁ ସୁନ୍ଦର ମନ୍ଦିର ରହିଅଛି ତହିଁରେ ଥିବା ପୀଠରେ (ରତ୍ନସିଂହାସନରେ) ମହାକାୟ ଜଗନ୍ନାଥ ବସି ରହୁ ଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଆଖି ଦୁଇଟି ଧଳା ପଦ୍ମପରି ଦେଖାଯାଉଛି । ସେ ପୂତନା ଶିକ୍ଷଣୀ ପ୍ରାଣକୁ ଶୋଷୀ ଦେଇଥିଲେ । ଉପନିଷଦ (ବେଦ) ତାଙ୍କର ସୂକ୍ଷ୍ମଗାନ କରୁଅଛନ୍ତି । ସେ ଅନୁଗତମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଅତି ବମ୍ବିତ । ସେ ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ ପୂର୍ଣ୍ଣସ୍ନେହ ପ୍ରଦାନ କରିବାରେ ତତ୍ପର । ମୁଁ ପତିତମାନଙ୍କର ରକ୍ଷା । ମୋତେ ପାପ ଶଶିରୁ ଏହି ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଉଦ୍ଧାର କରିବେ (ଏହାହିଁ ପ୍ରାର୍ଥନା) ।

ଅଥ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥସ୍ୟ ହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟଂ ସମୁଦ୍ର ସାମ୍ୟମ୍

ଲକ୍ଷ୍ମୀଭୂତ୍ନାଗସଦ୍‌ମୂତଖନିରଶନିହାସିତକ୍ଳାତ୍ୱଦୀଶ—

ସ୍ଥାନଂ ସ୍ୱର୍ଗାପଗାୟାଃ ପ୍ରଭୁରଞ୍ଜିତନୂଣାଂ ପାପସନ୍ତାପହନ୍ତା ।

ଶ୍ୟାମଶ୍ରୀର୍ନୀନକୂର୍ମାଦ୍ୟନିତତନୁଧରଃ ଶଙ୍ଖଚକ୍ରାଞ୍ଜବାହଃ

କଳ୍ପାନ୍ତପ୍ରସ୍ତଲେକଃ କଳୟତୁ କମଳଂ ତୀର୍ଥରକ୍ତାକ୍ତଶାନ୍ତିଃ । ୧୧ ।

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ଓ ପ୍ରେମ-ସୁଧାର ଆକର ଅଟନ୍ତି । ସେ ଶେଷ ଉପରେ ଶୋଇଛନ୍ତି ଏବଂ ବକ୍ର ପୀଠାଗ୍ରସ୍ଥ (ଗୋବନ୍ଦ ନ) ପଦ୍ମତଳୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ସ୍ୱର୍ଗରଜାର (ତାଙ୍କ ପଦାଙ୍ଗୁଳରୁ ବାହାରିଥିବାରୁ) ସେ ପ୍ରଭୁ । ସମଗ୍ର ମାନବ ସମାଜର ପାପଜନକ ସନ୍ତାପକୁ ସେ ହରଣ କରନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଦେହ କଳା ଓ ସେ ସବଦା ଶଙ୍ଖ, ଚକ୍ର, ଗଦା ଓ ପଦ୍ମ ଧାରଣ କରିଥାନ୍ତି । ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ସେ ମଣ୍ଡ୍ୟ, କୂର୍ମ ଆଦି ଅନେକ ଶରୀର ଧାରଣ କରନ୍ତି । କଳ୍ପଶେଷରେ ସେ ସମସ୍ତ ସଂସାରକୁ ଗ୍ରାସ କରନ୍ତି । ସେ ଶୀର୍ଷର ରକ୍ତ ଅଟନ୍ତି । ସେ ଭାରତର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶୀର୍ଷମାନଙ୍କ ରକ୍ତ ଅଟନ୍ତି ।

ଦୁଃଖ ଅପନୋଦନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ସୁଖ ବିତରଣ କରନ୍ତି ।

ସମୁଦ୍ର ପକ୍ଷେ—ସମୁଦ୍ର ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ପାଳକ (ପିତା) ଓ ଜଳ ହସ୍ତୀମାନଙ୍କର (ନାଗ-ହାଣୀ) ଘର । ସେ ଅମୃତର (ସୁଧା ବା ପାଣି) ଆକାର । ବଜ୍ର ଶାନ୍ତବ୍ରତ (ମୈତ୍ରାନ୍) ପବନ ଶକ୍ତିଙ୍କର ସେ ଆଶ୍ରୟ ସ୍ଥଳ । ଗଙ୍ଗାନଦୀର ସେ ପ୍ରଭୁ (ସ୍ୱାମୀ) । ମତ୍ସ୍ୟ, କଳ୍ପପ ଆଦି ଅଶେଷ ଜଳଜନ୍ତୁଙ୍କୁ ସେ (ନିଜ ଭିତରେ) ଧରି ରହିଛନ୍ତି । ଶଙ୍ଖ ସମୁଦ୍ର (ଚନ୍ଦ୍ର) ଓ ଜଳଜାତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବସ୍ତୁର ସେ ବାହକ । କଳ୍ପ ଶେଷରେ ସେ (ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ) ଭୁବନକୁ ଜଳ ପ୍ରାକୃତ କରି ଗ୍ରାସ କରନ୍ତି । ସେ ସକଳ ଖର୍ପର (ଗଙ୍ଗା ଆଦି) ଗୁଣା । କ୍ଳାନ୍ତି, ଶାନ୍ତି ନିମନ୍ତେ ସେ ଦେଖି ପାଣି ଦିଅନ୍ତି (କ—ଜଳ) । କ୍ଳାନ୍ତି ଜଳରେ କମି ଯାଇଥାଏ ।

ଯଦାତ୍ରେ ସାନୁବନ୍ଧୋଦତସ୍ତିତକିରଣପ୍ରୋକ୍ତଲଂ ନେତ୍ରଯୁଗ୍ମଂ

ନାସାବାହୁଦଘାନ୍ତ୍ରୀ ସ୍ମରନ୍ତି ଚ ବିବିଧଦ୍ୱୀପଶୋଭନୁକାର ।

ବାରୀବ ଶ୍ୟାମଳଶ୍ରୀର୍ମକରସ୍ୱରୁଚରେ କୃଷ୍ଣଲେ ବାଡ଼ବାଗ୍ନି—

କ୍ଳାନ୍ତାଲେକବାଦ୍ୟତ୍କିରୀଟଂ ତରଣିବଦଧରଃ ସୋଽସ୍ତୁ ଶାନ୍ତ୍ୟେ କୃପାବୁଃ
। ୧୭ ।

ଯାହାର ନେତ୍ର ଦୁଇଟି ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ତାହାର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ପରି ବଡ଼ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ; ଯାହାର ନାକ, ବାହୁ, ଉଦର ଓ ପାଦ ନାନାରକମର ହ୍ରୀପ ପରି ଶୋଭାପାୟକ; ଯାହାର ଶ୍ୟାମଳ ଶୋଭା ଜଳ ପରି, ସେ ଦୁଇଟି ମକରକୁଣ୍ଡଳ ପରିଧାନ କରି ଅଛନ୍ତି; ଯାହାର କଣ୍ଠ (କଣ୍ଠ ମଣି) ବାଡ଼ବାଗ୍ନିର ଜ୍ୱାଳାପରି ଜ୍ୱାଳନ୍ତମାନ ଏବଂ ଯାହାର ଅଧର ନୌକାପରି ସେହି ଦୟାସାଗର ଜଳମାଧ୍ୟ ଆମର ଶାନ୍ତି ନିମନ୍ତେ ବିସର୍ଜମାନ ଥାଉ ।

ସମୁଦ୍ରପକ୍ଷେ—

ଯାହାର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ତାର ପ୍ରତିବିମ୍ବ (ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ତାର ପ୍ରତିବିମ୍ବ) ପରି ଦୁଇଟି ନେତ୍ର ଉଦତ ହୋଇଥାଏ (ଉଦୟବେଳେ ଏହା ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ହୁଏ); ଯାହାର ଭିତରେ ଅନେକ ହ୍ରୀପ ତାହାର ନାକ, ଭୁଜ, ଉଦର ଓ ପାଦପରି ଦେଖାଯାନ୍ତି; ଯାହାର କାନ୍ତି ଜଳ ଭଳି ଶ୍ୟାମଳ, ଯାହା ଭିତରେ ମକର କୁଣ୍ଡଳାକାରରେ ଅଛି—ଯାହାର ବାଡ଼ବାଗ୍ନିର ଜ୍ୱାଳା କଣ୍ଠ (ମଣି)ପରି ଚକ୍ ଚକ୍ କରୁଥାଏ, ଯାହାର ନୌକାହିଁ ଅଧର ପରି ସେହି ଦୟାସାଗର (ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ମେଦହାସ ଜଳ ଦେଇ) ସମୁଦ୍ର, ଆମର ଶାନ୍ତି ନିମନ୍ତେ ବିସର୍ଜମାନ ଥାଉ ।

ଏକେନ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସାମ୍ୟମ୍

ବିଭ୍ରଦ୍ବସ୍ତସପେଶୋ ନୟନଯୁଗମିଷାଦଭ୍ରଣୋଽସଦଭ୍ରା°
 ଶୁଭ୍ରଶ୍ରୀବକଦନ୍ତାଦଧରସ୍ତୁଚରୁଚକ୍ୟାଜତଃ ସାକ୍ଷ୍ୟବେଳାମ୍ ।
 ତର୍ଯ୍ୟାଗ୍ବସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣବ୍ରତାଭୁଜଭୁଜବଳୟଃ କୁନ୍ଦନଶୁକବାଳା°
 ଶୈଳ° ମଧ୍ୟଛଳାକ୍ରାଞ୍ଚନମୁପଚନ୍ଦ୍ରତାହୁଶ୍ଚତୁର୍ଥା ଶୁଭ° ନଃ । ୨୩ ।

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସାମ୍ୟ

ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ଅଛନ୍ତି । ଜଗନ୍ନାଥ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ପରି ଦୁଇନେଟି
 ଧରି ରହିଛନ୍ତି । ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ମେଘ ଅଛି । ସେ ମଧ୍ୟ ବିଶେଷଭାବରେ ମେଘର ଶୋଭାକୁ
 ଧାରଣ କରି ଅଛନ୍ତି । ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସ୍ବତଃ ଶୁଭ୍ର—ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମଧ୍ୟ ନିର୍ମଳ ଶୋଭାପାୟକ ।
 ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟ ହୁଏ । ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଅଧର ପୁଟର ରଙ୍ଗ ସନ୍ଧ୍ୟାର ରଙ୍ଗପରି ।
 ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଦିବ୍ବଳୟ ଅଛି । ପ୍ରଭୁ ଅଭୁଜମୟ, ଅନୁପମ, ବୃଷ୍ଟକାର ଓ ବସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ତର୍ଯ୍ୟାଗ୍
 ଦୁଇଟି ଭୁଜ ଦ୍ବାରା ଦିଗ୍ବଳୟର ଶୋଭାକୁ ଧରି ରହିଛନ୍ତି । ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ମଧ୍ୟ ଦେଶରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ
 ମେରୁଗିରି ବିଦ୍ୟମାନ । ପ୍ରଭୁ ମଧ୍ୟ ନିଜର କଟି ବ୍ୟାଜରେ (କଟିରେ ପୀତବସନ ପିନ୍ଧିଥିବାରୁ)
 ସୂର୍ଯ୍ୟ ପବତ ଧାରଣ କରିଅଛନ୍ତି, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ପାଳକ (ନାଥ) ଆମର ମଙ୍ଗଳ କରନ୍ତୁ ।

ଏକେନ ଶିବ ସାମ୍ୟମ୍

ଭୂତେଶୋ ଭୂତଭୂମିର୍ଭବଜଭୟଭରୋଦ୍ଭେଦଭେଦପ୍ରଭାବୋ—
 ଭୂୟାଂଭୋଗାନ୍ତ୍ରଭୋଗାଭରଣବସ୍ତ୍ରରତ୍ନାଭାବଦୋ ଭୂତଭୂତେଃ ।
 ଭୂଭୂତଭୂମୀନ୍ତ୍ରମୌଳିଭୂତବରକମଳୋ ଗୌରୋ ଭେଶ ଭଙ୍ଗ—
 ପ୍ରଭାଜଦ୍ବୀଳଭିତ୍ତିବୃଷଭରଣଚଣଃ ସତ୍ୟଦଭ୍ରାଭିସନ୍ଧିଃ । ୨୪ ।

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଶିବ ସାମ୍ୟ

ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ପ୍ରଭୁ । ସେ ଅଣିମାଦି ଐଶ୍ବର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନ । ସାଂସାରିକ
 ଅତିଶୟ ଉୟ ପ୍ରକାଶର ସେ ନାଶକର୍ତ୍ତା ଭାବରେ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ । ଅନନ୍ତଙ୍କ ଶରୀର ତାଙ୍କ
 ଶରୀରର ଭୂଷଣ । ସେ ପବତଗଜର (ମାଳାତୀର) କଣ୍ଠଟ ରୂପକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କମଳାଙ୍କୁ ସେ
 ଧାରଣ କରିଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର କାନ୍ତି କଳା, ଶଶିଚନ୍ଦ୍ର ପରି ତାଙ୍କର ବିସ୍ତୃତ ଭଲ ସ୍ଥଳ । ସେ
 ଧର୍ମ ରକ୍ଷଣପରି ବା ବୃଷାସୁରର ନାଶକର୍ତ୍ତା । ସାଧୁ ଲୋକ ନିକଟରେ ତାଙ୍କର ହୃଦ୍ଗତଭାବ
 ଅତି ବେଶି ମୁକ୍ତଥାଏ । ସେ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ଉନ୍ନତିରେ ଅଭୟ ଦାତା ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତୁ ।

ଶିବ ପକ୍ଷରେ :—

ଶିବ ଭୂତ ପିରୁଣ ଆଦିଙ୍କର ପ୍ରଭୁ । ଭୂତ (ସଂପତ୍ତି ବା ଭୟ)ର ସେ ଆଶ୍ରୟ ସ୍ଥଳ । ତାଙ୍କ ଶରୀରରେ ସର୍ପବଜ୍ରମାନଙ୍କର ଦେହ ଗୁଡ଼ାଇ ହୋଇ ରହିଛି । କୈଳାସ ପର୍ବତର ସେ ମୁକୁଟ ପରି । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜଳ ଗଙ୍ଗାକୁ ସେ ଧାରଣ କରିଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ବହୁତ ଭଲ ସ୍ଥଳରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଖଣ୍ଡ ଶୋଭା ପାଉଅଛି । ସେ ଦକ୍ଷିଣ ସହକାରେ ବୃଷଭର ପାଳନ । ସକ୍ଷ ଦକ୍ଷ କନ୍ୟାଙ୍କଠାରେ ତାଙ୍କର ହୃଦୟ ସମୟ ମନୋହର ବିଶେଷ ଭାବରେ ପୁଣି ରହିଥିଲା । ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ଭଲତ ନିମନ୍ତେ ସେ ଅଭୟଦାତା । ମାଂସାଶିକ ଭୟାବ୍ୟତାକୁ ସେ ନାଶ କରିବାରେ ଦକ୍ଷ ହୋଇଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଶରୀର କାନ୍ଥ ଗୌର ।

ଏକେନଗୋଷ୍ଠ ସାମ୍ୟ :—

ସର୍ବସାଧ୍ୟା ସିତସ୍ଥାଧରପରମପଣୋଭୁବବିଖ୍ୟାତହେତୁ—

ମୀତା ଚଳକସ୍ୟ ଦୃପ୍ୟନ୍ ମଧୁକଧୁମୁଦତାଦତ୍ୟଗୀତପ୍ରଶସ୍ତିଃ ।

ପାତାତଶ୍ଚାଦତଦିତ୍ୟାତଭିବନଖରରୁକ୍ତନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତାଭ୍ରମାଙ୍ଗ—

ଶ୍ରୀରଘ୍ବାନ୍ ସର୍ବଦୋଷମଣ୍ଡର ଭଦତରତଃ କେଳିକାନ୍ତାଙ୍ଗସଂଭୂତ । ୨୩

ସର୍ବ ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି, ମା ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ଶରୀର (ଲକ୍ଷ୍ମୀପତି) ଜଗନ୍ନାଥ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି । ସେ କେଳି ନିମନ୍ତେ ନିଜ କାନ୍ତା ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ସୁଖସ୍ୱରରେ ଧାରଣ କରିଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଠାରୁ ସବୁବେଳେ ଅନୁଗ୍ରହ ବାହାରୁ ଥାଏ । ତାଙ୍କର ମସ୍ତକରେ ମୟୂରସୂକ୍ତ ଶୋଭା ପାଉ ଥାଏ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରଥମ ଦୈତ୍ୟ (ହିରଣ୍ୟ କଶିପୁ)ର ପରାଭବ ନିମନ୍ତେ ସେ ତାଙ୍କ ନଖ ଗୁଡ଼ିକର ଘାତ ଦେଖାଇଥିଲେ । ଗର୍ବୀ ମଧୁ ଦୈତ୍ୟକୁ ବଧ କରିବାରେ ଆନନ୍ଦିତ ଦେବତା ମାନେ ତାଙ୍କୁ ଅତି ଉଚ୍ଚ ପ୍ରଶଂସା କରିଥିଲେ । ସେ (ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ) ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ନିର୍ମାତା । ସେ ସମସ୍ତଙ୍କର ପୂଜ୍ୟ । ମାଳାତୀର ଯଶ ରୂପକ ସମ୍ପତ୍ତି ବିଖ୍ୟାତ ହେବାରେ ସେ କାରଣ ହୋଇ ରହିଅଛନ୍ତି ।

ଗୌଷ ପକ୍ଷେ :—

ଗୌଷ ସମସ୍ତଙ୍କର ଆଶ୍ରୟ । କୈଳାସ ଗିରିର ସମସ୍ତ ଯଶ ସମ୍ପତ୍ତିର ସେ ହିଁ କାରଣ । (ସକଳ) ଲୋକର ସେ ମାତା । ଗଣ୍ଡ ଆଦି ଦୈତ୍ୟମାନଙ୍କୁ ପରାଭବ ହେବାରେ ତାଙ୍କର ଅତି ଖେଳ ଚେନ ଥିଲା । ଶରୀର (ଶିବ)ଙ୍କ ଠାରେ ତାଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଉଦ୍‌ଗତ ହୋଇଥିବାରୁ ସେ ଶୀଘ୍ର ନିମନ୍ତେ ସ୍ୱକାନ୍ତ ଶିବଙ୍କ (ବାମ) ଅଙ୍ଗକୁ ଆଶ୍ରୟ କରିଛନ୍ତି । ଖଣ୍ଡିତ ଚନ୍ଦ୍ର ଯୋଗେ ତାଙ୍କ ମସ୍ତକର ଶୋଭା ବୃଦ୍ଧି ପାଉଅଛି । ତାଙ୍କର ନାମ ଉମା ମଧ୍ୟ । ଦୃଢ଼ ମଧୁଦୈତ୍ୟକୁ ବଧ କରିବାରେ ଦେବତାମାନେ ଶୁଣି ହୋଇ ତାଙ୍କର

ମ. ଦ.—୭୦

ଉକ୍ତ ସ୍ତୁତି କରିଥିଲେ । (ବ୍ରହ୍ମସ୍ତୁତିରେ ସମସ୍ତ ହୋଇ ଭଗବତ୍ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଯୋଗ ନିଦ୍ରାରୁ ଉଠାଇ ଦେଇଥିଲେ । ଭଗବାନ ମଧୁବୈଦ୍ୟକୁ ବିନାଶ କରିଥିଲେ ବୋଲି ଚଣ୍ଡୀରେ ଅଛି) ।

ବାଗଦେଶ ସାମ୍ୟ :—

ଶ୍ରୀମଦ୍ ଗୌରାମ୍ବରାଜପୁରରୁଚରପୟୋରାଗିଣିତ୍ୟଙ୍ଗଲକ୍ଷ୍ମୀ
 ଲକ୍ଷ୍ମୀଶେନାଦୃତାଙ୍ଗସ୍ତୁତମସ୍ତମନଃ ସଂଗତ-ବାଞ୍ଚନତାଂଘ୍ରିଃ ।
 ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦେକଭୂମିଭୂମିମଣମନପତଃ ସ୍ଵାକ୍ଷିତାନାମବଦ୍ୟାଂ
 ଭିଦ୍ୟାଦସ୍ତୁକଦେହାହତସକଳଜଗତ୍ସ୍ତ୍ରୀରମେୟଃପ୍ରତିର୍ନଃ । ୨୭।

ସରସ୍ଵତୀ ସାମ୍ୟ :—

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ମାୟା ହେବନ କରନ୍ତି । ସେ ଶୋଭିତ ପୀତବସନରେ ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯାଉ ଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଶରୀର କାନ୍ତି ମମୁକ୍ତ (ଜଳସମୃଦ୍ଧ) ପରି ମାଳ । ତାଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଶିବ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆଦର (ପୂଜା) କରନ୍ତି । ତାଙ୍କଠାରେ ଦେବତାମାନଙ୍କର ମିଳନ ହୋଇଥାଏ । ସରସ୍ଵତୀ ତାଙ୍କର ଚରଣ ଦୁଇଟିକୁ ପ୍ରଣାମ କରନ୍ତି । ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ଅଜ୍ଞାନ ନାଶ କରିବା ଶରରେ ଅତି ଦକ୍ଷ ସେ । ସେ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦର ସ୍ଥାନ । ସୃଷ୍ଟି ଦେହରେ ସମସ୍ତ ଜଗତକୁ ସେ ରଖି ପାରିଛନ୍ତି । ପଣ୍ଡିତମାନେ ହିଁ ତାଙ୍କର ଅବସ୍ଥିତି ସ୍ଥିରକରି ପାରିନ୍ତି ।

ସରସ୍ଵତୀ ପକ୍ଷ :—

ସରସ୍ଵତୀ ଆମର ମାୟା ନାଶ କରନ୍ତି । ସେ ସୁନ୍ଦର ଧଳା ଲୁଗା ପରିଧାନ କରି ସୁନ୍ଦର ଦେଖା ଯାଉଅଛନ୍ତି । ଦୁର୍ଗଧରାଣିପରି ତାଙ୍କର ଶରୀର କାନ୍ତି ଶୁକ୍ଳ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କଦ୍ଵାରା ସେ ଆଦୃତ ଏବଂ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ସୁଷ୍ପରାଜର ମିଳନ ତାଙ୍କଠାରେ ହୋଇଅଛି (ବିଷ୍ଣୁ ଯେଉଁ ଫୁଲକୁ ଭଲପାନ୍ତି ସରସ୍ଵତୀ ମଧ୍ୟ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଭଲପାନ୍ତି) । ଭକ୍ତମାନେ ତାଙ୍କର ଚରଣ ସେବା କରନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ପାଇବାର ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ପାଇଲ ପରି ହୁଏ । ଭକ୍ତମାନଙ୍କର ଅଜ୍ଞାନ ନାଶ କରିବାରେ ସେ ଧୂରନ୍ଧର । ତାଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି ଦେହରେ ସେ ମକଳ ଜଗତକୁ ଧରି ରୁକ୍ଷିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ସ୍ଥିତି ପଣ୍ଡିତମାନେ ହିଁ କରିପାରନ୍ତି ।

ଗଣେଶ ସାମ୍ୟ :—

ହସ୍ତୋଦ୍ୟତ୍ସଂସ୍କରଣୀଃ ଶ୍ରୀଚଣ୍ଡିଖରଧୁତୋନୁଭରତାଳଲେଖା—

ହଳଂକର୍ତ୍ତା କ୍ଷାମମଧ୍ୟସ୍ଥିପୁରହରତନ୍ ଦକ୍ଷପକ୍ଷସ୍ୟ ରକ୍ଷାୟ ।

ସଦେବ୍ୟାହବଦ୍ୟାହକାରସ୍ଵରଶୂଧରସ୍ଵରସ୍ଵାର୍ଥ୍ୟଦୁର୍ବାର୍ଥ୍ୟକୀର୍ତ୍ତୟା—

ଦେବଃ ଶ୍ରୀପାଦୀବାଗିଧିବିତତୟଶାଃ ସ୍ଵର୍ଗବର୍ଗାହପକ୍ୟଃ । ୨୮।

ଗଣେଶ ସାମ୍ୟ :—

ଦେବ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଅଜ୍ଞାନ ଅନ୍ଧକାରରୁ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଭବାର କରନ୍ତି । ସେ ସ୍ୱର୍ଗରେ ଥିବା (ଇନ୍ଦ୍ରାଦି) ସମସ୍ତଙ୍କର ପୂଜ୍ୟ ଅଟନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଖର୍ଚ୍ଚ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ପାଦଶା, ସରସ୍ୱତୀ ଓ ବ୍ରହ୍ମାକହାସ ବିସ୍ତାରିତ ହୋଇଅଛି । ତାଙ୍କୁ ପରଶୁଧାରୀ ଶିବ ପୂଜା କରନ୍ତି ଏବଂ ତାଙ୍କର ପରାସନ ଦୁର୍ବଳ । ତାଙ୍କର କଟି ଅତି କ୍ଷୀଣ ଏବଂ ସେ ଶିବଙ୍କ ଶରୀରର ଦକ୍ଷିଣାଂଶକୁ ଅଳଙ୍କୃତ କରିଥାନ୍ତି (ହରିହର ମିଳନବେଳେ) । ତାଙ୍କର ହାତରେ ପଦ୍ମ ଅଛି ଏବଂ ତଦ୍ୱାରା ସେ ଶୋଭିତ । ଉନ୍ମତ୍ତ ନାସ୍ତି କମାନଙ୍କର ଲେଖାଗୁଡ଼ିକୁ ସେ ବେଦର ଶ୍ରେୟଶ୍ଚର (ଉପନିଷଦ) ଦ୍ୱାରା ଶୁଦ୍ଧିତ (କଂପିତ) କରିଅଛନ୍ତି । (ବେଦ ଭବାରୁକକହାସ ନାସ୍ତି କ ଦାଦଗୁଡ଼ିକ କଟିରେ) ।

ଗଣେଶ ପକ୍ଷେ :—

ଗଣେଶ ଉନ୍ମତ୍ତ ଭ୍ରମର ସମୁଦ୍ରକୁ ନିଜର କର୍ଣ୍ଣାଗରେ (ଶୁଣାଗ) ବସବର ଚଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଅଛନ୍ତି । (ସୁସଂସ୍କରରେ) ସେ ଶିବଙ୍କର ଶରୀରର ଦକ୍ଷିଣାଂଶକୁ ଅଳଙ୍କୃତ କରିଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କର କଟି ଅତି ସ୍ଥୂଳ । ସ୍ୱର୍ଗରେ ଥିବା ଦେବତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବାଗ୍ରେ ସେ ପୂଜିତ ହୁଅନ୍ତି (ତା ପରେ ଅନ୍ୟ) । ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ପାଦଶା, ସରସ୍ୱତୀ ଓ ବ୍ରହ୍ମା ତାଙ୍କର ସଖି ବିସ୍ତାର କରିଅଛନ୍ତି । ସେ ମଧ୍ୟ ହାତରେ ପଦ୍ମହାସ ପରି ଶୋଭା ପାନ୍ତି । ଶୀଘ୍ର ସେ ଅବିଦ୍ୟା ରୂପକ ଅନ୍ଧକାରରୁ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ସାମ୍ୟ :—

ଛାୟାକାନ୍ତଃ କୃତାନ୍ତାଜିତଚରଣୟୁଗଃ ପାଣିରାଜତ୍ ସର୍ବେକଃ
ସ୍ୱାଗ୍ରୋଦ୍ୟଦ୍‌ବୈନତେୟୋ ରଜନଚରୟୁଖୋଽକ୍ତାୟାବକ୍ଳେଦଦକ୍ଷଃ ।
ସ୍ୱଚ୍ଛାନନ୍ତାଞ୍ଜଳୀଳଃ କ୍ଷୟିତତମତମଃ ସର୍ବତେଜୋଽଭିରାବୀ
କାଳିନ୍ଦ୍ୟାନନ୍ଦକନ୍ଦଃ ପ୍ରମୁଦତକମଳଃ ପାରୁ ପଞ୍ଜାଭରନ୍ଠଃ । ୨ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ସାମ୍ୟ :—

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ପାପରୁ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି । ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦିତ କରିଥାନ୍ତି । ସମୁଦ୍ର ନାସ୍ତି ସେ ଅନେକ ଆନନ୍ଦ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ସମସ୍ତ ତେଜଃ ପୁଞ୍ଜକୁ ସେ ଦବାଇ ଦେଇଥାନ୍ତି । ସେ ଅଜ୍ଞାନକୁ ନାଶ କରିନନ୍ତି । ଶୁକ୍ଳ ଅନନ୍ତ (ଶେଷ)ଙ୍କର କୋଳରେ (ଶରୀରରେ) ସେ ନିଦ୍ରା କରିଥାନ୍ତି (ଶୋଇଥାନ୍ତି) । ତାଙ୍କର ସାମନାରେ ଗରୁଡ଼ ବସବର ବିରାଜିତ ଥାନ୍ତି । ରକ୍ଷସମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ସୁଖ ନାଶ କରିବାରେ ସେ ଅତି ଦକ୍ଷ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ନାକର ଚରଣ ସେବା କରନ୍ତି । ତାଙ୍କର ହାତରେ ପଦ୍ମ ଶୋଭା ପାଉଥିବ । ମେଦେଶିବାକୁ ଗୁପ୍ତାପରି କମମୟ (କଳା) ।

ପୂର୍ଣ୍ଣ ପକ୍ଷେ :—

ସର୍ବ ପାପରୁ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରନ୍ତୁ । ସେ ଶୁଦ୍ଧ ଦେଶଙ୍କର ସ୍ୱାମୀ ଅଟନ୍ତି । (ପିତା ହେବୁ) ସମ ତାଙ୍କର ପାଦପୂଜା କରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ହାତରେ ଶୁଦ୍ଧ ଆଦି । ତାଙ୍କର ସାମନାରେ ଅରୁଣ ବସବର ବିରଜିତ ଆନ୍ତି । (ବିନତାକଠାରୁ ଗରୁଡ଼ ଓ ଅରୁଣ ଜନ୍ମ ଥିବାରୁ ଭବ୍ୟେ ବୈନତେୟ) । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଶର ପେତକ ଆଦିଙ୍କର ସମସ୍ତ ସୁଖନାଶ କରିବାରେ ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପଟୁ । ସ୍ୱଚ୍ଛ ଆକାଶରେ (ଅନନ୍ତ ର ନାମାନ୍ତର ଆକାଶ) ସେ ବସବର ଲୀଳା ଲଗାଇଛନ୍ତି । ସେ ଅନ୍ଧକାରକୁ ଅତିଶୟ ଭାବରେ ନଷ୍ଟ କରିଦେଇଥାନ୍ତି । ନିଜ କନ୍ୟା କାଳନ୍ଦୀର ସେ ସୁଖଦାୟକ ଏବଂ ସେ ସବଦା ଶୁଦ୍ଧକୁ ଆମୋଦିତ କରି ରଖିଛନ୍ତି (ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟରେ ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରଭାତ) ।

ବିଶେଷଦର୍ଶକବ୍ରତ ସାମ୍ୟ :—

ପଦ୍ମାନନ୍ଦେକସଦ୍ଧାମୃତନିଧିରବନୀନନ୍ଦନଶୃଙ୍ଗବଂଶୋ—

ଭଂସଃ ସ୍ୱର୍ଗେଶବର୍ଗେନ୍ଦ୍ରତରଣୟୁଗଃ ସତ୍ତ୍ୱବଦ୍ଧାଶ୍ରୟଶ୍ଚ ।

ସର୍ବାଭୂତୋରୁପର୍ଣ୍ଣା ଜନନୟନତୟାଗୋଚରୋ ନୀଚକେତୁ—

ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମାନରୂପୋଽସ୍ମାନବତୁ ଭବଭୟାଦାଶୁବଶ୍ଚବ୍ରହ୍ମାମ୍ । ୧୯ ।

ନବବ୍ରତ ସାମ୍ୟ :—

ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ, ଅତ୍ୟନ୍ତ ଓ ବିଶୁଦ୍ଧପକ ଗ୍ରହର ଆତ୍ମା ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ସଂସାର ଭୟରୁ ଶୀଘ୍ର ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷାକରନ୍ତୁ । ସେ ସର୍ବ କବିର ଆଶ୍ରୟ (ମୃଷ୍ଟି ନିର୍ମଳା-ସେ ନିର୍ମଳ କରେ ସେ କବି—କବୟଶ୍ଚକ) ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଲୋକତନ୍ତ୍ର ଅଗୋଚର । ଗରୁଡ଼ ତାଙ୍କର ବାହନ । ମତ ପାଷଣ୍ଡମାନଙ୍କର ସେ ଧ୍ୱଂସକେତୁ (ସ୍ୱରୂପ) । ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦେବତାମାନେ ତାଙ୍କର ପଦପଦ୍ମ ପୂଜା କରନ୍ତି । ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀୟ ଯାଦବ ବଂଶରେ ସେ ଶିରେଭୂଷଣ । ସେ ତରୁନର ପୃଥ୍ୱୀର ଆନନ୍ଦଦାୟକ । ଅମୃତର (ମୋକ୍ଷର) ସେ ଆଶ୍ରୟ ସ୍ଥଳ । ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ସେ ଏକମାତ୍ର ଆନନ୍ଦ-ଗୃହ ।

ନବବ୍ରତ ପକ୍ଷେ :—

ପଦ୍ମଗୁଡ଼ିକର ଆନନ୍ଦଗୃହ ରବି, ସୁଧାଶ୍ରୟୀ ଚନ୍ଦ୍ର, ଭୂମିପୁଷ୍ପ ମଙ୍ଗଳ, ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବଂଶରେ ଭୃଷ୍ଣ ବୃଧ, ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦେବତାମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପୂଜିତ ବୃହସ୍ପତି, ସର୍ବ କବିଭାଣ୍ଡବ ଅର୍ଥାତ୍ କବି ଶୁକ, ଗୁପ୍ତବାହନ ଶନି, କାହାଣୀ ଆଖିକୁ ଦେଖାଯାଉ ନ ଥିବା ସ୍ୱପ୍ନ ଓ ଚଣ୍ଡାଳ ଅଧିପତି କେତୁ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ସଂସାର ଭୟରୁ ଶୀଘ୍ର ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ । ରବିବନ୍ଧୁ, ଗ୍ରହର (ସବୁଗ୍ରହର) ଆତ୍ମା ଓ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ମଧ୍ୟ (ଅନ୍ୟ ଯାହା ପକ୍ଷରେ ଏ ଦୁଇଟି ବିଶେଷଣ ଲାଗିପାରିବ, ଲଗାଇବାକୁ ହେବ) ।

ବନ୍ଦେ ବନ୍ଦାରୁବୁଦ୍ଧାରକନିକରଶିଖାରହନକ୍ଷତ୍ରରାଜୀ—
 ରଜ୍ୟଦ୍ଵାଦାରବିନ୍ଦସ୍ଥାନବରବିଧୁସ୍ତଚେତସ୍ତମସ୍ତମ ।
 କୋଟିକୀଡ଼ାଣ୍ଡଭାଣ୍ଡପ୍ରକଟଗୁଣାଦତେଃ ସେବିତଂସ୍ଵାକତାରୈଃ
 ଶ୍ରୀମଦ୍ଗୋବିନ୍ଦମିଶ୍ରବରରୁଚରତନୁମିଳିରାନନ୍ଦକନ୍ଦମ୍ । ୩୦ ।

ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ବନ୍ଦନା

ଶ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କୁ ମୁଁ ପ୍ରଣାମ କରୁଅଛି । ପ୍ରଣାମ କରୁଥିବା ଦେବକୃନ୍ଦଙ୍କର ଶିଖାରେ
 ଥିବା ନକ୍ଷତ୍ର ରୂପକ ରହୁ ସମୃଦ୍ଧରେ ତାଙ୍କର ଚରଣକମଳ ତେଜୋଘାତ ଦେଖାଯାଏ ।
 ତାଙ୍କର ନଖଗୁଡ଼ିକ ଚନ୍ଦ୍ରପରି ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ହୋଇଥିବାରୁ ହୃଦୟାନ୍ତକାରକୁ ନଷ୍ଟ କରିଦିଏ ।
 କୋଟି ସଂଖ୍ୟକ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରୂପକ ହାଣ୍ଡି ତାଙ୍କର ଗୁଣଗ୍ରାମ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛନ୍ତି । ସେ ନିଜର
 ଅବତାରମାନଙ୍କର୍ତ୍ତୁକ ମଧ୍ୟ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ତାଙ୍କର ଦେହ ମାଳକମଳ ପରି ମନୋହର ଏବଂ
 ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ଆନନ୍ଦର ଝରଣା (ଆନନ୍ଦ ଦାୟକ) ।

ଦଶାବତାର ସ୍ତୁତି

ମାନୋହଲୀନୋ ନଦୀନୋଦର ଉଷିତରଷିକ୍ରାନ୍ତଗୋବୀତରୀଘ୍ନଂ
 ହାତୁଂ ସତ୍ୟବ୍ରତଂବାତରଦହ ସ୍ଵମହାହାର୍ଯ୍ୟସନ୍ଦୋହଦେହଃ ।
 ବେଦେନ୍ଦ୍ରାସୟଂ ଯୋଧକା ବ୍ୟଧିତବଧମଦଣ୍ଡୋରବୃତ୍ତାରିଣହୋ-
 ସ୍ଵାଣଂ ତାପହୟାନ୍ନଃ ତ୍ରିପୁରହର ପୁରସ୍କାରପାଞ୍ଚ ତନୋରୁ । ୩୧ ।

କୂର୍ମୋଽଶ୍ଵତ୍ଥୋପନିର୍ମୋଚୟତୁ ରୟଃଭରତ୍ରାନ୍ତମଚ୍ଛସ୍ଥିରତୁ—
 ଭୂରଗ୍ରାବାଗ୍ରସଂଘଟନଘଟିତମହାଘ୍ନକଣ୍ଠ ଚପୌଷ୍ୟଃ ।
 ପଚ୍ଛକୋଚକ୍ଷକେନୋଚ୍ଛଳିତଚଳହୃଦାଂ ମୀଳନଂ ସ୍ଵାସ୍ତିତେଭ୍ୟୋ-
 ଽନର୍ଥେଭ୍ୟଃ ପ୍ରୋତ୍ସାହାସେଧନ ଚ ପବନସମୁତ୍ଥାନମର୍ଥାପୟନ୍ନଃ । ୩୨ ।

କୋଳଃ କୋଳଂ କୃଗୋଲଂ ଦଧଦଧୁଜଳଧୀବାଧ ଉଚ୍ଛୃତ୍ୟ ଦନ୍ତ—
 ପ୍ରାନ୍ତେଽଶାନ୍ତେ ଦୁରନ୍ତେ ପ୍ରଥମଦତ୍ତସୁତେ ବଞ୍ଚଦୁର୍ଦ୍ଦଶୟକ୍ଷେଃ ।
 ଦେୟାଦାୟାସହନୋ ଦୁଃସହସହସ୍ଵାଦ୍ୟାଦତେୟାହ୍ନିଶୀୟଃ—
 ଶ୍ରେୟୋଦାମ୍ନାୟଗେୟଃକରୁନିଚୟମୟାମେୟକାୟଃ ଶ୍ରିୟଂ ନଃ । ୩୩ ।

ଅଂଘଃସଂଘଂ ନୃସଂଘୋ ଭବତୁ ଭବତୁଭେଦଂସଂଘଂ ସଂଘଂନିମନ୍ତୋ—
 ଗର୍ଭନିର୍ଭୁଦବୁଦେଃ ପ୍ରଳୟକଳଧର ପାନଧାରସମୁଦ୍ଧିନ୍ ।
 ଅକ୍ଷନ୍ତସ୍ତ୍ରୀୟଃ ଉକ୍ତାକ୍ଷତରମରପରାକ୍ଷବକ୍ଷଃ କବାଚ—
 ଶୋଭପ୍ରସର୍ପ୍ୟମାଣକ୍ଷତଜହ୍ନତନତୋଃ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀକବକ୍ଷଃ । ୩୪ ।

ଖର୍ବିକୁର୍ବିତ ଦର୍ବିକରକୁବନକଗିର୍ବାଣବର୍ଗଲୟୁର୍ବି—
 ଗର୍ଗିନବାକ୍ସୁପବାର୍ଯ୍ୟବନ୍ଧିବନହାସଂପଦଂ କ୍ରଂପମାନଃ ।
 ବ୍ୟାପଜ୍ୟାପକୟଂ ପଞ୍ଚିତୟରୟଭରାଦର୍ଥନାବ୍ୟାଜାବଂ—
 ସବଂ ଶବଂଦସେବ୍ୟଃ ପ୍ରବଦନରଥୁନୀନୀରପନ୍ନୀରଜେ । ଯଃ । ୩୫ ।

ଷଷ୍ଠ ଶ୍ରୀପ୍ରେଷ୍ଠାଗୋଷ୍ଠୀକୁଠଗଣକୁଠନୀକୁଣ୍ଡତେଜଃକୁଠାରଃ—
 ଶ୍ରୀବୈକୁଣ୍ଠାବତାରଃ କଠିନରଣଧୁରାଦୃଷ୍ଟାଷ୍ଟୀଶ୍ଚୈଷ୍ଠଃ ।
 ତଷ୍ଠନ୍‌କଣ୍ଠୀରବାଘ୍ନେର୍ଜନସ୍ତୁତଘଟାଘୋରମାତଙ୍ଗଦୃଥେ
 ଶ୍ରେଷ୍ଠଃ କଷ୍ଟାନି ନଷ୍ଟେବୟତୁ ରୁଗୁଭବାଂ ନୀଳକଣ୍ଠାଂ ଘିନିଷ୍ଠଃ ।୩୭।

ରମ୍ୟ ଶାମାବଜ୍ରଧାମା ଶମୟୁତୁ ସ ମମାଶର୍ମ ଘର୍ମାଂଶୁବଂଶୋ—
 ଓଂସଃ ସଂସାରହଂସାବହନହୁମନହାନ୍ମୋଧୁରନ୍ମୋଜନେବଃ ।
 ଶୌଣ୍ଡଶ୍ଚୌଶକାଶ୍ଚାସନବଳବଳନେ ଦଶ୍ରକାରଣ୍ୟରୁରୀ
 ହାରୀ ବାରୀଶତାରୀ ସୁରପରବସରସ୍ରାଶହାରୀଷୁଧାରୀ । ୩୭।

ଉକ୍ତେ ମୂଳେ ଯାତୁ ଉକ୍ତେ ସ୍ୱଳବମଳହରହାର୍ଯ୍ୟରୁ ଗେବଗାବଃ
 ସଦ୍ୟଃ ପ୍ରୋଦ୍ୟାଦିନେଶତ୍ରମଦମଦଭରହୃଷ୍ଟିତାସ୍ତ୍ରୀଣ୍ଡନେବଃ ।
 ପ୍ରତ୍ୟଗ୍ରାମୋଦବୃନ୍ଦପ୍ରତଭଗପଚକ୍ରଭୂରବସ୍ତଦବଭୂଷା—
 ଭୂୟାତ୍ତଗୋଲଭରୀ ଭବଭୟଭରଭିଭାନୁଭୂଭେଦନୋ ନଃ ॥୩୮॥

ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକାନବଜାଦରବପ୍ରତୟୁତସ୍ତୁ ସ୍ତୁ ଶୁଭାସ୍ତୁ—
 ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣୋଽସୀଦି ରୋଧାଦ୍ ବ୍ୟୁବହୃତ ବଧା ସାଧୁତାହିକବୋଧଃ ।
 ଦଧାଦ୍‌ବୁଦ୍ଧାଭିଧାନେ ମଗଧଧରଶିଳ୍ପଲବ୍ୟଜନ୍ମାଧୈବେବା—
 ବାଧାବ୍ୟୁଧାକାରଧର୍ଯ୍ୟାଂ ପୁଣ୍ୟମଧନଧନଂ ଧର୍ମଧାରାଧରନ୍ନଃ । ୩୮

ନିର୍ଧିଷ୍ଟିତାଧିକାରକରନଭେଦମଧ୍ୟବଦ୍ୟୋତମାନ—

ବଦ୍ୟୋତପ୍ରାପ୍ତରାସ୍ତତ୍ତ୍ୱମକରକରଯତ୍ନଶ୍ଚକାଶ୍ରପ୍ରବଣଃ ।

ସ୍ୱାଧୀନଧୀରଦୋଷେକ୍ଷୁରତୁରାଗାହରସୋଦତସୋଶିରେଶୁ—

ଜ୍ଞାନଜ୍ଞାତେଶ୍ଚ ଇଶୋ ଦଶତୁ ଦଶମଳୋ ମେଞ୍ଜବଜ୍ଞେଦକୃତ୍ନା ୪୦

ଦଶାବତାର ସ୍ତୁତି

ମୀନାବତାର :—

ମୀନ ଅବତାରଧର୍ମ ଉଗବାନ୍ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ତାପସପୁରୁ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ । ସେ ଶିବଙ୍କର ପୂଜାପାତ୍ର । ବୃତ୍ତଶସ୍ତ୍ର ଲହରୀଙ୍କର ଶତ୍ରୁ (ଶଙ୍ଖାପୁରର) । ସେ ବ୍ୟବସାୟ କରିଥିଲେ । ଶଙ୍ଖାପୁର ଶ୍ୱେତ ଥିଲା । ତେଣୁ ବେଦ ଉଦ୍ଧାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ସେ ନିଷ୍ପ୍ରୀତ ଭାବରେ ତାର ବିନାଶ ସାଧନ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଦେହ ଅତି ବଡ଼ ବଡ଼ ପଦ୍ମ ସମୂହ ପରି ବିଶାଳ ଥିଲା । ତେଣୁ ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭରେ ଛପି ପାରିଲା ନାହିଁ । ତାହା ରୂପକ ପୃଥିବୀରେ ଥିବା ଗତିଶୀଳ-ଅଧ୍ୟ-ଶୀତ ଦୁଃଖୀତ ସତ୍ୟକୁତ୍ତଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ସେ (ଅନ୍ୟ) ଅବତାର ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

କୂର୍ମାବତାର :—

କୂର୍ମରୂପୀ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଅମଙ୍ଗଳ ଦୂର କରନ୍ତୁ । ତାଙ୍କର ବିଶାଳ ପୃଷ୍ଠ ଦେଶର ମହାନଦୀରୁ ରୂପୀ ମନ୍ଦର ଗିରିର ଅତିଶୀଘ୍ର ଦୁର୍ଗମ ହେବୁ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ପଥରର ଅଗ୍ର ଘଣ୍ଟି ହୋଇ ପୃଷ୍ଠ କଣ୍ଠ ନିବାସିତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଏଥିରୁ ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁଖ ଉପଭୋଗ କରୁଥିଲେ । ସେ ନିଜେ ନିଜର ପାଦ ସଙ୍କେତ କରି ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ନିଜେ ଅର୍ଚ୍ଚିତ୍ୱା ଅନର୍ଥରୁ ସଂକୁଚିତ ହୋଇଯିବାକୁ ଏବଂ ପାଟି ମେଲ କରିବାଦ୍ୱାରା (ନିଜେ କୂର୍ମ) ପବନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ହେବାକୁ କହୁଥିବା ଭଳି ମନେ ହେଉଛି । (ନ ହେଲେ ପାଦ ସଂକୋଚ ଓ ପାଟି ମେଲ କରିବାର ଫଳ କଣ ?) ।

ବ୍ରହ୍ମାବତାର :—

ବ୍ରହ୍ମରୂପୀ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଆମର ମଙ୍ଗଳ ବ୍ୟାଧାନ କରନ୍ତୁ । ସେ ପଞ୍ଚମସ୍କ ୩ ଅନ୍ତର । ଶ୍ରେୟସ୍ତତ ବେଦ ତାଙ୍କର ଶାସ୍ତ୍ରୀଗାନ କରୁଛନ୍ତି । ବ୍ରହ୍ମା, ଲହରୀ ପ୍ରଭୃତି ଦେବଗଣଙ୍କର ସେ ପୂଜ୍ୟ । ପ୍ରକଳ ଓ ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧରେ ହିତଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଧୂସ ଦୁର୍ବୁତ୍ତି ହିରଣ୍ୟାସି ନଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତେ ସେ ବିନା ଆୟାସରେ ସମୁଦ୍ରରେ ନାବ ପରି ଦଳ ଅଗରେ ପୃଥିବୀକୁ ଚକ୍ର ଉଠାଇ ଧରି ନେଇଥିଲେ ।

ନୃସିଂହାବତାର :—

ସଂସାର ନାଶକ (ଜନ୍ମ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ନାଶକ) ନୃସିଂହ ରୂପୀ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଶାନ୍ତି ପାପ ସମୁଦ୍ର ନାଶ କରିବାରେ ଯତ୍ନ କରନ୍ତୁ (ଯୋଗ୍ୟ ହୁଅନ୍ତୁ) । ତାଙ୍କର ଛାତିରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ରହି ଅଛନ୍ତି । ସେ ଉକ୍ତମାନଙ୍କର କ୍ଷତିକୁ ସହ୍ୟ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଦୈତ୍ୟଗଜ ହିରଣ୍ୟକଶିପୁଙ୍କର କବାଟ ରୂପକ ବକ୍ଷକୁ ସେ ଚିରି ଦେବାବେଳେ ସେଥିରୁ (ବକ୍ଷରୁ) ବହୁଥିବା ରକ୍ତରେ ତାଙ୍କର ନଖଗୁଡ଼ିକ (ନଖରୁ) ପୂରି ଯାଇଥିଲା । ଠିକ୍ ଏତିକାବେଳେ ସେ ଯେଉଁ ଘୋର ଗର୍ଜନ କରିଥିଲେ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଳୟକାଳୀନ ମେଘ ଗର୍ଜନକୁ ଭୁଲ୍ଲ କରି ଦେଇଥିଲେ ।

ବାମନାବତାର :—

ବାମନ ରୂପୀ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଆମର ବିପଦ ସମୁଦ୍ର ଖଣ୍ଡନ କରନ୍ତୁ । ସେ ଶିବ ପ୍ରଭୃତି ଦେବଗଣଙ୍କର ସେବ୍ୟ । ତାଙ୍କର ପାଦପଦ୍ମରୁ ଗଙ୍ଗାଜଳ ଝରୁଅଛି । ମାଟିବା ଛଳରେ ସେ ବାମନ ରୂପ ଧାରଣ କରିଥିଲେ । ଦୈତ୍ୟଗଜ (ବଳି) ଙ୍କର ବହୁ ସମ୍ପତ୍ତି ନାଶ କରି ତଳ ପାଦର ବେଗାଧ୍ୟକ୍ଷରୁ ନାରାୟଣ ପାତାଳ, ଦେବାଳୟ, ସ୍ୱର୍ଗ ଓ ପୃଥିବୀର ଗବ୍ବକୁ ସେ ଆକ୍ରମଣ କରି ନଷ୍ଟକରି ଦେଇଥିଲେ ।

ପଶୁରାମାବତାର :—

ଭୃଗୁବଂଶର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଷଷ୍ଠ ଅବତାର ଓ ଶିଷ୍ଟଙ୍କ ଅଂଶଧର ପଶୁରାମ ସ୍ୱୟଂ ବୈକୁଣ୍ଠାବତାର ରୂପରେ ଆମର କଷ୍ଟ ନଷ୍ଟ କରନ୍ତୁ । ସେ ମାଳକଣ୍ଠ ମହାଦେବଙ୍କର ଭକ୍ତ ଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କର ଅବସ୍ଥିତି ସିଂହପରି ଥିଲା—ସେତେବେଳେ ସେ କାର୍ତ୍ତିବୀର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଯୋଦ୍ଧାମାନଙ୍କୁ ଗଜପରି ମନେ କରୁଥିଲେ । ନିଷ୍ଠୁର ଭାବରେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ସେ କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରିଥିଲେ । ପୃଥିବୀ ପ୍ରାୟ ରାଜନ୍ୟ ମଣ୍ଡଳୀର ଗୋଷ୍ଠୀକୁ ଦୃଷ୍ଟବାଜପରି ସେ ପରଶୁରୁ କାଟି ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ଦେବାରେ ଆଦୌ କୁଣ୍ଠ ବୋଧ କରି ନଥିଲେ ।

ରାମାବତାର :—

ରାମାବତାର ରୂପୀ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମୋର ଅମଙ୍ଗଳ ନାଶ କରନ୍ତୁ ! ସେ ପୃଥିବୀବଂଶର ଭୃଷଣ ଏବଂ ତାଙ୍କ ଶରୀରର କାନ୍ତି ଖ୍ୟାମ କମଳ ପରି ଥିଲା । ତାଙ୍କର ଆଖି ଦୁଇଟି ପଦ୍ମ ପରି ସୁନ୍ଦର । ସଂସାରରେ ହିଂସାବାହନ ଯେତେ ପ୍ରଭାବ ସେ ସବୁ ପାଇଁ ସେ ମହାସାଗର (ଭିତରେ ପୋତି ଦେବାକୁ) ଥିଲେ । ଶିବଧନୁର ବଳକୁ ଢଳିଦେବା ନିମନ୍ତେ ସେ ଶୀର ଥିଲେ । ସେ ଛାତିରେ ସବଦା ହାର ପିନ୍ଧିବାର ପକ୍ଷପାତୀ ଥିଲେ । ଦଣ୍ଡନାରାଣ୍ୟରେ ସେ ଭଜରଣ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ମହାସମୁଦ୍ର (ଭରତ ମହାସାଗର) ପାର ହୋଇଛନ୍ତି । ଦେବଗଣଙ୍କର ସେ ବିସର-ପ୍ରାଣହୀନ ଥିଲେ । (ରାବଣର ଉନ୍ମତ ପ୍ରାଣ ତାଙ୍କ ଯେଉଁ ଗନ୍ଧ) । ସେ ସବୁବେଳେ ଶର ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ।

ବଳରାମାବତାର :—

ବଳରାମରୂପୀ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଆମର ସ୍ୱପ୍ନାର ଶ୍ରାବଣାଶକ ହୁଅନ୍ତୁ । ସେ କାର୍ତ୍ତିକ-ପୂର୍ଣ୍ଣିମା (ଶରତ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା) ଜନ୍ମପରି ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମାନ୍ । ତାଙ୍କ ଶରୀରର ଶୁକ୍ଳମା ଅତି ଶୁଦ୍ଧ ଓ ସୁକ୍ଷ୍ମ ହୋଇ କୈଳାସର ଜ୍ୟୋତିକୁ ମଧ୍ୟ ଘରସ୍ତ କରୁଥିଲା । ତାଙ୍କ ଆଖି ଦୁଇଟି ମଦରାସ ଏବଂ ଭ୍ରମଣଶୀଳ ଥିଲା । ସେ ଦୁଇଟିର ରଙ୍ଗ ବିସ୍ତୃତ ଓ ଲଲିଥିବାରୁ ଉଦୟନାଳୀନ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଭ୍ରମ ଉତ୍ପାଦନ କରୁଥିଲେ । ନୃତନ ମେଘ ସମୂହର ପ୍ରତିପକ୍ଷ (ମେଘକୁ କଳ୍ପ ପକାଉ ଥିବା) ବସୁ (ନୀଳାମ୍ବର) ସେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ବହୁତ-ଗୁଡ଼ିଏ ସୁକ୍ଷ୍ମ ଭୂଷଣ ସେ ଧାରଣ କରୁଥିଲେ । ପୃଥିବୀ ଗୋଲର ଭାବ ସେ ଅକାତରରେ ବୋହୁ ପାରୁଥିଲେ ।

ବୁଦ୍ଧାବତାର :—

ବୁଦ୍ଧାବତାର ରୂପୀ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଆମର ବୁଦ୍ଧିକୁ ପୁଷ୍ଟ କରନ୍ତୁ । ସେ ଦରିଦ୍ରର ଧନ ଥିଲେ । ସେ ମଗଧଧରଣୀରେ କାଳଯାପନ କରିଥିଲେ । ବିପଦ ସମ୍ବନ୍ଧରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ଉପଯୁକ୍ତ ଧର୍ମପ୍ରବାହ ସେ ସୃଷ୍ଟି କରି ଦେଇଗଲେ । ଆତ୍ମଚିନ୍ତାରେ ସେ ବଦାଦର ରହି କେବେହେଲେ ଧୃତ (ଧୈର୍ଯ୍ୟ) ହରାଇ ନଥିଲେ । ବିଧିବିହିତ ପଶୁହତ୍ୟାକୁ ସେ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ନିନ୍ଦା କରୁଥିଲେ । କାମ, ସୋପ ଆଦି ଶସ୍ତ୍ର ମାନଙ୍କୁ ଦମନ କରିବାଠାରୁ ବୈଧବ୍ୟସା ଯେ ଅପକର୍ଷ ସୂଚକ ତାହା ସେ (ପ୍ରକୃତବାସ) ଦେଖାଇ ଦେଇଥିଲେ ।

କଳ୍କ ଅବତାର :—

କଳ୍କ ଅବତାର ରୂପୀ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରଭୁ ମଙ୍ଗଳ ବିଧାନ କରନ୍ତୁ । ସେ ଧର୍ମାତ୍ମନ ମୈତ୍ରମାନଙ୍କର ସହାୟ କରିବେ । ଧୂଳିଧୂମ୍ରାତ୍ମନ ମେଘମାଳାରୁ ପୂରାପୂରି ମୁକ୍ତ ଆକାଶ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଦଶମାବତାର କଳ୍କଙ୍କର ପ୍ରକାଶ ହେବ । ତାଙ୍କର ଶରୀର ଉପର ଭାଗରେ ତେଜ ବିକୀରଣ କରି ହସ୍ତସ୍ଥ ଖଣ୍ଡ ଖଡ୍ଗର ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ପରିଭ୍ରମଣ କରିବ (ସେ ଖଡ୍ଗର ବୁଲୁଥିବେ) । ଏହି ଚନ୍ଦ୍ର ବାସ୍ତବରେ ଭୟଙ୍କର । ତାଙ୍କର ବାହନ ଅଶ୍ୱ ଘୋର ଭୟଙ୍କର ତଥା ଚଞ୍ଚଳ ଥିବାରୁ ତାହାର ଗୁରୁରେ ପୃଥିବୀ ଖୋଲିହୋଇ ଯାଉଥିବ ଏବଂ ସେଥିରୁ ଉଦ୍ଗତ ଧୂଳିରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଗ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଯିବେ ।

ମହାଧ୍ୟାତ୍ମାକଳ୍ପକରୂପଂ ଦଶବିଧତନୁଭାବିକସଂଖ୍ୟାମୁନୁତ୍ତରୀ-

ଦ୍ୱାବିଂଶତ୍ରାଶପର୍ତ୍ତା ଜଗଦୁପକୃତୟେ କ୍ଳୃତ୍ୱନାନାବତାରଃ ।

ଭାଗାଂଶାଦ୍ୟେବିଭେଦେଃ ପରଚରତପଦଦ୍ୱୟ ଇନ୍ଦ୍ରାଣ୍ଡକାକ୍ରନ୍ତଃ-

କୃଷ୍ଣସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ରାନ୍ତାବତପଃ ସୃଜନ୍ତୁ ନୃକଳିତାଦୁଷ୍ଟତାନ୍ନିଷ୍ଠାତଂ ମେ । ୪୧ ।

ସି. ଦ. — ୭୧

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ରୂପୀ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଆଶା ରୂପକ ମିଥ୍ୟା ସାଗରରୁ ଏବଂ ମାନବ ଜନ୍ମ ଦେବାରୁ
ଯେଉଁ ପାପ ସବୁ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଛି, ସେଥିରୁ ମୋତେ ଉଦ୍ଧାର କରନ୍ତୁ । ଭକ୍ତଗଣ
ତାଙ୍କର ସୁଗଳ ପଦ ସେବା ବରଦେବ କରୁଥାନ୍ତୁ । ତାଙ୍କର ଶରୀରର କାନ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରମାଳମଣି
ପରି ମାଳ । ସେ ଜଗତର ଉପକାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ନିଜର ଅଂଶ ଓ ଭାଗ ପ୍ରଭୃତିକୁ
ଦେଇ ମହ୍ୟରୁ ଆରମ୍ଭ କରି କଲ୍‌କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦଶ ଅବତାର, ଚବିଶ ଅବତାର ପୁଣି
ବତିଶ ଅବତାର ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଆବଶ୍ୟକ ଦେଖି ସେ ଆହୁରି ଅନେକ ଅବତାର
ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ଓ କରିବେ ।

ଯା ଲୀଳାଗୋକୁଳାନ୍ତର୍ମଧୁସୂର ରଚିତା ଯାଃ କୃତା ଦ୍ଵାରବତ୍ୟାଂ
କ୍ଷିତ୍ୟାଂ ନତ୍ୟାବତାରୈଃ ପ୍ରତିଯୁଗମୁଚିତାଃ ସୂଚିତାଃ ପ୍ରାଞ୍ଚମୁନୀନ୍ଦ୍ରେଃ ।
ତାସ୍ତ୍ରାବସ୍ତାରୟନ୍ ଯୋ ବସତି ଶିତିଚିତ୍ତୌ ବେଦବଦ୍ୟୋଽବତାରୋ—
ନତ୍ୟେ ଧାନ୍ତି ସ୍ଵନାନ୍ତି ସ୍ଫୁରତୁ ମୁରରପ୍ତଃ ସୋଽୟମନ୍ତଃ ସଦା ନଃ । ୪୨ ।

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଅବତାର ଅଟନ୍ତି । ସେ ବେଦଦ୍ଵାରା ଜଣାଯାଇ ପାରନ୍ତି—ସେ
ମୁରରୀ । ନତ୍ୟଧାମ ବୈକୁଣ୍ଠରୂପୀ ମାଳାତଳରେ ସେ ବିଜେ କରିଛନ୍ତି । ଦ୍ଵାରକା,
ଗୋକୁଳ ଓ ମଥୁରାରେ ସେ ଯେଉଁ ଲୀଳା ପ୍ରକଟ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ପ୍ରତିଯୁଗରେ ପୃଥିବୀରେ
ନତ୍ୟାବତାର ରୂପଧରି ସେ ଯାହା ସବୁ କରିଯାଇଛନ୍ତି ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ମୁରରୀ ମାଳାତଳରେ
ରହି ସେହିସବୁ ଲୀଳାର ବିସ୍ତାର ବିଗରେ ପ୍ରେରଣା ଦେଉଛନ୍ତି ।

ଯୋଽସୌ ସର୍ବତ୍ର ପୃଷ୍ଠୋଽସ୍ୟସିତିଚିତ୍ତବିକାଶରୀ ଯୋଽସ୍ୟରୂପଃ
ପଦ୍ମପଦ୍ମ୍ୟମ୍ଭରୁଯୋଽସ୍ୟଶୂରତନୁତନୁସଂଭୂତାଶେଷଲୋକଃ ।
ନିର୍ଦ୍ଦ୍ୟୈରୁଣୋଽସ୍ୟଗଣ୍ୟାମଳଗୁଣନିଲୟେ । ବାଞ୍ଛୁନୋଽତୀତଧାମା—
ମାଦୃକର୍ମାକ୍ଷିଲକ୍ଷ୍ୟଃ ସ୍ଫୁରତୁ ମନସି ନଶ୍ଵିତ୍ରସିନ୍ଧୁର୍ମୁକୁଦଃ । ୪୩ ।

ସେହି ମୁକୁଦ ମୋରାଳ ଲୋକଙ୍କର ଏହି ଚର୍ମଚକ୍ଷୁକୁ ଦେଖାଦିଅନ୍ତୁ । ସେ ବିଚିତ୍ରତାର
ସାଗର ଅଟନ୍ତି । ମୋର ମନରେ ସେ ସବୁବେଳେ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଅନ୍ତି । ସେ ଅବାଞ୍ଛୁ ମନସ
ଗୋଚର ଏବଂ ନିର୍ଗୁଣ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଅପରିମେୟ ନିର୍ମଳଗୁଣର ଆଶ୍ରୟ । ସେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ହେଲେ
ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ମହାଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ଅଶେଷ ଲୋକଙ୍କୁ (ଚଉଦ ଭୁବନ) ଧରି ରଖିଅଛନ୍ତି ।
ତାଙ୍କର କୌଣସି ରୂପନାହିଁ । ତଥାପି ସେ କର୍ମ, ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଆଦି ଅନେକ ରୂପ ଧରିଛନ୍ତି ।
ସବୁ ସମୟ ଓ ଦେଶରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ବ୍ୟାପ୍ତଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ମହା ବିରାଟ
ହେଲେହେଁ ନୀଳଗିରିର ଗୁଡ଼ାରେ ସିଂହ ରୂପରେ ରହିଛନ୍ତି ।

ମାଧୁର୍ଯ୍ୟଶୂର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଶିତଧରପରମବ୍ୟୋମଗୋଲକନାଥଃ
 ଶ୍ରୀଭୁଲୀଳାଦିସେବ୍ୟାଦରକମଳଗଦାବକ୍ରତୁଂହେଶ୍ଵପାଣିଃ ।
 ଭୁକ୍ତେର୍ମୁକ୍ତେଶୁ ଭକ୍ତେବିତରଣନପୁଣଶ୍ଚିଦ୍ଦାନାନନ୍ଦନୃତୀଃ—
 ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ପରାମ୍ଭା ସ ଭବତୁ ଭଗବାନ୍ ବ୍ରହ୍ମଭୂତର୍ଚ୍ଚନିନଃ । ୪୪।

ସେ ସର୍ବବ୍ୟାପୀ, ପରାମ୍ଭା ଓ ଭଗବାନ୍ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଐଶ୍ଵର୍ଯ୍ୟରୂପ । ମୋକ୍ଷ, ଭୋଗ
 ଓ ଭକ୍ତର ବିଚରଣ ବିଷୟରେ ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦକ୍ଷ । ପ୍ରେମ ବିଭୂତିରେ ସେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ
 ଏବଂ ତାଙ୍କର ଶରୀର ଜ୍ଞାନାନନ୍ଦରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ । ସେ ବଂଶୀଧର ଓ ଗୁଣଦାତାରେ
 ଶଙ୍ଖ, ଚକ୍ର, ଗଦା ଓ ପଦ୍ମ ଧାରଣ କରି ରହିଛନ୍ତି । ସେ ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଭୃଗୁଦେବ ଓ ଲଳା
 ଆଦି ଦେବମାନଙ୍କଦ୍ଵାରା ବରାବର ସେବିତ ହେଉଛନ୍ତି । ସେ ନୀଳାଚଳରୂପକ
 ବୈକୁଣ୍ଠର ପ୍ରଭୁ ଅଟନ୍ତି । ସେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଗତି ।

ରାଜନ୍ ପ୍ରାସାଦରାଜେ ବୃଜ୍ଜିନବନରୁଜାକୁଞ୍ଜରଃ କୁଞ୍ଜପୁଞ୍ଜେ
 ମଞ୍ଜୋ ସଂଜାତଶାତବ୍ରଜଯୁବତଜନାନ୍ ରଞ୍ଜିତାନ୍ ବ୍ୟଞ୍ଜୟନ୍ୟଃ ।
 ଗର୍ଜନ୍ ପର୍ଜନ୍ୟରାଜିପ୍ରତିଭାଲବଣାମ୍ବୋଧୁକୂଳସ୍ଥନୀଳ—
 ସ୍ନାତୁଦ୍ଭୁସାବତୌମଃ ସ ଭବତୁ ଭବନାଂ ଭୂତପଦ୍ମ ଦେବରାଜଃ । ୪୫।

ସେହି ଦେବରାଜ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ସଂସାରୀ ଲୋକଙ୍କୁ ଐଶ୍ଵର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି ।
 ସେ ସର୍ବୋତ୍ତମ ପ୍ରାସାଦରେ ବିରାଜମାନ ଅଛନ୍ତି । ପାପରୂପକ ବନର
 ରୋଗକୁ ଦଳିଦେବା ବିଷୟରେ ସେ ଗୋଟିଏ ହାତୀ । ମନୋହର କୁଞ୍ଜ ସମୂହରେ
 ଅନୁରକ୍ତ ଓ ସୁଖୀ ବ୍ରଜଯୁବତୀମାନଙ୍କର ଆନନ୍ଦକୁ ସେ ଖୁବ୍ ବଡ଼ାଇ ଦେଇଥିଲେ ।
 ଗଜୁଥିବା ମେଘସମୂହର ପ୍ରତିଯୋଧାଭାବରେ ଥିବା କ୍ଷୀର ସମୁଦ୍ର (ଉତ୍କଳ ସାଗରର)
 ଘାଟରେ ଯେଉଁ ମାଳ ପବନ ଅଛି ସେଥିରେ ଥିବା ଭୂମିର ସେ ରାଜାଧିରାଜ ଅଟନ୍ତି ।

କଂସାକର୍ଷନ୍ତିୟାକୃତ୍ କନକବସନକଃ କୁଞ୍ଜକେଳୀକଳାପା
 କେଶୋଦ୍ୟତ୍ କେକପୁଞ୍ଜଃ କୂତକଳିକତ୍ରୁଷକ୍ଳେଶକୃତୀଃ କୂତକଃ ।
 କଳ୍ପାକ୍ରାନ୍ତସିଲେକୀକବଳନକଳିତହୃରକାଳାଗ୍ନିରୁଦ୍ରଃ
 କୃଷ୍ଣଃ କଲ୍ୟାଣକାରୀ ଭବତୁ କବିକୁଳୋଦ୍‌କୀର୍ତ୍ତିତାନେକକୀର୍ତ୍ତିଃ । ୪୬।

କୃଷ୍ଣ ଆମର କଲ୍ୟାଣକାରୀ ହୁଅନ୍ତୁ । କବିମାନେ ତାଙ୍କର ଅସଂଖ୍ୟ କୀର୍ତ୍ତିକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା
 କରିଯାଇଛନ୍ତି । ସେ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣପରି (ହଳଦିଆ) ଲୁଗା ପିନ୍ଧୁଥିଲେ । କୁଞ୍ଜରେ ଶୀତା
 କରିବା ନିମନ୍ତେ ସେ ମୟୂର ଥିଲେ । ତାଙ୍କର କେଶରେ ମୟୂରସୂକ୍ଷ୍ମ ଶୋଭା
 ପାଉଥିଲା । ସେ କଂସାସୁରକୁ ନାଶକରି ଦେଇଥିଲେ । କଳିଯୁଗରେ ପାପ ଓ ଦୁଃଖକୁ

ସେ ନଷ୍ଟକରି ଦେଇଥିଲେ । ସେ କୃତଜ୍ଞ ଅର୍ଥାତ୍ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କର ବିଶେଷ ଦୟା ଥିଲା । କଳ୍ପ ଶେଷରେ ସେ ତନୁଭୁବନ ଆସନଶାଳୀ ଗ୍ରାସ କରୁଥିବାରୁ ଅତି ନିଷ୍ଠୁର ଅଟନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ହିଁ ସେ ଭୟଙ୍କର ଅଗ୍ନିରୂପ ଧାରଣ କରୁଥିବାରୁ ସେ ଭୟଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ।

ସଂଖ୍ୟେଽସଂଖ୍ୟେଽୟଂ ଦୃଃକ୍ଷେପଶକୁଣାପ୍ରଭୃଜାଂ ବକ୍ଷସି କ୍ଷିପ୍ତବାଣଃ
ପକ୍ଷେ ସଂଖ୍ୟେଽତିଦକ୍ଷେଽୟୁରବରତନୁଜେ ଖ୍ୟାତଘୌଘ୍ୟେଽନୁଜାୟଃ ।
ଅକ୍ଷେଽୟଂକ୍ଷେପକ୍ଷେଽୟଂ କୁରୁକୁଳନୃପତେ ଧର୍ମରାଜେକପାଳ
ରକ୍ଷେଦକ୍ଷେମକ୍ଷେପକ ଉଦୟତଟେ କ୍ଷେତ୍ରରାତ୍ ସ୍ଥାପତର୍ଜନଃ । ୪୭ ।

ସାଗର ତଟରେ ଥିବା ଗୀର୍ଘ୍ୟା ପୁରୁଷୋତ୍ତମର ରାଜା ଅନୁମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ । ସେ ଅମଙ୍ଗଲର ନାଶକ, ଯୁଦ୍ଧରେ ଅସଂଖ୍ୟ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶ ରାକ୍ଷସଙ୍କର ବକ୍ଷସ୍ଥଳରେ ସେ ଶର ନିକ୍ଷେପ କରନ୍ତି । ହିରଣ୍ୟକଶିପୁଙ୍କର ତନୟ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ତାଙ୍କ ମିତ୍ରପକ୍ଷର ଥିଲେ ଏବଂ ସେ ବଡ଼ ଚକ୍ରର ଥିଲେ । ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ତାଙ୍କୁ ଅଶେଷ ଆନନ୍ଦ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ସେ ପୁଣ୍ୟବାଣ । ଦୁଃଖ କ୍ରୀଡ଼ାରେ ଫିରକ୍ତଲପତ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଧର୍ମରାଜପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଅପମାନ ଦେବାରେ ସେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୟାସ୍ୱର ଦେଖାଇଥିଲେ ।

କାଶ୍ୟାପାୟନୁଶାସନୁନିତଭବଦବକ୍ଷେପ ନୋଦ୍ୟତ୍କୁଠାରଃ—
କାଳବ୍ୟାଳାଫ୍ୟମୀଳକ୍ତୁଗଦଦନଗଦଃ ଶ୍ରୀଳନୀଳାଦ୍ରି ସିଂହଃ ।
ମାସକାଶ୍ୟବକାଶ୍ୟବରତରତନୁର୍ଭାନୁଭୁଦଣ୍ଡଃ
ସବାଗାବାଣଗବାଳପବରବରୁ ପ୍ରାକ୍ତନଃ ପୂରୁଷୋ ନଃ । ୪୮ ।

ପୁରୁଷ ପୁରୁଷ, ନୀଳାଚଳ କେଶରୀ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଅନୁମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ । ସେ ସମସ୍ତ ଦୈତ୍ୟଙ୍କର ଗର୍ବରୂପୀ ପଦ୍ମକୁ ବଜ୍ରପରି ଖଣ୍ଡନ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଶରୀର କନ୍ଦର୍ପଙ୍କର ଆକୃତିକୁ ତୁଚ୍ଛ କରିବାରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଥିଲା । କାଳରୂପକ ସର୍ପର ମୁହଁରେ ପଡ଼ି ଗ୍ରସ୍ତହେଉଥିବା ସ୍ୱପାଞ୍ଚର ସେ ରକ୍ଷାକବଚ (ରକ୍ଷା ଔଷଧ) । କାଶ୍ୟାପର ଅନୁକରଣରେ ହୋଇଥିବା ସ୍ୱପର ବୃକ୍ଷକୁ କାଟି ଦେବାରେ ସେ କୁରୁଡ଼ର କାମ କରନ୍ତି ।

ଧୀରାଧୀରସଲ୍ଲକ୍ଷଣତଣୁମଣୀବର୍ଗପକୀତରାଗଃ—
କ୍ଷାସନ୍ତୋରାଶିତୀରାବନିଧରଶିଖରପ୍ରସ୍ରାବଗାରସାରଃ ।
ସ୍ୱାସନ୍ନୀରାଜିତାଂ ଘ୍ରିବଂ ହୃଦଭୁଲଭୁଜଃ କୁଞ୍ଜରାପତ୍ନୀତେଜଃ
ରାସହାରାସତାରେ ବୀତରତ୍ନ ନିତରଂ ଶ୍ରୀଧରଃ ଶ୍ରୀଭରଂ ନଃ । ୪୯ ।

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଆମର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟାବଳୀର ଦୃଷ୍ଟିନିମନ୍ତେ ତେଷ୍ଟାକରନ୍ତୁ । ତାଙ୍କର ଦୀର୍ଘ ଓ ଅତୁଳମାୟୁ ହୁଏନି । ଇନ୍ଦ୍ର ତାଙ୍କର ପଦପୂଜା କରନ୍ତୁ । ସେ ଗଜର ବସନ ବିନାଶ କରିଥିଲେ । ଭୃମିର ଶ୍ରୀ ନିବାଶେ ପାଇଁ ସେ ବରବର ଅବତାର ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଲବଣ ସାଗରର ତଟ ଦେଶରେ ଥିବା ମାଳାତଳ ଶିଖରସ୍ଥ ପାଷାଣ ମନ୍ଦିରରେ ସେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ (ଦେବତା ରୂପରେ) ରହନ୍ତି । (ହାପର ଯୁଗରେ) ଉତ୍ତମ ଲକ୍ଷଣଯୁକ୍ତ ଧୀର, ଅଧୀର ଆଦି ନାୟିକା (ଗୋପ ନାୟିକା) ମାନେ ତାଙ୍କ ଅନୁରାଗର ଅଶେଷ ଶ୍ରାବଣା କରିଛନ୍ତି ।

ହାଦିନ୍ୟାହାଦସୀମାରୁଁ ଦମଦନରୁଚିଃ ସନ୍ଧିନୀସନ୍ଧିତାମ୍ ।
 ସଂବଦ୍‌ସଂବାତଧାମା ନଗମଗଣାଶିରସ୍ତୁତ୍ୟସତ୍ୟସ୍ରବକଃ ।
 ଶେଷାଶେଷାଙ୍ଗାସଦ୍‌ ସୁରତରୁତଳସ୍ତୁତ୍ୟୁତପ୍ରେମରୂପଃ —
 ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଃ ପ୍ରେମଭକ୍ତଂ ବିତରତୁହୁଦ ନଃ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦରୂପଃ ।୫୦।

ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦରୂପୀ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ (ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ) ଆମର ହୃଦୟରେ ପ୍ରେମ ଓ ଭକ୍ତି ବିତରଣ କରନ୍ତୁ । ସେ ହ୍ଲାଦିନୀ ଶକ୍ତି (ରାଧିକା) କର ସୁଖସୀମା । ଅବଦୁ କନ୍ଦର୍ପର କାନ୍ତି ତାଙ୍କ ପାଖରେ ପୂରି ରହିଛି । ସନ୍ଧିନୀ ଶକ୍ତିରେ ତାଙ୍କର ମନ ମଣି ରହିଅଛି । ସବୁ ଶକ୍ତିରେ ତାଙ୍କର ଶରୀର ଆସ୍ଥୁତ । ବେଦର ଅଗ୍ରଭାଗ ଉପନିଷଦ୍ ତାଙ୍କର ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି । ତାଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ସତ୍ୟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଅନଳକର ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗରେ ତାଙ୍କର ଘର । ତାଙ୍କୁ ପ୍ରେମମୁଖି ଶ୍ରବରେ କଳ୍ପନା କରାଯାଇଥାଏ । କଳ୍ପବଟ ମୂଳର୍ଥୁ ତାଙ୍କର ଆଶ୍ରୟସ୍ଥଳ ।

ରାଧାସାଧାରଣଶ୍ରୀକମନସ୍ତମନସଂ କେକିପିଚ୍ଛାବତଂସଂ —
 ଚନ୍ଦ୍ରାବଳ୍ୟାଦିରାଗାଚ୍ଛିଦୁରସୁରନଦୀ ସଂଗ୍ରହାଗାଧସିନ୍ଧୁନ୍ ।
 ବଂଶୀସଂଶୀଳିତାସ୍ୟଂ କନକମଣିମୟାକଳ୍ପମାକଳ୍ପୟନ୍ତଂ
 ବିଦ୍ୟୁଦ୍‌ଦେବ୍ୟାତବସ୍ୟଂ ନବଜଳଦରୁଚଂ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥମୀଡ଼େ ।୫୧।

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ମୁଁ ପୂଜା କରୁଅଛି । ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ରାଧା ସମାନ ଦେଖୁଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କର କାମୁକଦେବ ହୋଇରହିଥିଲେ । କେକୀ (ମୟୂର) ଯୁକ୍ତ ତାଙ୍କର ଅଳଙ୍କାର ଅଟେ । ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ପ୍ରଭୃତି ଗୋପଯୁବତୀଙ୍କର ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଗଙ୍ଗାନଦୀ ପରି ଅନୁରାଗଧାରୀ ସଗ୍ରହ ବିଷୟରେ ସେ ଅତଳପ୍ରଣୀ ସାଗର ଥିଲେ । ସବୁବେଳେ ସେ ବଂଶୀବାଦନ ରତ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ବେଷଭୂଷା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଓ ରତ୍ନମୟ ଥିଲା (ସେ ସୁନା ଓ ରତ୍ନରେ ତାଙ୍କର ବେଶଭୂଷା ରଚନା କରିଥିଲେ) । ତାଙ୍କର ଲୁଗା ବିଜୁଳିପରି ଚକ୍ ଚକ୍ କରୁଥିଲା । ବର୍ଷୁକ ମେଘ-ପରି ତାଙ୍କ ଶରୀରର କାନ୍ତି ଅଟେ ।

ଯସ୍ୟ ଶ୍ରୀବିଗ୍ରହୋଦ୍ୟନ୍ତ୍ୟୁତରତ ପରମବ୍ରହ୍ମ ବେଦାନ୍ତବେଦ୍ୟଂ
 କୋଟୀବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଭରୀ ପରମଶିବଭବଃ ଶ୍ରୀମହାବିଷ୍ଣୁର୍ଂଶଃ ।
 ଯସ୍ୟ ଭୂକ୍ଷେପମାତ୍ରାଂ ସଜତ ହରହରବ୍ରହ୍ମଣକ୍ରାଦଦେବାନ୍
 ମାୟାପାୟାଦପାୟାଦୟମୁଦତଦୟଃ ପୁଣ୍ଡରୀକେଶ୍ଵରୋଽୟାନ୍ । ୫୬।

ଯାହାର ସୁନ୍ଦର ଶରୀର ଜ୍ୟୋତି ଜାଜ୍ଞାଲ୍ୟମାନ, ଯାହାପୁଣି ପରଂବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି
 ବେଦାନ୍ତ(ଉପନିଷଦ) ରୁ ଜଣାଯାଏ; ଯେ କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଭାବ ବହନକରି ରହିଅଛି
 ଏବଂ ଯାହାଠାରୁ ପରମ ମଙ୍ଗଳ ଜାତ ହେଇଅଛି; ସେ ସାକ୍ଷାତ୍ରେ ଶ୍ରୀମହାବିଷ୍ଣୁ । ଯାହାର
 ଭୂକ୍ଷେପ ମାତ୍ର ମାୟା ବା ପ୍ରକୃତି ହରି, ହର, ବ୍ରହ୍ମା ଓ ଇନ୍ଦ୍ର ଆଦି ଦେବମାନଙ୍କୁ ସୃଷ୍ଟି କରିଦିଏ,
 ସେହି ଦୟାଳୁ ଏବଂ ହରପଦ୍ମର ଶିଖର ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ମରଣରୁ ରକ୍ଷା
 କରନ୍ତି । ଆମେ ଅମର ହେଉ (ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟକରୁ ଯାହାଫଳରେ ଅମର ହୋଇ ପାରିବୁ) ।

କୃଷ୍ଣାକୃଷ୍ଣାମୁଧୁଷ୍ଣ୍ୟାମୁଜତରଣରଣ ଶୀତଶୀତାଶୀତୋ—
 କୃଷ୍ଣାକୃଷ୍ଣାଦତୁଷ୍ଣାହରଣରଣରଣ ଶ୍ରୀହରସ୍ଵାରକାରନ୍ ।
 ଭଷ୍ଟାନୁଷ୍ଠାଂଶୁବିସ୍ଠାପନନୟନୟୁଗାକାର ତାରୁଣ୍ୟ ଭର—
 ନୁୟାନ୍ଭୀଷ୍ଣାଦକୋଷ୍ଠାପହବହୁତମହାପାତକାନ୍ ପାହ ପାତାତ୍ । ୫୭।

ହେ କୃଷ୍ଣ, ତୁମେ ଶୀତ ସାଗରରେ ଘର କରିଅଛ । ତୁମର ପାଦ ଦୁଇଟି
 କମଳପରି । ତୁମେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଦେବତାମାନଙ୍କର ଶତ୍ରୁ ମାନଙ୍କୁ ନାଶକରି ଦେଇଅଛ,
 ଦ୍ରୌପଦୀ ଓ ଅର୍ଜୁନ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ଚକ୍ଷୁ ତୁମେ ହିଁ ନିବାରଣ କରିଛ । ତୁମେ କନ୍ୟାର
 ଶୋଭାକୁ ଭରସାର କରୁଅଛ, ତୁମର ଦୁଇଟି ଆଖି ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟର ବିହସ୍ତ ଉତ୍ସାଦନ କରୁଅଛ,
 ତୁମେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯୌବନକୁ ଧାରଣ କରିଅଛ, ତୁମେ ଶ୍ଵେତ ଓ ଦ୍ରୋଣ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ଗର୍ବ (ଶିର୍ଷା)
 ଖଣ୍ଡନ କରିଅଛ । ଆତ୍ମେମାନେ ପାପୀ—ଅମର ଅଧଃପତନରୁ ଆମକୁ ରକ୍ଷାକର ।

ଶ୍ରୀରାଧାକାନ୍ତ କାନ୍ତାନନନଳିନହରେ ରାମକୃଷ୍ଣାବତାରନ୍
 ଗୋବିନ୍ଦାନନ୍ଦକନ୍ଦାଦୁତଗୁଣବିତତେ ଶ୍ରୀପତେ ନୀପମାଳନ୍ ।
 କଂସାରେଽସାରସଂସାରହର ହରନୃତାପାରକାରୁଣ୍ୟସିନୋ
 ଦୁଃଖାନ୍ଧୋରୁଦ୍ଧୃତଂ ମେ ତନ୍ ଦନୁଜରପୋଽନୁଗ୍ରହପ୍ରପ୍ରଦେଶ । ୫୮।

ହେ ରାଧାକାନ୍ତ, ତୁମର ମୁଖ ପଦ୍ମପରି ସୁନ୍ଦର । ହେ ହରି, ହେ ଗୋବିନ୍ଦ, ତୁମେ
 ରାମ, କୃଷ୍ଣ ଅବତାର ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲ । ତୁମେ ଆନନ୍ଦର ଆଶ୍ରୟ—ତୁମ ପାଖରେ
 ଅଦ୍ଭୁତ ଗୁଣଗୁଡ଼ିଏ ଅଛି । ତୁମେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ସ୍ଵାମୀ । ତୁମର ଛାତିରେ କଦମ୍ବ ପୁଷ୍ପପର
 ମାଳା ଶୋଭା ପାଇଅଛି । କଂସର ତୁମେ ହିଁ ଶତ୍ରୁ । ଏହି ସଂସାରରେ ସାର କିଛିନାହିଁ ।

ଇତ୍ୟୁକ୍ତ କଳାକୁ ଲନୁପାଳକୁଳପ୍ରସୂତ
 ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରକୃତୀ ଗଣିତେନ୍ଦ୍ରିୟିକେ ।
 ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣ ଉପାହୃତବାଳବୋଧେ
 କୃଷ୍ଣସ୍ତୁତିସ୍ତ୍ୟୁଧିକାବିଂଶ ଇତଃ ପ୍ରକାଶଃ ।୫୭।

ଇତି ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରସିଂହକୃତା ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣ କାଳାଧିକାରେ ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମପ୍ରବ
 ବର୍ଣ୍ଣନା ନାମ ସପ୍ତୋବିଂଶତିତମଃ ପ୍ରକାଶଃ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ସପ୍ତୋବିଂଶ ପ୍ରକାଶ ଶେଷହେଲା । ଏଥିରେ କୃଷ୍ଣସ୍ତୁତି (ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର)
 ହିଁ ରହିଅଛି ଏବଂ ପୁରୁଷୋତ୍ତମର ବର୍ଣ୍ଣନା ମଧ୍ୟ ଅଛି ।

ବଦ୍ଧକିଂଶ ପ୍ରକାଶଃ

ଉପସଂହାର ବର୍ଣ୍ଣନାମ୍

ଉପକ୍ରମଃ ସ୍ୱେଷ୍ଟତମସ୍ୟ ବଚ୍ଚୋଃ

ସ୍ତବାଦନାଦୌ ରଚିତ ଶ୍ରୁତସ୍ୟ ।

ତତ୍ପାଦନତ୍ୟୋପତନସ୍ୟ ପୂର୍ବି-

ମଥୋପସଂହାରମମୁଷ୍ୟ କୁଟବଂ । ୧ ।

ମୋର ଇଚ୍ଛାତମ ଦେବ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ପ୍ରବ କରି ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ଉପକ୍ରମ (ଆରମ୍ଭ) କରିଥିଲି । ଶେଷରେ ପୁଣି ତାଙ୍କ ଚରଣ ତଳେ ପ୍ରଣାମ କରି ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ପରିସମାପ୍ତ କରୁଅଛି ।

ତସ୍ୟାଦତଃ କୌତୁକପଂଜିକାଞ୍ଜ୍ୟଂ

ବକ୍ଷ୍ୟାମି କଂଚିଦ୍‌ଗଣିତଂ ମୟା ଯତ୍ ।

କୈଶୋରଭ୍ରାଜାରଚ ପଞ୍ଜିକାଳଂ

ଦୃଷ୍ଟୈବ ପିତା ଲିଖିତାଂ ପ୍ରୟତ୍ନାତ୍ । ୨ ।

କୌତୁକ ପଞ୍ଜିକା—

ଗ୍ରନ୍ଥ ଉପସଂହାର କରିବା ପୂର୍ବରୁ କୌତୁକ ପଞ୍ଜିକା ନାମରେ କେତେକ ଗଣିତ ମୁଁ ଏଠାରେ କହୁଛି । ମୋର ପିତା ବଡ଼ ପରିଶ୍ରମ କରି ଗୁଡ଼ାଏ ପଞ୍ଜିକା ଲେଖିଥିଲେ ଏବଂ ମୁଁ କଶୋର ଅବସ୍ଥାରେ ଥିବାବେଳେ ଏହି ଗୁଡ଼ିକ ଦେଖି ଏହି କୌତୁକ ପଞ୍ଜିକା ତିଆରି କରିଥିଲି ।

ପଞ୍ଚାଙ୍ଗପଞ୍ଜୀଂ ପ୍ରବିଲେକ୍ୟ ଚୈକା—

ମନ୍ୟାଂ ତତଃ କଳ୍ପୟିତୁଂ କ୍ଷମଃ ସ୍ୟାତ୍ ।

ଜନୋ ଧନୁର୍ଜ୍ୟାପଦକା-ଦ୍ୟ-ବିଜ୍ଞେ।

ଯଥା ତଥାୟଂ ହି ଯତେ ପ୍ରକାରଃ । ୩ ।

ଗୁପ୍ତଗଣିତ (ଜ୍ୟା, କୋଟି-ଜ୍ୟା ଆଦି) ନ ଜାଣି କେବଳ କେତେକ (ପୁରୁଣା) ପାଞ୍ଜି ଦେଖି ଯେଉଁ ଉପାୟରେ ଲୋକ (ନୂଆ) ପାଞ୍ଜିଟିଏ ତିଆରି କରି ପାରିବ ସେହି ଉପାୟ ମୁଁ ଏଠାରେ କହୁଛି ।

ପି: ଦ:—୨୨

କୁବାସର ନାଗରାଗୁଣି ତୁଳ୍ୟା
 ନାଗେନ୍ଦ୍ର ନାଡ଼େୟା ରସଭୁବନତ୍ୟା ।
 କୃତାଙ୍ଗରାମେଃ ସ୍ଥିତଭିଃ ସମାପ୍ତଃ
 ସୁଧର୍ମଦକେନ୍ଦ୍ରିକପଦାନ୍ତଗେହକେ । ୪ ।

ପଲେୟାରି ବିଶ୍ୱମିତେଶ୍ୱଦଣ୍ଡେ—
 ଯୁକ୍ତାନ ପୂର୍ବୋକ୍ତମହାଦନାନ ।
 ରକ୍ଷେଶ୍ୱରୁଃପଞ୍ଚଗୁଣେଃ ସମାପ୍ତଂ
 ଯାନ୍ତ୍ୟନ୍ତ ନେଷ୍ଟଂ ରବିମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ରମ୍ । ୫ ।

କୁବାସରସ୍ତେ ସଦଳେନ୍ଦ୍ରନାଡ଼ୀ
 ଯୁକ୍ତଃ ଖନା-ଗଜ୍ଜଳନେଃ ସହାଙ୍ଗେଃ ।
 ଯୋଗେଃ ସମାପ୍ତଂ ଖଲୁ ଯାନ୍ତି ମନ୍ଦ
 କେନ୍ଦ୍ରିକପାଦାନ୍ତଗତେ ଖରଂଗୋ । ୬

ତଥ୍ୟର୍ଦ୍ଧକେ ଯଦ୍ ଯଦସ୍ତମେତତ୍
 ସମୁଦ୍ରାଭଳେ କରଣଂ ପ୍ରମେୟମ୍ ।
 ନକ୍ଷତ୍ରଭୋଗାଂସ୍ତ୍ରିବିବେଚନେନ
 ନବର୍ଣ୍ଣପାଦାଢ଼କରାଗୟଃ ସୁଧଃ । ୭ ।

ପୂର୍ଣ୍ଣେଷ୍ଠତୋ ଦ୍ୱାଦଶସ୍ତୁ କ୍ଷପେଶ
 ମାସେଷୁ ଯଦ୍ୟଦ୍ଭିଭାଦ୍ୟନିଷ୍ପନ୍ ।
 ତତ୍ପୂର୍ବଂ ବର୍ତ୍ତେହ ତଥଃ କୃତୋନା
 ତ୍ରାହ୍ୟା ଗୁଣୋନଂ ଭ୍ରମଥାପି ଯୋଗଃ । ୮ ।

ସାର୍ଦ୍ଧଦ୍ୱୟୋ-ନଃ ପରଗ୍ରହ୍ୟତାଂ ତତ୍
 ତ୍ରାହ୍ୟର୍ଣ୍ଣତଥ୍ୟନ୍ତ ଏବ ଦେୟଃ ।
 ପୁରୋଦତାସ୍ତା ନିଜନାଡ଼ିକାଦ୍ୟା
 ଯୋଗସ୍ୟ ମଧ୍ୟାଦଥ ତତ୍ତ୍ୱବାଦ୍ୟାଃ । ୯ ।

ତଥାପି ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ଶତ୍ରୁଘ୍ନୀୟା ଭନା
ଭନନ୍ତୁ ଚେତସ୍ତତମାସ୍ତଦେକଃ ।
ଗ୍ରାହ୍ୟେ ଦିନେ ବାର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଦେୟେ
ଦ୍ରୋଷଶ୍ଚୁଦ୍ଘାତକତାପି ଚେତୋ । ୧୦ ।

ତଦ୍‌ଗ୍ରାହ୍ୟତଥାଂ ତଥାୟତସ୍ତେ
ଯୋଜ୍ୟାଶ୍ଚୁତସ୍ତଃ କଳ ତାରକାୟାମ୍ ।
ଯୋଗେତ ସାର୍ଦ୍ଧ-ଦ୍ଵୟମେବମେଷୁ-
ତଥାପି ଗ୍ରାହ୍ୟତ ଉଦ୍‌ଭବନ୍ତୁ । ୧୧ ।

ନିଜର ମନ୍ଦୋକାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ବ ବା ପର ପଦାନ୍ତରେ ଥିଲେ ସେହି ବର୍ଷର ସାବନ ଦିନ ସଂଖ୍ୟା ୩୫୮।୧୮।୧୭ ହେବ । ଏତିକି ସାବନ ଦିନ ହେବା ପାଇଁ କିନ୍ତୁ ୩୭୪ ତଥ୍ୟ ବା ଗୁରୁ ଦିବସ ଦରକାର ହେବ । ୩୫୮।୧୩୩ ସାବନ ଦିନରେ ୩୫୪ ନକ୍ଷତ୍ର ଶ୍ରେଣୀହୁଏ । ଏ ହିସାବରେ ତନ୍ମୁ ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ରର ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ । ୩୫୮।୧୩୩ ସାବନ ଦିନରେ ୩୮୦ ଯୋଗହୁଏ । ଯେଉଁ ତଥ୍ୟର ଯେଉଁ ଅର୍ଦ୍ଧରେ ଯେଉଁ କରଣ ଗୋଟିଏ ବର୍ଷ ପରେ ସେହି ତଥ୍ୟର ସେହି ଅର୍ଦ୍ଧରେ ପୁଣି ସେହି କରଣ ହୁଏ । ନକ୍ଷତ୍ରର ୪ ଗ୍ରାହ ବିରୁଦ୍ଧ କରିବା ଦ୍ଵାରା ପ୍ରତି ଶ୍ରେଣୀରେ ୯ ପାଦ ରହିବ । ଏଣୁ ୧୨ଟି ଗୁରୁ ମାସ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ୩୫୮ ସାବନ ଦିନରେ (ଏକ ସୌରବର୍ଷର ଅନ୍ତପାଖ ୩୫୮ ସାବନ ଦିନରେ) ଗୁରୁ-ବର୍ଷର ଗୁରୋଟି ତଥ୍ୟ, ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଗ୍ରଣର ତିନଟି ନକ୍ଷତ୍ର ଏବଂ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯୋଗଶ୍ରେଣୀର ୨୬ ଯୋଗ ଅଧିକ ହୋଇଥାଏ । ପୂର୍ବ ବର୍ଷର ଯେଉଁ ତଥ୍ୟ ଆଦିକୁ ଗ୍ରହଣ କଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବର୍ଷର ଲକ୍ଷ ତଥ୍ୟ ଆଦି ହୁଏ, ତାହାକୁହିଁ ଗ୍ରାହ୍ୟତଥ୍ୟାଦି କହନ୍ତି । ଗ୍ରାହ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ର, ତଥ୍ୟ ଓ ଯୋଗରେ ଯଥାକ୍ରମେ ୩୫୮।୧୭, ୩୫୮।୧୩୩ ଓ ୩୫୮।୧୩୩ ଯୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ଏ ସବୁ ଯୋଗ କରିବା ପରେ ଫଳ ଯଦି ୭୦ ଦଣ୍ଡରୁ କମ୍ ହୁଏ ତାହାହେଲେ ସେହି ଦିନର (ଗ୍ରାହ୍ୟ ଦିନରେ) ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବାର ଯୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ଯଦି ତାହା ୭୦ ଦଣ୍ଡରୁ ଅଧିକ ହୁଏ ତାହାହେଲେ ସେଥିରେ ଦୁଇଟି ବାର ଯୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ଫଳରେ ଗ୍ରାହ୍ୟ ତଥ୍ୟରେ ୪ ତଥ୍ୟ, ନକ୍ଷତ୍ରରେ ୪ ତଥ୍ୟ ଏବଂ ଯୋଗରେ ୨୩୦ ଯୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ଏହିପରି ଭାବରେ ଗ୍ରାହ୍ୟ ତଥ୍ୟାଦିରୁ ଲକ୍ଷ ତଥ୍ୟାଦି ହୋଇଥାଏ ।

ମାସେଽବ ପକ୍ଷେଽବ ତଥ୍ୟର୍ଦ୍ଧଶ୍ଚ
କୀଦୃଶ୍ୟମୁଷ୍ୟାଂ କଥମୁଷୟୋଗୋ ।
ଇତି ସ୍ଥିତେ ପ୍ରଶ୍ନବିଧୌ ତଥ୍ୟଃ ସା
ପଞ୍ଚାଙ୍ଗମୁଖ୍ୟା ପ୍ରତିଷ୍ଠାତ ଯସ୍ମାନ୍ । ୧୨ ।

ତଦ୍‌ଯଦି ଘସ୍ତେ ଭବତୀଷୁତଥା
 ପୂର୍ବିର୍ଦ୍ଦୃଷ୍ଟାବ୍ୟତିହାନ୍ତମେତ ।
 ତଦସ୍ତୁମୟାତ୍ କୃତଦେକ ଯୋଗୋ
 ଗ୍ରାହ୍ୟ କୃତକୈକବିଯୋଗ ଇଷ୍ଟଃ । ୧୩ ।

(ଏହି ମାସରେ, ଏହି ପକ୍ଷରେ) ଅର୍ଥାତ୍ ଚୈତ୍ତ୍ୟ ମାସରେ ଶୁକ୍ଳ ବା କୃଷ୍ଣପକ୍ଷରେ ମୋର ଇଷ୍ଟ ତଥା କଣ ? ଏହି ତଥ୍ୟରେ ପୁଣି ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ଯୋଗ କ'ଣ ଏପରି ପ୍ରଶ୍ନ ହୋଇପାରେ । ଏହି ତଥ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ପଞ୍ଚାଙ୍ଗରେ ମୁଖ୍ୟ ଅଟେ; ତେଣୁ ସୌରମାସର ଯେଉଁ ଦିନରେ ଇଷ୍ଟ ତଥ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣହେବ, ସେହି ନକ୍ଷତ୍ର ବା ଯୋଗ ଏହି ତଥ୍ୟରେ ଶେଷ ହେବ ; ସେ ତଥ୍ୟକୁ ଇଷ୍ଟ ତଥ୍ୟଆଦି ଧରିନେବାକୁ ହେବ । ଏହି ଇଷ୍ଟ ତଥ୍ୟବଶତଃ ଗ୍ରାହ୍ୟ ଦିନରେ କେତେକେଲେ ଗୋଟିଏ ଦିନ ଯୋଗ ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକେଲେ ଗୋଟିଏ ଦିନ ବିଯୋଗ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହେବ ।

ଅଷ୍ଟାଗ୍ନୟେ ନାଗରଯାଗଜାଣ୍ଡା
 ନାଗରୀବୋନାଗରୁଣା ବିନାତ୍ୟଃ ।
 ଦେୟଃତଥାବିଷ୍ଣୁତମେ ହିୟାଦ
 ମାସେଷୁ ପଞ୍ଚସ୍ତମୁନା ଜମେଶ । ୧୪ ।
 ହେୟାସ୍ତୁଳାବିଷ୍ଣୁତଥା ଯୋଗ ଇଷ୍ଟେ
 ପ୍ରୋକ୍ତେଷୁ ମାସେଷୁ ଧନର୍ଣ୍ଣବାମ୍ୟାତ୍ ।
 ସୂକ୍ଷ୍ମା ଗୃହାଷ୍ଟା ଦଶସ୍ବଗଗେହକେ
 ହନ୍ୟନ୍ତାନୁପାତାନ୍ ନତୁ ଭେଦିୟେୟମ୍ । ୧୫ ।

ମେଷରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସିଂହ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ * ମାସରେ ଇଷ୍ଟ ତଥ୍ୟରେ ଯଥାକ୍ରମେ ୩୮, ୨୮, ୨୮, ୨୮ ଓ ୩୮ ଲିତା ଯୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ଏହି ଲିତାକୁ କିନ୍ତୁ ଭୁଲ୍ଲା ଆଦି * ମାସରେ ଇଷ୍ଟ ତଥ୍ୟରେ ଯଥାକ୍ରମେ ବିଯୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ଏ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଇଷ୍ଟ ହାସିରେ ହେବ ।

ମାସ ଇଷ୍ଟ ଯୋଗରେ ଏହାର ବିପରୀତ ହେବ । ଅର୍ଥାତ୍ ମେଷଠାରୁ ସିଂହ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୩୮, ୨୮, ୨୮, ୨୮, ୩୮ ଲିତା ବିଯୋଗ ଓ ଭୁଲ୍ଲାଠାରୁ କୁମ୍ଭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହା ଯୋଗ ଯଥାକ୍ରମେ ଇଷ୍ଟ ଶତରେ କରିବା ଦରକାର ।

ଶ୍ରୀର ୧୮ ଅଂଶର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଥିବାବେଳେ ଏହି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଲିପି ସଦୃଶ ଦେଖିଥିବାକୁ ଅନ୍ୟ ଅଂଶରେ ଅନୁପାତରୁ ଏହି ଯୋଗ ଓ ବିଯୋଗ ବିଲିପି ବାହାର କରିବାକୁ ହେବ । ଏହି ଯେଉଁ ଯୋଗ ଓ ବିଯୋଗ ବିଲିପି ବିଷୟ ଏଠାରେ ଲେଖାଗଲା ତାକୁ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଯେପରି କେହି ପ୍ରୟୋଗ ନ କରନ୍ତି ।

ଅଥୋକ୍ଷତୋ ଭବତୁଷୟଃ—

କାଳଃକ୍ରମାନ୍ନାୟୁ ଧନୁର୍ମୁଖେଷୁ

ତଥାନ୍ତୁ ବିଶ୍ୱାୟମରୁଦ୍ରକାଷ୍ଠା

ଗୋଦତ୍ତଂହେଶାର୍ଯ୍ୟମ ବିଶ୍ୱଶବେତଃ । ୧୭ ।

ତତ୍ତତ୍ତଂଫଳଂ ସ୍ୱେଷ୍ଟତଥାବୃଣାତ୍ୟଂ

କାର୍ଯ୍ୟଂ କ୍ଷୟର୍ଦ୍ଧେୟାରଥ ଭକ୍ଷୟର୍ଦ୍ଧେୟାଃ ।

ଖୟର୍ଯ୍ୟଭଗୋକ୍ତିତୟୁର୍ଭଦ୍ରାଂ

ସ୍ଫୁଟଂ ଭବେତ୍ତତ୍ତତ୍ତ-କର୍ମ ବକ୍ଷେୟ । ୧୮ ।

ସପ୍ତୋକ୍ତିତେ ଗ୍ରାହ୍ୟାଦିନେ ଦିନାର୍ଦ୍ଧଂ

ଯଦ୍ୱୟାତ୍-ଦେବେଷୁ ଦିନେଽବୃତ୍ତଃସ୍ୟାତ୍ ।

ତଦନ୍ତରଂ ଯଦିନ ସପ୍ତକୋତ୍ପଂ

ତଦ୍ୱ୍ୟାମ୍ୟସୌମ୍ୟାୟନୟୋଃ ଓମେଶ । ୧୯ ।

ତଥାଦିଷୁ କ୍ଷେପ୍ୟନ୍ତଶଂବଧେୟଂ—

ମିତ୍ତଂ ସ୍ଫୁଟଂ ସ୍ଫୁଲ୍ଲମତପ୍ରସିଦ୍ଧମ୍ ।

ତଥାଦିକଂ ସୂକ୍ଷ୍ମମିତୋଽପି କଳ୍ପ୍ୟଂ

ପୂର୍ବୋକ୍ତରୀତ୍ୟା ମୃଦୁତୁଙ୍ଗବୋଧାତ୍ । ୨୦ ।

ସ୍ୟାଦ୍ଗ୍ରାହ୍ୟତଥାଦି ଯଦୀହ ସୂକ୍ଷ୍ମଂ

ସ୍ଫୁଲ୍ଲୀକୃତସ୍ତସ୍ୟ ବିଧାତୁନିଷ୍ଠା ।

ବ୍ୟସ୍ତେ ତୁ ତୁଙ୍ଗାନ୍ତର ପାକ୍ଷିକାଶ୍ୟେ

କାର୍ଯ୍ୟେଫଳେ ତତ୍ତ ପ୍ରାୟଃ ପ୍ରୟାସାତ୍ । ୨୧ ।

ନାଗରୀବୋ ବାଣଦବାକରଣୁ
ଗୋର୍ଥେନ୍ଦକଃ ସନ୍ନନ୍ଦାଗରେନ୍ଦ୍ରାଃ ।
ଭୁଜଙ୍ଗନନ୍ଦାଣୁ କଳମୁରମାଃ
ତମୋରୁକମାଦାଦ୍ୟତଥେର୍ବିନାତ୍ର୍ୟଃ । ୨୧ ।

ଧନୁ ମାସରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ୧୨ ମାସରେ ତଥ୍ୟ ସମ୍ପଦ ଓ ବୃଦ୍ଧିକାଳକୁ ଯଥାକ୍ରମେ
ତଳେ ଦିଆଯାଉଥିବା ସଂଖ୍ୟାରେ ଦୂର ଇଷ୍ଟ ତଥ୍ୟରେ ଯଥାକ୍ରମେ ବିଯୋଗ ଓ ଯୋଗ କରିବାକୁ
ହେବ ।

ଧନୁ ମାସରେ ତଥ୍ୟ ସମ୍ପଦ ଓ ବୃଦ୍ଧି	ସମୟ—୧୫
ମକର	” ” ” — ୧୦
କୁମ୍ଭ	” ” ” — ୧୩
ମୀନ	” ” ” — ୧୬
ମେଷ	” ” ” — ୧୧
ବୃଷ	” ” ” — ୧୦
ମିଥୁନ	” ” ” — ୯
କର୍କଟ	” ” ” — ୧୦
ସିଂହ	” ” ” — ୧୧
କନ୍ୟା	” ” ” — ୧୨
ଭୃଶ୍ମ	” ” ” — ୧୩
ବୃଷ୍ଟି କ	” ” ” — ୧୪

ନକ୍ଷତ୍ର ସମ୍ପଦ ବୃଦ୍ଧିକାଳରେ ୧୨୦ ଅଂଶ ସେକ୍ସ ହ୍ରାସରେ ବିଯୋଗ ଓ ଯୋଗକଲେ
ଇଷ୍ଟ ନକ୍ଷତ୍ର ମଧ୍ୟ ସ୍ଥୁଟ ହେବ । ତଥ୍ୟଦିର ଚରକର୍ମ କୃତ୍ତାଯାଉଛି ।

ଗାତ୍ର୍ୟ ଦିନରୁ ୭ ବାଦ ଦେଲେ ଯେଉଁ ଦିନ ହେବ ସେହି ଦିନର ଦିନାର୍ଦ୍ଧ ଇଷ୍ଟ
ଦିନର ଦିନାର୍ଦ୍ଧ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ହେବ । ତେଣୁ ୭ ଦିନ (୩୭୫-୩୫୮=୧୭) ସମ୍ପଦୀ
ଦିନାର୍ଦ୍ଧ ଲାଭକୁ ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତରାୟଣ ହ୍ରାସରେ ତଥ୍ୟ, ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ଯୋଗରେ ଯୋଗ ଓ ଅନ୍ତର
କରିବାକୁ ହେବ । ଏତକ କରିଦେବାଦ୍ୱାରା ପ୍ରାଚୀନ ଯୌର ମନ୍ତରେ ଅଣାଯାଇଥିବା
ତଥ୍ୟାଦି ସ୍ଥୁଟ ହୋଇଯିବେ । ସ୍କୂଳ ମତ ସିଦ୍ଧ ତଥ୍ୟ ଆଦିରୁ ମନ୍ତୋକ ଜ୍ଞାନ ହେଉଥିବାରୁ
ପୃତ୍ବୋକ୍ତ ସିଦ୍ଧିରେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ତଥ୍ୟାଦି କଳ୍ପନା କରାଯିବାକୁ ହେବ ।

ତଥ୍ୟ ଆଦି ସୂକ୍ଷ୍ମ କରାଯାଇଥିଲେ ଏହି ଉପାୟରେ ସେ ସବୁକୁ ସ୍କୂଳ କରାଯାଇ-
ପାରିବ :—ତୁଙ୍ଗାନ୍ତର ଓ ପାଣିକ ଫଳ ଦୁଇଟି ଅଣି ବିପରୀତ ହେବେ ତଥ୍ୟ ଆଦିରେ

ସ୍ଵର୍ଗର କରବାକୁ ହେବ । ଏ ନାମ କରବାକୁ କଷ୍ଟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ କରବାକୁ ହେବ ।
୭୮, ୧୨୫, ୧୫୯, ୧୭୭, ୧୮୫, ୨୮ ଓ ୩୫ ଲିଭା ଚମରେ ପ୍ରତିପଦାଦି ୭ ତିଥିରେ
ଯୋଗ ଏବଂ ଉତ୍ତମରେ ଅଷ୍ଟମୀଆଦି ୭ ତିଥିରେ ବସ୍ତ୍ରାଗ କରବାକୁ ହେବ ।

କାର୍ଯ୍ୟା ଧନଶ୍ଚାନ୍ୟଥ ବାହୁଲ୍ୟଃ
ପୂର୍ବୋକ୍ତଦୁର୍ଗାନ୍ତରକେନ୍ଦ୍ରଜାତଃ ।
ପକ୍ଷୀକାସ୍ତଦ୍ଭୟମେ ବିଭକ୍ତା
ଲବ୍ଧଃ ସ୍ଵାଶ୍ଚାସ୍ତଦନ୍ତୁ କ୍ରମୋଦ୍ଭାଃ । ୨୨ ।
ବୃହସ୍ପତିର୍ନାୟକଫଳସ୍ୟ ଲପ୍ତା
ଯାସ୍ତଃ ଶରଦ୍ଧାଦ୍ବିହୃତା ବିନାତ୍ୟଃ ।
ଜେୟଃ ପରଃ ପକ୍ଷଦଳେ ପୁନସ୍ତା
ହତଃ କ୍ରମାବାଦତଥେୟିଚନ୍ଦ୍ରେଃ । ୨୩ ।
ତତ୍ତ୍ଵେଃ କଳମ୍ବାଗ୍ନି ଭି ରଥବେଦେଃ
ଦ୍ଵ୍ୟଥେର୍ନଗାଥେଃ ଖରସେବିଲେମନ୍ ।
ତଥାଷ୍ଟମୀତଃ ଖରସେବିଭକ୍ତା
ବାମଂ ସ୍ଵରୁକ୍ମାନ୍ତରବଦ୍ଭୟତୋନାଃ । ୨୪ ।
ବ୍ରାହ୍ମ୍ୟା ଇତି ସୁସ୍ଥିଥୟୋ ଭମେବଂ
ତଥ୍ୟକ୍ତପୂର୍ଣ୍ଣଂ ତଦ୍ଗଣସ୍ତନାତ୍ୟଃ ।
ବିଶ୍ଵାଂଶହୀନାସ୍ଥିତ୍ଵଭକ୍ତୟୋଯତ୍
କାକାନ୍ତରଂ ଯାତମନାଗତଂ ସ୍ୟାତ୍ । ୨୫ ।
ତଦ୍ଦ୍ଵଂ ତଥ୍ଵଦ୍ଭୟଧନଶ୍ଚକାଳା
ନ୍ତରେଣ ସଷ୍ଟ୍ୟାପ୍ତମିତିଷ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟ୍ୟା ।
ନ୍ୟନାୟକଂ କାର୍ଯ୍ୟମଥର୍ଷକେଷୁ
ଗ୍ରାହ୍ୟେଷୁଶୋଭାଃ କ୍ରମତୋ ବିନାତ୍ୟଃ । ୨୬ ।
ଷଡ୍ବାହବଃ ଷଷ୍ଠିଗମାୟିବାଣା
ରସାବ୍ଧୟୋଽଙ୍ଗାକ୍ଷିତିତା ନ୍ରଗାଦେଃ ।
ମାସେଷୁ କର୍କାଦିଷୁ ଯୋଜନୀୟା
ଯଥାସ୍ଥିତଃ କାମୁକୟୁଗ୍ମୟୋସ୍ତୁ । ୨୭ ।

ଠିକ୍ ଏହି ଶକ୍ତିରେ ତଥ୍ୟରେ ଯେଉଁ ନକ୍ଷତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ, ସେହି ତଥ୍ୟର ଯେଉଁ ବିଯୋଗ ଓ ଯୋଗ ଦଣ୍ଡାଦି ତାହାର ୧୩ ଅଂଶ କମାଇ ଗ୍ରହଣ କରାଯିବ । ତଥ୍ୟ ଶେଷରେ ନକ୍ଷତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣ ନ ହେଲେ ତଥ୍ୟ ଓ ନକ୍ଷତ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ସମୟକୁ ନକ୍ଷତ୍ର ସଂପୃକ୍ତ ଉଭୟ ତଥ୍ୟର ଯୋଗ, ବିଯୋଗ କାଳାନ୍ତରରେ ଗୁଣି ୬୦ରେ ଭାଗ ଦେଲେ ଗଠିତ୍ୟାତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଯୋଗ, ବିଯୋଗ କରିବ । (ନକ୍ଷତ୍ର ଗତ ହୋଇଥିଲେ ବିଯୋଗ ଓ ଏହା ହୋଇଥିଲେ ଯୋଗ କରିବ) । ଗ୍ରାହ୍ୟ ସ୍ଥଳ ନକ୍ଷତ୍ର ହେବ । ଗ୍ରାହ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ମକରଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପାଞ୍ଚ ମାସରେ ଯଥାକ୍ରମେ ୨୭, ୪୭, ୫୩, ୪୭, ୨୭ ଲିତା ବିଯୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ଧନୁ ଓ ମିଥୁନ ମାସରେ ଏହି ଯୋଗ ବିଯୋଗ ପ୍ରଶ୍ନ ନାହିଁ ।

ଯୋଗେହତଥ୍ୟକୁ ଫଳାନାମ୍ୟଗାଂଶ ହୀନାନି କୁର୍ଯ୍ୟାଦ୍ ଭବବାନୁପାତନ୍ ।
 ଗ୍ରାହ୍ୟତ୍ୟ ଇଷ୍ଟାନି ପୁରୋକ୍ତବଦ୍ ସ୍ୟୁଃ ସ୍ଥଳାନି ସୂକ୍ଷ୍ମାନିରଣନ୍ତୁ ତେଷାମ୍ । ୨୮

ଇହୋକ୍ତତୁଙ୍ଗାନ୍ତରପାକ୍ଷିକାଭ୍ୟାଂ ସ୍ୟାଦଙ୍ଗକାନାଂ ଧନହାନିବାମ୍ୟାଦ୍ ।
 ଭାନାନ୍ତୁକର୍କ୍ୟାଦମ୍ଭଗାଦମାସଧନଶ୍ଚୂତା ସ୍ୟାଦପି ବୈପରୀତ୍ୟାଦ୍ । ୨୯ ।

ବିଷୁମ୍ଭୁ ଆଦି ଯୋଗ ଆଣିବା ବେଳେ ତଥ୍ୟ ନିମନ୍ତେ କଥିତ ଯୋଗ ଓ ବିଯୋଗ ଫଳରୁ ତାହାର ସପ୍ତମାଂଶ ବାଦ୍ ଦେଇ ଗ୍ରହଣ କରିବ । ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଗତ ଓ ଗମ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ର ପରି ଗତଗମ୍ୟ କାଳାନ୍ତରରେ ଅନୁପାତ କରିବ । ପରେ ଗ୍ରାହ୍ୟ ତଥ୍ୟାଦିରୁ ପୂର୍ବପରି ସ୍ଥଳ ତଥ୍ୟ ଆଦି ହୋଇ ପାରିବ । ମଂସ ସେହି ତଥ୍ୟ ଆଦିର ସୂକ୍ଷ୍ମତା ନିମନ୍ତେ ତୁଙ୍ଗାନ୍ତର ଓ ପାକ୍ଷିକ ଫଳ ଦ୍ଵାରା ତଥ୍ୟ ଆଦିର ସଂସ୍କାର ଯୋଗ, ବିଯୋଗ ବୈପରୀତ୍ୟରେ ହେବ । ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କରେ ଏହି ସଂସ୍କାର କର୍କଟ ଓ ମକରଦିରେ ଯୋଗ ବିଯୋଗ ବୈପରୀତ୍ୟରେ ହେବ ।

ଗ୍ରାହ୍ୟସ୍ତମଧ୍ୟେ ଦୃଢ଼ମାସପାତ ଶ୍ଵେତ୍ଗ୍ରାହ୍ୟମେବୋତ୍ତରମାସି ସବଂମ୍ ।
 ରୂପାଦ୍ରମାସିଧୟୋର୍କବର୍ଷେ ଯଦ୍ଵାନ୍ତ ପୂର୍ତ୍ତଂ ସହ ଷୋଡ଼ଶାଂଶାଃ । ୩୦ ।

ଶରଙ୍ଗରମାଃ କୁଦନାନି ଦଣ୍ଡାଃ ପଞ୍ଚେନ୍ଦବଃ ପକ୍ଷଗୁଣା ବିନାତ୍ୟଃ ।
 ନିର୍ଯ୍ୟାନ୍ତୁ ଭାନୋର୍ଭଗଣେ ତତୋ ଯଦ୍ଵାରେ ଯଦ୍ଵିକ୍ଷଂ ପ୍ରବିଶେତ୍ସ ତହ । ୩୧

ପୁନସ୍ତଦ୍ଵିଷାଭିଗମେ ତ ବାର ଏକଃ ପ୍ରଦେୟୋ ଘଟିକାଃ ପୁରୋକ୍ତାଃ ।
 ତାଃ ଷଷ୍ଠି ଦଣ୍ଡାଭ୍ୟୟକା ଯଦ୍ଵା ସ୍ୟାବରୁଭୌ ସଂକ୍ରମଣେ ତଦଷ୍ଟେ । ୩୨ ।

ଗ୍ରାହ୍ୟ ମାସ ଓ ଇଷ୍ଟମାସ ମଧ୍ୟରେ ଅଧିମାସ ପଡ଼ିବାକୁ ଥିଲେ, ଅଧିମାସର ପରବର୍ତ୍ତୀମାସରେ ତଥୁ ଆଦି ସବୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ । ଏହାର କାରଣ ଗୋଟିଏ ସୌର ବର୍ଷରେ (୩୬୫୩୩୫୩) ୩୬୫୩୩୫୫ ତଥୁ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ସଂଖ୍ୟା ୩୬୫୧୫ ରୁଦ୍ଧିଦିନ ମାସ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟର ଗୋଟିଏ ଭଗଣ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ (୨୭ ନକ୍ଷତ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅବସ୍ଥାନ କରିବାରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋଟିଏ ସୌର ବର୍ଷରେ) ୩୬୫୧୫୩୫୫ ସାବନ ଦିନ ଅଗ୍ରତ ହୁଏ । ଯେଉଁ ବାରରେ ଯେଉଁ ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ରବି ଯାଏ, ସେହି ନକ୍ଷତ୍ରର ସେହି ବାର ବୁଦ୍ଧିବାକୁ ହେବ । ପୁଣି ରବି ସେହି ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ଆସିଲେ ଗୋଟିଏ ବାର ଦେବାକୁ ହେବ ଏବଂ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଭଗଣ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ସାବନ ଦିନ ସମ୍ପନ୍ନୀ ୩୬୫୩୫୫ ମଧ୍ୟ ଦେବାକୁ (ମିଶାଇବାକୁ) ହେବ । କାରଣ ଭଗଣ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ସାବନ ଦିନାଦିକୁ ୭ରେ ହରିଲେ ୧୧୫୩୫୫ ଅବଶେଷ ରହୁଛି । ଯଦି ଏହି ଅବଶେଷ ତଳ ୭° ଦଣ୍ଡରୁ ଅଧିକ ହୁଏ ଅର୍ଥାତ୍ ନକ୍ଷତ୍ର ପ୍ରବେଶ ସମୟରେ ଦଣ୍ଡାଦି ଯେତେ ସମୟ ସେଥିରେ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଭଗଣ ପୂର୍ଣ୍ଣି ଦଣ୍ଡ ଆଦି ମିଶାଇଲେ ଯଦି ଯୋଗଫଳ ୭° ଦଣ୍ଡରୁ ଅଧିକ ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ଇଷ୍ଟ ସଂହାନ୍ତି ବା ଭଗଣରୁ ସଂହାନ୍ତିରେ ଦୁଇଟିବାର ଦେବାକୁ ହେବ । (୨ ବାର ମିଶାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ) ।

ସଂହାନ୍ତିତୋ ଯଦି ଦିନେ ସ୍ଫୁଟାକୋ ଯଥା ତଥାଦାନ୍ତରତଦିନେ ସ୍ଫୁଟ ।
ଲିପ୍ତାଭିରଥେନ୍ଦୁଭିରସ୍ଫୁଟନ୍ତ୍ର ବିଲପ୍ତିକାଭୀ ରହତଃ ସ୍ଫୁଟଃ ସ୍ୟାତ୍ । ୩୩ ।

ଯଦ୍ବାଶିରୁଦ୍ରସ୍ତଥାଦଣ୍ଡତୋହବା ଗ୍ଢ୍ଵିରାମସଂତୈଃ ପଲକେୟୁତେଭ୍ୟଃ ।
ତନ୍ନାସ୍ୟଭିଷ୍ଟେ ଦିନ ଏକହାସିନେ ପ୍ରାଗ୍ବର୍ଷଜାତସ୍ପଷ୍ଟ ଭନଃ ପୁରେବ । ୩୪ ।

କିନ୍ତୁ ଯାଃ ପ୍ରୋକ୍ତ୍ୟତୟା ନିରୁକ୍ତା ଲିପ୍ତାଦୟସ୍ତଃସ୍ଫୁଟସୂର୍ଯ୍ୟଗତ୍ୟା ।
ହତା ବିଭକ୍ତଃ ଖରସୈଃ ସ୍ଫୁଟଃ ସୁଃତଦୃଶତଃ ସୂକ୍ଷ୍ମ
ଇନୋହତଃ ସ୍ୟାତ୍ । ୩୫ ।

ଗ୍ରାହ୍ୟା ହରକୋକ୍ତିତ ଏଷ୍ୟଦସ୍ତସୂର୍ଯ୍ୟଃ ସ୍ଫୁଟା ଭୁକ୍ତିରତୋହବଶେଷଃ ।
ଅତ୍ୟେତ ଦର୍ଶନ ରବିସଂକ୍ରମଣେଷୁଦାୟମାସଃ ସୁଧୁୟାବଗମ୍ୟଃ । ୩୬ ।

କୌଣସି ସଂହାନ୍ତିର ଯେତେ ଦିନରେ ରବିଷ୍ଟୁଟ ଅନ୍ୟ ବର୍ଷର ସେହି ସଂହାନ୍ତିର ତେତେ ଦିନରେ ୧୫୧୮ କଳା ବାଦ ଦେଲେ ତାହା ସେହି ଦିନର ରବିଷ୍ଟୁଟ ହୋଇଯିବ । ଯେଉଁ ମାସର ସଂହାନ୍ତି ପୂର୍ବ ବର୍ଷର ସେହି ସଂହାନ୍ତିଠାରୁ ୩୬୫୩୫୫ ପରେ

ଦେଖାଯିବ । ସେହି ମାସର ଅଷ୍ଟମୀ ଦିନରେ ଏକ ବିପ୍ଳବ କରି ପୂର୍ବ ବର୍ଷରେ ସେହି ସମୟ
ରବିର ପୂର୍ବ କଥିତ ସ୍ଥଳରେ ରବିପୁଟ ହୋଇ ପାରିବ । ମାତ୍ର ସେଠାରେ ୧୧୫୧୮ ଲିତା
ଯାହା ବିସୋଗ କରିବାକୁ କୁହାଯାଇଛି, ତାକୁ ପୁଟ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗତିରେ ଗୁଣି ୭୦ରେ ଭାଗ
ଦେଲେ ପୁଟ ହେବ । ସେହି ପୁଟ କଳାଦି ହାର ପୂର୍ବ ବର୍ଷ ସେହି ଦିନର ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ରହିତ
କଲେ (ସୂର୍ଯ୍ୟରୁ ପୁଟ କଳାଦି ବିସୋଗ କଲେ) ଏ ବର୍ଷ ଇଷ୍ଟ ଦିନର ସୂର୍ଯ୍ୟପୁଟ ହେବ ।
ଏଣୁ ଆଗାମୀ ଦିନର ପୁଷ୍ଟ ସୂର୍ଯ୍ୟରୁ ଗ୍ରାହ୍ୟ ଦିନର ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିସୋଗ କଲେ ବିସୋଗ ଫଳ
ସୂର୍ଯ୍ୟର ପୁଟ ଗତି ହୋଇ ପାରିବ ।

ଦେଖିବ ଯଦି ରବି ସଂହାନ୍ତ ଅମାନ୍ତକୁ ଅତିକ୍ରମ କରିଯାଏ, ତାହାହେଲେ ଅଧିମାସ
ହେବକୋଲି ବୁଦ୍ଧିମାନ ଲୋକ ଜାଣି ପାରିବ ।

ଭକ୍ତକ୍ତନାତେୟାହସ୍ତଶତୀ ବିନୟାଃ
ସାଦ୍ୟନ୍ତନକ୍ଷତ୍ରପଟ୍ଟାବଳୀଃ ।
ଗତର୍ଷସଂଖ୍ୟାଷ୍ଟଶତୀଗୁଣାଦ୍ୟା
ଭବନ୍ତି ବିସ୍ତୃଷ୍ଟସୁଧାଂଶୁଲପ୍ତାଃ । ୩୭ ।

ସହସ୍ରନିୟାତ୍ରାଗଜାଷ୍ଟପକ୍ଷାଃ
ସାଦ୍ୟନ୍ତନକ୍ଷତ୍ରପଟ୍ଟାବଳୀଃ ।
ଫଳଂ ବିପ୍ୟାତ୍ମକ୍ତିରନେକବର୍ଷ
ପାତେଷ୍ୟତଥ୍ୟାଦି ବିଦନ୍ତି ବିଜ୍ଞାଃ । ୩୮ ।

ଜଣାଥିବା ନକ୍ଷତ୍ରର ଗତି ଦଣ୍ଡ ଆଦିକୁ ୮୦୦ରେ ଗୁଣି ସେହି ନକ୍ଷତ୍ରର ଭେଗ
(ଆଦ୍ୟନ୍ତ) ଦଣ୍ଡ ଆଦିରେ ହରିଲେ ତାହା ସେହି ନକ୍ଷତ୍ରର, ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ଅଂଶଦି ହେବ ।
ଜ୍ଞାନ ନକ୍ଷତ୍ରର ପୂର୍ବ ନକ୍ଷତ୍ର ସଂଖ୍ୟାକୁ ୮୦୦ରେ ଗୁଣି ସେଥିରେ ଜ୍ଞାନ ନକ୍ଷତ୍ରର ଭୁକ୍ତ
ଅଂଶଦି ମିଶାଇ ଦେଲେ ତାହା ଚନ୍ଦ୍ରର ପୁଟ କଳାଦି ହେବ । ଏହି କଳାକୁ ୭୦ରେ
ହରି ଦେଲେ ଅଂଶଦି ହେବ । ଅଂଶକୁ ୩୦ରେ ହରିଲେ ରାଶି ହେବ । ଏପରି ଭାବରେ
ଚନ୍ଦ୍ରପୁଟ ରଖାଦି ହୋଇଯିବ ।

୨୮୮୦୦କୁ ନକ୍ଷତ୍ରର ଆଦ୍ୟନ୍ତ ଲିତାରେ ହରି ଦେଲେ ଚନ୍ଦ୍ରର ପୁଟ ଗତି ହୋଇ
ଯାଇପାରିବ । ବିଜ୍ଞାନ ଗଣନାମାନେ ଏହିପରି ଅନେକ ବର୍ଷର ଜାତ ଏଷ୍ୟତଥ୍ୟ ଆଦି ଜାଣିପାରନ୍ତି ।

ଅଥେନ୍ସପୂର୍ବ୍ୟଗ୍ରହସମ୍ବନ୍ଧାୟ
 ଗୁପ୍ତାର୍କ ମାନାବଗତେରହାନ ।
 ଆନୀୟ ବାରେଃ ପରଶୋଧୁତାନ
 ସ୍ଵାଭାଷ୍ଟପବାନୁଗତାନ ତେଭ୍ୟଃ । ୩୯ ।

ଯାତଂ ସୁଗତ୍ୟା ପରକଲ୍ୟା ଯାତା—
 ଉଭାର୍ଦ୍ଧତୋ ବାଗ୍ନିକୁରାଗମଥେ ।
 ପକ୍ଷାନ୍ତଜେହର୍ଦ୍ଦେ ସ୍ଥିତ ଏବ ଚନ୍ଦ୍ର
 ଗ୍ରହୋ ଭବେତ୍ତଦ୍ବିମ ଭକ୍ତପୂର୍ବଃ । ୪୦ ।

ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣର ସମ୍ବନ୍ଧନା ଜାଣିବା ନିମନ୍ତେ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟର ପରମାଣୁ (ପ୍ଲୁଟ ରାଶି ଆଦି) ଆଣିବାକୁ ହେବ । ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରଥମେ ଯଥାକ୍ଷମେ ପୃଥିବୀ ଓ ଅମାବାସ୍ୟାର ଅବର୍ତ୍ତଣ କରି ତାକୁ ଶୁଦ୍ଧ କରି ଦେବ—ଯେପରିକି ତାହା ଶୁଦ୍ଧ ଅବର୍ତ୍ତଣ ହୋଇଯିବ । ଏହି ଅବର୍ତ୍ତଣରୁ ଦୈନିକ ୩୧.୯୮୮ କଳାଦି ଗତିରେ ଚନ୍ଦ୍ର ପାତ (ସହ) ବାହାର କରି ନେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଦୈନିକ ପ୍ଲୁଟ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏହି ପାତର ୭ ରାଶି ପରେ ୧୩ ମଧ୍ୟରେ ରହିଛି କି ? ପୃଥିବୀମାନୁରେ ଏ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଦେଖିଲେ ଜଣାଯିବ ଯେ ସେତେବେଳର ପ୍ଲୁଟ ଚନ୍ଦ୍ରରୁ ପାତକୁ ବାଦ୍ ଦେବା ପରେ ତାହାର ଭୁଜାଂଶ ୧୩°ରୁ କମ୍ ହେଲେ ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣର ସମ୍ଭାବନା ଅଛି । ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣର ବିଧାନ କଥା ଆଗରୁ କୁହାଯାଇଛି ।

ଦର୍ଶନାକାଳେ କ୍ଷମତସ୍ତୁ ପୂର୍ବ
 ପଶ୍ଚାନ୍ତ ତତ୍ତ୍ଵ୍ୟଂଶବହୀନ ଯୁକ୍ତେ ।
 ତାତ୍କାଳିକଗ୍ନୋଦଗିଷୋୟୁଜ୍ଞୋନ
 ତନୁନତଜ୍ୟାତ୍ରରସାଂଶକସ୍ୟ । ୪୧ ।

ଦତ୍ତଭେଦସାମ୍ୟୋଦ୍ଧବିୟୋଗଯୋଗ
 ସିଦ୍ଧସ୍ତୁ ଚେଷ୍ଠା ରଦଲିପ୍ତି କୋନେ ।
 ସ୍ୟାଦ୍‌ସମ୍ବନ୍ଧସ୍ତିଚ୍ଛରୁଚ—ଗ୍ରହସ୍ୟ
 ଗ୍ରାସାଦି ସର୍ବଂ ଗଦତଂ ପୁରସ୍ତାତ୍ । ୪୨ ।

ଗଣିତରେ ଅମାଳକାଳ ବାହାର କରି ନେବ । ସେଥିରେ ଲମ୍ବନ ସଂସ୍କାର କରି ନେବ । ଲମ୍ବନ ସଂସ୍କୃତ ଦର୍ଶନ କାଳର ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଚନ୍ଦ୍ରରୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଦିଗର ଶର ଆଣିବ । ବିଷୟ ଲଗ୍ନ ଆଣି ସେଥିରୁ ଦୃଷ୍ଟପ ବାହାର କରିବ । ଶର ଓ ଦୃଷ୍ଟପର ସଂସ୍କାର କରି ପ୍ଲୁଟଶର ଆଣିବ । ଏହି ପ୍ଲୁଟଶର ୩୦ କଳାରୁ କମ୍ ହେଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣ ସମ୍ଭାବନା ହେବ । ତା' ପରେ ଗ୍ରାସ ମୋକ୍ଷ ଆଦି କପରି ଆଣିବାକୁ ହେବ ତାହା ପୂର୍ବରୁ କୁହାଯାଇଛି ।

ପଦ୍ମାନ୍ତମର୍ଜନଶାନ୍ତିନାଦ୍ୟଂ

ଯାବତ୍ ପ୍ରମାଣଂ ଭବତୀଷ୍ଟୁବର୍ଷେ ।

ଗ୍ରାହ୍ୟାଦିଂ ଛାନ୍ଦୋତ ଏବ ତାବତ୍

କାଳୋତ୍ପତ୍ତିର୍ଭବେତ୍ ସ୍ମୃତତା ରବୀନ୍ଦ୍ରାଃ । ୪୩ ।

କଷ୍ଟ ବର୍ଷରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସଂକ୍ରାନ୍ତରୁ ଅମାବାସ୍ୟା ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାକୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେତେ ସାବନ ଦିନ ହେବ ଗ୍ରାହ୍ୟ ବର୍ଷର ସେହି ସଂକ୍ରାନ୍ତଠାରୁ ସେତିକି ଦିନର ରବିଚନ୍ଦ୍ର ଗତି ଆଣି ଅମାନ୍ତ ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣାନ୍ତ ରବି, ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଯଥାରାଶିରେ ଯୋଗକଲେ ରବି ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ଥୁଟ ହୋଇଯିବ । କାରଣ ଅମାନ୍ତରେ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ସ୍ୱାକ୍ଷରରେ ସମାନତ୍ତ୍ୱ ରହେ ଏବଂ ପୂର୍ଣ୍ଣାନ୍ତରେ ସେ ଉଭୟଙ୍କର ଅଂଶଦ୍ୱୟରେ ସମତା ରହିଥାଏ ।

ଶରେନ୍ଦୁଭି ବାଣ ନୂତେଃଖନାଗ

ଚନ୍ଦ୍ରେଃ ଶରଞ୍ଜେନ୍ଦୁ ଭିରତ୍ରଦେବେ ।

ରସାବଧୁରାମେଃ ଖରସାଶ୍ରୟାଗେ-

ରେତାବତୀଭିସ୍ତ୍ରୁତ୍ରିଃ କଦାଚିତ୍ । ୪୪ ।

ଗ୍ରହାଦ୍ ଧୂନଃ ପ୍ରଗ୍ରହଶାନ୍ତରଂ ସ୍ୟା

ଉତସ୍ତତସ୍ତାଭିରତ ଛମେଶ

ପାତାର୍କଶୀତାଂଶୁଧୁମାସ ବଦ୍ଧି-

ର୍ଜେୟା ଗ୍ରହାଦ୍ୟା ଦଶବହୁରାନ୍ତମ୍ । ୪୫ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରହଣଠାରୁ ପ୍ରାୟ ୧୫, ୧୭୫, ୧୮୦, ୧୯୫, ୩୩୦, ୩୪୫, ୩୬୦ ତଥା ଅନ୍ତରରେ ପୁଣି ଗ୍ରହଣ ହୋଇପାରେ । ତତ୍ପରେ ପୁଣି ୧୫, ୧୭୫ ଆଦି ତତ୍ପରେ ଏପରି ଦଶ ବର୍ଷରେ ପୁଣି ଗ୍ରହଣ ହୋଇ ଯାଇପାରେ । ଏହି କଥା ଗହ୍ୱ, ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ରବି ତଥା ଅଧିମାସ ଜାଣୁଥିବା ଲୋକେ ଭଲଭାବରେ ଜାଣିପାରନ୍ତି ।

ତାସ୍ତଗ୍ରହାଣାଂ ସମତେଜବର୍ଷେ

ନ ସ୍ୟାଦ୍ୟତସ୍ତଦ୍ବଦ୍ଧପଞ୍ଜିକାନାମ୍ ।

କାର୍ଯ୍ୟେଽପ୍ୟୁପେତେଃ ସଂଗ୍ରହ ଏବମନ୍ୟ

କର୍ଯ୍ୟାଣି ସିଦ୍ଧ୍ୟନ୍ତ୍ୟପି ସାଧୁ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ । ୪୬ ।

ଗୋଟିଏ ବର୍ଷରେ ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ତାସ୍ତ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ସମତା ଆସୁ ନ ଥିବାରୁ (ଅତଃ ଗୋଟିଏ ହେଲେ ଭଗଣ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ ନ ଥିବାରୁ) ଗଣିତ ପଣ୍ଡିତମାନେ କହୁ ବର୍ଷର ପଞ୍ଜିକା ସଂଗ୍ରହ କରିବା ଉଚିତ । ଏହି ପଞ୍ଜି କାରୁଣ୍ଡିକଦ୍ୱାରା ଆହୁରି ଅନେକ ଭଲ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରାଯାଇ ପାରିବ ।

ସୌରେଶ ମାନେନ ରଦାବଦତଃପ୍ରାବ୍
 ଯଥା କୁଜଃ ସୋଽପି ତଥେଷୁବର୍ଷେ ।
 ତଦେ ଖନାଗେନ୍ନ କଳାଭିରାତ୍ୟ
 ଏକାଦଶାଂଶୁରତସ୍ତୁ ସୂର୍ଯାତ୍ । ୪୭।

ଯୁତଃ କଳାଭିର୍ଦଶତାଭିତାଭିଃ
 କୁବାହୁଭିର୍ଭେରସବୀତହୋତ୍ତେଃ ।
 ଗଜାବଧିବିଦ୍ଧିରସେଃ କୁନାଗେ
 ପ୍ରାଭିଃ ପୁନଃ କାମୁର୍କପଞ୍ଚକସ୍ତେ । ୪୮।

ତସ୍ମିନ୍ କ୍ରମାଦ୍ପଞ୍ଚଦଶାଷ୍ଟପଞ୍ଚ
 ମାତଙ୍ଗତଥ୍ୟଂଶ ସମନ୍ୱତାଭିଃ
 ଯୁଗ୍ମାଦପଞ୍ଚର୍ଷଗତେ ତଦଂଶ
 ହୀନାଭିରେବଂ ସ୍ମୃତତାମୁପେତ । ୪୯।

ବର୍ଷମାନ ସୌର ବର୍ଷର ଯେଉଁ ମାସ ଯେଉଁ ଦିନରେ ମଙ୍ଗଳ ଗୁରୁଶୁକ୍ରାଦି ଯେତେ,
 ସେହି ଦିନର ଠିକ୍ ୩୨ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ସେହି ମାସ ସେହି ଦିନରେ ମଙ୍ଗଳ ତାହା ହିଁ ଥିଲା
 (୩୨ ବର୍ଷ ପରେ ମଧ୍ୟ ତାହା ହିଁ ହେବ) । ତେବେ ସେ ୧୨ ଶ୍ରେଣୀରେ ଥିବାବେଳେ ୧୮୦
 କଳା ଯୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ପୃଥିବୀଠାରୁ ୧, ୨, ୩ ଶ୍ରେଣୀରେ ମଙ୍ଗଳ ଥିଲେ
 ଯଥାକ୍ରମେ ୧୦ ଗୁଣିତ ୨୧୦, ୨୨୦, ୩୭୦, ୪୮୦, ୬୩୦, ୮୧୦ କଳା ମଙ୍ଗଳରେ
 ଯୋଗ କରିବ । ମଙ୍ଗଳ ଧନୁଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ୫ ଶ୍ରେଣୀରେ ଥିଲେ ୧୫, ୮, ୫, ୮, ୧୫
 ଅଂଶ ଯଥାକ୍ରମେ ମଙ୍ଗଳରୁ ବାଦ୍ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଏପରି କରିବାଦ୍ୱାରା ୩୦ ବର୍ଷ ପରେ
 ମଙ୍ଗଳ ସମତାକୁ ଆସିଯାଇ ପାରିବ ।

ବିଶ୍ୱାବଦତଃ ପ୍ରାକ୍ ଶଶିଜୋ ଯଥାଭୁ
 ତଥେଷୁବର୍ଷେଽବ କିୟାନ୍ ବିଶେଷଃ ।
 ଗତ୍ୟନ୍ତରେଶ ସ୍ମୃତସୌମ୍ୟମଧ୍ୟ
 ଭଦ୍ରୋବସୁଦ୍ଧାଗ୍ନି ହୃତେନ ଚୈଷଃ । ୫୦।
 ଯୁତୋକିତଃ ସୂର୍ଯ୍ୟଗତେଃ ସ୍ୱକ୍ଷୁକ୍ତ
 ନୂ୍ୟନାଧିକତ୍ୱେ ସ ତୁ ବଡ଼ଗଣ୍ଡେତ୍ ।
 ତଦାମୁଭସ୍ପର୍ଶଗତଯୋଗନାଗ-
 ସ୍ତ୍ରାତାଗ୍ନି ଭଗେନ ଯୁତଃ ସ୍ମୃତଃ ସ୍ୟାତ୍ । ୫୧।

ଇଷ୍ଟ ବର୍ଷର ଇଷ୍ଟ ସୌରମାସ ଓ ଇଷ୍ଟ ଦିନରେ ବୁଧଗଣ୍ୟାଦି ଯାତ୍ରା ଏହାର ଠିକ୍ ୧୩ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ସେହି ମାସର ସେହି ଦିନରେ ବୁଧର ଗଣ୍ୟାଦି ଠିକ୍ ତାହା ହୁଏ । ତେବେ ଏଠାରେ ସେ ବିଷୟରେ କେତେକ କଥା କୁହାଯିବ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ବୁଧ ଓ ମଧ୍ୟମ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଗତ୍ୟନ୍ତରକୁ ୮ରେ ଗୁଣି ୩ରେ ଭାଗ କରିଦିଅ । ବୁଧର ଗତି ୫୯୮୮୦ କମ୍ପେ ବର୍ଷ ହୋଇଥିବାର ଦେଖିଲେ ଉପରେ ଅଣାଯାଇଥିବା ଲବ୍ଧକୁ ଉକ୍ତ ବୁଧର ଗଣ୍ୟାଦିରେ ଯୋଗ କରିଯୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ଯଦି ବୁଧ ବର୍ଷୀ ହୋଇଥାଏ ତାହାହେଲେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ବୁଧ ଓ ମଧ୍ୟମ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗତି ଯୋଗକୁ ସେହିପରି ୮ ରେ ଗୁଣି ଓ ୩ ରେ ଭାଗ ଫଳକୁ ବସିଷ୍ଟ ବୁଧରେ ଯୋଗକଲେ ବୁଧଖ୍ରୀଷ୍ଟ ହେବ ।

ବୃହସ୍ପତିଦ୍ୱୀଦଶବର୍ଷତଃ ପ୍ରାଚ୍
 ଯଥା ତଥା ସ୍ୱାର୍କକଳାନ୍ତରସ୍ୟ ।
 ଖାର୍ଦ୍ଦିଶାୟୁର୍ଭିଃ ଖକୁଦ୍ଭଜ୍ଜଳାଭି—
 ପ୍ରାଭିଃ ପୁନଃ କର୍କଟ ପଞ୍ଚକଣ୍ଠେ । ୫୨ ।

ତସ୍ମିନ୍ ସୁଧାକ୍ଷୋ ଘନ, ରୁଦ୍ର, ମେଘ
 ଦେବାଂଶ ହୀନାଭିରହେବ ନହାତ୍ ।
 ଉପଞ୍ଚକଣ୍ଠେ ତୁ ତଦଂଶୟୁର୍ଭିଃ
 ସମନ୍ୱିତଃ ସନ୍ ସ୍ମୃତତାଂ ପ୍ରୟାତ । ୫୩ ।

ବୃହସ୍ପତି ବାର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଯାତ୍ରାଥିଲା ଏବେ ତାହା ୧୩ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ । ଗୁରୁ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଅନ୍ତର କଳାକୁ ୧୨୦ ରେ ଭାଗ ଫଳକୁ ୨୧୦ କଳାରେ ମିଶାଅ । ଏହି ମିଶ୍ର ଫଳକୁ ବୃହସ୍ପତିରେ ଯୋଗ କରିବ । ପୁଣି ବୃହସ୍ପତି କର୍କଟ ଆଦି ୫ଟି ରାଶିରେ ଥିବାବେଳେ ରବି ଓ ଗୁରୁଙ୍କ ଅନ୍ତରକୁ ଯଥାକ୍ରମେ ୩୩, ୧୭, ୧୧, ୧୭ ଓ ୩୩ ରେ ଭାଗ ଫଳକୁ ସେଥିରୁ ଅନ୍ତର କରି ଅନ୍ତର ଫଳକୁ ବୃହସ୍ପତିରେ ଯୋଗ କରିବ । ବୃହସ୍ପତି ମକର ଆଦି ୫ ରାଶିରେ ଥିଲେ ଏହି ଅନ୍ତର ଫଳକୁ ୨୧୦ କଳାରେ ଯୋଗକରି ତାହାକୁ ଗୁରୁରେ ପୁଣି ଯୋଗ କରି ଦେଲେ ବୃହସ୍ପତି ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ ।

ବର୍ଷାଷ୍ଟକାତ୍ ପ୍ରାଗ୍ଭୁବ୍ଭବୋ ଯଥୈବ
 ନିଷ୍ଟାଦକେ ସୌରଦିନେ ଚ ତହ ।
 ସ୍ମୃତସ୍ତୁକ୍ତ୍ୟର୍ଥ୍ୟମମଧ୍ୟଭୁକ୍ତ୍ୟ—
 କ୍ରରେଣ ବାଣସ୍ମଭୁକୋ-ଈତେନ । ୫୪ ।

ଉନୋ ଯୁତୋ ଶୁଭଗତେଃ ସୁଭୁକ୍ତୋ
 ନୃ୍ୟନାୟକାୟାଂ ହମତୋଽନୁଜୁଷ୍ଟୋ ।
 ଯୁତ୍ୟା ଶରଦ୍ଧାକ୍ଷିତ୍ୱତସ୍ତୁଭସ୍ତବ
 ଗତ୍ୟୋଦ୍ରବଦାନଃ ସ୍ମୃତତାଂ ସ ଗଚ୍ଛେତ୍ । ୫୫ ।

ଶକଃ ଖରମାଘପୁରେ ଯଥାସୀତ୍
 କିନ୍ତୁତ୍ତସୂର୍ଯ୍ୟାନୁରଲିପ୍ତିକାନାମ୍ ।
 ଖେନାଂଶୟୁର୍ଗ୍ନଃ ଶରବାଜିରାମ
 ଲିପ୍ତାଭିରାତ୍ରିଃ ପୁନରବ ମେଷାତ୍ । ୫୬ ।

ପଞ୍ଚର୍ଷସଂସ୍ତେ ନଖଦକ୍ ସ୍ୱରାଶା
 ନଖାଂଶ ସଂଯୋଗବତୀଭିରୟିନ୍ ।
 ତୁଳାଦପଞ୍ଚର୍ଷଗତେ ତଦଂଶ
 ହୀନଭିରାତ୍ୟଃ ସ୍ମୃତଭାବମେତ୍ । ୫୭ ।

ଇଷ୍ଟ ସୌର ବର୍ଷ, ମାସ ଓ ଦିନରେ ଶୁକ୍ରର ରାଶ୍ୟାଦି ଯାହା ହେବ, ଠିକ୍ ଆଠ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ସେହି ମାସ ଓ ଦିନରେ ଶୁକ୍ରର ରାଶ୍ୟାଦି ତାହା ହୋଇଥିଲା । ଶୁକ୍ରର ଫୁଟ ଗତି ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟର ମଧ୍ୟମ ଗତି ଏ ଦୁହିଁଙ୍କର ଅନ୍ତରକୁ ଖରେ ଗୁଣି ୨ରେ ହରିଲେ ଯାହା ଲବ୍ଧ ହେବ ତାହା ନେବ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟମ ଗତି ୫୯' ୮''ରୁ ଫୁଟ ଶୁକ୍ର ଗତି କମ୍ ବା ବେଶି ହେଉଛି ଦେଖି ତଦନୁସାରେ ସେହି ଲବ୍ଧକୁ ଫୁଟ ଶୁକ୍ରରୁ ଅନ୍ତର ବା ଯୋଗକରିଦେଲେ ତାହା ଫୁଟ ଶୁକ୍ରର ରାଶ୍ୟାଦି ହେବ ।

ଶୁକ୍ର ବର୍ଷୀ ହୋଇଥିଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟମ ଗତି ଓ ଶୁକ୍ର ଫୁଟ ଗତିର ଯୋଗକୁ ଖରେ ଗୁଣି ୨ରେ ହରି ଫଳକୁ ଫୁଟ ଶୁକ୍ରରୁ ଅନ୍ତର କଲେ ଶୁକ୍ର ଫୁଟ ହୋଇଯିବ ।

ଶନି ୩୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ଯାହା ଥିଲା ଇଷ୍ଟ ସୌର ବର୍ଷ ମାସ ଓ ଦିନରେ ଠିକ୍ ତାହାହିଁ ହେବ । ରାଶ୍ୟାଦିରେ ତୁଲ୍ୟ ତା ଆସିବ । ମଧ୍ୟମ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଫୁଟ ଶନିର ଅନ୍ତର କଳାକୁ ୧୨୦ରେ ହରି ଫଳକୁ ୩୭୫ ଲିତାରେ ମିଶାଇବ । ଏହି ଯୋଗଫଳକୁ ପୁଣି ଫୁଟ ଶନିରେ ମିଶାଇ ଦେବ ।

ପୁଣି ଶନି, ମେଷାଦି ୫ ରାଶିରେ ଥିଲେ ଫୁଟ ଶନି ଓ ମଧ୍ୟମ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଅନ୍ତର କଳାକୁ ଯଥାକ୍ରମେ ୨୦, ୧୦, ୭, ୧୦, ୨୦ରେ ଭାବ କରି ଫଳକୁ ସଂସ୍କୃତ ଫୁଟ ଶନିରେ ମିଶାଇବ । ଶନି ତୁଳା ଆଦି ୫ ରାଶିରେ ଥିଲେ ଫେଡ଼ିବ ଏହାହାର ଫୁଟ ଶନି ହୋଇଯିବ । (ଶ୍ଳୋକରେ ଅଛି—ଅନ୍ତର ଫଳକୁ ଯଥାକ୍ରମେ ହରି ଫଳକୁ ୩୭୫ରେ

ପ୍ରଥମେ ମିଶା ଫେଡ଼ା କରି ସେହି ଫଳକୁ ଖୁଟ ନେରେ ମିଶାଇବ ।) ଫଳ ଏକା ହେବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଭଗ ଦିଆଯାଇ ଥିବା ଫଳକୁ ଏକାବେଳକେ ଖୁଟ ଶିଳ୍ପର ଅନ୍ତର କରି ଦେବା ଭଲ ।

ଅଶାରଜୀବାର୍ଦ୍ଧରାଂ ଯଦୁକ୍ରଂ
 ସୂର୍ଯ୍ୟାତ୍ ସୁଲପ୍ତାନ୍ତରମେତଦେବ ।
 ନ ରାଶିଷ୍ଟାଦଧିକଂ କଦାଚି-
 ଭୂତଃ ପରଂ ଚନ୍ଦ୍ରଦଳେ ଧନଂ ସ୍ୟାତ୍ । ୫୮ ।

ଅହର୍ଗଣଃ ଖାଗ୍ନି କୃତେନ୍ଦୁ ଭାଗ-
 ସୁକ୍ତୋ ନବେନ୍ଦ୍ରାପ୍ତ ଭୂତଃ ଫଳାଂଶେଃ ।
 ଉନୋ ଯୁତୋ ବ୍ରାହ୍ମ୍ୟଦନସ୍ୟ ରହ୍ମ
 ରେଷ୍ୟେ ଗତେହ ଶିଷ୍ଟଦନେ ସ୍ମୃତଃ ସ୍ୟାତ୍ । ୫୯ ।

ଦିନୋଚୟଃ ସ୍ଵାତ୍ମକୃତାବ୍ୟୁଭାଗ
 ସୁକ୍ତୋ ନବାପୂର୍ଣ୍ଣ ଫଳେର୍ଲବାଧେଃ ।
 ସୁତୋକିତୋ ବ୍ରାହ୍ମ୍ୟ ଦିନେନ୍ଦୁମନ୍ତ
 ଏଷ୍ୟେ ଗତେହ ଶିଷ୍ଟଦନେ ସ୍ମୃତଃ ସ୍ୟାତ୍ । ୬୦ ।

ମଙ୍ଗଳ ଗୁରୁ ତଥା ଶନିର ବିଶେଷ ଖୁଟ ବଧୂ:—

ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ଏମାନଙ୍କର ଅନ୍ତର ୬ ରାଶିରୁ କେବେହେଲେ ଅଧିକ ହେବାର ନୁହେଁ । ୬ ରାଶି ପରେ ଚନ୍ଦ୍ରାକ୍ଷରେ ସେହି ଲିପ୍ତାନ୍ତରକୁ ଯୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ବିନା କଷ୍ଟରେ ଚନ୍ଦ୍ରପାତାନୟନ—ବ୍ରାହ୍ମ୍ୟ ଓ ଇଷ୍ଟ ଦିନ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଅହର୍ଗଣ ଆଣି ତାହାର ୧୪୩ ଭାଗ ନେବ । ତାହା ସେହି ଅହର୍ଗଣରେ ମିଶାଇବ । ଏହି ଯୋଗ ଫଳକୁ ୧୯ରେ ହରି ଲବ୍ଧ ଅଂଶାଦିକୁ (ଅଂଶ ମାତ୍ର) ବ୍ରାହ୍ମ୍ୟ ଦିନଠାରୁ ଇଷ୍ଟ ଦିନ ଆଗାମୀ ହେଲେ ଚନ୍ଦ୍ରପାତରେ ବିସୁକ୍ତ ଏବଂ ବ୍ରାହ୍ମ୍ୟ ଦିନରୁ ଇଷ୍ଟ ଗତ ହୋଇଥିଲେ ପାତରେ ସୁକ୍ତ କଲେ ଚନ୍ଦ୍ରପାତ ଖୁଟ ହେବ ।

ଚନ୍ଦ୍ରେକ ଆନୟନ ବଧୂ:—

ଅହର୍ଗଣକୁ ତାହାର ୪୪୦ ଭାଗରେ ଯୋଗକରି ୯ରେ ହରି । ଫଳ ଅଂଶାଦିକୁ ବ୍ରାହ୍ମ୍ୟ ଦିନଠାରୁ ଇଷ୍ଟ ଦିନ ଆଗକୁ ଥିଲେ ବା ପଛକୁ ଥିଲେ ସଥାସମେ ବ୍ରାହ୍ମ୍ୟ ଦିନର ଚନ୍ଦ୍ର ମନ୍ଦୋଜରେ ମିଶାଅ ଓ ଫେଡ଼ା । ଫଳଖୁଟ ମନ୍ଦୋଜ ହେବ ।

କିମ୍ବା ନବାଶୈବିକନାଥ ବର୍ଷେ
 ଗୌମଣ୍ଡୁରୁଷଷ୍ଠି କଳାଧିକଃ ସ୍ୟାତ୍ ।
 ବୁଧୋଽଙ୍ଗବେଦେବିଧୁବକ୍ତ୍ରଲେନୋ
 ଗୁରୁସ୍ତ୍ରିନାଗେଃ କୃତସପ୍ତ ହୀନଃ । ୭୧ ।

ଶୁକସ୍ତ୍ରିସିଦ୍ଧି ସ୍ତ୍ରିଚତୁ-ଷ୍ଟଳାତ୍ୟଃ
 ଶକର୍ନବାପ୍ତେ ନଗଣାୟ କାତ୍ୟଃ ।
 ଗୁରୁସ୍ତ୍ରିନାଗେ ନିଷା ଲିପ୍ତିକୋନଃ
 ଶୀଘ୍ରା ଜଗୁଡ଼ାବତରେହ ମଧ୍ୟାଃ । ୭୨ ।

ତଥାଦିଷ୍ଟକ୍ରାଃ ପ୍ରତସୌରମାସଂ
 ଯା ଯା ଦୁର୍ତ୍ତଃ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବିନାଶକାନ୍ତାଃ ।
 ଗ୍ରାହେଷୁଘସ୍ତାର୍କ ଯୁଗାନ୍ତରାଂ
 ଯୁକ୍ତେଷୁଘସ୍ତାର୍ଦ୍ଧମମାସତଃ ସ୍ୟୁଃ । ୭୩ ।

ତାରାବ୍ରହ୍ମେନ୍ଦ୍ରଂ ଶତ୍ରୁଦେବୋଽଭ୍ୟୁଦ୍ଭାଃ
 କଳାପ୍ରଗଭଦ ସ୍ତ୍ରିଧୂଯୋଗଭେଷ୍ଟ ।
 ପଳ ପ୍ରଭେଦୋଽହ ବୁଧେର୍ନିଗଣ୍ୟଃ
 କୃତର୍ମଦୀୟା ସଦସାବଦୃକା । ୭୪ ।

ସ୍ନାନାଦଯୋଗାଂଶ୍ଚିରକାଳତୋଽସ୍ୟା
 ଭୃଷ୍ୟତୋ ଜାତୁମଳଂ ନରଃ ସ୍ୟାତ୍ ।
 ମୂଷାପ୍ୟତଃ କୌତୁକ ପଞ୍ଜିକେୟଂ
 ମହୋପକାରୟ ସତାଂ ସଦାସ୍ତାନ୍ । ୭୫ ।

—ଉତ କୌତୁକ ପଞ୍ଜିକା ସମାପ୍ତା—

ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସୌର ବର୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଗୁଡ଼ିକ ଏକପରି ଭାବରେ ନ୍ୟୁନାଧିକ ହୋଇଥାନ୍ତି—

ମଙ୍ଗଳ ୭୯ ବର୍ଷରେ ୭୪ କଳା ବଢ଼ିଥାଏ ।

ବୁଧ ୭୪ ବର୍ଷରେ ୧୦୧ କଳା କମିଥାଏ ।

ବୃହସ୍ପତି ୮୩ ବର୍ଷରେ ୭୪ କଳା କମିଥାଏ ।

ଶୁକ୍ର ୨୪୩ ବର୍ଷରେ ୪୩ କଳା ବଢ଼ିଥାଏ ।

ଶନି ୫୯ ବର୍ଷରେ ୫୭ କଳା ବଢ଼ିଥାଏ ।

କ୍ରତୁ ୯୩ ବର୍ଷରେ ୨୦ କଳା କମିଥାଏ ।

ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ରର ଶୀଘ୍ରୋକ ଓ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହମାନେ ଠିକ୍ ଆସିଥାନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର କୌଣସି ତପାତ୍ ମଧ୍ୟମ ଗ୍ରହରେ ଆସେ ନାହିଁ ।

ସୌର ମାସରେ ତଥ୍ୟ ଓ ନକ୍ଷତ୍ର ଆଦି ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ଦରଣୀ ଓ ଦଣ୍ଡାଦି ଯୋଗ ବିଯୋଗ କଥା ବୁଝାଗଲା ସେଗୁଡ଼ିକର ଖା ଗ୍ରାହ୍ୟ ତଥା ଇଷ୍ଟ ଦିନ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଟିକ୍ସ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଅନ୍ତରାକ୍ଷରେ ଯୁକ୍ତ ଇଷ୍ଟ ଦିନର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯେଉଁ ସ୍ଥିତିର ରହିବ, ସେହି ମାସରୁ ସେଗୁଡ଼ିକ ହେବେ ବୋଲି ଜାଣିବାକୁ ହେବ ।

କୌତୁକ ପଞ୍ଜିକାରେ ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ତାରା ଗ୍ରହରେ ଅଂଶାଦି ଅନ୍ତର, ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟର କଳା ପ୍ରଭେଦ, ତଥ୍ୟ, ଯୋଗ ଓ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଲିଭା ପ୍ରଭେଦ ବିଶ୍ଳେଷଣମାନେ ଗୁଡ଼ି ଦେବେ । ଏପରି ତପାତ୍ ଆସିବ ।

ଏହି ପ୍ରକାର କୌତୁକ ପଞ୍ଜିକା ଆଗରୁ କେହି କରି ନ ଥିଲେ । ଏଣୁ ଏହା ମୋର ନୂଆ କଥା । ଏହି ପଞ୍ଜିକାରୁ ଲୋକ ଆଶାମୀ ଖର୍ଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ ଆଦି ଯୋଗ କଥା ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ବେଶ୍ ଜାଣି ପାରିବ । ଏଣୁ ଏହି କୌତୁକ ପଞ୍ଜିକା ସ୍ଥଳ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସଜ୍ଜନମାନଙ୍କର ଅତି ଉପକାର କରୁ ଏହା ମୋର ଲଜ୍ଜା ।

ଅଥାନବମଃ

ସଲକ୍ଷଣୋଦ୍ଦାରଣଂ ବିତତ୍ୟ
 ସିଦ୍ଧାନ୍ତମଧ୍ୟେଽବ ବୁଦ୍ଧଲୟଃ ।
 ଉଦେଶତୋ ଭୂୟଃ ଉଦାର୍ଯ୍ୟତେଽସୌ
 ଯତୋଽତିବେଗାଦ୍ ବିଷୟ-ବ୍ରହ୍ମଃ ସ୍ୟାତ୍ । ୨୭ ।

ପ୍ରୋକ୍ତଂ ପ୍ରକାଶେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରମାଣଂ
 ବୃତ୍ୟାଦିକାଳସ୍ୟ ଲୟାନ୍ତମସ୍ୟ ।
 ସିଦ୍ଧାନ୍ତସଲକ୍ଷଣସ୍ଵରୂପାକ—
 ସଦ୍ଭାବଚକ୍ରାଣି ଚ ସପ୍ରଣଂସନ୍ । ୨୮ ।

ସଂଖ୍ୟାଦ୍ଵିତୀୟେ ଭଗଣୋକତ୍ତରସ୍ୟ
 କଳ୍ପାଦ ମାସ—ଦ୍ୟୁମିତନିରୁକ୍ତା ।
 ନିତ୍ୟଶ୍ଚରଣାଂ ଦନଭୁକ୍ତ—ଲପ୍ତା
 ସ୍ତତ୍ସାଧନଂ ପଦ୍ୟୟ ଘସ୍ତକୃତ୍ତିଃ । ୨୯ ।

ଭକ୍ତସ୍ତୃତୀୟେ କୁଦନୌଘ ଇଷ୍ଟା
 ଦନାଦମାସାଧୁପମଧ୍ୟତୋଃ ।
 ଜୈବାସ୍ତଥାବା ଦ୍ଵିବିଧା ବ୍ରହ୍ମାଦ
 ପ୍ରୁବାଦ୍ୟଷଡ୍—ପାତନୃବହ୍ମାସଃ । ୩୦ ।

ଦୁର୍ଦ୍ଦେଶ ମହୀବେଷ୍ଟନଦେଶନାତ୍ରି
 ବାରପ୍ରବୃତ୍ତୀଷ୍ଟଧନର୍ଣ୍ଣଲପ୍ତାଃ ।
 ଭୁକାନ୍ତସ୍ଵଖ୍ୟା ଉଦୟାନ୍ତସ୍ଵଖ୍ୟା
 ଶୃବେଦ୍ଭବତଃ ସଦ୍ପଦକଂ ପ୍ରୁବାଦେଃ । ୩୧ ।

ଇତ୍ଥଂ ଚତୁର୍ଥୀ ଗଦତଃ ପ୍ରକାଶେଃ
 ମଧ୍ୟାଧିକାରଃ ସୁରବର୍ଣ୍ଣଗାନାନ୍ ।
 ଅଥ ପ୍ରକାଶଦ୍ଵିତୟେନ ତେଷା
 ମୁଦ୍ଦେଶ୍ୟତେ ବିସ୍ତୃତତାଧିକାରଃ । ୩୨ ।

ପ୍ରତି ପ୍ରକାଶର ସାର ସଂଗ୍ରହ—

ଏହି ପିତାମହ ଦର୍ଶନ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଉଦାହରଣ ସହ ଅନେକ ଲକ୍ଷଣ ବିସ୍ତୃତ ଭାବରେ ଦିଆଯାଇଛି । ତଥାପି ହଠାତ୍ ଯେତେବେଳେ ବିଷୟ ବ୍ୟାପକ ହେବ ସେହି ଉଦେଶ୍ୟରେ କୌତୃହଳ ନିବୃତ୍ତି କରିବା ପାଇଁ ସଂକ୍ଷେପରେ ସବୁ କଥା ପୁଣି କୁହାଯାଇଛି ।

ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶରେ ଏହିସବୁ ବିଷୟ ଅଛି—

ସୂଚ୍ୟାଦି କାଳରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପ୍ରାୟ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାଳର ପରିମାଣ, ପିତାମହର ଲକ୍ଷଣ ସୃଷ୍ଟି କଲ ବେଳ ଓ ତାର ଅଙ୍ଗବିଭାଗ ଏବଂ ତାର ପ୍ରାଣୀ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରକାଶରେ ଏହିସବୁ କଥା ଅଛି—

ଗ୍ରହ, ଉଚ୍ଚ ଓ ପାତାଦିର ଭଗଣ ସଂଖ୍ୟା, କଳ୍ପରେ ବର୍ଷ, ମାସ ଓ ଦିନର ପରିମାଣ, ଗ୍ରହ, ଉଚ୍ଚ ଓ ପାତ ଆଦିର ଦୈନିକ ମଧ୍ୟମ ଗତି କଲା ଓ ତାହା କିପରି ଆଣିହେବ । ତାର ଶକ୍ତି ଓ ଭଗଣର ଦିନ ପରିମାଣ ।

ତୃତୀୟ ପ୍ରକାଶରେ ଏହିସବୁ କଥା ଅଛି—

ଇଷ୍ଟ ଅଦର୍ଶଣଆନୟନ, ଶୁକ୍ଳ, ମାସ, ବର୍ଷ ଆଦିର ଅଧିକ ଆନୟନ ଶକ୍ତି, ମଧ୍ୟଗ୍ରହ, ବାହ୍ୟଗ୍ରହ ବର୍ଷ ଗ୍ରହ ଉଚ୍ଚ ଓ ପାତର ଧ୍ରୁବ ଓ ଉଚ୍ଚ ପାତର ହାର ।

ଚତୁର୍ଥ ପ୍ରକାଶରେ—

ଭୂପରିଧି, ଦେଶାନ୍ତର ଦୂରତା, ବାର ପ୍ରକୃତି ଓ ଯୋଗ ବିଯୋଗ କଲା, ଭୂମାନଙ୍କର କଳା ଉଦୟାନ୍ତର କଳା, ଚର କଳା ଓ ଦ୍ୱାପରାନ୍ତ ଧ୍ରୁବପଥକ ଅଛି ।

ଏପରି ପ୍ରଥମ ଚାରି ପ୍ରକାଶରେ ଆକାଶଗତିକ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟାଧିକାର ଶେଷ ହୋଇଅଛି । ଏହିପରେ ଦୁଇଟି ପ୍ରକାଶରେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଗୁଣଗୁଣ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଯାହା କୁହାଯାଇଛି ତାହା ସଂକ୍ଷେପରେ କହିବ ।

ଏତକରେ ମଧ୍ୟାଧିକାର ଶେଷ ହେଲା ।

ପଣ୍ଡିତପୁରଃ ଖେଚରୀଃ ପ୍ରମାଣଂ

ତଦୁଚ୍ଚପାତୋଽଦର୍ଶୟତ୍ତ୍ୱାଦ୍ଭବତ୍ତ୍ୱମ୍ ।

କ୍ୟା ପଞ୍ଚମେ ଦୋଃ ଫଳଭୂକ୍ତଶାସ୍ତ୍ରଃ

ପରଧ୍ୟୁପାଦ୍ଯାସ୍ତ୍ରିୟଭବତ୍ତ୍ୱଃ । ୧୨ ।

ଷଷ୍ଠେର୍ନରଦ୍ରକସ୍ତସ୍ମପଞ୍ଚୀ
 ଦଥ୍ୟାଦସନ୍ଧିଃ ପ୍ରତମଶ୍ରୁତାଦ୍ୟାଃ ।
 ଚଳାଂଶକାଃ ଛାନ୍ତ ମନ୍ତ୍ରୀୟୁଜୀବା
 ଶୁଭାଶି ଲଗ୍ନା ବିବିଧାଶୁ ଦେବତାଃ । ୭୩ ।

—ଉତ ସ୍ମୃତାୟକାରଃ—

ଦରୁରୁଂଶୁଭିଭୁଁ ଜକୋଟିକର୍ଣ୍ଣ
 ଲମ୍ବାକ୍ଷକାଗ୍ରାଃ ସମଶ୍ରୁତାଦ୍ୟାଃ ।
 ଦଗଦେଶକାଳସ୍ତୁ ଚୟର୍ଯ୍ୟବୋଧୋ
 ନା ସପ୍ତମେ କୋଣଭକ୍ତଃ କରଣ୍ୟାଃ । ୭୪ ।

ଅଥାଷ୍ଟମେ ସୂର୍ଯ୍ୟବିଧିମାତ୍ରା
 ମାନଶ୍ରୁତୀଷୁ ସ୍ଥିତମର୍ଦ୍ଦକାଳେଃ ।
 ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରହୋକ୍ତିବାଳନେ ସମୁକ୍ତା
 ଗୁହ୍ୟଂ ଦନଂ ଗ୍ରାସଜବର୍ଣ୍ଣଭେଦା । ୭୫ ।

ଯୁକ୍ତିର୍ନତେବିଦି ଭଲଗୁଣଜ୍ଞେ—
 ଦ୍ଵିଧୋଦତଂ ଲମ୍ବନମିନ୍ଦୁଭନ୍ଦୋଃ ।
 ନତସ୍ତ୍ରମୋମାନଭିଧା ନରୋତ୍ଥା
 ଗ୍ରହଃ ଖରଂଶୋ ନିବମେକଲେତ । ୭୬ ।

କାଳୋନ୍ମତେ-ମାନଭିଦାଥ ବୃତ୍ତ-
 ହୟଂ ଶରଣ୍ୟା ସବଶାତ୍ ସମକ୍ଷଃ ।
 ଲୋକସ୍ଥଳେ ଛେଦକନା-ମଧ୍ୟେୟା
 ଗ୍ରହସ୍ୟ ସିଦ୍ଧୋ ଦଶମପ୍ରକାଶେ । ୭୭ ।

ଏକାଦଶେ ଖେଚରତୁଲ୍ୟତାଦୌ
 ଦୃକ୍ତ-ସ୍ତୁତ-ସ୍ତୁତଦକ୍ଷଲଗ୍ନେଃ ।
 ଦୁଃସଦୃଶ-ବିମ୍ବନିତେଭିଦୋକ୍ତା
 ସୁଦ୍ଧପ୍ରଭେଦା ନଳକାଦସିଦ୍ଧିଃ । ୭୮ ।

ଭାନାଂ ଯୁତର୍ଦ୍ଧାଦଶକେ ଖଗେନ୍ଦ୍ରେଃ
ଧୂର୍ବକାଃ ଶରଣାକୃତୟୋଃ ଭସଂଖ୍ୟା ।
ତଦ୍ ବିନୁମାନାନି ଚ ଯୋଗତାରାଃ
ସପ୍ତର୍ଷିଗନ୍ତ୍ୟସ୍ରମୁଖାଃ ପ୍ରଦକ୍ଷୁଃ । ୭୯ ।

ସୟୋଦଶେ ପ୍ରାକ ପରଦଗ୍ରହାର୍ଷ
ସମୁଦ୍ରଗମାସ୍ରଂଗମନେ ନିରୁକ୍ତେ ।
କ୍ଷେତ୍ରଂ ଶକାଳାଂ ଶକଚକ୍ଷରାଗୌ—
ର୍ଦ୍ଧସ୍ମିନିଶେଷାସ୍ମୁଜିତାଂ ପ୍ରକାଶାଃ । ୮୦ ।

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶେ ସୂକ୍ଷ୍ମବିନୁମଧ୍ୟ
କାଳାଂଶତଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରସମୁଦ୍ରଗମାସ୍ରୋ ।
ଚନ୍ଦ୍ରକ୍ଷୟର୍ଦ୍ଧେଃ ପରଲେଖ ଭଦ୍ରୋଃ
ଶୃଙ୍ଗୋଲ୍ଲତଃ ସା ବ୍ୟଶୁକୟୋଶୁ । ୮୧ ।

ପାତୋ ମହାନ ପଞ୍ଚଦଶେ ନିରୁକ୍ତେ ।
ଦ୍ଵିରୂପ ଇତ୍ୟଂ ନବତିଃ ପ୍ରକାଶୋଃ ।
ତ୍ରିପ୍ରଶ୍ନାନାମା-ଧୂକୃତଃ ସମାପ୍ତାଃ
ପୂର୍ବଂ ନଭଃ ସଦ୍ଗଣିତାଖ୍ୟମର୍ଦ୍ଧମ୍ । ୮୨ ।

ଇତି ତ୍ରିପ୍ରଶ୍ନାଧିକାରଃ ।

ପ୍ରତ୍ୟାଧିକାର —

ପଞ୍ଚମ ପ୍ରକାଶରେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମ ଗତ ପରିମାଣ ଛକ ଓ ପାତ ଯୋଗେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଗତିଭେଦ ସମ ଓ ଭିନ୍ନସମନ୍ୟା ସାଧନ, ଭୁଜଫଳ ଆଣିବା ନିମନ୍ତେ ଗତ ଶତ୍ରୁପରିଧି ଓ ଚତୁର୍ଥାୟୁକ ମଧ୍ୟ ଶୀଘ୍ରପରିଧି, ତଥ୍ୟ ଓ ନକ୍ଷତ୍ର ଆଦି ପଞ୍ଚାଙ୍ଗ କୁହାଯାଇଛି ।

ଷଷ୍ଠ ପ୍ରକାଶରେ ରବି, ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ନେଇ ସୂକ୍ଷ୍ମପ୍ରଜ୍ଞିକା, ତଥ୍ୟ, ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ବଶିର ସହକୃତ୍ତ ଓ ପ୍ରତିକୃତ୍ତ, ଅପୁନାଂଶ, ଶୀଘ୍ରଫଳ, ଶାନ୍ତିବ୍ୟା, ଦୁ୍ୟଜ୍ୟା ଓ କୁଜ୍ୟା, ଚର ଓ ସ୍ଥାନ ବିଶେଷରେ ଲଗ୍ନ କଥା କୁହାଯାଇଛି ।

ମଧ୍ୟମାଧିକାରର ଚତୁର୍ଥ ପ୍ରକାଶ ଓ ପ୍ରତ୍ୟାଧିକାରର ଦ୍ଵିତୀୟ ପ୍ରକାଶ ଏପରି ଷଷ୍ଠ ପ୍ରକାଶ ଶେଷ ହେଲା ।

ସି ପ୍ରଶ୍ନାଧିକାର—

ସପ୍ତମ ପ୍ରକାଶରେ ଦିଗ ଓ ଭୂମି ଶୁଦ୍ଧି, ଭୂଜକୋଟୀ ଓ କର୍ଣ୍ଣ, ଲମ୍ବତ୍ୟା, ଅକ୍ଷତ୍ୟା ଓ ଅଗ୍ରା, ସମମଣ୍ଡଳ ଆଦି ବୃତ୍ତ, ଦିଗଦେଶ, ସମୟ ଓ ସ୍ଥୂଟ ରବି ଆଖିବା ଚଥା କରଣୀ କୋଣ ଶୁଦ୍ଧ ଆଦି କୁହାଯାଇଛି ।

ଅଷ୍ଟମ ପ୍ରକାଶରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର, ଭୂ-ଛାୟା, ବିମ୍ବ ପରିମାଣ, ରବିଚନ୍ଦ୍ର, ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣ, ଶରଣ୍ଡିତ ମନ୍ଦକାଳ ଓ ଏସବୁ ନେଇ ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣ, ଯୁକ୍ତିସହ ଆୟନ ଓ ଆକ୍ଷବଳନ ଗୁରୁଦିନ ଓ ବିଭିନ୍ନ ଗ୍ରାସ କଥା କୁହାଯାଇଛି ।

ନବମ ପ୍ରକାଶରେ ନବଦିଶର ଲଗ୍ନଶୁଦ୍ଧି ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଲମ୍ବନ, ଶୁଦ୍ଧ ସଂସ୍କୃତ ଛୁୟା ପରିମାଣର ଭେଦ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କଥା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।

ଦଶମ ପ୍ରକାଶରେ ଉଦୟ ଆଦି ଭିନ୍ନ କାଳ ଭେଦରେ ଦୃଶ୍ୟବିମ୍ବ ପରିମାଣର ପ୍ରଭେଦ, ଶରକୁ ନେଇ ତଳ ବୃତ୍ତିକଥା ଓ ଗ୍ରହଣର ପରିଲେଖ ଦିଆଯାଇଛି ।

ଏକାଦଶ ପ୍ରକାଶରେ ସ୍ଥୂଟ ଗ୍ରହର ସମାନତା, ଦୁଇ ଦୃକ୍‌କର୍ମ, ସ୍ଥୂଟ ଦିଗର ଓ ସେଥିରୁ ଆୟନ ଓ ଆକ୍ଷଦୃକ୍ କର୍ମଦ୍ୱୟର ଆନୟନ, ଗ୍ରହଯୁକ୍ତି (ଯୋଗ) ଗ୍ରହବିମ୍ବର ପ୍ରଭେଦ, ଗ୍ରହଯୁକ୍ତି ଭେଦ ଓ ଗ୍ରହଯୁକ୍ତି ଦେଖିବା ନିମନ୍ତେ ନଳିକା ଆଦିର ପ୍ରୟୋଗ କଥା କୁହାଯାଇଛି ।

ଦ୍ୱାଦଶ ପ୍ରକାଶରେ ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ଗ୍ରହ ଯୋଗ, ଗ୍ରହ ଓ ନକ୍ଷତ୍ର ଧ୍ରୁବ, ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତର ଶର, ଗ୍ରହ, ନକ୍ଷତ୍ରର ଆକାର, ତାର ସଂଖ୍ୟା, ନକ୍ଷତ୍ର ବିମ୍ବ ପରିମାଣ, ଯୋଗତାରା, ସପ୍ତର୍ଷି, ଅଗସ୍ତ୍ୟ, ଲୁଚ୍‌ଧକ ବ୍ରହ୍ମ ହୃଦୟ ଆଦି ତାର କଥା ବିଶେଷ ସ୍ଥଳରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।

ତ୍ରୟୋଦଶ ପ୍ରକାଶରେ ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ଗ୍ରହ ଓ ନକ୍ଷତ୍ରର ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତ କଥା, କ୍ଷେତ୍ରାଂଶ କାଳାଂଶ ନେଇ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଶୁକ୍ରର ପ୍ରକାଶ କଥା ସବିଶେଷ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ପ୍ରକାଶରେ ସୂକ୍ଷ୍ମ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତ, ଚନ୍ଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ କ୍ଷୟ-ବୃଦ୍ଧିର ପରିଲେଖ, ଚନ୍ଦ୍ରର ଶୃଙ୍ଖୋଲ୍ଲଭ ଓ ବୁଧ ତଥା ଶୁକ୍ରର ମଧ୍ୟ ଶୃଙ୍ଖୋଲ୍ଲଭ କଥା କୁହାଯାଇଅଛି ।

ପଞ୍ଚଦଶ ପ୍ରକାଶରେ ବୈଦିକ ଓ ବ୍ୟତିଷ୍ଠାତ ମହାପାତ କଥା ସବିଶେଷ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ଏକ୍ଷପ୍ତଶ ୧୫ ପ୍ରକାଶରେ ସି ପ୍ରଶ୍ନାଧିକାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛି । ଏକକରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଏକ ୩ ଅଧିକାର ତଥା ୧୫ଟି ପ୍ରକାଶରେ ବ୍ରହ୍ମର ପଦାର୍ଥ ଗ୍ରହ ଗଣିତ ଶେଷ ହୋଇଅଛି ।

ଅଥ ଉତ୍ତରାର୍ଚ୍ଚନାଂ—

ଅଥୋଦତାଃ ଷୋଡ଼ଶକେନ୍ଦ୍ରଯୋଗାଃ
ସ୍ଥିର ଚଳା ବା ଶିତରତ୍ୟନେକେଃ ।
ମତେଃ ସ୍ୱପଦେହ-ମୁଦସ୍ତମନ୍ୟ
କାର୍ଯ୍ୟାଣ୍ୟବୈତୁଂ ସହ ବାସନାଭିଃ । ୮୩ ।

ପ୍ରତ୍ୟକ୍ତଃ ସ୍ୱପଦେଶ ନରୁକ୍ତା
ବୌଦ୍ଧାଦିନା-ନାମତଃଶ୍ଚ-ନୋତ୍ଥାଃ ।
ଭ୍ରାନ୍ତିବିଧୋଃ ସଗ୍ରହ ସ୍ୱପଦେଶ
ଖାନ୍ତିଭୂତଃ ସ୍ଥାନମବାଦୟୁକ୍ତଃ । ୮୪ ।

ଅଷ୍ଟାଦଶେ ସୂକ୍ଷ୍ମରଥ ସ୍ୱରୂପା
ଶ୍ୟର୍କାଦିକାନାଂ ଗିରିଭୁଜତୋକ୍ତଃ ।
ସଂସ୍ଥାନମାନାନ ଭୂବଃ ସହାବୃତ୍ତଃ
ସୟୁକ୍ତକ-କ୍ଷେତ୍ରଫଳ-ବୃକୋକ୍ତଃ । ୮୫ ।

ଏକୋନବିଂଶେ ଗ୍ରହସ୍ୱଭାବକ୍ଷା
ୟୁକ୍ତଃ ପ୍ରମାଣଂ ଶୁଦ୍ଧମଣ୍ଡଳାନାମ୍ ।
ବର୍ତ୍ତେଶମାସେଶଦିନେଶହୋରା—
ଧୂପଦମୋ ଦୃଷ୍ଟିକରପ୍ରସାରଃ । ୮୬ ।

ବିଂଶେ ଦ୍ୱିଧା ଗୋଲକଯନ୍ତ୍ରକୁ ପ୍ରିବର୍ତ୍ତନାର୍ଥକପ୍ରଭୃତପ୍ରଭେଦେଃ
କାଳସ୍ୟ ରାଶ୍ୟାଦିମତେଷୁ ସିଦ୍ଧିଃ ସ୍ୱୟଂବହତ୍ୱୋପଯୁକ୍ତପ୍ରକାରଃ । ୮୭ ।
ଗୋଲକେନ୍ଦ୍ରଭୂତର୍ଥଦତ୍ତେକବିଂଶେ ଦେବାଦିମାନସ୍ୟ ତନୋଃସ୍ଥୁଟାଦୋ
ବିକଳଚକ୍ରାଣ୍ୟତବୋଧସିଦ୍ଧିଃ ସ୍ୱବାସନାଭିର୍ଦିନମୂଳକର୍ମଃ । ୮୮ ।

—ଉଚିତ ଗୋଲଧୂକାରଃ—

ଷଡ୍ଭିଃ ପ୍ରକାଶିରତ ସଂଗ୍ରହୀତୋ ଗୋଲଧୂକାରଃ ସ୍ୱଭିରୂପ୍ୟତେହ
କାଳଃସହାୟୀଃ କଳ ବସ୍ତୁରାଦ୍ୟା ଦ୍ୱାବିଂଶକେ ମାନଭିଦାର୍କଶ୍ଚରଃ । ୮୯ ।
ପ୍ରୋକ୍ତାସ୍ତୟୋବିଂଶତମେ ସ୍ତବାଳଃ କାଳାନୁନଃ କାଳନଗେନ୍ଦ୍ର ଭର୍ତ୍ତାଃ
ସବେଶ୍ୱନଃ ସାବରଣସ୍ୟ ପାର୍ବତୀରାସ୍ୟାମେଧନ ଚ ଦୋଷହତେଃ । ୯୦ ।

ଅନ୍ତେ ଚତୁର୍ବିଂଶ ଇନ୍ଦ୍ର ସ୍ଵରୋଚିଷଦନୁକ୍ରମଃ କୌତୁକପଞ୍ଜିକାଦଃ ।
କାଳାଧିକାରୋଦୟମଗାତ୍ ପରାକ୍ଷଂ ଗୋଲବିଶବଂ ଗଣିତଂ ଯଦାହୁଃ ॥ ୧୧ ॥

—ଇତି କାଳାଧିକାରଃ—ଇତ୍ୟୁତ୍ତରାକ୍ଷୋଦେଶଃ—

କେଚିତ୍ ପଠିଷ୍ୟନ୍ତ୍ୟପସଂହୃତଂ ତଦୁଦେଶତୋ ଭୁବପଦାର୍ଥଜାତମ୍ ।
ମୟୋଦିତଂ ରାଜକୁମାରକାଦେବେଦାଙ୍ଗପାଠୋଦଥ —

ଫଳାୟ ହୌଷ୍ୟାତ୍ । ୧୨ ।

ଦର୍ଶଦେଶକାଳାବଗତଃ ପ୍ରକାଶାତ୍ ସ୍ୟାତ୍ସପ୍ତମାଦେବ ତଥାପି ଧୀରଃ ।
ନ ଲୋକସିଦ୍ଧସ୍ଥଳବୋଧହୀନା ବ୍ରହ୍ମାଦି ସଂଦର୍ଶୟିତୁଂ ଯଦୀଶଃ । ୧୩ ।

ପ୍ରଧାନନଗରେଷୁତୋ ଧରଣିମଧ୍ୟରେଷା ପୁରଃ—

ପରାନ୍ତରବିନାଶକାଃ ପଳକଳାଶ୍ଚ ବଚ୍ଛନ୍ନମାତ୍ ।

ଯତୋ ବିବିଧଦେଶଜାଂ ବଦତୁମେକଦେଶସ୍ଥିତଃ

ପ୍ରଭୃର୍ଭବତି ପଞ୍ଜିକାଂ ଚତୁରମାଶ୍ରୟଃ ସାଧକଃ । ୧୪ ।

ଭୂମଧ୍ୟରେଖାନୁଭବପ୍ରସିଦ୍ଧା ଅକ୍ଷାଂଶଲିପ୍ତଃ କଳା ଜୂନଦୁର୍ଗେ ।

ତଦୁତ୍ତରେ ମୋରସ୍ତରେଽଥ ଭଲ୍ଲାପୁରେ ତତୋରାମଗଡ଼େତତଶ୍ଚ । ୧୫ ॥

ସୌମ୍ୟେ ଜଳାବାଦସ୍ତରେ ହମେଶ କୃତାଙ୍ଗସୂର୍ଯ୍ୟଃ କୁନଗାଗ୍ନିଚନ୍ଦ୍ରଃ ।

ନାଗେଷ୍ଠେନ୍ଦ୍ରା ଦ୍ଵିକୃତାଙ୍ଗଚନ୍ଦ୍ରଃ ଶିଳୋକୟାଙ୍ଗାମ୍ବରବାହବଶ୍ଚ । ୧୬ ॥

ଆକେନ୍ଦ୍ରମେତଦ୍‌ସମସୂତବିଷ୍ଣୁ ଭୂମୌ ନ ଦେଶାନ୍ତରସଂସ୍କୃତଃ ସ୍ୟାତ୍ ।

ପ୍ରାଗ୍‌ଭୁବିରାଗେ ଖଲୁ ଗୃହ୍ୟେଷୁ ଦେଶାନ୍ତରଂ ବାଣମିତା ବିନାଡ଼୍ୟଃ । ୧୭ ॥

ତଦାକ୍ଷଲିପ୍ତଃ ଶରଦ୍‌କୂଳିଚନ୍ଦ୍ରଃ ଉନାପୁରେଽଶ୍ଵଃ ଶରବାଣସୂର୍ଯ୍ୟଃ ।

ଶ୍ରୀନମ୍‌ବାତୋୟଧୂସଙ୍ଗମେଽସି ପକ୍ଷାଃ ଖଣ୍ଡନ୍ୟଜ୍ଞାନୌଷଧୀଶଃ । ୧୮ ॥

ବୋୟାୟ୍‌ସୂର୍ଯ୍ୟଂ ହିଭୁଜାନଗାଗ୍ନୀଶାଶ୍ଵୋଦୟାଂ ଖ୍ୟାନପୁରେ ଖରାମଃ ।

ଖାତ୍ର୍ୟକୃଚନ୍ଦ୍ରା ଅଥ ଷକ୍‌ରାମା ଲହୋରକେ ପୂର୍ଣ୍ଣଖନନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରଃ । ୧୯ ॥

କାଶ୍ମୀରଜଶ୍ରୀନଗରେ ହିବେଦା ରାମାଶୁଗବ୍ୟୋମବିଲ୍ଲେଚନାକ ।

ଜୟାଂ ହିବେଦା ଦ୍ଵିଶରାଙ୍ଗଚନ୍ଦ୍ରା ବସୁକୃୟଃ ଖାସିନ୍ଦ୍ରା ଜୟାକୌ । ୨୦ ॥

ପ୍ର. ଦଃ—୨୫

ପୂର୍ବ୍ୟକ୍ତୟିନ୍ୟାଂ ଖଣିରଃ ଖନନବିଶ୍ୱେଥ ବିନ୍ଧ୍ୟାଚଳମଧ୍ୟଦେଶେ ।
 ଦ୍ୟୁର୍ଥା ଖବାଣାନ୍ନିଭୁବଃ କୁରୁଣାଂ କ୍ଷେତ୍ରରଥାର୍ଥାଃ ଖନନାଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ରାଃ । ୧୦୧ ।
 ଶ୍ରୀରଙ୍ଗେ ଦ୍ରୁଂଙ୍ଗମିତା ଦ୍ୱିବେଦା ଦ୍ରୁୟେଥଷ୍ଟକ୍ମ ନଗରମଣିଳାଃ ।
 କର୍ଣ୍ଣାବକେତୋ ଗଜଯାଦ୍ରୁୟେତ୍ତା ଷ୍ଟକ୍ମନଗନ୍ନାଦ୍ରୁବଃ ପ୍ରଦକ୍ଷୁଃ । ୧୦୨ ।
 କୁମାରକାନାମନ ଗୁନ୍ତରୀପେ ଗଜର୍ତ୍ତବେଦାନାଗଭୁଜାବୁ ସଂଖ୍ୟାଃ ।
 ଭୂପାଳକେନନ୍ଦରଥାଃଖଣ୍ଡେନ୍ଦ୍ରା ବ୍ରଜେଖଣିଳାଃ ଖରଯାଙ୍ଗଚନ୍ଦ୍ରାଃ । ୧୦୩ ।
 ଆଗ୍ରାପୁରେ ବେଦନଗାଃକୁରମ ଭୂପାଣ୍ଡୁକାଞ୍ଚ୍ୟାଂ ବିଗଜାଃ ଖଷ୍ଟବ୍ଧବ୍ ।
 ଶ୍ରୀବେଙ୍ଗଟେ ଖାଷ୍ଟନଭେତ୍ତୁଣିଳା ରାମେଶ୍ୱରେତ୍ତାଷ୍ଟରଥାର୍ଥବାଣାଃ । ୧୦୪ ।

ତଦ୍ରାବିଡ଼େତ୍ତାଷ୍ଟ ଖଷ୍ଟବ୍ଧବ୍ଧା ବୁଦେଲକେତ୍ତାଷ୍ଟଖଣ୍ଡାର୍ଥ ଚନ୍ଦ୍ରାଃ ।
 ଶ୍ରୀନର୍ମଦାସୌମ୍ୟତଟେ ଜବଲପୁରେ ତଥା ଭରତବର୍ଷମଧ୍ୟେ । ୧୦୫ ।
 ବ୍ୟଙ୍ଗାଃଶରଙ୍ଗାଗ୍ନିଭୁବୋତ୍ତେନୁପୂର୍ବ୍ୟାଂନଗାଙ୍ଗାଃ କୃତନାଗଣିଳାଃ ।
 କୃଷ୍ଣାବୁ ସଙ୍ଗେ ଦ୍ୱିଦଶଃ ଖବାଣନନ୍ଦାଥଥୋ ରାୟପୁରେ ନବାଣାଃ । ୧୦୬ ।
 ଗୋତ୍ତାରୁଣା ରାଜମହେନ୍ଦ୍ରପୁର୍ବ୍ୟାଂ ରୁଦ୍ରେନ୍ଦବୋ ଦ୍ୱିଦ୍ୱିଦଶଃ ପ୍ରୟାଗେ ।
 ଚନ୍ଦ୍ରେଶ୍ୱରାଃ ଖାଣିଶରେନ୍ଦବଶ୍ଚାୟୋଧ୍ୟାପୁରେ ରତ୍ନପୁରେତ୍ତ ରୁଦ୍ରାଃ । ୧୦୭ ।
 ଶରାଭୁଭୂପାଷକଳାଃଷଡ଼ଙ୍ଗବିଶ୍ୱେଥ ଗୋଦାବରସିନ୍ଧୁସଙ୍ଗେ ।
 ଘନେନ୍ଦବୋତ୍ତାଭ୍ରଦଶୋତ୍ତ କାଶ୍ୟାଂ ସିନ୍ଧେନ୍ଦବୋତ୍ତ୍ରୀୟାଂଶରେନ୍ଦ୍ରା
 ସଂଖ୍ୟାଃ । ୧୦୮ ।

ଅଥୋଦତା ରାୟଗଡ଼େତ୍ତସ୍ତସ୍ତ୍ୟା ନାଗାଭ୍ରବିଶ୍ୱେଥ ବିଶାଖପୂର୍ବ୍ୟାନ୍ ।
 ନଗାରୁଣାଦ୍ରୁଂଙ୍ଗଦଶସମଲ୍ଲ-ପୁରେ ଖବିଶ୍ୱେ ବିଗଜାକ୍ଷିଚନ୍ଦ୍ରାଃ । ୧୦୯ ।
 ଶ୍ରୀକାକୁଳେରାମବୁଣିଶ୍ୟାଶାଃ ସମୁଦ୍ରନନ୍ଦାମ୍ବରଶୀତଭସଃ ।
 ନେପାଳମଧ୍ୟେ କୃତରାମରୂପା ଶ୍ୟାଷ୍ଟାଷ୍ଟଭୂପାଣ୍ଡୁମହେନ୍ଦ୍ରଣିଳୋ । ୧୧୦ ।
 ଗୋବିଶ୍ୱକେ ଖେନ୍ଦ୍ରଭୁବୋଗୟାୟାଂଗୁଣାବୁଚନ୍ଦ୍ରା ବସୁବାରଣେନ୍ଦ୍ରାଃ ।
 ବରଂପୁରେବ୍ୟବୁଭୁବୋତ୍ତବାଣ-ରୁଦ୍ରାଶ୍ଚରଞ୍ଜାମ ଇଷ୍ଟଶ୍ରତନ୍ନାଃ । ୧୧୧ । ୪
 ବେଦାଙ୍ଗରୁଦ୍ରା ଅଥ ମାଧବସ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରଥେନ୍ଦ୍ରା ଦ୍ୱିଭୁଜାକ୍ଷିଚନ୍ଦ୍ରାଃ ।
 ନୀଳାଚଳେଦ୍ୱକ୍ତଥୟୋତ୍ତୁନାଗ ରୁଦ୍ରାସ୍ତଥେକାନ୍ତବନେବ ନାତ୍ତ୍ୟାଃ । ୧୧୨ ।

ଇନ୍ଦ୍ରାକ୍ଷିତ୍ରାଃ କଟକେତୁ ସାର୍ବ ଦୃଶ୍ୟାଣା ଚନ୍ଦ୍ରା ବସୁଦୃଶ୍ଵିତନ୍ଦ୍ରାଃ ।
 ମହାନଦୀସାଗରସଙ୍ଗମେଭୂରସେଂଦବୋ ବିଶ୍ଵଭୁଜେଂଦବଶ୍ଚ । ୧୧୩ ।
 ବାଲେଶ୍ଵରେରୂପନୃପାଦ୍ରିନଂଦ ପକ୍ଷେଂଦବଃ ଚୈବ ଜଳେଶ୍ଵରେତୁ ।
 ଶରାଙ୍ଗରୂପାଣି ଚ ବିଶ୍ଵବିଶ୍ଵେସ୍ଵର୍ମେଦନୀପୁର୍ୟ୍ୟଗଷ୍ଠଧରଣ୍ୟଃ । ୧୧୪ ।
 ଖାଆଁଗ୍ନିଚନ୍ଦ୍ରା ଅଥ ବର୍ଜମାନେ ଦ୍ଵ୍ୟଗେଂଦବଃ ଖାଙ୍ଗଗୁଣେଂଦବଶ୍ଚ ।
 ଗଙ୍ଗାବୃସଙ୍ଗେଽର୍ଥଘନାଃଶରାକ୍ଷି ବିଶ୍ଵ ନବଦ୍ଵୀପପୁରେଽଦ୍ଵ୍ୟଗକ୍ଷାଃ । ୧୧୫ ।
 କୃତାମ୍ବୁରେଂଦ୍ରାଶ୍ଚକଳୀକତାୟାଂ କୁତୁହ୍ନାଃ ବେଦଶରାଗ୍ନି ଚନ୍ଦ୍ରାଃ ।
 ବଙ୍ଗସ୍ଥରଙ୍ଗାଦ୍ୟପୁରେଽଙ୍ଗନାଗଚନ୍ଦ୍ରାରସାମ୍ବୋଧୁଗରେଂଦୁସଂଖ୍ୟାଃ । ୧୧୬ ।
 ଦକ୍ଷାପୁରେ ନନ୍ଦନବେଦବଶ୍ଚ ଶରେକ୍ଷଣାମ୍ବୁଃ ପତରାଦିନାଥାଃ ।
 ଶ୍ରୀହଞ୍ଜକେ ବିଶ୍ଵଭୁଜାଃ ଶରଙ୍ଗବେଦେଦବୋ
 ଲେହତନାମନଦ୍ୟାମ୍ । ୧୧୭ ।

ଦ୍ଵ୍ୟବୃକ୍ଷଣାନ୍ୟବୃଶରଙ୍ଗଚନ୍ଦ୍ରା ଇତୀରିତା ଭରତପୂର୍ବାଭାଗେ ।
 କଥ୍ୟକ୍ତ ଏତଦ୍ପରଭାଗଦେଶା ଭୂମଧ୍ୟରେଖାକ୍ରମତଃ ହମେଶ । ୧୧୮ ।
 ରଣେ ଭୂକୌଖାମ୍ବୁଧବେଦଚନ୍ଦ୍ରାଃ କଚେଽଦ୍ଵୟଃ ସର୍ପଗଜାଗିଚନ୍ଦ୍ରାଃ ।
 ସିଂହକଳେନ୍ଦ୍ରାଃ ଖରସାର୍ଥଚନ୍ଦ୍ରାଃ ଶ୍ରୀହାରକା
 କାବୁଲୟୋଃ ଶରକ୍ଷାଃ । ୧୧୯ ।

ଗଙ୍ଗାମରକ୍ଷାଃସ୍ଵରକ୍ଷଣ୍ଡଖାଣ୍ଡ ଘ୍ନାନାଫଗାନ୍ୟାଂନବଭୂମୟଃ ସୁଧଃ ।
 ଶରାଦ୍ରିନାଗକ୍ଷିତୟୋଽଥସିନ୍ଧୁ - ନଦ୍ୟବୃସଙ୍ଗେଽବୃଭୁଜା ଘନେନ୍ଦ୍ରାଃ । ୧୨୦ ।
 ଅଥାଦ୍ରିରାମାଃ ପୁରଦେହଜଙ୍ଗ୍ୟାଂ ଭୂଜଙ୍ଗମାତଙ୍ଗନଭେଭୂଜାଶ୍ଚ ।
 ପ୍ରାଗ୍ଭରତସ୍ୟାପ୍ୟଥ ଚମ୍ପୂଦେଶ ମଧ୍ୟେଽଦ୍ରିତତ୍ତ୍ଵାନି ଗୁଣାତ୍ମ ରୂପାଃ । ୧୨୧ ।
 ଐଶ୍ଵରୀସାଗରସଙ୍ଗମୋଽସ୍ୟ ଯାମେ୍ୟଽଷ୍ଟ ବେଦାଙ୍ଗମିତାକ୍ଷ ଲତ୍ଵେ ।
 ପାରସ୍ୟକ ଭରତପଶ୍ଚିମସ୍ତେ ନଗାର୍ଥଚନ୍ଦ୍ରାନଖନିଦଚନ୍ଦ୍ରାଃ । ୧୨୨ ।
 ଆରବ୍ୟମଧ୍ୟେଽଦ୍ରି ଗୁଣେକ୍ଷଣାନି ଦକ୍ଷାସବାଶ୍ଚାଥ ଦୁରଷ୍ଠଭୂମୌ ।
 ନଗାର୍ଥରାମାଃ ଝନବେନ୍ଦୁପକ୍ଷା ସାମ୍ୟସ୍ଥଲଂକାଶ୍ଚର ଖାତ୍ରଚନ୍ଦ୍ରାଃ । ୧୨୩ ।

ପ୍ରାଚ୍ୟାବିଦ୍ୟାତ୍ୟାୟଂ ଗଜାବୁଲିପ୍ତା ବର୍ତ୍ତୋତ୍ତରେହଦୁକୁଣାଦ୍ର ମଧ୍ୟେ ।
 ନୃପାଃଶର୍କାକ୍ଷିମିତାହମାଦେଃପରେଃଷ୍ଟୁରମାଃକୃତଦନ୍ତୁ ଶୋଂଶୋ ୧୨୬୪ ।
 ପୂର୍ବୋଽଗ୍ନି ସିଦ୍ଧାନଗନାଗରୁପା ମଧ୍ୟେ ଶଶୀନ୍ଦ୍ରା ସ୍ଥିରୁଣାଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରାଃ ।
 ଶୂଙ୍ଗସ୍ୟ ଗୌର୍ଯ୍ୟାଦକଶଙ୍କରସ୍ୟାଷ୍ଟାବ୍ୟୁର୍ବି
 ଗୋଚନ୍ଦ୍ରକରେକ୍ତୁୟସ୍ୟ ୧୨୬୫ ।

ଖାପ୍ତେନ୍ଦବଃଖାତ୍ର ଘନାନଗେଶ ସୌମ୍ୟେ ହ୍ରଦେ ମାନସନାମଧ୍ୟେୟେ ।
 ଷର୍ବତ୍ତେନ୍ଦବଃ ଖାନ୍ୟୁଧନାଗଚନ୍ଦ୍ରାଃ ସପ୍ତାଙ୍ଗଷଡ଼କ୍ଷିଷ୍ଟୁ କରେନ୍ନତେଷ୍ଠୁ ।
 ୧୨୬୬ ।

କୈଳାସଶୈଳସ୍ୟ ଦରିନ୍ଦବୋଽର୍ଥ ଶୈଳାଷ୍ଟୁ ଚନ୍ଦ୍ରାଶ୍ଚ ତଦୁତ୍ତରସ୍ଥେ ।
 ଦେଶେ ପୁରସ୍ତ୍ରିବ୍ବତନାମ୍ନିରାମଗୋବ୍ଜାଃ ଖବାଶାଙ୍କଭୃବୋଽଧରୀନୋ
 ୧୨୬୭ ।

ଦ୍ବିନନ୍ଦରାମାଃ ଖରସାଷ୍ଟୁଚନ୍ଦ୍ରା ସ୍ତୁତ୍ରାଜଧନ୍ୟାଂ ଗୁଣନନ୍ଦ ବେଦାଃ ।
 ଶୂନ୍ୟାଭ୍ରସିଦ୍ଧା ଅଥ ରୁଷ୍ୟମଧ୍ୟେ ଟ୍ୟଙ୍କାବ୍ୟୟଃ ପୂର୍ଣ୍ଣନବାଙ୍କରାମାଃ ୧୨୬୮ ।
 ଇତ୍ୟାଶିୟାନାମ ମହୀମହାଂଶ ଛାନାନି ପଶ୍ଚାଦୟୁରୋପନାମ୍ନଃ ।
 ଭରସ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ପରଦଗ୍ଧବ୍ୟୟଃ ସପ୍ତାଭ୍ରବାଶାଃ ଖଧୃତବି ଲିପ୍ତାଃ
 ୧୨୬୯ ।

ତଦ୍ ପଶ୍ଚିମେ ଦ୍ବୀପମୁଦନ୍ଦବନ୍ତରୀଂଲିଙ୍ଗନାମାସ୍ତି ତଦନ୍ତରସ୍ଥେ ।
 ପୁରୋତ୍ତମେ ଲିଙ୍ଗନନାମ୍ନ୍ୟଗାଭ୍ ଶୈଳାଃ ଖନନ୍ଦା—
 ଭ୍ରୁଗୁଣାଃ ପ୍ରଦଶ୍ମାଃ ୧୨୭୦ ।

ତଦ୍ ଯାମ୍ୟଗେ ଖଣ୍ଡ ଇହାସ୍ତିକାଖ୍ୟ ସପ୍ତାଭ୍ରବାଶାଶ୍ଚ ନରକ୍ଷମନ୍ତଃ ।
 ବୃନ୍ଦଃ କୁଭ୍ରଗା ଉଦତା ହ ଜନ୍ୟୁଦ୍ବୀପସ୍ୟ ଯାମ୍ୟାଂଶତୟା ପ୍ରସିଦ୍ଧାଃ ୧୨୭୧ ।
 ଆମେରକାଧୋ ଦ୍ବିବଧୋତ୍ତରାସ୍ୟ ସୌମ୍ୟାଂଶ ଉକ୍ତା ପରଦଶ୍ଚୈଦ୍ୟଃ ।
 ତନ୍ମଧ୍ୟ ଏବାହ୍ରାସପ୍ତଚନ୍ଦ୍ରାଃ ଖଖାଭ୍ରରାମା ଅଥ ଦକ୍ଷିଣସ୍ୟାଃ ୧୨୭୨ ।
 ମଧ୍ୟୋହ୍ରନାଗାକ୍ଷିଭୃବୋଽକ୍ଷଲିପ୍ତାଃ ସୌମ୍ୟାଃ ଖଦନ୍ତେନ୍ଦବ ଆୟୁରାଂଶୋଽ
 ଅୟେଲିୟାନ୍ତଃ ବିଭୂଜାଙ୍କସଂଖ୍ୟାଃ ପ୍ରାଚ୍ୟାଃଖଖାପ୍ତ
 କ୍ଷିତୟଶ୍ଚ ସୌମ୍ୟାଃ ୧୨୭୩ ।

ଅଥାର୍କସୁକ୍ଷ୍ମଗ୍ରହଣାନୁରୂପେ ସଂନକୃଷ୍ଣେଷୁ ପୁରେଷୁ ଭୂୟଃ ।

ଲିଖାମି ତାଃ ସପ୍ତଗୁଣୋଷଧୀଣା ବୌଦ୍ଧେଷବାଣେ

କ୍ଷଣଶୀତଭାସଃ । ୧୩୪ ।

ମଞ୍ଜୁଷିକାୟାଂ ଖକ୍ତେତନ୍ଦ୍ରବୋଧର୍ଥ ବଶ୍ୟେନ୍ଦ୍ରବୋଧଥାଶୁ

ଗୁଳେ କୃତେୟଃ ।

ସପ୍ତାବ୍ଦିସୂର୍ଯ୍ୟା ନବଦୁର୍ଗକେତର୍ଥ ଶତାଃନଗାଭୂଷଣରୂପସଂଖ୍ୟାଃ । ୧୩୫ ।

ଖଣ୍ଡାଦୟଃ ପଞ୍ଚନକେଙ୍ଗ ଶତା

ନୃପାକ୍ଷିଚନ୍ଦ୍ରା ଅଥ ତାଳଚେରେ

ଷଡ଼କ୍ରିଷ୍ଣବୋଧେଷୁଷ୍ଣୁଶାଶ୍ଵପାର—

ଦ୍ଵୀପେନ୍ଦ୍ରଶତା ବଧୂନାଗରୁଦ୍ରାଃ । ୧୩୬ ।

ପୁରେ ରଣାଦ୍ୟେନ୍ଦ୍ରକୃତେନ୍ଦ୍ରବୋଧର୍ଥ ଶୂନ୍ୟାକ୍ଷିଚନ୍ଦ୍ରା ବୃହଦ୍‌ନିକାୟାମ୍ ।

ଶୈଳାବ୍ଦିଚନ୍ଦ୍ରାଃ କୃତନେତ୍ରସୂର୍ଯ୍ୟା ତେଜାଦନାଳେ

ଖଣ୍ଡେନ୍ଦ୍ରବଃ ସୁଃ । ୧୩୭ ।

ବସୁନ୍ଧିସୂର୍ଯ୍ୟାଃ ଶରତଦ୍ଵିବସୁ କୋଣାର୍କ ଏକାଗ୍ନିନବେଶ୍ଵରାଶୁ

ସୁନଶ୍ଚିତା ଯାକପୁରେଷ୍ଠବାଣ ଚନ୍ଦ୍ରାମହୀବାଣ କୁଜା ଧରଣ୍ୟଃ । ୧୩୮ ।

ମୟୂରଭଞ୍ଜେଷୁଶରେନ୍ଦ୍ରବୋର୍କରାମେନ୍ଦ୍ରବୋ ନୀଳଗିରୌ ଖରୁପାଃ ।

ନଗାଷ୍ଠା ସୂର୍ଯ୍ୟା ଇନ୍ଦ୍ରସ୍ତ୍ରସୁଖାର୍ଥ ମଷ୍ଟାଧିକସ୍ଥାନଶତମୟୋକ୍ରମ । ୧୩୯ ।

ଗୋଡ଼ଶ ପ୍ରକାଶରେ ବହୁ ମତ କଥା ଉଲ୍ଲେଖକରି ପୃଥିବୀର ଗତିସ୍ଥାନତାର ପ୍ରଶ୍ନ
କରାଯାଇଅଛି । ସୃଷ୍ଟି ରଚନା କଥା ଉଲ୍ଲେଖକରି ଅନେକ ପ୍ରଶ୍ନ ମଧ୍ୟ ପଚରା ଯାଇଅଛି ।

ସପ୍ତଦଶ ପ୍ରକାଶରେ ବୌଦ୍ଧଆଦି ମତର ଖଣ୍ଡନ କରାଯାଇ ଉକ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟୁକ୍ତି
କରାଯାଇଅଛି । ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଗ୍ରହ ସହ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଭ୍ରମଣ, ଆକାଶରେ ଶୂନ୍ୟରେ
ପୃଥିବୀର ଅବସ୍ଥାନ କୁହାଯାଇଅଛି ।

ଅଷ୍ଟାଦଶ ପ୍ରକାଶରେ ସୃଷ୍ଟି ଚର୍ଚ୍ଚା, ସୂର୍ଯ୍ୟଆଦି ଗ୍ରହର ସ୍ଵରୂପ, ପବନ ଆଦିର
ଉତ୍ପତ୍ତି, ସମୁଦ୍ର ସହିତ ପୃଥିବୀର ପରିମଣ ଓ ଅବସ୍ଥିତି, ସୃଷ୍ଟିସହ ବୃତ୍ତସେତ୍ର ଓ
ପୃଥିବୀ ପୃଷ୍ଠ ଆଦିର ଫଳାନୁସ୍ଥାନ ଆଦି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।

ଉନବିଂଶ ପ୍ରକାଶରେ ଗ୍ରହ, ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ଆକାଶ କକ୍ଷାର ପରିମାଣ ଓ ତାର ଯୁକ୍ତି, ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କର କର୍ମ ପରିମାଣ, ବର୍ଷ, ମାସ, ଦିନ ଓ ହୋର ଅଧିଷ୍ଠିତମାନଙ୍କର କ୍ଷମ, ଶକ୍ତିର, ଦୃଷ୍ଟି ସୀମା ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ କରଣର ପ୍ରସାର ସୀମା କୁହାଯାଇଅଛି ।

ବିଂଶ ପ୍ରକାଶରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଗୋଲ ଯନ୍ତ୍ର କଳ୍ପନା, ଗୋଲର, ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଭୃତି ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ସମୟ ଓ ଗ୍ରହ ସ୍ୱାଭାବିକ ଆନୟନ ଏବଂ ସ୍ୱୟଂ ଚନ୍ଦ୍ର ଯନ୍ତ୍ରର ନିର୍ମାଣ ବିଧି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।

ଏକବିଂଶ ପ୍ରକାଶରେ ନିଜର ଯୁକ୍ତି ଦେଖାଇ ଗୋଲରେ ଦେବ ଓ ଦାନବଙ୍କ ଅହୋରାତ୍ରର ପରିମାଣ, ମେଷ ଆଦି ଲଗ୍ନର ସ୍ଥୂଟତା ଓ ତାର ଅନୁଭୂତି ଓ ବିକଳ ଗ୍ରହ ଭଗଣ, ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେଖିଥିବା ବସନ୍ତ ଆଦି ଋତୁ ଓ ବନନୂଳା ନୟନ କର୍ମ କୁହାଯାଇଅଛି । ଏକିକରେ ଗୋଲଧ୍ୱାର ଶେଷ ହୋଇଅଛି । ଏଥିରେ ମୋଟ ୭ଟି ପ୍ରକାଶ ଅଛି ।

କାଳାଧିକାର

ଦ୍ୱାବିଂଶ ପ୍ରକାଶରେ ଅର୍ଥ ସହ ସମ୍ବନ୍ଧର, ମାସ ଓ ତଥ୍ୟ, ସୌର, ସାବନ ଋତୁ, ନାକ୍ଷତ୍ର ଆଦି ପରିମାଣ ଭେଦ ଓ ସୌର ସଂକ୍ରାନ୍ତି କଥାର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ।

ତ୍ରୟୋବିଂଶ ପ୍ରକାଶରେ ପାପନାଶ ହେବା ନିମନ୍ତେ କାଳରୂପୀ ମାଳାଦ୍ୱିନାଥଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରର ସହିତ ଆବରଣ ଓ ସମୁଦ୍ର ଆଦି ସହିତ ଗାଳର ସାମ୍ୟ ଦେଖାଇ ଘୋଷ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ଏଥିରେ ସୁଷ୍ମ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରରର ସବିଶେଷ ବର୍ଣ୍ଣନା ରହିଅଛି ।

ଅନ୍ୟ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ପ୍ରକାଶରେ କୌତୁକ ପଞ୍ଜିକା ଓ ଗ୍ରନ୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣିତ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକର ସଂକ୍ଷେପ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଅଛି । ଏହିପରି ତିନୋଟି ପ୍ରକାଶରେ କାଳାଧିକାର ଶେଷ ହୋଇଅଛି । ଗଣିତ ଓ ଗୋଲ ଏହିପରି ଭାବରେ ଦୁଇ ପ୍ରଧାନ ଖଣ୍ଡକୁ ନେଇ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ସମାପ୍ତ ହୋଇଅଛି ।

ଉପସହାରର ଆବଶ୍ୟକତା ଓ ତାର ଯୁକ୍ତି କୁହାଯିବା ପରେ ଦେଶାନୁର ଓ ଅକ୍ଷାଂଶ କଳା କୁହାଯାଇଅଛି । ଏହା ଜାଣିବାଦ୍ୱାରା ନିଜ ସ୍ଥାନରେ ଥାଇ ଅନ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସହଜରେ ପଞ୍ଜିକା ନିର୍ମାଣ କରାଯାଇପାରିବ । ସବୁ ସ୍ଥାନର ଅକ୍ଷାଂଶ ଆଦି କହିବା ଅସମ୍ଭବ । ଏଣୁ ୧୦୮ ଜାଗାର ଅକ୍ଷାଂଶ ଓ ଦ୍ରାଘିମା (ପୃଷ୍ଠପର ଦେଶାନୁର) ଏଠାରେ କୁହାଯାଇଅଛି ।

କେନ୍ଦ୍ର କେନ୍ଦ୍ର ଲୋକ ସମୁଦାୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ନ ପଡ଼ି କେବଳ ଉପସ୍ଥାପନ ହୁଏ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି । ସୁକୁମାରମତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣର ଆଦି ଧନାତ୍ୟ ଲୋକେ ଅନାୟାସରେ ଯେପରି ବେଦର ଚକ୍ରରୂପକ ଜ୍ୟୋତିଷ ଓ ତାର ଫଳ ଜାଣିପାରିବେ ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଏହି ଉପସ୍ଥାପନ ଲେଖା ଯାଇଅଛି । ଏଥିରେ ସଂକ୍ଷେପରେ ସବୁ ଗ୍ରନ୍ଥଗତ ବିଷୟର ଚର୍ଚ୍ଚା କରାଯାଇଅଛି ।

ସପ୍ତମ ପ୍ରକାଶରୁହିଁ ଦିଗ, ସ୍ଥାନ, କାଳ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟରେ ଜପରି ଜ୍ଞାନ ହେବ ସେହି କଥା ପରିଷ୍କାର ଭାବରେ କୁହାଯାଇଛି । ତଥାପି ଲୋକପ୍ରିୟ ସମସ୍ତ ସ୍ଥାନର ଜ୍ଞାନ ପଣ୍ଡିତମାନେ ମଧ୍ୟ ଜାଣି ନ ଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ସେ ସବୁ ଜାଗାରେ କେତେକେଲେ ଗ୍ରହଣ ଆଦି ହେବ ସେମାନେ ତାହା ଜଣାଇବାରେ ଅସମର୍ଥ ହୋଇପଡ଼ିଥାନ୍ତି । ଏଣୁ କଳ୍ପିତ ଭୂମଧ୍ୟ-ରେଖାର ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ଅବସ୍ଥିତ ଦେଶମାନଙ୍କର ଦେଶାନ୍ତର ଲିତା ଏବଂ ନିରକ୍ଷ ଦେଶ ବା ବିଷୁବ ବୃତ୍ତଠାରୁ ସେଗୁଡ଼ିକର ଉତ୍ତର ବା ଦକ୍ଷିଣ ଅକ୍ଷାଂଶକଳା ନିମନ୍ତେ କୁହାଯାଇଅଛି । ଏହାଦ୍ୱାରା ଚତୁର ଗଣକ ଗୋଟିଏ ଦେଶର ପଞ୍ଜି କା ତିଆରି କରିବା ପରେ ଖୁଲିନ ଦେଇ ଅନ୍ୟ ଦେଶର ପଞ୍ଜି କା ମଧ୍ୟ ସହଜରେ ତିଆରି କରିପାରିବ ।

ଯେଉଁ ରେଖାଠାରୁ ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମ ଦେଶାନ୍ତର ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ସେହି ଦକ୍ଷିଣୋତ୍ତର ରେଖାରେ ଥିବା ସ୍ଥାନର ଦେଶାନ୍ତର ହୁଏ ନାହିଁ । ତାହାହିଁ ରେଖାଦେଶ ।

ଭାରତର ରେଖାଦେଶରୁ ଏହି ସବୁ ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମ ଦେଶାନ୍ତର ଗଣା ଯାଇଅଛି । ଏବେ ଗ୍ରୀନ ବିଚର (Green Witch) ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ଦେଶାନ୍ତର (ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମ—East and West longitude) ଗଣାଯାଉଥିବାରୁ ଏବଂ ଏହି ମତ ସ୍କୁଲ ଓ କଲେଜମାନଙ୍କରେ ପାଠ୍ୟରୂପେ ପଢ଼ାଯାଉଥିବାରୁ ଭାରତର ରେଖା-ଦେଶ କଥା ଏକାକେଲକେ କୁଆଡ଼େ ଲୁଚି ଗଲଣି, ମାତ୍ର ଏବେ ମଧ୍ୟ ଏ ଦେଶର ଜ୍ୟୋତିଷୀ ଓ ପାଞ୍ଜିକାରମାନେ ଏହି ଭାରତୀୟ ରେଖାଦେଶକୁହିଁ ଧରି ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି । ଉଦ୍ଭୟ ମେରୁ ଓ ଲଙ୍କାକୁ ଦେଇ ଯାଇଥିବା ଭାରତର ପ୍ରାଚୀନ ମୂଳ ମାଧ୍ୟନ୍ତର ରେଖାହିଁ ଦିନେ ପୃଥିବୀର ମାଧ୍ୟନ୍ତର ରେଖାରୂପେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲଭ କରିଥିଲା ।

କ୍ରମିକ ସଂଖ୍ୟା	ନାମ	ସ୍ୱରାଷ୍ଟ୍ର ମାଧ୍ୟମିକ ରେଖାଠାରୁ ଲିପ୍ତାସ୍ତ୍ରକ ଦେଖାନ୍ତର	ଅକ୍ଷରମା
୧	ଜୁନାଗଡ଼	—	୧୨୧୪୭
୨	ମୋରସୁର	—	୧୩୭୧
୩	ସାଲସୁର	—	୧୪୨୮
୪	ରାମଗଡ଼	—	୧୫୪୩
୫	ଜାଲବାଦସୁର	—	୧୬୭୭
୬	ଗୁଜରାଟ	୫ ୫	୧୭୨୫
୭	ସୁନାସୁର	,, ୭	୧୮୫୫
୮	ନର୍ମଦାସାଗର ସଙ୍ଗମ	,, ୨୨	୧୯୦୦
୯	ବୋମ୍ବେ	,, ୨୩	୧୯୩୭
୧୦	ଉଦୟାସୁର	,, ୩୦	୧୯୭୦
୧୧	ଲହୋର	,, ୩୭	୧୯୦୦
୧୨	ଶ୍ରୀନଗର	,, ୪୩	୨୦୫୩
୧୩	ଜାମ୍ନା	,, ୪୩	୧୯୫୨
୧୪	ଜୟସୁର	,, ୪୮	୧୭୨୦
୧୫	ଉଜ୍ଜୈନ	,, ୫୦	୧୯୧୦
୧୬	ବିଜ୍ଞାନ (ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ)	,, ୫୨	୧୯୫୦
୧୭	କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର	,, ୫୭	୧୭୯୦
୧୮	ଶ୍ରୀରଙ୍ଗ	,, ୬୨	୭୪୨
୧୯	କଣ୍ଟାଟ	,, ୬୫	୭୩୭
୨୦	ରାଜସାହ	,, ୬୭	୧୭୧୭
୨୧	କନ୍ୟାକୁମାରୀ	,, ୭୮	୪୨୮

କ୍ରମିକ ସଂଖ୍ୟା	ନାମ	କ୍ଷରଣରୁ ମାଧ୍ୟମରେ ରେଖାଠାରୁ ଲିପ୍ତାସକ ଦେଖାନ୍ତର	ଅକ୍ଷକଳା
୨୨	ଭୂପାଳ	ପୃ ୭୯	୧୪୦୦
୨୩	ବ୍ରଜ (ବୃନ୍ଦାବନ)	,, ୭୦	୧୭୭୦
୨୪	ଅଗ୍ରା	,, ୭୪	୧୭୩୧
୨୫	କାଷ୍ଠ	,, ୮୩	୨୨୦
୨୬	ଶ୍ରୀବେଙ୍କଟାଦ୍ରି	,, ୮୦	୭୮୦
୨୭	ରାମେଶ୍ୱର	,, ୮୭	୫୫୭
୨୮	ଦ୍ରାଞ୍ଜଳ ମଧ୍ୟ	,, ୮୭	୭୭୦
୨୯	ବୃନ୍ଦେଲଗଣ	,, ୮୭	୧୫୦୦
୩୦	ଜୟଲବ୍ଧ	,, ୯୩	୧୩୫୫
୩୧	ଚନ୍ଦ୍ରାବର	,, ୯୭	୭୮୪
୩୨	କୁନ୍ତୀସାଗର ସଙ୍ଗମ	,, ୧୦୨	୯୫୦
୩୩	ରାୟପୁର	,, ୧୦୯	୧୨୭୯
୩୪	ରାଜମହେନ୍ଦ୍ରୀ	,, ୧୧୧	୧୦୨୨
୩୫	ପ୍ରସାଦ	,, ୧୧୧	୧୫୨୦
୩୬	ଅରୋଧା	,, ୧୧୫	୧୭୦୫
୩୭	ରତ୍ନପୁର	,, ୧୧୬	୧୩୭୭
୩୮	ଗୋଦାବରୀସାଗର ସଙ୍ଗମ	,, ୧୧୭	୧୦୦୭
୩୯	କାଶୀ	,, ୧୨୪	୧୫୧୭
୪୦	ରାୟଗଡ଼	,, ୧୨୭	୧୩୦୮
୪୧	ବିଶାଖାପତ୍ତନ	,, ୧୨୭	୧୦୭୨
୪୨	ସମ୍ବଲପୁର	,, ୧୩୦	୧୨୮୩

କ୍ରମିକ ସଂଖ୍ୟା	ନାମ	ଭାରତୀୟ ମାଧ୍ୟମ ଦାନରେଖାଠାରୁ ଲିପିବଦ୍ଧ ଦେଖାନ୍ତର	ଅକ୍ଷରକଳା
୪୩	ଶ୍ରୀକାକ୍ତଳ	ପୃ. ୧୩୩	୧୦୧୪
୪୪	ନେପାଳ	,, ୧୩୪	୧୦୮୮
୪୫	ମହେନ୍ଦ୍ର ପଦ୍ମ	,, ୧୩୫	୧୧୪୦
୪୬	ଗୟା	,, ୧୩୬	୧୪୮୮
୪୭	ବରଂସ	,, ୧୩୭	୧୧୫୪
୪୮	ଗଙ୍ଗାମ	,, ୧୩୮	୧୧୬୪
୪୯	ମାଧବଶେଷ	,, ୧୩୯	୧୨୨୨
୫୦	ଶ୍ରୀନୀଳାଚଳ	,, ୧୪୦	୧୧୮୮
୫୧	ଭୁବନେଶ୍ୱର	,, ୧୪୧	୧୨୧୪
୫୨	କଟକ	,, ୧୪୨/୩୦	୧୨୨୮
୫୩	ମହାନଦୀସାଗର ସଙ୍ଗମ	,, ୧୪୩	୧୨୧୩
୫୪	ବାଲେଶ୍ୱର	,, ୧୪୪	୧୨୧୨
୫୫	ଜଳେଶ୍ୱର	,, ୧୪୫	୧୩୧୩
୫୬	ମେଘନା ପୁର	,, ୧୪୬	୧୩୫୦
୫୭	ବରଂସ	,, ୧୪୭	୧୩୧୦
୫୮	ଗଙ୍ଗାସାଗର ସଙ୍ଗମ	,, ୧୪୮	୧୩୨୫
୫୯	ନବଦ୍ୱୀପ	,, ୧୪୯	୧୪୦୪
୬୦	କଲିକତା	,, ୧୫୦	୧୩୫୪
୬୧	ରାଜପୁର	,, ୧୫୧	୧୫୪୭
୬୨	ଡାକା	,, ୧୫୨	୧୪୨୫
୬୩	ଶ୍ରୀହରି (ପିଲହରି)	,, ୧୫୩	୧୪୧୫

କ୍ରମିକ ସଂଖ୍ୟା	ନାମ	ଭାରତୀୟ ମାଧ୍ୟମରେ ଶେଷାଠାରୁ ଲିପ୍ୟାୟକ ଦେଖାଯିବ	ଅକ୍ଷରକଳା
୭୪	ଲେଖକ ନାମ (ବ୍ରହ୍ମପୁର)	ପୃ. ୨୪୨	୧୭୫୪
୭୫	ରାଣ	ପ ୨	୧୪୪୦
୭୬	କଳ୍ପ	,, ୭	୧୩୮୮
୭୭	ସିନ୍ଧୁ	,, ୧୪	୧୫୭୦
୭୮	ଦ୍ଵାରକା	,, ୧୫	୧୩୩୮
୭୯	କାରୁଲ	,, ୧୫	୨୦୭୭
୮୦	ଆଦିଶାମୁଦ୍ରା	,, ୧୯	୧୮୭୫
୮୧	ସିନ୍ଧୁ ସାଗର ସଙ୍ଗମ	,, ୨୪	୧୪୧୭
୮୨	ଦେବ ଯଜ୍ଞ	,, ୩୭	୨୦୮୮
୮୩	ବର୍ମା	ପୃ. ୫୭	୧୧୦୩
୮୪	ଭାରତୀୟ ସାଗର ସଙ୍ଗମ	,, ୫୭	୧୪୮
୮୫	ପାରସ୍ୟ	ପ ୧୫୭	୧୯୨୦
୮୬	ଆରବ	,, ୨୩୭	୧୪୧୦
୮୭	ବୁର୍ଜୀ	,, ୩୩୭	୨୧୯୦
୮୮	ସିନ୍ଧୁ (ସିନ୍ଧୁ)	ପୃ. ୧୦୦	୪୮୮
୮୯	ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ	,, ୧୭	୨୧୨୫
୯୦	ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ପ୍ରାନ୍ତ	,, ୩୮	୨୧୦୪
୯୧	ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ପ୍ରାନ୍ତ	,, ୨୪୩	୧୭୮୭
୯୨	ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟ	,, ୧୪୧	୧୭୩୩
୯୩	ଗୌରୀଶଙ୍କର	,, ୧୫୦	୧୭୦୦
୯୪	ମାନସରୋବର (ଭୁବର)	,, ୧୦୭	୧୮୪୦
୯୫	କେଳାସ	,, ୧୧୦	୧୮୭୫
୯୬	ଦିବ୍ୟ	,, ୧୧୩	୧୯୫୦

କ୍ରମିକ ସଂଖ୍ୟା	ନାମ	ଭାରତୀୟ ମାଧ୍ୟମିକ ରେଖାଠାରୁ ଲିପ୍ତାସ୍ତ୍ରକ ଦେଶାନୁର	ଅକ୍ଷକଳା
୮୭	ଚୀନ	ପୃ ୩୯୩	୧୮୭୦
୮୮	ଚୀନ ସ୍ୱାଧୀନ	,, ୩୯୩	୨୪୦୦
୮୯	ବୁଝିଆ	,, ୪୯୩	୩୯୯୦
୯୦	ସୁରୋପ (ଲଣ୍ଡନ)	,, ୭୦୭	୩୦୯୦
୯୧	ମଧ୍ୟ ଆଫ୍ରିକା	,, ୫୦୭	—
୯୨	ଉତ୍ତର ଆମେରିକା ମଧ୍ୟ	ପୃ ୧୭୦୭	୩୦୦୦
୯୩	ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକା ମଧ୍ୟ	,, ୧୭୮୭	୧୩୨୦୦,
୯୪	ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ ମଧ୍ୟ	ପୃ ୭୨୩	୧୫୦୦,
ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶୀୟ			
୯୫	ବିହାର	ପୃ ୧୩୭	୧୨୫୦୦
୯୬	ମଞ୍ଜୁଷା	,, ୧୪୦	୧୧୩୫
୯୭	ଅନୁଗୁଳ	,, ୧୪୪	୧୨୪୭
୯୮	ନୂଆଗଡ଼ (ନବଦୁର୍ଗ)	,, ୧୪୫	୧୨୦୭
୯୯	ଶଶପଡ଼ା	,, ୧୪୭	୧୨୧୭
୧୦୦	ତାଳଚେର	,, ୧୪୭	୧୨୫୮
୧୦୧	ପାଟକୁଦ	,, ୧୪୭	୧୧୮୧
୧୦୨	ରଣପୁର	,, ୧୪୭	୧୨୦୫
୧୦୩	ବଡ଼ାମୁା	,, ୧୪୭	୧୨୨୪
୧୦୪	ଡେଙ୍କାନାଳ	,, ୧୫୦	୧୨୪୮
୧୦୫	କୋଣାର୍କ	,, ୧୫୫	୧୧୯୩
୧୦୬	ସାଜପୁର	,, ୧୫୮	୧୨୫୧
୧୦୭	ମୟୂରଭଞ୍ଜ	,, ୧୫୮	୧୩୧୨
୧୦୮	ନାଲକୋର (ବାଲେଶ୍ୱର)	,, ୧୬୦	୧୨୮୭

ଅଥେୟତାପୁରାଣରମାର୍ଗମାନ-ମାନେତୁମକଳକାବରଂ ବିନୟମ୍ ।
 ଭୁବେଷ୍ଟନେନ ମହତାହୁତଂ ଶତକଲପ୍ତାଚୟେନଫଳମାହୁତଂ
 ପୃଥକ୍ପୁରା । ୧୪୦ ।

ପ୍ରାକ୍ପ୍ରତ୍ୟଗନ୍ତରହତକ୍ଷିତବୃତ୍ତମତ୍ର
 ଖାଂଗାନ୍ତି ହୃଦ୍ଘ୍ନିପଦମଧ୍ୟକୟାହତଂ ତତ୍
 ଲମ୍ବଜ୍ୟୟା ବିଗୁଣହୃତସ୍ତୁ ହତଂ ଦ୍ଵିବର୍ଗ
 ଯୋଗାତ୍ ପଦଂ ହ ପଦୟେ ରଜୁମଧ୍ୟମାର୍ଗଃ । ୧୪୧ ।

ଦୁଇଟି ସ୍ଥାନର ଅକ୍ଷରକାର ଅନ୍ତର କରି ତାହାକୁ ୫୦୨୭ରେ ଗୁଣି ୨୧୭୦୦ରେ
 ହରିବ । ଫଳର ବର୍ଗ କରି ରଖିବ । ପୁଣି ଉକ୍ତ ଦୁଇଟି ସ୍ଥାନର ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମ ଅନ୍ତର
 ଜାଣି ତାକୁ ପୁଣି ୫୦୨୭ରେ ଗୁଣି ୩୭୦୦ରେ ହରିଲେ ଯାହା ହେବ ତାହାକୁ ଉଭୟ
 ସ୍ଥାନର ଲମ୍ବଜ୍ୟାର ଯୋଗାତ୍ରେ ଗୁଣି ଶୈଳ୍ୟରେ (୩୪୩୮) ହରିଲେ ଯେଉଁ ଫଳ ହେବ
 ତାହାର ପୁଣି ବର୍ଗ ନେବ । ଏହାର ଏବଂ ପ୍ରଥମେ ଦିଆଯାଇଥିବା ବର୍ଗରେ ଯୋଗକରି ଏହି
 ବର୍ଗ ଯୋଗର ମୂଳ ନେବାକୁ ହେବ । ଏହାହିଁ ଉକ୍ତ ଦୁଇ ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ମାର୍ଗ ପରିମାଣ
 ହେବ ।

ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଠାବଦୋ ବଦନ୍ତି ପରମହାନ୍ତେଷ୍ଠି ସ୍ଵନେହସା
 ଯତ୍କିଞ୍ଚିତନୂତୋ ରତେ ପରମବିକ୍ଷେପସ୍ୟ ଖେତାବଳେଃ ।
 ଯାମେଧାବତ୍ସୁ କୁପପଶ୍ଚିମତ୍ରମପଥସ୍ୟାବାନୁଭୂତ୍ୟାଗମ—
 ପ୍ରାମାଣ୍ୟେନ ବିନା ବ୍ୟଲେଖି ନ ମୟା ତତ୍ତତ୍କଳାକର୍ଣ୍ଣୟଃ । ୧୪୨ ।

ସୂକ୍ଷ୍ମଗଣନା ଗୁଡ଼ି ବହୁ କାଳରୁ ଜ୍ୟୋତିଷୀମାନେ ଯାହା କହିଛନ୍ତି (ବ୍ରହ୍ମମାନଙ୍କ
 ପରମଣ୍ଡର ତଥା ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତର ମାର୍ଗ ଅର୍ଥାତ୍ ଅୟନ ଚଳନ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ
 ଯାହା ଯାହା କହିଛନ୍ତି) ମୁଁ ତାଙ୍କ କଥା ଅନୁସାରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ନ କରି ସେହିପରି ଲେଖି
 ନାହିଁ । ମୋଟ ଉପରେ ମୁଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ନ କରି କିଛି ଲେଖି ନାହିଁ ।

ମୃତ୍ୟୁର୍ଦ୍ଧ୍ଵାୟୁରସୂତ୍ରଗୋ ଦନମଣିଃ ସ୍ୟାଦ୍ୟଦିନାର୍ଦ୍ଧେ ତଦା
 ସଦ୍ଘୋଷ୍ଠିତରକ୍ତ୍ରଗନ୍ଧିତପତତ୍ ତଦ୍ଘନୁନଷ୍ଟାକୁଳାତ୍ ।
 ତଦ୍ଘନୁତରକ୍ତ୍ରଗନ୍ଧିତସ୍ୟ ରକ୍ତ୍ରସମତାଂ ଦୃଷ୍ଟ୍ଵା ତଦା ଦ୍ଵାର୍ଜକା
 କାନ୍ତଃ ସ୍ଵାକ୍ଷତୟୋଦତ୍ତେବମଖିଳଂ ଦେଶେଷୁ ବେଦ୍ୟଂ ବୁଧେଃ । ୧୪୩ ।

ମଧ୍ୟାହ୍ନ ମାଧ୍ୟାହ୍ନ ରେଖାରେ ଖସୁଥିବା ଉପରେ ରବିକୁ ଦେଖି ଘର ଗୁଲ କଣା କରି ଠିକ୍ ତାର ତଳେ ଗୋଟିଏ ପାସରେ ପାଣି ରଖ । ରବି କରଣ ପାଣି ଉପରେ ପଡ଼ିବ । ଏହି କରଣ ପୁଣି ପାଣି ଉପରୁ ଅନ୍ୟବାଟେ ଉପରକୁ ଉଠିବ । ଏହି ଆଗତ କରଣ ଓ ଭୂମି ସହିତ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଉଥିବା କୋଣ ପ୍ରତ୍ୟାଗତ କରଣ ଓ ଭୂମି ସହିତ ଉତ୍ପନ୍ନ କୋଣ ସହିତ ସମାନ ହେବା କଥା । ଏହି ଦିନ ଏତକବେଳେ ସ୍ପଷ୍ଟ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଯେତେ ଯାନ୍ତ୍ର ଆସିବ ଠିକ୍ ତାହାହିଁ ସେହି ଦେଶର ଅସାଂଶ ବୋଲି ଜାଣିବ ।

ଦୃଷ୍ଟା ଦୃଷ୍ଟିବିରୁଦ୍ଧମନ୍ୟଗଣିତଂ ଶାଶ୍ୱାତ୍ ଧର୍ମସ୍ୟ ବା
 ଭ୍ରାନ୍ତଂ ତଥ୍ୟତୟା' ଭୂବଃ ପ୍ରବଦତାଂ ବାଗ୍ଭଞ୍ଜିଭଙ୍ଗାୟ ବା ।
 ବଦ୍ଧଦ୍ୱୟଂ ସଦ ମତ୍ପ୍ରଳାପପରିହାସପ୍ରକାଶାୟ ବା
 ଯେନାହଂ ହୃଦ ତଷ୍ଟତା ମୁଖରତଃ କର୍ତ୍ତୈବଦୟୈ ନମଃ । ୧୪୪ ।

ପ୍ରାଚୀନ ମାନଙ୍କର ଛତ୍ର ଗଣିତ ଦୁର୍ବଳ ନ ହେବାରୁ ହେଉ ବା ଧର୍ମର ପରିପାଶ ନିମନ୍ତେ ହେଉ ଅଥବା ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ସଭାରେ ମୋର ଏ ପ୍ରଳାପ ଜନିତ ପରିହାସ ପ୍ରକାଶ ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ହେଉ, ଯେ ମୋର ହୃଦୟରେ ରହି ମୋତେ ମୁଖରତ କରିଛନ୍ତି (ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ନିର୍ମାଣ କରିବାରେ ପ୍ରେରଣା ଦେଇଛନ୍ତି) ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ପ୍ରଣାମ କରୁଅଛି । ସେ କାସ୍ତବରେ ଅନିବାର୍ତ୍ତମୟ ଅଟନ୍ତି ।

ଆସୀଦ୍ୱାଶୀନ୍ତ୍ରକାଶୀଶ୍ୱରମିହିରତନୃଜନ୍ମରାଜାଧିରାଜ—
 ସ୍ୱାରାସ୍ତତ୍ୟର୍ଥପୃଥ୍ୱୀଧବଦହନପୃଷ୍ଠପଦମାତୋଦ୍ୱାପଗାତଃ ।
 ପ୍ରାପ୍ତଶ୍ରୀର୍ଜିତ୍ତ୍ୱଜତ୍ରମରବରପଦଃ ସତ୍ତ୍ୱମା-ହାବଂଭୌମା —
 କ୍ଷୀମାନ୍ ବୈରାଗିନାମା ସ୍ମୃତତମମହମାଖଣ୍ଡଃ ଖଣ୍ଡପୁର୍ଯ୍ୟାଃ । ୧୪୫ ।

ବରୁଣ, ଇନ୍ଦ୍ର, ରୁଦ୍ର, ସମ, କୃବେର ନିର୍ଭୂତ, ଅଗ୍ନି ଓ ପବନ ଏହି ଅଷ୍ଟଲୋକ ପାଳଙ୍କ ଅଂଶରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଖଣ୍ଡପଡ଼ାରେ ବୈରାଗୀ ନାମରେ ଜଣେ ରାଜା ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଉପାଧି ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ତ୍ରୁମରବର ଥିଲା । ଏହି ଉପାଧି ସେ ସଜ୍ଜନ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସାବଂଭୌମ (ଓଡ଼ିଶା ସାବଂଭୌମ ପୁରୀ ରାଜାଙ୍କର ଶ୍ରୀ ଗଜପତି)ଙ୍କ ଠାରୁ ନିଜର କୃତଜ୍ଞ କଳରେ ପାଇଥିଲେ । ସେ ବଡ଼ ବୁଦ୍ଧିମାନ ଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କର ଖ୍ୟାତି ଓ ମହତ୍ତ୍ୱା ଗୁରୁଆଡ଼େ ବଢ଼ି ରିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ଖଣ୍ଡପଡ଼ାରେ ସେ ଇନ୍ଦ୍ରପରି ଶାସନ କରୁଥିଲେ ।

ତସ୍ମାଦ୍ବିଷ୍ଣୁଫଳ ଦୃଷ୍ଟାଦକନି ଶୁଭକନିର୍ବାଜାଭଙ୍ଗାବରାହୀ
 ଭୀଷ୍ମାନୁଷ୍ଠାନରେଷ୍ଟାର୍ଜିତପରବଜୟଃ ଶ୍ରୀକନୀଳାଦ୍ରୁପିଂହଃ ।
 ତସ୍ମାନ୍ନଃ ଶୁଭ୍ରବନ୍ଦୁୟମଣିପରଭବୋଦାମକୀର୍ତ୍ତିପ୍ରତାପଃ
 ପ୍ରାପ ପ୍ରାକ୍ ଶ୍ରୀନ୍ଦ୍ରୁପିଂହଃ ପଦମଜିତପଦଧ୍ୟାନଲୀନହିତାପଃ । ୧୪୬ ।

ଏହି ବୈଶ୍ଵାତ୍ମିକ ମନୋବାକ୍ସା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଜଗନ୍ନାଥ ପୂରଣ କଲେ । ଫଳରେ ତାଙ୍କ ଔରସରେ ଶ୍ରୀ ମାଳାଦ୍ରୁସିଂହ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ମାଳାଦ୍ରୁସିଂହ ଗଙ୍ଗାବରଜାବଗାୟ ଶାସ୍ତ୍ରଙ୍କ ସଦୃଶ ତେଜସ୍ଵୀ ଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଶାସ୍ତ୍ରଙ୍କର ତେଜ ମନେ ପଡ଼ୁଥିଲା । ଏହି ଅପୂର୍ବ ତେଜ ବଳରେ ସେ ଶତ୍ରୁକୁ ପରାଜିତ କରୁଥିଲେ । ମାଳାଦ୍ରୁସିଂହ ବାପ୍ରବରେ କ୍ଷଣିକନ୍ତା ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପୁଅ ଶ୍ରୀ ନୃସିଂହ ନଜର ଖଞ୍ଜି ଓ ପ୍ରତାପ ମହିମା ବଳରେ (ପ୍ରକୃଷ୍ଣ ପ୍ରତାପ) ତାଙ୍କ ପୂର୍ବ ବଂଶର ଉପାଧି ‘ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଭ୍ରମରବର’ ପାଇ ପାରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଏହି ଦୁର୍ଦ୍ଦମାୟ ଖଞ୍ଜି ଓ ପ୍ରତାପ ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ମଧ୍ୟ ଭରସାର କରୁଥିଲା । ସେ କନ୍ତୁ ଅପରାଜିତ (ବିଷ୍ଣୁ)ଙ୍କ ପଦ ଧ୍ୟାନରେ ଦୁଃଖ ସମ୍ଭବ ହଟାଇ ଦେଇ ପାରିଥିଲେ (ସିଦ୍ଧାନ୍ତ-ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ, ଆଧ୍ୟୁଦେବିକ ଓ ଆଧ୍ୟବୌତିକ) ।

କ୍ଷତ୍ରାଧିପତିବଦେନାନ୍ୟପୟଃପୟଃପ୍ରୋଦ୍ୟଦାପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରା
ଜ୍ୟୋତିଃସନ୍ଧାନସିନ୍ଧୁସ୍ତତ ଉଦୟମଗଜ୍ଜଦ୍ବୟଃ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁଃ ।
ସ୍ଵାନ୍ତୋଦ୍ୟଦୀନବନ୍ଧୁପ୍ରପଦନଖମହଃସଂହୃତାଂ ହସ୍ତମେଶ୍ରଃ
ଶ୍ରୀମାନ୍ ସିଂହାନ୍ତନାମୋହଲଳିତୟଃ ଭରଦ୍ଵାଜ—

ଗୋହାବ୍ଜନିବଃ । ୧୪୭ ।

କ୍ଷତ୍ରାଧିପତି ବଦେଲ ବଂଶ ଦୁର୍ବ୍ୟ ସମୁଦ୍ର ପରି ଶୁଭ୍ର ଓ ସୁନ୍ଦର । ସେଥିରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଉଦୟ ହେଲ ପରି ଶ୍ରୀ ନୃସିଂହ ଜନ୍ମ ପରିଗ୍ରହ କରିଥିଲେ । ଏହି ନୃସିଂହଙ୍କ ଔରସରେ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁଙ୍କର ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା । ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ମାନଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଜ୍ଞାନରେ ସମୁଦ୍ର ସ୍ଵରୂପ ଥିଲେ । ସେ ହୃଦୟରେ ଘନବନ୍ଧୁ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ କରୁଥିଲେ । ଶେଷ ଭଗବାନଙ୍କ ପାଦ ନଖର ତେଜରେ ତାଙ୍କର ପାପାନ୍ତକାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶାନ୍ତି ନିଶ୍ଚୟ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ସେ ଆମର ଏହି ଓଡ଼ିଶା ଦେଶରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ସେ ଭାରତୀୟ ଗୋଷ୍ଠ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଭାରତୀୟ କୁଳ ରୂପକ ପଦ୍ମର ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଵରୂପ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଯୋଗେ ଏହି ବଂଶର ପ୍ରକାଶ ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇପାରିଥିଲା । ତାଙ୍କର ସୋପାୟକ ନାମ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ସିଂହ । ସେ ବଡ଼ ପଣ୍ଡିତ ଲୋକ ଥିଲେ ।

ତତ୍ତ୍ଵଃ ଶ୍ରୀ ମଧୁସୂଦନାଭିଧମହାପାତ୍ରାଦ୍ ଗୁରୋର୍ଦୀକ୍ଷିତୋ
ବଦ୍ୟାମୁଦ୍ୟତଖଡ୍ଗଗବେୟସୁପଦାଦାନନ୍ଦମେଶ୍ରାଦ୍ଗତଃ ।
ସୋହଂ ବ୍ରହ୍ମଗିରିଶମାଧବପଦାବାସଃ ସ୍ଵଧର୍ମାଧମଃ
ଯିଜ୍ଞାନଗ୍ରଥନଂ ଚକାର ଯଦଦଂ ସ୍ୟାତ୍ କୃଷ୍ଣପାଦାପିତିମ୍ । ୧୪୮ ।

ମୁଁ ଏହି ଶ୍ୟାମବର୍ଣ୍ଣ ସିଂହଙ୍କ ପୁତ୍ର । ମଧୁପୁତ୍ର ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଠାରୁ ମୁଁ ଘଷା
ନେଇ ଅଛି । ଖାଡ଼ଙ୍ଗା (ଖଡ଼ଗରାୟ) ଆନନ୍ଦ ମିଶ୍ରଙ୍କ ପାଖରେ ମୁଁ ପାଠ ପଢ଼ିଛି ।
ଗ୍ରନ୍ଥା, ବିଷ୍ଣୁ ଓ ମହେଶ୍ୱରଙ୍କ ପାଦକୁ ମୋର ଆଶ୍ରୟ ସ୍ଥଳ । ନିଜର କୁଳ ଧର୍ମ ପାଳନ
କରିବାରେ ମୁଁ ଅଧମ ଅଟେ । ତଥାପି (ସେମାନଙ୍କ ଦୟାରୁ) ଯେ ଏ
ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ ତିଆରି କରିଗଲା ଏହାକୁ ଉଗବତ୍ ତରଣାର ବିନ୍ଦୁରେ ଅର୍ପଣ
କରୁଅଛି ।

ଯାତାଙ୍ଗବିନବାବୁ ବସନ୍ତରକଳି ଜନ୍ମାଭବନ୍ତାମକଂ
ବେଦୋଷବୁଧବର୍ଷକେଶ ଚ ମୟା ଗ୍ରହେନ୍ଦ୍ରିୟମାବିଷ୍ଣୁତଃ ।
ସନ୍ତଃ ସନ୍ତତମତ୍ ସନ୍ତୁ ଗଣିତେ ସନ୍ତୋଷବନ୍ତୋ ଗୁଣଂ
ଗୁଣ୍ଡଳଃ ପରହୃତ୍ୟ ଦୋଷଗଣନାଂ ନାସ୍ତେନ ଯତ୍ସବ୍ଦତ୍ । ୧୪୯ ।

ସିଦ୍ଧାନ୍ତାନୁବତ୍ତା ଅପୀତ୍ୱ ଗଦତା ଯେ ଯେ ବିଶେଷା ମୟା
ତେ ହେୟା ନବକଳ୍ପନା ଇତି ମତିର୍ମାରୁତ୍ ପ୍ରଭୁଣାଂ କୃତତ୍
ଦୃଢ଼ସିଦ୍ଧିଂ କଳ, ଲଲ୍ଲଭୟରଗତାନନ୍ଦାର୍ଯ୍ୟଭଙ୍ଗାଦିତିଃ
ସ୍ୱଗ୍ରହେଷୁ ଯଦୀଦୃଶା ବହୁମତା ଇଦୃକ୍ ବିଶେଷା ନବାଃ । ୧୫୦ ।

କଳଗତାବ ୪୯୩୭ରେ ମୋର ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା । ମୋତେ ଚଉଦିଶ ବର୍ଷ
ହେଲାବେଳେ ମୁଁ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା ଆରମ୍ଭ କଲି । ମୋର ଏହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଥିବା
ଦୋଷ ଗୁଡ଼ିକୁ ଗ୍ରନ୍ଥ କେବଳ ଗୁଣ ଗୁଡ଼ିକ ଗ୍ରହଣ କରି ସଜ୍ଜନମାନେ ସବଦା ସମ୍ବନ୍ଧ ରହନ୍ତୁ ।
କାରଣ କୌଣସି ମନୁଷ୍ୟ ସବଜ୍ଞ ନୁହେଁ ।

ପ୍ରାଚୀନ ସିଦ୍ଧାନ୍ତମାନଙ୍କରେ ନଥିବା କେତେକ କଥା ଏଥିରେ ଅଛି । ଏଗୁଡ଼ିକ
ନୂଆ କଳ୍ପନା ବୋଲି ସମର୍ପ ଲୋକେ ଅବଜ୍ଞା କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ବିଦ୍ୱାନ୍ ମାନଙ୍କର
ଏହିପରି ମନେ ନ ହେଉ ବୋଲି ମୋର ପ୍ରାର୍ଥନା । କାରଣ, ଦୃଢ଼ସିଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ଲଳି, ଶ୍ୱସ୍ତର,
ଆର୍ଯ୍ୟଭଟ୍ଟ ଆଦି ପଣ୍ଡିତମାନେ ନିଜ ନିଜ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏହିଭଳି ବିଶେଷ କଥା କହି ନାହାନ୍ତି
ନା ଲୋକେ ତାକୁ ମାନି ନାହାନ୍ତି ? ମୁଁ କଲି ବୋଲି ମୋର ଦୋଷ କାହିଁକି ହେବ ?

ସିଦ୍ଧାନ୍ତାଧ୍ୟୟନଂ ବିନାପି ଗଗନାଭୋଗୋ ନ ଭୋଗୋଡ଼ଭୂତିଃ
ସାର୍ଞଂ ବାସନୟା ଯଦୀୟହୃଦୟେନ୍ଦ୍ରିୟତ୍ୟଭିବାବିଷ୍ଣୁତେ ।
ସିଦ୍ଧାନ୍ତପ୍ରମୁଖେ ପ୍ରକାଶନବକସ୍ତସ୍ମାଧିକାର ଦ୍ୱୟା
ଯୁକ୍ତଂ ଦର୍ପଣକେନ୍ଦ୍ର ଗୋଲ ଗଣିତଖ୍ୟାତ୍ୟୁତ୍ତରାକ୍ଷଂ ଗତନ୍ । ୧୫୧ ।

ମୁଁ ପିତାନ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ ପଢ଼ି ନାହିଁ । ତଥାପି ଆକାଶ ସୀମା ଗ୍ରହ, ନକ୍ଷତ୍ର ତଥା ସେମାନଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ମୋ ହୃଦୟକୁ ଆଲୋଡ଼ିତ କରିଅଛି । ତେଣୁ ମୁଁ ସେଗୁଡ଼ିକ ଆବିଷ୍କାର କରିବାରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଅଛି, ଏହି ପିତାନ୍ତ ଦର୍ପଣରେ । ୯ଟି ପ୍ରକାଶରେ ଦୁଇଟି ଅଧିକାର (ଗୋଲଧିକାର ଓ କାଳାଧିକାର) ଗୁପ୍ତ ଭାବରେ ଶେଷ ହୋଇଅଛି । ଗୋଲ ଗଣିତ ଭାବରେ ଏହି ଶେଷାର୍ଥର ଖ୍ୟାତି ରହିଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା ଶେଷ ହେଲା ।

—ଅଧିକ—

ଇତି ଶ୍ରୀପିତାନ୍ତ ପ୍ରଥମ ପଦଯୁଗ୍ମଦର୍ପଣ ଇତି
ପ୍ରସିଦ୍ଧଃ ସଂଶୁଦ୍ଧୋ ବଚନନୟନୈକ୍ୟାଧିଗମନାତ ।
ପ୍ରକାଶିତଃ ସୂର୍ଯ୍ୟରଶ୍ମିଭିରଧିକାରି ରୂପଗତଃ
ସମାପ୍ତୋଽୟଂ ଗ୍ରନ୍ଥଃ ସ୍ମରତୁ ଚରମନ୍ତଃ ଶିତିତଳମ୍ । ୧୫୬ ।

ଗଣିତ ବିଦ୍ଵାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହେଉଥିବାରୁ ଏହି ପିତାନ୍ତ ଦର୍ପଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଶୁଦ୍ଧ ଏଣୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମଧ୍ୟ ହୋଇଅଛି । ଏଥିରେ ୨୪ ପ୍ରକାଶକୁ ନେଇ ୫୫ ଅଧିକାର ଅଛି । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ବର୍ତ୍ତମାନ ପରି ସମାପ୍ତ ହେଲା । ଏହା ପୃଥିବୀରେ ବହୁକାଳ ଉପସେବୀ ହୋଇ ବିରାଜିତ ରହୁ-ଏହା ମୋର ଇଚ୍ଛା ।

ବୃତ୍ତ୍ୟାଦିପ୍ରଳୟାନ୍ତକାଳକଳନାତ୍ ପ୍ରେତେଶିତୁଃ ଶାସନା
ଲ୍ଲୀଳଦ୍ରବ୍ୟତୟାଧିକାସିତରୂପଃ କାଳେୟୁଷାଦାନତଃ ।
ନୀଳସ୍ୟାତଳନାୟକସ୍ୟ ଶିରସୋଽଳଙ୍କାର ଶ୍ଵବାତ୍ ସ୍ଵତଃ
ସଂପ୍ରାକ୍ତଃ କଳକାଳକାଳ ଇତି ଯଃ କୃଷ୍ଣାୟୁତତ୍ସୈନମଃ । ୧୫୭ ।

ସୂଚିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପ୍ରଳୟ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମୟ ହିସାବ କରୁଥିବାରୁ, ସମୟ କୃଷ୍ଣ ଦ୍ରବ୍ୟଠାରୁ ଅଧିକ କାଳିଆ ଯମକୁ ଶାସନ କରୁଥିବାରୁ, ଯଥା କାଳରେ ସୁଖଭୋଗ କରୁଥିବାରୁ ଏବଂ ମାଳ ପଦ୍ମ ପତ୍ରକରେ ଅଳଙ୍କାର ହୋଇଥିବାରୁ ଯାହାକୁ କାଳ-କାଳ ବୋଲି କୁହାଯାଏ, ସେହି କୃଷ୍ଣକୁ ମୁଁ ପ୍ରଣାମ କରୁଅଛି ।

ଆତ୍ମାଦେଶିଶ୍ରୁତସ୍ମାଦ୍‌ଧୃତବହୁବିଧାଗୁରବାରଂ ପ୍ରକାଶିଃ
କାଳେକାଳେନ୍‌ଦୁତସ୍ତନ୍ ଗଗନଗଗଣିତଂ ସାର୍ଥୟତ୍ୟାମୃଜାଭିଃ ।
ବିଶ୍ଵଂ ଯଃ ପାତି ମାଦୃକ୍ ପତିତତତସମୁଦାରଣୋନ୍ମୁଦିତାହୁଃ
ସୋୟଂ ଦେବଃ ଶିତିଶ୍ଳାଭୁତ ଜୟତମାନିନ୍ଦ୍ରନୀଳୋ-

ଜ୍ଞାନଶ୍ରୀଃ । ୧୫୮ ।

ପ୍ରି: ଦା:—୭୭

ନିଜର ଆଦେଶ ଭୁତ, ବେଦ ଓ ସ୍ମୃତିରେ ଯେତେ ପ୍ରକାର ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମାଦିର ଲେଖା-
ଯାଇଛି, ସେ ସବୁ ନିଜର ପ୍ରଜାଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଯଥା ସମୟରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ କରାଇ
ଗ୍ରହଗଣିତକୁ ଯେ ସାର୍ଥକ କରାଉଛନ୍ତି, ଯେ ଏହି ସତରାତର ବିଶ୍ଵକୁ ପାଳନ କରୁଅଛନ୍ତି,
ମୋ ପରି ପତିତମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷାକରିବା ନିମନ୍ତେ ଯେ ଉପରକୁ ହାତ ଟେକିବସି ରହିଛନ୍ତି
ଏବଂ ଯାହାଙ୍କର ଶରୀର କାନ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରମାଳ ପରି କୃଷ୍ଣ ଓ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ସେହି ମୋର ହୃଦୟର
ଦେବତା ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମାଳାଚଳରେ ବସବର ବିରାଜମାନ ଅଛନ୍ତି ।

ଇତ୍ୟୁକ୍ତଲୋକନୃପାଳକୁଳପ୍ରୟତ
ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରକୃତୌ ଗଣିତେଽସିସିଦ୍ଧେ
ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣ ଉପାହୃତବାଳବୋଧେ
ସାନୁକ୍ରମୋ ବ୍ୟରଚ ସିଦ୍ଧମିତଃ ପ୍ରକାଶଃ । ୧୫୫ ।

—ଇତି କାଳାଧିକାରଃ ସମାପ୍ତଃ—

ଇତି ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରସିଂହକୃତୌ ଶୁଦ୍ଧସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣେ କାଳାଧିକାରେ
କୌତୁକପଞ୍ଜିକାଦ୍ଵ୍ୟପସ୍ତହାରବର୍ଣ୍ଣନା ନାମ
ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶତମଃ ପ୍ରକାଶଃ ସମାପ୍ତଃ—

—ସମାପ୍ତଶ୍ଳୋକଂ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣଃ—

॥ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥାର୍ପିତୋଽସ୍ମୁ ଶ୍ରୀଃ ଶ୍ରୀଃ ॥

ଶ୍ଳୋକାଃ ସ୍ୱଳ୍ପଂ ଇହ ବେଦନାଗପକ୍ଷାସିଦ୍ଧିଂ ଖ୍ୟା ଅଥ ଭୁବପକ୍ଷାଃ
ବ୍ରହ୍ମାନ୍ତରୈତଥାଃ ଖ୍ୟାବାଶପକ୍ଷାଃ *

ସମ୍ବନ୍ଧ ଭବ୍ୟାୟ ଭବନ୍ତୁ ଦକ୍ଷାଃ । ୧୫୭।

ଏହିଗ୍ରନ୍ଥରେ ମୋର ନିଜ ରଚିତ ଶ୍ଳୋକ ସଂଖ୍ୟା—	୨୨୮୪
ଅନ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମମାନଙ୍କରୁ ଗୃହୀତ ଶ୍ଳୋକ ସଂଖ୍ୟା—	୨୧୭
ମୋଟ ଶ୍ଳୋକ ସଂଖ୍ୟା ମିଶ୍ରି—	୨୫୦୦ *

ଏହି ସବୁ ଶ୍ଳୋକ ଉତ୍ତମ ଓ ଅତି ଭଲ ଭାବରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି । ଏଣୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ଶୁଦ୍ଧବାସ୍ତବ ହୁଅନ୍ତୁ ।

ଭୀମସ୍ୟାପି ପରାଜୟେ। ଯୁଧ୍ୱ ଭବେଦ୍ବରୁଦ୍ଧିଭ୍ରମଃ ସ୍ୟନ୍ନୁନେଃ
କାଦାଚିତ୍ କତୟାପ୍ୟତୋଽଲ୍ଲବିତୁଷାମସ୍ମାଦ୍ୱିଶାଂ କା କଥା ।
ତସ୍ମାଦ୍ବ୍ୟବସାଦ୍ବଶୁଜନବ ଗଣିତଂ ଯଦ୍ବା ସଦ୍ୱାର୍ଥଂ ପଦଂ
ତଦ୍ବ୍ୟବଂ ପରଶୋଧୟନ୍ତୁ କୃତନଃ କୃତ୍ୱାନୁକମ୍ପାଂ ମୟି । ୧୫୭।

କୌଣସି କୌଣସି ଯୁଦ୍ଧରେ ଶ୍ରେୟଙ୍କର ହାର ହୋଇଥାଏ । ସ୍ୱୟତ ବ୍ରହ୍ମମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ବେଳେ ବେଳେ ବୁଦ୍ଧିଭ୍ରମ ହୋଇଥାଏ । ଆମ କଥା କା ଆଉ କଣ କହିବା ? ଆମେ ତ ଅଳ୍ପଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତ । ତେଣୁ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଯେଉଁଠି ଯେଉଁଠି ଅଶୁଦ୍ଧ ଥିବ ଏବଂ ଯେଉଁଠି ସମାନ ଅର୍ଥର ଶବ୍ଦ ଥାଇ ପୁନଶ୍ଚ ଦୃଷ୍ଟି ହୋଇଯାଇଥିବ ସେ ସବୁକୁ ଦକ୍ଷ ବିଦ୍ୱାନ୍ମାନେ ମୋ ପ୍ରତି ସହଯୁ ହୋଇ ସଂଶୋଧନ କରିନେବେ ।

ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡାଞ୍ଚଳାଣ୍ଡସ୍ଥିରତରଧରଣୀମଣ୍ଡଳଭ୍ରାନ୍ତଶୌଣ୍ଡ
ପ୍ରୋଞ୍ଚକ୍ଷେଂଲଣ୍ଡଦନ୍ତାବଳବଳଦଳନାକୁଣ୍ଡକଣ୍ଡାରବର୍ଣ୍ଣାଃ ।
ସୋଽୟଂ ନୀଳାଦିସିଂହାଦ୍ୟୁଦ୍ଧବଦନଦରୀନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପ୍ରାପ୍ତଦୂର୍ଗଃ
ସ୍ଥୀତ ସ୍ୱଖ୍ୟାତରସ୍ତୁ ପ୍ରଥମବିଗଣିତସ୍ଥାୟାରଃ ପ୍ରବନ୍ଧଃ । ୧୫୮।

ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ ଗୋଟିଏ ବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରବନ୍ଧ କା ଗ୍ରନ୍ଥ । ଜ୍ୟୋତିଷରେ ଥିବା ୫ ସ୍କନ୍ଧ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମ ସ୍କନ୍ଧ ଗଣିତର ଏହା ସାରତତ୍ତ୍ୱରୂପୀ ଅଟେ । ଏହାର ତତ୍ତ୍ୱ ବୁଝିବା ତେତେ ସହଜ ନୁହେଁ । ମାଳାଦ୍ରୁ ସିଂହଙ୍କ ବଂଶର (ଜଣେ ଲୋକର) ମୁହଁ ରୂପକ ଗୁହାୟ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ସିଂହ-
ରୂପରେ ବାହାରି ଅଛି । ଅଣ୍ଡ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଭିତରେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ଯେଉଁ ପୃଥିବୀ ରହିଅଛି

* ଅନୁଷ୍ଠ ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରାୟକ ସଂଖ୍ୟା ସହସ୍ର ଚତୁଷ୍ଟୟଂ ୪୦୦୦ ।

ତାର ଭ୍ରମଣ ସ୍ୱୀକାର କରିବାରେ ଯେଉଁ ଇଂଲଣ୍ଡ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଦନ୍ତାବଳ ହାତୀ ପରି ରହିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ବଳ ଦଳ ନେବା ନିମନ୍ତେ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ସିଂହର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ । ସେମାନଙ୍କ ସାମର୍ଥ୍ୟ ନଷ୍ଟ କରିଦେବାରେ ଏହି ସିଂହ ଆଦୌ କୃଣ୍ଡା କରିବ ନାହିଁ । ଏଣୁ ମୋର ଇଚ୍ଛା—ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ଖ୍ୟାତି ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ବର୍ଦ୍ଧିତ ହେଉ ।

ବେଳୋଦ୍ୟଦସିତଗୋବେ ସୁଦ୍ଧାମାଦସ୍ତବାବଳୀପାତେ

ଗାନ୍ ମମ ସୁପବିତେ ନିପତତୁ ପୁରୁଷୋତ୍ତମକ୍ଷେତ୍ରେ । ୧୫୯ ।

ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ରେ ମୋର ଶରୀର ଲୀନହେଉ । ଅର୍ଥାତ୍ ମୋର ମୃତ୍ୟୁ ଏହି ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ହେଉ ଏହା ମୋର ଇଚ୍ଛା । ଏହି କ୍ଷେତ୍ରର ନୀଳ ପବିତ୍ର ସମୁଦ୍ର ବେଳାଭୂମିରେ ଉଦ୍ଭୂତ ହୋଇ ରହିଅଛି । ଇନ୍ଦ୍ର ଆଦି ଦେବତାମାନଙ୍କର ଗ୍ରୋହସବୁକୁ ଏହି କ୍ଷେତ୍ର ପାଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟରେ ଧରି ରଖିଅଛି । ଏଣୁ ଏହା ଅତି ପବିତ୍ର ଅଟେ ।

ମୁକୁନ୍ଦଦେବସ୍ୟ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶାକ୍ଷେ

କାଳେ ବୃଷାଷ୍ଟମ୍ଭୟମେ ଚ ଶାକ୍ଷେ ।

ବାରେ ଶନେର୍ନାର୍ଗପୁରୋନବମ୍ୟା-

ନିଦଂ ମୟା ପୁସ୍ତକମାଶୁପର୍ଣ୍ଣମ୍ । ୧୬୦ ।

୧୮୧୪ ଶକାବ୍ଦ ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବଙ୍କ ୧୪ ଅଙ୍କ ମାର୍ଗଶୀର ମାସ କୃଷ୍ଣ ପକ୍ଷୀୟ ନବମୀ ତିଥି ଶନିବାର ଦିନ ମୋର ଏହି ପୁସ୍ତକ ରଚନା ଶେଷ ହୋଇଅଛି । ଅନୁଷ୍ଠୁବ୍ ଛନ୍ଦର ଶ୍ଳୋକ ଅକ୍ଷର ସଂଖ୍ୟାରେ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ସମସ୍ତ ରଚନାର ସଂଖ୍ୟା (ଗ୍ରନ୍ଥ ସଂଖ୍ୟା) ହିସାବରେ ପ୍ରାୟ ୪୦୦୦ ହଜାର ହେବ ।

ମଧ୍ୟମାଧ୍ୟମିକ

ପ୍ରାଚୀନ ଦିନ ପଦକାଳ

କୃଷ୍ଣ ପ୍ରକାଶ ୫୪ ତମ ସ୍କୋଲ ।

(କ) ଏକାଦି ସୌରାବଦୀଂ ସାବନାହରଣ ।

ବର୍ଷାନ୍ତ	ଦିନାନ୍ତ	ବର୍ଷାନ୍ତ	ଦିନାନ୍ତ
୧	୩୭୫	୧ ସପ୍ତମସ୍	୩୭୫୫୫୫
୨	୩୭୬	୨	୩୭୫୫୫୬
୩	୧୦୫୭	୩	୧୦୫୫୫୭
୪	୧୪୭୧	୪	୧୪୭୧୦୫୫
୫	୧୮୭୭	୫	୧୮୭୭୧୫୫
୬	୨୧୫୭	୬	୨୧୫୫୫୭
୭	୨୫୫୭	୭	୨୫୫୫୫୭
୮	୨୯୫୭	୮	୨୯୫୫୫୭
୯	୩୩୫୭	୯	୩୩୫୫୫୭
୧୦	୩୭୫୭	୧ ଅଷ୍ଟମସ୍	୩୭୫୫୫୭
୧୧	୩୭୫୭	୧	୩୭୫୫୫୭
୧୨	୧୦୫୭	୧	୧୦୫୫୫୭
୧୩	୧୪୭୧	୧	୧୪୭୧୦୫୫
୧୪	୧୮୭୭	୧	୧୮୭୭୧୫୫
୧୫	୨୧୫୭	୧	୨୧୫୫୫୭
୧୬	୨୫୫୭	୧	୨୫୫୫୫୭
୧୭	୨୯୫୭	୧	୨୯୫୫୫୭
୧୮	୩୩୫୭	୧	୩୩୫୫୫୭
୧୯	୩୭୫୭	୧	୩୭୫୫୫୭
୨୦	୩୭୫୭	୨	୩୭୫୫୫୭
୨୧	୩୭୫୭	୨	୩୭୫୫୫୭
୨୨	୩୭୫୭	୨	୩୭୫୫୫୭
୨୩	୩୭୫୭	୨	୩୭୫୫୫୭
୨୪	୩୭୫୭	୨	୩୭୫୫୫୭
୨୫	୩୭୫୭	୨	୩୭୫୫୫୭
୨୬	୩୭୫୭	୨	୩୭୫୫୫୭
୨୭	୩୭୫୭	୨	୩୭୫୫୫୭
୨୮	୩୭୫୭	୨	୩୭୫୫୫୭
୨୯	୩୭୫୭	୨	୩୭୫୫୫୭
୩୦	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୩୧	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୩୨	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୩୩	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୩୪	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୩୫	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୩୬	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୩୭	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୩୮	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୩୯	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୪୦	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୪୧	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୪୨	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୪୩	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୪୪	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୪୫	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୪୬	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୪୭	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୪୮	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୪୯	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୫୦	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୫୧	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୫୨	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୫୩	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୫୪	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୫୫	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୫୬	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୫୭	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୫୮	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୫୯	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୬୦	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୬୧	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୬୨	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୬୩	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୬୪	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୬୫	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୬୬	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୬୭	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୬୮	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୬୯	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୭୦	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୭୧	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୭୨	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୭୩	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୭୪	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୭୫	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୭୬	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୭୭	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୭୮	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୭୯	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୮୦	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୮୧	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୮୨	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୮୩	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୮୪	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୮୫	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୮୬	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୮୭	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୮୮	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୮୯	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୯୦	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୯୧	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୯୨	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୯୩	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୯୪	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୯୫	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୯୬	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୯୭	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୯୮	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୯୯	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭
୧୦୦	୩୭୫୭	୩	୩୭୫୫୫୭

ଏକାଦି ସୌରାକାଳୀୟ ସାବନାହରଣ

ବର୍ଷାଣି	ଦିନାଳ	ବର୍ଷାଣି	ଦିନାଳ
୧ ନିମ୍ନଭମ୍	୩୭୫୨୫୮୭୫୭	୮ କୋଟିଃ	୨୯୨୨୦୭୦୦୫୧୯
୨	୩୭୫୨୫୮୭୫୭୩	୯	୩୭୫୨୫୮୭୫୭୩
୩	୧୦୯୫୭୭୭୨୭୯	୧ ଅଭ୍ୟୁଦୟ	୩୭୫୨୫୮୭୫୭୩
୪	୧୪୭୧୦୩୫୦୨୭	୨	୩୭୫୨୫୮୭୫୭୩
୫	୧୮୭୭୨୯୩୭୮୨	୩	୧୦୯୫୭୭୭୨୭୯
୬	୨୧୯୧୫୫୭୫୩୯	୪	୧୪୭୧୦୩୫୦୨୭
୭	୨୫୫୭୮୧୧୨୯୫	୫	୧୮୭୭୨୯୩୭୮୨
୮	୨୯୨୨୦୭୦୦୫୨	୬	୨୧୯୧୫୫୭୫୩୯
୯	୩୨୮୭୩୨୮୮୮	୭	୨୫୫୭୮୧୧୨୯୫
୧ କୋଟିଃ	୩୭୫୨୫୮୭୫୭୫	୮	୨୯୨୨୦୭୦୦୫୨
୨	୩୭୫୨୫୮୭୫୭୩	୯	୩୭୫୨୫୮୭୫୭୩
୩	୧୦୯୫୭୭୭୨୭୯	୧ ପଦ୍ମ	୩୭୫୨୫୮୭୫୭୩
୪	୧୪୭୧୦୩୫୦୨୭	୨	୩୭୫୨୫୮୭୫୭୩
୫	୧୮୭୭୨୯୩୭୮୨	୩	୧୦୯୫୭୭୭୨୭୯
୬	୨୧୯୧୫୫୭୫୩୯	୪	୧୪୭୧୦୩୫୦୨୭
୭	୨୫୫୭୮୧୧୨୯୫	୫	୧୮୭୭୨୯୩୭୮୨

କରଣାଦି ମୁଖ୍ୟଗଣନାଃ ମୃତ୍ୟୁବାଦେଃ ୭୧୪୪୦୪୧୧୧୯୭୨

କଳାଦେଃ ୧୮୧୫୩୩୫ ଉଦ୍ଧୃତ୍ୱାଦିଃ ୧୮୧୫୩୩୫

ଏକୋନାମ୍ନାଃ ଶାସ୍ତ୍ରାଦିଃ ଦିନଗଣନାଃ ପଞ୍ଚି ମୁଖ୍ୟଦିନେ ମଧ୍ୟାହ୍ନଃ ସୂର୍ଯ୍ୟଃ ।

ମଧ୍ୟମାଧ୍ୟମିକାରେ—ମଧ୍ୟଗ୍ରହାନୟନ ପଦକାଳ

(ଖ/୧) ରବିବର୍ମା ପଦକାଳ

ଦିନାଳ	ରାଶିମାନ୍ଦୟ	ଦିନାଳ	ରାଶିମାନ୍ଦୟ
୧	୦।୦୫୯୮୧୦	୫ ସହସ୍ରମ୍	୮୮।୦୪୭୪୭
୨	୦।୧୫୮୧୭୮୦	୬	୫।୩୩୭୮୭୮୦
୩	୦।୨୫୭୮୭୮୩୧	୭	୧।୨୯୮୩୭୮୫
୪	୦।୩୫୭୮୭୮୪୧	୮	୧୦।୨୪୪୯୮୭୮୮
୫	୦।୪୫୭୮୭୮୫୦	୯	୭।୨୦୮୫୭୮୭୧
୬	୦।୫୫୭୮୭୮୬୧	୧ ଅଧୁକମ୍	୪।୧୭୮୧୩୫୩୪
୭	୦।୬୫୭୮୭୮୭୧	୨	୯।୨୩୧୧୮
୮	୦।୭୫୭୮୭୮୮୧	୩	୧।୧୮୪୪୭୮୪୭
୯	୦।୮୫୭୮୭୮୯୧	୪	୭।୪୭୮୭୮୧୧୭
୧୦	୦।୯୫୭୮୭୯୦	୫	୧୦।୨୦୭୮୭୮୫୦
୧୧	୦।୧୦୫୭୮୯୧୦	୬	୩।୭୮୧୩୩୩୩
୧୨	୦।୨୦୫୭୮୯୨୦	୭	୭।୨୮୧୧୮୮୫୭
୧୩	୦।୩୦୫୭୮୯୩୦	୮	୦।୮୧୨୮୪୪୩୧
୧୪	୧।୪୦୫୭୮୯୪୦	୯	୪।୨୪୧୪୪୨୦୫
୧୫	୧।୫୦୫୭୮୯୫୦	୧ ନିଷ୍ପମ୍	୯।୧୦୧୫୫୫୩୯
୧୬	୧।୬୦୫୭୮୯୬୦	୨	୭।୨୦୩୧୫୧୧୮
୧୭	୧।୭୦୫୭୮୯୭୦	୩	୪।୦୪୭୮୪୭୫୭
୧୮	୧।୮୦୫୭୮୯୮୦	୪	୧।୧୧୩୪୭୮୩୭
୧୯	୧।୯୦୫୭୮୯୯୦	୫	୧୦।୨୧୧୧୮୩୮୧୭
୨୦	୨।୦୦୫୭୯୦୦	୬	୮।୧୩୫୩୩୩୫୫
୨୧	୨।୧୦୫୭୯୦୧୦	୭	୫।୧୧୫୧୫୧୫୩
୨୨	୨।୨୦୫୭୯୦୨୦	୮	୨।୨୮୭୮୫୧୩
୨୩	୨।୩୦୫୭୯୦୩୦	୯	୦।୨୮୩୨୦୫୨
୨୪	୨।୪୦୫୭୯୦୪୦	୧ ନିଷ୍ପମ୍	୯।୧୮୩୧୮୧୩୧
୨୫	୨।୫୦୫୭୯୦୫୦	୨	୭।୨୫୧୮୩୩୨
୨୬	୨।୬୦୫୭୯୦୬୦	୩	୪।୭୫୭୮୫୩୩
୨୭	୨।୭୦୫୭୯୦୭୦	୪	୧।୨୦୩୭୮୫୫
୨୮	୨।୮୦୫୭୯୦୮୦	୫	୧୧।୩୧୭୮୨୮୩୭
୨୯	୨।୯୦୫୭୯୦୯୦	୬	୮।୧୫୫୫୩୧୭
୩୦	୩।୦୦୫୭୯୧୦୦	୭	୫।୨୮୩୫୫୫୩
୩୧	୩।୧୦୫୭୯୧୧୦	୮	୩।୧୧୧୪୧୪୧୧୦

ରବିବର୍ମା ପଦକାନ୍ତ

ଦିନାନ୍ତ	ରାଶିପଦ୍ୟ	ଦିନାନ୍ତ	ରାଶିପଦ୍ୟ
୧ ନିୟୁତମ୍	୦୧୨୩୩୩୩୩୩୩୩	୨ କୋଟିଃ	୧୧୧୧୨୩୩୩୩୩
୨ କୋଟିଃ	୧୦୨୩୩୩୩୩୩୩୩	୩	୧୧୧୩୩୩୩୩୩୩୩
୩	୩୧୩୩୩୩୩୩୩୩	୪	୧୩୩୩୩୩୩୩୩୩
୪	୨୧୧୩୩୩୩୩୩୩୩	୫	୨୩୩୩୩୩୩୩୩୩
୫	୩୩୩୩୩୩୩୩୩୩	୬ ଅକ୍ଷୁଦ୍ରମ୍	୩୩୩୩୩୩୩୩୩୩

ରବିବର୍ମାପଦ୍ୟ ଧ୍ରୁବରାଶିପଦ୍ୟ ୦୧୦୧୦୧୦

କରଣାଦ ଧ୍ରୁବଃ ୧୧୩୩୩୩୩୩୩୩

ଗନ୍ତବ୍ୟାଦ୍ୟଃ ୩୧୩୩୩୩୩୩୩୩

ଦ୍ରାପଦାନ୍ତ ମନ୍ତୋଦୟ ୩୧୩୩୩୩୩

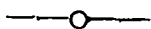
କରଣାଦ ମନ୍ତୋଦୟ ୩୧୩୩୩୩୩

ଦ୍ଵାରଃ ୩୧୧

ଭୂଜଫଳ ଛେଦଃ ୩୩୩୩୩

ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେଶାନ୍ତର ଲିପ୍ତାଦ୍ୟଃ ୩୩୩୩

ଶତସେପଃ ୦୧୩୩୩୩୩୩

(ଖ । ୨) ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ମଧ୍ୟ ପଦକାନ

ଦିନାଂକ	ରାଶ୍ୟାଦୟଃ	ଦିନାଂକ	ରାଶ୍ୟାଦୟଃ
୧	୦।୧୩୧୦।୩୪।୫୭	୯	୧୧।୮୪୩।୦।୫୭
୨	୦।୨୭।୨୧।୧।୪୪	୧୦	ସହସ୍ରମ୍ ୭।୭।୨୧।୭।୪୪
୩	୧।୧।୩୧।୪୪।୩୭	୧୧	୨।୧୨।୪୨।୧୫।୨୭
୪	୧।୨।୨୪।୨୧।୧।୨୮	୧୨	୧।୧।୧।୩।୩।୧୧
୫	୨।୫।୫।୨।୫।୨୦	୧୩	୪।୨।୫।୨।୩।୦।୫୫
୬	୨।୧।୧।୩।୨।୧।୨	୧୪	୦।୧।୪।୫।୩।୩।୩
୭	୩।୨।୧।୪।୪।୪	୧୫	୭।୮।୭।୪।୭।୨
୮	୩।୧।୫।୨।୪।୩।୫।୭	୧୬	୨।୧।୨।୭।୫।୭।୭
୯	୩।୨।୮।୩।୫।୧।୩।୪।୧	୧୭	୧।୨।୦।୪।୧।୧।୪।୧
୧୦	୪।୧।୧।୪।୫।୪।୮।୪।୧	୧୮	୪।୨।୭।୧।୦।୧।୩।୩
୧୧	୮।୨।୩।୩।୧।୩।୭।୧	୧୯	୦।୩।୩।୧।୧।୭।୧।୭
୧୨	୧।୫।୧।୭।୭।୭।୭	୨୦	୦।୭।୨।୩।୪।୩।୩
୧୩	୫।୧।୭।୩।୧।୪।୪।୩	୨୧	୦।୧।୦।୩।୩।୫।୧।୪।୧
୧୪	୧।୨।୮।୪।୧।୩।୨।୩	୨୨	୦।୧।୪।୫।୧।୫।୫
୧୫	୨।୧।୦।୩।୪।୫।୨।୪	୨୩	୦।୧।୭।୩।୭।୨।୭।୨
୧୬	୭।୨।୨।୨।୦।୪।୦।୪।୪	୨୪	୦।୨।୧।୭।୪।୩।୩।୧
୧୭	୧୧।୦।୭।୨।୧।୨।୫	୨୫	୦।୨।୪।୩।୧।୦।୫।୫
୧୮	୩।୧।୫।୫।୨।୧।୮।୭	୨୬	୦।୨।୮।୧।୦।୧।୮।୧।୧
୧୯	୭।୨।୭।୩।୮।୭।୪।୭	୨୭	୧।୧।୪।୧।୩।୫।୨।୮
୨୦	୪।୨।୫।୧।୭।୧।୩।୩।୩	୨୮	୧।୫।୧।୨।୫।୨।୪।୫
୨୧	୧୧।୨।୨।୫।୪।୨।୦।୧।୧	୨୯	୨।୧।୦।୨।୫।୪।୫।୩।୦
୨୨	୭।୨।୦।୩।୨।୨।୭।୫	୩୦	୩।୧।୫।୩।୩।୩।୨।୪
୨୩	୩।୧।୮।୧।୦।୩।୩।୫।୨	୩୧	୪।୨।୦।୫।୧।୩।୦।୫।୧
୨୪	୧୧।୧।୫।୫।୮।୪।୦।୩।୮	୩୨	୫।୦।୭।୨।୩।୪।୪
୨୫	୭।୧।୩।୨।୭।୪।୭।୫	୩୩	୭।୧।୧।୭।୧।୭।୨।୧
୨୬	୩।୧।୧।୪।୫।୪।୧	୩୪	୮।୭।୩।୦।୧।୧।୪

(ଖ । ୨) ଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ୟ ମକ୍ଷପଦକାଳ

ଦିନାଳ	ରାଶିଦୟଃ	ଦିନାଳ	ରାଶିଦୟଃ
୮	୧୧୧୧୪୩୧୧୧୧	୧ କୋଟିଃ	୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧
୯	୧୦୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧	୨	୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧
୧ ନିୟୁତମ୍	୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧	୩	୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧
୨	୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧	୪	୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧
୩	୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧	୫	୧୦୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧
୪	୧୦୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧	୬	୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧
୫	୧୦୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧	୭	୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧
୬	୧୦୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧	୮	୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧
୭	୧୦୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧	୯	୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧
୮	୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧	୧ ଅବୁଦ୍ଧମ୍	୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧
୯	୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧୧		

ଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ୟ ଦ୍ଵାପରାନ୍ତରାଶିଦୟଃ ୦୦୦୦୦୦

କରଣାଦୟଃ ୦୦୦୦୦୦୦୦୦୦

ଗଣକପ୍ରାଦୟଃ ୦୦୦୦୦୦୦୦୦୦

କୃତଜ୍ଞେୟଃ ୦୦୦୦୦

ଦେଶାନୁର କପ୍ରାଦୟଃ ୦୦୦୦୦୦୦୦

କେନ୍ଦ୍ର ଶେଷ ରାଶିଦୟଃ ୦୦୦୦୦୦୦୦୦୦

ଶେଷେଷ ରାଶିଦୟଃ ୦୦୦୦୦୦୦୦୦୦

—*—

(ଖା) ଚନ୍ଦ୍ର ମନ୍ଦୋଦୟ ପଦକାନ୍ତ

ଦିନାନ୍ତ	ରାଶିଦୟା	ଦିନାନ୍ତ	ରାଶିଦୟା
୧	୦।୦।୨୦।୫୫	୧ ସହସ୍ରମ୍	୩।୨।୨।୨।୩୩୭
୨	୦।୦।୧୩।୨୧।୪୯	୨	୨।୧।୨।୩।୩୩୭
୩	୦।୦।୨୦।୨।୪୪	୩	୧।୧।୩।୩।୩୩୭
୪	୦।୦।୨୨।୩।୩୩	୪	୨।୨।୩।୩।୩୩୭
୫	୦।୦।୩୩।୩।୩୩	୫	୩।୩।୩।୩।୩୩୭
୬	୦।୦।୪୦।୩।୩୩	୬	୧।୦।୧।୦।୩।୩୩୭
୭	୦।୦।୪୭।୩।୩୩	୭	୧।୦।୧।୦।୩।୩୩୭
୮	୦।୦।୫୩।୩।୩୩	୮	୩।୩।୩।୩।୩୩୭
୯	୦।୧।୦।୩।୩୩	୯	୧।୧।୧।୧।୩।୩୩୭
୧୦	୦।୧।୧।୩।୩୩	୧ ଅସ୍ତମ୍	୧।୩।୩।୩।୩୩୭
୨୦	୦।୨।୧।୩।୩୩	୨	୨।୨।୧।୧।୩।୩୩୭
୩୦	୦।୩।୧।୩।୩୩	୩	୩।୩।୧।୧।୩।୩୩୭
୪୦	୦।୪।୧।୩।୩୩	୪	୪।୪।୧।୧।୩।୩୩୭
୫୦	୦।୫।୧।୩।୩୩	୫	୫।୫।୧।୧।୩।୩୩୭
୬୦	୦।୬।୧।୩।୩୩	୬	୬।୬।୧।୧।୩।୩୩୭
୭୦	୦।୭।୧।୩।୩୩	୭	୭।୭।୧।୧।୩।୩୩୭
୮୦	୦।୮।୧।୩।୩୩	୮	୮।୮।୧।୧।୩।୩୩୭
୯୦	୦।୯।୧।୩।୩୩	୯	୯।୯।୧।୧।୩।୩୩୭
୧ ଶତମ୍	୦।୧୦।୧।୩।୩୩	୧ ଲକ୍ଷମ୍	୧୧।୧।୧।୧।୩।୩୩୭
୨	୦।୨।୧।୩।୩୩	୨	୧୦।୧।୧।୧।୩।୩୩୭
୩	୧।୩।୧।୩।୩୩	୩	୧।୧।୧।୧।୩।୩୩୭
୪	୧।୪।୧।୩।୩୩	୪	୨।୨।୧।୧।୩।୩୩୭
୫	୧।୫।୧।୩।୩୩	୫	୩।୩।୧।୧।୩।୩୩୭
୬	୧।୬।୧।୩।୩୩	୬	୪।୪।୧।୧।୩।୩୩୭
୭	୧।୭।୧।୩।୩୩	୭	୫।୫।୧।୧।୩।୩୩୭
୮	୧।୮।୧।୩।୩୩	୮	୬।୬।୧।୧।୩।୩୩୭
୯	୧।୯।୧।୩।୩୩	୯	୭।୭।୧।୧।୩।୩୩୭

(ଖ । ୩) ଚନ୍ଦ୍ର ମନ୍ଦୋଦରୀ ପଦକାବି

ଦିନାକ	ରାଶ୍ୟାଦୟଃ	ଦିନାକ	ରାଶ୍ୟାଦୟଃ
୧ ଜୟନ୍ତମ୍	୪।୩।୩।୧।୪।୩।୧	୧ ବୋଟିଃ	୫।୫।୨।୨।୫।୮ .
୨	୮।୭।୦।୨।୯।୨	୨	୧୦।୧୦।୪।୫।୦।୧୭
୩	୦।୧୦।୩।୦।୪।୩।୩	୩	୩।୧।୫।୭।୧।୫।୨।୫
୪	୪।୧।୪।୦।୫।୮।୩	୪	୮।୨।୦।୯।୪।୦।୩।୩
୫	୮।୧।୭।୩।୧।୧।୨।୩।୪	୫	୧।୨।୫।୧।୨।୫।୪।୧
୬	୦।୨।୧।୧।୨।୭।୫	୬	୭।୦।୧।୪।୩।୦।୪।୯
୭	୪।୨।୪।୩।୧।୪।୧।୩।୭	୭	୦।୫।୧।୭।୫।୫।୫।୮
୮	୮।୨।୮।୯।୫।୭।୭	୮	୫।୧।୦।୧।୯।୨।୧।୭
୯	୧।୧।୩।୨।୧୦।୩।୭	୯	୧୦।୧।୫।୨।୧।୪।୭।୧।୪
		୧ ଅବନ୍ତମ୍	୩।୨।୦।୨।୪।୧।୧।୨।୨

ଚନ୍ଦ୍ର ମନ୍ଦୋଦରୀ ଦ୍ଵାପରାନ୍ତ ଧୂର ରାଶ୍ୟାଦୟଃ ୪।୦।୩।୭।୦।୦

କରଣାବଧୂରଃ ୧୦।୨।୨।୩।୫।୫।୯

ଗୋଲିପ୍ରାଦୟଃ ୩।୪।୦।୫।୪।୩।୧।୧

ଭୂଜି ଛେଦଃ ୩।୨।୩।୩

ଦେଶାନ୍ତର ଲିପ୍ରାଦୟଃ ୦।୧।୭।୫।୮

(ଖ । ୪) ମଙ୍ଗଳସ୍ୟ ମଧ୍ୟ ପଦକାଳ

ଦିନାଳି	ରାଶିଦୟା	ଦିନାଳି	ରାଶିଦୟା
୧	୦।୦।୩୧।୨।୩୦	୧ ସୁଦୃଶମ୍	୫।୧୪।୧୪।୧।୫୩
୨	୦।୧।୨।୫।୩୦	୨	୦।୨।୩।୨।୩।୪୭
୩	୦।୧।୩।୧।୧।୩୦	୩	୪।୧।୨।୫।୫।୪୦
୪	୦।୨।୫।୪।୩୦	୪	୧।୨।୨।୨।୪।୩।୩
୫	୦।୨।୩।୨।୧।୩୦	୫	୩।୧।୦।୩।୨।୧।୨
୬	୦।୩।୩।୩।୧।୩୦	୬	୩।୨।୧।୦।୧।୧।୨୦
୭	୦।୩।୪।୦।୫।୩୦	୭	୨।୩।୧।୧।୫।୩।୧।୩
୮	୦।୪।୧।୧।୩।୨।୩୦	୮	୭।୨।୨।୧।୩।୩।୫।୭
୯	୦।୪।୪।୨।୫।୩।୩୦	୯	୧।୭।୧।୫।୧।୭।୫।୧
୧୦	୦।୫।୧।୪।୨।୫।୧	୧ ଅସ୍ତୁତମ୍	୭।୨।୦।୧।୭।୫।୩।୫
୨୦	୦।୧।୦।୨।୩।୫।୦।୨	୨	୧।୧।୦।୩।୩।୫।୭।୪।୫
୩୦	୦।୧।୫।୪।୩।୧।୫।୩	୩	୩।୦।୫।୦।୫।୭।୩।୩
୪୦	୦।୨।୦।୫।୭।୪।୦।୫	୪	୨।୨।୧।୭।୫।୫।୩।୦
୫୦	୦।୨।୭।୧।୨।୫।୭	୫	୧।୧।୧।୨।୪।୫।୪।୨।୩
୬୦	୧।୧।୨।୭।୩।୦।୭	୬	୪।୧।୪।୧।୫।୩।୧।୭
୭୦	୧।୭।୪।୦।୫।୫।୩	୭	୧୦।୨।୧।୫।୩।୫।୩।୩
୮୦	୧।୧।୧।୫।୫।୨।୦।୧	୮	୫।୧।୨।୧।୫।୫।୧।୧
୯୦	୧।୧।୭।୧।୪।୫।୧୦	୯	୦।୨।୩।୨।୪।୧।୫।୪
୧ ଶିତମ୍	୧।୨।୨।୨।୪।୧।୦।୧୧	୧ ଲକ୍ଷମ୍	୭।୨।୨।୪।୧।୪।୩।୪।୭
୨	୩।୧।୪।୩।୨।୦।୨।୩	୨	୧।୧।୫।୩।୧।୩।୭।୩।୨
୩	୫।୭।୧।୨।୩।୦।୩।୪	୩	୩।୩।୨।୧।୨।୭।୧।୧
୪	୭।୨।୧।୩।୭।୪।୦।୪।୫	୪	୩।୧।୧।୧।୧।୫।୫
୫	୩।୨।୨।୦।୫।୦।୫।୭	୫	୧।୨।୪।୧।୩।୫।୧
୬	୧୦।୧।୪।୨।୫।୧।୩	୬	୪।୧।୭।୫।୩।୫।୨।୩।୭
୭	୦।୭।୪।୧।୧।୧।୧।୧	୭	୧।୧।୧।୪।୩।୪।୧।୨।୩
୮	୧।୨।୧।୧।୩।୨।୧।୩	୮	୬।୨।୩।୩।୩।୦।୧
୯	୩।୨।୧।୩।୭।୩।୧।୪।୨	୯	୦।୨।୫।୨।୩।୧।୩।୫।୭

(ଖ/୪) ମଙ୍ଗଳସ୍ୟ ମଧ୍ୟ ପଦକାଳ

ଦିନାଳ	ରାଶ୍ୟାଦୟଃ	ଦିନାଳ	ରାଶ୍ୟାଦୟଃ
୧ ଜିୟୁତମ୍	୭।୧୮।୧୮।୭୪ ୨	୨	୮।୭।୨।୩।୩୭
୨	୩।୭।୩।୧।୩।୧୪	୩	୦।୧।୩।୩।୩୪
୩	୧୦।୨୪।୩୪।୨।୩।୩୪	୪	୪।୧।୨।୩।୭।୩୪
୪	୭।୧।୩।୧।୨।୩।୭।୩୪	୫	୮।୧।୩।୭।୨।୩୪
୫	୨।୧।୩।୩।୩।୨।୩	୬	୦।୧।୭।୩।୩।୩୪
୬	୧।୧।୩।୩।୩।୩।୩	୭	୪।୨।୧।୮।୩।୩।୩୪
୭	୩।୮।୭।୩।୩।୩	୮	୮।୨।୩।୧।୩।୩।୩୪
୮	୦।୨।୭।୨।୩।୩।୩	୯	୦।୨।୭।୧।୩।୩।୩୪
୯	୮।୧।୩।୩।୩।୩।୩	୧୦ ଅକ୍ଷୟମ୍	୩।୦।୧।୨।୩।୩।୩୪
୧ କୋଟିଃ	୪।୩।୧।୧।୭।୩		

ମଙ୍ଗଳସ୍ୟଦ୍ୱାପରାୟମ୍ ୧୧।୧।୩।୩।୩।୩

କରଣାଦୟଃ ୩।୧।୨।୩।୩।୩

ଗତିଲିପ୍ତାଦୟଃ ୩।୧।୨।୩।୩।୩

ଦ୍ୱାପରାୟମ୍ ୪।୩।୩।୩ ୩।୩।୩।୩ ୦।୨।୩।୩।୩
କରଣାଦୟଃ ୪।୩।୩।୩ ୩।୩।୩।୩ ୦।୨।୩।୩।୩

ମନ୍ତ୍ରାୟଃ ୨୪୫

ପାତ୍ରାୟଃ ୨୭୧

ଭୂକ୍ଷେପଃ ୨୮୭

ଦେଶୀୟ କଳାୟ ୧।୧।୩।୩

—X—

୨

(ଖ । ୫) ବୁଧଶିଂସ୍ୟ ପଦକାଳ

[illegible]

(ଖ । ୫) ବୃକ୍ଷଶିଳ୍ପସ୍ୟ ପଦକାଳ

ଦିନାଳ	ରାଶ୍ୟାଦୟଃ	ଦିନାଳ	ରାଶ୍ୟାଦୟଃ
୧ ନିୟୁତମ୍	୫୨୭୫୧୩୧୧୨	୨ କୋଟିଃ	୧୨୭୧୦୨୪୪
୨	୧୧୨୩୪୩୨୨୪	୩	୮୨୫୫୩୭୭
୩	୫୨୦୫୪୩୩୩୭	୪	୭୨୪୨୦୪୮୮
୪	୧୧୧୭୨୭୪୪୧	୫	୭୨୨୫୭୦୧୦
୫	୫୧୪୧୭୩୭୧	୬	୫୨୧୩୧୧୨୧୨
୬	୧୧୧୧୧୧୭୧୩	୭	୪୨୦୭୨୪୧୪
୭	୫୮୦୩୮୨୫	୮	୩୧୮୪୧୩୭୧୭
୮	୧୧୪୫୨୧୩୮	୯	୨୧୭୧୭୪୮୮
୯	୫୧୪୩୪୦୫୦	୧ ଅକ୍ଷୁଦ୍ରମ୍	୧୧୫୫୨୦୨୦
୧୦ କୋଟିଃ	୧୦୨୮୩୫୧୨୨		

ବୃକ୍ଷଶିଳ୍ପସ୍ୟ ଦ୍ଵାପରନ୍ତ ଧୂକଃ ୧୧୩୫୨୪୦

କରଣାଦୟଃ ଧୂକଃ ୧୦୧୮୧୪୧୧୨୧

ଗତି ଲିପ୍ତାଦୟଃ ୨୫୫୩୨୧୭୭୧୭

ଦ୍ଵାପରନ୍ତମନ୍ତଃ ୭୧୫୫୫୦ ଦ୍ଵାପରନ୍ତପାତଃ ୦୨୧୩୧୧୨୧୦

କରଣାଦମନ୍ତଃ ୭୧୭୪୧୧୦୧୭ କରଣାଦପାତଃ ୦୨୧୧୭୨୮୫

ମନ୍ତ୍ରହାରଃ ୪୮୮

ପାତ୍ରହାରଃ ୩୭୨

ଭୂକଲ୍ପେଦଃ ୮୮

ଦେଶାନ୍ତର କଳାଦି ୧୦୨୩୧୫

(ଖ. ୭) ଶୁଦ୍ଧବର୍ଣ୍ଣ ପଦକାଳ

ଦିନାଳ	ଶୁଦ୍ଧବର୍ଣ୍ଣ	ଦିନାଳ	ଶୁଦ୍ଧବର୍ଣ୍ଣ
୧	୦୦୪୫୩୨	୧	ସଦସ୍ତମ୍ଭ ୨୨୩୪୫୬୭୮
୨	୦୦୫୬୩୨୧	୨	୩୧୭୮୫୬୭୮୯
୩	୦୦୧୨୫୬୭୮୯	୩	୮୫୬୭୮୯୦୧୨
୪	୦୦୧୨୫୬୭୮୯	୪	୧୨୩୪୫୬୭୮୯
୫	୦୦୧୨୫୬୭୮୯	୫	୨୩୪୫୬୭୮୯୦
୬	୦୦୧୨୫୬୭୮୯	୬	୩୪୫୬୭୮୯୦୧
୭	୦୦୧୨୫୬୭୮୯	୭	୪୫୬୭୮୯୦୧୨
୮	୦୦୧୨୫୬୭୮୯	୮	୫୬୭୮୯୦୧୨୩
୯	୦୦୧୨୫୬୭୮୯	୯	୬୭୮୯୦୧୨୩୪
୧୦	୦୦୧୨୫୬୭୮୯	୧୦	ଅସ୍ତମ୍ଭ ୭୮୯୦୧୨୩୪
୨୦	୦୦୧୨୫୬୭୮୯	୨୦	୭୮୯୦୧୨୩୪୫
୩୦	୦୦୧୨୫୬୭୮୯	୩୦	୧୨୩୪୫୬୭୮୯
୪୦	୦୦୧୨୫୬୭୮୯	୪୦	୨୩୪୫୬୭୮୯୦
୫୦	୦୦୧୨୫୬୭୮୯	୫୦	୩୪୫୬୭୮୯୦୧
୬୦	୦୦୧୨୫୬୭୮୯	୬୦	୪୫୬୭୮୯୦୧୨
୭୦	୦୦୧୨୫୬୭୮୯	୭୦	୫୬୭୮୯୦୧୨୩
୮୦	୦୦୧୨୫୬୭୮୯	୮୦	୬୭୮୯୦୧୨୩୪
୯୦	୦୦୧୨୫୬୭୮୯	୯୦	୭୮୯୦୧୨୩୪୫
୧	ଶିଳ୍ପ ୦୮୯୦୧୨୩୪	୧	ଲକ୍ଷ୍ମ ୦୮୯୦୧୨୩୪
୨	୦୧୨୩୪୫୬୭୮	୨	୧୨୩୪୫୬୭୮୯
୩	୦୨୩୪୫୬୭୮୯	୩	୨୩୪୫୬୭୮୯୦
୪	୧୨୩୪୫୬୭୮୯	୪	୩୪୫୬୭୮୯୦୧
୫	୧୨୩୪୫୬୭୮୯	୫	୪୫୬୭୮୯୦୧୨
୬	୧୨୩୪୫୬୭୮୯	୬	୫୬୭୮୯୦୧୨୩
୭	୧୨୩୪୫୬୭୮୯	୭	୬୭୮୯୦୧୨୩୪
୮	୨୩୪୫୬୭୮୯୦	୮	୭୮୯୦୧୨୩୪୫
୯	୨୩୪୫୬୭୮୯୦	୯	୮୯୦୧୨୩୪୫୬

(ଖ । ୭) ଶ୍ରୀରାମେଶ୍ଵର ପଦନାମ

ଦଳ	ଶ୍ରମିକ	ଦଳ	ଶ୍ରମିକ
୧ ନିୟମ	୧୧୧୩୩୩୩୩୩୩୩	୨ କୋଟି	୨୧୧୧୧୧୧୧୧୧୩୩
୨	୨୧୩୩୩୩୩୩୩୩	୩	୩୧୩୩୩୩୩୩୩୩
୩	୩୧୩୩୩୩୩୩୩୩	୪	୪୧୩୩୩୩୩୩୩୩
୪	୪୧୩୩୩୩୩୩୩୩	୫	୫୧୩୩୩୩୩୩୩୩
୫	୫୧୩୩୩୩୩୩୩୩	୬	୬୧୩୩୩୩୩୩୩୩
୬	୬୧୩୩୩୩୩୩୩୩	୭	୭୧୩୩୩୩୩୩୩୩
୭	୭୧୩୩୩୩୩୩୩୩	୮	୮୧୩୩୩୩୩୩୩୩
୮	୮୧୩୩୩୩୩୩୩୩	୯	୯୧୩୩୩୩୩୩୩୩
୯	୯୧୩୩୩୩୩୩୩୩	୧୦	୧୦୧୩୩୩୩୩୩୩୩
୧୦ କୋଟି	୧୦୧୩୩୩୩୩୩୩୩		

ଶୁଭଦ୍ରେ ପରାଜୟ ଥିବଃ ୦୧୨୨୫୭୦୦

କରଣାଦି ଧୂବଃ ୦।୩।୪୫।୧।୨୧

ଗଜେନ୍ଦ୍ରାବତ୍ସଃ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରାଂ ୧୨

ଦ୍ଵାପରାଳମନ୍ଦିର: ୫୮୭୫୭ ଦ୍ଵାପରାଳପାତ: ୨୧୧୭

କରଣାବସନ୍ନ: ୫/୧୭/୧୭୦/୧୫ କରଣାବସନ୍ତ: ୨/୧୧/୩/୧୫

ମହାବଳୀ ୨୪୮

ପାତ୍ରଦ୍ୱାରା ୧୮୧୮

ଭୁବନେଶ୍ୱରୀ ଚଣ୍ଡୀ

ଦେଖାନ୍ତର କଳାଭୂମି ୦.୧ ୨୩୩

(ଖ. ୨) ବିକଳ୍ପିତ ଗୁଣୋପନାମ ପଦକାଳ

—୧୧ଶ ପ୍ରକାଶଃ ଗ୍ରନ୍ଥମଃ ଶ୍ଳୋକଃ—

[illegible]

(୩ । ୭) ବିକଳଚିତ୍ତ ଗୁଣୋର୍ମଧ୍ୟ ପଦକାନ୍ଦ

ଦାନକ	ରାଶିଦୟଃ	ଦାନକ	ରାଶିଦୟଃ
୭ ଲକ୍ଷମ୍	୫୧୧୧୧୭୭୧୭	୯ ନିୟୁତମ୍	୦୧୧୧୭୭୭୭୭୭
୭	୭୧୭୭୭୭୭୭୭୭	୧ କୋଟିଃ	୧୦୧୭୭୭୭୭୭୭୭
୪	୭୧୭୭୭୭୭୭୭୭	୨	୮୭୭୭୭୭୭୭୭୭
୯	୮୧୭୭୭୭୭୭୭୭	୩	୭୭୭୭୭୭୭୭୭୭
୧ ନିୟୁତମ୍	୧୧୧୭୭୭୭୭୭୭	୪	୪୭୭୭୭୭୭୭୭୭
୨	୭୭୭୭୭୭୭୭୭୭	୫	୨୮୭୭୭୭୭୭୭
୩	୪୭୭୭୭୭୭୭୭୭	୬	୦୧୭୭୭୭୭୭୭୭
୪	୧୧୮୭୭୭୭୭୭୭୭	୭	୧୦୧୧୧୭୭୭୭୭୭
୫	୧୧୦୭୭୭୭୭୭୭୭	୮	୮୧୭୭୭୭୭୭୭୭୭
୬	୮୧୭୭୭୭୭୭୭୭୭	୯	୭୧୭୭୭୭୭୭୭୭୭
୭	୫୭୭୭୭୭୭୭୭୭	୧ ଅନୁତମ୍	୪୧୭୭୭୭୭୭୭୭
୮	୩୭୭୭୭୭୭୭୭୭		

ଗୁରୋକ୍ତ ଯଥା ଧର୍ମଃ

• ၂၃၂ •

କରଣାଦ୍ୟ, ବଃ

•|ന| , ല|തം|൭

ବେଲପ୍ରାଦୟଃ

8|82|8|88|8

ଦ୍ରାଘରାଜମନ୍ଦିର ୧୫

५१२५७८९०

କରଣାବଳୀ:

용|2 2|용2|용 2|용2

ଭାରତ ୨୧୦

ଶେଷ ଧ୍ୟାନ

ଦେଶାନ୍ତର ଜଳାଦିଃ

०।९९।४९

ମହାଭାରତ:

८४०१

-X-

(ଖ। ୮) ଶୁଦ୍ଧିପ୍ରସ୍ୟ ପଦକାନ

ଦିନାନ୍ତ	ରାଶିଦୟା	ଦିନାନ୍ତ	ରାଶିଦୟା
୧	୦୧୮୩୭୧୭୮	୯	ଶକ୍ତମ୍
୨	୦୩୧୨୧୩୧୭	୧୦	ସଦ୍‌ସ୍ତମ୍
୩	୦୪୪୮୨୨୩୩	୧୧	୧୦୨୪୧୪୧୧୮୩୩
୪	୦୫୨୪୩୦୩୧	୧୨	୪୨୨୨୧୨୩୩
୫	୦୬୦୩୩୩୩	୧୩	୧୧୮୨୮୩୩୩
୬	୦୭୩୩୩୩୩୩	୧୪	୩୦୩୩୩୩୩୩
୭	୦୮୧୧୧୨୩୩୩୩	୧୫	୮୧୨୩୩୩୩୩୩
୮	୦୯୨୩୩୩୩୩	୧୬	୧୨୩୩୩୩୩୩
୯	୦୧୦୨୩୩୩୩	୧୭	୨୩୩୩୩୩୩୩
୧୦	୦୧୧୨୩୩୩୩୩	୧୮	୩୩୩୩୩୩୩୩
୧୧	୧୨୩୩୩୩୩୩	୧୯	୪୩୩୩୩୩୩୩
୧୨	୧୩୩୩୩୩୩୩	୨୦	୫୩୩୩୩୩୩୩
୧୩	୧୪୩୩୩୩୩୩	୨୧	୬୩୩୩୩୩୩୩
୧୪	୧୫୩୩୩୩୩୩	୨୨	୭୩୩୩୩୩୩୩
୧୫	୧୬୩୩୩୩୩୩	୨୩	୮୩୩୩୩୩୩୩
୧୬	୧୭୩୩୩୩୩୩	୨୪	୯୩୩୩୩୩୩୩
୧୭	୧୮୩୩୩୩୩୩	୨୫	୧୦୩୩୩୩୩୩
୧୮	୧୯୩୩୩୩୩୩	୨୬	୧୧୩୩୩୩୩୩
୧୯	୨୦୩୩୩୩୩୩	୨୭	୧୨୩୩୩୩୩୩
୧ ଶକ୍ତମ୍	୫୧୦୧୨୪୩୦	୨୮	୧୩୩୩୩୩୩୩
୨	୧୦୨୦୨୪୨୭୦	୨୯	୧୪୩୩୩୩୩୩
୩	୪୦୦୩୩୧୩୦	୩୦	୧୫୩୩୩୩୩୩
୪	୧୧୦୩୩୦୫୨୦	୩୧	୧୬୩୩୩୩୩୩
୫	୨୨୧୩୩୩୫୦	୩୨	୧୭୩୩୩୩୩୩
୬	୮୧୧୭୧୮୦	୩୩	୧୮୩୩୩୩୩୩
୭	୧୧୧୧୨୧୧୦	୩୪	୧୯୩୩୩୩୩୩
୮	୭୨୧୨୪୨୪୦	୩୫	୨୦୩୩୩୩୩୩

ଶୁକ ଶିଦ୍ଧସ୍ୟ ପଦକାନ୍ତ

ଦିନାନ୍ତ	ରାଶ୍ୟାଦୟଃ	ଦିନାନ୍ତ	ରାଶ୍ୟାଦୟଃ
୮ ଲକ୍ଷମ୍	ଆଶ୍ୱିନୀ ୧୨୧	୧ କୋଟିଃ	ଆଶ୍ୱିନୀ ୧୨୧
୯	ଆଶ୍ୱିନୀ ୧୨୧	୨	ଆଶ୍ୱିନୀ ୧୨୧
୧ ଲକ୍ଷମ୍	ଆଶ୍ୱିନୀ ୧୨୧	୩	ଆଶ୍ୱିନୀ ୧୨୧
୨	ଆଶ୍ୱିନୀ ୧୨୧	୪	ଆଶ୍ୱିନୀ ୧୨୧
୩	ଆଶ୍ୱିନୀ ୧୨୧	୫	ଆଶ୍ୱିନୀ ୧୨୧
୪	ଆଶ୍ୱିନୀ ୧୨୧	୬	ଆଶ୍ୱିନୀ ୧୨୧
୫	ଆଶ୍ୱିନୀ ୧୨୧	୭	ଆଶ୍ୱିନୀ ୧୨୧
୬	ଆଶ୍ୱିନୀ ୧୨୧	୮	ଆଶ୍ୱିନୀ ୧୨୧
୭	ଆଶ୍ୱିନୀ ୧୨୧	୯	ଆଶ୍ୱିନୀ ୧୨୧
୮	ଆଶ୍ୱିନୀ ୧୨୧	୧ ଅକ୍ଷୟମ୍	ଆଶ୍ୱିନୀ ୧୨୧
୯	ଆଶ୍ୱିନୀ ୧୨୧		

ଶୁକ ଶିଦ୍ଧସ୍ୟ ଦ୍ୱାପରାନ୍ତ ଧୂବଃ

କରଣାଦଧୂବଃ

କରଣାଦଧୂବଃ

ଦ୍ୱାପରାନ୍ତମନ୍ତଃ ୨୫୫୫୫୫

କରଣାଦମନ୍ତଃ ୨୫୫୫୫୫

୧୧୧୧୧୧୧୧

୧୧୧୧୧୧୧୧

୧୧୧୧୧୧୧୧

ଦ୍ୱାପରାନ୍ତପାତଃ ୧୧୧୧୧୧୧୧

କରଣାଦପାତଃ ୧୧୧୧୧୧୧୧

ମନ୍ତ୍ରାନ୍ତଃ

୩୫୫

ପାତ୍ରାନ୍ତଃ

୨୧୨

ଛେଦଃ

୨୨୫

ଦେଶାନ୍ତର କଳାଦିଃ

୪୪୪

—X—

(ଖ। ୯) ଶନେର୍ମଧ୍ୟ ପଦକାନ୍ତି

[illegible]

(ଖ । ୯) ଶନେମ୍ବର ପଦକାଳ

ଦିନାଳ	ରାଶିଦୟା	ଦିନାଳ	ରାଶିଦୟା
୧ ଜୟନ୍ତମ୍	୧୧୭୩୭୩୩୧୧	୨ କୋଟି	୧୧୧୦୧୧୩୪
୨	୧୦୧୩୩୩୩୩୩	୩	୧୨୩୩୩୧୩୩୩
୩	୧୨୩୩୩୧୩୩୩	୪	୧୩୩୩୩୩୩୩୩
୪	୧୩୩୩୩୩୩୩୩	୫	୧୩୩୩୩୩୩୩୩
୫	୧୩୩୩୩୩୩୩୩	୬	୧୩୩୩୩୩୩୩୩
୬	୧୩୩୩୩୩୩୩୩	୭	୧୩୩୩୩୩୩୩୩
୭	୧୩୩୩୩୩୩୩୩	୮	୧୩୩୩୩୩୩୩୩
୮	୧୩୩୩୩୩୩୩୩	୯	୧୩୩୩୩୩୩୩୩
୯	୧୩୩୩୩୩୩୩୩	୧୦	୧୩୩୩୩୩୩୩୩
୧୦ କୋଟି	୧୩୩୩୩୩୩୩୩		

ଶନେମ୍ବର ପଦକାଳ ୧୧୦୩୩୩୩୩

କରଣପଦକାଳ ୧୩୩୩୩୩୩୩

ଗତିପଦକାଳ ୧୩୩୩୩୩୩୩

ପ୍ରାଣପଦକାଳ ୧୩୩୩୩୩୩

କରଣପଦକାଳ ୧୩୩୩୩୩୩

ପ୍ରାଣପଦକାଳ ୧୩୩୩୩୩୩

କରଣପଦକାଳ ୧୩୩୩୩୩୩

ମହାପଦକାଳ ୧୩୩୩୩୩୩

ହେତୁ ୧୦୭୭୭- ହେତୁପଦକାଳ ୦୩୩୩

(ଖା ୧୦) ଚନ୍ଦ୍ରପାତ୍ରସ୍ୟ ପଦକାଳ

ଦିନାନ୍ତ	ରାଶିଦୟଃ	ଦିନାନ୍ତ	ରାଶିଦୟଃ
୧	୦।୦।୩।୧୦।୪।	୧	ସୁଦୟମ୍ ୧।୨।୨।୫।୫।୫।୩।
୨	୦।୦।୨।୨।୩।୫	୨	୩।୧।୫।୫।୫।୫।୫।୫।
୩	୦।୦।୧।୩।୩।୩।	୩	୫।୩।୫।୫।୫।୫।୫।୫।
୪	୦।୦।୧।୨।୪।୩।୧।	୪	୭।୧।୫।୫।୫।୫।୫।୫।
୫	୦।୦।୧।୫।୫।୫।୫।	୫	୩।୨।୫।୫।୫।୫।୫।୫।
୬	୦।୦।୧।୫।୫।୫।୫।	୬	୧।୦।୧।୫।୫।୫।୫।୫।
୭	୦।୦।୨।୨।୧।୫।୫।୫।	୭	୦।୧।୦।୫।୫।୫।୫।୫।
୮	୦।୦।୨।୫।୨।୨।୧।	୮	୨।୩।୫।୫।୫।୫।୫।୫।
୯	୦।୦।୨।୩।୩।୩।୧।	୯	୩।୨।୫।୫।୫।୫।୫।୫।
୧୦	୦।୦।୩।୫।୫।୫।୫।	୧୦	ଅସୁଦୟମ୍ ୫।୧।୫।୫।୫।୫।୫।୫।
୨୦	୦।୧।୩।୩।୫।୫।୫।	୨	୧।୧।୫।୫।୫।୫।୫।୫।
୩୦	୦।୧।୩।୫।୫।୫।୫।	୩	୫।୨।୫।୫।୫।୫।୫।୫।
୪୦	୦।୨।୭।୧।୫।୫।୫।	୪	୧।୦।୧।୫।୫।୫।୫।୫।
୫୦	୦।୨।୩।୫।୫।୫।୫।	୫	୫।୫।୫।୫।୫।୫।୫।୫।
୬୦	୦।୩।୧।୦।୫।୫।୫।	୬	୫।୫।୫।୫।୫।୫।୫।୫।
୭୦	୦।୩।୫।୫।୫।୫।୫।	୭	୩।୧।୫।୫।୫।୫।୫।୫।
୮୦	୦।୪।୧।୫।୫।୫।୫।	୮	୫।୫।୫।୫।୫।୫।୫।୫।
୯୦	୦।୪।୫।୫।୫।୫।୫।	୯	୨।୨।୫।୫।୫।୫।୫।୫।
୧	ଶୁକ୍ରମ୍ ୦।୫।୧।୫।୫।୫।	୧	ଲିଷ୍ଟମ୍ ୩।୧।୫।୫।୫।୫।
୨	୦।୧।୦।୩।୫।୫।୫।	୨	୫।୫।୫।୫।୫।୫।୫।୫।
୩	୦।୧।୫।୫।୫।୫।୫।	୩	୧।୨।୫।୫।୫।୫।୫।୫।
୪	୦।୨।୧।୫।୫।୫।୫।	୪	୧।୦।୧।୫।୫।୫।୫।୫।
୫	୦।୨।୭।୫।୫।୫।୫।	୫	୭।୫।୫।୫।୫।୫।୫।୫।
୬	୧।୧।୫।୫।୫।୫।୫।	୬	୩।୨।୫।୫।୫।୫।୫।୫।
୭	୧।୭।୫।୫।୫।୫।୫।	୭	୦।୧।୫।୫।୫।୫।୫।୫।
୮	୧।୧।୨।୫।୫।୫।୫।	୮	୫।୫।୫।୫।୫।୫।୫।୫।
୯	୧।୧।୫।୫।୫।୫।୫।	୯	୫।୫।୫।୫।୫।୫।୫।୫।

(ଖ । ୧୦) ଚନ୍ଦ୍ରପାତ୍ରର ପଦକାବି

ଦିନାଳ	ରାଶିପାଦ୍ୟ	ଦିନାଳ	ରାଶିପାଦ୍ୟ
୧ ନିୟୁତମ୍	୨।୧୮।୩୦।୩୧।୩୨	୨ କୋଟି	୪।୧୦।୧୦।୩୩।୧
୨	୫।୧୧।୩୧।୧୮	୩	୭।୧୫।୧୫।୪୨।୩୧
୩	୭।୨୫।୩୧।୩୭	୪	୮।୨୦।୨୧।୨୧
୪	୧୦।୧୪।୨୧।୩୭	୫	୧୦।୨୫।୨୭।୨୮।୩୧
୫	୧୨।୩୨।୩୩।୧୫	୬	୧୨।୩୧।୩୧।୨
୬	୩।୨୧।୩୧।୫୪	୭	୩।୫।୩୨।୫୫।୩୨
୭	୭।୧୩।୩୩।୩୩	୮	୫।୧୦।୪୨।୧୨।୨
୮	୮।୨୮।୩୧।୩୧	୯	୭।୧୫।୪୭।୨୮।୩୩
୯	୧୧।୧୭।୩୩।୫୫।୧	୧ ଅବଧୂତମ୍	୧୨।୦।୫୨।୫୫।୩
୧ କୋଟି	୨।୫।୫।୧।୩୦		

ରାଜା ଦ୍ରୁପଦାବଧୂତମ୍ ୭।୨୧।୧୫।୩୦

କରଣାବଧୂତମ୍ ୩।୨୧।୧୫।୩୩

ଗନ୍ଧାବଧୂତମ୍ ୩।୧୦।୪୫।୫୦

ଜେଦ୍ ୭୭୧୩

ଦେଶାବଧୂତମ୍ କଳାଦି ୦।୮।୪

ସ୍ଫୁଟାଧିକାର

(ଗ । ୧) ରବିବାର୍ଦ୍ଧମାନ ସ୍ଫୁଟମନ୍ତ ଖଣ୍ଡଃ

(୫ମ ପ୍ରକାଶ ୧୯୪୭ମଃ ଶ୍ଳୋକଃ)

ବ୍ରହ୍ମସ୍ଫୁଟୀକରଣେ ଖଣ୍ଡଫଳ ସମ୍ବନ୍ଧଃ

ପ୍ରଥମ ମନ୍ତ ଚଳନ୍ତେ, ଗତ୍ୟଦ୍ଵୟାନ୍ତ ଚେନ୍ନ ସେଷାଂଶାଦୟଃ ।

ଖଣ୍ଡଃ	ସ୍ଫୁଟ ଫଳାଂଶାଦୟଃ	ଅନ୍ତରଲିପ୍ତାଦୟଃ	ରାଶଗତ ଫଳ ଲିପ୍ତାଦୟଃ
୦	୦।୦।୦	୮।୧୭	୨।୧୦
୧	୦।୮।୧୭	୮।୧୪	୨।୧୦
୨	୦।୧୭।୩୦	୮।୧	୨।୧
୩	୦।୨୪।୩୯	୮।୩	୨।୮
୪	୦।୩୨।୪୭	୭।୫୪	୨।୭
୫	୦।୪୦।୫୬	୭।୪୪	୨।୩
୬	୦।୪୮।୬୦	୭।୩୩	୨।୦
୭	୦।୫୫।୫୩	୭।୨୦	୧।୫୭
୮	୧।୦।୧୩	୭।୩	୧।୫୩
୯	୧।୧୦।୧୭	୭।୪୭	୧।୪୯
୧୦	୧।୧୭।୨	୭।୨୭	୧।୪୪
୧୧	୧।୨୩।୨୯	୭।୫	୧।୩୮
୧୨	୧।୨୯।୩୪	୫।୪୪	୧।୩୨
୧୩	୧।୩୫।୪୮	୫।୨୧	୧।୨୭
୧୪	୧।୪୦।୫୯	୪।୫୫	୧।୨୦
୧୫	୧।୪୫।୩୪	୪।୩୦	୧।୧୩
୧୬	୧।୫୦।୪	୪।୨	୧।୭
୧୭	୧।୫୫।୭	୩।୩୪	୦।୫୮
୧୮	୧।୫୭।୪୦	୩।୪	୦।୫୦
୧୯	୨।୦।୪୪	୨।୩୪	୦।୪୨
୨୦	୨।୦।୧୮	୨।୪	୦।୩୪
୨୧	୨।୫।୨୨	୧।୩୩	୦।୨୭

କ୍ରମ:	ମୂଳ ଫଳାଂଶଦ୍ୱୟ:	ଅନ୍ତରାଳଦ୍ୱୟ:	ରଶ୍ମିର ଫଳ ଲିପ୍ତାଦ୍ୱୟ
୨୨	୨୮୩୫	୧୧	୦୧୭
୨୩	୨୮୩୬	୦୨୮	୦୧୯
୨୪	୨୮୩୭ (କ୍ଷୀୟମାଣ)	୦୩	୦୧୦
୨୫	୨୮୩୮	୦୩୭ (ଧନ)	୦୧୯
୨୬	୨୮୩୯	୧୧	୦୧୭
୨୭	୨୮୪୦	୧୪୭	୦୨୭
୨୮	୨୮୪୧	୨୧୩	୦୩୫
୨୯	୨୮୪୨	୨୪୫	୦୪୩
୩୦	୧୫୧୫୫	୩୧୮	୦୫୧
୩୧	୧୫୬୩୭	୩୪୮	୦୫୯
୩୨	୧୫୬୪୯	୪୧୮	୧୭
୩୩	୧୫୬୬୧	୪୪୭	୧୧୫
୩୪	୧୫୬୭୩	୫୧୭	୧୨୨
୩୫	୧୫୬୮୫	୫୪୩	୧୨୯
୩୬	୧୫୬୯୭	୬୧୭	୧୩୭
୩୭	୧୫୭୦୯	୬୪୭	୧୪୨
୩୮	୧୫୭୨୧	୬୭୩	୧୪୮
୩୯	୧୫୭୩୩	୭୧୫	୧୫୩
୪୦	୧୫୭୪୫	୭୪୫	୧୫୮
୪୧	୦୫୮୨୪	୭୭୯	୨୨
୪୨	୦୫୮୩୬	୮୨	୨୭
୪୩	୦୫୮୪୮	୮୧୭	୨୯
୪୪	୦୫୮୬୦	୮୪୫	୨୧୨
୪୫	୦୫୮୭୨	୮୭୩	୨୧୪
୪୬	୦୫୮୮୪	୮୯୮	୨୧୭
୪୭	୦୫୮୯୬	୯୨୯	୨୧୭
୪୮	୦୫୯୦୮	୦୧୦	୨୧୭

(ଗ । ୨) ରବିବର୍ଦ୍ଧମାନ ସୂକ୍ଷ୍ମ ମନ୍ଦାଂଶୁଃ

ଶ୍ରେଣୀ	ସୂକ୍ଷ୍ମକଳାଂଶାଦୟଃ	ଅନ୍ତରକ୍ରମାଦୟଃ	ରବିବର୍ଦ୍ଧମାନକ୍ରମାଦୟଃ
୦	୦ ୦ ୦	୭ ୨୭	୧ ୫୭
୧	୦ ୭ ୨୭	୭ ୨୫	୧ ୫୭
୨	୦ ୧୪ ୫୧	୭ ୨୦	୧ ୫୭
୩	୦ ୨୨ ୧୧	୭ ୧୫	୧ ୫୫
୪	୦ ୨୯ ୨୭	୭ ୧୦	୧ ୫୩
୫	୦ ୩୬ ୩୩	୭ ୫୭	୧ ୫୧
୬	୦ ୪୩ ୩୦	୭ ୪୮	୧ ୪୮
୭	୦ ୫୦ ୧୮	୭ ୩୭	୧ ୪୫
୮	୦ ୫୭ ୫୪	୭ ୨୦	୧ ୪୨
୯	୧ ୦୪ ୧୪	୭ ୧୦	୧ ୩୮
୧୦	୧ ୧୨ ୦	୫ ୪୮	୧ ୩୩
୧୧	୧ ୧୯ ୮	୫ ୨୯	୧ ୨୮
୧୨	୧ ୨୦ ୩୭	୫ ୧୦	୧ ୨୩
୧୩	୧ ୨୫ ୪୭	୪ ୪୮	୧ ୧୮
୧୪	୧ ୩୦ ୩୫	୪ ୨୭	୧ ୧୨
୧୫	୧ ୩୫ ୧	୪ ୩	୧ ୭
୧୬	୧ ୩୯ ୪	୩ ୩୭	୦ ୫୯
୧୭	୧ ୪୨ ୧୧	୩ ୧୩	୦ ୫୨
୧୮	୧ ୪୫ ୫୪	୨ ୪୭	୦ ୪୫
୧୯	୧ ୪୮ ୪୦	୨ ୧୮	୦ ୩୮
୨୦	୧ ୫୦ ୫୮	୧ ୫୧	୦ ୩୧
୨୧	୧ ୫୨ ୪୯	୧ ୨୪	୦ ୨୩
୨୨	୧ ୫୪ ୧୩	୦ ୫୫	୦ ୧୭
୨୩	୧ ୫୫ ୮	୦ ୨୫	୦ ୮
୨୪	୧ ୫୫ ୩୩ (କ୍ଷାୟମାଣ)	୦ ୨	୦ ୦
୨୫	୧ ୫୫ ୩୧	୦ ୩୩ (ଧନ)	୦ ୮
୨୬	୧ ୫୫ ୫୮	୧ ୩	୦ ୧୭

(ଗ । ୨) ରବିବରଙ୍କ ମାନଦଣ୍ଡ ମତାଶ୍ରୟ

ଶ୍ରାୟ	ପୁରୁଷଲିଙ୍ଗାଦୟଃ	ଅନୁରକପ୍ରାଦୟଃ	ରଶ୍ମିତଃ କଳିପ୍ରାଦୟଃ
୨୭	୧।୫୩।୫୫	୧।୩୧	୦।୨୩
୨୮	୧।୫୨।୨୪	୨।୦	୦।୩୧
୨୯	୧।୫୦।୨୪	୨।୨୯	୦।୩୯
୩୦	୧।୪୭।୫୫	୨।୫୭	୦।୪୭
୩୧	୧।୪୫।୫୮	୩।୨୭	୦।୫୩
୩୨	୧।୪୧।୩୨	୩।୫୨	୧।୦
୩୩	୧।୩୭।୪୦	୪।୧୯	୧।୭
୩୪	୧।୩୩।୨୧	୪।୪୪	୧।୧୪
୩୫	୧।୨୮।୩୭	୫।୮	୧।୨୦
୩୬	୧।୨୩।୨୯	୫।୩୧	୧।୨୭
୩୭	୧।୧୭।୫୮	୫।୫୨	୧।୩୨
୩୮	୧।୧୨।୭	୬।୧୩	୧।୩୭
୩୯	୧।୫।୩୫	୬।୩୦	୧।୪୨
୪୦	୦।୫୯।୨୩	୬।୪୯	୧।୪୭
୪୧	୦।୫୭।୩୪	୬।୩	୧।୫୦
୪୨	୦।୫୫।୩୧	୬।୧୪	୧।୫୩
୪୩	୦।୩୮।୧୭	୬।୨୫	୧।୫୭
୪୪	୦।୩୦।୫୨	୬।୫୩	୧।୫୯
୪୫	୦।୨୩।୧୭	୬।୪୨	୨।୧
୪୬	୦।୧୫।୫୩	୬।୪୭	୨।୨
୪୭	୦।୭।୪୯	୬।୪୯	୨।୩
୪୮	୦।୦।୦	୦।୦	୨।୩

ରବିବରଙ୍କ—କେନ୍ଦ୍ର ଗତିଃ ୫୯।୮।୧୦

ଶ୍ରବଣେପରାଶାଦୟଃ ୦।୭।୫୩।୫।୨୧

(ଗ । ଣ) ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ବର୍ଜମାନ ମନ୍ତ୍ରାଣ୍ଡଃ

ଶ୍ରେଣୀ	ମନ୍ତ୍ରାଣ୍ଡଃ	ଅନ୍ତରାଳପାଦ୍ୟଃ	ଉପାଦାନପାଦ୍ୟଃ
୦	୦।୦।୦	୧୯।୨୩	୭୭।୩୦
୧	୦।୧୯।୨୩	୧୯।୧୭	୭୭।୨୨
୨	୦।୩୮।୪୦	୧୯।୮	୭୭।୧୭
୩	୦।୫୭।୪୮	୧୮।୫୩	୭୭।୧୪
୪	୧।୧୭।୪୧	୧୮।୩୩	୭୫।୧୪
୫	୧।୩୫।୧୪	୧୮।୧	୭୩।୧୧
୬	୧।୫୩।୨୩	୧୭।୪୩	୭୨।୨୭
୭	୨।୧୧।୭	୧୭।୧୫	୭୦।୩୧
୮	୨।୨୮।୨୧	୧୭।୩୪	୬୮।୩୭
୯	୨।୪୬।୫୫	୧୬।୫୫	୬୭।୧୭
୧୦	୩।୦।୫୦	୧୬।୧୦	୬୫।୪୪
୧୧	୩।୧୭।୦	୧୬।୧୧	୬୦।୫୭
୧୨	୩।୩୫।୧୧	୧୩।୩୦	୪୭।୫୭
୧୩	୩।୫୩।୧୧	୧୨।୩୮	୪୬।୫୫
୧୪	୩।୭୧।୨୭	୧୧।୩୭	୪୧।୨୧
୧୫	୪।୮।୪	୧୦।୩୫	୩୭।୪୭
୧୬	୪।୧୮।୧୧	୧।୩୦	୩୪।୧
୧୭	୪।୩୮।୧	୮।୨୩	୩୦।୭
୧୮	୪।୫୭।୩୨	୭।୧୦	୨୭।୫
୧୯	୪।୭୫।୨୨	୫।୫୧	୨୧।୫୭
୨୦	୪।୯୩।୪୧	୪।୪୭	୧୭।୪୧
୨୧	୪।୧୧।୨୭	୩।୩୩	୧୩।୨୧
୨୨	୪।୩୮।୦	୨।୧୪	୮।୫୭
୨୩	୫।୦।୧୪	୦।୫୭	୪।୨୧
୨୪	୫।୧୧।୧୦ (ଶ୍ରୀସୁମାରୀ)	୦।୧୮	୦।୦
୨୫	୫।୦।୫୨	୧।୩୮ (ଧନ)	୪।୩୦
୨୬	୫।୧୯।୧୪	୨।୫୭	୮।୫୧

ଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ୟ ବର୍ଦ୍ଧମାନ ମନ୍ତ୍ରାବଳୀ

ଶ୍ରେଣୀ	ଫଳାଂଶାଦୟଃ	ଅନ୍ତରାଳପ୍ରାଦୟଃ	ରାଶଚତୁର୍ଥାନ୍ତାଦୟଃ
୨୭	୪।୫୭।୧୭	୪।୧୨	୧୩।୨୭
୨୮	୪।୫୭।୫	୫।୨୭	୧୭।୫୦
୨୯	୪।୫୭।୩୩	୬।୫୩	୨୨।୧୦
୩୦	୩।୩୯।୫୫	୭।୫୫	୨୭।୨୪
୩୧	୪।୩୭।୦	୯।୧୧	୩୦।୩୨
୩୨	୪।୨୭।୪୯	୧୦।୨୦	୩୪।୩୪
୩୩	୪।୧୭।୨୯	୧୧।୨୪	୩୮।୨୭
୩୪	୪।୧।୫	୧୨।୩୧	୪୨।୧୦
୩୫	୩।୪୮।୩୪	୧୩।୨୮	୪୫।୪୨
୩୬	୩।୩୫।୭	୧୪।୨୨	୪୯।୧
୩୭	୩।୨୦।୪୪	୧୫।୧୭	୫୨।୧୧
୩୮	୩।୫।୨୭	୧୬।୭	୫୫।୭
୩୯	୨।୪୯।୨୦	୧୭।୫୧	୫୭।୪୮
୪୦	୨।୩୭।୨୯	୧୭।୩୫	୬୦।୧୪
୪୧	୨।୧୫।୫୪	୧୮।୯	୬୨।୨୪
୪୨	୧।୫୭।୫୫	୧୮।୧୭	୬୪।୧୯
୪୩	୧।୩୮।୮	୧୯।୪	୬୫।୫୭
୪୪	୧।୧୯।୪	୧୯।୨୭	୬୭।୧୭
୪୫	୦।୫୯।୩୩	୧୯।୪୪	୬୮।୧୫
୪୬	୦।୩୯।୫୪	୧୯।୫୫	୭୧।୫
୪୭	୦।୨୦।୦	୨୦।୦	୭୧।୩୨
୪୮	୦।୦।୦	୦।୦	୭୧।୪୧

ଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରକେନ୍ଦ୍ରଗତଃ

୭।୩।୫

ଶ୍ରେଣେଷ୍ଠଃ

୩।୧୪।୩୧।୧୧।୩୭

ଦୃଷ୍ଟାତ୍ ପଞ୍ଚମୋଦୟାଂଶଃ

୧୧

ପୂର୍ବାସ୍ତମୟାଂଶଃ

୩୪୯

(ଗ । ୪) ମଙ୍ଗଳସ୍ୟ କର୍ମାଦିବଳେ ପରୋକ୍ଷାଣ୍ଡଃ

ଶ୍ରେଣୀ:	ମଙ୍ଗଳସ୍ୟାଦୟଃ	ଅନ୍ତରଲିପ୍ତାଦୟଃ
୦	୦।୦	୨୯।୭୭
୧	୨୯।୭୭	୨୯।୧୯
୨	୫୮।୪୭	୨୯।୪
୩	୮୭।୫୦	୨୮।୫୦
୪	୧୧୬।୩୦	୨୮।୮
୫	୧୪୫।୩୮	୨୭।୨୯
୬	୧୭୨।୭	୨୭।୫୦
୭	୧୯୮।୫୭	୨୭।୩
୮	୨୨୫।୦	୨୫।୦
୯	୨୫୦।୦	୨୩।୫୭
୧୦	୨୭୩।୫୭	୨୨।୪୭
୧୧	୨୯୭।୪୪	୨୧।୨୮
୧୨	୩୧୮।୧୨	୨୦।୯
୧୩	୩୩୮।୨୧	୧୮।୪୩
୧୪	୩୫୭।୪	୧୭।୯
୧୫	୩୭୪।୧୩	୧୫।୩୪
୧୬	୩୯୮।୪୭	୧୩।୫୩
୧୭	୪୦୩।୫୦	୧୨।୧୦
୧୮	୪୧୫।୫୦	୧୦।୨୧
୧୯	୪୨୭।୧୧	୮।୩୦
୨୦	୪୪୩।୪୧	୭।୪୧
୨୧	୪୪୧।୨୨	୪।୫୦
୨୨	୪୪୭।୧୨	୨।୫୩
୨୩	୪୪୯।୫	୦।୫୫
୨୪	୪୫୦।୦	୦।୦

(ଗ । ଖ) ମଙ୍ଗଳସ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣମାନ ମନ୍ତ୍ରାଣ୍ଡଃ

ଅକ୍ଷର	ମଙ୍ଗଳାଦୟଃ	ଅନ୍ତରାକ୍ଷରାଦୟଃ	କୋଟିକଳ
ଠ	ଠ।ଠ।ଠ	ଠନ।୨୧	ଠକ୍ଷ।୩୭
୧	ଠ।ଠନ।୨୧	ଠନ।୩୭	ଠକ୍ଷ।୩୭
୨	୧।୨ଠ।୩୮	ଠନ।୪୨	ଠକ୍ଷ।୩୭
୩	୨।୧ଠ।୪୦	ଠନ।୩୩	ଠକ୍ଷ।୩୩
୪	୨।୩୪।୧୩	ଠନ।୧୯	ଠକ୍ଷ।୩୩
୫	୩।୩୭।୨୨	ଠ୨।୪୫	ଠକ୍ଷ।୩୦
୬	୪।୨୦।୭	ଠ୨।୭	ଠକ୍ଷ।୩୩
୭	୫।୨।୧୪	ଠ୧।୧୮	ଠକ୍ଷ।୩୧
୮	୫।୪ନ।୩୨	ନ।୩୮	ଠକ୍ଷ।୧୩
୯	୭।୨ନ।୩୦	ନ।୩୭	ଠକ୍ଷ।୩୯
୧୦	୭।୨।୭	ନ।୭।୨	ଠକ୍ଷ।୧୧
୧୧	୭।୩୯।୮	ନ।୫।୨୫	ଠକ୍ଷ।୨।୧୭
୧୨	୮।୧୪।୩୩	୨।୯।୨	ଠକ୍ଷ।୩୭
୧୩	୮।୪୪।୧୫	୨।୭।୭	ଠକ୍ଷ।୧୧
୧୪	୯।୧।୨୨	୨।୪।୧୮	ଠକ୍ଷ।୧୩
୧୫	୯।୩୫।୪୦	୨।୧।୩୧	ନ।୨।୪୮
୧୬	୯।୫୭।୧୧	୧।୮।୩୩	ନ।୩୩
୧୭	୧୦।୧୫।୪୪	୧।୫।୪୫	ନ।୧।୫୩
୧୮	୧୦।୩୧।୨୮	୧।୨।୩୭	୨।୫।୯୮
୧୯	୧୦।୪୪।୫	୧।୪।୧	୨।୧୭।୨୨
୨୦	୧୦।୫୩।୪୭	୭।୩୯	୧୭୪।୧୩
୨୧	୧୧।୦।୨୫	୨।୨।୨	୧୩୦।୪୦
୨୨	୧୧।୨।୪୭	୦।୦	୮।୭।୮
୨୩	୧୧।୨।୪୭	୦।୦	ଠନ।୨୧
୨୪	୧୧।୨।୪୭	୦।୦	୦।୦
୨୫	୧୦।୨।୪୭	୦।୦	ଠନ।୩୫
୨୬	୧୧।୨।୪୭	୦।୦	୮।୭।୫

(ଗ । ଖ) ମଙ୍ଗଳସ୍ୟ ବୃଦ୍ଧ ମାନ ମହାଶୟା

ଶ୍ରେଣୀ	ଫଳାଂଶାଦୟଃ	ଅନ୍ତରଲପ୍ତାଦୟଃ	କୋଟିଫଳଞ୍ଚ
୨୭	୧୧।୨।୪୭	୦।୦	୧୩।୪୭
୨୮	୧୧।୨।୪୭ (କ୍ଷୀୟମାଣ)	୨।୩	୧୭୭।୫୦
୨୯	୧୧।୦।୪୪	୯।୫୩	୨୨୨।୫୭
୩୦	୧୦।୫୦।୫୧	୧୩।୨।୫	୨୭୭।୫୨
୩୧	୧୦।୩୭।୨୭	୧୭।୩୮	୩୧୨।୨୭
୩୨	୧୦।୨।୦।୮	୧୯।୫୭	୩୫୬।୨୭
୩୩	୧୦।୦।୫୨	୨୩।୮	୩୯୯।୨୫
୩୪	୯।୩୭।୪୪	୨୭।୧୮	୪୪୧।୧୧
୩୫	୯।୧୧।୨୭	୨୯।୩୦	୪୮୧।୩୨
୩୬	୮।୪୧।୫୫	୩୩।୫୭	୫୧୯।୫୮
୩୭	୮।୨।୫୮	୪୦।୪୯	୫୫୯।୪
୩୮	୭।୨।୧୯	୪୧।୫୭	୫୯୫।୨
୩୯	୭।୪୦।୧୨	୪୩।୧୦	୬୩୭।୫୧
୪୦	୫।୫୭।୨	୪୪।୧୨	୬୭୭।୩୧
୪୧	୫।୧୨।୫୦	୪୪।୪୭	୭୩୩।୫୭
୪୨	୪।୨।୮	୪୫।୭	୭୪୭।୧୦
୪୩	୩।୪୨।୫୭	୪୫।୭	୭୫୭।୫୭
୪୪	୨।୫୭।୫୦	୪୫।୭	୭୫୮।୫୭
୪୫	୨।୧୨।୪୩	୪୪।୪	୭୫୮।୫୭
୪୬	୧।୨୭।୫୫	୪୪।୨୦	୭୫୮।୫୭
୪୭	୦।୪୩।୩୫	୪୩।୩୫	୭୫୮।୫୭
୪୮	୦।୦।୦	୦।୦	୭୫୮।୫୭

ମହାଭୂତଃ ୦।୦

ମହାକେନ୍ଦ୍ରଭୂତଃ ୩୧।୨୭

ଶୀଘ୍ରଭୂତଃ ୫୧।୮ (ଉଦୟ ମିଷଭୂତଃ)

ଶୀଘ୍ରକେନ୍ଦ୍ରଭୂତଃ ୨୭।୪୨

(ଗ। ୭) ମଙ୍ଗଳସ୍ୟ ବର୍ଜମାନ ଶିଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତିଃ

କ୍ରମଃ	ଫଳାଂଶାଦୟଃ	ଅନୁରକ୍ତିପ୍ରାଦୟଃ	ଚଳନଶ୍ଚୈଷ୍ଟ
୦	୦।୦।୦	୮୯।୩୭	୫୭୧୦।୫୪
୧	୧।୧।୩୭	୮୯।୩୧	୫୭୦୮।୫୦
୨	୨।୨।୩୭	୮୯।୩୦	୫୭୦୦।୩୪
୩	୩।୩।୩୭	୮୯।୧୯	୫୬୮୭।୨୦
୪	୪।୪।୩୭	୮୮।୫୧	୫୬୭୭।୧୧
୫	୫।୫।୩୭	୮୯।୦	୫୬୪୦।୫୪
୬	୬।୬।୩୭	୮୮।୪୧	୫୬୦୯।୩୪
୭	୭।୭।୩୭	୮୮।୪୦	୫୫୭୭।୧୭
୮	୮।୮।୩୭	୮୮।୧୨	୫୫୨୯।୨୮
୯	୯।୯।୩୭	୮୭।୩୮	୫୪୮୦।୪୭
୧୦	୧୦।୧୦।୩୭	୮୭।୨୪	୫୪୨୯।୪୯
୧୧	୧୧।୧୧।୩୭	୮୭।୩୫	୫୩୭୭।୫୭
୧୨	୧୨।୧୨।୩୭	୮୫।୫୧	୫୩୦୧।୪୫
୧୩	୧୩।୧୩।୩୭	୮୭।୨୨	୫୨୩୧।୨୨
୧୪	୧୪।୧୪।୩୭	୮୩।୫୪	୫୧୫୪।୭
୧୫	୧୫।୧୫।୩୭	୮୪।୨୪	୫୦୭୪।୪୭
୧୬	୧୬।୧୬।୩୭	୮୨।୧୭	୪୯୮୭।୨
୧୭	୧୭।୧୭।୩୭	୮୦।୪୭	୪୮୯୭।୩୨
୧୮	୧୮।୧୮।୩୭	୮୦।୨୪	୪୮୦୧।୪୨
୧୯	୧୯।୧୯।୩୭	୭୮।୦	୪୭୦୧।୨୨
୨୦	୨୦।୨୦।୩୭	୭୭।୨୨	୪୬୫୭।୫୧
୨୧	୨୧।୨୧।୩୭	୭୭।୩୭	୪୬୮୭।୩୭
୨୨	୨୨।୨୨।୩୭	୭୩।୩୭	୪୬୩୭।୨୪
୨୩	୨୩।୨୩।୩୭	୭୦।୫	୪୫୫୭।୧୧
୨୪	୨୪।୨୪।୩୭	୭୮।୧୯	୪୫୩୧।୫୮
୨୫	୨୫।୨୫।୩୭	୭୪।୭	୪୦୦୪।୩୧
୨୬	୨୬।୨୬।୩୭	୫୯।୪୫	୩୮୭୪।୧

(ଗ । ୭) ମଙ୍ଗଳସ୍ୟ ବର୍ଜମାନ ଶୀଘ୍ରଣାଃ

ଖଣ୍ଡଃ	ଫଳାଂଶାଦୟଃ	ଅନ୍ତରଲପ୍ତାଦୟଃ	କଳଞ୍ଜନଶ୍ଚୈଷ୍ଠ
୨୭	ନାଗାକାୟକ	୫୭।୧୯	ନାଗାକାୟକ
୨୮	ନାଗାକାୟକ	ନାଗାକାୟକ	ନାଗାକାୟକ
୨୯	ନାଗାକାୟକ	୫୭।୧୦	ନାଗାକାୟକ
୩୦	ନାଗାକାୟକ	୫୭।୧୧	ନାଗାକାୟକ
୩୧	୫୭।୧୧।୧୦	ନାଗାକାୟକ	ନାଗାକାୟକ
୩୨	୫୭।୧୧।୧୦	୨୫।୧୭	ନାଗାକାୟକ
୩୩	୫୭।୧୧।୧୦	୧୭।୨୫	୨୮।୩୦
୩୪	୫୭।୨୮।୨୫	୭।୦	୨୭।୩୧।୧୭
୩୫	୫୭।୩୧।୨୫ (ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଗୀତା)	୭।୦	୨୫।୩୧
୩୬	୫୭।୩୧।୨୫	୨୧।୭	୨୫।୩୧
୩୭	୫୭।୩୧।୨୫	୫୭।୩୭	୨୮।୩୧।୨୫
୩୮	୫୭।୩୧।୨୫	୭୫।୩୧	୨୧୫।୧୧
୩୯	ନାଗାକାୟକ	୮୧।୮	୧୧୫।୧୧
୪୦	ନାଗାକାୟକ	୧୨।୩୮	୧୮୫।୩୧
୪୧	ନାଗାକାୟକ	୧୭୧।୩୭	୧୭୨୦।୩୦
୪୨	ନାଗାକାୟକ	୨୦୭।୧୫	୧୫୫।୩୧
୪୩	୨୫।୩୧।୨୫	୨୫।୩୭	୧୫୭।୩୭
୪୪	୨୫।୩୧।୨୫	୩୧।୩୦ (ବିଶାଳାୟ)	୧୩୭।୩୧
୪୫	୨୦।୧୨।୩୧	ନାଗାକାୟକ	୧୨୮।୩୭
୪୬	୧୫।୩୧।୩୭	୫୧୦।୩୭	୧୨୧୫।୩୭
୪୭	୭।୧୫।୩୧	୫୩୫।୩୧	୧୧୭୮।୩୭
୪୮	୦।୦।୦	୦।୦	୧୧୭୫।୭

ଅଂଶାୟକବର୍ଜକେନ୍ଦ୍ରମ୍ ୧୭୩

(ବିଶାଳାୟ) ରକ୍ତ କେନ୍ଦ୍ରମ୍ ୧୧୭

ପଞ୍ଚାୟକେନ୍ଦ୍ରମ୍ ୩୩୨

ପ୍ରାଣାୟକ-କେନ୍ଦ୍ରମ୍ ୨୮

୧୫।୩୧।୩୭ ୧୭

(ଗ । ୭) ବୁଧସ୍ୟ ମନ୍ଦଶୀଘ୍ର-ପରସ୍ପରପରୋକ-ଝଣ୍ଡଃ

ଝଣ୍ଡଃ	ଫଳକପ୍ରାଦୟଃ	ଅନ୍ତରକପ୍ରାଦୟଃ	କେନ୍ଦ୍ରକପ୍ରାଦୟଃ
୦	୦।୦	୪୪।୩୦	୪୮।୩୪
	୪୪।୩୦	୪୪।୧୮	୪୮।୨୮
୧	୮୮।୪୮	୪୩।୫୫	୪୮।୧୯
୨	୧୩୨।୪୩	୪୩।୧୯	୪୭।୩୮
୩	୧୭୭।୨	୪୨।୨୮	୪୬।୫୫
୪	୨୧୮।୩୦	୪୧।୩୫	୪୬।୦
୫	୨୬୦।୨	୪୦।୩୨	୪୫।୫୩
୬	୩୦୦।୩୮	୩୯।୨୨	୪୫।୩୪
୭	୩୪୦।୦	୩୮।୪୭	୪୫।୪
୮	୩୭୭।୪୭	୩୭।୧୧	୪୦।୩୦
୯	୪୧୩।୫୮	୩୬।୨୫	୩୮।୩୨
୧୦	୪୪୮।୨୩	୩୫।୨୭	୩୬।୩୦
୧୧	୪୮୦।୫୦	୩୪।୨୭	୩୫।୨୦
୧୨	୫୧୧।୧୭	୩୩।୧୭	୩୫।୧୧
୧୩	୫୪୧।୩୪	୩୨।୫୫	୩୫।୩୫
୧୪	୫୬୫।୨୯	୩୧।୫୮	୩୫।୧୭
୧୫	୫୯୯।୫୯	୩୦।୫୮	୩୫।୧୭
୧୬	୬୩୦।୩୦	୨୯।୫୫	୩୫।୩୫
୧୭	୬୫୯।୫୯	୨୮।୫୫	୩୫।୩୫
୧୮	୬୮୮।୩୦	୨୭।୫୫	୩୫।୩୫
୧୯	୭୧୭।୫୯	୨୬।୫୫	୩୫।୩୫
୨୦	୭୪୬।୫୯	୨୫।୫୫	୩୫।୩୫
୨୧	୭୭୫।୫୯	୨୪।୫୫	୩୫।୩୫
୨୨	୮୦୪।୫୯	୨୩।୫୫	୩୫।୩୫
୨୩	୮୩୩।୫୯	୨୨।୫୫	୩୫।୩୫
୨୪	୮୬୨।୫୯	୨୧।୫୫	୩୫।୩୫

(ଗ । ୮) ବୃଥସ୍ୟ ମଦଂଶ୍ରୀଃ

ଶ୍ରୀଃ	ତଳାଂଶାଦୟଃ	ଅନ୍ତରାଳପ୍ରାଦୟଃ	ନୋଟିଫିକସ
୦	୦।୦।୦	୧୭।୩୭	୨୭।୫।୫୧
୧	୦।୧୭।୩୭	୧୭।୧	୨୭।୫।୨୧
୨	୦।୩୭।୩୭	୧୭।୨୨	୨୭।୭।୪୭
୩	୦।୪୭।୦	୧୭।୪୦	୨୭।୧।୧୧
୪	୧।୨।୪୦	୧୭।୫୫	୨୭।୫।୫୧
୫	୧।୧୭।୫୫	୧୭।୫	୨୭।୫।୦
୬	୧।୨।୫୫	୧୭।୨୨	୨୭।୭।୪୭
୭	୧।୪୭।୭	୧୭।୩୭	୨୭।୭।୧୦
୮	୧।୫୭।୫୫	୧୭।୪୭	୧୭।୭।୧
୯	୨।୪।୩୦	୧୭।୦	୧୭।୭।୨୨
୧୦	୨।୧୪।୩୦	୧୭।୫	୧୭।୫।୧୮
୧୧	୨।୨୭।୫୫	୧୭।୨୧	୧୭।୫।୫୫
୧୨	୨।୩୭।୫୫	୧୭।୪୭	୧୭।୫।୫୫
୧୩	୨।୪୭।୫୫	୧୭।୫୫	୧୭।୫।୫୫
୧୪	୨।୫୫।୧୮	୧୭।୫୫	୧୭।୫।୫୫
୧୫	୩।୭।୨୨	୧୭।୫୫	୧୭।୫।୫୫
୧୬	୩।୧୭।୧	୧୭।୫	୧୭।୫।୫୫
୧୭	୩।୨୭।୧୦	୧୭।୫	୧୭।୫।୫୫
୧୮	୩।୩୭।୫୫	୧୭।୫	୧୭।୫।୫୫
୧୯	୩।୪୭।୫୫	୧୭।୫	୧୭।୫।୫୫
୨୦	୩।୫୫।୫୫	୧୭।୫	୧୭।୫।୫୫
୨୧	୪।୧୭।୧୭	୧୭।୫	୧୭।୫।୫୫
୨୨	୪।୨୭।୫୫	୧୭।୫	୧୭।୫।୫୫
୨୩	୪।୩୭।୫୫	୧୭।୫	୧୭।୫।୫୫
୨୪	୪।୪୭।୫୫	୧୭।୫	୧୭।୫।୫୫

ମଦଂଶ୍ରୀଃ ୦।୦।୦ ଶ୍ରୀଦୟଃ ୨୭।୫।୫୧

ମଦଂଶ୍ରୀଃ ୫୭।୮ (ରବିବାର ଗଣ୍ଡ) ଶ୍ରୀଦୟଃ ୧୭।୭।୧

(ଗ । ୯) ବୁଧସ୍ୟ ବର୍ଜମାନ ଶିଦ୍ଧିଃ

ଖଣ୍ଡଃ	ଫଳାଂଶାଦୟଃ	ଅନ୍ତରଲକ୍ଷ୍ମୀଦୟଃ	ଲଳକର୍ଣ୍ଣସ୍ଥିତିଃ
୦	୦।୦।୦	୭୨।୪୩	୪୭୩୫।୨୭
୧	୧।୨।୪୩	୭୨।୩୯	୪୭୭୪।୧୧
୨	୨।୫।୨୧	୭୨।୩୮	୪୭୫୮।୪୨
୩	୩।୭।୫୦	୭୨।୩୫	୪୭୪୮।୫୭
୪	୪।୧୦।୫	୭୨।୩୭	୪୭୩୫।୧୭
୫	୫।୧୨।୨	୭୨।୩୩	୪୭୧୭।୨୮
୬	୬।୧୩।୨୫	୭୦।୫୯	୪୬୯୫।୪୪
୭	୭।୧୪।୨୪	୭୦।୫୫	୪୬୭୯।୫୩
୮	୮।୧୫।୯	୬୯।୫୨	୪୬୬୦।୨
୯	୯।୧୬।୧	୬୯।୫୦	୪୬୪୭।୧୦
୧୦	୧୦।୧୭।୧	୬୭।୫୨	୪୬୩୮।୪୦
୧୧	୧୧।୧୮।୫୩	୬୭।୫୩	୪୬୨୭।୮
୧୨	୧୨।୧୯।୬	୬୬।୫୪	୪୬୧୮।୪୭
୧୩	୧୩।୨୦।୧୦	୬୫।୫୩	୪୬୦୩।୭
୧୪	୧୪।୨୧।୪୭	୬୫।୫୮	୪୫୯୦।୪୭
୧୫	୧୫।୨୨।୩୫	୬୫।୫୩	୪୫୭୪।୫୫
୧୬	୧୬।୨୩।୨୮	୬୫।୫୨	୪୫୬୫।୪୭
୧୭	୧୭।୨୪।୩୦	୬୫।୫୯	୪୫୫୦।୧୦
୧୮	୧୮।୨୫।୧୯	୬୫।୫୩	୪୫୩୭।୩୭
୧୯	୧୯।୨୬।୨୨	୬୫।୫୭	୪୫୨୯।୨୭
୨୦	୨୦।୨୭।୩୯	୬୫।୫୮	୪୫୧୮।୧୭
୨୧	୨୧।୨୮।୪୨	୬୫।୫୫	୪୫୦୭।୨୭
୨୨	୨୨।୨୯।୨	୬୫।୫୩	୪୪୯୮।୯
୨୩	୨୩।୩୦।୫୫	୬୫।୫୫	୪୪୮୭।୩୩
୨୪	୨୪।୩୧।୧୦	୬୫।୫୪	୪୪୭୮।୯
୨୫	୨୫।୩୨।୫୫	୬୫।୫୯	୪୪୬୭।୨୪
୨୬	୨୬।୩୩।୩	୬୫।୫୭	୪୪୫୭।୩୩

(ଗ. ୧) ବୃକ୍ଷସ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣମାନ ଶୀଘ୍ର ଖଣ୍ଡଃ

ବର୍ଣ୍ଣଃ	ଫଳାଂଶାଦୟଃ	ଅନ୍ତରାଳପ୍ରାଦୟଃ	କଳାକର୍ମଣ୍ଡୁ
୨୭	୨୨୨୭୧୯	୧୪୨୫	୩୪୩୭୧
୨୮	୨୨୫୦୪୪	୧୨୨୨	୩୩୫୦୪୫
୨୯	୨୨୫୦୧୭	୩୧୮	୩୨୭୩୫୦
୩୦	୨୨୫୩୨୪ (କ୍ଷୀୟମାଣ)	୨୨୮	୩୧୭୭୪୩
୩୧	୨୨୫୦୩୩	୧୩୩	୩୦୮୧୧୭
୩୨	୨୨୫୧୦	୧୭୧	୩୦୦୨୩
୩୩	୨୨୨୩୫୯	୨୪୨୯	୨୯୧୫୫୯
୩୪	୨୧୫୧୩୦	୩୩୧୧	୨୮୩୦୫୭
୩୫	୨୧୨୭୧୯	୪୨୧୯	୨୭୫୭୪୫
୩୬	୨୦୫୪୦	୫୧୫୭	୨୭୭୭୩
୩୭	୧୧୫୨୨୩	୭୨୧୭	୨୫୮୧୫
୩୮	୧୮୫୦୭	୭୧୪୯	୨୫୧୪୩୮
୩୯	୧୭୩୮୧୮	୮୨୨୨	୨୪୪୪୩୩
୪୦	୧୭୧୫୫୭	୯୩୩୯	୨୩୭୧୧୧
୪୧	୧୪୪୨୧୭	୧୦୩୦	୨୩୧୧୨୨
୪୨	୧୨୫୧୧୭	୧୧୩୨	୨୨୭୫୫୩
୪୩	୧୧୭୧୫	୧୦୧୯	୨୨୧୧୩୨
୪୪	୧୫୫୭	୧୨୧୨୧	୨୧୮୦୩୭
୪୫	୭୫୫୫୫	୧୩୫୫	୨୧୪୧୫୩
୪୬	୪୫୦୫୦	୧୩୧୨୦	୨୧୨୭୩୪
୪୭	୨୨୧୧୦	୧୪୧୨୦	୨୧୧୪୨୪
୪୮	୦୧୦	୦୧୦	୨୧୧୦୩୩

ବନ୍ଧନେନ୍ଦ୍ର ମ୍ ୧୪୭ ରଞ୍ଜନେନ୍ଦ୍ର ମ୍ ୨୧୪
 ପୁରୀପୁରୀନେନ୍ଦ୍ର ମ୍ ୩୧୦ ପ୍ରସିଦ୍ଧମୋଦୟନେନ୍ଦ୍ର ମ୍ ୫୦
 ପ୍ରସିଦ୍ଧମାସୁନେନ୍ଦ୍ର ମ୍ ୧୫୯ ପ୍ରାଗୁଦୟନେନ୍ଦ୍ର ମ୍ ୨୦୧
 ପୂର୍ଣ୍ଣାଦୟୋଦୟାଂଶଃ ୧୨

(ଗ। ୧୦) ପ୍ରକାଶନରେଣ ବୁଧସ୍ୟ ବର୍ଜନାନ-ଶିଦ୍ଧିଃ

ଖଣ୍ଡଃ	ପଲ୍ୟାଂଶାଦୟଃ	ଅନ୍ତରକ୍ରମାଦୟଃ	ଲେଖକୃତଃ
୦	୦।୦।୦	୭୧।୪	୪୭୧୭।୪୨
୧	୧।୧।୪	୭୧।୧	୪୭୧୭।୨୮
୨	୨।୨।୫	୭୦।୪୯	୪୭୧୧।୮
୩	୩।୩।୫	୭୦।୩୫	୪୭୦୧।୪୦
୪	୪।୩।୧୯	୭୦।୧୯	୪୭୮୮।୨୩
୫	୫।୩।୪୮	୫୯।୪୫	୪୭୭୧।୩
୬	୬।୩।୩୩	୫୯।୨୦	୪୭୪୯।୫୫
୭	୭।୨।୫୩	୫୮।୫୯	୪୭୨୪।୫୫
୮	୮।୧।୫୨	୫୮।୧୪	୪୫୯୫।୫୩
୯	୯।୦।୭	୫୭।୨୧	୪୫୭୨।୪୪
୧୦	୧୦।୨୭।୨୭	୫୬।୧୨	୪୫୨୭।୧୭
୧୧	୧୦।୫୩।୩୯	୫୫।୧୮	୪୫୮୫।୫୨
୧୨	୧୧।୪୮।୫୭	୫୫।୨୪	୪୫୪୧।୪୪
୧୩	୧୨।୪୩।୨୧	୫୩।୦	୪୩୯୪।୨୪
୧୪	୧୩।୩୭।୧୧	୫୧।୫	୪୩୫୩।୧୩
୧୫	୧୪।୦୭।୨୭	୫୯।୪୪	୪୨୮୯।୧୧
୧୬	୧୫।୧୭।୧୦	୫୮।୨୦	୪୨୩୧।୪୨
୧୭	୧୬।୫।୩୦	୫୭।୭	୪୧୭୦।୫୩
୧୮	୧୭।୫୧।୩୭	୫୩।୪୩	୪୧୦୭।୧୧
୧୯	୧୭।୩୫।୨୦	୫୧।୭	୪୦୫୦।୫୭
୨୦	୧୮।୧୭।୨୭	୩୮।୪୭	୩୯୭୧।୫୨
୨୧	୧୮।୫୫।୧୩	୩୫।୩୫	୩୯୦୦।୧୩
୨୨	୧୯।୩୦।୪୮	୩୫।୭	୩୮୨୮।୪୭
୨୩	୨୦।୪।୫୪	୨୯।୩୫	୩୭୫୦।୦
୨୪	୨୦।୩୦।୨୮	୨୭।୨	୩୭୭୧।୪୭
୨୫	୨୧।୦।୩୦	୨୧।୪୭	୩୫୯୧।୫୮
୨୬	୨୧।୨୨।୧୭	୧୭।୨୪	୩୫୧୦।୩୭

(ଗ । ୧୦) ପ୍ରକାଶନରେଣ ବୃଧସ୍ୟ ବର୍ଦ୍ଧମାନ-ଶାସ୍ତ୍ରାଣାଃ

ଶ୍ଳୋକ	ଫଳାଂଶାଦୟଃ	ଅନ୍ତରାଳପ୍ରାଦୟଃ	କଳାକର୍ତ୍ତୃକ
୨୭	୨୧।୩୯।୪୦	୧୨।୩୭	୩୪୨।୮୫
୨୮	୨୧।୫୨।୧୭	୭।୩୫	୩୩୪୪।୪୩
୨୯	୨୧।୫୯।୫୧	୧।୪୯	୩୨୭୦।୩୦
୩୦	୨୨।୧୪୦ (କ୍ଷୀୟମାଣ)	୪।୩	୩୧୭୭।୪୫
୩୧	୨୨।୫୭।୩୭	୧୦।୩୪	୩୦୯୨।୨୮
୩୨	୨୨।୪୭।୩	୧୭।୪୭	୩୦୦୮।୩୧
୩୩	୨୨।୨୯।୧୭	୨୫।୧୨	୨୯୨୫।୩୮
୩୪	୨୨।୪।୫	୩୩।୪୦	୨୮୪୪।୩
୩୫	୨୦।୩୦।୨୫	୪୨।୨୪	୨୭୭୪।୧୯
୩୬	୧୯।୪୮।୧	୫୧।୧୪	୨୭୮୭।୨
୩୭	୧୮।୫୭।୪୭	୬୦।୧୦	୨୭୧୨।୨୯
୩୮	୧୭।୫୭।୩୭	୭୦।୭	୨୫୪୧।୨୫
୩୯	୧୭।୪୭।୩୦	୮୦।୫	୨୪୭୪।୩୯
୪୦	୧୫।୨୭।୨୫	୮୯।୩୭	୨୪୧୨।୨୭
୪୧	୧୩।୫୭।୪୯	୯୭।୨୯	୨୩୫୫।୩୮
୪୨	୧୨।୧୯।୨୦	୧୦୯।୭	୨୩୦୪।୫୭
୪୩	୧୦।୩୦।୧୭	୧୧୫।୨୨	୨୨୭୧।୫
୪୪	୮।୩୫।୫୫	୧୨୨।୨୭	୨୨୨୪।୧୭
୪୫	୭।୩୨।୨୯	୧୨୭।୪୭	୨୧୯୫।୮
୪୬	୪।୨୪।୪୩	୧୩୧।୨୮	୨୧୭୪।୧୭
୪୭	୨।୧୩।୧୫	୧୩୩।୧୫	୨୧୭୧।୪୯
୪୮	୦।୦।୦	୦।୦	୨୧୫୮।୮

(୧୫୧) ବୁଦ୍ଧେର୍ଯ୍ୟ ଖଣ୍ଡାଃ

ଖଣ୍ଡାଃ	ଫଳାଂଶାଦୟଃ	ଅନ୍ତରାଳାଦୟଃ	କୋଟିଫଳାଃ
୦	୦।୦।୦	୨୧।୩୩	୩୨୫।୨୯
୧	୦।୨୧।୩୩	୨୧।୨୮	୩୨୮।୪୮
୨	୦।୪୩।୧	୨୧।୧୭	୩୨୭।୪୧
୩	୧।୪୧।୮	୨୧।୦	୩୨୩।୯
୪	୧।୨୫।୧୮	୨୦।୩୫	୩୧୮।୧୭
୫	୧।୪୫।୫୩	୨୦।୮	୩୧୨।୨
୬	୨।୨।୧	୧୯।୩୯	୩୦୪।୨୭
୭	୨।୨୫।୪୦	୧୯।୪	୨୯୫।୩୩
୮	୨।୪୫।୪୪	୧୮।୧୯	୨୮୫।୨୪
୯	୩।୩।୩	୧୭।୩୧	୨୭୩।୫୯
୧୦	୩।୨୦।୩୪	୧୭।୪୧	୨୭୧।୨୭
୧୧	୩।୩୭।୧୫	୧୬।୪୫	୨୬୭।୪୩
୧୨	୩।୫୩।୦	୧୬।୪୯	୨୬୩।୫୮
୧୩	୪।୭।୪୯	୧୬।୪୭	୨୬୧।୫
୧୪	୪।୨୧।୩୭	୧୬।୩୭	୨୫୦।୩୪
୧୫	୪।୩୪।୧୨	୧୬।୨୮	୨୪୩।୩
୧୬	୪।୪୫।୪୦	୧୫।୧୨	୨୪୪।୪୪
୧୭	୪।୫୫।୫୨	୧୫।୫୭	୨୪୫।୪୪
୧୮	୫।୪।୪୮	୧୫।୩୭	୨୩୭।୧୯
୧୯	୫।୧୨।୨୫	୧୫।୧୫	୨୦୫।୫୩
୨୦	୫।୧୮।୪୦	୧୫।୪୫	୧୮୫।୧୮
୨୧	୫।୨୩।୩୫	୧୫।୩୩	୧୭୪।୧୮
୨୨	୫।୨୭।୮	୧୫।୮	୧୬୩।୧
୨୩	୫।୨୯।୧୭	୦।୪୦	୨୧।୩୩
୨୪	୫।୨୯।୫୭	୦।୦	୦।୦

ମନ୍ତ୍ରାଂଶୁଃ ୦।୦ ଶିଂଭୁଂଶୁଃ ୫୯୮ (ବୁଦ୍ଧେର୍ଯ୍ୟଖଣ୍ଡାଃ)

ମନ୍ତ୍ରକେନ୍ଦ୍ରଭୁଂଶୁଃ ୪।୫୯ ଶିଂଭୁକେନ୍ଦ୍ରଭୁଂଶୁଃ ୫୯୯

(ଗ । ୧୨) ବୁଦ୍ଧବିଜ୍ଞାନ-ଶିଳ୍ପ-ଖଣ୍ଡଃ

ଖଣ୍ଡଃ	ଫଳାଂଶାଦୟଃ	ଅନ୍ତରଲିପ୍ତାଦୟଃ	ଲଳିତକ୍ରମଃ
୦	୦।୦।୦	ନନ୍ଦାନ୍ତ	୪୧୦୭।୩୦
୧	୦।୩୭।୩୭	ନନ୍ଦା ୨୭	୪୧୦୪।୪୪
୨	୧।୧୩।୩	ନନ୍ଦା ୧୨	୪୧୦୦।୩୨
୩	୧।୪୯।୧୫	ନନ୍ଦା ୫୧	୪୦୯୩।୫୧
୪	୨।୨୫।୨	ନନ୍ଦା ୨୫	୪୦୮୯।୫୫
୫	୩।୦।୩୦	ନନ୍ଦା ୪୯	୪୦୭୩।୫୭
୬	୩।୩୫।୧୯	ନନ୍ଦା ୨୫	୪୦୬୦।୨୦
୭	୪।୯।୪୪	ନନ୍ଦା ୫୩	୪୦୪୪।୨୯
୮	୪।୪୩।୩୭	ନନ୍ଦା ୫୮	୪୦୨୭।୩୭
୯	୫।୧୭।୩୫	ନନ୍ଦା ୩୩	୪୦୦୭।୩୨
୧୦	୫।୪୮।୩୮	ନନ୍ଦା ୨୭	୩୯୮୪।୧୪
୧୧	୬।୧୯।୪୪	ନନ୍ଦା ୪	୩୯୬୦।୦
୧୨	୬।୪୯।୪୮	୨୮।୫୦	୩୯୩୩।୫୫
୧୩	୭।୧୮।୩୮	୨୭।୪୩	୩୯୦୫।୫୭
୧୪	୭।୪୭।୨୧	୨୭।୨୭	୩୮୭୫।୫୭
୧୫	୮।୧୨।୪୮	୨୪।୫୯	୩୮୪୪।୨୫
୧୬	୮।୩୭।୪୭	୨୩।୨୦	୩୮୧୧।୧୭
୧୭	୯।୧।୭	୨୧।୪୭	୩୭୭୭।୨୭
୧୮	୯।୨୨।୫୩	୧୯।୫୨	୩୭୪୦।୨୨
୧୯	୯।୪୨।୫୫	୧୭।୪୪	୩୭୦୩।୦
୨୦	୧୦।୦।୨୯	୧୫।୫୩	୩୬୭୪।୨୪
୨୧	୧୦।୧୭।୨୨	୧୩।୫୭	୩୬୪୪।୫୫
୨୨	୧୦।୩୦।୧୮	୧୧।୨୭	୩୬୧୪।୧୦
୨୩	୧୦।୪୧।୪୪	୯।୭	୩୫୮୨।୪୨
୨୪	୧୦।୫୦।୫୧	୭।୪୪	୩୫୦୦।୩୫
୨୫	୧୦।୫୭।୩୫	୪।୧୧	୩୪୬୭।୫୮
୨୬	୧୧।୧।୪୭	୧।୧୧	୩୪୧୫।୨

(ଗ । ୧) ଗୁରୁବର୍ଣ୍ଣନାମା ଶ୍ଳୋକ

ଶ୍ଳୋକ	ଫଳାଂଶାଦୟଃ	ଅନୁରକ୍ତାଦୟଃ	ଚଳକର୍ମଣଃ
୨୭	୧୧୨।୫୭ (କ୍ଷୀୟମାଣଂ)	୧୨୫	ନୀଳାକ୍ଷୟଃ
୨୮	୧୧୩।୩୨	୪୨୧	ନୀଳାକ୍ଷୟଃ
୨୯	୧୦୫୭।୧୧	୭୧୭	ନୀଳାକ୍ଷୟଃ
୩୦	୧୦୫୭।୫୫	୧୦୫୧	ନୀଳାକ୍ଷୟଃ
୩୧	୧୦୫୭।୩୩	୧୦୫୨	ନୀଳାକ୍ଷୟଃ
୩୨	୧୦୫୭।୩୧	୧୦୫୩	ନୀଳାକ୍ଷୟଃ
୩୩	୧୦୫୭।୨୭	୨୦୫୪	ନୀଳାକ୍ଷୟଃ
୩୪	୧୦୫୭।୩୩	୨୦୫୫	ନୀଳାକ୍ଷୟଃ
୩୫	୧୦୫୭।୨୧	୨୦୫୬	ନୀଳାକ୍ଷୟଃ
୩୬	୧୦୫୭।୧୭	୩୦୫୭	ନୀଳାକ୍ଷୟଃ
୩୭	୧୦୫୭।୧୫	୩୦୫୮	ନୀଳାକ୍ଷୟଃ
୩୮	୧୦୫୭।୧୩	୩୦୫୯	ନୀଳାକ୍ଷୟଃ
୩୯	୧୦୫୭।୧୧	୩୦୬୦	ନୀଳାକ୍ଷୟଃ
୪୦	୧୦୫୭।୯	୪୦୬୧	ନୀଳାକ୍ଷୟଃ
୪୧	୧୦୫୭।୭	୪୦୬୨	ନୀଳାକ୍ଷୟଃ
୪୨	୧୦୫୭।୫	୪୦୬୩	ନୀଳାକ୍ଷୟଃ
୪୩	୧୦୫୭।୩	୪୦୬୪	ନୀଳାକ୍ଷୟଃ
୪୪	୧୦୫୭।୧	୪୦୬୫	ନୀଳାକ୍ଷୟଃ
୪୫	୧୦୫୭।୦	୪୦୬୬	ନୀଳାକ୍ଷୟଃ
୪୬	୧୦୫୭।୦	୪୦୬୭	ନୀଳାକ୍ଷୟଃ
୪୭	୧୦୫୭।୦	୪୦୬୮	ନୀଳାକ୍ଷୟଃ
୪୮	୧୦୫୭।୦	୪୦୬୯	ନୀଳାକ୍ଷୟଃ
୪୯	୧୦୫୭।୦	୪୦୭୦	ନୀଳାକ୍ଷୟଃ
୫୦	୧୦୫୭।୦	୪୦୭୧	ନୀଳାକ୍ଷୟଃ
୫୧	୧୦୫୭।୦	୪୦୭୨	ନୀଳାକ୍ଷୟଃ
୫୨	୧୦୫୭।୦	୪୦୭୩	ନୀଳାକ୍ଷୟଃ
୫୩	୧୦୫୭।୦	୪୦୭୪	ନୀଳାକ୍ଷୟଃ
୫୪	୧୦୫୭।୦	୪୦୭୫	ନୀଳାକ୍ଷୟଃ
୫୫	୧୦୫୭।୦	୪୦୭୬	ନୀଳାକ୍ଷୟଃ
୫୬	୧୦୫୭।୦	୪୦୭୭	ନୀଳାକ୍ଷୟଃ
୫୭	୧୦୫୭।୦	୪୦୭୮	ନୀଳାକ୍ଷୟଃ
୫୮	୧୦୫୭।୦	୪୦୭୯	ନୀଳାକ୍ଷୟଃ
୫୯	୧୦୫୭।୦	୪୦୮୦	ନୀଳାକ୍ଷୟଃ
୬୦	୧୦୫୭।୦	୪୦୮୧	ନୀଳାକ୍ଷୟଃ

ବିଷୟକେନ୍ଦ୍ର ୧୨୭ (ବିଷୟକେନ୍ଦ୍ର) ରକ୍ତ କେନ୍ଦ୍ର ୨୩୪

ପଞ୍ଚାଦଶକେନ୍ଦ୍ର ୩୪୭ ପ୍ରାଚୀନକେନ୍ଦ୍ର ୧୪

ପଞ୍ଚାଦଶକେନ୍ଦ୍ର ୩୪୭ ପ୍ରାଚୀନକେନ୍ଦ୍ର ୧୪

(ତା. ୧୩) ଶୁଦ୍ଧସ୍ୟ ମନୋବ୍ୟାପୀ

ଶ୍ରାବ୍ୟ	ପଲ୍ୟାଶାଦୟଃ	ଅନ୍ତରାଳପ୍ରାପ୍ତୟଃ	କୋଟିପଲ୍ୟ
୦	୦।୦।୦	୭।୨୫	୧୧୪।୩୭
୧	୦।୭।୨୫	୭।୧୩	୧୧୩।୭
୨	୦।୧୪।୩୮	୭।୧	୧୧୧।୭
୩	୦।୨୧।୩୯	୭।୪୪	୧୦୮।୪୯
୪	୦।୨୮।୨୩	୭।୨୭	୧୦୫।୫୭
୫	୦।୩୪।୫୦	୭।୧୨	୧୦୨।୩୯
୬	୦।୪୧।୨	୫।୫୪	୯୯।୮
୭	୦।୪୭।୫୭	୫।୩୫	୯୫।୧୪
୮	୦।୫୨।୩୧	୫।୧୪	୯୧।୦
୯	୦।୫୭।୫୫	୪।୫୭	୮୭।୨୭
୧୦	୧।୨।୪୨	୪।୩୫	୮୧।୪୩
୧୧	୧।୭।୧୭	୪।୧୧	୭୬।୪୩
୧୨	୧।୧୧।୨୮	୩।୫୭	୭୧।୨୮
୧୩	୧।୧୫।୨୪	୩।୩୨	୬୭।୭
୧୪	୧।୧୮।୫୭	୩।୮	୬୦।୩୪
୧୫	୧।୨।୨୪	୨।୫୨	୫୫।୪୯
୧୬	୧।୨୪।୫୭	୨।୨୭	୫୧।୧
୧୭	୧।୨୭।୨୩	୨।୧୧	୪୩।୪
୧୮	୧।୨୯।୩୪	୧।୪୭	୩୫।୫
୧୯	୧।୩୧।୨୧	୧।୩୧	୩୧।୦
୨୦	୧।୩୨।୫୨	୧।୭	୨୪।୫୩
୨୧	୧।୩୩।୫୯	୦।୫୨	୧୮।୪୨
୨୨	୧।୩୪।୫୧	୦।୨୭	୧୨।୩୦
୨୩	୧।୩୫।୧୮	୦।୧୨	୭।୧୫
୨୪	୧।୩୬।୩୦	୦।୦	୦।୦

ମନୋବ୍ୟାପୀ

ଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣ ୧୨୮

ମନୋବ୍ୟାପୀ ୫୯୮. (ବିବେକୀୟ ଗ୍ରନ୍ଥ)

ଶ୍ରୀରାମକୃଷ୍ଣ ୩୭୦

(ଗ । ୧୪) ପ୍ରକାଶକ୍ତରେଣ ଶୁଦ୍ଧସ୍ୟ ମନ୍ଦଖଣ୍ଡଃ

ଖଣ୍ଡଃ	ଫଳାଂଶାଦୟଃ	ଅନୁରକ୍ତପ୍ରାଦୟଃ	କୋଟିଫଳଞ୍ଚ
୦	୦।୦।୦	୭।୫୭	୧୦୭।୨୭
୧	୦।୭।୫୭	୭।୪୩	୧୦୫।୦୭
୨	୦।୧୩।୩୯	୭।୩୧	୧୦୩।୪୧
୩	୦।୨୦।୧୦	୭।୧୭	୧୦୧।୧୯
୪	୦।୨୭।୨୨	୫।୫୮	୯୮।୦୪
୫	୦।୩୨।୨୦	୫।୩୭	୯୫।୧୭
୬	୦।୩୭।୫୭	୫।୨୧	୯୧।୩୮
୭	୦।୪୩।୧୭	୫।୧	୮୭।୪୮
୮	୦।୪୮।୧୮	୪।୪୫	୮୩।୪୧
୯	୦।୫୩।୩	୪।୨୫	୭୯।୨୫
୧୦	୦।୫୭।୨୮	୪।୨	୭୪।୨୪
୧୧	୧।୧।୩୦	୩।୪୭	୭୦।୮
୧୨	୧।୫।୧୭	୩।୨୫	୬୫।୧୭
୧୩	୧।୮।୪୨	୩।୨	୬୦।୧୫
୧୪	୧।୧୧।୪୪	୨।୪୭	୫୫।୨
୧୫	୧।୧୪।୩୧	୨।୨୫	୪୯।୪୭
୧୬	୧।୧୭।୫୭	୨।୧୦	୪୪।୨୪
୧୭	୧।୧୯।୭	୧।୪୮	୩୮।୫୯
୧୮	୧।୨୦।୧୪	୧।୩୩	୩୩।୨୯
୧୯	୧।୨୨।୨୭	୧।୨୧	୨୭।୫୯
୨୦	୧।୨୩।୪୮	୦।୫୮	୨୨।୨୭
୨୧	୧।୨୪।୪୭	୦।୩୭	୧୭।୫୨
୨୨	୧।୨୫।୨୩	୦।୨୩	୧୧।୧୫
୨୩	୧।୨୬।୪୭	୦।୧୧	୫।୩୭
୨୪	୧।୨୭।୫୭	୦।୦	୦।୦

(ଗ । ୧୫) ଶୁଦ୍ଧସ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶାନ୍ତ-ଂଶୁଃ

ଂଶୁଃ	ଫଳାଂଶାଦୟଃ	ଅନ୍ତରଲିପ୍ତାଦୟଃ	ଲଳକର୍ତ୍ତୃଷ୍ଟ
୦	୦।୦।୦	୧୪।୩୭	୫୯୩୦।୩୩
୧	୧।୩୪।୩୭	୧୪।୩୭	୫୯୨୮।୨୨
୨	୩।୧।୧	୧୪।୩୫	୫୯୧୯।୪୭
୩	୪।୪୩।୪୪	୧୪।୧୩	୫୯୦୪।୩୩
୪	୭।୧୭।୫୭	୧୪।୧୨	୫୮୮୩।୪୭
୫	୭।୫୨।୧	୧୪।୪	୫୮୫୭।୩୩
୬	୧୨।୭।୧୩	୧୩।୪୪	୫୮୮୩।୩୦
୭	୧୦।୫୯।୫୭	୧୪।୧୪	୫୭୮୪।୩
୮	୧୨।୩୪।୧୧	୧୩।୨୧	୫୭୩୮।୪୧
୯	୧୪।୭।୩୭	୧୩।୭	୫୭୮୭।୩
୧୦	୧୫।୪୦।୩୩	୧୩।୦	୫୭୨୯।୫୮
୧୧	୧୭।୧୩।୩୮	୧୦।୩୯	୫୫୭୭।୨୮
୧୨	୧୮।୪୫।୧୭	୧୨।୩୫	୫୫୯୭।୫୯
୧୩	୨୦।୧୭।୫୨	୧୧।୫	୫୫୨୨।୨୪
୧୪	୨୧।୪୮।୫୭	୧୦।୩୭	୫୩୪୨।୨୪
୧୫	୨୩।୧୯।୩୪	୮।୯୧	୫୨୫୫।୫୯
୧୬	୨୪।୪୯।୨୫	୮।୧୧	୫୧୭୪।୩୭
୧୭	୨୭।୧୭।୨୭	୮।୨୭	୫୦୭୭।୩୩
୧୮	୨୭।୪୫।୫୩	୮।୫୭	୪୯୭୫।୨୯
୧୯	୨୯।୧୧।୫୦	୮।୨୧	୪୮୫୮।୪୮
୨୦	୩୦।୩୭।୧୧	୮।୧୯	୪୭୪୭।୮
୨୧	୩୨।୧୨।୩୦	୮।୨୧୪	୪୬୩୦।୪
୨୨	୩୩।୨୩।୪୪	୮।୧୭	୪୫୦୮।୦
୨୩	୩୪।୪୫।୦	୭।୧୦	୪୩୩୨।୩୭
୨୪	୩୬।୪।୦	୭।୫୭	୪୨୫୨।୭
୨୫	୩୭।୧୯।୫୭	୭।୫୧୨	୪୧୧୭।୪୪
୨୬	୩୮।୩୫।୮	୭।୧୩୯	୩୯୭୯।୧୮

(ଗ । ୧୫) ଶୁଦ୍ଧସ୍ୟ ବର୍ଜମାନ ଶିଳ୍ପ-ଖଣ୍ଡଃ

ଖଣ୍ଡଃ	ଫଳାଂଶାଦୟଃ	ଅନ୍ତରଲପ୍ତାଦୟଃ	ଚଳକର୍ଣ୍ଣସ୍ଥି
୨୭	କାଧାଚକ୍ରାଚକ୍ର	୭୭।୨୦	କାଂକ୍ରାଚକ୍ର
୨୮	ଚକ୍ରାଚକ୍ର	୭୫।୧	କାଂକ୍ରାଚକ୍ର
୨୯	ଚକ୍ରାଚକ୍ର	୭୦।୪୪	କାଂକ୍ରାଚକ୍ର
୩୦	ଚକ୍ରାଚକ୍ର	୫୪।୫୨	କାଂକ୍ରାଚକ୍ର
୩୧	ଚକ୍ରାଚକ୍ର	୪୮।୫୫	କାଂକ୍ରାଚକ୍ର
୩୨	ଚକ୍ରାଚକ୍ର	୪୨।୩୭	କାଂକ୍ରାଚକ୍ର
୩୩	ଚକ୍ରାଚକ୍ର	୩୫।୨୦	୨୯୧୧।୧୧
୩୪	ଚକ୍ରାଚକ୍ର	୨୪।୨୦	୨୭୫୭।୫୪
୩୫	ଚକ୍ରାଚକ୍ର	୧୨।୨୦	୨୫୯୫।୧୮
୩୬	ଚକ୍ରାଚକ୍ର (କ୍ଷୀୟମାଣ)	୧।୩	୨୪୩୧।୫୯
୩୭	ଚକ୍ରାଚକ୍ର	୧୧।୩୩	୨୨୭୮।୧୫
୩୮	ଚକ୍ରାଚକ୍ର	୪୩।୧୭	୨୧୦୫।୩
୩୯	ଚକ୍ରାଚକ୍ର	୭୮।୫୮	୧୯୪୩।୪୧
୪୦	ଚକ୍ରାଚକ୍ର	୧୦୫।୨୭	୧୭୮୪।୫୫
୪୧	ଚକ୍ରାଚକ୍ର	୧୪୭।୪୭	୧୭୧୧।୨୫
୪୨	ଚକ୍ରାଚକ୍ର	୨୦୭।୫୭	୧୪୭୧।୩୯
୪୩	ଚକ୍ରାଚକ୍ର	୨୭୫।୧୪	୧୩୪୦।୫୨
୪୪	ଚକ୍ରାଚକ୍ର	୩୭୦।୧	୧୨୧୩।୫୨
୪୫	ଚକ୍ରାଚକ୍ର	୪୫୧।୪	୧୧୦୪।୨୯
୪୬	ଚକ୍ରାଚକ୍ର	୫୩୫।୫	୧୦୧୮।୩୯
୪୭	ଚକ୍ରାଚକ୍ର	୫୮୫।୫୧	୯୭୩।୪୭
୪୮	ଚକ୍ରାଚକ୍ର	୦।୦	୯୫୫।୨୭

ବହୁକେନ୍ଦ୍ରମ୍ ୧୫୭

(ବହୁକେନ୍ଦ୍ରମ୍) ବହୁକେନ୍ଦ୍ରମ୍ ୧୫୩

ପୂର୍ବକେନ୍ଦ୍ରମ୍ ୩୩୭

ପଶ୍ଚିମୋଦୟକେନ୍ଦ୍ରମ୍ ୨୪

ପଶ୍ଚିମୋଦୟକେନ୍ଦ୍ରମ୍ ୧୭୭

ପ୍ରାଗ୍ବହୁକେନ୍ଦ୍ରମ୍ ୧୮୩

ପୂର୍ବକେନ୍ଦ୍ରମ୍ ପୂର୍ବକେନ୍ଦ୍ରମ୍ ୧୫୩

ପୂର୍ବକେନ୍ଦ୍ରମ୍ ପୂର୍ବକେନ୍ଦ୍ରମ୍ ୧୫୩

(ଗ । ୧୭) ପ୍ରକାଶନରେଣ ଶୁଦ୍ଧସ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶୀଘ୍ର-ଖଣ୍ଡଃ

ଖଣ୍ଡଃ	ଫଳାଂଶାଦୟଃ	ଅନ୍ତରଲିପ୍ତାଦୟଃ	ଲଳନଶ୍ରେଷ୍ଠ
୦	୦।୦।୦	୯୪।୨୫	୫୯୨୧।୦
୧	୧।୩୪।୨୫	୯୪।୧୯	୫୯୧୮।୪୯
୨	୩।୮।୪୪	୯୪।୨୨	୫୯୧୦।୧୪
୩	୪।୪।୩୭	୯୪।୯	୫୮୯୫।୧୧
୪	୬।୧୭।୧୫	୯୩।୫୦	୫୮୭୪।୧୯
୫	୭।୫୧।୫	୯୩।୫୧	୫୮୭୭।୧୭
୬	୯।୨୪।୫୭	୯୩।୩୨	୫୮୧୪।୨୨
୭	୧୦।୫୮।୨୮	୯୩।୫୯	୫୭୭୪।୫୧
୮	୧୨।୩୨।୨୭	୯୩।୭	୫୭୨୯।୩୪
୯	୧୪।୫।୩୩	୯୨।୫୫	୫୭୭୮।୩
୧୦	୧୫।୩୮।୨୮	୯୨।୪୮	୫୭୨୦।୫୮
୧୧	୧୭।୧୧।୧୭	୯୨।୨୩	୫୫୫୭।୪୦
୧୨	୧୮।୪୨।୩୯	୯୨।୧୮	୫୪୮୮।୨୭
୧୩	୨୦।୧୪।୫୭	୯୦।୫୭	୫୪୧୪।୪
୧୪	୨୧।୪୫।୫୩	୯୦।୧୪	୫୩୩୩।୫୪
୧୫	୨୩।୧୭।୭	୮୯।୩୭	୫୨୪୭।୫୯
୧୬	୨୪।୪୫।୪୪	୮୭।୪୪	୫୧୫୬।୫୧
୧୭	୨୬।୧୩।୨୮	୮୮।୯	୫୦୫୯।୫୮
୧୮	୨୭।୪୧।୩୭	୮୫।୪୪	୪୯୫୮।୧୦
୧୯	୨୯।୭।୨୧	୮୪।୩୭	୪୮୫୧।୪୩
୨୦	୩୦।୩୧।୫୭	୮୪।୨୨	୪୭୪୦।୨
୨୧	୩୧।୫୭।୧୯	୮୧।୪୭	୪୭୨୩।୩୨
୨୨	୩୩।୧୮।୭	୮୦।୫୭	୪୫୦୨।୨୭
୨୩	୩୪।୩୯।୩	୭୮।୪୪	୪୩୭୬।୪୨
୨୪	୩୫।୫୭।୪୭	୭୫।୩୮	୪୨୪୭।୨୯
୨୫	୩୬।୧୩।୨୫	୭୪।୪୦	୪୧୧୨।୨୮
୨୬	୩୮।୨୮।୫	୭୧।୧୧	୩୯୭୪।୨୨

(ଗ । ୧୭) ପ୍ରକାଶନରେଣ ଶୁଦ୍ଧ୍ୟ କର ମାନ ଶାଦ୍-ଶାସ୍ତ୍ରୀ

ଶାସ୍ତ୍ରୀ	ଫଳାଂଶାଦୟଃ	ଅନ୍ତରଲପ୍ତାଦୟଃ	ଚଳକର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ
୨୭	ନାମାଶାସ୍ତ୍ରୀ	୭୭୫୪	ନାମାଶାସ୍ତ୍ରୀ
୨୮	୪୦୪୭୧୦	୭୭୫୪	ନାମାଶାସ୍ତ୍ରୀ
୨୯	୪୧୫୦୧୫	୭୭୫୪	ନାମାଶାସ୍ତ୍ରୀ
୩୦	୪୨୫୦୧୫	୫୫୫୫	ନାମାଶାସ୍ତ୍ରୀ
୩୧	୪୩୫୫୧୫	୫୫୫୫	ନାମାଶାସ୍ତ୍ରୀ
୩୨	୪୪୫୫୧୫	୫୫୫୫	ନାମାଶାସ୍ତ୍ରୀ
୩୩	୪୫୫୫୧୫	୫୫୫୫	ନାମାଶାସ୍ତ୍ରୀ
୩୪	୪୬୫୫୧୫	୫୫୫୫	ନାମାଶାସ୍ତ୍ରୀ
୩୫	୪୭୫୫୧୫	୫୫୫୫	ନାମାଶାସ୍ତ୍ରୀ
୩୬	୪୮୫୫୧୫ (ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଗୀତା)	୫୫୫୫	ନାମାଶାସ୍ତ୍ରୀ
୩୭	୪୯୫୫୧୫	୫୫୫୫	ନାମାଶାସ୍ତ୍ରୀ
୩୮	୫୦୫୫୧୫	୫୫୫୫	ନାମାଶାସ୍ତ୍ରୀ
୩୯	୫୧୫୫୧୫	୫୫୫୫	ନାମାଶାସ୍ତ୍ରୀ
୪୦	୫୨୫୫୧୫	୫୫୫୫	ନାମାଶାସ୍ତ୍ରୀ
୪୧	୫୩୫୫୧୫	୫୫୫୫	ନାମାଶାସ୍ତ୍ରୀ
୪୨	୫୪୫୫୧୫	୫୫୫୫	ନାମାଶାସ୍ତ୍ରୀ
୪୩	୫୫୫୫୧୫	୫୫୫୫	ନାମାଶାସ୍ତ୍ରୀ
୪୪	୫୬୫୫୧୫	୫୫୫୫	ନାମାଶାସ୍ତ୍ରୀ
୪୫	୫୭୫୫୧୫	୫୫୫୫	ନାମାଶାସ୍ତ୍ରୀ
୪୬	୫୮୫୫୧୫	୫୫୫୫	ନାମାଶାସ୍ତ୍ରୀ
୪୭	୫୯୫୫୧୫	୫୫୫୫	ନାମାଶାସ୍ତ୍ରୀ
୪୮	୬୦୫୫୧୫	୫୫୫୫	ନାମାଶାସ୍ତ୍ରୀ

(ଗା ୧୭) ଶତନଃପଦେକ ଖଣ୍ଡଃ

ଖଣ୍ଡଃ	ଫଳକପ୍ରାଦୟଃ	ଅନ୍ତରକପ୍ରାଦୟଃ	ଗତିକପ୍ରାଦୟଃ
୦	୦।୦	୧୯।୩୮	୦।୧୦
୧	୧୯।୩୮	୧୯।୩୩	୦।୧୦
୨	୩୯।୧୧	୧୯।୨୨	୦।୧୦
୩	୫୮।୩୩	୧୯।୭	୦।୧୦
୪	୭୭।୪୦	୧୮।୪୫	୦।୧୦
୫	୯୬।୨୫	୧୮।୨୦	୦।୧୦
୬	୧୧୫।୪୫	୧୭।୫୩	୦।୧୦
୭	୧୩୪।୩୮	୧୭।୨୨	୦।୧୨
୮	୧୫୦।୦	୧୬।୪୦	୦।୧୨
୯	୧୬୭।୪୦	୧୫।୫୮	୦।୧୨
୧୦	୧୮୬।୩୮	୧୫।୧୧	୦।୮
୧୧	୧୯୭।୪୯	୧୪।୧୯	୦।୮
୧୨	୨୧୭।୦୮	୧୩।୨୭	୦।୭
୧୩	୨୨୫।୩୪	୧୨।୨୯	୦।୭
୧୪	୨୩୮।୩	୧୧।୨୭	୦।୭
୧୫	୨୪୯।୨୯	୧୦।୨୩	୦।୭
୧୬	୨୫୯।୫୨	୯।୧୫	୦।୫
୧୭	୨୭୯।୭	୮।୭	୦।୪
୧୮	୨୭୭।୧୪	୭।୫୩	୦।୪
୧୯	୨୮୪।୭	୫।୪୦	୦।୩
୨୦	୨୮୯।୪୭	୪।୨୭	୦।୨
୨୧	୨୯୪।୧୪	୩।୧୪	୦।୨
୨୨	୨୯୭।୨୮	୧।୫୫	୦।୧
୨୩	୨୯୯।୨୩	୦।୩୭	୦।୦
୨୪	୩୦୦।୦	୦।୦	୦।୦

(ଗ । ୧)

ଶବ୍ଦେକାବଳୀ

ଅକ୍ଷର	ଫଳାଂଶାଦୟ	ଅନ୍ତରାଳାଦୟ	କୋଟିଫଳ
୦	୦।୦	୨୪।୨	୩୭୨।୨୭
୧	୦।୨୪।୨	୨୪।୧୭	୩୭୧।୪୧
୨	୦।୪୮।୩	୨୪।୩	୩୬୯।୮
୩	୧।୧୭।୪	୨୩।୪	୩୬୬।୮
୪	୧।୩୬।୫	୨୩।୧୭	୩୬୩।୪୭
୫	୧।୫୫।୬	୨୨।୫	୩୬୦।୫
୬	୨।୨୪।୭	୨୨।୧୩	୩୫୬।୧୦
୭	୨।୪୩।୮	୨୧।୩	୩୫୩।୭
୮	୩।୦୨।୯	୨୦।୪	୩୫୦।୨
୯	୩।୨୧।୧୦	୧୯।୫	୩୪୬।୩
୧୦	୩।୪୦।୧୧	୧୮।୬	୩୪୩।୪
୧୧	୪।୦୦।୧୨	୧୭।୭	୩୪୦।୫
୧୨	୪।୧୯।୧୩	୧୬।୮	୩୩୬।୬
୧୩	୪।୩୮।୧୪	୧୫।୯	୩୩୩।୭
୧୪	୪।୫୭।୧୫	୧୪।୧୦	୩୩୦।୮
୧୫	୫।୧୬।୧୬	୧୩।୧୧	୩୨୬।୯
୧୬	୫।୩୫।୧୭	୧୨।୧୨	୩୨୩।୦
୧୭	୫।୫୪।୧୮	୧୧।୧୩	୩୧୯।୧
୧୮	୫।୭୩।୧୯	୧୦।୧୪	୩୧୬।୨
୧୯	୬।୦୨।୨୦	୯।୧୫	୩୧୩।୩
୨୦	୬।୨୧।୨୧	୮।୧୬	୩୧୦।୪
୨୧	୬।୪୦।୨୨	୭।୧୭	୩୦୬।୫
୨୨	୬।୫୯।୨୩	୬।୧୮	୩୦୩।୬
୨୩	୭।୧୮।୨୪	୫।୧୯	୩୦୦।୭
୨୪	୭।୩୭।୨୫	୪।୨୦	୨୯୬।୮

ମୂଳାଂଶାଦୟ
ଶବ୍ଦେକାବଳୀ

୦।୦

(ଶବ୍ଦେକାବଳୀ)

ମୂଳାଂଶାଦୟ
ଶବ୍ଦେକାବଳୀ

(ଗ । ୧୯) ଶତେକାଙ୍କମାନ ଶିଳ୍ପ-ଖଣ୍ଡଃ

ଖଣ୍ଡଃ	ଅକ୍ଷରାଂଶାଦୟଃ	ଅନୁରକ୍ତପ୍ରାଦୟଃ	ଚଳନଶ୍ରେଣୀ
୦	୦।୦।୦	୨।୫	୩୮୧୦।୨୭
୧	୦।୨।୫	୨।୪୯	୩୮୦୯।୮
୨	୦।୪।୪୭	୨।୩୭	୩୮୦୭।୨
୩	୧।୫।୨୩	୨।୧୯	୩୮୦୨।୭
୪	୧।୨।୪୨	୨।୧	୩୭୯୭।୩୧
୫	୧।୪।୪୩	୨।୦।୩	୩୭୮୯।୪୪
୬	୨।୮।୧୫	୨।୦।୭	୩୭୮୯।୨୦
୭	୨।୨।୨୨	୧।୪।୧	୩୭୭୯।୪୭
୮	୨।୪।୩	୧।୪।୨	୩୭୭୦।୫୯
୯	୩।୭।୫	୧।୮।୮	୩୭୪୯।୫୪
୧୦	୩।୨।୫।୨୩	୧।୭।୩୯	୩୭୩୫।୩୨
୧୧	୩।୪।୩।୨	୧।୭।୫୯	୩୭୨୯।୫
୧୨	୪।୦।୧	୧।୭।୫	୩୭୦୫।୪୦
୧୩	୪।୧।୭।୭	୧।୫।୧୦	୩୭୮୯।୨
୧୪	୪।୩।୧।୧୭	୧।୪।୧୫	୩୭୭୯।୩୧
୧୫	୪।୪।୫।୩୧	୧।୩।୧୭	୩୭୫୩।୮
୧୬	୪।୫।୮।୪୭	୧।୨।୭	୩୭୩୩।୪୮
୧୭	୫।୧୦।୫୪	୧।୧।୮	୩୭୧୩।୩୮
୧୮	୫।୨।୨।୨	୯।୪।୩	୩୫୯୨।୫୨
୧୯	୫।୩।୧।୫୫	୮।୩।୭	୩୫୭୯।୨୫
୨୦	୫।୪୦।୨୧	୭।୧।୮	୩୫୪୯।୨୫
୨୧	୫।୪୭।୩୯	୭।୯	୩୫୨୭।୫୩
୨୨	୫।୫।୩।୪୮	୪।୩।୧	୩୫୦୩।୫୮
୨୩	୫।୫।୧।୯	୩।୧।୧	୩୪୮୦।୩୯
୨୪	୬।୧।୩୦	୧।୪।୭	୩୪୫୭।୭
୨୫	୬।୩।୧୭	୦।୨।୧	୩୪୩୩।୩୪
୨୬	୬।୩।୩୭ (କ୍ଷିପ୍ରମାଣ)	୧।୨।୭	୩୪୦୯।୩୮

(ଗ । ୧୧) ଶନେବର୍ଦ୍ଧମାନ ଶିଘ୍ର ଖଣ୍ଡଃ

ଖଣ୍ଡଃ	ଫଳାଂଶାଦୟଃ	ଅନ୍ତରଲପ୍ତାଦୟଃ	ଚଳକର୍ଣ୍ଣୈଶ୍ଚ
୨୭.	୭।୨।୧୦	୨।୪୯	ନାନା-କ୍ରୀଡ଼ା
୨୮.	୫।୫୯।୨୧	୪।୨୭	ନାନା ୨।୧୯
୨୯.	୫।୫୫।୫୫	୫।୫୫	ନାନା ୫।୫୫
୩୦.	୫।୫୯।୧୦	୭।୪୭	ନାନା ୫।୫୫
୩୧.	୫।୫୯।୧୪	୯।୧୩	ନାନା ୫।୫୫
୩୨.	୫।୫୯।୧୧	୧୦।୫୫	ନାନା ୫।୫୫
୩୩.	୫।୫୯।୧୨	୧୧।୩୧	ନାନା ୫।୫୫
୩୪.	୫।୫୯।୧୫	୧୨।୧୧	ନାନା ୫।୫୫
୩୫.	୫।୫୯।୧୮	୧୩।୧୧	ନାନା ୫।୫୫
୩୬.	୫।୫୯।୨୦	୧୪।୧୪	ନାନା ୫।୫୫
୩୭.	୫।୫୯।୨୧	୧୫।୩୪	ନାନା ୫।୫୫
୩୮.	୫।୫୯।୨୫	୧୬।୫୦	ନାନା ୫।୫୫
୩୯.	୫।୫୯।୨୫	୨୧।୧୦	ନାନା ୫।୫୫
୪୦.	୫।୫୯।୨୫	୨୨।୨୭	ନାନା ୫।୫୫
୪୧.	୫।୫୯।୨୫	୨୩।୨୪	ନାନା ୫।୫୫
୪୨.	୫।୫୯।୨୫	୨୪।୨୦	ନାନା ୫।୫୫
୪୩.	୫।୫୯।୨୫	୨୫।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୪୪.	୫।୫୯।୨୫	୨୬।୫୫	ନାନା ୫।୫୫
୪୫.	୫।୫୯।୨୫	୨୭।୩୪	ନାନା ୫।୫୫
୪୬.	୫।୫୯।୨୫	୨୮।୧୦	ନାନା ୫।୫୫
୪୭.	୫।୫୯।୨୫	୨୯।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୪୮.	୫।୫୯।୨୫	୩୦।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୪୯.	୫।୫୯।୨୫	୩୧।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୫୦.	୫।୫୯।୨୫	୩୨।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୫୧.	୫।୫୯।୨୫	୩୩।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୫୨.	୫।୫୯।୨୫	୩୪।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୫୩.	୫।୫୯।୨୫	୩୫।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୫୪.	୫।୫୯।୨୫	୩୬।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୫୫.	୫।୫୯।୨୫	୩୭।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୫୬.	୫।୫୯।୨୫	୩୮।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୫୭.	୫।୫୯।୨୫	୩୯।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୫୮.	୫।୫୯।୨୫	୪୦।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୫୯.	୫।୫୯।୨୫	୪୧।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୬୦.	୫।୫୯।୨୫	୪୨।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୬୧.	୫।୫୯।୨୫	୪୩।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୬୨.	୫।୫୯।୨୫	୪୪।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୬୩.	୫।୫୯।୨୫	୪୫।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୬୪.	୫।୫୯।୨୫	୪୬।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୬୫.	୫।୫୯।୨୫	୪୭।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୬୬.	୫।୫୯।୨୫	୪୮।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୬୭.	୫।୫୯।୨୫	୪୯।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୬୮.	୫।୫୯।୨୫	୫୦।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୬୯.	୫।୫୯।୨୫	୫୧।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୭୦.	୫।୫୯।୨୫	୫୨।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୭୧.	୫।୫୯।୨୫	୫୩।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୭୨.	୫।୫୯।୨୫	୫୪।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୭୩.	୫।୫୯।୨୫	୫୫।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୭୪.	୫।୫୯।୨୫	୫୬।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୭୫.	୫।୫୯।୨୫	୫୭।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୭୬.	୫।୫୯।୨୫	୫୮।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୭୭.	୫।୫୯।୨୫	୫୯।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୭୮.	୫।୫୯।୨୫	୬୦।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୭୯.	୫।୫୯।୨୫	୬୧।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୮୦.	୫।୫୯।୨୫	୬୨।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୮୧.	୫।୫୯।୨୫	୬୩।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୮୨.	୫।୫୯।୨୫	୬୪।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୮୩.	୫।୫୯।୨୫	୬୫।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୮୪.	୫।୫୯।୨୫	୬୬।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୮୫.	୫।୫୯।୨୫	୬୭।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୮୬.	୫।୫୯।୨୫	୬୮।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୮୭.	୫।୫୯।୨୫	୬୯।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୮୮.	୫।୫୯।୨୫	୭୦।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୮୯.	୫।୫୯।୨୫	୭୧।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୯୦.	୫।୫୯।୨୫	୭୨।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୯୧.	୫।୫୯।୨୫	୭୩।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୯୨.	୫।୫୯।୨୫	୭୪।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୯୩.	୫।୫୯।୨୫	୭୫।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୯୪.	୫।୫୯।୨୫	୭୬।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୯୫.	୫।୫୯।୨୫	୭୭।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୯୬.	୫।୫୯।୨୫	୭୮।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୯୭.	୫।୫୯।୨୫	୭୯।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୯୮.	୫।୫୯।୨୫	୮୦।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୯୯.	୫।୫୯।୨୫	୮୧।୧୭	ନାନା ୫।୫୫
୧୦୦.	୫।୫୯।୨୫	୮୨।୧୭	ନାନା ୫।୫୫

ବକ୍ତବ୍ୟମ୍ ୧୧୫

ବକ୍ତବ୍ୟମ୍ (ବକ୍ତବ୍ୟମ୍) ୨୫୫

ପଞ୍ଚାଦଶ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ରମ୍ ୩୩୩

ପ୍ରାଚୀନ କେନ୍ଦ୍ରମ୍ ୧୭

ପୂର୍ଣ୍ଣାଦିଶ୍ଳୋକମ୍ ୧୫

(ଘ । ୧) ନକ୍ଷତ୍ର ଧ୍ରୁବୀଃ

ଷଷ୍ଠ ପ୍ରକାଶ, ୧୫୭ ତମ ଶ୍ଳୋକଃ ।

ନକ୍ଷତ୍ର ସଂଖ୍ୟା	ସ୍ଥୂଳଧ୍ରୁବ କଳାଃ	ସୂକ୍ଷ୍ମଧ୍ରୁବ ରାଶ୍ୟାଦୟଃ
୧	୮୦୦	୦।୧୩।୧୦।୩୪।୫୨
୨	୧୭୦୦	୦।୧୧।୪୫।୫୨।୧୮
୩	୧୪୦୦	୧।୨।୫୭।୨୭।୧୦
୪	୩୨୦୦	୧।୨।୪୨।୧୧।୨୮
୫	୪୦୦୦	୨।୫।୫୨।୫୪।୨୦
୬	୪୮୦୦	୨।୧୨।୨୮।୧୧।୪୭
୭	୫୭୦୦	୩।୨।୧୪।୪୪
୮	୭୪୦୦	୩।୧୫।୨୫।୩୮।୫୭
୯	୭୬୦୦	୩।୨।୧୫।୧୫।୭।୩୩
୧୦	୮୦୦୦	୪।୫।୧୦।୩୧।୧୫
୧୧	୮୮୦୦	୪।୧୮।୨୧।୭।୭
୧୨	୯୭୦୦	୫।୮।୨।୫୮।୨୫
୧୩	୧୦୪୦୦	୫।୨।୧।୧୩।୩।୧୭
୧୪	୧୧୨୦୦	୬।୪।୨।୮।୮।୯
୧୫	୧୨୦୦୦	୬।୧୧।୩।୨।୫।୩୫
୧୬	୧୨୮୦୦	୬।୦।୪।୯।୧୭।୫୩
୧୭	୧୩୭୦୦	୬।୧୩।୫।୯।୨।୫୫
୧୮	୧୪୪୦୦	୬।୨୦।୩।୫।୧୦।୧୧
୧୯	୧୫୨୦୦	୮।୩।୫।୫।୫।୩୩
୨୦	୧୬୦୦୦	୮।୧୭।୫।୭।୧।୯।୫୫
୨୧	୧୬୮୦୦	୯।୭।୪।୨।୧।୨।୧୩
୨୨	୧୭୮୦୪	୯।୧୦।୫।୭।୩।୦।୮
୨୩	୧୭୭୦୦	୯।୨।୪।୭।୫।୪୦
୨୪	୧୮୪୦୦	୧୦।୭।୦।୪।୦।୩।୨
୨୫	୧୯୨୦୦	୧୦।୦।୩।୫।୨।୫।୭।୫୮
୨୬	୨୦୦୦୦	୧୦।୨।୭।୩।୩।୨।୫୦
୨୭	୨୦୮୦୦	୧୧।୧୭।୪।୯।୨।୫।୮
୨୮	୨୧୭୦୦	୧୨।୦।୦।୦।୦।୦

(ଘା ୨) ଡାକ୍ତର-ପାତ୍ରଙ୍କ ପଦକାଳ

ପଞ୍ଚ ପ୍ରକାଶ, ୧୫୮ ତମ ଶ୍ଳୋକ ।

କନାକ	ରାଶ୍ୟାଦୟଃ	କନାକ	ରାଶ୍ୟାଦୟଃ
୧	୦୧୦୧୦୧୩୬	୮ ଶତମ୍	୦୧୦୧୦୧୩୮
୨	୦୧୦୧୦୧୩୭	୯	୦୧୦୧୦୧୩୮୧୩
୩	୦୧୦୧୦୧୩୮	୧ ସହସ୍ରମ୍	୦୧୦୧୦୧୩୮୮
୪	୦୧୦୧୦୧୩୯	୨	୦୧୦୧୦୧୩୮୯୩
୫	୦୧୦୧୦୧୩୯୮	୩	୦୧୦୧୦୧୩୯୪୩
୬	୦୧୦୧୦୧୩୯୯	୪	୦୧୦୧୦୧୩୯୫୩
୭	୦୧୦୧୦୧୩୯୯୯	୫	୦୧୦୧୦୧୩୯୬୩
୮	୦୧୦୧୦୧୩୯୯୯୯	୬	୦୧୦୧୦୧୩୯୭୩
୯	୦୧୦୧୦୧୩୯୯୯୯୯	୭	୦୧୦୧୦୧୩୯୮୩
୧୦	୦୧୦୧୦୧୩୯୯୯୯୯୯	୮	୦୧୦୧୦୧୩୯୯୩
୨୦	୦୧୦୧୦୧୦୧୩୦	୯	୦୧୦୧୦୧୩୯୯୯୩
୩୦	୦୧୦୧୦୧୦୧୩୧	୧ ଅଧିକମ୍	୦୧୦୧୦୧୩୯୯୯୯୩
୪୦	୦୧୦୧୦୧୦୧୩୨	୨	୦୧୦୧୦୧୩୯୯୯୯୯୩
୫୦	୦୧୦୧୦୧୦୧୩୩	୩	୦୧୦୧୦୧୩୯୯୯୯୯୯୩
୬୦	୦୧୦୧୦୧୦୧୩୪	୪	୦୧୦୧୦୧୩୯୯୯୯୯୯୯୩
୭୦	୦୧୦୧୦୧୦୧୩୫	୫	୦୧୦୧୦୧୩୯୯୯୯୯୯୯୯୩
୮୦	୦୧୦୧୦୧୦୧୩୬	୬	୦୧୦୧୦୧୩୯୯୯୯୯୯୯୯୯୩
୯୦	୦୧୦୧୦୧୦୧୩୭	୭	୦୧୦୧୦୧୩୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୩
୧ ଶତମ୍	୦୧୦୧୦୧୦୧୩୮	୮	୦୧୦୧୦୧୩୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୩
୨	୦୧୦୧୦୧୦୧୩୯	୯	୦୧୦୧୦୧୩୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୩
୩	୦୧୦୧୦୧୦୧୩୯୯	୧ ଲକ୍ଷମ୍	୦୧୦୧୦୧୩୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୩
୪	୦୧୦୧୦୧୦୧୩୯୯୯	୨	୦୧୦୧୦୧୩୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୩
୫	୦୧୦୧୦୧୦୧୩୯୯୯୯	୩	୦୧୦୧୦୧୩୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୩
୬	୦୧୦୧୦୧୦୧୩୯୯୯୯୯	୪	୦୧୦୧୦୧୩୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୩
୭	୦୧୦୧୦୧୦୧୩୯୯୯୯୯୯	୫	୦୧୦୧୦୧୩୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୯୩

(ସ । ୨) କାନ୍ତ-ପାତ୍ରଙ୍କ ପଦକାନ୍ତ

୨୨୭୩୭୩୭୩୭	୧ ଜୟଦ୍ରୁମ	୭୨୭୨୭୨୭୨୭
୩୨୭୨୭୨୭୨୭	୨ କୋଟିଃ	୦୨୦୩୨୩୩୩୭
୩୨୭୩୭୩୭୩୭	୩	୧୨୧୨୭୭୩୭
୪୨୭୨୭୩୭୩୭	୩	୨୨୩୭୨୭୨୭
୪୨୭୩୭୨୭୩୭	୪	୨୨୨୨୭୩୭
୧୨୭୨୭୨୭୨୭	୫	୩୨୭୨୭୩୭୨୭
୨୨୭୨୭୩୭୨୭	୬	୪୩୭୨୭୨୭୩୭
୭୨୭୨୭୩୭୩୭	୭	୪୨୩୭୭୩୭୭୭
୦୨୭୨୭୨୭୩୭	୮	୫୨୭୨୭୨୭୭୭
୫୭୨୭୨୭୭୨୭	୯	୭୨୭୩୭୩୭୭୭
୧୦୨୭୨୭୭୩୭	୧ ଅଙ୍ଗୁଳ	୭୨୭୩୭୩୭୭୭
୨୨୭୨୭୩୭୭୭		

କାନ୍ତ-ପାତ୍ରଙ୍କ କବିତା ଦ୍ଵାପଦାନ୍ତରାଳ ୦୧୨୪୭
 କବିତାନ୍ତରାଳ ରାମାନ୍ତ ୩୨୭୩୭୩୭୭୭୭୭
 ଗଦ୍ୟାନ୍ତରାଳ ୦୨୭୩୭୩୭୭୭୭୭
 କୋଣାର୍କ ୨୨୭୩୭୭୭୭୭୭
 ଦିନଗତାନ୍ତରାଳ ୧୨୭

(ଘ । ୩) ସାୟନାଙ୍କ କାନ୍ଧ୍ୟାଦ ପଦକାକି

ଖଣ୍ଡ ପ୍ରକାଶ, ୧୭୦ ତମ ସ୍କୋଲ୍

ସାୟନାଙ୍କ ଭୂକଣ୍ଠାୟ ଶ୍ରୀକଳାଦୟଃ ସାହୋସାୟାକ୍ କଣ୍ଠିଃ ଉକ୍ତକମଧ୍ୟରପ୍ରାଣାଃ ଶ୍ରୀପୂର୍ଣ୍ଣେଶ୍ଵରପ୍ରାଣାଃ ମେଷାଦିକରକ୍ଷୋଦପ୍ରାଣାଃ ଉଦୟାଦିରପ୍ରାଣାଃ

୧	୮ ନାମ	କାରଣ	କାଳ	କାଳ	୨୦. ୧୭	୮ ନାମ
୨	୧୭୮୩	କାରଣ	୭୭୧୭	୭୭୧୭	୪୧୩୧୭	କାରଣ
୩	୨୭୭୩	କାରଣ	୧୧୧୭	୧୧୧୭	୭୭୦୩୧	୪୩୧୭
୪	୩୭୭୩	କାରଣ	୧୩୧୭	୧୩୧୭	୮୭୮୩	୭୧୧୭
୫	୪୭୭୩	କାରଣ	୧୭୭୩	୧୭୭୩	୧୦୩୧୭	୮୭୭୩
୬	୫୭୭୩	କାରଣ	୧୭୭୩	୧୭୭୩	୧୭୮୧୭	୧୦୧୭
୭	୬୭୭୩	କାରଣ	୧୭୭୩	୧୭୭୩	୧୭୮୧୭	୧୭୭୩
୮	୭୭୭୩	କାରଣ	୧୭୭୩	୧୭୭୩	୧୭୮୧୭	୧୭୭୩
୯	୮୭୭୩	କାରଣ	୧୭୭୩	୧୭୭୩	୧୭୮୧୭	୧୭୭୩
୧୦	୯୭୭୩	କାରଣ	୧୭୭୩	୧୭୭୩	୧୭୮୧୭	୧୭୭୩
୧୧	୧୦୭୩	କାରଣ	୧୭୭୩	୧୭୭୩	୧୭୮୧୭	୧୭୭୩
୧୨	୧୧୭୩	କାରଣ	୧୭୭୩	୧୭୭୩	୧୭୮୧୭	୧୭୭୩

ସାୟନାଙ୍କ

ସାମୁଦ୍ରିକ ଭୂକଣ୍ଠାଃ ଶାନ୍ତିକଳାଦୟଃ ସାନ୍ତୋରାସାଙ୍କୁକ୍ଷ୍ମଃ ଉକ୍ତକାମଧରପ୍ରାଣଃ ଶ୍ରୀପୁରୋତ୍ତମରପ୍ରାଣଃ ମେଷାଦହରେଷାଦୟପ୍ରାଣଃ ଉଦୟାନ୍ତରପ୍ରାଣଃ

ଅକ୍ଷିପ୍ତ
କ୍ରମିକାଂଶଃ

୧୩	୧୦୫୭୧୦	ଆମ	୧୦୧୧୨	ଆମ	୫୩୩୩	୨୭୭୭	୧୧୭୧
୧୪	୧୧୦୫୩୩	ଆମ	୧୨୫୩୧	୧୧୭୭	୧୧୭୭	୫୩୩୩	୫୩୩୩
୧୫	୧୧୧୧୧୧	ଆମ	୧୧୧୧	୧୧୧୧	୧୧୧୧	୫୩୩୩	୫୩୩୩
୧୬	୧୧୧୧୧୧	ଆମ	୧୧୧୧	୧୧୧୧	୧୧୧୧	୫୩୩୩	୫୩୩୩
୧୭	୧୧୧୧୧୧	ଆମ	୧୧୧୧	୧୧୧୧	୧୧୧୧	୫୩୩୩	୫୩୩୩
୧୮	୧୧୧୧୧୧	ଆମ	୧୧୧୧	୧୧୧୧	୧୧୧୧	୫୩୩୩	୫୩୩୩
୧୯	୧୧୧୧୧୧	ଆମ	୧୧୧୧	୧୧୧୧	୧୧୧୧	୫୩୩୩	୫୩୩୩
୨୦	୧୧୧୧୧୧	ଆମ	୧୧୧୧	୧୧୧୧	୧୧୧୧	୫୩୩୩	୫୩୩୩
୨୧	୧୧୧୧୧୧	ଆମ	୧୧୧୧	୧୧୧୧	୧୧୧୧	୫୩୩୩	୫୩୩୩
୨୨	୧୧୧୧୧୧	ଆମ	୧୧୧୧	୧୧୧୧	୧୧୧୧	୫୩୩୩	୫୩୩୩
୨୩	୧୧୧୧୧୧	ଆମ	୧୧୧୧	୧୧୧୧	୧୧୧୧	୫୩୩୩	୫୩୩୩
୨୪	୧୧୧୧୧୧	ଆମ	୧୧୧୧	୧୧୧୧	୧୧୧୧	୫୩୩୩	୫୩୩୩

୧୧

ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା	ଉତ୍କଳମନ୍ଦିର	ଦୁର୍ଗାବିଜୟପୋଥିମେ	ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା	ଉତ୍କଳମନ୍ଦିର	ଦୁର୍ଗାବିଜୟପୋଥିମେ
ପଲପ୍ରଭା	୪୨୭	୪୧୨	ଲମ୍ବିଂଶଃ	୫୩୩୧୦	୭୧୧୨
ଅକ୍ଷୟତୃତୀୟା	୧୨୪୭୩୫୫୫	୧୨୫୩୧୦	ପ୍ରାଣପ୍ରସାଦପୋଥିମେ	୧୫	୨୦୦
ଅକ୍ଷୟ	୧୧୨୧୨୧	୧୧୭୩୫୫	ଉତ୍କଳଦେବୀପ୍ରସାଦପୋଥିମେ	୨୫	୨୭୭୩୦
ଅକ୍ଷୟତୃତୀୟା	୨୦୨୧୧୫୦	୧୨୫	ସ୍ତୁତିପୋଥିମେ	୫୭୧୨୩୫	୫୭୨୧୨୫
ଲମ୍ବିଂଶଃ	୩୨୩୩୩୦	୩୨୩୩୫	ଦେବୀପ୍ରସାଦପୋଥିମେ	୨୨୦୩୫	୨୩୨୧୫

ଃ ଅଥ ଶ୍ରୀମଦ୍ଦେବୀପ୍ରସାଦପୋଥିମେ

ଦୁର୍ଗାବିଜୟ

—୦୫୦—

(ଘ । ୪) ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ବିଷେଷ ଖଣ୍ଡଃ

ଅଷ୍ଟମ ପ୍ରକାଶଃ, ୩୭ ଭମ ଶ୍ଳୋକଃ ।

ପାତୋନଚନ୍ଦ୍ରଭୁଜଖଣ୍ଡଃ	ବିଷେଷାଂଶାଦୟଃ	ଅନ୍ତରାଲପ୍ରାଦୟଃ	କୋଟିଫଳଞ୍ଚ
୦	୦।୦।୦	୧୯।୧୫	୨୯୪।୨
୧	୦।୧୯।୧୫	୧୯।୯	୨୯୩।୨୭
୨	୦।୩୮।୨୪	୧୯।୫	୨୯୧।୩୪
୩	୦।୫୭।୨୯	୧୮।୪୯	୨୮୮।୨୪
୪	୧।୧୭।୧୮	୧୮।୩୮	୨୮୪।୨
୫	୧।୩୪।୫୭	୧୮।୧୩	୨୭୮।୨୮
୬	୧।୫୩।୯	୧୮।୧	୨୭୯।୪୩
୭	୨।୧୯।୧୦	୧୭।୨୯	୨୭୩।୪୭
୮	୨।୨୮।୩୯	୧୭।୪	୨୬୪।୪୨
୯	୨।୪୫।୪୩	୧୭।୨୩	୨୫୪।୩୧
୧୦	୩।୨।୭	୧୬।୪୯	୨୩୩।୧୯
୧୧	୩।୧୭।୫୫	୧୬।୨	୨୨୧।୫
୧୨	୩।୩୨।୫୭	୧୫।୯	୨୦୭।୫୫
୧୩	୩।୪୭।୭	୧୩।୨୭	୧୯୩।୫୩
୧୪	୪।୦।୩୨	୧୨।୧୮	୧୭୯।୦
୧୫	୪।୧୭।୫୦	୧୧।୧୩	୧୭୩।୨୧
୧୬	୪।୨୪।୩	୧୦।୧୪	୧୬୭।୧
୧୭	୪।୩୪।୧୭	୯।୦	୧୬୦।୦
୧୮	୪।୪୩।୧୭	୭।୩୯	୧୧୨।୨୮
୧୯	୪।୫୦।୫୭	୬।୧୭	୯୪।୩୦
୨୦	୪।୫୭।୧୩	୫।୧	୭୭।୭
୨୧	୫।୨।୧୪	୩।୪୪	୫୭।୨୩
୨୨	୫।୫।୫୮	୨।୧୩	୩୮।୨୪
୨୩	୫।୮।୧୧	୦।୪୨	୧୯।୧୫
୨୪	୫।୮।୫୩	୦।୦	୦।୦

ମହାରାଜା ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ମୁଦ୍ରଣାଳୟ
ବାଣୀବିହାର, ଭୁବନେଶ୍ୱର